

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧ લા

પુસ્તક ૫૭ મું

જાન્યુઆરી ૧૯૮૭

જૈન

સંવત્ર ૧૯૮૭
વીર સંવત્ર ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા
લાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બકારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃથક
અંક ૧ લે

ચૈત્ર

વીર સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ.સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

- ૧ નૂતન વર્ષાભિલાષ [સં. ચ. દિલીપ] (માસ્તર વિજયચંદ મોહનલાલ શાહ) ૧
- ૨ સાચો એ પરમેશ્વર (પદ્ય) ... (અમીચંદ કરશનજી શેઠ) ૨
- ૩ નવું વર્ષ ... (કુંવરજી) ૩
- ૪ શ્રી હરપદ્મીય પાર્શ્વનાથસ્તુતિ (સંસ્કૃત) (સં. મુનિ શ્રી જયંતવિજયજી) ૬
- ૫ આત્મશુદ્ધિકુલક-ભાગધી-સાર્થ ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસરિ) ૮
- ૬ આગમિક ચૂલાઓ અને તેવું કર્તવ્ય ... (પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા) ૧૩
- ૭ માંદગીના સમયમાં ઉપજાતા વિચારો ... (કુંવરજી) ૧૭
- ૮ બંધેનુમાં ૧૮ પાપસ્થાનક ... (કુંવરજી) ૧૮
- ૯ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રજાકાર-મુનિ સુગતવિજયજી) ૨૦
- ૧૦ પુસ્તકોની પદોંચ ... (કુંવરજી) ૨૩
- ૧૧ શ્રી પરમેશ્વર સ્તોત્ર: અનુવાદ વિવેચનપુસ્તક (ભગવાનદાસ મનમુખભાઈ મહેતા) ૨૫
- ૧૨ પ્રભાવિક પુરુષો (જ્ઞાનકુમાર-૫) ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્કરી) ૩૧
- ૧૩ ક્ષિતકારી વચનો ... (મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૬
- ૧૪ સુમાર્ષિત વચનમાળા ... (રાજપાળ મગનલાલ વઢોરા) ૩૮
- ૧૫ મુદિજ્ઞાન પૃષ્ઠ ૨૨. ૧૬. અંદોષરૂપિ માટે ખાસ ... ૩૮

ખાસ ઘટાડેલી કિંમત

- ૧ આત્માગમજી રાનાબી રમારક મંચ ... રૂ. ૨-૮-૦ ના રૂ. ૧-૦-૦
- ૨ શ્રી તરવારમુજ મળ-ભાષાનરપુસ્તક ... રૂ. ૧-૮-૦ ના રૂ. ૧-૨-૦
- ૩ નીરપ્રવચન ... રૂ. ૦-૧-૦ ના રૂ. ૦-૭-૬
- ૪ ખંભાનનો પ્રાચીન જૈન મંદિરામ-મંચિત્ર ... રૂ. ૧-૪-૦ ના રૂ. ૦-૧-૫-૦
- ૫ શ્રી હેમચંદાસ જી-લેખ: પૂર્વરૂપ ... રૂ. ૧-૮-૦ ના રૂ. ૧-૨-૦

આ લાભ જાહેરમાટે માટે નથી.

ખાસેલ પેઢીય ખર્ચ જુદાં મમજવું.

પંચાંગ-૧.૨.૨૦ મુને ખાસ.

મુજબ નંબર ૩.

માનવજાત દીપચંદ આકસ્તી.

આ. શ્રી આત્માનંદ જૈન રાનાબી દરશબોદ

સમ્યગ્વર્ત્તનતાનચારાણિ મોક્ષમાર્ગ.

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ સુ { યૈન } અંક ૧ લો
વિ. સં. ૧૯૨૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિ. કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

મંગલં ભગવાન્ વીરો, મંગલં મૌતમપ્રભુઃ ।

મંગલં સ્થૂલભદ્રાયા, જૈનો ધર્મોઽસ્તુ મંગલં ॥

નૂતનવર્ષાભિલાષઃ ।

સંકુર્વન્તં મલીનં સુહૃદપહૃદયં મૃદતામાનયન્તં,
મર્વેપાં પ્રાણિનાં તં ચિરપરિચિતમાદૃત્ય મોહાન્ધકારમ્ ।
આત્માનન્દપ્રકાશં દદતુ શુભમિદં જૈનધર્મપ્રકાશં,
સંસારે સર્વદૈવે સ્વલુ વિજયચન્દ્રસ્ય વાઙ્માઝન્તિ ચૈવા ॥૧॥

વાંચી વિચારીને ઘણું જે જૈનધર્મપ્રકાશને,
પુદ્ગલધર્મી તાજશે પરમયુગ પામવાની આશને,
નિર્દોષ વર્તન રાખશે જે આ મનુજ અવતારમાં,
તે પામશે સૌ વિજય ચન્દ્રતણી પરે સંસારમાં ॥ ૧ ॥

સન્મનનપૂર્વક યાંચકરે દસ જૈનધર્મપ્રકાશનો,
પુદ્ગલસમૂહોત્પન્ન સુખકી ત્યાગકરકે આશકો ।
નિર્દોષ વર્તન રાખે સને જો દસ મનુજ અવતારમેં,
પાવેન કયોં ? જે વિજય ચન્દ્ર સમાન દસ સંસારમેં ॥ ૨ ॥

આસ્તર વિજયચન્દ્ર મોહનલાલ શાહ

સાચો એ પરમેશ્વર

શ્રી પાર્શ્વ વીર પ્રભુ શાંત અને સુધીર,
આદિત્ય ચંદ્ર સમ જેહ મુકાંતિ વીર;
નામો ભલે અનેક વિશ્વ વિષે પ્રસિદ્ધ,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત દોષમુક્ત. (૧)

જેમાં ન માન વળી માય કે ક્રોધ લોભ,
નહિ રાગ દ્વેષ મમતા ભય રોષ શોક;
ભોતાં છતાં નહિ જડે જ ઉપાધિ આધિ,
પ્રભુમું હું તેહ નિત જે પ્રભુ વીતવ્યાધિ. (૨)

અસત્યપૂર્ણ જગજ્જળના ત્યાગકર્તા,
સંસારના સકળ દુઃખના જેહ હરતા;
જ્ઞાનેથી પૂર્ણ જગજીવન ધ્યેય ભરતા,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત શાંતિ ધરતા. (૩)

મારું કે તારું કદીએ નહિ જેહમાં છે,
પુદ્ગલસ્વભાવ શુભથી અલગા રહે છે;
પરમાત્મજ્યોતિ શુભ જેહતણા દિલે છે,
પ્રભુમું હું તેહ નિત જે પ્રભુ દેહીપે^૧ છે. (૪)

કર્તા કદી કરમના ન છતાં ય ધ્યેય,
નહિ કર્મ વળી તો ય જે સ્તુત્ય દેવ;
દારણ નહિ પણ વિશુદ્ધ વિકાસ હેતુ,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત મોક્ષકેતુ^૨. (૫)

ચિન્મય^૩ અમેય મહાનંદ સદાત્મરૂપ,
સાદિ અનંત ગતિ શુદ્ધ શુભે અનૂપ;
જેમાં કદાચ નહિ યાય જ કાંઈ ન્યૂન,
પ્રભુમું હું તેહ પ્રભુ જે નિત પૂર્ણ પૂર્ણ. (૬)

સત્યકલ્યાણ શુભ યોગથી અદ્ય કર્મ,
શુભ વળી શુભળે મૃતિ^૪ જન્મ ભર્મ;
તેથી સદા ધૃત્ય અદેહ અવ્યક્ત રૂપ,
પ્રભુમું હું તેહ વિભુ જે વર ચિદ્દેવરૂપ. (૭)

એ પૂર્ણ સ્થાનક અનેક છવે ભણું છે,
લેશે વળી દાણ રહે તો અનેક તે છે,
સ્વાનુભવો સકળ સિદ્ધ યથા છે જેને,
પ્રભુમું હું પ્રભુપથી વિભુને^૫ પ્રમુને. (૮)

અ. ક. શ્રેક

પરમાત્માની કૃપાથી આ “ શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ” માસિક આજે ૫૭ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. આટલું દીર્ઘ આયુષ્ય નિર્વિઘ્નપણે વ્યતીત કરવું તે શુરૂપાની નિશાની છે. આશા છે કે હજુ પણ તે દીર્ઘાયુ ભોગવે અને જૈનમુદાયને લેખરૂપ પોતાના દેહવડે બની શકે તેટલો લાભ આપી કૃતાર્થ થાય.

પ્રારંભમાં ગત વર્ષનું સરવૈયું આપવાની પ્રજ્ઞાલિકા હોવાથી તે આપવામાં આવે છે. તેના ખાસ હેતુ એ છે કે લેખો લખનારને પોતાના લેખોનું સ્મરણ થાય, વિશેષ લખવાને પ્રોત્સાહન મળે અને ખીજા લેખકો પણ તેવા લેખો લખવાને આકર્ષાય.

આ માસિકના લેખકો પૈકી હું તો સેવા જન્યવાની યથાશક્તિ આહવાવાળો છું. ઉપરાંત બાઈ મોતીચંદ, ડૉ. જગવાનદાસ મનઃસુખભાષ, મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી, રાજપાળ મગનલાલ વહોરા અને મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી વગેરે છે. દિનપરદિન મુનિ-લેખકોની સંખ્યા વધતી જાય છે અને લેખો લખવાની શૈલી પણ સુધરતી આવે છે.

ગત વર્ષમાં ૫૬ લેખો પેટાભાગ ગણતાં ૪૫ છે. તેમાં રાજમલ બંડારીના ૭, અમીચંદ કરશનજી શેઠના ૪, મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજીના ૩, હગનલાલ નાનચંદ શાહના ૩, ખીજા ૭ લેખકોના બે બે અને ૧૪ લેખકોના એક એક છે. રાજમલ બંડારીના પદો શાસ્ત્રી લીપીમાં ને દિંદી ભાષામાં આવે છે, પણ તે ગંભીર આશયવાળા હોય છે. આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસુરિના લેખો હમણા આવવા માંડ્યા છે. તેમના બે લેખો છે તે પણ સારા રહસ્યવાળા છે. ખીજા અમીચંદ કરશનજી શેઠના લેખો પણ અસરકારક આવેલા છે. શેષ લેખકને અંગે તો લેખો વાંચવાની બદ્ધામણ કરવી તે જ યોગ્ય લાગે છે.

ગઢ લેખો પેટાભાગ જુદા ગણતાં ૧૫ છે. તેમાં મોટા ભાગ તો પ્રશ્નોત્તરોના ને જુદા જુદા અવસરે હૃદયની ઊર્મિ જગવાથી લખેલા મારા લેખોનો છે. પ્રશ્નોત્તરોના ૨૦ લેખો છે ને પરચુરણ ૨૩ લેખો છે. એ સંબંધમાં મારે કંઈપણ લખવું તે કરતાં તે વાંચવાની બદ્ધામણ કરવી તેજ ઉચિત લાગે છે. બાઈ મોતીચંદના લખેલા વ્યવહાર કૌશલના ૨૮ લેખો છે. આ વર્ષમાં ૨૦૦ લેખો પૂરા કર્યા છે. પ્રથમ સો લેખો જુદા છપાયા છે. તેમ ખીજાં સો લેખો પણ છપાવવાની ઇચ્છા વર્તે છે. મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસીના ત્રણ પ્રભાવિક પુરુષોના મળીને ૮ લેખો છે. ગયા વર્ષમાં એક મહારાજનો લેખ અપૂર્ણ હતો તે પૂર્ણ કર્યો છે. અનાથી મુનિસંબંધીના બે લેખ છે અને જંબુકુમારને અંગે પાંચ લેખો છે. હજુ તે લેખ અપૂર્ણ છે, જે ચાલુ વર્ષમાં શરૂ રહેશે. જગવાનદાસ મનઃસુખભાષનો વૈરાગ્ય ભાવના ને તેના પ્રકારોવાળો લેખ પાંચ અંકમાં આવ્યો છે ને તે પૂર્ણ થયો છે.

તેમનો આ લેખ ગદ્ય ને પદ્ય બંનેમાં ગણાય તેવો છે. તેમાં દુઃખગર્ભિત, મોહગર્ભિત ને જ્ઞાનગર્ભિત એમ ત્રણે પ્રકારના વંશગુણ સ્વરૂપ બહુ સ્પષ્ટ કરેલું છે. રાજપાળ મગનલાલ વહોરાના ૧૨ લેખો છે. તેમાં અક્ષરમાળા બે અંકમાં છે ને સુભાષિત વચનમાળા પાંચ અંકમાં આવેલી છે અને હસ્તુ આવવાની છે. મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજીના ૧૧ લેખો છે. અભીચંદ કરશનજી શેઠના ૬ લેખો છે, ગ્રેસાણા શ્રેયસ્કર મંડળના વિદ્યાર્મીએ લખવા માંડેલો પ્રમાણુભીમાંસાના ભાષાંતરનો લેખ પાંચ અંકમાં આવ્યો છે. તે લેખ વાંચનાર બંધુઓને પાંચવા, સુમન્યવામાં કંઈયુ લાગવાથી બંધ કરવો પડ્યો છે. પ્રકરણસમુચ્ચયમાંથી નાના નાના કુલકો ભાષાંતર કરાવીને મૂકવા યોગ્ય જણાતાં તેના પાંચ કુલક શાસ્ત્રી જેઠાલાલ દરિલાઈ પાસે ભાષાંતર કરાવીને અને ત્રણ કુલકો પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ પાસે ભાષાંતર કરાવીને મૂળ ગાથા સાથે મૂક્યા છે. મુનિ પ્રેમવિમળજીના પાંચ લેખો છે. સદ્ગત મુનિરામ શ્રી કપૂરવિજયજીના શેષ સંપ્રદમાંથી ૪ લેખો આપ્યા છે. ભાઈશ્રી મુશ્કેલે અધ્યાત્મ પત્રાવળીમાંથી સારજૂત હકીકત દોહન કરીને લેખકના પોતાના જ શબ્દોમાં પળું દિંદીનું ગુજરાતી કરીને ત્રણ લેખો આપ્યા છે તે ખાસ લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા જેવા છે. અધ્યાત્મપ્રિય બધું મારે તે ખાસ ઉપયોગી છે. મુનિ લક્ષ્મીસાગરજીના, મુનિ સુબોધવિજયજીના અને શાંતિલાલ હોટાલાલ શાહના ત્રણ ત્રણ લેખો છે. પ્રો. હીરાલાલ ત્રિવિકલાસના બે લેખો છે, જે બંને બહુ પ્રવાસપૂર્વક અનુભવ મેળવીને લખેલા ખાસ નવો પ્રકાર પાડે તેવા છે. ભાઈ મોહનલાલ દરિયંદ શીહેરીના બે લેખ છે અને બીજા પાંચ લેખકોના એકેક લેખ છે, જે વાંચવા વિચારવા જેવા છે.

પ્રકોળું લેખોના મયાળા નીચે ૧૫ લેખો છે. તેમાં બે તો પ્રત્નોત્તરના સુધારાના છે ને ચાર અંકમાં પુસ્તકોની પહેલું આપી છે. એમ પેટા વિભાગ શુદ્ધ ગણતાં ૧૯ લેખો થાય છે તે પ્રાચે માત્ર જ લખેલા અથવા ઉદ્ધરેલા છે.

આ પ્રમાણે ત્રણ મયાળા નીચે આવેલા કુલ ૨૨૧ લેખોનું પૃથક્કરણ છે. આ પૃથક્કરણ અમુક અંશે ખાસ ઉપયોગી છે, કારણ કે લેખક મદ્યમોને પોતાના લેખોનું સ્મરણ થાય છે; તેથી તેને અનુસરના લેખ લખવાની જ્ઞાતિ આવે છે, તેમ જ પોતાના પ્રયાત્નની અમુક અંગે માર્ગતા પણ મનન થાય છે.

દંવ ઘડે યત્રા નવા વર્ષને અંગે કેવા કેવા અને કોના કોના લેખો આવવાનો સંભવ છે તેનું કાંઈક દિશ્વર્ચન કરીએ.

પ્રસ્તુત વર્ષમાં આપુ લેખકોના લેખો તો આગા જ કરવાના છે. પ્રત્નોત્તરો દરેક અંકમાં આવશે. કારણ કે હજારો વિનાના ધણ પ્રત્નોત્તરો સીકકમાં છે અને નવા લખાયા હરે છે. સીકકમાં પધારો થતાથી જ મામિકમાં ન હજારેલા પ્રત્નોત્તરોના ચાર ભાગ સાદા ને સગલ પ્રત્નોત્તરોના નામથી નાની-નાની ટ્રેસરમે હજારો છે, જે સાદી લખામાં સારું જ્ઞાન આપે છે. બીજા નાના નાના લેખો તો હું ત્યારે કાંઈ નથી બિંમિ જ્યારે ત્યારે લખું છું તે તો લખાયા જ કર્યા. બાલ મોદીચંદે બવદાર કૌટલના લેખો આગળ મચાવવાનું

બધ ગમ્યુ છે તેથી અન્યુત આનંદદાયક મહાનજના પદો મળી અથવા બીજા વિષયો
 ૫૦ લેખો લખશે મોહનલાલ યોશી તો જજૂકુમારનો લેખ હજુ ચનાવનાના છે આગળ
 વધી બીજા મહાપુરોના મળધગા લેખ લખશે ભગવાનદાસ મદ્ય અથવા પદમા લેખ મોકના
 વનાર હ મળ્યાગ મળનલાલ છેત્રો સુભાષિત વચનમાળાનો લેખ ચાલુ ગમના ઉપરાત
 બીજા લેખો પણ લખનાના છે અમીચદ કચ્છનજના લેખ ૨-૩ સીલકમા છે ને બીજા
 આવાના છે બાઇશ્રી સુરીલના અનના લખો આ રા જ હશે મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજના
 લેખો અનાનનાર આત્મા જ કવના છે મુનિ પ્રેમવિભજજના પણ કેટલાક લેખો સીલકમા
 છે સદ્ગત મુનિ શ્રી કૃષ્ણવિજયજના લેખ હજુ સીલકમા છે તે આ વર્ષમા આપી દેવાના
 છે પ્રકણસુમ્યમાથી નાના નાના કુત્રા ને પચવિશતિકાઓના બાષાતરો કરાનીને
 મૂળ સાથે આપના ધારણા છે હમણા તો આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસુગ્રિ લેખ મોકનવાની કૃપા
 કરી છે તેથી આ અકમા જ તેમનું મોકલેલ આત્મશુદ્ધિકૃત્ય અર્થ સાથે આપ્યું છે ત્યારપછી
 તેમજ મોકલેન શ્રી ગૌનમસ્ત્રાગી સ્તોત્ર અર્થ માથે આપનાનું છે સેનપ્રજ અનુ બાષાતર
 હાલમા આચાર્ય શ્રી વિજયકુમુદસુગ્રિ છેપાવેન છે તેમાથી કેટલાક ખામ જણના જેના
 પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપના ઇચ્છા છે હાનમા દસ જાગ મુનિવરો લેખ લખતા થયા છે તેગાથી દશ
 મુનિજાના લેખ તો ગત વર્ષમા આ માસિકમા આવેલા છે તેજો સાહેબો અનકારો અનકારો
 લેખો મોકલાવ્યા કરશે એવો સભર છે, તેમજ અમારી વિનિતિ પણ છે શુદ્ધ લેખકો
 પણ લેખો મોકલાવે છે તેમ જ મોખલશે એવો સભર છે આ પ્રમાણેની નવા વર્ષ સખધે
 અમારી મનાવના છે શુરૂપાથી માસિક ઉત્તરોતર વિકાસ સાધતુ આવે છે અને તેને
 હજુ વધુ વિકસિત કરના ધાગણ રહે છે શિષ્ટ અને ધાર્મિક સાહિત્યનો જ આ માસિકમા
 સમાવેશ થતો હોનાથી તેની આદક-સખ્યા પણ રપતી જાન છે, તે હર્ષનો બિના છે

નવુ વર્ષ સર્વત્ર આનંદયુક્ત વર્તે અને ધાર્મિકજનો ધર્મકાર્ય સારી રીતે કર્યા કરે
 શાસનમા મતભેદ વધતો જતો દેખાય છે તે સમી જય અને મર્વ મુનિગણે જા જય
 ત્યા વિરોધ ટાળે અને શાંતિ પ્રસરાવે એવી ઇચ્છા વર્તે છે, કાગણ કે કુસપથી શાસનમા
 ઘણી હાનિ થયેલી દેખાય છે તેથી હૃદયમા ખેદ થાય છે સમાજની આર્થિક સ્થિતિ નમળી
 પડતી જાય છે અને કૌન બાઇઓ દુખી હાલતમા આવી પડે છે તો તેવા સીઝાતા શ્રાવકને
 યથાશક્તિ શુભ સહાય કરી રત્નધર્મજીવુનો સ્નેહ જાગરવો તે અત્યંત આવશ્યક ને દ્વિતકર
 છે કેટલા માસિકા ને ન્યુસો કરેશદ્દિના નિમિત્ત ન અને અને શાંતિના સાધન બને એરી
 ઇચ્છા વર્તે કે આવા હેતુને લઈને જ આ માસિકમા વિવાદારપદ વિષય સખધી લેખ
 લેવાનું પ્રાયે બધ કહ્યું છે વર્તમાન સમાચારમા પણ કેટલાક બહુ અતિશયોક્તિ વાપરે છે
 તેથી પ્રાયે વર્તમાન સમાચાર આપવાનું પણ બધ ગમ્યુ છે તેને અંગે કાંઈ સરથાને,
 સધને કે મુનિગજને ખોટું લાગતું હોય તો તે માટે સમાચારના છે શુરૂપાથી આ
 માસિક જુદી જુદી રસિકતાનાળા વાચકોને પ્રસંગે પ્રસંગે જુદા જુદા પ્રકારના લેખરૂપ
 રસવતી આખા હશે અને નિર્વિદ્યપણે આગળ વધશે એરી ઇચ્છા ને પમાતમાની પ્રાર્થના
 સાથે આ લેખ સમાપ્ત કરનામા આવે છે

श्री जीरापल्लीय पार्श्वनाथ स्तुतिः

तरुवरभूपितभूमिमहेलः, स जयति सिंधवनामा शैलः ।
 द्रागगतजनदलितक्लेशः, स जयति जीरापल्लिनिवेशः ॥ १ ॥

त्रिभुवनपावनमहिमाऽमेयः, स जयति देवः श्रीवामेयः ॥ अंचली ॥

अश्वसेननृपवंशवतंसः, वामाकुक्षिसरोवरहंसः ।
 सेवागतधरणोरगराजः, सुवचनतोषितभव्यसमाजः ॥ २ ॥

भवभीतागतजनताशरण-मसुरसुराधिपवंदितचरणः ।
 विविधव्याधिविनाशनधीरः, संकटधूलीहरणसमीरः ॥ ३ ॥

निपतति सकलसुरालयराजि-र्यस्मिन्नहनि तमोभरभाजि ।
 तव मवने तस्मिन्न विवादः, स्फुरति सदा निःस्वाननिनादः ॥ ४ ॥

सुररिपुमिहिरहरादिकदेव-व्रातोऽनेशद् यस्य भियेव ।
 काले तस्मिन् विहितव्यापः, प्रसरति पार्श्वजिनस्य प्रतापः ॥ ५ ॥

मासिमधौ मुक्त्वा निजमोक-स्तत्रागच्छति सुकृतिलोकः ।
 इतरे कुसुममिव निरुपमरंगः, कमलं परिमललुब्धो भृंगः ॥ ६ ॥

अथ सुकृतपथाध्यन्या अन्यान्यपास्यकर्वा (मा) णि ।
 वर्णनमाकर्णयताऽवमरायातं वसंतस्य..... ॥ ७ ॥

अथ रामायन्धः

अपर ऋतुपृ(पु) राजेय वसन्तः मरमिजयामितजलवमन्तः क्षितितलमलंचकार ।
 बहुमत इति गीता कुलवनितं पट्टबंधमलमत बुधजनितं रमाजातौ शृंगारः ॥८॥

कोकिलकुलकृतकलकलचकितः पथिकपथितो गृहममिचरिततः स्ववधूनयनविनोद ।
 कलिकाभिर्विरहिषु कलिकारं दृष्ट्वा पुरतः पथि मढकारं गाढतरं म रुरोद ॥९॥

चंद्रनयनपरिमलवाहीकाः प्रीणितरंगद नंकानीका-थेलुर्मलयममीराः ।
 यक्रात्रिलोकनविधुरिततरुणा बाह्याहविवरणनिष्करणा-स्तुष्टप्रमदा वीराः ॥१०॥

वीरहीकृतजीवितप्रत्यूहं विकसितकिंशुककुसुमसमूहं ज्वलितदवानलमाह ।
 मधुकरगणमिपतः सविशादं विरहविनाशनमयमपवादं वकुलतरुः समुवाह ॥११॥
 चंचच्चंपककोरकमाला मधुदीपस्य शिखेव विशाला भाति पिशंगविशेका ।
 चलदृक् चरणाभिहतालोकं सकलं प्राहुर्जगति तशोकं मुदिता रक्ताशोकाः ॥१२॥
 कोमलकिशलयकरचालनया मधुकरमधुररवैः पाटलया कारितमिव सानन्दं(म्) ।
 अमिसरति स्म विस्मयचित्तं सममादाय नयागतवित्तं वनभुवि का(कौ)तुकवृन्दं(म्) ॥
 केचन विव(वि)शुः सरसीसलिले चंदनमृगमदपरिमलयहुले ।
 कंठेन नलिनीनालं(म्) निहितं निरासितुमभवन्नालं पश्य प्रेमविपाकं(म्) ॥१४॥
 न्यासविलासकलारसचतुरः स्वयमवचितकुसुमस्रजमपरः कंठे निजकामिन्याः ।
 सापि च मुक्त्वा मुक्त्वाहारं भक्त्या दधती तमलंकारम् मुमुदे धन्यमन्या ॥१५॥
 वापीवारिविगाहनलोला विरचितदोला रसकल्लोला अनुवनमखिलयुवानः ।
 गीतं शुश्रुचुरमृतसमानं नृत्यं ददृशुरनर्गलदानं प्रकटितधनमहिमानः ॥१६॥

(अथ शार्दूलविक्रीडितछंदसां वृत्तम्)

काचित्कुंददती कुरंगनयना विंवाधराञ्जानना,
 सच्चक्रोरसि जालसद्भुजलता रंभोरम्बोदरी ।
 जीरापल्लिमितामहर्द्विचनिता यानं विहाय प्रभो(भोः),
 प्रासादं प्रविविक्षुरित्यलमलञ्चके स्वकीयं वपुः ॥ १७ ॥
 चिकुरनिकरं कुरंगेक्षणाञ्वासयद् गंधराजेन,
 व्यधित सीमंतमंतर्हितं नागरीनागरक्तेन ।
 कुसुमकलिकाकृतशेष(ख)रं शिरसि सा धारयामास,
 लाभमक्षोभशोभालयं मृगमदैस्तिलकयामास ॥ १८ ॥
 कनकताडकपुगमंकगं श्रवणयोः साधुमा(सा) धत्त,
 नलिनलीनालिसंदेहदं कज्जलं लोचने अदत्त ।
 नागोदरसनागोदरीकंठपीठे विश्राम,
 उससि हारं मनोहारिणं सा दधौ दिधितेर्द्वाम ॥ १९ ॥

रंगदौ चाहयो रंगदौ नोदितौ नेत्रयोः) कस्य-

कटं कंकणभववैभवं जीवनं तरुणलोकस्य ।

किंकिणीक्वणितकौतुहलं कटितटे रसनयाकारि,

नूपुरद्वैतमद्वैतमं तत्पदाम्ब्यां तदाधारि ॥ २० ॥

चारुचीरांगरागादिनाऽऽभातदंगेन साऽभाजि,

वि(धी)क्ष्य यां विगतसंरंभया रंभया श्रीमदोऽस्त्याजि ।

हंसगत्या चरन्ती ततो भाषिणी भवनभाव(वि)क्ष्य,

निर्ममे स्नात्रमघवारिणा वारिणा विश्वनाथस्य ॥ २१ ॥

चंदनेनांगमालिष्य सा मिलितघनसारसारेण,

हेमभूषाभिरभ्यर्चयामास तं कुसुमभारेण ।

कीरकाकारकरपल्लवापल्लवस्यापि शमनाय,

भावविज्ञेऽपि विज्ञापना विनयकर्मैत्यधीयाय ॥ २२ ॥

जय जय त्रिभुवनावनकृपाकंदकंदलनजीमूत,

नमदमत्येश-निजसाधना-निश्चलीकृतमन-

स्तत इहमपक्रम्य भूयो भवान् भेजुषा कष्टकूटानि,

कथमपीशो भगवानधिगतः परदैवतधियाऽस्मानि ॥ २३ ॥

त्वं देवं गुरुदैवतं त्वं विभुस्त्वं पिता त्वं च मातेव,

वसति सततं कृपामागरस्त्वदपरो न हृदि मे देव ! वा ।

अद्य मे संपदः प्रतिपदं मंगलाचलिरभीषेते !,

पुण्यकोशोऽकृशो मेऽभव[द]यत्तयि मे चेतः ॥ २४ ॥

एवं कृत्वा स्तुतिमभिनवां प्रेमसंपूर्णदृष्ट्या,

निध्यापयन्ती पतिमनुवरं संचरन्ती मलीलम् ।

देवस्याग्रे निजपरिजनः स्त्रीगणान्तः समेतः,

रंगं तेने प्रमुदितमना गीतिद्वलीगकाव्यम् ॥ २५ ॥

सं० मुनि जयंतविजयजी

આત્મશુદ્ધિકુલકમ્

મૂલ કર્તા તથા અનુવાદક આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ.

॥ આર્યવૃત્તમ્ ॥

સિરિસંઘેસરપાસં, પળમિય ગુરુણેમિસુરિપયકમલં ।

હિયઅપ્પસુદ્ધિકુલગં, રણમિ અજ્ઞપ્પસુખદેયં ॥ ૧ ॥

ગયસવ્વદોસદેવા, મહવ્વપારાહગા ગુણી ગુરુણો ।

જત્થ દયામયધમ્મો, તિહીસુદ્ધો જિણામિહિઓ ॥ ૨ ॥

શરૂઆતનું મંગલ જણાવે છે કે—કલ્પવૃક્ષથી પણ વધારે પ્રભાવવાળા શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથને અને પરમોપકારી પૂજ્યપાદ ગુરુમહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજીને નમસ્કાર કરીને ભવ્યજીવોને મહાકલ્યાણ કરનાર શ્રી આત્મશુદ્ધિ નામના કુલકની હું રચના કરું છું. આ કુલક આધ્યાત્મિક સુખને આપનારું છે. (૧.) હવે બીજા સ્લોકમાં શ્રી જિનશાસનનું સ્વરૂપ વગેરે જણાવે છે.

જે જિનશાસનમાં રાગદ્વેષ વગેરે સર્વ દોષોને દૂર કરનારા શ્રી અરિહંત પ્રભુને દેવ તરીકે માનવામાં આવે છે, પંચમહાવ્રતરૂપ મૂલશુણ્યને તથા પિઠવિશુદ્ધિ, આવશ્યક, પડિલેહણ, પાંચ સમિતિ, ત્રણ શુભિ વગેરે ઉત્તરશુણ્યને સાધનારા નિર્ઘંધ સુનિવરોને ગુરુ તરીકે માનવામાં આવે છે તથા દ્રવ્યદયા ભાવદયા એમ બે પ્રકારે અને અનુબંધ દયા વગેરે વિવિધ (જુદા જુદા) ભેદોથી ભરેલો, કષ, છેદ અને તાપરૂપ ત્રિપુટીવડે શુદ્ધ શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે કહેલો અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાલી, ત્રિકાલાળાધિત ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવામાં આવે છે. (૨)

આપું પરમપવિત્ર મહાપ્રભાવશાલી શ્રી જૈનેન્દ્રશાસનને પૂરેપૂરા પુણ્યનો ઉદય હોય તો જ પામી શકાય છે. એટલે પ્રણલ પુણ્યશાલી જીવોને જ તેનો લાભ થાય છે. આ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને જે ભવ્યજીવો ઉત્તમ વિધિપૂર્વક પરમ ઉદ્ધાસથી આ જિનશાસનની સેવના કરે છે તેઓ પૂર્ણજ્ઞાની ભગવંતની દૃષ્ટિએ ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે. અહીં બીજા સ્લોકમાં દેવ, ગુરુ, ધર્મનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. એથી સહજ સમજાશે કે—રાગાદિ દોષોથી ભરેલા દેવોને દેવ તરીકે માની શકાય જ નહિ. જે નિર્દોષ હોય તે જ બીજાને નિર્દોષ બનાવી શકે. આ બાબતમાં કહ્યું છે કે—“નહિ સ્વયં દરિદ્રઃ પરમીશ્વરીકર્તુ સમર્થઃ” એટલે જે પોતે નિર્ધન છે તે બીજાને ધનવંત

ખનાવી શકે જ નહિ. એ પ્રમાણે જેઓ નિર્મલ પ્રશ્નચર્યાદિ સફળુઓને ધારણ કરે નહિ તેઓને ગુરુ તરીકે માની શકાય જ નહિ એવાઓને જો ગુરુ તરીકે માનીએ તો આપણા ઉદ્ધાર થઈ શકે જ નહિ, કારણ કે ત્યાગી પુરુષોની સેવના કરવાથી આત્મકલ્યાણ થઈ શકે છે. ભોગી છતાં બહારના દેખાવમાં ત્યાગને ટોળ રાખનારા છવો, ‘જે વળાવો તે જ ચોર’ આ કહેવતને અનુસરનારા જણવા. આ બાળતમા નીચે જણાવેલા દુહા પણ બોધ આપે છે.

“ગુરુ ગુરુ નામ ધરાવે સહુ, ગુરુને ઘેર બેઠા ને વહુ;
ગુરુને ઘેર ઢાંકા ને ઢાર, અખો કહે આપે વળાવા ને આપે ચોર.” ૧

ગુરુ ભોલી ને ભાલચુ ચેલા, દોનું નરકમાં ડેલમ ડેલા.
ગુરુ કીધા મે સર્વે સાથ, ધરડા બળદને ધાલી નાથ;
ધન હરે ને ધોખો ન હરે, એવા ગુરુ કલ્યાણ શું કરે ? ૧

તથા હિંસા, દુરાચાર વગેરે દોષો કે જેની સેવનાથી આત્મા દુર્ગતિમાં જ બળ્ય, તેવા દોષોથી બરેલા ધર્મને ધર્મ તરીકે મનાય જ નહિ. બીજાની માફક જૈનદર્શન દોષોને પોષતું જ નથી. તે તો એમ કહે છે કે જેનું ધર્મનુષ્ઠાન તમે બીજાની આગળ ઉપદેશદ્વારા જણાવવા ચાહો છો તે જણાવ્યા પહેલાં ઉપદેશકે પોતે તે અનુષ્ઠાન સોધવું જ જોઈએ; કારણ કે તેવા જ સાધકોના વચનની છાપ સામા ઉપર પડી શકે છે. ‘કહેવાનું જુદું ને કરવાનું જુદું’ આ વસ્તુને જૈનદર્શનના સ્થાન જ નથી.

લગ્નમદ્ તં પુણ્નેહિ—પુણ્નેહિ સાસર્ણં જિર્ણિદસ્ત ।

તે ઘણા જે માવા—મજ્જા સાહંતિ વરવિહિણા ॥ ૩ ॥

પૂર્ણ પુણ્યવટે જ જૈનશાસન પામી શકાય છે. તે લલા લબ્ય છવોને ધન્ય છે કે જે શ્રેષ્ઠ વિધિવટે જૈન શાસનને આરાધે છે

ત્રીઝ *લોકમાં જણાવેલી બીજાનું રહસ્ય એ છે કે સાંસારિક પદાર્થોની ચાહના કરવારૂપ નિયાજાની ભાવનાનો ત્યાગ કરીને શ્રી જિનશાસનની આરાધના કરવી જોઈએ. નિવૃત્તિમાર્ગમાં જેટલે અગ્રે આત્મા પ્રવર્તે છે તેટલે જ અગ્રે શ્રી જિનશાસનની આરાધનાનો સાત્ત્વિક આનંદ અનુભવાય છે એ દુર્લભ વસ્તુની દુર્લભતા તન્દ્ર પ્રેરૂરુ લક્ષ્ય હોય, તો અગાર પ્રવૃત્તિ યાય જ નહિ (૩)

પ્રગલ્ભ પુણ્યોદયે જિનશાસનને પામનાર ધન્યપુરુષોની ભાવના દેવી હોય છે ?
તે જણાવે છે:—

ણિચં પહાયસમણ, एवं मावेति ते महुल्लासा ।

તુહિયજ્ઞાણતર્ફણ, સંધાણં ભાવનાજોગા ॥ ૪ ॥

ભાવનાના વ્યાપારથી એટલે નિર્મલ ભાવનાની મદદથી તૂટેલી ધ્યાનશ્રેણીને સાંધી શકાય છે એમ વિગારીને (ત્રીજા શ્લોકમાં જણાવેલા) ધન્યપુરુષો પરમ ઉદ્ધાસથી હૃદયે સવારે આગળ જણાવ્યા મુજબ વિચારે છે. (૪)

શું વિચારે છે? તે જણાવે છે.—

कोऽहमवस्था का मे, को देवो सगुणो महं धम्मो ।

મજ્ઞ કુલં કિં જળણી, કા જળઓ કો કિમુચિઅં મે ॥ ૫ ॥

અપ્પા વટ્ટઈ પુણ્ણે, પાવે વા કમ્મનિઝરદ્ધાણે ।

કિં ધમ્માણુદ્ધાણં, ન કુણમિ નિયમદ્યં સકં ॥ ૬ ॥

(૧) હું કોણ છું? (૨) અત્યારે મારી કઈ અવસ્થા છે? એટલે હું કઈ સ્થિતિમાં વર્તું છું. (૩) મારા દેવ કોણ છે? (૪) મારા હિતમ શુભહારાજ (દેવતા સ્વરૂપને ઓળખાવનાર) કોણ છે? (૫) મારો ધર્મ કયો છે? (૬) મારું કુળ કયું છે? (૭) મારા માતાપિતા કોણ છે? (૮) મારે કરવા લાયક કયાં કયાં કાર્યો છે? (૯) હાલ મારો આત્મા પુણ્યના રસ્તે દોરાયો છે કે પાપના રસ્તે દોરાયલો છે? એટલે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરે છે કે અધર્મને સેવે છે? (૧૦) મારા હિતને કરનાર અને મારાથી બની શકે તેવું કયું ધર્માનુષ્ઠાન હાલ હું કરતો નથી? ભગ્ય જીવોએ આત્મહિતને વધારવાને માટે અને પુણ્યલક્ષણને ઘટાડવાને માટે આ પ્રમાણે દશે પ્રશ્નોની ભાવના (વિચારણા) કરવી જોઈએ. તેમ જ પરંપરાએ પરમનિવૃત્તિમય મુખને મેળવવાને માટે પણ આ દશે પ્રશ્નોની વિચારણા જરૂર મદદગાર નીવડશે. (૫-૬)

વિષયકથાયથી ચતી ખરાળી વગેરે જણાવે છે:—

किमजुग्गं न चएमि, किमभरकं कम्मवंधणं भरकं ।

કિઝઈ વા જો જતો, પમાયચાઈ મહાસોરકે ॥ ૭ ॥

આત્મહિતકર બીજા પણ પ્રશ્નો જણાવે છે—(૧૧) જીવંતિસા વગેરે નહિ કરવા લાયક કાર્યોમાંથી કયાં કયાં કાર્યોને હું તજી શકતો નથી? (૧૨) અલક્ષ્ય પદાર્થો વાપરવાથી ચીકણાં કર્મ બંધાય છે. આવા અલક્ષ્ય પદાર્થો કયા

૧. વેરાગ્ય, તપ અને મંગલ વગેરે “મુક્તિપદને દેનારાં” માધ્યમોને આત્માના હિત કરનાર છે એમ જે માનવું તે આત્મહિત, કહેવાય અને: ઓ, ધન વગેરેને આત્મ-હિતકર માનવા તે પુણ્યલક્ષણ કહેવાય.

કયા છે ? (૧૩) ખાવાલાયક પદાર્થો કયા કયા છે ? (૧૪) પ્રમાદને ત્યાગ કર્યા સિવાય વિશાલ અને સ્થિર એવા મુક્તિનાં મુખો મળી શકે જ નહિ. આ મુદ્દાથી એમ વિચારવું જોઈએ કે મહાદુઃખદાયી પ્રમાદને છોડવાને માટે હે છવ ! તું હાલ પ્રયત્ન કરે છે કે નહિ ? (૭) આ ચૈદ પ્રશ્નો આત્મહિતકર જાણીને જરૂર વિચારવા. વિષયકપાયની સેવનાથી છવો જરૂર દુર્ગતિને જ પામે છે. અહીં શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ-એમ વિષયોના પાંચ લેદ અને દોષ, માન, માયા, લોભ એમ કપાયના ચાર લેદ સમજવા.

आऊ बहुयं गच्छए, विसयकसाएहि पंचनवहिं च ।

अहिओ समओ विहलो, गच्छइ कजाइ बहुयाइं ॥ ८ ॥

મનુષ્યાયુધ્યનો ઘણાળનો ભાગ તો સંસારી છવોને વિષયકપાયની સેવનામાં આદ્યો જાય છે. એ પ્રમાણે જ્યારે ઘણા વળત નકામો જાય છે ત્યારે તેમને અંતિમ સમયે એમ પશ્ચાત્તાપ થાય છે કે-અરેરે ! હજુ મારે તો ઘણું કામ કરવાનાં બાકી છે ને આયુધ્ય તો પૂરું થઈ ગયું. (૮)

પ્રમાદી છવો કેવો પસ્તાવો કરે છે ? તે જણાવે છે—

एवं सइ बहु भस्सइ, सिज्झइ सज्झं ण पत्तसामग्गी ।

होहिइ कहं न विहला, अवसिस्सइ दीहठिइसोओ ॥ ९ ॥

ઘણા કાળ આ પ્રમાણે પ્રમાદમય પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહેવાથી માનવ જિંદગીમાં સાધવાનાં કાર્યોમાંનાં ઘણાં કાર્યો બગડે છે એટલે સાધવાનાં રહી જાય છે, માનવભવનું મુખ્ય ધ્યેય જે મુક્તિનો લાભ તે મળતો નથી, માટે જ મજેલી સામગ્રી નકામી ગઈ એમ કેમ ન કહી શકાય ? એમ છેવટે પ્રમાદી છવો ઘણા સમય ગ્રોહ કરે છે. આ પ્રમાણે તારું ન થાય માટે હે છવ ! તું વિષયકપાયનો ત્યાગ કરજે. એક સમય પણ નકામો જવા દર્શન નહિ. પરમ ઉદ્ધારથી સમ્યગ્દર્શનાદિ ત્રણેની સાધના કરજે, જેથી મુક્તિનાં મુખ મળી શકે. (૯)

સર્વવિરતિની દુર્લભતા જણાવે છે.—

सम्मदंमणलाहो, होज्ज चउण्हं तहे व नाणं पि ।

तिरियाणं देमाओ, न सवओ तं नरगईए ॥ १० ॥

પ્રભુ શ્રી જિનેશ્વરદેવે કહેલી જિના સાચી છે તેમાં થંકા કરાય જ નહિ. પ્રભુ શ્રી નીર્ધરદેવે કહેલો ધર્મ જ સાચો છે, તે જ વાસ્તવિક તત્ત્વરૂપ છે અને મુક્તિના મુખને દેનાર છે-આવા જે આત્માના પરિણામ તે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય. આવા સમ્યગ્દર્શનનો લાભ તો ચારે ગતિના છવોને પોતપોતાની યોગ્યતાનુસારે થાય છે. તે પ્રમાણે સમ્યગ્જ્ઞાનને અંગે પણ સમજ લેવું કે તે

આગમિક ચૂલાઓ અને તેનું કર્તૃત્વ

(પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કોપાડયા એમ. એ.)

‘ ચૂલા ’ કહો કે ‘ ચૂલિકા ’ કહો તે એક જ છે. એને માટે પાઘય (સં. પ્રાકૃત) ભાષામાં ‘ ચૂલિયા ’ શબ્દ વપરાય છે. ‘ ચૂલિકા ’ શબ્દના, સંસ્કૃત કોશમાં ‘ મોરની કલગી, ’ ‘ હાથીના કાનનું મૂળ, ’ અને ‘ નાટ્ય સાથે સંબંધ ધરાવનાર વૃત્તાન્ત ’ એમ ત્રણ અર્થો જોવાય છે, પરંતુ અહીં તો જેમ પર્વતને શિખર હોય છે તેમ આપણા શ્રુતસાહિત્યને ચૂલારૂપ જે શિખર છે તેના વિચાર કરવામાં આવે છે.

એ વાત તો સુવિદિત છે કે આપણા પ્રત્યેક આગમને કે તેના વિભાગને ચૂલા કે ચૂલિયા નથી, કિન્તુ પ્રથમ અંગરૂપ આચારને ચાર ચૂલા, દસવેયાંલયને બે ચૂલા અને ૧૪ પુવ્વ (પૂર્વ) પેદ્રી પહેલાં ચારને અનુક્રમે ૪, ૧૨, ૮ અને ૧૦ ચૂલિકા છે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રસરિએ પરિશિષ્ટ પર્વ (સ. ૬, શ્લો. ૭૭-૧૦૦) માં સૂચવ્યું છે કે સ્થૂલભદ્ર મુનિવરને એમની સંસારીપણાની સાત બહેનો સાધ્વી-અવસ્થામાં વંદન કરવા આવી ત્યારે તેઓ પ્રથમ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે ગઈ હતી અને ત્યાંથી પોતાના ભાઈ શુદ્ધામાં છે એ જાણી તેઓ ત્યાં ગઈ હતી. ત્યાં ભાઈને બહેને સિંહને બેઠે લયલીત દશામાં તેઓ પાછી ફરીને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે આવી, પરંતુ તેમણે તેમને ફરીથી એ શુદ્ધામાં જવા કહ્યું. ત્યાં તેઓ ગઈ અને તેમણે શ્રી સ્થૂલભદ્રને વંદન કર્યું. પછી એ સાત બહેનો પેદ્રી જ્યેષ્ઠાએ કહ્યું કે શ્રીચક્રના મરણથી પોતે ઋષિઘાતનું પાપ કર્યું છે એમ લાગવાથી તે શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે ગઈ હતી. ત્યાંથી પાછા ફરતી વેળાએ એ તીર્થંકરે શ્રી સંધને ભેટણા તરીકે આપવા માટે મારી સાથે ચાર અધ્યયનો મોકલાવેલાં છે. એનાં નામો નીચે મુજબ છે:—

(૧) ભાવના, (૨) વિમુક્તિ, (૩) રતિકેદપ અને (૪) વિવિક્તચર્યા.

આ હકીકત સાંભળ્યા બાદ શ્રી સંધે એમાંનાં પહેલાં બે અધ્યયનોને

પણ ચારે ગતિના છવોને સંભવે છે. અપ્રત્યાખ્યાનીય ચાર કથાયના ક્ષયોપશમથી અથવા સમ્યક્ત્વ પામતી વખતે જે કર્મસ્થિતિનું પ્રમાણ છે, તેમાંથી બેથી નવ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિવાળા કર્મદલિકોનો ક્ષયોપશમ થવાથી કેટલાએક તિર્થંચો-ને દેશવિરતિનો લાભ થઈ શકે છે. એટલે તેમને વધારેમાં વધારે ગારમા મત સિવાયના અગિયાર મતોનો લાભ સંભવે છે, પણ સર્વવિરતિનો લાભ થતો નથી, કારણ કે તે તો મનુષ્યગતિમાં જ થાય છે. આવા અનેક મુદ્દાઓથી શ્રી તીર્થંકરદેવે માનવજનની દુર્લભતા જણાવી છે તે વ્યાજબી જ છે. (૧૦) (ચાહુ)

આચારના અંતમાં અને બાકીનાં જોને દસવેયાલિયના અંતમાં સ્થાન આપવાનું અને તેને 'ચૂલા' તરીકે ઓળખવાનું નક્કી કર્યું.

આચારના બે મુયખખંધ ગણાય છે. તેમાં બીજો મુયખખંધ આજે ચાર ચૂલારૂપ જોવાય છે. એમાં પહેલી ચૂલાનું નામ નથી; બાકીની ત્રણ ચૂલાનાં નામ નીચે મુજબ છે:—

(૧) સત્તસત્તિયા (સમસામકા), (૨) ભાવણા (ભાવના) અને (૩) વિમુક્તિ (વિમુક્તિ).

ન્યેષ્ઠા આર્યા જે ચાર ચૂલા લાવી હતી તેમાંની બેનાં નામ આ છેલ્લા બે નામ સાથે મળતાં આવે છે એટલે એ બે આ જ હશે એમ લાગે છે. એવી રીતે દસવેયાલિયના અંતમાં રધવક્ષા (રતિવાક્યા) અને વિવિત્તચરિયા (વિવિક્ત-ચર્યા) એ નામની જે બે ચૂલાઓ જોવાય છે તે પણ બાકીની બે હશે, એમ સમજાય છે. જો કે નામમાં કંઈક ભિન્નતા જોવાય છે ખરી. ન્યેષ્ઠા આર્યાની સાથે જે ચાર ચૂલાઓ-અધ્યયનો આવેલ તેના વિષયાદિતું સ્વરૂપ કોઈ આગમમાં સ્વતંત્રપણે વર્ણવાયેલું જોવાતું નથી. એટલે ગમે તે એક જાણુને નિર્ણય કરવામાં એ ચાર ચૂલાઓપૈકી જે આચારમાં તે બે દસવેયાલિયમાં છે કે નહિ તેના નિર્ણય કરતાં એ સહાયક થઈ પડે તેમ નથી. આથી આ સંબંધમાં વિશેષ ઊંડા ઊત્તરો વિના ચાલે તેમ નથી એટલે એ દિશામાં પ્રયાસ કરાય છે.

આચાર—એ પ્રથમ અંગ છે.^૧ એના મુખ્ય બે વિભાગ છે. એ દરેકને 'મુયખખંધ' કહેવામાં આવે છે. પહેલા મુયખખંધને 'આધારમુયખખંધ'^૨ અને બીજાને 'આચારમુયખખંધ'^૩ તરીકે ઓળખાય છે. વિશેષમાં પહેલા મુયખખંધમાં વિશિષ્ટ નામવાળાં નવ અન્તર્યાલુ છે અને એવી રીતે બીજા મુયખખંધમાં પણ વિશિષ્ટ નામવાળાં ઓછા અન્તર્યાલુ છે. આ ઉપરાંત પહેલા મુયખખંધના પ્રત્યેક અન્તર્યાલુનું 'જંભવેર' એવું સામાન્ય નામ પણ છે. આના સમર્થનાર્થે આચારનિત્યત્તિથી નીમ્ન લિખિત અગિયારમી ગાથા હતું સ્મૃ કરું છું:—

“ જવવંમચેરમહો અદ્વારસપયસદ્દિમો વેજો ।

દ્વદ્વ ય સર્વવચૂલો મદુપદુતરજો પયગેજ ॥ ૧૧ ॥ ”

અર્થાત્ વેદ એટલે કે આચાર એ નવ વ્રતચર્યાનામક અધ્યયનવાળો, ૧૮૦૦૦ પદવાળો, અને પાંચ ચૂલાથી યુક્ત અને પદના પરિણામથી એ બહુ અને બહુતર છે.

૧. જુઓ આચારનિત્યત્તિ (ગ. ૯).

૨-૩. મરખાવો શ્રી ઝીસાંકમ્મિન આચારની રીસાની નિમ્નલિખિત પંક્તિ:—

“ સ્ત્રી નવમ્મલ્લવર્ગીયદનામક આચારધુતમ્મલ્લ; મમ્મતં દિત્તીવોડમ્મલ્લત્તકલ્લ; સમારબ્બો ।

આનો અર્થ સમજવતાં શ્રી શીલાંકસૂરિ કહે છે કે પહેલી ચાર ચૂલારૂપ દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધના પ્રદેપથી એ બહુ છે અને ત્રીજી ચારના પ્રદેપથી એ બહુતર છે.

પહેલા સુચખ્ખંધની ભાષા વગેરે વિચારતાં એ પહેલો સુચખ્ખંધ બીજા કરતાં પ્રાચીન હોય એમ જણાય છે, અને એ હકીકત બે ચૂલાને બીજામાં સ્થાન અપાયાની હકીકતને બાધક થતી નથી.

આચારનિજ્જુત્તી—(ગા. ૨૮૭)માં કહ્યું છે કે સ્થવિરોએ એટલે કે શ્રુતવૃદ્ધોએ—ચતુર્થશ-પૂર્વધરોએ શિષ્યના હિતાર્થે આચારનો અપ્રકટ અર્થ પ્રકટ સ્વરૂપમાં આ બીજા સુચખ્ખંધમાં રજૂ કર્યો છે, વિશેષમાં એની ૨૮૮-૨૯૧ મી ગાથાઓમાં અને એની ટીકામાં નીચે મુજબ નિર્દેશ છે:—

પહેલા સુચખ્ખંધના બીજા અજ્ઞયણના પાંચમા ઉદેસગમાંથી અને આઠમા અજ્ઞયણના બીજા ઉદેસગમાંથી પિણ્ડ, શય્યા, વસ્ત્ર અને પત્ન્યહનો અધિકાર અહીં અપાયો છે. ત્રીજી પાંચમાં અજ્ઞયણના ચોથા ઉદેસગમાં ઇરિયા અજ્ઞયણ, છઠ્ઠા અજ્ઞયણના પાંચમા ઉદેસગમાંથી ભાસજ્જાયા અજ્ઞયણ, મહાપરિણ્યાના સાત ઉદેસગમાંથી સાત સત્તિક્કમ, સત્તપરીણ્યામાંથી ભાવણા, ધુય અજ્ઞયણના બીજા અને ચોથા ઉદેસગમાંથી વિમુક્તિ અને પરચક્ખાણ નામના નવમા પુવ્વના ત્રીજા વચ્ચુના વીસમા આચાર નામક પાહુડમાંથી આચારપગખ્ખ યાને નીસીહુ નિર્ચૂંઠ કરેલ છે ?

આ નિર્દેશને ધ્યાનમાં લેતાં જાયેલા આચારો એ ચાર અજ્ઞયણ લાવી તેમાંના બે તે પ્રસ્તુત ભાવણા અને વિમુક્તિ હોય એમ માની શકાય તેમ નથી, કેમકે એના નિર્ચૂંઠક તો શ્રુતકેવલી છે અને એ નિર્ચૂંઠણ પહેલા સુચખ્ખંધમાંથી થયેલી છે. ત્રીજી ભાવણા અને વિમુક્તિ એ જાન્નેના નિર્ચૂંઠક અલિપ્ત છે કે લિપ્ત છે એ

૧. ઘેરેહિણ્ણગદ્ધા સીસહિંજં હોઠ પામહત્થં ચ ।

આચારાઓ મર્યો આચારંગેસુ પવિસત્તો ॥ ૨૮૭ ॥

અહીં બીજા સુચખ્ખંધ માટે ‘આચારંગ’ શબ્દ વપરાયેલો છે, જ્યારે આચાર-નિજ્જુત્તિની ૧૨ મી ગાથામાં ‘આચારગ્ગ’ શબ્દ વપરાયેલો છે. આ જાન્ને સ્થળે એકવચનને બદલે બહુવચનનો પ્રયોગ છે. એથી એમ ભાસે છે કે બીજા સુચખ્ખંધના પ્રત્યેક અજ્ઞયણને ‘આચારંગ’ કે ‘આચારગ્ગ’ કહેવામાં આવેલ છે.

૨. ગરણાવો આચારનિજ્જુત્તિની નિમ્નલિખિત ગાથાઓ:—

‘આચારાપાણસલ્લો વંમનેરેસુ સ્સા સમોચરદ્ધ ।

મોહવિ ચ સત્થપરિણ્ણાપ્પં પિંડિલ્લ્લો સમોચરદ્ધ ॥ ૧૨ ॥

સત્થપરિણ્ણા અત્થો ઉત્તુ વિ કાણ્ણુ સો સમોચરદ્ધ ।

ઉજ્જોવણ્ણા અત્થો પંચમુ વિ વણ્ણુ ઓચરદ્ધ ॥ ૧૩ ॥

શ્રી શીલાંકસૂરિએ આ ગાથાનો અર્થ સ્પષ્ટતા “આચારાપાણિ ચૂલિકાઃ” એમ કહ્યું છે.

પણ જાણવું જાકી રહે છે એ તેઓ લિપ્ત હોય તો એ જાને શ્રી સીમન્ધર-
કર્તૃક માનવામાં વિશેષ વાધો આવે છે

આવી પરિસ્થિતિમા જેમ આપણે ભાવણા અને વિમુક્તિ એ બીજા મુયજ્ઞ ધ-
ના પદરમા અને જોળમા અજ્ઞયણને આચારના અતમાં સઘે સ્થાન
આપેલી એ ચૂલા તરીકે માની શકીએ તેમ નથી તેમ એ મુયજ્ઞ ધનો પહેલા
સાત અજ્ઞયણરૂપ એક ચૂલાને અને એના પછીનાં સાત અજ્ઞયણરૂપ બીજા
સત્સત્તિયા નામની ચૂલાને પણ સઘે સ્થાપેલી એ ચૂલા તરીકે જોળખાવી
શકીએ તેમ નથી, કેમકે તેના નિર્ચૂહકો શ્રુતકેવલીઓ છે અને એ નિર્ચૂહણ
પહેલા મુયજ્ઞ ધમાથી થયેલી છે

આ ઉપરાંત ભાવણા અજ્ઞયણનું પત્તજોસણાકરૂપ સાથે જે સામ્ય છે
તે પણ આપણને આ જ નિર્ણય તરફ પ્રેરે છે ભાવણાનો પ્રાચલિક ભાગ પત્તજો-
સણાકરૂપના બીજા મૂર સામે શબ્દશઃ મળતો આવે છે એવી રીતે પત્તજો-
સણાકરૂપનાં બીજા પણ કેટલાક સૂત્રો મળતા આવે છે આ પત્તજોસણાકરૂપ
દસામુયજ્ઞ ધના આઠમા અજ્ઞયણરૂપ છે

વિશેષમા ભાવણા અજ્ઞયણમા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું
જીવનચરિત્ર, પાંચ મહાવ્રતો અને ૨૫ ભાવના એ મુખ્ય છે આમા એવો એક
વિષય નથી જે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના સમય સુધી જાણીતો ન હોય આથી એ
પ્રશ્ન ઊઠે છે કે શું શ્રી સીમન્ધરસ્વામી આવા વિષયને રજૂ કરતું અને તેમા પણ
શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવનની સામગ્રીરૂપ વક્તવ્ય શ્રીસ ધને મોકલાવે ખરા ?

આ ઉપરાંત જ્યેષ્ઠા આર્યા જે ચાર ચૂલા લાવી તેમાંની દસવેયાલિયના
અતમાની એ તો પદમા છે, ત્યારે બીજા એ ચૂલારૂપ જે ભાવણા અને વિમુક્તિ
અજ્ઞયણ કેટલાક ગણાવે છે તેમાથી વિમુક્તિ તો પદમા છે, પણ ભાવણાનો
મોટો ભાગ ગદના અને જાહુ જ થોડો ભાગ પદમા છે તેનું શું ?

આ બિહાપોહ ઉપચી એમ માનવાનું મન વાય છે કે આચારના ભાવણા અને
વિમુક્તિએ જે અજ્ઞયણો તે પ્રત્યુત ચાર ચૂલોમાની એ હશે નહિ આ બિહાપોહને
વિશેષ ન લખાવતા બીજા પણ કેટલીક પ્રાચલિક હકીકત હવે હું વિચારીશ

આખું જોઈ ગયા તેમ ચાર ચૂલા શ્રી સીમન્ધરસ્વામીએ જ્યેષ્ઠા દ્વારા
શ્રીસ ધને મોકલી એમ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ કહે છે, પણ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ આવો
કોશ ઉલ્લેખ કરતા નથી તેનું કેમ ? તેઓ રમ્યવક્ત્રા નુલિયા વિષે તદ્દન મૌન
ગેવ છે, ત્યારે બીજા વિવિત્તચરિયા નુલિયાના ન જ ધમાં તેઓ વૃદ્ધપ્રવાહ
જનુ તરી એમ જ કહે છે કે કાંઈ આચાર્ય શ્રી ગીર ધરસ્વામીએ આ નુલિયા-
ચરિ આપી વિશેષમા આ બીજા ચૂલાની પહેલી ગાતમા એ ચરન્નભાગિન પાવાનો
ઉલ્લેખ છે, પણ એવો કોશ ઉલ્લેખ બીજા ચૂલા કે ભાવણા કે વિમુક્તિમાં નથી
અત્ર એ વાન ઉમેરીશ કે પ્રા અજ્ઞયન્ દાન ન પાદિન દસવેયાલિયનિવ્રતુત્તિની
આવૃત્તિના અતમા નીચે મુજબની નાધા જોવામા આવે છે :—

માંદગીના સમયમાં ઉપજતા વિચારો

મનુષ્ય માત્રને પોતપોતાના કર્મોનુસાર શારીરિક વ્યાધિઓ ઓછાવતા પ્રમાણમાં ઓછેવત્ કાળે આવ્યા વિના રહેતી નથી. આઠ પ્રકારનાં કર્મો પૈકી આ વ્યાધિઓ અસાતાવેદનીયકર્મના ઉદયથી થાય છે. તે કર્મ જાંઘતી વખતે પૂર્વભવમાં જેવા અધ્યવસાયે-જેવી મંદતાથી કે તીવ્રતાથી મધ્યસ્થભાવે, નમ્રભાવે કે ક્રૂરભાવે જાંઘ્યું હોય છે તેવો તે કર્મપુણ્યોમાં રસ પડે છે અને તે જાંઘતી વખતે જ તેની સ્થિતિ પણ જાંઘાય છે. એટલે કે એ કર્મ જ્યારે ઉદયમાં આવે ત્યારે તેને લોગવનાર મનુષ્યને રસના પ્રમાણમાં દુઃખની અદ્યતા કે તીવ્રતા સહન કરવી પડે છે અને જાંઘેલી સ્થિતિ પ્રમાણેના સમય સુધી તે વ્યાધિની ઉપાધિ લોગવવી પડે છે.

આવી રીતે જાંઘાતાં કર્મમાં અધ્યવસાય અનુસાર એટલી બધી વિચિત્રતા હોય છે કે તેના ઉદય વખતે તેવી જ વિચિત્રતા અનુભવવામાં આવે છે. આ વિચિત્રતા સાતિશયજ્ઞાની સિવાય પ્રાયે છદ્મસ્થ જીવો નજી શકતા નથી. તે વિષય જ સાતિશયજ્ઞાનીનો છે.

આવી રીતે થતા અસાતાવેદનીય કર્મને લોગવતાં મનુષ્યો અનેક પ્રકારના સંકલ્પવિકલ્પો કરે છે. કેટલાક સુષો તો પોતાનાં જ કરેલા કર્મો પોતાને લોગવવાં પડતાં હોવાથી સમભાવે લોગવે છે, ચિત્તની શાંતિ નાળવે છે, યોગ્ય ઉપચાર કરે છે; પરંતુ કોઈપણ રીતે વ્યાધિ દૂર કરવાની તીવ્રતાથી અભક્ષ્ય ભક્ષણાદિ કરતા નથી, પોતાના વ્રત, નિયમાદિમાં દોષ લગાડતા નથી અને ગમે તેટલો પ્રયાસ કર્યા છતાં અને અયોગ્ય ઉપચારો કર્યા છતાં પણ

“ આજો દો ચૂલાઓ આળીઆ જવિલ્ખળીઈ અજાર ।

સીમન્ધરપાસાઓ મવિયાળ વિવોહળદ્વાઈ ॥ ”

આ ઉપરથી એ કલિત થાય છે કે આ બે ચૂલાઓ યક્ષિણી આયાં શ્રી સીમન્ધર પાસેથી લાવીતે છે. પરંતુ એ નવાઈ જેવીવાત એ છે કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ આ ગાથાની ટીકા કરી નથી. આથી એમ સમજાય છે કે કાં તો આ ગાથા તેમના સમયમાં પ્રચલિત નહીં હોય કે કાં તો તેમણે એને પ્રક્ષિપ્ત ગણી હશે. આ બેમાંથી ગમે તે હકીકત માનીએ તો પણ એ બેમાંથી એકે હકીકત આ બન્ને ચૂલા યક્ષિણી આયા લાવી એ વાતનું સમર્થન કરતી નથી, એ વાત તો સુસ્પષ્ટ જ છે. અંતમાં આ લઘુ લેખને વિશેષ ન લંબાવતા એ વાત ઉમેરીશ કે મહાનિસીહ નામના છેલ્લેસુતના જે આઠ વિભાગો છે તેમાંના પહેલા છ ‘અજઝયણ’ તરીકે અને છેલ્લા બે ‘ચૂલિયા’ તરીકે ઓળખાવાય છે. એટલે ઉપર્યુક્ત ચૂલિયાઓ વિષે અંતિમ નિર્ણય કરતી વેળા આનો પણ વિચાર કરવો ઘટે. આશા છે કે આગમેના વિશિષ્ટ અભ્યાસીઓ આ સંબંધમાં યોગ્ય પ્રકાશ પાડશે.

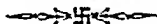
જાંધેલી સ્થિતિ પ્રમાણે કર્મ લોગવવાં જ પડશે એમ માની શાંતિથી લોગવે છે અને પ્રાચે નવાં અશુભ કર્મ જાંધતાં નથી એટલું જ નહીં પણ કેટલીક કર્મ નિર્જરા પણ દૂર છે. વ્યાધિ પ્રસંગે દ્રવ્યથી ધર્મક્રિયા ન થઈ શકે ત્યારે ભાવથી કરીને પણ તેનાં ફળના ભાગી થાય છે.

કેટલાક મનુષ્યો તો એટલી બધી હાથવેચ કરે છે અને સૌની ઉપર ક્રોધ કર્યા કરે છે, ખોટું લગાડે છે, વેધ પાડે છે અને પૂરતી સારવાર થતી હોય છતાં તેમાં ભૂલ જ કાઢ્યા કરે છે. વળી અનેક ડોક્ટરોને, વૈદ્યોને બોલાવે છે. ભક્ષ્યાલક્ષ્યનો, સત્રિભોજનાદિનો કરેલ નિયમ પણ તોડી નાખે છે, છતાં વ્યાધિ તો તેની સ્થિતિ પાક્યા વિના જતો નથી. વળી તેવા જીવો અશુભ કર્મને લોગવતાં બીજાં અશુભ કર્મો ઉપાર્જન કરી બારે થાય છે અને કુટુંબપરિવારમાં પણ અકારા થઈ પડે છે.

કેટલાક પોતાની ગરીબ સ્થિતિ હોવાથી લાચારીએ વ્યાધિ લોગવે છે અને જો પૈસા હોત તો અનેક ઉપચારો કરીને વ્યાધિ દૂર કરત એમ વિચારે છે. કેટલાક સંપત્તિ છતાં કૃપણતાથી ઔષધોપચારમાં દ્રવ્ય વાપરી શકતા નથી અને હેરાન થાય છે. કેટલાક સંપત્તિ છતાં સારવાર કરનારનો અભાવ જોઈને અનેક સગાં-સંબંધીઓનો ધોખો કરે છે અને સારવાર કરનારને પણ શાંતિ આપી શકતા નથી.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-‘જાંધ સમય એવો નહીં, ઉદયે દીક્ષ્યે સંતાપ ?’ હે ભવ્ય પ્રાણી ! તેં કર્મ જાંધતી વખત વિચાર કર્યો નહીં, હવે તે કર્મ ઉદય આવ્યાં ત્યારે સંતાપ કરે છે તે શા કામનો છે ? હવે તો સમભાવે લોગવ ને નવાં કર્મ જોઈને જાંધાય તેમ કર. વિચારી જો કે તેં રૂપીઆ લઈને મુદતની દુંડીઓ લખી આપી હોય તે મુદત પાક્યે શીકાર્યા વિના ચાલવાનું છે ? સમજીને આપ કે હેરાન થઈને આપ, પણ લીધેલા પૈસા આપવા જ પડશે-વેપારી માણસ થઈને આવી વાત કેમ સમજતો નથી ?

શાસ્ત્રકાર તો કહે છે-‘હોય વિપાકે દયગણે રે, એક વાર કર્યાં કર્મ; શત સહસ્ર કોટીગમે રે, તીવ્ર ભાવના મર્મ રે પ્રાણી. જિનવાણી ધરો ચિત્ત ૧.’ કર્મ જાંધવાં તે તો અશુભ વાવેતર છે. વાવેલ અનાજ જેમ સેંકટોગણું જીગે છે તેમ કર્મ જાંધ્યા પછી ઉદયમાં વૃદ્ધિ પામીને એકથી વધારે વખત અધ્યવસાયના પ્રમાણમાં લોગવવું પડે છે. તેથી મુજબનોએ કર્મ જાંધતાં જ વિચાર કરવો, તીવ્ર અધ્યવસાયે જાંધવાં નહીં. અશુભ કર્મ જાંધ્યા પછી તેને અનુમોદનાવડે કુદ કરવાં નહીં. એટલે કેટલીક વખત તો પશ્ચાત્તાપાદિવડે જાંધેલાં કર્મ પણ છૂટી જશે અને લોગવવાનો ગળન જ નહીં આવે. આટલી સાદી વાત વ્યાધિ લોગવતી વખતે સમજશે તો તમને વ્યાધિ જાણાકારક નહિ થાય. કુંવરજી

અંધહેતુમાં ૧૮ પાપસ્થાનક

કર્મજાંઘના હેતુ તરીકે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય ને યોગ-એ ચાર કર્મજાંઘકારે કહ્યા છે. અઢાર પાપસ્થાનક પણ કર્મજાંઘનાં જ કારણ છે તેા તેનો એ ચાર જાંઘહેતુમાં સમાસ શી રીતે થાય છે ? તેનો વિચાર કરીએ.

અઢાર પાપસ્થાનકમાં છેલ્લું કદમાં છતાં પણ પ્રથમ કહેવા લાયક અને સત્તરે પાપસ્થાનકના ભેળા તોલ કરતાં પણ તોલમાં બારે મિથ્યાત્વશબ્દ નામનું પાપસ્થાનક છે. એ કર્મજાંઘના મુખ્ય ચાર જાંઘહેતુમાં પહેલું છે.

ત્યારપછી કર્મજાંઘના હેતુભૂત બીજી અવિરતિ છે. તેમાં પ્રથમના પાંચ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન ને પરિગ્રહરૂપ સ્થાનકોનો સમાવેશ છે. એ પાંચે અવિરતિના જ ભેદ છે અને મિથ્યાત્વ ગયા છતાં પણ જીવ એના-વડે આઠ પ્રકારનાં કર્મો જાંધે છે.

કર્મજાંઘના હેતુ તરીકે ત્રીજે કષાય છે. તે ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ નામથી ૬-૭-૮ ને ૯ એ ચાર પાપસ્થાનક છે. અવિરતિ ગઈ હોય છતાં પણ કષાયથી જીવ કર્મજાંઘ કરે છે.

રાગ દ્વેષ એ દશમું ને અગ્યારમું પાપસ્થાનક ચાર કષાયના પિતાતુલ્ય છે. તે બે તેના ઉત્પાદક છે. રાગથી માયા ને લોભની અને દ્વેષથી ક્રોધ ને માનની ઉત્પત્તિ કહેલી છે.

પંદરમું પાપસ્થાનક રતિઅરતિ છે તે પણ કષાયના સહાયક અથવા સહચારી ત્રવ કષાય છે તેનો પેટાભેદ જ છે.

હવે રહ્યા પાંચ પાપસ્થાનક ગારમે કલહ, તેરમે અભ્યાખ્યાન (કોઈને કલંક દેવું તે), ચૌદમે પૈશુન્ય (કોઈની ચાડી ખાવી તે), સોળમે પરપરિવાદ (પારકી નિંદા કરવી તે) અને સત્તરમે માયામૃષાવાદ (કપટયુક્ત જૂઠું બોલવું તે). આ પાંચેનો જીજ્ઞ મૃષાવાદમાં સમાવેશ થાય છે, કારણ કે એ પાંચે પાપસ્થાનકો વાણીવ્યાપારવડે જ જાંધાય છે.

આ પ્રમાણે અઢારે પાપસ્થાનકોનો ત્રણ કર્મજાંઘના હેતુમાં સમાવેશ થાય છે. હવે ચોથો જાંઘહેતુ યોગ છે તે એકલો તો કાંઈ કામ કરી શકતો નથી, એમ કહીએ તો ચાલે પણ પ્રથમના ત્રણ જાંઘહેતુ યોગને લઈને જ પોતાનું કાર્ય કરે છે. યોગના ત્રણ પ્રકાર છે. મનયોગ, વચનયોગ ને કાયયોગ. એ જાંધા કર્મજાંઘમાં સહાયકારી હોય જ છે.

આ પ્રમાણે દુકામાં કર્મજાંઘહેતુ ચાથે અઢાર પાપસ્થાનકની વહેંચણી કરી. આ સંજાંધમાં પ્રસંગે વિશેષ લખવાની ઇચ્છા વર્તે છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નમાર્ગ:-મુનિ મુજાનવિજયશ્રી)

પ્રશ્ન ૧—સંમૂર્ધિમ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયની કાયસ્થિતિ કેટલી છે ?

ઉત્તર—કાયસ્થિતિ પ્રકરણમાં સામાન્યે અસંજ્ઞીની કાયસ્થિતિ આવળીના અસંજ્યાતા ભાગના સમયપ્રમાણ પુદ્ગળપરાવર્તની કહી છે. એકલા સંમૂર્ધિમ મનુષ્યની કહી નથી.

પ્રશ્ન ૨—પરમાધામી દેવો મનુષ્ય લોકમાં આવે છે ?

ઉત્તર—આવતા હોય એમ લાગ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૩—સાધિક સમક્રિત પ્રાપ્ત થયા પૂર્વે નરકાયુ ખાંધ્યું હોય તો મરણ વખતે જીવ મિથ્યાત્વ પામે ? અને લેશ્યા બદલાય ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ ન પામે, લેશ્યા બદલાય.

પ્રશ્ન ૪—યુગલિકો પણ કોઈ પ્રકારના ઉપધાતથી ગર્ભમાં જ મરણ પામે છે તો તે જાને મરણ પામે કે એક પણ મરણ પામે ?

ઉત્તર—જાને મરણ પામે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૫—વૃહત્સંગ્રહણીમાં શંખાવર્તાદિ ત્રણ પ્રકારની યોનિ કહી છે તેમાંથી દેવીઓની યોનિ કયા પ્રકારની હોય છે ?

ઉત્તર—ત્રણ પ્રકાર મનુષ્યની સ્ત્રી પરત્વે કહ્યા છે, દેવીઓ માટે વ્યાખ્યા લાગી નથી.

પ્રશ્ન ૬—આવતી ચોવીસીમાં ધનારા પદ્મનાભ પ્રથમ તીર્થંકર વ્યવહારિક પ્રથા કાયબદેવની જેમ પ્રવર્તાવગ્રે કે કેમ ?

ઉત્તર—વ્યવહારિક પ્રથાઓ ઉત્સર્પિણીના બીજા આરામાં મનુષ્યો લાનિ-સ્મરણાદિકથી પ્રવર્તાવે છે. પદ્મનાભ તીર્થંકર પ્રવર્તાવવાના નથી.

પ્રશ્ન ૭—સંમૂર્ધિમ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયને કેટલા પ્રાણ હોય ?

ઉત્તર—માત્ર આઠ પ્રાણ હોય.

પ્રશ્ન ૮—મૂર્ધચંદ્રાદિ લયોત્પિનીના વિમાનોને વદન કરનારા દેવો સગત વદન કર્યા કરે તો પછી દેવસંજ્ઞાથી મુખ ક્યારે લોગવે ?

ઉત્તર—મૂળ શરીરે તેના ઉત્પત્તિસ્થાનમાં રહીને દેવ સંજ્ઞા સુખ ભોગવે છે. વિમાનની નીચે તો ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરીને રહે છે. જાને ક્રિયાઓ થયા કરે છે.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થ કરના સમવસરણમાં દેવો ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરીને આવે ત્યારે મૂળ શરીરે દેવલોકનાં સુખ ભોગવે કે નહીં ? ભોગવતા હોય તો ત્યાં બંધ અને અહીં દેશના સાંભળતા નિર્જરા બંને સાથે કરે ?

ઉત્તર—દેવલોકમાં સ્થિર થઈને બેસી રહેતા નથી. સુખભોગ ભોગવે કે નહીં તે બાબત કહી શકાય નહીં. બાકી કર્મબંધ ને કર્મનિર્જરા તો એક સાથે થઈ શકવામાં વાંધો નથી. આત્માની અચિંત્ય શક્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—વિદ્યાધરોની અને આભિયોગિક દેવોની બે બે શ્રેણીઓ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર કાયમ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—બધા વૈતાલ્યો ઉપર ચાર શ્રેણીઓ તો કાયમ હોય છે, ભરતચૈવ વતના વૈતાલ્ય ઉપર છઠ્ઠા આરાની અસર થયા પછી અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમે ફરીને વિદ્યાધરોની શ્રેણીમાં નગરો વસે છે એ જ પ્રમાણે શ્રી ઋષભદેવના વખતમાં નભિવિનભિને પ્રભુલક્ષિતથી પ્રસન્ન થઈને ધરણે ૪૮૦૦૦ વિદ્યાઓ સાથે વૈતાલ્યનું રાત્ર્ય આપ્યું અને તેમણે ત્યાં જઈને જાને શ્રેણી ઉપર કુલ ૧૧૦ નગરો વસાવ્યાં.

પ્રશ્ન ૧૧—આભિધાદકાદિ પાંચ પ્રકારનાં મિથ્યાત્વમાંથી અજબ્યને કયું મિથ્યાત્વ હોય ?

ઉત્તર—પાંચે પ્રકારનાં મિથ્યાત્વ યથાયોગ્યપણે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૨—ચોસઠ ઇંદ્રોજ સમકિતી છે કે બધા અસંખ્ય સૂર્ય, ચંદ્ર-જ્યોતિષીના ઇંદ્રો પણ સમકિતી છે ?

ઉત્તર—બધા ઇંદ્રો સમકિતી હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રમત્તગુણકાણે થીલુહીનિદ્રાનો ઉદય કહ્યો છે, તો તે નિદ્રામાં ચારિત્ર કેમ રહે અને તેની સદ્ગતિ કેમ થાય ?

ઉત્તર—એ નિદ્રા વખતે ચારિત્રથી અમૂત થવા સંભવ છે અને ચારિત્રથી અમૂત થાય એટલે પછી ગમે તે ગાતમાં જાય તેના વાંધો નથી.

પ્રશ્ન ૧૪—સંઘડણીમાં તારકી અને દેવને માટે અમુક હદ સુધીનાં પુદ્ગલો જોવા ન જોવા સંજ્ઞા હકીકત લખી છે. મનુષ્ય માટે તે બાબત શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—મનુષ્યને તો ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન પરમાવધિ સુધી થઈ શકે છે, તેથી તે તો યૌદ્ધ રાજમાં રહેલાં સર્વે રૂપી દ્રવ્યોને ભોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૫—દેવ અને નારકીને અગ્નિત આહાર જ કહ્યો છે તો લોભાહારવડે તે અહણુ કરે છે તે પુદ્ગલો અગ્નિત જ અહણુ કરતા હશે ?

ઉત્તર—અગ્નિત પુદ્ગલો જ લોભાહારવડે અહણુ કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—સંઅહણીમાં જ્યોતિષી, સૌધર્મ ને ઈશાન દેવલોકના દેવોને ક્ષત તેજોલેશ્યા જ કહી છે ને દંડપ્રકરણમાં માત્ર જ્યોતિષીને જ તેજોલેશ્યા કહી છે, અને સૌધર્મ ઈશાન દેવલોકના દેવોને કૃષ્ણાદિ ચાર લેશ્યા કહી છે તો તેમાં ખરું શું સમજવું ?

ઉત્તર—એ મતાંતર બાણવો. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૭—અલબ્ય જીવો નવમા ઐવેયક સુધી જાય છે ને ગોશાળામતિ તેમ જ શ્રાવક પારમા દેવલોક સુધી જ જાય છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એમાં અલબ્યોના ચારિત્રનું જળ સમજવું. વિરોધ સમજવો નહીં.

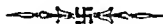
પ્રશ્ન ૧૮—સંભૂર્ષિમતિયંચ પંચેન્દ્રિયને છએ સંઘયણુ કહ્યાં છે તે પરાખર છે ?

ઉત્તર—પરાખર છે. એમાં શંકા કરવા જેવું નથી. કારણ કે સંભૂર્ષિમતિયંચ પંચેન્દ્રિય અદીદીપની બહાર એવા બળવાન હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—સંભૂર્ષિમ મનુષ્યોને કયું સંસ્થાન ને સંઘયણુ હોય ?

ઉત્તર—સંઘયણુ છેવટું ને સંસ્થાન હુંડક હોય.

કુંવરજી

મુદ્ધિજ્ઞાન

આત્મનઃ પ્રતિકૂલ્લાનિ, પરેયાં ન સમાચરેત્ ।

આત્માને એટલે પોતાને જે પ્રતિદૂળ લાગે, ન ગમે, અકાનું લાગે તેનું કાવં અન્ય જીવો પ્રત્યે ન આચરવું. અર્થાત્ જો પોતાને દુઃખ ગમતું નથી, કાઈ અપમાન કરે કે વાંકું બોલે તે પરવડતું નથી, બાધિ ઉપાધિ અનુદૂળ નથી તો તે અન્ય જીવો પ્રત્યે ન કરવાં. કાઈ જીવને દુઃખ દેતું નહીં, કાઈનું વાંકું બોલવું નહીં, કાઈની ઈર્ષ્યા કરવી નહીં, કાઈને ઉપાધિ વિતપ કરવી નહીં. આવા દુઃકા જ્ઞાનને મુદ્ધિજ્ઞાન કહે છે.

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. સંસ્કૃતમુક્તાવળી—શ્રી વિજયભૂપેન્દ્રસૂરિવિરચિત અને મુનિશ્રી ગુલાબવિજયોપાધ્યાય સંશોધિત-સંસ્કૃત ગદ્યમધ-શ્રી ભૂપેન્દ્રસૂરિ જૈનસાહિત્યપુષ્પ પહેલું, શ્રી ભૂપેન્દ્રસૂરિ જૈનસાહિત્ય સમિતિ મુ. આહોર (માસ્વાડ) તરફથી પ્રમિદ્ધ થયેલ બેટ મળ્યું છે. આ ગ્રંથનું મૂળ પં. શ્રી કેશવમિશ્રગણિએ સં. ૧૭૫૪ મા કરેલ. ગુજગતી લાપામા પદ્યબંધ તેમા બતાવેલા નામવાળી ૧૦૪ કથાઓ મહિત ગુજગતી લાપામા તૈયાર કરાવીને શા. ભીમશી માણેકે સ. ૧૯૬૭ મા છપાવેલ છે. તે કથાઓને સંસ્કૃત ગદ્યમધ શ્રી ભૂપેન્દ્રસૂરિએ રચેલી, તે તેમના સ્વર્ગવાસ પછી તેમના નામસ્મરણાર્થે નીમાયેલી મહિતિએ હાલમાં છપાવીને પ્રમિદ્ધ કરેલ છે નવા મસ્કૃતના અભ્યાસીને ખાસ વાચવા લાયક છે. કથાઓ વિસ્તારવાળી છે. કિંમત રાખેલી નથી રૂ. ૧) પોસ્ટેજ તરફે મોડલનાગને બેટ મોડલવાનું જણાવે છે.

૨. સિંદૂર પ્રકર—શ્રી મોમપ્રભાચાર્યવિગચિત માન્વય હિદી અનુવાદયુક્ત. શ્રી વિજયભૂપેન્દ્રસૂરિ સાહિત્ય પુષ્પાક ૫ મુ લેખક-મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી વિજયભૂપેન્દ્ર સાહિત્યસમિતિ. આ પ્રકર પ્રથમ ટીકા સાથે છપાવેલ છે. કંઠે કરવા લાયક ૧૦૦ શ્લોક છે. કિંમત ગળી નથી.

૩. શ્રી સમ્મતિતર્ક પ્રકરણમ્—શ્રી સિદ્ધસેનદીરાગ્નિગચિત મૂળ તે શ્રી અભયદેવમગિગચિત ટીકાયુક્ત પ્રથમ કાંડરૂપ પ્રથમ વિભાગ આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરિશિષ્ય શ્રી વિજયોદયસૂરિ સંશોધિત. પ્રકટકર્તા-શ્રી ગજનગરજ્ય શ્રી જૈન મધ પ્રકાશક રાજા. પ્રાપ્તિ-રચાન શેઠ ઇન્દ્રલાલ મૂળચદ, કીકાભટ્ટની પોળ, અમદાવાદ. આ પ્રત શેઠ હરજીવન દીપચંદ લાવનગરનિવાસી તરફથી બેટ મળી છે. કિંમત છાપેલ નથી

૪ શ્રી વિજયહર્ષસૂરિપ્રથમ ધ-જૈન પદિત મૂળચદવિગચિત પ્રકાશક-શ્રી વર્ધમાનસત્તનીતિહર્ષસૂરિજૈનમધમાળી તરફથી વ્યવસ્થાપક શેઠ ભોગીલાલ સાવળચંદ-અમદાવાદ. આની પ્રવૃત્તિ હાલમા વધતી જાય છે.

૫. સિદ્ધચંદ્ર (નવપદ) પૂજન-સ્પષ્ટાર્થ સહિત રચયિતા-આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ. પ્રકાશક-શ્રી જૈનગ્રંથ પ્રકાશક મળા, અમદાવાદ કર્તાએ પ્રયાસ ખટુ કર્યો છે ઘણી બાબતો સ્પષ્ટ કરી છે. ૫૪ રૂ. ૨૬૦. કિંમત માત્ર દશ આના. ખામ વાચવા ને ભણાવવા લાયક છે.

૬ સાધ્વી શ્રી સૌભાગ્યશ્રી જીવનચરિત્ર તથા શ્રી પદ્માનંદ કવિવિરચિત સંસ્કૃત વૈશાખ્યશતક સાર્ય અને જિનસ્તુતિદ્રાવિ શિક્ષા મૂળ. પ્રકાશક-શ્રી દેવસૌભાગ્યઆવિકાશાળા, ખલાત કિંમત ગળી નથી. પાઠ્ય આપેલ બન્ને વસ્તુ ખામ ઉપયોગી છે

૭. શતુજ્યોધધાર-પ્રાચીન સાહિતી તથા અવોચીન વસ્તુદર્શન પ્રકાશક-શેઠ કીશનદામ બૂખણદાસ, મલેગાવ (જ. નારીક) કર્તાએ પ્રયાસ સારો કર્યો છે. કેટલીક હકીકત જાણવા લાયક મ મહી છે. વર્તમાને નામ આપ્યું નથી. સવત ૧૯૯૭ મા રચેલ છે.

૮. નિત્યજિનગુણમણિમાળા-વિહરમાનજિનપૂજ, સતવન, સન્ન્યાસ, પદો, સ્તુતિ વગેરેના મમદ મંત્રાહક-આચાર્ય શ્રી વિજયકુમુદસૂરિના શિષ્ય મુનિ મેરુવિજયજી પ્રકાશક નાલચદ કાકરીશી-શીય જ્ઞાનમંદિરના સેક્રેટરી (બેટ) સમ્રાટ સારો કર્યો છે. ૫૪ ૧૯૨ છે.

૯. નિત્યજિનગુણમણિમાળા—વિભાગ બીજો મહારાજ શ્રી નિત્યવિજયશક્ત વીગ વિહરમાન જિનપૂજ્ય વગેરે. પ્રકાશકદિ ઉપર પ્રમાણે પૃષ્ઠ ૬૪. (ભેટ)

૧૦. છૂટાં વેરાયેલા મોતી—વિભાગ પાંચમો. પ્રકાશક ને સત્રાહક મોતીલાલ નરોત્તમ કાપડીઆ, બાવનગર મોતી ૪૫૪ છે કિં રૂ. ૦-૨-૬ પોસ્ટેજ નવ પાઇ.

૧૧. નૂતનજિનસ્તવન સંગ્રહ—પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભાના કાર્ય-વાદક ઇશ્વરવાવ મૂળચંદ—અમદાવાદ. મૂલ્ય સદુપયોગ આચાર્ય શ્રી વિજયલાવણ્યસુગિના શિષ્ય મુનિ દક્ષવિજયવિરચિત સંગ્રહ છે

નીચે જણાવેલા (૧૨ થી ૨૨ સુધીના) અગિયાર પુસ્તકો દિગંથરજૈનના તંત્રી ભાઈશ્રી મુલચંદ કીશનદામ ડાપડિયા તરફથી ભેટ મળ્યા છે તે સાબાગ સ્વીકારીએ છીએ.

૧૨ અર્થપ્રકાશિકા—મોક્ષશાસ્ત્રકી ભાષા વચનિકા ટીકા-તત્ત્વાર્થ અધિગમ સૂત્રને મોક્ષશાસ્ત્ર કહેલ છે તેની આ હિંદી ભાષામાં ટીકા છે પ્રારભમાં તત્ત્વાર્થમાં બધા સૂત્રો આપવામાં આવ્યા છે આ ટીકા ગર્ભોત્પન્ન વિદ્વદર્શી શ્રી મહાસુખદાસજી વિગચિત છે ખામ વાચવા લાયક છે. મૂળ ગ્રંથ ઉપર આગે પ્રકાશ પાડનારી છે. મૂલ્ય રૂ. ૪)

૧૩ પદિત આગાધરજીવિગચિત સાગારંશર્મામૃત—સીક. ટીકાકાર પ. દેવકીનંદનજી સિકાતવાસ્ત્રી. આ ગ્રંથમાં આવકર્ષર્થનું સ્વરૂપ મારી રીતે દિગંથરી માન્યતાનુમાર બતાવેલ છે મૂળ ગ્રંથ સરખૂતમાં છે તેની ટીકા માન્યવાર્થ ને ગ્રહસ્થાઈ માથે બનાવેલ છે કિં રૂ. ૩-૦-૦

૧૪. યોગોદ્દેવવિરચિત યોગસાર ટીકા—ટીકાકાર જ્ઞાત્યારી શીતલપ્રમાદજી. ૧૪૦૦ વર્ષ અગાઉ આચાર્યશ્રી યોગોદ્દેવ થઇ ગયા છે તેમણે પગમાત્ર પ્રકાશ વગેરે અનેક મંથો બનાવવા છે તેમાંનો આ ગ્રંથ છે કિં રૂ. ૧-૧૦-૦

૧૫. જૈનધર્મમે અહિંસા—લેખક જ્ઞાત્યારી શીતલપ્રમાદજી આ દોઢમો પૃષ્ઠ પ્રમાણ ૧૬ પેજી છુકમાં અદિસાનું સ્વરૂપ બદલ મારી રીતે મમગત્યુ છે કિં રૂ. ૧).

૧૬. વૃહત્તમામાયિક પાઠ અને વૃહત્ત પ્રતિકમણ—દિગંથર આગનાય પ્રમણે કરનામાં આવતા મામાયિક ને પ્રતિકમણને અંગે બીજી પજી અનેક જામનો આ છુકમાં આપવામાં આવી છે સદુપ્રતિકમણ પજી આપેલ છે. મમદકર્તા-મુલચંદ કીશનદાસ ડાપડિયા. મૂલ્ય બાર આના.

૧૭. પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસ—તિલક ભાગ લેખક-મુલચંદ કીશનદાસ, કિં બાર આના

૧૮. મક્ષિપ્ત જૈન ઇતિહાસ—ભાગ ૩, ખડ ૧ લેખક કામતાપ્રસાદ જૈન, કિં રૂ. ૧)

૧૯. મક્ષિપ્ત જૈન ઇતિહાસ—ભાગ ૩, ખડ ૨ લેખક કામતાપ્રસાદ જૈન, કિં રૂ. ૧)

આ ત્રણે ઇતિહાસને વચની છુકો બદલ ગોષ્ઠનપૂર્વક વખાયેલી છે

૨૦. વીરજીવન—લેખિકા શ્રીમતી મૌ લીલાવતી જૈનવિશ્વાગદ, લખનક કિં. આઠ આના

૨૧. જૈનધર્મ—લેખક નાયુગમ ડોંગરીય જૈન કિંમત લખેલ નથી.

૨૨. જૈનતત્ત્વ—લેખક શીકુલ રમણિયાવ વિમગરી શાહ આ છુક દિન મર જૈનની ૨૯મા વર્ષની ભેટ તરીકે આપેલી છે કિંમત ૭ આના.

છેલ્લી ૪૦ છુકો (૨૦-૨૧-૨૨) ખામ લઘાપૂર્વક વાચવા જેવી છે.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર:

અથવા

વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ

મંગલ અભિધેય

પચ પરેષ્ઠિ પ્રણુર્માને, રચુ પરેષ્ઠિ સ્તોત્ર,
તેથી બીજે હોય શુ, મંગલ સરિતા સોત? ૧
હું પામર તે પરમને, સ્તવવા ધરતો હામ,
શ્રુતધર બુધને હાસ્યવા, હર્ષનુ યદ્યશ હામ? ૨
x x x

૧. શ્રી અરિહત સ્તોત્ર

પ્રથમ પચ પરમેષ્ઠીમા, જિન અર્હત અરિહત,
સ્તોત્ર પ્રથમ તહેતું કરુ, પ્રણુર્મા તે ભગવત. ૧

વિવેચન—૧. પચપરમેષ્ઠીને પ્રણામ કરીને હું (મનોનંદન) પરમેષ્ઠી સ્તોત્ર ગ્યુ છું તેનાથી બીજે મંગલરૂપ સરિતાનો સોત કયો હોઈ શકે?

મયપ્રારભે ઇષ્ટદેવની સ્તુતિરૂપ શિષ્ટ સપ્રદાન છે. તેને અનુસરી અન્ને પચપરમેષ્ઠીને પ્રણામરૂપ મંગલ કર્યું છે

“તં મંગલમાર્ષ્ય મજ્જે પદ્મંતપ ચ સત્યસ્ત્વ”

પદ્મં સત્યસ્તાધિગ્ધપારગમણાય નિદિદ્ધ ॥”

અથવા તો આ પરમેષ્ઠીનું જ સ્તોત્ર હોવાથી, આખું સ્તોત્ર જ મંગલરૂપ નદીના પ્રવાહરૂપ છે. એટલા માટે જ નમસ્કાર મંત્રમાં ‘પદ્મ દ્વિદ મંગલ’ એ સૂત્ર કહ્યું છે

૨ હું પામર છું અને તે પરમેષ્ઠ પરમ છે, છતાં સ્તવવાની હિમત કરુ છું, તેથી બહુશ્રુત બુધજનને શુ હું હાસ્યનુ કે હર્ષનુ સ્થાન રાખે ખરીદ?

x

x

x

૧. એવા તે પચપરમેષ્ઠીમા પણ જેનું સ્થાન પ્રથમ છે એવા જિન, અર્હત, અરિહતનું સ્તોત્ર, તે અરિહત ભગવાનને પ્રણામ કરીને હું શરૂ કરુ છું. જિન=ગામ, દેવાદિના વિજેતા અર્હત=આત્મચુષ્ણ વ્યક્તિના અથવા મુગમુગદિની પૂજના પગ પાત્ર અરિહત=ગણાદિ અતગ વૈરીના હણનારા

અરિહતનું સ્થાન સિદ્ધ પહેલા મૂકવાનું કારણ એ છે કે તે સદેહ જીવતમૂર્તિ પ્રત્યક્ષ વર્તતા પગમ મદ્યુર હોવાથી, આસન પગમ ઉપકારના કારણ થાય છે.

ચ. પરાત્મા પરં જ્યોતિઃ પરમઃ પરમેષ્ઠિનામ્—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી

‘પ્રત્યક્ષ સદ્યુર મમ નહિ, પરાક્ષ જિન ઉપકાર.’—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

આમર છંદ

આત્મલક્ષુતા નિવેદન

જાસ વર્ણને સમર્થ તે સહસ્રનેત્ર ના,
 ને સહસ્રજિહ્વાના સહસ્ર શક્ત યત્ર ના;
 તે પરેષ્ઠિ વર્ણને ધરે જ કોણ શક્તિને ?
 વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૨

આંખ આંખવા શુ' પંચ હાથ ના લખાવતો ?
 અગ્નિ માપવા શુ ખાલ ખાહુ ના પ્રસારતો ?
 તેમ લક્ષિતથી વંદુ અતિક્રમી સ્વશક્તિને,
 વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને ૩

અર્થ જોરવે ભર્યા લલિત કાવ્યના ભરે,
 જેહની સ્તુતિ કરી મહાભતિ મુનીશ્વરે,
 ત્યા પ્રવેશુ હું ય જેમ સૂત્રવિદ્ધ મોતીને,
 વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૪

તાત પામ કાકુ કાકુ ખાલ શુ ન ખોલતો ?
 ચિત્તદ્વાર શુ વિહંગ શબ્દમાં ન ખોલતો ?

૨. જે પરમેશ્વર વર્ણન કરવા મહાશુદ્ધિવત મહસનેત્ર (ઈન્દ્ર) પણ સમર્થ નથી, અને હજાર જીભાળા હજાર ગેયતાગની પણ શક્તિ નથી (એટલે દશ લાખ જીભે પણ શક્તિવાન નથી) તે પરમેશ્વર વર્ણન કોણ કરી શકે ? એવા વિશ્વની વિશિષ્ટ અને શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ તે અવિહત પરમેશ્વરે હું વદન કરું છું.

અગ્નિવ વિશ્વમા પગમ આગ્રજૂત અને વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ હોય તો તે આ પચપરમેશ્વરી જ છે; કાગળ કે અન્યત્ર ક્યાય ન જોવામા આવતા વિશિષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ શુભોની વ્યાપ્તિ તેઓમા જ જણાય છે, તેઓથી મદતગ કાષ્ઠ પણ નથી, એટલે તેઓ જ વિશ્વની પરમેશ્વર વિભૂતિઓ છે. તેઓને (પચપરમેશ્વરી) ચાંદપૂર્વના સારરૂપ શાસ્ત્રમા કહેવ છે તે ગર્ભિયા યથાર્થ છે-ઉદારા અલંકાર.

૩. ઊંચા આત્માને પહોંચવા માટે પચગ્રો શુ હાથ નથી લખાવતો ? મમુદ્ર આવડો મોટો છે. એમ બનાવવાને બાલ શુ બાદ પહોંચા નથી કરતો ? તેમ હું પણ પોતાની શક્તિને ઉલ્લેખીને લક્ષિતથી કહું છું એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને વદન દો !-નિદર્શનાલંકાર.

૪. અર્થજોગવ-ગભીંગાથી ભરેલા, લલિત શબ્દ વિન્યામના કાવ્યોના સમૃદ્ધી મહાભિ મુનીશ્વરોએ જેની સ્તુતિ કરી છે ત્યાં હું પણ પ્રવેશ કરીશ, જેમ દોરો વીધેલા મોતીમા પ્રવેશે છે તેમ. ઉપમા. ભારાર્થ.-અરેખર્ષે દુર્ધટ કામ તો મોતી વીધવાનું છે, તેમા દોરો પરીવરો તો રહેશે છે. તેમ સ્તુતિનો પગમ ધન્યવાદ તે મહાત્માઓને થતે છે, તેના આર્વજનવડે મારો પ્રવામ કષ્ટ ચિન્મનમાં નથી-ઉદારા.

૫. પિતાની પાસે ખાલક શું કાહું કાહું ખોવતો નથી ? પક્ષી પણ પોતાની બાપામાં

તેમ ધૃષ્ટ બાલ શું વદંત બસ લક્ષિતને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૫

અરિહંત નામની યથાર્થતા

મોહ રાગ દ્રેષ આદિ આત્મ-વૈરી લેદતા,
નિષ્કલંક કર્મના કલંક અંક લોપતા;
દેહ તોય જે અદેહ પ્રાપ્ત સ્વાતુભૂતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૬

૩. ચાર મુખ્ય અતિશય

સૌ સુરાસુરેન્દ્ર ને નરેન્દ્ર-વૃંદ નંદતા,
જેહના પદારવિંદને સદા ય વંદતા;
મુગ્ધ થૈ અગણ્ય તદ્દશુલે ધરે મુલક્ષિતને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૭

કેવલાખ્ય દર્પણે જ અંશ માત્ર રોકતા,
દ્રવ્યપૂર્ણ લોક ને અલોક જે વિલોકતા;

શું હૃદયદાર ખોલતો નથી? તેમ આ બાલ શું જેની લક્ષિત વદતાં ધૃષ્ટતા કરે છે? તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.—નિદર્શના. આમ સંક્ષેપમાં સાતમલધૃતા નિવેદન કરી સ્તુતિનો પ્રારંભ કરે છે, તેમાં એક શ્લોકથી ‘અરિહંત’ શબ્દનું સાન્ન્યયાર્થ-પણું સૂચવી સામાન્ય સ્વરૂપ બતાવે છે:—

૬. મોહ-રાગ-દ્રેષ વગેરે આત્માના શત્રુઓને જેણે હર્યા છે, અને કર્મકલંકના કાષ દૂર કરવાથી જે નિષ્કલંક છે, અને આત્માતુલ્યને પ્રાપ્ત થયેલા હોવાથી જે સદેહ છતાં વિદેહ દશાને પ્રાપ્ત થયા છે. એની તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું—પરિકર અલંકાર.

બહિરંગ શત્રુઓ પર વિજય મેળવેલા સહેલો છે, પણ અંતરંગ આત્માના શત્રુઓનો પરાજય કરવો અત્યંત દુષ્કર છે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—‘દશ લાખ મુલતને એક હાથે છતનારા મુલલ છે, પણ એક સ્વાત્માને છતનારા દુર્લભ છે.’ શ્રી હેમચંદ્રા-ચાર્યજીએ પ્રકાશ્યું છે—‘નમો દુર્વાચ્ચમાદિવૈરિચારનિવારિણે.’—યોગશાસ્ત્ર.

હવે સંક્ષેપમાં ચાર મુખ્ય અતિશયનું (Extraordinary-superhuman) વર્ણન કરે છે:—

૭. સર્વ સુરેન્દ્ર, અસુરેન્દ્ર અને નરેન્દ્રના સમૂહ આનંદિત થઈને જેનાં ચરણકમળને વદે છે, અને જેના અગણિત શુભમાં મુગ્ધ થઈને અત્યંત લક્ષિત ધરે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.—ઉદાત્ત અલંકાર. આથી પૂર્ણાતિશય સૂચ્યો.

૮. કેવલજ્ઞાનરૂપ દર્પણમાં સ્વયં પ્રતિબિંબ પામી તેના એક દેશને જ રોકતા, એવા દ્રવ્યથી ભરેલા લોકને અને અલોકને જે અવલોકે છે; અને જે જ્ઞાનભૂતિને સમસ્ત વિશ્વ

હસ્ત આમળા સમું સમસ્ત બોધ મૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૮

વાણી જેની સર્વ વાણીમાં પરિણતા શુણી,
કર્ણમાં પાંચૂષવર્ષિણી સતૃણી સુણી;
બ્રાણીના ગણે લહી નિન્નત્તમ ધર્મ પૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૯

આત્મઘાતી ઘાતિતું ચતુષ્ક સર્વથા હણી,
સંસૃતિ ચતુષ્ક પાકના વિપાકને લણી;
દમ્બ રજ્જુ તુલ્ય માત્ર વેદતા અઘાતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૦

જન્મભીજ સર્વથા જ જેહતું બળી ગયું,
સત્ તપોગિનના પ્રચંડ તાપમાં ગળી ગયું;

હાયમા રહેલા આમળા જેવું વર્તે છે;—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.
અત્રે રૂપક—ઉદાત્તથી જ્ઞાનાતિશયનું મયન ક્યું.

‘કરામલકવ્યદ્વિધ્યં કલયન્ કેવલધિયા’—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી.

લોક—લોક્યંતે પદાર્થો યદ્ય. ત્યાં પદ્મ દ્રવ્ય-પદાર્થ જેવામાં આવે છે તે લોક.

અલોક—ત્યાં દેવલ આકાશ સિવાય અન્ય દ્રવ્યે જેવામાં નથી આવતું તે અલોક.

“તજ્જયતિ પરં જ્યોતિઃ સમં સમસ્તૈરનન્તરપર્યાયૈઃ.”

વર્ષણતલ દ્રવ્ય સફળા પ્રતિફલતિ પદાર્થમાલિકા યદ્ય.”—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી.

૯. સર્વ વાણીમાં-ભાષામાં પરિણત થતી વિવિધ આશ્ચર્યકારક ગુણવાળી અને જ્ઞાનમાં અમૃત વર્ષાવનારી, એવી જેની વાણી તૃણપૂર્વક સામળીને, પ્રાણિમનુષ્ય પોતાના આત્મધર્મની પૂર્તિ-પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.—આમા વચનાતિશય બતાવ્યો (ઉદાત્ત)

૬. શ્રી ૪ શ્લોકવડે અપાયાપગમાતિશય વર્ણવે છે તે બે પ્રકારે સ્વપ્રત્યયી થોતા પરત્વે, અને પદ્મપ્રત્યયી—ખીલ પરત્વે અપાય-હાનિ, ઘાતક વસ્તુ આત્મગુણને અપાય-ઘાત કરનાર ચાર ઘાતિ કર્મ છે તેનું દ્રવ્ય તે અપાયાપગમાતિશય. શ્રી હરિભદ્રા-ચાર્યજીએ પ્રકાશ્યુ છે ૩—

“અપાયમાણુ કર્મય નિરપાય પુરાત્તનમ્”—શ્રી શેગબિંદુ, શ્લોક. ૩૭૩.

૧૦. આત્માના જ્ઞાનાદિગુણને ઘાતકનાર ચાર ઘાતિકર્મ જેણે સર્વથા હણ્યા છે, અને તેથી કરીને જેણે ચાર ગતિના કર્મવિપાકને લણ્યો છે—કાપી નાખ્યો છે, અને બળેલી સીંદરી જેમ આત્મિમાત્ર કહેતા અઘાતિકર્મને જે જે છે, તે વિશ્વની વિભૂતિને હું વંદું છું.

“વેદનીવાદિ ચાર કર્મ વર્તે ગિદા, બળી ઓઝીવત્ આત્મિમાત્ર બે.”—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

૧૬. ઉત્તમ તપસ્ય અગ્નિના પ્રચંડ તાપમાં ઓગળી જતને જેનું જન્મ-ખીજ

મૃત્યુ મૃત્યુ પામિયું જ પામતાં નિવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૧

જેહ પુણ્યવંતના જિહાં જિહાં પદો પડે,
ધૃતિ આદિ ક્ષુદ્ર સૌ ઉપદ્રવો ન ત્યાં નડે;
પ્રકૃતિ'ય શું ધરે ન સાનુકૂળ વૃત્તિને ?
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૨

જન્મ ત્યાગ આદિ ધન્ય જેહના પ્રસંગમાં,
નારકીય પામતા કંઈક સૌખ્ય અંગમાં;
સર્વ જીવ ક્ષેમકારી જે ધરે પ્રવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૩

તીર્થંકરશાસન

સેર્થો સત્પદો પ્રસિદ્ધ પુણ્યસંચયો ભર્યા,
તેર્થો તીર્થ નામ ધન્ય ! જેર્થો લોક ઉદ્યર્યા;
ધન્ય એર્થો જેર્થો લોકહિતની પ્રવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૪

મર્વાંશ જ બળાં ગયું છે, અને નિર્વાણને પામતાં જેનું મૃત્યુ પણ મૃત્યુ પામ્યું જ છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ૩૫૬. આમ સ્વપ્રત્યયી અપાયાપગમા-તિશય ખતાવી, પરપ્રત્યયી ખતાવે છે.

૧૨. જે પુણ્યવંતના જ્યાં જ્યાં પગમાં પડે છે, ત્યાં ત્યાં ધૃતિ આદિ ક્ષુદ્ર-ક્ષુદ્રક ઉપદ્રવો નડતા નથી, અને પ્રકૃતિ-કુદરત પણ ત્યાં ત્યાં સાનુકૂળ વૃત્તિ ધારણ કરે છે,—તે વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ઉદાત્ત.

“નાવિર્મયન્તિ યદ્મૂમૌ મૂપકાઃ શલમાઃ શુકાઃ ।

ક્ષણેન ક્ષિતિપક્ષિષ્ઠા ઝનીતય ઇવેતયઃ ॥” —શ્રી પીતરાગસ્તોત્ર.

૧૩. જેના સ્વયન-જન્મ-ત્યાગ-દાન-નિર્વાણ એ જીવનના પરમ ધન્ય કલ્યાણક પ્રસંગોમાં, નારકીઓ પણ ક્ષણકર કંઈક સુખનો અનુભવ કરે છે, અને જે સર્વ જીવનું ક્ષેમ-કલ્યાણ કરનારી પરાપદેશની પ્રવૃત્તિ હાય ધરે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ઉદાત્ત.

કલ્યાણક=લોકનું કલ્યાણ કરે તે.

“જેહને હોય કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજવાળું”—શ્રીમાન્ યશોવિજયજી
હવે આવી અતિશયપુક્ત વિમુક્તિ શ્રી અરિહંતને કેમ પ્રાપ્ત થઈ? તેનું કારણ ખતાવે છે:—

૧૪. પૂર્વજન્મને વિષે અરિહંતાદિ ઉત્તમ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ રચાનારું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન

જ્ઞાનદગ્ધ ચારિત્રની થતી ત્રિવેણી સંગતિ,

એવું પુણ્ય ધર્મ તીર્થ સ્થાપી જેહ સન્મતિ;

ભોગવે પ્રસિદ્ધ તીર્થકાર રાજ ભુક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૧૫

સૂરિ-રાય ઉવજાયા મંત્રિરાજ રાજતા,

સાધુ ત્યાં સુયોધ શ્રાદ્ધ સૈનિકો ય છાજતા;

એવું એ અહિંસ તંત્ર જે નિરાગી શાસને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૧૬

—ભગવાનદાસ મન:સુખભાષ મહેતા

કરી, જેણે પુણ્યસંભાર ભર્યા; તેથી જેણે તીર્થ કરનામકર્મ ઉપાજીને લોકનો ઉદ્ધાર કર્યો; અને આમ જેની લોકહિતની પ્રવૃત્તિ ધન્ય છે તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું.

તીર્થ-સંસારસમુદયીતારે તે તીર્થ, (ઘાટ જેમ સમુદ્રકિં ઊતરવા માટે હોય તેમ)
'ત્રીજે ભવે વરયાનક તપ કરી, જેણે બાપ્યું જિનનામ.'—શ્રી ધરોાવિજયજી.

તે તીર્થ કેવું છે તેનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે:—

૧૫. ત્યાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ ત્રિવેણીની મંગતિ યાય છે, એવું પવિત્ર ધર્મરૂપ તીર્થ સ્થાપીને, જે સન્મતિપ્રસિદ્ધ તીર્થકરરાજ્યનો ભોગવટો કરે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું—૩૫૬.

મંગતિ-શ્લેષ : (૧) મંગમ, (૨) સુમંગતપણું, એકવાક્યતા.

ત્યાં ગંગા આદિ ત્રણ નદીનો સંગમ થાય છે તે ત્રિવેણીસંગમ લૌકિક તીર્થ મનાય છે, તેમ આ અલૌકિક તીર્થમાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની એકતારૂપ ત્રિવેણીસંગમ થાય છે;—જેમાં સ્નાન કરીને લોકો ખરેખરા પાવન થાય છે.

'મમ્યગદસંજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ:'—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર.

"તે તરો અગેદ પગિભામયી રે,

ત્યારે વતે તે આત્મરૂપ-મૂળ ગારમ માંભયો જિનનો રે." શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

તે તીર્થકરનું રાજશાસન કેવું છે તે સૂચવે છે:—

૧૬. ત્યાં આચાર્યરૂપ રાજ્યો છે, ઉપાધ્યાયરૂપ મંત્રિવરો છે, સુમાધુઓરૂપ ગોદા યોદ્ધાઓ છે, શ્રાદ્ધજ્ઞોરૂપ સૈનિકો છે,—એવું અદિસામય તંત્ર જે વીતરામ શામનમાં છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું—૩૫૬.

"પ્રજ્ઞાંત જેના બાદ્ય ખપા વ્યાપાર છે,

એવા રાજગણોના છે ત્યાં વાગ જો."—ઉ. જ. પ્ર. કથા (શ્રી સિદ્ધર્ષિપ્રજ્ઞીત)

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબુકુમાર

(૫)

ભગવાન સુધર્માસ્વામીની સુમધુર અપૂર્વ દહાવો દર્શાવ્યો, છતાં માતા-દેશના પૂર્ણ થતાં જ 'જેનં જયતિ' પિતાની આજ્ઞાની આવશ્યકતા દાખવી.

શાસનમ્' નો પ્રધોષ બિચ્ચો. એ નાદના ગર્જનવથી સારીયે વૈભારગિરિની ડુંગરી ડાહી ગઈ. નરનારીનાં વૃંદ દેશના-પ્રસંગે કથન કરાયેલ વિષય પરત્વે ચર્ચા ચલાવતાં, એ ઉપરથી પ્રહુણ કરવાના બોધપાઠોને સ્મૃતિપટમાં કાપતી સ્થાન આપવાનો નિર્ધાર કરતાં, ગિરિમાળાની પંક્તિઓ બિતરવા માંડ્યાં. વૈભારગિરિ એટલે જીવનને પ્રેરણાદાયી પૂનિત ધાગ. એના પ્રત્યેક કંકરને કિંવા એની પ્રત્યેક શિલાને પવિત્ર આત્માઓના વારંવાર પાદસ્પર્શ થયેલા એટલે પછી એ વાતાવરણની શુદ્ધિ અને પવિત્રતાનું શું કહેવું ? એમાં આજની ગણધરમહારાજની દેશનાએ તો કમાલ કરી ! કેટલાયે ભવ્ય આત્માઓની હૃદયશુદ્ધાનાં દાર એનાથી ખુલી ગયાં. આશ્ચર્યની અવધિ તો ત્યારે થઈ કે એક બિગતો તરુણે-અરે ! જેના મુળ પર હજી મૂછનો દોરો પહોં ફૂંચ્યો નથી એવા એ યુવાને ભગવંત પાસે પ્રમજ્જ્યા સ્વીકારવાની વાત કરી. ગણધર મહારાજે એ યુવાનતા મનોરથને વધાવી લીધો. માનવજન્મમાં કદ્યાણકારી સંયમનો રાહ એ બિગતી અવસ્થાનો

એ શ્રવણ કરતાં જ પેલો તરુણ આજ્ઞા મેળવવા દોડ્યો. મહારાજે એ વેળા એક જ વાક્ય ઉચ્ચાર્યું : 'મા પમાયપ !'

ધર્મનંદી-જીવનમાં આવી પણ તો કોઈક વાર જ આવે ને !

માનદેવ-એટલા સારુ તો જ્ઞાનીઓ દેશનાના શ્રવણમાં લાભ દેગાડે છે. એમાં આવતાં ધ્યાન વેળા પરિણામની ધારા જળરી પ્રગતિ સાધે છે. કેટલીક વાર તો આકરામાં આકરાં કર્મબંધનો કાપી નાંખી એ દ્વારા આત્મા અણુચિંતવી કાર્યસિદ્ધિ કરી શકે છે.

ધનદત્ત-માઈ ધર્મનંદી ! માનદેવની વાત સોળ આના ને રાત ઉપર છે, પણ જો ને એ તરુણ એટલામાં પાછો કેમ આવે છે ? આ મિત્રમંડળીની શંકાને સાચી પાડતો એ યુવક પાસે થઈને શીઘ્ર ગતિએ આગળ વધ્યો અને જોત-જોતામાં તો સુધર્માસ્વામીની પાસે પુનઃ ખડો થઈ ગયો.

"સ્વામિન ! અર્ધો માર્ગ વટાવી દીધા પછી અને એક આગંતુક પાસેથી સમાચાર પ્રાપ્ત થયા કે નગર પર ભયનું વાદળ

ધેરાયું છે; એટલે હું સત્વર પાછો ફર્યો. મેં નિશ્ચય કર્યો કે-લયના સમયમાં માનવનું જીવન મૂઠીમાં ગણાય છે. કઈ ઘડીએ કાળ કોળીએ કરશે એની ખાતરી નથી રાખી શકાતી, તો પછી મારો મનોરથ સિદ્ધ થાય તે દરમિયાન શા સારું મારે ત્રિવિધ પ્રદક્ષ્યર્થવ્રત પાલનના શપથ ન લેવા ? ”

તરુણના લાલપ્રદેશ પર પળમાત્ર મીટ માંડી, એના મુખારવિંદમાંથી સરતા શબ્દો પાછળની પ્રળળ ઈચ્છાશક્તિ નીરળી શુરુદેવ સુધર્મા બોલ્યા:

“ વત્સ ! તારી એ જ મનિયા હોય તો હાથ નેડ. હું એ માટેના પચ્ચજ્ઞાણનું સૂત્ર ઉચ્ચરાવું છું. ”

આ વેળા પર્પદાનો મોટો ભાગ નગરના પંથે પગી ચૂક્યો હતો. થોડા છૂટાછવાયા ભાવિકો સામાયિક પૂર્ણાહૂતિની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા. કોઇ તો ઘટિકાની રેતીને હલાવી રહ્યાં હતાં એમાંનાં એક વયોવૃદ્ધ શ્રેષ્ઠી નાગદત્તની નજર સુધર્માસ્વામીની સામે હતી. એ તરુણને સારી રીતે પિછાનતો હતો. એણે જિજ્ઞાસુ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની વાત કરેલી તે વેળા એ શેઠને આશ્ચર્ય થયેલું. એ દોડ્યો ત્યારે શેઠ સામાયિકમાં હોવા છતાં સદજ રિખત કરી ગયેલા, અને હવે અદ્ય કાળમાં એને પાછો ફરેલો જોઈ કંઈક શંકા પણ ઉભવેલી, એટલે એમના દાન તો ચાલી રહેલા વાર્તાલાપમાં જ દોરાયેલા. તરુણ તો પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ ધર્મ, પુનઃ ઉમંગસેર

ટેકરીનો માર્ગ કાપી આગળ વધ્યો. નાગદત્ત શેઠ પણ સામાયિક પારી ઝટ જિજ્ઞાસુ ગણધરમહારાજની પાસે પહોંચી કહેવા લાગ્યા કે “ શુરુદેવ ! આપના આ કાર્યમાં મને ઉતાવળ થઇ લાગે છે ! ”

“ નાગદત્ત શેઠ ! એ શું બોલ્યા ? ‘ ધર્મસ્ય ત્વરિતા ગતિઃ ’ એ વાત તમે ભૂલી ગયા છો કે શું ? ”

“ ના, મહારાજ સાહેબ ! એ જેમ સાચું છે તેમ વ્યવહારોડનિવાર્યઃ એ સૂત્ર પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું ખરું ને ? ”

શુરુ-મેં કયાં દીક્ષા આપી દીધી છે !

શેઠ-પણ ત્રિવિધ પ્રદક્ષ્યર્થવ્રતનું પ્રતિજ્ઞા એટલે સંસારમુખ પર તાણું ? ગીજી કંઈ ?

શુરુ-યુવકની તૈયારી ને કપાળતેજ જોઈને આ પગલું ભરું હોય તો ? કદાચ એની પાછળ ત્રિધિની કંઈ સંકલના હોય તો ?

શેઠ-શુરુદેવ ! સામુદ્રિક લક્ષણ તો સારાં હશે જ. આપને કદાચ ખબર પણ હશે કે આ વિશાલ રાજગૃહીમાં જે ધનવંતીમાં શિરોમણિ છે એવા શ્રેષ્ઠી ઋષ્યલદત્તનો એ એકલવાયો પુત્ર છે. માતા ધારિણીની કુશિમાં એ ગર્ભપણે ઉપજ્યો ત્યારે સ્વપ્નમાં તેણીએ જન્મવૃક્ષ જોયેલું. સિદ્ધપુત્ર યથોમિત્રનો યોગ થતાં સ્વપ્નનું ફળ અને સાયોસાય જન્મદ્રોપનું સ્વરૂપ પણ તેમના મુખે જાળીને એ દંપતીને અપૂર્વ આનંદ થયેલો. ત્યારથી જ એ

અગ્યાર કેટલિંદ્રવ્યના સ્વામીએ આ પુત્રનું નામ 'જંજૂકુમાર' રાખીને અતિશય લાલનપાલનથી ઉછેર્યો છે. જાળપણથી તરુણાવસ્થાના આંગણે આવેલ એ યુવાને દુઃખ એ શું કહેવાય તે જાણ્યું નથી ને કષ્ટ એ કઈ વસ્તુનું નામ છે એ પણ હવ્વસુધી અનુભવ્યું નથી. અલગત શ્રેષ્ઠ મહાશય અને તેમનાં ધર્મપત્ની ભગવાન શ્રીવર્ધમાનસ્વામીના ચુસ્ત અનુયાયી હોવાથી એ ઘરમાં ધર્મના સંસ્કાર જાળવવાથી આ જીગતા તરુણમાં રેડાય એ સંભવિત છે. તેથી એના મનમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત જેવા સર્વોત્તમ ગુણ માટે ભાવ પ્રગટ્યો હોય એ માની શકાય તેવું છે, છતાં એ વસ્તુ સર્વથા શક્ય તો ત્યાગથી જ થઈ શકે; જ્યારે એને માટેની સંસારભ્રમ વિસ્તારવાનાં ચોઘડીઆં બહુ રહ્યાં છે.

શુરુ-નાગદત્ત શેઠ ! શું તમે આ સાચું કહો છો ?

શેઠ-શુરુદેવ ! તેથી જ હું કહું છું કે આપની ઉતાવળ થઈ છે. શ્રમણનો સમાગમ એક દિવસ પણ ન ચૂકનાર ઋષભદત્ત શેઠ આજે નથી દેખાણા એનું કારણ પણ એ જ છે. અમારી સંસારી જીવોની નજરે પવિત્ર અવસર લગ્નનો ગણાય. એ કાળે મોટા વ્યવહારીઆની બુદ્ધિ-મર્યાદા અને આવડત-અનુભવનું પ્રદર્શન થાય. આ જંજૂકુમાર સારું સારી સંપત્તિ ધરાવનાર અને કુલીનતામાં જેમનો નંજર જોયો આવે એવા કેટલાયે શ્રીમંતોની કન્યાના ભાગાં આવેલાં. કોને ના

પાડવી, એ ગૂંચવણભર્યો કોયડો બની ગયેલ. આખરે એ બધી માગણીઓમાંથી આઠ કુલીન કન્યાઓનો સ્વીકાર થયેલ છે અને તેનાં લગ્ન પણ લેવાયાં છે.

સાહેબ ! એની તૈયારીમાં પડેલ એ દંપતી તેથી જ અહીં દેખાણું નથી. આવા પ્રબળ પ્રતાપી ને અતુલ સમૃદ્ધિશાળીના એકના એક સંતાનને બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા કરાવી આપે એવો ગંભીર પ્રસંગ જોલો કર્યો છે કે જેના ભાવિ પ્રતિ મોટાં માંડતાં બુદ્ધિ કામ નથી કરતી. એક જ લવિષ્ય સમતું દષ્ટિગોચર થાય છે; ક્યાં તો પ્રતિજ્ઞા-ધ્વંસ અને ક્યાં તો સખત ઘર્ષણ.

શુરુ-મહાનુભાવ ! અનુમાનની ટોચે આટલી ઉતાવળથી જવાની જરૂર નથી. 'માનવ માત્ર ભૂલને પાત્ર' એ જનોકિત છે અને 'છત્રસ્થોથી ભૂલ થવા સંભવ છે' એ જ્ઞાનીવચન છે; છતાં તીર્થપતિના પાસા સેવનાર, અરે ! સત્યનો સાક્ષાત્કાર થતાં પચાસ વર્ષ જેવી યુગર્ગ વયને ઠોકર લગાવી, જેતાગીશ વર્ષની ઉમ્મરવાળા શુરુનો પાદ પગાલનાર, આ ગણનાયકે એકાએક પ્રમાદ કરી નાંખે કિંવા વ્યવહાર ધર્મને તદ્દન દૂર દેંકી દે એ સંભવિત નથી. એની પાછળ જ્ઞાનચક્ષુઓએ કોઈ વિલક્ષણ ઇતિહાસ અવલોક્યો છે અને એવા દિવ્યનેત્રધારી ચરમ જ્ઞાનપતિની નિશાએ જીવન વ્યતીત કરનાર આ આત્માએ એ શ્રવણ કર્યો છે.

નાગદત્ત-શુરુદેવ ! જો આપશ્રીને એ દર્શાવવામાં વાંધા જેવું ન હોય તો મને

કૃપા કરી સંભળાવશે. બાકી મેં તો મારા પ્રત્યક્ષ અનુભવની વાત કહી છે. અને એટલું બાર મૂકીને જણાવું છું કે કદાચ શેઠ અપભ્રંશ આપ જેવા મહાત્માના વચનથી તરુણ પુત્રનો માર્ગ મોકળો કરે, પણ ધારણીથી એમ થવાનો સંભવ જ નથી. શુભ સ્વપ્નસૂચિત પુત્ર પાછળ એ એટલી હદે ગાંડીતુર થઈ છે કે પ્રતિજ્ઞા પાલનનું કાર્ય એતરુણ માટે ખાંડાનો ધાર કરતાં પણ અતિ કપરું છે. આપ સહેજ ક્યાં નથી જાણતા કે પ્રતિજ્ઞા ઉપસર્ગોની ઝડી કરતાં પણ કોઈક વાર અનુજ્ઞા પરિપક્વ સહન કરતાં આંતરડાં ઊંચાં થાય છે. માતાનું હૃદય અને જનની-વાત્સલ્યતા વિશ્વમાં અએક તરિકે લેખાય છે. દૂર જવાની જરૂર નથી. ત્રિશલા માતાના પ્રભુ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી પ્રત્યેના સ્નેહથી કેવળ અજાણ્યું છે? એ સ્નેહનું યથાર્થ માપ કાઢીને જ ચરમ તીર્થ-પતિએ પોતાનો માર્ગ નિયત કર્યો એટલું જ નહિ પણ અન્ય પણ એ કિમતી બોધપાઠ શબ્દો કરે તેવી રીતે એની જાહેરાત કરો. આ જંબૂકુમાર પાછળ માતા ધારણીની એવી જ દશા છે અને અત્યાર સુધીના વર્તનથી કહી શકાય કે માતાનો એક પણ શબ્દ આ વિનીત પુત્રે ઉધાખ્યો નહોતો; તેથી જ મને આ ધર્મસંકટ કપરું લાગે છે.

શુર-દેવાનુપ્રિય ! એ ધર્મસંકટ છે તેથી જ એની ખૂણી વિશેષ છે અને જંબૂકુમાર જેવા વિનીત સંતાન મારફતે જ

જગત કોઈ અપૂર્વ દ્રશ્ય નિરખવા લાગ્ય-શાળી બનનાર છે. મેં આજે તેને આપેલી પ્રતિજ્ઞા એ તો નવિન રીતે સર્વતા અવનવા બનાવેલી માત્ર ભૂમિકા છે. તમારી જિજ્ઞાસા છે તો થોડી પીઠિકા ખાંધું છું. બાકી તો હું અને તમે, ઉપરાંત રાજગૃહીના પુરજનો એમાં સાક્ષીભૂત બનનાર છીએ.

એકદા અમે સૌ શિષ્યો પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવ સમીપે જ્ઞાનગોષ્ઠી કરી રહ્યા હતા ત્યાં અચાનક એક દેવનું આગમન થયું. તીર્થંકર પ્રભુ સમક્ષ દેવો તો ઘણીવાર આવતા અને અમારે માટે દેવોનું આગમન એ કંઈ નવો પ્રસંગ નહોતો, પણ પેલા દેવની કાંતિ તો કાંઈ અપૂર્વ હતી. એની હાજરીથી ચારે બાજુ જાણે તેજપુંજના કણીઆ ન હોય તેમ ઝળઝળાયમાન પ્રભા પથરાઈ ગઈ. આ પ્રકારની કિદૃષ્ટ કાંતિ જવલે જ જોવામાં આવે છે. અમેએ તો એનાં દર્શન પડેલી જ વાર કર્યાં, એટલે માનવ-પ્રકૃતિને ઉચિત એવું આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. પૂર્ણ ભક્તિભરે હૃદયે સ્વામીની સેવા કરીને જ્યારે એ દેવ તિશાભૂત થયો ત્યારે ચિરકાળથી દળાવી રાખેલ જિજ્ઞાસાનાં દ્વાર ખુલી ગયાં. એના મંગલાચરણ પ્રભુશ્રી પ્રત્યે હસ્તદંબની અંજલિપૂર્વક શ્રી ઇંદ્રભૂતિદાસ થયા.

પ્રસો ! એ દેવ કેવળ હતો ? આવી અદૌષ્ઠિક કાંતિ એને કયા પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત થઈ છે ? એનું આગમન આમ એકાએક

કેવળ ભક્તિથી પ્રેરાઈ થયું છે કે એની પાછળ કોઈ આગામી જનાવતું બીજા રોપણ છે ?

પ્રભુ બોલ્યા-ગોયમ ! એ દેવતું નામ 'વિદ્યુન્માળી' છે. પાંચમા બ્રહ્મ દેવ-લોકના ઇંદ્રનો એ સામાનિક દેવ છે. એનો પુણ્યયોગ જાણવા સારુ તો પાછળના ભવો ઉકેલવા પડે. એ જાધામાં હરકોઈની દષ્ટિ આકર્ષે એવો ભવ તે 'ભવદેવ' પણાનો અને આ જાતની સૌન્દર્યતાના નિમિત્ત કારણરૂપ તો ભાગવતી દીક્ષા. પણ એનો પૂર્ણ યથા તો શીખવતી સુન્દરી નાગિલાના કૃષ્ણે જાય છે. નાગિલા જેવું દૃઢ મનોભાગી પાત્ર ન હોત તો આજના વિદ્યુન્માળીનો સંભવ જ નહોતો. ચારિત્રથી પતનની ઘાટિકાની નોખત બજી ચૂકી હતી. વર્ષોભરની કમાણી પર પાણી ફરી વળવાની પણ હાથવેતમાં હતી. સમયની સાનુકૂળતા હતી અને એમાં વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીના આશીર્વાદ ઉમેરાયા હતા વળી પ્રસંગ પણ બૂખ્યાને ઘેગર મળ્યા જેવો હતો. પરંતુ સામાન્યગૃહની એ અભેદ આર્યરમણીએ એવી અનોખી ચાવી ફેરવી કે સારોયે દેખાવ જાદલાઈ ચૂક્યો એ સ્વરૂપથી ભાગ્યે જ કોઈ અજાણ હોય

ચારિત્રમાર્ગથી પડતો ભવદેવ ભગરી ગયો અને દેવભવમાં પહોંચ્યો. ત્યાંથી ચ્યવી શિવકુમાર તરીકે માનવ-ભવમાં જન્મ્યો. દુઃસ્તી રીતે ચારિત્ર પ્રતિ જાદ્યકાળથી જ સ્નેહ ઉદ્ભવ્યો, પણ એ ગ્રહણ કરવા માતાપિતાની રક્ષા ન

મળી ! મોહરાગના એ તમાસા કંઈ નવા નથી. સ્નેહસગી રેશમની ગાંઠ તો કળે જ છોડવી ઘટે, બળ એમાં કામ ન આવે. વિનયપ્રધાન જૈનશાસનમાં, શિવકુમાર બળવો ન કરી શક્યો ! પણ આત્મશક્તિ સતેજ હતી. કેવલ વેશમાં જ સાધુતા સંભવે એવું મંતવ્ય પોયે તેવો એ બીરુ ન હતો. વેશ તો જાદ્યલિંગ રૂપ હોઈ, બ્યવહારનયની અપેક્ષાએ એની જરૂર એ સ્વીકારતો, છતાં જ્યાં વ્યાવ્રતટી જેવો પ્રસંગ હોય ત્યાં શું થાય ? આત્મશ્રેય પણ કેમ જતું કરાય ? પ્રખર મનોભાગીએ અંતરથી ચારિત્ર સ્વીકાર્યું. સર્વસાવધયોગતું પન્થખખાણ કરી ભાવયતિ બની સંસારમાં રહ્યો. જાર વર્ષ જેવો લાંબો કાળ વીત્યો. રક્ષા ન જ મળી ? આકળા બની એણે માતાપિતાને નહુભવ્યાં. એવામાં યમરાજતું આમંત્રણ આવ્યું. હસ્તે મુળકે એણે વધાવ્યું. એ જ આ વિદ્યુન્માળી દેવ. અદ્વિતીય કાંતિના કારણરૂપ તો છેલા ભવોમાં નિરતિચારપણે પાળેલું બ્રહ્મચર્યવ્રત છે.

શિષ્યો ! શિવભવતનો મહિમા અપૂર્વ છે. એમાં પણ લોચસામગ્રી ચક્ષુ સામે ખડી થઈ હોય, સર્વ વાતની સાનુકૂળતા હોય, એ વળતે રસવૃત્તિને રોકવી ને મન પર કાબૂ રાખવો એમાં જ ખરી વીરતા સમાઈ છે. જાકી 'અશક્તિમાન ભવેત્ સાધુ' ને 'કુરૂપા નારી પતિવ્રતા' એ કંઈ નવાઈની ચીજ નથી.

ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર તો એટલો જ

હિતકારી વચનો

(ગત વર્ષના અંક ૧૦ માંના પૃષ્ઠ ૩૪૮ થી શરૂ)

૧૧. જે પુરુષ જે સ્ત્રીના અને જે સ્ત્રી જે પુરુષના અતઃકરણમા વિના પ્રવરતે રૂચિથી અથવા સ્નેહભાવથી પેમી મળે છે તેને ખેચી કાઢવાને ઇન્દ્ર પણ સમર્થ નથી. ધન્ય છે ! એક વીતગગના નિરાગી વચનને કે જેના અવલુચ્ચાતથી જ ઉક્ત અવસ્થામા પડેલા પણ તેઓ પોતાની મેળેજ ખેચાઈ બહાર નીકળી આવે છે.

૧૨. જેમ સોનાની પરીક્ષા ચાર પ્રકારથી (૧ કસોળી, ૨ છેલ્લ, ૩ તાડન, ૪ તાપથી) થાય છે તેમ મનુષ્યની પરીક્ષા પણ ચાર પ્રકારથી થાય છે ૧ તેના વચન સાબળવાથી, ૨. તેના સ્વભાવનો અનુભવ મળવાથી, ૩. તેના તપતેજથી અને ૪. તેના દયા અને ગાભીપીદિ ગુણોથી જાણી શકાય છે કે આ ઉત્તમ છે ના અનુત્તમ છે.

૧૩. આ દુષ્કર્મકારણથી અલ્પ શક્તિવાળા મનુષ્યો ચિંતવે છે કાષ્ઠ અને થઇ પડે છે કાષ્ઠ તેથી ગાનીદષ્ટ બાવને અનુસરવું એ જ બહેતર છે

૧૪ જે ઝાડની નીચે શીતલ છાયા લેવાના ઇરાદાથી આવી બેઠા, તેમાંથી જ કાળા મર્ષના કંખવડે ડસાયા-આ વાતનો દોષ કોને દેવો ?

૧૫ હે જીવ ! વિકરાલ કાળથી પણ તને બપ લાગતો નથી ? શું જીવનપતિ-વાણુ-ભંતર-મર્થ-અન્દાદિ જ્યોતિષી અને મુધર્માદિ વૈમાનિક દેવો તેમજ ચક્રવર્તી-વાસુદેવ-બલદેવ અને મહાશયીર સુબદ્ધજનો કાળની હાજરીને વશ થયા નથી ? ત્યારે તુ શા માટે મગ્ન થી કરે છે ?

૧૬. મનુષ્ય સૂષ્ઠ જાય છે, પણ તેના પુષ્પરૂપી દીપક સૂષ્ઠ જતો નથી

૧૭ આપણે હમતા હસતાં કહીએ છીએ કે તાગ હાથ બાંગી ગયા છે ? શું તું આધળો મરો છે ? આવા આવા દેહો વચન કહી જે કલ્પ કર્મ આધીએ છીએ તે પગલવગા ઉદય આવે રુદન કરતા પણ છૂટવા મુશ્કેલ થઈ પડશે, માટે જે વચન બોલો તે ધણા જ વિચારથી બોલો

છે કે દેવભવમાર્થો એ જીવ અલ્પકાળમા સ્થવનાર છે આ તેનો છેલ્લો જ સુરભવ છે વળી હવે પછીનો માનવભવ પણ આખરી છે જિનેશ્વરની ભક્તિ મહજ્જ તો કોઈક જ ભવ્યાત્માને સ્પર્શતી હોય છે. દેવભવ માટે એ એક અણુમૂલ્ય સાધન લેખાય એ ઉપરાંત અહીં એક વિશિષ્ટતા સમા-યેલી છે જેની ભક્તિમાં આજે એ રાખ્યો છે એ ગુરુના પદ્મશિષ્યના હસ્તે એનો ઉદ્ધાર નિર્ધારિત થઈ ચૂક્યો છે અને દાદાગુરુનાં ઉપાદેહ દારને છેત્તી કુંચી

ફેરવવાની તક પોતાને મળવાની છે એનો આનંદ કંઈ નાનેરો ન ગણાય એના ઉછાળાથી તો દેવલોકના નાચરંગને હડ-સેલી મૂકીને એ અહીં દોડી આવ્યો હતો.

ઇદ્રભૂતિ-સ્વામી ! એનો જન્મ કયાં થશે ?

પ્રભુ-ગોવર્ધન ! થોડા સમયમાં એ દેવ-ભવમાંથી સ્થવો, ભારતભૂમિના બૂલણસમી રાજગૃહી નગરીમાં શ્રેષ્ઠી ઋષભદત્તને ઘેર જન્મ ધારણ કરશે અને જૂંકુમારને નામે પ્રસિદ્ધિ પામશે (આતુ) ચોટસી

૧૮. ૧. જનની, ૨. જન્મભૂમિ, ૩. પ્રાતઃકાલની મીઠી નિદ્રા, ૪. કામલ વચનથી બંધાયેલી મિત્રતા, ૫. પ્રિય જન. આ પાંચને બહુ મુશ્કેલીથી છોડી શકાય છે.

૧૯. આપણે આ સંસારરૂપી નાટકમાં નટની પેઠે અનેક પ્રકારના વેષો લઈ લઈને યાકમા, હવે તો એવો વેષ લાવો કે જેથી મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના વસ્ત્રકા યપ્તએ.

૨૦. હે જીવ ! તું તારી જાતી અથવા નીચી પ્રાપ્ત થયેલી અવસ્થાને જોઈ હર્ષ શોક શા માટે કરે છે ? માડીનાં પૈમાં તરફ જ્યાં દે. જે જાગ હાલ જાગ્યો થયેલો છે તે અનુક્રમે નીચો થશે અને નીચો થયેલો છે તે અનુક્રમે જાગ્યો થશે, માટે સંવરચતા રાખી આત્મહિત સંપાદન કર.

૨૧. ચઢાય તો તમે મોટા પર્વતના શિખર ઉપર આરૂઠ થઈ જાઓ, સમુદ્રને પેલે પાર ચાલ્યા જાઓ અથવા તો પાતાલમાં ચાલ્યા જાઓ, તો પણ તમને તમારું શુભાશુભ કર્મ કેમ છોડશે ?

૨૨. જોજન અર્થો પુરુષો જેમ મહિમા વિનાનું રયાન પસંદ કરે છે તેમ સમાધિના અર્થો પુરુષો સ્ત્રી વિનાનું રયાન પસંદ કરે છે.

૨૩. દોરંગી અને દીવાની દુનિયાનો વિશ્વાસ શો ? ધડીમાં આંખ જોલે ને ધડીમાં તેમ જોલે ? માટે આપણું ઉત્તરલોકહિતકારી ચાલણું કામ બંધ રાખો નહિ.

૨૪. જો કાણા ધડામાં પાણી અને આલણીમાં મૂક્યું આટો ધણીવાર ટકે તો જ સ્ત્રીના હૃદયમાં રહસ્યની વાત ધણી વાર ટકે; માટે પુરુષોએ રોહમાં આવીને પણ સ્ત્રીને રહસ્ય કહેવું નહિ.

૨૫. એક દેવનું શરીર ગોરીથી અધિષ્ઠિત છે, એક દેવનું મરતક ગંગાથી અવગાહિત છે, એક દેવનું વક્ત્રચલ લક્ષ્મીથી અલંકૃત છે, એક દેવનું નિર્વિકારી શરીર યોગસમાધિથી અલિંગિત છે. કહો ! હવે આમાંથી પરમાત્માની પદવીનો અધિકારી કાણ ?

૨૬. અદાર દોષરહિત અરિદંત મારા દેવ, સુસાધુ મારા ગુરુ અને જિનપ્રણીત તત્ત્વ મારે પ્રમાણુ-આવો જે અંતઃકરણમાં શુભ ભાવ ઉત્પન્ન થવો તેનું જ નામ સમ્યક્ત્વ છે.

૨૭. ચક્રવર્તીપણું-ઈન્દ્રપણું તેમ જ અન્ય હુકમ હોદા વગેરેનું ઠકુરાઈપણું પામવું સુલભ છે, પણ એક અમૂલ્ય સમ્યક્ત્વ રત્ન પામવું જીવને બહુ દુર્લભ છે.

૨૮. સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી જીવને અર્ધપુદ્ગલપરાયત્વ સંસાર ભ્રમણ કરવો ઉત્કૃષ્ટો રહે છે. સમ્યક્ત્વ અવસ્થામાં કરેલી સત્ક્રિયા જીવને મુક્તિ દેનાર થાય છે.

૨૯. અતિમાર-દૂષણપ્રકૃત અનુશાન કરતા કરતા કોઈ દિવસ નિરતિમાર અનુશાન પણ બની આવશે.

૩૦. સામાયિકમાં બેસી જે પુરુષ સ્વજન અને પરજનમાં તથા નિંદા અને પ્રશંસામાં સમભાવ રાખશે તેનું જ સામાયિક મોક્ષના કારણભૂત યશ.

૩૧. તમારું મન કદાપિ સામાયિકમાં ન કરતું હોય તો તમારા મગજને કંટાળો ન આપે અને મનને લોભાવે એવું રસિક શાસ્ત્ર વાંચવું શરૂ કરો.

૩૨. એક પુરુષ પ્રતિદિન લાખ ખાંડી સુવર્ણનું દાન કરે છે અને એક પુરુષ શુદ્ધભાવથી યથાવિધિ સામાયિક કરે છે. આ બેમાંનું વધારે પુન્યાનુબંધી પુન્યની પ્રાપ્તિ સામાયિક કરનારને છે.

૩૩. જેમ મૃતક શરીરને શલ્યાવારણું અને અગ્નિમા રુદન કરવું નિષ્ફળ છે તેમ વીત-ગમની આત્મા ગદિત અનુદાન નિષ્ફળ છે.

૩૪. જનઆત્માખડનકારી પુરુષ યદ્યપિ મહાવિભૂતિ સંયુક્ત તીર્થ કર ભગવાનની ત્રિકાળ પૂજા કરે અથવા મુનિપણું પ્રદક્ષી કરી જાતમસ્તકામી અદ્વય ક્રિયા કરે તો પણ તે નિરર્થક છે.

૩૫. કોઈ પુરુષ કોઈ સૌનેયાનું દાન દે અને કોઈ પુરુષ સુવર્ણમય જિનશુવન કરાવે તેનાથી વિશેષ પુન્ય મન, વચન ને કાયાથી અલગ્યર્થ પાળનારને થાય છે.

૩૬. જેમ રાત્રની આત્માનો ભગ કરવાથી આ લોકમા મનુષ્યને ધન વગેરેનો દંડ થાય છે, તેમ સર્વજ્ઞ ભગવાનની આત્માનો ભગ કરવાથી જીવને પરલોકમા અનંત સંસાર-ખમણરૂપ દંડ થાય છે.

૩૭. પર્વતો અને ચલાયમાન થાય પણ સર્વજ્ઞ પરમાત્માનું વચન ચલાયમાન થાય જ નહીં

૩૮ ઉપકારને વિસ્મરણ કરી અપકારને સ્મરણ કરવાની શક્તિ દુર્જનના જ અંત કરશે જીતી છે

૩૯ ત્યાસુધી તમે રાગકેશરી અને દેવગજેન્દ્રને વશ કર્યા નથી ત્યાસુધી સંસાર અટકીતો તમે પાર પામી શકવાના નથી

૪૦. જેઓ અમુદ્રતી મેખલાપર્વત શ્રીમિત્ર નિષ્કટક રાગ્ય કરનાગ હતા, તેઓને પણ એક વાર એવો વખન આવી ગયો કે બોજનને માટે વીંટી અને બાણુખધો વેચના પડ્યા, ત્યારે આપણે આ તુચ્છ વિપદાથી શુ મળશવું ?

૪૧. પરનિંદા કરે નહિ અને સ્વનિંદા માલગી સમભાવ લાવે તે મનુષ્યને ધન્યવાદ છે.

૪૨. પુત્રોએ પ્રાત મમથેજીડી માતાપિતાને પ્રણામ કરવા, આરીતદમજ્ઞાના કાળમા વીરલા પુરોજી જ માધતા હશે માતાપિતા તીર્થની પેરે પૂજનિક કહેલા છે, તેથી નગરકાગ અવશ્ય કરવો

૪૩. દર્પ અને શોક જેમ વધારાને ઇન્દ્રીએ છીએ તેમ વધી જાય છે અને ઘટાડવાને ઇન્દ્રીએ તેમ ઘટાડી શકાય છે તેમા કશો શક નથી

૪૪. દેવનિન્દા કરવાથી દરિદ્રતા, યુરુનિન્દાથી કુળક્ષય થાય અને શ્રુતનીનિન્દા કરવાથી દુષ્ટ રોગ થાય છે તેવું શાસ્ત્ર વાક્ય છે. (આતુ) મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

સંક્ષેપરુચિ માટે ખાસ

રુચોવાર્ષેન પ્રવક્ષ્યામિ, યદ્વાચ્યં પ્રંધકોટીભિઃ ।

પરોપકારઃ પુણ્યાય, પાપાય પરપોહનં ॥ ૧ ॥

મહોપરુચિ એટલે પ્રમાણી કે આજમથી થોડામા મતોય માનવાગ નહિ, પણ થોડાથી કાર્મિકિ થતી દોષ તો તેટલાથી કાર્મિકિ કરવા છૂટનાગ જીવે પ્રત્યે પરમપુરુષ મહે છે કે- 'જે વાન્-કહેવ થોગ ઉપદેશ કોડો સ્તોકોવડે હકી શકાય તે હું અર્ધ સ્તોકોવડે મુદુ છું.' 'દે મદાપુરુષ ! ધન્ય છે આપના નાનને ! શુ મદો છે ?' પરમપુરુષ મહે છે કે- 'પરમકાગ કરવો તે પુન્ય માટે છે અને ધને પીડા ઉપજવતી તે પાપ માટે છે.' મુજને આપોડો ઉપદેશ જાગ્ય છે. જે તેને અનુમગ્ગે તેનું કથાણ થશે

સુભાષિત-વચનમાળા

(ગત વર્ષના અંક ૧૨ માના ૧૪૪ થી ૨૨૨)

૧૬૫. અનંતકાળનું અધારું પ્રકાશના એક જ કિરણે લુપ્ત થાય છે; અતિ લાંબું જળાતું રવિને ફક્ત થોડી જ મિનિટમાં આવી ગયેલું હોય છે, અનંત અસાન માનની એક જ ચિરંજી નાસે છે. હા, એટલું બધું કે પ્રકાશ અને પ્રકાશ ફેંકનાર અવશ્ય નોંધાયે.

૧૬૬. મૃત્યુ-ભાગિની (નિદ્રા) ની જેના પર કૃપા હોય તે માણસ જરૂર ખડભાગી સમજવો. જેના પર એ દેવીની અવકૃપા હોય તેના હાલ અતિ ખૂરા સમજવો. નિદ્રાને આરાધવા રાત્રિભર માણસને જમણાં ડાબાં પાસાં ખદતવા પડે છે.

૧૬૭. ચિંતા રહિત, પ્રવાસથી થકિલ, અતિભોજ અને મૂર્ખ જીવને નિદ્રા મુલલ હોય છે.

૧૬૮. યમ-સહોદર (વૈધ) ની કોને જરૂર પડતી નથી? પણ આ ઉપમા તો ફક્ત જીવંતને જ લાગુ પડે છે, બાકી મૃત્યુની જરૂર છે અને તેનો ઉપકાર કાયમ રહે છે.

૧૬૯. તપસ્યા સાથે ક્ષમા ભણે તો સોનામાં સુગંધ જ ભળી ગળાય. સોનું અને સુગંધ એ તો માત્ર કિમ્બી કલ્પનાનો જ વિષય છે, પણ એ ઉપમા આ રીતે જરૂર વાસ્તવિક નીવડી શકે છે.

૧૭૦. મનુષ્યની બધી ડંડાસ માનવને, પણ એ વાતો માનતાં વિચાર કરવે. એક મનને વચ કરવાની વાત અને બીજી કામને વચ કર્યાની વાત. કુધર હોય તો આ એ જ બાબતો છે. બાકી બધું સુકર છે.

૧૭૧. રસ્તે ચાલતાં આટલાને માર્ગ પહેલો આપો-સ્ત્રીઓને, બાળકોને, વૃદ્ધોને, રાગીને, સાધુસંતોને, રાજાને, ભારવાહકને.

૧૭૨. ચાલ ગૌરવભરી અને સાંત રાખો. એ ઉપરથી પણ મનુષ્યની પરીક્ષા થઈ શકે છે.

૧૭૩. 'નાગા' કહેવાતા મનુષ્યોને પણ ક્યારેક લાજે લુગડાં પહેરવાં પડે છે.

૧૭૪. ઘણા કાળ સુધી ખાધું-પીધું, પણ આ તાનકડા પેટનો દુર્ભર ખાડો ક્યારે પણ ન પુરાયો.

૧૭૫. પાંચે ઇન્દ્રિયો દુર્દાનત-દુઃખે દમન થાય તેરી છે. તેમાં પણ રસેન્દ્રિય, સ્પર્શ-ન્દ્રિય અને ચક્ષુષ્ઠન્દ્રિય અતિ પ્રમળ છે.

૧૭૬. ગૃહાંગણનું બૂખણ બાળક છે. ગૃહસ્થજીવનનો સાર બાળકો છે. દેવતા વચ્ચે પ્રેમ સાંકલનાર પણ નિર્દોષ બાળકો છે અને નિત્ય નવિન કાવ્યરૂપ જે કોઈ હોય તો તે બાળકો છે.

૧૭૭. પ્રતિજ્ઞા જે નવિન જળાય તે જ રૂપ, તે જ રમણિયતા.

૧૭૮. સ્ત્રીઓ સેવાનું જે મહદ્ કાર્ય કરી શકે છે તેની બેશબરી પુરુષો નહીં કરી શકે. નર્સની શુશ્રૂષા તેના સ્ત્રી-કૃતિત વાત્સલ્યવાળી સ્વભાવથી વધુ મહત્ત્વની અને છે.

૧૭૯. દીન-દુઃખીને, પોતાની રામકલાણી કહેનારને અને આશરે આવનારને વધુ નહિ તો પણ આશ્વાસન તો જરૂર આપો. એમાં ધનમ્બય તો છે જ નહીં, ફક્ત સૌજન્યતાનો જ એ સવાલ છે. પ્રત્યેક મનુષ્યમાં કમમાં કમ સૌજન્યતાનું આટલું પ્રમાણ તો જરૂર હોવું ઘટે.

૧૮૦. પ્રાર્થનાના બળમાં અનેરી શક્તિ રહેલી છે, એ શક્તિ પ્રગટ નહીં પણુ ગુપ્ત અને દિગ્ધ્ય શક્તિ છે, તેથી જ ભારતમાં અધિકૃતગત અને સમૂહગત પ્રાર્થનાઓ શુદ્ધ શુદ્ધ રૂપમાં પ્રત્યેક સંપ્રદાયમાં પ્રચલિત થયેલી જોઈ શકાય છે.

૧૮૧. જે મતપંથમાં જન્મને પૂછી તો તે પોતાને સનાતન સત્યના વારસદાર હોવાનું પ્રતિપાદન કરશે અને બીજા સર્વને તે પ્રાયઃ ઉતારી પાડવાનું દુઃસાહસ કરશે. આથી જ ધર્મ સંપ્રદાયો ઘણીવાર અરસપરસ વગોવાય છે.

૧૮૨. જેની બાપામાં કાવ્યમયતા હોય, અવાજમાં મિઠાશ હોય, પ્રસંગાનુસાર દળતી-ભારે ઉચ્ચારણશક્તિ હોય, તે બધે ફાતી શકે છે.

૧૮૩. શાંત ન હોત તો મનુષ્યોની સી અવદશા ચાત ?

૧૮૪. મુસાફરીમાં મિત્રરૂપ જે કાંઈ હોય તો તે બાપાસમૃદ્ધિ છે. જે એ સંચય સારા પ્રમાણમાં હોય તો ગમે ત્યાં સ્થાન જમાવી શકાય છે.

૧૮૫. અપવાદ માર્ગ સર્વ બાબતમાં પ્રચલિત છે. પ્રાયઃ અપવાદ વિનાની કોઈ બાબત ન હોય, પરંતુ મનુષ્યો ઘણીવાર હિતમર્મ અને અપવાદમાં ગેટાળો કરી નાંખે છે.

૧૮૬. શુભાખ્યાના પુષ્પમાં સૌંદર્ય, સુગંધ અને કાંટા એ ત્રિપુટી છે. એ પ્રગટ છે ત્યારે કાંટાઓ પ્રચ્છન્ન છે. કાંટાને માટે રાખું અર્થ છે. તે તો રહેવાના જ છે. પણ તેના સૌંદર્ય અને સુગંધનો ઉપભોગ કરવો તેમાં શુભાખ્યાનામિત્રી સાર્થકતા છે.

૧૮૭. મર્ષ કે મિદ્ધા નિરુપદવી હોય તો તેનું સ્વત્વ ચાલ્યું જાય છે. કદી તે ઉપદ્રવ ન કરે તો પણ દેખાવ તો આવશ્યક છે જ. જુઓ! શાંત ચંડકૌશિને કીડીઓના સમૂહે ચાલણી જેવો બનાવી દીધો હતો.

૧૮૮. ચોરની કોઈ જાત નથી. જન્મે સૌ સમાન છે. સંસ્કારે ચોર કે શાહ થવાય છે.

૧૮૯. વેશ્યામાં પ્રેમ કે પ્રીતિ અસંભવિત છે. એ બનેનો-વેશ્યા અને પ્રેમનો સમન્વય જ અશક્ય છે. એ જાતિમાં કારણ જેવી પ્રેમાળ વસ્તુ વિરલ હોય છે.

૧૯૦. ચાર દિનની ચાંદનીમાં રાચવા જેતું નથી; પણ તેના પ્રકારો કાર્પ સાંધી લેતું જરૂરી છે. પાછળ ચાલ્યા આવતા અંધકારનો જેને ખ્યાલ છે તે મનુષ્ય ચાંદનીમાં રાચવાને જાણે તેનો ઉપયોગ જ કરી શકે છે.

૧૯૧. રૂપ-સૌંદર્યની ત્યાગાઓએ કેટકેટલાં રાખ્યો, ધરો અને વ્યક્તિઓને બરબીચૂત કરેલ હતો ?

૧૯૨. વિશ્વાસે જગતભરતો વ્યવહાર ચાલે છે. એવા વિશ્વાસનો જે ભંગ કરવામાં આવે તો તેને મદાપાય કહેવામાં જોઈતું નથી.

૧૯૩. ખોલે માથું મૂકનારને હેઠ રેવો એમાં શું મદદનગી છે ?

૧૯૪. કોઈની ગુપ્ત ચાત કદી પ્રકાશિત ન કરજો. એ એક મર્મ છે. મર્મ ઉપર પા કરવો એ મૃત્યુ દેવા સમાન છે.

૧૯૫. જે કાર્પ કરો તે રક્તમરજિએ ન કરતાં પૂરનો વિચાર કરીને કરો.

રાજપાળ મગનસાંસ વહેંચારો

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના મહા માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:-નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિકમણ, પ્રભુપૂજા, સુનિવંદન વગેરે ક્રિયાઓ ધર્મ રહેલ છે. મહા વદિ ૨ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી સિદ્ધગિરિની યાત્રાનો લાભ લીધો હતો.

આવક:-

રૂ. આ. પા.

શ્રી જનરલ નિર્વાહકુંડ ૬૮-૦-૦

શ્રી ભોજન કુંડ ૬૨-૦-૦

શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે ૧-૪-૦

જમણવાર:-૧. શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ, અમદાવાદ. મહા શુદ્ધ ૬
૨. શેઠ મૂળચંદ પોચાલાલ, અમદાવાદ. મહા શુદ્ધ ૧૦
૩. શેઠ ત્રિલુચનદાસ ભાણુજી, ભાવનગર. મહા શુદ્ધ ૧૩
૪. શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈ, અમદાવાદ. મહા વદિ ૨

લેટ:-શેઠ દોલાજી ભગવાનજી-ખીલીમોરા, મીઠાઈ મણી બા. એક
ગૃહસ્થ-ભાવનગર. દ્વધપાક મણી ૧.

સુલાકાત:-૧. રા. ચંદુલાલ ડી. શાહ-વઢવાણ સીટી. શ્રી અમરચંદ
કુંવરજી શાહ-ભાવનગર. શ્રી જમનાદાસ અમરચંદ ગાંધી-ભાવનગર. શ્રી
હીરાલાલ ગિરધરલાલ-કલકત્તા.

મીટિંગો-

વિષય. વક્તા. પ્રમુખ.
જીવનવિકાસ વિ. હિંમતલાલ બદવજી શાહ વીરચંદ કુલચંદ

રા. રા. શ્રી જમનાદાસ અમરચંદ ગાંધીએ ઉક્ત મીટિંગમાં હાજરી આપી
વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય પ્રવચન આપ્યું હતું. આ ઉપરાંત ભાવનગરના રહીશ અને
હાલ કલકત્તાવાળા શ્રી હીરાલાલ ગિરધરલાલે પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં હાસ્ય-
રસના પ્રયોગોથી વિદ્યાર્થીઓને રમૂજનો લાભ આપ્યો હતો.

જિનાલયની વર્ષગાંઠ:-મહા શુદ્ધ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરની
વર્ષગાંઠ હોઈને તે દિવસે નવી ધ્વજ ચડાવવા ઉપરાંત સૌ વિદ્યાર્થીઓએ સાથે
પૂજા ભણાવી હતી. ગં. સ્વ. શ્રી મણીજેન દલપતરામ પ્રેમચંદ, અમદાવાદ-
વાળાં તરફથી ઉક્ત દિવસે વિદ્યાર્થીઓને મિથાન્ન આપવામાં આવ્યું હતું.

સમાજના દાનવીરોને-સમાજની આર્થિક, ધાર્મિક અને નૈતિક સ્થિતિ
સુધારવા માટે લવિન્ધના યુવાનો તૈયાર કરનાર આ સંસ્થાને સારા રૂપમાં મદદ કરી
સિદ્ધગિરિમાં પોતાનું નામ અમર કરવા દરેક દાનેશ્વરી ગંધુને નમ્ર વિનંતિ છે.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભામાં મળતાં લાઘ્યેશીને શોભાવે તેવા પુસ્તકો

૧ શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણ ભાગ-પહેલો ને બીજો. દરેકનાં	૩-૦-૦
૨ શ્રી હરિવિક્રમ ચરિત્ર પદ્યબંધ સંસ્કૃત.	૨-૮-૦
૩ શ્રી પાંડવચરિત્ર (મહાધારી દેવપ્રભાસરિત્) ભાગ ૧-૨ દરેકના	૪-૦-૦
૪ શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્ર મૂળ, ટીકા, મૂળનો અર્થ ને ટીકાનો અર્થ (ભગવાનદાસ)	૨-૦-૦
૫ „ મૂળ ટીકા સહિત	૧-૪ ૦
૬ શ્રી શાંતમુધારસ ભાવના ભાષાંતર. વિવેચન યુક્ત. ભાગ ૧ લો તથા બીજો દરેકનો	૧-૦-૦
૭ શ્રી ચોસકપ્રકારી પૂજન અર્થ વિવેચન કથાઓ યુક્ત	૧-૦-૦
૮ શ્રી અંતગદશાંગ તથા અનુત્તરોત્તરવાપ્ત સૂત્ર મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૯ શ્રી નિરવાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ) મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૦ શ્રી બૃહત્સંમહણી પ્રકરણ મૂળ-અર્થ-વિવેચનયુક્ત	૧-૦-૦
૧૧ શ્રી વર્ષમાનદેશના. પ્રાકૃત. સંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ લો. ૩. ૩) ભાગ ૨ નો ૩. ૨)	
૧૨ પ્રકરણરત્નસંમદ (પંદર પ્રકરણો સાથે)	૧-૪-૦
૧૩ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યચરિત્ર (લેખક-મૌકિતક)	૦-૧૨-૦
૧૪ શ્રી પીસ્તાલીય આગમની પૂજન (વિસ્તૃત દ્રષ્ટીકૃત, અર્થસહિત, કથા સાથે)	૦-૨-૦
૧૫ શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ દશાણુક પૂજન (અર્થ યુક્ત)	૦-૨-૦
૧૬ શ્રી નવપદ્મની પૂજન (નવપદ આરાધનની વિસ્તૃત વિધિયુક્ત-ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયશુક્રત માર્થ)	૦-૩-૦
૧૭ બાર વ્રતની પૂજન અર્થસહિત (પં. વીરવિજયશુક્રત)	૦-૨-૦
૧૮ પંચક્રત્યાણુકની પૂજન. (પં. રૂપવિજયશુક્રત) સાથે	૦-૨-૦
૧૯ નવાણુ પ્રકારી પૂજન પં. વીરવિજયશુક્રત માર્થ વગેરે	૦-૨-૦
૨૦ નવપદ્મની પૂજન (શ્રી પદ્મવિજયશુક્રત) ને પંચતાન પૂજન સાથે	૦-૨-૦
૨૧ શ્રી આચારદિનકર મહાત્રય. ભાગ ૧ લો, ૨ નો. બેના મળીને	૧૦-૦-૦
૨૨ અનેકાર્થરત્નમંજૂષા અટ્ટસદ્ધી વગેરે (દે. લા.)	૩-૦-૦
૨૩ ઉપદેશરત્નાકર મૂળ તથા ભાષાંતર ભાગ ૧ લો (મદડા)	૨-૦-૦
૨૪ ઉપદેશપદ ભાષાંતર (મદડા)	૨-૦-૦
૨૫ જિનવાણી (લે. મુદ્દાલ)	૧-૦-૦
૨૬ કલિંગનું યુદ્ધ	૦-૧૨-૦
૨૭ ઋષભપંચાસિકા સીક (દે. લા.)	૪-૦-૦
૨૮ સિદ્ધિચરિત્ર. (ઉપગિતિ ભવપ્રપંચાકથા ભાગ ૪ થો)	૩-૦-૦
૨૯ સમવાયોગસૂત્ર મૂળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર.	૩-૦-૦
૩૦ વર્ષપ્રભોષ ને અષ્ટાંગ નિમિત્ત. ૩. ૪) ના	૩-૦-૦
૩૧ મિત્રપ્રવેશ વિધિ. (અનેક વિધિઓનો સંમદ)	૩-૮-૦
૩૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર મૂળ. ૩. ૪) ના.	૩-૮-૦

નવા સભાસદોના નામ.

૧. શા. હીરાલાલ જુડાભાઈ વાવનગર.

લાઈફ મેમ્બર

૨. ગાંધી ચીમનલાલ જગનલાલ „

પહેલા વર્ગના મેમ્બર.

૩. શા દલીયંદ ઠાકરશી

”

પ્રશંસનીય પર્ણતુ

હિંદી પાંજરાપોળના નવા મકાનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા બારે દબદબાપૂર્વક ફાગણ વદિ ત્રીજીને રોજ રાવસાહેબ કાન્તિલાલ ઇન્દરદાસના મુખારક હસ્તે કરવામાં આવી છે. હિંદી પાંજરાપોળ સારી આશા આપતી સંસ્થા છે અને તેના આવક-ખર્ચના બહાર પડેલા આંકડા જોતાં હિંદી-ખર્ચ લગભગ બરાબર થાય છે. નવા મકાન માટે રૂ. ૨૫૦૦૦ ચોરસ ફુટ જગ્યા રોકવામાં આવી છે, મેળાવાડા પ્રમોગે ઢોર-કહેર અને પશુરક્ષા માટે વિધવિધ દિશા દર્શાવતાં વિવેચનો કરવામાં આવ્યાં હતાં. પ્રાચે એવું મનાય છે કે પાંજરાપોળ એટલે જોતોની. આ રૂઢિ વિચારને દૂર કરવાનું પ્રશંસનીય પર્ણતુ હિંદીના જૈન આગેવાનોએ બચું છે અને પાંજરાપોળની સંસ્થાને માર્ગનિર્દેશ બનાવી, જુદી જુદી કેમના ગ્રેસક જેટલા કાર્યવાહકો ચૂંટી કાઢી જુદી જુદી વ્યવસ્થાપક કમિટીઓ મુદ્દર કરવામાં આવી છે, જે ખાસ આવકારદાયક અને અનુકૂળીય છે. શેઠશ્રીએ રૂ. ૧૫૦૧)ની સખાવત કરી પોતાની ઉદારતા દર્શાવી છે.

સ્વીકાર

નિર્ણયમાગર ગ્રેસ, મુંબઈ તરફથી સંવત ૧૯૬૭-૧૯૬૮ ની સાલનું વાર્ષિક ચેત્રી પંચાંગ મળ્યું છે આ પંચાંગમાં વર્ષિક, ગ્રહણ, બારે સંક્રાંતિના ફળ વિગેરે, વિગેરે વિષયોનો મગાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ધર્મપરાયણ વનિતા

ગ્રા. હુશીબાઈ બહેન રતનબાઈ મુરારી મેઘરાજ આશુભની પુત્રી અને વિદ્યાનંદશાસ્ત્રી શેઠ રામચંદ વનમાળીદાસનાં ધર્મપત્ની હતા. તેઓ સ્વભાવે શાન્ત અને મિલનસાર હતા. તેઓની ધર્મ પગની અંદા ૬૬ હતી. સિદ્ધાચળાદિ તીર્થોની યાત્રાઓ અવારનવાર કરતા. તેઓ મં. ૧૯૬૦ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૮ના દિને સ્વર્ગવાસ પામતાં તેમની પાછળ રૂ. ૨૦૦૦૦)ની સખાવત બહેર કરવામાં આવી છે. જે પૈસી નીચે પ્રમાણે કાર્યો થયાં છે.

૧. ગામ પાલી (ગારવાડ)માં જેસલમેરીવાવામની લગભગ એક ધર્મશાળા.

૨. પાલી (અમદાવાદ)માં એક ધર્મશાળા તથા જિનમંદિર બુધાવીને તેમાં શ્રી શાંતિનાથ પ્રજ્ઞાની પ્રતિમા ત્રી પ્રતિજ્ઞ કરાવી.

૩. અખિલ બારતવર્ષીય વર્ણાશ્રમ સંધને ૬૦૦ વાર જમીનનું દાન.

૪. કાશીપુર્ગમાં શેઠ મનસુખજીભાઈની પોળમાં એક ફી લાઇબ્રેરી.

૫. તે જ સ્થળમાં એક ધર્મદા દવાખાનું.

છપાવવા બંધ કાર્ય

અમારા તરફથી દર વર્ષે ચેત્રી પંચાંગ છપાતાં હતા તે છપાવવાનું આ વર્ષથી બંધ થયું છે. તેને બદલે કાર્તિક પંચાંગ છપાવીને માગર મામના અંકની સાથે વહેંચ્યાં છે, તેથી જેમને પંચાંગની જરૂર હોય તેમણે કાર્તિક પંચાંગ મગાવવાં છૂટક નકલની છ પાછ તે મો નકલ રૂ. ૨-૦-૦

અવશ્ય મંગલો

ઘટાડલી કિંમત

વિદ્યપરંપરાવિદારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક

શ્રીપાળ રાજાનો રાસ (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જોન બાળક બાળ્યેજ અમણ હશે તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચેત્ર તથા આશ્વિન માસની ઓળીમા લેગ ધેગ વચ્ચા છે આ રાસમા મિદ્યચક્રના મહારાજનું વર્ણન સુદર રીતે કરવામા આવ્યું છે તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દિતગિજાઓ પાત્ર આપવામા આવી છે. ચેત્ર માસ નજીક આવતો હોવાથી સૌ દ્રાઈ તેનો છટથી લાજ લઈ શકે તે માટે પાદા પૂકાના આઠ પેંડ માછળના ૪૨૫ પાનાના આ મથની દીમને ઘટાડવામા આવી છે આ પુસ્તકમા રાસ ઉપરાંત નરપદ્મના ચેત્રવદનો, રતવનો, સ્તુતિઓ, સ્નાત્રો, નરપદ્મની પૂજાઓ તેમજ ઉજગણુનો વિધિ વગેરે આપવામા આવેલ છે આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે જનતો પ્રયાગ કરવામા આપ્યો છે આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુદર કાગળો વાપરના ઉપરાંત પાકુ બાઈડિંગ કરવામા આવ્યું છે. પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો પથ્થરથળે થયે આપવામા આવેલ છે, છતાં થોડા સમય માટે કીમત ઘટાડીને બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઆ રાખવામા આવેલ છે પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જીડ.

મ્હ કાગલ પર છપાવેલ શ્રીપાળ રાજાના મસતી કેટલીક કેપીઓ પણ અગાં પામે છે તે ઓછી કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રમગને અનુરૂપ ચિત્રો આપવામા આવી છે ૪૪૦ પૃથના આ પુસ્તકની કિંમત ઘટાડીને મત રૂપીઆને બદલે ચોંદ આના ગખરામા આવેલ છે પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

છી જોન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર

નવીન પ્રકાશન ગુરુછીજી લાલશ્રીજીના સ્મરણાર્થે. સાંઘીજીની ખાસ પ્રેરણાથી

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ જો.

થોડા નર્થ અગાંક અમારા તરફથી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામા આવ્યો હતો તેનો સારો સત્કાર કરવાથી બીજો ભાગ ફાલમા બહાર પાડવામા આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમા તદ્દન નીન કૃતિઓ રત્ન કરવામા આવી છે આ વિભાગમા (૧) પચમયન માર્ગ, (૨) કોપમાગગ્રહસ્થિ માર્ગ, (૩) પુદ્ગલપરાતર્ત મનીક, (૪) ગમ્યકૃત્ય રતવ ગીત, (૫) જીવલિંગમ મમદની માર્ગ આ પાત્ર પ્રક-જોગે ગમલેચ કરવામા આવ્યો છે કીમત ૦-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ લખો—શ્રી જોન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી મહિનાથ ચરિત્ર-ભાષાંતર

આ ચરિત્ર મુજબ ગમિક તે મોખમ છે આ ચરિત્રનો ચિનન ભાગ કથાઓએ રોકેલી રોકેલી મનોરંજન રત્ન માર્યે જ્ઞાન પ્રાપ્તિ આપ છે જેમ્હ કથાઓની સખ્યા ત્રેતિસ છે. આ ભગવત્સુત્રમા થયેલા ૬૪ સ્પષ્ટેગ પેખી જી-તીર્થ ૪૪ ચવાગે પણ જેમ અરેકર જીવાય જે તે શ્રી મહિનાથનું આ જીવનચરિત્ર કથની સખ્યા મત્તા જન તેના વિષયનું મેંદર નિરૂપણ કરે જે ચરિત્રની કીમત ૩ રોડ કેમી આઈજ પૃઠ ૪૫૦.

મુદ્રક : ૨૬ ગુપ્તવર્ધ લલુઆઈ-થી મદેદા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, ફાજીપી-ભાવન ૨

गोसाधिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

अंक २ ले

पृष्ठ ५७ सु

वैशाख

संवत् १९३७
वीर संवत् २४६३

प्रकाशक—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा
लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગહાડગામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું
અંક ૨ નો }

વૈશાંખ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ }

અનુક્રમણિકા

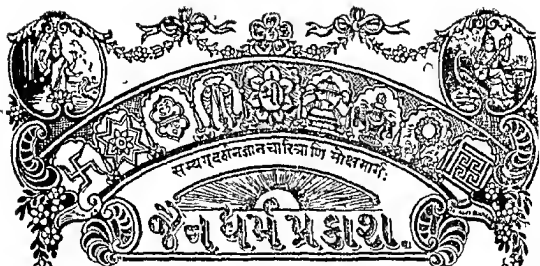
- ૧ શ્રી મહાવીર સ્વામી જ્યવંત વર્તે છે. પદ્ય. (જગનલાલ નહાનચંદ શાહ) ૪૧
- ૨ મનુષ્ય જન્મરૂપી ચિંતામણિ હારી ન બા. પદ્ય... (મુનિ વિદ્યાર્નવવિજયજી) ૪૨
- ૩ આત્મકાર્ય. પદ્ય ... (રાજમલ ભંડારી) ૪૩
- ૪ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ છંપનમું. વિવેચન સાથે ... (મૌકિક) ૪૪
- ૫ આત્મશુદ્ધિ કુલક. અનુવાદ સાથે ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મચરિ) ૪૬
- ૬ દુવાયોનિ વિષે સમજણ ... (કુંવરજી) ૫૪
- ૭ ૧૮ પાપસ્થાનકમાં મુદાવાદને લગતાં ૬ પાપસ્થાનક ... (કુંવરજી) ૫૫
- ૮ પ્રભુ નાવિકને પ્રાર્થના. પદ્ય... (જયંત એન. શાહ) ૫૬
- ૯ પ્રતિભાત્તર ... (પ્રમકાર ગાઉ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર) ૫૭
- ૧૦ સુભાષિત વચનમાળા. ... (રાજભાઈ મગનલાલ પહેરા) ૬૨
- ૧૧ વીણેલાં ફૂલ ... (મુનિ સુખોપવિજયજી) ૬૩
- ૧૨ આભાણુશતકતું ભાષાતર ... (કુંવરજી) ૬૫
- ૧૩ પ્રભાવિક પુરુષો-જંબૂકુમાર ૬ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી) ૭૩

નવાં ચૈત્રી પંચાંગ

અમારો વિચાર ચૈત્રી પંચાંગ છપાવવાનો નહોતો તેથી કાર્તિકી છપાવ્યાં ને માસિક સાથે વહેંચ્યાં, છતાં કાર્તિકી પંચાંગ છપાવેલાં તે યથા રહેવાથી અને માગણી વિરોધ ચર રહેવાથી ચૈત્રી પંચાંગ છપાવવાં પડ્યાં છે. તેથી જેમને જોઈએ તેમજે મંગાવવી. સો નકલના રૂ. ૨), છૂટક ૭ પાછ.

સમયસાર પ્રકરણ

સ્વેનાંજરાચાર્યકૃત સમયસાર પ્રકરણ જેમાં પ્રથમ સાત અધ્યાય માત તત્ત્વ સંબંધી છે, આક્રમે અધ્યાય જ્ઞાનદર્શનના આરાધન મંબંધી છે, નવમે અધ્યાય ચારિત્રના આરાધન મંબંધી છે, દશમે અધ્યાય આગમના વિગમનાનાં ફળ સંબંધી છે. તે બાગે અર્થ સાથે છપાવવા ધારીએ છીએ, તેથી તેની હાપેલી કે લખેલી નકલ દોષ ભંડારમાં કે માત મુનિગાજ પાગે દોષ તો તેમજે અમને ખબર આપવા કૃપા કરવી

પુસ્તક ૫૭ મું { વૈશાખ } અંક ૨ નો
વિ. સં. ૧૯૨૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યો । (મુદ્રાલેખ)

“મહાવીરસ્વામી જયવંત વર્તે છે.”

(૫૬)

મન મર્કટને છુટ્યુ પૂર,	પળવી પારાવાર;	
દામ લીડી હેયામાં આઝી,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૧)	
વીર્ય ફેરબ્યું પૂર્ણ વેગથી,	મણા ન રાખી લગાર;	
રસનાકેરા સ્વાદ તળ્યા સહુ,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૨)	
સ્વાશ્રયથી સાધ્યાં સહુ કામો,	વિના અન્ય આધાર;	
મિથ્યાત્વને મોઘું બહુ પાડ્યું,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૩)	
જગત જગાડ્યું ઢંઢોળીને,	હરવા તસ અંધકાર;	
યદાદિના સહ્યા ઉપસર્ગો,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૪)	
વંશ હીપાવે સિદ્ધારથને,	થઈ શાસન શણગાર;	
તપસ્યાથી કર્મો સહુ જાળ્યાં,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૫)	
વસ્તુ માત્રનું જ્ઞાન પ્રકાર્યું,	લહી દેવદ્ય નિરધાર;	
રસાતળને પવિત્ર કીધી,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૬)	
તેત્રીશ કોટિ દેવો સઘળા,	અકિત થયા અપાર;	
છેવટે અક્ષયપદને પામ્યા,	ધન્ય મહાવીર અવતાર. (૭)	

મહાનું કાર્ય મહાવીરનાં, જાણ્યાં પદમાં સાર;
શિર ઝુકાવો નિશ્ચિન, વીર ચરણ મોઝાર.

શાહ હજેનસાહ નહાનચંદ નાણાવડી

મનુષ્ય જન્મરૂપી ચિન્તામણિ હારી ન.જા.

આ ભવ રતનચિન્તામણિ સરિષો, ફરી ફરી નહી મળશે છ;
 ચેતી શકે તો ચેત રે પ્રાણી, આવો ભોગ નહી મળશે છ. ૧
 ચોર ગતિ ચોરાશી લાખ યોનિ, તેમાં તું ભગી આવ્યો છ;
 પુન્યસંભોગે નરભવ પામ્યો, પુન્યતણો પ્રભાવ છ. ૨
 બહેલો થાય તે ખહેલો છવડા, હજી લે જિનવર નામ છ;
 કુશુર કુદેવ કુધર્મને છોડીને, કીને આત્મકલ્યાણ છ. ૩
 એક સમય તું આવ્યો પ્રાણી, એક સમય તું બચે છ;
 તેમાંહે તું ખેઠો છે છવડા, કાળ આહેડી નીકાસે છ. ૪
 ધન્ય સાધુ જે સંયમ પાળે, શુદ્ધ ચારિત્ર એ દાખે છ;
 સાચું નાણું ગાઠે ગાંધે, જોડી દષ્ટિ નવિ ગ્રામે છ. ૫
 માત પિતા દારા મુત જંધવ, તેમાં મિથ્યા વૃત્તિ ભેરે છ;
 તે'માહેથી દારગ્ર સરે તો, સાધુ સંસાર કેમ છોડે છ? ૬
 મમતા માયા મોહ મૂઢીને, સંવર ક્ષમા ઉર કીને છ;
 શુર ઉપદેશ સદા મુળકારી, મુળી અમૃતરસ પીને છ. ૭
 જેમ અંજલીમાં જળ ભરાયો, કણ કણ ઓછું થાય છ;
 ધડી ધડીએ ધડીઆળા વાગે, કણ લાખેલો નય છ. ૮
 સામાયિક મન શુદ્ધ કરી કીને, શિવરમણી કળ લીને છ;
 માનવ ભવ એ મુક્તિ કાગી, તેમાં ભર્યો થાનો કીને છ? ૯
 દેવશુરને તુમે દહ કરી ધારો, સમકિન શુદ્ધ આરાધો છ;
 પટકાય છવળી રક્ષા કરીને, મુક્તિનો પંથ તુમે સાધો છ. ૧૦
 દેવો અન્તર મમતા શખો તો, ફરી મનુ જન્મ નવિ મળશે છ;
 કાયર તો સસારમાં રૂપ્યા, શુરવીર પાર ઉતરશે છ. ૧૧
 શુર નેગિમૂરિ હીરા મરિણા, શુર જાનના દરીઆ છ;
 છગ વિદ્યાનંદ શુરઉપદેશે, છવ અનંતા તરીઆ છ. ૧૨

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજય

आत्मकार्य

(गजल)

अभिमान तो करना नहीं, पर दीन भी बनना नहीं ।
 मस्त हैं जो द्रव्य में, उनसे कभी जीदना नहीं ॥ १ ॥
 रहना सदा संतोषमें, तृष्णा को उर रखना नहीं ।
 निंदा कभी करना नहीं, अवगुण कभी लखना नहीं ॥ २ ॥
 मस्त रहना ही सदा, निज आत्म के ही ज्ञानमें ।
 जहां घात होता आत्मगुण का, वहां कभी जाना नहीं ॥ ३ ॥
 चाहिये जाना यहां, विकास हो जहां आत्म का ।
 इसके सीधा आसक्त, पुद्गलमें कभी होना नहीं ॥ ४ ॥
 देख परकी संपत्ति को, डाह उर रखना नहीं ।
 आत्मगुणके शत्रुओंसे, प्रेम कभी करना नहीं ॥ ५ ॥
 सोचना प्रकान्तमें, है देह से सम्बन्ध क्या ? ।
 विचार यह करना सदा, इसको न चिसरना कहीं ॥ ६ ॥
 मिल रहा है नीर पय, होकरके जैसे एक रंग ।
 वैसे मीला यह देह से, जाग्रत भव करना सही ॥ ७ ॥
 भेषके संग सिद्ध-चालक, भूलता है स्वभाव को ।
 वैसे भूलाया देहने, अज्ञान यह तजना सही ॥ ८ ॥
 देव गुरु और धर्म के, फिर तत्त्व को पहिचान कर ।
 निज आत्म को पहिचानना, शंका कभी करना नहीं ॥ ९ ॥
 पंचभूत का पुतला कहते, न समझे तत्त्व यह ।
 विश्वास रखकर ज्ञानी पर, अश्रद्धा कभी करना नहीं ॥ १० ॥
 प्रमाण आत्म के हैं अनेकों, अनुभव से मालूम हो सही ।
 जाना है जीसने तत्त्व यह, यह भय कभी रखता नहीं ॥ ११ ॥
 द्वेष खेद व सर्व भय को, दूर करना चाहिये ।
 आत्मबल को फिर बढ़ाकर, सार्थक समय करना सही ॥ १२ ॥
 उद्देश्य जीवन के चनाना, नीति अहंसे सदा ।
 सार जगमें राज येही, विपरीत कुछ करना नहीं ॥ १३ ॥

राजमल भंडारी-आगरा (मालवा)

મહાત્માશ્રી આનંદધનજીકૃત પદ છંપનમું

(પરગૃહ ને સ્વગૃહ)

(રાગ ધન્યાશ્રી)

ખાલુડી અખળા જોર કિરુનું ફરે, પીઉડા પરધર જાય;
 પૂરવ દિસિ પશ્ચિમ દિસિ રાતડો, રવિ અસ્તંગત થાય. ખાલુડી૦ ૧
 પૂનમ નિશિ સમ ચેતન જાણીએ, ચંદ્રાતપ સમ નાણ;
 વાદલસરજિમ દિલધિતિ આણીએ, પ્રકૃતિ અનાવૃત જાણ. ખાલુડી૦ ૨
 પરધર ભમતાં સ્વાદ કિશો લહે? તન ધન યૌવન હાણ;
 દિન દિન દીસે અપયશ વાધતો, નિજ જન ન માને દાંણ. ખાલુડી૦ ૩
 કુલવટ છાંડી અવટ ઊવટ પડે, મન મેદૂવાને ધાટ;
 આધો આધો મિલે મેદુ જણ, કોણ દેખાડે વાટ? ખાલુડી૦ ૪
 બંધુ વિવેકે પીઉડા બૃઝવો, વાર્યો પરધર-સંગ;
 આનંદધન સમતા ધર આણે, વાધે નવ નવ રંગ. ખાલુડી૦ ૫

૧. ખાલુડી=અચ્ચાં જેવી, ખાળકી. કિરુનું=કેનું? શું? પીઉડા=પતિ, ધણી, વર.
 પરધર=પારકે ઘેર, કુમતિને ઘેર. પૂરવ દિસિ=પૂર્વ દિશા. પશ્ચિમ દિસિ=પશ્ચિમ દિશા.
 રાતડો=આસક્ત. રવિ=સૂર્ય, સુરજ. અસ્તંગત=આયમનું તે.

૨. પૂનમ=પૂર્ણિમા, ૧૫ મો દિવસ. નિશિ=રાત. ચંદ્રાતપ=ચંદ્રનો પ્રકાશ. નાણ=જ્ઞાન.
 વાર=પૂર. (નામને અંતે લાગતાં તેના જેટલું-આણું એવો અર્થ થાય છે.) દા. ત.
 સખીભર, દિવસભર. દલ=મનઝાહ, ધનતા. આણીએ=જાણીએ. પ્રકૃતિ=સ્વભાવે. અનાવૃત=
 નહિ અવરાવશે. દંકાવા-છવાયા વગરનો.

૩. પરધર=પારકે ઘેર. ભમતાં=રંખડતાં. કિશો=શું? તન=શરીર, નિજ સ્વરૂપ.
 ધન=પૈસો, ધર્મસ્વભાવ. યૌવન=જુવાની, આત્મશક્તિ. દાણ=દાનિ, નુકસાની. દિનદિન=
 દિવસે દિવસે. દીસે=દેખાય. અપયશ=અપજય, અપકીર્તિ. વાધતો=વધતો. નિજ જન=પોતાનાં
 (ધરનાં) માણસો. માને=અનવે. દાંણ=આણ, દુકમ, હાક.

૪. કુલવટ=કુળની ટેક, આગર (નિજસ્વરૂપ). છાંડી=છોડી, તથા. અવટ=આડો રસ્તો
 (વટ=રસ્તો). ઊવટ=અટવી (બવાટવી). મેદુવા=મેપ, ગરસાદ. ધાટ=પહાડી રસ્તો
 (મલાદિપ્રદેશ) આધો=આંધળો. વાટ=રસ્તો.

૫ બૃઝવો=માર્ગ મુઝાવો. વાર્યો=અટકાવો. નવ નવ=નવા નવા.

૧. બિચારી બાળકી જેવી અબળા (ચેતના) તે કાંઈપણ જોર કેવી રીતે કરે ? શું કરે ? (કારણ કે) પતિરાજ તો પારકે ઘેર બઠકે । (ત્યાં ચેતના કોના ઉપર જોર કરે ?). દા. ત.—પૂર્વ દિશાનો પતિ સૂર્ય જ્યારે (ઊલટી બાજુએ) પશ્ચિમ દિશામાં આસક્ત થાય ત્યારે તો પછી એ આયતી જ નય.

૨. પુનમની રાતના ચંદ્ર જેવા નિર્મળ ચેતનરાજને જાણવા અને ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું જ્ઞાન જાણવું. (જ્ઞાન જ્ઞાનીની એકતા અણવી) વાદળોના સમૂહ જેવી (કર્મ) દળની સ્થિતિ જાણવી અને સ્વભાવે (ચેતન) આવરણ વગરનો છે એમ જાણવું.

૩. પારકે ઘેર રખડવામાં તને સ્વાદ-મગ્ન શી આવે છે ? (એથી તો) શરીર, પૈસા અને જીવાનીની નુકસાની થાય છે અને દિવસાનુદિવસ તારી અપકીર્તિ વધતી જાય છે. તારાં પોતાનાં માણસો તારો હુકમ (પણ) માનતાં નથી.

૪. પોતાના કુળની આખરે છોડી જે આડે રસ્તે ચડી જાય તે અટવીમાં (ભવાટવીમાં) પડી જાય અને મનરૂપ વરસાદના ધાટમાં ચડી જાય; પછી બન્ને અધિજા એકા થાય એમાં રસ્તો કાણ દેખાડે ?

૫. (આ પ્રમાણે કહીને) ચેતનાના કાષ્ઠ વિવેક પતિને સમજાવ્યો, એનો પારકે ઘેર રખડવાનો-પારકો સંગ વારી દીધો. (પછી તો) એને આનંદસ્વરૂપ સમતાને ઘેર આપ્યો અને તે પછી નવા નવા રંગ વધતા ગયા.

વિશેષાર્થ—

૧. આ પદ આત્મદષ્ટિએ લખાયલું છે. એમાં શુદ્ધ ચેતના કહ્યાટ કરે છે અને અનંત ગુણના ધણી ચેતન-આત્માની એત્યારે થઈ પડેલી દશા માટે ખેદ બતાવે છે, અત્યારે તેના કેવા હાલદવાલ ચાલ પડ્યા છે તે પર યોગ્યાં આંસુ સારે છે અને એમાર્થી છેવટે માર્ગ કેવી રીતે નીકળે છે એના પર પણ વિવેચન કરે છે.

આગળ અનેક વાર જોયું છે કે આત્મા પોતે તો અનંત ગુણોથી ભરેલો છે, પણ એના પુદ્ગળ સાથેના સંબંધને પગિણુએ એની મૂળ સ્થિતિ પર કાટ ચડી ગયો છે, એ બાબ સ્થિતિ પર આવરણ ચડી ગયા છે અને અત્યારે તો જાણે એ અનેક ગુણોના નિકે-તનને બદલે પરગુણમાં રમણ કરનાર પરાધીન થઈ ગયો છે અને એની સ્થિતિ સંમાર તરફ વધારે ને વધારે ધસડાતી દેખાય છે. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર ભરેલાં છે, પણ એ જ્યારે દ્રવ્યમાં, શરીરમાં, મગ્નસંબંધીઓમાં કે પરિપ્રદમાં આસક્ત થઈ જાય છે, જ્યારે એ વિષયકધાવના કીચડમાં લેપાઈ જાય છે, જ્યારે એ પોતાના મૂળ ગુણ વીસરી પરભાવમાં રમણ કરે છે ત્યારે એના કેસ હાલ થાય છે તે અહીં લાક્ષણિક બાબામાં ગાયું છે.

આત્મા મૂળગુણમાં હોય ત્યારે એ શુદ્ધ ચેતન કહેવાય છે. એની શુદ્ધ દશાને ચેતના કહેવામાં આવે છે. ત્યાંસુધી એ મૂળ સ્થિતિમાં ન આવે ત્યાંસુધી એ પરભાવમાં રમણ કરે છે. એમાં પુદ્ગળમાં આમકિત, વિષયકધાવમાં રમણતા અને શરીરમોહ, પુનમમત્વ,

ધનમમત્વ વગેરે અનેક આકારે વ્યક્તતા થાય છે, એ પોતાનું અસલ સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે અને પરધરે રખાયા કરે છે. એ વખતે એની શુદ્ધ ચેતનાની ભારે કંદેડી દશા થાય છે.

એક પતિવ્રતા ધર્મપત્ની-અસલ ગ્રંથોમાં વર્ણવેલી આર્થ સ્ત્રી હોય, એ પોતાના પતિમાં ખૂબ આસક્તિ હોય, તે એના પતિ પાછળ પોતાનાં પ્રાણ ન્યોછાવર કરતી હોય, એ પતિના વિરહમાં અર્ધજાંડી અવરથામાં રખડતી હોય, એવી શુદ્ધ આર્થમહિલાનું બધું જોર પોતાના પતિ પર હોય છે. ઘરમાં એનાં માન, સન્માનની આંકડણી પણ એના પર એના પતિના પ્રેમની માદતા કે અદ્વિતતા પર રહે છે. 'ધણીની માનેતી સાત ગામ ઉઝડ કરે' એ કહેવત જાણીતી છે અને તેમાં સ્વસ્થ રહેલું છે. જે ઘરમાં પત્નીનું સન્માન હોય ત્યાં સંપ હોય છે, પ્રેમ હોય છે, સ્વચ્છ વાતાવરણ હોય છે, આનંદકેન્દ્રોલ હોય છે, પણ જ્યાં સ્ત્રીની અવગણના થતી હોય, પતિદેવ રાત્રે રખડવા જતા હોય, જ્યાં એની નજરમાં પત્ની પગનું ઉપાનહ હોય ત્યાં સ્ત્રીનું કાંઈ ચાલતું નથી, ઘરમાં એનું ઉપરાજણ હોતું નથી, ઘરના તોકરો એનો હુકમ માનતા નથી, ઘરના માણસો એની વાત સ્વીકારતા નથી અને એને તો દિવસે અપમાન અને રાત્રે રડવાનો જ વારો આવે છે. ગત પડે એટલે પતિરાજ તો છેલ્લખીલા થઇને રખડવા આદ્યા જાય છે. દહે આવા પતિની આર્થભાવનાવાસિત પત્નીને મનમાં થયું દુઃખ થાય, પણ એ જોર શું કરે ? એ ઘરમાં માથું ઊંચકવા જાય તો એને ગણકારે કાણ ? ભેંસનું બધું જોર ખીસા પર છે. ખીસો મળખૂત હોય અને ઊઠો એટલો દોષ તો ભેંસ અનેકને માથાં માટે અને તોફાન કરે પણ ખીસો જ દીસો હોય તો પછી વાત શી ? પરસ્ત્રીમા રમણ કરનાર પતિએની ત્યક્તા સ્ત્રીની એવી જ દશા થાય છે, આર્થભાવનાશૂનિત ચેતના પોતાના પતિને અગે કેવા વિચાર કરતી હશે તેનું અત્ર શબ્દચિત્ર આપવામાં આમ્ય છે.

આપણે અનેક પુગાણી વાર્તામાં પરસ્ત્રી-વેશ્યાલંપટ પતિની પતિવ્રતા સ્ત્રીએની કથાઓ વાંચી હશે, આપણે રખડુ પતિની સ્ત્રીએની માનસિક દશા કેવી થાય છે તે માંબળ્યું હશે, આપણે મંજનીએના એવા દાખલા જાણ્યા પણ હશે. એવી સ્ત્રીએને મ્હો બાંધીને માર પડે છે, એ ઘરની વાત ઉઘાડી ન પડી જાય તે કાંઈ એણી પણ ચકતી નથી અને મનમાં મંજાવા કરે છે. અહીં વાત એ છે કે આવા સંમેલોમાં આવી ખેડેલી જિયારી અજળા જોર શું કરે ? એનામાં જોર કરવાની શક્તિ હોય અને આવડત હોય, પણ એનું બધું જોર પતિને લાગે છે, પતિની આંખ ઉપર છે, પતિને આધીન છે. ભેંમ જો વધારે પડતું જોર કરવા જાય અને ખીસો ખરી જાય, તો એનું બધું જોર અડધી જાય છે. અત્રે પતિવ્રતા આર્થ સ્ત્રીનું બધું જોર પતિગતરૂપ ખીલા પર દોષ એ અત્યારે તો દત્તાશ યદને ભેગી છે.

શુદ્ધ ચેતનાની આ દશા અહીં વર્ણવે છે. આખું પદ શુદ્ધ ચેતનાની કાંઈ બદેન-પણીના મુખમાં ગ્રમ્યું છે આ ભાવ પદને હોડે વ્યક્ત થાય છે. શુદ્ધ ચેતનાનું અત્યારે જરા પણ જોર નથી, ઘરમાં એનું મામાજ્ય નથી અને પતિ તો એની મામે જોના પણ નથી. એવા સંમેલોમાં એ બાણુડી, બચ્ચાં જોની અજળા જોર શું કરે ? કોના ઉપર કરે ? કેવી

રીતે કરે ? એને હરીશ્રીને જોવું તો પતિરાજ તરફ અને પતિરાજ તો પોતાનાં ઘરને ગજલતા કે સંભારતા પણ નથી, ત્યારે એ બાપડી જોર કોના ઉપર કરે ?

આર્થ સ્ત્રીની જે બાવના હતી, છે, તે પ્રમાણે એ બળવો કરે નહિ, લડાઈ કરે નહિ, પતિને ખરાબ દેખાડે નહિ, ઘર છોડીને નાસી જાય નહિ, અથવા પારકે ઘેર જઈને બેસે નહિ કે પતિને તજે નહિ. એ પોતાના ઘરમાં બેઠીબેઠી મુંઝાયા કરે, વિરહના તાપમાં જળ્યા કરે અને કુળભર્થાદા ગળગળા કરે, આવી બાવનામાં ઉછરેલી ચેતના કેવા પ્રકારનું જોર કરે ? શું જોર કરે ? એની દશા કેવી થાય તે જુઓ.

એ ચેતનાનો પતિ પરધેર ગય છે, અન્ય વિભાવોમાં રખડે છે, ત્યાં ત્યાં માયાં માયાં કરે છે, પણ પોતાના ઘર તરફ અત્યારે તો નજર પણ કરતો નથી. પરધર એટલે પરભાવ ગજલવો અને પોતાના મૂળસ્વભાવથી અન્ય ભાવમાં રખડવું એ પરધર બટકવા તુલ્ય છે. આત્મા-ચેતનાના મૂળસ્વભાવમાં પુદ્ગલની વાત ન હોય, વિવલકપાથનો સ્પર્શ ન હોય, સંસાર વહેવારના ચેનચાળા ન હોય, સ્વર્ગારંગધીઓના વેધવચકા ન હોય, એમાં તો આત્માના મૂળશુભમાં. રમજલતા જ હોય, એમાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્રની મરતી હોય, એમાં અનંત શાંતિ હોય, એમાં સમતાનાં પૂર વહેતાં હોય, એમાં મુત્સદ્દોગીરી કે રાજસીટ્તિનો અભાવ હોય, એમાં સંપૂર્ણ સત્, ચિત્ અને આનંદને સ્થાન હોય અને એમાં અખંડ જ્યોતિનાં સામ્રાજ્ય હોય, પણ અત્યારે તો પતિરાજ પારકે ઘેર આથડે છે, એને ધન-દાસતામાં મોજ આવે છે, એને લગ્નસમારંભમાં આનંદ આવે છે, એને કથાકુથલીમાં લહેર પડે છે, એને સંસારના કોઈ પણ ભાવોમાં રસ પડે છે અને પોતે જે સંયોગમાં હોય ત્યાં મળતાં પૌદ્ગલિક સાધનોનો લાભ લેવામાં આનંદ આવે છે, એમાં એ સુખ માને છે અને એવા પૌદ્ગલિક સુખ વધારે મેળવવા માટે એ પ્રયત્ન કરે છે; એની તૃષ્ણાને મર્યાદા નથી, એના અભિમાનનો છેડો નથી, એના દંભને આશ નથી અને એવા અનેક વિભાવમાં એ ઊતરી ગય છે અને તેમાં એને એટલો આનંદ આવે છે કે એ પોતાનું ઘર જ જુલ્સી ગય છે. આવા પતિની પત્ની જોર પણ શું કરે ? પતિ તો આખો વખત પરભાવમાં બટકવા કરે છે ! એવા ચેનનરાજ પતિની દશાના વર્ણનનો સંબંધ ચેતના પરત્વે જ છે, એટલે એને સર્વ વાતનો મેજ મળી ગય છે.

સૂર્યનો ઉદય પૂર્વ દિશાએ થાય છે અને એને 'પૂર્વાધિપતિ' કહેવામાં આવે છે, એને પૂર્વદિશાનો પતિ ઠરાવવામાં આવેલ છે, એનું મૂળ ઘર પૂર્વ દિશામાં છે; પણ એ લાભ-સાહેબને તો આખો દિવસ બટકવું છે, ઘેર રોકાવું નથી, 'પૂર્વ' પત્નીને લાડ લાગવવા નથી, એની સાથે પ્રણયમૈત્રી કરવી નથી, એને મનમાં કોડ થાય તે પૂરા પાડવા નથી, આખો વખત રખડવું છે અને મનમાં પશ્ચિમદિશાને રાખી ત્યાં પહોંચી તેની સાથે આનંદ માણવો છે. એટલે એ તો પૂર્વને છોડી બટકવા કરે છે અને પશ્ચિમ દિશાએ પહોંચવા તલસ્થા કરે છે. ઘેર તો એક મિનિટ થોભતો નથી. આવો પરસ્ત્રીમાં રાતો (આરાકત) સૂઈ ત્યારે ઘરને કાંઈ યાદ પણ કરતો નથી ત્યારે એને આશ્ચર્ય ગય છે, કરેમાઈ ગય છે, ઊતરી ગય છે.

એ જોર કરીને મધ્ય દિવસ સુધી ઉપર આવે છે, તો પણ એની નજર પરસ્ત્રી (પશ્ચિમા) પર હોનાથી અતે એ ઊતરતો જાય છે અને છેવટે અસ્ત પામી જાય છે

તેજ પ્રમાણે પરભાનમા રમણ કુન્નાર પતિ પોતાની ચેતનાને ન ઓળખતા કુમતિને મળવા માટે રખણા કરે છે, એને મળવા તલવલાટ કરે છે અને એ રખડપટ્ટીમા અતે પોતાનું તેજ સુખાની આશચી જાય છે આના પતિને અગે ચેતના જોર શુ કરે ? પતિનો વિજય થતો નથી અને ચેતનાનો વિરહકાળ છૂટતો નથી એ હકીકત છે પારકે ઘેર રખડનારને કાષ્ઠ વધારે પડતુ કહેવામા આવે તો એ વળી ન કરવાનું કરી બેસે અને આર્યસ્ત્રીને પતિ તો દેવતુલ્ય હોય એટલે એને રીસાબ્યા બોલે પણ નહિ આવા પતિનો વિજય થતો નથી, પ્રગતિ થતી નથી, ધર્મ સન્મુખ આવવાની એને બાવના થતી નથી અને એનો વિકાસ પણ થતો નથી આવા રખડુ પતિની માત્રી વક્ષાદગ પત્ની જોર પણ શુ કરે ? આખરે એ તો અમળા ગદી, અને એનામા સક્રિત ગમે તેટલી હોય, પણ એ આર્યગંરકારમા ઉછરેલી એટલે ધણુ તાણે પણ નહિ, તોડે પણ નહિ, છતાં પતિને ઠેકાણે લાવવા નવા નવા પ્રયોગો કરે. ચેતનાએ કેવો પ્રયોગ એ બામતમા કર્યો તે આપણે જોઈએ

આ પકિતને એક બીજને અર્થ પણ લાસે છે આ પ્રમાણે સૂર્ય જ્યારે પૂર્વ દિશા અને પશ્ચિમ દિશા એમ બન્નેમા રક્ત-આસકત થાય છે ત્યારે એનું પરિણામ એના અસ્ત થવામા આવે છે સૂર્ય જગે છે પૂર્વમા અને પૂર્વાધિપતિ કહેવાય છે, પણ જ્યારે એ ધનું ધર મૂકી પશ્ચિમ દિશામા આસકત થાય છે ત્યારે એ પોતાનો ઝળકાટ અને ગરમી ફારી બેસી અતે અધકારમા ડૂબી જાય છે એમ જે પ્રાણી સ્વભાવ અને વિભાવ બન્નેમા ગયવા માટે છે ત્યારે એ બન્નેથી બદલ થાય છે ધણુ પ્રાણીઓ એના વિચારના હોય છે કે વેપાર કરે ત્યારે વેપારમય થઈ જાય, વેપારને રચનાકે નર્તનનું ભાન જ ન રાખે અને ધર્મકંઈ કરના મહે ત્યારે તેમા પણ આસકત થઈ જાય આ વિચિત્ર મનોદશાને પરિણામે પ્રાણી ઉભયબ્રહ્મ થાય છે ન મન્યા ગમ અને ન મળી માયા 'એટલે એ આત્મ પ્રગતિનું કામ કરી શકતો નથી અને મંગારને ભોગથી શકતો નથી રાસ્ત્રકાગ તો ગતી ઠોડીને કહે છે કે જે પ્રાણી આત્મામાં જાગૃત છે તે સસારમા ઉધિ છે અને સસારમાં જાગૃત છે તેણે આત્માને વિસાર્યે છે. તમારા હાથમા પેડો હોય તેને ખર્ચ પણ જરૂર અને ગખી પણ મૂલ્યો એ બે સાત એકી માથે કદી મનની નથી, એ બનાવનાના પ્રયત્નમાં સિમવાદ છે અને પશિણાગમા ઉભયબ્રહ્મ છે ગસારને ચાટતા જવો, ધર્મ-ધરેણ્યામા ગયતુ અને પડક્રમણ કરવાથી પાપની આલોચના થઈ જશે એમ ધારી કૃતકૃતતા માનવી એ વાતમા વસ્તુત કામ દમ નથી કામ ન કરે તે પ્રમાણમા ઠીક, પણ શુદ્ધ માખ્યની અપેક્ષાએ એમા બહુ માલ જેની વાત નથી, સમાગમા સગમા ગદી મન તેનાથી અવજ ગખવુ અને મમાગમા લપટાતુ નહિ એ વાત શિક્ષાતદર્શિએ વાચતા ગારી વાગે છે, પણ વ્યવહારીતે હજગમ અસકય છે કામદેવના ધરમા ગદો કામદેવને જીવી આનનાગ તો રમુજમદ્ર જેના કોષ અગ્રાપાગજ વિરવા નીકળે, એટલે એ મુખ્ય માર્ગ કે રાજમાર્ગ ન કહેવાય બાકી સસારમા ગદી વાલચને જાત મારે, વિમુદ્ધ જીવન જીવ, કપાલ, કકામમા

આત્મશુદ્ધિકુલકમ્

મૂલ કર્તા તથા અનુવાદક આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૨ થી)

સર્વવિરતિ ચારિત્રનો પ્રભાવ વળેરે બે ગાથાવડે જણાવે છે :—

ચરણા ઉ તઓ હોજા, નરત્તસાહસ્ર મળણઓ યેવ ।

જં નાસિયમવમમળં, પસત્થસંતિષ્પયં સિવયં ॥ ૧૧ ॥

જે સર્વવિરતિ ચારિત્ર સંસારની રખડપટ્ટીને દૂર કરનાર અને નિર્દોષ શાંતિને તથા મોક્ષને દેનાર છે તે ચારિત્રની નિર્મલ સાધના કરવાથી જ નરલવને સફલ કરી શકાય છે, કારણ કે જો સમ્યક્ચારિત્ર વિનાના સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાનથી સુદ્ધિ થતી હોત, તો ખીજી ગતિવાળા જીવો પણ મોક્ષે જઈ શકત; પરંતુ જતાં નથી. આથી સાબિત થાય છે કે જે મનુષ્યો (દર્શન-જ્ઞાનસહિત) નિર્મળ ચારિત્રની સાધના કરે છે તેઓ જ સુદ્ધિના સુખને પામે છે. (૧૧).

ચરણુજયસ્સ સંતી, જા સા પિંદસ્સ ચક્રવટ્ઠિસ્સ ।

પાવંતિ નરા ધણ્ણા, તં દુવિહં દન્વમાવેહિં ॥ ૧૨ ॥

પડે નહિ અને વિષયકપાયનો સર્વથા ત્યાગ કરે એ બહુ મોટી વાત છે, પણ આમજનતાના ઉપદેશ કે કાર્યપ્રદેશને માટે અગમ્ય છે. એવા વિરલ દાખલા મૂળ નિયમને બતાવતા નથી અને મૂળ નિયમ તો આનંદધનજી મહારાજ કહે છે તે જ સ્પષ્ટ છે. સંસારમાં રહી ચૌદમા શુભકાળાની વાતો કરવી એ વાતો તરીકે ઠીક છે, પણ શુભપ્રાપ્તિ અને આત્મપ્રગતિને અંગે બહોળતાએ તો અસંગત વાત જેવી વાત છે.

ચેતન કોઈ વાર શુદ્ધ વિચારણામાં ઊતરી જાય છે ત્યારે એ પોતાને જ કહે છે— ચેતનજી ! તમારી શુદ્ધ ચેતના તો અત્યારે બધાં જેવી છે, હજી એને ચૌદન પ્રાપ્ત થયું નથી, એનામાં જોર વાધ્યું નથી, તમારા ધરની એ વત્સલપ્રેમી પત્ની તમારા પર જોર કેમ કરીને કરે ? કારણ કે તમે તો પારકે ઘેર ગયા કરો છો અને જ્યારે ત્યારે વિલાવદશામાં પડી જાઓ છો. પૂર્વદિશાના પતિ સૂર્ય જેવા તમે પોતે છો, તમારામાં ઝળહળતું તેજ છે, તમારી સામે કોઈની નજર માંડવાની તાકાત નથી, પણ જ્યારે તમે પોતે જ પશ્ચિમ દિશામાં પારકી સ્ત્રીમાં-પરધરમાં આસક્ત થાઓ ત્યારે તમારું તેજ હાનિ પામતું જાય છે અને અંતે તમે અસ્ત થઈ જાઓ છો. તમારા પ્રકાશપ્રદેશ પર અધિકાર વ્યાપે છે અને તમે અંતે એટલા ઊંડા ઊતરી જાઓ છો કે તમારું અસ્તિત્વ પણ શોધ્યું જડતું નથી. આત્મા-ચેતનજી પોતાને ઉદ્દેશીને અંતર્યામી સાથે વધારે વિચાર કરે છે તે પણ જોઈએ.

(ચાલુ)

મૌખિક

સર્વવિરતિ ચારિત્રની નિર્મળ સાધના કરવામાં સંપૂર્ણ રીતે ઉદ્યમવંત આસન્ન-સિદ્ધિક્ષ ભવ્યજીવોને જે અપૂર્વ શાંતિનો અનુભવ થાય છે તેવો શાંતિનો અનુભવ ઈદ્રને કે ચક્રવર્તીને હોતો જ નથી, કારણ કે તેઓ (ઈદ્ર-ચક્રવર્તી વગેરે) ભોગતૃષ્ણાના ગુલામ બનેલા હોય છે.

એવા ઉત્તમ સ્વરૂપવાળા સર્વવિરતિ ચારિત્રને સર્વ જીવો પામી શકતા નથી, પરંતુ જેઓ અદ્વસંસારી-આસન્નસિદ્ધિક્ષ-વિધિરૂચિ હોય છે તે ધન્ય ભવ્ય જીવો જ પામી શકે છે. તે સર્વવિરતિ ચારિત્રના (૧) દ્રવ્યચારિત્ર, (૨) ભાવચારિત્ર એમ બે ભેદ છે. તેમાં મુનિવેષ વગેરે ભાવચારિત્રને ટકાવવાનાં જે સાધનો જિનશાસનમાં કહ્યાં છે તે દ્રવ્યચારિત્ર કહેવાય, અને તે સાધનોના આલંબનથી સંયમીજીવોની જે નિજશુભુરમણતા થાય તે ભાવચારિત્ર કહેવાય. (૧૨).

આ બાબતમાં નીચેના શ્લોકો પુષ્ટિ આપે છે :—

નૈવાઽસ્તિ દેવરાજસ્ય, તત્સુતં નૈવ રાજરાજસ્ય ।

યત્સુતમિદૈવ સાધોલોક્વ્યાપારરહિતસ્ય ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

દેવરાજ-ઈદ્રને કે રાજરાજ-ચક્રવર્તીને તે સુખ નથી કે જે સુખ લોકવ્યાપાર રહિત એવા મુનિઓને અહીં પ્રાપ્ત થાય છે.

તણસંચાર નિલગ્નોઽવિ, મુળિવરો મદ્દરાગમયમોદ્દો ।

જં પાવદ મુત્તિસુદં, કત્તો તં ચક્રવટ્ટીવિ ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

રાગ, મદ, મોહને દૂર કરનારા મહામુનિ મહાત્માઓ ભલેને ઘાસના સંધારા ઉપર બેસા હોય કે સૂતા હોય, તો પણ તેમને જે મુક્તિનું અપૂર્વ શાંતિસુખ મળે છે તે સુખનો અનુભવ આશાના ગુલામ બનેલા ચક્રવર્તીઓને ક્યાંથી હોય ? અર્થાત્ ન જ હોય આ જ મુદ્દાથી પૂર્વધર લગવંતે કહ્યું છે કે :—

આદાયા યે દાસા-સ્તે દાસાઃ સર્વલોકસ્ય ।

આદા દાસી યેષાં, તેષાં દાસાયતે લોકઃ ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

જેઓ આશાના ગુલામ બનેલા છે તેમને આખી દુનિયાની ગુલામી ઉઠાવવી પડે છે, અને જેઓ આશાને દાસી બનાવે છે તેમની આગળ દુનિયાના જીવો દાસ જેવા થઈને ઊભા રહે છે, તેમને નમસ્કાર કરે છે, ધન્યવાદ આપે છે. તેમના નિર્મળ જીવનને જોઈને તેવા બનવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. કહ્યું છે કે :—

નિર્જિતમદમદનાનાં, ષાક્તાયમનોચિકારરહિતાનામ્ ।

વિનિવૃત્તપરાશાનાં, ર્દૈવ મોદ્દો ન સંદેહઃ ॥ ૧ ॥ [આર્યા]

જેઓ મદ અને મદનને છૂતીને મન-વચન-કાયાથી નિર્વિકારી બનેલા છે, અને વિભાવરૂપ પરવરતુની ઈચ્છા પણ કરતા નથી તેઓ અહીં પણ અમુક

અંશે સુક્તિના સુખનો અનુભવ કરે એમાં નવાઈ શી ? એમાં લગાર પણ સંદેહ જેવું છે જ નહિ.

હવે દ્રવ્યચારિત્રનો પ્રલાપ બે ગાથામાં હૃદયંતર્પૂર્વક જણાવે છે:—

દબ્બેણ ભાવથેજં, દબ્બચરણહીણકેવલીમરઓ ।

વંદિજ્ઞહિ ન સુરેહિં, તં સત્થં તં સુણ મણિયં ॥ ૧૩ ॥

દ્રવ્ય (દ્રવ્યચારિત્ર-અનિવેષ વગેરે) એ ભાવને ટકાવનાર છે, માટે જ વ્યવહાર એ છે કે-ભલેને ગૃહસ્થપણમાં કેવલી થયા હોય, પણ જ્યાંસુધી મુનિ-વેપને અંગીકાર ન કરે ત્યાંસુધી દેવાદિ ભવ્ય જીવો તેમને વંદન ન કરે. એટલે કેવલજ્ઞાનથી જેઓ એમ જાણે કે હજી પણ મારું આયુષ્ય છે તે ગૃહસ્થલિંગી કેવલીભગવતો દેવતાએ દીધેલા મુનિવેપને જરૂર અંગીકાર કરે છે. ત્યારબાદ ઇદ્ર વગેરે તેમને વંદનાદિ કરે છે, માટે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે-દ્રવ્યચારિત્ર એ પણ પ્રશંસનીય છે. (૧૩).

વિહરિત્તા પુબ્વાઈં, લરકમિયાઈં પહૂયમબ્બયણે ।

પહિચોહિત્તા ઘાઈં-યરકમ્મખણ મુત્તિગઓ ॥ ૧૪ ॥

ચક્રવર્તી ભરતમહારાજ આરીસાણુવનમાં રહીને અનિત્ય ભાવના ભાવતાં કેવલજ્ઞાન પામ્યા. દેવોએ તેમને મુનિવેષ આપ્યો. તે અંગીકાર કરીને શ્રી કેવલી મહારાજએ લાળ પૂર્વ સુધીના કેવલીપર્યાયમાં વિચરીને ઘણા જીવોને પ્રતિબોધ પમાડ્યા. છેવટે તેઓ અધાતિકર્મોને જાપાવીને મુક્તિપદ પામ્યા. (૧૪).

જીવાદિ પદાર્થોનું સ્વરૂપ વગેરે બે ગાથાવડે જણાવે છે:—

આહિવિહીણો જીવો, મવો તહા કમ્મજોગસંજાઓ ।

દુસ્કાણુવંઘમાવો, દુસ્કફલે સુદ્ધધમ્મેણં ॥ ૧૫ ॥

મવવિચ્છેઓ હોજા, તપ્પત્તી કિટ્ઠકમ્મવિલયાઓ ।

તહમબ્બત્તાઈવલા, વિલઓ કિટ્ઠાણ કમ્માણં ॥ ૧૬ ॥

જીવ અનાદિ છે, સંસાર અનાદિ છે અને જીવને કર્મોના સંજંઘ પણ અનાદિ છે. એટલે ઘટ વગેરે પદાર્થોની માફક જીવ અમુક કાળે ઉત્પન્ન થયો એમ કહેવાય જ નહિ. જો જીવની ઉત્પત્તિ માનવામાં આવે તો ભતિસ્મરણાદિની બીના ઘટે જ નહિ અને તે જ બીનાથી એમ સાબિત થાય છે કે જીવની આદિ (ઉત્પત્તિ, શરૂઆત) નથી. આ જ મુદ્દાને લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રાણના વિયોગને જ મરણ કહેલ છે. સંસારી જીવોમાં એમ બને છે કે તે એક (પહેલાંના જૂના) શરીરમાંથી નીકળીને બીજું શરીર ધારણ કરે છે, અને જેઓ મોક્ષમાં

જવાના હોય છે તેમને કર્મના અભાવે નવું શરીર ધારણ કરવાનું હોતું જ નથી. આ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને જિજ્ઞાસુઓએ જીવની વ્યાખ્યા સમજી લેવી કે-જે જીવે છે, જીવતો હોતો અને જીવશે તે જીવ કહેવાય. એટલે જે પાંચ ઇન્દ્રિયો, ત્રણ ગલ, આસોન્ધ્રવાસ અને આયુષ્ય-આ દશ પ્રાણોમાંથી પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે ૪-૬-૭-૮-૯-૧૦ પ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય. આ વ્યાખ્યા સંસારી જીવોની અપેક્ષાએ જણાવી છે. સિદ્ધની અપેક્ષાએ જે અનંત જ્ઞાનાદિ બાવપ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય, કારણ કે તે સિદ્ધ પરમાત્માએ દ્રવ્યપ્રાણનું કારણ ને કર્મો તેનો નાશ કરેલ છે. કર્મના સંઘર્ષથી જીવને સંસારમાં રણડવું પડે છે. સંસાર એ વિવિધ દુઃખોના અનુબંધ(શ્રેણી)થી ભરેલો છે અને તે દુઃખ(રૂપ રસ)ને આપે છે. આવા દુઃખમય સંસારનો નાશ શાથી થાય ? આ પ્રશ્નના જવાબમાં સમજવું કે-નિર્મળ ધર્મની આરાધના કરવાથી સંસારનો નાશ થાય છે. પાપકર્મનો નાશ થાય ત્યારે નિર્મળ ધર્મની સાધના થઈ શકે છે, અને તે પાપકર્મનો નાશ તથાભવ્યત્વ વગેરે સાધનસામગ્રીના યોગે થઈ શકે છે. (૧૫-૧૬).

તથાભવ્યત્વાદિની પરિપાક દશા શાથી થાય ? તે જણાવે છે:—

ચત્સરણંગીકારા, દુક્કલમરિહાઈ પુણ્નકજાણં ।

અણુમોયણાઈ તદમ-વ્વચ્ચાઈચલં હ્વઈ સિચ્ચં ॥ ૧૭ ॥

આર શરણને અંગીકાર કરવાથી, કરેલાં પાપની નિંદા કરવાથી અને સુકૃતની અનુ-
ભાદના કરવાથી તથાભવ્યત્વ વગેરેનું જલ એટલે પરિપાકદશા જલ્દી થાય છે. (૧૭).

અરિહંતસિદ્ધસાહુ-ધમ્મો સરણં ચત્તહમ્મણવરયં ।

વહુસો કર્જં હોજા, સમાદિમરણં સુલહચોર્હિ ॥ ૧૮ ॥

શ્રી અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને શ્રી કેવલિભાષિત ધર્મનું શરણ વારંવાર અંગીકાર કરવું જોઈએ. એમ કરવાથી સમાધિપૂર્વક મરણ થાય છે અને ભવાંતરમાં પણ શ્રી જિનધર્મની પ્રાપ્તિ સુલભ થાય છે. (૧૮).

સર્વ દુઃખના કારણભૂત સંગને છોડવાનું કહે છે:—

કમ્મનિર્વંધણચાઓ, કાયચ્ચો મચ્ચસંગપરિહારો ।

સંગેણ કમ્મવંધો, કહિઓ સંવેગમાલાય ॥ ૧૯ ॥

શ્રી સંવેગમાલામાં દરેક કર્મનાં કારણો વિસ્તારથી સમજાવીને તેથી બચવાના ઉપાયો પણ જણાવ્યા છે. તે ધ્યાનમાં રાખીને અને સાંસારિક પદા-

થોમાં આસક્તિ રાખવાથી અથવા મિથ્યાત્વો વગેરેના સંગથી કર્મ બંધાય છે, એમ સમજીને તમામ સંગનો ત્યાગ કરવો. (૧૯).

સાધ્યકૃષ્ણિ સતેજ રાખવાની સૂચના કરે છે:—

નિયસુદ્ધસજ્જમંસો, ન જહા હોજ્ઞા તદ્વા પયદ્વિજ્ઞા ।

સજ્જારંભો કજ્ઞો, વિયારિક્કણં જ્ઞો સેયં ॥ ૨૦ ॥

મહાપુણ્યના ઉદયે શ્રી જિનધર્મ, નિર્મળ દેવશુભી ઉપાસના (સેવના), સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગની સાધનાને અનુકૂલ સામગ્રીને પામેલા હો બંધ્ય જીવો ! તમને નિર્મળ અને ખરું સાધ્ય ને પ્રાપ્ત થયું છે તે જો છે કે-કોઈ પણ ઉપાયે આત્માને નિર્મળ બનાવીને સિદ્ધસ્વરૂપ કરવો. તે સાધ્યનો કોઈ રીતે ભ્રંશ થવા દેશો નહીં. કેમકે જ્યારે આત્મા વિકાસદશાને દૂર કરીને નિજશુભરમણતા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જ સિદ્ધસ્વરૂપ થઈ શકે છે. સારા આલંબનો સેવવાથી નિજશુભરમણતા વધે છે. શ્રી જિનશાસનમાં જણાવેલા ઉત્તમ આલંબનોમાં પંચપરમેષ્ઠિ વગેરે આલંબનો મુખ્ય ગણાય છે. આ વાતને લક્ષ્યમાં રાખીને જેમ નિજશુભરમણતા વધે તેવી જ પ્રવૃત્તિ કરવી. અને કાંઈ પણ કાર્ય કરતાં પહેલાં એના બંધિય દ્વંદ્વનો જરૂર વિચાર કરવો. જે કાર્યનું પરિણામ આત્મહિતકર જણાય તેવું જ કાર્ય કરવું અને અશુભ કાર્યનો ત્યાગ કરવો. એમ કરવાથી અદ્વપકાળમાં જરૂર તમારું કલ્યાણ થશે. તમે સુક્ષિતના શાશ્વતા સુખને જરૂર પામી શકશો. (૨૦)

કારણને અનુસરતી જ કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય છે તે જણાવે છે:—

ણિચં મુદ્દાહિલાસો, સન્વેસિં કેદ્ સમ્મકરણાં ।

સેવંતે વિરલયણા, વહુમણુયા દુરક્કરણાં ॥ ૨૧ ॥

બધાએ જીવે એમ ચાહે છે કે-અમને હમેશાં સુખ મળે, પણ તેઓમાંથી કેટલાએક ગણત્રીના જ માણસો સુખનાં કારણોને સેવે છે અને ઘણાંખરાં દુઃખનાં કારણોને સેવે છે, માટે જ તેઓ સુખને પામતા નથી; કેમકે જેવું વાંચું હોય તેવું જ લખાય છે, અર્થાત્ જેવું કારણ હોય તેવું જ કાર્ય થાય છે. લીંગડાનું બી વાંચું હોય તો તેમાંથી લીંગાળી જ થાય, પણ શેલડીનો સાઠો ન જ થાય, માટે જ કહ્યું છે કે—“ યથા કારણં તથા કાર્યં, નદિ નિવવીજાદિશ્ચુયષ્મિર્મવિતુમર્હતિ ” આ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને બંધ્યજીવોએ સુક્ષિતના શાશ્વતા-દુઃખના મિશ્રચરહિત સુખોને મેળવી આપનારાં સાધનોની જરૂર સેવના કરવી જોઈએ. તેવાં સાધનોમાં અહિંસા, સંયમ અને તપ મુખ્ય ગણાય છે. (૨૧).

(અપૂર્ણ)

પડી હોય છે તે બીજાના શુભ ભેદ શકતો નથી, એટલું જ નહીં પણ સાંભળી પણ શકતો નથી. તેની પાસે જે કોઈ અન્યના શુભાનુવાદ કરે તો તે દૂધમાંથી પુરા કાઢવાની જેમ તેમાંથી દોષ શોધી કાઢે છે. કહ્યું છે કે-‘દોષ નજરથી નિંદા હોયે, શુભ નજરે હોય રાગ.’ એટલે શુભને દોષ ભેવામાં-શોધવામાં આપણી નજર જ કામ કરે છે. આવી ટેવવાળાને મોટી હાનિ તો એ થાય છે કે એનામાં કોઈપણ શુભ ટકી શકતો નથી. એની દૃષ્ટિ જ બદલાયેલી રહે છે એટલે આમાં પોતાથી જ પોતાનો આત્મા ભારે થાય છે એટલે તેને પ્રગટપણે મૃષાવાદ કહી શકાય તેમ છે.

૬. માયામૃષાવાદ—આમાં તો મૃષાવાદ પ્રગટપણે જ કહેલ છે. તે કરતાં માયા શબ્દ વધારેલો છે, તેથી શાસ્ત્રકાર તેને વધારેલા વિષ જેવું કાતીલ વિષ કહે છે. એને વહેલા વાઘના બાળકની અને અવળા પકડેલા શસ્ત્રની ઉપમા આપી છે કે જેથી આત્માને પારાવાર હાનિ થાય છે. આ ૧૭ માં પાપસ્થાનકની ત્રણાચમાં ઉપાધ્યાયજીએ એની બહુ સારી રીતે વિવક્ષા કરીને તેનું ત્યાગ્યપણું સિદ્ધ કર્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે છ પાપસ્થાનક મૃષાવાદને લગતાં જ છે. તે સંબંધમાં મુખ્ય તો વાણીવ્યાપાર છે; પરંતુ તેનો ઉદ્ભવ અંતઃકરણની મહિનતામાંથી થાય છે એટલે તે સર્વથા ત્યાગ્ય છે. એમાં કાયવ્યાપારની ગૌણતા છે. વાણીવ્યાપાર તો શુભ પણ હોય છે અને ઉત્તમ મનુષ્યના મોઢામાં એવો શુભ વાણીવ્યાપાર જ હોય છે તે સંબંધમાં આ માસિકમાં ઉત્તમ પુરુષો કેવી વાણી બોલે? તે સંબંધી લેખ ગત વર્ષના ૧૨ માં અંકમાં આપેલ છે તે વાંચવો.

કુંવરજી

પ્રભુ—નાવિકને માર્થના

મારું નાવ તમારે હાથ, રીખલ પ્રભુ તારજે રે.
નાવુક નાવ હૂં છે દરિયે, તોફાનોથી અણબણુ છઇયે;
કાંકાં માર્યે તુજ કૃપા વિન, ક્યાંથી પાર પમાયે? મારું નાવ૦ ૧
હલેસાં મારતાં નવિ હું થાકું, થાકું ત્રાસું બડકોથી હું;
હું બહુ એ મુજ નિર્જાતા, અશક્તિ એ મારી. મારું નાવ૦ ૨
સંસારસાગર અતિ વિકટ છે, વિકટ છે મુજ પંથ;
આડ્યો થાકું, ચાલવું ઝાઝું, ઉત્તજાને મુજ પંથ. મારું નાવ૦ ૩
ઘોર અંધારે નાવડી ચાલી, ધ્યેય વિના અથડાયે;
જ્ઞાનજ્યોતની તુજ દીવાદાંડી, કથી નજરે દેખાયે? મારું નાવ૦ ૪
નવસ્રમજયે મુજને કે, એ ક્યાં જઇને અથડાયે?
અથડાઉં નહીં તે તુજ આધીન, મુજને તે સમજાયે. મારું નાવ૦ ૫
મુજને શંકા નથી એ નાવિક!, તુમાં પૂર્ણ વિશ્વાસ;
નથી ફરિયાદ કરવી કંઈ મારે, તાર યા હુજાડ. મારું નાવ૦ ૬

જયન્તા એન. શાહ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર.)

આ પ્રશ્નકારના પ્રશ્નોનો પ્રારંભનો મોટો ભાગ જીવોની પર્યાસિ અને પુદ્ગલગ્રહણને લગતો છે તેથી તેના દરેકના ઉત્તર ન લખતાં તે સંખ્યા શાસ્ત્રીય માન્યતા જ જણાવી છે કે જેથી તેના ઉત્તરો તેમાં આવી જાય છે એટલે જુદા જુદા લખવાની જરૂર રહેતી નથી.

૧. દરેક જીવ ઔદારિકાદિ વર્ગજાઓ જે ગ્રહણ કરે છે તે અનંતાનંત પરમાણુઓના બનેલા અનંતા સ્કંધોની જ હોય છે.

૨. પર્યાસિ એટલે શક્તિ. ઉત્પન્ન થતી વખતે તો જીવ પ્રથમ સમયે કાર્મણુ-કાયયોગવડે સ્વયોગ્ય ઔદારિક અથવા વૈક્રિય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે તે આહારપર્યાસિ એક સમયની છે. તે વખતે ગ્રહણ કરેલ આહાર લોભાહાર કહેવાય છે. જીવ સમયથી દરેક સમયે લોભાહાર ગ્રહણ કરી તેનાવડે શરીર બાંધે છે. તે જીવ પર્યાસિ અંતર્મુહૂર્તની છે. શરીર બધાયા પછી તેમાંથી ઇન્દ્રિયયોગ્ય સ્કંધોવડે સ્વ-યોગ્ય ઇન્દ્રિય બાંધે છે. આ ત્રણે કાર્ય એક જ પ્રકારની વર્ગજાનાં છે.

૩. ગર્ભમાં હોય ત્યાં મુધી પ્રથમ સમય પછી માત્ર લોભાહાર જ લે છે. તેમાંથી જળ અદ્ય અને રસ વધારે થાય છે. ગર્ભમાંથી પ્રસવ થયા બાદ લોભાહાર ઉપરાંત કવળાહારની પણ શરૂઆત થાય છે, પરંતુ તે કાંઈ પ્રત્યેક સમયે લેવાતો નથી. તે આહારમાંથી જળ વધારે થાય છે ને રસ ઓછો થાય છે. જળ થયેલ પુદ્ગલો નીકળી જાય છે

૪. ત્રણ પર્યાસિ પછીની ત્રણ પર્યાસિઓ આસોઽધ્વાસવર્ગજા, ભાષાવર્ગજા અને મનોવર્ગજા ગ્રહણ કરવાવડે થાય છે. એ વર્ગજાઓ તો ગ્રહણ કરી, પરિણામી, અવલંબીને મૂકી દેવામાં (તજ દેવામાં) આવે છે. વારંવાર નવી નવી જ ગ્રહણ કરવી પડે છે.

૫. વૈક્રિય શરીરવાળા દેવ, તથા નારકી જીવો વૈક્રિયવર્ગજાને પ્રત્યેક સમયે આહાર તરીકે ગ્રહણ કરી, તેનાવડે શરીર બાંધી તેમાંથી ઇન્દ્રિય યોગ્ય સ્કંધોવડે ઇન્દ્રિય બાંધે છે. તેને કાયમ લોભાહાર જ હોય છે. કવળાહાર હોતો જ નથી. દેવોને જેટલા સાગરોપમનું આયુ હોય તેટલા હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા થાય છે તે વખતે પણ વિશિષ્ટ વૈક્રિય પુદ્ગલો લોભાહારપણે જ સંક્રમે છે.

૬. વૈક્રિયશરીરવાળા દેવો ઔદારિક વર્ગજાવડે અનેક પ્રકારના પદાર્થો

નીપજ્જવી શકે છે, તે તત્કાળ વિનાશ જ પામી જાય તેવા હોતા નથી. અમુક કાળ સુધી રહે પણ છે.

૭. આહારકર્મણ્યને આહારકશરીરની લઘિવાળા ચૌદપૂર્વી આહારક શરીર જનાવતાં ગ્રહણ કરે છે. એ લઘિ ચૌદપૂર્વીઓને જ હોય છે. તે પણ બધા ચૌદપૂર્વીને હોતી નથી. જેને હોય તે આહારકશરીર એક હાથપ્રમાણ વિકુર્વી તીર્થંકર પાસે જાય છે અને તેમના શરીર સાથે સ્પર્શ કરી પોતાના સંશય ટાળે છે. તીર્થંકરની ઋદ્ધિ જોવા માટે પણ આહારક શરીર જનાવાય છે.

૮. ગર્ભમાં હોય ત્યાંસુધી યોગ ત્રણે હોય છે, પરંતુ વચનયોગનો વ્યાપાર હોતો નથી. મનયોગના અશુભ વ્યાપારવટે ગર્ભમાંથી મયવીને પણ નરકાદિ ગતિમાં જીવ જાય છે.

૯. આહારક શરીર ચર્મચક્ષુવાળા જોઈ શકતા નથી. જો કે તે વર્ગણ તો રૂપી છે, પરંતુ ચર્મચક્ષુને અગોચર છે.

૧૦. ઉત્તરવૈદ્યિય શરીર ચર્મચક્ષુથી દેખાય તેવું અને ન દેખાય તેવું બંને પ્રકારનું વિકુર્વી શકે છે.

૧૧. વિગ્રહગતિમાં જીવ કોઈપણ પ્રકારનો આહાર ગ્રહણ કરતો નથી. તે વખતે એકલો કાર્મણ્યકાયયોગ જ હોય છે. કેવળીસશુદ્ધાતમાં વચ્ચેના ત્રણ સમય અનાહારી કદા છે તે વખતે પણ મોત્ર કાર્મણ્યકાયયોગ જ હોય છે.

૧૨. આહારક શરીરમાં પણ સંઘયણ વૈદ્યિયની જેમ હોતું નથી. સંસ્થાન સમયતુરસ્ જ હોય છે. દેવોનું પણ બધાનું સંસ્થાન સમયતુરસ્ હોય છે. નારકીનું હુંડક હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૩.—દેવલોકના દેવો અને ઇંદ્રો પંચ કલ્યાણકાદિ પ્રસંગે મનુષ્ય-લોકમાં આવે ત્યારે કેવડું શરીર કરીને આવે ?

ઉત્તર—અહીં તે કાળે જેવડા શરીરવાળા મનુષ્ય હોય તેવડું શરીર કરીને આવે.

પ્રશ્ન ૧૪.—સંવેગપક્ષી મહામત્તધારી હોય ?

ઉત્તર—ખાસ સંવેગપક્ષી સર્વવિરતિ, દેશવિરતિથી જુદો કદ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૫.—સંવેગપક્ષી શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય ?

ઉત્તર—શુદ્ધ પ્રરૂપક જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૬.—મરીચિ કપિલને મળ્યા અગાઉ શુનિમાર્ગ પ્રરૂપતા-હના તે વખતે તેમને કેવા વેશવાળા સમજવા ?

ઉત્તર—ત્રિદંડીના વેશવાળા પરિમાજક સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૭.—લઘુ પ્રવચનસારોદ્ધારમાં શેરડીના રસનો ને સાકરના પાણીને કાળ કેટલો કહ્યો છે ?

ઉત્તર—સાકરનું પાણી બે ઘડી પછી કદ્યે ને તે પણુ બે ઘડી સુધી જ કદ્યે. શેરડીના રસ બે ઘડી પછી કદ્યે અને વર્ણગંધાદિ બદલાય ત્યારે ચળિતરસ થવાથી અભક્ષ્ય થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮.—પ્રસ્વેદ ઔદારિકશરીરીને જ હોય કે વૈક્રિયશરીરીને પણુ હોય ?

ઉત્તર—વૈક્રિયશરીરીને ન હોય, કારણ કે તે શરીરમાં સાત ધાતુ હોતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—વૈક્રિય શરીરવાળાને કેશ ને નળ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—હોય, પણ ઔદારિક ન હોય. વૈક્રિય જ હોય અને તે વધે-ઘટે નહિ.

પ્રશ્ન ૨૦.—મોઘમ સાત ક્ષેત્રમાં વાપરવા માટે કાઢેલી રકમ બધા ક્ષેત્રમાં સમભાગે વપરાય કે ઓછીવત્તી વપરાય ?

ઉત્તર—ઓછીવત્તી વપરાય.

પ્રશ્ન ૨૧.—સાત ક્ષેત્રમાં વાપરવા કાઢેલી રકમ ઉપાશ્રયના કાર્યમાં અને જૈન પાઠશાળાના ઉત્તેજનમાં વપરાય ?

ઉત્તર—વાપરી શકાય.

પ્રશ્ન ૨૨.—જયંતિ શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—જયંતિ શબ્દનો અર્થ મહાન્ પુરુષોનો જ-મદ્વિસ. હાલમાં મૃત્યુતિયિ અથવા નિર્વાણુતિયિને પણુ જયંતિ કહે છે અને તે ઉગવાય પણુ છે.

પ્રશ્ન ૨૩.—ઓળહાર ને લોમાહારથી શરીરની અવગાહના વધે છે કે ઠેમ ?

ઉત્તર—ઓળહાર તો એક સમયનો જ છે, ત્યારપછી લોમાહારવડે શરીર વધે છે. પ્રસવ પછી લોમાહાર અને કવળાહાર જાંનેથી શરીરની અવગાહના વધે છે.

પ્રશ્ન ૨૪.—તીર્થંકર, ચક્રવર્તી વગેરેની માતા સ્વપ્નો દેખે છે તે દેવો દેખાડે છે કે પીતાં કારણથી દેખે છે ?

ઉત્તર—ગર્ભના પ્રભાવથી દેખે છે.

પ્રશ્ન ૨૫.—શ્રેયાંસક્રુમારને, પુણ્યપાળ રાજાને તેમ જ વીરપ્રણુ વગેરેને સ્વપ્નો આવ્યાં હતાં તે શા કારણથી આવ્યાં હતાં ?

ઉત્તર—આ સંબંધમાં શ્રી કલ્પસૂત્ર સુબોધિકામાં સ્વપ્નપાઠક આવે છે ત્યારે સ્વપ્નશાસ્ત્ર કહે છે તે વાંચી જોવાથી તેના કારણ સમજાયે.

પ્રશ્ન ૨૬.—શરીરના સ્કુરણનું જ કળ કહ્યું છે તે શાં આધારે કહેલ છે ?

ઉત્તર—તે પણ અષ્ટાંગ નિમિત્ત પૈકી એક નિમિત્ત છે. તેનો વિસ્તાર અષ્ટાંગનિમિત્ત વગેરે શાસ્ત્રોથી બાણવો.

પ્રશ્ન ૨૭.—નાગકેતુને ધરણેદ્રે સહાય કરી તે શા કારણે કરી ? પૂર્વભવનો કાંઈ સંબંધ હતો ?

ઉત્તર—ખાસ ધર્મપ્રેમથી જ સહાય કરી છે.

પ્રશ્ન ૨૮.—ચોસઠ યોગિણી સમકિતી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—તેને સમકિતી બાણી નથી.

પ્રશ્ન ૨૯.—મિથ્યાત્વી દેવોની પાસે ‘અમારું રક્ષણ કરે’ એવી માગણી સમકિતી મનુષ્ય કરે ? અને કરે તો તેનું સમકિત રહે કે કેમ ?

ઉત્તર—સમકિતી મનુષ્ય મિથ્યાત્વી દેવ પાસે એવી માગણી કરે જ નહીં, કરે તો સમકિતમાં દ્વંધુ લાગે.

પ્રશ્ન ૩૦.—ત્રણે અજ્ઞાન જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી ધાય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી જ ધાય, પરંતુ મિથ્યાત્વમિશ્રિત હોવાથી તે અજ્ઞાન કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧.—તીર્થંકરની સેવામાં દોડાગમે દેવો હોય તે બધા સમકિતી હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર કહી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૨.—પ્રભુની દેશના તિર્થે ચો સંકળે તે ગદ્યાને સમકિત ધાય કે નહીં ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર કહી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૩.—અત્યારે પ્રવર્તે છે તે અષ્ટાંગનિમિત્ત તીર્થંકરકથિત છે કે કેમ ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર કહી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૪.—સમવસરણુમાં બીજે પ્રહરે ગણધર મહારાજ દેશના આપે છે તે કેવા પ્રકારની આપે ?

ઉત્તર—તેઓ શ્રુતકેવળી હોવાથી અવસરયોગ્ય દેશના આપે.

પ્રશ્ન ૩૫.—યક્ષ, યક્ષણીની જે આકૃતિ વર્ણવેલી છે તે પ્રમાણે જ તેનું મૂળ શરીર હોય ?

ઉત્તર—તે પ્રમાણે ન હોય. એ તો બહુ સુંદર સમચતુરસ સંસ્થાનવાળું હોય. આ તો તેની પક્ષદંડીનું દૃનિમ શરીર છે.

પ્રશ્ન ૩૬.—તીર્થંકરને લંછન હોય તેનું શું કારણ ? અને તે દરેક પ્રભુને હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એ લાંછન તો શરીરસ્વભાવે બીજાં લક્ષણોની જેમ હોય છે અને દરેક પ્રભુને હોય છે. તે તેમને ઓળખવાનું સાધારણ ચિહ્ન છે.

પ્રશ્ન ૩૭.—ચારે નિકાયના દેવોને લાંછન હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—તમે લાંછન શબ્દ શું કહેવા માગો છો ? તે જણાવો. ને તેનો અર્થ નિશાની કહેતા હો તો પ્રાચે દરેક દેવને હોવા સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૩૮.—ચલુદ્વિયવાળાને બે આંખ જ હોય કે વધારે હોય ?

ઉત્તર—ગર્ભજ તિર્યચ અને મનુષ્ય વગેરેને પ્રાચે બે આંખ જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૩૯.—ધનંજયકોષમાં અમુક જાતિના મત્સ્યોને છ આંખો હોવાનું જણાવેલ છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—એવા મત્સ્ય મારા જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૪૦.—આંખની જેમ કાન, જીભ વગેરે ઇન્દ્રિયો વધારે હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—વધારે હોવાનું જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૪૧.—ઉજમણાના છોડના ચંદરવા પુંઠીઆમાં સિદ્ધચક્ર કે પ્રભુની મૂર્તિ કરવામાં આવે છે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—એમાં કંઈ અયોગ્ય જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૪૨.—જે પુંઠીઆમાં સિદ્ધચક્રની કે તીર્થંકરની મૂર્તિ હોય તે પુંઠીઉં ગુરુની પછવાડે બંધાય ?

ઉત્તર—ન બંધાય. આશાતના લાગે. પ્રભુની પાછળ બંધાય.

પ્રશ્ન ૪૩.—દેવો, મનુષ્ય કે તિર્યચ ઉત્તરવૈદિય રૂપ કરે તે નેત્ર મીંચાય તેવું અને જમીનને અડીને ચાલે તેવું કરી શકે ?

ઉત્તર—જાને પ્રકારતું કરી શકે.

પ્રશ્ન ૪૪.—માયાની સજ્જાયમાં 'સાચામાં સમકિત વસે જી, માયામાં મિથ્યાત્વ' એમ કહ્યું છે તે સત્ય ને માયા કેવી સમજવી ?

ઉત્તર—એમાં દેવ, ગુરુ, ધર્મરૂપ તથા તત્ત્વતું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણવારૂપ સત્ય સમજવું અને તે પ્રકારના જાણપણામાં કપટભાવ કે મિથ્યાભાવરૂપ માયા જાણવી; કારણ કે તે મિથ્યાત્વજન્ય હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૫.—દેવો મ્યવીને સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં ઉપજે ?

ઉત્તર—ન ઉપજે. ઇશાન દેવલોક સુધીના દેવો બાદર પર્યાસ પૃથ્વીકાય, અપૃથ્વીકાય ને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં જ ઉપજે; બીજા બાદરમાં, અપર્યાસમાં કે સૂક્ષ્મમાં ન ઉપજે.

૧૦. માણસ પોતે જે ધારતો હોય તે રપટ અને સાચી રીતે કહેવાની હિંમત કરે તો એ હંમેશા આનંદમાં જીવી શકે છે.

૧૧. આપણો જે સ્વભાવ છે તે સંતાડવાનો પ્રયત્ન કરીને આપણે કેટલા દુઃખી બનીએ છીએ ?

૧૨. જ્યારે આપણે સહાયતાથી વેગળા રહીએ છીએ ત્યારે મત્સ્ય પણ આપણાથી વેગળું રહે છે.

૧૩. જે જીભનો જૂઠો છે તે જીવનમાં સત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી શકતો નથી.

૧૪. વિશુદ્ધિ અને શાંતિ માણસને પ્રમાણિક બનાવે છે.

૧૫. અંતરની પવિત્રતા વિના સુખ નથી.

૧૬. જો મારું અંતર પવિત્ર અને પ્રમાણિક હોય, તો હજારો સલાહકારો કહે તોય દુરમનોની પરવા કર્યા વિના નિર્ભય રીતે હું આગળ ધપું.

૧૭. પ્રમાણિક માણસ રાતે નિરાતે ઊંઘ લઈ શકે છે અને દિવસે હૃદયશાંતિના સામ્ય પ્રકારમાં ડૂબે છે.

૧૮. વાસ્તવિકપણા પ્રત્યે પ્રેમ એ સીધો રસ્તો છે.

૧૯. ન્યાયની પંચિત્રતા એ આત્માનું આરોગ્ય છે.

૨૦. માણસ ત્યારે દુષ્ટ બને છે ત્યારે તે પોતાની ભત સામે પાપ કરે છે.

૨૧. ફક્ત એક વખત ખીલીને પછે હંમેશાને માટે કરમાઈ જાય છે, જીવન એવું છે.

૨૨. પ્રકુલ હૃદય તાજગી બહુન્યાર એક મતની દવા છે.

૨૩. હૃદયને નાદિંમત થવા દેવું એટલે પરાજય બણી પગલાં માંડવાં.

૨૪. શોક ખરાબીનું એક રવરૂપ છે.

૨૫. મનની શાંતિ એ મોઝામાં મોટું સુખ છે.

૨૬. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપણા અંતરને અજ્ઞતાને છે કે તરત અજ્ઞાન અદરશ થઈ જાય છે.

૨૭. આનંદનું જ્ઞાન યતાં જ શોક પલાયન કરી જાય છે.

૨૮. જે બલિષ્ઠતા વિચારથી દુઃખી થાય છે એને માટે શાંતિ નથી. એ દુઃખ આવતાં પહેલાં પોતાને દુઃખી બનાવી મૂકે છે.

૨૯. ચિતાએને તમારું હૃદય શોષણ નહિ, નહિતર જ્વલદીથી એ તમને ચિતામાં મુગાડશે.

૩૦. હૃદયને ખીકળ અને દુઃખી બનાવવું એટલે નિર્ગળનને આમંત્રી.

૩૧. આંતરજ્ઞાનને અચળ રાખવા પ્રયત્ન કરેલા એમાં જ બહાદુરી છે.

(અપૂર્ણ)

મુનિ મુખોદયવિજયજી

મુનિરાજ શ્રી ધનવિજયગણિ વિરચિત
આભાણુશતકનું ભાષાંતર

અથવા

૦૭૭ (દષ્ટાંતયુક્ત સંસ્કૃત કહેવતોનું ભાષાંતર) ૦૭૭

શુરમહારાજના ચરણકમળમાં પ્રણામ કરીને અને શ્રુતદેવતાને સંભારીને પુણ્યના હેતુ (કારણ) ભૂત આભાણુકો (કહેવતો) કહું છું. ૧.

સુકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો અને સર્વ જિનપૂજિત એવા જિનધર્મમાં રક્ત એવો પુરુષ સહજ સુગંધી એવા મુવર્ણની જેમ લોકમાં કેને આદેય-વચની-અંગીકાર કરવા યોગ્ય વચનવાળો ન હોય? ૨.

ત્રસ અને સ્થાવર એવા સર્વ જીવોને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનાર અને તુષ્ટિ-પુષ્ટિકારક એવો શ્રેષ્ઠ જૈનધર્મ ગોળની જેમ સર્વને પ્રિય થાય છે. ૩.

વિધિપૂર્વક આરાધેલો જૈનધર્મ દ્વંદ્વે ભરેલા દક્ષિણાવર્તી શંખની જેમ સર્વ જીવને સુખ આપનારો જાય છે. ૪.

સહકારના ફળની આકાંક્ષા આંખલીના વૃક્ષના ફળવડે પુરાતી નથી તેમ જિનધર્મના ફળની આકાંક્ષા (ઇચ્છા) અન્ય શાસનવડે પુરાતી નથી. ૫.

સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રવડે ભાવિત આત્મા ક્ષીર, ખાંડ અને ઘૂતના આસ્વાદથી પણ અધિક સુખાસ્વાદને પામે છે. ૬.

ધર્મના આરાધન વિના મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર અને ઔષધાદિનું સેવન શુદ્ધિમાનોએ (મનમાં) પાણી વલોવવા જેવું સમજવું. ૭.

ધર્મોપદેશ શ્રવણને વખતે જે મનુષ્ય ધર્મ સાંભળતો નથી અને ઊઘે છે તે સ્વર્ણનિધાન મેળવવાને વખતે ચક્રવિક્રમપણાને પામે છે એમ સમજવું. ૮.

અમૃતના આસ્વાદ જેવા સુખકારી જિનધર્મને તજીને જે પ્રાણી મિથ્યા ધર્મને સેવે છે તે નિર્ભાગ્યશેષર અમૃત તજીને વિવને ચંદણ કરે છે. ૯.

જૈનધર્મ તજીને અન્ય શાસન જેણે અંગીકાર કર્યું તેણે આંખ મીચીને અંધકાર કર્યા બરાબર સમજવું. ૧૦.

ધર્મોપદેશમાં કરાતો શ્રમ અને દાનમાં કરાતો ચિત્તવ્યય કપૂરરત્ન ભણવું કરીને દંતપાત કરવાની જેમ કોપ્રણે પણ નિદ્રા કરવા યોગ્ય નથી. ૧૧.

સમ્યક્ પ્રકારના શુભગૌરવસંયુક્ત શ્રી જૈનધર્મમાં જે દ્વપણ કાઢવાં તે દ્વધર્માંથી પુરા કાઢવા જેવું છે. ૧૨.

નિર્લાંગી મનુષ્યના ઘરમાં નિધાન રહી ન શકે તેમ પ્રમત્ત કે અતિ મત્તના ચિત્તમાં ધર્મની વાસના ટકી શકતી નથી. ૧૩.

મરણસમય પ્રાપ્ત થયે જે ધર્મકાર્યના મનોરથ કરવા તે વિશાળ સરોવર-માથી પાણી વહી ગયા પછી બાંધ (પાળ) બાંધવા જેવું (ફેગટ) છે. ૧૪.

મદોન્મત્ત હાથીની સામે જેમ માણસ શેરડી ખાઈ શકે નહીં તેમ પુણ્યવાન પુરુષની સાથે પુણ્યહીન પુરુષ સ્પર્ધા કરી શકે નહીં. ૧૫.

કાણા ઘડામાં જેમ પાણી ટકી શકતું નથી તેમ પાપે કરીને મલિન પુરુષના દૃઢ્યમાં ધર્મની વાસના ટકી શકતી નથી. ૧૬.

સચ્ચદ્રમા જળ પારાવાર ભરેલું હોય છે, છતાં તેમાંથી જળ તો પાત્રના પ્રમાણમાં જ મળે છે તેમ રત્નથી ભરેલી પૃથ્વીમાંથી જીવોને પુણ્યાનુસારે જ પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. ૧૭

દેવશુર વગેરેની સામગ્રી પ્રાપ્ત થયા છતાં જે મનુષ્ય પ્રમાદપરાયણ રહે છે તે પાણીથી ભરેલા સરોવરની પાસે સ્થિત છતાં તૃપ્તિ રહે છે, એમ સમજવું. ૧૮.

તીર્થની યાત્રા કરનાર કરાવનાર મનુષ્ય આ ભૂતળ પર સંઘપતિપણું પામે છે, તેથી યત્તો ધર્મસ્તત્તો જયઃ એ કહેવત સત્ય કરે છે. ૧૯.

અર્ચનોને અલીપ્ત એવી દયા જિનેશ્વરે ઉપદેશી છે તે ભાવતું હંતું ને વંધે છતુ તેના જેવું તેમ જ સાકર અદિત હૃદયના પાન જેવું છે. ૨૦.

ગઈ તિથિ જેમ પ્રાણજી વાચતો નથી તેમ પુણ્યવાન પુરુષ પૂર્વે કરેલાં પાપોને સંભારતો નથી. ૨૧.

જેમ પાણી પાણીને માર્ગે જ સત્તર બ્તય છે તેમ સ્વભાવથી જ ધૈર્યવાન એવા ઉત્તમ મનુષ્યો ઉત્તમ (શ્રેષ્ઠ) માર્ગે જ ગમત કરે છે. ૨૨.

પાણીની ગતિ નીચી છતાં જેમ પ્રયાસવટે તેની ઊંચી ગતિ થાય છે તેમ પાપરવભાવી મનુષ્યની પણ ઉપદેશવટે ઉચ્ચ ગતિ થાય છે. ૨૩.

જિનોત્પ્ત એવા દયાદાનાદિક ધર્મને અન્યદર્શની જે કહે છે તે પશીઓ દરમી વરસાદની વાતો કરે તેના જેવું છે. ૨૪.

પરંપરાગત આયેકા ધર્મ વિના બીજી સર્વ દુઃખાઓ, દુઃખકલાપયુક્ત છતાં મપૂરતું નૃત્ય જેમ ચોભતું નથી તેમ ચોખા પામતી નથી. ૨૫.

ક્રમાંગત ધર્મને તેમ જ ધર્મીજનોના સમૂહને છોડીને જે મૂઢ અન્ય સમૂહમાં જવા કરે છે તે સમુદ્રને તણને દેડકો ખાબોચીઆમાં જાય તેના જેવું છે. ૨૬.

પોતાની માતા દુષ્ટ છતાં તેનું સાકિનીપણું જેમ કોઈ કહી શકતું નથી તેમ પોતાના અશુદ્ધ ધર્મને પણ કોઈ મિથ્યા કહી શકતું નથી. ૨૭.

બહુ પ્રકારે રક્ષા કર્યા છતાં તેમ જ બહુ પ્રકારે શિક્ષા આપ્યા છતાં જેમ નળીમાં રાખેલું કૂતરાનું પુચ્છ સરલ થતું નથી તેમ અનેક પ્રકારનો પ્રયાસ કર્યા છતાં નીચ પુરુષ સન્માર્ગગામી થતો નથી. ૨૮.

અનેક પ્રકારે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની આશાતના કર્યા પછી જે માત્ર મિથ્યા-હૃદય જ દેવો તે સમુદ્રને પૂરવા માટે સાયવાની મુદિ નાખવા જેવું નિર્વર્થક છે. ૨૯.

પરસ્ત્રીમાં આસક્ત અને પરદ્રવ્યનો અપહારક મનુષ્ય યતઃ પારં તતઃ ક્ષયઃ ની જેમ નિધનપણાને જ પામે છે. ૩૦.

મુખ્ય માર્ગ (ધર્મમાર્ગ) ને મૂકીને જે મનુષ્ય સ્વેચ્છિત (કલ્પિત) પાપમાર્ગે ગમન કરે છે તે કુર્ણતિએ જઈને જાપેન પહોંચે એ કથનને સત્ય કરે છે-નિન્દાપાત્ર થાય છે. ૩૧.

ગળીના કુંડમાં પડેલો કાગ જેમ ઉર્જાળા ધર્મ શકે નહીં તેમ પોતે પાપી છતાં જે બીજા (ધર્મી) ની નિંદા કરે તે શુદ્ધ કેમ થઈ શકે? ૩૨.

મધ્યમાં ઘંટી (બીજ) વાળો કપાસ જેમ જ્યાં જાય ત્યાં પીડા પામે છે (પીલાય છે) તેમ પાપી મનુષ્ય જ્યાં જાય ત્યાં પીડા પામે છે. ૩૩.

દૂધે ઘોયા છતાં પણ કાગ જેમ રાજહંસપણાને (સ્વેતપણાને) પામતો નથી તેમ મિથ્યાદષ્ટિ પણ વપવડે કૃશ થયા છતાં સદ્ગતિનું ભાજન થતો નથી. ૩૪.

અત્યંત વ્યવળ વાનર, ને તે પણ લીંછીએ કરડેલો જેમ કુદાકુદ કરે છે તેમ ભુદિરહિત છતાં અભિમાની મનુષ્ય જેમ તેમ કુદાકુદ કરે છે (અર્થાત્ જેમ મનમાં આવે તેમ બોલે છે.) ૩૫.

પૂર્વે જાતિહીન છતો કોધાંધ થયેલો મનુષ્ય ઉંટને ઉકરડે ચડેલાની જેમ પોતાનું નીચપણું કોને જણાવતો નથી? અર્થાત્ સર્વ તેને હલકો ગણે છે. ૩૬.

જે મનુષ્ય દયાધર્મી છતાં પોતાના આસ્રથી પોતાના ધર્મને હિંસાધર્મ તરીકે કહે છે, તે પોતાની માતાને વધ્યા કહેનાર જેવો વૃથા વચનવાળો અર્થાત્ અસત્ય બોલનારો (મૂર્ખ) છે. ૩૭.

જેમ રાત્રી પોતે જ અનીતિ કરે ત્યારે પછી પ્રજાની શી ગતિ થાય? તેમ આચાર્ય પોતે જ અકાર્ય કરે ત્યારે શિષ્યની શી ગતિ થાય? ૩૮.

શ્રી જિનેશ્વર આરાધ્યા સતા મોક્ષ માટે થાય છે અને વિરાધ્યા સતા સંસાર (વૃદ્ધિ) માટે થાય છે તે ઉપરથી સમજવું કે રાજ કોઈના મિત્ર હોતા નથી. ૩૯.

જેમ અંધ દહીં વલોવે પણ તેમાંથી માખણ મેળવી શકતો નથી તેમ અત્યંત તપ કર્યા છતાં પણ અજ્ઞાનીઓની સિદ્ધિ થતી નથી. ૪૦.

કુપુત્ર વચરપ્રયાસે જો ઘર તણને આદ્યો જાય તો તેને ભાગ્યના યોગથી ઐવધ કર્યા વિના વ્યાધિ ગયા ખરાબર ભણવું. ૪૧.

સૂર્ય સામે રજ નાળનારની આંખમાં જ જેમ તે રજ પડે છે, તેમ શુરની અવસા હરનાર પોતે જ અવસાને પાત્ર થાય છે. ૪૨.

સફુરુને તણ દઈને જે મનુષ્ય મિથ્યાવાણીવાળા કુશુરુને બળે છે (સેવે છે) તે મૂર્ખ ચિંતામણિરતને તણ દઈને કાચને ગ્રહણ કરે છે એમ સમજવું. ૪૩.

જે વચન ધર્મના વિનાશ માટે થાય તેવું વચન બુદ્ધિમાન કેમ બોલે ? બુદ્ધો ! જે સ્વર્ણ કણના નાશ માટે થાય તેને કોણ ધારણ કરે ? ૪૪.

બૂના ભયથી વચ્ચો તણ દેવાની જેમ શું લોકના હાસ્યના ભયથી પોતાના મુખ આચારને કોઈ છોડી દેય ? (ન જ છોડે) ૪૫.

જે વૃષભો વહતાં જેમ સામાની સાંકળ તુટી કે છૂટી જાય તેમ બીજાઓ વચ્ચે કરાતી વાતોથી સમ્યક્દષ્ટિની શંકા દૂર થઈ જાય છે. ૪૬.

જેમ સન્માર્ગગામી છવોને ગ્રહકાર્યને અંગે કરાતી ક્રિયા પ્રશંસા કરવા યોગ્ય હોતી નથી તેમ મિથ્યાદષ્ટિની ક્રિયા સમ્યક્દષ્ટિને પ્રશંસા કરવા યોગ્ય હોતી નથી. ૪૭.

મિથ્યાદષ્ટિ એવા મૂર્ખોની સંગત કરીને સમ્યક્ષવને જે મલિન કરવું તે પેટ ચોળીને શૂણ ઉત્પત્ત કરવા જેવું છે. ૪૮.

જેમ મોતાને ક્યામતા લાગતી નથી તેમ શાયિક સમ્યક્દષ્ટિના નિર્મળ વૃત્તિવાળાં મનમાં જિનવચનમાં સંદેહ કદી પણ આવતો નથી. ૪૯.

દુરાચલવટે માર્ગને તણ દઈને ઉન્માર્ગનો જે બોધ આપવો તે મૃતિકાના પાત્ર મડાને ફાટીને તેનો કાંઠો ગળામાં નાખવા જેવું છે. ૫૦.

જેમ મુખપ્રાપ્તિને યોગ્ય સજ્જુતા દુઃખ આપવા યોગ્ય હોતી નથી તેમ દેતવેગધારક મુનિ ઉત્તમ પુરુષોને વંદનિક જ છે, નિંદનિક નથી. ૫૧.

જેમ ઉનાવળે આંબાના (ફળ) પાકના નથી તેમ આરિત્રતા આરાધનથી પણ એકદમ-તટકાળ મોક્ષપ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. ૫૨.

ચેરયા ને દિવ બર સાધુનો સંયોગ જેમ ચોખાવાળો લાંબો નથી તેમ યાવકને

સંયમરહિત સુનિનો જે ક્રિયાવિધિ તે શરીરે નાગા થઈને મસ્તકે વસ્ત્ર બાંધવા જેવું છે. ૫૪.

તેલને બદલે થુંક ચોપડીને પુડલા કરવાનું ધારણું તે જેમ વૃથા છે તેમ ભાવ વિના વેષનું ધારણ કરવું તે પણ તેવું જ છે. ૫૫.

દીક્ષા લેતાં જ તેનાથી પ્રાપ્ત થતા વિષયસુખની ઇચ્છા કરવી તે પુડલા કરવા માંડતાં જ તેણે પી જવા જેવું છે. ૫૬.

ભાવહીન ક્રિયાના ફળની ઇચ્છા કરવી કે પુણ્યહીન છતાં સુખની સ્પૃહા કરવી તે દિવસે ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના જેવી તેમ જ સુંડાવેલા મસ્તક પર શિખાની જેવી નિષ્ફળ-શોભા વિનાની છે. ૫૭.

વિષયકપાયવડે જેણે સંયમને શિથિલ કર્યું છે તેણે શું મોટા સુશળવડે મોતીને વિંધવા જેવું કર્યું નથી ? અથાત્ તેવી જ મૂર્ખતા કરી છે. ૫૮.

આ ભવમાં પ્રાપ્ત થયેલા સમતા સંબંધી સુખને તણને જે પારલૌકિક દેવાદિકના સુખને ઇચ્છે છે તે કડે બેસાડેલા પુત્રને તણને ઉદરમાં રહેલા પુત્રથી સુખ મેળવવાની ઇચ્છા કરવા જેવું છે. ૫૯.

સાધુપણ પ્રાપ્ત થયા છતાં તેને તણ દહને જે નિઘ આચારનું સેવન કરે છે તે હાથીની જેમ પોતાની સૂંઢવડે જ પોતાને માથે ધૂળ નાખે છે. ૬૦.

જ્યાં કમળ હોય છે ત્યાં હર્ષિત ચિત્તવાળા હંસો જઈને પોતાની મેળે જ વસે છે, તેમ જ્યાં કદવાણુનાં સાધન હોય છે ત્યાં સુનિચ્છો સ્વયમેવ જ જઈને વસે છે. ૬૧.

જ્ઞાનવાન અને તપવડે શૂરવીર યતિશ્રેષ્ઠ સત્તાહસંયુક્ત સિંહની જેમ કર્મ-વૈરીના વિનાશ કરવા માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે. ૬૨.

સુનિચ્છોએ શરીરનો વિશેષ સત્કાર કરવો અને મોક્ષમાર્ગનો અદ્વિપાદર અથવા નિરાદર કરવો તે સૂતા સિંહને જગાડવા જેવું (મૂર્ખતાવાળું) છે. ૬૩.

પોતાની મેળે ભણવાના સતત ઉદ્યમવાળા શિષ્યને જે પ્રેરણા કરવી તે પોતાની મેળે બાર વહીને ચાલતા બળદને પરોણા મારવા જેવું છે. ૬૪.

સુમુક્ષુ જીવોને હિરણ્ય(સુવર્ણ)નું રક્ષણ તે વિષના ભક્ષણ જેવું છે અને અત્યંત વૃદ્ધ ગાયના ગળામાં ઘંટડી બાંધવાની જેવું શોભા વિનાનું છે. ૬૫.

સમ્યક્ પ્રકારના ચારિત્રના પાલનમાં લજ્જા કરવી તે નાટક કરતી નાટકણીએ લજ્જાથી મોહું ઢાંકવા જેવું છે. ૬૬.

ઉત્તમ સુનિરાજને માર્ગનો લોપ કરે તો તે વાટે ચીસડાં ગળવા જેવું છે. તેની કસ્તિયાદ કોની પાને કરવી ? ૬૭.

ચારિત્રને લક્ષ્યપડે દાંડી રાખીને જે મોક્ષની કામના (ઇચ્છા) કરવી તે પાત્રને સંતાડીને છાશ મેળવવાની ઇચ્છા રાખવા જેવું છે. ૬૮.

મારવાડમાં કદ્દપવૃક્ષની પ્રાપ્તિ જેવું, દરિદ્રીને નિધાનના દર્શન જેવું અને દુર્લભમાં ક્ષીરના લોચન જેવું આ કાળમાં બોધિણીજ દુર્લભ છે. ૬૯.

સિદ્ધાંતના વાંચનપૂર્વક પડિતે કદેલી શાસ્ત્રોની વ્યાખ્યાને સાકરમિશ્રિત દૂધની ઉપમા ઘટી શકે છે. ૭૦.

ટીકા વિના સિદ્ધાંતોનું વાંચવું તે સુંદર નથી. તેને જાળક અંશકાને ચૂસે (પણ કાંઈ રસ ન મળે) તેની ઉપમા ઘટે છે. ૭૧.

હરાઅહથી હુદ્દ હુદ્દયવાળાને સિદ્ધાંતનું સંલગ્નવધું તે અંધની પાસે દીપક કરવાની જેવું (નિષ્ફળ) છે. ૭૨.

હાથીના પગલામાં જેમ સર્વ ગાય વગેરેનાં પગલાં સમાઈ જાય છે તેમ અંગોપાંગાદિ સર્વ સૂત્ર અંગોનો દ્વાદશાંગીમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. (એ સર્વ દ્વાદશાંગીનાં જ નિઝરણાં છે.) ૭૩.

સરોવરમાં ત્યાં પાણી હોય છે ત્યાં જ કાદવ પણ હોય છે, તેમ ત્યાં ઉત્સર્ગમાર્ગની પ્રવૃત્તિ છે ત્યાં જ અપવાદમાર્ગની પણ પ્રવૃત્તિ હોય છે. ૭૪.

પોતે મુમતિવાન (બુદ્ધિવાન) હોય ને પાછો સિદ્ધાંતનો પારગામી થાય તે પગે ઘુઘરા બાંધેલા નાટકીઆની જેવો થોભે છે. ૭૫.

ઉત્સુકભાષકને સૂત્રભાષક જનાવવો તે વિપરીત માર્ગે જાલનાર તરકરને પુરરસક (કોટવાળ) જનાવવા જેવું છે. ૭૬.

કુર્કુરના હૃદયમાં જેમ પાયસ ટકતી નથી તેમ હેદઅંધના અર્થનો વિસ્તાર તુચ્છ સત્વવાળા સાધુના હૃદયમાં ટકી શકતો નથી. ૭૭.

અલવ્ય ને દ્વંદ્વલવ્યના ચિત્તમાં-દ્વિગ્ધ ઘટમાં વરસાદનું પાણી જેમ સ્પર્શી શકતું નથી તેમ આગમનું રહસ્ય ટકી શકતું નથી. ૭૮.

કરંડિકાથી દાંડેલો સૂર્ય જેમ દાંડેલો રહેતો નથી તેમ અન્યમતિઓની મિથ્યા યુક્તિઓથી જિનાગમનું આત્મજાદન થઈ શકતું નથી. ૭૯.

વસ્ત્રની ગાંડથી બાંધી રાખેલું પાણી જેમ બાંધ્યું રહેતું નથી તેમ સર્વ શાસ્ત્રોમાં પૂર્વ એવું જિનબાપિત બીજાઓથી રોકી શકાતું નથી. ૮૦.

જેમ ધોયેલા વસ્ત્ર ઉપર કુદાટો ગારવો તે નિર્ધરક છે તેમ પોતાના હકવાદથી જિનબાપિતને દ્વિપિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તે નિર્ધરક છે. ૮૧.

દુર્બુદ્ધિવાળાઓની અને બાધિરોની સલામાં કહેલું જિનવચન અરણ્યમાં કરેલા ગીત-ગાનની જેમ નિષ્ફળ છે. ૮૨.

બાળકો છાશ પીવાનું બાણ છે પણ દહીં વલોવવાનું બાણી શકતા નથી તેમ મૂઠો સૂત્રને બાણ છે પણ સૂત્રના પરમાર્થને બાણતા નથી. ૮૩.

કેવળજ્ઞાનીઓ વિનાના આ યુગમાં અશ્રુવિક્રોળી સલામાં કાણો પણ રાણા જેવો ગણાય છે તેમ અદ્વૈતજ્ઞાની પણ શ્રેષ્ઠ ગણવા યોગ્ય છે. ૮૪.

હાથીના દાંત જેમ દેખાડવાના ને આવવાના બુદ્ધા હોય છે તેમ પરવાદીઓ કહેવામાં ને કરવામાં બુદ્ધા હોય છે. ૮૫.

લસણ અને તે વળી હિંગથી સંસ્કારિત કરેલું હોય છે તેની જેમ ઉત્સૂત્ર ભાષણ અને તે વળી કોથથી મિશ્રિત હોય તે સર્વથા તત્ત્વવા યોગ્ય છે. ૮૬.

માયાવડે આશ્ચર્યજનિત કરેલું ઉત્સૂત્ર મનમાં રહ્યું સતું પણ તૃણવડે આશ્ચર્યજનિત કરેલા અગ્નિની જેમ અવશ્ય પ્રગટ થાય છે. ૮૭. ;

જાળક જેમ ઘોળું એટલું દૂધ જ માને છે-તેવી છાશ પણ હોય છે એમ સમજતો નથી, તેમ મધુર વચનવાળું સર્વ હિતરૂપ જ મનાય છે, અહિતરૂપ સમજતું કે મનાતું નથી. ૮૮.

લગ્નવિધિ ઘણું રહ્યા પછી લગ્નના સુદૂર્ત્તનું પૂછવું નકારું છે, તેમ વિવેકી-ઓને સાહસ કર્યા પછી પૂછવું તે પણ નકારું (વૃથા) છે. ૮૯.

ઉપરશ્ત્રોત્રમાં વાવેલું ધાન્ય અને તેથી કરાતી ધનની ઇચ્છા નિષ્ફળ છે, તેમ ધર્મબુદ્ધિએ કુપાત્રમાં આપેલું દાન પણ નિષ્ફળ છે. ૯૦.

જેમ ધર્મની ગાયતા દાંત જોવાપણું ન હોય તેમ દાતા ઓણું દાન દે કે વધારે દે તેનો બુદ્ધિમાને વિચાર કરવાનો નથી. ૯૧.

ભાવી જનવાનું હોય તે બને જ છે-એ વાત ખરી છે, પરંતુ તે ઉપરથી ઉદય ન છોડતાં સતત ઉદય કરવો; નહીંતર તો સર્વ કાર્યમાં મનુષ્યો આજસુ જ યથા જાય. ૯૨.

મજબૂત પાયાવાળી ભીંત જેમ પુષ્કળ લારને ઝીલી શકે છે તેમ સ્વવશ, સુશીલ અને કુસીલ મનુષ્યો જ દુર્ધર શીલને ધારણ કરી શકે છે. ૯૩.

જેમ ખીલાડી દૂધને બુએ છે પણ તે પીતાં માથે પડનારા પ્રચંડ દંડને જોઈ શકતી નથી તેમ પરસ્ત્રીમાં લુબ્ધ થયેલ મૂર્ખ આગામી દુઃખસમૂહને જોઈ શકતો નથી. ૯૪.

જેમ માર્ગની (સાવરણી) રાખી મૂકેલા ખીલમાં ઉંદર સમાઈ શકતો નથી, તેમ વિષયાલિલાપી જનું સદ્ગતિમાં સમાઈ શકતો નથી. ૯૫.

જેવું ધાન્ય વાવીએ તેવું લણીએ તેમ જેવું દાન દઈએ તેવું ક્ષણ પામીએ. એમ સમજવું. ૯૬.

એક જાનુથી સંસારનો ભય છતાં ખીલ જાનુથી 'મને ભજ' એમ કહેવું તે દાઢી જાળીને પ્રકાશ કરવા જેવું છે. ૯૭.

અપવિત્ર એવો વનિતાનો સંગ દુર્ગતિનાં દુઃખ આપનાર હોવાથી અને કંટકાગ્રિત વિદ્યાના પ્રકટ આસ્વાદનુલ્લેખ હોવાથી ખાસ તજવા યોગ્ય છે. ૯૮.

હે આત્મા ! દલિલ સુખને માટે મોક્ષમાર્ગને તણ દેવો તે એક પુણ્યાના બદલામાં ફૂવાના જળયંત્રનો વિક્રય કરવા બરોબર છે. ૯૯.

દાનાદિક ધર્મ વિના મનુષ્યના આયુષ્યનો અતિક્રમ તે શૂન્ય ગામમાં અજ્ઞાન શ્રીની સાડી ફાડવા જેવું છે. ૧૦૦.

હાથમાં રહેલું કંકણ જોવા માટે દર્પણની શી જરૂર છે ? તેમ ભવસ્વરૂપ ભણ્યા પછી વિદ્યાન મનુષ્યને બહુ કહેવાની શી જરૂર છે ? ૧૦૧.

પગ એટલા જ પસારવા કે જેવડું ઝોઢવાનું વસ્ત્ર હોય, તેમ સ્પૃહા (ઇચ્છા) પણ તેટલી જ કરવી કે જેટલી લાગ્યની બળવત્તા હોય. ૧૦૨.

મોક્ષમાર્ગને અનુસરતી ક્રિયા કર્યા વિના મોક્ષના મુખની કે અંદર સુખની ઇચ્છા કરવી તેખાલી ખારણીઆમાં મુશળના પ્રહાર કરવા જેવું નકામું છે. ૧૦૩.

અધમાધમ પ્રાણીના હૃદયમાં ઇર્ષ્યા પર્વતની રેખાઓ જેવી શાશ્વતી હોય છે અને ઉત્તમ પુરુષના હૃદયમાં પાણીની રેખા જેવી ઠવચિત જ હોય છે. ત્યાં ઇર્ષ્યા ટકતી નથી. ૧૦૪.

ધર્મેપદેશલેશ નામની આ આભાણુકની માલિકા જે શ્રેયાર્થી સજ્જનો પાતાના કંઠમાં ધારણ કરે છે તે શ્રેયને પામે છે. ૧૦૫.

પ્રભાવિક પુરુષો

જંજૂકુમાર

(૬)

દુનિયા દોરંગી—

સંધ્યાના ઓળા ઊતરી ચૂક્યા હતા અને નિશાદેવી પોતાનો કૃષ્ણ પોશાક ધારણ કરી, સૃષ્ટિતળ પર સ્વચ્છંદપણે વિહરવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા હમણાં જ રાજગૃહીના મુખ્ય માર્ગે ધઇ ઝપલદત્તપુત્ર જંજૂકુમાર એક બે નહિ પણ આઠ લલના સહ પાણિગ્રહણ કરી મોટા આડંબર સહિત એક કોઠ્યાધિપતિને છાને તેવા સભ્ય વરઘોડા ને સ્વજન, સંબંધી, પરિવારથી પરિવરી, કોકિલકંઠી રમણીઓના કર્ણુ-પ્રિય સંગીત સ્વરોથી વાતાવરણને ભરતો ને મોહક બનાવતો પાછો ફર્યો હતો.

જનતામાં જંજૂકુમારનો પાણિગ્રહણ પ્રસંગ એ વાર્તાલાપનો મુખ્ય વિષય બની ગયો હતો. વિવિધ વિચારમાળા અને અનેકવિધ દૃષ્ટિગિંદુઓ વચ્ચે આ લગ્ન-પ્રસંગની સમસ્યા, સરોવરજળમાં પ્રતિ-ગિળ પાડતાં ચંદ્રસમ અનેકરૂપી બની ગઇ હતી. કોઇ કુમારના રૂપને વર્ણવતા તો કોઇ એની પૂર્વપુન્યની કમાઈને ! કોઇ ને કમનીય લલનાઓનો સહયોગ સધાયો હતો તેમની જ સરખામણીમાં મશગૂલ બન્યા હતા, તો કોઇ વળી 'સમાનકુલશીલેષુ સત્યમ્' શ્લોક પર ભાષ્ય રચતા. 'સરખે સરખી નેડી' અર્થાત્ ઇંદને આઠ મહિષીઓ તેમ

જંજૂકુમારને આજે પ્રાપ્ત થયેલ અપ્સ-રાવંદને પણ રૂપમાં ને ઠોકર મારે તેવું આઠ તરુણીઓનું વૃંદ-એ મહદ્દ પુન્યના પ્રસંગરૂપ લેખાતું. મુંઢે મુંઢે મતિમિદ્ધા વા તુંડે તુંડે નવા વાળો સમ આ વાર્તા-પ્રવાહ જનસમૂહના વિવિધ બાલીય વર્તુળોના સમાગમ પ્રમાણે અવનવાં રૂપો ધરતો રાજગૃહીની પ્રજાને આમો-દનું કારણ ધઇ પડ્યો હતો. લગ્ન-પ્રસંગ બંતે જ રળિયામણો લેખાય, એમાં વળી શ્રીમંત વહેવાઈઓ, પતિ-પત્ની, રૂપ, યુગલ પણ શુભોદી અલંકૃતઃ જ્યાં સર્વ પ્રકારની સાનુકૂળતા ઉભરાઇ રહી હોય ત્યાં વાર્તાવિહાર પર નાચી રહેલી રંગ-બેરંગી લહરીઓ શી રીતે વર્ણવી બાય ? આર્મ, છતાં વૈભાવગિરિ પર પૂર્વે જેમને મેળાપ કરી આવ્યા એ ધર્મનંદી આદિ ગૃહસ્થોનો વિનોદ અવશ્ય ઉલ્લેખનીય છે. એમાં પ્રયાણ કરતાં કથાપ્રવાહની અસ્ખલિતતા સહજ સિદ્ધ થાય તેમ છે.

“માનદેવ ! હું નહોતો કહેતો કે આખરે દેવી ધારિણીની ઇચ્છા જ કાયમ રહેવાની એટલે કે જંજૂકુમારને સંસારમાં પડવું જ પડશે એ બનાવ તારી ચક્ષુ સામે બની રહ્યો છે એ નિહાળ. એ પર શાંત ચિત્તથી વિચાર કર અને પછી જ નવલોહીઆના ઉપરછલ્લા તરંગો પર, કિંવા આવેગ-

અધ્યાસ અને પ્રેમ પણ આવશ્યક લેખાય. એ જાતના ચલુતર પર જડો થતો પ્રાસાદ કોલના પાવાનો ગણાય. જાદી એ કિમતી વસ્તુ માટે ન તો જેંચતાણુ સંભવે કે ન તો કલહની હુતાશની પ્રગટાવાય. એના ગ્રહણ-આસેવનમાં દેવલ પ્રેમ, પ્રેમ ને પ્રેમ જ હોય. એને લગનાં પ્રસંગમાં અશાંતિનો આભાસ સરખો પણ ન સંભવે. પ્રભુ મહાવીર-દેવતું સંયમ સર્વશ્રેષ્ઠ લેખાય છે અને ઉપર વર્ણવ્યો એવો એનો ધોરી માર્ગ છે.

જોહો, નાગદત્ત શેઠ, તમે આ સમયે ઠીક આવી પહોંચ્યા અને સાથેસાથ અમારી મંડળીમાં ચાલી રહેલ ગોષ્ઠિતું વિનાકલ્પે નિર્પક્ષદષ્ટિથી નવનીત તારૂંયું !

માનદેવ-યોગાનુયોગ ઠીક ગળ્યો. એથી સુરખી ! આનંદ પણ થયો છતાં આપ જંજુકમારની પ્રતિજ્ઞા ભંજ ધર્મ માનો છો કે કેમ ? અથવા તો એતું આ ધર્મ આપકારદાયક લેખો છો કે કેમ ? એનો સ્પષ્ટ ઉત્તર ન મળે ત્યાં-સુધી મારા ઊગના અંતરને સંતોષ-પ્રાપ્તિ ન જ સંભવે વળી એથી સમાજ પર કેવી છાપ પડવાની એ વાત પણ વિચારનીય તો ખરી જ.

નાગદત્ત-માનદેવ ! જંજુકમારનું પાણિગ્રહણ એવે પ્રસંગે જન્યું છે કે એ ધાર્યગી પ્રત્યેક વિચારક દૃઢપણે ધક્કો પહોંચે. વૈભાવગિરિ પરનો પ્રસંગ એની પૂર્વભૂમિકામાં ન હોત તો આટલી

મૂંઝવણનું કારણ નહોતું. એ ખતાવે જ આજના વિષયને વ્યક્તિમાંથી સમક્ષિમાં ફેરવી નાંખ્યો છે પરંતુ કેવળ ત્રિયા સહ પાણિગ્રહણ કરવા માત્રથી બ્રહ્મચર્યની બાધા તૂટે છે એમ વ્યવહારથી કદાચ માનીએ તો તે વધારે-પડતું છે. એક જ શર્યામાં પોઠનાર ખાંડાની ધારે રહી પ્રશં-સનીય શિયળવ્રત પાળી શકે છે એવી નોંધ મળી આવે છે, છતાં આજના વિષયમાં અત્યારે નિર્ણય બાંધવો એ ઉતાવળો લેખાય. જ્યાં સુધી કાયિકવ્રતને ક્ષતિ ન પહોંચે ત્યાં સુધી એ સંગઘે હરફ પણ ઉચ્ચારવામાં અતિ બેજમ છે.

આ વાત હું મારા ઘરની નથી કહેતો. આજે તને જે વિચિત્રતા જણાય છે તે મને ગણધર મહારાજની દેશનાવેળા જણાયેલી અને મેં તો પરિસ્થિતિ કહી જતાવી ઉતાવળ થયાનું પણ કહી નાંખેલું !

છતાં સુધર્મસ્થિતિએ ટૂંકા શબ્દોમાં જે છચ્ચારો કર્યો એ પ્રતિ શ્રદ્ધાના ભેરથી વિચારું છું ત્યારે આજે પણ આજનો દોષટો મને વધુ ગદન લાગે છે. જાગવાનનો દષ્ટિ દોષ અવનવો જનાવ એ પાછળ ભ્રમ રહી છે. આપણી વ્યવહારદક્ષતા અગ્નિ પાત્રે ધીની જેમ માલસનું મન ઓગળ્યા વિના રહે જ નહિ એમ ખતાવે છે; પરંતુ સાચા નિર્ણય માટે આવની કાલ મું સમાચાર આપે છે એ જોવું ભ્રમજે.

(ચાલુ)

ચોકસી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના ફાગણ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:-નિયમ અનુસાર સામાયિક, પ્રતિકર્મણુ, સુનિવંદન, પ્રભુપૂજા, તલાટીદર્શન વિ. ચઇ રહેલ છે. ફાગણ શુદ્ધિ ૧૩ નો રોજ સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી સિદ્ધાયળની છ ગાઉની પ્રદક્ષિણા કરી હતી. તેમ જ શ્રી ભાવનગર સંઘ તરફથી થયેલી સિદ્ધવડના ભાતાની સગવડ પ્રસંગે સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ ભાતું આપવા-પીરસવા વિ. ની સેવા ઉમંગથી બજાવી હતી. ફા. વદિ ૫ ના રોજ સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ આયંગિલ વ્રત એકી સાથે કર્યું હતું.

આવક:-

શ્રી જ. નિર્વાહક પાતે	રૂ. ૮૪-૧૨-૦
શ્રી ભોજનકંડ પાતે	રૂ. ૨૫૮-૧૪-૦
શ્રી આંગીકંડ પાતે	રૂ. ૫૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ પાતે	રૂ. ૨-૦-૦

જમણવારો:-

- ૧ શેઠ કાંતિલાલ મગનલાલ હરજીવનદાસ, ભાવનગરવાળા-અમદાવાદ. ફા. શુદ્ધિ ૭
૨. મુરખી શ્રી ડાહ્યાભાઈ હેમચંદ, અમદાવાદ. ફા. શુદ્ધિ ૧૩
- ૩ શેઠ શકરાભાઈ ચુનીલાલ, અમદાવાદ. ફા. શુદ્ધિ ૧૫
૪. શેઠ અભેચંદ ખીમચંદ, બરલુટ. ફા. વદિ ૧
- ૫ બાબુસાહેબ શેઠ જીવનલાલ પતાલાલ, મુંબઈ. ફા. વદિ ૪

લેટ:-શા. નરોત્તમ અતુર્ભુજ-ભાવનગર, જ. સિ. થાળ ૧, જ. સિ. વાટકો નં. ૧, વાળાકુંચી ૧, મુખડ કટકો ૧. શા. હીરાલાલ ગિરધરલાલ-ભાવનગર-શીખંડ મણ ૧) રા. મેસર્સ વાડીલાલ અતુર્ભુજનો ફા. મુંબઈ-ખાંડીયાં નં. ૨૦. શેઠ આદમાશમ નથુભાઈ-અમદાવાદ, લાડવા શેર ૧૨૧૧. શેઠ ડાસાભાઈ અભેચંદ-ભાવનગર, સંભાર મણ બાળા. શ્રી અમદાવાદ જૈનસંઘ-મુખડ કટકો ૨, એક બહેન-પાલીતાણા, પૂજની ભેડનો સારલો ૧.

મુલાકાત:—ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ-ભાવનગર. ગાંધી વાકીલાલ ચતુર્થજીભાઈ-મુંબઈ. નૌતમલાલ મણિલાલ ઘડીયાળી-ભાવનગરી. શેઠ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ-ભાવનગર. શેઠ કાંતિલાલ મગનલાલ, ભાવનગરી ફોટોગ્રાફર-અમદાવાદ. શા. અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર. શ્રી વેણીબેન-ભાવનગર, શેઠ કાળીદાસ નારજી-પૌરણંદર. શેઠ કસળચંદ કમળશી-મહુવા ણંદર. શ્રી પોપટલાલ મુળલાલ-વઢવાણકેમ્પ. શા. પોપટલાલ કેશવજી, ગગસરાવાળા-મુંબઈ શા. મનમુખલાલ ગુલાબચંદ-મુંબઈ. મુરબી શ્રી ડાહ્યાભાઈ હેમચંદ-અમદાવાદ. શેઠ મૂળચંદ અવેરચંદ તથા શેઠ કેશવલાલ ચુનીલાલ-સલડી. શેઠ રતિલાલ સ્વરૂપચંદ જરીવાલા-મુરત.

વિવાદ સભા:—

વિષય.	વક્તા.	પ્રમુખ.
Union is Strength.	E. M. Lakhani.	K. A. Shah.
આદર્શ છાત્રાલય.	પ્રભુદાસ છ. શાહ.	હકીચંદ કે. દોશી.

વાર્ષિક પરિણામ:—વાર્ષિક પરીક્ષામાં બેઠેલા કુલ ૯૧ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૭૮ પાસ થયા છે. સારે નંબરે પાસ થવા બદલ સ્કૂલ તરફનાં ૧૯ ઈનામો વિદ્યાર્થીઓ છતી શક્યા છે. મેટ્રિકના ૧૨ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૧૧ જણને યુનિવર્સિટીની પરીક્ષામાં બેસવા માટે ફોર્મ મળેલ છે.

આમંત્રણ અને આભાર:—મેટ્રિકના વિદ્યાર્થીઓ યુનિવર્સિટીની પરીક્ષા આપવા ભાવનગર એન્ટરમાં જાય ત્યારે શ્રી ભાવનગર જેન ગાળભુવન તરફથી તેમને રહેવા, જમવા આદિની સગવડ આપવાનું આમંત્રણ શ્રી ગાળભુવનના પ્રમુખ ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ તરફથી મળ્યું હોઈને આ સંસ્થા તે માટે તેમની આભારી છે.

સ્થાન કમિટીની મિટિંગ:—ચાત્ર માસમાં સંસ્થાની સ્થાન કમિટીની મિટિંગ મેળવવામાં આવી હતી. . .

સમાજના દાનવીરોને:—દાનવીર જેન જંધુઓ તથા બહેનોને નસ વિનંતિ છે કે સજુ મદાન ફંડ તથા શ્રી હરેગસર ફંડ ખાતે રૂ. દશ દબરનો નૂટો છે તે સુદૃઢની લક્ષ્મીનો મુખ્ય કરી પુન્ય ઉપાર્જન કરવાની તક શ્રી સિદ્ધેશ્વરમાં આવીને જરૂર લેજો.

નવા સલાસદોનાં નામ

- ૧ મેતા ડાવાલાલ પ્રાણજીવન, મોરબીવાળા, ભાવનગર, લાઇફ મેમ્બર (પહેલા વર્ગમાંથી)
 ૨ શા. હીરાલાલ મોતીલાલ પટેલ, ખેડા પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર
 ૩ શા બાલુભાઈ શામળ, ભાવનગર

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા મંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૮૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૧-૨-૨-૨૧-૨૧-કુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. માત્ર ત્રીજો ભાગ જે બહુ વખતથી મળતો નહોતો તે હાલમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. તે મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૨ લેવામાં આવશે. તેનું પોસ્ટેજ છ આનાં લાગે છે. આ મંથન અગ્નેષ છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણુ વ્યાખ્યાનવાળો કોઈ મંથનથી, ભાષાંતર પણ સરખા ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ મંથન

પડિત શ્રી નિતલાલસરિત સંસ્કૃત મંથનમાં આ મંથન બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક આગ્ર પ્રકાશ પાડેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક મંથન છે. શ્રોતાવર્ગને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રાંચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત મંથનમાં ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રમિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપિયા, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આયબિલ વર્ષમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપનિષદિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા મંથનું ભાષાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે મંથનના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિમણિનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચારે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મંગાવો ને વાચો.

અદાર પાપસ્થાનકેની સંજ્ઞાપ. અર્થ સહિત.

ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીની કરેલી આ સંજ્ઞાપો એટલા બધા રહસ્યથી બરેલી છે કે તેને એક મંથનથી ઉપમા આપી શકાય તેમ છે. અર્થ પણ અંતરકારક લખાયો છે. વાચવાથી ખાસ અસર ઉત્પન્ન કરે તેમ છે. નવ કારમની શ્રુત છે. કિંમત માત્ર ત્રણ આના, પોસ્ટેજ સવા આનો.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૧ લો

આ વિભાગ મુજબ તમ્મથી ચાર વર્ષ અગાઉ બહાર પડ્યો છે. તેમાં ૧ મમ્યક્ત્વ, ૨ કાળમમ્મનિષ્ઠ, ૩ કાલરિયનિ, ૪ કાલપ્રકરણ, ૫ વિગારમમ્મનિષ્ઠ, ૬ વિચાર-પંચાશિકા, ૭ સિદ્ધાંતિકા, ૮ સિદ્ધપંચાશિકા, ૯ પંચ નિર્મિત્યા, ૧૦ નિગોદ પદ્ધતિશિકા, ૧૧ મમ્યમરણ પ્રકરણ, ૧૨ હમાદુલક, ૧૩ ઉદ્ધિવિદ્યારનિષેધ કુલક, ૧૪ લોમનાશિકા દ્વાનિશિકા, ૧૫ લઘુ અદ્યપગદુલ્લ અને ૧૬ હન્યપ્રદીપપદ્ધતિશિકા-એ પ્રમાણે મોળ પ્રકરણો અર્થ વિવેચન માથે આપેલાં છે. ૬૨૨ તુલ્યોગના અભિલાષીને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. ક્રિ. ૩૮ ૧-૪-૦, પોસ્ટેજ ૭ આના.

નવીન પ્રકાશન. ગુરુણીય લાલશ્રીચર્તા સ્મરણાર્થે. સાધ્વીઓની ખાસ પ્રેરણાથી

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ લો

ઘોડાં વર્ષ અગાઉ અમારા તમ્મથી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. તેનો સારો સત્કાર થવાથી આ બીજો ભાગ હાલમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમાં તદ્દન નવીન મૂર્તિઓ રચી દરવામાં આવી છે. આ વિભાગમાં (૧) પંચસંવત પ્રકરણ માર્ગ, (૨) હોપમગ્ગપ્રતિષ્ઠા માર્ગ, (૩) પુદ્ગલપત્રવર્ત પ્રકરણ માર્ગ, (૪) સમ્યક્ત્વસ્તવ પ્રકરણ માર્ગ, (૫) જ્વાલિગમ સંપ્રદાયી પ્રકરણ માર્ગ. આ પાંચ પ્રકરણોનો મમાવેશ દરવામાં આવ્યો છે. ક્રિ. ૩૮ ૦-૮-૦, પોસ્ટેજ ૮-૨-૦.

શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર સંસ્કૃત મધ્યમંથ

આ ચરિત્ર અમે ઘણા વખત અગાઉ છપાવેલ તે હાલ મળતું નહોતું. હમણાં ફરીને છપાવેલ છે ત્વરા સંસ્કૃત જાપાના અભ્યાસી સાથે, સાધ્વી વગેરેને પણ ઉપયોગી છે. સરલ જાપાવાણુ છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. શ્રોતાને આનંદ ઉપજાવે તેવું છે. ક્રિ. ૩૮ ૪) છે. સાધ્વી માર્ગી માટે કે સરવા માટે ખરીદનારના કા. ૩-૮-૦. પોસ્ટેજ આદ આના.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનચુદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૩ લે

પુસ્તાક ૫૭ મું

જ્યેષ્ઠ

સપ્ત ૧૯૭૭
વીર સંવત્ ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
— ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

જાહેરગ્રામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું
અંક ૩ લે

જ્યેષ્ઠ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૮૭

અનુક્રમણિકા

- ૧ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન ... (મુનિ વિદ્વાનંદવિજયજી) ૭૭
- ૨ અક્ષર પુષ્પમાળા-કવ્વાલી ... (રાજમલ્લ લંકારી) ૭૮
- ૩ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ... (અંતર્વાપિકા) (માસ્તર મુખલાલ રવજીભાઈ) ૭૯
- ૪ આત્મશુદ્ધિકુલક્રમઃ અનુવાદ સાથે ... (આ. વિજયપદ્યસુરિ) ૮૦
- ૫ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પદ મું વિવેચનયુક્ત... (મૌકીતક) ૮૪
- ૬ તાસ્વિક ને બોધક વચનસંદોહ ... (મુનિ પુણ્યવિજયજી) ૮૦
- ૭ આવતી ચોવીશીના ઘનારા તીર્થકંદેશ ... (કુંવરજી) ૮૫
- ૮ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રજ્ઞાન-સ્વામી કેશવલાલ મનમુખરામ-પેથાપુર) ૮૭
- " ... (પ્રજ્ઞાન-શા પુન્યલાલ અમળાલાલ-આલેલ) ૮૮
- ૯ ચાર ચીજ પાછી ફરતી નથી ... (કુંવરજી) ૧૦૨
- ૧૦ સુભાષિત વચનમાળા ... (રાજપાણ મગનલાલ વઢોરા) ૧૦૩
- ૧૧ પરમેષ્ઠિસ્તાત્ર : અર્થ, વિવેચનયુક્ત (ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃમુખભાઈ મહેતા) ૧૦૪

નવાં ચૈત્રી પંચાંગ

આમારો વિચાર ચૈત્રી પંચાંગ છપાવવાનો નહોતો તેથી કાર્તિકી છપાવ્યાં ને માનિત સાથે વહેતાં, હતાં કાર્તિકી પંચાંગ છપાવેલાં તે થઈ રહેવાથી અને માગણી વિશેષ થઈ રહેવાથી ચૈત્રી પંચાંગ છપાવવાં પડ્યાં છે; તેથી જેમને જોઈએ તેમજે મગાવવાં. એ નક્કીતા રા. ૨), છૂટક ૭ પાછ.

આ પંચાંગ જૈન મુદ્રાવને પાગવાની નિધિ સૂચવનારા છે એમ જાણવું.

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ મૂળ અર્થ સહિત.

શ્રી દેવાનંદસૂત્રિન આ પ્રકરણ દીક્ષા સાથે છપાવેલ છે. દીક્ષા સ્વોપત દેવાથી કર્તાએ તેમાં રહેલા વિષયને બહુ મારી રીતે ગ્રમ્યનવેલ છે. તેના દશ અપ્પાચ છે. તેમાં પ્રથમના માન અપ્પાચમાં નવ તરવેનું સ્વરૂપ આપ્યું છે. આમાં અપ્પાચમાં યાનદર્શનનું, નવમા અપ્પાચમાં મારિતનું ને દશમા અપ્પાચમાં આરાધનાવિધાધનાનું રૂપ બતાવ્યું છે. મંથ બહુ ઉપયોગી છે. અને તેનું મૂળ અર્થ સાથે નવતરના ગિદ્યાસુ માટે છપાવવાનું થઈ શક્યું છે. યોગા વખતમાં બહાર પડશે.

પુસ્તક ૫૭ મું { જ્યેષ્ઠ } અંક ૩ નો
વિ. સં. ૧૯૨૭ { } વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન

સમાજમાં જૈન થાય મુધારા, નીકળીને દોષો રહે ન્યારા,
શ્રી છતવિજય ગુરુ જ્ઞાનામૃત રેડાવજો રે શ્રીમહા ૧
મન સર્વેના થઈ રહે મોટા, કુદ્રતી પેઠે થાય ન ખોટા,
ઘટઘટમાહે ઘટના એહ ઘટાવજો રે શ્રીમહા ૨
ઝેરી રસો સઘળા ઝરી જાજો, અમૃતમય ઘટ અ તર થાજો,
એવી અ તરમાહી લાવના વિસ્તારજો રે શ્રીમહા ૩
વિદ્યાન દમાં ઉપજે પ્રીતિ, સમજે સત્ય ધર્મ ને નીતિ,
દયા કરી પ્રભુ અમને ભવસાગરથી તારજો રે, શ્રીમહા ૪
અમૃત જૈનશાળા છે મારી, મયૂરપુરમાં ભણે શિશુઓ ભેરી,
વિદ્યાનંદની વિનતિ ઉરમા અવધારજો રે. શ્રીમહા ૫
મુનિ વિદ્યાન દવિજય

* * *
યસ્યોપદેશપદમપ્યવગત્ય નિત્યં, મુક્તિશિયં તતુભૂત સપદિ થયન્તે ।
સ્વર્ભૂર્ભુવઃ કમલકોશવિકાસનૈક-પ્રઘોતનઃ સ જયતાજિનચ્ચંદ્રમાન ॥

“ જૈના ઉપદેશને બાણીને શરીરધારી છવો હ મેશાં મુક્તિપી
લક્ષીને એકદમ મેળવે છે, તે વ્રજ્જલોકરૂપ ક્રમજ્ઞકેશને વિકસાવનાર
સૂર્યકેશ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી જય પામો । ”

अक्षरपुष्पमाला

(गङ्गल-कन्वाली)

- कर्मसे ही दुःखी होते, सुखी होते कर्मसे ही ।
खरिखर ! बात यह सच्ची, यताता है अनुभव भी ॥ १ ॥
- गैम खाना नहीं अच्छा, सदा संतोष रखना ही ।
घड़ी यह शीघ्र आयेगी, दीखाने धैर्य का फल भी ॥ २ ॥
- चलो मारग सदा उनके, जो होवे स्वार्थ त्यागी ही ।
छलो मत कोई प्राणी को, भला इस में तुम्हारा ही ॥ ३ ॥
- जमाना है वड़ा नाजुक, सम्हलकर पैर धरना ही ।
सिंगड़ना मत कभी जगसे; करो फिर प्रेम उत्तम ही ॥ ४ ॥
- ढोरे कर रही बढ़ियाल, जागो चेतो जल्दी ही ।
ढगाओगे नहीं भाई!; करो सार्थक समय को ही ॥ ५ ॥
- ढरो मत तुम बनो सचे, करो पुरुषार्थ पहिला ही ।
ढमाढम व्यर्थ की छोडो, करो पहिचान निजकी ही ॥ ६ ॥
- तमासा लखके इस जग का, न पाया सार भी कुछ ही ।
थभो नहीं पेसे स्थल पर, कलंकित जो बनाये ही ॥ ७ ॥
- दयामय होकर जीवन में, रखो समदृष्टि अपनी ही ।
धैर्य येही यताता है, लखो स्वरूप अपना ही ॥ ८ ॥
- नमन कर देवगुरुवर को, शुभाशिष शिष्य पाना ही ।
पकडना हाथ ऐसे का, लगाये पार नौका ही ॥ ९ ॥
- फसावे जग में यह त्यागो, यतावे येही आगम भी ।
बनो उत्तम, बनो निर्मल, करो फिर कार्य उत्तम ही ॥ १० ॥
- मगत होकर दगाओ क्यों? जग सोचो विचारो ही ।
महा यह मोह शत्रु है, जैसे माना है अपना ही ॥ ११ ॥
- यही सिद्धान्त जितवर का, दटाओ राग द्वेषादि ।
रगडना सर्व अर छोडो, दरो मिथ्यात्व अपना ही ॥ १२ ॥
- लहोगे परिणाम फिर सुन्दर, बढ़े शक्ति भी निज की ही ।
बचन भी ऐसे उच्चारो, लगे जो सर्व को प्रिय ही ॥ १३ ॥
- शमाओ मोघ भी अपना, जन्मता है जो निजको ही ।
पट करवाय जो निजक, बगे निज प्रेम मे यह भी ॥ १४ ॥

समय सुन्दर बरे ! उत्तम, करो उपयोग इसका ही ।
 हटाकर सर्व संशय को, करो, समकित पर श्रद्धा ही ॥ १५ ॥
 क्षमा है वीरका भूषण, क्षमा धारण करो फिर ही ।
 त्रिपुटी सम्यग्दर्शन की, सभी देशन से, उत्तम भी ॥ १६ ॥
 ज्ञप्रभु सर्वज्ञता नाहीं, और ईश्वर कहाता भी ।
 अरिहन्तदेव भगवन्त को, सभी से श्रेष्ठ मानो ही ॥ १७ ॥
 आदिप्रभु का धर्म जैसा, लखा नहीं धर्म और ही ।
 ऋषिवर जैन के जैसे, न त्यागी हमने पाये ही ॥ १८ ॥
 राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

श्री जैन धर्म प्रकाश

(अंतर्लक्षिका)

हरिगित छंद

श्री ते कल्याणुक्षारी सूर्यके, सदा श्री पद अनुसरै,
 जै वस्यां ने भडाविदेहे, स्तवना तस सारी करै;
 नभीओ नित्ये पूरणु अति, वीश विहरमानने वणी,
 धर्मदाता जगत्प्राता, पूजे, अतिदिन लणी लणी. १
 रस्तो इडो जतावतां, पद पहेलुं अरिहंत पावतां,
 मणी सुरनर कोडाकोडी, गुणु अहोनिश गावतां;
 प्रसन्न चित्ते इडी रीते, पूजे ने, जन आदरे,
 काज तेहनं सधणा सीजे, अंते अविर्येण पद वरे. २
 सत्य समजो शाणु सरवे, असत्य सर्व अणु करै,
 मारुं मारुं करवुं मेढी, धर्म ओके हिलमां धरे;
 शिष्य सारी गणुने प्यारी, नरनारी नित्ये अहो,
 करवी किया ज्ञान संयुत, सायुं सुभ सुभलाव लहो. ३
 सुभलाव रवलभाधं भास्तर
 अंजुवाडा

આત્મશુદ્ધિકુલકમ્

મૂલ કર્તા તથા અનુવાદક આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

(અનુસંધાન ગતાંક ૫૪ ૫૩ થી)

(અવતરણ) નિર્વાણના પરમ સુખનો ઉપાય જણાવે છે—

જાવ ન કિંજદ્ ચાઓ, દુઃહેઝળં ચં સુત્કરણાણં ।

સંસાહનમનિયાણં, તાવ ન નિન્વાણપરમસુહં ॥ ૨૨ ॥

જ્યાંસુધી આપણે વિષય, ક્ષયાય, હિંસા વિગેરે દુઃખનાં કારણોને ન તણએ અને નિયાણાનો ત્યાગ કરીને વૈરાગ્ય, તપશ્ચર્યા વગેરે ખરા સુખનાં સાધનોની સેવના ન કરીએ ત્યાંસુધી શુદ્ધિતાં સ્થિર અને સાચાં સુખો મળે જ નહિ. (૨૨).

નિયગુણમગ્નો હોજા, કમ્માહીણા સંમત્યમંવંજીવા ।

અચ્છેરં કિં તેસિ, વિવિહંપવિત્તીઠ જં હોજા ॥ ૨૩ ॥

ઉપર જણાવેલી બીનાને ધ્યાનમાં રાખીને હે છવ ! તું તારા નિર્મળ આરિત્ર વગેરે આત્મિક શુભોમાં મગ્ન થયે. વંજી એમ વિચારને કે-સારે ગતિના છવો કર્મને, આધીન છે અને તે જ કારણથી તેઓ દુઃખદાયી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે એમાં આશ્ચર્ય શું ? (૨૩)

(અવ૦)—સ્વચ્છતાદિની સાચી સ્થિતિ જણાવે છે—

તું નો કર્સદ્ તુજ્જં, મવે જ કેઝિ વિવેયપરિહીણા ।

મહિમે તિ વિમંસંતે, તરુમયવિહગાહંસયણાઈ ॥ ૨૪ ॥

હે છવ ! તું કોઈનો નથી અને તારું કોઈ નથી. એટલે તારાં શ્રી, પુત્ર વગેરે મોહાદિને આધીન થયેને એમ માને છે કે—“ આ મારો પિતા છે, આ મારો પિતા છે, શ્રી આ મારો રક્ષક છે. ” પણ તેમ માનવામાં તેમની અને તારી ગંભીર ભૂલ થાય છે. તે શ્રી આદિ પદાર્થોને જન્મનાં કોઈ સાથે લાગ્યું નથી અને મરણનાં સાથે લઈ જવાના નથી. તથા મરીને છવ જ્યાં જાય ત્યાં તને એમ યાદ પણ નથી આવતું કે-મારા પાછલા ભવનાં શ્રી આદિનું શું થતું હશે ? વગેરે. તો પછી “ તું તેનો અને તારા તે ” એમ કઈ કીતે બને ? ખરી બીના તો એ છે કે જ્યાંસુધી મહાભાદિ સ્વાર્થસિદ્ધિ થતી હોય ત્યાંસુધી ઉપર જણાવ્યા સુગ્ધ અસ્તપરમ માન્યતા છે અને એકબીજાને રાજી રાખવાને અનેક પ્રદારની પ્રવૃત્તિ થાય છે. સ્વાર્થ સર્વા બાદ ‘ દોગ મટયે વેદ્ય વેદી ’ એવું જ દેખાય છે. જેઓ વિવેક ગિનાતા હોય છે તેઓ જ શ્રી આદિની

ખાળતમાં 'આ મારું-આ મારું.' એમ વિચારે છે-માને છે; પરંતુ તત્ત્વ-દષ્ટિએ (ખરું જોતાં) તો તે સ્વચ્છ વગેરે રાત્રિએ ઝાડ ઉપર મળેલાં પંખીઓના મેળા જેવાં છે. (૨૪).

હવે હિતશિક્ષારૂપે જીવની સાચી પરિસ્થિતિ પાંચ શ્લોકદ્વારા જણાવે છે—

તુહં જં તં તુમ્મિ ઠિયં, નિયંગુણવહરિત્તમણ્ણમત્થાહ ।

.. તુજ્જં તં હોજ્જ કહં, જમ્મણંસંયંધવહરેગા ॥ ૨૫ ॥

હે જીવ ! જે સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોત્તારા છે તે તો તારામાં જ રહ્યા છે. તેને માટે તારે બીજા જવાની કે બીજાની પાસે માગણી કરવાની લેશ પણ જરૂરી આત નથી. એ જ્ઞાનાદિ શુભોત્તારી ભિન્ન (અલગ) એવા ધન વગેરે સાંસારિક પદાર્થો અન્ય છે એટલે તારા નથી એમ જરૂર યાદ રાખજો. 'વળી' તું નિરંતર વિચારજો કે હે જીવ ! જે ધનાદિ પદાર્થો જન્મશ્લેષ સાથે નહોતા તે તારા કદી રીતે થશે ? અર્થાત્ નહિ જ થાય. જન્મશ્લેષ તો જ્ઞાનાદિ શુભો જ સાથે હતા અને તે જ સાથે આવશે અથવા તારું કલ્યાણ કરશે, તને મોક્ષે પહોંચાડશે. (૨૫).

પરલોચનગ્જીવે, સહ તેણં ગંછણં નં તં કહયા ।

સાહિજ્જણં પરં તં, તમ્મોહો તેણં કિં જુત્તો ? ॥ ૨૬ ॥

હે જીવ ! જ્યારે તું આ ઔદારિક શરીરના સંબંધ તણ દઈને બીજા ભવમાં જઈશ ત્યારે તે ધનાદિ પદાર્થો અહીં મૂકીને જ તારે જવાનું છે, માટે તે પદાર્થો પર છે એટલે તારાથી અલગ છે એમ તું માનજો. હવે હું તેને શિખામણ આપું છું કે તે ક્ષણિક પદાર્થોમાં મોહ રાખવો, એ શું બ્યાજબી છે ? અર્થાત્ બ્યાજબી નથી. (૨૬)

સ્વણિયં સરીરમેયં, પહસમયં વિવિહરંગસંજુત્તં ।

અવિણાસં તં કમ્પહા, કીરહ તેણં સહ વિલાસો ॥ ૨૭ ॥

હે જીવ ! આ તારા ઔદારિક શરીરમાં શ્લેષે શ્લેષે જુદા જુદા રંગ દેખાય છે, માટે તેને તું નિત્ય માનીશ નહિ, વિનશ્વર માનજો. તું તો અવિનશ્વર-નિત્ય છે. આ રીતે તારું અને શરીરનું સ્વરૂપ જુદું છે, તો પછી તું આ માટે શરીરની સાથે વિલાસ કરે છે ? તેનાં મોહમાં ફસાઈને આ માટે લોગતુચ્ચનો શુભામ બને છે ? આ તારી ભયંકર ભૂલ થાય છે તેને જલ્દી મુધારી લે અને તારું સંભાળી લે. (૨૭)

તણુસંગ વિણાસટ્ટં, વિસારસારગ્ગહહ્મહિટ્ઠા ।

ણિમ્મલસંજમસેવા, નાણહ્મા મુત્તિમુક્કદયા ॥ ૨૮ ॥

હે જીવ ! તું એમ જરૂર સમજી લેજો કે આ તારું શરીર અશુભિમય અને અસાર છે. તેનો કાયમને સંબંધ દૂર કરવા સારુ અને અસાર શરીરમાંથી

સાર ગ્રહણ કરવા માટે પરમ કરુણાનિધાન શ્રી તીર્થંકરદેવે કરમાવ્યું છે કે—
હે ભવ્ય શુભો ! નિર્મલ જ્ઞાનદર્શન સહિત સમ્યક્ચારિત્રની પરમ ઉત્સાસથી
જરૂર સાધના કરજો, કારણ કે તે જ સુક્રિયાના મુખને આપનાર છે. મોટી મોટી વાતો
કરવામાં તો તમારી ઘણી ઉંમર આવી ગઈ, એમાં શું પેદા કર્યું ? તેનો વિચાર
કરજો. ખીલતને શિખામણ દેવામાં લેટલી હું શિયાદી વાપરો છો તેટલી નિર્મળ
ચારિત્રની સાધના કરવામાં વાપરો તો જ ખરી સમજણ આવી કહેવાય. (૨૮)

રાગદોસા વુત્તાં, સંરિક્તનિયંઘણાહ કમ્મચણ ।

ચરો મિચ્છત્તાઈ, તવિત્યારો મુણેઝવ્વો ॥ ૨૯ ॥

હે શુભ ! આ ચાલુ પ્રસંગે તું જરૂર યાદ રાખજો અને વિચારજો કે પ્રભુ
શ્રી તીર્થંકરદેવે કર્મબંધનાં કારણો રાગ ને દ્વેષ એ બે કહ્યા છે; અને તેના જ
વિસ્તારરૂપે એમ પણ કહ્યું છે કે—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય, યોગ (પ્રમાદ)
વગેરેથી કર્મબંધ થાય છે. (૨૯)

રાગ દેખને છોડવાનું જણાવે છે—

રાગદોસવિણાસા, મુષિપયં પવયણમ્મિ ણિદિટ્ઠં ।

ઇપ તેસિ પરિહારો, કાયવ્વો ધમ્મિયયંણેહિ ॥ ૩૦ ॥

શ્રી જૈનેન્દ્રાગમમાં કહ્યું છે કે—સંયમરૂપ ખડ્ગથી રાગદ્વેષરૂપી રાક્ષસોનો નાંધ
કરનારા ભવ્ય શુભો જ સુક્રિયપદને પામી શકે છે, ખીલ નહિ—આ પ્રમાણે સમજીને
શુદ્ધ આત્મધર્મની સચિવાળા ભવ્યશુભોએ તે ગદ્ગદો જરૂર ત્યાગ કરવો જોઈએ. (૩૦)

પરાભિલાષા એ ભયંકર દુઃખ દેનાર છે વગેરે પાંચ સ્તોત્રકારા જણાવે છે—

પાસા પરાહિલાસા, તવિરહાહીણમપ્પિયં સુલ્લં ।

પરિતોહેલા તા સા-જજો હવિજા પરા સંતી ॥ ૩૧ ॥

ઓઆદિ પરવસ્તુઓની પ્રતિષ્ઠા એ પાશ જેવી ભયંકર દુઃખ દેનાર છે.
તેને દૂર કરવાથી જ આત્મિક મુખ પ્રકટે છે, એમ સમજીને આત્માથી અલગ એવા
પદાર્થોની અભિલાષા ન જ કરવી જોઈએ; કારણ કે તે પ્રમાણે વર્તીને સ્વભાવમસ્ત
રહેનારા આત્માર્થી શુભો જ ખરી શાંતિનો અનુભવ કરે છે. (૩૧)

ઉપ્પાદરંગો કદયા-કદયાઝવણઈ નિવત્તદીણત્તં ।

કિત્તી કદયાઝવજ્જમો, સે સવ્વો પુગ્ગલવિલાસો ॥ ૩૨ ॥

વળી આત્મદષ્ટિ સતેજ રાખવાને માટે એટલે આત્મારૂપી મોનાને નિર્મળ
બનાવવાને માટે ભવ્ય શુભોએ વિચાર્યું જોઈએ કે—સંસારમાં ધરીકમાં આગાદી
દેખાય છે અને ધરીકમાં બરગાદી દેખાય છે. ધરીકમાં દોષ રાજા બને છે, તો
દોષ માણસ ખીખાદી શું બાપ છે. દણ્ડવડમાં દોષીનાં કીર્તિનાં વાગ્ગ વાગે છે,

તો કોઈની ક્ષણવારમાં અપકીર્તિ ફેલાય છે. આ બધી પુણ્યલની જ ગાળ છે. એટલે કરેલાં શુભાશુભ કર્મોનું એ ફળ છે એમ સમજો. (૩૨)

સુદોષઝોગસમયા-મણ સમ્મત્તનાજચરણેણ ।

નિવ્વુહવરમમેળે, નિયપ્પસુદ્ધી ધુવા હોજા ॥ ૩૩ ॥

આ પ્રમાણે બીજી શ્લોકમાં કહેલી જીતાને બરાબર યાદ રાખીને જે ભવ્યજીવો શુદ્ધ ઉપયોગ અને સમતા શુભ સહિત સમકિત જ્ઞાનને આસ્તિત્વ મોક્ષમાર્ગની પરમ ઉલ્લાસથી સાધના કરે છે તેમનો આત્મા જરૂર નિર્મળ થાય છે. આ સુદૃઢી જ આ કુલકનું નામ થાયકારે 'આત્મશુદ્ધિ' એવું રાખ્યું છે. (૩૩)

હવે છેવટની હિતશિક્ષા કરમાવતાં આત્મા કર્મ રીતે શુદ્ધ થાય તે પણ બતાવે છે.

એવમણહવિત્થારો, મણિઓ મગ્ગો નિયપ્પસુદ્ધીય ।

આરાહિજા મન્વા-પરિચંતપમાયરિસંગા ॥ ૩૪ ॥

આ પ્રમાણે થાયકારે આ કુલકમાં આત્મશુદ્ધિ કરવાનો રસ્તો દુકામાં જણાવ્યો છે તેને યાદ રાખીને જે ભવ્ય જીવો ! જે તમે પ્રમાદરૂપ શત્રુનો સંગ તણને અપ્રમત્તપણે તેને સાધશો, તો તમે તમારા આત્માને જરૂર નિર્મળ બનાવી શકશો. (૩૪)

કુલર્ગસિમસ્સ નિસવળ-પરિમાત્રણસાહુગિસંસંગા ।

અપ્પંકળયંસંસુદ્ધી-નિયમા નસ્થિત્ય સંદેહો ॥ ૩૫ ॥

આ કુલકને ગીતાર્થની પાસે પહેલાં સાંભળવું, પછી એના અર્થનો વિચાર કરવો. ત્યારબાદ તેને હૃદયમાં ઠસાવીને સચ્ચગૃહસ્થનાદિ મોક્ષમાર્ગની નિર્મળ સાધના કરવી. એ પ્રમાણે કરવાથી આત્મારૂપી સુવર્ણ અગ્નિના સંસર્ગની જેમ જરૂર નિર્મળ બને છે એમાં લેશમાત્ર શંકાને સ્થાન છે જ નહિ, એમ હું જૈનેન્દ્રાગમના આશિક (અલંક) અનુભવથી કહી શકું છું. (૩૫)

હવે કર્તા પ્રશસ્તિ જણાવે છે—

મુણિણિહિંદંદુમિદ, વિક્રમવરિસે ચ કત્તિચજ્ઞદિણે ।

કપ્પહવાણિજરે, બહુદિરિકરયણજલહિનિદ્દે ॥ ૩૬ ॥

તવગચ્છગયણદિણયર-ગુરુવરસિરિણેમિસુરિસીસેણ ।

કુલર્ગ પંડમેણ કયં, વરપ્પસુદ્ધીહ સમ્મદયં ॥ ૩૭ ॥

ઘણું સંયમધારી ભવ્યજીવોરૂપી રત્નોને પેદા કરવામાં સમુદ્ર જેવા મહાપ્રાચીન શ્રી કર્પેટવાણિજ્ય (કપકવંજ) માં વિ. સં. ૧૯૯૭ ના કાર્તિક શુદ્ધ એકમને દિવસે તપાગચ્છરૂપી આકાશમાં સૂર્ય જેવા તપોગચ્છાધિપતિ, શાસન-સમ્રાટ, સુરિચક્રકવર્તી, જગદ્ગુરુ, પરમોપકારી, મારા આત્મોદ્ધારક ગુરુમહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરોદ્ધરજીના ચરણકિંકર વિનેયાણ વિજયપદ્મસૂરજે બરા મુખને

મહાત્માશ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પદ મું

ગતાંક પૃષ્ઠ ૪૬ થી ચાલુ

(સ્વગૃહ ને પરગૃહ)

૨. હવે ચેતનરાજ પોતે કોણ છે તેનું જ્યક્ષ્ણ કરે છે. આ અંતરંગ આત્મવિચારણા છે અને કોષ્ટક જ વાર લખ્યું છે. પણ યદ્ય આવે ત્યારે તે ખરી સુખી હાલુ છે. આપણે એમાં જરા ચંચૂપાત કરીએ. ચેતનજી પોતે એની શુદ્ધ દશામાં હોય ત્યારે ભુદા છે અને કર્માવરિત દશામાં હોય ત્યારે શુદ્ધ દેખાય છે. આ બન્ને ભાવ મન્મુખ રાખી આપણે આગળ વધીએ. (ચેતનાની સંખ્યા આ વાત ચોખી કરે છે.) ચેતન પોતે પુનમના ચંદ્ર જેવો નિર્મળ છે. શરદ્ઋતુની પુનમની રાત્રિએ ચંદ્રને જેવો હોય, તે વખતે એ જેવો તદ્દન નિર્મળ, સ્વચ્છ લાગે, સાત લાગે તેજ ચેતનરાજ નિર્મળ છે. એની શાંતિ અને બલ્લતા ઓર જ છે અને એવા ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું તેનું જ્ઞાન છે. જ્ઞાનો અને જ્ઞાનં ભુદાં નથી, જ્ઞાનીતો શુભ જ્ઞાન છે અને શુભ હોવા છતાં બન્નેનો મંચુક્ત સંબંધ છે. અનેક શુભનો સરવાળો કરતાં દ્રવ્ય થાય છે અને છતાં શુભ વગરનું દ્રવ્ય નથી-દ્રવ્યનું અસ્તિત્વ શુભથી જ છે. આત્મા પોતે ચંદ્ર છે અને જ્ઞાન ચંદ્રનો પ્રકાશ છે. ચંદ્ર અને તેનો પ્રકાશ સાથે જ રહે છે, છતાં એ એનો શુભ છે. ચંદ્ર વગર પ્રકાશ ન હોય એ વાત ખરી છે, એટલી જ ખરી વાત ચંદ્રનો એ શુભ છે એ પણ સમજવા યોગ્ય છે.

આવા ચંદ્રના શુદ્ધ પ્રકાશને દૂર રહેલાં વાદળોં અટકાવે છે. એ વચ્ચે આડાં આવી ચંદ્રના પ્રકાશને બંધા દેતા નથી, તે પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મો આત્માના જ્ઞાન-શુભને બંધાર આવવા દેતાં નથી. જેમ ધણી કેડલ પાવરનો દીવો હોય છતાં તેની આસપાસ ફૂગ દાંડણ કરવામાં આવ્યું હોય અને દાલમાં 'બ્લેક આઉટ' થાય છે તે પ્રમાણે તેને આવરણ કહ્યું હોય તો તેનો પ્રકાશ અદ્ભુત, અદ્ભુત, અદ્ભુત અને નદિવત્ યદ્ય બન્ય છે, તેમ ચંદ્રના શુદ્ધ પ્રકાશનો આડે વાદળોં આવે ત્યારે તેનો પ્રકાશ ઓછો, તેથી વધારે ઓછો અને કેટલીક વાર તો નહિ જેવો કરી નાખે છે. પણ તે જ વખતે એક વાન જ્ઞાનમાં રાખવા યોગ્ય છે કે ચંદ્ર પોતે તો પ્રકાશમય જ છે, એનામાં પ્રકાશ છે, પણ વાંદળોંને લઇને અવરાઈ ગયો છે, છતાં પ્રકાશ ત્યાં છે એટલે પ્રકાશ ઓછો દેખાય કે ન દેખાય તેથી ત્યાં તે અદ્ભુત કે લગભગ નથી એમ ધારવાનું નથી. પ્રકાશ તો છે, પણ એની આડે આવરણ આવી ગયું છે. અને વાદળોં હોય કે ન હોય પણ ચંદ્રનો

આપનાર આ આત્મશુદ્ધિકૃતકની રચના કરી, અને સુરતના સ્વીચ દાવક શા. સુરચંદ્રભાઈ પુરુષોત્તમદાસની અને ભાવનગરના સ્વીચ દાવક શા. કુંવરજી આણંદજીની વિનંતિથી રાજનગર (અમદાવાદ) માં વિ. સં. ૧૯૯૭ ના પોષ શુદ્ધિ છઠ્ઠે આ કૃતકનો સ્પષ્ટાર્થ (વિવેચન) લખ્યો. તે જાનેના આલંબનથી તીર્થસ્વરૂપ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ સંસારચક્રનો પાર પામે એટલે નિર્વાણપદને પામે. (૩૬-૩૭)

પ્રકાશયુક્ત તો ચંદ્રમાં છે જ, એ ત્રણ કાળ ત્યાં છે અને રહેવાનો છે. સ્વભાવે એ પોતે આવરણ વગરનો છે, અંતરાય વગરનો છે અને સર્વ સમય પ્રકૃતિએ પ્રકાશમય છે. એ જ પ્રમાણે ચેતન પોતે તો જ્ઞાનમય-પ્રકાશમય છે, એનામાં જ્ઞાન ભરેલું છે અથવા એ પોતે જ્ઞાનમય જ છે અને એ એની શુદ્ધ દશા છે, એ એનો મૂળ યુક્ત છે. જેમ પ્રકાશ વગરના ચંદ્રની કદખના અશક્ય છે તેમ જ્ઞાન વગરના આત્માની કદખના કે એનું અસ્તિત્વ અકલ્પ્ય છે, કારણ કે એ સ્વભાવથી જ અનાવૃત્ત છે. એ કદી આવરણ પામતો નથી એમ સમજવાનું નથી, પણ સત્તાએ અણુઅવરાયક્ષો છે એમ સમજવું. એટલે બાહ્ય નજરે એના પર આવરણ ચડેલ દેખાય, છતાં જરાબર ઊંડા જીતરતાં એ પોતે આવરિત થતો નથી એ એની સ્થિતિ છે. બહારથી એ આવરિત લાગે, પણ એનો સ્વયં પ્રકાશ અંદર ઝળહળતો રહેલો જ છે એ વાત સમજીએ સારે જ આત્મા જરાબર ઝોળખાય. આ આત્માની સ્થિતિ ચેતનાની સખી વાદ કરે છે. સાંત સમયમાં એ વિચાર કરે છે કે અત્યારે બાહ્ય નજરે એ ગમે તેટલો આવરિત યદ્યપિ ગયેલો લાગે, પણ અંદર જ્ઞાનપ્રકાશથી ભરેલો છે અને એનો પ્રકાશ સ્વભાવથી જ કદી આવૃત્ત યદ્યપિ તેમ નથી. આવા સ્વભાવે અનાવૃત્ત આત્મામાંથી જ્ઞાન જન્મ નથી, છતાં વાદળોની જેમ કમો એના પ્રકાશને રોકે છે, અને એમ હોવા છતાં એ સ્વભાવે અનાવૃત્ત છે. આ વાત સમજાય સારે ચેતનને ઝોળખાય તેવું છે.

પ્રકૃતિએ અનાવૃત્ત, છતાં કર્માવરિત યદ્યપિ ગયેલા ચેતનનો પ્રકાશ અંદર છે એનું એક વાર જ્ઞાન થાય ત્યારે એની શુદ્ધ ચેતના અંદર પડેલી છે અને છતાં બેર કરી શકતી નથી એ સર્વ વાત સ્પષ્ટ થાય છે. શુદ્ધ જ્ઞાનપ્રકાશનો માલેક અત્યારે વિચારમાં પેંડી જઈ સંસારમાં મસ્ત યદ્યપિ છે અને જીભે રૂપડો અને હલકટ હોય તેવો દેખાય છે તે બંને વાતનો મેળ આ રીતે થાય છે. અંદર શુદ્ધ પ્રકાશ ભરેલો છે અને તે અવરાઈ ગયેલો છે, એટલે એની ચેતના બેર કરી શકતી નથી. આવા શુદ્ધ પ્રકાશના ધુણી ચેતનરાજને ઉદ્દેશીને આગળ એની વર્તમાન સ્થિતિ સમજાવે છે, તેનાં પર વિવેચન કરે છે અને તેને જાગૃત થવા પ્રેરણા કરે છે.

ચેતનરાજની શુદ્ધ દશાની સ્થિતિ જરાબર વાદ કરી તેને કેમ સમજાવે છે ? તે હવે જોઈએ. મહાજ વિચારકને પણ આવી ધન્ય પૂજા જીવનમાં કોઈકાઈ વાર જ સાંપડે છે, તે વખતે તે વિચારમાં પડી જાય છે, પોતાની આત્મવિચારણા કરે છે અને પોતાની સાથે જ આંતર-જલ્દ કરે છે. આવા પ્રસંગો કવચિત્ આવે છે, પણ ખરા ઉપયોગો અને શુભ પરિણામજન્ય હોઈ ખાસ સમજવાયોગ્ય છે. ચેતનરાજ, ચેતના અને તેની જાહેનપણી સર્વનો એકીભાવ છે તે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. ચેતનરાજ પોતાને આગળ સમજાવે છે અને જણાવે છે તે આ પ્રમાણે:—

૧. આ ગાથાની બીજી પંક્તિમાં 'ભાણ' શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. તે બેસે તેમ નથી. ભાણ એટલે સૂર્ય થાય. ચંદ્રના પ્રકાશ જેવો સૂર્ય એ અર્થ કોઈ રીતે બંધાયેલો નથી. મારા ગુરુરાજ પં. ગંભીરવિજયજીના કહેવા પ્રમાણે લેખનદોષથી નાણને બદલે ભાણ લખાયું જણાય છે. એ પાઠ સૂર્ય થાય છે તેથી મૂળપાઠમાં સુધારો કરવા યોગ્ય લાગે છે. ભાણ શબ્દ રાખવાથી કોઈ પણ અર્થ શક્ય યદ્યપિ શકતો નથી.

૩. ચેતન ! તુ પરભાવમા ગમણ કરે છે, સ્થૂળ દ્રવ્યસુખોમા મોજ માણે છે કે મનોવિકારોમા પડી જાય છે કે શરીરશુશ્રૂષામા સમય વિતાવે છે-તેમા તને શો આનંદ આવે છે ? ભર્તૃહરિના નિષ્કૃષ્ટતા મોહકમા દૃઢ છે તેમ જણુ તૃપ્તિથી સુકાષ જણુ હોય સારે દહુ પાણી પીધુ, કે જૂખ લાગી એટલે જગમા કે કામવિકાર થયો તેને તમ કગ્વા સ્ત્રીમગ કર્યો-આમા સુખ શુ ? સ્વાદ રો ? વિકારવૃત્તિને પ્રાણી બૂલથી સુખ માને છે ? અપવા પારકા ઉપર કોવ કર્યો ઈર્ષ્યા કરી, જગ દરમા, મરકરી કરી કે પોતાની છતી અભતી પૈદ્ધગવિક મહત્તા પર અભિમાન કર્યુ એમા મોજ શી ? મોટાઇ શી ? સ્વાદ કયો ? જગ વિચાર એમા સુખ નથી આનંદ નથી, મોજ નથી

ખરી રીતે તો એમા તાગ શરીરની, તાગ પૈમાની અને તારી જીવાનીની દાનિ થાય છે દુઃખચારી મનુષ્યના શરીરના કેવા દાન થાય છે ? તે તો હૌરિદનમા જઈ ચાલી, પ્રભેદ કે મધુપ્રભેદની પીડા મદન કળાગતો અભ્યાગ કરનાથી જણાય તેનુ છે એ વ્યાધિથી છૂતી પણ શકેનો નથી અને નિગતે જીરી પણ શકતો નથી એને વિકારવ્યાધિઓ સજીમ મારે છે અને અર્ધ જ ખાગ્રીની વેદના અનુભવે છે આ શરીરની વાત ધર્મ મનના નારાની વાત તો જિપાડી છે ધનવાર્તાનું મન જવાનું કાગળુ રાત્રિનો ગળાપાટ-દુરાચાર મુખ્ય ગળાય છે અને ના પી રામા માથે ઘોળા રાગ ગાતમા દરચલી, આખના તેજનો નારા અને શરીરે વા, માધાના રોમ અને અકાલે ઘડપણ એ એની માથે અનિવાર્ય હોય છે આવી રીતે કાષ પગ સ્થૂળ ભોગમા પ્રાણી જીવરી પડે છે એટલે તન, ધન અને જોગનો નારા થાય છે એ અનુભવી કે ઉપાડી આખે અપોલન કરનાથી દેખાય છે

મનોવિકારી જામતોમા જોઈએ તો તન એટલે નિજ સ્વરૂપ સમજનુ, ધર્મ એમ્મે પ્રતિષેધ ધર્મધન અથવા ધર્મસ્વભાવ સમજવો અને જોગન એટલે આત્મ સક્તિ સમજી કાષપણ મનોવિકારને તામે થતા અથવા તેમા રમણ કરતા નિજ સ્વરૂપ, ધર્મધર્મ અને આત્મસક્તિનો દ્વાગ થતો જોવામા આવે છે. ચેતનરાજ ! જરા વિચાર : ત્યાં સુખ નથી ત્યાં સુખ મોધવામા કે માનસમા તાગ કેવા દાલ થયા છે અને થસાના છે ? તે વિચાર શરીર, પૈમા અને જીવાની રાચથી ગઈ અથવા જા એડી અને અતરાતમ-સ્વાસ્થ્ય જનુ, ધર્મ ગયો અને આત્મસક્તિ અગણી દગુ પણ ચેન

આ પન્નામા ગમણ કરવામા તારો અપવસ દિગે દિગે વધતો જતા છે ગમણુને કાષ પેર બોલાવે નહિ, એના મીઠુમરીપણમાં કાષ બ્રહ્મ ગમે નહિ એની પામે વટુ-દામરીને જવા દે નહિ-આ મોહી વાન હર જેમ જેમ એ પામણુની અપખર્તિ થતી જાય તેમ તેમ એ એટલો દહદહ થાય છે કે એ પોતાનુ જીવન અકારે સામે છે એ જ પ્રમાણે મનોવિકારમા એ જેમ જેમ વધતો જાય છે તેમ તેમ કાષ તેને છાંઈ, કાષ અભિમાની, કાષ કોપી, કાષ રામી કાષ નિષેધો કાષ મનપ્રતિષેધ, કાષ ગમાગ, કાષ રખડુ એવા અનેક ઉપાધા આવે છે એ આ રીતે અસદાકર્મા પણ એ પામણી મીઠાસ મુકાર્થ થાય છે

હરે એની એ પામણુ દહ હ કે એ પામણુ માણુમે પણ એ પામણુમા મેના નથી આ મિથિ પામણુમા થાય છે તિહારી માણુમે પણ એ પામણુમા જામણુમા નથી

થાય છે, કદી વધારે જીવે તો એનું ઘડપણ તો જારે દુઃખમય થાય છે. એને ધરમાં માન મળે નહિ, એની તકતેવડ કાંઈ જાળવે નહિ, એણે ખાધું છે કે નહિ? એ કાંઈ પૂછે નહિ એને ધરના એક પૂણ્યામાં એ ઉધરસ ખાધા કરે અને જીવાની એણે શુભાવી તેને પશ્ચાત્તાપ કર્યા કરે. આ સ્થિતિમાં એની કેવી જાણ કર મનોદશ થાય છે તેનું ચિત્ર દર-રોજના અનુક્રમમાં દેખાય તેવું છે. જીવાનીમાં કરેલા અત્યાચારોનાં ફળ ઘડપણમાં જરૂર ભોગવવાં પડે છે. એને હવે વિષય ભોગવાતા નથી એ પહેલું દુઃખ છે અને ભોગવેલ વિષયોનાં કડવાં ફળ ભોગવવાં પડે છે એ બીજું દુઃખ છે. માનસક્ષેત્રમાં આ વાત તે જ આકારમાં સમજી શકાય તેવી છે. મતલબી, અભિમાની અને ક્રોધીઓની હિતરાવરથામાં શાંતિ, આનંદ કે સંતોષને રચાન નથી, બનતી ફરજ જાળવ્યાની આત્મતૃપ્તિ નથી અને જીવનનો ઉદ્દાસ નથી.

ચેતનજી ! આવી રીતે પારકે ઘેર રમવા જતાં શરીર, પૈસા અને જીવાની ખલાસ થાય છે, અપમજા વધે છે અને હવે ધરમાં પણ હડધૂત થવાના દહાડા આવે છે; માટે કંઈક વિચારો અને વખતસર ચેતો. તજાવ વૃદ્ધ્ય અને પાણી નીકળવા માંડ્યું, પછી વિચાર કરવા માંડશો તો કાંઈ વળશે નહિ. એ તો પછી તજાવ ખાલી થયે જ છૂટકો ! આવી તમારી સ્થિતિમાં ગિચારી ચેતના-અળખા જોર શું કરે ? કેમ કરે ? કેના ઉપર કરે ?

આખા જીવનનો ઉદ્દેશ નિર્વિકારતા પ્રાપ્ત કરવાનો છે. એ ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે વિકારી દશાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વિકારી દશાએ ખારકું ધર છે અને એ ધરમાં રમણ કરતાં આત્માના કેવા હાલ થાય છે અને થવાના છે એ પર આ આખા પદની રચના છે.

૪. જે પ્રાણી ચેતનાની કુળમર્પણ છોડી આડે રસ્તે ચડી જાય છે એ તો પછી જંગલમાં જૂલો પડી જાય છે. સારા કુટુંબમાં એક જાતની આખર જામેલી હોય છે, ખાનદાનીનાં ખમીર હોય છે, એવા કુળવાન માણસો હલકાં કામ કરે નહિ, જ્યાં ત્યાં માર્થા મારે નહિ, રાત્રે રખડે નહિ. આ ખાનદાનીનાં ખમીરના અનેક દાખલા આપણે જોયા-જાણ્યા છે. એવા કુળમાં કોઈ કુસંગાર જાગે અને આડે રસ્તે ચડી જાય તો તેણે આખર શુભાવી કહેવાય છે. ખાનદાનના ફરજનને કાંઈ જીગર રમતાં કે વેશવાને ઘેર જતાં જીવે તો કેવું લાગે ? આ કુળવટ તે નિજરવરૂપ સમજવું. જે પ્રાણી આત્મસ્વરૂપ છોડી આડે રસ્તે ચડી જાય એટલે સંસારના વિકારમાં પડી જાય, પછી તો એની જારે ખરાબ દશા થાય છે.

રાજમાર્ગ-મૂળમાર્ગ છોડી આડે રસ્તે ચડી જાય તે તો પછી મોટી અટવીમાં

૧. કાંજીનો અર્થ મોકાણ ચક્ર શકે. મરણ પાછળ રહવાને મોકાણ કહેવાય છે. અને એમાં અર્થ દરીએ તો એવા માણસ મરે ત્યારે એની કાંઈ મોકાણ પણ કરતું નથી, કાણ માંડતું નથી એવો અર્થ શક્ય છે. એવા માણસ મરી જયા તો કાંઈ એનો ખરખરો કમળું નથી, એ જયા એ વાતનો કાંઈને શોક થતો નથી-એવો અર્થ થાય, પણ મરણ પછી જાનુકી અળખાનો એ વાત સાથે ઘાટ બેસતો નથી અને કાણ શબ્દ 'કહાણ.' કહેવું તે, હુકમ, આણના અર્થમાં જરાગર વપરાય છે એમ મેરતાના પ્રદેશના અનુભવી કહે છે તેથી એ અર્થને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે.

ફસાઈ જાય છે અને આડોઅવળો, અહીંનહીં, ફાંફાં માર્યા કરે છે. પરધરે ભટકનાર ચેતનરાજ ! તમે પણ કુળવટ છોડી આડે રસ્તે ચડી ગયા છો અને મનોવિકારને માર્ગે આગળ વધતા જાઓ છો. અરવીમાં પક્ષા એટલે પછી તો પત્તો નહિ.

દક્ષિણના ઘાટો જોયા હોય તો ત્યાં તો એક ઘાટ ચઢ્યા એટલે પાછી ગાળી આવે, એ ઊતર્યા એટલે વળી ઘાટ, એમ ચક્કરમા પડી જવાય. મૂળમાર્ગ છોડ્યો અને મનરૂપ મેધે કલ્પને લીધાં એટલે તો પછી ધોટના રસ્તા આવે. એમાં તો આડીઅવળી કેડીઓ અને ચડતા ઊતરતાના ગૂંચાળા જ હોય. મનહલ્લાષ્ટને અંકુશ વગર છોડી દીધા હોય તો એ તો કુંગર ને ગાળીમાં ચાલિતર કર્યા જ કરે, પણ એનો છેડો આવે નહિ.

આ મનમેધનો ઘાટ ભયંકર છે, માઠો છે, આકરો છે. એમાં કલ્પનાચિત્રો અને મમ રંગો ભરેલાં છે અને એમાં છેલ્લું ન દેખાય તેવા નાના મોટા રરના અને ગદલીગુંચીનો પાર નથી. આ અંકુશ વગરના મનહલ્લાષ્ટ અને પરધરે ભટકતા ચેતનજી એમ બન્ને આંધળા એકઠા થયા. મોટા ગાદ જંજલમાં બે આંધળા બેગા થાય ત્યારે રસ્તો કેણુ દેખાડે ? માર્ગદર્શક તો કેણુ, યદ્ય શકે નહિ એટલે બન્ને ફાંફાં માર્યા કરે.

વિકારમાં પડી-ગયેલ પારકે ઘેર રમણુ કરતાં ચેતનજીના આવા દાસ થયા છે. એ મનોરથ લાટની ખાંડમાં પડી ગયા છે, એ મનોરથ લાટની બતાવેલી આત્મવશિત નિરંકુશ મેરીજીના ચક્કરમાં પડી ગયા છે, એ ભવાટીમાં ભૂલા પડ્યા છે, એને માર્ગ બતાવનાર શાષ્ટ માથે નથી, એ હેરાનપરેશાન થઈ ગયા છે અને ચારે તરફ ફાંફાં મારે છે. એને રસ્તો બતાવનાર મન છે તે આંધળુ છે, અને પોતે વિકારમાં પડી અંધ થઈ ગયા છે. આવી દયામાં ચેતનગજ આવી ગયા છે એમ તેને જણાય છે અને તે વાત અત્યારે વર્તે છે એમ તેને કહેવામાં આવે છે. એક આંધળો અને તેની માથે બીજી આંધળો મળ્યો એટલે પછી એમાં મારાવાટ શી થાય ? બન્ને ફાંફાં માર્યા જ કરે અને જ્યાં ત્યાં ભરાઈ પડે એને પડે-આપડે.

કુળવટનો સીધો માર્ગ દતો તે મૂળી દીધો, આડે માર્ગે ચડી ગયા, ત્યાં મનરૂપ મેધ વરસ્યો, એણે નવા રંગો પૂર્વા, અનેક કલ્પનાચિત્રો દોરી દીધાં, તુખ્ખા જેવી નદીઓ મળી, તે બે કાંઠે થઈ ગઈ, એના ઘાટોની ભયંકરતાને મોજ મળી-આવી રિયતિ વિકારી આત્મા અને અચળ મન એનો જોગ થતાં થાય પછી શાઓ માર્ગે કળાંધી મૂએ ? કેણુ દેખાડે ?

૫. આવી રિયતિ થઈ છે એ કહી જનારી વિવેકપુત્રે ચેતનગજને બૂઝ્યો, એ મનગજ બાદ એ પિયુરને-પનિશજને મળી વાત કરી દીધી, એને જણાવ્યું કે તે પર-ભાવમાં ફરી પડ્યો છે, પુરુષમાં રાગી રહ્યો છે, આત્મભાવને વિમરી ગયો છે. એ દેહમાં, ધનમાં, પુત્રપુત્રીમાં, સગાંમજનીમાં મોજ માણી રહ્યો છે-એ મર્વ બોટું છે.

‘વિવેક’ એટલે સાઠું અને બગલ શું છે ને પારખવાની શુદ્ધિ. એ અંકરથી જ પ્રાપ્ત થાય છે અને જલારના ઉપરેકથી ખીલે છે. એણે ચેતનજીને ખરી વાત મમળતી. એને મમગજપું કે જેમાં પોને આનંદ મળતી બેઠો છે એ આનંદ યજ્ઞિક છે અને પરિજીમે મહાદુઃખકર અને બ્રમણુ કારવતર છે. એ ચોટો વખત મગ આવે, પળ બત્તિ પારકાં ને પારકાં છે, એ કહી પોતાનાં થાય નહિ અને રથાવી આનંદ આપી શકે નહિ, મારે

સાચો માર્ગ પરધરમાં રખડવાનો નથી, પણ સ્વધરને ઝોળખી ચેતનાના રંગમાં રંગાવું તે સાચો રસ્તો છે. આ ખૂબવણી અતિ મુશ્કેલ પણ ખાસ જરૂરી છે. એમાં પારકાં કાણુ છે ? તે ઝોળખવાનો પ્રયત્ન છે અને તેનો સંગ સર્વદા સાગ કરવાનો આગ્રહ છે.

હવે આ રીતે મમતાને ધેર ચેતનરાજ આવ્યા, એનાં વિવેકચક્ષુ ખૂલ્યાં, એની અધતા દૂર થઈ, એ મનોરથમિત્રના સંગથી દૂર થયા, એને પરધર રમણતામાં દોષ દેખાયા, ગૌરવહાનિ સમગ્રણી, ચક્ર પરિભ્રમણ નજરે પડ્યું અને અપાર અટવી અને છેડા વગરના માર્ગોનું જ્ઞાન થયું. આ જાણુ સ્વધરમાં જલહળતા દીપકોની ન્યોતિ દેખાઈ. આવી રીતે નિરાદિન વાટડી જોતી સમતાને ધેર (પદ સોળયું) આનંદધન પોતે પધાર્યા, એણે પારકી સ્ત્રીમાં સમતાની સેજડી શોધાવી; ત્યારપછી એનાં તદ્દન નવા રંગ થયા. પતિ ધેર આવે અને પારકે ધેર બટકવાની ટેવ છોડી દે ત્યારે તો ધરના રંગ તદ્દન ફરી થાય, ત્યાં વિરહના નિઃસાસને બદલે આત્મરંગના ઝરણાં ચાલે, ત્યાં સાચા આનંદની ઝડીઓ વરસે, ત્યાં કદી ન થયું હોય તેવું આતર આનંદસ્વરૂપ જામે અને ત્યાં વિયોગ, વિપાદ, શોક, બય કે અરતિ સર્વનો નાશ થઈ જાય, ત્યાં અત્યારસુધી કદી ન થયેલું એવું ધરનું રૂપ જ થઈ જાય. એ રૂપ કેવું થાય ? તે અન્યત્ર કહેવામાં આપશે. અહીં તો વાત એક જ છે કે પતિરાજને પરધેર રખડતાં વિવેકમિત્રે વાર્યા અને એને ધેર આવ્યા, એણે આત્મસ્વરૂપરમણતામાં સ્થિર કર્યા અને એના પોતાના ધરની સાચી ઝોળખાણ કરાવી.

અવનવા રંગ કેવા થાય તે પર વિવેચનની જરૂર ન હોય. એનો અનુભવ તો પ્રતીતિથી જ થાય તેમ છે. 'અનુભવગૌચર વસ્તુકે, જાણુયો ચાહી ઇલાજ' એ વાત અગાઉ કહી જ દાખી છે. એમાં કહેવા સાંભળવાનું 'કણુ નહિ'. એ અનુભવ યશે ત્યારે તો અધું સમગ્રણ જશે, પણ એ ત્યારે જ સમગ્રણ; અત્યારે નહીં સમગ્રણ. હાલ વાત એક જ છે. 'પરધરસંગ વારો અને પોતાને ધેર આવો. પોતાનાં માણસોને ઝોળખો અને પોતાનાં છે તે જ ખરા કામ આવશે, અડીબડી વર્ષતે એ બીજા રહેશે એટલું સમજો તમારી યોગ્યતા તેમાં છે, તમારું ઐશ્વર્ય ત્યાં છે, તમારી આનંદધનતા તે છે અને તમારો ખરો આનંદ તેમાં છે.' સરખાત ચેતનાની સખીએ કરી અને છેવટે વિવેકમિત્ર આવ્યા એમાં વિરોધ નથી. એ ચેતન, ચેતના અને ચેતનાની સખીને ઝોળખી ગયા હોય તેને સમગ્રણવાની જરૂર ન હોય. સુમતિ કે કુમતિ, ચેતના કે સમતા, વિવેક કે વિચારણા એ સર્વ અતે એક જ ધેર આવે છે તે ચાવી સમગ્રણ ત્યારે આનંદધનનો બાવ સ્વયં ખૂલી જાય તેમ છે, તેથી ચેતનાની સખી અને વિવેકમિત્રને અલગ ન સમજવાં અને ચેતનની જ ચેતના છે એ વાત ખ્યાલમાં રાખવી.

આ પદ ખરેખર અદ્ભુત છે, આત્મજ્ઞાનની વાનગી છે, ઉચ્ચ ભૂમિકાનું આલેખન છે અને પ્રગતિપોષક મહાનુભાવતાનું નિદર્શક છે. ઉચ્ચ દશાની પ્રભુતામાં આ રીતે મંડાણ થાય, ચેતનાની બાલીશતા દૂર કરાય અને ચેતનરાજને પોતાના ધરમા પધરાવાય-પછી ? પછી તો નવા નવા રંગ વાધશે, અનિર્વચનીય માર્ગો સાંપડશે અને અનાદિત નાદના ડંકા વાગશે, અજખાજખ ચાલશે અને ભારે ઉજત આંતરદશાનાં દર્શન થશે. એનું વર્ણન અન્યત્ર થશે.

તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંદોહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી,

[આ વચનો પૂર્વ મહાપુરુષો અને આગમમાનુસારી દૃષ્ટિથી રચેલાં આધુનિક મંચકારોના વચનોની ચૂંટણીરૂપે છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસુ જનોને જાણવા યોગ્ય ઉપયોગી યશો એમ ધારી બહાર મૂકવા ઇચ્છા કરી છે. રુચિકર પણ તેવા પ્રકારના હોવાને જ યશે. પ્રાયઃ સામાના વિચાર પ્રમાણે સંમત હોય એ સ્વાભાવિક છે તેથી કરીને લેખક પણ તથાપ્રકારનું અનુદાન-અવૃત્તિ રિયતિ અનુભવતો હશે એવું કાંઈએ માની લેવાની ભૂલ ન કરવી. વળી અનેક છૂટક છૂટક લેવાયેલ હોવાથી મંદુષ્યદિને લક્ષને વિષયનો ક્રમ જરોખર ગોઠવી શકાયો નથી.]

૧. આત્મિક ઉન્નતિ કરવાને, આત્માની શક્તિ ખીલવવાને અને આત્માના મહાનુ શુદ્ધો અને સામાન્ય શુદ્ધો ખીલવવાને ધાર્મિક જ્ઞાનની અત્યંત જરૂર છે.

૨. સમ્યક્શ્રદ્ધા સિવાય સમ્યક્જ્ઞાન થઈ શકે નહિ. સમ્યક્જ્ઞાન સિવાયની શ્રદ્ધા અંધશ્રદ્ધામાં જાય છે અને અંધશ્રદ્ધાથી અર્થાત્ મિથ્યા શ્રદ્ધાથી આત્મા શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી.

૩. નવતત્ત્વના યથાર્થિત અભ્યાસ સિવાય તત્ત્વશ્રદ્ધા થવી મુશ્કેલ છે.

૪. શબ્દ અને અર્થ ઉપર વિચાર કર્યા વિના ભાવરૂપ પ્રકાશ બહાર આવતો નથી, અને ભાવરૂપ પ્રકાશબહાર આવ્યા વિના મનુષ્યને યથાર્થ જ્ઞાન થતું નથી.

૫. જ્ઞાન જ્ઞાન તરીકે સાધ્ય નથી પણ ક્રિયાના સાધન તરીકે સાધ્ય છે.

૬. જૈનદર્શન જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે માનતું નથી, જ્ઞાન આચરણમાં મૂકવા માટે માનવામાં આવે છે.

૭. જ્ઞાનનું-જાણવાનું કૃણ એ જ કે અનર્થથી જાણવું અને ઇષ્ટનું સંરક્ષણ કરવું. આથી જ કહ્યું છે કે 'જૈનદર્શનમાં જ્ઞાન જ્ઞાન માટે નથી.'

૮. શાસ્ત્રાદિનું પઠન એ દ્રવ્યજ્ઞાન છે, આત્મસ્વરૂપનું જાણવું તે જ્ઞાનજ્ઞાન છે. સમ્યક્ત્વ વિના જ્ઞાનજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી અને જ્ઞાનજ્ઞાન વિના આત્મસ્વરૂપનું જાણવું-જોખણવું થતું નથી.

૯. ક્રિયા વગરનું જ્ઞાન અને જ્ઞાન વગરની ક્રિયા સફળ નથી. એટલે ક્રિયા હોય તો જ જ્ઞાન કહેવાય છે અને જ્ઞાન હોય તો જ ક્રિયા કહેવાય છે. જાનનેમાં જોણ અને પ્રધાનભાવથી દશાનો ભેદ છે.

૧૦. એકત્રી વ્યવહાર દાર્દનો સાધક નથી, તેમ એકલો નિશ્ચય પણ દાર્દનો સાધક નથી.

૧૧. સિદ્ધાંતમાં જ્યાં નિશ્ચયધર્મનું વર્ણન છે ત્યાં તે નિશ્ચયધર્મનો આદર કરવા માટે છે, પણ વ્યવહારધર્મના અંડન માટે નથી, તેમ વ્યવહારધર્મનું

વર્ણન છે ત્યાં વ્યવહારધર્મના આદર માટે છે પણ નિશ્ચયધર્મના ખંડન અર્થે નથી. વ્યવહાર અને નિશ્ચયધર્મની ગૌણતા મુખ્યતા પ્રત્યેક જીવના અધિકાર પ્રમાણે જાણવી. સાપેક્ષ બુદ્ધિએ સર્વ સત્ય છે.

૧૨. જેમ બે નેત્રો વિના વસ્તુનું અવલોકન ઘરાણર થતું નથી તેમ બે નય વિના દ્રવ્યોનું અવલોકન યથાર્થ થતું નથી. વ્યવહારનય વિના કેવળ નિશ્ચયનયથી કેટલાક નાશ પામ્યા છે, ત્યારે કેટલાએક જીવો નિશ્ચયનય વિના એકલા વ્યવહાર-નયથી માર્ગપતિત થયા છે એમ શ્રી તીર્થકરદેવોએ કહેલું છે.

૧૩. વ્યવહાર અને નિશ્ચય બન્ને નયોને ગૌણ મુખ્ય રાખી પ્રવૃત્તિ કરતાં વસ્તુને યથાર્થ બોધ થાય છે. જે વખતે વ્યવહારની મુખ્યતા હોય તે વખતે નિશ્ચયની ગૌણતા હોય અને જે વખતે નિશ્ચયની મુખ્યતા હોય તે વખતે વ્યવહારની ગૌણતા હોય. આમ બન્ને નય દૃષ્ટિઓમાં જ્યારે જેની જરૂરીઆત હોય ત્યારે તેનો ઉપયોગ બીજી દૃષ્ટિનો તિરસ્કાર ન કરતાં સમલાવની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે તો વસ્તુતરવનો યથાર્થ અનુભવ થાય છે.

૧૪. મહેલ ઉપર ચડતાં જેમ દાદર અને દોરડું પકડવાનું આલંબન લેવામાં આવે છે તે વ્યવહારરૂપ છે અને ઉપર ચડી ગયા પછી આ બન્ને આલંબનો મૂકી દઇ જે કાર્ય કરવાનું હોય તે રૂપ નિશ્ચયનું આલંબન લેવામાં આવે છે. પાછું જ્યારે ઉતરવાનું હોય ત્યારે વ્યવહારરૂપ દાદરાનું અને દોરડાનું આલંબન લેવું પડે છે, તેમ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જવા માટે સ્વાલંબનરૂપ કોઇ ઉત્તમ વિચાર, જ્ઞાન, સદ્ગુણ, જિન આકૃતિ આદિનું આલંબન લેવામાં આવે છે.

૧૫. પોતાના શુદ્ધ આત્માને મૂકી કોઇ સ્થળે કોઇ કાળે કોઇ પણ પ્રકારે શુદ્ધ નિશ્ચયનય બીજાનો સ્પર્શ કરતો નથી, છતાં વ્યવહારનું આલંબન લઇને નિશ્ચયમાં તે પહોંચે છે. આમ વ્યવહારના આલંબનને લઇ નિશ્ચય વર્તતો હોવાથી તે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરે છે.

૧૬. બહારથી જે વસ્તુ આવેલી હોય તે તરફ નજર રાખીને વ્યવહાર બોલે છે, ત્યારે નિશ્ચય અંદરમાં પોતાની જે વસ્તુ છે તે તરફ નજર રાખીને વાતો કરે છે.

૧૭. સર્વ નયનો આશ્રય કરનારા મહાત્માઓ નિશ્ચયમાં ખેંચાતા નથી, વ્યવહારને તજ દેતા નથી, જ્ઞાનને સર્વોત્કૃષ્ટ માનીને સ્વીકારે છે, પણ ક્રિયાનો અનાદર કરતા નથી, ઉત્સર્ગને આદરે છે પણ અપવાદને ભૂલી જતા નથી. ભાવમાં તત્પર રહે છે, પણ દ્રવ્યનું નિમિત્તપણું યાદ રાખે છે. એવી રીતે સાપેક્ષપણે અહર્નિશ વર્તન કરે છે.

૧૮. સાપેક્ષ એટલે વસ્તુસ્વરૂપની અપેક્ષા રાખીને ઉત્સર્ગ તથા નિશ્ચયને પામવા માટે અપવાદ કે વ્યવહારનું સેવન કરવું તે. અને તેનાથી રહિત એકાંત વ્યવહાર અનિવેકે આચરે તે નિરપેક્ષ-જૂઠો વ્યવહાર હોય છે અને જ્યાં જૂઠો વ્યવહાર છે ત્યાં ધર્મ હોતો નથી.

૧૯. જે વ્યવહાર નિશ્ચય તરફ લઈ જતો નથી, નિશ્ચયના અનુભવમાં મદદ-ગાર થતો નથી તે વ્યવહાર શુદ્ધ નથી.

૨૦. જેઓ મોક્ષને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે તે સર્વ પ્રથમ શુદ્ધ વ્યવહારનું આલંબન લઈને પછી નિશ્ચયના આશ્રયવડે પામ્યા છે. શુદ્ધ વ્યવહાર વિના નિશ્ચયની ઉત્પત્તિ હોતી નથી.

૨૧. વ્યવહારરત્નત્રયથી નિશ્ચયરત્નત્રય પ્રગટ થાય છે. આ રત્નત્રય વિના કોઈને કોઈ પણ કાળે પોતાના પરમ શુદ્ધ ચિદ્રૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી. આ જ્ઞાનીઓનો દૃઢ નિશ્ચય છે.

૨૨. સંયમઆચરણ ચારિત્ર એ વ્યવહારરૂપ છે અને સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર એ નિશ્ચયરૂપ છે.

૨૩. સંયમઆચરણ ચારિત્ર વિના કેવળ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રની સિદ્ધિ થતી નથી.

૨૪. નિશ્ચયનયમાં જ લીન થયેલા મહાત્માઓને જે ક્રિયાઓ અતિ પ્રયોજન-વાળી નથી તે જ ક્રિયાઓ વ્યવહારમાં રહેલા પુરુષોને અતિ શુભકારી છે.

૨૫. સ્થૂલ મલિનતાવાળાને વ્યવહારક્રિયા ઉપયોગી છે. વૃત્તિઓમાં રહેલી સ્થૂલ મલિનતા ઉત્તમ વ્યવહારવાળાં દાન, તપ, જપ, વંદન, પૂજન, દયા આદિ ક્રિયાઓથી દૂર કરી શકાય છે. મનમાં રહેલી સૂક્ષ્મ મલિનતા વિવેકદૃષ્ટિવાળા વિચારથી વિશુદ્ધ કરી શકાય છે.

૨૬. ક્રિયા એ મનને નિયમિત કરનાર સાધન છે પણ ધર્મ નથી. ઉપચારથી તેને ધર્મ કહેવાય છે. વિવેકપૂર્વકનો વિચાર ‘એ મનને સુધારવાનું’ કારણ છે.

૨૭. ક્રિયામાર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે પોતાનાં મન, વચન, શરીરને મત, તપ, જપાદિ યમ, નિયમોમાં અહોનિશ પ્રવર્તાવવાં પડે છે અને જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે ક્રિયામાર્ગમાં દૃઢતા થયા પછી અહોનિશ આત્મઉપયોગમાં તત્પર રહેવું પડે છે.

૨૮. વ્યવહારનય બળ્યા-આદર્શ વિના નિશ્ચયનય બળુવા-આદર્શવાળી ઇચ્છા કરવી તે તદ્દન અનુપયોગી છે. શુદ્ધ વ્યવહાર વિના નિશ્ચયનું જ્ઞાન કદી પણ પ્રાપ્ત થતું નથી.

૨૯. ક્રિયા ઉપર પૂર્ણ અભિડાન અને અધ્યાત્મ ભાવનાવડે ઉત્તમતા એવી મનોવૃત્તિને યોગ્ય એવું દિતકારી કાર્ય : એ જે આત્માને શુદ્ધિ કરનારા ઉપાય છે.

૩૦. જ્ઞાનીએ એટલી ધર્મક્રિયાઓ-આચરણોનો જનાવી છે તે આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અર્થે જ જનાવી છે.

૩૧. જન, અજન આદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન પણ આત્મજ્ઞાન માટે જ છે, એટલે તે બાહ્યનું એ આત્મજ્ઞાનનું પ્રયોજન છે.

૩૨. જૈનશાસ્ત્ર મુમુક્ષુઓને આત્મચિંતન સિવાય અન્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની સંમતિ જ નથી આપતું અને ન-છૂટકે પ્રવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા હોય તો તે માત્ર નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહેલ છે. એ જ નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિનું બીજું નામ 'અષ્ટપ્રવચન માતા' બાણુનું.

૩૩. જૈનસિદ્ધાંત હંમેશાં નિવૃત્તિપરાયણ હોઈ આત્મા સ્વસ્વરૂપને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે? તે દર્શાવનારું હોય છે.

૩૪. વૈરાગ્ય વિનાનું જ્ઞાન આત્માની પરમાત્મદશાં પ્રગટાવી શકતું નથી. પ્રથમ સાધનદશામાં વૈરાગ્યથી લેદજ્ઞાનની પુષ્ટિ થાય છે. અને લેદજ્ઞાનથી સ્વ-પરનો લેદ ભાસે છે અને તેથી આત્મા સંવરભાવમાં રમે છે.

૩૫. સઘળાં શાસ્ત્રો આત્માનો અનુભવ થવામાં કારણ છે, અને શુદ્ધ અનુભવ-જ્ઞાન કાર્ય છે.

૩૬. શ્રુતજ્ઞાનનો સાર આત્માનુભવ તથા સંવરભાવની પ્રાપ્તિ છે. તેની પ્રાપ્તિ જો ન થઈ તો તેનું શ્રુતજ્ઞાન ખર(ગધેડા)ની પીઠ પર અંદનના બાર સમાન છે.

૩૭. જો મન આત્માભિમુખ ન થયું તો ભણવું-ગણવું સર્વ વ્યર્થ છે. આત્મા-સાથે પ્રીતિ થયા વિના પરથી-પુદ્ગલભાવથી પ્રીતિ છૂટતી નથી, અર્થાત્ આત્મધર્મમાં રુચિ થયા વિના પુદ્ગલ ઉપર થતી મમતા ત્યાગી શકાતી નથી.

૩૮. આત્મા અમુક હેતુથી શુદ્ધ થાય અને અમુક હેતુથી શુદ્ધ ન થાય. આ કદાચરૂ છે. શ્રી ત્રિનેશ્વર ભગવાને આત્માને વિશુદ્ધ થવાના અસંખ્ય માર્ગો પોતાના જ્ઞાનમાં દેખ્યા છે, ગતાવ્યા છે, તેમાંથી તમારા દર્દને જે દવા (ઉપાય) લાગુ પડે તે લાગુ પાડો.

૩૯. અનંત જન્મથી કર્મકલેશવાળા ગાઢ થયેલા આ આત્માનો તે કર્મ-કલેશથી જે રીતે છૂટકારો થાય તેવા પ્રકારનો પ્રયત્ન તે પરમાર્થ અર્થાત્ તે જ સ્વાર્થ-આત્માર્થ છે.

૪૦. હર્લેલ એવું સમ્યક્ત્વ રાગ, દ્રેષની અંધિનો લેદ થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે રાગ, દ્રેષની અંધિનો લેદ અમુક હદ સુધી કર્મમળનો પ્રાસ થયે અપૂર્વ અધ્યવસાય-દારા કરી શકાય છે.

૪૧. જેમકેઈ જળાશયમાં કોઈ કાચો તદાસક્રત થઈને રહેતો હોય અને જળા-શયનું જળ સેવાળ તથા કમળનાં પત્રોથી છવાયેલું હોવાથી પેલા કાચળાને પાણી ઉપર આવવાનું છિદ્ર મળી શકવું ઘણું મુશ્કેલ હોય છે, તેમ આ સંસારરૂપી જળા-શયમાં છવરૂપી કાચળાને સમ્યક્ત્વરૂપ છિદ્ર હાથ લાગવું એટલું જ મુશ્કેલ છે.

૪૨. મિથ્યાત્વનો અભાવ અથવા ભગવાનના વચન પર શ્રદ્ધા અથવા આત્મ-તત્ત્વની યથાસ્થિત ઓળખાણ અથવા જડ, ચૈતન્યની ઓળખાણ અને આત્માનો

અનુભવ તે “ સમ્યક્ત્વ.” ઇચ્છાનો ત્યાગ તે વિરતિપણું અને કષાયોનો ત્યાગ તે અક્રિયાપણું.

૪૩. સમક્રિતી સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સદ્ગુણની પ્રાપ્તિથી સમદૃષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

૪૪. સમક્રિતી છવ્વ રાગદ્વેષથી પરવસ્તુમાં-પૌદ્ગલિક વસ્તુમાં રાચતોમાચતો નથી, અંતરથી ન્યારો વર્તે છે. જેમ જળમાં ઉત્પન્ન થયેલ કમળ જળથી નિર્લેપ રહે છે તેમ ભવ્ય છવ્વ સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થતાં સાંસારમાં પરવસ્તુના સંબંધથી ન્યારો વર્તે છે, સાંસારમાં રહ્યા છતાં સર્વ સાંસારિક પદાર્થો પરથી મમતા ત્યાગે છે, પરવસ્તુમાં થતી ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ બુદ્ધિનો ત્યાગ કરે છે એટલે તે પુદ્ગલાનંદી કહેવાતો નથી, પણ ચતુર્થ શુભસ્થાનકવાળો સમક્રિતી છવ્વ જ અંતરાત્મા કહેવાય છે.

૪૫. સમ્યગ્દૃષ્ટિને સર્વ પ્રકારના ભોગોમાં પ્રત્યક્ષ રોગોની માફક અરુચિ થાય છે, કારણ કે જે સમયે સમ્યગ્દૃષ્ટિની ચેતના સમ્યક્ત્વ હોવાને લીધે શુદ્ધ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે તે સમયે તેની વિષયોમાં અરુચિ હોવી તે સ્વાભાવિક છે.

૪૬. સમ્યગ્દૃષ્ટિ હેયને હેય સમજી છોડી દે છે, પરંતુ હેય પદાર્થના ત્યાગમાં કેવળ સમ્યક્ત્વ જ કારણ નથી, કિંતુ સમ્યક્ત્વના સફલાવની સાથે ચારિત્રમોહનીય આદિનો અભાવ પણ કારણ છે. અર્થાત્ સમ્યક્ત્વના સફલાવમાં વિષયો પ્રત્યે અરુચિ થાય છે પણ વિષયોનો ત્યાગ તો સમ્યક્ત્વ સાથે ચારિત્રમોહનો અભાવ હોયે છતે જ થાય છે.

૪૭. અવિરતિસમ્યગ્દૃષ્ટિ પાપમેવનને અનિષ્ટ માનવા છતાં અને ણીનને તેના પરિત્યાગનો ઉપદેશ આપવા છતાં પોતે પરિત્યાગ કરી શકતો નથી તેનું કારણ ચારિત્રાવરણીય ધર્મનો ઉદય છે.

૪૮. સમ્યગ્દર્શનના સફલાવથી જ શુદ્ધસ્વધર્મ અથવા મુનિધર્મને ધર્મ કહેવાય છે. એ વિના જાણે પ્રકારના ધર્મને વસ્તુના ધર્મ કહેવાતા નથી.

૪૯. ક્રીડી વગરનું નેત્ર અને મુગંધ વગરનું પુષ્પ જેમ નકામું છે તેમ સમ્યક્ત્વ વગરની ધર્મક્રિયા નકામી છે.

૫૦. દાનાદિ ક્રિયાઓ કરવાથી મોક્ષદ્વં મળે છે પણ તેમાં સમ્યક્ત્વ જ સદાયક છે.

૫૧. સમ્યક્ત્વ શુભ હોય તો જ પરમાર્થશી મનની શુદ્ધિ કહેવાય છે. સમ્યક્ત્વ વિના મનની શુદ્ધિ મોહાગર્ભિત હોઈ જિહ્વી જાંબન કરનારી થાય છે.

૫૨. જગતમાં શરીર અને મન સંબંધી દુઃખો પ્રાપ્ત થવાનું કારણ શરીર અને મન જ છે.

૫૩. મન સ્વતંત્ર નથી, પણ આત્મા સ્વતંત્ર છે.

૫૪. મન જે જે નિયંત્રિઓને વશ પર્વે છે તે તેનાં પૂર્વમામી કારણોને લીધે હોઈ આત્મા તે પ્રકારે વર્તે છે.

આગામી ચોવીશીમાં થનારા તીર્થંકરો

આગામી ચોવીશીમાં પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભ રાજાશ્રેણિકના જીવ થવાના છે, તે હાલ પહેલી નરકમાં ૮૪૦૦૦ વર્ષને આયુષ્યે ઉપજેલા છે.

ત્યારપછી બીજા તીર્થંકર અદીસોવર્ષે અને ત્રીજા તીર્થંકર ૮૩૭૫૦ વર્ષે થવાના છે તે અત્યારે ક્યાં છે? તેનો વિચાર કરતાં જણાયું કે તિર્થંચ કે મનુષ્યમાંથી તો તીર્થંકર થતા નથી. નરક અને દેવગતિમાં જ તીર્થંકર થાય છે. નરકગતિમાં તેટલા આયુષ્યો કોઈ તીર્થંકરનો જીવ નથી. દેવગતિમાંથી જે તીર્થંકર થાય છે તે ગહો-ગતાએ વૈમાનિકમાંથી જ થાય છે અને વૈમાનિકમાં પદ્યોપમથી ઓછું આયુષ્ય નથી. અંતર કે જ્યોતિષીમાંથી તીર્થંકર થતા જ નથી. ભવનપતિમાંથી કવચિત્ થાય છે, તેથી આ સંજંઘમાં વધારે વિચાર અને તપાસ કરતાં 'વિવિધ વિષય વિચારમાળા ભાગ પાંચમો' મુનિરાજ શ્રી મણિવિજયજીએ છપાવેલ છે તેમાં પૃષ્ઠ ૧૭૬ ઉપર આગામી ચોવીશીમાં થનારા તીર્થંકરોના નામ સાથે હાલ તે ક્યાં છે? તે સંજંઘે લખ્યું છે. તેમાં બીજા ત્રીજા તીર્થંકર ભવનપતિમાંથી આવીને થનારા લખ્યા છે. એટલે ઉપરની શંકાનું નિવારણ થાય છે. વળી તે નોંધમાં ૧૬ મા તીર્થંકર પણ હાલ ભવનપતિની અગ્નિકુમાર નીકાયમાં છે એમ લખ્યું છે. લોકપ્રકાશમાં પણ આને લગતું કેટલુંક વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. એ ચોવીશી તીર્થંકર કોના જીવધરો? એ જાણતમાં લોકપ્રકાશ સાથે મેળવતાં સદરહુ બુદ્ધિમાં ઘણાં નામોમાં ફેરફાર છે તે નીચે જણાવેલ છે.

૫૫. આપણા બધા વિચારો અને ભાવનાઓ તેના પૂર્વગામી વિચારો અને ભાવનાઓના પરિણામરૂપે અને અવલંબનભૂત છે.

૫૬. જેવી જેવી લાગણીયો જે જે કાળે કર્મજંઘ કયો હોય તેવા તેવા પ્રણાલ કે નિર્ણાળ, તીવ્ર કે મંદ રસે તે કર્મ ઉદયમાં આવે છે અને તે પ્રમાણે સુખદુઃખનો અનુભવ થાય છે.

૫૭. જેમ રસનો ઘાત થાય છે તેમ સ્થિતિનો પણ ઘાત થાય છે.

૫૮. હૃદયના શુભાશુભ વિચારોમાં પ્રથમ રસ, પછી નિશ્ચય-બળ, પછી પ્રયત્ન અને પછી ક્ષણ એમ અનુક્રમે ઉદ્ભવે છે.

૫૯. દરેક જીવ પોતપોતાના શુભાશુભ કર્મોના કર્તા અને તેજ તેનો ભોક્તા છે.

૬૦. આ સંસારની સઘળી પ્રવૃત્તિઓ કર્મની પ્રેરણા પ્રમાણે વર્તે છે એટલે જેવું કર્મ તેવી પ્રવૃત્તિ થાય છે.

૬૧. પૂર્વજન્મના સંસ્કાર અને આ જન્મના આનુબાનુના સંયોગો એ બંનેને લઇને અત્યારની આપણી સ્થિતિનું સ્વરૂપ બનેલું હોય છે. (આલુ)

આગામી પ્રભુનાં નામ.	લોકપ્રકાશને આધારે.	વિવિધ વિષય વિચાર- માળાને આધારે. કોના છવ ?	અત્યારે ક્યાં છે ? વિવિધ વિષય વિચાર- માળાને આધારે.
૧. પદ્મનાભ	શ્રેષ્ઠિકરાજ	શ્રેષ્ઠિકરાજ	પહેલી નરકે
૨. સુરદેવ	સુપાર્શ્વ	સુપાર્શ્વ	ભવનપતિમાં
૩. સુપાર્શ્વ	પોટિલ	ઉદાધિ	ભવનપતિમાં
૪. સ્વયંપ્રભ	દ્રઢાસુ	પોટિલ	ચોથા દેવલોકે
૫. સર્વાનુભૂતિ	કાર્તિક	દ્રઢકેતુ	બીજા દેવલોકે
૬. દેવશ્રુત	શંખ	કાર્તિક	પહેલા દેવલોકે
૭. ઉદય	નંદ	શંખ	બારમા દેવલોકે
૮. પેદાળ	સુનંદ	આણુંદ	પહેલા દેવલોકે
૯. પોટિલ	આણુંદ	સુનંદ	પાંચમા દેવલોકે
૧૦. ચતકીર્તિ	ચતક	ચતક શાવક	ત્રીજી નરકે
૧૧. સુમત	સલ્કી	દેવકી	આઠમા દેવલોકે
૧૨. અમમ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ	ત્રીજી નરકે
૧૩. નિઃકપાય	ગળદેવ	સલ્કી	પાંચમા દેવલોકે
૧૪. નિઃપુલાક	રોહિણી	ગળદેવ	છઠ્ઠા દેવલોકે
૧૫. નિર્ગમ	મુલસા	મુલસા	પાંચમા દેવલોકે
૧૬. ચિત્રશુભ	રેવતી	રોહિણી	બીજા દેવલોકે
૧૭. સમાધિ	ગવાલી	રેવતી	બારમા દેવલોકે
૧૮. સંવર	ગાર્ગલિ	સલાલ	આઠમા દેવલોકે
૧૯. યશોધર	દ્વિપાયન રાજ	દ્વિપાયન રાજ	અગ્નિકુમારમાં
૨૦. વિજય	કર્ણ	કોળિક	છઠ્ઠી નરકે
૨૧. મદલનાથ	નારદ	નારદ	પાંચમા દેવલોકે
૨૨. દેવશ્રુત	અંબડ શાવક	અંબડ શાવક	બારમા દેવલોકે
૨૩. અનંતવીર્ય	દારમદ	અમર	નવમા પ્રવેશકે
૨૪. બદ્ધત	સ્વાતિ	સ્વયંબુદ્ધ	સર્વાર્થસિધિ

ઉપર્યુક્ત તીર્થંકરો અત્યારે ક્યાં છે ? એ દરીકત લોકપ્રકાશમાં કહેલ નથી. વિવિધવિષયવિચારમાળામાં આપેલ દરીકત પ્રમાણે વિચારતાં અત્યારે ચાર છવ નરકમાં, ત્રણ છવ ભુવનપતિમાં અને સત્તર છવ વૈમાનિકમાં છે. તેમાં દશમા તીર્થંકર થનાર ચતક શાવક ત્રીજે નરકે છે એમ લખ્યું છે તે સંબંધનું નથી. ત્રિપદિ ચલાદા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧૦ નું વીરચરિત્રમાં તેો નવમા પ્રમુ દેહસ્થીના અને દશમા પ્રમુ રેવતીના નામા ૨૩ મા પ્રમુ જણાવ્યકોના છવ કલા છે. કુંવરછ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—સ્વામી કેશવલાલ મનસુખરાય પેથાપુર.)

પ્રશ્ન ૧—‘આઠ પહોરની ચોસઠ ઘડીયાં’ કહેલ છે ને આઠ પહોરની ૨૪ કલાક તેની ઘડીઓ તો ૬૦ થાય છે; છતાં ૬૪ કેમ કહી છે ?

ઉત્તર—એ વ્યવહાર વચન છે. નિશ્ચયથી તો ૬૦ ઘડી જ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨—ફરતી દેરીવાળાં દેરાસરાં ઓછીવત્તી દેરીઓવાળાં હોવા છતાં ગાવન જિનાલય (દેરીઓ) વાળાં કહેવાય છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—નંદીશ્વરદ્વીપે ગાવન શાશ્વત ચૈત્યો છે તે અપેક્ષાએ ગાવન જિનાલય કહેવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૩—નંદીશ્વર દ્વીપે ગાવન ચૈત્યો શી રીતે છે ? તેમાં કેટલી કેટલી પ્રતિમાઓ છે ? અને તે કયા નામની છે ?

ઉત્તર—નંદીશ્વર દ્વીપે ૪ અંજનગિરિ, ૧૬ દધિસુખ ને ૩૨ રતિકર એ નામના કુલ ગાવન પર્વતો છે. તે દરેકની ઉપર એકેક ચૈત્યુખ ચૈત્ય છે. તેની અંદર ૧૦૮ અને ચાર ચોડી (મંડપ)માં ૧૬ એમ કુલ ૧૨૪-૧૨૪ શાશ્વત પ્રતિમાઓ છે. તે ઋષભાનન, ચંદ્રાનન, વારિયેણુ ને વર્ધમાન એ ચાર નામવાળી જ છે.

પ્રશ્ન ૪—સાધ્વીજી વ્યાખ્યાન વાંચે ને શ્રાવક શ્રાવિકા સાંભળે એમ થઈ શકે ? એમને બેસવા માટે આસન તરીકે પાટ, પાટલો હોય ?

ઉત્તર—આપણામાં (તપગચ્છમાં) એવી પ્રવૃત્તિ નથી, સ્થાનકવાસીમાં છે. આપણામાં શ્રાવિકાને સાધ્વીજી ઉપદેશ આપે છે, પરંતુ વ્યાખ્યાનની રીતે નહીં. સાધ્વી પાટ ઉપર બેસીને શ્રાવક સન્નિધિ વ્યાખ્યાન વાંચે એ પ્રવૃત્તિ આપણા સમુદાયમાં અત્યુક્ત જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૫—સાધ્વી કલ્પસૂત્ર મૂળ કે ટીકા વાંચે ?

ઉત્તર—સાધ્વીને કલ્પસૂત્ર સાંભળવાનો જ અધિકાર છે, સભા સમક્ષ વાંચવાનો અધિકાર નથી. સાધુની જોગવાઈ ન હોય તો શ્રાવિકા પાસે કલ્પસૂત્રનો જાળાવબોધ વાંચે એ યોગ્ય જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬—સવારે નવકારશી કરવાના ઇચ્છકે રાત્રે કયારે ગાવાનું બંધ કરવું ?

ઉત્તર—રાત્રિભોજન કરે અને સવારે નવકારશી કરે એ વાત જ ઘટમાન

નથી, છતાં સૂતી વખતે રાત્રે દુધિહાર, તિવિહાર કે ચૌવિહાર કરનારને માટે નવકારશી કરવી તે ઘટી શકે છે.

પ્રશ્ન ૭—વ્યાખ્યાનની પાઠ સન્મુખ ભીંત ઉપર બાણાવળીનું ચિત્ર કરેલ હોય છે તે શા માટે કર્યું હશે ?

ઉત્તર—રામાયણ કે મહાભારતના યુદ્ધની હકીકત વ્યાખ્યાનમાં વંચાતી હોય ત્યારે તેણું ચિત્ર કરવાની પ્રવૃત્તિ હતી. તેણું ચિત્ર કોઈ જગ્યાએ કરેલું દેખવામાં આવે છે. તેમ કરવાનું કારણ તો યુદ્ધની હકીકત સાંભળીને શ્રોતા ઉપર તેની તામસી અસર ન થવાની કલ્પના માત્ર હશે.

પ્રશ્ન ૮—કોઈ સનજાયાનો કે ભક્તભર, કલ્યાણમંદિરનો પાઠ સવારે કરી શકાય ? એમાં કાંઈ બાધ છે ?

ઉત્તર—નવે સ્મરણ ખુશીથી સવારે ગણાય. જાની શકે તો દરરોજ સવારે તેનો પાઠ કરવો. બરહેસરની સનજાય તો સવારે કહેવાય જ છે. બીજી સનજાયામાં જેમાં રાત્રિમતીના વિલાપની કે મુનિઓના ઉપસર્ગની હકીકત હોય તેવી સનજાય સવારે ન કહેવી. સવારે તો મહામંગળીકારી શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ વિગેરેના છંદો કહેવા એ વધારે યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૯—સીમંધરસ્વામીનું ચૈત્યવંદન, સ્તુતિ, સ્તવન સાંજે દેવસી પ્રતિકભણમાં કહેવાય ?

ઉત્તર—ખુશીથી કહેવાય, નિષેધ નથી. મહામંગળકારી છે.

પ્રશ્ન ૧૦—દશ ‘અરેરા’ એટલે આશ્ચર્ય દદા છે. તે શબ્દનું શું કારણ ? કેવળજ્ઞાનીને તે આશ્ચર્યકારી લાગતા હશે ?

ઉત્તર—આશ્ચર્ય છદ્મરચની અપેક્ષાએ છે અને ઘણે કાળે અસંભવિત ગણાતી વસ્તુ જને ત્યારે તેને તે નામથી ઓળખાવાય છે. કેવળી તો ત્રણે કાળમાં ધતી ને ધવાની વસ્તુના જાણનારા હોવાથી તેને આશ્ચર્ય છે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧—ચાર ગ્રાન્થતા નામ કઈ અપેક્ષાએ કહેવાય છે ? શું દશ ચાવીરીમાં તે નામો જરૂર હોય છે ?

ઉત્તર—પ્રાચી દશ ચાવીરીમાં તેમ જ વિદરમાન જિનમાં તે ચાર નામ આવ્યા જ કરે છે તેથી તે નામ ગ્રાન્થતા કદા છે વીર્ય વિદરમાનમાં સાતમા ક્ષવભાનન ને બારમા ચંદ્રાનન છે અને વર્તમાન ચાવીરીમાં રજ મા વર્ધમાન-સ્થામી છે તેમજ વારિષેજ નામ અંજનશ્રેત્રની ચાવીરીમાં છે, એ પ્રમાણે ચાર નામ સાચા સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૨—સાધુ, સાધ્વીને અગ્નિસંસ્કાર કયું દિશાએ કરવો ?

ઉત્તર—એતો નિરધાર બહુયો નથી પ્રાચે દક્ષિણ દિશાએ કરવો ઠીક છે.

પ્રશ્ન ૧૩—જંગૂસ્વામી મહાવીરસ્વામીથી કેટલા વર્ષે સિદ્ધ થયા ? તેમનું આયુષ્ય કેટલું હતું ?

ઉત્તર—જંગૂસ્વામી મહાવીર નિર્વાણથી ૬૪ વર્ષે નિર્વાણ પામ્યા. તેમનું આયુષ્ય ૮૦ વર્ષનું હતું. તેઓ ચોથા આરામાં જન્મેલા હતા.

પ્રશ્ન ૧૪—પાર્શ્વનાથના તીર્થમાં બહુમૂલ્યાં વસ્ત્ર મુનિ વાપરતા હતા તો તે વખતમાં જિનકલ્પીપણું કેમ ઘટી શકે ?

ઉત્તર—જાવીશ તીર્થકરને વારે જિનકલ્પ હોતો જ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—આંગી રચના કરવાની શરૂઆત ક્યારે થઈ ? પ્રથમ જિનમંદિરો શહેરની બહાર હતાં એમ કહે છે અને જિનમંદિરનાં અલંગ દ્વાર કહેવાય છે તો તે શી રીતે થઈ શકે ?

ઉત્તર—પ્રતિગાની આંગી કરવાની શરૂઆત અમુક વખતથી થઈ એમ નથી. એ પ્રવાહ તો ચાલુ જ છે. જિનમંદિરો નગરમાં ને નગર બહાર બંને સ્થળે હતાં. જિનમંદિરના દ્વાર અલંગ કહ્યા જ નથી અને હોય પણ નહીં કેમકે દ્વાર ઊઘાડા રહે તો આશાતના થાય. અલંગ દ્વાર તો તુંગીયા નગરીના શ્રાવકો માટે કહેવાયેલ છે. તે એવા દાનેશ્વરી હતા કે તેને ત્યાં આવેલ કોઈ પણ ચાચક પાછો જતો નહિ.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—શા. પુંજાલાલ અમ્બાલાલ-આગેલ.)

પ્રશ્ન ૧—રાવણના વંશ કયો ?

ઉત્તર—રાવણના વંશનું નામ રાક્ષસવંશ છે. તેની શરૂઆત શ્રી અજિતનાથસ્વામીના સમયમાં થઈ છે. જુઓ શ્રી ત્રિપથિશલાકાપુરુષચરિત્ર.

પ્રશ્ન ૨—સ્થાવર તીર્થ ને જંગમતીર્થ કોને સમજવાં ?

ઉત્તર—સ્થાવરતીર્થ શ્રી શત્રુઞ્ચ, ગિરનારાદિ સમજવાં અને જંગમતીર્થ મુનિમહારાજાદિ સમજવાં.

પ્રશ્ન ૩—આ અવસર્પિણીમાં નારદ કેટલા થયા છે ? ને ક્યારે થયા છે ?

ઉત્તર—નારદ નવ થયા છે અને તે નવ વાસુદેવના સમયમાં થયા છે.

પ્રશ્ન ૪—રાવણે વાલીમુનિ ઉપર કોપાયમાન ચર્મ સ્થાવરતીર્થ ને જંગમ તીર્થ જાનેના વિનાશનો પ્રયત્ન કર્યો તેથી તેને પાપ ગંધાણું હશે કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને અતિ ઘોર પાપ જાંધાણું હતું, પરંતુ ત્યારપછી પશ્ચાત્તાપથી અને ભરતચક્રીના કરાવેલા અષ્ટાપદ પરના જિનમંદિરમાં આવી પરમાત્માની ભાવભક્તિવડે તે કર્મોનો ઘણો ભાગ ત્રોડી નાખ્યો હતો.

પ્રશ્ન ૫—રાવણે જન્મથી જ બળવાન હતો તો બળપ્રાપ્તિ માટે તપ કેમ કર્યો?

ઉત્તર—રાવણે બળ મેળવવા માટે તપ કર્યો જ નથી. તેણે બહુરૂપિણી વિદ્યા સાધવા માટે તપ કરીને ધ્યાન ધર્યું હતું.

પ્રશ્ન ૬—રાવણે નારદના કહેવાથી કોના યજ્ઞને ત્રોડ્યો?

ઉત્તર—મરુત રાજા યજ્ઞ કરતો હતો તેને ત્રોડ્યો હતો. બુદ્ધો રામચરિત્ર.

પ્રશ્ન ૭—વાનરવંશની ઉત્પત્તિ ક્યારે થઈ?

ઉત્તર—એને માટે શ્રી ત્રિ. શ. પુ. ચરિત્ર પર્વ ૭ જેમાં જૈનરાગાયણ છે તે વાંચો.

પ્રશ્ન ૮—નવાણુપ્રકારી પૂજામાં ભરતચક્રીએ પ્રથમ ઉદ્ધાર વળતે પધરાવેલ કંચનમય મૂળનાયકના જિનજિજ્ઞાને દુષ્ક્રમકાળ આવવાનો બાણી દેવોએ શુક્રામાં પધરાવ્યા એમ કહ્યું છે તો તે ક્યારે? અને તે શુક્ર કયાં છે?

ઉત્તર—સાતમા ઉદ્ધાર વળતે સ્વરચક્રીનો સાથે વિચાર કરીને દેવોએ શુક્રામાં સ્થાપન કર્યાનું નવાણુપ્રકારી પૂજામાં કહ્યું છે. તે શુક્ર પર્વતના પશ્ચિમ ભાગમાં હતી. તે હકીકતને અત્યારે અસંખ્ય કાળ વ્યતીત થયેલ હોવાથી અને પર્વતનું પ્રમાણ ઘટી જવાથી તેનું ઠેકાણું લખ્ય થઈ શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૯—ઉપર જણાવેલા જિનજિજ્ઞાની પૂજા કરવા દેવ-દેવીઓ આવતાં હતાં તે કઈ જાતિના સમજવાં?

ઉત્તર—ચારે નિકાયના દેવ-દેવી સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૦—‘કમ કમ કમકે પાઉં, જાલેયા લે જાડી’ એનો અર્થ શું?

ઉત્તર—નૃત્ય કરનાર દેવ-દેવીઓના પગમાં રહેલા મુધરાઓથી પગ કમ કમ કમકે છે, અવાજ કરે છે અને દેવીઓ પ્રભુના જાલેયાં એટલે જોતારજા લે છે. બુદ્ધો અમારા તરફથી પ્રકાશિત નવાણુપ્રકારી પૂજાના અર્થ.

પ્રશ્ન ૧૧—સદરહુ પૂજામાં ‘મુરસાનિધ્ય નરદર્શન, ભવ ત્રીજે તરે’ એમ કહ્યું છે તે નર કયા સમજવા?

ઉત્તર—ભરતરોત્રાદિનાં મનુષ્યો સમજવાં.

પ્રશ્ન ૧૨—સિદ્ધાચળ ઉપર ૧૭ ચો ઉદાર દુષ્પસદસૂરિના ઉપદેશથી ક્ષાપનાર ત્રિમળવાદન રાજા ક્યારે ને કયાં ગયો?

ઉત્તર—સત્તરમો નહીં પણ છેલ્લો ઉદ્ધાર સમજવો. વચ્ચે બીજા ઉદ્ધાર ઘણા થવાના છે. વિમળવાહન રાજા ને દુષ્પસહસૂરિ પાંચમા આરાને છેડે થશે. તેનું સ્થાન ચોક્કસ ધ્યાનમાં નથી, પરંતુ શત્રુજયની સમીપમાં થશે એમ જાણવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સિદ્ધાચળ ઉપર કોડો ઝુનિઓ સિદ્ધ થઈ ગયા, આવી વાત નવાણુપ્રકારી પૂતમાં આવે છે તો તે કોડ એટલે કેટલા જાણવા ?

ઉત્તર—એને માટે શત્રુજયમહાત્મ્ય વિગેરેમાં તો સો લાખે કોડ ગણવા એમ કહેલ છે. કોઈ એમાં શંકા કરે છે. તત્ત્વ કેવળીજમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૪—કૂલને અભાવે પ્રભુને લવિંગ કે ચોખા ચડાવી શકાય ?

ઉત્તર—શ્વેતાંબર આગ્નાયમાં લવિંગ કે ચોખા ચડાવવાનો પ્રવૃત્તિ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—શ્રી મહાવિદેહ શ્લોકમાં ચોથો આરો કાયમ વર્તે છે એ બરાબર છે ?

ઉત્તર—ચોથા આરાના પ્રારંભના ભાવ કાયમ ત્યાં વર્તે છે એટલે કાયમ ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુષ્યનું શરીર ને કોડ પૂર્વનું આયુષ્ય ત્યાંનાં મનુષ્યોમાં હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—મહાવિદેહ શ્લોકમાં ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન હોય. ત્યાં કાયમ એક સરખો કાળ જ વર્તે છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રી ઋષભદેવના વખતનો સૂર્યકુંડ હાલ છે ?

ઉત્તર—એને અસંખ્ય કાળવ્યતીત થયેલ હોવાથી તે હોવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—પંચધાતુની પ્રતિમામાં કઈ કઈ ધાતુ આવે છે ? અને તેનું પ્રમાણ શું હોય છે ?

ઉત્તર—એમાં સોનું, રૂપું, તાંબુ, પીતલ ને કાંસુ હોવાનો સંભવ છે. ધાતુની ગંધી પ્રતિમામાં એક સરખું પ્રમાણ દરેક ધાતુનું હોતું નથી. કરનારના વિચાર પ્રમાણે ધાતુ મેળવીને કરાવવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯—જિનપ્રતિમા એકી આંગળની જ નોંધે એકે એકી આંગળના ઘઈ શકે ?

ઉત્તર—મૂળનાયક તરીકે એકી આંગળના પદરાવવાનો નિયમ જાણ્યો છે. એકી આંગળના ન જ કરાવાય એવો નિયમ જાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—ઋષભદેવના સમયમાં મનુષ્યની સંખ્યા જોાછી હતી તે પછી વધતી ગઈ તો તે વખતે કેટલી સંખ્યા હશે ?

ઉત્તર—તે સંખ્યાનો નિયમ વાંચવામાં આવ્યો નથી. તે સંખ્યા અજિતનાયજી થયા ત્યાં સુધી વધી, પછી ઘટવા માંડી.

પ્રશ્ન ૨૧—પરા, પર્યંતિ, મધ્યમા ને વૈષ્ણરી—એમ ચાર પ્રકારની ભાષા કહેલી છે તેનું સ્વરૂપ શું સમજવું ?

ઉત્તર—તે હકીકત વિસ્તારવાળી છે તેથી તેના વર્ણનને માટે સલાની છપાવેલી સાનપંચમીની બુક વાંચો.

શ્રી ચાર ચીજ પાછી ફરતી નથી ૐ

૧. બોલેલો બોલ, ૨. ફેંકેલું તીર, ૩. વીતેલો વખત, ૪. ગુમાવેલી તક.

આ ચારે જાણત જાહુ વિચારવા જેવી છે, અને તેના પરથી કેટલીક હિતશિક્ષા લેવા યોગ્ય છે.

૧. બોલેલો બોલ, બોલાયો તે બોલાયો. સજ્જનોએ તે બોલ પ્રમાણે વર્તવું જ જોઈએ, બોલ પાળવો જ જોઈએ; કારણ કે બોલેલો બોલ કોઈ પ્રકારે પાછો વળતો નથી તે તો જાહેરમાં આવી જ જાય છે.

૨. ફેંકેલું તીર પાછું કોઈ પ્રકારે આવે જ નહીં. તે તો જ્યાં ધારીને મૂક્યું હોય ત્યાં જ જઈને પડે છે.

૩ વીતેલો વખત-જો સત્કાર્ય કર્યા વિના વખતને જવા દીધો તો તે લાખ ખરચતાં પણ પાછો મળતો નથી, માટે પ્રમાદવશ થઈને વખતને નિરર્થક વીતી જવા દેવો ન જોઈએ.

૪. ગુમાવેલી તક-કોઈપણ કાર્ય સાધી લેવા માટે અથવા અન્યનું હિત કરવા માટે મળેલી તક જો ગુમાવી દીધી-તે તકે કાર્ય સાધી ન લીધું કે અન્યનું કાર્ય કરી ન આપ્યું તો ફરીને તેવી તક પ્રાપ્ત થતી નથી; માટે સમયની કિંમત સમજનારે મળેલી તકને ગુમાવી દેવી નહીં.

પાછલાં જાને વાકયો માટે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના અપ્રમાદ નામના દ્વારા અધ્યયનનો ભાવ વિચારવો અને સમય માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો. કુંવરજી

પ્રશ્ન ૨૨—જૈન શાસનમાં જ્યારે જ્યારે પૂછવામાં આવે ત્યારે એમ જવાબ મળે છે કે-એક નિગોદનો અનંતમો ભાગ મોક્ષે ગયો છે, તો તે નિગોદમાં જીવસંખ્યા કેટલી જાણવી? અને તેનો અંત કોઈ વખત આવવાનો કે નહીં?

ઉત્તર—સિદ્ધ થયેલા જીવોની સંખ્યા કાયમ પાંચમે અનંતે છે અને એક નિગોદમાં રહેલા જીવોની સંખ્યા આઠમે અનંતે છે. તે અનંતું એટલું મોટું છે કે અનંત કાળે પણ એક નિગોદ ખાલી થવાની નથી એને માટે નવ પ્રકારના અનંતાનું સ્વરૂપ લોકપ્રકાશ, કર્મચંયાદિકથી જાણવું.

પ્રશ્ન ૨૩—જીવ અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકળીને વ્યવહારરાશિમાં આવે ત્યારે તે ગાદર એકેન્દ્રિયનાં શરીર સાથે કયારે જોડાય?

ઉત્તર—જો સમયે નીકળે તે સમયે જ જોડાય. એમાં અંતર સમાજવું નહીં.

પ્રશ્ન ૨૪—કલંદ્રી રાત્ર કયારે યવાનો છે?

ઉત્તર—એ વિષે કંઈ પણ નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

કુંવરજી

સુભાષિત-વચનમાળા

અનુસંધાન ૫. ૬૩ થી ૭૭

૨૧૧. 'વાદે વાદે તત્ત્વનો બોધ સ્પુરે' એમ કહેવાય છે; પરંતુ ધણીવાર વાદે વાદે વિતંડાવાદ પણ થઈ જાય છે અને જે યોગ્યંતરે તત્ત્વ હોય તે પણ કુવાદથી ચાલુ જતું જોવાય છે.

૨૧૨. પ્રેમ વિનાનું જીવન ભારરૂપ છે. માણુમ પ્રત્યે, પશુ-પક્ષી પ્રત્યે, ફૂલો પ્રત્યે, ઝરાઓ પ્રત્યે, શિદ્ધાદિ લક્ષિતકલાઓ પ્રત્યે, સંગીત પ્રત્યે, આકાશના તારાઓ સાથે, બાળકો માથે, સ્ત્રીઓ સાથે-એમ સૃષ્ટિના અનેક પદાર્થો સાથે નૈમર્ગિક પ્રેમ આવડવો જોઈએ. જો એ આવડે તો જીવન માણુવાની મજા ઓર આવે છે.

૨૧૩. મોઢાને જ મોઢું દુઃખ હોય છે. સૂર્ય-ચન્દ્રને મદ્ય નડે છે, તારાને તે લય નથી.

૨૧૪. નિમિત્ત કારણો ઉપર રોષ કરવો બર્થ છે. એ વખતે ઉપાદાન કારણોના વિચાર કરવો અને તેને ટાળવા પ્રયત્ન કરવો એ જ મર્વને માટે સાચો રસ્તો છે.

૨૧૫. અહોરાત્રની સાક ધટિકામાંથી ફક્ત એક જ ઘડી જો મત-સમાગમ, સુવાંચન, સુકર્તવ્ય આદિમાં સારી રીતે-તત્ત્વમયપણે જાય તો પણ અહોભાગ્ય ગણાય.

૨૧૬. અહં મમ 'હું' અને 'મારું' એ જ મોહરાજનો મહામંત્ર છે-મહાજંધન છે. 'નાહં ન મમ' એ પ્રતિમંત્રો મોહને પરાસ્ત કરવાના છે.

૨૧૭. દષ્ટિરાગ જાય તો લવણમણીના ધણા ચક્કર ઓછા થઈ જાય.

૨૧૮. મિષ્ટ ભાષા, સૌમ્ય રૂપ, દેવ-શુરુ-ધર્મોદિ ઉપર પ્રેમ, અતિથિ-પ્રેમ, મળતાવડે રવજાવ, ઉદારતા-આ સર્વ શુભો દેવગતિમાર્ગ આપવાના અને ફરી એ ગતિમાં જવાનાં લક્ષણો ગણાય છે.

૨૧૯. કંઠુ અને કંઠશ ભાષા, વિરૂપતા, કંઠસપ્રિયતા, સુધર્મ ઉપર રોષ, લોભ, ક્રોધની અતિ માત્રા વગેરે નરકાગમન સૂચક છે.

૨૨૦. ધૌરનકાળના અનેક જંઝાવતોમાં ન કસાનાર-કર્તવ્યને પથે બરાબર જનાર વિરલ મનુષ્યો હોય છે.

૨૨૧. કામોપશાંતિ પછીના વિચારો જો કાયમ રહે તો માણુમ ફરીથી એ ક્રિયામાં પ્રાયઃ ન પ્રવેશે.

૨૨૨. હૃદયનો આરીસો મુખ છે. હૃદયમાં આલતા સારા-નરસા વિચારોનું પ્રતિબિંબ મોઢા પર આવ્યા વિના રહેતું નથી.

૨૨૩. ધણીવાર વસ્તુનું મહત્ત્વ રચના વધારી દે છે. કાચર મનુષ્ય પણ પોતાના રચનાર્માં બહાદુર બની જાય છે. 'મ્રાહ' નામનું જળજંતુ, હાથી જોવાને પણ જળમાં ખેંચી જાય છે અને મત્સ્યો જળમાર્ગમાં સામે પૂરે પણ ચાલી શકે છે.

૨૨૪. રામ-કૃષ્ણ-યુધિષ્ઠિર-નળ-સીતા-દમયંતી-દ્રૌપદી-ચંદનબાળા ઇત્યાદિ મહાત્મી-પુરુષો ઉપર પણ આપત્તિના વરમાદ વરસ્યા છે તો સામાન્ય માણુમનું શું ગણું?

(ચાલુ)

—રાજપાળ મગનલાલ વહોરા

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અથવા

વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ

અંતર્ગત

અરિહંત સ્તોત્ર

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૦ થી ૩૨)

શાસ્ત્રપ્રશંસા

(ચામર હંદ.)

જન્મ નાથ સ્થિતિ સત્સ્વરૂપને પ્રકાશતી,
ત્રિપદીનો જેહ પાસ લબ્ધિથી મહામતિ;
તે શુભી ગણીવશે ગ્રંથે વિશાલ દ્યુતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૭

ઉપર તીર્થંકર શામળ ગંધધી કંપક કલ્પ. તે શામળ તત્ત્વપ્રદીપ શાસ્ત્રદ્વારા મમજ્ઞ્ય છે,
તે શાસ્ત્રની પ્રશંસા કરના સ્તોત્રકાર વડે છે.—

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય (વ્યય) એવું ' સત્ ' નું સ્વરૂપ પ્રકાશની ત્રિપદીની જેની
પામેથી લબ્ધિ પામીને, મહામતિ ગુણધર ગંધધરો વિશાલ દ્યુતિ-હારમાંથીનું શુધ્ધ કરે
છે-એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

‘ ઉપદેશો વા ચિગમે વા શુચે વા । ’ ‘ ઉત્પાદવ્યયધૌવ્યયુક્તં સત્ । ’

‘ ઉત્પાદ-વ્યય-ધૌ-વ્યયુક્ત તે સત્. ’—શ્રીતત્ત્વાર્થસૂત્ર.

આ સત્ સ્વરૂપની વ્યાખ્યા એટલી બધી સુમદાત્મ અને સર્વેકપા-મર્વમાદી છે કે
તે એક ‘ સત્ ’ અક્ષરમાત્ર જગનના મગસત તત્ત્વનું નવનીત પ્રાપ્ત થાય છે. પરમતત્ત્વ
શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યશ્રી પંચાધ્યાયીમા કહે છે:—

“ તત્ત્વં સત્કારણિકં સન્માત્રં વા યતઃ સ્વતઃ સિદ્ધમ્ ।

તસ્માદનાદિનિધનં સ્વસદ્દાયં નિર્વિકલ્પં ચ ॥ ”

એવું પંચોત્કૃષ્ટ સત્સ્વરૂપ વ્યક્ત કરતી ત્રિપદીનું, શ્રીનીનગમ જેવી પરમ વિભૂતિના
સ્વમુખે ચતુષ્ પાના, પંચ પ્રાગ શ્રી ગુણધરદેવોને હારમાંથીનું માન પશ્ચિમે છે એવું
શાસ્ત્રમન છે, તેને ઉદ્દેશીને આ કાવું છે. આનું મમર્થન શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ શ્રી
મોક્ષમાળામા આ પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“ દ્વાર્ચિક-કાર્ત્તવિક નયે આખી સ્ટિપ્ત માન એ ગજ સંદોમાં ગુણ છે, તેને
રિચાર ફાંફાર કરે છે, ને અધુરમુખની પવિત્ર લબ્ધિપામે ત્યારે આવે ત્યારે હારમાંથી

• આ ચામર હંદ નારાયણ અને ગુણમંદીને મળેલા છે: એવ પદ્ધતિ એક છે.

જ્ઞાન શા મારે ન થાય ? 'જગત્' એમ કહેતાંજ મનુષ્ય એક ઘર, એક વાસ, એક ગામ, એક શહેર, એક દેશ, એક ખંડ, એક પૃથ્વી,—એ સઘળું મૂકી દઈ અસંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રાદિથી ભરપૂર વસ્તુ કેમ સમજી જાય છે ?"—મોક્ષમાળા, પાઠ ૯૧.

જૂત માત્ર ત્રાણ જે કરે દઈ સુશાસનો,
જન્મભીતિને હરે હરી લઈ કુવાસનો;
એવું જાસ શાસ્ત્ર-નેત્ર દેતું દિવ્ય દષ્ટિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૮

ઉપર જે શ્રુતિ-સત્શાસ્ત્રનો ઉદ્દેશ્ય કયો, તે સત્શાસ્ત્ર કેવું છે? તેની નિરુક્તિ ખતાવે છે:—

જે સમ્યક્ શાસનો-આચાર્યો આપી જૂતમાત્રું ત્રાણ-રક્ષણ કરે છે, અને જે દુષ્ટ વાસનાઓ દૂર કરીને જન્મનો ભય દૂરી લે છે,—એવું જેનું શાસ્ત્રરૂપ તેજ દિવ્ય દષ્ટિ અર્પણ કરે છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

શાસ્ત્ર-શાસ્ત્ર + ત્ર, શાસ્ત્ર = શાસન કરવું, ત્ર = ત્રાણ-રક્ષણ કરવું.

“શાસનાત્રાણરાક્ષેષ્ઠ ધુષૈઃ શાસ્ત્રં નિરુચ્યતે ।

વચનં વીતરાગસ્ય તથા નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥”

—શ્રીમાન યથૌપિજયશ્ચમણીત અધ્યાત્મોપનિષદ્.

શાસન કરવાથી અને ત્રાણ-રક્ષણની ચક્રિતથી 'શાસ્ત્ર'—એમ બુધજનોથી નિરુક્તિ કરાય છે; અને તે શાસ્ત્ર તો 'વીતરાગનું' જ વચન હોઈ રહે, ખીજા કોઈનું નહિ.

તે શાસ્ત્રને અત્રે નેત્રનું રૂપક આપ્યું છે તે વચાર્થ છે; કારણ કે તેના વિના મોહાધિકાર-ભર્યા લોકમાં વસ્તુનું વચાર્થ દર્શન થતું નથી.

“લોકે મોહાંધકારેઽસ્મિન્શાસ્ત્રાલોકઃ પ્રવર્તકઃ ।

પાપામયૌષધં શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં પુણ્યનિવન્ધનમ્ ।

ચક્ષુઃ સર્વેત્રગં શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં સર્વાર્થસાધનમ્ ॥”

—શ્રીમાન હરિભદ્રાચાર્યશ્રીપ્રણીત યોગબિન્દુ.

'શાસ્ત્ર પાપરૂપ રાગનું' ઔષધ છે, શાસ્ત્ર પુણ્યનું કારણ છે, શાસ્ત્ર સર્વત્ર પહોંચનારું લોચન છે, શાસ્ત્ર મર્વ અર્થનું માધન છે.'

જેહ ઉત્થું જ પાર યુક્તિની કસોટીએ,
હેમ જેમ શુદ્ધ છેદ તાપની વિશુદ્ધિએ;
એ સુવર્ણ શાસ્ત્ર નેત્ર જેનું છે સુદષ્ટિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૧૯

ઉપરના કાવ્યમાં તો કદાચ આચાર્યપ્રધાન છત્રને માન્ય હોય એવી વાત કહી, એટલે પરીક્ષાપ્રધાનને પણ તે જિનભાષિત સત્શાસ્ત્ર કેવું મન્માન્ય છે તેનું પ્રતિપાદન કરે છે:—

જે યુક્તિની કસોટીએ નિશ્ચયે પાર જીત્યું છે, અને સોનાની જેમ જે છેદ અને

તાપની વિશુદ્ધિવડે કરીને શુદ્ધ સિદ્ધ થાય છે, એવું જોતું સુવર્ણ શાસ્ત્ર-નેજ સમ્યક્દષ્ટિને આપે છે, -તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિશ્વતિને હું વંદું છું.

અત્રે જનપ્રવચનને શુદ્ધ સુવર્ણની ઉપમા આપી છે. સુવર્ણ એટલે સોતું અથવા સુંદર વર્ણ-અક્ષર (સ્લેપ). જેમ મોનાની પરીક્ષા-કસોટીવડે કષ તથા છેદ અને તાપવડે કરાય છે અને તેમાં પાર ઉતરે તે શુદ્ધ સોતું ગણાય છે; તેમ શાસ્ત્ર-સુવર્ણની પરીક્ષા પણ, પરીક્ષાપ્રધાન સુવિચક્ષણ પુરુષોથી કષ-છેદ-તાપવડે કરાય છે, અને તેમાં ઉતીર્ણ થાય તે શુદ્ધ શાસ્ત્ર ગણાય છે. મહાકવિ કાલિદાસે કહ્યું છે કે:—

“ દેન્ન: સંલક્ષ્યતે હાગ્નો વિશુદ્ધિ: શ્યામિકાપિ વા ”—શ્રી રઘુવંશ.

‘ સોનાની વિશુદ્ધિ કે મલિનતા અગ્નિમાં બરાબર જથ્થાદ આવે છે. ’

મહામતિ શ્રીમાન યશોવિજયજીએ ઉદ્ધોષણ કરી છે કે:—

“ પરીક્ષંતે કપલ્લેદતાવૈ: સ્વર્ણે યથા જના: ।

શાસ્ત્રેઽપિ વર્ણિકાશુદ્ધિ પરીક્ષંતાં તથા લુધા: ॥” શ્રી અધ્યાત્મોપનિષદ

શાસ્ત્ર પગલે કષ-છેદ-તાપનું સ્વરૂપ આ પ્રકારે છે:—

“ વિધય: પ્રતિપેદ્યાઞ્ચ ભૂયાંસો યત્ર વર્ણિતા: ।

પ્રકાધિકારા દદ્યન્તે કપશુદ્ધિ વદન્તિ તામ્ ॥

વિધીનાં ચ નિવેદાનાં યોગક્ષેમકરી ક્રિયા ।

વર્ણ્યંતે યત્ર સર્વત્ર તત્ત્વાસ્તં છેદશુદ્ધિમત્ ॥

યત્ર સર્વન્યાલંઘિવિચારપ્રવલાગ્નિના ।

નાત્પર્યદશ્યામિકા ન સ્યાત્ તત્ત્વાસ્તં તાપશુદ્ધિમત્ ॥ ”

—શ્રી અધ્યાત્મોપનિષદ, અ. ૧.

“ જ્યાં વર્ણવેલા અનેક પ્રકારના વિધિઓ અને નિરેધો એક અધિકારવાળા-અવિરૂદ્ધ-પણે એક નિશ્ચિત ખેતને અનુમરતા દેખાય, તે કષશુદ્ધિ કહેવાય છે. જેમકે-મોક્ષરૂપ ખેતના મંજધે મિદ્ધાતમાં ખાન-અખેયનાદિ વિધિ અને દિંઆદિના નિરેધ કલા છે.

ઉક્તા વિધિ-નિરેધોનું યોગ-ક્ષેમ કરે એવી ક્રિયા જ્યાં મર્ચરથએ વર્ણવાય છે તે શાસ્ત્ર છેદશુદ્ધિવંત કહેવાય છે.

મર્ચનવનું આધાન કરતા એવા વિચારરૂપ પ્રત્યગ અસિતા તાપમા તપાવનાં જ્યાં તાપર્ષની મલિનતા દોષ નહિ તે શાસ્ત્ર તાપશુદ્ધિવાણું કહેવાય છે. કોઈપણ નવની અપેક્ષાએ વિચારનાં જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારની ક્ષતિ પ્રાપ્ત થતી નથી, તે તાપશુદ્ધિ. ”—

શ્રી વિવેક ચંદ્ર માર્ટે જુઓ અધ્યાત્મોપનિષદ.

આવી કષ-છેદ-તાપની અગ્નિપરીક્ષામાંથી મંગિાપાત્ર શુદ્ધવે જોતું શાસ્ત્ર ઉતીર્ણ થાય છે તે વિશ્વતિને વંદન દો!

ગોદપકમાં નિમગ્ન લોકોને ઉધારવા,

શુદ્ધ આત્મપર્યંત પ્રચારને વધારવા;

બોધ જેહનો સુધામયો દૌંએ નિવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૦

એવા તે જિન પ્રવચનનું પ્રયોજન શું છે? તે દર્શાવે છે:—

મોહના કાદવમાં ખૂંચી ગયેલા કોકનો ઉદ્ધાર કરવાને અર્થે અને શુદ્ધ આત્મ-
ધર્મનો પ્રચાર વધારવાને અર્થે, જેનો અમૃતમય બોધ પ્રવર્તતો સતો નિર્દોષિ આપે છે,
તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને વંદું છું.

જિનાગમનું સ્વસ્થૂત પ્રયોજન આ એક જ છે કે કર્મભલથી મલિન થયેલા
આત્માને શુદ્ધ કરવો.

‘કતકોપલવત્ પયડિ પુરુષતણી, જેડી અનાદિ સ્વભાવ’—શ્રીઆનંદધનજી.

સોના અને પાથરની જેમ પ્રકૃતિ-પુરુષ, કર્મ-આત્માની જે અનાદિ જેડી છે તેને
વિવિધતા કરવી, છૂરી પાડવી, અલગ અલગ કરવી; તે જ પ્રધાન કર્તવ્ય છે. મારી વગેરે
મળ દૂર કરી, ગાળી નાંખી-છણી નાંખી જેમ સોનું શુદ્ધ-ચોખ્ખું કરવામાં આવે છે તેમ કર્મ-
રૂપ મૃતિકાનો મળ દૂર કરી, ગાળી નાખી (Filter), ખણેરી નાખી (અવધૂય), નિર્મરી,
આત્માને તેના શુદ્ધ મૂળ સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠાપિત કરવો—પ્રતિક્રમણ કરાવવું
એ જ જિનાગમનું પરમ લક્ષ્ય છે. અને એટલા માટે જ પ્રથમ તો તે દેહાદિમાં આત્મ-
પ્રતિરૂપ મોહમિથ્યાત્વ જેમ દૂર થાય તેવો ઉપદેશ આપે છે; અને ડિંડીમ નાદથી ઉદ્બોધે છે કે—
‘ઘણુસજાવો ધમ્મો’ વસ્તુનો સ્વભાવ તે ધર્મ. આત્માનો સ્વભાવ તે આત્મધર્મ
(ઉપનિષદ્વૃથી વિભાવ તે અધર્મ) માટે સ્વભાવધર્મને ભને અને વિભાવ-અધર્મને ત્યજે.

નાના પ્રકારના તપ અનુશન આદિ વિધિ, નિષેધો, ઉક્ત આત્મધર્મની વ્યક્તિરૂપ
અંતરંગ ક્રિયાને અર્થે છે અને તેથી જ પ્રાંતે નિવૃત્તિ-નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ
સર્વનું તાત્પર્ય નીચેની ગાથામાં બતાવ્યું છે.—

“ચારિત્તં પલું ઘમ્મો ઘમ્મો જો સો સમોત્તિ ‘ગિહિટ્ઠો’ ।

‘મોહકલોહવિહીણો પરિણામો અપ્પણો હુ સમો ॥”

શ્રી કુંદકુંદાચાર્યજીકૃત—શ્રી પ્રવચનસાર

“સ્વરૂપે ચરણ-સ્પર્શમયમાં પ્રવૃત્તિ તે ચારિત્ત છે; તે જ વસ્તુ સ્વભાવ હોવાથી
ધર્મ છે, એટલે કે શુદ્ધ ચૈતન્યનું પ્રકાશન તે ધર્મ છે; અને તે જ ધર્મ યથાવસ્થિત
આત્મચરણરૂપ હોવાથી સામ્ય છે; અને જે સામ્ય છે તે દર્શન-ચારિત્રમોહિનીયના
ઉદયથી ઉપજતા સમસ્ત મોહ-ક્લેશના અભાવે કરીને અત્યંત નિર્વિંકાર એવો જીવનો
પરિણામ છે.”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીની ટીકા.

આવો જેનો નિર્મલ જનહિતકારી ઉપદેશ છે તે વિભૂતિને વંદન હો !

જેનો પાસ વાહોંઓ અવાહોંઓ જાની જતા,

જેનો પાસ નિંદનાર વંદનાર વર્તતા;

પામી જાય શંકનાર નિર્વિંશક વૃત્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ-વંદું એ વિભૂતિને. ૨૧

જેની આગળ વાદીઓ અવાદીઓ (મૂંઝા) બની જાય છે, નિંદનાર વંદનાર થાય છે, અને શંકા કરનાર નિર્વિશંકવૃત્તિને પામે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

શ્રી વીતરાણદેવના જ્ઞાનાતિશય અને વચનાતિશયનો કાઈ એવો અપૂર્વ પ્રભાવ પ્રતપમાન હોય છે કે તેની સાત્તિષ્વમાં વાદ કરવા આવેલા પડિતપ્રવર વાદીઓ પણ વાદ કરવાનું બૂલી જાય છે, તેમની વાણી મૂકપણાને બળે છે, છતવા આવેલા છતાં જ જાય છે, અને પોતે વિનમ્ર શિષ્ય થઈ બેસે છે; નિંદા કરવા આવેલો મનુષ્ય પણ વંદન કરીને ચાલ્યો જાય છે અને અનેક પ્રકારના સંસારમાં કુબકી ખાતો છવ પણ સર્વ સંસારોનું સ્વપમેવ સાંગોષાંગ સમાધાન યતાં, નિઃસંસારપણું પામીને નિઃપ્રકંપ શ્રદ્ધા ધારણ કરે છે. આને માટે શ્રી ગૌતમહિ મુનીશ્વરોનું શ્રી મહાવીરદેવે કરેલું સંસાર-જેન સુપ્રસિદ્ધ દર્શનરૂપ છે.

“યસ્ય પુરસ્તાદ્ વિગલિતમાના, ન પ્રતિતીર્થ્યા ભુવિ વિચરંતે ॥”

—શ્રી સમંતસદ્ગાચાર્યજીવૃત્તભૂતસ્ત્રવ્યભૂ રતોત્તમ.

‘જેની આગળ માન મળી ગયેલા પ્રતિતીર્થિકો વાદ વદતા નથી.’

જે કલાધિને તર્યા તરાવનાર અન્યના,

જે ખુજયા ખુજાવનાર પુરુષવંત ધન્યના;

મુક્તિ પ્રાપ્ત જેહ છે પમાડનાર મુક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૨

હવે કેટલાક વિશિષ્ટ વિશેષજ્ઞાથી (પરિકરઅલકાર) વીતરાણો મહિમા મુચરતી સ્વપરઉપકારક પ્રતિ વર્ણવે છે:—

જે પોતે ભવસાગરને તરી ગયા છે, અને બીજાને તરાવનાર છે; જે પોતે ખુજયા છે અને બીજાને ખુજવનાર છે; જે મુક્તિ પ્રાપ્ત છે અને બીજાને મુક્તિ પ્રમાડનાર છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

‘તિષ્ઠાણં તારયાણં, ઘુસ્તાણં યોદિયાણં, મુક્તાણં મોચમાણં.’—શ્રી શકસ્તવ.

અપાર અને ધીર સંસારસમુદ્રને તે વીતરાણ પોતે પોતાના અદ્ભુત આત્મપરાક્રમથી તરી ગયા છે, અને અન્ય જીવોને તરાવા માટે ઉત્તમ આધનનો નિર્દેશ કરી તારનાર થયા છે.

‘અપારઘોરસંસારનિમગ્નજનતારક.’—શ્રીમાન્ સિદ્ધર્થિ.

તે પોતે પરમ તત્ત્વનો ભોખ પામી પરમાત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયા છે, અને અન્ય જીવોને તે ભોખનો તારિક લાભ મો એવો મુંદર પ્રત્યેક તેમજ સામન્યરૂપાપનદ્વારા કર્યો છે. તે પોતે મર્વ કર્મજાંખનથી મુક્ત થયા છે—સંસારકાશાદરમાંથી છૂટ્યા છે અને બીજાને છાંયવા માટે કટિબદ્ધ થયા છે.

આવો જેનો પરમ ઉપકાર છે તે વિભૂતિને વંદન દો!

(અપૂર્ણ)

વશનાર અને વિવેચનકાર

ડૉ. બગવાનદાસ મનાશુખજાલ મહેતા

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા.

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૬૭ ના ચૈત્ર માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર ચાલુ માસમાં સામાયિક, પ્રતિકમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા, તલાટીદર્શન વિગેરે થયેલ છે. ચૈત્ર શુદ્ધ પુનમે બધા વિદ્યાર્થીઓ શ્રી સિદ્ધગિરિની યાત્રાએ ગયા હતા. ચૈત્ર શુદ્ધ ૮ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ આયંબિલ કથું હતું.

આવક:-

રૂા. આ. પા.

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડખાતે ૧૭૬-૦-૦
શ્રી લોજન ફંડખાતે ૧૧૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડખાતે.... ૧-૦-૦
શ્રી દાપડ ફંડખાતે ૧-૦-૦

જમણવારો:-૧. શેઠ ચોતમચંદ રણછોડદાસ? મુંબઈ. ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦

૨. બાઈ હીરાબેન ધૃવચંદ અમદાવાદ. ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫

૩. બાઈ આધારબાઈ તે શેઠ

મૂળચંદ હડીચંદની વિધવા, અમદાવાદ. ચૈત્ર વદિ ૭

લેટ:-શાહ હડીચંદ ગોપાળજી-શીહોર, મેસુણ શેર ૨૨. શેઠ જીવરાજ હન્ટરીમલજી-મદ્રાસ, બુદી મણુ ૧. જૈન હેમકુંવર જીવરાજ-રાધનપુર, પૂતલ-જોડ ૨ જૈરાંની. શેઠ છોટાલાલ વસ્તારામ-ખરશીયા, ચોખા શુભી ૧, મણુ ૫. એક ગૃહસ્થ-ભાવનગર, ચેવટો શેર ૧૩, પેંડા શેર ૬. શેઠ મેઘરાજ રીખવચંદ-રાખી, મગજના લાકુ મણુ ગાદા. શેઠ પુનમચંદજી હીંદુજી-શીયાણા, મોહનથાળ મણુ ૧૧.

મુલાકાત:-શેઠ પુનભાઈ દીપચંદ વિગેરે-અમદાવાદ. શ્રી શુભાળચંદજી હઠા, જોમ. એ. જોધપુર. શાહ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર. ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ-ભાવનગર. શાહ મનસુખલાલ તારાચંદ-ભાવનગર. મુનિરાજ શ્રી દાનવિજયજી-પાલીતાણા. શેઠ મૂળચંદજી જોધાજી-શિવગંજ. શેઠ ચીમનલાલ

ત્રિભુવન-અમદાવાદ. શેઠ વિનાયકલાલ મોતીલાલ-અમદાવાદ. શેઠ લાલભાઈ મોતીલાલ-વડોદરા. શેઠ ઘેલાભાઈ મંગળજી-ધોરાજી શેઠ કુલચંદ' લાલચંદ-વઢવાણ શહેર. શેઠ અમરતમલ ધનાજી-શિવગંજ. શેઠ કૃષ્ણજી રાયચંદ-એલનપુર. શેઠ અંબાલાલ આશારામ-ગંધીરા શેઠ ભોગીલાલ નથુભાઈ-અમદાવાદ. શેઠ જ્વાનમલજી-જ્ઞેધપુર શેઠ દીપચંદ દલસુખભાઈ-છાણી. શેઠ મોહનલાલ વાઘજી ધોળવાળા-કરાંચી ગં સ્વ. સુરજળેન નરોત્તમદાસ ભાણજી ભાવનગરવાળા-મુંબઈ. શેઠ હીરાલાલ કુલચંદ બકોરભાઈ-ભાવનગર. વોરા ત્રિભુવનભાઈ-ભાવનગર.

વરસગાંઠ:—ચેત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ સંસ્થા સ્થપાયાર્ને પાંત્રીશ વર્ષ પૂરાં થતાં હોવાથી તે નિમિત્તે સંસ્થાનાં મકાનને ધ્વજ ત્રિગેરેથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. વિદ્યાર્થીઓને મિથાત્ર આપવામાં આવ્યું હતું. બપોરના પંચકલ્યાણકની પૂજા સંસ્થાના દહેરાસરમાં બજાવવામાં આવી હતી. રાત્રે આંગીના દર્શનનો સોએ લાભ લીધો હતો. તેમજ સંસ્થાના સ્થાનિક ઓનરરી સેક્રેટરી ડૉ. પ્રાગજીભાઈ પાનાચંદના પ્રમુખપદ નીચે વિદ્યાર્થીઓની મીટિંગ મેળવવામાં આવી હતી. સંસ્થાની ઉન્નતિ થાય અને તે ચિરંજીવ રહે તેવી શુભેચ્છા દર્શાવતાં ભાષણો થયા હતાં.

પ્રોફેસર જોષીનું સંભાષણ:—ભાવનગર સામળદાસ કોલેજના પ્રોફેસર શ્રી આર. એમ. જોશી. ચેત્ર શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ શ્રી મહાવીર જન્મજયંતિ પ્રસંગે અત્રે પધારતાં શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ ડૉ. ભાઈલાલ એમ. જાવીશી, એમ. બી. બી. એસ ના પ્રમુખપદ નીચે શ્રી જોષીનું પ્રવચન યોજવામાં આવ્યું હતું, જે પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશો તેમજ વિદ્યાર્થીજીવનને સ્પર્શતી અનેક જાણતો સમજાવી હતી.

પ્રશસ્ત્ય દાખલો:—સંસ્થાના જૂના વિદ્યાર્થી શાહ નરોત્તમદાસ જગનલાલ રાણપુરવાળાએ કલકત્તાથી ડૉ. એક્સોની મદદ મોકલી છે તેઓ અત્રે એક વર્ષ રહી ગયા હતા. અન્ય વિદ્યાર્થી જન્મુઓએ તેમનું અનુકરણ કરવું ધટે.

સમાજના દાનવીરોને:—મકાન ફંડ ખાતે તથા શ્રી દેરાસર ખાતે દળુ ડૉ. દશ દત્તજનો તોટો લીલો છે. દાનવીરોને લક્ષમાં લેવા વિનંતિ છે.

એક સલાસદનો એટકારક સ્વર્ગવાસ.

પ્રતાપગદનિવાસી શેઠ લક્ષ્મીચંદ્ર ધીયા ૬૭ વર્ષની ઉંમરે ગત ચૈત્ર વદિ ૦)) ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. શેઠશ્રીનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૩૧ ના અશાઃ શુદ્ધિ ૧૨ ના રોજ થયો હતો. તેઓ સ્વભાવે મીલનસાર અને સેવાલાવી હતા. સં. ૧૯૬૦ થી શ્રી જૈન સ્વેતાંશર કોન્કરન્સના પ્રાંતિક સેક્રેટરી હતા અને પોતાના અર્થે મારવાડ, ગેવાડ અને માળવામાં કોન્કરન્સનો મારો પ્રચાર કર્યો હતો. તેઓશ્રી શેઠ આણંદજી કલાણજીની પેઢીના પ્રતિનિધિ પણ હતા. તેઓશ્રી આ સલાના ઘણા લાંબા મમયથી લાઇફ મેમ્બર હતા, તેથી સલાને એક લાયક સભ્યની ખામી પડી છે. એમના કુટુંબને દિવાસો આપતાં સદ્ગતના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

નવા સલાસદનો નામ.

૧. સા. જયસુખલાલ રામચંદ ધોધાવાળા	હાલ મુંબઈ	લાઈફ મેમ્બર
૨. સા. જસવંતરાવ કૃષ્ણલાલ લાલુભાઈ	ભાવનગર	"

શ્રી ચાત્રમપ્રબોધ ગ્રંથ

પડિત શ્રી નિનસાલમચિત્ત મરકુત ગણપદ આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં સમક્ષિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાર પાડેલા છે. કિંગ્મ ૩૧ ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ ચાત્ર આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં લાંચવા લાયક ગ્રંથ છે. શ્રીતાલર્જને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યગ્રંથ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રમિક છે. વ્યાખ્યાનમાં લાંચવા લાયક છે. કિંગ્મ એક રૂપીઆ, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આમંબિલ વર્તમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચા કથા લાપાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું લાપાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. ત્રણ ભાગ મળીને કિંગ્મ ૩૧. હો છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિતું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંગ્મ ૩૧. ૩) છે. ચારે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મંગાવો ને લાંચો.

અદાર પાપસ્થાનકની સંજ્ઞા. અર્થ સહિત.

ઉપાખ્યાય શ્રી યોગેશ્વરજીની દરેલી આ સંજ્ઞાઓ એટલા બધા રહસ્યથી ભરેલી છે કે તેને એક ગ્રંથની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે. અર્થ પણ અસરકારક લખાયો છે. લાંચવાપી ખાસ અસર ઉત્પન્ન કરે તેમ છે. તવ કારમની શુક છે. કિંગ્મ માત્ર ત્રણ આના, પોસ્ટેજ સવા આનો.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અક્ષર ૮ મો

પુસ્તક ૫૭ મું

અગાઉ

સંવત ૧૯૮૭
ચૌર સંવત ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

લાલનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બેહારગામ માટે બાર અંક ને હોદના પોસ્ટલ સાથે વાર્ષિક લેવાનું રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ અંક ૪ થી

અશાહ

૧૦૦ સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ સં. ૧૯૮૭

અનુક્રમણિકા

૧. પ્રભુપ્રાર્થના (પદ) ... (સા. મુલાખચંદ બલુભાઈ) ૧૦૬
૨. મેરી લાવના (પદ) ... (ભુવલકીશોર મુખાર. 'પ્રભુદ જૈન') ૧૧૧
૩. શ્રી આદિનાથ સ્તુતિ: સંસ્કૃત ... (સંપ્રાદય-મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૧૧
૪. શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્ર-સાંપલેચન ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મમૂરિ) ૧૧૨
૫. તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ ... (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૧૧૭
૬. જ્ઞાનધર્મની આરાધનાથી થતાં લાભ ... (મુનિશ્રી પ્રેમવિભજી) ૧૨૧
૭. જૈન બંધુઓને અનુપમ કિતશિશ્યા ... (જયચંદ નેમચંદ શાહ) ૧૨૩
૮. તીર્થંકરોની મુનિસંખ્યાનું પૃથક્કરણ ... (કુંવરજી) ૧૨૫
૯. અદાર દોષનું પૃથક્કરણ ... (કુંવરજી) ૧૨૬
૧૦. પ્રશોત્તર ... [પ્રશ્નકાર-પરી. મણિલાલ ખુશાલચંદ-પાંત્રાણુપુર] ૧૨૭
૧૧. એક નવી હુકીત ... (કુંવરજી) ૧૩૦
૧૨. પુસ્તકોની પહોંચ ... (કુંવરજી) ૧૩૧
૧૩. ભૂલનો મુધારો ... (કુંવરજી) ૧૩૨
૧૪. પ્રભાવિક પુરુષો-જંબુકુમાર: ૭ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોપરી) ૧૩૩
૧૫. શ્રી પરમેશ્વર સ્તોત્ર-અંતર્ગત શ્રી અરિહંત સ્તોત્ર-પદ-સાંપલેચન
વિધ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ ... (લગણનલાલ મન:મુખભાઈ મહેતા) ૧૩૭
૧૬. ચિંતન ... (શાહ મોહનલાલ દરિયંદ શીદોરી) ૧૪૨

નવા સભાસદોનાં નામ,

૧. શાહ હોટાલાલ મગનલાલ	ભારતનગર (હાલ મુંબઈ)	લાઈફ મેમ્બર
૨. પારીખ મંગલદાસ જુજપાલ	વીસનગર	પદેલા વર્ષના મેમ્બર
૩. દોશી મનમુખલાલ નયુલાલ	ભાવનગર	" "
૪. જવેરી મેરતીલાલ ભોળીલાલ	વિલેપારવા	" "
૫. શાહ મોલાજી ઇચર:જ	ભાવનગર	" "

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ સૂળ અર્થ સંકલિત.

શ્રી દેવાનંદમુનિ આ પ્રકરણ દીક્ષા સાથે ઉપાયો છે. દીક્ષા સ્વોપત્ત દેવાથી કર્તાએ તેમાં કદેલા વિપત્તે જટ્ટ ગાદી રીતે મગમવેલ છે. તેના ક્ષત અપવાદ છે. તેમાં પ્રથમના જ્ઞાન અપવાદો નવ તરોનું સ્વરૂપ આપ્યું છે. આક્રમ અપવાદમાં જ્ઞાનદર્શનનું, નવમા અપવાદમાં ચરિત્રનું ને દસમા અપવાદમાં આગમનાપિરમણનું રૂપ જતાવ્યું છે. અમે તેનું મૂળ અર્થ સાથે નવતરના ગિરિયાનું ખરે ઉપાયો છે. યોગ વખતમાં બહાર પડે.

પુસ્તકે ૫૭ મું
વિ. સં. ૧૯૨૭

અશાઠ

{ અંક ૪ થો
વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યો । (મુદ્રાલેખ)

પ્રભુમાર્થના

હે ! નાથ જીવન હમારા, અળગી કરી ઉપાધિ;
વળગી પડી છે અમને, પામ્યા તમે સમાધિ. હે નાથ ૦ ૧.
સત્સંગને ન રહાતું, જડતા ભરાઈ દિલમાં;
કાતીલ હૃદયને કેરે, આડી રહી અનાદિ. હે નાથ ૦ ૨
ન સિંચું પ્રેમ વારિ, લટક્યો હું મોહ ધારી;
કળી ગુંજતાં લીગણ, પાછો પડ્યો પ્રમાદી હે નાથ ૦ ૩
પંખી હું તુજ વનને, રમતો પ્રલય ગગનમાં;
હું સજ્જને તેં છેલો, તેમાં રહ્યો હું લાગી. હે નાથ ૦ ૪
પારખ બની તેં પરખ્યો, ચિન્તામણિ જે સાચો;
ઝડપીં બ્રહ્મો તેં હીરો, ગાફિલ ગયો હું ત્યાગી. હે નાથ ૦ ૫
તુજ પ્રીત છે પુરાણી, દિલમાં ગયો હું ખેનણી;
છેડું હવે ન તુજને, ભૂલ્યો ભૂલ્યો અભાગી. હે નાથ ૦ ૬
પ્રણામ હો હજારો, મમ દિલના સિતારા;
આશિષ એવી આપો, ટપે ઉરની ઉપાધિ. હે નાથ ૦ ૭
ગુલાબ નામ ધારું, સુગંધ માં જરા છે;
સુરણ, સુગંધી અર્પો, વસન્તે હૃદય સુલાગી. હે નાથ ૦ ૮

શા ગુલાબચેદ જલ્લુભાઈ

મેરી ભાવના

જિસને રાગ દેપ કામાદિક છોતે, સળ જગ છત લિયા,
 સળ છવેકો મોક્ષમાર્ગકા, નિઃસ્પૃહ હો ઉપદેશ દિયા;
 ખુદ વીર જિન હરિ હર પ્રભા; યા ઉસકો સ્વાધીન કહો;
 ભક્તિભાવસે પ્રેરિત હો યહ, ચિત્ત. ઉસીમેં દીન રહો. ૧
 વિપર્યોદી આશા, નહિ જિનકે, આમ્ય-ભાવ ધન રખતે હે,
 નિજ-પરકે હિત-સાધનમેં ભે, નિશદિન તત્પર રહતે હે;
 સ્વાર્થ-ત્યાગકી કઠિન તપસ્યા, ગિના ખેદ ભે કરતે હે,
 એસે જ્ઞાની સાધુ જગતકે, દુઃખ સમૂહકો હરતે હે. ૨
 રહે સદા સત્સંગ ઉન્હીકા, ધ્યાન ઉન્હીકા નિત્ય રહે,
 ઉન્હી ભેસી ચર્ચામેં યહ, ચિત્ત સદા અનુરક્ત, રહે;
 નહીં સત્તાજિ કિમ્તી છવકો, ભૂકે કણી નહીં કહા કરે;
 પરધનવનિતા પર ન લુભાજિ, સંતોષામૃત પિયા કરે. ૩
 અહંકારકા ભાવ ન રખખૂં, નહીં કિરી પર કોધ, કરે;
 દેખ દુસરોંકી ખલતીકા, કણી ન ઇર્ષ્યા-શાવ ધરે;
 રહે ભાવના એસી મેરી, અરત સત્ય વ્યવહાર કરે;
 જાને જહા તક ઇશ છવનમેં; આરોંકા ઉપકાર કરે. ૪
 મેરીભાવ જગતમે મેરા, સળ છવેસિ નિત્ય રહે;
 દીન દુઃખી છવેં પર મેરે, ઉસમેં દરુણ સોત ખાંડે;
 હર્ષ ન કર કુમાર્ગરતો પર, દોષ નહીં સુઝકો આવે,
 આમ્ય-ભાવ રખખૂં મે ઉન પર, એસી પરિણતિ હો જાવે. ૫
 શુભીજનોકા દેખ દૃઢ્યમે, મેરે પ્રેમ ઉભડ આવે,
 જાને જહા તક ઉનકી મેલા, કરકે, ચંક મન મુખ પાવે;
 હાઉ નહીં કૃપા કણી મેં, ક્રોધ ન મેરે ઉર આવે,
 શુભ-અદબકા ભાવ રહે નિત, દષ્ટિ ન દોષોં પર જાવે. ૬
 કોઈ ખૂરા કહો યા અરહા, તકમી આવે યા જાવે,
 લાખોં વર્ષોં તક હઉ યા, મૃત્યુ આજ હી આજવે;
 અથવા કોઈ દેસા હી ભેય, યા લાલચ દેને આવે;
 તો બી ન્યાયમાર્ગમે મેરા, કંભી ન પદ ડિગમે પાંચ. ૭
 કોઈર મુખમેં મમ ન કુતે, દુઃખમેં કણી ન મગસાવે,
 પર્વત, નદી, રમશાન, બયાનક, અટલીકા નદિં ભય ખાવે;
 રહે અટોલ અકપ નિરન્નાર, ચંદ મન દદતર જાન જાવે,
 દેહ વિગોમ અનિદ્ય યોગમેં, અદનશીતતા દિખાવે. ૮

સુખી રહે' સળ જીવ જગતકે, કોઈ કર્મી ન ધનરાવે,
 પૈર પાપ અભિમાન છોડ જંગ, નિત્ય નૃપે ગંગાજી ગાવે;
 ઘર ઘર અર્થા રહે ધર્મકી, હુકુત હુકર હો જાવે,
 જ્ઞાન ચરિત ઉત્તતિ કર અપના, મનુજ-જન્મકેલ સળ પાવે. ૯
 ઇતિ લીતિ વ્યાપે નહિ જંગમે, વૃષ્ટિ સમય પર હુઆ કરે,
 ધર્મનિષ્ઠ હોકર રાજા લી, ન્યાય પ્રજાકા ક્રિયા કરે;
 રોગ, મરી, હુલિંદ ન ફેલે, પ્રજા શાન્તિમે જિયા કરે,
 પરમ અહિંસા ધર્મ જગતમે, ફેલ સર્વહિત ક્રિયા કરે. ૧૦
 ફેલે પ્રેમ પરસ્પર જંગમે; 'ગોહ દૂર પર રહા કરે,
 અપ્રિય કટુક કઠોર શબ્દ નહિ, કોઈ મુખસે કહા કરે;
 બનકર સળ 'યુગ-વીર' હૃદયસે, દેશેત્તતિ રત રહા કરે,
 વસ્તુસ્વરૂપ વિચાર ખુશીમે, 'સળ દુઃખ સંકટ સહા કરે. ૧૧
 ('પ્રબુદ્ધ જૈન')

૭૨૭ ભુગલકીશોર સુખતાર

શ્રી આદિનાથસ્તુતિ:

[માલિની વૃત્ત]

જય શૃપમંજિનાભિઃ, સ્ફુટયરો નિમ્તનાભિ-
 ર્જડિમરવિપનાભિ-યઃ સુપર્વાંગનાભિ-
 મિદ્ધકિલ્મુહુનાભિઃ, ક્ષોણિશૃવસુન્નુનાભિ-
 ર્ધૃતભુવનમનાભિઃ, ક્ષાન્તિસંપત્કુનાભિઃ ॥ ૧ ॥
 વિગલિતપ્રજિનાનાં, નૌમિ રત્તીં જિનાનામ્ ।
 સરસજનયનાનાં, પૂર્ણચન્દ્રાનનાનામ્ ॥
 ગજધરગમનાનાં, ચારિવાહસ્વનાનામ્ ।
 દત્તમદમદનાનાં, મુક્તજીવાસનાનામ્ ॥ ૨ ॥
 અધિકલકલનારા, પ્રાણનાથ સુતારા ।
 મધજલનિધિતારા, સર્વેદાવિપ્રતારા ॥
 સુરનરચિનતારા, ત્વાહંતીગીર્વંતારા-
 દનવસ્તમિતારા, જ્ઞાનલક્ષ્મીસુતારા ॥ ૩ ॥
 નયનજિતકુરંગી, કાંશુધારોચિરંગી-
 મિદ્ધકિલ્મુહુરંગી, કલ્યચિત્તાંતરંગી ॥
 સ્મૃતિઃ સુચિંતંગી, દેવતાં યસ્તુરંગી ।
 કુસ્ત દમનુરંગી-ત્વાદિહતવન્ધુરંગી ॥ ૪ ॥

[હસ્તલિખિત વૃદ્ધ પંક્તી રચીત]

સંગ્રહક-સુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજય

(૧૧૧)

॥ श्री गौतमस्वामिस्तोत्रम् ॥

[स्फुटार्थ साधे]

कर्ता आ. श्री विजयपद्मसूरि

(અવતરણ) સ્તોત્રકાર મંગલાચરણ કરે છે.—

॥ आर्याच्छंदः ॥

णमिरूण महावीरं, सुगुणगरिष्ठं, च णेमिस्त्रिवरं ॥
सिरिगोयमगणिशुक्तं, करेमि वरजोगसेमदयं ॥ १ ॥

જે પ્રભુ આઠ કર્મોરૂપી શત્રુઓના વિજય કરવામાં શૂરવીર હોવાથી વીરતા શુભવાળા છે; તેમ જ અભવ્ય સંગમદેવ વગેરે દેવોના, ગોવાળ વગેરે મનુષ્યોના અને ચંડકૌશિક વગેરે તિર્યંચોના ઉપસર્ગ સહન કરવામાં પણ શૂરવીર હોવાથી વીરતા શુભવાળા છે, તથા સાત લાયથી રહિત હોવાથી વીરતા શુભવાળા છે અને એવા નિર્ભય હોવાથી ઇન્દ્રે ત્યાંદે સુધર્માસલામાં પ્રથંસા કરી હતી ત્યાંદે અશ્વદ્વાજી બનેલા દેવે સર્પનું તથા તાડ નેવડું જીત્યું પિશાચનું રૂપ કરીને જે પ્રભુને જાળપણમાં ડરાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો છતાં પણ સર્પને હાથે આલીને દૂર ફેંકી દીધો હતો અને તાલપિશાચને એક જ સુદીના પ્રહારે દળાવી દીધો હતો—આ પ્રસંગે એ જ દેવે જે પ્રભુની જાળપણમાં પણ આટલી નિડરતા જોઈ મહાવીર એવું નામ આપ્યું હતું એવા ઘણા સફળહોવાળા અને ક્ષાત્રિયકુલ નગરના સિદ્ધાર્થી રાજાના અને ત્રિશલા સળીના પુત્ર વર્તમાન શાસનના નાયક પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવને નમસ્કાર કરીને, તથા જેમણે મારા ઉપર પરમખવિત્ર સર્વવિરતિ ધર્મને દેવારૂપ પરમ ઉપકાર કર્યો છે, તથા જેઓ શ્રી શત્રુજય આદિ તીર્થોના સંરક્ષણ માટે અતિશય આદરવાળા છે, તેમ જ દાસભાવજેમના ઉપદેશથી ઉદ્ધાર થયેલ હોવાથી શ્રી કદંબગિરિ મહાતીર્થરૂપ જન્યુ છે વગેરે અનેક શાસનપ્રભાવનાનાં કાર્યો અપૂર્વ દેશનાઠાન ડરાવવામાં અતિ સમર્થ એવા માગ પરમપૂજ્ય પરમોપકારી શુક્રવર્ધ ધ્રીમદ્ વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજને પણ આદર સદિત નમસ્કાર કરીને હું (શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ) ઉત્તમ યોગને એટલે નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનાદિ ઉત્તમ શુભો પ્રાપ્ત કરવાને માટે અને ઉત્તમ દોષને અર્થે એટલે અને પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્તમ જ્ઞાનાદિ શુભોનું સંરક્ષણ કરવાને માટે અને બળ્ય દુષ્ટોને પણ ઉત્તમ યોગ તથા દોષને આપનાર એવું શ્રી મહાવીર પ્રભુના ૧૧ ગણધરોમાંથી પહેલા ગણધર

૧. પાપક બે, કપિલા દામી, અંબારમહાઆર્ય, કાળમીશ્વરિક, વિજયગ્ન અને સંજમ દેવ—જે માત્ર અજખો કલા છે.

શ્રી ગૌતમ ગણધરનું અર્થાત્ શ્રી ગૌતમસ્વામીનું (તેમના જીવનની અપૂર્વ ઘટનાઓથી શોભતું) સ્તોત્ર-સ્તવન પ્રાકૃત ભાષામાં કરું છું-રચું છું. ૧.

(અવતરણ)-શ્રી ગૌતમસ્વામીજીના પૂર્વજીવની ખીના વગેરે જણાવાય છે.

સિરિવીરપદ્મ હોત્યા, તિલંડરાંયા જયા ણિયાણવલા ॥

તદ્યા જો તસ્સાસી, કરુણદ્વી સારહી વિણદે ॥ ૨ ॥

વંધુવિસાહાણંદી, કમસો મરિઝ્ઞ સીહભાવગજો ॥

મારીઅ તં ચ ણિવદે, પુલ્લભચુક્કિદ્વદોસેણં ॥ ૩ ॥

તદ્યા ય ણમુકારં, મરંતસીહસ્સ સવળમજ્ઞંમિ ।

જો ય સુણાવીઅ મુયા, તં પુજ્ઞં ગોયમં વંદે ॥ ૪ ॥

શ્રી વીરપ્રભુ જે વળતે (પહેલાના ૨૭ ભવોમાંના) ૧૮ મા ભવમાં નિદાનના વળથી એટલે “ઉત્ત તપશ્ચર્યાના કૃષ્ણવડે ઘણા બળવાળો થાઉ” એવું નિયાણું કરવાથી પોતાનપુર નામના નગરમાં પ્રજાપતિ રાજાના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠ નામના પહેલા વાસુદેવ ત્રણ ખાંડના રાજા થયા હતા, તે વળતે તેમના (શ્રી ગૌતમસ્વામીના) જીવ કરુણાના સમુદ્ર અને અત્યંત વિનયવંત એવો રથ હાંકનાર સારથિ હતો. અને એ વળતે પૂર્વજીવમાં પોતાની મશ્કરી કરનાર પિતરાઇ ભાઈ જે વિશાખાનંદી નામે હતો તે અનુક્રમે મરીને અનેક ભવ ભમી સિંહ થયો હતો તે સિંહને આ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ રાજાએ પૂર્વજીવના અત્યંત દેષવડે (વિશાખાનંદીએ મશ્કરી કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા તે વળતના ઉત્કૃષ્ઠ દેષવડે) મારી નાખ્યો, તે વળતે મરણ પામતા એ સિંહના કાનમાં જેણે (ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના રથ હાંકનાર સારથિએ) અતિ હર્ષપૂર્વક નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યો તે પરમપૂજ્ય એવા શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું ત્રિકરણયોગે વંદન કરું છું.

અહીં જણાવેલ જે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ તે શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવ છે, સારથિ એ શ્રી ગૌતમસ્વામીના જીવ છે, અને સિંહ એ મહાવીરસ્વામીના સોળમા ભવના જીવ શ્રી વિશ્વભૂતિ સુનિની મશ્કરી કરી સુનિને ક્રોધ ઉત્પન્ન કરાવનાર પિતરાઇ ભાઈ વિશાખાનંદીના જીવ છે. એ સિંહ અનુક્રમે ઘણા ભવ ભમીને શ્રી મહાવીરસ્વામીના ભવમાં ખેડત થયો હતો ને તે ખેડતે ગૌતમસ્વામીથી પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા લીધી હતી, પરંતુ મહાવીરસ્વામીને દેખતાં જ ક્રોધી થઇ વેધ છોડી ચાલ્યો ગયો હતો, કારણકે સારથિના ભવમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ એ ખેડતના જીવ સિંહને નવકાર સંભળાવી પરમ ઉપકાર કર્યો હતો, અને મહાવીરસ્વામીએ તે (પોતાના ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં) એ સિંહને મારી નાખ્યો હતો. આ સંબંધી સંક્ષિપ્ત કથાનક નીચે પ્રમાણે છે.

શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જીવ-પૂર્વભવમાં ૧૬ મા ભવે રાજગૃહી નગરીમાં એક કોઠ વર્ષના આયુવાળા વિશ્વભૂતિ નામે યુવરાજ હતા કે જેમણે યુવાવસ્થામાં જ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને ૧૦૦૦ વર્ષ તપ કર્યો હતો. તે સુનિ વિહાર કરતાં કરતાં મથુરા નગરીમાં આવ્યા તે વખતે વિશ્વભૂતિ યુવરાજનો એટલો એ જ સુનિનો પિતરાઈ ભાઈ (કાકાનો પુત્ર) વિશાખાનંદી પણ રાજગૃહીથી પરણવાને માટે મથુરા નગરીમાં આવ્યો હતો. હવે એક વાર આ વિશ્વભૂતિ સુનિ મથુરા નગરીમાં માસખમણને પારણે ગોચરીએ નીકળ્યા તે વખતે માર્ગમાં કાઠ ગાયે તે સુનિને પાટી નાખ્યા તે હકીકત સામેથી આવતા વિશાખાનંદીએ જોઈને પોતાના પિતરાઈ ભાઈ વિશ્વભૂતિ સુનિની મશ્કરી કરી. આ વખતે વિશ્વભૂતિ સુનિને પોતાની હાંત્રી થઈ જતાં તેણીને ઘણો ક્રોધ આવ્યો તેથી તે પિતરાઈ ભાઈ વિશાખાનંદીને પોતાનું ગળ હજી પણ યુવરાજના વળતના જેવું જ છે, તપશ્ચર્યાથી શરીર કૃશ દુર્બળ-પાતળું થવા છતાં પણ ગળ ઘટયું નથી એમ જણાવવાં ગાયને મુંગવડે પકડીને આકાશમાં ઉછાળી અને એવું નિયાણું ક્યું કે (મારી) આ તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી આવતા ભવમાં હું મહાળગળવાન થાઉં. એ પ્રમાણે નિયાણું કરી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે કાળ દરી ૧૭ મા ભવે શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જીવ (વિશ્વભૂતિ સુનિ) સાંતમના શુદ્ધ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચ્યવી ૧૮ મા ભવમાં પોતનપુર નગરમાં (પોતાની જ પુત્રીને પતિ હોવાથી) પ્રજાપતિ નામના રાજાનો નેયાળાના પ્રભાવથી મહાળગળવાન ત્રિપૃષ્ઠ નામે પુત્ર (વાસુદેવ) પણે ઉત્પન્ન થયો. હવે અદ્વિતી ગયા ત્રીજા ભવમાં (વિશ્વભૂતિ સુનિના ભવમાં અથવા ૧૬ મા ભવમાં) જે પિતરાઈ ભાઈ વિશાખાનંદીએ મથુરા નગરીમાં ગોચરીએ જતાં ગાયે પાટી નાખ્યાથી વિશ્વભૂતિ સુનિની મશ્કરી કરી હતી તે વિશાખાનંદી આ વખતે તુંગગિરિમાં સિદ્ધપણે ઉત્પન્ન થયો. એ વખતે વર્તતા અશ્વગીવ નામના પ્રતિવાસુદેવના રાજ્યમાં એ સિદ્ધ જેટલોના શેત્રોના પાકનો નાશ કરી પ્રબલે દેરાન કરવા લાગ્યો, તેથી સિદ્ધને દણવા માટે પોતાના તાળાના અનેક રાજાઓને કમસર મોકલવા છતાં પણ તે સિદ્ધ કોઈનાથી હારી શકતો નથી. એક વાર રાજસભામાં આવેલા કાઠ નિમિત્તીઆને પ્રતિવાસુદેવે પોતાને હજીનાર કાલુ યશે ? એમ પૂછતાં નિમિત્તીઆએ કાજુ કે ' શાલિષ્ઠેનોનો નાશ કરનાર સિદ્ધને જે દણએ તેનાથી તમારું મૃત્યુ ધશે. ' હવે સિદ્ધને દણવા માટે ત્યારે કમ પ્રમાણે પોતનપુરના રાજા પ્રજાપતિના નામે આવ્યો ત્યારે રાજા પોતે તૈયાર થાય છે તેટલામાં તમના પુત્ર ત્રિપૃષ્ઠે કહ્યું કે ' આજા એક નજીવા પશુને દણવા માટે સેન્ય તઈને આપ પોતે જાઓ એ યોગ્ય નથી, માટે એ નજીવું દાગ દું જ કરી લઈશ. ' એમ કરી સેન્યને લીધા વિના પોતે એકલો જ રથ લાંકનાર સારથિને સાથે લઈ રથમાં બેગી સિદ્ધ જે જાને વ્હેનો દંડા ત્યાં આવી સિદ્ધને બોલાવ્યો કે તું જ સિદ્ધ ત્રિપૃષ્ઠની સામે ધમ્મી આવતાં ત્રિપૃષ્ઠે સિદ્ધને પકડીને તેને ચીરી

નાખ્યો. મરતી વખતે સિંહને ત્રિપૃષ્ઠની સાથે આવેલા સારથીએ (ગૌતમસ્વામીના જીવે) દયા લાવી પરલવના ભાતારૂપ નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. અહિં ત્રિપૃષ્ઠ યુવરાજ ન્યારે વાસુદેવ થયા ત્યારે એક વાર શયન કરતી વખતે મને ઊંઘ આવે તે વખતે આ ગવૈયાઓને ગાયન ગાતાં ગંધ કરવા એમ શય્યાપાલકને વાસુદેવે આજ્ઞા કરી. વાસુદેવને નિદ્રા આવતાં ગીતમાં તલ્લીન થયેલા શય્યાપાલકે ગીત ગંધ કરવા કહ્યું નહિ, તેથી જાગત થયેલા વાસુદેવે પોતાની આજ્ઞાભંગના કૃણ તરીકે શય્યાપાલકના કાનમાં ગરમ સીસુ રેડાવ્યું. આ પાપકર્મથી વાસુદેવે જે અશુભ કર્મ ખાંધ્યું તે અશુભ કર્મના ઉદયવડે તે મહાવીરસ્વામીના ભવ પામ્યા તે વખતે ગોવાળ થયેલા શય્યાપાલકના જીવે શ્રી મહાવીરપ્રભુના કાનમાં કાઠના બે અણીદાર ખીલા ઠોક્યા એ પ્રમાણે અનેક પાપકર્મ કરીને આ વાસુદેવ (મહાવીરસ્વામીના જીવે) ૧૬ મા ભવે સાતમી નરકે તારકીપણે ઉપજ્યા. ત્યાંથી (૧) સિંહનો ભવ (૨) ચોથી નરકનો ભવ. (૩) મનુષ્યનો ભવ (૪) ચક્રવર્તીનો ભવ. (૫) શુક દેવ-લોકમાં દેવનો ભવ-એમ પાંચ ભવ કરી પચીસમા ભવમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં છત્રિકાનગરીમાં જિતશત્રુ રાજાના નંદન નામના પુત્ર થઈ, શ્રી મોદ્દિલાચાર્ય પાસે આશ્રિત ગ્રહણ કરી, વીરાસ્થાનક તપના આરાધનવડે તીર્થંકરનાગકર્મ નિકાશિત ગાંધી, છવીશમા ભવે દશમા પ્રાણુત દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ, ત્યાંથી સ્વવી સતા-વીશમા ભવે ચૌવીશમા તીર્થંકર સ્વરૂપે શ્રી મહાવીરસ્વામી પ્રભુ થયા. અનુક્રમે પ્રભુ સંયમી થયા જાદ છત્રાસ્થપણે વિચરતાં કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઊભા હતા ત્યાં પોતાના જાળદ સાચવવાનું કહી ગોવાળ અન્ય સ્થાને ગયો અને જાળદો છૂટા કરતાં કયાંય આદ્યા ગયા. ગોવાળે આવીને પૂછતા પ્રભુએ કંઈ પણ ઉત્તર ન આપ્યો ત્યારે એ ગોવાળ કે જે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભવ વખતે શય્યાપાલક હતો ને એના કાનમાં આ મહાવીરસ્વામીના જીવે તે વખતે ગરમ સીસુ રેડાવ્યું હતું તે જ ગોવાળે આ વખતે પ્રભુના કાનમાં કાઠના બે અણીદાર ખીલા એવા ભેરથી સન્નજડ ઠોક્યા કે અંદરના ભાગમાં બે અણીઓ ભેગી થઈ ગઈ. આ અને બીજા ઘણા ઉપસર્જો સહન કરી પ્રભુ ન્યારે કેવળજ્ઞાન પામ્યા ત્યારે વાસુદેવના ભવમાં જે સારથિનો જીવ હતો અને જેણે મરતા સિંહને નવકાર સંભળાવ્યો હતો તે અનેક ભવ ભરી કમસર અહિં છેલ્લા ભવમાં ઇન્દ્રભૂતિ નામે પંડિત પ્રાણુ થયા હતા અને તે પ્રભુનાં પ્રથમ ગણધર થયા કે જેમનું બીજું નામ તેમના ગૌતમ ગોત્રને અનુસારે શ્રી ગૌતમસ્વામી હતું. હવે આ વખતે ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં મારેલા સિંહનો જીવ (અથવા વિશાખાનંદીનો જીવ કે જેણે વિશ્વભૂતિ સુનિના ભવમાં પોતાની મરકરી કરી હતી તે) અનેક ભવ ભ્રમણ કરીને અહિં હાલિક (જેડત) થયો. શ્રી વીરપ્રભુએ તે પોતાના પૂર્વભવના શત્રુના જીવને એટલે હાલિકને પ્રતિ-જ્ઞાપ કરવા માટે શ્રી ગૌતમસ્વામીને મોકલ્યા, કારણ કે પ્રભુ તો જાણે છે કે તેને હજી મારા પર દ્રેષ વર્તે છે તેથી મારાથી પ્રતિજ્ઞાપ નહિ પામે. જેથી શ્રી

ગૌતમસ્વામી ત્યાં જઈ હાલિકને પ્રતિજ્ઞાધ પમાડી દીક્ષા આપીને સમવસરણુમાં પ્રભુની પાસે લાવ્યા ત્યાં તો હાલિકને પ્રભુને દેખતાં જ દેખ ઉત્પન્ન થયો અને 'જે આ તમારા શુરુ હોય તો મારે આ ચાસ્ત્રની જ જરૂર નથી' એમ કહી ત્યાં જ વેપ પડતો મૂકી ચાડ્યો ગયો. શ્રી ગૌતમસ્વામીએ આ બનાવ બનવાનું કારણ પૂછતાં સર્વ સભા સમક્ષ વિશાખાનંદીના લવમાં આ ખેડૂતના છવે મારી મશ્કરી કરી હતી ત્યારની વૈરવૃત્તિ ચાલુ છે, ને હું જે વખતે ત્રિપૃષ્ઠ વામુદેવ હતો તે વખતે એને સિંહના લવમા મેં હણ્યો હતો તે વૈરવૃત્તિ હજી પણ વર્તે છે, પરંતુ એ છવ તમે દીક્ષા આપી તેથી સમ્યક્ત્વનો લાભ તો પામી ગયો છે, એ કંઈ ઓછો લાભ થયો નથી. હે ગૌતમ ! તમારે આ ચાલુ બાળતમાં ખેડ કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે સમ્યક્દષ્ટિ છવ મોડાવહેલો મોક્ષમાં જરૂર જવાનો સમજવો એ પ્રમાણે આ ત્રણ શ્લોકમા આવેલી સંક્ષિપ્ત વિગતને કંઈક સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવી. ૨-૩-૪.

(અવતરણ) શ્રી ગૌતમસ્વામીના અભિગલવ સંગંધી જન્મસ્થાન વગેરેની બીના જણાવે છે:—

દલ્લજિણો સિરિવીરો, જડ્ઝા સિદ્ધત્થળંદળો જાઓ ।

તડ્ઝા જો પુહવીં, ઉપ્પજ્જો તળયમાવેળં ॥ ૫ ॥

વિપ્પો સિરિવસુભૂઈ, જસ્સ પિયા મગહગોવ્વરે ગામે ।

ગોયમગુચ્છમાણૂ, જાઓ જો જિટ્ઠળક્કલ્લે ॥ ૬ ॥

જે ભવમા 'દ્રવ્ય જિનેશ્વર શ્રી વીરપ્રભુ સિદ્ધાર્થ' રાગતના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા તે જ ભવમા જે શ્રી ગૌતમસ્વામીના છવ અથવા સિંહને નવકાર સંલગ્નાવનાર આગયિને છવ પૃથ્વી નામની માતાના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા કે જેમના મગધ દેશમા ગોળર નામના ગામમાં શ્રીવસુભૂતિ નામે પ્રાક્ષણ પિના હતા અને શ્રી ગૌતમસ્વામી અતિ ઉત્તમ જ્યેષ્ઠ નક્ષત્રમા ગૌતમગોત્રરૂપી આકાશમાં સૂર્ય સરળા ઉત્પન્ન થયા હતા. અર્થાત્ શ્રી વીરપ્રભુના લવમાં શ્રી ગૌતમસ્વામી મગધ દેશમા ગોળર ગામમાં વસુભૂતિ પ્રાક્ષણને ત્યાં તેની શ્રી પૃથ્વી નામની પ્રાક્ષણીની કુક્ષિએ ઉત્પન્ન થયા, જેથી ગૌતમસ્વામીના પિતા વસુભૂતિ અને માતા પૃથ્વી અને ગોત્ર ગૌતમ નામે હતું એમ અહીં તાત્પર્ય સમજવું. ૫-૬.

(ચાલુ)

૧ દલ્લજિણ મિત્તિજીવ=જિનેશ્વર ભગવંતનો છવ તે દમ્બજિનેશ્વર અને માર્કાન્દિયા મગધગણના સમયમગ્ધમા બેઠેલા જિનેશ્વર ને ભવજિનેશ્વર તીર્થ કન્ઠામકર્મ નિશ્ચિત કરે ત્યારથી પ્રજ્ઞીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પદેલા દમ્બજિનેશ્વર અને કેવળજ્ઞાની તીર્થ કર તે ભવજિનેશ્વર. એ પ્રમાણે અદ્વિ મહાશિવમામી મિદાર્થ રાગને ત્યાં પુનપને અવતર્યા અને જન્મવા તે વખતે ને દમ્બજિનેશ્વર કહેવાય.

તાર્ત્વિક અને ઔદિક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૯૫ થી શરૂ)

૬૨. મંત્રકારનું એવું સામર્થ્ય છે કે પરભવમાં પણ તેવા જ પ્રકારની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ આ ભવના સંસ્કારો જેવી બુદ્ધિમાં દૃઢ યોગેશ હોય છે તેવા પ્રકારના પરભવમાં જન્મ થતાં પ્રગટ થાય છે.

૬૩. ગત ભવમાં આપણે જે કૃત્ય કર્યાં હશે તે આજે આ ભવમાં આપણે ભોગવી રહ્યા છીએ અને આવતા ભવ માટેની પણ આજે જ તૈયારી કરી રહ્યા છીએ.

૬૪. આજનું જીવન એ પૂર્વે જાંધેલા કર્મોની પ્રગટીકરણ છે. આજનાં આપણાં સુખ-દુઃખ કે તકા-છાંયકા એ બધું જ ભૂતકાળની આપણી કરણીનું જ પરિણામ છે. ભૂતકાળની કરણી તે જ આજનાં અનુભવતાં કર્મો છે.

૬૫. ભવિતવ્યતાથી ત્રેસાએલો જતું પરિણામને અનુસારે પુણ્ય તથા પાપને બાંધતો તે પ્રમાણે પ્રવર્તે છે.

૬૬. રોગની સ્થિતિને અનુસારે જેમ રોગીની પ્રવૃત્તિ હોય છે તેમ સંસારની સ્થિતિને અનુસારે બંધની પ્રવૃત્તિ વર્ણવી છે.

૬૭. મનુષ્યો પરિણામ ભણી શકે છે, કારણ ભણી જોવાનો પ્રસંગ માત્ર તત્ત્વજ્ઞો જ મેળવી શકે છે.

૬૮. દુઃખમાં પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરવો અને સુખને સમાન દૃષ્ટિએ-મધ્યસ્થપણે વેદવું એ જ જ્ઞાનીઓનો પ્રયોગેલો માર્ગ છે.

૬૯. જ્યાં જ્યાં પરાધીનતા ત્યાં ત્યાં અલપક્ષતા અને જ્યાં અલપક્ષતા ત્યાં પરાધીનતા છે.

૭૦. જ્યારે ઇચ્છા થાય છે ત્યારે તે ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવા માટે પ્રવૃત્તિ પણ થાય છે.

૭૧. દરેક કાર્યની ઉત્પત્તિ તે તે વસ્તુના કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, ઉદ્ભવ અને કર્મ એ પાંચ કારણોને આધારી છે.

૭૨. રાગ અને રંક વગેરેની નિશ્ચમાં જે વિચિત્રતા છે તે જવે કરેલાં કર્મથી થયેલી છે. જે એમ ન હોય તો સુખ દુઃખ વગેરેનું વેદન ન થાય.

૭૩. આ સંસારસમુદ્ર જીવનાં કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલો છે. એટલે કર્મ ભોગવવાને જીવને સંસારમાં આવવું પડે છે.

૭૪. તે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવાના ઉપાયરૂપ ચારિત્રરૂપી વહાણ છે, પણ તેમાં આશ્વરૂપ છિદ્રો ન પડે તેની સતત સાવધાની રાખવી પડે છે.

૭૫. મજબૂત નાવ અને માહિતગાર નાવિકથી જેમ સાગરનો તરીને પાર પમાય છે, તેમ સંસારસાગરનો સદ્ધર્મરૂપી નાવ અને સદ્ગુરુરૂપી નાવિકથી પાર પામી શકાય છે.

૯૬. સુખ દુઃખ એ પૂર્વકર્મને અનુસારે પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત સ્વાનુભવસિદ્ધ છે તો ગર્ભમાં આવ્યા તે કયા કર્મથી ? તે કર્મના કાળે ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાનો માનવો જ પડશે, એટલે ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાનો જ જન્મ તે જ આત્માનો પૂર્વજન્મ.

૯૭. કાર્ય કારણનો વિચાર કરતાં કારણ પહેલું મૂકવે છે, તો માનવદેહરૂપ કાર્ય તેનું કારણ આ દેહોત્પત્તિની પહેલા જ માનવું પડશે એ જ પુનર્જન્મની સિદ્ધિ.

૯૮. જેઓ શાસ્ત્રકારોએ ગોઠવેલા અનુક્રમે નહીં ચાલતાં ગમે તે રીતે સ્વચ્છદેવર્તવા માટે છે તે જરૂર નિષ્ક્રિય અને ઉભયશ્રેષ્ઠ થાય છે.

૯૯. આત્માર્થ સિવાય શાસ્ત્રની જે જે પ્રકારે જીવે સ્વેચ્છાએ માન્યતા કરી છે તે સર્વ શાસ્ત્રીય અભિનિવેશ છે.

૧૦૦. આત્માનો ઉત્પત્તિક્રમ હૃદયની ઉચ્ચ શક્તિઓના પ્રવર્તનવડે જ સાધી શકાય છે.

૧૦૧. અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી અને પૌદ્ગલિક દશાના ત્યાગથી જીવ ઉચ્ચ સ્થાનમાં ચઢે છે.

૧૦૨. ઇષ્ટ વસ્તુઓમાં, મનાતું સુખ જેમ ક્ષણિક છે, તેમ જ અનિષ્ટ સંયોગથી થયેલું દુઃખ પણ ક્ષણિક છે.

૧૦૩. આત્મજ્ઞાન યત્નાથી આત્મા જ મિત્ર લાગે છે અને તેનું જ્યાં સુધી જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી જડ-પૌદ્ગલિક વસ્તુ મિત્ર લાગે છે.

૧૦૪. મોહદૃષ્ટિના ત્યાગથી અને અંતરદૃષ્ટિ પ્રગટવાથી આત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ ભાસે છે.

૧૦૫. શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે એમ વદવા છતાં, જ્યાંસુધી આત્માને દેહથી ભિન્ન રૂપે જાણતો-અનુભવતો નથી ત્યાંસુધી મોક્ષ પમાતો નથી.

૧૦૬. આત્માની જ્ઞાનાદિક શ્રદ્ધિનો જે તિરેલાવ અતાદિકાળથી છે તેનો આવિર્ભાવ થવો તે જ પરમાત્મપદ જાણવું.

૧૦૭. પરમાત્મપદ સાધ્ય છે, અંતરાત્મા સાધન છે અને બહિરાત્મભાવ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

૧૦૮. જ્યાંસુધી બહિરાત્મબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી સર્વ પ્રકારની વિદ્યાનો અભ્યાસ પણ પરિભ્રમણ હેતુ છે, કારણ કે તત્ત્વને તત્ત્વસ્વરૂપે જાણ્યા સિવાય સંસારનો પાર આવતો નથી.

૧૦૯. બહિરાત્મપણું ટળી અંતરાત્મપણું પ્રાપ્ત થવું તે ખરેખર કઠણ છે. જે પ્રાણી શરીરથી આત્માને ભિન્ન માને છે અને એમ માનીને નિશ્ચયપૂર્વક પોતાને શરીરની ક્રિયાના સાક્ષીરૂપ માને છે તેને અંતરાત્મા જાણવો.

૧૧૦. જ્યારે આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યારે જ શરીરમાંથી મમત્વબુદ્ધિ દૂર થાય છે એવી બુદ્ધિ થયા બાદ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ્ઞાની જીવ અંતરથી ભિન્નપણે વર્તે છે. અજ્ઞાની જીવ શરીરના કર્મને જ પોતાના કલ્પે છે તે ઉપરાંત દુનિયાના પદાર્થોમાં મમત્વ બુદ્ધિ કદાપી શ્લેષમાં માખીની જેમ સંસારમાં લપટાય છે.

૧૧૧. અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અવગાહનપૂર્વક જો શાસ્ત્રનું અવગાહન કરવામાં આવે તો તેમાંથી મણી ઝુણરતો પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૦૫. જીવને ત્યાંસુધી મોહનો આવેશ હોય છે ત્યાંસુધી આત્મવિચાર આવતો નથી.

૧૦૬. શુદ્ધ જ્ઞાન અને શુદ્ધ ક્રિયા એ બે અંગો સિવાય અધ્યાત્મનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી. તે વિનાનું અધ્યાત્મ નામઅધ્યાત્મ છે.

૧૦૭. અધ્યાત્મરૂપી રથ શુદ્ધ જ્ઞાન અને શુદ્ધ ક્રિયારૂપી બે પૈડાંથી ચાલે છે.

૧૦૮. સંસારના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને સંસાર ઉપર દ્વેષ એ બંને કારણોથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૦૯. વૈરાગ્ય અને અભ્યાસથી ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ થઈ શકે છે. વિષયમાં આસક્તિ નહીં રાખવી તેનું નામ 'વૈરાગ્ય' અને વિષય તરફ જતા મનને વારંવાર રોકવું તેનું નામ 'અભ્યાસ.'

૧૧૦. સમકિતવંત જ્ઞાતા પુરુષો સંસારની નિર્મુક્તતા નિષ્કે જુએ છે એટલે તેને વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ સહેજે થાય છે.

૧૧૧. જ્યાં હૃદય વિષયાસક્ત હોય ત્યાં વૈરાગ્ય ટકી શકતો નથી.

૧૧૨. 'સંસારના બોગો પૌદ્ગલિક છે, પરવરતુ છે અને વિરક્તભાવે રહેવું એ સ્વ-વરતુ છે.' એવા સતત વિચારથી આત્મસ્વરૂપ ઓળખાય છે.

૧૧૩. જ્યારે અજ્ઞાનનો નાશ થાય ત્યારે વિષયોનું સાચું સ્વરૂપ તથા લોકનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવે છે.

૧૧૪. જ્ઞાનનું ફળ ઉદાસીનતા છે એટલે જ્યારે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે મનુષ્યને સંસારથી ઉદાસીનભાવ વર્તે છે.

૧૧૫. વરતુને વરતુગતે જોઈને આત્મભાવે રહેવાની સમર્થતા ઔદાસીન્યભાવ કહે છે.

૧૧૬. મમ્યકૃત્વને ઓળખવાથી, સ્વાદાદ મતને ખાનવાથી, મોક્ષના ઉપાયને ચિંતવવાથી અને તત્ત્વદર્શન યવાથી-આ ચાર પ્રકારે ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાનદ્વારા ઉત્તમ પ્રકારનો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય ઉદ્ભવે છે.

૧૧૭. જ્યારે ચોતાના અને પારકા સિદ્ધાંતોમાં ભુદ્ધિ પ્રવર્તે એટલે બંને સિદ્ધાંતનું સ્વરૂપ યથાર્થ ગ્રજ્યુતમાં આવે ત્યારે ઉત્તમ વૈરાગ્ય (જ્ઞાનગર્ભિત) પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૧૮. જ્યારે સર્વ નય ઉપર મધ્યસ્થભાવરૂપ છે ત્યારે જ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૧૯. જ્ઞાનગર્ભિત નિર્મોહની નિશામાં વસતા મુનિઓ પણ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય-વાળા કહેવા મેળવે છે.

૧૨૦. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યને પામવાના સાધનો જો મમ્યકૃ રીતે સેવાતાં હોય તો તેને પણ ઉપચારથી જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેવાય છે.

૧૨૧. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યવાળા પુરુષની સદ્મહત્તિ હોય છે. તે સર્વમાં મધ્યસ્થભાવે વર્તે છે, સર્વત્ર દિતનું ચિંતવન કરે છે, તે પુરુષને ક્રિયા ઉપર મહાન આદર હોય છે અને તે સોફોને ધર્મમાં જોડે છે.

(ચાતુ)

મુનિ પુણ્યવિજયશ્ચ

દાનધર્મની આરાધનાથી. થતા લાભ

૧. સ્વ સાથે પરતું કલ્યાણુ :—દાનધર્મમાં સર્વોત્કૃષ્ટ ગુણુ તો એ છે કે—જ્યારે શીલ, તપ અને ભાવધર્મના સેવનથી મનુષ્ય સ્વકલ્યાણુ કરી શકે છે ત્યારે દાનધર્મનું સેવન કરનાર વ્યક્તિ સ્વ-પર બંનેનું કલ્યાણુ કરે છે. અને આથી જ દાનધર્મને પ્રથમ સ્થાનકે મૂકવાનું ગાંતી પુરુષોએ પસંદ કર્યું છે. દાનધર્મની મનુષ્ય સ્વ અને પર બંનેનો ઉદ્ધારક બને છે.

૨. જગતમાં શાંતિની સ્થાપના :—સારી દુનિયામાં આજે અનીતિ—અન્યાય—અનાચાર અને અધર્મનું જે દિગ્દર્શન થાય છે તેનું મુખ્ય કારણુ એ જ છે કે—આજે ઔદાર્ય અને દાનધર્મની ઓછાશ ઉત્પન્ન થવા પામેલ છે. જે દિવસે એ જ દાનધર્મનો વિશેષ પ્રચાર થશે તે દિવસે અવશ્ય જગતમાં કંઈક અંશે શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાશે એ નિર્વિવાદ છે. એથી જગતમાં શાંત વાતાવરણુ ફેલાવવામાં દાનધર્મની જ પ્રથમ જરૂર છે.

૩. સમાનદષ્ટિની પ્રાપ્તિ :—સમાનદષ્ટિ કેળવવાનો એ સુંદર ઉપાય કરવો હોય તો જીવોએ તેને માટે અનુકંપા કેળવવાની જરૂર ગ્રહે છે, અને જ્યારે અનુકંપાથી પ્રેરાઈને મનુષ્યો દુઃખી જીવોને દાન દેવા તૈયાર થાય છે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે સમાનદષ્ટિ પ્રગટે છે. તેથી સમાનભાવ કેળવવામાં અનુકંપાદાન સુંદર કાર્ય કરી શકે છે.

૪. પૂર્વભવતાં ઋણુ-કરજનો ક્ષય :—જીવો જે શુદ્ધ બુદ્ધિએ અનુકંપાદાન દેતાં શીખે છે તો જરૂર એથી પૂર્વભવે ઉપાર્જન કરેલ ઋણુ યાને કરજથી છૂટી શકે છે. એટલે પૂર્વભવે ઉપાર્જિત ઋણુ-કરજથી મુક્ત થવામાં અનુકંપાદાન ઉપયોગી થઈ શકે છે.

૫. ત્યાગવૃત્તિને અવકાશ :—ત્યાગવૃત્તિ ત્યારે જ આવી શકે છે કે જીવ જ્યારે પોતાની પાસે રહેલ ઉપાધિથી છૂટવાનો વિચાર કરે. જીવો જે દાનધર્મમાં સ્વદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવા પ્રેરાય તો સ્વાભાવિક રીતે તે જીવ ત્યાગવૃત્તિમાં આવી શકે છે. એટલે ત્યાગવૃત્તિ કેળવવા માટે પણ દાનધર્મનું સેવન જરૂરી છે.

૬. પુદ્ગલ પ્રત્યેના મોહમાં ઘટાડો :—મોહનીય કર્મનું પ્રાબલ્ય એટલું વિશેષ છે કે—એનાથી બચવું તે મહાન્ પુરુષોદયથી જ બની શકે છે; છતાં જે જીવો દાનધર્મમાં જોડાય છે તેઓ માટે આ કાર્ય સહજ બનવા પામે છે; કારણુ કે—જ્યાં મોહની વિશેષતા છે ત્યાં દાનધર્મનું સેવન કરવું અશક્ય જ છે. એટલે દાનધર્મનું સેવન એ મોહનીય કર્મ ઘટાડવામાં સુંદર કાર્ય કરી શકે છે.

૭. સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ :—સ્વાભાવિક નિયમ છે કે—સદાચારી મનુષ્યો એકાંતે સદ્ગતિ જ પામે છે ત્યારે સદાચારી બનવા માટે શ્રેષ્ઠ કાર્યો કરવાં પડે છે. આ શ્રેષ્ઠ કાર્યો દાન-ધર્મનું સેવન કરનાર અવશ્ય કરી શકે છે. એટલે દાનધર્મનું સેવન કરનાર માટે સદ્ગતિ એ, સહજ વસ્તુ છે.

૮. સ્વધર્મનું રક્ષણ:—જો સ્વધર્મનું રક્ષણ યાને ઉન્નતિ ત્યારે જ કરી શકે છે કે-તે માટે તન, મન કે ધન, એ ત્રણ વસ્તુઓમાંથી એકાદ વસ્તુનેા ઉપયોગ કરી શકે તે વખતે સંસારની અનેક ખટપટોની જાન્યમાથી છૂટી ધર્મોન્નતિનાં કાર્યોમાં અમુક અંશે દ્રવ્ય-ધનની જરૂર રહે છે જ. તેવા પ્રસંગે સ્વદ્રવ્ય-ધનનેા દાનધર્મમાં સદુપયોગ કરતાં તે જ સ્વધર્મોન્નતિનું કાર્ય કરી શકે છે. એ રીતે દાનધર્મનું સેવન કરનાર વ્યક્તિ સ્વધર્મનું રક્ષણ યાને ધર્મોન્નતિ કરી શકે છે.

૯. સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ:—સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટેનાં અનેક કારણોમાં આ પણ એક કારણ છે. સુપાત્રદાનના પ્રભાવે જ મહાવીરસ્વામીના જીવ નવમાગ ગામેતી સમ્યક્ત્વ પામી શક્યા છે, અને સમ્યક્ત્વ પામતા અમુક જાવની મંપ્યા ચોક્કસ કરી શકેલ છે. એથી સુપાત્રદાન દેવું એ સમક્ષિતપ્રાપ્તિનું કારણ જૈનસાત્ત્વકારે જણાવી રહ્યા છે.

૧૦. દયાધર્મનું પાલન:—‘અહિંસા પરમો ધર્મઃ’ જેવો ઉત્તમ ધર્મ કોઈ નથી. તે શ્રેષ્ઠ ધર્મનું પાલન ત્યારે જ યથ શકે છે કે-જીવ ‘અહિંસા’ એટલે દયાની પ્રવૃત્તિ સ્વીકારે. આ દયાનું પાલન એટલે અનુકંપા-અભયદાન દેવું તે છે. એથી જ દયાનું પાલન જ્યારે અનુકંપાવડે અભયદાન દેવાય છે ત્યારે જ યથ શકે છે.

૧૧. સાધર્મિક ભક્તિનો લાભ:—જે જીવો સામાન્યતઃ અજાણ્યા જીવો પ્રત્યે અનુકંપાદાન દેવા લલચાય છે તે જીવોને સાધર્મિક બધુઓ પ્રત્યે સ્નેહ હોય જ છે. એટલે દાનધર્મનું સેવન કરનાર સાધર્મિક ભક્તિનો પણ લાભ ઉઠાવી શકે છે.

૧૨. સ્વપ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ:—પ્રાયઃ કરીને સમજી અને શાણા મનુષ્યોને સ્વપ્રતિષ્ઠાની વિશેષ કાળજી-ચીવટ હોય છે. આ સ્વપ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ કરવાને અંગે એ મનુષ્યો પ્રસંગાનુસાર શુભ કાર્યો કરવા પ્રેરાય છે. દાનધર્મનું સેવન કરનાર મનુષ્યો શુભ કાર્યો સહજપણે કરી શકે છે, એથી સ્વપ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ સહજ રીતે યથ શકે છે. એટલે સ્વપ્રતિષ્ઠાની વૃદ્ધિમાં પણ દાનધર્મનું સેવન ઉપયોગી યથ શકે છે.

૧૩. સંકટાવસ્થામાં સહાયતાની પ્રાપ્તિ:—સૃષ્ટિના ક્રમાનુસાર સર્વે જીવો સુખ-દુઃખના અનુભવેા સંસારમાં કરતા રહે છે, છતાં વ જ્યારે દાનેશ્વરીને દુઃખના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે જે સહાયતા સામાન્ય મનુષ્યોને માગતાં નથી મળી શકતી તેવી વિશેષ સહાયતા સંકટાવસ્થામાં દાનેશ્વરી મનુષ્ય જ્ઞાનાણે પામી શકતો હોય તો તે પ્રભાવ તેણે અગાઉ કરેલ દાનધર્મને આભારી છે.

૧૪. પરભવમાં લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ:—સામાન્યપણે નિયમ રહેલો છે કે-‘એક હાથે દો અને બીજા હાથે લો’ એ ન્યાયાનુસાર દાનધર્મનું સેવન કરનાર પરભવમાં અનંત લક્ષ્મી પામી શકે છે. એથી પરભવમાં લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી શકાતી હોય તો તે દાન-ધર્મના સેવનથી જ.

૧૫. નિર્ભયપણાની પ્રાપ્તિ:—સૂક્ષ્મ કે સ્પૂલ સર્વે પ્રકારના જીવો જગતમાં ‘ભય’ શબ્દથી ધ્રુજી ઊઠે છે. પરંતુ ‘દાન’ એ જીવા પ્રકારની વસ્તુ છે કે-એની

જૈનબંધુઓને અનુપમ હિતશિક્ષા

દરેક ભાઈ-બહેનોએ પોતાનું જૈનત્વ ઊજળું જનાવવા નીચેના નિયમોનું હંમેશાં પચાઈ પાલન કરવું જોઈએ. અંશમાત્ર પણ દેહકષ્ટ સહ્યા વિના ફક્ત તે શિક્ષા પ્રત્યેની ખેદરકારી અને આજ્ઞા આજીવું કરવાથી સહેલાઈથી દરેક મનુષ્યોથી જીવનમાં ઉતારી શકાય તેવી અને ઉત્તમ ફળદાયી આ હિતશિક્ષાઓ છે:—

૧. પ્રભાતમાં વહેલા ઊઠી શ્રી નવકાર મહામંત્રનું (ત્રણ કે વધારે વાર) સ્મરણ કરવું. તે પછી મહાન્ સત્તા-સતીઓના નામો સંભારવા સાથે તેમના ગુણોનું ચિંતન કરવું. પછી દિવસમાં કરવાનાં શુભ કામો વિચાર કરી નક્કી કરવાં. સાંજે નક્કી કરેલ કાર્યોમાં કેટલાં પૂર્ણ કર્યાં તેનો વિચાર કરવો અને દિવસની અંદર કેટલી ભૂલો થઈ તેનો પચાત્તાપ કરવો. ફરીથી તેવી ભૂલો ન થાય તેવી કાળજી રાખવી. આરંભેલી કાંઈ શુભ ક્રિયા પૂર્ણ ન થઈ હોય તો કેવી રીતે બુદ્ધિપૂર્વક પાર ઉતારવી વગેરે બાબતોનો વિચાર કરી, નવકાર મહામંત્રનું (સાત વાર) સ્મરણ કરી, નિદ્રાદેવીનું શરણ લેવું. ડાંખે પડ્યો સૂવાની રીત રાખવી, કારણ તે આરોગ્યપ્રદ ને હિતકારક છે.
૨. રાખન વખતે આશીર્ક પૂર્વ તરફ રાખવાથી વિદ્યા, દક્ષિણ તરફ રાખવાથી ધનપ્રાપ્તિ, પશ્ચિમ તરફ રાખવાથી ચિંતાવૃદ્ધિ અને ઉત્તર તરફ રાખવાથી હાનિ યા કવચિત્ મૃત્યુ નિપજ છે, તો તેનો વિચાર કરી ઇષ્ટ દિશા તરફ આશીર્ક રાખવું.
૩. દિવસે ઉત્તર દિશા અને રાત્રિએ દક્ષિણ દિશા સન્મુખ એકાદ બેડા (કલામાનાદિ) જવું નહિ, કારણ તે કાળે તે દિશા સન્મુખ એસવાથી (ભાવી) વિપત્તિ આવી પડે છે.
૪. ચોખ્ખા પાણીથી ન્હાઈ, પવિત્ર સુગંધી મેવેત વસ્ત્રો પહેરી, નિર્મળ ચિત્ત રાખી દેરાસરની ભૂમિ બરાબર શુદ્ધ છે કે નહિ તે તપાસી, પૂજનમાં ઉપયોગમાં લેવાની વસ્તુઓ પવિત્ર રાખી, પૂજનમાં અર્ચ થતું ક્રમ ન્યાયપૂર્વક ઉપાજન કરેલું જ વાપરવા-

આરાધનાથી સર્વે જીવોને ઝોના પ્રત્યે સ્વાભાવિક રીતે સ્નેહભાવ જ રહ્યા કરે છે, એટલે કે-દુશ્મનાવરને અવકાશ જ ગળી શકતો નથી. જ્યાં દુશ્મનાવરનો અભાવ છે ત્યાં બધા પણ નથી હોઈ શકતો. એટલે દાનધર્મના પ્રભાવે જ જીવો નિર્ભયપણે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૧૬. દુઃખી પ્રાણીઓના આશીર્વાદની પ્રાપ્તિ:—આશીર્વાદ એ એવી અત્યુત્તમ વસ્તુ છે કે-જગતના સર્વે જીવો એની હરહંમેશ ચાહના રાખે છે. ત્યારે જો આશીર્વાદની પ્રાપ્તિ તે જ જીવોને થઈ શકે છે કે-જેઓ અન્ય જીવોનું કંઈક કલ્યાણ કરી શકે છે. દાનધર્મનું સેવન કરનાર જીવો અન્ય પ્રાણીઓનું કલ્યાણ કરી શકવા સમર્થ હોવાથી એ જીવો દુઃખી પ્રાણીઓના આશીર્વાદ સહજપણે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ મુરત સમજી શકાય તેવી ખીના છે.

તીર્થંકરોની મુનિસંજ્યાનું પૃથક્કરણ

દરેક તીર્થંકર કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી પ્રથમ સમવસરણમાં અતુલિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે. તેમના ચરિત્રમાં પ્રાંતે તેમનાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક ને શ્રાવિકા વગેરેની સંજ્યા આપવામાં આવે છે. આ સંજ્યા તે તે તીર્થંકર પાસે દીક્ષા લેનાર સાધુ, સાધ્વીની તેમ જ તે પ્રભુ પાસે શ્રાવકનાં મત ઉચ્ચરનાર શ્રાવક, શ્રાવિકાની જાણવી. એકંદર સંજ્યા તો તે કાળે ઘણી મોટી હતી. તેમાં મુનિરાજની જે સંજ્યા કહેવામાં આવે છે તેમાં ૧ ગણધર, ૨ કેવળી, ૩ મનઃપર્યવજ્ઞાની, ૪ અવધિજ્ઞાની, ૫ ચૌદપૂર્વી, ૬ વૈકિયલબ્ધિવાળા અને ૭ વાદી મુનિઓનો સમાવેશ કરેલો છે. એ સાતેની સંજ્યાનો સરવાળો કરતાં જે સંજ્યા આવે તેટલી કુલ સંજ્યામાંથી બાદ કરતાં બાકી રહે તેટલા સામાન્ય મુનિઓ સમજવા.

શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્માનો મુનિ પરિવાર ૮૪૦૦૦ નો કહ્યો છે. તેમાં ગણધર ૮૪, કેવળજ્ઞાની ૨૦૦૦૦, મનઃપર્યવજ્ઞાની ૧૨૭૫૦, અવધિજ્ઞાની ૬૦૦૦, ચૌદપૂર્વી ૪૭૫૦, વૈકિયલબ્ધિવાળા ૨૦૬૦૦ અને વાદી ૧૨૬૫૦-એ સાત પ્રકારના મુનિઓનો સરવાળો કરતાં ૭૬૮૩૪ થાય છે. બાકીના ૪૧૬૬ સામાન્ય મુનિઓ સમજવા. એમ એકંદર ૮૪૦૦૦ જાણવા.

આમાં અનુત્તર વિમાને ગયેલા મુનિની સંજ્યા ૨૨૬૦૦ છે તે ગણેલ નથી, કારણ કે તે તો ગણધર ને કેવળી સિવાય બાકીના પાંચે પ્રકારના મુનિઓમાંથી અનુત્તર વિમાને ગયેલાની સંજ્યા છે તે કાંઈ જુદા મુનિઓ નથી.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનો મુનિપરિવાર ૧૪૦૦૦ કહ્યો છે તેમાં ૧૧ ગણધર, ૭૦૦ કેવળજ્ઞાની, ૫૦૦ મનઃપર્યવજ્ઞાની, ૧૩૦૦ અવધિજ્ઞાની, ૩૦૦ ચૌદપૂર્વી, ૭૦૦ વૈકિયલબ્ધિવાળા અને ૪૦૦ વાદી-કુલ ૩૬૧૧ થયા. બાકીના ૧૦૦૮૯ સામાન્ય મુનિઓ સમજવા. એ રીતે કુલ ૧૪૦૦૦ મુનિ જાણવા.

એમના પણ અનુત્તર વિમાને ગયેલા મુનિરાજની સંજ્યા એમાં ગણી નથી શ્રી ઋષભદેવના ૨૨૬૦૦, શ્રી નેમિનાથના ૧૬૦૦, શ્રી પાર્શ્વનાથના ૧૨૦૦ અને વર્ધમાનસ્વામીના ૮૦૦ અનુત્તરવિમાને ગયેલા મુનિ કહ્યા છે, બાકીના ૨૦ પ્રભુના અનુત્તરવિમાને ગયેલા મુનિઓની સંજ્યા તેમના ચરિત્રોમાં કહી નથી.

ઉપર પ્રમાણે ચોવીશે તીર્થંકરોના મુનિરાજની સંજ્યા માટે સમજવું. ચોવીશ તીર્થંકરના મુનિઓનો કુલ સંજ્યા ૨૮૪૮૦૦૦ ની છે. તેમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સાત પ્રકારના વિશેષજ્ઞવાળા મુનિઓની સંજ્યા ૮૬૧૬૪૬ ની છે અને બાકીના ૧૯૬૧૮૦૫૧ સામાન્ય મુનિઓ છે. કુલ ૨૮૪૮૦૦૦ જાણવા.

આ સંજ્યાનું પૃથક્કરણ માત્ર સમજવા માટે સમતિશતરથાન પ્રકરણને આધારે કરેલ છે.

કુંવરજી

અદાર દોષનું પૃથક્કરણ

સમક્રિતદષ્ટિ એવ શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ શુરુ ને શુદ્ધ ધર્મને માને છે; કુદેવ, કુશુરુ ને કુધર્મને તણ દે છે. તેથી જ તે સમક્રિતી કહેવાય છે. જેનામાં અજ્ઞાનાદિ અદાર દોષ સર્વથા ન હોય તે જ સુદેવ કહેવાય છે.

અદાર દોષના નામ આ પ્રમાણે:—૧ અજ્ઞાન, ૨ ક્રોધ, ૩ મદ, ૪ માન, ૫ લોભ, ૬ માયા, ૭ રતિ, ૮ અરતિ, ૯ નિદ્રા, ૧૦ શોક, ૧૧ અલિકવચન, ૧૨ ચોરી, ૧૩ મત્સર, ૧૪ ભય, ૧૫ પ્રાણીવધ, ૧૬ પ્રેમ, ૧૭ કીડાપ્રસંગ ને ૧૮ હાસ્ય.

આ અદાર દોષ કયા કયા કર્મોના નાશ થવાથી ગયા છે તે જાણવું જરૂરનું છે. કારણ કે ચાર ધાતિકર્મના કાયમી પ્રભુ દેવજ્ઞાન પામ્યા ત્યારે જ એ અદાર દોષ નાશ પામ્યા છે. તેનું પૃથક્કરણ નીચે પ્રમાણે—

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના કાય થવાથી અજ્ઞાન દોષ નાશ પામ્યો છે.

૨ દર્શનાવરણી કર્મોના કાય થવાથી નિદ્રા સર્વથા ગયેલી છે.

૩ જ્ઞાત્રીના જોળે દોષ મોહની કર્મોના નાશથી ગયેલા છે, પરંતુ તેને જુદા જુદા સમજવાના છે. તેમાં ચાર અવિરતિ છે ૧ પ્રાણીવધ, ૨ અલિકવચન, ૩ ચોરી ને ૪ કીડાપ્રસંગ. પાંચમા પરિશદનો સમાસ લોભમાં કર્યો છે. પાંચ કપાય-ક્રોધ, માન, મદ, માયા ને લોભ છ નોકપાય ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૫ ભય ને ૬ મત્સર એટલે દુર્ગંધા. ત્રણ વેદરૂપ નોકપાયનો સમાવેશ પ્રેમશબ્દમાં કર્યો છે એ રીતે ૪-૫-૬-૧ એમ સોળ દોષ મોહની કર્મોના નાશ થવાથી ગયા છે. અંતરાયકર્મોના નાશથી ગયેલા દોષને આમાં ગણ્યાં નથી. જો કે તે ધાતિકર્મ છે, છતાં આત્માના ખાસ ગુણોના ધાત તેનાથી ઉપજતા દોષો કરતા નથી.

આ પ્રમાણે અદાર દોષોનું પૃથક્કરણ જાણવું. આ ચર્ચ દોષો જેના ગયા હોય તેને આપણે સુદેવ તરીકે માની ચક્રીએ છીએ. એમાંનો એક પણ દોષ જેનામાં હોય તેને આપણે દેવ તરીકે સ્વીકારી શકતા નથી.

આનંદયનશુદ્ધિ શ્રી મહિનાચરુના સ્તવનમાં બોધ મેને ૧૮ દોષ કહેતા છે તે આ પ્રમાણે:—અજ્ઞાન ૧, નિદ્રા ૨, મિથ્યાત્વ ૩, રાગ ને દેવ ૪-૫, અવિરતિ ૬, નોકપાય છ (૭ થી ૧૨), પેદાદય ૧૩ અને પાંચ પ્રકારના અંતરાય ૧૪ થી ૧૮ કુલ અદાર દોષમાં ૧ જ્ઞાનાવરણીના કાયથી, ૧ દર્શનાવરણીના કાયથી, ૧૧ મોહનીકર્મોના કાયથી (૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ, ૩ રાગ, ૪ દેવ, ૫ હાસ્ય, ૬ રતિ, ૭ અરતિ, ૮ શોક, ૯ ભય, ૧૦ દુર્ગંધા ને ૧૧ પેદાદય), કુલ ૧૩ ને પાંચ પ્રકારના અંતરાય (આનંદય ૧, લાગંતરાય ૨, જોખાંતરાય ૩, ઉપજોત અંતરાય ૪, ને જોધાંતરાય ૫) અનુલક્ષ્ય કર્મોના કાયથી-એમ કુલ ૧૮ દોષ ચાર ધાતિકર્મોના કાયથી ગયેલા છે. આ પ્રમાણે સમજવો.

કુવંદરુ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-પરી મણિલાલ ખુશાલચંદ-પાલણપુર)

પ્રશ્ન ૧—સામાજિક, રાજકીય ને રાષ્ટ્રીય કામો ધર્મને બાધ ન આવે તેમ કરી શકાય ? અને તેને માટે શ્રાવક કે સાધુ ઉપદેશ આપી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકાય. ઉપદેશ આપવાનું કામ શ્રાવકનું નથી, સાધુનું છે. તે મુખ્યવૃત્તિએ ધાર્મિક કાર્યનો ઉપદેશ જ આપે. શ્રાવકો પરસ્પર પોતાના કર્તવ્યને અંગે વાતો કરી શકે.

પ્રશ્ન ૨—રાજાઓ, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ વગેરે અનેક સ્ત્રીઓ પરણ્યા છે, શ્રેષ્ઠીપુત્રો પણ અનેક સ્ત્રી પરણ્યા છે, તો સ્ત્રીજાતિને એક જ પુરુષ સાથે પરણવાની મર્યાદા કેમ ?

ઉત્તર—સ્ત્રીજાતિને પરણીને ભાર્તારને ઘરે જવું છે તે એકથી વધારે પુરુષને ઘરે કેમ જાય ? તે કારણથી તેમ જ શાસ્ત્રકારે સ્ત્રીજાતિ માટે એનું દ્વિત ચિંતવીને એ મર્યાદા બાંધેલ છે તેથી તે વધારે પુરુષ સાથે પરણી ન શકે.

પ્રશ્ન ૩—પુરુષ એક સ્ત્રી મરણ પામ્યા પછી બીજી સ્ત્રી પરણે છે તો સ્ત્રી શામાટે ન પરણે ?

ઉત્તર—તેને માટે પણ ઉપરની મર્યાદા જ કારણભૂત છે ને દ્વિતકારી છે.

પ્રશ્ન ૪—સ્ત્રીઓને પુરુષ સમાન હક્ક, છૂટ અને જાંચ કેળવણી કેમ ન અપાય ?

ઉત્તર—હક્ક તથા છૂટને માટે ઉપર જણાવેલ મર્યાદા બંધનરૂપ છે. વળી સ્ત્રીના શરીરનો બાંધો પણ પુરુષ પ્રમાણે સમાન હક્ક ભોગવવાને યોગ્ય નથી અને તેને પુરુષ પ્રમાણે છૂટ આપવાથી સંસાર કથળી જવાનો સંભવ છે. સ્ત્રીજાતિને જાંચી કેળવણી આપવી, પણ તેને નોકરી કરવા જવાનું નથી તેથી તથોગ્ય કેળવણી ન આપતાં ધાર્મિક કેળવણી જાંચા પ્રકારની આપવી જોયી કુટુંબને લાભકારી થાય.

પ્રશ્ન ૫—પોસાતીને તેમ જ સાધુને પુસ્તક બાંધવાના રૂમોલની પડિલેહણ કરવી પડે ?

ઉત્તર—તેની પડિલેહણ કરવાની નથી, પરંતુ તેને અંગે જયણા પાળવાની છે.

પ્રશ્ન ૬—પોસાતીએ કાળે કયાંથી લેવો ભ્રમ્મ ?

ઉત્તર—જે જગ્યા આળા દિવસમાં પોતે વાપરી હોય ત્યાંથી લેવો ભ્રમ્મ.

પ્રશ્ન ૭—હાલમાં તો શ્રી મહાવીરપ્રભુના નિર્વાણકથ્યાણકને દિવસે દીવાળી

કરાય છે, પરંતુ પાર્શ્વનાથના નિર્વાણકલ્યાણકની પૂજામાં ‘દીવાળી કરતા દેવ’ એમ કહ્યું છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—તે માત્ર તે વખત માટે કહેલ સમજવું, કાયમ માટે સમજવું નહીં.

પ્રશ્ન ૮—વિધિપૂર્વક આરતિ ઉતારતાં લૂણ ઉતારીને અગ્નિને ઝાલે જળમાં કેમ નખાય છે ? ને તેની સાથે માટી કેમ લેવાય છે ?

ઉત્તર—એ ણાખતમાં મારો અનુભવ નથી. તેની વિધિમાં જોવું ને વિધિકારકને પૂછવું.

પ્રશ્ન ૯—રાત્રે મોડેથી પણ દૈવસિક પ્રતિક્રમણ થઈ શક્યું ન હોય તો તે બીજે દિવસ થાય કે આલોચણ જ લેવાય ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ બીજે દિવસે ન થાય, આલોચણ જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૦—મુનિરાજને રાત્રે અખુલ્લિઓ ખામવાનો નિષેધ છે છતાં દૈવ-સિકાદિ પ્રતિક્રમણમાં રાત્ર પડી ગયા છતાં કેમ ખમાવાય છે ?

ઉત્તર—તે પ્રતિક્રમણની વિધિના અંગભૂત છે, તેથી તેમાં વિરોધ સમજવો નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧—જેમ દેવ પાસે સ્વસ્તિકાદિ કરાય છે તેમ શુરુ પાસે પણ કરાય ?

ઉત્તર—કરી શકાય. એવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૨—કોઈ ગ્રાવકે કાર્યપરત્વે પહેલું પ્રતિક્રમણ કર્યું, પછી કાર્ય ન થવાથી પાછો આવી રાત્રિપોસહ લેય તો ફરીને પડિક્રમણ કરવું પડે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ કરવું ન પડે, પણ રાત્રિપોસહ દિવસ છતાં જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૩—સામાયિક કે પોસહમાં જતાં આવતાં વારંવાર ઇરિયાવહી પડિક્રમવા પડે ?

ઉત્તર—સો ડગલા ઉપર જાય આવે તો પડિક્રમવા પડે.

પ્રશ્ન ૧૪—શુરુવંદન ત્રણ વખત કરવાનું છે તે સાંજે પ્રતિક્રમણમાં કરે તો પછી, કરવું પડે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણનું ગણાય નહીં પ્રતિક્રમણ કર્યા અગાઉ ત્રીજી વારનું વંદન કરી લેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૫—પાર્શ્વનાથના પંચકલ્યાણકની પૂજાના અર્થમાં ‘હાથે લાલક દામણી, ગળે મોહનમાળા’ એનો અર્થ પાર્શ્વનાથના વિશેષણ તરીકે લખ્યો છે, પણ તે કમઠ તપસી માટે જ ઘટે છે માટે તેનો ખુલાસો લખ્યો.

ઉત્તર—વધારે વિચાર કરતાં અમને પણ તે વાક્ય તપસીના વિશેષણ તરીકે જ હોવાનું ઠીક જણાય છે..

પ્રશ્ન ૧૬—સ્થાપનાચાર્ય તરીકે પુસ્તકાદિ મૂકેલ હોય તો તેની પડિલેહણ કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—ચર સ્થાપનાની પડિલેહણ હોતી નથી, અક્ષતી જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૭—સાતલાખ છવાયોનિમાં પૃથ્વીકાયના મૂળ ભેદ ૩૫૦ કલા છે તે કયા સમજવા ?

ઉત્તર—એ સંબંધમાં આ માસિકતા અંક બીજાતા પૃથ ૫૪ ઉપર ખાસ લેખ છે તે વાંચો.

પ્રશ્ન ૧૮—સિદ્ધશિલાને બીજતા ચંદ્રમાના આકારવાળી કહેલ છે, તમે અષ્ટમીના ચંદ્ર સમાન લખી છે તો સત્ય શું ?

ઉત્તર—તળિયાની અપેક્ષાએ બીજતા ચંદ્રમાનો આકાર છે અને આખી સિદ્ધશિલાનો આકાર અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવો છે.

પ્રશ્ન ૧૯—શ્રીપાળરાજના રાસમાં મદનમંજૂષા પૂજા કરીને નીકળ્યા બાદ દેરાસરનાં દ્વાર અંધ થઈ ગયાં તે એક મહિને શ્રીપાળ રાજ ત્યાં આવ્યા ત્યારે ઊધણાં તેટલો વખત શ્રાવકોને દર્શનનો વિરહ પડ્યો ને જિનપૂજા ન થઈ તેનો દોષ કોને માથે સમજવો ?

ઉત્તર—આશાતતા જેણે કરી તેને માથે સમજવો.

પ્રશ્ન ૨૦—‘સાયર યાયે દુખળો, ગાજ’તે જળધાર.’ એમ કહેલ છે તો વરસાદના ગાજવાથી સાયર દુખળો કેમ થાય છે ?

ઉત્તર—વરસાદ દાતા છે તેથી તે ગાજે છે. તેનું મહત્ત્વ જોઈ ન શકવાથી સમુદ્ર દુખળો થાય છે. વર્ષાઋતુમાં સમુદ્ર દુર્જળ થાય છે તેની ઉપર આ કવિની ઘટના છે. સમુદ્ર કૃપણ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧—શ્રીપાળરાજના રાસમાં ધવળશેઠને મયણાસુંદરી સામે કામ-બુદ્ધિથી જોતાં અંધ થયાનું જણાવ્યું છે, પછી દેખતા થયાની હકીકત આવતી નથી, પરંતુ શ્રીપાળને દીકાની વાત આવે છે તો તે શી રીતે દીકા ?

ઉત્તર—એ અંધ અમુક પ્રસંગને લઈને થયા હતા, કાયમને માટે અંધ થઈ ગયા નહોતા, તેથી તેમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—નવકારના ચાર પદમાં નહીં અને પાંચમા સાધુ પદમાં સર્વ શબ્દ કેમ વાપર્યો છે ?

ઉત્તર—સાધુ શબ્દમાં કેવળી, મનઃપર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, યૌદ્ધપૂર્વી, લગ્નિધધારી, તપસ્વી—એમ અનેક પ્રકારના મુનિઓનો સમાવેશ થતો હોવાથી તેમાં સર્વ શબ્દ વાપર્યો છે. — —

પ્રભાવિક પુરુષો.

જંબૂકુમાર

(૭)

કંદર્પવર્પદલને ચિરલા મનુષ્યા: ।

સંસાર પ્રવેશ કરતા પતિ-પત્નીરૂપ યુગલને પ્રથમ રજનીનો સમાગમ એ મોંઘેરો અવસર ગણાય છે, એટલું જ નહિ પણ જીવનનો કાને અગાધ મહાસાગરમાં છોડી મૂકવાનો એ ગંભીર અને અપૂર્વ પ્રસંગ છે. યુવાન અંતરના તનમનાટ, હાવભાવ જોઈ મદનરાજ પીડિત કણે એ અનુભવીઓ જ જાણે. તેથી તો એ રાત્રિને સોભાગરાત્રિનું સોહામણું નામ પ્રાપ્ત થયેલ છે. કળાકેલિકેવિદ એને મધુરજની પણ કહે છે. લગ્ન પછી એ જાતના આનંદ અર્થે ઉપડી જવાના કાર્યને Honey Moon તરિકે એજાળવાની વાત આજના વીસમી સદીના પરિચયમાં આવેલ કુટુંબોમાં ભાગ્યે જ નવો ગણાય. પરંતુ પછીની પ્રથમ રાત્રિ યાને દંપતીજીવનમાં પગ મૂકવાની ક્રિયા અથવા તો પ્રજ્ઞાચર્ય અવસ્થામાંથી ગૃહસ્થદશામાં પગલાં માંડવાનું કાર્ય, અગર તો પૂર્ણ અંગ હોવા છતાં અર્ધાંગ તરીકે લેખાતાં ઉભય અડધીઆને જોડાઈ જઈ પૂર્ણાંગરૂપે પરિણમવાની પ્રથમ ઘટિકા, ગમે તે નામે કે ગમે તે રીતે, પસાર થતી હોય છતાં એનું મહત્ત્વ સંસારસ્થ જીવોને અતિ ઘણું છે એમાં તો રંચમાત્ર સંશય નથી.

વર્ષો પૂર્વેથી વિવિધ પ્રકારનાં સ્વપ્નાં સેવતાં-નવનવા વિલાસ માણવાના મનોરથ

ધરતાં-રંગબેરંગી આનંદ લોગવવાના અલિલાય અનુભવતાં-તરુણયુગલો માટે સમાગમની પહેલી રાત્રિ અતિ મૂલ્યભરી, અતિ રસભરી અને સાથોસાથ અવર્ણનીય ને અકલ્પનીય ઉન્માદપૂર્ણ હોય છે-એ સત્ય આજે જેટલું યથાર્થ છે તેટલું પચીસ સો વર્ષ પૂર્વે પણ હતું.

જંબૂકુમારના શયનગૃહમાં આજે એ નિમિત્તે-સમાગમની પ્રથમ રાત્રિ-જળારી ધમાલ ચાલી રહી હતી. જે કમરાની સજાવટ પાછળ એક બે નહિ પણ કામકળાકુશળ ને રૂપલાવણ્યથી ભરપૂર આઠ લલનાઓના હાથ કામે લાગ્યા હોય, જેની પાછળ સંસારસુખ સામે આંગળી ઝીંધનારને પહેલા ધાએ પરાસ્ત કરવાની મનોકામના હોય અને એ માટેના દરેક સાધન એકત્ર કરવામાં ધન પાણીની માફક વપરાતું હોય ત્યાં કંઈ કચારા અનુભવવાની સંભાવે? અર્થાત્ વિષય માણવાના દરેક સાધન ઉપલબ્ધ કર્યાં હતાં.

જંબૂકુમારની પ્રતિજ્ઞા એટલે અખંડ પ્રજ્ઞાચર્યવ્રતનાં શપથ. એના પાલન અર્થે સંયમગ્રહણની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા જન-સમાજથી અજાણી નહોતી. માતાના આશ્રયથી લગ્ન અર્થે વરઘોડે ચઢેલ એ વરરાજાએ પ્રથમથી જ પોતાના નિયમની વાત સાસુ-સસરાને જણાવી દીધી હતી. એ અડગ નિશ્ચય પત્નીઓના કાને

પહોંચે એવો એ પાછળ સકેત હતો, અર્થાત્ પરજીનાર તરુણીઓ પણ સારી રીતે સમજતી હતી કે પોતે જેની સહ પાણિગ્રહણ કરનાર છે એ કુમાર સંસારના વિપયોને લાત મારવાનાં શપથ લઈ ચૂક્યો છે. અર્થાત્ જે કામદેવની પૂજા પોતાને પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી છે એ કામદેવ તો એનો દુશ્મન છે. પોતે વિરહ-વ્યથા જુઝાવવા-રતિપતિની રસવૃત્તિ લૂંટવા-કામઠીડા કરવા-નીકળી ચૂકી છે અને સાથી તરોડે સહાયક બનવા જેનો હાથ પકડ્યો છે એ કુમાર તો એ સર્વથી પરાધુમ્બ જાની બેઠો છે. એ જાતના વિલાસ તો એને આકરા હેર જેવા જણાય છે. આમ પતિ-પત્નીના રંગદંગ ન્યારા છે. અરે! તદ્દન વિરહ દિશામાં જનારા છે. જ્યાં હંપતીજીવનની પ્રથમ સંધ્યાએ પ્રેમીઓ વચ્ચે કોઈ અનોખી-જગતે નહિ જોયેલી, નહિ સાંભળેલી-રીતે રનેદનાં ગીતાં સૂત્રો ઉચ્ચારવાનાં છે ત્યાં શહેરનાં નરનારીઓનો પ્રવેશ ન જ સંભવે છતાં કધાના પાંચકોને માટે એકચિત્તે એ જાનગી વાર્તાલાપ થયણ કરવાની સગવડ કરી હોવાથી એ વાસગૃહ તરફ સત્વર પહોંચી જવાની જરૂર છે.

જંબુકુમારનું શયનગૃહ આજે જાણે સાક્ષાત્ કામદેવને યથેચ્છપણે મહાલવાના રમણીય નિદારમાં દેરવાયું છે. ધ્યાતરફ સુગમિત મૂપદાનીઓ મોદક મુગંધ ફેલાવી રહી છે. ફલદાનમાં વિનિધવર્ણી કુમુભોના પુંજ દહિગોચર ગાય છે. ગુલા બજળને છંદાવ ને મુગંધિન તેલોની ખુશબો પ્રવેશકની પ્રથમ નજરે મર્યા વિના રહી શકે તેમ નથી. શયનગૃહની

બેઠકો તેમજ આરામ લેવાનાં વેત્રાસનો તેમજ ગાદી અને તકીઆઓ શ્વેતતામાં પૂર્ણિમાના ચંદ્રને કિંવા ગાયના દૂધના શ્વેતપણાને પાછળ મૂકી દે તેમ છે. દિવાલ પરના ચિત્રો જો કે કળાકૃતિના નમૂના છે અને એમાં પૂરવામાં આવેલ જુદા જુદા રંગોથી અનહદ શોભાને ધારણ કરનારા છે છતાં જે ત્રિયાવૃદ્ધે પસંદગી કરી છે અને જે પદ્ધતિએ એ ટાંગવામાં આવ્યા છે એ પાછળ ઉપર વર્ણવ્યા શુભો ઉપરાંત જે એક મુખ્ય ભાવ રમણ કરતો તરી આવે છે તે એ છે કે-એ જડ ચિત્રો ભલભલા ત્યાગીને પણ ઘડી-ભર મંત્રમુગ્ધ કરી દઈ, એના પ્રત્યેક આત્રમાં મદનની તીવ્ર આગ પ્રગટાવી દે તેવા છે. દૂંધમાં કહીએ તો આખાએ કમરાનું વાતાવરણ એટલી હદે વિષયવાસના પ્રેરે તેવી રીતે સમર્થયેલું છે કે કાચાપોચા મનુષ્ય માટે ત્યાં લણવાર થોભવું અને કામથી અલિપ્ત રહેવું એ જીવનમરણના સોદા જેવું લેખાય. સ્વપતિ એવા જંબુકુમારને જાનતી ત્વરાએ પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ કરવાનો નિરધાર હોવાથી તેઓએ કરી જ ન્યૂનતા રહેવા દીધી નથી. સંધ્યાના વાયુ ઢળવા માંડતાં જ ઝગર અને હાંડોઓમાં દીપકોની એવી પ્રસ્તવિત થઈ ચૂકી. શયનગૃહમાં સ્વર્ગ-ભૂમિની અમ્બરાઓને પણ ટપી જાય-કેશ ગંધગ્રીમાં અને વેશપરિધાનમાં જલભરી નર્તિકાઓને પણ છછટ ખજરાવી દે. અને અલંકાર ધારવાની કળામાં અનુભવી પ્રોડા નેટલી જ દશના દાખવનાર, આડ નવોદાઓ-અરે મલબરી અભિસારિકાઓ શયન સાધનોથી સજ્જત જાની, રવાની-

સાથેના વાક્યયુદ્ધમાં ખપ આવે એટલા સર્વનો સંગ્રહ કરી, કરમાં ફૂલમાળા ધારણ કરી, ચહેરા પર મધુરા હાસ્યની આછી પાતળી દેખાઓને અવારનવાર નચાવતી, શનૈઃ શનૈઃ મુખ મલકાવતી, વલ્લભના આગમનની માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહી છે.

જંગ્લકુમારથી આ ગંધી તૈયારી અબાણી નહોતી. આઠ પ્રેમદાઓની વ્યૂહ-રચનાથી એ માહિતગાર હતો. એ સારી રીતે જાણતો હતો કે એને ભાર્ગ કાંટાળો હતો અને વિશેષમાં એટલો ગંભીર ને ગહન પણ હતો અને છે કે એકાદ ભૂલ યતાં જ એ ન વર્ણવી શકાય-ન કલ્પી શકાય-ન સહી શકાય-એવી નામોશીતું ભાજન ખની જવાનો. એના કાર્ય પ્રતિ માત્ર આઠ પ્રેમદાઓની આંખો હતી એમ નહોતું. પ્રેમદાઓની પાછળ એમનાં માતાપિતા પણ હતાં. શહેરના સંખ્યા-બંધ આત્માઓ બીજા દિનની સવાર કેવી જોગે છે એની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એક પગલું મૂકતાં જ એ ભારોભાર ટીકાતું પાત્ર ખની રહેવાનો એ નિશ્ચિત હતું. પોતે સમજતો હતો કે એ ગંધી જવા-ખદારી પોતે જાતે જ ઉપાડી હતી. શુભસમક્ષ પ્રતિજ્ઞા ઉચ્ચારવી, માતાના આગ્રહથી નવયુવતીઓ સહ પાણ્ડિત્યહણ કરવું અને આવી વિસંવાદી વાતો ખડી કરી એમાંથી નિષ્કલંક રહી બહાર આવવું એ કંઈ મદારીના માકડા નચાવવા જેવી સહેલી વાત નહોતી. ખાંડા પર ચાલવાના ખેલ કે નાગ ખેલાવવાની રમત કરતાં પણ એની પાછળ અતિ ઘણું જોખમ હતું. એ સારી રીતે સમજતો હતો કે આખી

કરામત પેટ ચોળીને શૂણ જીભું કરવાની' સ્થિતિને યાદ કરાવે તેવી રીતે સંઘર્ષ ચૂકી હતી. થીછેહઠ થતાં જ સર્વનાશના નગારાં વાગવાનાં. જરાક નમતું તોલતાં જ પ્રતિજ્ઞાનાં પીંછાં વિખરાવાનાં-એક જ ભૂલ થતાં ખેલ ખલાસ !

આ ગંધું સમજનાર આત્મા, એક સમયનો નાગિલાનો પતિ, સાથે જ આજે આત્મા ઉપર દંઠ કાળુ ધારણ કરી ડગ ભરતો હતો. નાણીજૂઝીને કાળજની કોટડીનાં કમાડ ખળડાવતો હતો. દરેક આત્માને રાણ કરીને પોતાનો પંથ સરળ બનાવવાનો એનો નિશ્ચય હતો. માતા પ્રત્યેની વાતસલ્યતાથી પાણ્ડિત્યહણ કરનાર પ્રેમદાઓ પ્રતિ માર્દવતા વાપરવાનો પાઠ પડ્યો હતો. જે લલનાઓએ પોતાનો નિરધાર જાણ્યા છતાં જીવન-મરણના જંગમાં ઝુકાવ્યું હતું તેમની સાથે એ વાર્તાલાપ કરવા ઉત્સુક હતો. વિજય વરવો હતો એ જેટલું ચોક્કસ હતું એટલું જ ચોક્કસ એ હતું કે એ વિજય કાયર કે ડરપોકનો નહિ પણ સાચા સૂરવીરનો હોવો ઘટે. આમ ઉભય પક્ષની સ્થિતિ હતી અને કોઈ પણ બાબતે ગાફેલ-પણાની ગંધ સરખી નહોતી આવતી. જો કે અહીં શરૂ થનાર સમસંગણમાં શસ્ત્રાઓનો ખડખડાટ કે લાલાઓની ફેંકાફેંકી નહોતી થવાની, છતાં જે જાતની રસજમાવટ થઈ રહી હતી અને પળે પળે એમાં જે નવિનતા નજરે ચઢતી હતી એ એટલી તો કાતિલ ને મર્મઘાતી હતી કે એની આગળ સમરભૂમિના યુદ્ધ

કંઈ વિસાતમાં ન લેખાય । એનું તોલન કરીને જ નીતિકારોને વઢવું પડયું છે કે:-

કંદર્પદર્પદલને વિરલા મનુષ્યાઃ ।

અર્થાત્ કામદેવના ખાસ શસ્ત્રો સામે અડગતાથી ખુદી છાતીએ ઊભા રહેનાર તો કેાઈ વિરલા જ હોય છે. ખૂદ રાજર્ષિ ભર્તૃહરિએ સ્વાનુભવે કહ્યું કે—

શંભુસ્વયંમૂહરયો હરિણેક્ષણનામ્ ।

યેનાક્રિયંત સતતતમ્ ગૃહકર્મદાસાઃ ॥

વાચામગોચરચરિત્રવિચિત્રતાય ।

તસ્મૈ નમો ભગવતે કુસુમાયુધાય ॥ ૧ ॥

આશય એક જ છે કે ધનુર્ધારીના ત્રિમ જાણુ કરતાં પણ મૃગનયનીઓનાં કામજાણુ સહવાં અતિ કઠિણ છે. એના નેણુ-બાહુએ લલભલાને-અરે લોકમાં દેવ તરીકે પ્રસિદ્ધિ વરેલાને મહાત કરી નાખ્યા છે. આવા કારણોથી જ આ શયન-ગૃહરૂપી રણાંગણુ-આપાતરમણીય કીડા-ભૂમિ-મોટા મહારથીને પણ પ્રથમ દર્શને મૂંઝવે-ઘડીભર વિજય વરવામાં શંકા પ્રગટાવે તેવી હતી.

કુમારે અંતરમાં શુરુદેવ સુધર્મા-સ્વામીનું નામ યાદ કરી, વૈભારગિરિના મનોરમ પ્રદેશમાં લીધેલ પ્રતિજ્ઞા પુનઃ સ્મૃતિપટમાં તાણ કરી, એની સહ પર વજ્રલેપ લગાડી, સુલક્ષિત વદને-હસતા મુખાદે-એક સાચો પ્રેમી પોતાની પ્રિયાઓ સહ જેવી રીતે વતે તેવી રીતે શયનગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો. લલિત લલના-ઓની કૂલમાળાઓ કંઠમાં ધારણ કરી, એમની સાથે વિનોદ કરતાં ગાદી પર જમ્યા

લીધી. કંઠકથી ચોતરફ આંખો ફેરવી, અભ્યાસક દૃષ્ટિએ નહિ પણ એકાદા કાર્ય-દક્ષની નજરે એ સર્વનો જાણે આનંદ મેળવી લીધો હોય અને એથી પ્રકૃતિમાં કંઈ જ નવિનતા અનુભવવાની હોય, એવી રીતે ધીમેથી જરા મળક કરવાના સ્વાંગમાં બોલ્યા:-

“લોળી ભામિનીઓ ! પરિશ્રમ તો તમે ઘણો ઘણો સેવ્યો, કરામત કરવામાં મણા ન રાખી; છતાં ધાર્યું પરિણામ એવા ઉપરછણા આડંબરથી આવશે એમ માનવામાં તમેએ જરૂર યાપ ખાધી છે. તમે તો હજી આજે અહીં પગ મૂકો છો પણ મેં આ ભૂમિને વર્ષોથી ખુદી વાળી છે. મારો જાણ્યકાળ સારો એ અહીં વ્યતીત થયો છે, છતાં એવી ગાઢ સ્નેહગાંઠને હું છેહ દેવા કટિગદ્ધ થયો છું, ત્યારે તમારા માત્ર આજના શણગાર કે આ ગોઠવી રાખેલા કામવિહ્વળતાના ચિત્રોમાં એવી તે કંઈ તાકાત છે કે એનાથી હું પરાભવ પામીશ ?

મારી સામે જીવો, સમ્ભવતઃ ને કંઈ કેફ ચડવો ઘટે તે મને નથી ચલ્લો અને ખાતરી રાખો કે ને કાર્ય પ્રવેશ વળતે ન ચપ્પશકયું તે હવે પછી થવાનું પણ નથી.

હવે તમારા પ્રલોભન માટે અન્ય પ્રયોગો આરંભો કે જેથી મધુરજનીના આનંદમાં આપણે આગળ વધીએ. યાદ તો છે ને કે આજની ‘રજની’ ગદ્ય તો ‘દેવની છવન’ પણ ગયું.”

ચોક્કસી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અથવા

વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ

અંતર્ગત

શ્રી અરિહંત સ્તોત્ર

(૩)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૦૮ થી ૧૧૨)

આમર હૃદ

લોકાળંધુ લોકનાથ લોકના મહીપ ને,
લોકને પ્રકાશનાર લોકના પ્રદીપ ને;
લોકશ્રેષ્ઠ દાંખવે અલૌકિકા સુહૃદિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૩

શબ્દાર્થ:—જે લોકના બધું છે, લોકના નાથ છે, લોકના રાજા છે, લોકને પ્રકાશનાર લોકના પ્રદીપ છે, અને લોકમાં શ્રેષ્ઠ એવા જે અલૌકિક સમ્યગ્દષ્ટિ ખતાવે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન:—લોક એટલે સમગ્રસર જગત, અથવા હિર્વ, અધો અને મધ્ય લોક, અથવા 'લોક્યંતે પદાર્થા યત્ર'—જ્યાં હ દ્રવ્યમાં વિભક્ત યતા સમસ્ત પદાર્થો જેવામાં આવે છે તે લોક.

એવા લોકના શ્રી વીતરાગદેવ બધું છે, કારણ કે હિતમાં પ્રવર્તીવે, આપત્તિમાં સહાય કરે, અથવા અપાયમાંથી બચાવે—રક્ષા કરે તે બધું કહેવાય. એવા નિર્વ્યાજ-સાચા બધું શ્રી વીતરાગ દેવ જ છે; કારણ કે આત્માનું હિત કરનારા નિર્મળ મોક્ષમાર્ગના ઉપદેશ હોય તે હિતપ્રવર્તક છે: આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિમય ત્રિવિધ તાપમાંથી, પ્રશમરસને ઝરતા વચનામૃતના સિંચનવડે આત્મશાંતિ આપનારા હોય, તે આપત્તિસહાયક છે અને ભવભ્રમણની અનંત દુઃખપરંપરામાંથી જીવને બચાવનારા હોય, તે જ અપાયસંરક્ષક છે. તેમજ સર્વ પ્રકારની હિંસાનો સર્વથા નિપેધ કરનારા હોવાથી, તે પટકાયપ્રતિપાલક-પટકાયના બધું છે. એટલે તે લોકબધું કહેવા યોગ્ય છે.

આમ હોવાથી તે લોકના નાથ છે. શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરવાને સમર્થ હોય તે નાથ કહેવાય. શ્રી વીતરાગદેવ શરણાપજ જીવોને જન્મભયથી રક્ષણ આપવાને પરિપૂર્ણ સમર્થ છે અને એટલા માટે જ તે લોકના રાજા છે. રાજગુણથી વિરાજિત હોય જે સર્વોપરી પદે બિરાજે અને પ્રજાનું પુત્રવત્ પાલન કરનાર ન્યાયી શામન ચલાવે તે રાજા કહેવાય. શ્રી વીતરાગદેવ લોકમાં સર્વોપરી સ્થાને-અનંત ઐશ્વર્યથી વિભૂષિત વીતરાગપદે બિરાજે છે અને સર્વ જીવરૂપ પ્રજાનું પાલન-રક્ષણ કરનાર ન્યાયી ધર્મશાસન ચલાવે છે; એટલા માટે એમને આ વિશેષણનું યુક્તપણ છે.

વળી તે લોકનો પ્રકાશ કરનારા લોકના દીપક છે. અંધકારમાં કોઈ વસ્તુનું યથાર્થ

દર્શન થતું નથી, પણ દીપકના સાન્નિધ્યમાં સમસ્ત પદાર્થ યથાવત્ દેખાય છે; તેમ ગાદ મોહાંધકારથી ભરેલા લોકમાં વસ્તુનું યથાસ્થિત દર્શન થતું નથી, પણ તેમાં જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ ફેલાવનારા વીતરાગદેવરૂપ ભાવદીપકનો આવિર્ભાવ થતાં સમસ્ત પદાર્થનું યથાર્થ દર્શન થાય છે. એટલા માટે જ વીતરાગદેવ ‘જહટ્ટિયવત્થુવાર્ણ’—યથાસ્થિત વસ્તુવાદી કહેવાય છે. તેમ જ દીપક જેમ સ્વપરપ્રકાશક છે તેમ વીતરાગ પણ સ્વપરપ્રકાશક છે. એટલે એ વિશેષણ સાર્થક છે.

આવા હોવાથી તેલોકશ્રેષ્ઠ છે—લોકોત્તમ છે—સર્વોત્કૃષ્ટ છે. એનાથી મહત્તમ કોઈ પણ નથી.

એવા પરમ સમર્થ હોવાથી તે અલૌકિક સમ્યગ્દષ્ટિ આપે છે, તત્ત્વવિનિ-
શ્રય માટે યથાર્થ દિવ્ય આંતરચક્ષુ આપે છે. લૌકિક—સાંસારિક પ્રયોજનને સિદ્ધ કરનારી
લૌકિક દષ્ટિ અદિરંગ પ્રધાન છે અને અલૌકિક—મોક્ષ પ્રયોજનને સિદ્ધ કરનારી અલૌકિક
દષ્ટિ અંતરંગપ્રધાન છે, આધ્યાત્મિક છે, પારમાર્થિક છે. એવી સમ્યગ્દષ્ટિ દેનારા હોવાથી
અરિહંતદેવ ‘ચક્કવુદયાણ’—ચક્ષુ દેનારા કહેવાય છે.

“યસ્મિનયણુ કરી મારગ જોવતો રે, ભૂલ્યો સયલ સંસાર;

જેણે નયણુ કરી મારગ જોઈએ રે, નયન તે દિવ્ય વિચાર.”

—શ્રીમાન્ આનંદધનજી.

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

ઉપરના શ્લોકમાં અરિહંતને તારનાર, છોડાવનાર વગેરે વિશેષણો આપ્યા, તે કેવી
રીતે સફળ છે તે બતાવે છે:—

જે ભવાટવી અગમ્ય આ મુગમ્ય દાખવે,

મોક્ષપત્તને જવા દિશા યથાર્થ સૂચવે;

ગોખંદ પ્રમાણુ જે કરે મહા ભવાખ્ધિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૪

શબ્દાર્થ:—જે આ અગમ્ય ભવાટવીને મુગમ્ય બતાવે છે તથા મોક્ષનગરે જવાની
યથાર્થ દિશા સૂચવે છે અને જે મહા ભવસાગરને ગોખંદ પ્રમાણુ (ગાયના પગલામાં માપ
એવડો) કરી મૂકે છે તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન:—સંસારને જ્ઞાતીઓએ અટવીની—ગાદ જંગલની ઉપમા આપી છે. જેમ
અટવીમાં અટવાઈ જઈને વટેમાર્ગી આમતેમ ગોચાં ખાય છે અને તેને માર્ગનો પત્તો લાગતો
નથી; તેમ ભવાટવીમાં અટવાઈ ગયેલો આ જીવ-પચિત્ત ચતુર્ગતિમાં આમતેમ આચળા કરે
છે અને તેને મોક્ષમાર્ગનો પત્તો લાગતો નથી. જેમ અટવી અનેક ભયાનક સ્વાપદોષી ભાવબદ્ધ
હોય છે; તેમ ભવાટવી રાગકેસરીની ગર્જનાથી, રમ્મરશાદ્દલની ત્રાડોથી, દ્રેપગજેંદ્રની ચીસોથી
અનેક પ્રકારે ભય ઉપજાવે છે. જેમ અટવીમાં ચોર-લૂંટારા-ધાડપાડુઓ વટેમાર્ગીનું સર્વસ્વ
લૂંટી લે છે તેમ ભવાટવીમાં વિષમ-કપાલાદિષ્ટ ચોર-લૂંટારાઓ જીવનું જ્ઞાનાદિ ભાવબદ્ધ-
રૂપ સર્વસ્વ લૂંટી લે છે. વિષમ ખાગ-ટેકરાથી તથા કુચમ્બ ઝાડી વગેરેથી જેમ અટવી-
માંથી માર્ગ મેળવવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે; તેમ ભવાટવી પણ ઊંચા-નીચા કુળમાં જન્મ લેવારૂપ

ખાડા-ટકરાથી અને આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિરૂપ દુર્ગમ ઝાડીથી વ્યાપ્ત હોવાથી તેમાંથી સદ્ગતિનો રસ્તો કાઢવો કઠિન થઈ પડે છે.

એવી દુર્ગમ ભવાટવીનો પાર પામવા માટે મોક્ષમાર્ગરૂપ રાજમાર્ગનું નિર્માણ કરીને વીતરાગદેવે તેનું ઉલ્લંઘન સુગમ બનાવી દીધું છે અને એમ કરીને મોક્ષ-નગરે જવા માટેની સાચી દિશા સૂચવી છે.

અત્રે 'મૂચયે' શબ્દ સાક્ષિપ્રાપ્તિ કહ્યો છે, કારણ કે જ્ઞાની પુરુષો સ્વમુખે કે સત્સાત્ત્વદ્વારા માત્ર માર્ગની દિશાનું સૂચન કરે છે-દિગ્દર્શન કરાવે છે કે આ માર્ગે જવાથી મુક્તિ-પુરીએ પહોંચી શકાશે. તે રસ્તે પ્રયાણરૂપ પુરુષાર્થ કરવાનું કામ તો જીવનું પોતાનું જ છે, તે માર્ગે આત્મવીર્યની સ્ફુર્ણા કરી જેટલો આગળ વધે તેટલો તેને મુક્તિની નિકટ આવ્યો સમજવો.

‘પદમાત્રં હિ નાન્વેતિ શાસ્ત્રં દિગ્દર્શનોત્તરમ્ ।’

‘તત્ત્વતો વ્રહ્મણઃ શાસ્ત્રં લક્ષકં ન તુ દર્શકમ્ ।’

શ્રી યશોવિજયજીવિરચિત અધ્યાત્મોપનિષદ્

આ જે મોક્ષ અને તેનો જે માર્ગ તે કંઈ ખીજી બાજી વસ્તુ નથી ; આત્માની સંપૂર્ણ શુદ્ધિ તે જ મોક્ષ છે અને તે શુદ્ધિ જે રીતે થાય તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે.

“મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;

સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકલ માર્ગ નિર્ઘંથ.”

શ્રીમદ્ રાજથંદણપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

“આશ્રયો ભવહેતુઃ સ્યાત્ સંવરો મોક્ષકારણમ્ ।

દ્વિતીયમાર્હતી મુષ્ટિરન્યદસ્યાઃ પ્રપન્નનમ્ ॥”

—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી

• પ્રકારાતરે જેને આર્હતી મુષ્ટિ કહે છે તે આ જ છે.

“જિસ કે નિમિત્ત સે આત્મા અનુદ્ધ દશા કો ધાર દુઃખી મયા વેસે જો મોહાદિક કર્મ તિસકા સર્વથા નાશ હોને સે કેવલ આત્મા કી સર્વ પ્રકાર જો અવસ્થા કા હોના સો મોક્ષ હૈ, તિસકા ઉપાય-કારણ સો મોક્ષમાર્ગ જાતના ।

—વિદ્વદ્વર્ષી ટોડરમહલજીકૃત મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ.

એવો નિર્મળ મોક્ષમાર્ગ પ્રરેપેલો હોવાથી તે વીતરાગદેવે અપાર મંસાર-માગરને ગોષ્પદ પ્રમાણુ-ગાવના પગથામા માથ એવડો-કરી મૂક્યો છે; કારણ કે તે મોક્ષ-માર્ગના ખીજરૂપ માત્ર મધ્યદર્શનની પ્રાપ્તિ થતા જ સસાર પગિત થઈ જાય છે, અનંત કાળનું પરિભ્રમણ અટકી પડે છે અને વધારેમાં વધારે અર્ધ પુરુષપરાવર્ત સંસાર ચેપ રહે છે, તો પછી માગોપાંગ મમત્ર મોક્ષમાર્ગનું સમ્બન્ધ આરાધન કરવામાં આવતાં તેનું અતિ અદ્વપણું થઈ જાય, તદ્ભવમોક્ષ કે યોગ ભવમા મોક્ષ થાય એમા શું આશ્ચર્ય છે ? એટલે અત્રે જે ગોષ્પદ પ્રમાણુ મંસાર કરી મૂક્યો એમ કહ્યું છે તે યુક્ત છે અને તે વીતગગ દેવના અદ્ભુત આત્મપગક્રમનું સૂચન કરે છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને વંદન હો !

“સવિ જીવ દેવે શાસનરસી, કૈસી ભાવદયક મન ઉદસસી.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્રશ.

આમાં તીર્થકરાદિ કે જેને ‘શુદ્ધ’ એવું યથાર્થ નામ થયે છે, તે બધા શુદ્ધ-જનની ભાવ-ભક્તિને પાત્ર છે, એટલા માટે તે ‘અર્હત’ કહેવાય છે. ‘અર્હત’ શબ્દ અર્હ ધાતુ પરથી નીકળ્યો છે. અર્હ એટલે યોગ્ય હોવું (To deserve) જે પૂનર્જન્મ-યોગ્ય-પરમપાત્ર છે તે, અર્હત અથવા જ્ઞાનાદિ શુદ્ધતા જે પરમપાત્ર છે તે અર્હત. અત્રે શુદ્ધ શબ્દ જન્મે અર્થમાં થયે છે: શુદ્ધ એટલે દેવ અથવા પંડિતજન. ‘અર્હત’ જેમ દેવેન્દ્ર-જન્મે વંદ્ય છે તેમ વિદ્વદ્સમાજને પણ વંદ્ય છે.

અત્રે શંકા થશે કે-અરિહંત ‘તો સીતરાય છે, તેની કાંઈ ભક્તિ કદે કે નહિં તેવું સતે કાંઈ પ્રયોજન નથી, તે તો ગ્રંથથી નિરપેક્ષ છે, તો બીજાને તેની ભક્તિ કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તેવું સંભાધાન:—

અરિહંતને તો કાંઈ પ્રયોજન નથી એ વાત ખરાબ છે, પરંતુ આ આત્મા નિમિત્તવાસી કહેવાય છે. એટલે તેમના નિમિત્તે ભક્તિ કરનારને શુભોપયોગ યવાથી આત્મપરિણામની નિર્મળતા થાય છે. આમ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધથી ભાવની વિશુદ્ધતાના કારણે જિનભક્તિ ઉપકારકારી થાય છે અને જે દ્રવ્યભક્તિ છે તે પણ ભાવ-ભક્તિનું કારણ થાય તો સદ્ગુણજ્ઞાને પામે છે.

“દ્રવ્યથી પૂજા જે કારણ ભાવનું જે, ભાવ પ્રશસ્ત ને શુદ્ધ.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્રશ.

‘યસ્માત્ ક્રિયાઃ પ્રતિફલંતિ ન માયશૂન્યાઃ’

‘ભાવ વિનાની ક્રિયા ફલવતી થતી નથી.’—શ્રી કૃત્યાણુમંદિર.

જિનભક્તિનું મુખ્ય પ્રયોજન તો આ છે કે જેનું જિનનું સ્વરૂપ છે તેનું આ આત્માનું સ્વરૂપ છે એમ ભાવનું; તેમના આલંબને કરીને એનું લક્ષ થાય એમ કરવું. ચેટાના ટોળામાં રહેલા શિદ્યાગ્રને જેમ શિદને નેહ પોતાનું ભાન ઉપજે છે તેમ જિનના યથાર્થ દર્શનથી આત્માને પોતાના સ્વરૂપનું ભાન પ્રગટે છે. હવું છે કે:—

“જિનપદ નિજપદ એકતા, ભેદભાવ નહિ કાંઈ;

લક્ષ થવાને તેહને, કદી શાસ્ત્ર મુળદાયી.”—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર.

મુનિવર્ષ શ્રી દેવચંદ્રશ આનો જ પ્રતિધ્વનિ કરતા સતા કહે છે:—

“જિનચર પૂજા જે તે નિજ પૂજના જે, પ્રગટે અન્યથ શક્તિ.”

“અજ કુલગત કેસરી લહે જે, નિજપદે સિંહ નિહાળ;

તિમ પ્રભુભક્તે ભવિ લહે જે, આત્મશક્તિ સંભાળ.”

“શુદ્ધ ધર્મ જે પ્રગટ્યો તુમચો, પ્રગટે તોડ અમારો જે.”

“નિજ ધન ન દિયે, પણ આશ્રિત લહે જે, અક્ષય આશ્રયસિદ્ધિ.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્રશકૃત સ્તવન.

“ચિંતન”

૧. હઝનનો સાચો આનંદ તો તે પ્રસન્ને વૈરાગ્ય લાવવો તે છે.
૨. ચિંતાના સ્વપ્ન વગરનો આનંદ એ બાળકનું ચક્રવર્તી રાજ્ય છે.
૩. વિશ્વાસઘાતોનો કદી વિશ્વાસ ન કરવો.
૪. નિરર્થક વિચાર, કાર્યમાં શિથિલતા લાવનાર અને પરિણામે હાનિકારક છે.
૫. જ્યાં જ્યાં વૈભવસ્થનો વિનાશ કરવો હોય ત્યાં ત્યાં સહકારનું પ્રમાણ વધારો.
૬. પ્રતિવર્ષ જૈનસમાજમાં હજારો બહુ લાખો રૂપિયા વપરાય છે છતાં જૈનોની પરિસ્થિતિ સુધરતી કેમ નથી ?
૭. લાલચના જોરે કરવામાં આવતા ધાર્મિક કાર્યો લાખો સમય ટકતાં નથી.
૮. કવિઓમાં કાવ્યશક્તિ જન્મથી હોય છે, શીખવી શીખવાતી નથી.
૯. મહેમાનોના સત્કારમાં આવનાર વ્યક્તિના મહત્વ કરતાં આતિથ્ય કરવાની લાવનાનું તેમાં માપ છે.
૧૦. માંદગી એ કુદરતના નિયમોથી વિરુદ્ધ વર્તનની શિક્ષા છે. તે કુદરતી આવતી નથી પરંતુ આપણે તેને આમંત્રીએ છીએ.
૧૧. આલીને થઇ શકે એ કામ દોડીને ન કરવું, જ્યાં મૌનથી પતવું હોય ત્યાં શબ ન ખેલવી, ઉપદેશથી સરવું હોય ત્યાં ઉપાલંબ ન દેવો અને કોઇ કામ ખાનગીમાં સુધરે ત્યાં સુધી જાહેરમાં ન લાવવું.
૧૨. પતિ તરફના સુખ-સંતોષ અને સમયકના બદલામાં પત્ની હેત, હુંફ અને દિમિત આપે છે.
૧૩. પોતાના જ પુણ્ય વિના આ જન્મમરણના ફેરોનો પાર કદીએ આવવાનો નથી તો પછી ક્યું પુણ્ય કમાવું ? પૈસાથી મેળવેલું કે ઇન્દ્રિયદમનથી મેળવેલું ?
૧૪. જિંદગીના વર્ષોમાં બાધેલા પુણ્ય પાપરૂપ ભારનાં પોટલાં ઉપાડીને જ સૌએ આ લોકમાંથી પરલોકમાં જવાનું છે.

શાહ મોહનલાલ હરિચંદ શીહોરી.

“જે જિન થઈ જિનને આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે;
જંગી દલિકાને ચરકાવે, તે જંગી જગ જોવે રે.”—શ્રી આનંદધનજી.

મહામતિ શ્રી. યશોવિજયજી મહાગજ, તો આમાં સર પૂરાવતાં એટલે સુધી કહે છે કે:—

“સારમેતન્મયા લઘ્વં શ્રુતાધેરવગાદનાત્ ।
મક્તિર્માંગવતી વીજં પરમાનન્દસંપદામ્”

—જિનમહત્ત્વદાત્રિશિક્ષા, શ્લોક. ૩૨. (ખત્રીશ ખત્રીશી.)

અર્થાત્—શાસ્ત્રમુદ્ધતું અવગ્રાહન કરતાં મને આ માર મળ્યો છે કે: ભગવંતની ભક્તિ એ પરમાનંદ સંપદાઓનું બીજ છે.

આમ જિનભક્તિનું પ્રયોજન સ્વર્ગમિદ્—ચાય છે. એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ ઐશ્વર્યશ્રીતિને વંદન હો !

૪૧. ભગવાનદ્વારા મનઃસુખલાભ મહેતા.

૩ શેઠ ભૂમલ પુનમચંદ	સાદડી	વૈ. શુ. ૩
૪. શેઠ જેઠાભાઈ ધરમશી	પોરણદર	વૈ. શુ. ૧૧
૫. શેઠ સેનાભાઈ નગીનદાસ	અમદાવાદ	વૈ. શુ. ૧૨
૬. શેઠ લાઈચંદ કાળીદાસ	મોટા સુરકા	વૈ. વ. ૭

આ ઉપરાંત ચાલુ માસમાં સ્થાનિક ત્રણ નવકારશી થતાં તેમાં વિદ્યાર્થીઓ જમવા ગયા હતા.

મુલાકાત:—મળુમા તથા શેઠ સુરેન્દ્રભાઈ કાળીદાસ અમદાવાદ, જસ-મતલાલ હાથીભાઈ અમદાવાદ, કુંકુમચંદ કચરાભાઈ સાલડી, હીરાલાલ ફૂલચંદ ભાવનગર, શેઠ શાંતિલાલ ચુનીલાલ કરાચી, શેઠ મોહનલાલ વાઘજીભાઈ કરાચી, રાવસાહેબ શેઠ રવજીભાઈ સોજપાળ મુંબઈ, શેઠ પદમશી નરશી મુંબઈ, બેન ખેતભાઈ, બેન ચાંપભાઈ તથા બેન મેઘભાઈ મુંબઈ, શેઠ શાંતિલાલ ભોગીલાલ અમદાવાદ, શેઠ ચુનીલાલ કલ્યાણચંદ જરીવાલા સુરત, શેઠ મણિભાઈ ગોધરા.

વેકેશનની રજા:—ચાલુ માસમાં ઉનાળાની રજા દરમિયાન સ્કુલો ખંધ હોવાથી ઘણાખરા વિદ્યાર્થીઓ પોતાને વતન ગયા હતા.

નવા વિદ્યાર્થીઓ:—સંસ્થાનું નવું સત્ર જુન માસથી શરૂ થતાં વીચથી પચીસ નવા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

અભિનંદન:—ઉક્ત સંસ્થામાં રહી મેટ્રિક સુધી લાણી ત્યારણાદ આગળ અભ્યાસ કરી ઈજનેરી લાઈનમાં બી. ઇ.માં પાસ થઈ શાહ જગજીવન પોપટલાલ ભાવનગરવાળા કાનપુર નીભાયા છે. સંસ્થા તેમની ભાવિ કારકીર્દિની ક્ષેત્રે ઇચ્છે છે.

દિલગીરી:—મુંબઈના હુલ્લડમાં અચાનક ભોગ બનેલા શ્રીયુત ચંપકલાલ હરગોવિંદ ગાંધી જેઓ ઉક્ત સંસ્થાના સહાયક અને શુભેચ્છક હતા તેમના અવસાનથી ન પુરાય તેવી ખોટ પડી છે. સ્વર્ગસ્થના પિનાશી હરગોવિંદભાઈ તથા કાકાશ્રી ચતુર્ભુજભાઈ તથા અન્ય કુટુંબીજનો પર પડેલી આફતમાં સંસ્થા સંપૂર્ણ દિલસેજ દર્શાવે છે અને સ્વર્ગસ્થના આત્માની પરમ શાંતિ ઇચ્છે છે.

મદદ કરો:—સંસ્થાના મકાનફંડ તથા દેરાસર ફંડમાં મોટો તૂટો ભોલો છે. સમાજની સંસ્થા એ પોતાની જ સંસ્થા માની મદદ કરો અને પુન્યનો દહાવો દ્યો.

પર્યુષણ પર્વ સુધી ખાસ લાભ.

નીચેના મોટા સાહિત્યકૃતિમાં અત્યંત ઊંચા અને કડા કરતાં વધુ વખત આજીવન યથા સૂચી છે. એટલા દિશાએ પુસ્તકોની કિંમત ઓછી કરવા ઉપરાંત એટલી સાથે એટલી જુદા પછુ આપવામાં આવશે તેનો જરૂર લાભ લેશે. આ પુસ્તકો તમારા મૃદુલી લાઇબ્રેરી શોભાવવા માથે તમારા અંતાતોમાં ધર્મના ઉચ્ચ પ્રકારો રહેશે, તેથી વિના વિચારે મંગાવશો.

શ્રી ત્રિપિઠિશાસ્ત્ર પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ થી ૧૦

મૂળ કિં. રૂ. ૧૨૫ ને જાહેર રૂ. ૧૧૫

ઉપરનો એટ મંગાવનારને નીચેની ચાર જુદાં એટ આપવામાં આવશે.

૧. સાદા ને સરલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૨ જો.
૨. સુમાપિત રત્નખંડ.
૩. ઉપદેશક કથા સંગ્રહ.
૪. મૂળમુખાવળી વિગેરેનો સંગ્રહ.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચા કથા-સાધાંતર: ભાગ ૧-૨-૩-૪

મૂળ કિંમત રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫

ઉપરનો એટ મંગાવનારને નીચેની પાંચ જુદાં એટ આપવામાં આવશે.

૧. સાદા ને સરલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૩ જો.
૨. જીવનચરિત્ર પ્રવેશક જ્ઞાનભાગા ભાગ ૧-૨
૩. જીવનચરિત્ર પ્રવેશક જ્ઞાનભાગા ભાગ ૧-૨
૪. સુનિપતિ ચરિત્ર સાધાંતર.
૫. મૂળમુખાવળી (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચારે પુરુષાર્થ)

શ્રી ઉપદેશ પ્રાસાદ સાધાંતર: ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫

મૂળ કિંમત રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦

ઉપરનો એટ મંગાવનારને નીચેની ચાર જુદાં એટ આપવામાં આવશે.

૧. જીવનચરિત્ર પ્રવેશક જ્ઞાનભાગા ભાગ ૨ જો.
૨. જીવનચરિત્ર પ્રવેશક જ્ઞાનભાગા ભાગ ૨ જો.
૩. જીવનચરિત્ર પ્રવેશક જ્ઞાનભાગા ભાગ ૨ જો.
૪. પ્રત્યક્ષ પ્રવેશક જ્ઞાનભાગા ભાગ ૨ જો.

જ્ઞાન-દાન સર્વ દાનો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

પર્યુષણાદિ પવિત્ર પર્વોમાં જ્ઞાનનો દેવાનો કરતી નાની નાની પુસ્તિકાઓની પ્રકાશના કરગમાં આવે તો જ્ઞાનનો જરૂર લાભ થાય. અમારા તરફથી નીચેની જુદા પ્રકારના ચારે મુદ્દર કરવામાં આવી છે. કોમન અલ્પ દેવાથી તુરંત મંગાવો.

જુદા નકલ	એ નકલના
બાર ભાવનાની સમજાવ સાથે (સુદક્ષિણ ઉપાધ્યાયન)	૦-૨-૦ ૧૦-૦-૦
શ્રી સુનિપતિચરિત્ર (રસિક કથા)	૦-૨-૦ ૧૦-૦-૦
સાદા ને સરલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૨ જો.	૦-૫-૦ ૨૦-૦-૦
" " ભાગ ૨ જો.	૦-૫-૦ ૨૦-૦-૦
સુવેગમાળા સાથે (વેગવદાક)	૦-૨-૦ ૧૦-૦-૦
તેરવવાની અને લક્ષ્મીપ્રસન્નનીના સંવાદ	૦-૪-૦ ૨૦-૦-૦
ધનપ્રાપ્તિસાધના ટીકા અર્થ પુસ્તક	૦-૪-૦ ૧૨-૦-૦
નવાણુ લાગતો અનુભવ	૦-૪-૦ ૧૨-૦-૦
આવિષ્કાર સુખોષ (ખાસ શ્રી ઉપદેશ)	૦-૪-૦ ૨૦-૦-૦

પ્રગટ થયેલ છે.

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ. (લાગ એકથી સાત)

હેતલા ફેટલાક વખતથી અલભ્ય થયેલ વિવિધ પૂજા સંગ્રહ મોટા મુંદર અક્ષરોમાં છપાઈને બહાર પડ્યો છે. ૮૦૦ ઉપરાંત પાનાના આ હજાર, પુસ્તકમાં પ્રાચીન તેમજ અવગત કવિઓએ રચેલ જુદી જુદી ૩૪ પૂજાઓ વિગેરેનો, સંગ્રહ આપ્યો છે તથા દરેક પૂજાની માથે તેની વિધિ પણ આપી છે. મૂલ્ય ૧-૧૦-૦, ૮૫૫૫ અર્થ, અલગ, સહામાંથી પણ મળી શકશે. (પુસ્તકોની પહોંચમાં વાંચો.)

—લખો—પોપરલાલ સાંસ્કૃતિક શાલ.

નૈન અંચરલ કાર્યાલય, છીકાભટ્ટની પોળ-અમદાવાદ.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ: ભાગ ૧ લો

આ વિભાગ સહા તરફથી ચાર વર્ષ અગાઉ બહાર પડ્યો છે. તેમાં ૧ મમ્યક્તવ-ગત્ત, ૨ કાળમમ્તિકા, ૩ કાયરિયનિ, ૪ ભાવપ્રકરણ, ૫ વિચારસમ્પત્તિકા, ૬ વિચાર-પંચાસિકા, ૭ સિદ્ધાંતિકા, ૮ સિદ્ધપંચાસિકા, ૯ પંચ નિર્ણયી, ૧૦ નિગોદ પદ્ધતિસિકા, ૧૧ મમ્યવગરણ પ્રકરણ, ૧૨ શ્વામકુલક, ૧૩ ઇન્દ્રિયવિકારનિષેધ કુલક, ૧૪ લોકનાલિકા કાન્તિસિકા, ૧૫ લઘુ અપ્પગદ્ધત અને ૧૬ હૃદયપ્રદીપપદ્ધતિસિકા—એ પ્રમાણે સોળ પ્રકરણો માથા ૨૨૦ અર્થ વિવેચન સાથે આપેલાં છે. દ્રવ્યાનુયોગના અલિસાપોને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. કીમત રૂ. ૧-૪-૦, પોસ્ટેજ ૭ આના.

નવીન પ્રકાશન. ગુરુણીચ લાભશ્રીજીના સ્મરણાર્થે. સાધ્વીઓની ખાસ પ્રેરણાથી

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ: ભાગ ૨ નો

થોડાં વર્ષ અગાઉ અમારા તરફથી ઉપર જણાવેલ પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામાં આપ્યો હતો. તેનો મારો સત્કાર ચત્રાથી આ બીજો ભાગ હાલમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમાં તદ્દન નવીન કૃતિઓ રજૂ કરવામાં આવી છે. આ વિભાગમાં (૧) પંચસંયત પ્રકરણ માર્થ, (૨) દ્વોપસાગરપ્રત્યક્ષિત માર્થ, (૩) પ્રુદ્ગણ-પરાવર્ત પ્રકરણ મટીક, (૪) સમ્યક્તવસ્તવ પ્રકરણ સટીક, (૫) જ્વાલિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણ માર્થ, આ પાંચ પ્રકરણોનો સમાવેશ કરવામાં આપ્યો છે. કીમત ૦-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૨-૦.

જરૂર મંગાવો. વ્યાખ્યાનોપયોગી સંસ્કૃત ને આધુનિક સંજો ને અર્થે.

શ્રી અંતગઢ ને અનુસારોવવાનું મૂલ-મૂળ તથા મૂળ ને કીકાતું માર્થે. ૧-૮-૦

શ્રી નિરવારણ મૂળ. ૧-૮-૦

શ્રી વર્ષમાન દેશના મામખી. મંરૂન આથા માથે. ભાગ ૧ સો ૩-૦-૦

ભાગ ૨ નો. ૨-૦-૦

શ્રી અત્મપ્રયોધ (ખાસ વ્યાખ્યાની મય) ૧-૮-૦

શ્રી જાતામૂળ મૂળ ને મૂળ તથા કીકાતું બાંધાનર બાગ ૨ નો. ૪-૦-૦

શ્રી સમવાયન મૂળ મૂળ ને મૂળ તથા કીકાતું બાંધાનર (વિગ્નત) ૩-૦-૦

શ્રી શ્રીચંદ્રવતી ચરિત્ર મૂળ મંરૂન પંચમથ. ૧-૦-૦

મદક: શાલ ગુલાનયદ હરદુમાર્થ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ, હાજીપીક-ભારતનગર

મોહાવિના પ્રત્યહં યાનશ્રદ્ધિઃ જાતાં ।

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૫ આ

પૃષ્ઠ ૫૭ મું

શ્રાવણ

સ વ ૧ ૧૯૮૭
વીર ગંધર્વ ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાજ
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૫ મો }

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન અને ભજન (કાઠારી ચમનલાલ જીવરાજ) ૧૪૩
૨. પર્યુષણ-પર્વ મહિમા (પદ)... (મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી) ૧૪૪
૩. શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથજી સ્તવન... (આ. શ્રી વિજયપદ્મશ્રી) ૧૪૫
૪. યોગિરાજ આનંદધનવિરચિત પદ્ય પંચાવનમું સવિવેચન (મૌકીક) ૧૪૭
૫. શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્રમ્ વિવેચનયુક્ત (આ. શ્રી વિજયપદ્મશ્રી) ૧૫૪
૬. આવવું ને જવું ... (કુંવરજી) ૧૫૮
૭. અચિત્ત પાણી પીવાથી થતા હાનિ... (કુંવરજી) ૧૫૯
૮. શરીરમાયં જલુ ધર્મસાધનમ્ તેના સાધનો... (કુંવરજી) ૧૬૦
૯. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર: ભાઈ-દીરાલાલ ગણપતલાલ-ધડકજી) ૧૬૧
- ” (પ્રશ્નકાર: માસ્તર જીવજીલાલ પોપટલાલ પાટણકર-મીયાગામ) ૧૬૫
૧૦. સુભાષિત ... (કુંવરજી) ૧૬૫
૧૧. જીવનપ્રેમ ... ૧૬૬
૧૨. પ્રભાવિક પુરુષો: જંબુકુમાર ૮ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી) ૧૬૭
૧૩. પદ્યો પર્વાધિરાજ ... (મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી) ૧૭૩
૧૪. સુભાષિત-વચનમાળા ... (રાજપાળ મગનલાલ પટેરા) ૧૭૪
૧૫. શ્રી પરમેશ્વરી સ્તોત્ર: અંતર્ગત અસ્કિત સ્તોત્ર: પદ્ય-સવિવેચન (ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ મહેતા) ૧૭૫
૧૬. હિતકારી વચનો ... (મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૮૧
૧૭. તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ (મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી) ૧૮૨

નવા સલાસદોના નામ.

૧. ચોક્સી મોહનલાલ દેવચંદ બોરસદ પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર
૨. શાહ શાંતિલાલ અમરચંદ. ”
૩. પરી નરેન્દ્રભદ્રાસ ગણાલાલ. લુનાગઢ ”

સલાની ૬૦ મી વર્ષગાંઠ.

શ્રાવણ મુદિ ૩ ને રવિવારે સર્વે અભાષદોએ શીહોર મુકામે જઈને બહુ સારી રીતે ઉજવી છે. રોશન પરની મર્મશાળામાં પ્રભુ પધરાવી બાર વ્રતની પૂજા બહુ આનંદ સાથે બજાવી. પં. સુમતિવિજયજી આદિ પદ્ય પદ્યાર્થો દતા. પ્રાને આનંદભોજન શ્રી માથે મળીને બહુ પ્રીતિપૂર્વક ક્ષુધા દહું. આવા પ્રસંગ ખામ લાભ સેવા યોગ છે.

સમ્યગ્વર્ત્તનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ સુ }
વિ. સં. ૧૯૨૭

શ્રાવણ

{ અંક ૫ મો
વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન

કેવાં ધ્યાન ધર્યાં ? પ્રભુજીએ કેવાં ધ્યાન ધર્યાં ?
મેઘમાળીનાં સૈન્ય થાકી વળ્યાં.....પ્રભુજીએ કેવાં
નિસ્તેજ થઈ તે પાચે પડીઓ, ક્ષમા ચાચે લળી લળી;
ખમો પ્રભો ! અપરાધ મારા, અગાધ શક્તિ ના કળી. પ્રભુ ૧
સ્તવે ધરજીંદ્ર હસ્ત જોડી, માત પદ્માવતી નમી;
કરે વંદન નાથને ધન્ય લાગ્ય જેના એક ધણી. પ્રભુ ૨
નથી લેશ ક્રોધાવેશ નથી ત્યાં પ્રેમનું એંચાણ કંઈ;
સમ દૃષ્ટિથી પ્રભુ મ્હાલતા, પડયો પડે પ્રજ્ઞાંડમહીં. પ્રભુ ૩

લજન

એવા ધણી તો હોજો રે, કાપે કુમતિ ફેલો રે...એવા
આપ તરે ચોરનકું તારે, સો નરની જલિહારી;
જાસ વચન ચોર સેવથી તારે, દેવનકે વારો વારી. એવા ૧
સેવા જસ મુર મુનિવર ચાહે, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ;
જીવનમુક્તિ ધન્ય દેવનકી, એ જ મારી જગીશા. એવા ૨
કોઠારી ચમનલાલ જીવરાજ

પર્યુષણ-પર્વમહિમા

(સુણે ચંદણ...એ રાગ)

ભવિ ભાવ ધરી, પર્યુષણ પુણ્યકારી પ્રેમે ઉજવો;
શુભુખકેરો, બોધ સુણીને હર્ષે ઉરને રીઝવો-ભવિ ૧

શુભ કલ્પસૂત્ર શ્રવણે ધારો, વિધિપૂર્વક સુણીને.પાપ હરો;
શુભુખથી સુણીને ભવથી તરો- ભવિ ૨

નવ વ્યાખ્યાનો અતિ સુખકારી, વીર પાર્શ્વ નેમિ ને ઋષભાદિ;
શુભ સ્થવિરાવત્રી ને સમાચારી- ભવિ ૩

પર્યુષણનો શુભ અર્થે ગ્રહો, કરી પુણ્ય અતિશય પાપ દહો;
આત્મામાં રમણતા શ્રેષ્ઠ ચહો- ભવિ ૪

મળ્યું કલ્પસૂત્ર પાવનકારી, એકવીશ વાર શ્રવણે ધારી;
બનો મોક્ષતણા તમે અધિકારી- ભવિ ૫

કરે ક્ષમાપના સહુ છવ પરે; સમભાવ ધરી વર્તન જો કરે;
આરાધકષદને પ્રાણી , વરે- ભવિ ૬

નવ વારંવાર આ યોગ મળે, શુભ પુણ્યતણા અવસર આ કળે;
જેથી બુદ્ધિ સુમાર્ગે વિશેષ વળે- ભવિ ૭

જે સમયે પ્રતિક્રમણ કરવાં, અતિ આનંદથી પ્રભુગીત સ્મરવાં;
શુભદેવદર્શન શિર ધરવાં- ભવિ ૮

આરંભ પાપનો ત્યાગ કરો, વ્યવહાર-ધર્મનું ધ્યાન ધરો;
પ્રદ્યુર્ધાર શીલને ગ્રહણ કરો- ભવિ ૯

તપશ્ચર્યા છૂટ અકૃમની, તપ અષ્ટ દિનનું શુદ્ધ બની;
વળી વિવિધ પૂજા પ્રભુ જિનની- ભવિ ૧૦

અસત્ય વચનના ત્યાગી બનો, ભુગારરૂપી એક થતુ હણો;
એવાં શુભનાં બોધતણાં વચનો- ભવિ ૧૧

ઉત્સવ નંદીશ્વર દેવ કરે, માનવ ભૂમિએ કેમ ના ઉજવે ?
પછી અનંત ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ ધરે- ભવિ ૧૨

પર્યુષણને ઉરથી સમજો, પ્રભુ ગાન વિષે ઉત્સાહ ધરે;
હૈમેન્દ્ર અજિત પદ પ્રાપ્ત કરે- ભવિ ૧૩

સુનિશ્ચી હૈમેન્દ્રસાગર

શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથનું સ્તવન

(રાગ-જગપતિ નાચક નેમિનિષ્ઠ દ્વારિકાનગરી સમોસર્વા.)

પ્રભુજી થંભન પાસ જિજ્ઞુંસ, પુણ્ય ઉદયથી દેખાયા,
નાઠા સઘળા અશુભ વિભાવ, સાર્વિક લાવો વિકસિયા;
પ્રભુનો ઉત્તમ ભવ્ય દેહાર, પ્રાચીનતા સાબિત કરે,
બુધધન ઇતિહાસ ગ્રંથ મોઝાર, વર્ણન તે મ્હમ ઉચ્ચરે. ૧

સોળમા નમિનાથ જિજ્ઞુંસ, ગઈ ચોવીશીમાં જે થયા,
બાવીસો તિમ બાવીશ વર્ષ, તે પ્રભુથી જ્યારે ગયા;
આપાદી શ્રાવક તળ ચંગ, વામેય પ્રભુની ત્રણ ભલી,
મૂર્તિ અપૂર્વ ભરાવત તેહ, નિરખત જેહ કૃષ્ણે રલી. ૨

તેહ ત્રણમાંથી એક હાલ, ચારૂપ તીર્થ વિષે વસે,
ખીજી શંખેશ્વર મોઝાર, જેહ દેખી મન ઉદ્વેસે;
ત્રીજી મૂર્તિ નીલમ દેહ સાર, થંભણ નયર સોહામણી,
દર્શનથી પણ ઝટપટ આશ, પૂરે સકળ ભવિજનતણી. ૩

વરતે જેહ ખંભાતે હાલ, મંદિર સ્થંભન પામનું,
ગિળ અનુત્તર પ્રકટ પ્રભાવ, અન્ય તિહાં વામેયનું;
તેના લેખથી જાણ્યું વિશેષ, વર્ણન એહ મનોહર,
જાણે બુધ લહી હર્ષ અપાર, ગિળ લોકોત્તર સુરતર. ૪

તેમાં દામોદર પ્રભુ કાળ, શ્રાદ્ધ આપાદી જે થયા,
તે શ્રી શંખેશ્વર પ્રભુ ગિળ, ભવ્ય લરાવે ઉદ્વેસ્યા;
ભૂરિ ગ્રંથ જણાવે એમ, લેખાદિકને દેખતા;
અન્ય વર્ણન એમ જણાય, તે સુચનો મન મ્હાલતા. ૫

કોના તીર્થે મારી મુક્તિ ? ક્યારે ? ને કોના આલંબને ?
હોશે એમ આપાદી શ્રાદ્ધ, દિલ ધરી વર્ષ વિવેકને;
ગઈ ચોવીશીના જિનનાથ, નવમા દામોદર ભલા,
તેહ તીર્થંકરની પાસ, પ્રશ્ન કરે ત્રણ નિર્મળા. ૬

પ્રભુ જોલે તળ ઉત્તર એહ, ભાવી ચોવીશીના સમે,
હોશે તીર્થંકર પ્રભુ પાસ, શાસન તસ લહીને તમે;

દેશના સુણી થઈ ગણધાર, સાધશે ઝટ શિવસંપદા,
ચિત્તે સમરી તે ઉપકાર, મૂર્તિ ભરાવે તે મુદા. ૭

સુવિહિત સૂરિપ્રતિષ્ઠિત તેહ, પૂજત ખેચર હરિ શશી,
લાતુ સજ્જન હર્જન શદ્ય, કૃષ્ણ પ્રમુખ મન ઉદ્ધસી;
કૃષ્ણ આ ણિગતણા સુપસાય, સજ્જ કરે સૈન્ય જે સ્થળે,
પામે છત વસાવે શ્રેષ્ઠ, શંખેશ્વર પુર તે સ્થળે. ૮

અદ્ભુત તે પ્રભુ પાર્શ્વનું ણિગ, ભક્તિ ભરે તે ત્યાં ઠવે,
નામે નગરના હોય પ્રસિદ્ધ, વિઘ્ન હરે જનનાં જવે;
હોવે આનન્દ ઉત્તતિ માળ, સ્મરણુધરી પણ સર્વને,
જિમ અંધાન્તરમાંહિ દીઠ, તિમ કહ્યો એ અધિકારને. ૯

આદિ આ પ્રભુની ન જણાય, ઉપદેશસમતિકા વદે,
તેમ આ પણ ત્યાં જ જણાય, કેમકે જન ગણ ઇમ વદે;
કુંથુનાથ જિણુંદની પાસ, મમ્મણુ વ્યવહારી કહે,
પ્રભુજી ! ક્યારે હું મુક્તિ લહીશ, જિમ ચિંતા કશી ના રહે. ૧૦

જિનપતિ કેવળનાણુ દિણુંદ, ઉત્તરમાં ઇમ ઉચ્ચરે,
હોશે તેવીશમા પ્રભુ પાસ, તીર્થપ તસ 'તીર્થે' વરે;
લહશે સિદ્ધિ અપુનરાવૃત્તિ, ઇમ નિસુણી મન હર્ષતા,
ન્યાય વિત્તે સુંદર ણિગ, ચંભણુ પ્રભુનું ભરાવતા. ૧૧

સ્થંભપ્રદીપમાં વર્ણન શેષ, મેં કહ્યું જહું વિસ્તારથી,
જાણતા ભવિષ્ય વિશેષ, ભક્તિ કરત ઉદ્ધાસથી;
મહિમા પાર્શ્વનો અપરંપાર, કળિકાળે પણ દીસતો,
જે જહુમાને કરતા ભક્તિ, તે કામિત સવિ પામતો. ૧૨

પ્રભુજી હું છું દોષનિધાન, આપ ગરીબનિવાજ છો,
શરણે આવ્યો તુજ વીતરાગ, આપ શરણ્ય પ્રધાન છો;
દર્શનદાયક વામાનંદ, પ્રતિભાવ દર્શન આપજો,
નેમિસૂરીશ્વર પદ્મની એહ, નમ્ર વિનંતિમાં માનજો. ૧૩

આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

ચાગિરાજ આનંદધનવિરચિત પદ પંચાવનમું

આત્મપ્રાપ્તિ

(રામ ધન્યાશ્રી)

ચેતન ! આપા ફેસે લહોઈ. ચેતન૦
સત્તા એક અખંડ અખાધિત, ઇહ સિદ્ધાંત પખ જોઈ. ચેતન૦ ૧
અન્વય અરુ વ્યતિરેક હેતુ કે, સમજ રૂપ ભ્રમ જોઈ;
આરોપત સખ ધર્મ ઔર હૈ, આનંદધન તત સોઈ.

ચેતન આપા. ફેસે લહોઈ. ૨

૧. ચેતન ! આત્માને (આત્મસ્વભાવને) કઈ રીતે લેશો-પ્રાપ્ત કરશો ? સત્તા (સત્ત્વ) એક છે, અખંડ છે, ખાધા પીડા રહિત છે-એ સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય જોઈને આપા-સ્વસ્વભાવને કેમ પ્રાપ્ત કરશો ?

૨. હકારાત્મક અને નકારાત્મક અન્વેષણ પદ્ધતિ સમજ, આશ્ચર્યની ભ્રમજાળ છે તે સર્વ આરોપ કહેલ છે તેને છોડી દો. (એનો) ધર્મ તો અનેરો છે. અહો આનંદધન ! તત્ત્વ તો તે છે. (આરોપ વગરનો ભ્રમની બહારનો અસલ ધર્મ છે તે ખરું તત્ત્વ છે.)

આ પદમાં ચેતનને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું છે કે ' હું ચેતન ! આત્માને કઈ રીતે પ્રાપ્ત કરશો ? ત્યારે આમાં ચેતન કોણ ? પૂછનાર કોણ ? અને આત્માને પ્રાપ્ત કરવાનો તે આત્મા કોણ ? આ ત્રણે વચ્ચે કાંઈ મંજૂર ખરો કે નહિ ? ત્રણેની એકતા ખરી કે નહિ ? બિન્નતા હોય તો તે સર્વકાળની છે કે અમુક સમયની ? વિગેરે વિગેરે અનેક સવાલો ચાપ છે, એ સર્વના જવાબ પણ આત્મવિચારણામાં જ આવી જશે.

૧. ચેતન-જીવ. આપા-આપણાપણ, સ્વસ્વભાવ. ફેસે-કેમ કરીને. લહોઈ-લેશો, મેળવશો.

સત્તા-સત્ત્વ, હોવાપણું. અખંડ-ન ભાગે તેવી. અખાધિત-અસન્નતિ રહિત, રદ નહિ કસાયકું, બધાએસતું આવે તેવું. ઈહ-એ પ્રકારનું સિદ્ધાંત-આગમ. પખ-પણ, અભિપ્રાય.

૨. અન્વય : અન્વેષણ (સોધજોગ) ની એક પદ્ધતિ. અમુક અર્થ ન્યાં ન્યા હોય તે સપળા દાખવાઓમાં એક જ. બીજે સર્વસંક્રારણ અર્થ-ભળી આવતો હોય તો તે એ અર્થો ધણ કરીને કાર્ય-કારણ છે અથવા કાર્યકારણ સંબધવાળા છે એમ સમજવાની પદ્ધતિ. અર-તપાસ, ઔર.

વ્યતિરેક : અમુક એક વસ્તુ ન હોય તો બીજી અમુક વસ્તુ પણ ન હોય એવો સળધ કે નિયમ.

હેતુ : સમજ-સમજાને, જાણીને (આ સ્થાને કવચિત્ ' સમજ ' પાડ પણ છે.)

જોઈ પદ ૮૯ મુ. ભ્રમ-ભ્રમજાળ, જોઈ જાન. જોઈ-છોડી દે, તણ દે. આરોપિત-લગાડી રીધેલ, સ્થાપેલ. સખ-સર્વ. ધર્મ-સ્વરૂપ. ઔર-બીજું. તત-તત્ત્વ, સ્વરૂપ. સોઈ-એ જ, તે ચોતે.

આત્મા છે એમ માનીને જ આપણે ચાલ્યા છીએ. પાંચ ઇન્દ્રિયો અથવા શરીરને પ્રેરનાર, સુખદુઃખનો અનુભવ કરનાર અંદર રહેલ સ્થાયી તત્ત્વને 'આત્મા' કહેવામાં આવે છે. મૃત શરીરમાં ઇન્દ્રિયો, અંગો, ઉપાંગો અને અવયવો સર્વ દેખાય છે છતાં એ હાલતું—ચાલતું નથી કે વિચાર કરી શકતું નથી. એટલે એમાંથી એક તત્ત્વ નીકળી ગયું છે, જેની ગેરહાજરીમાં એની સર્વ ચેષ્ટાઓ નાશ પામી છે. એ તત્ત્વ તે આત્મા છે. કરેલ સારાં-નરસાં કૃત્યની લાભહાનિ ભોગવનાર અંદર રહેલ સ્થાયી તત્ત્વને આત્માના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. એની હયાતી ચાર્વાક સિવાય સર્વ દર્શનકારો સ્વીકારે છે. આપણે આત્મા જેવું તત્ત્વ છે એમ સ્વીકારીને ચાલીએ છીએ. આત્મા જેવી યીજ ન હોય તો કર્મકળ ભોગવનાર એક સ્થાયી તત્ત્વ ન હોવાને પરિણામે અનવરથા યદ્દ જાય છે, એટલે આત્માનો સ્વીકાર સદજ યદ્દ જાય છે.

આત્માને જરાખર ઓળખવાની જરૂર છે. એ કાર્ય જેમ મુશ્કેલ છે તેમ ધણી મૂંઝવણથી ભરેલું છે, એના અસલ સ્વરૂપની વિચારણાને અગે દર્શનના ભેદો પડ્યા છે. એ ભેદોનો મહત્ત્વ પ્રમાણદૃષ્ટિથી જૈનદર્શને કયો છે તે વાત ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. અંશ સત્ય તો સર્વ દર્શનકારના હાથમાં આત્મું છે, પણ જુદા જુદા દૃષ્ટિબિન્દુની અંદર રહેલ એકતા માટે જે નયપ્રમાણ જ્ઞાન જોઈએ તેની મુખ્યતા અન્ય દર્શનમાં ન હોવાને કારણે દર્શનનો ભેદ ઉપલબ્ધ દૃષ્ટિએ દેખાય છે. વસ્તુતઃ એ અનેક દૃષ્ટિબિન્દુઓનો સમન્વય શક્ય છે. આ વાત સમજવામાં આવી જાય, તો મર્વ પ્રકારની વિવિધતામાં રહેલી અપેક્ષિત એકતા વિચારપદ્યમાં આવી જાય તેમ છે.

મૂંઝવણની પહેલી વાત તો એ છે કે આત્મા કોણ છે ? કેવો છે ? તે વિચાર કરનાર પણ આત્મા, એને ઓળખવાનો પ્રયત્ન કરનાર પણ આત્મા અને જેને ઓળખવો છે તે પણ આત્મા. આનો અર્થ તો એ થયો કે આપણે આપણી જાતને જ જરાખર ઓળખતા નથી. આ તદ્દન વિચિત્ર લાગે તેવી વાત છે, છતાં તે ખરી છે અને સદજ લખાણને ભોગે પણ સમજવા યોગ્ય છે. આ તદ્દન નાનું લાગતું પદ અર્થગદ્ગત્યથી ભરેલું છે અને એક વાર એને જરાખર મહત્ત્વમાં આવે તો આત્માનું જ્ઞાન યદ્દ જાય તેવું તેમાં રહસ્ય છે. આત્માનું સ્વરૂપ જરાખર ધ્યાનમાં આવી જાય તો કામ યદ્દ જાય તેવી વાત છે. 'જે એકને જાણે છે તે સર્વને જાણે છે' એ વાતમાં જાડુ જોડાણ છે. એકને જરાખર જાણવા માટે તે કોણ છે ? કે શું છે ? તે જાણવા ઉપરાંત તે શું નથી ? તે પણ જાણવું જોઈએ અને તે શું નથી ? તે જાણવા માટે તે નથી એવી મર્વ વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ, એટલે એને પરિણામે એક વસ્તુના જ્ઞાનમાં મર્વ વસ્તુઓનું જ્ઞાન યદ્દ જાય છે. ત્યારે આ એક વસ્તુના જ્ઞાનની વાત કરી તે વસ્તુ કયું ? વસ્તુનું સ્વરૂપ શું ? વસ્તુને જરાખર મહત્ત્વમાં પ્રયત્ન કરતાં આત્મ વસ્તુ ઓળખાઈ જશે. આની જડ ત્રિપદીમાં આવે છે. જ્ઞાને તીર્થંકર મહારાજ તીર્થની સ્થાપના કરે છે ત્યારે એ પ્રથમ દીક્ષા લેનાર મુખ્ય શિષ્યોને ત્રિપદી આપે છે. તે વખતે તીર્થંકર મહારાજ ત્રણ પદ બોલે છે: ઉપત્તેર ઘા, વિર્ગમેર ઘા, ધૂવેર ઘા. (હિતપત્ર થાય છે, નાશ પામે છે અને ફૂલ રહે છે) એટલે મર્વ વસ્તુ ઉત્પત્ત થાય છે,

નારા પામે છે અને છતાં એમાં ધ્રુવતા છે. આ ત્રણ પદની વિચારણામાં, સમય જ્ઞેન સિદ્ધાંત આવી જાય છે, સમય દર્શનશાસ્ત્રોની મૂલ્યવશ્ચ નીકળી જાય છે અને વિવિધ જ્ઞાનમાં રહેલી એકતા અને વાસ્તવિક બેદાબેદતાનું જ્ઞાન સ્પુરી આવે છે. આ ત્રિપદીને સમજવા માટે સત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ. સત્ એટલે વસ્તુ યવાપણું, હોવાપણું એ સર્વ વસ્તુનું લક્ષણ છે. ‘ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રોધ્યયુક્ત, હોય તે સત્’ આ વસ્તુની વ્યાખ્યા-આ સત્ત્વી વ્યાખ્યા, આ આખી દુનિયાના નામ આખી સકાય તેવા પદાર્થનું લક્ષણ અને આની વિચારણા એ દ્રવ્યભુત્યોગનો અતિ મૈદસ્તનો વિષય છે, એની વિચારણા એ સ્વાધ્યાય છે, એ અભ્યંતર તપ છે અને એની સમ્યક્ પ્રકારે દેવવણીની અંદર સમ્યક્જ્ઞાન રહેલું છે. ખૂબ વિચાર કરી એ પચાવન યોગ્ય છે. ગણધર મહારાજ આ ત્રણ પદમાં શું વિચારે છે? વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે-ખેતરમાં અનાજ ઊગે છે, ઝાડ પર ફળો-ફેરીઓ થાય છે, ચરખામાં સૂતર થાય છે, શાળમાં કાપડ થાય છે, કુંભારના ચાકડામાં ધડા હાંડલાં થાય છે-આમ સર્વ નરી ઉત્પત્તિ દેખાય છે. ખીંછ રીતે જોતાં અનાજનો લોટ થાય છે, ફળો ખવાઈને કે સડીને નાશ પામતાં દેખાય છે, કાપડ વપરાઈને ખલાસ થાય છે, ધડાઓ ભાંગતાં દેખાય છે-આમ ચારે તરફ નાશ ને નાશ જ દેખાય છે. ઉત્પત્તિમાં અનંત ઊભો જ-મતાં દેખાય છે અને વિગમમાં મરતાં દેખાય છે. આખી દુનિયામાં સર્વ વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થતી અને ખસાઈ થતી દેખાય છે.

આ તો બનતી વસ્તુની વાત મધ. હવે મૂળ વસ્તુને જોઈએ. આત્મા તરીકે એક પ્રાણી સંસારમાં જન્મતો કે મરતો દેખાય, એની બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા કે વૃદ્ધાવસ્થામાં હાનિ વૃદ્ધિ દેખાય એ દેશકારોની અંદર કોઈ રિચર પદાર્થ છે કે નહિ? એ બહારની નજરે દેખાતા દેશકારોની અંદર કોઈ એકતા છે કે નહિ એનો વિચાર કરતાં એ અનેક દેશકારોની અંદર એકતા જરૂર દેખાઈ આવે છે. આજે જે દેવચંદને જોયા તેમાં કાલે દેશકાર તો જરૂર થાય છે, છતાં આપણે એને દેવચંદ તરીકે ઝાળખીએ છીએ-એ દેશકારની અંદર રહેલી એકતા છે અને એ ધ્રુવ તત્ત્વ છે. એટલે ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને છતાં સાથે જ તેની અંદર રહેલી ધ્રુવતા એ વસ્તુને વસ્તુ તરીકે બતાવે છે. આ સત્ત્વી વ્યાખ્યા છે, આ વસ્તુની વ્યાખ્યા છે અને તે હોવાપણું એ સત્ત્વ છે. સત્ત્વ અને સત્તા એ એક જ પર્યાયવાચી શબ્દો છે. આ સત્ત્વી વ્યાખ્યાને નજરમાં રાખી હવે આપણે આત્માને ઝાળખવા પ્રયત્ન કરીએ.

અહીં થોડી સ્પષ્ટતા કરવાની જરૂર છે. શંકર વેદાંત સત્ પદાર્થને કેવળ ધ્રુવ (નિત્ય) માને છે, બૌદ્ધો સત્ પદાર્થને નિરન્વય ક્ષણિક માને છે એટલે તે દર્શનના મતે સત્ પદાર્થ ઉત્પત્તિ અને વિનાશશીલ છે, ત્યારે સાંખ્ય દર્શન ચેતનતત્ત્વરૂપ સત્ત્વે કેવળ ધ્રુવ-કૂટસ્થ નિત્ય માને છે અને પ્રકૃતિ તત્ત્વરૂપ સત્ત્વે પરિણામી નિત્ય માને છે, એટલે એ દર્શન પ્રમાણે ચેતન નિત્ય અને પ્રકૃતિ પરિણામી નિત્ય હોઈ એ દૈત તત્ત્વનો સ્વીકાર કરે છે. ન્યાય અને વૈશેષિકમતે પરમાણુ, આત્મા, કાળ આદિ તત્ત્વો કૂટસ્થ નિત્ય અને ઘટ, વસ્ત્ર આદિ કેટલાક સત્ત્વે માત્ર ઉત્પાદ્યવ્યયશીલ માને છે. આ સર્વ મતોથી

૧. દેશકાળ આદિના વિવિધ દેશકારે યથા છતાં વસ્તુમાં જરા પણ દેશકાર ન થાય તે ‘કૂટસ્થ નિત્યતા’ કહેવાય.

જૈન દર્શનનું સતતનું લક્ષણ તદ્દન જુદા પ્રકારનું છે. આ દર્શન પ્રમાણે કોઈ વસ્તુ-સત્-પદાર્થ માત્ર દ્રુતસ્થ નિત્ય નથી અથવા કોઈ તો દ્રુતસ્થ નિત્ય અને કોઈ પરિણામી નિત્ય નથી; તેમજ તે મત પ્રમાણે વસ્તુનો કોઈ ભાગ તો દ્રુત નિત્ય અને કોઈ ભાગ તો માત્ર અનિત્ય એમ હોતુ નથી એ દર્શન પ્રમાણે ચેતન અથવા જડ, મૂર્ત અથવા અમૂર્ત, સૂક્ષ્મ અથવા સ્થૂળ બધી સત્ કહેવાતી વસ્તુઓ ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રૌઢ્યરૂપે ત્રિરૂપ છે. આમાં માત્ર દૃષ્ટિભેદ છે. જ્યારે વસ્તુના અશાશ્વતસ્વરૂપ પર ધ્યાન નવ ત્યારે તે ઉત્પત્તિ અને વિનાશને આધીન લાગે છે અને જ્યારે એની અંદર રહેલા શાશ્વતભાવ પર દૃષ્ટિ મળે છે ત્યારે દ્રુત લાગે છે, પણ એ અશાશ્વત અને શાશ્વતભાવ એકી વખતે પ્રત્યેક સત્ પદાર્થમાં માથે જ રહેલા હોય છે વસ્તુની સ્થિરતા અથવા અસ્થિરતા માત્ર દૃષ્ટિની બાજુને અવલંબીને જણાય છે, પણ બંને બાજુ તરફ દૃષ્ટિ આપવાથી વસ્તુનું મથાર્થજ્ઞાન થાય છે. અહીં જૈન દર્શનકાર સત્ત્વી બ્રાહ્મણ આપે છે તે બંને બાજુની દૃષ્ટિનો સરવાળો છે. આ બ્રાહ્મણને આધારે જૈનદર્શન નિવાનિત્ય લાવે સ્વીકારે છે, એનો ભેદભેદભાવ આ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે અને દૈતાદૈત્યની એની વિશિષ્ટ શૈલી આખા દૃષ્ટિવાદ-ન્યવાદ-પ્રમાણવાદ પર રચાયેલી હોઈ એની અનેકાંતતા બતાવે છે અને એ વાતના જ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાન ઓળખાય છે, પ્રાપ્ત થાય છે, સ્પષ્ટ થાય છે. . .

સત્ પોતાના સ્વભાવથી ચ્યુત થતું નથી અને તેટલા માટે તે નિત્ય છે. સત્ત્વું સ્વરૂપ નિત્ય છે અને ત્રણે કાળ અને પ્રત્યેક સમયે એ જ પ્રેકારે અવસ્થિત રહે છે. એ અમુક વખતે હોય અને અમુક વખતે ન હોય એવું એનું સ્વરૂપ નથી અને આખો વખત હોવાથી સ્વરૂપે નિત્ય છે કોઈપણ દ્રવ્ય પોતાની જાતને કંઈ ઊંડાનું નથી અને તે દ્રવ્યની દ્રુતતા છે અને પ્રત્યેક સમયે ભિન્નભિન્ન પરિણામરૂપે એની ઉત્પત્તિ એ વિનાશ થયા કરે છે એ એના ઉત્પાદ, વ્યય છે. આ ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રૌઢ્યનું ચક્ર પ્રત્યેક પદાર્થમાં હમેશા દેખાય છે. આ સ્વરૂપમાથી કોઈપણ અસ કચારે પણ મુક્ત થતો નથી કે નથી એમ બંનેનું નથી અને તેથી કોઈ પણ હેતુના પદાર્થમાં પશ્ચિમન પ્રત્યેક સમયે થયા કરે છે, છતાં જાતિ એની ફરતી નથી આ ચતુરસ્રજ બરાબર સમજવા જેવું છે. માણસ બાળ, યુવાન, વૃદ્ધ થાય, પ્રત્યેક સમયે તેમાં ફેરફાર થાય, છતાં મનુષ્યત્વ તો એનું તે જ કાયમ રહે છે અને એ રીતે ઉત્પત્તિ અને વિનાશ આવે છે તે જ વખતે તેની અંતર્ગત દ્રુત તત્ત્વ ચાલુ જ હોય છે.

દ્રવ્યનું દ્રવ્યપણું મદાકાળ એક જ રહે છે એના મહત્વાતી ધર્મોને ગુણ કહેવામાં આવે છે, એના ક્રમભાવી ધર્મોને પર્યાય કહેવામાં આવે છે. પર્યાય દેશકાળ અનુસારે પલટો લીધા કરે છે, ગુણ ત્રણ કાળે દ્રવ્ય સાથે રહે છે, જ્યાં દ્રવ્ય હોય ત્યાં તેના ગુણ તો હોય જ છે. આને લઈને પપણો જગતા રહે, છતાં ગુણ કાયમ રહેવાને કારણે કોઈપણ મતપદાર્થમાં ઉત્પાદ અને વ્યય થયા કરે, એમાં ફેરફાર થાય, એના બાબા આકારો નામ

૧. મૂળ વસ્તુ ત્રણે કાળમાં સ્થિર રહ્યા છતાં દેશકાળ આદિ નિમિત્ત પ્રમ જે ફેરફાર પામ્યા કરે એ 'પરિણામી નિત્યતા' કહેવાય.

રૂપ-વગેરે કરે, છતાં એમાં ગુણધર્મનો સહભાવ તે જ વખતે ચાલુ હોવાથી એમાં ધ્રુવતા સાથે જ રહે છે. એટલા માટે ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવતા યુક્ત હોય તેને સત્-પદાર્થ કહેવામાં આવ્યો છે. અથવા વધારે સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો સત્, હમેશાં ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવતા યુક્ત હોય છે.

દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જોવામાં આવે ત્યારે વસ્તુ નિત્ય દેખાય છે, પણ એ જ વસ્તુને પર્યાય-પલટનભાવની નજરે જોવામાં આવે ત્યારે અનિત્ય દેખાય છે અને તે બંને સ્વભાવ દરેક પદાર્થમાં એકી વખતે એક સાથે હોવાથી વસ્તુનો નિત્યાનિત્ય-ભાવ સમજાય છે. આથી કાંઈ પદાર્થને એકાંત નિત્ય માનવો તે અયુક્ત છે અને એકાંત અનિત્ય માનવો તે પણ અયુક્ત છે, કારણ કે દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિ હોય છે તે જ વખતે તેમાં પર્યાય નજરે પલટણભાવ સાથે જ હોય છે. આ નિત્યાનિત્યભાવ બરાબર સમજવા માટે સત્-પદાર્થની વ્યાખ્યા બરાબર સમજવાની જરૂર રહે છે. એને માટે ઘટ-સુકુટનો દાખલો ગણીતો છે. સોનાના ઘડાનો મુકુટ બનાવ્યો. એમાં ઘડા તરીકે નાશ થયો, મુકુટ તરીકે ઉત્પત્તિ થઈ અને હેમ-સોનાની એ જ વખતે ધ્રુવતા રહી-એ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા એક કાળે એક જ વસ્તુમાં રહે તેમાં કાંઈ વિરોધ જણાતો નથી. આ સત્ની વ્યાખ્યા છે, એ હોવાપણ એ સત્ત્વ-સત્ત્વ-સત્તા છે અને તેને સમજતાં આખા જૈન શાસ્ત્રનું જ્ઞાન થઈ જાય તેમ છે, સર્વ દર્શનનો પરિચય થઈ જાય તેમ છે અને વિશેષ વિચાર કરવામાં આવે તો એની ચર્ચામાં સર્વ એક પદાર્થનો સમાવેશ કરી શકાય તેમ છે.

સોનાની માળા હોય, તેને ભંગાવી નાખીએ, અને તે સોનાનો હાર બનાવીએ તો હાર તરીકે તેનો ઉત્પત્તિ થાય છે, માળા તરીકે તેનો નાશ થાય છે; છતાં એમાં આખો વખત સુવર્ણત્વ તો કાયમ જ છે. એ પ્રમાણે આત્માના રૂપ ધર્મા કરે, એ આજે દેવચંદના નામે ઓળખાય, કાલે જનાવરતુ રૂપ લે અને ત્યારપછી, હીરાચંદ થાય, છતાં તે આખો વખત એના ચેતના ધર્મ કાયમ રહે છે. આ કાયમ રહેનાર ધર્મને ઝૂણ કહેવામાં આવે છે, પલટનભાવ પામનાર ધર્મને પર્યાય કહેવામાં આવે છે. પલટનભાવ તરફ નજર સંપન્નાર એને અનિત્ય સમજે છે, નિરંતર સાથે રહેનાર ધર્મ તરફ નજર રાખનારને પદાર્થ નિત્ય લાગે છે અને આ રીતે વસ્તુસ્વભાવ છે, પણ એ બંને વચ્ચે વસ્તુમાં ધ્રુવતા સાથે જ રહેલી છે-એ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને સાથે ધ્રુવતાને બતાવનાર જૈન વિજ્ઞાનનું વસ્તુનું સત્ પદાર્થનું સ્વરૂપ બંને દૃષ્ટિબિન્દુને નજરમાં રાખે છે. એ એના સ્થિરભાવોને પણ સમજે છે અને સાથે ફરતા જતા ભાવોને પણ જોઈ શકે છે અને તેના ધ્રુવ તત્ત્વને ધ્યાનમાં લે છે. આ રીતે ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવયુક્ત લક્ષણવાળા સત્પદાર્થને સમજવાની જરૂર છે. આના પ્રકારની સત્પણની સ્થિતિ તે સત્તત્ત્વ સત્તા છે. આ સત્પણ સમજવા સાથે વેદાંત કે નૈયાયિક આત્માને નિત્ય માને છે. એમાં દ્રવ્ય વસ્તુ ઉપર નજર રહે છે અને ખોદો એના પલટનભાવ ઉપર નજર રાખે છે એમાં પલટનભાવની મુખ્યતા છે-પણ એ સર્વ અંશ સત્યો છે એ સમજવવાર સત્ની ઉપર કુરેલી જૈન વ્યાખ્યા છે

અને એમાં રહેલ અનેકાંત તત્ત્વની સમજણમાં આખા સમગ્ર વિશ્વનાં મૂળ તત્ત્વોનાં ખારીક અભ્યાસ અને વિશિષ્ટ અવલોકન રહેલા છે.

કાષ્ઠપણુ પદાર્થના સહજાંતી ધર્મેતિ ઉપર જણાવ્યું તેમ ગુણ કહેવામાં આવે છે અને ક્રમજાતી ધર્મેતિ પર્યાય કહેવામાં આવે છે. એ દ્રવ્યના જ ગુણ અને પર્યાય છે. છતાં એ એના પર નજર રાખવામાં આવે ત્યારે એક રીતે એ દ્રવ્યથી જિજ્ઞાસુ દેખાય છે, છતાં એ દ્રવ્યથી અભિજ્ઞ છે અને એ રીતે દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રોવવાળું છે. દાખલા તરીકે મોતી, ઉજ્જવળતા ગુણ અને મોતીની માળા એ ત્રણેની જુદી જુદી વિવક્ષા થઈ શકે છે અને છતાં તેમાં અભિજ્ઞતા છે એ રીતે, દ્રવ્યગુણપર્યાયની પરિસ્થિતિ સમજવાની છે. મોતીની માળા; દ્રવ્યસ્થાને ગણીએ, તેમાં જે ઉજ્જવળતાદિક ગુણ છે તે ગુણસ્થાને અને મોતીઓ પર્યાયસ્થાને સમજાય છે. પ્રારંભાર પલટણુભાવ પામે તે પર્યાય અને ત્રિકાળ સાથે રહે તે ગુણ હેઠળ આત્માનો ચૈતન્ય ભાવ તે ગુણ છે અને એનું મેનુષ્ય તિર્થંચાદિક રૂપ તે તેના પર્યાય છે. રૂપ ક્યારેકરે, ગુણ સર્વદા સાથે રહે અને ગુણ તથા પર્યાય એકે હોય તે દ્રવ્ય કહેવાય. દ્રવ્યથી પર્યાયને ગુણ એક રીતે જિજ્ઞાસુ દેખી શકે છે અને જ્યારે પર્યાય પર નજર પડે ત્યારે એને કદનું ધારવામાં આવે છે, જ્યારે ગુણ પર નજર પડે ત્યારે એને નિત્ય ધારવામાં આવે છે અને એથી આ પરિસ્થિતિમાં નય-દષ્ટિખિન્દુઓ ભારે મહત્ત્વનાં ભાગ ભજવે છે. દર્શનના, મેદો આ જુદાં જુદાં દષ્ટિ-ખિન્દુના મેદો પડ્યા છે, જેણે ગુણ પર ધ્યાન આપ્યું, તેણે આત્માને નિત્ય માન્યો, એણે પર્યાય પર ધ્યાન આપ્યું તેણે આત્માને અનિત્ય માન્યો. આ નય માનને લખાવતાં જે સર્વ ગુણ અને પર્યાયને ધ્યાનમાં રાખી વાત કરી શકે તેને પ્રમાણુજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયમાં દેખાતી જિજ્ઞાસામાં રહેલી અભિજ્ઞતા આ રીતે ખાસ સમજવામાં આવે એટલે પછી સત્ પદાર્થના ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવતા નજરમાં લઈ લેવા ધટે છે. એમાં પ્રજ્ઞા પર્યાયદષ્ટિએ ઉત્પત્તિ અને વિનાશ આખો વખત ચાલતો દેખાય, પણ એના ગુણની ઉપર નજર રાખવામાં આવે તો ધ્રુવતા-નિશ્ચળતા દેખાય અને ઉત્પત્તિ, વિનાશ આવે છે તે જ વખતે ધ્રુવતા મજી રહેલી જ છે-એ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા એ ત્રણે એમાં હોય તેને દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે. માટીના ઘડો પણ બને, કોડી પણ બને, હાંફું પણ બને-એ સર્વ એના પર્યાયો છે, પર્યાયો ક્યારેકરે છે પણ એ સર્વ કાળે એનું માટીપણુ તો ચાલુ જ છે. આ માટીપણુ એ સામાન્ય છે અને એમાંથી થતાં ઘડા, કોડી વિગેરે વિશેષ રૂપો છે. એ રૂપો ક્યારેકરે, પણ માટીપણુ તો કાયમ રહે. આ તો દાખલા તરીકે વાત છે, પણ પછી એને યાવદ્ દ્રવ્ય-ઉત્પત્તિના દ્રવ્યો મૂળે સમજતાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવશીલતા એ સત્પદાર્થનું લક્ષણ છે અને એ જ્યારે યાવદ્ દ્રવ્યને લાગુ પાડવામાં આવે અને તે વાત જાણે (એ) ત્યારે મમરત શાસ્ત્રોમાં કહેયું એનું સ્વરૂપ સમજણમાં આવી જાય છે.

આ સત્પણુ-સત્તાં એ એક જ છે, એ ત્રણ કાળ એક જ રહે છે. આ દૃષ્ટિકત સમજવા માટે વૈશેષિક દર્શનનું સ્વરૂપ ઉપયોગી થઈ પાડે. એ દર્શન પ્રમાણુ સત્તાને અત્રગ

પદાર્થ માનવામાં આવે છે. દ્રવ્ય, ગુણ અને કર્મ ઉપરાંત સામાન્ય અને વિશેષને એ દર્શનકાર અલગ પદાર્થ માને છે. દાખલા તરીકે ગાય, ભેંસ, ઘોડામાં જે જનાવરપણાનું સામાન્ય તત્વ છે તેને સામાન્ય કહેવામાં આવે છે અને આકૃતિવિશેષે રંગ રૂપ વિગેરેને વિશેષ કહે છે. આ સામાન્ય અને વિશેષ-દ્રવ્ય અને ગુણથી અલગ છે એમ તેમની માન્યતા હોઈ, દ્રવ્યત્વથી સત્તાભિન્ન છે એમ ગણી એટલે ('સામાન્ય વિશેષને') ભિન્ન પદાર્થ ગણે છે. આ વિષયમાં ખૂબ ચર્ચા છે. દ્રવ્યથી-દ્રવ્યત્વ ભિન્ન પદાર્થ છે કે દ્રવ્યમાં તેના સમાવેશ થઈ જાય છે. એના ખુલાસો જૈન સિદ્ધાન્ત બહુ સુંદર રીતે કરે છે. જૈન મંતે તો ઉત્પત્તિ, રિયતિ અને ક્રિયત્વ-યુક્ત હોય તેને સત્પદાર્થ માનવામાં આવે છે, એટલે દ્રવ્યનું દ્રવ્યત્વ દ્રવ્યથી અલગ-નથી; પણ દ્રવ્યત્વવાન જે હોય તેને સત્પદાર્થ માનવામાં આવે છે. આથી સત્તા-સત્ત્વ એ એક જ પદાર્થ રહે છે અને સામાન્યને અલગ પદાર્થ માનવાની જરૂર રહેતી નથી.

૧૬૪

આ વસ્તુનું સત્ત્વ-વસ્તુત્વ એક જ છે અને તે અખંડ છે, એના વિભાગ શૂન્ય, શક્ય નથી, એના કુદ્ગ કરવા શક્ય નથી, એને મંત્રિ-સમજી જ શકાય, કારણ કે એવો ઉત્પાદ, વ્યય તરફ લક્ષ્ય રહે તો એનું નિત્યત્વ દેખાય છે, એની ક્રિયતા તરફ લક્ષ્ય રહે તો એનું નિત્યત્વ દેખાય છે અને છતાં એ એક જ છે અને એક સાથે વર્તે છે, માટે સત્ત્વ લક્ષણ ઉત્પાદ, વ્યય, પ્રીત્યરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે, તેણી-જોવાપણ એ એક જ છે, અખંડ છે અને એને કામ પણ પ્રકારની બાધા-પીડા થઈ શકતી નથી, અતિમ દ્રવ્ય સાથે એના વિચાર કરવામાં આવે તો તે ત્રણ કાળ એક જ રહે છે અને જરા પણ ફેરફાર વગર એક સરખું ચાલે-કરે છે.

આ દૃષ્ટિએ જોતાં સામાન્ય અને વિશેષને અલગ પદાર્થ માનવાની જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે દ્રવ્યના દ્રવ્યત્વથી તે અલગ પદાર્થ નથી. હકીકત એ છે કે દરેક દ્રવ્ય અતિલઘુ ઉત્તર પર્વાય થવાથી ઉત્પન્ન થાય છે, પૂર્વ પર્વાયના નાશથી નષ્ટ થાય છે અને છતાં તે જ સમયે એનામાં સ્થિરતા રહે છે. આથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક વસ્તુ સ્થિર છે, માત્ર પર્વાયની અપેક્ષાએ દરેક પદાર્થમાં ઉત્પત્તિ અને નાશ દેખાય છે.

હવે અહીં પ્રશ્ન એ થાય છે કે આ ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રિયતા પરસ્પર-ભિન્ન છે કે એક રૂપ છે? એના સમાધાન માટે ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રિયતાને બરાબર સમજવા ધટે. પ્રત્યેક પદાર્થ ક્ષણે ક્ષણે બદલાય કરે છે, છતાં એમાં સર્વથા ભિન્નપણું નથી; આકૃતિ વગેરે દ્વારા કરે, છતાં એની જાતિ નિત્ય રહે છે; તેથી ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રીત્યનાં લક્ષણમેદ તો જરૂર છે અને તેથી એમાં કયથિત્વ-મેદ છે, બાકી અસત્તાની ઉત્પત્તિ એ ઉત્પાદ, સત્તાનો વિનાશ એ વ્યય અને દ્રવ્ય એક જ રહે તેથી તેમાં ક્રિયતા છે. (ચાલ)

મૌલિક

॥ श्री गौतमस्वामीस्तोत्रम् ॥

[स्तुति-साम]

(गतांक पृष्ठ ११६ થી આણ)

શ્રી ગૌતમસ્વામીનું દેહ પ્રમાણ વગેરે જણાવે છે:—

પદમં વરસંઠાણં, સંહણણં જસસ તારિસં પરમં ।

સત્તકરુસેહંતણું, તમિદમૂઠં સયા વંદે ॥ ૭૫ ॥

જે શ્રી ગૌતમસ્વામીનું તેવા પ્રકારનું અતિ ઉત્તમ એટલે પહેલું સમ-
ચતુરસ્ર નામે સંસ્થાન હતું અને અતિ ઉત્તમ વજ્રકપલનારાય નામનું પ્રથમ
સંઘયણ હતું તથા જેમના શરીરની લંબાઈ સાત હાથની હતી તે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ
ગણધરમહારાજને એટલે જેમનું મૂળનામ ક્ષેત્રમુક્તિ છે, અને ગૌતમ નામના ગોત્ર
ઉપરથી પ્રસિદ્ધ થયેલ નામ શ્રી ગૌતમસ્વામી છે તેમને હું હંમેશાં વંદન કરું છું. ૭.

અહિં સંસ્થાન એટલે શરીરનો સામુદ્રિક લક્ષણોને અનુસરતો આકાર
કહેવાય, અને તે સમચતુરસ્ર, ત્ર્યંબક, સાદિ, વામન, કુર્ણુ ને હું ૬૬ જે
નામથી છ પ્રકારનાં છે. તેમાં જે શરીરના સર્વે અવયવો સામુદ્રિક સાંસ્કૃતિક
કહેલા લક્ષણવાળા અતિ સુંદર હોય તે સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, અને જે શરી-
રના સર્વે અવયવો તેવા લક્ષણોને અનુસરતા ન હોય તેવું સર્વ રીતે અસુંદર
આકારવાળું સંસ્થાન તે હું ૬૬ સંસ્થાન. શ્રેષ્ઠ સંસ્થાનોમાં કેટલાક અવયવો
સાંસ્કૃતિક અને કેટલાક અલાંકારિક હોય છે, જેનું વિશેષ વર્ણન શ્રી હેઠ્ઠાકાશ
વગેરે બ્રહ્મોદી જાણવા યોગ્ય છે. વળી આ સમચતુરસ્ર આકારવાળા પુરુષોમાં ડાબા
ધૂંટણથી જમણાં ખભો, જમણા ધૂંટણથી ડાબા ખભો, જે ચાર અક્ષ-અણુ
સમ-સરળા હોય છે માટે સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, તેમ જ પદાસનથી કપાળ-સુધીનું
માપ અને એક ધૂંટણથી બીજા ધૂંટણ સુધીનું માપ જે ચાર માપ સરળા હોવાથી
પણ સમચતુરસ્ર કહેવાય, (જે પ્રકારે જતાવેલી ચાર જાણત મળીને પણ સમચતુરસ્ર
કહેવાય છે.) જે પહેલું સંસ્થાન શુભ છે ને બીજા પાંચ સંસ્થાન અશુભ છે.

તથા સંઘયણ એટલે સંઘયણમટ્ટિનિચર્ચો-હાડકાનો સમૂહ તે સંઘયણ
જે વચનથી હાડકાનો સમુદાય અને ઉપલક્ષણથી હાડકાના સાંધાની મજબૂતાઈ
તે સંઘયણ કહેવાય. તે વજ્રકપલનારાય, કપલનારાય, નારાય, અર્ધનારાય,
ત્રીવિદ્યા, ને મેવાર્ત જે નામથી છ પ્રકારનાં છે, તેમાં પહેલું સંઘયણ શુભ છે
અને બીજા પાંચ સંઘયણ અશુભ છે. ત્યાં જે હાડકા ફરતો પાટો (ફાડરુપ)
તે કપલ અને હાડકાના જે છેડા એક બીજા ઉપર આંટ દઈને વળગેલા
હોય તે મર્કટજાંઘનું નામ નારાય અને મર્કટજાંઘ ઉપરથી એક આર-
પાર ગંગેલી હાડખીલી તે વજ્ર, જે રીતે ત્રણ પ્રકારના જંઘાણવાળું પહેલું
સંઘયણ વજ્રકપલનારાય નામનું છે. આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામીને જે પ્રથમ

સમચતુરસ્ત્ર સંસ્થાન અને પ્રથમ વર્ગકપલનારાચ સંઘયણ હતુ. બાકીના પાંચ સંઘયણની બીના પણ શ્રી લોકપ્રકાશદ્વિમાં વિસ્તારથી જણાવી છે.

‘ચતુદસવિજ્ઞાકુસલો, પણસયસીસે ચ જો મળાવેહ ।

વાદસહાણ વિદ્ઓ-વાયવિદ્યાણે સુદક્ષમર્દ ॥ ૮ ॥

૫મી ને શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી ચૌદ વિદ્યામાં અતિ કુશળ હતા તથા પાંચસો શિષ્યના પરિવારવાળા હતા તેથી તે પાંચસો શિષ્યોને વેદપુરાણ વગેરે શાસ્ત્રોના લઘુાવનારા અધ્યાપક હતા. ૫મી ને ધર્મ સંબંધી ચર્ચાવાદ કરનારા વાદીઓની સલામાં પ્રસિદ્ધ ચર્ચાવાદ કરવામાં અતિશય કુશળ પ્રુદ્ધિવાળા હતા એવા તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને વંદન કરું છું. ૮.

શ્રી ગૌતમસ્વામીના દીક્ષાપર્યાય વગેરેની બીના જણાવે છે:—

પણાસવરિસમાળો, ગિહિપરિજ્ઞાઓ ચ જ્ઞસ્ત પરિકહિઓ ।

જો મજ્જિમપાવાણ, સમાગઓ જણ્ણકજ્ઞદં ॥ ૯ ॥

તથા જેમનો ઈન્દ્રસ્થપર્યાય પચાસ વર્ષ પ્રમાણનો કહ્યો છે, એટલે ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણમાં વીત્યા બાદ વીરપ્રભુ સીસે આરિત્ર અંગીકાર કર્યું અને ગૃહસ્થપણમાં હતા તે વખતે પોતે સર્વ પંડિતોમાં શિશેમણિ હોવાથી વેદશાસ્ત્રોમાં કહેલા યજ્ઞના વિધિ પ્રમાણે યજ્ઞ કરાવવા માટે મધ્યમ અપાપા નામની નગરીમાં આવ્યા હતા. ૯.

એ જ વખતે શ્રી મહાવીર પ્રભુ પણ એ જ નગરીમાં સંમવસર્યા, તેમ જ દેવોએ પ્રભુની દેશના માટે સમવસરણની રચના કરી. તે સમવસરણમાં અનેક દેવો જાય છે ત્યારે આકાશમાંથી ઊતરતા આ દેવો યજ્ઞમાં આવે છે એમ ઇન્દ્રભૂતિએ ધારવા છતાં પણ દેવોને બીજાં માર્ગે આવ્યા જતા જોઈ લોકને પૂછતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે ‘આ દેવો તો અહિં શ્રી મહાવીર પ્રભુ જોવીશમાં તીર્થ કર અનન્તાજ્ઞાની પધાર્યા છે તેમને વંદન કરવા માટે જાય છે.’ એમ સાંભળી ઇન્દ્રભૂતિને અભિમાનથી ઇર્ષ્યા ઉપજતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા કે— ‘અરે ! આ પવિત્ર યજ્ઞસ્થાનને છોડી દેવો મહાવીર પાસે જાય છે તો તે મહાવીર કોણ છે ?’ અને દેવો ઇન્દ્રભૂતિકે છે કે જેણે દેવોને પણ છેતર્યા છે ? આજે આ જગતમાં મારાથી બીજે અધિક જ્ઞાની કોણ છે ? માટે હું એવા અનંતજ્ઞાનીની ખોટી પ્રસિદ્ધિવાળાને સહન કરી શકું નહિ, આજે જ ત્યા જઈ તેની સાથે ચર્ચાવાદ કરીને હરાવું ત્યારે જ મને જ પ વંજે.’ એમ વિચારી અતિશય અભિમાનથી ક્રોધી બનીને આવ્યા તે જ્યાં શ્રી વીરપ્રભુના સમવસરણમાં આવી વીરપ્રભુને દેખે છે કે દેખતાની સાથે તરત જ તેમના મનનો સર્વ અભિમાન અને ઇર્ષ્યારૂપી દાવાનલ શાંત થઈ ગયો અને આ તે કોઈ ઇન્દ્ર ? કે સૂર્ય ? કે ચન્દ્ર ? વગેરે તર્કવિતર્કમાં પડી ગયા, એટલામાં તરત જ શ્રી વીરપ્રભુએ ‘હે ઇન્દ્રભૂતિ આવ !’ એમ કહીને તેમને બોલાવતાં વિચારે છે કે ‘આ તો મારું નામ પણ જાણે છે, પણ મારું નામ તો જગતમાં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે તેથી જાણે, પરંતુ મારા

મનમાં જીવ સંબંધી જે શંકા ઘણા વખતથી છે તે જો કહીને સમાધાન કરી આપે તો હું એમને જાની જાણું.' એ પ્રમાણે વિચારે છે તેટલામાં શ્રી.વીરપ્રભુએ કહ્યું કે— 'હૈ ઇન્દ્રભૂતિ ! તારા મનમાં ઘણા કાળથી જીવની શંકા વર્તે છે, કારણ કે વેદમાં કહેલાં વિજ્ઞાનઘન ઇત્યાદિ વાક્યો ઉપરથી તું જીવ હશે કે નહિ ? એમ શંકાવાળો છે. તે વેદવાક્યોનો તાત્ત્વિક અર્થ આ પ્રમાણે છે. 'એમ કહી વેદવાક્યોનો ખરો અર્થ કહી સંલગ્નાવ્યો. તેથી ઇન્દ્રભૂતિએ નિઃશંક થવા સાથે જ પ્રભુના રાગી થઈ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. ત્યારબાદ તે ઇન્દ્રભૂતિના લાઇઓ વગેરે દશ બ્રાહ્મણો કે જેઓ સર્વે પાંચસો, સાડાત્રણસો ને ત્રણસો શિષ્યોના લજ્જાવનાર પડિતો હતા તે બંધા આંનુંકે એ જ દિવસે દીક્ષા લઈ પોતાના કુલ ૪૪૦૦ શિષ્યો સાથે પ્રભુના ૧૧ શિષ્યો થયા. અને પ્રભુએ તે અગીઆરે મુખ્ય શિષ્યોને ગણધરપદવી આપી. તેથી પ્રભુના ઇન્દ્રભૂતિ આદિ ૧૧ ગણધર થયા. આ વાત આજી પ્રસંગે જરૂરી જાણીને જણાવી, આમાંની કેટલીક બીના વધારે સ્પષ્ટ કરીને આગળ જણાવાશે.

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામીના દીક્ષાસમય બાળત જણાવવામાં આવે છે:—

વહસાહે વરમાસે, સિમપકિલકારસીદ પુવ્વેહે ।

મહસેળવણુજાંળે, દિક્ષાસમયો સુહો જસસ ॥ ૧૦ ॥

નવમી ગાથાના સ્પષ્ટાર્થમાં કલા પ્રમાણે શ્રી વીરપ્રભુથી પ્રતિબોધ પામીને એ જ મધ્યઅપાપાતગરીમાં મહસેન નામના બગીચામાં ઉત્તમ વૈશાખ મોસના શુક્રવપ્સની અગિયારશના દિવસે એટલે વૈશાખ શુદ્ધ અગિયારશની શુભ તિથિએ પહેલાં પહોર જેમનો શુભ દીક્ષાનો સમય છે એટલે એ તિથિએ જેમણે દીક્ષા લીધી હતી તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું. ૧૦.

દીક્ષાતું કારણ વગેરે જણાવે છે:—

ગિયવેપપયત્થાણં, સવ્વણ્ણવિસિદ્ધવીરવયણેણં ।

મોચા વિગિચ્છિયત્થે, પવ્વહ્જો સીસપરિવરિયો ॥ ૧૧ ॥

નવમાં શ્લોકના અર્થમાં કલા પ્રમાણે સર્વજ્ઞમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રી વીરપ્રભુના વચનોપડે પોતાના વેદના પદોના નિશ્ચિત અર્થ સાંભળીને એટલે વેદપદો સંબંધી પોતાની શંકાતું સારી રીતે સમાધાન થયું તેથી જે ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાના શિષ્યોના (સાથે આવેલા ૫૦૦ શિષ્યોના) પરિવાર સહિત દીક્ષા લીધી તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું. ૧૧.

શ્રી ગૌતમસ્વામીના તપ વગેરે શુભ જણાવે છે:—

જો છટ્ટહટ્ઠગિયયં, તવં કુણંતો વિ સ્વલલ્લિપ્પલો ।

સજ્જાણંમંટિયં, તં ગણદરગોયમં વંદે ॥ ૧૨ ॥

વળી જે ગૌતમસ્વામી દરેક છઠ્ઠી વચમાં પારજ્ઞાના આંતરે છઠ્ઠી છઠ્ઠી તપ નિયતપણે-નિયમિત કરતાં છતાં પણ અત્યંત રૂપવાળા હતા તેમ જ તપના પ્રભાવથી અનેક લઙ્ગિઓવાળા અને અત્યંત બળવાળા થયા હતા, તે સૂઝ્યાનથી શોભતા એટલે ધર્મધ્યાનથી શોભતા શરીરવાળા શ્રી ગૌતમગણધરને હું સંદન કરું છું. ૧૨.

શ્રી ગૌતમ ગણધરના લઙ્ગિ વગેરે શુભો જણાવે છે:—

• बहुवरलङ्घिनिहाणं, जुगम्पहाणं पहाणचरणार्णि ॥

गुणगणरयणसमुद्गं, गणहरंसिरिगोयमं वंदे ॥ १३ ॥

તથા જે શ્રી ગૌતમ ગણધર ઘણી શ્રેષ્ઠ લઙ્ગિઓના લંડારને પ્રાપ્ત થયેલા હતા, એટલે જેમણે તપના પ્રભાવે આભર્યોપધિ વગેરે લઙ્ગિઓ મેળવી હતી, તથા જે યુગપ્રધાન (બહુશ્રુત આદિ યુગપ્રધાનના લક્ષણોવાળા) હતા, તથા પ્રધાન-શ્રેષ્ઠ ચાર જ્ઞાનવાળા એટલે, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાન એ ચાર જ્ઞાનવાળા હતા, અને ઉત્તમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વગેરે ઘણા આત્મિક શુભરૂપ રત્નોના સમુદ્ર જેવા હતા તે શ્રી ગૌતમગણધરને હું વંદન કરું છું. ૧૩.

आमौसहीं विष्णोसही, खेलीसही जलमौसही चैव ।

सखीसही संभिन्ने, ओही रिउ विउलमइ लद्धी ॥ १ ॥

• चारण आसीविस कैवली य, गणधारिणो य पुवधरा ।

अरिहंत चक्रवर्ती, बलदेवा वासुदेवा य ॥ २ ॥

खीरमहुसप्पियासत्र, कौटुंबुद्धी पयाणुसारी य ।

तह वीयबुद्धि तेयग, आहारग सीयलेसा य ॥ ३ ॥

वेउविदेहलद्धी, अरकीणमहाणसी पुलागा य ।

परिणामतववसेणं, इमाइं अडवीसलद्धीओ ॥ ३८ ॥

અર્થ—૧ આમર્યોપધિલઙ્ગિ, ૨ ક્રિયાર્યોપધિલઙ્ગિ, ૩ ખેલોપધિલઙ્ગિ, ૪ જલોપધિલઙ્ગિ, ૫ સખીપધિલઙ્ગિ, ૬ સંભિન્નશ્રોતલઙ્ગિ, ૭ અવધિજ્ઞાનલઙ્ગિ, ૮ અણુમતિમનઃપર્યવજ્ઞાનલઙ્ગિ, ૯ વિપુલમતિમનઃપર્યવજ્ઞાનલઙ્ગિ, ૧૦ ચારણ-લઙ્ગિ, ૧૧ કૃપાશિવિપલઙ્ગિ, ૧૨ કેવળજ્ઞાનલઙ્ગિ, ૧૩ ગણધરલઙ્ગિ, ૧૪ પૂર્વધ-રલઙ્ગિ, ૧૫ દીર્ઘકરલઙ્ગિ, ૧૬ ચક્રવર્તીલઙ્ગિ, ૧૭ ગણદેવલઙ્ગિ, ૧૮ વાસુદેવ-લઙ્ગિ, ૧૯ ક્ષીરમધુધૃતધ્રુવશ્રવલઙ્ગિ, (અર્થાત્ ક્ષીરાશ્રવલઙ્ગિ, મધ્વાશ્રવલઙ્ગિ, ધૃતાશ્રવલઙ્ગિ, અને ધક્ષાશ્રવલઙ્ગિ એ ચાર મળીને એક લઙ્ગિ), ૨૦ કૌટુમ્બુદ્ધિ-લઙ્ગિ, ૨૧ પદાનુસારોલઙ્ગિ, ૨૨ ખીજબુદ્ધિલઙ્ગિ, ૨૩ તેજોલેશ્યાલઙ્ગિ, ૨૪ આહારકલઙ્ગિ, ૨૫ શીતલેશ્યાલઙ્ગિ, ૨૬ વૈકિયલઙ્ગિ, ૨૭ અક્ષીબુમહાનસીલઙ્ગિ, ને ૨૮ પુલાકલઙ્ગિ. આ પ્રમાણે ૨૮ લઙ્ગિઓ જણાવી. — (ચાહુ)

આવવું ને જવું

જન્મ તુમ આપે જગતમે, જગત હસે તુમ રોય;
એસી કરણી કર ચલો, તુમ હસો જગ રોય. ૧૦

‘હે માનવ !’ જ્યારે તેં આ જગતમા મનુષ્યપણે જન્મ ધારણ કર્યો ત્યારે તારા પિતાને વધામણી આપવામાં આવી હતી અને તારા સગા-સંબંધી ગદા હસ્યા હતા-આનંદ પામ્યા હતા; પરંતુ તું તો જન્મતી વખતે રોયો હતો. એનું કારણ કષ્ટમાંથી છૂટવા વખતે પણ રુદન આવે છે તે રૂપ રુદન હતું; વળી કેટલાક વિદ્વાનો તો કહે છે કે-ગર્ભમાં હતો ત્યારે ગર્ભના દુઃખથી કંટાળીને તેં પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરી હતી કે ‘મને આ દુઃખમાંથી છોડાવો તો હું જન્મ્યા પછી અહોનિશ તમારી ભક્તિ કરીશ’ આવા નિર્ણયને ભૂલી જવા રૂપ ‘ઉં ઉં’ શબ્દરૂપે આ રુદન કરવામાં આવે છે.

હવે સુસજ્જનો શિખામણ આપે છે કે-આ મનુષ્ય જિંદગીમાં તું એવી કરણી કર-પરોપકાર કર, દેવગુરુની ભક્તિ કર, દેરાસેવામાં જનતો ભાગ લે, સદા ચરણી થઈને સર્વત્ર સારી છાપ પાડ, દુરાચરણથી ને દુરાચરણીથી દૂર રહે, વળી જિંદગીને સફળ કરે કે નેથી તું જ્યારે મરણ પામે ત્યારે તારા વિરહદુઃખને પામેલ જગત-તારા સંબંધમાં આવેલા-તારા ઉપકાર નીચે દર્શાવેલા અનેક મનુષ્યો રુદન કરે અને તું સત્કાર્યો કરવાથી સફળતિએ જવાની ખાત્રી હોવાને લીધે હસતો હસતો પરલવમાં ચાલ્યો જાય.

મરણતું દુઃખ એને જ થાય છે કે જેણે આખી જિંદગીમાં સત્કાર્ય કર્યું નથી તેમજ પરલવમા ક્યાં જઈને જિલો રહીશ ? મને ક્યાં આશ્રય મળશે ? જેને તેની ખાત્રી હોતી નથી. જેને સફળતિગમનની ખાત્રી જ હોય છે તેને કિંમિત પણ દુઃખ થતું નથી.

આ સંબંધમાં અધ્યાત્મનારાયણીમાં કહ્યું છે કે:—

નાગા મુઠી બાંધકે, તું આપા નિરંધાર;
અંત સમે નાગા ચલે, દાનો હાથ પસાર. ૧૧

‘હે માનવ ! તું આ જગતમાં આવ્યો-જન્મ્યો ત્યારે નાગો હતો અને જાંબી મુઠીએ આવ્યો હતો અંતસમયે જ્યારે પરલવમાં ગમન કરે છે ત્યારે પણ નાગો જ જાય છે, પરંતુ જિઘાડા હાથે જાય છે.’ અર્થાત્ જ્યારે આવ્યો ત્યારે કાંઈક મુઠીમાં પુર્યોદય હોય તેમ મુઠી બાંધ કરીને આવ્યો હતો, મરંતુ અહીંથી જતી વખત તો લાવેલી મૂઠી-પુર્યોદયરૂપ વાપરી નાંખીને જિઘાડી મુઠીએ-ખાલી હાથે જાય છે. કેમ ભાગ્યશાળી જીવ જ લાવેલ પુર્યોદય કરતાં વધારે પુર્ય જાંબીને પરલવમાં જાય છે આ જાણત ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે. કુંવરજી

* આ અધ્યાત્મનારાયણી હાલમા જ સખા તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. કિંમત બે આના.

અચિત્ત પાણી પીવાથી થતા લાભ

કેટલાક જાંધુઓ 'ટાઢા પાણીને અચિત્ત કરીને પીવું અને ટાઢું પાણી પીવું તેમાં જીવવિરાધનાને અંગે કાંઈ ફેર પડતો નથી' એમ કહીને અચિત્ત પાણી પીવાના વિચારથી દૂર રહે છે, પરંતુ તેના ખ્યાલમાં એ વાત આવતી નથી કે અચિત્ત પાણી પીનારની વૃત્તિમાં (વિચારમાં) ને સચિત્ત પાણી પીનારની વૃત્તિમાં કેટલો ફેર હોય છે? તેને ઉપલક્ષ્ય રૂઢિએ માત્ર પાણી પીવામાં થતી વિરાધનામાં તફાવત લાગતો નથી, પરંતુ તેના ઘરમાં નાવાધોવામાં કે વાપરવા વગેરેમાં સચિત્ત પાણીના વ્યયમાં કેટલો મોટો તફાવત હોય છે તે વિચારી શકતા નથી. અચિત્ત પાણી પીનારને ઉત્તરોત્તર બીજા અનેક પ્રકારના લાભો થાય છે તે દૃકોમાં વિચારીએ તો તેની મહત્વતાની ખાત્રી થાય.

૧. પ્રથમ તો અચિત્ત પાણી પીનારને રાત્રે ફરજિયાત ચોવિહાર કરવાનો હોય છે તેથી તેને એક મહિનામાં ૧૫ ઉપવાસનો લાભ થાય છે. આવો લાભ સચિત્ત પાણી પીનારને થતો નથી.

૨. અચિત્ત પાણી પીનારને ત્યાં ફાસુ પાણી થતું હોવાથી સાધુ, સાધ્વીઓ વહોરી જાય છે, શ્રાવક શ્રાવિકાં અગર તે દેશી પરદેશી યાત્રાળુઓ અચિત્ત પાણી વાપરી જાય છે તેમજ લઈ જાય છે, તેથી પાનદાનનો પણ મહાલાભ મળે છે.

૩. અચિત્ત જળ પીનારને બીજા સચિત્તો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા થાય છે અને ક્રમે ક્રમે જરૂર તજે પણ છે. આ ઇચ્છા કે અસિદ્ધાધા ટાઢું પાણી પીનારને પ્રાપ્ત થતી નથી.

૪. અચિત્ત જળ પીનારના શરીરમાં કાંઈ વ્યાધિવિકાર હોય તો તે પણ શાંત થઈ જાય છે. વૈદ્ય ડોક્ટરો પણ વિવેક વ્યાધિમાં ઉચ્ચ જળ પીવાની સલાહ આપે છે.

૫. અચિત્ત જળ પીનારના શરીરમાં કાંઈ વિકાર મંદ પડે છે. અહીં વિકાર-શબ્દે શક્તિ ન સમજવી, પણ વિદ્યુતિ સમજવી. કારણ કે શક્તિવાળાના શરીરમાં વિકાર અદ્ય હોય છે ને તળળા શરીરમાં વિષયવિકાર વિશેષ હોય છે. એ પણ વૈદ્યાદિકના કહેવાથી સિદ્ધ થાય છે.

૬. અચિત્ત પાણી પીનાર ને ટાઢું પાણી પીનાર જાતેને સરખાવશે તો અચિત્ત જળ પીનાર જીવદા જ પડી જશે. અચિત્ત જળ પીનારની સંખ્યા સંખ્યા વિચાર કરશે તો જણાશે કે તે સોમાં કેટલા લાભે છે? જોઈએ લાભે છે તેનું કારણ જ એ છે કે તે વસ્તુ સંસારી મનુષ્યોને કઠીન લાગે છે એટલે બહુ જોઈએ મનુષ્યો તેનો સ્વીકાર કરે છે.

૭. આ સંબંધમાં ટાઢું પાણી પીનારે પોતાનો ખોટો બચાવ ન કરતાં પોતાની અશક્તિ પ્રગટ કરવી અને જે અચિત્ત જળ પીતા હોય તેની અનુમોદના કરવી. કુંવરજી

શરીરમાયં સ્વલ્પ ધર્મસાધનમ્

તેનાં સાધનો

શુદ્ધ હવા, પાણી ને ખોરાક : : વ્યાયામ, ઊંઘ ને આરામ.

ધર્મસાધન માટે શરીરસુખાકારી ખાસ જરૂરની છે. તેથી જ સુસજ્જનો પણ તેને ઈચ્છે છે. શરીરસુખાકારી હોય છે ત્યારે જ ધર્મસાધન સારી રીતે થઈ શકે છે. તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે જે સાધનો વિદ્યાનો ણતાંવે છે તે ઉપર મથાળે લખ્યા છે. તે છએ સાધનોને અંગે કાંઈક સમજણની જરૂર છે. માત્ર નામ ઉપરથી અનુમાન કરવા જતાં ભૂલ ધ્રુવાનો સંભવ છે.

૧-૨. શુદ્ધ હવા ને નિર્મળ પાણી-શરીરસુખાકારી માટે ઉપયોગી છે. ગંદકીવાળી ને શરદીવાળી હવા શરીરને નુકશાન કરે છે તેમ જ અસ્વચ્છ પાણી પણ નુકશાન કરે છે. જો ઉકાળેલું અચિત્ત પાણી પીવાય તો તે શરીરને ખાસ લાલકારી છે ને તે શારીરિક દોષનું નિવારણ કરનાર છે.

૩. ખોરાક-હલકો, પચે તેવો, પચે તેટલો, અલ્પ પદાર્થોથી ણનેલો, ઘરમાં રંધાયેલો (હોટેલનો નહીં), પ્રેમપાત્ર સ્ત્રીજનને હાથે રંધાયેલો તેમ જ પીરસાયેલો શરીરને લાલકારી છે. તેથી ભારે પદાર્થો ન ખાવા-કઠી ખાવા તો અદ્ય પ્રમાણમાં ખાવા. પાચનપૂરતું ખાવું. અલ્પ પદાર્થો તો કઠી પણ ન ખાવા. રાત્રિલોજન ન કરવું. તેથી ઘણા નુકશાન છે. હોટેલમાં રંધાયેલા પદાર્થો કે જેમાં પાણી, લોટ, મસાલા અને ખીજ વસ્તુઓ તમામ નેષ્ટ-હલકી-તુષ્ણ-ઓછી કિંમતે મેળવેલી હોય છે. તે ભૂલેચૂકે ન ખાવી. અતિશય ખાડું, ખાડું, તીખું, તમતમતું ન ખાવું. આ સંબંધી હિતશિક્ષાછત્રીશીતું કથન ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૪. વ્યાયામ-જે ટંકના પ્રતિક્રમણનો ધર્મત જાળવીને ખુદી હવામાં સવાર સાંજ ફરવા જવું એ વ્યાયામ. એટલે કસરત છે. જિભા જિભા પ્રતિક્રમણ કરવામાં પણ એક પ્રકારની કસરત છે તે જરૂર કરવી. આ ઉપરાંત આંખણી કેટલીક આવશ્યક ક્રિયાથી પણ વ્યાયામનો હેતુ સરે છે.

૫. ઊંઘ-રાત્રે, મહેલા સૂઈને, ૧૪ કલાક પૂરતી નિદ્રા લઈને જીઠવું ને પ્રભાતકાળને લગતી ધર્મક્રિયા-પ્રતિક્રમણ, દેવદર્શન, શુરવંદન, પ્રત્યાખ્યાન વગેરે કરવી. નાટક-સિનેમા જોવાનો શોખ ન કરવો. તેને અંગે ઉત્તગરા ન કરવા તેમ જ વધારે વળત જીઠવું નહીં. તેથી આરામ મળવાને બદલે પ્રમાદ વધે છે. નિદ્રા જરૂરની છે, પણ તે નિયમિત લેવી. સૂતાં ને જીઠતાં નવકારમંત્રનું સ્મરણ જરૂર કરવું.

પ્રશ્નોત્તર.

(પ્રશ્નકાર—સાઈ હીરાલાલ ગણપતલાલ-ધકલ)

પ્રશ્ન ૧—અતીર્થસિદ્ધ એટલે શું ?

ઉત્તર—તીર્થ કરે તીર્થ પ્રવતાળ્યા અગાઉ સિદ્ધિપદને પામે તે અતીર્થ-સિદ્ધ કહેવાય. મરુદેવા માતાની જેમ.

પ્રશ્ન ૨—પ્રતિક્રમણમાં એકાદશીની સજ્જાય 'મારો નણદોઈ તુજને વહાલો, મુજને તોરો વીરો,' ઇત્યાદિ છે તે પુરુષથી કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—એ સજ્જાય જાસ સ્ત્રીજાતિને ઉદ્દેશીને બનાવેલી જણાય છે, તેથી પુરુષને બોલવી, ઉચિત જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૩—પંડિતશ્રી ત્રીરવિજયજીકૃત ચોસઠ પ્રકારી પૂજામાં મોહનીય કર્મની આઠ પૂજા પૈકી છઠી પૂજામાં, ગાથા ૪ થીમાં કહ્યું છે કે—'કાજવ ઉદ્ધરતા મુનિ દેખે, મોહમપતિ મોહવસીએ; મોહને નડીઆ જ્ઞાનથી પડીઆ, કાઉસગમાં મુનિ હસીએ-ચાલોને સખી' વીર કને જઈ વસીએ '-એ ગાયાનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—કાજે ઉદ્ધરીને કાઉસગ કરતાં એક મુનિને અવધિજ્ઞાન થયું તેથી તેણે મુધર્મ ઇદ્રને મોહવશે ઇદ્રાણીને મનાવતા જોયા. મોહનો આવો તીવ્ર મહિમા જોવાથી તેમને હાસ્યમોહનોના વશથી હસવું આવ્યું, એટલે પ્રાપ્ત થયેલું અવધિજ્ઞાન આદ્યું ગયું-આ પ્રમાણે તેનો અર્થ છે.

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા અર્થ સાથે અમારી સલાએ છપાવેલ છે. તેમાં આવી તો અનેક બાબતો સમજવા જેવી છે. આ ઉપરાંત તે બુકમાં પ્રાસંગિક પચીશ રસિક કથાઓ આપવામાં આવી છે.

પ્રશ્ન ૪—સત્યવાદી રાજા હરિશ્ચંદ્ર કયા તીર્થ કરના વખતમાં થયા છે ? તે નૈનધર્મી હતા કે નહીં ?

૬. આરામ-શરીરના શ્રમને દૂર કરવા માટે જેમ ઊંઘની જરૂર છે તેમ માનસિક શ્રમના નિવારણ માટે આરામની પણ જરૂર છે. તદ્વન નિવૃત્તિએ બેસી રહેવાથી તેમ જ શાંતિપૂર્વક સારા વાંચનથી શરીરને અને મનને બંનેને આરામ મળે છે. શરીર નરમગરમ હોય ત્યારે આરામ વધારે લેવો. તેમાં ખોટા સંકલ્પ-વિકલ્પ ન કરતાં નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરવું અથવા બીજું જે કંઈ હોય તે મનમાં ચિંતવવું.

આ છએ પ્રકાર શરીરસુખાકારી માટે જાસ ઉપયોગી છે. કુંવરજી

ઉત્તર—એમની કથા પદ્યબંધ શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્રમાં છે. તે જૈન હતા. ક્યારે થયા તે ચોક્કસ જણાયલું નથી. કયા પ્રભુના સમયમાં થયા તે પણ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૫—નળરાજ કયા તીર્થંકરના વખતમાં થયા છે ?

ઉત્તર—શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીના શાસનમાં થયા છે.

પ્રશ્ન ૬—નદીશ્વરદ્વીપ ક્યાં આવ્યો ?

ઉત્તર—એ આઠમો દ્વીપ છે કે ત્યાં બાવન શાશ્વત ચૈત્યો છે.

પ્રશ્ન ૭—સ્થૂલભદ્રનું નામ ૮૪ ચોવીશી મુધી રહેશે એ હકીકત કયા ગ્રંથમાં લખેલી છે ?

ઉત્તર—મારા ધારવા પ્રમાણે એ વાત એમના ચરિત્ર વગેરેમાં છે.

પ્રશ્ન ૮—શાંતિનાથની સ્તુતિમાં ‘ સુમતિને ઘેર પારણું ’ કહેલ છે. કોઈક ચોપડીમાં ‘ સુમિત્રને ઘેર ’ લખ્યું છે તો તેમાં ખરું શું સમજવું ?

ઉત્તર—સુમિત્રને ઘેર એ બરાબર છે. શ્રી ત્રિ. શ. પુ. ચરિત્રમાં તે નામ છે.

પ્રશ્ન ૯—છપ્પન કોટી યાદવ રહેતા હતા તે દ્વારિકા અત્યારે છે તે કે બીજી ?

ઉત્તર—કૃષ્ણે વસાવેલી દ્વારિકા તો બળી ગઈ, પછી સમુદ્ર, ફરી વળ્યો. અત્યારે છે તે તો નાની છે ને બીજાએ વસાવેલી છે

પ્રશ્ન ૧૦—છપ્પન કોટી યાદવો કદા છે તેમાં કોટી શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—છપ્પન કુળકોટી કહેલ છે. કોટી ને કુળકોટીના અર્થમાં જુદા જુદા મતાંતરે છે, તેથી ચોક્કસ લખી શકાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—બીજ, પાંચમ, આઠમ ને અગ્યારશના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ દેરાસરમાં પ્રભુ સમીપે બોલાય કે નહીં ?

ઉત્તર—પ્રભુ સમીપે તો તીર્થંકરના શુભાનુવાદ કે સ્તુતિ-પ્રાર્થના જેમાં હોય તે જ સ્તવનાદિ બોલાય તિથિના ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ પ્રાંતે પ્રતિક્રમણ, દેવવંદનાદિમાં બોલાય. તેમાં પણ કેટલાક પ્રભુ સમીપે બોલાય તેવા છે.

પ્રશ્ન ૧૨—મોડામાં મોડી નિનપૂળ ક્યાંમુધી થઈ શકે ?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિએ બીજે પહોર પૂર્ણ થતા મુધી યાય, કારણવશાત્ સૂર્યાસ્ત ન થયો હોય ત્યાંમુધી પણ યાય.

પ્રશ્ન ૧૩—આયુષ્ય શ્વાસોચ્છ્વાસની ગણતરી ઉપર છે કે વર્ષ-માસાદિની ગણતરી ઉપર છે ?

ઉત્તર—વર્ષ-માસાદિની ગણતરી ઉપર છે શાસ્ત્રોમાં આયુષ્ય ક્યન જ વર્ષયુક્ત કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૪—સિદ્ધસેનદીવાકરે જત્રીશ જત્રીશીઓ જનાની છે તેમાંથી ૨૧ મળે છે. તેમાંની પહેલી જત્રીશીની પહેલી ગાથાનો અર્થ શું છે ?

ઉત્તર—એનો અર્થ કંઠણ છે, તેથી વિદ્વાન મુનિરાજને પૂછવો.

પ્રશ્ન ૧૫—ભુવના આઠ કૃત્યકપ્રદેશ જે નિરંતર કર્મ રહિત હોય છે તે શરીરમાં કયાં રહેતા હશે ?

ઉત્તર—શરીરના સર્વમધ્ય ભાગમાં રહે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—છાપન દિશાકુમારીઓ કઈ નીકાયની છે ?

ઉત્તર—ભુવનપતિ નીકાયની છે.

પ્રશ્ન ૧૭—દેવલોકમાં અપરિશ્રિષ્ટિતા દેવી હોય છે તેને કુમારિકા કહેવાય ?

ઉત્તર—ત્યાં પરણેલી શબ્દ જ ન હોવાથી કુમારિકા શબ્દ પણ ન વપરાય. ત્યાં અપરિશ્રિષ્ટિતા એટલે 'મુકરર કરેલા સ્વામી વિનાની' એ અર્થવાળો શબ્દ જ વપરાય છે. તે કુમારિકા એટલે પ્રજાચારિણી હોતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—ઋતુવંતી સ્ત્રી કેટલા વર્ષના બાળકને લેગો સુવાડી શકે ?

ઉત્તર—માતા વિના ન રહી શકે તેવા બાળકને જ લેગો સુવાડાય, બાકી તો ગરમ કપડાવાળો બીજો બાળક અડી જાય તો તે પણ લેગો સુવે. આમાં શિયળની વાડને સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—સૂર્યચંદ્રાદિ નવે ગ્રહો સમક્રિતી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—સમક્રિતી છે, તેથી જ શાંતિસ્નાત્રાદિ વિધિમાં તેનું પૂજન થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦—પુરુષને કોઈ પ્રતિક્રમણ કરાવનાર ન હોય તો તેને સાધ્વીનું કરાવેલું પ્રતિક્રમણ ખર્ચે કે નહીં ?

ઉત્તર—એવો વ્યવહાર નથી, તેથી સાધ્વી સાથે પ્રતિક્રમણ કરવું કલ્પે નહીં.

પ્રશ્ન ૨૧—ત્રિભુજની ૧૬ મી ગાથામાં કળધે શબ્દ છે તે જરાજર છે કે કમધે જોઈએ ?

ઉત્તર—કળધે શબ્દ જરાજર છે. તેનો અર્થ વાંચો.

પ્રશ્ન ૨૨—કોઈ સાધુએ ચોથું વ્રત લગ્ન કર્યું હોય તો તેને વંદાય કે નહીં ? અને તેને સાધુ કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ચોથું વ્રત ભાંગનાર સાધુને વાસ્તવિક રીતે સાધુ ન કહેવાય અને તેને વંદન પણ ન થાય.

પ્રશ્ન ૨૩—એવા સાધુને તેણે પ્રાયશ્ચિત્ત લીધા પછી વંદાય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને ગુરુ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આપે અને તે કરે, તો પછી ગુરુની આજ્ઞાથી તેને વંદાય.

પ્રશ્ન ૨૪—શ્રાવકના અતિથાર પૈકી સમક્ષિતના અતિથારમાં શ્રાદ્ધ સંવત્સરી શબ્દ આવે છે તેમાં સંવત્સરી શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—વૈષ્ણવો જેમ શ્રાદ્ધ કરે છે એમ સંવત્સરી (વર્ષી) પણ કરે છે તે સમજવો. એને માટે આ સભા તરફથી, અર્થવાળા પાશ્વિક અતિથાર (કિંમત બે આના) છપાણા છે તે વાંચો.

પ્રશ્ન ૨૫—જેમ અત્યારે દેવાદાર પિતાનું દેહું પુત્રને આપવું પડે છે પણ જો તે પુત્ર દીધા વિના મરી જાય તો તેને આવતા ભવમાં તે દેહું આપવું પડે ?

ઉત્તર—પિતાની લક્ષ્મી લીધી હોય ને દેહું આપવાના અખાડા કર્યા હોય તો આપવું પડે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૬—વિમળાપુરી નગરી ક્યાં આવી ?

ઉત્તર—કોઈક વલ્લ્લીપુર (વળા) ને વિમળાપુરી કહે છે, પરંતુ તેનું ચૌહાસ સ્થાન જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૨૭—અષ્ટાષ્ટ પર્વત અયોધ્યાની ઉત્તરે ખાર યોજન છેટે આવેલો છે એમ શ્રી ઋષભચરિત્રમાં કહેલ છે, તો તે યોજન કયા અંશુલના સમજવા ? અને તે અયોધ્યા નગરી હાલમાં છે તે સમજવી કે કેમ ?

ઉત્તર—એ હકીકત કાંડાકોડ સાગરોપમ અગાઉની છે. તે યોજન આત્માંશુલના સમજવા. અત્યારે છે તે અયોધ્યાને પૂર્વ અયોધ્યાના સ્થાન સાથે પણ સંબંધ જણાતો નથી, તો તે અત્યારે ક્યાંથી જ હોય ?

પ્રશ્ન ૨૮—પોસાતી શ્રાવક સુનિવેશ રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે. પડિમાધારી શ્રાવક ૧૧ મી. પડિમામાં રાખી શકે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—માસ્તર જીવજીલાલ પોપટલાલ પાટણકર—મીયાગામ)

પ્રશ્ન ૧—ઉત્સેધાંશુલ, પ્રમાણાંશુલ ને આત્માંશુલનું સ્વરૂપ જણાવશો.

ઉત્તર—એને માટે તમારે કર્મગ્રંથ, લોકપ્રકાશ વગેરે પ્રકરણોમાંથી એ વિભાગ વાંચીને સમજવો જોઈએ. તેનું સ્વરૂપ દૂકામાં લખાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૨—કૂલોમાં કેટલીક વળત ઝીણી જીવાત હોય છે તે જીવાત કૂલ ધોવાથી મરી જાય છે તો કૂલ ધોવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—કૂલ સ્વભાવે જ પવિત્ર છે, તેને ધોવાની જરૂર નથી. જે ધોવે છે તે તેનું સાચું સ્વરૂપ સમજતા નથી.

પ્રશ્ન ૩—શત્રુજયગિરિ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ?

ઉત્તર—શત્રુજય પ્રાયે શાશ્વત છે. ખાસ શાશ્વત પદાર્થોમાં ખીલકુલ વધઘટ થતી નથી, તેનું સ્વરૂપ કોઈ કાળે બદલાતું નથી. શત્રુજય તો અવસર્પિણીમાં પહેલા આરાધ્યો ઘટતો આવે છે, છઠ્ઠે આરે માત્ર સાત હાથનો પહેવાનો છે; ઉત્સર્પિણીમાં વધતો વધતો ૮૦ ચોજનનો થવાનો છે.

પ્રશ્ન ૪—ગંગા ને સિંધુ શાશ્વતી નહીં કહી છે તે અત્યારે જણાય છે તે કેળીજી ?

ઉત્તર—અત્યારે છે તે નહીં. એ ગંગા તેમ જ સિંધુ તો અર્ધીથી બહુ દૂર છે. અત્યારે જેમ વૈતાલ્ય પાસે જવાતુ નથી તેમ તેની પાસે પણ જવાતું નથી.

પ્રશ્ન ૫—આખો દિવસ પહેરી રાખેલું ધોતિયું ધોયા પછી પહેરીને જિનપૂજ થાય ?

ઉત્તર—જિનપૂજ માટે ખાસ જીવું વસ્ત્ર જ રાખવું જોઈએ કે જે પૂજા વિના ખોળ કાર્યમાં પહેરાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૬—પાશ્વિકાદિ પ્રતિક્રમણમાં અતિચારને સ્થાને વંદિતુ કહી શકાય ?

ઉત્તર—ન કહી શકાય. વાંચીને પણ અતિચાર જ કહેવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭—બેટરીમાં પ્રગટ થતો પ્રકાશ અગ્નિકાય છે કે અચિત્ત છે ?

ઉત્તર—અગ્નિકાય છે, અચિત્ત નથી. તે પ્રકાશ છૂટો પડે તો બાળી શકે છે. એ દાહકશક્તિ અગ્નિકાયની જ છે.

કુંવરજી

સુભાષિત

અભિમાનં સુરાપાનં, ગૌરવં ધોરૌરવં ।

પ્રતિષ્ઠા શૂકરીવિષા, ત્રીણિ ત્યંક્ત્વા સુખીભવ ॥ ૧ ॥

અભિમાન મદિરાના પાન જેવું છે, ગૌરવ શૌરવ નરક સમાન છે, પ્રતિષ્ઠાનો મોહ શુકરની વિષા સમાન છે, તેથી તે ત્રણે (અભિમાન, ગૌરવ ને પ્રતિષ્ઠા) ને તજીને સુખી થા. આ શ્લોકમાં ઘણું રહસ્ય સમાયેલું છે. તેને અનુરૂપ વર્તન કરવામાં આવે તો જીવન સદાયરણી બને.

જીવન-પ્રેમ

૧. મંત્ર જીવનનો મહિમા એ છે કે તે પ્રત્યેક વસ્તુને સુખમય બનાવી દે છે. દરેક મનુષ્યમાં આનંદ રેસાવચાથી જીવન પ્રેમ અને આનંદમય બને છે. પ્રેમનું પ્રાપ્ત્ય એટલું મદાન છે કે તે દરેક પદાર્થમાં સુદૃઢતા તથા શક્તિ ભરી દે છે. એ મદાન પ્રેમ તો માન મંત્ર-અથવા માધુમાં જ હોય છે. એવા સંતને શોધી તેનો મંગલિતો મુખાસ્વાદ મેળવવો એની મનુષ્યને પૂરી જરૂર છે.

૨. વાણીમા દૃઢતા કેળવવાથી આધ્યાત્મિક શક્તિ વધે છે.

૩. ફક્ત પરમાત્માની જ રત્નિ કરો. બીજાની ખુશામનથી આત્માની અવનતિ થાય છે.

૪. પરિણામ તરફ જલ્દ જ લક્ષ્ય રાખી કાઠપણ કામ કરવું. અવિવેકથી માણસ આશ્વત્થમાં આવી પડે છે.

૫. પરાયણતાથી માણસ હમ્મર તરફ ગતિ કરે છે. પરાયણરી પુરુષ બીજાને માદ કરવાથી અનન્દ આનંદનો અનુભવ કરે છે.

૬. ગ્વાર્ધી માણસ પારકા માણસને બોલે મુખી થવા ફાંફાં મારે છે, પણ તેને મમજવું જોઈએ કે જેને બીજા ઉપર દયા નથી આવતી તેને આ જગતમાં મુખી થવાનો અધિકાર નથી, પછી જાણે તે જાણદણિએ મુખ અને સમૃદ્ધિવાળો દેખાતો હોય.

૭. નિર્જન જીવન મુલતગતા થીજો. જેને હમ્મર પર ખરી શક્તા છે તેને કાષ્ઠની તરારથી કરવાની જરૂર નથી.

૮. જ્ઞાન અને કપરી માણસથી લગેલાં દુર રહેા, કારણ કે એનાં સંસ્પર્શમાયથી

પ્રભાવિક પુરુષો

(૮)

“આજે તો જરૂર સારા શુકન થયા છે. એ વિના નહિ જેવા પરિશ્રમે આવા અદળક ધનના દગલા જેવા-ઉલ્લેચવાના મળે ક્યાંથી ?”

સાથીદારના ઉપરના શબ્દોથી ઉત્તેજિત બની જઈ પાંચ સો ચોરોનો સ્વામી પ્રભવ ધીમેથી બોલ્યો :

“અરે પિંગળા! મારી શક્તિનો-મારા સાહસનો શું તને આજે જ ખ્યાલ આવ્યો ? આટલા દિવસના પરિશ્રમથી તું એટલું પણ ન સમજી શક્યો કે આ પ્રભવ એ ડોઢ મામૂલી માણસ નથી.”

પિંગળ—“તમે ચેતે એક રાજપુત્ર હોઈ, મહાસાહસિક લડવૈયા છો એ તો સૌ ડોઢ જાણે છે વળી સંખ્યાબંધ ઘાડા પાડી, સામનો કરનારને ધૂળ ચાટતા કરી, હજારોની લૂંટ પહીં લેગી કરનાર આપની શક્તિ મેં મારી સગી આંખે જોયેલી હોવાથી અને એક કરતાં વધારે વાર હું આપની સાથે જ હોવાથી તમારા પરાક્રમની એ વાર્તાઓથી તફન અજ્ઞાત પણ નથી. મારા આશ્ચર્યનો વિષય જુદો જ છે અને તે આજ નીકળ્યા ત્યારે. આપે કરેલી શુકનપરીક્ષાનો.

જે અમારા જેવાની સલાહથી આગળ વધવાનું હોત તો નીકળતાં જ શુકન થયા-

જે કર્કશ સ્વર સંભળાયો-એ જોતાં અમે હરગીજ એક ડગલું પણ આગળ ન લાગત. કદાચ નહુટકે ભરવું પડત તો આ દિશામાં તો ન જ આવત. અલબત્ત, ઋદ્ધિસિદ્ધિમાં જે ઘરની ખ્યાતિ સારા દેશમાં કપૂરની વાસ માફક પ્રસરી રહી છે એ લૂંટવાનો મોહ જરૂર હતો, પણ એને માટે લગ્નના દિનો પસંદ કરવા-જે વેળા અવર-જવર વિશેષ હોય અને વધારે માણસ સાથે જાળડી ગાંધવી પડે એવો સમય જાણીજૂઝીને સ્વીકારવો એ અમારા જેવાને ડહાપણલયુક્ત ન જ લાગત. અમારી નજર તો બને ત્યાં સુધી એણું બળ ખરચીને ચોરી-છૂપીથી કામ લેવા દેવાયેલી છે. જ્યાં ધમાધમ ને જાત્રિ વધુ હોય અને સામનો થવાનો જિઘાડો સંભવ હોય ત્યાં હરગીજ પગ ન મૂકવો એ આપણા ધંધાની સલામતી છે, પણ આપે એ બધાને અભરાઈ પર ચઢાવી, મરાહૂર એવા નવાણું કેટિના સ્વામીતું ઘર પસંદ કર્યું. વળી જોડે પાંચસોને ન લાવતાં બળે ત્રણત્રણની ટુકડીઓમાં પૂહેંચી તાંખ્યા અને માત્ર ગણુચીના માણસ લઈ પ્રવેશ કર્યો. આ વિશાળ આવાસનો એકે એક ખૂણામાં માનવ વસતી હોવા છતાં આપની છાતી જરા પણ ધડકતી નથી. એ તો સારું છે કે

લક્ષ્મીનો અમાપ આનંદ માની-ક્યાં તો એ અંગેના પરિશ્રમથી કે માથેથી એક મોટો ભાર ઊતરી જવાના અનેરા હર્ષથી-દાસ, દાસી અને પહેરેગીરોનો સમૂહ નિરાંતથી નિદ્રામાં પડ્યો છે. જવલ્લે જ કોઈ રોકડોક ઠરનાર મળ્યો છે. એમાં વળી આપે અવસ્થાપિની નિદ્રાનો પ્રયોગ અજમાવ્યો છે, એટલે સર્વત્ર આપણે માટે નિષ્કંટક સામ્રાજ્ય જેવી સ્થિતિ સ્થપાણી છે. તાલોદ્ધાટિની વિદ્યા છતાં એનો ઉપયોગ કરવાની તો જરૂર પડે તેવું જ નથી અલંકારો ને કિંમતી રત્નો અશુભી સામે ઢગલાળંધ પડ્યાં છે. બંધાય તેટલાં બાંધો દ્યો અને ઉલ્લેચાય તેટલાં ઉલ્લેચી દ્યો. તેથી જ અમારા કરતાં આપની શૂક્રન જ્ઞેવા-પારખવાની દૃષ્ટિ નિરાળી હોઈ, મારા માટે આશ્ચર્ય પેદા કરનારી ખીના બની છે ”

“ પિંગળ ! આટલા ધનથી સંતોષ માની પાછા ફરવાનું નથી મારી સાથે મૂંગો મૂંગો આદ્યો આવ ખીનું પણ અવનવું નિરખવાનું છે ”

પિંગળ નાયકની સૂચના ધ્યાનમાં રાખી, મનમાં એની અજળ કાર્યકુશળતાની પ્રશંસા કરતો જ્યાં પછવાડે મૂકપણે ડંગ ભરે છે ત્યાં બાણુના કમરામાંથી વાર્તાલાપના રવ કર્ણુ પડુ અથડાય છે. ઉભય ચુપડીદી સેવતાં, કોઈની પણ નજર ન પડે એમ એક અધારા ખૂલ્લોનો આશ્રય લઈ લપાઈ રહે છે.

“ હજી તમારાં લેખાં પૂરાં ન થયાં ?

આજે તો એ કાગળ, કલમ ઊંચાં મૂકો. એકના એક લાઠકવાયાનાં લગ્નમાં કદાચ એ પાંચ હજાર વધુ ખરચાયા તો આપને શી મુશ્કેલી આવવાની છે ? જ્યાં કરોડોની મિલકત મળી હોય ત્યાં એવો વિચાર શોભે ? વણિકબુદ્ધિ જ કોઈ વિલક્ષણ છે ! એ દોકડાને પણ કાગળે ચડાવે. ”

“ હોળી વામા ! તારી વાત સમજ વગરની છે. ‘ બક્ષીશ લાખની પણ હિસાબ કોડીનો ’ એ વૃદ્ધાક્ષિત છે અને એમાં ઘણું રહસ્ય છુપાયેલું છે. ‘ વાણિયા વિના પ્રતિવાસુદેવ રાવણનું રાજ્ય ગયું ’ એ કોણ નથી જાણતું ? વણિકની દક્ષતાનો પરચો વ્યાપારમાં જણાઈ આવે. હિસાબની ચોખવટ ને ગણતરી તો એની જીલતા ટેરવે રમતી હોય ! નાચુ ન માંડી શકે તે વાણિયો નહીં, પણ હું તું ધારે છે તેવું નામું નહોતો લગતો. એકના એક દીકરાના લગ્નમાં તું થોડા હજાર વધુ ખરચાયા તેની ચિંતા ન કરવાની વાત કરે છે, જ્યારે હું તો બાકી રહેલા કરોડો કેવી રીતે ખરચવા એની કાચી નોંધ કરી રહ્યો છું. સવારે અનુચરોને મેં પ્રથમથી જ આજ્ઞા આપી દીધી હતી કે ખરચાય તેટલું ખરચો ને નિશ્ચિંત બની આનંદ મહાલો રમણની બહુ ચિંતા કરશો જ નહીં. પ્રભાતે એ બધાનો સામઠો હિસાબ કરવાનો જ છે. ”

“ અરે ! તમે શું વહી રહ્યાં છો ? સઘળું ધન જિડાડી મેલી શું મારા પુત્રને અને આઠ પુત્રવધૂઓને નિર્ધન બનાવી દેવા છે ? આપણી વય પાકી છે

એ હું જાણું છું. પુત્રને તમે એ પ્રત્યક્ષા માટે ક્ષેત્ર શબ્દો મને યાદ છે. હવે પણ તે મગજમાં રમે છે- 'દીકરા! તારી વય લગ્નજોગ છે ને મારી વય ચારિત્ર-જોગ છે.' એ વાક્ય સત્ય કરી દેખાડવાની પણ પ્રાપ્ત થઈ છે. એનો આપ અમલ કરે. એમાં હું આડો નહીં આવું; પણ સઘળું ધન જોડાડી મૂકીને તમે સંસાર છોડો અને સંસારનો જેને જરા સરખો પણ અનુભવ ન ગણાય અને માંડ જેણે એમાં પદ-સંચાર કર્યાને થોડી ઘડીઓ જ વીતી છે એવા પુત્રના ખભા પર જાતે કમાઈ જાવા જેવી ચિંતાનો બાર મૂકતા જાઓ એ હું ન જ સાંખી શકું; માટે સાત ક્ષેત્રે ખરચવાની તમારી યાદીમાં પાછળ રહેનાર માટે પણ જોગવાઈ કરી લેજો. ”

“રજનું ગજ તે આનું નામ પૂરી વાત સમજ્યા વિના ‘કાગ’ માંથી ‘વાધ’ તેં જનાવ્યો. પુત્ર ઉપર મારા કરતાં અધિક સ્નેહ રાખનાર એા ભામિની ! તું તારા જાન્યને પૂરી ઓળખી શકી જ નથી. તું જાણે છે કે દીકરો થોડે ચડી એક બે નહિ પણ આઠ લલનાઓ સાથે પાણિગ્રહણ કરી આવ્યો એટલે હવે ઘર માંડશે. પોતે દીધેલી પ્રતિજ્ઞા નેવે મૂકશે. નામ પર કાયમને માટે કાળી ટીલી લગાડશે ! ”

“ત્યારે શું તમે એમ ધારો છો કે એ આવતી કાલે જ દીક્ષા લેશે ? જ્યાં એક મૃગનયનીનો પાશ છોડવો કઠણ છે ત્યાં એવી આઠની જળ લેવાની એ

લલનાલાને માટે મુશ્કેલ છે, ત્યાં આ તો મારો વધિક જાણુડો ! ”

“ખરેખર, માતાનું વાત્સલ્ય કેમકે અનેક જ છે. એનો પુત્ર-પ્રેમ શાસ્ત્ર-કારો લખી ગયા છે તેમ અદ્વિતીય છે. પ્રથમ તીર્થપતિ ઋષભદેવે કેવળજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મી મેળવી, સમવસરણમાં બેસી દેશના દેવારૂપ અદ્વિત ગચ્છિત પ્રાપ્ત કરી હતી, છતાં મરુદેવામાતાને મન એ જાણુડાની કંઈ ઓછી શીકર હતી ? તું જ'જુકુમારને સામાન્ય જાણક સમજે છે. લગ્ન કરી દીધું એટલે માને છે કે હવે એ પેલી પ્રતિજ્ઞા ભૂલી જઈ, પ્રમદાઓના સ્નેહમાં સંસારી છવડો બની જશે. સુધર્માસ્વામી જેવા ગણાધીશને શરમનું ભાજન ગનાવશે. સંઘમાં ચર્ચાના પૂર ઉલટાવવામાં નિમિત્ત-ભૂત બનશે. ”

“જે આવી તારી માન્યતા હોય તો અત્યારથી જ એ ભૂલી જજે. એ વૈશ્ય-કુળમાં જન્મે જન્મે હોય છતાં એનામાં ક્ષત્રિય ખમીર છે. એની વૃત્તિ સિંહ સમ નિડર ને અડગ છે, છતાં એમાં આવેગનું નામ નથી. સ્વયં ગ્રહણ કરેલ પ્રતિજ્ઞા પર પાણી ફેરવવાનું કાર્ય આજે તો શું પણ સારા છવનકારમાં એના હાથે કદાપિ જનનાર નથી. ‘પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી જણાય’ એ ઉક્તિના ભેરે હું જાતીથી કહી શકું છું કે આજની નિશા એના સંસાર-છવનની છેલ્લી રાત્રિ છે. વ્યવહારિક નજરે બલે એ સોભાગ્યરાત્રિ લેખાય છતાં સાચી રીતે તો એ સ્વરૂપે-કાયમી

સૌભાગ્ય દેનાર તરિકે-તો આવતીકાલની રાત્રિ જ પરિણમશે ”

“અરે ! શું તમે આ સાચું કહેા છો ? તો પછી મને આપેલ વચનની શો કિંમત ?”

“કેમ, તારા વચન ખાતર તો એ ઘોડે ચડી, આઠ લલના સહ પાણિગ્રહણ કરી આવ્યો. તે કહ્યું હતું કે ‘લગ્ન કરી મને પુત્રવધૂનાં મુખ જોવડાવ.’ તારા સંતોષ ખાતર ણાદ્ય નજરે મુસ્કેલ જણાતું એ પગલું પણ એણે ભર્યું.”

“તો પછી શું એ બિચારી આશાવંતીએને શુકનમાં જ પતિવિરહ પ્રાપ્ત થવાનો અને એમાં હું નિમિત્તભૂત લેખાવાની ? હું કોઈ સંભોગમાં એમ નહીં થવા દઉં. મારાથી એ જોયું જવાનું નથી. આપની વાણી સાચી છે. દીક્ષા લેવા જેવી પવિત્ર વસ્તુ બીજી કોઈ નથી; છતાં હું બહુલકર્મી હર્ષશ તેથી મને પુત્રસ્નેહ છૂટતો નથી તેમ પરિણીત ત્રિયાએ કાયમી દુઃખ ભોગવે એ જોયું જવાનું નથી. પરણી લાવ્યો તો લગ્નવેળાની પ્રતિજ્ઞા પાળી બતાવવી જોઈએ.”

“આ જાતની આગામી ચિંતા કરવાનું લેશભાગ્ય પ્રયોજન નથી મેં તને પ્રથમથી જ કહ્યું છે કે તારા દીકરામાં સમભ્રુતીથી કાર્ય કરવાની કુશળતા છે તેથી તે એવો રાહ લેશે કે તેમાં તારા વિરોધ અગ્નિમાં ઘી પીગળી બાય એવી રીતે પીગળી જશે અરે ! તું અને હું એમાં સાધીદાર બનશું. મારા કાનમાં એ વાતના બણકારા વાગી રહ્યા છે. ‘વહુનાં

લક્ષણ બારણામાંથી જણાય’ એ વૃદ્ધોક્તિ બેતાં, એ પર ઊડી દૃષ્ટિએ વિચારતાં પરિણામ સુંદર જણાય છે. કુળની કીર્તિને અમરતા અર્પે એવું દેખાય છે અને તેથી જ મારો અત્યારનો પ્રયાસ સાચી દિશામાં છે.”

પ્રભવ કહે છે-“પિંગળ ! આ એક ચમત્કાર જોયો. હવે એ નવપરિણીત જંબુકુમારને પણ જોઈ લઈએ. તું સમજી ગયો હર્ષશ કે ઉપરનો સંવાદ જેમની વચ્ચે ચાલી રહ્યો છે એ જંબુકુમારના માતાપિતા યાને ધારિણી શેકાણી ને ઋષભદત્ત શેક. છે.”

પિંગળ-“એમના પર અવસ્થાપિની નિદ્રાનો પ્રયોગ કેમ ન કર્યો ? ભગતા હશે તો જરૂર લયજનક થઈ પડશે.”

પ્રભવ-“આવા ભગ્નત આત્મા ઉપર વિદ્યાનું જોર ન ચાલી શકે. બાકી એમની વાત સાંભળતાં એ લયકર્તા બનનાર નથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. કોઈ નવું જ આશ્ચર્ય બનવાનું. આવતી કાલે રાજગૃહીની જનતા દ્રેઈ અનોખું ને અદ્ભુત કૌતુક જાણવાની.”

પિંગળ-“સ્વામી ! એઅદબી માફ કરશે. બાકી કૌતુક જોવાના મનોરથ સેવવા કે દુશ્મનના ઘરમાં વધુ સમય ગુમાવવો એ આપણા અવસાધને બંધબેસતી વાત નથી ‘દીર્ઘચક્ષુ ચિન્તયતિ’ એ અનુભવીઓનું વચન છે.”

પ્રભવ-“શકુન પારખવાની અદ્ભુત શક્તિનો જ્યારે તને પરચો પ્રાપ્ત થયો છે ત્યારે નિઃશંક મારી પાછળ ચાલ્યો આવ

અને જિંદગીમાં પહેલી જ વાર જે વિલક્ષણ દૃશ્ય જોવાનું અચાનક પ્રાપ્ત થયું છે તે જો. ચોર કાયમને માટે 'ચોર જ' રહેવા સર્જાયો નથી. તારો માલિક, આ પ્રભવ મૂળ તો એક રાજપુત્ર છે, એ વાત રખે બૂલતો. છૂપી ચાલખાણ કરતાં એ તો સાહસનો પૂજારી છે."

પરસ્પર ધીમેથી વાત કરતાં ઉભય શયનગૃહની પાછળની બાજુ પર આવી પહોંચ્યા કે ત્યાંથી આખું ચે દૃશ્ય નજરે પડે છતાં તેઓ સામાની દૃષ્ટિએ ત પડે. વળી અંતર પણ નહીં જેવું હોવાથી દંપતી વચ્ચે ચાલતો વાર્તાલાપ જરા પણ સુરેંદ્રી વગર સાંભળી શકાય.

સ્વર્ગની અપ્સરામાં પણ જે સૌન્દર્ય અને લાવણ્ય જવદલે જ જોવાનું મળે એવી આઠ કાન્તાઓનાં મુખારવિંદ જોતાં અને એમની વચ્ચે નિઃશંકપણે ખેત્રી રિમત વદને ચર્ચા કરતાં તેજસ્વી બાલવાળા જંબુકુમારને નિહાળતાં ઉભય સાથીઓના અચંખામાં ચોર વૃદ્ધિ થઈ. ત્યાં તો કુમારના મધુર શબ્દો કર્ણપટ પર અથડાયા—

"હે લલનાઓ! તમેને એક પછી એક મેં સંપૂર્ણપણે સાંભળી. તમારી કથાનો ઉપનય સમજી લઈ એના સામે સચોટ કથાઓ રજૂ કરી. ઉત્તરનો પ્રત્યુત્તર વાળ્યો. ભવિષ્યના સાહિત્યકાર માટે સુન્દર ને રસભરી સામગ્રી એ રીતે તૈયાર થઈ, પણ એથી આપણું કાર્ય પૂરું થતું નથી. રજની વિદ્યુત વેગે વહી રહી છે. જોતજોતામાં પ્રાતઃકાળના ચોદડીયાં

વાગશે. 'લગનવેળા ગઇ ઊંઘમાં પછી પરતાવે' થાય 'જેવું હાસ્યજનક વર્તન ન દાખવવું હોય તો હવે આપણે મૂળ સુદા પર ઝટ આવી જવું જોઈએ."

સમુદ્રશ્રી—"સ્વામી! એક તરફ સુદા પર આવવાની વાત કરો છો અને બીજી તરફ હડીલાઈ કરો છો. પછી વિલંબ થાય જ ને! જ્યારે પરણ્યા ત્યારે સંસાર માણી જાણે. આખરે સંયમ તો છે જ ને! આઘ તીર્થપતિ શ્રી કૃષ્ણભદ્રેવ પ્રતિ મોટ માઠો કે અંતિમ જિનશ્રી વર્ધમાનસ્વામીને અવલોકો. તેઓએ લોગ પણ લોગવ્યા અને સમય પ્રાપ્ત થતાં ત્યાગનો રાહ પણ સ્વીકાર્યો. એમને મન પ્રણયર્થ ત્રતની કિંમત નહોતી એમ તો આપ નહીં જ કહી શકો. તમારી સરખા સમજીને વધુ શું કહેવું? "

પદ્મશ્રી—"નાથ! મારી વહિલ ભગિનીએ જે વાત મૂકી છે તે તદ્દન દેંકી દેવા જેવી નથી. માની દેવો કે તમારી ઈચ્છા લક્ષ કરવાની નહોતી, પણ માતાને રાજી રાખવા-જ એ પગલું નહૂટકે ભરવું પડ્યું. પ્રભુશ્રી વર્ધમાનના સંબંધમાં પણ એમ જ સંભળાય છે. ત્રિશલામાતાના આશ્રિતે જ તેઓશ્રી યશોદા કુંવરી સહ પરણ્યા, પણ પછી આપની માફક છૂટક-જારી નાં શોધતાં સાચા પ્રેમીને છાજે તેમ સંસારમાં રહ્યા જ્યાં ચોખ્ખી ને ચટ જેવી સીધી વાત છે ત્યાં શા માટે આંટી-ધૂંટી આઢરી તલસાવો છો? વિનાકારણ વિરહના વિચારથી તપાવો છો? "

પદ્મસેના—“વદલલ ! સાચે જ તમે અમને સર્વને અતિ વહાલા છો. એટલે જ આટલાં મનામણાં અમે કરી રહ્યાં છીએ, બાકી જે હાથોમાં પારણા ઝુલાવવાની તાકાત છે તે હાથો વિશ્વમાં જાતજાતની ઉચલપાચલ કરી નાંખવાનું ગણ પણ ધરાવે છે. એવા સોળ હાથોની વચમાં ફસાનાર માનવી ગમે તેવો વિચાર રાખે, પણ તે ફોગટ જ નિવડે માટે અમે જેમ કુળવટ દાખવીએ છીએ તેમ તમે પણ દાખવો અને વધુ ન તલસાવો.”

કનકસેના—“પ્રાણેશ ! આવા મુસમયે જ્યારે અગત્ય છે પરસ્પરના અંગોને મળવાની ત્યારે આપ કેવું વલણ અપ્પતી. પાર કરી રહ્યાં છો ? દલીલગાળીની વાતો ચલાવવાથી હવે થઈ ન થઈ થવાની નથી. અન્યની કન્યાઓના હાથ ગ્રહણ કર્યા-સમ-પદ્મીની પ્રતિજ્ઞાઓના ઉચ્ચાર કર્યા. જગતની આંખે પોતાની અર્ધાંગતા તરિકે સ્વીકારી લાવ્યા અને હવે અર્ધા અંગને જાહેરે એક આંગળી પણ આપતા નથી, કિંવા એકાંગમાં પરિણમવાને સ્થાને લેદ પાડવાનાં પગરણ માંડ્યાં છે એ પ્રથમ જિનના નામ સમ પ્રશંસનીય અભિધાન છે જેનું એવા ઋષભદત્ત શેઠના તનુજને છાજતું નથી.”

નમસેના—“ઈશ ! જ્યાં આજે કામ-કળાઓ નાવિવિધ પ્રદર્શનો થવા જોઈએ, જ્યાં આજે રતિકીડાની રમઝટ જાગવી જોઈએ અને જ્યાં આજે મદનરાજ પૂર-જહારમાં ખીલવો જોઈએ ત્યાં નિરસ વાર્તાલાપ કે મતપાલનની શુદ્ધ વાતો

શા કામની ? મતભંગ પછી પુનઃ એના આરાધન નથી થતાં ? નંદિષેષુ કે આર્દ્રકુમાર જેવા તીવ્ર સંયમી ન ફાવ્યા ત્યાં તમે ફાવવા માંગો છો ? એ તો કુમાર અવસ્થામાં ચાલી નીકળ્યા હતા, છતાં લપટાણા જ્યારે તમોએ તો એક બે નહિ પણ આઠનું સ્વામીત્વ મેળવ્યું છે. એ કેવી રીતે તરછોડાશે ? આઠની આંતરડી કંકળાવનાર ચારિત્રમાં કેટલા ડગ ભરી શકશે ? ”

કનકશ્રી—“પતિદેવ ! આજે તો નેવનાં પાણી મોણે ચડવા જેવું જિલટું કાર્ય થઈ રહ્યું છે. રીસાવાનું તો અમારે હોય, તેને જાહેરે એ પાઠ તમે ભજવી રહ્યા છો ! મરદને એ ન છાજે. ઘોડે ચડ્યા ત્યારથી જ જનતાએ જાણ્યું છે કે તમે ધરસંસારમાં પડ્યા છો તો પછી આ અવસર એણે શા સારું ગુમાવો છો ? ”

કનકવતી—“રમેશ ! રસ લુંટવાની વેળા ન વીણસાડો. ગયો સમય આવતો નથી, તેમ પ્રથમ રજનીની મોજ પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત થવાની નથી. એ ગુમાવી ‘ગગાર’માં નામ ન નોંધાવો.”

જયશ્રી—“મસ્તકમણિ ! જ્યારે માતાના આગ્રહને માન આપી લગ્ન કર્યાં, એ રીતે વાતસંધ્ય દાખવ્યું ત્યારે આ આઠ ત્રિયાની વિનવિ માની રતિપ્રિય બને, રજનીને નિરસ ન જનાવો. પ્રિયાનો રનેહ સાચવવાની પતિની દુરજ વિસરી ન જાઓ. માતા પણ નારીજાત છે અને સ્ત્રી પણ નારીજાત છે તો બંનેની સાધના વર્તનમાં લેદ શા દારણ ? ” ચોક્કસી

“પધારો પર્વાધરાજ !”

“પધારો પર્વાધરાજ પર્યુપણા પર્વ !”

આરાધ્ય પર્વને વધાવતી વહે છે ભાવભરી શ્રાવિકાઓ અને ભાવભર્યા શ્રાવકવૃન્દો, જાણે પ્રેમભાવના છાંટતા વિવિધ ને શીતળ કુવારાઓ. પર્વાધરાજને ચરણે નમતી લતાઓ સમી શ્રાવિકાઓ રાસની રમઝટ મચાવે છે, તે સમયે અમાસની અંધારી રાત્રિના અંધકારને ચીરતા રમણીય દિવાકર સમા પધારે છે પર્વાધરાજ શાન્ત સ્મિતવદને ને ગજરાજ સમ આગ પગલે, અવકારે છે સર્વકો’

“પધારો પર્વાધરાજ પર્યુપણા પર્વ !”

દશ દિશામાં એ જ મંગલધ્વનિ પ્રતિધ્વનિ, જાણે વિશ્વની વિશાળ કંદરા-માંથી જીકતો પ્રતિધ્વનિ અસ્ખલિત ને ધર્મમય-મંગલભાવનામય.

“પધારો પર્વાધરાજ પર્યુપણા પર્વ !”

પડદા પર પડતી ચલચિત્રની સતત ધારાવહી સમી ભવિન્નના હૃદય-પટ પર ગતિ પામે છે તીર્થંકરોના લબ્યભાવની ચલચિત્રાવહી, ઉપજે છે કેા’ અવર્ણનીય-અકલ્પનીય આનંદ, ધ્યાનસ્થ ભાવમય નેત્રો બને છે સ્થિર ભવિન્નનાં અને અંતરે સ્થાપિત થાય છે લગવાન મહાવીરનો વિશ્વ પ્રેમમંત્ર-‘સમભાવના.’ પાપના રાશિ સમા કલહ-કંકાસો વિરમી પ્રકાશી જકે છે ‘ક્ષમાપના’ જાણે વાદળ ચીરી પ્રકાશતો સહસ્રરશ્મિ. સમભાવની સહગામિની સમાન જીવદયા ભાવના. “અહિંસા” મુખ્ય ધર્મ છે પ્રત્યેક જૈનનો.

આત્મસ્વરૂપમાં ‘રમણુતા, પૌદ્ગલિક પદાર્થોમાં વિરક્તતા-વૈરાગ્ય’ ભાવ ને પ્રાણીમાત્રમાં સમભાવ એ છે સાચા જૈનનાં શસ્ત્રો. યથા પ્રજ્ઞાયર્થ છે એક મહાન ‘શંત્ર સાચા પ્રજ્ઞાચારીનું. તપશ્ચર્યા, મનઃસંયમ ને પરસ્પરની સાચી ક્ષમાપના એ પર્વાધરાજનાં મુખ્ય સાધનો. જિનેશ્વરોનાં પવિત્ર ચરિત્રોનું શ્રવણ એ છે પુણ્યનું સાધન પર્વાધરાજ પર્વમાં.

પર્વાધરાજનું પૂજન કરનાર ધર્મી હોવો જોઈએ. જેનામાં યોગલાપી વિનય હોય તે જ ધર્મી છે. ધર્મનું મૂળ વિનય. વિનયથી પ્રાપ્ત થાય ગુરુશુશ્રૂયા, ‘ગુરુ-શુશ્રૂયાથી શ્રુતજ્ઞાનની સંપ્રાપ્તિ, જ્ઞાનથી પમાય વિરતિભાવ, તેથી થાય આશ્રવનિરોધ, આશ્રવનિરોધથી સંવરપ્રાપ્તિ, સંવરથી મળે તપોબળ, તપોબળથી થાય નિર્જરા, નિર્જરાથી ક્રિયાનિવૃત્તિ, ક્રિયાનિવૃત્તિથી અયોગીપણું અને યોગનિરોધથી થાય ભવની પરંપરાનો વિનાશ એટલે કે મોક્ષની સંપ્રાપ્તિ તેથી જ મનાયું છે સર્વ કલ્યાણનું ભાજન વિનય.

ફલદાયી હો એ પર્વની આરાધના કરનાર લબ્ય જનને પર્વાધરાજ.

ગૃહે ગૃહે મંગલભાવે ઉચ્ચરો પ્રત્યેક ભવિન્ન પ્રેમથી કે—

“પધારો પર્વાધરાજ પર્યુપણા પર્વ !” સુનિ હેમેન્દ્રસાગર

સુભાષિત-વચનમાળા

અનુસંધાન પૃ. ૧૦૩ થી

૨૨૫. ધનવાન છતાં નિરંજિમાની, જ્ઞાની છતાં નમ્ર, અધિકારી છતાં ન્યાયપ્રિય અને રૂપવાન છતાં સુશીલ હોય તે મર્વનાં અભિવંદનને પાત્ર છે.

૨૨૬. મનુષ્યપણાની સમાનતા છતાં રિયતિ-સંજ્ઞેગતી અસમાનતાના કારણે એક માણસ સર્વત્ર અનાદરને પાત્ર બની ધક્કા ખાય છે, ત્યારે અન્ય મનુષ્ય બધાં સ્થાને મન્માનનું ભાજન બને છે.

૨૨૭. સ્ત્રી બધું સહી લેશે, પણ એક શોકમનું શલ્ય અને બીજું પતિનો વિરક્ત-ભાવ પ્રાયઃ નહીં સહન કરી શકે.

૨૨૮. બાળક માથે બાળક જેવા બનવાથી તેનામાં ભ્રૂણ-શકાય છે, સંસ્કાર રેડી શકાય છે, ધૌધ્યું કરાવી શકાય છે.

૨૨૯. દુઃખનો ત્યારે અતિરેક થાય ત્યારે એકાંતમાં બેસીને છૂટથી રડી લઇ હૃદય હળવું કરવું અથવા અંતરરેત્તી પાસે વાતો કરી હૃદય ખાલી કરવું.

૨૩૦. જે ધરમા નિત્ય અકારણ કલેશ પ્રવર્તે તો હોય ત્યાં નજીકમાં આપત્તિ આવવાની છે એમ મન્યવું.

૨૩૧. શાણ્ણી સ્ત્રી પતિના સંતાપને પોતાના રોદાળ વર્તનથી અડધો ઓછો કરી નાખે છે. કંઈશા સ્ત્રી અગ્નિમાં ધૂતાહ્નિની જેમ કડુવચનથી પતિના અંતાપમાં વૃદ્ધિ કરે છે.

૨૩૨. કોઈ પણ મનુષ્ય વિશે પ્રથમ મુલાકાતે અભિપ્રાય ન બાંધી લેવો; કેમકે કેટલીક વખત પ્રાયઃ તે અભિપ્રાય બદલવો પડે છે.

૨૩૩. માનવની કિંમત પથે અથવા પાડોશી થાય છે તે વચાર્થ છે, અર્થાત્ દીર્ઘ મદવાસે મનુષ્ય તેના યથાર્થ રૂપમા કોઈ વખત જરૂર જણાઇ આવે છે.

૨૩૪. બાપા એ બાપને વહન કરનાર સૌથી મદાન 'વાહક' છે. ગમે તેવો વિદ્વાન પણ જો બાપાદેવીને સારી રીતે આશંકી શક્યો ન હોય તો તેની સિદ્ધતા, રૂપકાયાની જેમ અંદર ને અંદર જ મમાઇ ગઈ છે.

૨૩૫ સ્ત્રી અને પુરુષ એક બીજાના પૂરક છે. બન્ને મર્જક પણ છે અને બન્નેનાં કાર્યની માફકમરની વહેંચણી પણ છે.

૨૩૬. સ્ત્રીઓમાં અપાર વાત્મલ્યતા, ચન્દ્રમા અપાર શીતલતા અને સન્નનોમાં અપાર પરોપકારપણું ન હોત તો વિશ્વના તાપ કોણ દરત?

૨૩૭. દાન અને કાર્તિ જુદા ન પડે તેવાં-અંલગ્ન છે.

૨૩૮. ઈર્ષ્યા અને નિંદા જેવા ચેષી મહારોગ અન્ય કોઈ નથી.

૨૩૯. દાન દેનારને જોઇ વારંવાર શુભાનુમોદના પણ શુભઅર્થ પાડી શકે છે.

૨૪૦. પશ્ચિમદશિમાજી મત્તદરશ્ચાત મતોષ રખાવે છે, તેથી જરૂર તે મદજી કરવું.

૨૪૧. કાળજી વિનાનો કાપ અને કાળજી વિનાનું દમવું એ બન્ને મૂર્ખતાની નિશાનીઓ છે.

(માણ)

રાજપાળ મગનલાલ વલ્લભ

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૪)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૪૨ થી ૧૪૩)

આમર હંદ

આમુખાનુયોગથી ચતુર્મુખા ગણાય જે, શુદ્ધ માર્ગના વિધાનથી વિધિ બહુાય જે; પ્રાપ્ત જે સ્વયં સ્વયંભૂ ચિત્ સ્વરૂપ સ્ફૂર્તિને, વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને.૨૬.

શબ્દાર્થ:—જે ચતુર્મુખ-ચાર પ્રકારના અનુયોગનું પ્રતિષ્ઠાન કરનારા હોવાથી ચંતુર્મુખ કહેવાય છે; જે શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગની વિધિનું વિધાન કરનારા હોવાથી વિધિ-વિધાતા-સંપ્રદા-નવસર્ગ કહેવાય છે અને જે સ્વયં ચેતન્યસ્વરૂપની સ્ફૂર્તિને પામેલા હોવાથી સ્વયંભૂ કહેવાય છે—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન:—અન્યદર્શનીઓ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ એ ત્રિપુટીને દેવરૂપે માને છે, બન્ને છે અને તેને વિવિધ નામ આપે છે. તે તે નામો શબ્દથી તો તેમાં કાંઈ અપેક્ષાએ ધટે વા ન ધટે, પરંતુ હોવાથી કંઈ અપેક્ષાએ તે અરિહંતને મારે ધટમાન યજ્ઞ શકે છે તે અત્તરૂપ નિરિષ્ટ ક્યું છે. એ ઉપરથી સાચા બ્રહ્મા, સાચા વિષ્ણુ અને સાચા મહેશ જિનેશ્વર જ છે એમ સુપ્રતીત થશે, તેમાં પ્રથમ બ્રહ્માવાચક કેટલાક નામોનું અનુયોગન કરે છે:—

બ્રહ્મા ચાર વેદના પ્રણેતા ચતુર્મુખ મનાય છે, ચતુર્મુખ અને વિધાતા-સંપ્રદા કહેવાય છે, સ્વયંભૂ અને નાભિપ્રસ્ત તરીકે ઓળખાય છે. તે અત્તરૂપે ચાર પ્રકારે ધટે છે તે અનુક્રમે જોઈએ.

અરિહંત ચાર અનુયોગરૂપ ચાર વેદના પ્રણેતા છે. ચિદ્ ધાતુ પરથી વેદ એટલે જ્ઞાન, જ્ઞાનમુખ ધર્મ, સદ્ગમ. અનુયોગ ચાર પ્રકારે છે—દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, ગણિ-તાનુયોગ અને ધર્મકથાનુયોગ. અનુ-અનુસારે અથવા અનુક્રમે આત્મસ્વરૂપના અનુસારે—અનુક્રમે જે યોજે તે અનુયોગ અથવા સૂત્ર અર્થનું વ્યાખ્યાન તે અનુયોગ. જિનપ્રવચનનો પ્રધાન હેતુ આત્માને નિઃસ્વરૂપનો અનુયોગ કરાવવાનો છે, એટલે તે જિનપ્રવચનના અંગભૂત ઉક્ત ચાર અનુયોગનો હેતુ પણ તે જ અનંતર-પરંપરણે સિદ્ધ કરવાનો છે.

“ દ્રવ્યાદ્યનુયોગાનામપિ પારમ્પર્યેણ નિઃશ્ચેયસમયોજનત્વાત્ । ”

શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત કાવ્યાનુશાસન, પ્ર. અ. સ્તો. ૧.

નિઃશ્ચયસ્વરૂપરિચિતિને પ્રાપ્ત થયેલા કે પ્રાપ્ત થનારા ત્રિપણિ શક્તાકા પુરુષઆદિ સત્પુરુષોના અસ્તિત્વનું જેમાં સંકીર્તન છે તે ધર્મકથાનુયોગ આત્માને તેવો પુરુષાર્થ સ્પુરાવવામાં પ્રેરણાદાયી યજ્ઞ પટે છે. જે રીતે સ્વરૂપનું અનુસંધાન થાય તે રીતે બાહ્ય-અંતર નિર્ધારણનું સાધક, વીતરાગભાવનું પોષક એવું આચરણ જેમાં વર્ણવવામાં આવ્યું છે તે ચરણકરણાનુયોગ આત્માને પ્રચક્ત આચરણનો બોધ કરે છે. અનેક પ્રકારના

ગણિત-સંખ્યા શાસ્ત્રના પ્રકારેથી જેમાં દેવાદિ ગતિના ભંગ, આયુરિયતિ અને લોક-સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે તે ગણિતાનુયોગ પણ પ્રકારાંતરે પરંપરાથી ઉપકારી થાય છે. નવ પ્રમાણ આદિથી દ્રવ્ય-વસ્તુના સ્વરૂપ સંબંધી જેમાં વિચાર-નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે તે દ્રવ્યાનુયોગ તો સાક્ષાત્ તત્ત્વપ્રતીતિનું કારણ બને જ છે.

તે ચારેમાં પ્રધાન-પ્રમુખસ્વ દ્રવ્યાનુયોગ છે, કારણ કે દ્રવ્યની સ્વરૂપસિદ્ધિ માટે જ અન્ય સર્વ પ્રવૃત્તિ છે. કહ્યું છે કે:—“ દ્રવ્યના ઉપાયપણે, પ્રધાનપણે વિવક્ષિતપણાથી પદ્ધતિપૂર્વક આદિમાં તે (અનુયોગ) ઉપદેશ છે. ” —શ્રી હિમચંદ્રચાર્યજી

“ જિનમત વિષે તો યદ્દ પરિપાટી હૈ જો પહિલે સમ્યક્ત્વ હોય, પીછે વ્રત હોય; સો સમ્યક્ત્વ તો સ્વ-પર કા શ્રદ્ધાન મયે હોતું હૈ; ઔર શ્રદ્ધાન દ્રવ્યાનુયોગ કે અભ્યાસ કિયે હોતા હૈ. ” —વિદ્વદ્ધર્મ ટાડરમલજીકૃત ભોક્ષભાગ્ય પ્રકાશ

“ વિના દ્રવ્યાનુયોગોડયં ચરણકરણાશ્ચયોઃ ।

સારં નેતિ કૃતિપ્રેષ્ટં નિર્દિષ્ટં સમ્મતૌ સ્ફુટમ્ ॥

શુદ્ધાદિસ્તનુયોગો મહાન્ દ્રવ્યાનુયોગજઃ ।

દૃત્યં પોડશકાજ્ઞાત્યા વિદધીત શુભાદરમ્ ॥

અસ્ય ચેનેક્ષિતસ્તામોડઐઘેન પ્રેમ યસ્ય યા ।

દ્વૌ નિર્ગ્રંથાચિમૌ ચ્યાતૌ માન્ય દત્ત્યાહ સમ્મતિઃ ॥ ”

—શ્રી. ભોજકવિવિચિત દ્રવ્યાનુયોગતર્કજ્ઞા

અર્થાત—દ્રવ્યાનુયોગનાં વિચાર વિના ચરણ-કરણાનુયોગનાં-કૃતિજનને ઇષ્ટ એવો-સાર પ્રાપ્ત થતો નથી, એમ સમ્મતિસૂત્રમાં સ્ફુટ કહ્યું છે. તે આ પ્રકારે:—

‘ ચરણકરણપદ્ધાણા સસમયપરસમયમુક્તિવાંરાં ।

ચરણકરણસ્સ સારં પિચ્ચસુદ્ધં ન જાણંતિ । ’ —સન્મતિતર્ક

શુદ્ધ અભાદિનું પ્રદણ તે નાનો-લઘુ યોગ છે, અને દ્રવ્યાનુયોગજન્ય યોગ તે મહાન છે—એમ પોડશકથી (હરિસદાચાર્યપ્રણીત) જાણીને શુભ આદર કરવો.

આ દ્રવ્યાનુયોગને જેણે તાગ લીધો છે, -તત્ત્વસ્પર્શ કર્યો છે, અથવા જેને આ દ્રવ્યાનુયોગમાં યોધથી-સામાન્યથી પ્રેમ છે, -તે બે જ પ્રકારે નિર્મથ-સાધુ છે, એમ સન્મતિસૂત્રમાં કહ્યું છે.

આમ શાસ્ત્રમાં રચાને રચાને દ્રવ્યાનુયોગનું પ્રાધાન્ય સૂચ્યું છે. એવા દ્રવ્યાનુયોગ પ્રમુખ ઉક્ત ચાર અનુયોગરૂપ બેળેનો જેનો મુખ્ય ઉપદેશ છે, તે અગિદંતને અતુર્મુખ કહી શકાય છે.

અથવા પ્રકારાંતરે અતુર્મુખપણું બતાવી શકાય છે. અર્દત્ ભગવાન ત્યારે સમવસરણમાં બિરાજે છે ત્યારે તેમનું સાક્ષાત્ મુખ એક દિશામાં હોય છે, અને બાકીની ત્રણ દિશાઓમાં દેવો તેની જ મુખાદીનના પ્રતિબંધ મૂકે છે, એટલે ભગવાન અતુર્મુખ હોય એવો ભાસ થાય છે. આમ અર્દત્ શબ્દ બ્રહ્માવાચક સિદ્ધ થાય છે, અથવા તેમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશની ત્રિમૂર્તિ પણ સમાઇ જાય છે.

‘અર્હમિત્યક્ષરં બ્રહ્માવાચકં પરમેષ્ઠિનઃ ।’

—ઋષિમંડલસ્તોત્ર

‘અકારેણ ભવેદ્ વિષ્ણુ રેફે બ્રહ્મા વ્યવસ્થિતઃ ।

હકારેણ હરઃ પ્રોક્તસ્તસ્યાન્તે પરમં પદમ્ ॥’

—શ્રી મહાદેવસ્તોત્ર

અકારથી વિષ્ણુ, રકારથી બ્રહ્મા અને હકારથી હર કહેલ છે: તેના અંતે પરમપદ છે.

વિધિ-વિધાતા-સ્રષ્ટા

શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગની વિધિનું વિધાન કર્યું હોવાથી અરિહંતને વિધિ-વિધાતા, અથવા સ્રષ્ટા-નવસર્જક નામ યથાર્થ પૂણે ધટે છે. તેઓએ વિહિત કરેલા મોક્ષમાર્ગનું સંક્ષેપમાં આ સ્વરૂપ છે:

‘સમ્યગ્દર્શન-સર્તન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ।’

—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર

‘સમ્યગ્દર્શન-સર્તન-ચારિત્ર એ મોક્ષમાર્ગ.’

આવા શુદ્ધ મોક્ષમાર્ગના વિધાનથી અરિહંતનું-પરમેશ્વરનું વિધાતાપણું ધટીત છે, પરંતુ અન્ય દર્શનીઓ જે પ્રકારે બ્રહ્માનું-મધ્વનું જગત્કર્તાપણું, સ્રષ્ટાપણું, વિધાતાપણું માને છે તે યુક્તિથી બાધિત થતું હોવાથી કપોલકલ્પિત છે. તે આ પ્રકારે:—

જગત્કર્તૃત્વવાદખંડન—

:(સ્થોત્રતાદૃત)

“પુણ્ય પાપ વિણ દેહ હોય ના, દેહ વિણ મુખ તેમ સ્હોય ના;
વસ્ત્રતા મુખ વિના ધટે નહિ, શાસનાર પર કેમ તો બાહી?
ને અદેહતણો, વિચ્છે સર્જને, એ પ્રવૃત્તિ પણ ચોચ ના બને;
કો પ્રયોજન જ તેહને નથી, તે સ્વતંત્ર-પરઆણુમાં નથી.
જો કૌંઠાધર્મી પ્રવૃત્તિ આદરે, તો ય બાલ જ્યમ રાગી તે હરે;
જો કૃપાર્થી જગસર્જના કરે, તો મુખી જ સહુને મુજે ખરે!
દુઃખ દુર્ગતિ અને દરિદ્રતા, મૃત્યુ જન્મ પ્રમુખે દુઃખી થતા;
લોકને જગતમાંહિ સર્જતાં, તે કૃપાલતણો શી કૃપાલુતા?
જેય કર્મની કરે અપેક્ષણા, આપણી જ્યમ સ્વતંત્ર તેહના;
કર્મજન્ય જ વિચિત્રતા ગણે, તો શું શોભનકે એહ કામના?
આ મહેશનો સ્વભાવવર્તના, જો ચિદરૂપ કરવા જ યોગ્ય ના;
તો પરીક્ષકતણા પરીક્ષણે, તેહ કિંડિમ નિપેક્ષનો બને.
(ત્રાટક) પણ જો સહુ ભાવનું ગાવપણું, અહિં સંમત હોય જ કર્તૃપણું;
અમને પણ સંમત તેહ સદા, (કારણ) સરવજ્ઞ વિમુક્ત શરીર છતાં.”

ડૉ. ભગવાનદાસકૃત પીતરાગસ્તવનો કાવ્યાનુવાદ, પ્ર. ૭.

ભાવાર્થ:—પ્રથમ તો વાદને પૂછે છે કે તમે કપ્પેલો જગત્કર્તા પ્રધ્વિર શરીરધારી છે કે અશરીરી છે? જો શરીરધારી છે તો તેને પુણ્ય-પાપરૂપ કર્મ છે કે નહિ? જો છે તો તેનું અપૂર્ણપણું અને અનીશ્વરપણું સિદ્ધ થાય છે, અને જો નથી એમ કહો

તો પુણ્ય-પાપ વિના દેહ કેમ હોય ? દેહ ન હોય તો મુખ કેમ હોય ? મુખ ન હોય તો વક્તાપણું કેમ થતે ? અને વક્તાપણું ન હોય તો તમારો કલ્પિત ધધિર શાસનકર્તા કેમ હોઈ શકે ? માટે સશરીર જગત્કર્તા થતો નથી.

જો જગત્કર્તા અશરીરી છે એમ કહે તો અશરીરીથી જગત્સર્જન પ્રવૃત્તિ કોઈ રીતે થતી નથી. તેને તેમ કરવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી, કારણ કે તમે કહો છો કે તે કૃતકૃત્ય છે એટલે તેને કંઈ કરવાપણું નથી. વળી ખીલ્લની પ્રેરણાથી પણ તેમ કરે નહિ, કારણ કે તે સ્વતંત્ર છે, અને ખીલ્લ કોઈની આજ્ઞાને આધીન નથી.

‘પારતન્ત્ર્યે તુ તસ્ય પરમુલ્લેક્ષિતયા મુલ્યકર્તૃત્વવ્યાઘાતાદનીશ્વરત્વાપત્તિઃ ।’

—સ્વાધ્વાક્રમં જરી

તેનું પરતંત્રપણું હોય તો કાર્યપ્રવૃત્તિમાં પરના મુખ સામે જોઈ પડે-પરની અપેક્ષા રાખવી પડે. એમ કરતાં તેના મુખ્ય કર્તૃત્વને બાધ આવે અને બનીશ્વરપણું પ્રાપ્ત થાય. આમ સ્વયં કે પરની પ્રેરણાથી જગત્કર્તૃત્વ થતું નથી.

જો એમ કહો કે તે કીડથી-લીલાથી જગત્ સર્જે છે, તો તે તેની બાલએકા થઈ.

“દોષરહિતને લીલા નવિ થટ્ટે રે, લીલા દોષ વિલાસ.” -શ્રી આનંદધનજી

જો કૃપાથી જગત્કૃતિ કરે તો સર્વને સુખી જ સર્જે, કારણ કે—‘પરદુઃખપ્રદાણે-ચ્છાદિ કારણયં ।’ પરદુઃખનો નાશ કરવાની ઇચ્છા તે કારણ. પરંતુ દુઃખ, દારિદ્ર્ય, દુઃખેનિ, જન્મ, મરણ, જરા, રોગ આદિથી દુઃખી એવા લોકોને સુખતાં તે કૃપાનું કૃપાનું પણું તે કંઈ જાતનું સમજવું ? આમ કરુણાથી પણ જગત્સર્જનને સુકત નથી જણાવું.

હવે જો કહે કે તે કર્મની અપેક્ષા રાખે છે, તો તે આપણી જેમ સ્વતંત્ર-સ્વાધીન નથી. પણ તમે તો તેને સ્વતંત્ર માણ્ય રાખ્યો છો:—

‘કર્તાઽસ્તિ કશ્ચિદ્ જગત્ઃ સ ચૈકઃ, સર્વસર્વગઃ સ સ્વચરાં સ નિત્યઃ ।’

—અન્યયોગવ્યવચ્છેદ્દાત્રિશિકા. શ્લોક ૬

અને સુખ, દુઃખ આદિ વિચિત્રતા કર્મથી ઉપજે છે એમ જો કહે, તો પછી શોભાના પુતળા જેવા આ જગત્કર્તા શું કામના છે ? તે માનવાની કંઈ આવશ્યકતા જ નથી. રાજા હોય પણ રાજસત્તા ન હોય તો શું કામનો ?

‘ધધિરની આ સ્વભાવપ્રવૃત્તિ અંજો વિશદ્ય કરવા યોગ્ય નથી’ એમ જો કહે, તો તે તત્ત્વપરીક્ષકને પરીક્ષાનો નિષેધ કરવા જેવું થાય છે.

સર્વબાવના યાતાપણાને-જાણપણાને જો તમે કર્તાપણું કહેતા હો તો તે અમને પણ સંમત છે, કારણ કે સર્વજ્ઞો દેહધારી છતાં સુકત વર્તે છે; અને આ સર્વજ્ઞ-પણાની અપેક્ષાએ જગત્કર્તાપણું ધરી શકે છે; પણ તમે કહો છો એવી કોઈ સુક્તિએ થતું નથી, કારણ કે:—

“સર્વજ્ઞઃ સગ્રસૌ ચરાચરં ચેદ્ વિરચયતિ, તદા જગદુપમૂલકરણવૈરિણઃ

પશ્ચાદપિ કર્તવ્યનિગ્રહાન્ સુરવૈરિણઃ પતદવિક્ષેપકારિણશ્ચાસ્મદાદીન્ કિમર્થં સૃજ-
તિ ઇતિ, તદ્વાયં સર્વદ્વઃ । —સ્વાધ્યાદ્મજરી, શ્લો ૧૬.

તે સર્વમ્ હોષ બે સચરાચર રચતા હોય, તો જે જગતને ઉપદ્રવ કરનારા વૈરી છે અને જેનો પાછળથી પલ્લુ નિગ્રહ કરવો પડે એમ છે એવા સુરવૈરી-અસુરોને, તથા એ જગતકર્તાને જ ઉદાવનારા અમારી જેવાઓને શા માટે સર્જે છે ? તેથી આ (તમારા કલ્પેલા જગતકર્તા) સર્વમ્ નથી.

આમ કોષ્ટ પલ્લુ યુક્તિથી જગતકર્તાપણું, વિશ્વવિધાતાપણું ટકી શકતું નથી. એટલે કેવળ સન્માર્ગવિધાતાપણુથી અરિહંતને વારતવિક-પારમાર્થિક વિધાતા કહેવા યોગ્ય છે.

સ્વયંભૂ—

વળી સ્વયં-પોતાની મેળે ચિત્ સ્વરૂપની સ્ફૂર્તિને-શુદ્ધ ચૈતન્યના આવિષ્કારને પામેલા હોવાથી અરિહંતને ‘સ્વયંભૂ’ નામ છે.

લૌકિક મતમાં જ્ઞાને ‘સ્વયંભૂ’ કહ્યા છે, એ માટે પરસ્પરવિરોધી આખ્યાયિકાઓ છે. તેમાંની એક એ છે કે-વિષ્ણુની નાભિમાંથી કમળ નીકળ્યું, તેમાંથી સ્વયં જ્ઞાના પ્રગટ્યા અને તેમાંથી જગત્ નિપત્ત્યું. આથી તેને સ્વયંભૂ અથવા નાભિપ્રસૂ કહ્યા છે. આ કપોલ-કલ્પિત વાગમે તે હો, પરંતુ અરિહંતને માટે એ બન્ને નામ યથાર્થપણે યોગ્ય સંકાય છે. નાભિથી જન્મેલ તે નાભિપ્રસૂ. અરિહંતોમાં આજ એવા આદિદેવ-ઋષભદેવ નાભિરામના પુત્ર હોય તેને માટે નાભિપ્રસૂ નામ ધટે છે. હવે સ્વયંભૂ નામ કઈ રીતે ધટે છે તે જોઈએ.

સ્વયંભૂ એટલે જોઈએ નહિ ઉપજાવેલું, સ્વાભાવિકપણે વર્તતું. આત્માનું સ્વયંભૂત, અનુપમ, સ્વતઃસિદ્ધ, અનાદિનિધન સ્વરૂપ સ્વયં જોને નસાક્ષાત્ આવિર્ભાવ પામ્યું છે-પ્રગટ્યું છે તે સ્વયંભૂ. એવા સ્વયંભૂ પ્રગટપણે પૂનરાગ અરિહંત છે.

“તદ્ સો લઙ્કસહાયો સઘર્ષેહ સંઘલોગપદિમહિદો ।

ભૂદો સયમેવાદા હવદિ સયંમુત્તિ ણિહિદો ॥”

—શ્રીમાન્ કુંદકુંદાચાર્યશ્ચિરચિત પ્રવચનસાર, શ્લો ૧૬.

સ્વભાવને પામેલો, સર્વમ્, સર્વલોકપૂર્તિઓથી પૂર્ણિત, સ્વયં જ આત્મસ્વરૂપે પરિણ-મેલો તે આત્મા સ્વયંભૂ હોય છે, એમ નિર્દેશ્યું છે.

“સ્વયમેવ પટ્ટકારકીરૂપેણોપજાયમાન ઉત્પત્તિવ્યવેક્ષયા દ્રવ્યભાવમેદમિત્ત-ધાતિકર્માણ્યપાસ્ય સ્વયમેવાવિર્ભૂતત્વાદ્વા સ્વયંભૂરિતિ નિર્દિશ્યતે ।”

—શ્રીમાન્ અમૃતચંદ્રાચાર્યશ્ચની ટીકા, પ્રવચનસાર, શ્લો ૧૬.

અર્થાત્—સ્વયંભૂ એ રીતે કહેવાય છેઃ (૧) ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય-ભાવ બેદથી બિન ધાતિકર્મોને દૂર કરી, સ્વયમેવ-સ્વયસંબુદ્ધપણે આવિર્ભૂતપણાને લીધે; (૨) સ્વયમેવ પટ્ટકારરૂપે ઉપજવાપણાને લીધે.

છ કારક આ પ્રકારે—(૧) કર્તા, (૨) કર્મ, (૩) કરણ, (૪) સંપ્રદાન, (૫) અપાદાન, (૬) અધિકરણ. તે બે પ્રકારે—વ્યવહાર અને નિશ્ચય. જ્યાં પરના નિમિત્તથી કાર્યની સિદ્ધિ હોય તે વ્યવહારપદકારક, અને જ્યાં સ્વમાં જ સ્વના જ—પોતાના જ ઉપાદાન કારણથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય તે નિશ્ચયપદકારક.

જે સ્વાધીન હોઇને કરે તે કર્તા Subject. જે કાર્ય કરવામાં આવે તે કર્મ (Object). જેનાવડે કરવામાં આવે તે કરણ (Instrument) જે કર્મ કરી દેવાય તે સંપ્રદાન. એક અવસ્થા છોડી બીજી અવસ્થારૂપ હોય તે અપાદાન. જે આધારે કર્મ હોય તે અધિકરણ.

દૃષ્ટાંત : કુંભાર કર્તા, ઘટ કર્મ, દંડ—ચક્રાદિ કરણ, જલ વગેરે ભરવા માટે ઘટનું દાન તે સંપ્રદાન, મૃત્તિકામાંથી ઘટ અવસ્થાની પ્રાપ્તિ તે અપાદાન, ભૂમિના આધારે ઘડાય માટે ભૂમિ તે અધિકરણ. આ વ્યવહાર પદકારક છે, કારણ કે કર્તા—કર્માદિ ભિન્ન ભિન્ન છે, પણ જ્યારે જ્યે કારક પોતાનામાં જ—મૃત્તિકામાં જ ઘટે ત્યારે નિશ્ચયકારક કહેવાય.

તે જ પ્રકારે આત્મા શુદ્ધોપયોગી યષ્ઠ, શુદ્ધ ચૈતન્યશક્તિને પામે ત્યારે તે કોષ્ટ પરની સહાયતા વિના સ્વયમેવ—પોતે જ નિશ્ચય પદકારકરૂપ યષ્ઠ કેવલજ્ઞાન પામે છે અને તેથી ‘સ્વયંભૂ’ કહેવાય છે.

શુદ્ધ અનંતશક્તિ તથા જ્ઞાયક સ્વભાવ સ્વાધીન હોવાથી આ આત્મા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાયક સ્વભાવનો કર્તા છે. જે શુદ્ધ જ્ઞાયક સ્વભાવરૂપ કર્મ કરે છે તે પોતે જ છે. જે શુદ્ધ અનંત શક્તિવાળા જ્ઞાનાત્મક આત્મપરિણામરૂપ કરણવડે સ્વરૂપ સાધે છે તે પણ પોતે જ છે. શુદ્ધ પરિણામરૂપ યષ્ઠ તે પોતે પોતાને જ આપે છે (સંપ્રદાન). અશુદ્ધ અવસ્થા છોડી શુદ્ધ સદ્ગુણ જ્ઞાનસ્વભાવમાં ધ્રુવત્વથી રિચિતિ પણ તે જ કરે છે (અપાદાન), અને પોતે જ શુદ્ધ અનંત શક્તિવાળા જ્ઞાયક સ્વભાવનો આધાર થાય છે (અધિકરણ).

આમ આ શુદ્ધ આત્મા આત્માને, આત્માવડે, આત્મા અર્થે, આત્મામાંથી, આત્મામાં પ્રાપ્ત કરે છે. એટલે સ્વયમેવ નિશ્ચય પદકારકની સિદ્ધિ થવાથી તેને ‘સ્વયંભૂ’ નામ ખરાબર ઘટે છે. આને પુષ્ટિ આપતાં મુનિવર્ગ શ્રી દેવચંદ્રજીએ પ્રકાશ્યું છે કે:—
“સાધક કારક પટક, કરે ગુણસાધના રે, તેહિજ શુદ્ધ સ્વરૂપ, થાયે નિરાભાધના રે.
કર્તા આત્મદ્રવ્ય, કારજ નિજ સિદ્ધતા રે; ઉપાદાન પરિણામ, પ્રયુક્ત તે કરણતારે.
આત્મ સપેદ દાન, તેહ સંપ્રદાનતા રે; દાતા પાત્ર ને દેય, ત્રિભાવ અભેદતા રે.
સ્વપર વિવેચન કરણ, તેહ અપાદાનથી રે; સકલ પર્યાય આધાર, સંબંધ આનંધાનથી રે.”

શ્રી દેવચંદ્રજીકૃત શ્રી મહિજ્ઞાન સ્તવન

આમ યથોક્ત પ્રકારથી જોને ચતુર્મુખ, વિદ્યાતા, સ્વયંભૂ આદિ નામોનું ધટમાન પાલું છે, એવી તે વિશ્વની વિચિત્ર ઐશ વિભૂતિને રૂં વડું છે. (૨૬.) (અપૂર્ણ)

—ડૉ. ભગવાનદાસ મન:શુભભાર્થ મહેતા

હિતકારી વચનો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૮ થી)

૪૪. મૈથુન, વારિપાન, નિદ્રા અને તડકામાં બેસવું—આ ચાર વસ્તુ ક્ષુધાતુરને માટે વિષ સમાન છે.

૪૫. નર્ગળપણે સ્નાન, શયન અને બોજન કરવું નહીં. તેમ કરવાથી કલેશ અને હાનિ થાય છે.

૪૬. ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરી તરત જ ઉષ્ણ બોજન જમવાથી અને ગરમ પાણીથી સ્નાન કરીને તરત જ શીત બોજન જમવાથી તેજ-કાન્તિ ઘટે અને રોગ ઉત્પન્ન થાય.

૪૭. અંધકારમાં, તડકામાં, વૃક્ષના યડમાં અને આકાશમાં (અગાસે) બેસી બોજન ન કરવું એ વિઘ્નકારક છે.

૪૮. રજસ્વલા સ્ત્રીએ પીરસેલું અથવા સ્પર્શ કરેલા બોજનનો બુદ્ધિમાનોએ લાગ કરવો.

૪૯. કાઠની બેગા બેસી પ્રવાહી પદાર્થરૂપ અન્ન પાણી ન ખાવું; એક બીજાનું ઉચ્છિષ્ટ કરેલું જીંદું અન્ન ભક્ષણ કરવાથી બુદ્ધિ મંદ થાય છે.

૫૦. બોજન કર્યા પહેલાં પાણી પીવું એ વિષ સમાન છે, મધ્યમાં અમૃત તુલ્ય છે અને અંતમાં શિલા સમાન છે.

૫૧. બોજન કર્યા પછી બે ઘડી ગમે પડખે નિદ્રા રહિત શયન કરવાથી અથવા સો કદમ ગમન કરવાથી શરીર તંદુરસ્ત રહે છે.

૫૨. અશુભ યજ્ઞ હોય ત્યારે વારિપાન, નિદ્રા અને પંથ કરવો (ચાલવું) એ વગરપૈસાનો ઉત્તમ ઇલાજ છે.

૫૩. બોજન કરીને તરત પગ ચપાવવા અથવા અંગ મર્દન કરાવવું એ તુકશાનકારક છે અને સ્નાન, ભાસ્વહન અને નિહાર એ પણ હાનિકર્તા છે.

૫૪. રાત્રિએ સ્નાન કરવું એ જિનાસાથી વિરુદ્ધ છે.

૫૫. રાત્રિએ શયન કરતી વખતે મુખમાંથી તામ્બૂલ, લલાટથી તિલક, કંઠથી પુષ્પમાલા અને શયાથી સ્ત્રીને દૂર કરીને સુવું, કારણ કે મુખમાં તંબોલ રાખવાથી પ્રસાક્ષિતિ, લલાટે તિલક રાખવાથી અવગાદિ દોષ, પુષ્પમાલાથી જીવોત્પત્તિ અને સ્ત્રીને સાથે રાખીને સૂવાથી બળની હાનિ થાય છે.

૫૬. દેવાસનમાં, સર્પના ખિલ પાસે, કૂવાકંઠે અને રમસાનમાં બુદ્ધિમાન પુરુષોએ શયન કરવું નહિ; કારણ કે દેવાલયમાં સૂવાથી આશાતંત્રા થાય છે અને સર્પના ખિલ પાસે સૂવાથી સર્પનો ભય, કૂવાકંઠે સૂવાથી કૂવામાં પડવાનો ભય અને રમસાનમાં સૂવાથી હલકા દેવોનો ઉપદ્રવ થાય છે તેથી વર્જ્ય છે.

૫૭. સામુદ્રિકશાસ્ત્રનું ઉત્તમ વચન એ છે કે શરીરના સર્વ અંગોમાં ગમે તેટલા શુભ ચિહ્નો પણ હોય પણ જો લલાટમાં કુચિહ્ન પડ્યું હોય તો તે શુભ ચિહ્નો વ્યર્થ સમજવા અને જો લલાટમાં શુભ ચિહ્ન હોય તો અંગના અન્ય અશુભ ચિહ્નો પણ શુભ થાય છે.

(ચાલુ)

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

તાત્ત્વિક અને ભૌતિક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૨૦ થી)

૧૨૨. જો હૃદયમાં મમતા જન્ય હોય તો તે વિષયોનો લાગ નકામો છે; કારણ કે જ્યાં સુધી મમતા હોય ત્યાંસુધી વિષયોનો ત્યાગ સ્થિર રહી શકતો નથી.

૧૨૩. જ્યાં મમતા હોય છે ત્યાં અવિદ્યા (અજ્ઞાન) રહેલ છે તેથી જીવ મમતાની સહચારી અવિદ્યાના બળથી અનેક જનતની અશુભ ચેષ્ટાઓ કરે છે.

૧૨૪. જોણે યોગને ધારણ કર્યો નથી, મમતા હણી નથી, મમતાનો આદર કર્યો નથી અને તત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છા કરી નથી તે પુરુષનો જન્મ શાસ્ત્રકાર નિરર્થક કહે છે.

૧૨૫. મમતાનો સામાન્ય અર્થ એ જ કે-જમે તેવા અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સંભોગો પ્રાપ્ત થાય તો પણ મનને એક સરખી રીતે પ્રવર્તાવવું અને મર્દુ જીવો તથા અજીવ વસ્તુઓ તરફ રાગદ્વેષનો અભાવ હોવો તે.

૧૨૬. જિજ્ઞાસા અને તાત્ત્વિક વિવેક એ જાને મમતાનો નાશ કરનારા છે.

૧૨૭. પ્રિય અને અપ્રિય લાગવાનો આધાર પોતાની ભુદ્ધિ ઉપર છે.

૧૨૮. મિથ્યાત્વનો નાશ થાય છે ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે, આત્માની શુદ્ધિથી યોગ સિદ્ધ થાય છે.

૧૨૯. સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી શુદ્ધ એવી જ્ઞાનધારા હોય છે, તે જ્ઞાનધારા પ્રાપ્ત થયા પછી યોગની ધારા પ્રવર્તે છે.

૧૩૦. યોગની ઇચ્છા રાખનારાને આવશ્યકાદિક ક્રિયા યોગના કારણરૂપ થાય છે.

૧૩૧. જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન થયું ન હોય ત્યાં સુધી સન્યાસ-ત્યાગ કહેવાતો નથી, કારણ કે આત્મજ્ઞાન વિના વસ્તુતઃ તેનું સ્વરૂપ આવછ છે.

૧૩૨. આત્મજ્ઞાન ન થયું હોય પરંતુ આત્મજ્ઞાનને પામવાના સાધનો મધ્યગ્ રીતે સેવાતા હોય તો ઉપચારથી સન્યાસ-ત્યાગ કહી શકાય છે.

૧૩૩. મત્પુરુષોએ યોગજિજ્ઞાસા રાખવી એ ન્યાય છે. જે પુરુષ યોગનો જ્ઞાતા ન હોય પરંતુ યોગની જિજ્ઞાસાવાળો હોય તો પણ કાળાંતરે આત્મજ્ઞાનને પામે છે.

૧૩૪. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વૈરાગ્ય એ ચાર ભાવનાથી પુરુષ ધ્યાનની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત કરે છે.

૧૩૫. લગવંતની આજ્ઞા પ્રમાણે ધ્યાનનો ક્રમ શુદ્ધ માની જે પુરુષ તેનો અભ્યાસ કરે છે તે આત્માને જાણનારો થાય છે-આત્મજ્ઞાનને પામે છે.

૧૩૬. હમેશા ધ્યાન કરવાનો અભ્યાસ હોય તો મનનો નિગ્રહ થઈ શકે છે (ચાલુ)

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલોશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના જેઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, ગુરુવંદન, પ્રભુ-પૂજા વિગેરે યથા રહેલ છે. જેઠ શુદ્ધિ ૧૧ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓ યાત્રાર્થે ગયા હતા. જેઠ વદિ ૧૪ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ આયજિલ મત કયું હતું.

આવક:—

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	રૂ. ૧૨૪૯-૮-૦
શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે	રૂ. ૩૭૭-૧૧-૬
શ્રી લાયબ્રેરી અનામત ફંડ ખાતે	રૂ. ૧૦૦૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે	રૂ. ૬-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે	રૂ. ૪૭-૦-૦

જમણવાર:—

૧. ગાંધી હરગોવિંદદાસ મોતીલાલ સ્વ૦ ચંપકલાલના પુન્યાર્થે,
ભાવનગર. જેઠ શુદ્ધિ ૭
૨. શા. ત્રિભુવનદાસ ઓધવજી હા. સાંકળી બેન ભાવનગર. જેઠ શુદ્ધિ ૧૧
૩. શ્રી મદ્રાસના પંચ મહાજન સંઘ સમરત.
હા. શેઠ ભુરમલજી ગુલાબચંદજી મદ્રાસ. જેઠ શુદ્ધિ ૧૩
૪. શેઠ માણેકચંદ ગુલાબચંદ સાવરકુંડલા. જેઠ વદિ ૮
૫. શેઠ ગુનીલાલ નરશીદાસ મેઘજી ભાવનગર. જેઠ વદિ ૧૦
૬. શેઠ સકરચંદ મોતીલાલ મૂળજી રાંધનપુર. જેઠ વદિ ૧૨
૭. શેઠ હેમચંદ તારાચંદ જામનગર. જેઠ વદિ ૦))

ભેટ:—શા. જોતમચંદ હીરજી હા. શેઠ દેવચંદ કલ્યાણજી વેરાવળ-ગોળના ડાબા ૨, શેઠ હરજીવન દીપચંદ ભાવનગર-કેરી મણુ ૧, મોદી ગુલાબચંદ લીળાભાઈ કેરીનો રસ મણુ ૧તા.

મુલાકાત:—શેઠ બાઈચંદ નગીનભાઈ ઝવેરી સુરત, શેઠ ફકીરચંદ રતિલાલ અમદાવાદ, શેઠ હરિલાલ રણછોડ મીયાંગામ, શેઠ કસ્તુરચંદ રણછોડ મીયાંગામ,

શેઠ ચીનુભાઈ મહાસુખરામ અમદાવાદ, શેઠ ડાહ્યાભાઈ - લીમણ ધોરાજી, શેઠ જેસંગભાઈ ઉગરચંદ, શેઠ હીરજી ઘેલાભાઈ તથા શેઠ રવજીભાઈ ઘેલાભાઈ મુંબઈ, શેઠ છોટાલાલ ભાઈચંદ અમદાવાદ, શેઠ ખચુભાઈ ચીમનલાલ અમદાવાદ.

મેટ્રિકેનું પરિણામ:—સને ૧૯૪૧ એપ્રિલમાં યુનીવર્સિટીની પરીક્ષામાં જોકેલા ૧૧ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૬ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા છે. પરિણામ ૮૦ ટકા આપ્યું છે. આહુ વરસે પણ સંસ્થામાં મેટ્રિકના વર્ગમાં ૧૩ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરી રહ્યા છે.

હિન્દી શિક્ષણ:—હાઈસ્કુલ તરફથી શરૂ થયેલા હિન્દી ભાષાના વર્ગોમાં ૨૦ વિદ્યાર્થીઓ ભેડાયા છે.

ખાસ સુલાકાત:—સંસ્થાના માનદ મંત્રી શ્રીચુત ભાઈચંદભાઈ નગીનભાઈ જવેરીએ આહુ માસમાં સંસ્થાની સુલાકાત લીધી હતી અને યોગ્ય સૂચનાઓ જરૂરી જાણતોમાં આપી હતી.

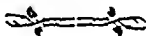
નવા વિદ્યાર્થીઓ:—દાખલ થવા માટે આવેલી અરજીઓ પૈકી ચાલીશ ઉમેદવારોની અરજી સુખબની મેનેજિંગ કમીટીએ મંજૂર કરી હતી. સ્ટેટની હાઈસ્કુલમાં જગ્યાના અભાવે ધારી સંખ્યા લઈ શકાતી ન હોવાથી મુશીબત પડે છે, છતાં દાખલ થઈ શકે તેવા વિદ્યાર્થીઓને બોલાવી લીધા છે.

પ્રશંસનીય દાન:—ન્યુસપેપર વિન લાયબ્રેરી અંગેનો ખર્ચ આજમાંથી નીકળે અને મૂળ રકમ અનામત રહે તે રીતે અમદાવાદના રહીશ શેઠ છોટાલાલ હીરાચંદે ડા. ૧૦૦૧) ની મદદ કરી છે.

વકતૃત્વ સભાની મીટીંગો:—

વિષય	વક્તા	પ્રમુખ
આરોગ્ય.	તલકચંદ ગિરધરલાલ મહેતા.	વીરચંદ એફ. યાહ.
હિંદ અને આધુનિક વિશ્વવિશ્વહ.	જયંતિલાલ વારાચંદ	હિંમતલાલ બદવજી કપાસી

સમાજના દાનવીરોને:—શ્રી મકાન ફંડ ખાતે તથા દહેરાસરખાતે હજી ડા. દશ હજારનો તોટો ભિજો છે. દાનવીરોને સિદ્ધેશ્વરમાં અમર નામ કરવાની અને એ રીતે સંસ્થાને સ્થાયીત્વ થવાની નમ્ર અપીલ કરીએ છીએ.

બે સભાસદોનું ખેદદાયક પંચત્વ

૧. શેઠ વર્ધમાન મનજી-સાવનગર

ભાવનગરનિવાસી આ બધું ૬૬ વર્ષની વયે ચાલુ વર્ષના અગાઉ શુદ્ધ ત્રીજે પંચત્વ પામ્યા છે. તેમણે પોતાની જિંદગીમાં ધર્મશાધન સારી રીતે કર્યું છે. સમેતશિખર, ગિરનારજી તથા કેશરીઆજીની યાત્રા બન્ને વાર ને સિદ્ધાચળની યાત્રા અનેક વખત કરી છે. ખેડપતંતરી રચના સાથે ઉજ્જમણું કર્યું છે. પાછળ મંત્રતી પણ ધર્મિષ્ઠ મૂકી ગયા છે. તેમના અભ્યાસે સાત પુત્રો હયાત છે, તે બધા ધર્મપરાયણ છે. તેમણે કેટલાક વર્ષોથી અત્યુચ્ચ મત હસ્તક કર્યું હતું. એમો આ મહાના લાઇફ મેમ્બર હતા. તેમનો અભાવ થવાથી સભાને એક ધર્મિક સભ્યની જોડ પડી છે. અમે તેમના વિસ્તારવાળા કુટુંબને અંતઃકરણથી દિવાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

૨. વડીલ મોહનલાલ મગનલાલ સરૂપચંદ-અમદાવાદ

અમદાવાદનિવાસી આ બધું બહુ વર્ષથી આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા. સભા તરફ સંપૂર્ણ સહકારવાળા હતા. તેઓ ૮૫ વર્ષની વયે ગયા અગાઉ વધિ બારશે પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ અમદાવાદમાં એક પ્રતિષ્ઠાપાત્ર વ્યક્તિ હતા. નીશાશ્રીમાળી ઝાતિમાં ગ્રામણી હતા પરમાર્થના અનેક કાર્યમાં ભાગ લેતા હતા. છેલ્લા બે ચાર વર્ષથી શરીર નરમ રહેતું હતું, પરંતુ છેલ્લી થડી મુઠ્ઠી ધર્મપરાયણવૃત્તિવાળા હતા. તેમનો અભાવ થવાથી સભાને એક પ્રૌઢ વિચારના યોગ્ય સભ્યની ખામી પડી છે, પરંતુ ભાવી બળવાન છે. અમે એમના વિ. પોપટલાલ વિગેરે પુત્રપૌત્રાદિકને અંતઃકરણથી દિવાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

જ્ઞાન-દાન સર્વ દાનો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

પર્યુષણાદિ પવિત્ર પર્વોમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો કરતી નાની નાની પુસ્તિકાઓની પ્રજ્ઞાવના કરવામાં આવે તો જનતાને બહુ લાભ થાય. અમારા તરફથી નીચેની યુક્ત પ્રજ્ઞાવના માટે ઝુકર કરવામાં આવી છે. કિંમત અલ્પ હોવાથી દૂરત મંગાવો.

	ફટક નકલ	સો નકલના
બાર બાપનાની સંજ્ઞાપ સાથે (સાક્ષ્યકેન્દ્ર ઉપાધ્યાયકૃત)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
શ્રી મુનિપતિચરિત્ર બાપાતર (અનેક કથાએવાળું)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
સાદા ને સરલ પ્રશ્નોત્તર વાગ ૨ જો.	૦-૫-૦	૨૦-૦-૦
" " " " બાગ ૩ જો.	૦-૫-૦	૨૦-૦-૦
સંવેગમાળા સાથે (વૈગમ્યવાદક)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
તરતવાતાં અને લક્ષ્મીસરસ્વતીનો સંવાદ	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ધનપાળપંચાશિકા દીકર ને અર્થ યુક્ત	૦-૪-૦	૧૬-૦-૦
નવાણુ થવાનો અનુભવ	૦-૪-૦	૧૬-૦-૦
શ્રાવિકા સુબોધ (ખાસ શ્રી ઉપરોક્તી)	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦

પર્યુષણ પર્વ સુધી ખાસ લાભ.

નીચેના સેટા જૈન સાહિત્યકૃષ્ટિમાં અબ્જેડ છે, તેથી જ તે ગ્રંથોની એક કરતાં વધુ વખત આવૃત્તિઓ થઈ ચૂકી છે. સેટના હિસાબે પુસ્તકોની કિંમત ઓછી કરવા ઉપરાંત સેટની માથે બેઠની છુકો પણ આપવામાં આવશે તેનો જરૂર લાભ લેજો. આ પુસ્તકો તમારા ગૃહની લાઇબ્રેરી શોભાવવા સાથે તમારા મંતાનોગા ધર્મના ઉચ્ચ અંકારો રેડજો, તેથી વિનાવિલ્લ બે મંગાવજો.

શ્રી ત્રિપષિરાલાકા મુરુપ ચરિત્ર લાપાંતર : પર્વ ૧ થી ૧૦ વિભાગ ૫

મૂળ કિં. રૂ. ૧૩૫ ને બદલે રૂ. ૧૧૫

ઉપરનો સેટ મંગાવનારને નીચેની ચાર છુકો ભેટ આપવામાં આવશે

૧. માદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૨ જો. ૪ મુલાખિત રત્નખંડ.
૨. ઉપદેશક કથા સંગ્રહ ૪. સૂત્રમુક્તાવળી વિગેરેનો સંગ્રહ.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચા કથા-લાપાંતર : ભાગ ૧-૨-૩-૪

મૂળ કિંમત રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫

ઉપરનો સેટ મંગાવનારને નીચેની પાંચ છુકો ભેટ આપવામાં આવશે.

૧. સાદા ને સગલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૪ જો. ૩. જૈનતત્ત્વપ્રવેશકજ્ઞાનભાગા ભાગ ૧-૨
૨. વ્યવહારકૌશલ્ય ભાગ ૧ લો. લેખ ૫૦. ૪. મુનિપતિ ચરિત્ર લાપાંતર.
૫. રૂક્મમુક્તાવળી (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચારે પુરુષાર્થ)

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી લાપાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રષિંખે બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ દીકાતું ગુજરાતી લાપાંતર.

આ ગ્રંથમા કર્મપ્રકૃતિમા વર્ણવેલ બધન સંગ્રહશુદ્ધિ આઠ કરણતું સ્વરૂપ અને સમનિમ-છઠ્ઠા કર્મગ્રંથતું મવિગતર સ્વરૂપ આપવામા આવ્યુ છે. લાપાંતરના પહેલા ભાગમાં પાચે કર્મગ્રંથતું તથા ઉદય અને મતાતું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામા આવ્યુ છે. એટલે આ બંને ભાગમા છએ કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તેડુપરાત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અવધારીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાયલ આઠ પેઝ સાઇઝના ૮૧ ફરમા છે બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ લાપાંતર ભા. પહેલો ૪-૮-૦ ભાગ બીજો ૫-૦-૦ ગખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે મેનારે જોઈ શકિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રતાપનાં સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિગમિત દીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે પણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યચર્યા (પ્રથમ ખંડ) શ્રી દક્ષિણદ્રાચાર્યવિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથ સદ્ગિત ૭ ભવ પાટાકારે રૂ. ૬-૦-૦ દ્વિતીય ખંડ થોડા ગમથર્મ બદાગ પાડે.

વિદ્યમચરિત્ર શ્રી શુભ શી ભણિવિગમિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. રૂ. ૫-૦-૦

પ્રાસંગિકાન - હીરાલાલ દેવચંદ રાણ, જૈન મોખાપત્રી સંસ્કૃત, એલીમહીજ અમદાવાદ.

અદમ : સાદ અવાચક દ લલપ્રગર્ભ-થી મરોદય પ્રિન્સિપલ અને રૂ. ૩-૦-૦-અવનનર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

આંક ૬૬૦

પુસ્તક ૫૭ મું

ભાદ્રપદ

સંવત્ર ૧૯૬૭

વીર સંવત્ર ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગાંધારગામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃથક્ }
અંક ૬ ફો }

ભાદ્ર.૫૬

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી મહાવીરજિનસ્તવન ... (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૮૩
૨. શ્રી શત્રુઘ્ન્ય પ્રશસ્તિ અથવા શત્રુઘ્ન્ય પચીસી (જાલચંદ દ્વીરાચંદ-માલેગામ) ૧૮૪
૩. શિવસુખપ્રાપ્તિનો ઉપાય ... (કુંવરજી) ૧૮૭
૪. શ્રી કુમારપાળ મહારાજાએ કરેલી જૈન ધર્મની
આરાધનાનું સુંદર સ્વરૂપ ... (મુનિશ્રી પ્રેમવિભજી) ૧૮૯
૫. યોગીરાજ શ્રી આનંદધનવિરચિત ૫૬ પંચાવનમુઃ સવિવેચન (મીઠિતક) ૧૯૧
૬. મનના લેહો અને તેને વશ કરવાના સરલ ઉપાયો (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૧૯૬
૭. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નાર-સા. મગનલાલ દેવચંદ-મીપાંગામ) ૨૦૭
- " ... (પ્રશ્નાર-મુનિશ્રી જીવનવિજયજી-ભાગેર) ૨૦૭
- " ... (પ્રશ્નાર-અરવિંદચંદ્રકુમાર-ધાર્ડોપર) ૨૦૬
૮. ભૂલનો મુધારો ... (કુંવરજી) ૨૧૧
૯. રોગોત્પત્તિનાં કારણો ... (મુનિશ્રી પ્રેમવિભજી) ૨૧૧
૧૦. દિતકારી વચનો ... (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૧૨
૧૧. દશાવના (પદ) ... (પરી. રામચંદ મૂળજી-સુમંગી) ૨૧૩
૧૨. પંદિત હરગોવિંદદાસ ત્રિકમદાસનું જેદકારક અવસાન ... ૨૧૪

નવા સંસ્કારસંદેશના નામ.

- ૧ સા. પેપરલાય મોદોલાલ મગનલાલ-અમદાવાદ પ્રથમ વર્ગના મેન્બર
- ૨ દોમી નવજીવનલાલ ખાડિયંદલાલ-કુંડલા "

ભાવનગરમાં પર્વપાળ પર્વ

આચાર્યદિગમજી શ્રી વિજયનેમિસૂરીધરજી સપરિવાર ભાવનગરખાતે ચાતુર્માસ રહેલા દોવાળી અનેક પ્રકારના પર્વકાર્યો સર્વિગેવપણે થયા છે. પર્વપાળ પર્વમાં તપસ્યા મામખમજી, પામખમજી, દસ ઉપવાસ, અશ્વર્ષ, સાન છ, પાંચ વિગેરે મોટી સંખ્યામાં થઈ છે. ૧૪ પદોરના પૌષ્પ, પાણિક પૌષ્પ, પ્રતિમજી, વ્યાખ્યાનપ્રવજી, જ્ઞાનશક્તિ, દેવપૂત, તરપોતા, રવામીરન્ડોસા, રાવિજ્ઞા વિગેરે પણ મારા પ્રજાજીમાં થયેલ છે. સદગતપર્વમાં આનંદ અને દાનિ-સમાધાની પ્રવર્ત્યા છે. પર્વપાળના વ્યાખ્યાન માર રથાની વચ્ચેવાળી કાવક-પ્રાવિશાએએ મોટી સંખ્યામાં દાનિપૂર્વક લાક લીધા છે. સાધુ-આખી પણ સરી સંખ્યામાં મુખલાતાપૂર્વક જિજ્ઞાસે છે.

પુસ્તક '૫૭ મું'
વિ. સં. ૧૯૮૬

ભાદ્રપદ

{ અંક ૬ હો
વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન

(મથુરામાં ખેડ ખેલી આવ્યા, હો કન ! ક્યા રતી આવ્યા ? એ દેશી)

કમ્પ ભદ્રેશ્વરમાં આપ વિરાગ્યા, લોકોમાં હર્ષ ભરાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૧ ॥
ખાવન નિનાલય અહિયાં શોભે, દર્શન કરી સુખ પાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૨ ॥
દેશ-વિદેશના યાત્રાળુ આવે, ભક્તિથી શુભ અતિ ગાયે;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૩ ॥
ત્રિશલા માતાના નન્દન છો તુમે, સિદ્ધારથ કુળ દીપાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૪ ॥
મોટા ભુજંગને હાથથી ફેંક્યો, મહાવીર નામ ધરાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૫ ॥
તાડ જેવા દેવને સુષ્ટિથી વાળ્યો, ઇન્દ્રસલામાં વખણાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૬ ॥
ચન્ડકોશિકને પ્રતિભોધીને, દેવલોકે પહોંચાવ્યા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૭ ॥
સંવત ઉગણીશ છન્નુની સાલે, પોષશુદ્ધિ દશમી ગનાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૮ ॥
કમ્પ ભદ્રેશ્વરમાં સ્તવન ગનાવ્યું, શુભ વાર શનિ દિને ગાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૯ ॥
નેમિ દર્શન એ પુણ્ય ઉદયથી, જીત વિદ્યાનંદ પાયા;
હો પ્રાણુ ! મહાવીર પાયા. ॥ ૧૦ ॥
મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

શત્રુંજય પ્રશસ્તિ અથવા શ્રી શત્રુંજય પરચીશી

(મદ્યમાણા વૃત્ત)

શ્રી શારદા દેવી વીણા ધરી હસ્ત કાવ્યામૃતસ્યંદિની નંદિની,
સ્ફૂર્તિ કવિની તથા કાવ્યવાણી કવિ વાણીથી વર્ષતી હર્ષિણી;
તારા નમી પાદપદો સુભાવે સુસિદ્ધાચલ પ્રાર્થના ગાવતા,
સ્ફૂર્તિ મને આપ ગાવા ગિરિરાજ વાણીયકી ભક્તિને ભાવતા. ૧

શત્રુંજયાદ્રે ! તને ભક્તિભાવે સ્તવુ કાવ્યખડે ઘણા ભાવથી,
તું ભારતે દેશ સૌરાષ્ટ્રમાંહે જારો શાશ્વતો છે ત્રણે કાળથી;
તીર્થ કરો સિદ્ધ શુદ્ધાત્મ દેવો ઋષિશ્રેષ્ઠ આવ્યા ઇહાં ભાવથી,
પામ્યા ઘણા આત્મસિદ્ધિ મુનિ કેઈ મુક્તિ વર્યા ભાળિયા શાસ્ત્રથી. ૨

પ્રત્યેક રેણુ જારી પૂનિતા છે અનંતા થયા સિદ્ધ તારા શિરે,
તું રાજવી પર્વતોને જારો તાહરા જે ગુણો ચિત્ત સૌનું હરે;
માટે તને ભેટવાને ઘણા આર્થ દોડી જતા નિત્ય દિસે નવા,
મદ્રાસ ને બેંગલ પંજાબથી ગુર્જરા ને ગહારાષ્ટ્રથી આવિયા. ૩

આકાશના સ્વર્ગભૂથી ભલા દેવતા આવતા ભાવતા શુંજના,
ધારી ઘણા દિવ્ય શૃંગાર નારી ધરી હાથ ભુંગાર વારિતણા;
દોડે પ્રભુ દર્શ થાવા સુવેગે ભર્યા યાજ્ઞ કૂંડે કૂંડે અર્પવા,
વાળે ઘણા વાઘ ગાળે દિશાઓ ન લાળે પ્રભુભક્તિને શુંજવા. ૪

પૃથ્વી વિષે ભવ્ય હિમાદ્રિ તેવો ભલે હોય સહ્યાદ્રિ વિંધ્યાદ્રિ તે,
તું ગાદ્રિ મોટા ઊલા સ્થૂલ દેહે ઘણા લોકમા જાણુ છે દુર્ગ તે;
તંના શિરે હિમ વૃક્ષાદિ સંપત્તિ વારિસમૂહો ઘણા ભવ્ય છે,
તીર્થેશ શત્રુંજયાદ્રિતણા તુલ્ય આવે ન કેઈ જગે દિવ્ય છે. ૫

વારિપ્રપાતો તુષારો મણિ તુલ્ય વર્ષાઋતુ હાર મોતીતણા,
શેષે ચમત્કાર વૃક્ષો ઘણા નીલ રાતા પીળા રંગ પર્ણોતણા;
ખાણો દિસે ઇંદ્રના ભવ્ય સારા ગિરીદ્રે રહ્યા ઇંદ્ર ભક્તિતણા,
જે ભવ્ય ભક્તિ ધરી ચિત્તમાંહે ભળે તેહ સિદ્ધિ વરે વેગમાં. ૬

વર્ષે ઘણી ગર્જના જ્યજ્ઞયાનદ નાચે શર્ચાદ્રાદિ વર્ષાઋતુ,
ભક્તિયકી તે પખાણે ગિરિરાજ શુદ્ધોદ્દેહે હર્ષથી ગર્જતુ;
વાતાણુ સૌગંધ અર્પે પ્રભુપાદપદે સહર્ષે તિહા દેવતા,
ફરે કરે જે અશુચિ હરે શુદ્ધતાને સમર્પે કરી સ્વચ્છતા. ૭

વૃક્ષો ઘણા રાણ વેલીતણી કુજ ગલીર સૌગંધ દિવ્યોષધિ,
ટાળે ગદ્દો માનવોના હરી દુઃખ દારિદ્ર આપે સદા શુદ્ધ ધી;

એવા ગિરિને નમો લક્ષ્મીભાવે હંરે કલેશ જે સબ્ય પ્રાણીતણા;
તાર્યા મુનિ કેઈ લક્ષ્મી પ્રભુતા ઈહાં મુક્તિ પામ્યા કરી પ્રાર્થના. ૮

જ્યાં કેઇ તપસ્વી ઋષિ યોગ સાધે શુદ્ધમાં પ્રભુ નામના ધ્યાનમાં,
ભૂલી ગયા સર્વ સંસારને આત્મની ચિતનામાં ગયા સુદ્ધિમાં;
જેને નહીં અન્નની વા તૃપ્તિની પ્રભુલક્ષિતથી શ્રેષ્ઠ તે કલ્પના,
જે છે સદાકાળ આત્માતણી ચિતનામાં ન જેને દુઃખ જલ્પના. ૯

મંદારમાળા શયીકંઠ ઉત્કંઠ ધારી અલંકાર દિવ્યાંગના,
 સાનંદ શૃંગાર સોળે સજી નૃત્ય શરૂંજયાદિ વિષે વંદના;
 તાલી દિએ તાલ ને ભક્તિના ગાન દેવાંગના ગાય છે શાંતિના,
 યૈ યૈ કરે નૃત્ય સેવા સમર્પે હરી કલેશ હેતુ ધરી મુક્તિના. ૧૦

પ્રેમે નમુ' પાદ શત્રુ'ન્યાદ્રે ! કરી હર શત્રુ સહુ આત્મના,
તારા પદે હુ'ખ દારિદ્ર જાયે સહુ લવ્યના જન્મ કોટીતણા;
વંદું તને લક્ષ્મીલાલે ગિરિરાજ ! થાયે ન કોઈ શકી તુલ્યતા,
ગાયે કૃષ્ણોદ્રો સ્વર્ણહાસહસ્રે ન ગાર્થ શકે તાહરી લવ્યતા. ૧૧

માનાદ્રિ તુંગાદ્રિ તેવા ગલાદ્રિ બલા નીલ અદ્રિ ઘણા લોકમાં,
ધારે શિરે શીત વાયુ સુધા તુલ્ય પાણીતણા મંગલો ઠોકમાં;
તારા વિના આત્મશાંતિ ન કોઈ સમર્થે હરી શત્રુઓ આત્મના,
તેં ધારિયા છે શિરે આદિ તીર્થકરે તેહને હું કરું વંદના. ૧૨

જાંચા તથા નિમ્ન માર્ગો ગિરિરાજ જાતાં ઘણાં કેંદ્ર પ્રવેદના,
વાયુ હરે દુઃખ ગંધે ભર્યો શાંતિ આપે હરી પૌદ્ગલી વેદના;
તેવે સમે સ્ફૂર્તિ જાગે મને દોષ ટાળે હરે શત્રુ જે આત્મના,
જાગે પ્રભુ ભક્તિ આનંદ જીર્ણ ઘણી થાય હોળે પ્રભુ વંદના. ૧૩

આવ્યા અનંતા મુનિના સમૂહો કર્યા સ્પર્શ સવે આણું રેણુમાં.
તેથી નિષાયા પ્રભુ લાવનાના અસંખ્યાત મેથો ગિરિરાજમાં;
આવે ધૂઈ લવ્ય પ્રાણી અને પાપકારી સહુ શુદ્ધ થાયે ઘણુ,
માટે નમે નિત્ય સિદ્ધાદ્રિને લાવ ધારી પ્રભુ આદિદેવેંદ્રના. ૧૪

તીર્થ'કરે કેઈ ચાવીરીના એક તીર્થેશમાં આવ્યા ભાવથી,
આચાર્યદેવે। મુનિ ને તપસ્વીતણા મુખવાડે। વહ્યા હેતુથી;
આબ્યા ઘણા સંઘ ધર્મીતણા સંઘભક્તિ ધરી અંગ સિદ્ધાયલે,
તેથી ઘણો રંગ મુક્તિતણો સંગ પાપેતણો ભંગ થાયે ભલે. ૧૫

મોટી પ્રવૃત્તિ ધરી શુદ્ધ વૃત્તિ કરી પ્રાપ્ત સંપત્તિ કેઈ શ્રાવકે,
અર્પી પ્રભુ પાદપત્રે નમી શુદ્ધ ભાવે વિરાગી થઈ ભાવકે;

અખનવધિ રૌપ્ય મુદ્રા સમર્પી કર્યા તીર્થપ્રાસાદ તીર્થેશમાં,
આકાશથી જેહ સ્પર્ધા કરે ઈદ્ર માને કહે તેહ સ્વર્ગો સમા. ૧૬

પૂનિત જે સાધુ લક્ષિતથી યાય વૈરાગ્યની સાત્વિકી ભાવના,
તે યાય સિદ્ધાચલે જે અનાયાસ મોટી તપસ્યાથી પ્રાવના;
એવે ધરી લક્ષિત શત્રુજયે તીર્થપૂજા કરે જેહ શુદ્ધાતમા,
તે સચ્ચિદાનંદ રૂપે રહે મોક્ષ પામી વરે શાંતિ આનંદમાં. ૧૭

વાયુ હરે મદ સૌગંધ ગંભીર રેણુ પ્રભુ અંગથી શાંતિમાં,
અર્પે પ્રભુ સ્નાન માટે સુગંધી સુધા તુલ્ય પાણી ધરી પાત્રમાં;
એવી કરે ઈદ્ર એવા પ્રભુની સુવેલી કરે હાર પુષ્પોત્પા,
દિવ્યોપધિ ગંધ કરતૂરિકા ચંદનોથી ઘણા ભાં કરે પૂજના. ૧૮

શ્રી શારદા દિવ્ય અંકાર ગંભીર વીણા બળવી કરે પ્રાર્થના,
થાયે સહુ સુગંધ તે સાંભળી મંબુ વાણી અણુત્કાર દેવાંગના;
કાવ્યો તિહાં હસ્ત બેડી ઊભા જે અલંકાર શબ્દોત્પા ધારતા,
અર્થો ભર્યા ગૂઢ જેના વિષે હોય તાત્પર્ય પાપૌઘને વારતા. ૧૯

છંદો ઘણા કાવ્યગ ધો સુવૃત્તો મનોહારી નિર્ગંધ શાસ્ત્રોક્ત જે,
પદ્યો અવધો સ્તુતિનાદગદ્ગો કરે પ્રાર્થના સુગંધ લક્ષ્મીોક્ત તે;
ધારી અલંકાર શબ્દાર્થ અંકાર સંસ્કાર ભેળી ચમત્કારને,
આદિ પ્રભુ લક્ષિતની પ્રેરણાથી હરે ચિત્તભિર્મિ વિસંવાદને. ૨૦

ચાલ્યા મુનિ કેઇ સાધ્વીતણા સંઘ ગાયે મુખે દિવ્ય સુપ્રાર્થના,
નાભીતણા પુત્ર આદિ પ્રભુના સ્મરી ગાન આનંદ અભ્યર્થના;
માતા મરુદેવીના પુત્રને વંદીને ભાવથી જન્મ સાક્ષ્યતા,
માને ઘણા હર્ષથી સ્તોત્ર ગાતા ચઢે સિદ્ધક્ષેત્રે કુળે દિવ્યતા. ૨૧

ગાળો ચઢે આવી આનંદમાં બોલતા જ્યજ્ઞયાનંદ ઉચ્ચારતા,
નાથે ધરી ભાવ દાદાતણા દર્શ આજે થશે શબ્દ જે બોલતા;
નારી ચઢે ભાવ ધારી સહુ વારી સંસાર માયા હરી ચિત્તથી,
સારી મતિ ધારી હાથે લઇ વારિ પ્રક્ષાલતી દેવ અંગે છતી. ૨૨

કસ્તૂરિકા કેશરે મિશ્રિતા ચંદનાદિ સુગંધે ભરી વાટિકા,
અર્પી નવાંગે ધરી ભાવ અંગે ઘણા સુપ્રસંગે પ્રભુ પૂજિકા;
માળા સુગંધી ફૂલોની ઘણા વર્ણુ આનંદને ભાવને વર્ણતી,
અર્પી પ્રભુ કંઠમા શોભતી સુંદરા ભવ્ય ભાવૌઘને અર્પતી. ૨૩

ધૂમાયિતા જેહ સૌગંધને સર્વ દિગ્ભાગને ગંધ અર્પે ઘણા,
આરાત્રિકા જ્યોત આત્માતણી આપતી દર્શ જે દિવ્ય આત્માતણા;

શિવસુખ પ્રાપ્તિનો ઉપાય

જત્યય વિસયવિકાઓ, કસાયચાઓ ગુણેસુ અણુરાઓ ।

કિરિયાસુ અપ્પમાઓ, સો ધમ્મો સિવસુહોવાઓ ॥ ૧ ॥

‘જ્યાં વિષયથી વિરાગ-વિરક્તપણું છે, જ્યાં કપાયનો ત્યાગ છે, જ્યાં શુભમાં અનુરાગ (પ્રેમ) છે અને જ્યાં ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદીપણું છે તે ધર્મ જ શિવસુખનો-મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો-અમોઘ ઉપાય છે.’

આ ગાથા ને તેનો અર્થ વારંવાર વિચારવા યોગ્ય છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજી શ્રી ધર્મનાથ જિના સ્તવનમાં કહે છે કે-“ધરમ ધરમ કરતો જગ સહુ ફિરે, ધર્મ ન જાણે હો મર્મ જિનેશ્વર । ધર્મ જિનેશ્વર ગાઉ રંગશુ.” ‘ધર્મ ધર્મ’ તો જગતમાં ઘણા કહે છે, પરંતુ તે ધર્મના મર્મને જાણતાં નથી. એ ગધામાં સાચો-અમોઘ, જરૂર મોક્ષપ્રાપ્તિ કરાવે તેવો ધર્મ હોતો નથી; એવો ધર્મ તો ઉપરની ગાથામાં જણાવેલા ચાર વિશેષણો જ્યાં વર્તતાં હોય છે ત્યાં જ હોય એમ સમજવું.

આ ચારે વિશેષણો જહુ મહત્ત્વવાળાં છે. એમાં ઊંડો વિચાર કરીએ તો ધર્મની કોઈ બાબત બાકી રહેતી નથી. એ ચારેનો પૃથક્ પૃથક્ વિચાર કરીએ.

૧. પ્રથમ જે ધર્મમાં વિષયથી વિરક્તપણું જતાવ્યું હોય, એટલે સંસારમાં પ્રિયમણ કરાવનાર વિષય ને કપાયથી પરાડસુખપણું દર્શાવ્યું હોય. એ બેમાંથી પ્રથમ વિષય અત્યંત દુરંત છે, લલા લલાને ભૂલાવે છે. જેને વશ થઈને દેવ તરીકે ઓળખાતા હરિ, હર, બ્રહ્મા પણ કામદેવને આધીન થઈ પોતાપણું ભૂલી ગયા છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયો જે કે મહાકદ આપનારા છે, પરંતુ સ્પર્શેન્દ્રિય ને રસેન્દ્રિયે તો પોતાનું જળ એટલું જતાવ્યું છે કે તેને આધીન થઈને સુસ ગણાતા મનુષ્યો પણ કૃત્યાકૃત્યનો વિચાર ભૂલી જઈ અકૃત્યના ભોગ થઈ પડ્યા છે. એને માટે શાસ્ત્રમાં અનેક દ્વાંતો બતાવેલા છે.

ઉતારતા લબ્ય ભાવે વહે ગીત આદિપ્રભુના ઘણા ભાવના, એવી રીતે ચૈત્ય વંદી સુભાવે જને લીન પુરુષોઘ જે આત્મના. ૨૪
એ ભક્તિની પુષ્પમાળા વિશાળા ઘણા વર્ષ એમાં સુગંધી ભર્યા, ગંથી પ્રભુ ભક્તિના તાનમાં ભાન ભૂલી સ્વશક્તિ વિના સાંભળ્યા; તે મોઢ ને ભક્તિના હેતુ કાળે થલે ભાવિકોને સદા સૌખ્યદા, મેવા યુગાદિ પ્રભુની દૂળો બાલને આત્મશાંતિ થલે સર્વદા. ૨૫

કવિ બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

૨. ધર્મનું બીજું લક્ષણ કથાયના ત્યાગરૂપ ગતાવ્યું છે. કથાય ચાર છે: ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. આ ચારે એવા છૂપા ચોર છે કે આત્માની અંદર પ્રવેશ કરી, તદ્રૂપ બની જઈ, આત્માનું ધર્મરૂપી ધન લૂંટી જાય છે. ક્રોધને વશ થયેલા અનેક મનુષ્યો પોતાનું અને પરનું બંનેનું અનિષ્ટ કરે છે. માનને વશ થયેલા મનુષ્યો પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા શુભોને પણ ખોઈ નાખે છે—આગળ વધી શક્તા નથી અભિમાનનું ઘર ખાલી કહેવાય છે. પ્રાણી જે જે શુભાદિનું અભિમાન કરે છે તે તે વસ્તુની—શુભની હાનિ પામે છે. માયા તો ખડી અભાગણી છે. તેની કળાને તો કોઈ વિરલ મનુષ્ય જ ઓળખી શકે છે, પોતે માયા કપટ કરે છે, છતાં પોતે સરલ છે અને બીજા માયાવી છે એમ માને છે ને મનાવે છે. મિથ્યાત્વનો એની સાથે ગાઢ સંબંધ છે. તેના વિપાકનું વર્ણન શું કરવું? પ્રથમ તે લાભ દેખાડે છે, પરંતુ પરિણામે જરૂર તે નુકશાની આપે છે. લોભની તો વાત જ રી કરવી? તેને તો સર્વવિનાશ કરનાર કહ્યો છે. લોભીના સર્વ શુભો નાશ પામે છે. તે લાખો કે હજારો મનુષ્યો છતાં તેને ભોગવી શક્તો નથી, તેનો સત્કાર્યમાં વ્યય કરી શક્તો નથી અને પ્રાંતે હાથ ધસતો ખાલી હાથે ચાલ્યો જાય છે. આ ચારે કથાયના સંબંધમાં શાસ્ત્રોમાં લાખો શ્લોકો લખાયા છે. તેને માટે ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા જેવા ગ્રંથો વાંચી કે સાંભળી તો તેનો વાસ્તવિક ખ્યાલ આવી શકે.

૩. મોક્ષપ્રાપ્તિનો ત્રીજો ઉપાય શુણી ઉપર અનુરાગ છે. શુણી-ઉપર પ્રેમ કરવો—રાગ કરવો—એટલે તે શુણ આત્માને પસંદ છે, ગમે છે એમ નિર્ણય થાય છે. એવા શુણી પર રાગ કરતાં—તેમના પ્રસંગમાં આવતાં આત્માનું અનેક પ્રકારનું હિત થાય છે, અકાર્યથી પાછું ઓસરાય છે અને સત્કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. આના લાભની તો ગણતરી જ નથી. સંસારમાં સાચા અમૃત બે જ છે: ૧ સત્શાસ્ત્ર ને ૨ સત્સંગ—સત્સંગના બળથી પ્રાણી સહેજે ભવસમુદ્ર તરી શકે છે.

૪. મોક્ષપ્રાપ્તિનો ચોથો ઉપાય—ચોથો પાયો ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદી રહેવું. યથાવસર સામાયિક, પોસહ, પ્રતિકમણ, જિનપૂજ, તીર્થયાત્રા, ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, જ્ઞાનાભ્યાસ, પદોપકાર વિગેરે કરનાર મનુષ્ય પાપકર્મથી પ્રાપ્ત લેપાતો નથી. કદી લેપાય છે તો બહુ અલ્પ લેપાય છે કે જે લેપને ઉખડી જતાં વાર લાગતી નથી, માટે ધર્મક્રિયા તો યથાવસર જરૂર કરવી. તેને તો વ્યવહારની નિલક્રિયા સમાન જ કરી મૂકવી, જેથી પ્રમાદ થાય જ નહીં.

આ ચારે મોક્ષપ્રાપ્તિના ખરેખરા ઉપાય છે. એને માટે શાસ્ત્રોમાં ઘણું લખાયું છે. અહીં તો તેનું દિગ્દર્શન જ કરાવ્યું છે તે લક્ષ્યપૂર્વક વાંચી તેની ઉપર વિચાર કરવામાં આવશે તો જરૂર આત્મકલ્યાણની પ્રાપ્તિ થશે. કુંવરજી

શ્રી કુમારપાલ મહારાજાએ કરેલ જૈન ધર્મની

આરાધનાનું સુંદર સ્વરૂપ

(શ્રી ઉપદેશરત્નાકર અંથમાંથી ઉદ્ધૃત)

૧-ત્રિકાળ જિનપૂજા પ્રભાતે, મધ્યાહ્ને અને સંધ્યાએ કરવી.

૨-અદ્યપી તથા ચતુર્દશીની તિથિએ પૌષ્પધોષવાસ કરીને તેના પારણે જે પુરુષ, મુનિ કે સ્વધર્મી દષ્ટિગોચર થાય તેને યથાર્થ રીતે દાન દઈને કે જમાડીને પછી પારણું કરવું.

૩-પોતાની સાથે પૌષ્પ કરનાર ખંધુઓને પોતાની સાથે જ પારણું કરાવવું.

૪-ગરીબ સાધર્મિકખંધુનો ઉદ્ધાર કરવાને અંગે એક વર્ષમાં એક કોડ દીનારનું દાન દેવું. (એ મુજબ કુલ ચૌદ વર્ષમાં ૧૪ કોડ દીનાર-એક પ્રકારના સિક્કા દીધા.)

૫-ઉચિતદાનમાં ૯૮ લાખ રૂપીઆ દેવા અને ૭૨ લાખ રૂપીઆ નિઃસંતાન સ્ત્રીઓને દેવા.

૬-એકવીશ કોડ રૂપીઆ જ્ઞાનભંડારની પુષ્ટિ માટે ખર્ચવા.

૭-ત્રિભુવનપાલમંદિરમાં નિત્યપ્રતિ રનાત્રેતસવ કરવો.

૮-નિત્યપ્રતિ પરમ તારક ગુરુમહારાજ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીને દ્વાદશા-વર્ત વંદન કરવું અને ત્યારબાદ ક્રમશઃ અન્ય સર્વ સાધુમુનિરાજોને વંદન કરવું.

૯-પૌષ્પધાદિ વ્રત કરનાર શ્રાવકખંધુઓને વંદન-સન્માન-દાનાદિ યોગ્ય પ્રમાણમાં કરવાં.

૧૦-અઢારે દેશમાં અમારી પડઠ વગાડવો. ૧૧-ન્યાય નિમિત્તે બનાવેલ ઘટ વગાડવો.

૧૨-સ્વસત્તા સિવાયના મુલકોમાં દ્રવ્યગળ યા મૈત્રીગળના પ્રભાવે જીવદધાનું પાલન કરાવવું.

૧૩-ચૌદસો ને સુંમલીશ નવાં જિનમંદિર બનાવવાં અને ૧૬૦૦ સોળસો જિન-મંદિરોને જીર્ણોદ્ધાર કરાવવો.

૧૪-સાત વાર તીર્થયાત્રા કરવી.

૧૫-પ્રથમ વ્રતે નિરપરાધી-નિર્દોષ જીવ પ્રત્યે ' માર ' શબ્દ બોલવા બદલ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે ઉપવાસ કરવો.

૧૬-ખીન વ્રતે અજીણપણે અસલ લાખા બોજતાં પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે આયંબિલની તપશ્ર્ચા કરવી.

૧૭-ત્રીગ વ્રતે નિઃસંતાનનું ધન તજવું.

૧૮-ચોથા વ્રતે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યા બાદ પોતે પુનઃ ફરી પ્રવ્રણાનો પ્રતિજ્ઞ કરવો. ચાતુર્માસમાં ચારે માસ સ્વહૃદયર્થનું પાલન કરવું. શીલપાત્રનમાં કવચિન મનથી ખંડિત

યતા ઉપવાસ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે સ્ત્રીકાંગે, રચનથી ભગ યતા આગિન તપ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે કરવું, કાયાથી ભગ યતા એકામણુ પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે કરવું, પરિને દિનસે અખડ સ્થિતિ પાળવું, પરનારી પ્રત્યે શુભ ને ક્રેષ્ઠ પ્રારતી દૃષ્ટિ ગમવી બોપલદેવીના મગ્ધુ બાદ પરણવાનું મુત્તવી રાખવું, આગત્રિકાથે સાથે રાખના બોપલદેવીની સુચારુ મન મૂર્તિ ગનાની

૧૯-પાચમા પરિગ્રહ પરિમાણુ વનમા છ કરોડ સુનર્ણ સિક્કા, આઠ કરોડ રૂપાનાણુ હમ્મર હુલા પ્રમાણુ મણિગત્ત, બત્રીશ હમ્મર મણુ ઘી બત્રીશ હમ્મર મણુ તેલ, એક લાખ મણુ ચણા, બુનાગ, મગ વગેરે, પાચ લાખ અશ્વ, પાચ હમ્મર હાથી, પાચસો હોટ, પાચસો ધર, પાચસો હાટ, પાચસો માડા, પચાસ હમ્મર રથ, અગિઆર લાખ સગ્રામી અશ્વ, અઠાર લાખ સુભટ વગેરે

૨૦-છઠ્ઠા વ્રતે વર્ષાકાળમા પાટણુની હદ બહાર જવાનું મુત્તવી ગમવું.

૨૧-સાતમા વ્રતે મઘ-માસ-મધુ-માખણુ-મહુળીજ-તુચ્છ ક્વ-અન્નપયા ફલ-અનત કાય વગેરે અભક્ષ્યનો ત્યાગ કરવો એક જાતિના તબોલના ફક્ત આઠ બીડાની જ છૂટ રાખવી, સર્વદા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો, ચોમાસામા ઘી સિવાય અન્ય નિગયોનો ત્યાગ કરવો, લીલા શાકનો ત્યાગ કરવો, નિત્ય પ્રત્યે એકાસણુ કરવું તથા મર્વ સચિત્તનો ત્યાગ કરવો

૨૨-આઠમા વ્રતે મનમૂલકમાથી સાતે વસનોનો નિર્મૂળપણે ઉચ્છેદ કરવો

૨૩-નવમા વ્રતે ઉભય ઢાળ (મનાર-સાજ) પ્રતિક્રમણુ તથા સામાયિક કરવું અને સામાયિકમા ગુરુ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી સિવાય અન્ય સાથેનો વાર્તાલાપ બંધ કરવો દિનપ્રત્યે યોગશાસ્ત્રના બાર પ્રકાશ અને વીતરાગસ્તોત્રના ૨૦ પ્રકાશ કું ૩૨ પ્રકાશોનો સ્નાનપાચ કરવો

૨૪-દશમા વ્રતે ચાતુર્માસ દરમિયાન યુદ્ધાદિ મોકુદે રાખવા

૨૫-અબ્યાગમા વ્રતે પૌષધોપનાસમા ગત્રિએ કાઉરસંગધરાને રહેવું.

૨૬-બારમા અતિયિસવિભાગ વ્રતે દુષ્પ્રી સાધર્મિક મધુએ ઉપગનાં કરના દરનથે આવતા બોતેગ લાખ દ્રવ્ય માફ કરવા

૨૭-ચુરુમહારાજ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીને ઉત્તરનાની ધર્મશાળામા જે મુખ્યસ્થિકાનાં પ્રતિલેખક-સાધર્મિકો હોય તેને પાચસો ઘોડા ને બાર ગામના રત્રામી બનાવના અને સર્વ મુખ્યસ્થિકાનાં પ્રતિલેખકોને મળીને પાચ હમ્મર ગામ દેસં

૨૮-ઉપરાત ચુરુમહારાજ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી પાસે વાસશેષપૂર્વક ગર્જર્ષિ' નામક શ્રેષ્ઠ પદવી પ્રાપ્ત કરવી

અ' પ્રમાણે કુમારપાન મહારાજ સ્વ અને પરતુ કલ્યાણ સાધના સાથે જૈનશાસનની જે અનેક ઉન્નતિ સાધવા ભાગ્યનાન બની શક્યા છે તે માટે તેમને ખરેખર કાદિશ વદન હો.

(ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની પ્રથમની ૧૪ કલમ પ્રમાણેના કાર્યો તેમણે કર્યાં સમજવું)

મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી

ચાગિરાજ શ્રી આનંદધનવિરચિત પદ પંચાવનમું

(અનુસંધાન ૫૪ ૧૫૩ થી)

આ કારણથી સત્ત્વી વ્યાખ્યામાં સામાન્ય અને વિશેષ જાનેનો સમાવેશ થઈ જાય છે તેથી એ સામાન્ય તથા વિશેષને અલગ દ્રવ્ય માનવાની જરૂર રહેતી નથી. ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા જેનામાં હોય તે સત્ છે એ દૃષ્ટિએ જોઈએ ત્યારે પછી એના સામાન્ય તથા વિશેષને અલગ દ્રવ્ય માનવાની જરૂર રહેતી નથી. આ રીતે અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખવાથી બેદાબેદભાવ બરાબર સમજી શકાય છે. બેદ દેખાય છે તે પર્વાયની અપેક્ષાએ છે, અબેદ દેખાય છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે અને જાતે વસ્તુ એકી વખતે એક સાથે દ્રવ્યમાં રહે છે તેથી બેદાબેદનું રહસ્ય સમજાય છે વસ્તુધર્મના સ્વરૂપની વિચારણાનો પાયો સત્ત્વી વ્યાખ્યા સમજવામાં રહેલો છે. આ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ દરેક ભિન્નલક્ષણવાળા છે, છતાં પરસ્પર અપેક્ષિત છે.

આ સત્પણ્ડ-મતા એક છે, એમાં ખડ વિભાગ પડી શકે તેવું નથી અને તેને બાધા થઈ શકે તેવું પણ નથી. આ અભિપ્રાય જૈન સિદ્ધાંતનો છે, નિશ્ચય નયે આ વાત સુચોગ્ય છે અને એ વ્યાખ્યા પર સત્ત્વી આખી સમજણ રહેલી છે જે દર્શનકારે શુદ્ધ ઉપર નજર રાખે છે તે આત્માને નિત્ય ગણે છે, જેનું લક્ષ્ય પર્વાય ઉપર રહે છે તે અનિત્ય માને છે અને શુદ્ધ તથા પર્વાય બન્ને પર દૃષ્ટિ રાખનાર જૈનદર્શન આત્માને નિત્યાનિત્ય કહે છે. આ સર્વ દૃષ્ટિબિન્દુને ધ્યાનમાં રાખવાથી પ્રમાણજ્ઞાન થાય છે. એ વિચારણાના તત્ત્વસ્પર્શોજ્ઞાનને આત્મજ્ઞાન કહેવાય છે અને તેની સાથે બાકીના સર્વ દ્રવ્યનું જ્ઞાન થવાની જરૂર જ પડે છે એટલે આત્મજ્ઞાનમાં દ્રવ્યોનું જ્ઞાન સાહજિક હોઈ આ દ્રવ્યાનુયોગનો મોટો અગત્યનો વિષય બને છે.

સત્ત્વી વ્યાખ્યા સાથે પ્રથમ અન્યથ અને વ્યતિરેક હેતુ સમજવા યત્ન કરીએ. ત્યારપછી 'એના એક અખડ અને અખાદિત' સ્વરૂપને સમજવું મહેલું થઈ પડશે. આ અન્યથ અને વ્યતિરેક હેતુની સમજણ સ્વાદ્વાદમંજરી ગાથા ૨૧-૨૨ ની કીકામાં ખૂબ વિસ્તારથી આપવામાં આવી છે

'જ્યાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણું છે ત્યાં સત્પણું છે' આ અન્યથ હેતુ સમજવો. સર્વ વસ્તુ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ઉત્પન્ન થતી નથી કે નાશ પામતી નથી તેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક વસ્તુ સ્થિર છે પદાર્થમાં ઉત્પત્તિ વિનાશ થાય છે તે પર્વાયની અપેક્ષાએ થાય છે. આ રીતે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા હોય ત્યાં સત્પણું છે. આકૃતિ ફરે, આકાર ફરે, પણ મૂળ વસ્તુનું સામાન્ય-જેની જાતિ તો કાયમ જ રહે-આવો વસ્તુ-સ્વરૂપનો પ્રકાર એ અન્યથ હેતુ છે. દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક વસ્તુ સ્થિર છે અને પર્વાયની દૃષ્ટિએ પદાર્થોમાં ઉત્પત્તિ અને નાશ થાય છે. પર્વાયો ફરતાં જાય છે એવો આપણો

પ્રત્યક્ષ અનુભવે છે. કોઈ એમ ધારે કે કમળો ચવાથી આંખપડે સફેત વસ્તુ પીળી જણાય છે, એ દાખલો અહીં બધે બેસે તેમ નથી. પ્રાણીને ક્રોધ, ઉદાસીનતા, દર્પ વગેરે થાય છે એ હકીકતને નિધ્યા કહેવી એ આપણા જ્ઞાનાં પ્રત્યક્ષિતા થી વિરુદ્ધ છે, અનુભવથી ઊલટું છે અને એમાં કમળાનું દષ્ટાંત કામ આપી શકે તેમ નથી. આ ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રોધ ઉપર જણાવ્યું તેમ ભિન્ન છતાં પરસ્પરની અપેક્ષાવાળા છે અને તેથી ત્રણે મળીને વસ્તુનું એકમ બતાવે છે અર્થાત્ ત્રણે મળીને એક થાય છે. એકલી ઉત્પત્તિ અશક્ય છે, એ હોય એટલે સાથે વિગમ (નાશ) જરૂર હોય જ છે; અને તે જ વખતે એની રિયતિ કાયમ છે. એમાં કાયમાની પીઠ ઉપરના પાળનું દષ્ટાંત આપે છે. એ વાળના નાશ અને રિયતિ એની ઉત્પત્તિ વિના અશક્ય છે. વાત એ છે કે ઉત્પત્તિ, રિયતિ અને નાશ એ ભિન્ન લક્ષણવાળી ચીજો હોવા છતાં ત્રણે જોમાં હોય તે જ પદાર્થ હોઈ શકે છે, નહિ તો આકાશપુષ્પ જેવી દર્શા થાય. આ રીતે ઉત્પત્તિ, રિયતિ અને નાશ ત્રણે મુગ્ધ હોય ત્યાં પદાર્થત્વ-સત્ત્વ છે, એ જ્યાં હોય ત્યાં સત્તા છે અને ત્રણેનો સમૂહ એ પદાર્થનું-સત્ત્વનું લક્ષણ છે. એક હોય ત્યાં અન્ય હોય એ અન્યવ્યવ્યાપ્તિ છે. સોનાનો ઘટ હોય, તેનો મુગ્ધ બનાવવો હોય તો ઘડા તરીકે તેનો નાશ થાય છે, મુગ્ધ તરીકે તેની ઉત્પત્તિ થાય છે, પણ તે આખા સમય દરમિયાન સુવર્ણ તરીકે તો તેની રિયતિ કાયમ રહે છે. આ દષ્ટાંત બરાબર ધ્યાનમાં આવે એટલે અન્યવ્યવ્યાપ્તિનો ખ્યાલ થાય છે. દ્રવ્યની નજરે જોઈએ તો કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી કે તેનો નાશ થતો નથી. એટલે દ્રવ્યત્વની દૃષ્ટિએ વસ્તુની રિયતિ જ પ્રાપ્ત થાય છે. પર્વાય-દૃષ્ટિએ જોઈએ તો સર્વ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેનો નાશ થાય છે. આપણને વસ્તુમાં ફેરફારનો અનુભવ થાય છે એ પર્વાયાત્મક છે. આ ઉત્પત્તિ, રિયતિ અને વિનાશ-વાળી સર્વ વસ્તુ-સર્વ દ્રવ્યો હોઈ જ્યાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રોધતા હોય ત્યાં સત્ત્વ છે, સત્ત્વ પશું છે એ અન્યવ્યવ્યાપ્તિ યદ્ધ. અને પર્વાયોનો તો પાર નથી તેથી પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનંત-ધર્માત્મક છે. એટલે ‘જ્યાં જ્યાં અનંતધર્માત્મકપણું ન હોય ત્યાં ત્યાં સત્ત્વ પશું ન હોય’ એ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિ છે. આમાં વસ્તુતત્ત્વ-સત્ત્વ પશું છે અને અનંત ધર્માત્મકત્વ સાધ્ય છે, એમાં વ્યતિરેકી હેતુ છે એટલે જ્યાં સાધ્ય ન હોય ત્યાં સાધન ન જ હોય. એ રીતે જ આ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિની સિદ્ધિ થાય, કારણ કે દષ્ટાંત વગર પક્ષની અંદર જ હેતુથી સાધ્યની સિદ્ધિ થાય છે, એટલે એમાં પક્ષની બહારના દષ્ટાંતનું પ્રયોગન જ રહેતું નથી. આ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિને બરાબર સમજીએ.

આત્મામાં જ્ઞાનોપયોગ, દર્શનોપયોગ, કર્તૃત્વ, ભોક્તૃત્વ, આઠ પ્રદેશની નિશ્ચળતા, અમૂર્તત્વ, અસંખ્ય પ્રદેશપણું, જીવપણું વગેરે એના સદ્ભાવી ધર્મો છે. એ એની સાથે નિરંતર રહે છે. (જૈનપરિભાષામાં એને ‘ગુણ’ કહેવામાં આવે છે.)

નૈયાયિકો આત્માની સાથે જ્ઞાનનો સમવાય સંબધ માને છે, એ આત્માનું લક્ષણ જ્ઞાન નથી જ્ઞાનતા અને તેટલા માટે સમવાયને અલગ દ્રવ્ય માને છે. જૈનદર્શન જીવને ઉપયોગરૂપ માને છે. જૈનદર્શન આત્માને કર્તા માને છે. સાંખ્યો આત્માને નિર્લિપ્ત માને છે. કર્મનો કર્તા આત્મા છે અને તેથી કર્તૃત્વ એનો ‘ગુણ’ માન્યો છે.

જેન દર્શન આત્માને લોકતા માને છે. કરેલ કર્મનું ફળ એ લોગવે છે. એ રીતે બૌદ્ધ-ક્ષણિકવાદીથી જૈનદર્શન જુદું પડે છે.

આત્માના આઠ રુચકપ્રદેશો રિચર રહે છે. મિહતા સર્વ પ્રદેશ રિચર રહે છે, બાકી સંભારી જીવોના વ્યાયામ, દુઃખ, પરિતાપને લઈને આઠ સિવાયના બાકીના સર્વ પ્રદેશો પ્રવૃત્તિશીલ રહે છે.

આ જીવ સ્પર્શ, રમ, ગંધ અને વર્ણથી રહિત હોઈ નિશ્ચયનયથી જાતે અમૂર્ત છે.

પ્રત્યેક આત્મામાં લોકાકાશના પ્રદેશો જોટલા પ્રદેશો છે. વૈશેષિકનૈવાયિકની માફક જીવને પ્રદેશની અપેક્ષાએ વ્યાપક માનવામાં નથી આવતો, પણ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વ્યવહાર નયના મતે પ્રદેશોથી વ્યાપક માનવામાં આવે છે.

જીવપણું (જીવત્વ) વ્યવહારથી દસ પ્રાણ ધારણ કરવા તે અને નિશ્ચયથી ચેતના-આ જીવનું જીવત્વ છે. આ સર્વ સદ્ભાવી ધર્મની વાત છે. હર્ષ, વિષાદ, સુખ, દુઃખ-ક્રમભાવી- (પર્યાયધર્મ)માં આવશે, જેની વાત હવે પછી થશે.

એવી જ રીતે ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યો અનંતધર્માત્મક છે. ધર્માસ્તિકાય ગતિસદાયક છે, અધર્માસ્તિકાય રિચિતસદાયક છે. એ પ્રત્યેક પદાર્થ અમંજ્યાત પ્રદેશો હોઈ જ્ઞાનથી જાણી શકાય તેવા છે અને એ પોતાના સ્વરૂપમા કાયમ રહે છે તેથી અવસ્થિત છે, એમાં સ્પર્શોદિ ન હોવાથી એ જાનને જાતે અરૂપી છે, એકવ્યક્તિરૂપ હોવાથી એક છે અને સ્વયં ક્રિયા રહિત હોવાથી નિષ્ક્રિય છે. આવી રીતે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય અનંતધર્માત્મક છે.

પુદ્ગલનું અનંતધર્માત્મકત્વ તો દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. એક ધડે લઈએ તો તેનું કાયાપણું, પાકાપણું, મોટાપણું, પહોળાપણું, ઝીવા (મોઢિયું) હોવાપણું, જળધારણુ શક્તિપણું, એનું ચેતત્વ, નવાપણું, જૂનાપણું વગેરે એમાં તો અનંત ધર્મો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

આણું અનંતધર્માત્મકપણું જ્યાં ન હોય ત્યાં સત્ત્વ ન હોય એ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિ થઈ. આ અનુમાનમાં-આ વ્યાપ્તિમાં અમિદ્ધ કે વિરુદ્ધ કે એવો કોઈપણ દોષ આવતો નથી. આવા પ્રકારની અન્યથાવ્યાપ્તિ અને વ્યતિરેકવ્યાપ્તિ ‘સત્ત્વ’ની વ્યાખ્યાને અંગે રહેલી છે એ જ્યારે બરાબર જ્ઞાનમાં આવે ત્યારપછી સમગ્રય કે એ સતત્ત્વ-સત્તા એક છે, અખંડ છે અને અબાધિત છે. સત્ત્વની વ્યાખ્યા સમગ્રય તો એ સત્ત્વપણાની એકતા, અખંડતા અને અબાધિતતા સરળ હકીકત છે, સમગ્રજીવ જાય તેવી છે.

અહીં જે દ્રવ્યનું લક્ષણ બાંધ્યું તે સત્ત્વનું લક્ષણ છે અને તે હોવાપણું તે સત્ત્વ અથવા સત્તા છે. આ મત્તા એ સમુચ્ચય લક્ષણ હોઈ એક છે, કારણ કે કોઈ પણ વસ્તુનું લક્ષણ તેજ કહેવાય કે જે સર્વાંશે હાજર હોય અને જેમાં એક દેશે પણ લક્ષણની ગેરહાજરી ન હોય. એ રીતે જોઈએ તો ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતા પ્રત્યેક સત્ત્વપદાર્થમાં સર્વ કાળે અને પ્રત્યેક સમયે હાજર હોવાથી એ હોવાપણું એક છે, એમાં વિભાગ ન હોવાથી એ અખંડ છે અને એ લક્ષણમાં અપવાદ ન હોવાથી એ અબાધિત છે.

જૈન દર્શનનું આ સત્ત્વસ્વરૂપ છે અને ચેતનને જોળખવા માટે તેના જ્ઞાનની જરૂર છે. કોઈ કોઈ દર્શન સપૂર્ણ સત્ત્વપદાર્થને કેવળ ધ્રુવ માને છે. આ મત શંકરાચાર્યના

વેદાંતદર્શનનો છે. કાષ્ઠ દર્શન મતપદાર્થને નિરુચ્ય ક્ષણિક માને છે એટલે એ પદાર્થને
 માત્ર હિપ્પાસ અને વ્યયનીય માને છે. એ મત બૌદ્ધદર્શનનો છે. કાષ્ઠ દર્શન ચેતનતત્ત્વરૂપ
 મતને કેવળા મુખ (દૃશ્ય નિત્ય) માને છે તે મત સાંખ્યદર્શનનો છે અને નૈવાલિકા તથા
 વૈશેષિકા અને મતપદાર્થોમાંથી પરમાણુ, ધ્રુવ, આત્મા આદિ કેટલાક મતપદાર્થોને દૃશ્ય
 નિત્ય અને ધર, વન આદિ કેટલાક મતને માત્ર હિપ્પાસવ્યયશીલ (અનિત્ય) માને
 છે. જૈનદર્શનનું મતનું તત્ત્વ એ મર્ત્ય દર્શનપ્રકારની વ્યાખ્યાથી અલગ છે તે અદ્વૈત બના-
 વું છે, તે ત્રિકાસાગ્રાધિત છે અને ત્રણે કાળમાં ચરાચર લાગે તેવું છે. અંશ મત
 એ મત તો છે, પણ એ ત્રણે કાળે હો નહિ તેથી એમાં ત્રાપ આવે છે. જૈન દર્શનની
 મતપદાર્થની વ્યાખ્યા એક જ છે, અખંડ છે અને અગ્રાધિત છે. તેની માથે સ્વાત્
 સ્વાત્વાર્થી તેનો માથો ખ્યાલ આવે છે, કમળ કે સત્ત્વી અપેક્ષાએ સત્ છે, જન
 અમત્તની અપેક્ષાએ નથી, તેથી સ્વાત્ સ્વાત્વા વગર તો આખો અર્થ ખોટો થઈ જાય.
 આ વાત પણ માથે જ જ્ઞાનમા ગણવાની છે.

કોઈ સ્થાયીભાવ પણ છે અથવા હોવો નોંધ્યો, નહિ તો એમાં રિચિત કે રિચરતા જેવું તત્ત્વ જ રહેતું નથી એ વાત પર ખ્યાલ ન રહ્યો અને પરિણામે દુનિયાને પર્યાયની નજરે અંશ સત્યો બતાવી શક્યા. એ પ્રમાણજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો આ ‘રૂપબ્રમ’ ખોલો જ રહ્યો, એનાથી દોરવાઈ જવાની વાતને દૂર કરવી જ રહી અને એના પર વિનય કરવા માટે તેનું સદ્બ્રમ જ્ઞાન કરી તેના પરત્વે સર્વ અંશ પર નજર રાખનાર પ્રમાણજ્ઞાનનો આશ્રય લેવો જ રહ્યો.

આ રૂપબ્રમ આરોપ કરેલો ધર્મ છે, એમાં વસ્તુસ્વરૂપનું મૂળ જ્ઞાન નથી, એમાં અંશના ગ્રહણને સર્વ ગ્રહણનું સ્થાન અપાયું છે અને એવા રૂપબ્રમમાં પડી જવાથી વસ્તુનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન કદી પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી, એ વાત ઉપર અહીં ખાસ ધ્યાન આપવાનું છે. આ દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં રૂપબ્રમથી પ્રાપ્ત થતું જ્ઞાન સર્વ આરોપ કરેલું માલૂમ પડશે. તે તે અંશે સત્ય હોવા છતાં, એટલે નિર્ણય મૂળ ચર્ચાને પરિણામે આવેલ હોવા છતાં, એ રૂપબ્રમથી અંશ હોઈ તે સમસ્તનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને તેથી આરોપદ્વારા એના અંશ-જ્ઞાનમાં સર્વસત્ય મનાવવાનો મિથ્યા પ્રવાસ થાય છે. પછી એમાંથી માયાનો સિદ્ધાંત કાઢવો પડે છે, રૂપ દેખાય છે તે પણ બ્રમ છે એમ માની આખો બંધ રાખવી પડે છે અને તે રીતે ચેતનજ્ઞાન-આત્મજ્ઞાન આડી અંધારી આવી જાય છે.

આ રીતે ચેતનનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મગજનું હોય તો સત્તા શું છે? સત્તનું સ્વરૂપ કેવું છે? એને સમજવા માટે અસતથી એને કેમ અલગ રાખી શકાય? એની વિચારણામાં સ્વાત્ત્વ ને શું સ્થાન છે? એ સર્વ વિચારનું ઘટે. એ માત્ર દ્રવ્યની નજર સ્વીકારી, એ માત્ર પર્યાયની નજર સ્વીકારી, એ એકાદ અંશને અધિક મૂલ્ય આપી દીધું તો રૂપબ્રમમાં પડી જવાશે, માટે સત્પદાર્થને જોળખી રૂપબ્રમનો ત્યાગ કરે અને ભૂદેયુકે આરોપ કરેલા ભાવોમાં અટવાઈ ન જાય. એને જોળખવા તો જરૂર પડશે, પણ એના એક એક અંશે સમજી અંશને અંશનું જ સ્થાન આપવું, એમાં પરિપૂર્ણતા ન માગી લેવી-એ આત્મજ્ઞાનનો પાયો છે.

રૂપ કે આરોપ એ આત્મા નથી, એના ધર્મો તો તદ્દન જુદા છે એને પામવા-સમજવા મુશ્કેલ છે અને એને સમજવા માટે રૂપ અને આરોપનો ભ્રમત્યાગ એ પ્રથમ અગત્યની આગત છે. ખાકી આત્માની સાથે એનાં અનેક નામો થાય, રૂપ થાય, આકાર થાય, રંગ થાય-એ સર્વ આરોપ કરેલી-તેના ઉપર લાટેલી ખાબતો છે. આત્મા પોતે નથી દેવઅંદ કે નથી હીરાઅંદ, એ કાળો નથી કે ગોરા નથી, એ લૂલો નથી કે લંગડો નથી, એનાં નામ અને રૂપ જુદાં જુદાં થયાં છે તે સર્વ આરોપ કરેલી બાબતો છે.

એના ધર્મ તો ગોર છે-બીજા જ છે. એનું લક્ષણ ઉપયોગ છે. બોધરૂપ વ્યાપાર એ એની બાબ્યા છે. એના પર્યાય દ્વર્ષા કરે છે, કારણ કે એક જ અવસ્થાવાળા નથી હોતા. કેટલાક પર્યાયો એક અવસ્થામાં હોય છે તો કેટલાક પર્યાયો બીજી અવસ્થામાં મળી આવે છે. આ પર્યાયોની જુદી જુદી અવસ્થાને ‘લાવ’ કહેવામાં આવે છે. એ ભાવો કર્મના ઉપસમથી, ક્ષયથી, ક્ષયોપસમથી અને ઉદયથી થાય છે. દ્રવ્યના અસ્તિત્વથી પોતાની જાતે જ પારિજ્ઞામિક ભાવ કાયમ રહેલો છે. સંમારી અથવા મુક્ત આત્માને આ પાંચ ભાવો પૈકી કોઈ કોઈ ભાવ અવસ્થા હોય જ. અજીવમાં એ પાંચ ભાવો પૈકી ચારના પર્યાયોનો સંભવ નથી, તેમાં એક પારિજ્ઞામિક ભાવ જ હોય છે. અહીં એક બીજી વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

આ પામે ભાવો (ઔપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔદયિક અને પારિણામિક) જીવમા એક સાથે બધા હોય છે એવો ડાઈ નિયમ નથી દા ત મુક્ત જીવોમા ક્ષાયિક અને પારિણામિક બે ભાગ જ હોય છે, જ્યારે સસારી જીવોમા કોઈ ત્રણ ભાગના, કોઈ ચાર ભાગના અને કોઈ પાંચ ભાગના હોય છે એમા ત્રણ એટલી છે કે સસારી જીવ બે ભાગના હોતા નથી એટલે મુક્ત જીવોમા પચાસ બે ભાગના અને સસારી જીવોમા પચાસ ત્રણથી પાંચ ભાગના પ્રાપ્ત થાય છે ઉપયોગરૂપ લક્ષણ સર્વ જીવોમા પ્રાપ્ત થાય છે જ્યાં જ્યાં જીવ હોય ત્યાં ત્યાં ઉપર પ્રમાણે જેથી માડીને પાંચ ભાવો જરૂર હોય છે એ પાંચ ભાવો પૈકી એક પણ ન હોય ત્યાં જીવત્વ હોતું નથી

આ રીતે ચેતન-આત્માનો ધર્મ તો તદ્દન ઝોર-જુદો જ છે એ ઉપયોગલક્ષણવાળા આત્માને જરાયર સમજવા મટિના આ બધા પ્રયત્નો છે આત્મામા અનંત ગુણપચાસ છે, પણ એ સર્વમા ઉપયોગ જ મુખ્ય છે અને ઉપયોગ સ્વરૂપરૂપક હોવાથી તે પોતાનું તથા ધર્મ પર પચાસીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી છે આપણે આ ચર્ચા કરીએ છીએ એમા શકા કરીએ છીએ, એનું સમાધાન કરીએ છીએ-એ સર્વ ઉપયોગને લીધે જ થાય છે અને લક્ષણ સ્વરૂપથી જિજ્ઞાસુ ન હોવાને કારણે અને ઉપયોગ બધા પચાસીમા મુખ્ય હોવાથી ઉપયોગ જ આત્માનું લક્ષણ બને છે

આ આખા સ્વરૂપચિત્તવનમા પારિણામિક ભાવને મરાળગ સમજવા યોગ્ય છે એ જીવસ્વરૂપ છે અને ચેતનનો સ્વભાવ છે એ ન હોય તો ચેતન ન હોય એમ સમજવું બીજા સર્વ ભાવો કોઈ વાગ હોય અને કોઈ વાર ન પણ હોય પણ આ જીવસ્વરૂપ પારિણામિક ભાવ તો સર્વ આત્મામા સર્વ કાળે પ્રાપ્ત થાય જ છે અને તેથી તેને મુખ્ય લક્ષણ ગણનામા આવેલ છે બાકીના ભાવોમાથી કેટલાક અવગણ સર્વ કોઈ વાર હોય છે, કોઈ વાર જોઈ ન પડતા હોય છે, પણ પારિણામિક ભાવ તો સર્વ કાળે હોય જ છે ઉપયોગ આત્માનો ધર્મ છે, એ ઝોર છે-જુદો છે, અલગ છે, અજીવથી એને જુદો પાડનાર છે અજીવમા અજીવત્વ પારિણામિક ભાવ છે આ પારિણામિક ભાગ દ્રવ્યનું પારિણામ છે, જે દ્રવ્ય દ્રવ્યના અસ્તિત્વથી જ પોતાની જાતે જ ઉત્પન્ન થયેલ છે, એટલે કોઈ પણ દ્રવ્યનું સ્વાભાવિક સ્વરૂપપરિણામ જ પારિણામિક ભાગ કહેવાય છે

બીજા ભાવો કોઈ વાગ મળે અને કોઈ વાર ન પણ મળે, કારણ કે એ કર્મની અપેક્ષા રાખે છે તેથી લક્ષનાશમા ગહેનાગ હોવા છતાં કાંદાચિક છે, અને તેથી તેને ઉપ લક્ષણ કહી શકાય જીવનું ઉપયોગ લક્ષણ કહેવામા આવે ત્યારે તેના જીવત્વને અંગે તે મમજવાનું છે અને તે પારિણામિક ભાવને અંગે જ એમ ધ્યાનમા રાખવું સસારનું આજીવ સ્વરૂપ પર્વાય છે અને પર્વાય તો પવટનભાવ પામતા જાય છે આ સસારમા નામ અને રૂપ દ્વારા કરે છે એ પર્વાયપવટન છે, અને એને લઈને દેરફાર થાય તે પણ નજર પડે છે, પણ ચેતનનો ધર્મ તો કોઈ અવગ વસ્તુ છે અને તેને મમજવાની ખાસ જરૂર છે

તે મમજના એટલે ખૂબ સ્પષ્ટતા થાય છે સત્તુસ્થિતિની આ સમજણ તે આનંદ છે, એ તત્ત્વ છે, એની પ્રાપ્તિ એ સાધ્ય છે વૈશેષિક ગ્રંથ પ્રમાણે સત્તા દ્રવ્ય ગુણ અને કર્મમા રહે છે, પણ મામાન્ય અને વિશેષમા રહેતી નથી-હોતી નથી આ વાત સમિત્રીન નથી એ તો દિવસ મનાય અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરવો અને જ્ઞાતા તેનું અસ્તિત્વ

(સત્તા) ન સ્વીકારવું એ બધેએસતી વાત નથી. એને દ્રવ્યથી જુદી માનવા જતાં તો અનેક હોય દેખાય છે. ઘટનું ઘટત્વ ઘટથી અલગ માનવા જઈએ તો ઘટ પોતે અસત્ થઈ જાય છે એટલે સત્તા દ્રવ્યથી જુદી ન હોઈ શકે.

જ્ઞાન પણ આત્માથી જિજ્ઞાસુ ન હોઈ શકે. આત્માને જડ માનવો અને પછી બુદ્ધિદ્વારા સમવાય સંબંધથી તેને જ્ઞાન થાય છે એમ માનવું એ વાતમાં ઘણી ગૂંચવણ દેખાય છે. એમાં કર્તા કોણ કહેવાય અને કર્મણ કોણ કહેવાય એનો ઘાટ જ બેસતો નથી. ખરી વિચારણા મુક્તદશાના આનંદની છે. વૈશેષિકો માને છે કે આ જ્ઞાન પણ ઉપાધિ છે, અને મોક્ષદશામાં જ્ઞાન રહેતું નથી. આવા પ્રકારની આત્માની લક્ષણા અગ્રાહ્ય છે. અનંત સુખનું સંવેદન એ મોક્ષ છે, ત્યાં સુખદુઃખની વ્યાવહારિક કલ્પનાનો અભાવ છે, પણ જ્ઞાનાનંદનું નિરતિશય સુખ તો સર્વકાળ ગ્રાહ્ય છે. એમ ન હોય તો જડ અવસ્થા જેવી પરિસ્થિતિ કે જેમાં કોઈ પણ પ્રકારના આનંદનો અનુભવ નથી તેને પ્રાપ્ત કરવા કોણ પ્રયત્ન પણ કરે ?

ઈન્દ્રિયના વિષયોમાં પ્રવૃત્તિને સુખ માનવું એ રાગનું કારણ છે, પણ મોક્ષસુખનો અનુભવ એ કાંઈ વિષયવિદિ પ્રવૃત્તિનું કારણ નથી, એટલે એ બંધનરૂપ નથી અને ઉત્કૃષ્ટ દશાએ પહોંચેલા આત્માને એની ઇચ્છા થાય તેટલો રાગ પણ આખરે ન રહેતો હોવાથી એમાં રાગરૂપને સ્થાન જ નથી. સંપૂર્ણ કર્મોનો ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થવાવાળા પરમ સુખ અને આનંદરૂપ આ મોક્ષ છે અને એ મોક્ષને સુકિતયુક્ત સમજવાનો આ પ્રયત્ન છે.

આ આનંદની વિષુળતા એ ખરું તત્ત્વ છે. એની ઇચ્છા કરવામાં વિષયસુખની વાંછા ન હોવાથી બંધન નથી થતું, અને અંતે ત્યારે સાચું તત્ત્વ સાંપડે છે ત્યારે તો મોક્ષે મયે ચ સર્વત્ર નિઃસ્પૃહો મુનિસત્તમઃ એટલે ઉત્તમ મુનિ તો મોક્ષ અને સંસાર બન્નેમાં નિઃસ્પૃહ રહે છે. ખૂદ આનંદધનજીએ પોતે જ શાંતિનાયજ્ઞના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે 'મોક્ષ સંસાર બિહુ સમ ગણે, ઈન્દ્રિયો હોય તુ જાણુ રે,' એટલે તને જાણનારો મોક્ષ અને સંસાર બન્નેને સરખા ગણે છે. આ સરખા ગણવાની વાત જુદી છે, પણ સાંવૈદિક મોક્ષ થયા પછી જ્ઞાન પણ રહેતું નથી એ વાત માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ બધેએસતી નથી, કારણ કે એમ હોય તો પછી પથ્થર કે ધૂળના રોડા વચ્ચે અને આત્મા વચ્ચે કશો તફાવત રહેતો નથી અને આપણે પદાર્થની વ્યાખ્યા જોઈ ગયા, એમાં જે ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિની વાત વિચારી તે પણ અર્થવજરની થઈ જાય છે. જ્ઞાનના પર્યાયો ક્યાં કરે એ પારિણામિક લાભ છે. પારિણામિક લાભ એ ઉપયોગ છે અને ઉપયોગ એ જીવત્વ છે-જીવતું લક્ષણ છે, તેથી અનંતજ્ઞાનનો આસ્વાદ કરવો એ ખરું તત્ત્વ છે અને એના વિલાસમાં નિરતિશય આનંદ છે, સામ્યપ્રાપ્તિ માટે કરેલા અનેક પ્રયત્નની પરિકાષા છે અને એ પરાકાષ્ટામાં પ્રાપ્તવ્ય અસાધારણ જ્યેષ્ઠો મુદો છે.

આત્માના સહભાવી ધર્મ-ગુણો પોતે નિર્ચલ છે, પર્યાયો કમસર ક્યાં કરે છે. અનંત ગુણોનો અખંડ સમુદાય તે દ્રવ્ય છે. એમાંથી ચેતના, આનંદ, વીર્ય, આરિત્ર વગેરે પરિમિત ગુણો જ સાધારણ બુદ્ધિવાળા જીવસ્થની કલ્પનામાં આવે છે, બધા ગુણો સમજવામાં આવતા નથી. જેટલા જાણી શકાય છે તેના અનંત પર્યાયો થાય છે અને એ રીતે જેટલા

જાણી શકાય છે તેના કાગળખૂત ગુણોનો અનુદાર કરાય છે. પાર્શ્વે પ્રવાહરૂપે આવ્યા આવે છે. એ પ્રત્યેક પ્રવાહની કાગળખૂત એક એક ગુણશક્તિ હોય છે અને એવી અનત શક્તિઓનો સમુદાય તે દ્રવ્ય છે. આમાં પણ બેઠની માપેક્ષતા તો જરૂર મ્હે છે. અબેદ દૃષ્ટિથી પર્યાય પોતપોતાના કારણખૂત ગુણસ્વરૂપ અને ગુણ દ્રવ્યસ્વરૂપ હોવાથી દ્રવ્યગુણ-પર્યાયાત્મક જ કહેવાય છે. દ્રવ્યમાં કેટલાક ગુણો મર્માધારગુણ હોય છે. દા. ત. અસ્તિત્વ, પ્રદેશત્વ, જ્યેષ્ઠત્વ વગેરે અને કેટલાક અમાધારગુણ હોય છે. જેમકે ચેતના ગુણ આત્મામાં હોય છે, રૂપ ગુણ પુદ્ગળમાં હોય છે. અમાધારગુણ ગુણ અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા પર્યાયને લક્ષ્ણને જ પ્રત્યેક દ્રવ્ય એક બીજાથી ભુલ પડે છે.

આ દ્રવ્યની સત્તા એક છે, અખંડ છે અને અપ્રાપ્તિ છે એનો ખ્યાલ આ રીતે કાઢક થયો. આત્મા દ્રવ્ય છે, એના અનેક સદભાગી ગુણો છે અને ક્રમશઃની પર્યાયો છે. તેને ઝોળખાઈ ઉપરઉપરની દૃષ્ટિનો ત્યાગ કરી, રૂપબ્રમ છોડી દઈ, એ મર્મ આરોપ કરેલી બાળત છે એની ખાતરી કરી, ચેતનના મૂળ ધર્મ તો અવગ છે—એને શોધી કાઢવા એ આનંદસ્વરૂપ છે, આનંદનો દગલો છે, આનંદનો ભગ છે અને એ ખરું આત્મતત્ત્વ છે.

ચેતન ! આ રીતે આત્માને પ્રાપ્ત કરી શકાય પૃથક્કરણ કરી એને સમગ્રએ ત્યારે એનું વિદ્યુત સ્વરૂપ ખ્યાનમાં આવે છે, એનું અમલ સ્વરૂપ માપડે છે, એના વિકારો ઝોળખાઈ જાય છે, એની વિભાવદશા ખ્યાલમાં આવે છે અને એનું અનત આનંદ-સ્વરૂપ નજરમાં આવે છે એના ગુણપર્યાયોનો બાવ ન્હામજતા, એનું લક્ષણ બરાબર લક્ષ્યમાં લેતા, એની સાથે જોડાઈ ગયેલું પણ તારવીને અલગ પાડી શકાય તેવું મક્ક માલિન્યમય કર્મપ્રાધાન્ય સ્વરૂપ સમગ્રમય, ત્યારે એ આનંદગાનનદમય, વિશુદ્ધ ચારિત્ર-મય, અનતશક્તિના ધણીને ઝોળખાય ખરું તત્ત્વ એ છે અને એને સમજવા માટે જ અનત તર્કપર પગ અને હેતુવિચારણા કરવામાં આવે છે.

આનંદના સ્વરૂપ પર દરેક પદમાં કાંઈ કાંઈ વિવેચન થયું છે. એના પર એક સમુચ્ચય લેખ પણ તૈયાર કરવા માગ્યો છે, એ આનંદને સમગ્ર આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો એમાં જીવનયાત્રાનું સાધ્વ્ય છે, પ્રયત્નની સિદ્ધિ છે અને ચક્રબ્રમણોનો છોડો છે ?

મોક્ષિક

૧. આ પદનો અર્થ વિચારવામાં એ લખલગ એ વર્ષ લીધા છે. છવટિ એનો અર્થ બારસો તેવો લખ્યો છે, પણ તેમાં પૂરતો સતોષ થયો નથી, તોષ જરૂર થયો છે અને મળતુ પદ ૮૭ મું છે, ત્યાં જરૂરી વિશેષતાનો ભાસ થયો તો પ્રસંગ લઈ વિચારણા આગળ લખાવવા પ્રયત્ન થયો. આ પદ મને અનેક દૃષ્ટિનો સમુચ્ચય ક્ષત્રવતાર, નિશ્ચય નયનો આશાસ કરાવનાર અને યોગીના અપ્રતિમ આત્મભાવને વ્યક્ત કરનાર આત્માના ઠીકણમાંથી નીકળી પડેલું જણાયું છે તથા લાંબીના પદમાં અસાધારણ ભાવ લરી હીરો છે આ સહજ ક્યન છે, આત્મોદ્ધારની વિશ્રુતિ છે, યોગનો મહાન ચમત્કાર છે. હજી એ પદ હું સમજ્યો છું એવો મારો દાવો નથી, પણ જેવું સમજાયું તેવું અહીં લખ્યું છે. એની વિચારણામાં સ્વાદ્વદનજરી, તત્ત્વાર્થ દીક્ષ, દ્રવ્યગુણપર્યાયોનો સંસ અને બીજા અનેક ગ્રંથોનો ઉપયોગ કર્યો છે. એ વિષય પર આવળવા પડેલી વિચારણામાં અવારનવાર લખવાનું જરૂર થયો એમ જણાય છે.

મનના ભેદો

અને

તેને વશ કરવાના સરળ ઉપાયો

[યોગનો સર્વ આધાર મન ઉપર છે. મનની અવસ્થાઓ જાણવા સિવાય અને તેને ઉચ્ચ સ્થિતિમા મૂક્યા સિવાય યોગમા પ્રવેશ થઈ શકતો નથી, જેથી પ્રથમ મનની સ્થિતિના ભેદો જાણી, ત્યારબાદ મનની એકાગ્રતા કરામા જે જે બાળતો ઉપયોગી જણાઈ છે, તે તે બાળતોનો સમ્રદ્ય યોગશાસ્ત્ર વિગેરે મન્યોમાથી લઈને જણાવવામા આવેલ છે]

મનના ભેદો—૧ નિક્ષિપ્ત, ૨ પાતાયાત, ૩ મ્લિષ્ટ અને ૪ સુલીન

“ નિક્ષિપ્ત મનને ચપળતાછટ છે અને યાતાયાત મન કાષ્ઠક પણ આનંદવાળું છે. પ્રથમ અભ્યાસમા આ બંને જાતના મનો હોય છે અને તેમનો વિષય વિકલ્પને ગ્રહણ કરાનો છે ”

વિવેચન—પ્રથમ અભ્યાસી જ્યારે અભ્યાસ શરૂ કરે છે ત્યારે મનમા અનેક જાનના વિદ્યેષો આત્મા દરે છે, મન ફરતું નથી અને ચપળતા કર્યા જ કરે છે. પ્રથમ અભ્યાસી મનની આવી ચપળતા અને વિદ્યેષતા જોઈ નિરાશ થઈ જાય અને પોતાનો અભ્યાસ મૂકી દે તો મન છૂગી જશે, પછી કંઈ સ્વાધીન નહીં થાય, પણ હિંમત રાખીને પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારીને તો ઘણી ચપળતા અને વિદ્યેષતાવાળું મન શાંત થઈ સ્વાધીન થઈ જશે. પહેલી ‘ નિક્ષિપ્ત ’ દશા જાણ્યા પછી યાતાયાત દશા છે. યાતાયાત એટલે જલ્દી અને આવડું જરા વાર મન સ્થિર રહે, વળી આંદુ જાય અર્થાત્ વિકલ્પ આવી જાય, વળી સમજાવીને યા ઉપયોગથી સ્થિર કરાય, વળી આંદુ જાય, આ ‘ યાતાયાત ’ અવસ્થા છે. પહેલી ક્રાંતિ બીજી શ્રેષ્ઠ છે અને તેમા કાષ્ઠક પણ આનંદનો લેશ રહેલો છે, કારણ કે જેટલી વાર સ્થિર રહે તેટલી વાર તો આનંદ ભોગવે છે.

“ મ્લિષ્ટ નામની મનની ત્રીજી અવસ્થા સ્થિરતા અને આનંદવાળી છે, તથા ‘ સુલીન ’ નામની ચોથી અવસ્થા નિશ્ચળ અને પરમાનંદવાળી છે. જેના નામ તેના જ તેના ગુણો છે અને તે જ બે મનને ગ્રહણ કરવાનો—આદરવાનો નિષય છે, એમ જ્ઞાતી પુરુષોએ કહ્યું છે ”

વિવેચન—જેટલી મનની સ્થિરતા તેટલો આનંદ ત્રીજી મનની અવસ્થામા બીજી કરતા સ્થિરતા નિશ્ચે હોનાથી આનંદ પણ વિશેષ હોય છે, તેથી પણ અધિક સ્થિરતા ચોથી અવસ્થામા છે. તેમા મન નિશ્ચળ થાય છે અને તેથી આનંદ પણ અનૌકિક થાય છે. તે મનનો વિષય આનંદ ને પરમાનંદ છે.

આ પ્રમાણે મનને ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરવાના ક્રમરૂઠે અભ્યાસની પ્રવ્રજતાથી સાલબન અને નિરાવબન ધ્યાનની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે.

“ યોગીએ મન, વચન અને કાયાની ચચળતાનો ધણ પ્રયત્નપૂર્વક ત્યાગ કરવો અને રસના ભરેલા વાસજીની માફક આત્માને શાંત તથા નિશ્ચળ ધણો વખત ધારી રાખવો ”

વિવેચન—ગ્સના વાસજીની માફક (વાસજીમા ગહેલા રસની માફક) આત્માને નિશ્ચળ ધારી રાખવો ગ્સને નિશ્ચળ ધારી રાખવા માટે તે ગ્સના આધારભૂત વાસજીને સ્થિર રાખવું જ જોઈએ વાસજીમા—આધારમા જેટલી અસ્થિરતા તેટલી અસ્થિરતાની અસર આપેલ ઉપર થાય છે આ જ હેતુથી આત્મા લગવાનું શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજએ જણાવ્યું છે કે મન, વચન, કાયાને જરાપણ ક્ષોભ ન થાય એ માટે બહુ જ પ્રયત્ન કરવો કેમકે મન, વચન, કાયા આધારરૂપ છે અને આત્મા તેમા આધેશરૂપે રહેલો છે આધારની વિકળતા થા અસ્થિરતાની અસર આપેલ ઉપર થાય છે આ અસ્થિરતા ‘એકાગ્રતા’ કર્યા મિવાય બધ થઈ શકતી નથી અને એકાગ્રતા કરવામા પણ ક્રમસર અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે એકાગ્રતા થતા ‘લય’ અને ‘તત્ત્વગાન’ ની સિધ્ધિ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, માટે આત્માને નિશ્ચળ ધારી રાખવો અને મન, વચન, કાયામા ક્ષોભ ન થાય તે માટે એકાગ્રતા અવશ્ય કરવી

એકાગ્રતા—મનની વારંવાર પરિવર્તન પાર્મિતી સ્થિતિને શાંત કરવી અને મનને કોઈ એક જ આકૃતિ કે વિચાર ઉપર દૃઢતાથી જોડી રાખવું તેને એકાગ્રતા કહે છે

પ્રથમ અભ્યાસીએને શરૂઆતમા એકાગ્રતા કરવામા જેટલી મહેનત પડે છે તેટલી મહેનત બીજી કોઈ પણ ગતની ક્રિયામા પડતી નથી આ ક્રિયા ધણી મહેનત આપનાર અને દુઃખરૂપ લાગે છે, પરંતુ આત્મવિશુદ્ધિ માટે એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના બીજા કોઈ ઉપાય જ નથી તે સિવાય આગળ વધી શકાય જ નહિ, માટે પ્રયત્ન પ્રયત્ને પણ એકાગ્રતા સિદ્ધ કરવી જ જોઈએ

એકાગ્રતા કરવાની રીતિ અને ઉપયોગી સૂચના—“ મનની અદ્ધ ઉત્પન્ન થતા વિકલ્પોની અગણજીના કંઠી નહીં અને તેનો મનથી કોઈ ઉત્તર વાળવો નહીં આ એ વાતો બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ કરી વારંવાર સમજણમા રાખવી ” અભ્યાસ ચાલતી વખતે તો એક ક્ષણ પણ જીલ્લું ન જોઈએ જ્યારે કોઈ પણ ઉત્તર વાળવામા નથી આવતો અને અભ્યાસ દૃઢ થાય છે ત્યારે વિચારનો પ્રત્યુત્તર વાળવાની વૃત્તિઓ શાંત થાય છે એકાગ્રતામા પૂર્ણ સામ્ય અવસ્થાની જરૂર છે અર્થાત્ વિકલ્પો ઉત્પન્ન ન થવા દેવા, તેમ તેને હસેલવાનો પ્રયત્ન પણ ન કરવો અર્થાત્ સ્થિર શાંતતા રાખી તે શાંતતા જેટલી પ્રમથ થવી જોઈએ કે જાણતા કોઈ પણ નિમિત્તથી ચાલતા વિષય સિવાય મનનું પરિણામાતર થા વિષયાતર ન જ થાય એકાગ્રતામા ધ્યેયની એક આકૃતિ ઉપર જ (એક વિચાર ઉપર જ) મન સ્થિર થાય છે વસ્તુગતે તપાસતા એકાગ્રતામા મનની પ્રવૃત્તિ શાંત થતી નથી, પણ પોતાની સમગ્ર શક્તિ એક જ માર્ગે વહન કરાવાર છે નદીના અનેક જુદા જુદા વહન થતા પ્રવાહો, પ્રવાહના મૂળ મળને જુદા જુદા ભાગમા વહેચી નાખે છે અને તેથી પ્રવાહના મૂળ બળના જોગથી જે પ્રમથ કાર્ય થાય છે તે પ્રવાહની જુદા જુદા ભાગમા વહેચાઈ ગયેલી શક્તિથી થતું નથી તેમ જ એકાગ્રતાથી એક જ પ્રવાહે વહન થતું અને તેથી મજબૂત થયેલું પ્રમથ મન થોડા વખતમા જે કાર્ય કરી શકશે તે અસ્તવ્યસ્ત જુદા જુદા વહન થતા મનના પ્રવાહો નહિ જ કરી શકે આ માટે જ એકાગ્રતાના મહાન ઉપયોગીપણા વિષે દરેક મહાપુરુષોએ વિશેષ આગ્રહ કર્યો છે

આ પ્રમાણે કોઇ એક પદાર્થ ઉપર એકાગ્રતા કરવામાં મન પૂર્ણ થતો હોય. અર્થાત્ “ મુહૂર્ત ધર્મ” ત પૂર્ણ એકાગ્રતામાં મન રહી શકે, તમારપછી તે પદાર્થના વિચારને મૂકી દેવો અને કોઇપણ પદાર્થના ચિંતન તરફ મનને પ્રેર્યા વિના ધારી રાખવું.” આ અવસ્થામાં મન કોઇ પણ આકારપણે પરિણમેલું હોય નથી. પણ તરંગ વિનાના સરોવરની માફક શાંત અવસ્થામાં રહે છે. આ અવસ્થા સ્વલ્પ કાળથી વધારે વખત રહેતી નથી. આ અવસ્થાને મન શાંત થાય છે, અર્થાત્ મનપણે પરિણમેલ આત્મા મનથી છૂટી પડી પોતાપણે (સ્વપણે) સ્વસ્વરૂપે રહે છે.

આ સ્વલ્પ વખતની પણ ઉત્તમ અવસ્થાને ‘લય’ અવસ્થા કહેવામાં આવે છે. આ ‘લય’ અવસ્થામાં વધારે વખત સ્થિતિ થતાં ‘તત્ત્વજ્ઞાન’—આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આ જ ખાખત આત્મા અગવાન હેમચંદ્રસરિ કહે છે કે—

યાવત્ પ્રયત્નલેશો, યાવત્સંકલ્પના કાપિ ।

તાવન્ન લયસ્ય પ્રાપ્તિસ્તત્ત્વજ્ઞાનસ્ય તુ કા કથા ॥

‘જ્યાંસુધી મન, વચન, કાયાનો લેશમાત્ર પણ પ્રયત્ન છે અને જ્યાંસુધી કોઇ પણ સંકલ્પવાળી કલ્પના છે ત્યાંસુધી લયની પ્રાપ્તિ થતી નથી તો તત્ત્વજ્ઞાનની વાત જ શી કરવી ?’ (અર્થાત્ સંકલ્પવિકલ્પની સ્થિતિ હોય ત્યાંસુધી આત્મજ્ઞાન ન જ થાય.)

આ પ્રમાણે એકાગ્રતાનું અંતિમ ફળ બતાવી, કેવી રીતે એકાગ્રતા કરવી તે વાત સહેલાઈથી સમજી શકાય તે માટે આ જ વાત ફરી જરા વિસ્તારથી કહેવામાં આવે છે.

આકૃતિ ઉપર એકાગ્રતા—કોઇ પણ પૂજ્યપુરુષ ઉપર ભક્તિવાળા માણસો સહેલાઈથી એકાગ્રતા કરી શકે છે. ધારો કે તમારી ખરી ભક્તિની લાગણી અગવાન મહાવીર દેવ ઉપર છે. તેઓ તેમની હજારો અવસ્થામાં રાજગૃહી પાસે આવેલા વૈભારગિરિ પહાડની ગીચ ઝાડીવાળા પ્રદેશમાં આત્મધ્યાનમાં નિમગ્ન થઈ બિભેલા છે. આ સ્થળે વૈભારગિરિ, ગીચ ઝાડી, મરિનાના પ્રવાહોના ઘોષ અને તેમની આબુઆબુનો ફરીઆબુવાળો શાંત અને રમણીય પ્રદેશ—આ સર્વ તમારા માનસિક વિચારોથી કલ્પો. આ કલ્પના મનને શરૂઆતમાં ખુશી રાખનાર છે, પછી મહાવીરપ્રભુની પગથી તે મસ્તક સુધી સર્વ આકૃતિ ચિતારો. જેમ ચિનારો ચિતરતો હોય તેમ હળવે હળવે તે આકૃતિનું ચિત્ર તમારા હૃદયપટ પર ચિતરો, આલેખો, અનુભવો. આ આકૃતિ સ્પષ્ટપણે તમે દેખતા હો તોટલી પ્રજ્ઞા કલ્પનાથી મનમાં આલેખી તેના ઉપર તમારા મનને સ્થિર કરી રાખો. મુહૂર્ત ધર્મ” ત તે ઉપર સ્થિર થતાં ખરેખર એકાગ્રતા થશે.

આ પૂજ્ય અગવાનના શરીરને તમે નહોં દેખેલું હોવાથી તમે કલ્પી ન શકતા હો તો, તેમની પ્રતિમા—મૂર્તિ ઉપર એકાગ્રતા કરો.

આ તો એક જ દષ્ટાંત છે. આ જ રીતિએ તેમના સમવસરણુનો ચિતાર ખરો કરી તે ઉપર એકાગ્રતા કરો. તેમને થયેલા ઉપમર્ગ અને તે વખતની સ્થિતિ યાદ કરી તેમના શરીર ઉપર એકાગ્રતા કરો. આ જ પ્રમાણે ચોવીસે તીર્થ” કરો અને તમારા પરમ ઉપકારો કોઇ પણ ગુરુ-યોગી-મહાત્મા હોય તેમના શરીર ઉપર પણ એકાગ્રતા કરો, ગમે તેવા ઉત્તમ અવસ્થાનો લઈને એકાગ્રતા કરવી. એમાં કોઈ આમલ કે વાદવિવાદ કરવાનું છે જ નહિ.

સદ્ગુણ ઉપર એકાગ્રતા—સદ્ગુણ ઉપર એકાગ્રતા થઈ શકે છે. કોઈ એક સદ્ગુણ લઈ તે ઉપર એકાગ્રતા કરવી. ગુણની પ્રીતિદ્વારા તેનું મન જગૃત થઈ તદાકાર થશે. જો આમાં જોયો સદ્ગુણ પોતે કંપી શકાય તેવો કલ્પવૈ. તેની સામાન્ય રીતે અસર મન ઉપર થાય ત્યારે તેના તાત્વિક સ્વરૂપ ઉપર મનને રિચર કરવું. છેવટે આ સદ્ગુણની એકાગ્રતા સ્વાભાવિક તેના પોતાના ઉપર થાય છે અર્થાત્ પોતે તે તે ગુણરૂપ બની રહે છે.

સૂચના—આ ભક્તિવાળું કે સદ્ગુણવાળું અવલંબન મનમાથી જન્મી રહેશે અથવા તેમાથી મન નીકળી જશે એક વાગ નહિ પણ વારંવાર તેમ થશે તે અવસરે નહિ ગભગતા, તે અવલંબન વારંવાર મનમાં ઠસાવવું—ફરી ફરી તે વસ્તુ સાથે જોડી દેવું. આરભમાં તો વારંવાર મન લક્ષ્યથી ખસી જશે, પણ એ વાત ચોટી વખત તો લક્ષ્યમાં પણ નહિ આવે પછી એકાએક તે વાત પાછી યાદ આવશે કે હું જેના ઉપર એકાગ્રતા કરવાનો વિચાર કરતો હતો તેને મૂકી કેવળ કોઈ જુદી જ વસ્તુનો વિચાર કરું છું. આમ વારંવાર થશે, પણ ધૈર્યતાથી મનને પાછું તે ધ્યેય—એકાગ્રતા માટેના અવલંબન ઉપર ચોટાડવું. આ ક્રિયા મહેનત આપનાર લાગશે, પણ તેમ કર્યા સિવાય છૂટકો જ નથી, કારણ કે એકાગ્રતા સિવાય આત્મમાર્ગમાં આગળ વધારો જ નહિ. આ વાત શરૂઆતમાં જ જણાવી છે.

જ્યારે મન આપણી વિસ્મૃતિને લઈ કોઈ અન્ય વિચાર ઉપર ભ્રમણ કરતું હોય, ત્યારે તે જે માર્ગે થઈને ગયું હોય અર્થાત્ જે ક્રમે એક પછી એક વિચાર કરતું આડે રસ્તે ગયું હોય તે જ રસ્તે ઉત્ક્રમે અર્થાત્ છેવટના વિચારથી પકડી શરૂઆતના વિચાર ઉપર લાવી પાછું ચાલતા અવલંબનમાં ચોટાડવું. આ ક્રિયા ઘણી ઉપયોગી અને મનને બોધ તથા પરિશ્રમ આપનાર છે તેમ જ આ ક્રિયાથી વારંવાર ચાલ્યા જતા મનોઅશ્વને કાબૂમાં રાખવાની શક્તિમાં વધારો થાય છે.

અનેક વિચારક્રમ:—“ આ એકાગ્રતાનો અભ્યાસ જેઓને કઠીન પડે તેઓએ જુદી જુદી જાતના અનેક વિચારો કરવા ” આ પણ એકાગ્રતાનું એક સાધન છે, પણ તે એકાગ્રતા નથી, કેમકે જુદા જુદા વિચારો કરવામાં મનને અનેક આકારો ધારણ કરવા પડે છે અર્થાત્ અનેક આકારો પરિણમવું પડે છે અને તેથી એક આકૃતિ કે એક જાતના વિચાર ઉપર રિચર રહેવું નથી તથાપિ એક આકૃતિ ઉપર મનને ઠરાવવું તે કરતાં આ રસ્તો ધણો સરળ છે આ પછીના દુષ્કર કાર્ય એકાગ્રતા ઉપર હજવે હજવે સાધક પહોંચી શકે છે, માટે શરૂઆતમાં માધકાએ આ રસ્તો લેવો.

વિચાર કરનારને સૂચના—મનને સુશિક્ષિત કરનારા મનુષ્યોએ મનમાં જે વિચારો આવે તેના મનધર્મા દૃઢ સાવધાનતા રાખવી જોઈએ.

નિરતર એવો દૃઢ નિર્ણય કરવો કે—“ મારે અસદ્ વિચારો બીવકુલ મનમાં દાખલ થવા દેવા નથી. ” કદાચ પેસી જાય તો તત્કાળ કાઢી નાખવા તેમ જ તે ખરાબ વિચારોને રદાને તેનાથી વિપરીત સારા વિચારોને તરત જ રચાપન કરવા આ અભ્યાસથી મન એટલું બધું વશ થશે કે યોગ વખત પછી પોતાની મેળે જ સારા વિચારો કરશે અને અસદ્ વિચારો પોતાની મેળે દૂર થશે માટે શરૂઆતમાં ઉપર જણાવેલ દૃઢ મંકલ્પ કરવો.

આપણા મનમાં આવતા વિચારોની જો આપણે પોતે તપાસ કરશું તો ખાતરી થશે કે જે વિચારોને આપણે વારંવાર ઉત્તેજન આપીએ છીએ તે જ પ્રકારના તે વિચારો છે.

“ પોતાની સામાન્ય પ્રવૃત્તિને અત્યુદ્ધેષ જે વિચારો હોય તેનું મન આકર્ષણ કરે છે, માટે જ આપણે નિર્ણય કરવો જોઈએ કે આવા જ વિચારો મારે કરવા અને આવા વિચારો ન જ કરવા. ”

એકાગ્રતાના જોરથી મન પોતાની મેજે બળવાન થાય છે તેથી આ વિચાર કરવા અને આ વિચાર ન કરવા તે કામ મન પોતાની મેજે કરી લેશે, પણ એકાગ્રતાની શરૂઆતમાં તેને આવી ટેવ પડાવવી જ પડશે.

અશુદ્ધ વિચારો સાથે શુદ્ધ કરવામાં પ્રાયઃ મનુષ્યોને અનેક વર્ષો વ્યતીત કરવા પડે છે, પરંતુ શુદ્ધ વિચારોને મનમાં શાંત પ્રકારે સ્થાપવાથી તેના પ્રતિપક્ષી અશુદ્ધ વિચારોને અવકાશ રહેતો નથી. તેમજ અશુદ્ધ વિચારોને પ્રત્યુત્તર નહિ આપનાર મન જેમ જેમ પોતા તરફ આકર્ષીતું બન્યું છે, તેમ તેમ મનુષ્ય ખરાબ વિચારોને નહિ સ્વીકારવાને યોગ્ય બનતો બન્યું છે. સારા વિચારો કરવાનો અભ્યાસ રાખવાથી ખરાબ વિચારો ન કરવાની દૃઢતા અને સારા વિચારો સ્વીકાર કરવાની સામર્થ્યવાળા આપણે બનીએ છીએ. અસદ્ વિચારોને સ્થાને સદ્વિચારો આ પ્રમાણે સ્થાપન કરવા. ધારો કે—તમને કોઈ મનુષ્યના સંબંધમાં અપ્રિય વિચાર આવ્યો તો તે કેસાણે સામા મનુષ્યમાં જે કાંઈ તમારા કરતાં કોઈ જુદો જ સદ્ગુણ હોય અથવા તેણે કાંઈ સારું કાર્ય કર્યું હોય તેનો વિચાર કરો, એટલે અપ્રિયતા દૂર થશે. કદાચ તમારું મન ચિંતાથી વ્યગ્ર હોય તો તે કેસાણે તે ચિંતાનું મૂળ કારણ અને તેનાથી જેને ગેરફાવદા થયા હોય તેવા મનુષ્યની સ્થિતિ તમારા મન આગળ સ્થાપન કરો. અથવા આવી ચિંતાથી મુક્ત થયેલ મહાવીરવાન મહાત્માના વિચારો સ્થાપન કરો. તેથી ચિંતામાં અવસ્થા ફેરફાર થઈ કાંઈક શાંતિ મળશે.

કદાચ તમને શરીરાદિ ઉપર રાજ-રનેહ ચલો હોય તો તે વસ્તુની ઉત્પત્તિનું મૂળ અને તેનું અંતિમ પરિણામ આ જે વિચારો-તપાસો તે વિચાર સ્થાપન કરતાં રાગને બદલે વિરાગ થશે. કદાચ કોઈ અમુક પ્રકારનો ખરાબ વિચાર જોરથી મનમાં પ્રવેશ કરવાનો દુરાગ્રહ કરતો હોય ત્યારે તેનાથી વિપરીત બાવ દેખાડનાર એક સૂત્ર કે પદ મોઢે કરી રાખવું અને તે પદ કે સૂત્રનું વારંવાર મનમાં પુનરાવર્તન કરવું—ગણવું—ઓતવું. આમ નિરંતર કરવાથી થોડા જ દિવસો પછી તે ખરાબ વિચારો આવતા અંધ પડશે.

પ્રાતઃકાળમાં નિદ્રાનો ત્યાગ કરો કે તરત જ સારામાં સારા વિચારોથી મનને પુષ્ટ કરો. જે રીતે તમારે વર્તન કરવાનું હોય તેવી જ તેને શિક્ષા આપો. ઉત્તમ શિક્ષાનાળા પદો કે લગ્નનોતું ધીમે ધીમે પકડ કરો. પકડ કરતી વખતે મનનો તમામ પ્રવાહ પ્રયત્નથી તેમાં વદન કરાવો. અર્થાત્ વિશેષ વિના એકરૂપ થઈ તે પદો બોલો. તેનાથી અંતઃકરણને દૃઢ વાસિત કરો અને ત્યારપછી જ બીજું કોઈ પણ કામ કરો. આમ કરવાથી દિવસના કોઈ પણ કાળમાં ત્યારે તમારું મન કોઈ કામમાં નહિ રોકાયેલું હોય ત્યારે તે પદોનું

પુનરાવર્તન તમારું મન કર્યા કરશે આમ થવાથી તમે શુભ ભાવનાથી દિવસના મોટા ભાગમા પણ વાસિત યદ્ય રહેશો

વિચારશક્તિ ખીલવવાની ક્રિયા—વિચાર કરવાની ટેવ ન હોવાથી ઘણા માણસો તરફથી આવી ફરિયાદ આવે છે કે—અમે સારા વિચાર કરના એસીએ છીએ, પણ કાંઈ વિચાર આવતા નથી, અથવા ખરાબ વિચારો ઝગર તેજા આવી પહોંચે છે

તેઓએ સમજવું જોઈએ કે—દૃઢ આગ્રહપૂર્વક નિરતર અભ્યાસથી જ વિચારશક્તિ વૃદ્ધિ પામે છે આ વિચારો પછી સારા હોય કે નહીં હોય, પણ સારા વિચારથી સારા વિચારની અને ખરાબ વિચારથી ખરાબ વિચારની શક્તિ વૃદ્ધિ પામે છે

વિચારની અધિકતા ઉપર મનના પ્રસાદની વૃદ્ધિનો આધાર છે અને વિચારના શુભ ઉપર તે શુભની દૃઢતાનો આધાર રહે છે

મનને સુધારવાની અને તેને વિકસિત કરવાની જેમની ઇચ્છા હોય તેમણે નિરતર નિમિત્ત રીતે મનન કરવાનો અભ્યાસ કરવો અને પોતાની માનસિક શક્તિઓ સુધારવાનો નિશ્ચય લક્ષ્યમા રાખવો આ અભ્યાસ પૂર્ણ ફળદાયક થાય તે માટે પોતાને આધ્યાત્મિક આદિ જે વિષય પ્રિય હોય એવા કોઈ વિષયના સળધમા કોઈ ઉત્તમ પુરુષે લખેલું અને તેની અદર નવીન પ્રબળ વિચારો દાખલ થયા હોય તેવું એક પુસ્તક લેવું તેમાંથી થોડા નાંખી હળવે હળવે વાચવા પછી વાચેન વાંચે ઉપર દૃઢતાથી—આસક્ત ચિત્તથી વિચાર કરવો જેટલા વખતમા તે વાંચે વાચ્યા હોય તેથી જમણા વખત સુધી વિચાર કરવો

વાચવાનું ગરજુ નહીં વિચારો મેળવવાનું નહીં પણ વિચારશક્તિ પ્રબળ કરવાનું છે શરૂઆતમા અર્ધી ઘડી (ખાર મિનિટ) વાચવાનું બસ છે, કારણ કે વધારે વખત વાચવાથી દૃઢતાથી ધ્યાન આપવાનું મર્મ ચાર ભાગ જરા વિશેષ પરિશ્રમ આપનાર છે

કેટલાક મહિના સુધી આવો નિયમિત અભ્યાસ કરનારને માનસિક ગળમા સ્પષ્ટ પધારો થયેયો માલૂમ પડે છે અને પ્રથમ કરતા ઘણી સારી રીતે નીન વિચારો કરી શકે છે

“ આ સર્વ વિચારોની ઉત્પત્તિ મૂળ આપણો આત્મા છે મત્તામા રહેલી શક્તિઓ આવા વિચારો દ્વારા બહાર આવે છે આટલી નાત નાદ રાખવી કે—અનેક વિચારો કરનારમા પરસ્પર જે વિષમતા કે ન્યૂનાધિકતા દેખાય છે તે સદાશક્તિની ન્યૂનતાને લીધે નહિ પણ સાધનની અયોગ્યતાને લીધે થાય છે, માટે પૂર્ણ સાધનો મેળવી પ્રયત્ન કરનાર વિજયી નિવડશે ”

પોતાના મનને પ્રતિકૂળ યદ્ય પડે તેવા—હોબ થાય તેવા નિમિત્તોને પણ દૂર કરવા અર્થાત્ આગ નિમિત્તો ઊભા કરી દેવા વળી અભ્યાસીઓએ આ વાત ચારવાર સ્મરણમા રાખવી કે—અવિચ્છિન્ન ઉત્તતિ માટે અભ્યાસની નિયમિતતા જરૂરની છે એક દિવસનો અભ્યાસ સ્ખલિત થતા ચાર દિવસના અભ્યાસ જેટલી ખોટ ખમી પડે છે—તેટલી દાનિ પહોંચે છે વિચારની સ્થિરતા થયા પછી આ નિયમિતતાની એટલી બધી જરૂર ગ્રહેતી નથી

મનની અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ અને તેના નાશનો ઉપાય:—જે માણસો વિચાર-શક્તિને ખીલવતા નથી તેઓના મનમાં ઘણા અસ્તવ્યસ્ત વિચારો હોય છે. કાંઈ પણ કળ-પ્રાપ્તિના આશય વિના વારંવાર જેમ તેમ વિનાપ્રયોજને જેવા તેવા વિચારો કર્યા કરે છે, પ્રેર-પ્રેરક જાવની બિલના તેઓમાં રહેતી નથી. એક જંગલી માણસ કે અજ્ઞાન પશુ આહુ-અવળું વિનાપ્રયોજને જેમ તેમ કર્યા કરતું હોય, તેમ તેઓના મનમાં વગરકિંમતના વિચારો આમતેમ ઘૂમ્યા કરે છે, તેના પરિણામનું પણ તેને જ્ઞાન નથી. આવી સ્થિતિવાળા મનુષ્યોના મન વિકળ કે અસ્તવ્યસ્ત કહેવાય છે, પરિશ્રમ કરતાં પણ આવી વિકળતાથી મનુષ્યો ઘણા જીર્ણ થાય છે. પરિશ્રમ અધિક લાગતો ન હોય તો જેમ યંત્રને દાનિ થતી નથી પણ જલદુ પ્રખળ રહે છે, તેમ આ વિકળતારૂપ માનસિક ક્રિયાથી માનસિક યંત્રને મોટી દાનિ પહોંચે છે. આવી વિકળતાવાળા વિચારોનું કારણ તપાસ કરતાં જણાઇ આવશે કે—તેઓ નાના પ્રકારની ઇચ્છા, તૃષ્ણા, ભય, શોક કે તેવા જ કોઈ કારણથી પીડાતા હોય છે. આવા મનુષ્યોએ આ વિકળતાવાળા સ્થિતિમાંથી મુક્ત થવા માટે કર્મના ઉત્તમ નિયમ ઉપર આધાર રાખવાનું મનને શિક્ષણ આપવું જોઈએ. તેઓએ આ પ્રમાણે સંતોષવૃત્તિ હૃદયમાં સ્થાપન કરવી કે—“કર્મના નિયમને અનુસરીને સર્વ વૃત્તાંતો ખરે છે.” અકસ્માત કાંઈ પણ થતું નથી. જે કાંઈ કર્મ પ્રાપ્ત કરાવે છે તે જ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. પછી તે ગમે તે રસ્તેથી આવે. જે આપણા ભાગ્યમાં નથી, કર્મમાં નથી તેવી દાનિ આપણને કોઈ કરી શકે નહિ. જે દુઃખ કે પીડા પૂર્વકૃત કર્મથી આપણી સન્મુખ આવે તે ભોગવવાને સજ્જ થવું. શાંતિથી તેનો સ્વીકાર કરવો, તેને અનુકૂળ થવું. આ જ નિયમને આધીન થવાથી તેની તેવી વેદના કે વિકળતા ઘણા અરો ઓછી થઇ જશે. આવા વિચારોનો નિત્ય અભ્યાસ રાખીએ તો મનની વિકળતા દૂર જાય છે, કેમકે સંતોષ કે વિચારની પ્રખળ શાંતિમાં, વિકળતા સુખના આકરમાં જલ્દાઇ જાય છે.

મનથી થતી ક્રિયા અને વિરતિ—આત્મઇચ્છાએ મનન કરવું અને તેમ કરતા આત્મઇચ્છાએ વિરમવું. આ ઉભય શિક્ષાથી માનસિક જળની અધિક પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે આપણે મનન કરતાં હોઇએ ત્યારે આપણે આપણું સંપૂર્ણ મન તેમાં સ્થાપન કરવું જોઈએ. તેમ જ સારામાં સારા વિચારો કરવા જોઈએ. જ્યારે મનન કરવાનું કામ સમાપ્ત થાય ત્યારે સંપૂર્ણ રીતે વિરામ કરવો, પણ મોટા ખડકાની સાથે અથડાતા નાવની માફક એક વાર મનનો રપર્સ કરવો અને બીજી વાર તેનો ત્યાગ કરવો, વળી ગમે તે જ્ઞાતનો વિચાર કર્યો તેનો ત્યાગ કરી ત્રીજો વિચાર કર્યો, આવી અર્નાધિત સ્થિતિમાં મનને લટકવા દેવું નહિ.

જ્યારે કામ ન કરવું હોય ત્યારે યંત્રને ગતિમાન રાખવાથી ઘસાઇ જાય છે, તેમ જ મનની અમૃદ્ય યંત્રરચનાને નિષ્પ્રયોજન વારંવાર અમણુ કરતી રાખવામાં આવે તો તેથી કાંઈ પણ ઉપયોગી પરિણામ ઉત્પન્ન કર્યા મિલ્યાય તે જર્જરિત થઇ જાય છે અને અકસ્માત નાશ પામે છે.

વિચારવૃત્તિને નિવૃત્ત કેમ કરવી?—વિચારવૃત્તિને નિવૃત્ત કરવાનું આ કાર્ય સરળ નથી. વિચારક્રિયા કરતાં તે અધિક કઠિન છે. જ્યાં સુધી તેનો અભ્યાસ સંપૂર્ણ દૈન્ય ન થાય ત્યાં સુધી થોડો થોડો વખત તે અભ્યાસ ચાલુ રાખવો.

૨. વીર પરમાત્મા જે ભવમાં ચક્રવર્તી થયા તેની અગાઉના ભવમાં ચક્રવર્તી થવા યોગ્ય પુન્ય કર્યું જ હોય અને ચક્રવર્તી પણું બાંધ્યું જ હોય, તે હકીકત તેના પૂર્વભવોના સવિસ્તૃત ચરિત્રમાં હોવાનો સંભવ છે.

૩. શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશના અંક ત્રીજામાં આગામી ચોવીસીમાં તીર્થંકર થનાર પ્રભુ 'હાલ ક્યાં છે ?' એમ લખ્યું છે ત્યાં 'ક્યાંથી આવીને તીર્થંકર થનાર છે' એમ લખ્યું નોંધ્યો. (આમ હોવાથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી આવીને ભાવી ૨૪ મા તીર્થંકર થશે એ હકીકતમાં વિરોધ આવશે નહીં.)

૪. દેરાસરમાં રંગમંડપમાં નંદાવર્ત કે સ્વસ્તિક આરસના કરેલા હોય તેના પર પગ આવી જવાથી આશાતના ન ગણવી. એ આઠ મંગલિક પ્રભુ સમીપે આજેખવાના છે.

૫. જીના પાણીમાં કાળ વ્યતીત થયા અગાઉ ચૂનો, નાખવાથી તે પાણી ૨૪ પહોર સુધી વાપરી શકાય. એવું કાળમાન અનેક ગ્રંથો ને પ્રકરણોમાં કહેલ છે, તેમ જ તેની પ્રવૃત્તિ પણ છે.

૬. ક્ષાયિક સમકિતી ત્રીજે, ચોથે અથવા કવચિત્ પાંચમે ભવે મોક્ષે જાય. આવી ભવની ગણના બીજા ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ સમકિત માટે નથી. ક્ષયોપશમ સમકિત તો અસંખ્ય વાર આવે-જાય. તે બે સમકિત માટે તો ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ-પુણ્યપરાવર્તન કાળ કહ્યો છે.

૭. આપણામાં આઠમ જોદશને અનધ્યાય દિવસો કહ્યા નથી.

૮. આદર્શ નક્ષત્રમાં પ્રાચે વરસાદ થઈ જતો હોવાથી આપણા પૂર્વપુરુષોએ આદર્શ પછી મુનિએ વિહાર ન કરવાનો નિર્ધાર કરેલો છે.

૯. વૈમાનિકમાં પ્રથમના બે દેવલોકમાં દેવીની ઉત્પત્તિ છે. ત્યાંથી આઠમા દેવલોક સુધી સ્વયોગ્ય દેવ પામે જાય છે. તેમાં તેને વચ્ચે કોઈ દેવ સ્ખલના કરી શકતો નથી. નવમાથી બારમા દેવલોક સુધીના દેવો મનસેવી છે, તે તો ત્યાં રહ્યા રહ્યા પોતાને યોગ્ય દેવી સાથે મનથી પ્રવિચાર કરે છે અને તેથી બનેને કામચાંતિ થાય છે.

૧૦. નહવણના જળને અચિત્ત માનીને પી શકાતું નથી. તેનો સ્પર્શ મુનિ કે પોસાતી કરી શકતા નથી. પીવાનો તો નિષેધ જ છે.

૧૧. નારકી વ્યવીને નારકી ન થાય, તેથી તેને ધિણ્ણિ નિદ્રાનો ઉદય ન હોય એમ શામાટે માનવું ? નારકીને દર્શનાવરણી કર્મોનો બંધ છે તે ઉદય પણ છે. તેને સ્ત્યાનર્જિત્રિકનો ઉદય ન હોય એમ પંચસંહમાં કહેલ છે.

૧૨. સાધુના અતિચારમાં કેટલાક શબ્દો એવા છે કે તેનો અર્થ વિદ્વાન મુનિરાજ પાસે જઈને પૂછવો ને સમજવો.

૧૩. અધોલોક ને ઊર્ધ્વલોકમાં તિર્યચના ૪૮ લેદમાંથી પાંચ સૂક્ષ્મ-એકેન્દ્રિય, ચાર બાહ્ય એકેન્દ્રિય (તેહકાય વિના) ને એક પ્રત્યેક વનસ્પતિ-એ દશ પર્યાસા ને દશ અપર્યાસા એમ ૨૦ જીવલેદ લાભે. બાહ્ય તેહકાયના એ લેદ, વિકલેન્દ્રિયના ૬ લેદ અને તિર્યચપચેન્દ્રિયના વીશ લેદ કુલ ૨૮ લેદ ન લાભે. તેમાં અધોલૌકિકઆમમાં અડતાળીશે લેદ લાભે છે અને ઊર્ધ્વલોકમાં પાંડુકવન ઉપરની વાવડીઓમાં જળચર તિર્યચપચેન્દ્રિય હોવાથી તેના ચાર લેદ વધતાં ચોવીશ લેદ લાભે.

૧૪. પાખંડીઓના ચાર પ્રકારના મળીને ૩૬૩ લેદ શ્રી સૂયગડાંગસૂત્ર વિગેરેમાં કહ્યા છે. તે સર્વે એકાંતવાદી હોવાથી કૃષ્ણપદ્મી અને મિથ્યાદષ્ટિ જ હોય.

૧૫. નારકીના જીવોને નિદ્રાનો ઉદય નાશ પામ્યો નથી, પરંતુ દુઃખના અતિશય-પણથી નિદ્રા લઇ શકતા નથી. નિદ્રા લેવામાં કાંઈક શાતાનો સફાવ જોઈએ છે.

(૩)

(પ્રશ્નકાર—અરવિંદચંદ્રકુમાર—ચાટકોપર)

એમના પ્રશ્નોના ઉત્તરો જુદા જુદા ન લખતાં તે સંબંધમાં જૈન માન્યતા શું છે તે અહીં જણાવેલ છે, તેથી તેમને પ્રશ્નોના ઉત્તરો જણાઈ આવશે.

જીવ અનાદિ છે. કોઈ કાળે નવો ઉત્પન્ન થયેલો નથી. અનંતકાળથી કર્મથી બંધાયેલ છે. કોઈ કાળે કર્મ સ્થિત હતો જ નહીં. આ જગત અનાદિ છે, સ્વતઃ સિદ્ધ છે, કોઈનું જનાવેલ નથી.

જીવ વર્તમાનમાં તો કર્મથીન છે, પરંતુ જ્યારે આત્મા જાળ કરે છે ત્યારે તે કર્મને ફર કરી શકે છે. જીવો અનંતા છે ને તે અનંતું એવડું મોટું છે કે અનંતકાળથી અનંતા જીવો મોહો ગયા છતાં તેમાંની એક નિગોદમાં જે અનંતા જીવો છે તેનો અનંતમો ભાગ મોહો ગયેલ છે. તેવી તો અસંખ્યાતી નિગોદ છે.

જીવની ગતિ કર્મથીન છે, પરંતુ દરેક જાણત તે પ્રમાણે જ બને છે એમ નથી. જ્યારે જીવ બળ કરે છે ત્યારે કર્મનો ક્ષય કરી શકે છે અને સંસારનું પરિભ્રમણ મટાડી શકે છે.

દરેક કાર્ય થવા માટે પાંચ કારણો જૈનશાસ્ત્રકારે કહ્યાં છે. ૧ કાળ, ૨ સ્વભાવ, ૩ ઉદય, ૪ કર્મ ને ૫ ભવિતવ્યતા અથવા નિયતિ.

કોઈપણ કાળ એવો નહોતો કે જ્યારે દેવો, મનુષ્યો, નારકી જીવો, તિર્યચો કે સિદ્ધપણને પામેલા સિદ્ધો નહોતા.

જીવના ભવ્ય અને અભવ્ય એવા બે પ્રકાર છે. તે કોઈના કરેલા થયા નથી. જેમ મગના ઢગલામાં સ્વભાવે જ કોઈ કરકુ મગ હોય છે કે જે વાળ્યાથી ઊગતો નથી. તેમ અક્ષિથી પાકતો પણ નથી. તેવા અનાદિ સ્વભાવવાળા અભવ્ય જીવો સમજવા. તે કોઈ કાળે પણ મોઢે જવાના નથી, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાના જ છે. ભવ્ય જીવો કોઈપણ કાળે મોઢે જવાના છે, પરંતુ એવો કોઈ કાળ ન સમજવો કે જ્યારે સર્વ ભવ્ય જીવો મોઢે જાય. જ્યારે જ્યારે પૂછશે ત્યારે ત્યારે ભવ્ય જીવોનો પણ અનંતમો ભાગ મોઢે ગયેલ છે એમ જ્ઞાની કહેશે.

કર્મમાં હોય તેમ જ જાન્યા કરે તો કોઈ જીવ મોઢે જાય જ નહીં, પરંતુ સફ-શુરુનો અથવા સત્શાસ્ત્રનો યોગ મળવાથી જીવ ધર્મ પામે છે ને કર્મને ખપાવવા માંડે છે. ધર્મક્રિયામાં આગળ વધે છે, તે જીવો અનુક્રમે મોઢે જાય છે. જૈનધર્મમાં ઉધમની પ્રાધાન્યતા છે, કર્મની પ્રાધાન્યતા નથી એ વાત ખ્યાલમાં રાખવી.

જૈનમાં જ્યોતિષને લગતાં સૂત્રો અને ગ્રંથો ઘણાં છે. તેમાં જ્યોતિષચક્રનું સ્વરૂપ ઘણું વિસ્તારથી જાતાવ્યું છે. તેનો ઉપયોગ મુદ્રત્તાદિ જોવામાં કાર્ય છે. લોકમાન્યતા જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં તેનો ક્ષણદેશ કહેવો હોવાની છે અને તેથી જીવોને તેનાથી થતા લાભ નુકશાન જાણવાની જિજ્ઞાસા રહે છે, પરંતુ એ કાર્ય જૈન જ્યોતિષશાસ્ત્રોના જાણવાવાળા મુનિઓ કરતા નથી.

યાંત્રિક ક્ષણોના વિગેરેને જૈનશાસ્ત્રો કર્માદાન એટલે ઘણા કર્મો ગાંધવાનું સાધન માને છે, તેથી તેને લગતી દ્વિધીકત જાણતા છતાં શાસ્ત્રોમાં વિશેષ કહેલી નથી. જીવોએ પંદર કર્માદાનોનું સ્વરૂપ સમજવાનો પૂરી જરૂર છે કે જેથી તેને તજ શકાય.

‘જેમ કર્મમાં દશે તેમ જ યથે’ એમ માનીને જેમી રહેવાનું જૈનશાસ્ત્રમાં કહેતું જ નથી. એ તો નિરંતર સદુદ્યમ કરવાનું જ કહે છે. ઉધમ કર્યા વિના આ સંસારમાંથી જીવનો મુક્તકારો યાવ તેમ નથી.

કેવળી કેવળજ્ઞાનથી ત્રણે કાળના સર્વ બાપ જાણે છે, તો તેમણે મોટર ને એરોપ્લેન યાનાં છે એવી વાત કેમ નથી કહી? આવી ચંકાનું નિવારણ ઉપર કહેલ છે. વિગેરમાં એ છે કે જેટલું જાણે તેટલું જાણું કહેવાનું હોતું નથી. જીવને ઉપકારક માય તેવી બાબત જ જ્ઞાનીઓ કહે છે. કેટલીક દ્વિધીકત પૂછવા છતાં પણ તેનો ઉત્તર દેના નથી. તેમણે દરેક બાબત કહેવી જ જોઈએ અને દરેક બાબતના જવાબ આપવા જ જોઈએ એવો પ્રતિજ્ઞા નથી. તાબ જણાવ તેટલી બાબત જ જ્ઞાની કહે છે.

સાધારણ હાથની માલતા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસનું મંત્રસામ મંત્રપીઠવાર્ધમાં

આવતું નથી. યંત્રપીલણકર્મ જેમાં સચિત્ત વસ્તુ પીલાતી હોય તેને અથવા તેને લગતો જેમાં મહાઆરંભ હોય તેને કહે છે, તેથી પુસ્તકો છાપવા છપાવવામાં કર્માદાનની કે તેને લગતા પાપની શંકા ન કરવી. તેમાં આરંભ છે તે તો પ્રગટ છે.

‘ભાગ્યમાં હોય તેટલું’ વગર પ્રયાસે મળે જ’ એમ ન સમજવું. તેવા પ્રકારના ભાગ્યની સાથે જ અમુક પ્રકારનો પ્રયાસ કરવાથી અમુક લાભ થશે એવું નિર્માણ થયેલું હોય છે. વળી ભાગ્યમાં ન હોય તો ન મળે તેમાં પણ વિચારવા જેવું છે. નથી મળતું તે લાભાંતરાયના ઉદયથી છે, તે લાભાંતરાય પરાંપકારાદિ અનેક પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ સત્કાર્યોથી આ ભાવમાં પણ ત્રુટી છે ને લાભ થાય છે. આને માટે ‘માત્ર કર્મ પ્રમાણે જ જનશે’ તેવી માન્યતા પર ન જતાં પૂર્વાપર સમજવાની જરૂર છે. અનેક પાપકર્મોથી, અનેક મનુષ્યોને લાભમાં હાનિ કરવાથી પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે પણ અટકી જાય છે. કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે.. કુંવરજી

ભૂલનો મુધારો

‘શ્રીજ્ઞેનધર્મપ્રકાશ’ના જેઠ માસના અંકમાં ‘આગામી ચોવીશીમાં’ થનારા તીર્થંકરો ‘વાળા લેખમાં’ તેના જીવો હાલ ક્યાં છે ?’ એમ લખ્યું છે તેને બદલે ‘તે ક્યાંથી આવીને તીર્થંકર થવાના છે ?’ એમ સમજવું.

‘શ્રીજ્ઞેનધર્મપ્રકાશ’ના આવળ માસના અંકમાં પ્રશ્નોત્તરમાં પ્રશ્ન પહેલીના અતીર્થ સિદ્ધ સંબંધી ઉત્તરમાં એટલો વધારો કરવો કે ‘જે જે પ્રભુના અંતરમાં તીર્થ વિષે છે તે વળતમાં સિદ્ધ થાય તેને પણ અતીર્થસિદ્ધ કહેવા.’

રોગોત્પત્તિનાં કારણો

૧. વિશેષ ભોજન કરવાથી	૯. દિવસે વધુ નિદ્રા લેવાથી
૨. અદિતકારી ભોજન કરવાથી	૧૦. ગતિએ જાગરણ કરવાથી
૩. અજીર્ણ પ્રસંગે ભોજન કરવાથી	૧૧. મહામૂતનો શોષ મવાથી
૪. પ્રતિકૂળ ભોજન કરવાથી	૧૨. વિશેષ પરિશ્રમ કરવાથી
૫. અનિયમિત આહાર કરવાથી	૧૩. વિશેષ મૈથુનક્રીડા કરવાથી
૬. પુષ્કળ પાણી પીવાથી	૧૪. વિશેષ શીતર-ચિંતા કરવાથી
૭. એકાસને વિશેષ ખેસી રહેવાથી	૧૫. અસ્વચ્છ વાતાવરણમાં રહેવાથી
૮. વિષમ આસને ખેસવાથી	

શ્રી લક્ષ્મણસ્વામીકૃત ઓષધિનિર્ણયમાં જણાવ્યું છે કે-મૂત્રનિરોધથી ચકુની હાનિ થવા પામે છે અને મળાવરોધથી જીવિત પણ નાશ પામે છે.

મુનિ પ્રેમવિમળજી

હિતકારી વચનો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૮૧ થી)

૫૮. અહિતમતા (સાધ્વી), તાપસી, કુમારિકા, પરિવાજિકા, શરણે આવેલી, લોભિણી, ગર્વિણી, ચપળ પ્રકૃતિવાળી, રજસ્વલા, વિધવા, ભરથારે ત્યાગેલી, દૂતી, ચિતારી અને માલણુ-આ ચૌદ પ્રકારની સ્ત્રીઓ સાથે પ્રીતિયુક્ત સંબંધ જોડવો નહીં-જોડશે તો પરિણામે વ્યથા પામશે.

૫૯. જે સ્ત્રીપુરુષ દિવસે રતિકોડા કરે છે તેઓને પંડિત પુત્ર ઉત્પન્ન થતો નથી, પણ બલહીન અને નપુંસક પુત્ર પ્રાપ્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.

૬૦. શયન કરતી વખતે ઇન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયોથી નિવર્તન થઈ જાય છે, પણ જો મન વિષયથી નિવર્તન ન થાય તો નિદ્રામાં સ્વપ્ન આવે. જે ઇન્દ્રિયો અને મન બંને નિવર્તન થઈ ગયાં હોય તો સ્વપ્ન આવે નહીં.

૬૧. કવિત્વશક્તિ વાંચતા હો તો સાહિત્ય (એટલે કાવ્યગ્રન્થો) ભણો, તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ કરવી હોય તો તર્કશાસ્ત્ર જુઓ, બુદ્ધિની શુદ્ધિ ચાહતા હો તો નીતિગ્રન્થો વાંચો અને પરમાર્થ જાણવા ઇચ્છતા હો તો મર્વસપ્રણીત ધર્મશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરો.

૬૨. કાર્પસિક્ષિને માટે ગમન કરતી વખતે પોતાના સ્થાનથી નીકળવું ત્યારે પોતાની નાસિકાનો જે સૂર્યસ્વર વહન થતો હોય તો જમણા પગ આગળ ધરી ચાલવું અને ચન્દ્રસ્વર ચાલતો હોય તો ડાબા પગ આગળ ધરી ચાલવું અને સુષમના સ્વર ચાલતો હોય તો જતા અટકવું.

૬૩. તેલમાં, પાણીમાં, હથિયારમાં, પેશાબમાં અને રુધિરમાં મનુષ્યે પોતાનું મુખ જોવું નહીં.

૬૪. પરદેશ જવું હોય ત્યારે ધરથી પ્રયાણ કરતી વખતે દૂધ અથવા ખીરનું ભોજન કરીને ન જવું. સ્ત્રીસેવન કરીને ન જવું. મારફટ કરી કે રુદન કરાવીને ન જવું; કિન્તુ જે સંતાનો વિગેરે માગે તે યથાશક્તિ આપીને તેમને ખુશી કરીને જવું.

૬૫. ચાલતી વખતે વમન થાય તો અટકવું. સ્નાન કરીને તરત ન ચાલવું અને ક્ષૌર (એટલે હાજમત) કરાવીને ન જવું. સારે-શુકને, શુભ સમયે, દેવચરુને પૂજીને દેશાંતર ગમન કરવું.

૬૬. જે પોતાને વિદ્વાન સમજે છે તેની વિદ્યા શુદ્ધિ પામતી નથી, માટે ઉચિત છે કે માન મૂકી ન્યાયી વિદ્યા સંપાદન થાય ત્યાંથી ગ્રહણ કરવી.

૬૭. ગાય ઉપર, ભેંસ ઉપર અને ખર ઉપર અનિવાર્ય સંજોગોમાં પણ આરૂઢ થવું નહિ; કારણ કે એ અનિષ્ટકારી છે.

૬૮. પોતાનું અંગ ન લગ્નવસ્તુ, ખાલી બેઠા તણખલાં ન તોડવાં, ફાગડ ભૂમિ વિલેખન ન કરવું અને દાંતોથી નખ ન ઉતારવા; કારણ કે આ કુલસણ્ણો દરિદ્રતા આવવાના ચિહ્ન છે.

૬૯. સંકંપવિકલ્પોથી અસ્થિર મન સ્થિર કર્યું નથી ત્યાં સુધી મંત્ર-સ્મરણ કરી દેવ વશ કરવા ઇચ્છવું એ વૃથા પ્રયાસ છે.

૭૦. અંતરંગવૃત્તિથી વિષયવાંચ્છકને મુનિપણ્ણ તાદૃશ ફલદાયક થતું નથી, બિલકું વિડંબનારૂપ થાય છે.

૭૧. ધર્મ પિતા, ક્ષમા માતા, કરુણા સ્ત્રી, સદ્ગુણો પુત્રપુત્રી અને સંતોષાદિ બ્રાતા—
આ બધા મુનિજનોનો કુટુંબપરિવાર સમજવો.

૭૨. નિકટ રહેલી પાંચ ઇન્દ્રિયોથી પણ જે અગોચર, રૂઢી ઇન્દ્રિયોદ્વારા મર્વે વસ્તુ-
ઓનો સ્વાદ લહી રહ્યા હોય તેવા અલક્ષ આત્માને જે પરમાત્માના સ્મરણમાં જોડો,
અને ઉત્તમ ધ્યાનલયમાં જોણે પ્રવેશ કર્યો તેને કામ, ક્રોધ, ભય, મોહ, નિદ્રા, વિકંઠા અને
ક્ષુધા-તૃષ્ણાદિ દોષ કેમ બચા કરી શકે ?

૭૩. ઇન્દ્રિયોને વિષયમાં જોડાવા પ્રેરવી નહિ તેમ નિવારવી પણ નહિ, કિન્તુ સર્વ
ઉપાધિતું મૂળ લુપ્ત મન તેમાંથી જેથી લઇને તેનું સામ્ય કરવું, જેથી ઇન્દ્રિયો આપોઆપ
સામ્ય થઇ જશે. મન નિવાર્યા વિના ઇન્દ્રિયોને જલાતકારે નિવારવાથી ફરી પાછી તેને તે
વિષયો પર સિંહની પેઠે બમણી આરુદ થાય છે, માટે ઉચિત છે કે મનને પહેલાં નિવારવું.

૭૪. ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ મર્મનું, સામ્ય યવાનો હેતુ છે ખરો, પણ મન સામ્ય થયા
વિના તે હેતુ વેળુના રચ'ભ જોવો છે.

૭૫. જ્ઞાનની આશાતના કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે, માટે જ્ઞાનના પુસ્તકો
રખાતા મુકતા નહિ તથા પાસે રાખી સૌચ, પેશાજ વિગેરે કરવા નહિ.

(ચાલુ)

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

ક્ષ
મા
પ
ના

મહા મોંઘો મનુષ્ય દેહ મેળવીને;
નથી કર્યાં કાર્યો શુભ કરણીના વળી તેં. ૧
વરસાબ્યાં નથી પ્રેમથી રનેહ ઝરણાં;
ચતુર થઇ ચૂક્યો ઘણું રાખી નહીં મણા. ૨
નથી દીધાં દાન તેં સુપાત્રે કદીએ;
ને કર્યાં પાપો વળી જૂંક મુખથી પદીને. ૩
કાયાના શણગારમાં રાખ્યો ઘણું એ;
યાવત્ લગી નહી પચખાણવી કરી વૃત્તિ કદીએ. ૪
ધીર નડ્યું ચિત્ત કદી પ્રભુલક્ષિત પૂજામાં;
ક્ષમાબ્યાં નહી દેવશુરને રઝખ્યો લક્ષ ચોરાશીમા. ૫
માયામોંઘ બની નથી કરુણા દાખવી તેં;
યાચકને વળી વાળ્યા પાછા આંગણેથી તેં. ૬
ચુક્યો ઘણું ચતુર થઇ ચેત તો અવસર હજી છે;
હું હું સેવક ક્ષમા યાચના રાઈચંદ એમ વદે છે. ૭

પારેખ રાયચંદ મૂળજી

મિટીંગો:—

વિષય.

વક્તા.

પ્રમુખ.

Marvells of Science. U. H. Shah.

M. M. Mehta.

Character.

(Held in High School).

પૂર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ. હિંમતલાલ નદવણ કપાસી. (હાઈસ્કૂલમાં)

તમે જોયેલા જોવા લાયક | પ્રભુદાસ જી. શાહ: તલકચંદ એમ. મહેતા.
સ્થળનું વર્ણન

કોલેજમાં જોડાયા:—આજુ વર્ષમાં મેટ્રિક પાસ થયેલા ૬ વિદ્યાર્થીઓ પૈકીના પાંચ વિદ્યાર્થી આગળ અભ્યાસ અર્થે કોલેજમાં જોડાયા છે. પુના ૧, ભાવનગર ૧, અમદાવાદ ૧, મુંબઈ ૧, કરાંચી ૧.

સ્થાનિક કમિટીની મિટીંગ:—આજુ માસમાં મુંબઈથી સ્થાનિક કમિટીના પ્રમુખ શ્રી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાધી સંસ્થાના નિરીક્ષણ અર્થે પધારતાં સ્થાનિક કમિટીની મિટીંગ ભરવામાં આવી હતી સંસ્થામાં તેમની સેવા અને હોગ તેમજ આર્થિક મદદ જાણીતી છે. આ મુલાકાત વખતે પણ તેઓ રૂ. ૫૦૧) ની એક તિથિની મદદ આપી ગયા છે

—પર્યુષણ પર્વ નજીક આવે છે—

દાન-શિયળ-તપ અને ભાવનારૂપ ચાર પ્રકારના ધર્મમાં મુખ્ય અને મહત્વ સૂચવતો પ્રથમ દાનધર્મ પર્વાધિરાજ પર્યુષણમાં હરકોઈ જૈન ગ્રેમપૂર્વક આચરશે. દરેક સમયે અને દરેક સ્થળે દાનધર્મનું પુણ્ય તો છે, પરંતુ સિદ્ધાચલમાં સુપાત્રદાન માટે સમસ્ત જૈન કોમને ખ્યારી એવી આ સંસ્થામાં તમારા દાનનો પ્રવાહ વહેવડાવી અનેકગણું પુન્યનું બાતું ભરશે. પર્યુષણમાં અમારી સંસ્થાને જરૂર થાદ કરશે અને અમારી સંસ્થાના ઉપદેશકો હરકોઈ ગામના શ્રી સંઘ પાસે આવે તો પોતાને શોભે અને છાજે તેમ અંતરના ઉમળકાથી ઉજા સંસ્થાને સારી મદદ આપશે અને અપાવશે.

શેઠ કુંવરજી નથુભાઈનું ખેદકારક પંચતવ.

આ ગૃહસ્થ મૂળ ગોધાબારા પંચકના દુદાણા ગામના રહેવાસી ગોધે આવીને રહેલા અને ત્યારબાદ ધણી વર્ષથી વ્યાપાર નિમિત્તે ભાવનગરમાં રહેતા હતા. તેઓ ધર્મકાર્યપરાયણ હતા. તેમજ ધર્મ સંબંધી દરેક કાર્યમાં આગળ પડતા ભાગ લેતા હતા. ખાંજરાપોળના લાગા વિગેરેના સંબંધમાં પૂરેપૂરા મદદગાર થતા. ગોધાબારાના તળાજી-ડાકા વિગેરે દરેક નાના-મોટા ગામમાં તેમનું પૂરું વજન હતું. તેઓ દરેક ગામમાં ધાણું કામ કરાવી શક્તા હતાં. વ્યાપારના પણ ગરીબા હતા તેથી તેઓ વ્યાપારીઓમાં પણ અમણી હતા. ૬૫ વર્ષની વયે તેઓ ગયા આવણુ વદિ પાચમે માત્ર સદગુના છાતીના દુખાવાથી અકસ્માત પંચતવ પામ્યા છે. તેમનો અભાવ થવાથી વ્યાપારી વર્ગમાં, જૈનસમુદાયમાં અને ગોધાબારાના ગામોમાં ન પૂરાય તેવી ખામી પડી છે. તેઓ આ સભાના લાઠક મેમ્બર હતા તેથી સભાને પણ મોટી જોડ પડી છે પરંતુ ભાની જળવાન છે. અમે તેમના ત્રણ પુત્રો જાગ્રુમાઈ, નાનુભાઈ તથા જયંતિલાલને તેમજ ભાગીદાર જીવણભાઈને અને અન્ય કુટુંબીઓને અંતઃકરણપૂર્વક દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ પ્રેમીએ છીએ. તે સાથે તેમના સુપુત્રો અને જીવણભાઈ તેમને પગલે આવી તેમની ખામી જણાવા ન દેય એમ પણ પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આ સદ્ગુણસ્થના શ્રેયાર્થી લાઠરવા વદિ બીજી ૬ થી અઢાઈ મહોત્સવ કરવાનું તેમના સુપુત્રોએ નિર્ણય કર્યું છે. તે પ્રસંગે વિવિધ પૂજાઓ, શાંતિસ્નાન ઉપરાંત સ્વામીવાત્સલ્ય પણ કરવામાં આવશે.

ખાસ મંગાવવા લાયક સંસ્કૃત પ્રાકૃત ને ગુજરાતી ગ્રંથો વિગેરે

શ્રી અંતગદ્દશાગ ને અનુતરોવવાઈ સૂત્ર-મૂળ તથા મૂળ ને ટીકાનું ભાષાંતર.	૧-૮-૦
શ્રી નિર્યાવળી સૂત્ર. (પાંચ ઉપાંગ)	૧-૮-૦
શ્રી વર્ધમાન દેસના-ભાગધી-સંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ ભો.	૩-૦-૦
" " ભાગ ૨ ભો.	૨-૦-૦
શ્રી આત્મપ્રબોધ (ખાસ વ્યાખ્યાની ગ્રંથ)	૧-૮-૦
શ્રી જ્ઞાતાસૂત્ર મૂળ ને મૂળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર ભાગ ૨ ભો.	૪-૦-૦
શ્રી સમવાપાંગ સૂત્ર-મૂળ ને મૂળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર (વિસ્તૃત)	૩-૦-૦
શ્રી શ્રીચક્રવર્ણી ચરિત્ર મૂળ સંસ્કૃત પદ્યબદ્ધ.	૧-૦-૦
શ્રી વૃહત્સોનસમાસ શ્રી મહાવગિરિજીવંત ટીકાચક્ર	૩-૪-૦
શ્રી હરિવિદ્યમ ચરિત્ર સંસ્કૃતપદ્યબદ્ધ	૨-૦-૦
વર્ધપ્રબોધ ને અષ્ટાગ નિમિત્ત (ઘટાડેલ કિંમત)	૩-૦-૦
શ્રી શ્રીપાળરામજીનો રાસ-અર્ધ સહિત (સચિત્ર) બહુ સુંદર	૧-૮-૦

શ્રી વિવિધપૂજા સંગ્રહ (ભાગ ૧ થી ૭)

અનેક પંડિતોની રચેલી જુદી જુદી ૩૪ પૂજાઓનો સંગ્રહ. સુમારે ૫૪ ૮૦૦ ઉપરાંત. ગુજરાતી મોટા ટાઇપથી છપાયેલ છે તે ગાંઠ રૂ. ૧-૧૦-૦ ની કિંમતથી મળી શકશે. ચોરસે ૭ આના. જરૂર મંગાવો શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન્ ચંદ્રષિષ્યે બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન્ મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગૂજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમા કર્મપ્રકૃતિમા વર્ણવેલ બધન મંકમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિકા—છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું મવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમા પાચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને મતાનુ સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામા આવ્યું છે. એટલે આ બંને ભાગમા છઠ્ઠે કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાયલ આઠ પેજ સામગ્રતા ૮૧ ફરમા છે. બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામા આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમા સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યક્રદ્ધા (પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય વિરચિત સંસ્કૃત છાયા સહિત ૭ બન્ડ પત્રાકારે કિ. રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોગ સમયમાં બહાર પડશે.

ચિન્તમચરિત્ર શ્રી શુભશીલગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિ. રૂ. ૫-૦-૦
પ્રામિરથાન—હીરાલાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોસાયટી નં. ૧૫, એલીસબ્રોઝ અમદાવાદ.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૧ લો

સોળ પ્રકરણો અર્થ સહિત. કિ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૭ આના.

પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ જો

દ્વીપસાગરપ્રવૃત્તિ અને જીવાલિંગમગ્રહણી વિગેરે અપૂર્વ પાત્ર પ્રકરણો—ગુજરાતી અર્થ સાથે. કિમત આઠ આના, પોસ્ટેજ બે આના

શ્રી પૃથ્વીચંદ્ર અને ગુણસાગર

અથવા

તેમના એકવીશ ભવનો સ્નેહ સળધ—ગુજરાતી ભાષામા.
લેખક—મણિલાલ ન્યાલચંદ શાહ કિમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના

શ્રી ત્રિપદિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ વિભાગ ૫ કિ. રૂ. ૧૩૧ ના સેટ લેનાર માટે રૂ. ૧૧૧

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા—ભાષાંતર

પ્રસ્તાવ ૮ તથા ઉપોદ્ધાત વિભાગ ૪ કિ. રૂ. ૧૨૧ ના રૂ. ૧૦૧.

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

વિભાગ ૫, સ્થા ૨૪, વ્યાખ્યાન ૩૬૦. કિં. રૂ. ૧૧૧ ના રૂ. ૧૦)

મુદ્રક : શાહ ગુલામચંદ લક્ષ્મીભાઈ—શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ—ભાવનગર

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानशुद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

प्रकाशक ७ भा.

पुस्तक ५७ भु.

आश्विन

संवत् १९८७
वीर संवत् २४६७

प्रकाशक—

श्री जैन धर्म प्रसारक संस्था
लायनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગાંધારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૭ મો }

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

૧. કટારીયામંડન શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૧૫
૨. પરગ કથાણુ ભાવના ... (ન્યા. ન્યા. મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી) ૨૧૬
૩. ઉપદેશક પદો : ૨ ... (સંપ્રાહક અમૃતલાલ માવજી શાહ) ૨૧૬
૪. શુણાનુરાગી બનો ... (રાજગલ બંડારી) ૨૧૭
૫. શ્રી જૈતમસ્વામીસ્તોત્રમ્ [અઢાવીશ લખિધનું વર્ણન] (આ.શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) ૨૧૮
૬. અપરિચિત તેત્રીશ આશાતના ... (કુંવંજી) ૨૨૭
૭. સાચી ક્ષમાપના ... („) ૨૨૬
૮. સુભાષિતરત્નમંજૂષા ... („) ૨૩૦
૯. તાર્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ ... (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૨૩૧
૧૦. ધાર્મિક દૃષ્ટિએ સ્વચ્છતા-સુધ્ધતાનું સ્વરૂપ (મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી) ૨૩૪
૧૧. અચિત્ત તથા અચિત્ત જગીતનું સ્વરૂપ ... („) ૨૩૪
૧૨. પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર-શા. ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ) ૨૩૫
૧૩. શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર સવિવેચન
(બગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા) ૨૩૬
૧૪. પ્રભાવિક પુરુષો : જંઘૂકુગાર-૬ ... (મોદનલાલ દીપચંદ મોઢરી) ૨૪૩
૧૫. પુસ્તકોની પહેચ ... ૨૪૬

નવા સવાસદનું નામ.

૧. માધી પોપલાલ દગોવીદાસ-ભાવનગર દાવ મુબલ સાધક ગેંગર

સમ્યગ્ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ મું
અંક ૭, મો.

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૭
વિ. સં. ૧૯૮૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

કટારીયામંડન શ્રીમહાવીરજિનસ્તવન..

(સપ્તર્થ જગતમા, એક જ મહાવીર, જ્ઞાનમા નદિ અધૂરા-એ ચાલ)
અષ્ટકર્મદલ નષ્ટ જ દીપા, સિદ્ધશિલા જર્થ વસિયા;
ઉપસર્ગેકી ફેજ હઠાવી, કાઉસગ્ગ મુદ્રા સિંધ્યા સં ૧૧૧૥
ત્રિશલામાતા નન્દન છે એ, સિદ્ધારથ કુલ દીપાયા,
ચન્દ્ર સમ જસ ઉજ્જવલ કાન્તિ, જગતમાં પ્રેમ પ્રકાશ્યા સં ૧૧૨૥
કચ્છ કટારિયા તોરચકેર, મહાવીર એક જ વીરા;
અમૃતમય એ જ્યોતિ દીપે, અધુના તીર્થ પ્રસિદ્ધા સં ૧૧૩૥
મયૂરપુરમાં આત્મા પ્રકાશી, સ્તવન જતાવ્યા અનેરા;
સહુ જનુ એ આનંદથી ગાવે, સંસાર દુઃખ મિટ જાવે સં ૧૧૪૥
નેમપ્રકાશથી ઉદય યાશે, જીત નિશાન ચઢાવ્યા,
વિદ્યાનંદમાં ઉપજે એ પ્રીતિ, જંજનમાં આનંદ પાયા. સં ૧૧૫૥
સંવત સત્તાણુ ચાલ જ કેરા, વેશાળ વદ છટુ દિન એવા;
મિદ્ધગિરિ જિનની સેવાએવા, લબ્ય જીવોને આનંદહેવા. સં ૧૧૬૥

મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજય

પરમ કલ્યાણ ભાવના

(અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?—એ રાગ.)

સુપ્રભાતનો તે દિન ક્યારે ઊગશે ?

ક્યારે થાશે હૃદયસરોજ પ્રકુલ જો ?

દૂર કરીને મનના સઘળા મેલને,

ક્યારે જોશું મૂઠ દશાની ભૂલ જો ? સુપ્રભાતનો...૧

લવલવસંચિત જડતા ક્યારે નાસશે ?

ક્યારે પ્રગટાવીશું અન્તર ન્યોત જો ?

દારુણ મોહતિમિરને ક્યારે કાઢશું ?

ક્યારે થાશે જીવનમાં ઉદ્યોત જો ? સુપ્રભાતનો...૨

ક્યારે મમતા મારી સમતા પામશું ?

ક્યારે ખિલશે નિઃસ્પૃહતાનો રંગ જો ?

વિકારંચનિત જીવન ક્યારે જીવશું ?

મૂકી દધને મોહક વિષયાસંગ જો, સુપ્રભાતનો...૩

તૃષ્ણાની જ્વાલાને ક્યારે ઠારશું ?

ક્યારે શિખરુ આત્મવિકાસક યોગ જો ?

લય કે લાલચ સામે અશ્લેષિત રહી,

ક્યારે હણશું સર્વ કર્મના રોગ જો ? સુપ્રભાતનો...૪

કામ, ક્રોધ, મદ, માયા, લોભ પિદારીને,

મોહરાજ્યને ક્યારે કરશું ભગ જો ?

પૂર્ણ વિરાગ, અહિંસક, સર્વસુહૃદ જાની,

ક્યારે થાશું પૂર્ણપ્રજ્ઞમાં મગ્ન જો ? સુપ્રભાતનો...૫

—ન્યા. ન્યા. મુનિ ન્યાયવિજય.

ઉપદેશક પદો [૨]. (રાગ-ભૈરવ)

આપે જોલ જોલ તે દુલ્હા, આપે ધરમે ધારી હે;

તંબૂ તો આગમન જનાયા, જમી દુલીયા ભારી હે,

ચાંદ સૂરજ દોય ધરી ચિરાકા, અદ્ભૂત ગાળ ઠારી હે. આપે ૦ ૧

અગર જગરડી ગાળ માંડી, મૈ પાસા જુગ સારી હે;

પાસા ચાહે, તિજે ચલાઈ, સાર કોન વિચારી હે ? આપે ૦ ૨

છકે પંજે કા દાવ જનાયા, ગાળ કડીન કરારી હે;

જિનકી સાર પકી ધર આવે, મો તો ગડા ખેલારી હે. આપે ૦ ૩

જિનકી સાર પર મુરસલ હોવે, જાકે જગત લિખારી હે;

રૂપચંદ કહે સગજન ખેલો, અળકે જીત તુમારી હે. આપે ૦ ૪

राग झरी

पाँके गढ झेलः यल्ली छे, गाले नगारांझी ठोर; पाँके १
 पाँके ही भारग पाँके ही रान्, पाँके कटक छे नोर; पाँके २
 मन दीवान छिपशम आगेवान, आय मिले ओक ठोर; पाँके ३
 ध्यान नालां छूटे कोट करम मुटे, ज्ञान गगन धनधोर; पाँके ४
 सुनिधिनिनेधर हुकम करे तो, गांध भंगाई आठे थोर; पाँके ५
 स. अभृतलाल भावल.

गुणानुरांगी वनो !

(गजल)

न दृष्टि जाय अवगुण पर, गुणानुरांगी वन जावे ।
 वनावे ध्येय यह अपना, गुणों को ही सदा साहे ॥ १ ॥
 भले अवगुण हो कोई में, हमे उस से है क्या मतलब ? ।
 गुणों के जय वने ग्राहक, तो फिर गुण को ही अपनावें ॥ २ ॥
 हमारी वस्तु है सदगुण, पराई वस्तु वह दुर्गुण ।
 क्यों चाहे ऐसी वस्तु को, जो हानि निज को पहुंचावे ॥ ३ ॥
 यनेगी जैसी यह दृष्टि, लखेंगे वैसी ही सृष्टि ।
 यही है कानून कुदरत का, थडा से इस को अपनावें ॥ ४ ॥
 गुणों के जो वने ग्राहक, गुणों के वह हुवे धारक ।
 लगाई दृष्टि अवगुण पर, गुण अवगुण से दीखलाये ॥ ५ ॥
 उदाहरण देख लो परतक्ष, रख के काच सन्मुख ही ।
 जो कोधी मुख बना हो तो, नजर कोधी ही मुख आवे ॥ ६ ॥
 बना कर शान्त मुद्रा तुम, निहारो आईने में फिर ।
 नजर वैसी ही आवेगी, यही परतक्ष कहलाये ॥ ७ ॥
 हृदय है आईना अपना, पड़े प्रतिविम्ब जैसा ही ।
 वही फिर भास होता है, नहीं शक्का जरा लाये ॥ ८ ॥
 हजारों हो भले अवगुण, अगर गुण एक होवे तो ।
 ग्रहण वस एक ही करना, यही सार्थक कहलाये ॥ ९ ॥
 गुणानुराग दिल धरना, न अवगुण पास में रखना ।
 गुणी प्रति नम्र बन जाना, तभी गुण पास आजाये ॥ १० ॥
 विनय यह 'राज' है तुमसे, लखो नहीं परके अवगुण ही ।
 गुणानुरागी बन कर के, संयम गुणवान बन जायें ॥ ११ ॥

राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

॥ श्री गौतमस्वामीस्तोत्रम् ॥

[स्पर्शार्थं साधे]

(गतांक पृष्ठ १५७ થી આણુ)

૨૮ લઘિધઓનું વિવરણ

૧. જે મુનિના હાથ, પગ વિગેરે અવયવના સ્પર્શથી (અડકવાથી) સર્વ રોગ જાય તે આમને જૌષધિ લલ્લિ. અહિં આમર્ષ એટલે સ્પર્શ એ શબ્દાર્થ સમજવો.

૨. જે મુનિના મળ-મૂત્રવડે એટલે તેના સ્પર્શથી (અર્થાત્ વ્યાધિના સ્થાને લગાડવાથી-ધસવાથી) તે સર્વ વ્યાધિ-રોગ નાશ પામી જાય છે વિષ્ણુ જૌષધિ લલ્લિ.

૩. જે મુનિના સ્તેષ્મથી એટલે યુકથી, ગળદાથી ને લીંટથી સર્વ રોગ જાય તે જ્વૈષ્ઠિય જૌષધિ લલ્લિ. અહિં જોલ એટલે સ્તેષ્મ.

૪. જે મુનિના શરીરનો જલ એટલે પરસેવો (મેલ) શરીરના સર્વ વ્યાધિનો નાશ કરનાર હોય તે જલૌષધિ લલ્લિ. જલ એટલે મેલ.

૫. જે મુનિના કેશ, રોમ, નખ આદિ સર્વ શારીરિક પદાર્થો સર્વ રોગનો નાશ કરવા સમર્થ હોય તે સર્વૌષધિ લલ્લિ. આ લઘિધવંતના કેશ, રોમ, ઠધિર વગેરે પદાર્થો મુગંધવાળા હોય છે.

૬. જે મુનિને ત્વચા વિગેરે પાંચે ઇન્દ્રિયોવડે સાંભળવાની શક્તિ હોય તે સંભિન્નશ્રોતસ્ લલ્લિ. અથવા કોઇપણ એક ઇન્દ્રિયવડે સર્વ ઇન્દ્રિયોનો વિષયો જાણવાની શક્તિ હોય તે સંભિન્નશ્રોતાલઘિ કહેવાય. અથવા બાર યોજનના વિસ્તારમાં પડેલા ચક્રવર્તીના સૈન્યમાં સર્વ વાજીઓ એક સાથે વાગતાં તે દરેક વાજીઓનાં બુદ્ધા બુદ્ધા શબ્દને સમજવાની શક્તિ તે પણ સંભિન્નશ્રોતસ્ લલ્લિ કહેવાય. અહિં સંભિન્ન એટલે સર્વ અથવા સંપૂર્ણ, અને શ્રોત એટલે સાંભળવું અથવા શ્રોત્રેન્દ્રિય આદિ ઇન્દ્રિયો એ શબ્દાર્થ જાણવો.

૭. જે લઘિધવડે આત્મા રૂપીદ્રવ્યોને ઇન્દ્રિયોની ને મનની મદદ લીધા વિના આત્મસાક્ષાત્ જાણે અથવા દેખે તે અવધિજ્ઞાન લલ્લિ કહેવાય અથવા અવધિજ્ઞાન-દર્શન લલ્લિ કહેવાય.

૮. જે લઘિધવડે આત્મા અઢીદ્રીપમાં રહેલા સંસી પાંચેન્દ્રિય જીવોના મનોગત લાવોને એટલે મનના વિચારોને ઇન્દ્રિય તથા મનની મદદ લીધા વિના આત્મસાક્ષાત્ જાણે તે મનઃપર્યવજ્ઞાન લલ્લિ, અને તેમાં પૂર્ણ જે સામાન્યથી અથવા પર્યાય જાણે તે ક્રતુમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન લલ્લિ કહેવાય. આ લઘિધના દ્વરૂપ મનઃપર્યવજ્ઞાન કેવળ સાક્ષર ઉપયોગવાળું હોવાથી જ્ઞાનરૂપ છે, પરંતુ નિરંકાર ઉપયોગવાળું ન હોવાથી દર્શનસ્વરૂપ નથી.

૯. અહીં દ્વીપમાં રહેલા સંસ્તી પંચેન્દ્રિય છલોના મનોગત લાવોને વિશેષ-
પણે (ઘણા પર્યાયો) બળવાની ને શક્તિ તે વિપુલમતિ મનઃપર્યવહાન લલ્લિ.

૧૦. ને લલ્લિવડે સુનિને આકાશગમન કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે
ચારણ લલ્લિ કહેવાય. તે જે પ્રકારની છે:-૧ જંઘાચારણ લલ્લિ, ૨ વિઘાચારણ
લલ્લિ. એમાં જંઘાચારણ લલ્લિથી-પથમાં વિસામા વિના જ તેરમા સ્વયં
દ્વીપ સુધી જઈ, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યને વંદન કરી પાછા વળતાં એક વિસામે આઠમા
નંદીશ્વર દ્વીપે આવી, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના કરી, બીજા ઉડ્યન કરી
સ્વસ્થાને આવે, જ્યારે વિઘાચારણ સુનિએ પ્રથમ ઉડ્યને માતૃપોત્તર પર્વત સુધી
જઈ, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના કરી બીજા ઉડ્યને નંદીશ્વર દ્વીપે આવે, ત્યાં
શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના કરી ત્યાંથી એક જ ઉડ્યનવડે સ્વસ્થાને આવે. એ તિસ્ત્રી
ગતિ કહી. તિર્ધંગતિ વિચારીએ તો જંઘાચારણ સુનિ એક જ ઉડ્યનવડે મેરુ-
પર્વતના શિખર પર રહેલા પંડકવન સુધી જઈ, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની વંદના
કરી પાછા ઉતરતાં એક ઉડ્યનથી નંદનવનમાં આવી, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોની
વંદના કરી બીજા ઉડ્યનથી સ્વસ્થાને આવે, અને વિઘાચારણ સુનિએ પ્રથમ
ઉડ્યને ભૂમિથી ૫૦૦ યોજન ઉપર આવેલા મેરુપર્વતના નંદનવનમાં જઈ, ત્યાં
શાશ્વત ચૈત્યોને વૌદી બીજા ઉડ્યનવડે મેરુના શિખર પર એટલે નંદનવનથી
૯૮૫૦૦ યોજન ઉપર રહેલા પંડકવનમાં આવી, ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોને વંદન
કરી પાછા ઉતરતાં એક જ ઉડ્યનવડે સ્વસ્થાને આવે. એ પ્રમાણે જંઘા-
ચારણની ગતિ પ્રથમ જતી વખતે ઘણી હોય છે અને પાછા વળતાં ઓછી હોય છે,
તેનું કારણ એ કે જંઘાગળ પ્રથમ વંધારે પ્રમાણમાં હોય છે ને પછી થાક લાગે
તેથી ઘટી જાય છે અને વિઘાચારણને વિઘાલલ્લિ હોય છે, તેથી વિઘાપાઠનો
અભ્યાસ પ્રથમ અદ્ય હોય છે, ને જેમ જેમ વધારે ગણવામાં આવે તેમ તેમ તે
વિઘા વિશેષ અભ્યસ્ત (તાણ) થાય છે. આ રીતે વિઘા વધે છે, તે કારણથી
વિઘાચારણ સુનિઓની પ્રથમ ગતિ વિસામાવાળી હોય છે અને સ્વસ્થાન તરફ
પાછા વળે ત્યારે બીજી ગતિ વિસામા વિનાની એક પગલારૂપ હોય છે.

ઉપર કહેલ જંઘાચારણના ઉપલક્ષણથી બીજા પણ અનેક પ્રકારના ચારણ
લલ્લિવાળા સુનિઓ હોય છે તે આ પ્રમાણે—

પદ્માસનથી કે કાયોત્સર્ગાસનથી શરીર હલાવ્યા વિના સ્થિરતાપૂર્વક આકા-
શમાં ઉડવાની શક્તિ તે વ્યોમચારણ લલ્લિ.

વાવ, નદી, સરોવર અને સમુદ્ર આદિ જળાશયોમાં અપ્કાય છલોની
વિરાધના કર્યા વિના જેમ ભૂમિ ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને ચાલે છે તેમ જળમાં
પણ (એટલે જળની સપાટી ઉપર પણ) પગ ઉપાડી મૂકીને ચાલવાની શક્તિ
તે જળચારણ લલ્લિ

ભૂમિ ઉપર ચાર અંગુલ ઊંચા રહીને ચાલવાની શક્તિ તે જંઘાચરણ લબ્ધિ, અને અનેક પ્રકારનાં વૃક્ષો ઉપર રહેલાં ફળોને અવલંબીને ચાલવા છતાં ફળના છવોને કિંચિત્ પણ યાદા ન ઉપજે એવી શક્તિ તે ફળચારણ લબ્ધિ.

અનેક વૃક્ષાદિકનાં ફળોની ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને ચાલવા છતાં ફળના છવોને કંઈપણ પીડા ન થાય એવી જે ચાલવાની શક્તિ તે પુષ્પચારણ લબ્ધિ.

અનેક વૃક્ષો ઉપર રહેલાં પત્રો ઉપર પગ મૂકી ઉપાડીને ચાલવા છતાં પણ પત્રના છવોને કંઈપણ પીડા ન ઉપજે એવી ચાલવાની શક્તિ તે પત્રચારણ લબ્ધિ.

ચારસો ચોત્તર ઊંચા નિષધ અને નીલવંત પર્વતની ટંકછિન્ન શ્રેણિઓના આલંબનવડે (વિષમ ટેકરીઓ ને મહાશિલાઓને અવલંબીને) પગ મૂકી ઉપાડીને ઉપર ચડવાની તેમ જ નીચે ઉતરવાની શક્તિ તે શ્રેણિચારણ લબ્ધિ.

અગ્નિની ગળતી ત્વાલાઓ ઉપર એટલે શિખાઓ ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને આકાશમાં ગમન કરે તો પણ અગ્નિના છવોને પીડા ન ઉપજે એવી ચાલવાની શક્તિ તે અગ્નિશિખાચારણ લબ્ધિ અથવા શિખાચારણ લબ્ધિ કહેવાય. આ લબ્ધિ-વડે મુનિ અગ્નિશિખા ઉપર-ત્રેગ મૂકે તો પણ પગ-દાઝે નહિ.

ધૂમ્રોડો ઉપર નય અથવા તીર્થો-આડો નય તો પણ તે ધૂમ્રોડાના આલંબનવડે આકાશમાં અરુણવિત ગતિ કરવાની જે શક્તિ તે ધૂમ્રચારણ લબ્ધિ.

ધૂમ્રસ કે જે જળનું રૂપાન્તર છે તેને અવલંબીને અને ધૂમ્રસના અપ્કાય છવોને કંઈ પણ પીડા ઉપજતી વિના આકાશમાં ગતિ કરવાની જે શક્તિ તે નિહારચારણ લબ્ધિ.

અવશયાય એટલે ઠાર અથવા આક્રમ તેના અપ્કાય છવોને કંઈપણ પીડા ઉપજતી વિના તે આક્રમને અવલંબીને આકાશમાં ગતિ કરવાની જે શક્તિ તે અવશયાયચારણ લબ્ધિ.

આકાશમાં ચઢી આવેલાં પાણીવાળા વાદળોનાં અપ્કાય છવોને કંઈપણ પીડા ઉપજતી વિના તે વાદળોને અવલંબીને આકાશમાં ગમન કરવાની જે શક્તિ તે મેઘચારણ લબ્ધિ.

મેઘ વર્ષતો હોય તે વખતે મેઘની જળધારાના અપ્કાય છવોને કંઈપણ પીડા ઉપજતી વિના જળધારાઓને અવલંબીને ગગનમાં ગમન કરવાની જે શક્તિ તે વારિધારાચારણ લબ્ધિ.

કુળ્લ વૃક્ષોનાં (વાંકાતેડા વૃક્ષોના) આંતરાઓમાં કરાળીયા છવો નળ ગાય છે તે નળ ઉપર પગ મૂકી ઉપાડીને ચાલવા છતાં નળને એક તંતુ પણ તૂટે નહિ એવી રીતે આકાશમાં ચાલવાની જે શક્તિ તે મર્દતંતુચારણ લબ્ધિ.

ચંદ્ર, સૂર્ય, શ્રદ્ધ, નક્ષત્ર ને તારા વિગેરે કોઈ પણ તેજસ્વી પદાર્થનાં તેજનાં

કિરણો ઉપર પગ મૂકી ઉપાડીને તેજ કિરણોના આલંબનથી આકાશમાં ગમન કરવાની જે શક્તિ તે જ્યોતિરશ્મિઆરણ્ય લબ્ધિ. એમાં જ્યોતિ એટલે તેજ, તેનાં રશ્મિ એટલે કિરણો તે જ્યોતિરશ્મિ એ શબ્દાર્થ છે. શ્રી ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપંદ પર્વત ઉપર સૂર્યનાં કિરણો અવલંબીને ચઢ્યા હતા. એમ જે પ્રસિદ્ધિ છે તે આ જ્યોતિરશ્મિઆરણ્ય લબ્ધિથી જ ચઢ્યા હતા.

તથા વાયુ ઊર્ધ્વ વાતો હોય અથવા તીચ્છો (વાંકો) વાતો હોય, ઉપર ગતિએ વાતો હોય, સીધી ગતિએ વાતો હોય કે કોઈ પણ દિશામાં વાતો હોય-તો તે દિશા તરફની વાયુશ્રેણીને અવલંબીને તે ઉપર પગ ઉપાડી મૂકીને ભૂમિવત્ આકાશમાં અરુણલિત ગતિએ ગમન કરવાની જે શક્તિ તે વાયુઆરણ્ય લબ્ધિ. આ લબ્ધિવાળા મુનિવરો વાયુશ્રેણીની ઉપર ચાલતાં વાયુકાયની વિરાધના ન થાય તે રીતે ચાલે એમ સમજવું.

૧૧. આશી એટલે દાઢ-દાંત, તેમાં વિષ એટલે ઝેર જેવી શક્તિ તે આશીઃ વિષલબ્ધિ કહેવાય. એટલે જે લબ્ધિવડે મુનિના દાંત દાઢોમાં ઝેર જેવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય, કે જેથી બીજાને શિક્ષા કરવી મોટે દાંત દેડતા (ભારતા-કરડતા) તે છવ મરણ પામી જાય. આ લબ્ધિ સર્પ તથા વીંછી વિગેરેના જેવું કાર્ય કરે છે, કારણ કે સર્પ અને વીંછી વિગેરે ઝેરી જનવરો કરડવાથી જેમ બીજો છવ મરણ પામે છે તેમ આ મુનિની દાઢો પણ બીજાને તેથી જ રીતે ઝેર પરિણમાય છે અને તે છવ મરણ પામે છે. અહિં વિપના બે લેહ જાણવા તે આ પ્રમાણે—

(૧) કર્મવિષ અને (૨) જાતિવિષ.

કર્મ એટલે ચારિત્રક્રિયા અથવા કર્મને ક્ષયોપશમ તેથી ઉત્પન્ન થતી વિષ-સાધ્ય શક્તિ એટલે ઝેરનું કાર્ય કરે એવી જે શક્તિ તે કર્મવિષલબ્ધિ કહેવાય. અને લાવંના હેતુથી જન્મતાં જ ઝેરનું કાર્ય કરનારી જે શક્તિ હોય તે જાતિ-વિષલબ્ધિ કહેવાય. ત્યાં સંજિપચેન્દ્રિય પર્યાસ તિર્યચો અને ગર્ભજ પર્યાસ મનુષ્યો તથા લવનપતિ, વ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને સૌધર્મથી સહસાર કંઠ્ય સુધીના (આઠમા દેવલોક સુધીના) દેવો એ સર્વને કર્મવિષ હોય છે, કારણ કે તિર્યચ પચેન્દ્રિય જીવોને દેશવિરતિ ચારિત્ર હોવાથી તેવા પ્રકારની તપશ્ચર્યાના બળથી આશીવિષલબ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં તો ચારિત્રવંત મુનિને તપશ્ચર્યાદિના પ્રભાવે અનેક લબ્ધિઓ પ્રગટ થાય છે એ પ્રસિદ્ધ જ છે. લવનપતિથી સહસાર સુધીના દેવોને જો કે તપશ્ચર્યાદિ મતશુભ્ય નથી; પરંતુ પૂર્વલવમાં ચારિત્રારાધનથી તપશ્ચર્યાદિ શુભવડે આશિવિષ લબ્ધિ ઉત્પન્ન કરી હોય અને તે મુનિ કાળ કરીને દેવ થાય તો દેવગણમાં અપર્યાસ અવસ્થામાં અન્તર્મુદુર્ત સુધી એ લબ્ધિ હોય છે, પર્યાસ થયા બાદ એ લબ્ધિ નાશ પામે છે. તેથી એ દેવોને આશીવિષ લબ્ધિ અપર્યાસ અવસ્થામાં હોય છે. વળી પર્યાસ એવા

તે દેવો જો કે બીજા જીવોને ઝેર ઉપજાવવા જેવી શક્તિવાળા હોય છે પરંતુ એ શક્તિ તે આશીર્વાદ લબ્ધિ તરીકે ન ગણાય, કારણ કે લબ્ધિ એ ગુણપ્રત્યયિક છે તેથી તપશ્ચર્યાદિ ગુણના હેતુવાળી હોય અને દેવોની વિષસાધ્ય શક્તિ તો લવ-પ્રત્યયિક છે એટલે દેવલવના હેતુવાળી હોય માટે એ શક્તિ લબ્ધિ તરીકે ન ગણાય એ પ્રમાણે દૂંકામાં બીના જણાવી. હવે જાતિવિષની બીના આ પ્રમાણે જાણવી.

સર્પ, અજગર, વીંછી, ગિરોલી, દેડકા વિગેરે ક્ષુદ્ર જંતુઓમાં તથા મનુષ્યોમાં જે તેવી શક્તિ હોય તે લવપ્રત્યયે હોવાથી જાતિવિષ છે. અને એ કારણથી એ જીવો ઝેરી જંતુ તરીકે ઓળખાય છે. એ જાતિવિષ (૧) વીંછી (૨) દેડકા (૩) સર્પ ને (૪) મનુષ્યના ભેદથી ચાર પ્રકારનું છે.

પ્રશ્ન—દેવોને જેમ લવપ્રત્યયિક વિષસાધ્ય શક્તિ કહી તેમ આ જીવોને પણ લવપ્રત્યયથી વિષ કહ્યું તો દેવો પણ જાતિવિષવાળા ખરા કે નહિ ?

ઉત્તર—ના, કારણ કે દેવોનાં શરીર અથવા વૈકલ્ય શરીરના અવયવો વિષમય હોતા નથી, તેથી તેઓ જાતિવિષવાળા ન ગણાય, અને સર્પાદિકનાં તો દાંત વિગેરે અવયવો અથવા આખું શરીર પણ વિષમય હોય છે માટે વિષમય દેહવાળા સર્પાદિ જીવોને જ જાતિવિષ હોય.

સર્પાદિકના વિષની ઉત્કૃષ્ટ વ્યાપ્તિ (ફેલાવો) આ પ્રમાણે જાણવી—

વીંછીનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધ ભરતક્ષેત્રપ્રમાણ શરીરમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત થઈ શકે છે.

દેડકાનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી સંપૂર્ણ ભરતક્ષેત્રપ્રમાણ શરીરમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત થઈ શકે છે.

સર્પનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી જંબૂદ્વીપ જેવડા શરીરને વિષ વ્યાપ્ત કરી શકે છે, અને

મનુષ્યનું ઝેર ઉત્કૃષ્ટથી અઢીદ્વીપ પ્રમાણ શરીરને વિષમય બનાવી શકે છે.

૧૨. જે જ્ઞાનલબ્ધિવડે લોક અને અલોકના સર્વે પદાર્થોના સર્વે લાવ (સર્વ પર્યાયો) એટલે ત્રણે કાળમાં વર્તેલા, વર્તનારા અને વર્તશે તે સર્વ દ્રવ્યગુણપર્યાયને એક જ સમયમાં જાણવાની જે શક્તિ તે કેવળજ્ઞાન લબ્ધિ કહેવાય. આ લબ્ધિના ફલરૂપ જ્ઞાન પણ ઇન્દ્રિયો અને મનની મદદ વિનાનું આત્મસાક્ષાત (પ્રત્યક્ષ) હોય છે.

૧૩. જેનાવડે ગણધરપણ પ્રાપ્ત થાય તે ગણધર લબ્ધિ.

૧૪. જે લબ્ધિવડે ચૌદપૂર્વરૂપે ક્ષુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે પૂર્વધર લબ્ધિ

૧૫. જે લબ્ધિવડે તીર્થંકર પદવી પ્રાપ્ત થાય તે તીર્થંકર લબ્ધિ

આ લબ્ધિના પ્રભાવે જીવને ત્રણ ભુવનમાં પૂર્વજનકપણ પ્રાપ્ત થાય છે, ઇન્દ્રાદિ દેવો ભક્તિથી સમવસરણાદિ ઋદ્ધિ વિકુર્વે છે અને તેમાં એસીને પ્રભુ શ્રી તીર્થંકર દેવ ગ્લાનિ પામ્યા વિના સર્વ જીવોને ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિએ ધર્મોપદેશ આપે છે. ચોત્રીશ અતિશયો અને વચનના પાંત્રીશ ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. સમવસરણ ન હોય

તો પણ અષ્ટમહાપ્રાતિકાર્ય (અથોકવૃક્ષ આદિ)ની ઋદ્ધિ તો સર્વદા સાથે જ હોય છે. જઘન્યથી પણ એક કોડ દેવો લક્ષિતમાં રહે છે, આવી મહા પ્રભાવવાળી લઘિ તે તીર્થ કર લઘિ કહેવાય. આ પદવીથી પરમશ્રેષ્ઠ પદવી સંસારમાં બીજી કોઈ નથી. એ પદવી ચૌદ રાજમાં વર્તતા સર્વ દુઃખી જીવોને મુખી કરવાની પરમ શુભ ભાવના તથા સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોથી પ્રાપ્ત થાય છે અને એ પદવીની પ્રાપ્તિમાં કારણભૂત તીર્થ કરનામકર્મ તે પાંછલા ત્રીજા ભવમાં ઉત્તમ મનુષ્ય નિર્ધારિત, સ્વરૂપે જાણે છે.

૧૬. જે લઘિથી ચક્રવર્તીપણું મળે તે ચક્રવર્તી લઘિ કહેવાય. આ લઘિવંત લબ્ય જીવોને ચક્ર આદિ ૧૪ રત્નોની પ્રાપ્તિ, ૬ નિધિની પ્રાપ્તિ અને છ ખંડનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

[ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ વિકુર્વી શકે એવી વૈકિયશક્તિ પણ ચક્રવર્તી લઘિ તુલ્ય લઘિ કહેવાય એમ કોઈક માને છે.]

૧૭. જે લઘિથી બળદેવપણું પ્રાપ્ત થાય તે બળદેવ લઘિ કહેવાય. આ લઘિવંત જીવ વાસુદેવના મોટા ભાઈ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે અને વાસુદેવનું રાજ્ય તેમ જ બળદેવનું રાજ્ય ત્રણ ખંડ જેટલું ગણાય છે, પરંતુ બળદેવનું જીવું રાજ્ય હોતું નથી. બળદેવનું બલ વાસુદેવથી અડધું હોય છે. જેમ રામ એ બળદેવ છે ને લક્ષ્મણ વાસુદેવ છે અથવા કૃષ્ણ વાસુદેવ છે અને બલભદ્ર બળદેવ છે.

૧૮. જેથી વાસુદેવપણું પ્રાપ્ત થાય તે વાસુદેવ લઘિ કહેવાય. આ લઘિવંત લબ્યજીવોને ચક્ર વગેરે સાત રત્નો હોય છે, અને રાજ્ય ત્રણ ખંડનું હોય છે. [વાસુદેવ બળદેવના જેવી ઋદ્ધિ વિકુર્વવાની જે શક્તિ તે વાસુદેવલઘિ તુલ્ય લઘિ અને બળદેવલઘિ તુલ્ય લઘિ કહેવાય, એમ પણ માનવામાં આવે છે.]

૧૯. આશ્રવ લઘિ તે ક્ષીરાશ્રવ, મધ્વાશ્રવ ને ઘૃતાશ્રવ એમ ત્રણ પ્રકારની છે, ઉપલક્ષણથી ઇક્ષ્વાશ્રવાદિ લઘિ પણ બલુવી. જે મુનિનાં વચન હુગ્ધનાં જેવાં મીઠાં લાગે તે ક્ષીરાશ્રવ લઘિ કહેવાય. મધુ એટલે સાકર વિગેરે મધુર દ્રવ્યના જેવા મીઠાં લાગે તે મધ્વાશ્રવ લઘિ કહેવાય. તેમજ ઘી સરખા મધુર હોય તે ઘૃતાશ્રવ લઘિ કહેવાય. તથા ઉપલક્ષણથી શેલડીના રસ સરખા મધુર વચન હોય તે ઇક્ષ્વાશ્રવ લઘિ કહેવાય. અને અમૃત જેવાં વચન હોય તે અમૃતાશ્રવ લઘિ કહેવાય ઇત્યાદિ. આ લઘિ શ્રી વજ્રસ્વામીને પણ હુતી. અથવા જે મુનિના પાત્રમાં પડેલો તુરંજ આહાર પણ હુગ્ધ વિગેરેની જેવો મધુર બની જાય તે પણ ક્ષીરાશ્રવાદિ લઘિ કહેવાય.

૨૦. કોષમાં એટલે કોઠામાં (અનાજ ભરવાના મોટા કોઠારમાં) નાખેલું ધાન્ય જેમ વર્ષો મુખી વિનાશ પામતું નથી અને તેથી સ્થિતિમાં કાયમ રહે છે તેમ જેથી મુનિના હૃદયમાં ઉતરેલ સૂત્રાર્થો દીર્ઘકાળ પર્યંત સ્થિર રહે છે પણ ભૂલાતા નથી તે કોષબુદ્ધિ લઘિ.

૨૧. જે લઘિથી કોઈ પણ અંથનું પહેલું, વચલું કે છેલ્લું એક પદ સાંભળીને તેને અનુસરતાં સર્વ શ્રુતનું જ્ઞાન થઈ જાય તે પદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય. એમાં જેથી અન્યની શરૂઆતનું પદ સાંભળીને સંપૂર્ણ અન્યનો યોગ થાય તે અનુશ્રોતપદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય, છેલ્લા પદને સાંભળીને સંપૂર્ણ અન્યનો યોગ જેથી થાય તે પ્રતિશ્રોતપદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય અને જેથી અંથના વચલા કોઈપણ પદને સાંભળીને સંપૂર્ણ અન્યનો યોગ થાય તે ઉભયપદાનુસારિણી લઘિ કહેવાય.

૨૨. જે લઘિવડે ધીજભૂત એવા એક જ અર્થપદને સાંભળીને ધીનું સર્વ શ્રુત યથાર્થ જાણે તે ધીજભુદ્ધિ લઘિ કહેવાય. આ પ્રકારની લઘિ ગણધર ભગવંતોને અવશ્ય હોય છે, કારણ કે શ્રી તીર્થંકર પ્રભુના મુખથી ‘ઉપ્પન્નેદ વા વિગમેદ વા હુવેદ વા’ એ અર્થપદવડે એટલે પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે અને વસ્તુ વિનાશ પામે છે. તેમ દ્રવ્યાસ્તિકનયની અપેક્ષાએ વસ્તુ સ્થિર પણ રહે છે એ આપેક્ષિક ગંભીરાર્થક ત્રણ પદવડે ગણધર મહારાજ દ્વાદશાંગીરૂપ ગાર અંગની સૂત્રરચના કરે છે.

૨૩. જે લઘિવડે ક્રોધમાં આવેલા મુનિ અનેક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં રહેલ પોતાના શત્રુ વિગેરે પદાર્થોને જાળવામાં સમર્થ એવું અતિ તીવ્ર તેજ એટલે-અગ્નિ જેવા ઉજ્જ્વળ પુદ્ગલો ફેંકવાની શક્તિવાળા હોય છે તે તેજોદેશ્યા લઘિ.

૨૪. આહારક શરીર જનાવવાની જે શક્તિ તે આહારક લઘિ કહેવાય. આ લઘિવડે ચૌદપૂર્વધર મુનિ એક હાથ પ્રમાણનું શરીર જનાવી સૂક્ષ્મ શ્રુતસંકા ટાળવાને અર્થે અથવા શ્રીજિનેશ્વરની સમવસરણાદિ ઋદ્ધિ દેખવાને માટે વિચરતા તીર્થંકર પ્રભુ પાસે મોકલી કાર્યસમાપ્તિ થયે એ દેહનું વિસર્જન કરે છે.

૨૫. તેજોદેશ્યાથી વિપરીત લઘિ તે શીતદેશ્યા લઘિ. આ લઘિવડે જળતા જ્વાલિ પદાર્થો જળતા છંટકાવની માફક શાન્ત થઈ જાય છે. .

૨૬. જે લઘિવડે ભવ્યજીવ વિવિધ પ્રકારની ક્રિયાઓ કરવાની શક્તિવાળું વૈકિય શરીર જનાવી શકે તે વૈકિય લઘિ કહેવાય અને તે અનેક પ્રકારની છે એટલે તે (૧) અણુત્વ, (૨) મહત્ત્વ, (૩) લઘુત્વ, (૪) ગુરૂત્વ, (૫) પ્રાપ્તિ, (૬) પ્રાકાશ્ય, (૭) ધર્શિત્વ, (૮) વશિત્વ, (૯) અપ્રતિધાતિત્વ, (૧૦) અન્તર્ધાનત્વ અને (૧૧) કામરૂપિત્વ વિગેરે ભેદે અનેક પ્રકારની છે. તે આ પ્રમાણે—

(૧) જેથી અણુ જેવડું એટલે અત્યંત જારીક શરીર જનાવી શકાય તે અણુત્વ વૈકિય લઘિ કહેવાય. આ લઘિવડે જનાવેલા સૂક્ષ્મ શરીરથી કમળની નાળના છિદ્રમાં પણ દાખલ થઈ શકાય છે, અને ત્યાં રહી ચક્રવર્તીના લોગ જેવા લોગ લોગવી શકે છે. તથા (૨) મેરુપર્વત એક લાખ યોજન ઊંચો છે ને ૧૦ હજાર ૬૦ યોજન જડો છે તેનાથી પણ મહત્ત્વ એટલે મોટું શરીર જનાવવાની

શક્તિ તે મહત્ત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ. તથા (૩) વાયુથી પણ લઘુ એટલે હલકું શરીર ણનાવવાની શક્તિ તે લઘુત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ. (૪) તથા જે લબ્ધિના પ્રભાવે વજ્રથી પણ અતિ ભારે શરીર ણનાવે કે જેને ઇન્દ્રાદિ દેવો પણ પોતાના ઉત્કૃષ્ટ ણળથી ઉપાડી શકે નહિ એવું શુરુ એટલે ભારે શરીર ણનાવવાની શક્તિ તે શુરુત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૫) જેના પ્રભાવે ભૂમિ ઉપર રહીને પણ હાથ એટલો ગથો લાંબાવે કે જેથી મેરુપર્વતના શિખરના અચ્ચતાગને પ્રાપ્ત થાય એટલે સ્પર્શે તે પ્રાપ્તિત્વવૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૬) જેના પ્રભાવે જેમ જળમાં પ્રવેશ કરે તેમ ભૂમિમાં પ્રવેશ કરી ચાલવાની શક્તિ તેમ જ પાણીમાં જેમ ડૂબીને ઉપર તરી આવે તેમ ભૂમિમાં પણ ડૂબીને ઉપર તરી આવે તે પ્રાક્રમ્ય લબ્ધિ કહેવાય. (૭) તથા તીર્થંકરની અને ઇન્દ્રની (ઉપલક્ષણથી ચક્રવર્ત્યાદિકની) ઋદ્ધિ વિદ્યુર્વવાની-રચવાની જે શક્તિ તે ઈચિત્ત્વ લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૮) સર્વ જીવોને વશ કરવાની જે લબ્ધિ તે વશીત્વ લબ્ધિ કહેવાય તથા (૯) જેમ ખુદ્ધા માર્ગમાં અસ્ખલિત ગમન થાય છે તેમ વચ્ચે પર્વતાદિ નહતર આવવા છતાં પણ અસ્ખલિત ગમન કરવાની જે શક્તિ તે અપ્રતિઘાતિત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય. તથા (૧૦) અદૃશ્ય (જેમ શકાય નહિ તેવા) થઇ જવાની શક્તિ તે અન્તર્ધાન વૈક્રિયલબ્ધિ કહેવાય અને (૧૧) એક સાથે અનેક પ્રકારનાં વિવિધ રૂપ ણનાવવાની શક્તિ તે કામરૂપિત્વ વૈક્રિય લબ્ધિ કહેવાય.

૨૭. જે લબ્ધિના પ્રભાવે અનેક વસ્તુ આપવા છતાં પણ ખૂટે નહિં તે અક્ષીણ લબ્ધિ જે પ્રકારની છે : (૧) અક્ષીણ મહાનસ લબ્ધિ અને (૨) અક્ષીણ મહાલય લબ્ધિ. તેમાં (૧) જે લબ્ધિના પ્રભાવે પાપમાં અદ્ય આહાર વિગેરે હોય તો પણ તે આહાર વિગેરે ઘણા જણને આપવા છતાં ખૂટે નહિં તે અક્ષીણ મહાનસી લબ્ધિ કહેવાય. જેમ શ્રી ગૌતમસ્વામીએ અદ્ય ક્ષીરથી પણ પોતે અષ્ટાપદ પર્વતની યાત્રા કરીને પાછા વળતા નીચે રહેલા ૧૫૦૦ તાપસોને પારણું કરાવ્યું હતું. અને (૨) પરિમિત ભૂમિમાં પણ અસંખ્ય દેવો, તિર્થંકરો અને મનુષ્યો પોતપોતાના પરિવાર સહિત સમાઈ શકે અને પરસ્પર એક બીજાને બાધા (સંકોચ) ન ઉપજે તે અક્ષીણ મહાલય લબ્ધિ કહેવાય. જેમ તીર્થંકર પ્રભુના સમવસરણમાં પરિમિત ભૂમિમાં પણ અસંખ્ય દેવાદિકોને સમાવેશ થાય છે. તે તીર્થંકર પરમાત્માના પ્રભાવથી જ જાણે છે.

૨૮. જે શક્તિવડે ચક્રવર્તીનું સૈન્ય પણ ચૂર્ણ કરી નાખે તે પુલાક લબ્ધિ કહેવાય કહ્યું છે કે—

સંવાદયાણ કજ્ઞે, જુણિજ્ઞા ચક્રવટ્ઠિમવિ જીણ ।

તીણ લદ્ધિહ જુઓ, લદ્ધિપુલાઓ મુણેયથો ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સંઘના અને શાસન વિગેરેના કાર્ય માટે પ્રસંગ આવ્યે જે લબ્ધિવડે ચક્રવર્તીને પણ ચૂર્ણ કરી નાખે તે લબ્ધિપુલાક મુનિ બાણવા.

આ પ્રમાણે અઠ્ઠાવીશ લઘિધરૂપ મહર્દિઓ ઉપરાન્ત બીજી પણ મહાન ઋદ્ધિઓ છે તે આ પ્રમાણે—

શ્રુતજ્ઞાનાવરણના અને વીર્યાન્તરાય કર્મના ઉત્કૃષ્ટ ક્ષયોપશમથી જેઓને અસાધારણ મહાબુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે તેઓ દ્વાદશાંગી અને ચૌદપૂર્વ ન લણ્યા હોય તોપણ જે જે ભાવાર્થો ચૌદપૂર્વધર જ્ઞાનીઓ નિરૂપણ કરે તે તે (વિચારમાં ન ઊતરી શકે એવા) દુર્ગમ ભાવાર્થો બાણવામાં જે મુનિઓ અતિ નિપુણ હોય છે તે પ્રાજ્ઞશ્રમણ કહેવાય છે, આ પણ એક પ્રકારની ઋદ્ધિવિશેષ છે.

બળી કેટલાક મુનિમહાત્માઓ દશપૂર્વ લણીને રાહિણી પ્રજ્ઞાસિ આદિ મોટી વિદ્યાઓ વિગેરેથી તેમ જ અંગુષ્ઠપ્રસેનિકા વિગેરે નાની વિદ્યાઓથી પ્રાપ્ત થયેલ ઘણી ઋદ્ધિઓને આધીન ન થયા છતાં કેવળ વિદ્યાવેગને ધારણ કરવાથી (વિદ્યાપાઠથી સિદ્ધ શક્તિ માત્રને ધારણ કરવાથી) તે મુનિઓ વિદ્યાધરશ્રમણ કહેવાય છે. એ વિદ્યાઓ પણ એક પ્રકારની ઋદ્ધિવિશેષ જ છે. એ તથા જ્ઞાનાવરણના અને વીર્યાન્તરાય કર્મના અસાધારણ ક્ષયોપશમવડે વસ્તુઓ ઉદ્ધરીને અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્રમાં સર્વશ્રુતસમુદ્રનું અવગાહન કરવાની એટલે વિચારવાની-ચિંતવવાની જે શક્તિ તે મનોલઘ્નિ કહેવાય.

તથા સર્વ શ્રુતજ્ઞાનની વસ્તુઓને અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્રમાં ઉચ્ચારવાની (જોલવાની) જે શક્તિ તે વચનલઘ્નિ. આ લઘ્નિથી અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્રમાં ચૌદપૂર્વનું પરાવર્તન (આવૃત્તિ) થાય છે, અથવા પદ, વાક્ય અને અલંકાર યુક્ત વચનોને મોટા સ્વરે ઉચ્ચારવા છતાં પણ બાણીની ધારા અસ્ખલિત ચાલે, વચમાં એક પણ અક્ષરાર્થ ત્રુટે નહિ, તેમ જ કંઠ પણ જેવો પ્રારંભમાં હોય તેવી જ શક્તિ-વાળો પર્યાન્ત મુધી રહે એવી ઉચ્ચારશક્તિ અને કંઠશક્તિ તે વચનલઘ્નિ કહેવાય.

તથા દાયા સંબંધી વીર્યાન્તરાયના અસાધારણ ક્ષયોપશમથી કઈક દિવસો મુધી અને મહિનાઓ મુધી કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને નિશ્ચલ ઊભા રહે અથવા બેઠા રહે તો પણ પરિશ્રમ ન લાગે એવી અપૂર્વ કાયશક્તિ તે કાયલઘ્નિ કહેવાય.

અર્હા દશાત એ સગતવું કે—જરતચકવર્તીના બાઈ શ્રી જાદુબલી મુનિ એક વર્ષ મુધી કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને વનમાં નિશ્ચલ ઊભા રહ્યા હતા, શરીરે વેલરીઓ વીંટાઈ ગઈ હતી, અને એ વેલરીઓમાં પક્ષીઓએ માળા પણ બાંધ્યા હતા છતાં શ્રી જાદુબલિ મુનિને એ ધ્યાનમાં પરિશ્રમ-થાક ન લાગ્યો એવી જે અપૂર્વ કાયશક્તિ તે કાયલઘ્નિ અથવા કાયગેગલઘ્નિ કહેવાય.

બાવ્ય ત્રીજોને ૧૮ લઘ્નિઓ દોાય.

ઉપર કોલી અઠ્ઠાવીશ લઘ્નિઓ બાવ્ય પુરોને દોાય છે, અને બાવ્ય ત્રીજોને (૧) અરિદંતલઘ્નિ (૨) ચકવર્તીલઘ્નિ (૩) વામુદેવલઘ્નિ (૪) બપ્પદેવલઘ્નિ (૫) સંમિતમોનલઘ્નિ (૬) ચારણલઘ્નિ (૭) પૂર્વધરલઘ્નિ (૮) મલ્લધર-

અપરિચિત તેત્રીશ આશાતના.

શ્રી ગુરુવંદનભાષ્યમાં ગુરુની તેત્રીશ આશાતનાઓ કહી છે, પરંતુ શ્રમણ-સૂત્રમાં તેથી બુદ્ધ પ્રકારે ૩૩ આશાતનાઓ કહી છે તે ખાસ જાણવા યોગ્ય તેમ જ તજવા યોગ્ય હોવાથી અહીં લખી છે.

૧ અરિહંતની આશાતના	૨ સિદ્ધની આશાતના
૩ આચાર્યની આશાતના	૪ ઉપાધ્યાયની આશાતના
૫ સાધુની આશાતના	૬ સાધ્વીની આશાતના
૭ શ્રાવકની આશાતના	૮ શ્રાવિકાની આશાતના
૯ દેવની આશાતના	૧૦ દેવીની આશાતના

આ દશની આશાતના તેમનાં અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૧૧. આ લોકની આશાતના અને

૧૨. પરલોકની આશાતના, તે સંબંધી અસત્પ્રજ્ઞપણા કરવાથી લાગે છે.

૧૩. શ્રુતની આશાતના-આ બધું શ્રુત પ્રાકૃત ભાષામાં જ રચેલું છે ઇત્યાદિ શબ્દોવાડે તેના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૧૪. દેવ, મનુષ્ય અને અસુર સહિત ત્રણ લોકની આશાતના-તેની અસત્પ્રજ્ઞપણા કરવાથી લાગે છે.

૧૫. પ્રાણ, ભૂત, છવ ને સર્વની આશાતના-પ્રાણ એટલે બેઈદ્રિયાદિ,

લબ્ધિ (૯) પુલાકલબ્ધિ અને (૧૦) મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ એ ૧૦ લબ્ધિઓ ન હોય, તેથી બાકીની ૧૮ લબ્ધિઓ હોય છે. અનન્ત કાળે કોઈ કોઈ વખત અછેરા-રૂપે સ્ત્રી જે કે તીર્થ'કર થાય છે પરંતુ તે આશ્ચર્યમાં ગણાવાથી સ્ત્રીને તીર્થ'કર-લબ્ધિ ન હોય એમ કહ્યું છે. શેષ ૯ લબ્ધિઓ તો આશ્ચર્ય તરીકે પણ હોતી નથી.

અલભ્ય પુરુષોને ૧૫ લબ્ધિ, ને અલભ્ય સ્ત્રીઓને ૧૪ લબ્ધિ હોય છે.

અલભ્ય પુરુષોને ઉપર કહેલી ૧૦ લબ્ધિઓ કે જે લભ્ય સ્ત્રીઓને નથી હોતી તે ઉપરાન્ત કેવલીલબ્ધિ, ઋણુમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ અને વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ એ ત્રણ લબ્ધિઓ પણ હોય નહિ તેથી તેમને (અલભ્ય પુરુષોને) ૧૩ લબ્ધિઓ સિવાયની બાકીની ૧૫ લબ્ધિઓ હોય છે, અને એ ૧૩ ઉપરાન્ત આશ્રવલબ્ધિ (મધ્વાદિ આશ્રવલબ્ધિ) સહિત ૧૪ લબ્ધિ અલભ્ય સ્ત્રીઓને હોય નહિ તેથી એ સિવાયની ૧૪ લબ્ધિઓ અલભ્ય સ્ત્રીઓને હોય છે. (ચાલુ)

ભૂત તે વનસ્પતિ, છવ તે પંચેન્દ્રિય અને સત્ત્વ તે વનસ્પતિ સિવાયના ચાર એકેન્દ્રિય તેની હિંસા કરવાથી લાગે છે.

૧૬. કાળની આશાતના-તે સંખંધી અસત્પ્રદેયણ કરવાથી લાગે છે.

૧૭. શ્રુતની આશાતના-જો જ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે તો તેને લાણુવામાં કાળ અકાળ શા સારુ જોઈએ ? નિરંતર શા માટે ન લાણુય ? આમ બોલવું તે શ્રુતની આશાતના છે.

૧૮. શ્રુતદેવતાની આશાતના-તેના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૧૯. વાચનાચાર્યની આશાતના-તેમના અવર્ણવાદ બોલવાથી લાગે છે.

૨૦ થી ૩૩ સુધીની ૧૪ આશાતના સૂત્ર લાણુવું અને લાણુવવું તે સંખંધી છે, તે આ પ્રમાણે:-

૨૦. વ્યાવિદ્ધ-તે ઉતાવળે એકળીબ્દ અક્ષરો મળી બંધ તેમ બોલવું અથવા વિપરીત બોલવું તે.

૨૧. વ્યત્યામેહિત-એક ળીબ્દ આળાવા મેળવીને બોલવું તે રત્નની માળામાં આઘા પાછા નાના મોટા મણકા ગોઠવવાની જેમ સમજવું.

૨૨. હીનાક્ષર-હીન એટલે ઓછા અક્ષરો બોલવા તે.

૨૩. અત્યક્ષર-વધારે અક્ષરો બોલવા તે.

૨૪. પદહીન-એક બે પદવડે હીન બોલવું તે.

૨૫. વિનયહીન-વિનય વિના લાણુવું તે.

૨૬. યોગહીન-યોગ વદ્યા વિના લાણુવું તે.

૨૭. ઘોષહીન-ઉદાત્તાદિ ઘોષ રહિત બોલવું તે.

૨૮. સુહુદત્ત-શુરુએ સારી રીતે એટલે શક્તિના પ્રમાણમાં ગરાળર દીધું હોય છતાં 'શુરુએ ગરાળર આપ્યું-શીખવ્યું' નથી 'એમ કહેવું' તે.

૨૯. હુહુપ્રતીચ્છિત-શિષ્યે હુષ્ટ દંદ્યથી અહણુ કર્યું તે. વિનય વિવેક-પૂર્વક ન લીધું તે.

૩૦. અકાલે કૃતઃ સ્વાધ્યાયઃ-અકાળે સ્વાધ્યાય કર્યો તે.

૩૧. કાળે ન કૃતઃ-સ્વાધ્યાયઃ-કાળે સ્વાધ્યાય ન કર્યો તે.

૩૨. અસ્વાધ્યાયિતે સ્વાધ્યાયિત-અસ્વાધ્યાય છતે સ્વાધ્યાય કર્યો તે.

૩૩. સ્વાધ્યાયિતે ન સ્વાધ્યાયિત-સ્વાધ્યાયનો કાળ છતે સ્વાધ્યાય ન કર્યો તે

આ જોડે શ્રુતની આશાતના છે. તે બળુવા બળાવવાને તેમ જ બોલવાને અંગે લાગે છે તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

સાચી ક્ષમાપના

અત્યુત્તમ પર્યુષણ પર્વની આરાધના માટે અનેક સત્કાર્યો કરવાના કહેલા છે. તે સર્વ કાર્યોમાં સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાપના કરવી-સર્વ જીવોને ખમાવવા અને પોતે સર્વ જીવોના કરેલા અપરાધોને ખમવા એ કાર્ય અમુક અંશે સુખ્યતા ધરાવે છે, કારણ કે તે કાર્ય પર્યુષણપર્વમાં સંવત્સરી પ્રતિક્રમણને અવસરે જ ખાસ કરવામાં આવે છે. આ કાર્ય એટલું જ બહુ લાભદાયક છે કે જો અંતઃકરણપૂર્વક સર્વ જીવને ખમાવવામાં આવે અને આખા વર્ષના સર્વ વૈરવિરોધનો નાશ કરવામાં આવે તો એ આત્મા ઘણી ઉચ્ચકોટિને પામી શકે. આ બાબતમાં ખાસ લક્ષ્ય રાખવાનું એ છે કે પર્યુષણ વ્યતીત થયા પછી પાછલી હકીકત વૈરવિરોધવાળી સંભારવી જ ન જોઈએ. ગતવર્ષના વૈરવિરોધના ખાતા તો માંડી વાળવા જ જોઈએ. આ સંબંધમાં 'જૈન' પત્રમાં આવેલ એક પઠાણની હકીકત ખાસ ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે તે આ પ્રમાણે છે:—

“એક પઠાણ પોતાના ધર્મશાસ્ત્ર કુરાન પ્રમાણે વ્યાજ લેવું તે અઘટિત માનવા છતાં પુષ્કળ વ્યાજ લેતો હતો. એમ કરતાં કરતાં સફલાગ્યે એક વખત તેને વિચાર આવ્યો કે—‘મેં વ્યાજ લેવાની પાપપ્રવૃત્તિ કરીને બહુ પાપ બાંધ્યું’ છે, હવે તેનું નિવારણ કેમ કરવું? જો તેનું નિવારણ નહીં કરું તો જરૂર મારે દોષખમાં-નરકમાં જવું પડશે અને અસહ્ય દુઃખ ભોગવવું પડશે.’ પછી તેણે પચીસ-ત્રીસ હજારની ઉધરાણીના તમામ કાગળો લઈ, ભરખબરમાં આવીને બધા વ્યાપારીઓની વચ્ચે તે કાગળો ફાડી નાખ્યા અને કહી દીધું કે ‘હવે પછી હું આ ઉધરાણી માંડી વાળું છું.’ આ સમયે તેના અંતઃકરણને એવી શાંતિ થઈ કે તેવી શાંતિ એ બધી રકમ વસુલ થવાથી ન થાત.” આ દ્રષ્ટાંત પ્રમાણે આપણે પણ જો પાછલા વૈરવિરોધની ઉધરાણીના કાગળો ફાડી નાખીએ-તેને સંભારવા પણ નહીં એવો નિર્ણય કરીએ તો આપણે ઘણા પાપોથી છૂટી જઈએ અને આપણા આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય.

સાચી ક્ષમાપના એનું જ નામ છે કે જેમાં પાછળની કોઈ પણ હકીકત ફરીને સંભારવી નહીં, દંશ રાખવો નહીં. આજે ખમાવીએ ને કાલે પાછા તેવા ને તેવા બની જઈએ તો આપણી ક્ષમાપના લાભદાયક ન થાય. આ બાબતમાં ઘણીવાર લખાયું છે તેથી અહીં ટૂંકમાં જ લખ્યું છે.

કુંવરજી

[સુભાષિતરત્નમંજૂષા]

ઉદયમં સાહસં ધૈર્યં, બુદ્ધિશક્તિપરાક્રમાઃ ।

પડેતે યત્ર વિચંતે, તત્ર શંકંતે દેવતાઃ ॥ ૧ ॥

“ ઉદયમ, સાહસ, ધૈર્ય, બુદ્ધિ, શક્તિ અને પરાક્રમ—એ છ ગુણો જેનામાં હોય તેનાથી દૈવ પણ શંકાને પામે છે, અર્થાત્ દૈવ તેને કાંઈ પણ હાનિ કરી શકતો નથી. ”

આ છએ ગુણ કોઈક ઉત્તમ પુરુષમાં જ હોય છે, અને જેનામાં હોય છે તેનાથી દૈવ પણ શંકા પામે એમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે પૂરેપૂરા ભાગ્યવાન-પુણ્યવાનમાં જ એ છ ગુણો હોય છે. તેને દૈવ-વિધાતા અનુકૂળ જ હોય છે.

એ છ ગુણનું કાંઈક વિવરણ કરીએ.

પ્રથમ ઉદયમ—એટલે જેનામાં પ્રભાદ હોય જ નહીં, સતત ઉદયની હોય, જે કાર્ય કરવાનું ધારે તે પાર ઉતારે ત્યારે જ તેને નિવૃત્તિ (શાંતિ) થાય.

બીજું સાહસ—કોઈ પણ સત્કાર્ય કરવા ધારે તે સાહસિકપણે કરે-ઠરતો ઠરતો ન કરે, તેના મનમાં નિરધાર જ હોય કે આ કાર્ય હું પાર પાડીશ જ-તે પાર પાડ્યે જ છૂટકો.

ત્રીજું ધૈર્ય—એટલે જે કાર્ય કરે તે ધીરજથી-શાંતિથી વિચાર કરીને પરિણામ પર્યંત દૃષ્ટિ પહોંચાડીને કરે-ઉતાવળે ન કરે એટલે તેને કાર્ય-સિદ્ધિમાં સ્થલના ન થાય.

ચોથું બુદ્ધિમાનુ હોય—એટલે દરેક કાર્યના કર્તવ્યકર્તવ્યનો વિચાર કરી શકે. સાસ્ત્રકાર કહે છે કે-જેનામાં બુદ્ધિ છે તે જ બળવાન છે. નિર્બુદ્ધિમાં બળ હોય તો પણ નકારું છે. જુઓ મદોનમત એવા સિંહને પણ સસલાએ બુદ્ધિ વાપરીને કૂવામાં નાખી દીધો. આ દષ્ટાંત સુપ્રસિદ્ધ છે.

પાંચમો ગુણ શક્તિવાનુ હોય—નિર્જાળ ન હોય તે જ ધાયું કરી શકે. મનની ને તનની જાને પ્રકારની જેનામાં શક્તિ હોય તે જ સ્વેચ્છિત કાર્ય કરી શકે છે. શક્તિ વિનાનો મનુષ્ય કોઈ કાર્ય કરી શકતો નથી.

છઠ્ઠો ગુણ પરાક્રમ—પરાક્રમી મનુષ્ય કાર્યમાં વિદ્ધ કરનાર અન્યનું આક્રમણ કરી શકે છે-તને અટકાવી શકે છે. પરાક્રમ તો મહાનુ સફળ છે.

આ છએ ગુણો એક બીજાથી ચઢિયાતા કહીએ તેવા છે. તેવા ગુણ મેળવવા અને તેને ખોલવવા. દરેક ગુણ જ્યારે ખીલે છે ત્યારે તેની ખૂબી જોર જ હોય છે. વળી તેમાં નવી ખૂબી પણ પ્રગટ થાય છે માટે તેને ખોલવાનો ને જાળવી રાખવાનો પ્રયાસ જરૂર કરવો. આ દરેક ગુણ માટે નેટલું વર્ણન કરવું હોય તેટલું યત્ન શકે, પરંતુ ચક્ષેપરુચિ છવોને માટે આટલી વ્યાખ્યા જ જરૂરની માનવામાં આવી છે.

કુંવરજી

તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૮૨ થી)

૧૩૭. પાણીમાં મીઠું જેમ એકરસ થાય છે તેમ આત્મામાં મનતું ઐક્ય થતું તે સમાધિ છે.

૧૩૮. વિવેકશુણ્યને લઇને આત્મા સર્વ પ્રકારના સંગોગથી બિન્ન છે એમ માને છે અને બ્યુત્સર્ગ-ત્યાગના શુણ્યને લઇને તે દેહ તથા સર્વ ઉપકરણમાં આસક્તિ વગરનો રહે છે.

૧૩૯. જેમ કૂવાના જળની સિદ્ધિ આવકના ઝરણા ઉપર રહેલી છે, તેમ કર્મોના ફળની સિદ્ધિ ઊંચા પ્રકારના ધ્યાનમાં રહેલી છે-એવું ધ્યાન જ પરમાર્થનું કારણ છે.

૧૪૦. વિષયોનો ત્યાગ થઇ શકે પણ રાગનો ત્યાગ થવો મુશ્કેલ છે.

૧૪૧. આ જગતમાં જીવને બધન કરનાર વિષયો અને દુઃખો છે તે ચાર કષાયમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. ધ્યાની પુરુષ તેવા વિષયોથી અને દુઃખોથી બંધાતો નથી, કારણ કે તેને આત્માને વિષે જ પ્રીતિ છે-લીનતા છે.

૧૪૨. આત્મા અને પરમાત્મા વિષે જે વિવાદ છે તે ભેદભુક્તિનો કરેલો છે. જ્ઞાની ધ્યાન-રૂપી સમિતી એ વિવાદને દૂર કરી આત્મા અને પરમાત્માનો મેળ કરી બતાવે છે.

૧૪૩. આત્મા જાણ્યા પછી જાણવાનું કાંઈ બાકી રહેતું નથી.

૧૪૪. ઐક્યતા અને બિન્નતાથી (વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી) આત્માનું ધ્યાન હિતકારી છે અને તેથી જુદી રીતે આગ્રહ રાખનારા પુરુષોની જે ભુદ્ધિ છે તે વૃથા વિડંબનારૂપ છે.

૧૪૫. આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ નિશ્ચયનયથી થાય છે અને વ્યવહારનય ભેદદ્વારા આત્માથી પર એવા શરીર વિગેરેનો અનુભવ કરાવે છે.

૧૪૬. વિશ્વમાં જે બધો જીવસમૂહ જુદા જુદા સ્વરૂપે છે તે નામકર્મની પ્રકૃતિથી થયેલો છે, આત્માનો એ સ્વભાવ નથી.

૧૪૭. આત્માનું જે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ નિશ્ચયનયવડે અનુભવાય છે તે ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપનો વ્યવહારનય ભેદદ્વારા અનુભવ કરાવે છે.

૧૪૮. આત્મા અજ્ઞાનથી વિષયમાં આસક્ત થયો છતાં કર્મવડે બંધાય છે પણ વિષયોવડે બંધાતો નથી તથા આત્મજ્ઞાનથી મુક્ત થાય છે પણ શાસ્ત્રાદિક પુસ્તકથી મુક્ત થતો નથી.

૧૪૯. જડ તથા ચૈતન્યને બિન્ન સમજીને આત્માની સન્મુખ વલણ થાય ત્યારે જ જ્ઞાન માર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે અને તેમાં આગળ વધ્યા પછી જ શ્રાવક અને શ્રમણ આદિની ભૂમિકાઓ-અધિકારો શરૂ થાય છે.

૧૫૦. શાસ્ત્રજ્ઞાન અને ક્રિયામાર્ગમા પ્રવૃત્તિ આ બંનેલાગ જોમણે સ્વાનુભવવાળો બોધ મેળવેલો હોય તેના ગુરુઓ જ મનુષ્યોને યોગ્ય રીતે આગળ દોરવી શકે છે

૧૫૧. શિષ્યની જે ખામીઓ હોય છે તે જે ઉપદેશકના ધ્યાનમા આવતી નથી તે સાચો ઉપદેશક ન સમજવો આચાર્યો એવા જોઈએ કે જે શિષ્યનો અર્થ પણ દોષ જાણે અને તેનો યથાસમયે બોધ પણ આપી શકે

૧૫૨. જ્ઞાનીની અને જ્ઞાનીના વચનોની પરીક્ષા સર્વ જીવને મુલકા હોત તો નિર્વાણ પણ સુવલ જ હોત

૧૫૩. જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે-જ્ઞાનીએ મતાવ્યા પ્રમાણે ગમે તે ક્રિયામા વર્તે તો પણ તે મોક્ષમાર્ગમા જ છે

૧૫૪. જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ચાલતા જ્ઞાની ગુરુએ ક્રિયાઓથી યોગ્યતાનુસાર કોઈને એક રીતે મતાવ્યુ હોય અને કોઈને બીજી રીતે મતાવ્યુ હોય તેથી મોક્ષનો માર્ગ અટકતો નથી

૧૫૫. કોઈ જીવ એમ સમજે કે હું ક્રિયા કરુ છું એથી મને મોક્ષ મળશે તે માણુમ ક્રિયા કરે છે એ ચારી વાત છે પણ લોકમજાએ તે કરે તો તેને તેનું ફળ મુશ્કેલ મળે છે

૧૫૬. એક માણુમના હાથમા ચિંતામણિ આવ્યો હોય પણ જો તેની તેને ઝોળખાણ ન પડે તો નિષ્ફળ છે, જો ઝોળખાણ પડે તો મફળ છે તેમ જીવને ખરા જ્ઞાનીની ઝોળખાણ પડે તો મફળ છે

૧૫૭. જીવે અજ્ઞાન થયું છે તથી તેને ઉપદેશ પરિણમે નહિ, કાગળ તેના આવગણને લીધે પરિણમવાનો રહેતો નથી. જ્યાં સુધી લોકના અભિનિવેશની કક્ષના કર્યા કરે ત્યાં સુધી આત્મા જોયો આવે નહીં અને ત્યાં સુધી ક'યાણુ પણ યાવ નહીં ધણા પુરુષો જ્ઞાનીઓનો મોધ સામગ્રે છે પણ તેને વિચારવાનો યોગ જનનો નથી

૧૫૮. જીવ લૌકિક જાતથી બધ પામ્યો તો તેનાથી કોઈ પણ પરમાર્થ યત્ને મળતો નથી લોક ગમે તેમ બોલે તેની દગ્ગાર ન કરતા આત્મહિત જેનાથી યાવ તેવા સદાચરણ સેવના જોઈએ

૧૫૯. જીવની ન્યા સુધી જ્વરહારિક દટિ હોય ત્યાં સુધી પારમાર્થિક દર્શિતો ખ્યાન આવવો મુશ્કેલ છે

૧૬૦. ન્યા જ્વરહારને પરમાય માન્યો હોય અને સાધનને માધ્ય માન્યુ હોય અથવા સાધનને માધ્ય માની તેમા જ અગ્રી ગ્લો હોય ત્યાં સુધી તેવા જીવનું મ્લાજ યતુ દુષ્કર છે

૧૬૧. જેટલો વજન આકુષ્પનો તેટલો જ વખત જીવ ઉપાધિનો ગમે તો મનુષ્ય પશુનુ મદ્દાન થતુ ક્યારે મલવે ? મનુષ્યત્વના મદ્દાનપણા માટે જીવનુ એ જ દયામુકાર છે એવો નિશ્ચય કરવો જોઈએ, અને તેના મદ્દાનપણા માટે જે જે માધ્યનોની પ્રાપ્તિ કરવા મોગ હોય તે પ્રાપ્ત કરવા નિત્ય પ્રતિ નિરૂતિ મેળવવી જોઈએ નિરૂતિના અગામ વિના જીવની પ્રવૃત્તિ ન જ ટી

૧૬૨ લૌકિકભાવ આડે આત્માને નિષ્ક્રિય જ્યા નથી આવતી ત્યા હિતવિચારણા ખીજી રીતે સભરતી નથી એકની નિષ્ક્રિય તો ખીજાનું પરિણામ થવું મળવે છે અહિત હેતુ એવો સમાર સબધી પ્રસંગ, લૌકિકભાવ, લૌકિકચેષ્ટા એ સૌની સલાજી જેમ અને તેમ જતી કરીને—સંક્ષેપીને આત્મહિતને અવકાશ આપવામા આવે તો જ હિત વિચારણા સભવે છે

૧૬૩ જે ભૂમિકામા જે ઘટે નહીં તે જીવ કરે તો તે ભૂમિકાનો મહેજે ત્યાગ થાય છે

૧૬૪ જે જ્ઞાન મહાનિર્જગતો હેતુ થાય છે, તે જ્ઞાન અનધિકારી જીવના દાયમા જવાથી તેને અહિતકારી અર્થ પરિણમે છે

૧૬૫ ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન, મુનિપણ, શ્રાવકપણ, હનુરો જાતના સદાચરણ, તપશ્ચર્યા આદિ જે જે સાધનો—જે જે મહેનતો—જે જે પુરુષાર્થ કલા છે, તે એક આત્માને ઓળખના માટે—શોધી કાઢના માટે આત્માને અર્થે થાય તો સફળ છે. નહીં તો નિષ્ફળ છે અને કે તેથી બાહ્ય ફળ થાય પણ ચાર ગતિનો છેદ થાય નહીં.

૧૬૬ જે નાયવાથી, જે સમજવાથી તથા જે વિચારવાથી આત્મા વિભાવથી, વિભાવના કાર્યોથી અને વિભાવના પરિણામથી ઉદ્ધાસ ન થયો, વિભાવનો ત્યાગી ન થયો, વિભાવના કાર્યોનો અને વિભાવના ફળનો ત્યાગ ન થયો તે વાચવું તે વિચારવું અને તે સમજવું તે અજ્ઞાન છે વિચારવૃત્તિ સાથે ત્યાગવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરે તે જ વિચાર સફળ છે

૧૬૭ જે વિદ્યાથી જીવ કર્મ બાંધે છે તે જ વિદ્યાથી જીવ કર્મ છોડે છે, તે જ વિદ્યા સસારી હેતુના પ્રયોગે વિચાર કરવાથી કર્મ બંધ કરે છે અને તે જ વિદ્યાથી દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સમજવાના પ્રયોગથી વિચાર કરે તો કર્મ છોડે છે

૧૬૮ જીવ પોતાનું સ્વરૂપ જ જાણી શકતો નથી તો પછી પરતું સ્વરૂપ જાણના છઠ્ઠે તે તેનાથી શી રીતે જાણી-સમજી શકાય ? અને જ્યા સુધી તે ન સમજવામા આવે ત્યા સુધી ત્યા રહી શુ ચલાઈ ડોળાયા કરે છે શ્રેયકારી એવું નિજસ્વરૂપનું જ્ઞાન તેણે જ્યાસુધી પ્રગટ નથી કર્યું ત્યા સુધી પરદ્રવ્યનું અને તેટલું જ્ઞાન મેળવે તે કરા કામનું નથી, માટે ઉત્તમ રસ્તો એ છે કે ખીજી બધી વાતો મૂખી દષ્ટ પોતાના આત્માને ઓળખના પ્રયત્ન કરે

૧૬૯ શ્રી જિનેશ્વરદેવે કહ્યેના સર્વ પદાર્થના ભાવો એક આત્મા પ્રગટ કરના અર્થે જ છે અને મોક્ષમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ બેની જ ઘટે છે એક આત્મજ્ઞાનીની અને ખીજી આત્મજ્ઞાનીના આશ્રયવાળાની

૧૭૦ વસ્તુસ્વરૂપ કેટલા સ્થાનકે આઘાતે કરી પ્રતિષ્ઠિત છે અને ટેટલાક સ્થાનકે સહવિચારપૂર્વકે પ્રતિષ્ઠિત છે, પરતુ દુષ્ટમ કાળનું પ્રબળપણ્ય એટલું બધું છે કે હવે પછીના સૂણે વિચારપૂર્વકે પ્રતિષ્ઠિતને માટે તે કેમ પ્રવર્તશે તે જાણવાની આ કાળને નિરે શક્તિ જણાતી નથી માટે ત્યા આગળ જ્ઞાનીનો આઘાતપૂર્વકની પ્રવૃત્તિમા મહેવું એ જ યોગ્ય છે

૧૭૧ મને શાથી બંધન થાય છે ? અને તે શાથી ટળે ? એ જાણવા સારું જ શાસ્ત્રો કરેલા છે, લોકોમા પૂજવા સારું શાસ્ત્રો કરેલા નથી જ્યાં જ્યાં જીવ મારાપણ્ય કરે છે ત્યા ત્યા તેની બૂન થાય છે તે ટાળવા સારું જ શાસ્ત્રો કર્યા છે

ધાર્મિક દષ્ટિએ સ્વચ્છતા-સુઘડતાનું સ્વરૂપ.

(૧) કાલ્પ અને ગંદકી અટકાવવા પાણીના વપરાશમાં કચ્છમર કરતારાઓને સ્વાભાવિક રીતિએ સ્વચ્છતાનો લાભ મળે છે.

(૨) દેવપૂજા માટે યાત્રિકારો બસે સ્નાન કરવાની ફરજ પાડતા હોય પરંતુ આશ્વિની રીતે જ તો એ વિધિ પણ સ્વચ્છતાના અંગની જ છે.

(૩) કુંદમૂળ-મામ-મદિગ વિગેરે અજકલ વસ્તુઓનો સાગ કરનાર મનુષ્યનું મુખ સ્વાભાવિક રીતે જ દુર્ગંધથી દૂર રહે છે.

(૪) પુજવા-પ્રમાજવામાં વસ્તુમાત્રની સ્વચ્છતાનો લાભ દવાધર્મના પાલન સાથે મળવા પામે છે.

(૫) ઝેંઠા-લૂકા ખોરાકનો સમજી મનુષ્યો તિરસ્કાર કરે છે તે માત્ર સ્વચ્છતા ગાયવવાનું જ કારણ છે.

(૬) ગતવામી ગેહલા ખોરાકમાં જીવોત્પત્તિ યત્તાં દુર્ગંધમય વાતાવરણ ફેલાય છે એ મદજ મમજી શકાય તેમ છે.

(૭) પાણીને આગને વાપરવું એ ફક્ત જીવદવાનું જ કારણ હોવા છતાં ૫ તે જ પાણીમાયી મદજ મેવ-શ્ચરો નીકળી જવાથી શુદ્ધ અને સ્વચ્છ બની શકે છે.

(૮) જૈન યાત્રિકારો ગૃહસ્થોને મકાનમાં દમ સ્થાનકે કપડાના અંદરના બાંધવા

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—શા. ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીલાગામ.)

પ્રશ્ન ૧—કેવળી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવોના મનથી પૂછેલા પ્રશ્નોના દ્રવ્યમનવડે ઉત્તર આપે છે એમ જીજ્ઞાસાર અનુત્તર વિમાનના તથા નવ શ્રેયે-યકના દેવોને ઉત્તર આપતા હશે ?

ઉત્તર—એ જાણના દ્રવ્યમનથી ઉત્તર આપે છે.

પ્રશ્ન ૨—દ્રવ્યમન એટલે શું ને ભાવમન એટલે શું ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમન તે મનોવર્ગણા ને ભાવમન તે જ્ઞાન.

પ્રશ્ન ૩—જારમા દેવલોકના તથા જીજ્ઞાસર્વ દેવો ઉપર ને નીચે કયાં સુધી જઈ આવી શકે ?

ઉત્તર—ઉપર પોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી જઈ શકે ને નીચેને માટે ઓર્ધ્વવત્તું છે, તે વૃહત્સંઘઠણીમાં જુઓ.

પ્રશ્ન ૪—અપરિશ્કિતા ને પરિશ્કિતા દેવીઓ એટલે શું ?

ઉત્તર—મુકરર સ્વામીવાળી તે પરિશ્કિતા ને મુકરર સ્વામી વિનાની તે અપરિશ્કિતા જાણવી.

પ્રશ્ન ૫—અપરિશ્કિતા દેવી કયાં સુધી જઈ શકે ?

ઉત્તર—આઠમા દેવલોક સુધી જઈ શકે. ત્યારપછીના દેવલોકના દેવોને યોગ્ય હોય તે દેવી પોતાના સ્થાને બેઠી બેઠી મનથી જ પોતાને યોગ્ય દેવને સેવે છે, ત્યાં જતી નથી.

પ્રશ્ન ૬—એ દેવીઓનું આયુષ્ય કેટલું હોય છે ?

ઉત્તર—એ જાણત વૃહત્સંઘઠણી ત્રિગેરેમાં સ્પષ્ટ કરેલી છે. પહેલા દેવલોકમાં ઉપજનારી અપરિશ્કિતા દેવીનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૫૦ પદ્યોપમનું ને જીજ્ઞાસર્વ દેવલોકમાં ઉપજનારીનું ૫૫ પદ્યોપમનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૭—સૂર્ય ચંદ્ર ગ્રહોના સ્વામી છે છતાં તેને ગ્રહમાં કેમ ગણ્યા છે ?

ઉત્તર—નવ ગ્રહોના પ્રારંભમાં તેને ગણ્યા છે, પરંતુ તેથી તેનું સ્વામી પણ નાશ પામતું નથી.

પ્રશ્ન ૮—ગ્રહો પીડા કરે છે તે વાત ખરી છે ? જો ખરી ન હોય તો શ્રી ભદ્રનાહસ્વામીએ ગ્રહશાંતિસ્તોત્રમાં કેમ લખ્યું છે ?

ઉત્તર—યોગવહનપૂર્વક શુભહારાજનો આજ્ઞાથી છ દેહસૂત્રો વિનાના બાકીના આગમો ને પંચાંગી વાંચી શકે.

પ્રશ્ન ૧૮—શ્રી મહિનાયજ્ઞ દીક્ષા લીધા પછી મુનિના વેશમાં હતા કે સાધ્વીના વેશમાં હતા ? તેમની સેવામાં સાધુ રહેતા કે સાધ્વી રહેતી ?

ઉત્તર—શ્રી મહિનાયજ્ઞને પણ બધા તીર્થંકરોની જેમ ઇંદ્રે ખલા ઉપર મૂકેલું દેવદ્વંધ્ય વસ્ત્રે જ હતું કે જે નિર્વાણ પામતા મુખી રહ્યું હતું. તેમનો વેશ મુનિ પ્રમાણે કે સાધ્વી પ્રમાણે નહોતો, તે તો કલ્પાતીત હતા. વળી તેઓ દીક્ષા લીધી તે દિવસે જ કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતા—નિર્વેદી થયા હતા, સમવસરણમાં બિરાજ્યા હતા, બાર પર્ષદા મળી હતી ને દેશના બધા તીર્થંકરોની જેમ આપી હતી. તેઓ દેવછંદામાં પધારતા ત્યારે સાથે અંગસેવા માટે સાધ્વીઓ જ રહેતી હતી, એટલું વ્યવહારનું પાલન કર્યું હતું, બાકી તેઓ તો નિર્વેદી થયા હતા.

પ્રશ્ન ૧૯—દર્શનાચાર ને સમકિતમાં શું ફેર છે કે જેથી તેના અતિચાર બુદ્ધા કદા છે ?

ઉત્તર—દર્શનાચારના આઠ પ્રકાર છે તેથી વિરુદ્ધ વર્તન કર્યું તે તેના અતિચાર છે. સમકિતના શંકા વિગેરે પાંચ અતિચાર છે. સમકિત મૂળગુણ સમજવો અને સમકિતી જીવની પ્રવૃત્તિ તે દર્શનાચાર સમજવો.

પ્રશ્ન ૨૦—કૃષ્ણ વાસુદેવ ક્ષાયિક સમકિતપાળા હતા, છતાં તેઓ ૩૬૦ યુદ્ધ કેમ કરી શક્યા ? તેમાં અનંતાનુબંધી કપાય થયો નહીં હોય ?

ઉત્તર—કૃષ્ણ વાસુદેવે જે યુદ્ધો કર્યા તે ક્ષાયિક સમકિત પામ્યા અગાઉ કર્યા છે; સમકિત પામ્યા પછી કર્યા નથી. તેમને ક્ષાયિક સમકિત તો નેમિનાથ પ્રભુના ૧૮૦૦૦ મુનિઓને વાંધા ત્યારે થયેલું છે.

પ્રશ્ન ૨૧—કૃષ્ણે બળસદ્રના જીવ દેવને પોતાનો અપવાદ નિવારવાનું કહ્યું ને બળસદ્રના જીવ દેવે તેને માટે ઘટતો પ્રયોગ કર્યો, તેથી જગતમાં મિથ્યાત્વ વિસ્તાર પામ્યું તો તે સમકિતીને ઘટે ?

ઉત્તર—એ બંનેનો ઇરાદો અપવાદ ટાળવાનો હતો, મિથ્યાત્વ પ્રવર્તાવવાનો નહોતો, તેથી તેમને સમકિતમાં દ્વંધ્ય લાગ્યું હોય એમ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—ઉપર જણાવેલા કારણને લઈને કેટલાક કૃષ્ણના સમકિતને અશુદ્ધ ક્ષાયિક અથવા વિશુદ્ધ ક્ષયોપશમ સમકિત કહે છે તે બરાબર છે ? ક્ષાયિક સમકિતી છતાં કૃષ્ણ પાંચ ભવ કેમ કરશે ?

ઉત્તર—કૃષ્ણને ક્ષાયિક સમકિત જ છે. અને કયંચિત્ ક્ષાયિક સમકિતી

પાંચ ભવ પણ કરે છે. દુષ્પસહસૂરિને પણ પાંચ ભવ થવાના છે, તેથી તે બાબતનો વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૩—રાત્રિભોજનના નિયમવાળાને શું શું ખપે ?

ઉત્તર—રાત્રિભોજનનો નિયમ દુવિહાર પ્રમાણે જ આપવામાં આવે છે, તેથી તેને દુવિહાર પ્રમાણે ઔષધ ને મુખવાસ વિગેરે સ્વાદિમ તથા પાણી ખપે છે.

પ્રશ્ન ૨૪—રાત્રિભોજનનો નિયમ કરનાર દૂધ, ચા, ખાંડ, સાકર વિગેરેનો છૂટ રાખી શકે ?

ઉત્તર—રાખી ન શકે. તેને રાત્રિભોજનનો ત્યાગ જ કહેવાય નહીં. અભિશ્રદ્ધ તરીકે જેટલો ત્યાગ કરવો હોય તેટલો કરે.

પ્રશ્ન ૨૫—ભોજકો વિગેરે આરતિ વિગેરેનું ધી બોલે છે અને દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે તેમાં કાંઈ વાંધાવાળું છે ?

ઉત્તર—એમાં કાંઈ વાંધો જણાતો નથી. બધે તેવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—કોઈ માણસ માંદગી લાંગવાથી અને તેમાં ઘેરાઈ જવાયા પ્રથમ લીધેલા મત નિયમો પાળી ન શકે તો તેને સત્યસમાહિવત્તિયાગારેણુ એ આગારની છૂટ મળી શકે ?

ઉત્તર—છૂટ મળી શકે, પરંતુ કેવો નિયમ અને કેવી છૂટ તે જાણ્યા પછી વધારે ખુલાસો થઈ શકે. બ્રહ્મચર્યનો ભંગ તો ન જ કરાય. સચિત્તા ત્યાગીથી સચિત્ત ન જ વપરાય. જાવીશ અભક્ષ્યનું લક્ષણ ન થાય, ખાસ કારણે ખીણ કાંઈ છૂટ મેળવવાની જરૂર લાગે તો મુનિરાજની અગર સુસ શ્રાવકની સલાહથી છૂટ લઈ શકે.

પ્રશ્ન ૨૭—કોઈ સાધુ કે શ્રાવકને તેની યેશુદ્ધ અવસ્થામાં શ્રાવકો વિગેરે તેનું મત ભાંગે એવી રોતે પાણી, આહાર, ઔષધ વિગેરે આપે તો તે દોષના ભાગી થાય ?

ઉત્તર—જરૂર થાય. મતભંગ કરાવવાનો કોઈને અધિકાર નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—સ્થાનકવાસી ને તેરાપંથીમાં શું લેદ છે ?

ઉત્તર—સ્થાનકવાસી મૂર્તિ માનતા નથી. તેરાપંથીઓએ મૂર્તિ લોપ કરવા ઉપરાંત દયા ધર્મને પણ લોપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૯—સ્થાનકવાસી, તેરાપંથી ને દિગંજરીની ઉત્પત્તિ કયારે થઈ ?

ઉત્તર—આ વિષે ચોક્કસ સંવત મારા જાણવામાં નથી. કુંવરજી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત
અરિહંત સ્તોત્ર

(૫)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૮૦ થી)

ચામર છંદ.

સર્વવ્યાપી જ્ઞાનથી જ વિષ્ણુ જે જણાય છે,
સર્વ શર્મ કારણે ય શંકરા ગણાય છે;
બ્રહ્મા જે કદા વિશુદ્ધ પ્રાપ્ત બ્રહ્મભૂતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૨૭

શબ્દાર્થ:—સર્વવ્યાપી જ્ઞાનવડે કરોને જે વિષ્ણુ કહેવાય છે, સર્વને શર્મ કરવાના કારણે જે શંકર કહેવાય છે અને વિશુદ્ધ બ્રહ્મભૂતિને પ્રાપ્ત થવાથી જે બ્રહ્મા કહેવાય છે—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—આ કાવ્યમાં શ્રી વીતરાગ અરિહંત દેવને વિષ્ણુ, શંકર અને બ્રહ્માના નામ આપી સ્તુતિ કરી છે. તે તે નામનું ઘટમાનપણું અનુક્રમે આપણે જોઈએ.

સર્વગત વિષ્ણુ.

‘વિષ્ણુ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ ‘વિશ્વ’ ધાતુ પરથી છે. વિશ્વ એટલે વ્યાપ્ત થવું (To pervade). આ ઉપરથી વિષ્ણુ એટલે વિશ્વવ્યાપક (all-pervading); જે વિશ્વમાં વ્યાપ્ત થાય છે, જે સર્વગત છે તે વિષ્ણુ. ‘ઇશ્વર’ આ સર્વવ્યાપકપણું, સર્વગતપણું શ્રી અરિહંતદેવમાં યથાર્થપણે ઘટાવી ચકાવ્ય છે, ત્યારે અન્ય દર્શનની જે પ્રકારે સર્વગતત્વ માને છે તે ઉપપન્ન થતું નથી, કારણ કે તેમણે માનેલું ‘સર્વગતપણું’ શરીરની અપેક્ષાએ છે કે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ છે? જે શરીરની અપેક્ષાએ માને તો તેના જ દેહથી ત્રણે જગતનું વ્યાપ્તપણું થવાથી ઇતર નિર્મેય પદાર્થોને આશ્રયનો અવકાશ રહેશે નહિ. જો બીજો પણ મહણ કરે તો સિદ્ધસાધ્યતા થશે, કારણ કે અમે પણ નિરતિશય જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ પરમપુરુષનું જગત્તત્ત્વ વ્યાપ્તિપણું માનીએ છીએ.

શ્રી સ્યાદ્વાદમંજરીમાં નીચેની મતલબનું કહ્યું છે—

પરંતુ આમ માનીએ તો આપે પ્રમાણ કરેલા વેદનો વિરોધ આવે છે. તેમાં તો શરીરની અપેક્ષાએ સર્વગતત્વ કહ્યું છે.

‘વિશ્વતઃપાણિરુત વિશ્વતો મુખો ।

વિશ્વતઃ પાણિરુત વિશ્વતઃ પાદઃ ’ इत्यादि ध्रुते: ।

‘ઇશ્વર સર્વત્ર નેત્ર, સર્વત્ર મુખ, સર્વત્ર હાથ, સર્વત્ર ચરણ ધરાવે છે ઇત્યાદિ.’

“આસપાસ આકાશમાં, અંતરમાં આભાસ;
ધાસ આસની પાસ પશુ, વિદ્યેપતિના વાસ.”

ઇત્યાદિ લૌકિક વચનો પણ અન્ય મતના પ્રતિપાદક છે, જે ઉપરોક્ત ન્યાયથી ઘટી શકતા નથી. આમ તેઓની અપેક્ષાએ સર્વવ્યાપીપણું-વિષ્ણુપણું ઘટતું નથી. પણ અરિહંત-જિનમાં જે સર્વગતપણું-વિશ્વવ્યાપીપણું, વાસ્તવિક વિષ્ણુપણું ઘટમાન છે તે તો જ્ઞાનની અપેક્ષાએ હોષ સાંગોપાંગ ધટે છે. તે આ પ્રકારે:—

“સદ્વગદો જિનવસહો સદ્વે વિય તમયા જગદિ મટ્ટા ।
જાણમયાદો ય જિણો વિસયાદો તસ્સ તે મણિદા ॥”

—શ્રીમાન્ કુંદકુંદાચાર્યજીપ્રણીત પ્રવચનસાર, ગા. ૨૬.

અર્થાત્—જિનવૃક્ષ સર્વગત છે, અને જગતના સર્વે પદાર્થો તદ્દગત છે; જ્ઞાન-મયપણથી તે જિન છે, અને તે પદાર્થો તે જ્ઞાનના વિષયભૂત હોવાથી તેના છે એમ કહેવાય છે.

પરમતત્ત્વચિંતક મહર્ષિ અમૃતચંદ્રાચાર્યજીએ વચનોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરે છે.

x x તત્ત્વ નિશ્ચયનયે નાનાકુલત્વલક્ષણસૌખ્યસંવેદનત્વાધિગ્જ્ઞાનત્વાવચ્છિન્ના-
ત્મપ્રમાણજ્ઞાનસ્વતત્ત્વાપરિત્યાગેન વિશ્વદ્રોયાકારાનુપગમ્યાવબુધ્યમાનોઽપિ, વ્યવ-
હારનયેન ભગવાન્ સર્વગત इति व्यपदिश्यते । तथा नैमित્તિકભૂતદ્રોયાકારાનાત્મ-
સ્થાનવલોક્ય સર્વેઽર્થાસ્તદ્ગતા इत्यુપચર્યન્તે । न च तेषां परमार्थतोઽन्योन्य-
ગમનમસ્તિ, સર્વદ્રવ્યાણાં સ્વરૂપનિષ્ઠત્વાત્ । અયં ક્રમો જ્ઞાનેઽપિ નિશ્ચયઃ ॥

x x નિશ્ચયનયથી તો અનાકુલતા લક્ષણવાળા સૌખ્યસંવેદનનું જે અધિક્ષાન છે, એવા આત્મપ્રમાણ જ્ઞાનરૂપ સ્વતત્ત્વનો પરિત્યાગ કર્યા વિના, ભગવાન્ સમસ્ત જ્યે આકારોને તત્સમીયે ગયા વિના જાણે છે; છતાં વ્યવહારનયથી ભગવાન્ સર્વગત છે એમ કહેવાય છે; તથા આત્મસ્થ-પોતે પોતાનામાં રહેલાં એવા નૈમિત્તિકભૂત જ્યે આકારોને તે અવગ્રહે છે, તેથી સર્વ પદાર્થો તદ્દગત છે એમ ઉપચાર કરાય છે. પણ પરમાર્થથી તો તેઓનું અંગોન્ય ગમન છે નહિ, કારણ કે સર્વે દ્રવ્યોત્ સ્વરૂપનિષ્ઠપણું હોય છે—સર્વ દ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વરૂપમાં જ રિયત રહે છે, અને આ ક્રમ જ્ઞાનમાં પણ નિશ્ચય કરવા યોગ્ય છે. તાત્પર્ય કે નિશ્ચય નયથી ભગવાન્ આત્મપ્રમાણ જ્ઞાનરૂપ સ્વતત્ત્વમાં જ સમચરિયત છે; વ્યવહારનયથી સર્વગત છે.

મહાત્મા હરિકલદ્રાચાર્યજી આ જ લાવેલો પ્રતિષ્ઠાનિ ધર્મસંમદણીમાં કરે છે:—

“एषमिह जाणसस्सी भायत्या चेव हंदि लोगतं ।
अह परिच्छिद्द सम्मं को णु विरोहो भवे तत्थ ॥”

‘એમ અહીં જે જ્ઞાનચક્તિ આત્મસ્થ રહીને જ લોકાંતરે યુગપત્ત પરિચ્છેદ—જાણે, તો શો વિરોધ છે વાર ?’

આમ મુક્તિથી કેવલજ્ઞાન સર્વગત કહેવાય છે, કારણ કે તેનું ક્ષેત્ર સમસ્ત પર્યાયયુક્ત સમસ્ત દ્રવ્યોમાં છે. સર્વ ભાવના માયક એવા કેવલજ્ઞાનભારકર સ્વરૂપને જ અવરિયત

રહ્યા છતાં, વિશ્વના સમસ્ત જોગોને સ્પર્શે છે, અનગાહે છે, અને તેથી તે સર્વવ્યાપક કહી શકાવા યોગ્ય છે વિશુદ્ધ દર્પણમાં જેમ અનેક પદાર્થો સ્વયમેવ પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેમ કેવલજ્ઞાનરૂપ આદર્શમાં સમસ્ત પદાર્થોનું પ્રતિબિંબ પડે છે દર્પણમાં પ્રતિબિંબિત પદાર્થોથી જેમ દર્પણમાં કાંઈ પણ વિકાર ઉદ્ભવતો નથી, દર્પણને વાસ્તવિક રીતે કાંઈ પદાર્થ સ્પર્શતો નથી, દર્પણ તો સ્વસ્વભાવમાં જ સમસ્તિત રહે છે, તેમ કૈનદ-દર્પણમાં પ્રતિબિંબિત જોગોથી કાંઈપણ વિકાર ઉપજતો નથી, કૈનદને વાસ્તવિકપણે કાંઈ જોન સ્પર્શતું નથી, કેવલ તો સ્વસ્વભાવમાં જ સુસ્થિત રહે છે કહ્યું છે કે—

“ અપ્પા કમ્મવિવજ્જિયડ, કેવલણાણે જેણ ।

લોયાલોડ વિ મુણદ્દ જિય, સવ્વગુ લુચ્છદ્દ તેણ ॥

ગયણિ અણતિ જિડ ઇક્કદ્દ, જેહ્વ મુમણુ વિહાદ્દ ॥

ખેયામાવે વિહિં જિમ, થક્કદ્દ ણાણુ વલેવિ ॥ ”

આચાર્ય શ્રી યોગીન્દ્રદેવજીવિરચિત પરમાત્મ પ્રકાશ (અપખંડ ભાષામાં)

અર્થાત્—કર્મત્વવર્જિત આત્મા કેવલજ્ઞાનરૂપે કર્મો લોકલોકોને જાણે છે, તેટલા માટે તે સર્વગત કહેવાય છે અનંત આકાશમાં જેવું એક નક્ષત્ર ભાસે છે તેવું અખિંત ભુવન કેવલજ્ઞાનમાં ભાસે છે વેલી જગ મડપનો આશ્રય નહિ હોતા વ્યવૃત્ત થાય છે—પાછી વગે છે, તેમ જોયના અગામે જ્ઞાન વ્યાપ્ત થઈ શકે છે એટલે કે જે કાંઈ અવશેષ રહ્યું નથી, તેથી જ જ્ઞાનને પાછું વળવું પડે છે—યાદવું પડે છે, તેની શક્તિ નથી તેથી નહિ કેવલજ્ઞાનનું સામર્થ્ય તો એવું અનંત છે કે કદ્યું પણ જોય હોત તો તે જ્ઞાત્યુત આ ઉપગ્રી જ્ઞાનનો અતિશય જતાં જોયે

આમ નિશ્ચયનયથી સ્વાત્મામાં ગિયત્ જતા-શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયેના જિનેશ્વરને, વ્યવહારનયથી જ્ઞાનની અપેક્ષાએ, રૂપવિષયમાં દષ્ટિની જેમ, સર્વગતપણું—વિશ્વવ્યાપકપણું—વિચ્છેદપણું ઘટે છે, એમ સ્થિત થયું

શ-કર શ-કર

‘ શં કરોતીતિ શંકર ’—જે શમ-સુખ કલ્યાણ કરે તે શંકર કહેવાય શ્રી જિનેશ્વર સર્વ જીવોનું શર્મ-સુખ-શાંતિ કરનારા હોનાથી તેમને શંકર નામ ખરાયર જાણે છે, કારણ કે દ્રવ્યથી અને ભાવથી જન્મે પ્રકારે તે મર્વ જીવોને સુખ કરનારા છે દ્રવ્યથી સર્વ જીવનો ગ્હાનો નિર્મળ બોધ આપ્યો હોવાથી, અને ભાવથી અનંત આત્મશાંતિરૂપ નિરાકુલ સુખપૂર્ણ શિવ-મોક્ષ અને તેનો માર્ગ જતાં કરનારા હોવાથી વીતરામ-દેવ ખરેખરા શિવ-શંકર છે

‘ અતિત્યમગ્નાનમહક્રિયામિઃ, પ્રસક્તમિથ્યાધ્યવસાસુદોષમ્ ।

ઈદં જગજ્જન્મજરાન્તકાર્ત્ત્ત, નિરક્ષણં શાંતિમજીગમત્સ્વમ્ ॥ ’

—શ્રી મમતાલક્ષ્મીચાર્યકૃત બૃહત્સ્વયંભૂસ્તોત્ર

‘ અનિત્ય, અસરણ્ય અને અદઃકલ્પકુલિ પ્રાણોથી જોને મિથ્યા અપ્રાપ્તસાધ દોષ લાગી રહેત છે એવા આ જન્મ-જરા-મૃત્યુથી દુઃખી જગતને હે પ્રભુ! તે નિર્જન શાંતિ પમાડી ’ કાળ્યુકે—

“વચનામૃત વીતરાગતા, પરમ શાંતરસમૂળ;

ઔપધ જે ભવરોગના, કાયરને પ્રતિકૂળ.” —શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

અત્રે સુખતું ખરું લક્ષણ નિરાકુલતા છે, સ્વાધીનતા છે, જ્યાં પરાધીનતા અને બહિરંગ ઉપાધિન્ય આકુલતા છે તે સુખ નહિ પણ દુઃખ છે.

“સર્વ પરવશં દુઃખં, સર્વમાત્મવશં સુખમ્ । પતદુક્તં સમાસેન, લક્ષણં સુખદુઃખયોઃ ॥”

શ્રી હરિહરદ્રાચાર્યજીકૃત યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય

‘સધણું’ પરવશ તે દુઃખ લક્ષણ, નિજ વશ તે સુખ કહિયે. —શ્રી યશોવિજયજી.

એણું નિરાકુલ પારમાર્થિક સુખ તો કેવલ શિવપદ્મા—મુક્તિમાં જ છે, અને તે મુક્તિ તથા તેનો માર્ગ દર્શવનારા શ્રી વીતરાગદેવ સાક્ષાત્ શિવસ્વરૂપ હોવાથી તેમને શંકર નામ આપવું પરમ સાર્થક છે; કારણ કે તેઓ સ્વયં અનંત આત્મશાંતિમય પરમ સમાધિસુખમાં સુરચિત છે; અને અન્યને તેવી નિર્વિકલ્પ આત્મસમાધિનો બોધ કરનારા હોઈ, અનંત દુઃખમય સંસારચક્રના પરિભ્રમણમાંથી બચાવી અનંત સુખમય નિવૃત્તિમાં રિયતિ કરાવનાર છે.

લૌકિક જે શંકર કહેવાય છે તે તો નામમાત્ર શંકર છે, અને આ વીતરાગ તો વાસ્તવિક શંકર છે. લૌકિક શંકરનું સ્વરૂપ તો તેમના જ મતે સંહારક છે, રૌદ્રસ્વરૂપ છે, પ્રલયકારી છે, તે અર્થથી શંકરપણું સૂચવતું નથી; જ્યારે આ જિન-શંકરનું સ્વરૂપ તો પરમ સૌમ્ય, દર્શન માત્રથી જ નિર્દોષ, પરમ શાંતિમદ્ અને અનંત સમાધિસુખમય શાશ્વત જીવનમાં રિયતિ કરાવનાર છે. આમ એ બન્નેમાં આકાશપાતાળનું અંતર છે, કાચ ને મણિ જેવો પ્રગટ ભેદ છે. અથવા બીજી દૃષ્ટિએ ઘટાવીએ તો—

‘ત્વામેવ વીતતમસં પરવાદિનોઽપિ । નૂનં ચિમ્બો ! હરિહરાદિધિયા પ્રપન્નાઃ ॥’

—શ્રી કલ્યાણમંદિરસ્તોત્ર.

‘હે ભગવન ! તમસ-અત્તાન અધિકારથી રહિત એવા તમને પરવાદીઓ મળ્યું હરિહર આદિની શુદ્ધિથી માની રહ્યા છે.’

પરં બ્રહ્મ

વિશુદ્ધ બ્રહ્મમૂર્તિને પ્રાપ્ત થવા હોવાથી શ્રી અરિહંત પરમાત્મા ‘પરં બ્રહ્મ’ કહેવાય છે. વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં રિયતિ કરી, યથાખ્યાત વીતરાગ દેવ ચારિત્રને પ્રાપ્ત થઈ, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના મમ્મદ્ બ્રહ્માન, જ્ઞાન અને અનુચરભૂરૂપ અભેદ રત્નત્રયીને આરાધી સાક્ષાત્ પરમાત્મદયાને પ્રગટાવી, શ્રી અરિહંત ભગવંત પ્રગટ પરંબ્રહ્મને પામ્યા છે, એટલા માટે તેમને બ્રહ્મા નામનું પટમાનપણું જણાય છે.

આમ પરમાર્થ અન્યથે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એ ત્રિમૂર્તિના નામનું ઘટમાનપણું વીતરાગદેવમાં અવિસંવાદી જણાય છે. અથવા તો નામનો—શબ્દભેદનો ઝગડો અનર્થક—નાશનો છે. એ પરમાર્થ એક હોય તો પછી કેમ વાદવિવાદને અવકાશ રહેતો નથી. અત્યંત નિષ્પક્ષપાતી એવા શ્રી દેવચંદ્રાચાર્યજીએ પ્રકારણું છે કે—

‘મયયીજાદુરજનના, રાગાયાઃ ક્ષયમુપાગતા યસ્ય ।

મહ્તા યા ચિષ્ણુર્વા, દત્તો જિતો યા નમસ્તસ્મે ॥’ —શ્રી મહાદેવસ્તોત્ર

પ્રભાવિક પુરુષો

જન્મકુમાર (૯)

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૨ થી.]

પિંગળ-નાયક ! જોયુંને ? નિઃકુર-
તાની કંઈ હદ છે ? દેવાંગનાઓને પણ
રૂપમાં ટક્કર મારે એવી આ રમણીઓ
ખોળા પાયરે છે છતાં આ માનવના
હૃદયનું પાણી પણ હાલતું નથી ! જાણે
પથ્થરનું ઘડેલું જ હૃદય !

પ્રભવ-તારું કંઈવું સાચું જણાય
છે. જેનું એક સ્મિત, જેનો એક કટાક્ષ,
જેનો એક ખૂબાંગ ભલભલા મરદને પાણી
પાણી કરી મૂકે એવી આ મૃગલોચનાઓ
આ પુરુષ પાસે હતાશ ણની ગઈ છે !
અરે ! એનું અંતર લેહી શકી નથી એ
એક આશ્ચર્ય જ લેખાય. કવિઓનું વચન
' સારં સારંગલોચના ' પણ એને કાને
પડ્યું જણાતું નથી ! અથવા તો
યુવતીનાં ચ લીલયા, મનો ન મિચતે
યસ્ય, સ યોગી અથવા પશુઃ ॥ એવું જે
નીતિકારોનું કથન છે તેને આ સાચું કરી

જતાવતા લાગે છે. આ પ્રગટ સ્વરૂપે
ભાસતા માનવીને પશુની કક્ષામાં મૂકી
શકાય તેમ તો નથી, તો પછી પ્રશ્ન
એ ઉદ્ભવે છે કે શું એ યોગી છે ?

પિંગળ-મૂકી દો ને એ જોટી
મગજમારી. આપણું કાર્ય તો સધાઈ
ચૂક્યું છે; મારે હવે વિલંબ કર્યા વિના
સાથ લેગા થઈ જઈએ જે અંતર તફન
દગ્ધ થઈ ગયું છે, જ્યાં સ્નેહનો એકાદો
અંકુર પણ ઊગવાનો સંશય છે ત્યાં
ઊભા રહેવાંથી આપણા અંતર પણ
ભુંકા ને લાગણીશૂન્ય બનવાનો ચોખ્ખો
સંભવ છે. અહીંથી સત્વર ચાલ્યા જવા-
ની જરૂર છે. આપણો વ્યવસાય ચોરીનો
છે એ દોષ કબૂલ કરવામાં વાંધો નથી,
પણ આવી નફદાઈ તો આપણા હૃદયમાં
નથી જ. આ જાતનો પ્રાર્થનાભંગ મારી
જિંદગીમાં હું પડેલી વાર જ ભેડી છું."

ભવખીજના અંકુર ઉપજાવનારા ચગાદિ જેના ક્ષપ પામી ગયા હોય તે બહા હો,
વા વિષ્ણુ હો, વા હર હો, વા જિન હો-ગમે તે હો-તેને નમસ્કાર હો !

" રામ કહો રહેમાન કહો, કોઈ કૃષ્ણ કહો કોઈ કાન કહોરી "

—અવધૂત આનંદધનજી

" શબ્દભેદ ઝગડો કિશોરજી, જો પરમારથ એક;
કહો ગંગા કહો સુરનદીજી, વસ્તુ ફરે નહિં' છેક. "

—શ્રી યશોવિજયજીવિરચિત શ્રી યોગદષ્ટિસંજ્ઞાય
ડા. ભગવાનદાસ મનાઃસુખસાઈ મહિતા.

મારે નશીબે આમાંની એકાદ સ્ત્રી હોય તો હું એને માટે જીવનની આહુતિ આપી દેતાં ન અચકાઉં. મારાથી આ દશ્ય જોયું જતું નથી.

પ્રભવ-દોસ્ત ! ઉતાવાળ ન કર. જ્યારે કુદરતે જ સારો સંયોગ સાધી આપ્યો છે ત્યારે સમયના આંકડા મૂકવાના રહેવા દઈ, કિંવા વ્યવસાયના વિચાર કરવાના છોડી દઈ, પ્રત્યક્ષપણે નિહાળવા દે કે આ તેજસ્વી કુમાર પશુ છે કે યોગી ?

પિંગળ-‘માલિક ! તો પછી મને જવાની અનુશા આપો.’ એમ કહી જ્યાં પાછું ડાગલું ભરવા માંડે છે ત્યાં જરાપણ ખસી શકાતું નથી. એકાએક આશ્ચર્યથી બોલાઈ જાય છે-‘અરે આ શું ?’

પ્રભવ પિંગળના મોં પર હાથ ધરી, એને જરા દૂર લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડે છે, ત્યાં તો તેનાથી પણ ખસી શકાતું નથી. ઉભય જાણે સ્થંભિત કરેલા પાપાણના પૂતળા ! આ સ્થિતિનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ યતાં જ પ્રભવ જાણી ગયો કે શ્રેષ્ઠોપુત્રની જ આ કરામત છે. એની ચક્ષુ સામે પ્રચ્છન્નતા ટકી શકી નથી. હવે તો ને થાય તે જોયે જ છૂટકો.

અહા ! પણ આ શું ? સ્વપ્ન માનવું કે સાચું ગણવું ? ઉભય ચોરો વિમાસણમાં પડ્યા. પોતે ને કુમારને અત્યાર સુધી અરસણ અને હૈયાશૂન્ય લેણનાં દતાં તે કુમાર ચીઠી વાળીમાં-સ્નેહથી ઉભરાતા હૃદયે, પોતાની પ્રિયાઓની વાત

સાંભળીને ધીરજથી એમની માગણી. એનું તોલન કરી, એમાં રહેલી અસા-રતાનો ખ્યાલ આપતો વદવા લાગ્યો કે—

“વદલભાઓ ! મેં તમારું પાણિગ્રહણ શુભ હેતુથી કરેલું છે. તમારા અંતરને આઘાત પહોંચાડવાથી કે તમોને તલસા-વવાથી મને આનંદ ધાય છે એમ હર-ગીજ માનશો નહીં. નિથાકાળની ઘડીએ સરિતાના બહેણ માફક સપાટાળંઘ વહી રહી છે. વળી જ્યારે તમોએ પણ અંતર જોલી સુદાની રજુઆત કરી દીધી છે ત્યારે હું પણ મૂળ વાત પર આવી જઉં એ જ યોગ્ય ગણાય. પ્રથમ તો વિચારવાનું એ છે કે વિષય માણવામાં ને સુખની કલ્પના આપણે કરી રહ્યા છીએ એ સુખ વસ્તુતઃ સુખ છે ખરું ? સાચી રીતે એને સુખ માની શકાય ? માનવ ભવ પામ્યા તેના શું એટલો જ માત્ર ઉદ્દેશ છે કે એની પાછળ કંઈ અન્ય સંકેત છે ? આપણે સમાગમ જો સંસારના આ સુખાભાસ તુલ્ય વિષય માણવા પૂરતો જ સંધાયો હોય તો એ ક્ષણજીવી-અરે ! અદ્ય સમય પૂરતો છે એમ તમોને નથી લાગતું ? એવા અદ્યકાલીન સંપર્કને તમારા સરખી દક્ષ પ્રમાદો પસંદ કરે પણ ખરી ?”

સમુદ્રથી-સ્વામિન ! આપ અમારા પર આમ પ્રતોની ઝડી વરસાવો એથી આપણું કાર્ય સરળ નથી થતું. શાશ્વત અશાશ્વતનું રહસ્ય નથી તો અમે અવ-ધાર્યું કે નથી તો અમે કોઈ કાળે ક્ષણજીવી કે ચિરંજીવીની ચર્યાગાં પડ્યા.

અમો અળખા જાતિને જે શિક્ષણ અત્યાર સુધીમાં પ્રાપ્ત થયું છે એનો ટૂંકો ને ટચ સાર એટલો જ છે કે—“પતિવ્રત ધર્મનું પ્રાણ્તે રક્ષણ કરવું, કારણ કે સ્ત્રીસમુદાય માટે શિયલવ્રતના પાલન સમાન ધર્મથી અન્ય કોઈ અધિક ધર્મ નથી, એટલે આપ અમારા મુગટ સમ હોવાથી જે માર્ગે જતાવશે એને અમો અનુસરશું.”

જયશ્રી—મારી વડિલ લગિનીએ ટૂંકામાં સર્વ કહી નાખ્યું છે. એનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે જેમ તમેએ માતાને રાજી રાખવા તેમનું વચન માન્ય રાખ્યું તેમ અમારી—લલનાઓની પ્રાર્થના સ્વીકારો અને રસિયા જની આ મધુરજનીના રસ લૂટો. એટલું અમારું કહેણ આપ કળૂલ રાખશે તો કાલ પ્રભાતે આપ જે માર્ગે ચઢણ કરવાનો નિરધાર કરશે તેમાં અમો પણ સાથ દેશું.

જંબૂકુમાર—તમે મોહાતુર જની કથનમાં આવતો વિસંવાદ પણ જોઈ શકતી નથી. એક તરફ મરણાંતે પણ શિયલ ધર્મથી પતિત ન થવાના શિક્ષણની વાત કરો છો અને બીજી તરફ મને મારી પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ યવાની સલાહ આપો છો, જો હું અત્યારે બ્રહ્મ ધર્મ, બીજે દિવસ કદાચ સંયમનો રાહ લઉં તો, એમાં મને સાથ આપવા તૈયાર પણ છો તમારી સલાહનો ભાવ તો એવો છે કે—‘પહેલા કાઢવથી પગ ખરડવા અને પછી પાણી લઈ ધોવા ! મારે ગળે એ વાત કેમ જિતરી શકે ? કારણ કે એ સામે નીતિ-

કારોનું જીવતું—મૃગતું કથન પડકાર કરતું જીભું છે.—‘પ્રક્ષાલનાદિ પંકસ્ય દૂરાદસ્પર્શનં વરમ્’ વ્રતભંગરૂપ કીચકમાં ખરડાવું અને પછી આલોચના કરવા બહાર પડવું એના કરતાં એ પ્રતિજ્ઞાભંગરૂપ કલંકને દૂરથી જ નવ ગજના નમસ્કાર કરવા એ જ યોગ્ય લેખાય. તમારું પાણિ-ચઢણ કરવામાં મારો આશય ઉચ્ચ છે અને માતાની લક્ષિત કરતાં પણ પ્રીતિનો માત્રા એમાં અધિક છે. તમે ચિત્તનો આવેગ શમાવી એ સાંભળશે અને એની પાછળ રહેલો મર્મ અવધારશે તો મારો એ ભાવ શુદ્ધ કાંચન સમ પ્રતીત થશે.

હું પ્રમદાઓ ! વિષય ભોગવવામાં જે આનંદ જણાય છે તે ક્રિપાકર્તા મીઠાં ફળ સરખો છે, વિષયમાં વિષ કરતાં ‘ય’ વધારે હોવાથી ‘વિષ’ થાને ‘ઝેર’ કરતાં પણ એ વધારે પ્રમાણમાં લાયકર છે. ઝેર પી જનાર એક ભવ પૂરતું મૃત્યુ વહોરે છે જ્યારે વિષ-યાધીન પ્રાણી તો ભવોભવના મરણને નોતરે છે. જેને સુખ તરિકે કઢીએ છીએ તે કેવળ પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયની ખરજ છે. ખરજ ખણતાં મીઠી લાગે પણ એથી પીકા વધે છે તેમ અહીં પણ સમજવું. આત્મચુણનો તો એમાં નાશ છે જ પણ શરીર આદિ અન્ય અવયવોની ‘પણ’ એની પાછળ ક્ષીણતા મોં ફાડી રહી છે. વિષય ભોગવતાં ઘડીકર જણાતી તૃપ્તિ એ ખરી તૃપ્તિ નથી પણ નવી શુધાને જન્મ દેનારી—કામવૃત્તિને વધુ ઉત્તેજ-

નારી, શાન-ભાનને બૂલાવનારી, તૃપ્તિના માયાવી લેળાશમાં પ્રવેશ કરનારી રક્ત-માંસચૂસક પિશાચિણી છે. જ્યાં એક વાર એના પાશમાં ફસાણા કે ખેલ ખતમ ! મદનજ્વરથી પીડાતા છવો કેવી કર-ણીઓ કરે છે અને કેવા કષ્ટો અનુભવે છે એ શું તમે સાંભળ્યું નથી ? તેથી તો શાસ્ત્રકારોને મુક્તકંઠે કહેવું પડ્યું છે કે-

‘મોગા ન મુક્તા વયમેવ મુક્તા’ અર્થાત્ લોભોને લોગવવા જતાં આપણે જાતે જ લોગવાઈએ છીએ-ફૂચાપાણી ણનીએ છીએ. કર્મજનિત એ ખરજને વધુ ખણવામાં મુખ નથી પણ એનો સર્વથા નાશ કરવામાં-એને કાયમને માટે ખંખેરી નાખવામાં-એટલે કે દેહ, ઇન્દ્રિય આદિનો સંસર્ગ છોડી દઈ સિદ્ધિગતિ વરવામાં સાચું મુખ છે. અશરીરી થવામાં ઇન્દ્રિયાદિના સ્થૂરસ્થાયી આનંદનો નાશ છે પણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ આત્મશુભાદારા સર્જિત થતા અપૂર્વ મુખનો મન-માન્યો આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. ‘સત્ચિદાનંદમયતા’ એ સર્વ મુખોમાં શિરોજિંદું તુલ્ય છે અને મુક્તદશા પ્રાપ્ત થતા એ શાશ્વતપણે પરિણમે છે. એની સાધના માટે જો કોઈ પણ ઉચિત ગતિ હોય તો તે કેવલ માનવની જ છે. દેવભવના મુખોમાં અને નારકગતિના દુઃખોમાં અટવાતા છવોને માટે એ શક્ય નથી, જ્યારે તિર્યચદશામાં તો પરાધીનતા હોવાથી એનો સંભવ પણ ક્યાંથી હોય ? મનુષ્ય ભવમાં પણ આર્યદેશાદિ સામગ્રી મળી હોય

તો જ સાધનામાં પ્રગતિ સાધી શકાય. માની લઈએ કે સર્વ પ્રકારની સાનુકૂળતા હોય છતાં આ છવલડો આપાતરમણિય મુખો માણવામાં લલચાઈ જાય તો, સાધના તો દૂર રહે અને છવન હારી જાય.

વિચારો, આત્મા તરિકે જોતાં, નથી તો તમે લલતાઓ અને નથી તો હું સ્વામી. આ ભવ પૂરતા વ્યવહારથી બંધાયેલો એ સંજંઘ છે. તમારી અને મારી એ સંજંઘને અતૂટપણે ટકાવવાની પ્રબળ ઈચ્છા અને હાર્દિક ઉત્કંઠા છતાં એ આપણા હાથની વાત નથી, એ સામે યમની શત્રી આંખો સતત ડોળા ફાડીને જોતી હોય છે ! કાળરાક્ષસ ક્યારે આ દેહનો કોળિયો કરી જશે એ કહેવું જ્યાં અશક્ય છે ત્યાં ઇન્દ્રિયારણીનાં ફળ સમા આ વિષયોમાં રાચવા-માચવાપણું કેમ થાય ? જો મનુષ્ય ભવ યદ્યાર્યપણે સાર્થક કરવો જ હોય તો આવા છીછરા મુખનો અભિલાષા ઇરાદા પૂર્વક ત્યજી દઈ, જ્યાં કર્મરાજની સત્તા રજમાત્ર ચાલતી નથી એવા શિવપુરમાં કાયમી સ્થિતિ કરવા માટે ઉદ્ધમશીલ બનવું જોઈએ. જ્યાંથી પાછા ફરવાપણું નથી અને જે સ્થાનમાં વસનાર આત્માઓમાં પરસ્પર નથી તો સ્વામી-સેવક ભાવ કે નથી તો પૌદ્ગલિક લાલસાઓનો ઉદ્વેગ, એ સ્થાનમાં જવા સારું અમોઘ સાધનસમા આ માનવદેહને ઉપયોગમાં લેવો-પરસ્પરના સહકારથી આગળ કૂચ કર્યો જવી એ પ્રત્યેક નર-નારીનો સર્વશ્રેષ્ઠ ધર્મ ગણાય. આ રહસ્ય જ્યારથી

ગણધરમહારાજનાં મુખથી મેં શ્રવણ કર્યું—
એ પાછળ ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન
આણુ રાખ્યું ત્યારથી જ મારા પૂરતું તો
ચારિત્ર એ મુદ્રાલેખ સમ જાતી ચક્ર્યું છે.
એ માટેની દૃઢ ગાંઠ ગાંધાયા પછી કેટલાક
સમય બાદ મેં કારણવશાત્ એ સત્વર ઉદ-
યમાં આવે તેવા શપથ પણ ગ્રહણ કર્યા છે.

જો કે માતાનો આગ્રહ લગ્ન માટે
આણુ જ હતો, પણ તેમાં તમારા પિતાશ્રી
તરફની મારો નિશ્ચય જાણ્યા છતાં—સંમતિ
અગ્રસ્થાને હતી. એની પાછળ રહેલા
તમારા હૃદયના લાવો વાંચીને જ મને
એકાએક સ્ફુરી આવ્યું કે જે બાળાઓ
વિનાપરિચયે મારા પ્રતિ સ્નેહવંત છે
અને જેઓ જાણે છે કે પોતે જાણીજૂઝીને
અગ્નિમાં અંપલાવે છે તેવી રમણીઓ
કેમ પૂર્વભવના સંજંધવાળી ન હોય ?
આ જાતના રાગ પાછળ પાછલા ભવના
અકોશ સહજ રીતે સંકળાયેલા હોય
છે એમ શાસ્ત્રકારોનું મંતવ્ય છે. મને
પણ એ વિચારને અંતે ભાસવા માંડ્યું
કે જેમ શ્રી મહિકુંવરીના અને શ્રી
અરિષ્ટનેમિના પ્રસંગમાં પૂર્વ જન્મ
તેમ મારા આ પ્રસંગમાં પણ પ્રેમનું
અલૌકિક દર્શન જગતને કાં ન થાય ?
એ પછી મેં એક સાચા પ્રેમીને ચોક્કસ
તેવો ભાગ ભજવી બતાવ્યો. હવે પણ
ભજવી રહ્યો છું. જો આપણે જીવન-
વાસના પૂરતા જ બેઠાયેલા હોત તો મદન-
પ્રવેશને ત્યાં સંપૂર્ણ સાતુકૃણતા છે એવા
આ રંગબુવનમાં ક્યારના ય એના અદૃશ્ય

ગાણુ વાગવા માંડ્યા હોત. કદાચ હું
પ્રતિજ્ઞાપાલન માટે દૃઢ રહેવા યતનવંત
હોત તેથી કંઈ તમારા અગોપાંગો પોતાની
મરતીમાં પછાત ન જ રહેત. એ સમયનો
વર્તાવ શ્રીકૃષ્ણની લીલા સદૃશ જાતી ગયો
હોત. પણ એટલી હદની કામુકતા આપણા-
માંથી કોઈના પણ શરીર પર નથી પથ-
રાઈ, તેથી પુરવાર થાય છે કે આપણો
આ સમાગમ સંસારના કોઈ બાહ્ય લોભો
લોભવવા પૂરતો નથી સંધાયો, કેવળ શ્વાન-
વૃત્તિપોષક લીલામાં આપણું જીવન વેડેલી
નાંખવામાં એની સફળતા પણ નથી. જો
તમારો અંતરનો સહકાર પ્રાપ્ત થાય તો
આ રંગશાળામાં જ જે કામદેવે લાગેને
પરાજય પમાડી ધૂળ ચાટતા કરી મૂક્યા
છે તે મારદેવને આપણે એકત્ર મળી
સજાત હાર આપીશું અને જગતને કોઈ
અવનવો પાઠ શીખવશું. તમારી સાથેના
લગ્ન પાછળ મારો ઉદ્દેશ એટલો જ છે
કે જો પ્રેમની દિગ્વિતા યથાર્થ રીતે પિછા-
નવામાં આવે તો સંસારી જનસમૂહ-
નો નજરમાં આપણે જે રાત ‘મધુ-
રજની’ તરિકે વીતાવવા એકત્ર થયા
છીએ એ રાત્રિને કાયમી સૌભાગ્ય-
રાત્રિમાં ફેરવી નાખીએ અને એવી પ્રેમગાંઠ
વાળીએ કે જે કોઈવાર છોટે જ નહીં. તેમ
જ આપણને નવે જણને સાચી સ્વતંત્રતા
પ્રાપ્ત થાય કે જેથી પછી પતિ-પત્ની
જેવા સંબોધનની જરૂર પણ ન રહે.
કદાચ સંસારમાં પુત્રમુળદર્શનનો દહાવો
મોટો મનાતો હોય અને તમે પછી જો
દહાવો નહીં...

વિચારમાં હો તો મારે એનો પણ પુલાસો કરી દેવો. ઘટે, કે- એ કામનામાં ઝાઝો માલ નથી, એ દહાવાની પાછળ ઘણીવાર ગળતા લીહાળા બોવા પડે છે. પુત્રો બધા કંઈ સપુત્ર નથી પાકતા કે જેથી માતાની કુખને દીપાવે. બાકી મેં ઉપર વર્ણવ્યું તેવું કાર્ય તો નિઃશંક રીતે અક્ષય કીર્તિ અપાવે તેમ છે. પુત્રદારા થતી પરંપરાને અટકી જવાનો સંભવ બિધાટો છે, જ્યારે આ નામના તો ચિર છવ છે. નથી એને કાળના બંધનથી મર્યાદિત બનાવી શકાતો કે નથી એને સર્પિષ્ણી-ઓના ચક્રે ભૂસી શકાતો ! છતી સાધન સાગથીઓની મધ્યમાં એસી તંદુરસ્ત દેહધારીઓ જનતાનો મોટો ભાગ જે વયમાં મોહના ચક્રાવામાં લટકે જની જાય એવી દિવાની યુવાનીમાં સમજણપૂર્વક સંયમનો સ્વીકાર કરે તે આત્માઓના નામો જ્ઞાની પુરુષોના મુખે સહજે ચઢે રાત્રિમતી જે અમર કીર્તિને વરી તે આ જાતની નવિનતાને લીધે જ ! આપણે પણ એવું કરી જતાવીએ કે વિશ્વની નજરમાં એ અન્યબીરૂપે ધર્મ પડે.

બાકી સદાક્તિમાન મહેતુ સાધુ, કુરુપા નારી પતિવ્રતા ! જેવું કરવાથી સાચી કાર્ય-સિદ્ધિ નથી સંભવતી. એ રીતના કાર્ય-થી દુનિયાને કંઈ અમત્કારનો ચીમકો નથી લાગતો. પૂર્વે મેં 'મધુગિન્દુ' અને 'અદાર નાતરા'ના ઉદાહરણ આપેલા છે એની સાથે મારી આ વાતનો મેળ મેળ.

વશે તો તમોને પૂર્ણપણે મારા શુભ આશયની પ્રતીતિ થશે. અને સહજ જણાશે કે માતાની લકિત સાચવનાર તનુજમાં પ્રિયાઓ પ્રત્યેના પ્રેમની કચાશ નથી પણ અધિકતા છે.

હવે એક વાત-મારી ઉપરની દલીલ ગળે ન જ કિતરતી હોય ને તમારા મન વિષયવાસના તરફ ખેંચાતા જ હોય તો તમો સૂચવો તે મારે હું તમોને ગળે વળગેલ લગ્નબંધનમાંથી મુક્ત કરું; કારણ કે હું કેઈ ચીજ દબાણથી થાય એ પસંદ કરતો નથી.

આ સાંભળી આઠે પત્નીઓ એકસાથે પોકારી બેઠી- 'નાથ ! તમો આ શું બોલી ગયા ? લાંબી ગીઠાશને અંતે આ લવણનો ગાંગડો ક્યાંથી ફેંક્યો ? એ શબ્દો માટે અમારા કર્ણરંધ્ર બંધ થઈ ગયેલા છે માટે એ વાતને કચરાની ટોપલીને સ્વાધીન કરો. આપનું અંતર સંપૂર્ણપણે લાણી લેવા અને હવે પછી ચક્રણ કરવાના માર્ગનું જ્ઞાન મેળવવા અર્થે જ અમારો આ વ્યવસાય હતો. બાકી વરમાળ આરોપતાં જ અમે નિશ્ચય કરી લીધો છે કે જે માર્ગ આપ લેશો તે જ અમારો પણ માર્ગ છે.'

આ વખતે 'ધન્ય છે, ધન્ય છે' એવો અવાજ સંભળાયો, પણ એ સ્વર જંજૂમારનો નહોતો. એથી રમણીઓને પણ આશ્ચર્ય ઉપજ્યું.

ચોક્રમી

પુસ્તકોની પહેાંચ.

૧ પંચસંગ્રહ—ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ ૨ જો. આચાર્ય શ્રી ચંદ્રવિંદ્યે રચેલ મૂળ ગ્રંથ, તેનું ભાષાંતર અને આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજીવૃત ટીકાનું ભાષાંતર. આ ગ્રંથમાં કર્મ-પ્રકૃતિમાં બતાવેલ બધન સંક્રમણાદિકરણનું સ્વરૂપ અને સમતિકા નામના છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું સવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદ્ય અને સત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે એટલે આ બંને ભાગમાં કર્મને લગતા અનેક ગ્રંથોનું સ્વરૂપ સમાવેલું છે. કર્મગ્રંથના અભ્યારીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. તેમાં કેટલીક જરૂરી નોંધ પણ ટિપ્પણમાં આપી છે, પ્રથમ ભાગમાં ૮૧ ને ખીન્ન ભાગમાં ૬૧ ફરમો છે. પહેલા ભાગના ૩૧. ૪૫ ને ખીન્ન ભાગના ૩૧. ૫). બંને ભાગ ભેગા લેનારના ૩૧. ૮) લેવામાં આવે છે. અભ્યારી સભામાંથી પણ મળશે. ભાષાંતરકર્તા અમદાવાદ-નિવાસી પંડિત હીરાલાલ દેવચંદ આ વિષયના પૂરા અનુભવી છે, તેમનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

૨ વિધિમાર્ગપ્રપા—બાને સુવિદિત સમાચારી. ખરતગમ્ધીય શ્રી જિનપ્રભસૂરિ-કૃત. તેની અંદર અનેક પ્રકારની વિધિઓ બતાવેલી છે. તે દ્વાસમાં અનેક જ્ઞેનબંધુઓની આર્થિક સહાયથી ઉપાધ્યાયજી સુખસાગરજીના ઉપદેશથી શ્રી જિનવિજય પાસે પાઠાંતર પરિશિષ્ટાદિપુકા તૈયાર કરાવીને બહાર પાડવામાં આવી છે. પ્રકાશક શ્રી જિનદત્તસૂરિ જ્ઞાન-ભંડાર, ઓસવાલ મહોદસા, ગોપીપુરા-સુરત.

૩ કંરુણરસકંઠક—પાઠ્ય ખંડ તથા સંસ્કૃત ખંડ. સંગ્રાહક આચાર્ય શ્રી વિજય-વિજ્ઞાનસૂરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી કર્ણવિજયગણિ. પ્રકાશક સંધવી જીવજીભાઈ છોટાલાલ, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૧-૮-૦ પ્રાકૃત ૮૫ અને સંસ્કૃત ૪૪ વિભાગો જુદા જુદા ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધરીને આ જુકમાં સંગ્રાહકે સ્વચ્છિ અનુસાર સંગ્રહિત કરેલા છે.

૪ પૃથ્વીચંદ્ર ને ગુણસાગર અથવા ૨૧ ભવનો સ્નેહસંબંધ-લેખક મણિલાલ ન્યાલચંદ સાહ. પ્રકાશક મેના નાગરદાસ ગ્રામજી, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૩) પંડિત શ્રી રૂપવિજયજીકૃત સંસ્કૃત ચરિત્ર ઉપરથી ઉદ્ધરીને વાંચનાર જ્ઞેન બંધુઓને રસ ઉપજે તેવી હેતુમાં લખેલ છે. પૃષ્ઠ ૫૨૮ છે. રસિક છે. ખરીદ કરવા યોગ્ય છે. અભ્યારી સભામાંથી પણ મળી શકશે.

૫ પ્રતિમાપૂજન—લેખક અને સંગ્રાહક સુનિરાજ શ્રી ભદ્રકરવિજયજી. પ્રકાશક આચાર્ય શ્રી વિજયદાનસૂરિ ગ્રંથમાળા તરફથી ભારતર હીરાચંદ રણજીભાઈ, ગોપીપુરા-સુરત. પ્રતિમાપૂજનને અંગે અનેક સત્રો તથા ગ્રંથોમાંથી સારસાર ગ્રંથજી કરી પ્રકરણોરૂપે અને પ્રશ્નોત્તરરૂપે ગુંથણી કરી જુકને બહુ ઉપયોગી બનાવી છે. પુષ્કળ પ્રયાસનું ફળ છે. પૃષ્ઠ ૩૪૪. વખતનો સદુપયોગ કરવા ઈચ્છનાર માટે આ માર્ગ સર્વોત્તમ છે. કિંમત લખી નથી. એ જોતાં અમૂલ્ય છે એ ગરાળર છે.

૬ શ્રી નૂતન સ્તવનમાળાદિ સંગ્રહ—ગચિતા શ્રી વિજયવાવણસુરિ શિષ્ય મુનિ દક્ષવિજયજી ૨૨ પેજ ૫૪ ૧૦૨, મૂલ્ય સદુપયોગ

૭ મક્ષિતે જૈન ઇતિહાસ—ભાગ ૩, ખ ૩-૩ દિગંબર જૈન માગિકની બેટ દક્ષિણ બાગતવર્ષનો મધ્યકાલિન ઇતિહાસ છે ૫૪ ૧૬૬, મૂલ્ય બાર આના

૮ નિજાત્મશુદ્ધિ ભાવના—લેખક દિગંબરાર્ચક કુચુસાગર મૂલ્ય સ્વાધ્યાય આત્મ-શુદ્ધિના ઇચ્છકે વાચવા યોગ્ય છે

૯ ત્રીગત કર્મચંદ્રિકા યત્રો—મધસ્વામિત્વ, ઉદયસ્વામિત્વ વિગેરે ભગવાનદાસ પડિત ના ત્રણ કર્મચંદ્રિકાની છુટના પ્રાત્ ભાગમાથી ઉદ્ધરેલ છે પ્રમશક અમદાવાદનિવાસી સીતા બહેન

૧૦ સ્તવનાદિ સંગ્રહ—સ્વાત્મપૂર્ણ યુક્ત સપાદક શા ભુરાભાઈ પુલયદ, પ્રકાશક શા ચીમનલાલ જોડાલાલ શાહપુર-અમદાવાદ મૂલ્ય સદુપયોગ

૧૧ યુગાદિ દેશના—સંસ્કૃત ગુર્જર ભાષાતર સહિત-પ્રકાશક પડિત બાલચંદ હીરાનાત દસરાજ જામનગર ડિ ૩ ૪) વ્યાખ્યાનોપયોગી ગ્રંથ છે અનેક કથાઓ આપેલી છે. ખાસ વાચવા યોગ્ય છે

૧૨ જૈનતત્ત્વસાર ગ્રંથ સદીક—શ્રી સુચંદ્રગણિવિરચિત મરોધક તે સપાદક શ્રી વિજયદર્શનશિષ્ય પન્નામ શ્રી માનવિજયજી પ્રકાશક શ્રી વર્ધમાનમત્યનીતિદર્શસુરિ જૈન ગ્રંથમાળાના વ્યવસ્થાપક શેઠ ભોગીલાલ માકજયદ, રીચીરોડ-અમદાવાદ અનેક ઉપયોગી વિષયો અનેક લૌકિક દષ્ટાંતો યુક્ત આપેલા હોવાથી ખાસ વાચના લાયક ગ્રંથ છે જીવ, અજીવાદિ તત્ત્વ સંબંધે સવિસ્તર વર્ણન છે પ્રયાસપૂર્વક તૈયાર કરવામા આવેલ છે પ્રતાકારે કાગમ જીરીશ છે કિંમત લખી નથી

૧૩ શ્રી ચતુર્વિંશતિ તિન ચૈત્યવદન યુક્ત સ્તુતિ ચતુર્વિંશતિકાદિ—ગચનાગ પન્નામ શ્રી અમૃતવિજયજી પ્રકાશક શ્રી દર્શપુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળા નાગજી ભુવનગી પોળ-અમદાવાદ કિંમત લખી નથી

૧૪ ઉપાધ્યાય શ્રી યજ્ઞોપિતૃવિરચિત ભાષારહસ્યાદિ—અપૂર્વ ચાર ગ્રંથોનો મમદ શામનમત્રાટ આચાર્યશ્રી વિજયનેમિસુરિના પટ્ટધર શિષ્ય શ્રી વિજયોદયસુરિના અપૂર્વ પ્રયાસનું ફળ છે ચારે વસ્તુ ખામ ઉપયોગી છે અને અપ્રમિદ છે પ્રમશક શ્રી જૈનગ્રંથ પ્રકાશક સમાના કાર્યવાદક શેઠ ઇશ્વરનાથ ખૂળચંદ, પાગરાપોળ-અમદાવાદ ડિ ૩ ૨)

૧૫ શ્રી મહાનીર કથા—મપાદક ગોપાલદામ જાનાભાઈ પટેલ પ્રમશક શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રમરન સમિતિ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ-અમદાવાદ ડિ ૩ ૨-૮-૦ ૫૪ ૫૬૬ છુટકે મદત વાંચ્યા બાદ અભિપ્રાય લખી શકાય તેમ છે, કાગજુકે લેખકે પોતાના નિચારો તેમા દાખલ કર્યા છે કે નહીં તે તે મપૂર્ણ વાંચ્યા મિત્રાલ કહી સમય નહીં

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:-સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૭ ના શ્રાવણ તથા ભાદરવા માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં રિવાજ મુજબ પ્રભુપૂજા, સામાયિક, દેવસી તથા પખ્ખી પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન, તલાટીદર્શન વિં ધર્મ રહેલ છે. પર્યુષણના આઠે દિવસે દરમિયાન સવાર સાંજ પ્રતિક્રમણમાં સૌ વિદ્યાર્થીઓ જોડાતા હતા. કલ્પધર, તેલાધર તથા સંવત્સરીના દિને લગભગ સઘળા વિદ્યાર્થીઓને ઉપવાસ હતા. છ છટ્ટ તથા બે અકૂમ પણ થયા હતા. હંમેશા વિદ્યાર્થીઓ સુપ્રિ. સાથે વ્યાખ્યાન શ્રવણાર્થે જતા હતા. સંસ્થાના દહેરાસરે નવ દિવસ આંગીની રચના થતી. છેલ્લા દિવસે વિદ્યાર્થીઓએ પોતાના તરફથી આંગીનો ખર્ચ હોંશપૂર્વક આપવા ઉપરાંત આરતી મંગળદીવો ઉતારવાનું થી બોધ્યા હતા જે રૂા. ૫૦૦૦૦ થયું હતું.

આવક:—

શ્રાવણ—

ભાદ્રપદ—

શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ	રૂા. ૧૦૬-૦-૦	૪૬-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ	રૂા. ૧૦૧-૧૩-૩	૬૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ	રૂા. ૫-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી દહેરાસર ફંડ	રૂા. ૦-૦-૦	૧૨-૧૩-૦
શ્રી દહેરાસર સા. ફંડ	રૂા. ૫-૦-૦	૩-૮-૦

જમણવાર:—

૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ બાણુજી	ભાવનગર	શ્રાવણ શુદ્ધિ ૨
૨. શ્રી કેશવલાલભાઈ હા. જયતિલાલ નરસીદાસ મોદી	પાલીતાણા	” ૩
૩. શેઠ પાનાચંદ નવલચંદ	મુરત	” ૭
૪. શેઠ શાંતિલાલ ચુનીલાલ	કરાંચી	વદિ ૭
૫. શેઠ મોનજી વસનજી	પોરબંદર	ભાદરવા શુદ્ધિ ૩
૬. શાહ કુંવરજી મૂળચંદ	ભાવનગર	” ૯
૭. શેઠ ધરમચંદ કુલચંદ હા. ડાહીબેન		વદિ ૩
૮. ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્જી	ભાવનગર	” ૭

આ ઉપરાંત શ્રાવણ વદિ ૧૧, ભાદરવા શુદ્ધિ ૧, તથા ભા. શુ. ૫ ના સ્થાનિક જમણામાં વિદ્યાર્થીઓ જમવા ગયા હતા.

લેટ:—શેઠ ડાસાલાલ અલેચંદની પેઢી—ભાવનગર મુખડ કટકો શેર ૧૦) નો ૧, શેઠ મનસુખલાલ મગનલાલ—પાલીતાણા બરપ્રીચુરમું શેર ૧૮૧, શાહ પ્રેમચંદ જીવરાજ તથા શા. લહેરચંદ દેવચંદના ધર્મપત્ની બહેન સમરત ગામ ચાણુસ્મા મોહનધાળ શેર ૩૫, મેતા દેવચંદ હરખચંદ—પુનાસીટી જ. સિ. ધાળી ૧ તથા વાટકી ૧, શા. વાડીલાલ વનમાળીદાસ—અમદાવાદ માતર તીર્થ વર્ણનની બુક ૧૫.

ડીબેટીંગ સોસાયટીની મિટીંગો:—

વિષય.	વક્તા.	પ્રમુખ.
વિશ્વવિશ્વહ પછીનું હિન્દ કેવું હશે? તલકચંદ એમ. મહેતા તથા	
	મનસુખલાલ એમ. મહેતા.	
સમયસૂચકતા	મજલાલ જગજીવન	વીરચંદ એફ. શાહ
ગાંધીયુગની જીવન પર અસર	હિંમતલાલ જાદવજી	તલકચંદ એમ. મહેતા.
ડૉ. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને અજલિ (શોકસભા)	

નિરીક્ષણ તથા સ્થા. કમિટીની મિટીંગો:—ભાવનગરથી સ્થા કમિટીના સભ્યો રા. રા. શ્રી ચુનીલાલ હર્લલદાસ પારેખ તથા રા. રા અમરચંદ કુંવરજી શાહ આવતાં સંસ્થાતું નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને સ્થા. કમિટીની મિટીંગ મેળવી યોગ્ય કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

ધાર્મિક પરીક્ષા:—સઘળા વિદ્યાર્થીઓની ધાર્મિક અભ્યાસની પરીક્ષા સ્વ. પૂજ્ય જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયકેસરસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયન્યાયસૂરીશ્વરજી મહારાજ જેઓ અત્રે ચાતુર્માસ અર્થે બિરાજમાન છે તેમની પામે લેવરાવવામાં આવી છે. પરિણામ હવે પછી જાહેર થશે.

ગાંધી જયંતિ:—ભાદરવા વદિ ૧૨ ના રોજ મહાત્મા ગાંધીજીની જયંતિ નિમિત્તે તેમના “ જીવન અને જીવનકાર્ય ” વિષે પ્રવચન રાખ્યું હતું તથા વિદ્યાર્થીઓએ યથાશક્તિ ખાલી ખરીદી હતી.

દિલગીરી અને દિલાસો:—મોઝાસાવાળા શા. મગનલાલ જાદવજી જેમણે સંસ્થાને સ્વાં ટ્રસ્ટફંડની છ તિયિ આપી છે તેમના પિતાશ્રી જાદવજી માણેકચંદ ગુજરી જતાં અત્રે શોકસભા રાખી હતી તથા શ્રી મગનલાલને દિલાસાનો પત્ર લખવામાં આવ્યો હતો.

“ મકાનફંડ તથા હોદરાસરખાતે હજી તોટો
જિલો છે તમારો દિસો સત્વર આપો. ”

શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમદાવાદ

હાલમાં મળતા પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર

- ૧ શ્રી હરિભદ્રાષ્ટક પ્રકરણ (સટીક) મૂલ કર્તા— શ્રી હરિભદ્રસૂરિ—પૂર્વધરના સમકાલીન,
૩૩૧ સંવાદ પાઠાયુક્ત. ટીકાકાર— શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ. (રોમંગ પેપર) રૂ. ૨-૮-૦
- ૨ " " " (ગ્લેઝ પેપર) રૂ. ૨-૦-૦
- ૩ શ્રી સંખોધ પ્રકરણ (મૂલ) કર્તા— શ્રી હરિભદ્રસૂરિ રૂ. ૩-૦-૦
- ૪ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મૂલ ગ્રંથ સંગ્રહ— ૧૧ સંસ્કૃત ગ્રંથોનો સમૂહ રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ શ્રી હરિભદ્રાષ્ટક પ્રકરણ— (મૂલ) રૂ. ૦-૪-૦
- ૬ શ્રી યોગદષ્ટિસમુચ્ચય તથા યોગભિંદુ [સટીક]
મૂલ તથા ટીકાકાર— શ્રી હરિભદ્રસૂરિ રૂ. ૨-૮-૦
- ૭ શ્રી યોગદષ્ટ્યાદિ નવ ગ્રંથ પદ્યાકારાચતુકમ— રૂ. ૦-૬-૦
- ૮ શ્રી પારમર્થ્ય દ્વાધ્યાય ગ્રંથ સંગ્રહ (૯ ગ્રંથોનો સમૂહ) પ્રતાકાર રૂ. ૦-૮-૦
- ૯ " " (૬ ગ્રંથોનો સમૂહ) પુક રૂ. ૦-૬-૦
- ૧૦ ન્યાયાલોક (સટીક) મુલ—શ્રી યશોવિજયજી ગણી
ટીકા— આચાર્ય શ્રી વિજયનેમીસૂરિજી રૂ. ૫-૦-૦
- ૧૧ શ્રી અષ્ટસહસ્રીતાત્પર્યવિવરણ— કર્તા— શ્રી યશોવિજયજી ગણી
શ્રી સમન્ત ભદ્રાચાર્ય કૃત આત્મભીમાંસા, શ્રી અક્લ કંઠેવ નિર્મિત બાધ્ય
તથા શ્રી વિધાન દિસૂરિ પ્રણીત અષ્ટસહસ્રી વૃત્તિ સહિત રૂ. ૧૦-૦-૦
- ૧૨ શ્રી સમ્મતિ તર્ક પ્રકરણ (સટીક)— ભાગ ૧
મુલ— શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર. ટીકા— મલધારિ શ્રી અભયદેવસૂરિ. રૂ. ૫-૦-૦
- ૧૩ સ્યાદાદ રહસ્ય પત્ર (સટીક) મુલ— મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી ગણી
ટીકા— આચાર્ય શ્રી વિજયનેમીસૂરિજી. રૂ. ૦-૧૨-૦
- ૧૪ હૈમ ધાતુમાલા— દશે ગણના તમામ લકારો તથા સર્વ પ્રક્રિયાના
રૂપોનો ખજાનો, સાથે "પાલ સંસ્કૃત દીપિકા"—વ્યાકરણના મુખ્ય મુખ્ય
સર્વ વિષયો તથા ધનન્ય દોષ. રૂ. ૮-૪-૫
- ૧૫ જૈન ન્યાય મુક્તાવલિ (સટીક)— નૈયાયિકાના સિદ્ધાન્તમુક્તાવલિ
અથ જોવો જૈન તત્વોનો પ્રદર્શક ગ્રંથ રૂ. ૧
- ૧૬ સમુદ્ધાત તત્ત્વ—કેવલિ સમુદ્ધાતનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ મુક્તિ, નિકટવર્તિ
કેવલિ ભગવતની અંતિમ ક્રિયા રૂ. ૦-૬

જૈન ન્યાય મુકતાવલિ તથા સમુદ્ધાત તત્ત્વ [ભેગા] રૂ.

નવતંત્વ વિસ્તરાર્થ— ધણાજ વિસ્તારવાળો ડેમી ૫૦ ઉપરાંત ફોર્મનો અંચ રૂ.

દંડક વિસ્તરાર્થ— રૂ.

જૈનતત્ત્વપરીક્ષા— ભાગ ૧ રૂ.

સ્તોત્ર ભાનુ રૂ.

પ્રાચીન સ્તવનોંધિ સંગ્રહ— શ્રી યશોવિજયજી ગણી પ્રણીત ૧૨૫, ૧૫૦ તથા ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનો, યોગદષ્ટિ સંજ્ઞાઓ, પુણ્યપ્રકાશ સ્તવન, ગૌતમસ્વામિના રાસ તથા છંદો, પ્રભાતિ સ્તવનો, શ્રી ભગવતી સુત્ર તથા સ્થાપનાકલ્પ સ્વાધ્યાયો, સંયમશ્રેણીવિચાર સંજ્ઞાયા તથા સ્તવન, દ્રવ્યગુણપર્યાય રાસ, મુજસવેલી ભાસ, સંયમશ્રેણીવિચાર ભાષાબદ્ધ તથા યંત્રો વગેરેનો સંગ્રહ. રૂ.

૩ ભાષા રહસ્ય-સટીક, યોગવિંશિકા ટીકા, કૃપદૃષ્ટાંત વિશદીકરણ સટીક, નિશાભકતે સ્વરૂપ વિચાર— આ ચારે અથો મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજય ગણી વિરચિત છે છેવટના ગે પૂર્વે અમુદ્રિત હસ્તલિખિત પણ કૃપાય છે. પ્રથમના ગે કવચિત ભાંડારોમાં છે. પ્રચારથી હસ્તલિખિત પ્રતો મેળવીને પ્રકાશિત કર્યા છે. રૂ.

૪ જ્ઞાનાર્ણવ પ્રકરણ [મુદ્ર]— પૂર્વે અમુદ્રિત હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી અતિ પ્રયાસે પ્રકાશિત કર્યો છે. રૂ.

પાંતજલ યોગદર્શન, નયરહસ્ય, નયપ્રદીપ—મહોપાધ્યાય શ્રી યશો- વિજયજીગણી દ્વિત પાંતજલ યોગદર્શન ઉપર સ્યાદ્વાદમતાનુસારિ વ્યાખ્યા ધણાજ રહસ્ય વાળી છે. રૂ.

ગ્રંથાતા ગ્રંથો:-

૧ સમ્મતિ તર્ક— ભાગ ૨

૨ ધર્મ પરીક્ષા— સ્થાપના ટીકા રામેત

તા. કં:- ઉપરના ગ્રંથોમાં મો રૂબીઆ ઉપરના પુસ્તકો લેતાગ્ને મેંકરે ૨૫ ટકા કમીચન આવશે.

લખો:- શેઠ ઇશ્વરદાસ મુલર

— કાર્યવાદક —

જૈન એડવાર્સિટ પ્રેસ, ધીર્મદા-અમદાવાદ.

શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા

શેઠ નરોત્તમ મોતીલાલનું ખેદકારક પંચતવ:

અનેના શેઠ નરોત્તમ મોતીલાલનું જન્મ વર્ષની ઉંમરે આસો શુદ્ધ પાંચમ ને ગુરુવારના રોજ અવસાન થયું છે. સદ્ગત હેતુ આ બે વર્ષથી બીમારી ભોગવતા હતા. નેઓ સ્વભાવે મિલનસાર અને માયાળુ હતા. ધર્મકરણી પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા હતા. અનેના કાપડ બજારમાં એક આગેવાન વ્યાપારી તરીકે તેમની ખ્યાતિ સારી હતી. સદ્ગત આ સભાના ધણુ વર્ષથી બાઈકેમ્બર હતા. સભાને તેમના અવસાનથી એક લાલક સલામતની ખાતી પડી છે. અમે તેમના બંધુ બાઈ પ્રતાપરાય અને પુત્ર બાઈ ચંપકલાલ તથા ભૂપતરાય વિગેરે સ્વગત મંબઈને દિલાસો આપવા સાથે મહુમના આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તેમ હૃદયથી છીએ. કર્મની ગતિ નિશ્ચિત છે. શ્રવ તેને વશ છે.

નવા વર્ષના જૈન પંચાંગ.

મ. ૧૯૯૮ ના વર્ષના નવા જૈન પંચાંગ અમારા તરફથી કામગના દિવાળ પ્રમણિ પડિત શ્રીધર શીવચાવના ભોધપુરી ચંડાંગજી પચામને આધારે બનાવીને બહાર પાડ્યા છે. કિંમત છ પાઇ, મો નકવના રૂ. ૨-૦૦ આ પચાંગો ખાસ, તિથિ પાળવા માટે છે.

સ્વ. શેઠ કુંવરજી નથુભાઈના શ્રેયાર્થે મહોત્સવ.

શ્રી જ્ઞાનગંગામાં મોટા દેરામજીમાં સદ્ગત શેઠ કુંવરજી નથુભાઈના શ્રેય નિમિત્તે તેમના ૧૫ સુપુત્રોએ તથા શ્રવણભાઈએ સમવયસ્કની મુદર રચનાપૂર્વક અઘાઈ મહોત્સવ ભાદરવા વદિ બીજી છઠ્ઠી કર્યો હતો. વદિ ૧૧ સે શાંતિરનાત્ર લખાવવામાં આવ્યું હતું અને શ્રી સંધનું સ્વામિનાથસ્થ કુંડુ હતું. રચના આકર્ષક થયેલી હોવાથી અને રાજનીની ગોઠવણ સારી હોવાથી દર્શન વખતે સમુદાય બહુ મળતો હતો. દરરોજ નવી નવી પૂજા લખાવવામાં આવતી હતી. શાંતિનાત્ર બજાવવા શ્રી પાલીતાણાથી મારનર કુંવરજી દામજીને મોલાવવામાં આવ્યા હતા. દરેક ક્રિયા વખતે આચાર્યશ્રી વિજયેશ્વરજીએ પધારીને સારો લાભ આપ્યો હતો. મહેરબાન મુખ્ય દીવાન સાહેબ અને તરાવભાઈ પણ વદિ ૧૧ ના રોજ શાંતિનાત્ર સમયે દર્શનાર્થે પધાર્યા હતા અને સમવયસ્કની રચના જોઈને તેમજ પ્રાતભાગના સ્તોત્રોના વાક્યો સાંભળીને બહુ પ્રસન્ન થયા હતા. મહેલી લક્ષ્મીને માર્ચક કરવાનો આ બહુ ઉત્તમ માર્ગ છે કે જેથી અનેક જીવોનું દિન થવા સાથે શાંતિનાત્રિ પણ આવે છે.

શેઠ ત્રિભુવનદાસ બાણજીને ત્યાં મહાન તપ અને સ્વામિનાથસ્થ.

ગત પશુપત્રવર્ષમાં જ્ઞાનગંગામાં તપસ્યાઓ બહુ રિશેષ થઈ હતી. તેમાં શેઠ ત્રિભુવનદાસભાઈના સદ્ગત પુત્ર પ્રેમચંદના ધર્મચત્રી યેજીભાઈને નાની વયમાં મારામગણુ જેવો ઉમ તપ કરી અનેક જીવોને અનુમોદનાનું કારણ આપ્યું છે. બાઈશ્રી દામોદરદાસે સદરહુ તપને અંગે ભાદરવા શુદ્ધ ૧ મે શ્રી જ્ઞાનગંગાના સંધનું સ્વામિનાથસ્થ તથા ભાદરવા શુદ્ધ ૫ મે સવારે આગ ઉપવાસીથી માંડીને સર્વ તપસીઓને પારણા કરાવીને તપનું ઉદ્ઘાટન કર્યું છે. મહેલી લક્ષ્મીના આ પ્રકારે સદ્ગત કરવો તે જ તેની ખરેખરી સાર્થકતા છે.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રચિંતો બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગૂજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બધા મંકમણાદિ આઠ દરજ્જાનું સ્વરૂપ અને સમતિપ્ર—છઠ્ઠા કર્મગ્રંથનું મવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. વાળાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને સત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. બીજા ભાગમાં બે ભાગમાં છએ કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાંત તેને લગતા ખીજા અનેક વિષયોનો મમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ વાંચ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના ચોથા આઠ પેઠા સાદગતા ૮૧ દરમાં છે. ખીજા ભાગના ૯૧ દરમાં છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ ગણવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

મદ્વાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયાગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યક્રદ્વા પ્રથમ ખંડ શ્રી દરિદ્રાદ્વાચાર્ય વિરચિત મંસ્ફૂત છાયા સહિત ૭ ભાગ પત્રાકારે કિં. રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોગ મમલમાં બતાવે પડે.

વિમલચરિત્ર શ્રી શુભચીત્રગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦
પ્રાશિષ્યાનન્દીરાસાલ દેવચંદ્ર શાસ્ત્ર. જ્ઞાન સોમાવલી નં. ૧૫. એલીમશ્રીજી અમદાવાદ.

श्री

सोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानशुद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

अंक ८ भा

पुस्तक ५७ मु

कार्तिक

शुक्ल २५
वीर संवत् ५४६७

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

लावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃષ્ઠ {
અંક ૮ મો }

કાર્તિક

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન ... (સં. ગિરધર હેમચંદ-પાટણ) ૨૫૧
૨. મંડન નીતિકા પ્રભાવ-પદ્ય ... (રાજમલ લાંડારી) ૨૫૨
૩. સમ્મતનચિત્તવલ્લભ કાવ્ય-અનુવાદ સાથે (સં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૫૩
૪. શ્રી જોતમસ્વામી સ્તોત્ર : સ્પષ્ટાર્થ સાથે ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ) ૨૬૦
૫. વીરવિલાસ ... (મૌકિક) ૨૬૪
૬. દીપોત્સવી-પદ્ય ... (મુનિ હેમન્દ્રસાગરજી) ૨૬૭
૭. સુભાષિતરત્નમંજૂષા ... (કુંવરજી) ૨૬૮
૮. વીતરાગની વાણી ... (") ૨૬૯
૯. શ્રીમંતોને અંગે એક અન્યોક્તિ ... (") ૨૭૦
૧૦. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રજાકાર-મુનિરાજ શ્રી દેવવિમળજી) ૨૭૧
- " ... (પ્રજાકાર-માસ્તર કાંતિલાલ દહીયંદ-સમી) ૨૭૨
૧૧. પ્રભાવિક પુરુષો : જંબુકુમાર ૧૦ ... (મોદનલાલ દીપચંદ ચોક્સી) ૨૭૫
૧૨. મુખી કોણ ? ... (રાજપાણ મગનલાલ વહોરા) ૨૮૨
૧૩. છ લેશ્યાવાળા જીવોનાં લક્ષણ ... (મુનિ પ્રેમવિમળજી) ૨૮૪
૧૪. સદ્ગોધવાક્યો-અમૃત વચનો ... (સં. મ. વ. ઝવેરી) ૨૮૫
૧૫. જૈન ધર્મની અકિસની વિશિષ્ટતા ... (મુનિ પ્રેમવિમળજી) ૨૮૬

નવા સલાસદોના નામ.

૧ મેઃ બાલુલાલ કુંવરજી નયુમાષ.	ભાવનગર.	લાલજી મેઝર.
૨ શા. વજલાલ જ્યેષ્ઠ	ભાવનગર.	પ્રથમ વર્ગના મેઝર.

નવા જૈન પંચાંગ.

આ અંક સાથે આદરને માટે નવું પંચાંગ જોડાઈ કરેલું છે તે કાઠી સેવાનું ખ્યાનમાં રાખવું. મંચત ૧૯૯૮ ના મામ ૧૩ ની પાળવાની તિથિ દર્શાવનાગ આ પંચાંગની કિંમત ૭ પાઇ. મો નકલતા રૂા. ૨૦

ઉપાધ્યાય શ્રી લાવણ્યવિજયજીવિરચિત

શ્રી દ્રવ્યસમ્પત્તિકાવૃત્તિ ને ભાષાંતર યુક્ત.

આ ગ્રંથ માધુ સાખીને સેટ આપવામાં આવશે. ચૂદરચે પોસ્ટેજ માટે પાંચ આનાની ટીપટ શ્રી બીલીમોગ, નવાપુરા, શાંતિનાથજીના દેરાસરની પેટી ઉપર મોકલવી એટલે તેઓ તરફથી સેટ મોકલવામાં આવશે.

પુસ્તક ૫૭ મું } કાર્તિક { વીર સં. ૨૪૬૮
અંક ૮ મો. } { વિ. સં. ૧૯૯૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

ઉપા૦ શ્રીમદ્ યશોવિજયપલ્લવિરચિત

શ્રી મહાવીર જિનસ્તવન : (અપ્રસિદ્ધ)

સરસતિ સામિતિ પાપ લાગુ, પ્રભુશું સહયુક્ત પાપા;
યુગ્મશુ હૃદય રંગ ધરીને, વર્ધમાન જિનરાયા
મોરા સામિ હો ! તોરા ચરણ શ્રીજે હો
શરણ શ્રીજે, નરણવ લાહો લીજે ૧
ભારે કરમી તે પણ તાર્યા, પાતિકથી ઉગાર્યા;
મુજ સરિખાને નવિ સંભારો, શું ચિત્તથી ઉતાર્યા ? મો૦ ૨
પર્યંત પણ કાંઈ તીરવ પ્રભાવે, જલમાંહિ દીસે તરતા;
તિમ તરશું તુમ પાથે વલગ્યા, શ્યું રાખો છો બલગ્યા ? મો૦ ૩
તરણતારણ (તુમે) નામ ધરાવો, હું તુમ જિનમતગારો,
કણ ખીલ આગળ નર્ધ જાણું ? મોટો નામ તમારો. મો૦ ૪
મુજ કરણી સાચું મત જોજો, નામ સાચું તુમ જોજો;
સાહેબ આ સેવક હું જ હરજો, તમને મંગલ હોજો. મો૦ ૫
એક વિનિતિથી સાહિબ તુક, વર્ધમાન જિનરાયા;
આજ ખેલનામાંહિથી આપે, સમકિત રચણ સવાયા મો૦ ૬
શ્રી નયવિજય વિભુષ પયસેવક, વાચક જશ ઈમ જોલે;
સમકિતદાયક ત્રિભુવનનાયક, નહીં કોઈ વીરજિન તોલે મો૦ ૭

સંગ્રાહક—ગિરધર હેમચંદ-પાટણ

मंडननीति का प्रभाव ।

- अपने जीवन में बनाओ, नीति ही ऐसी सदा ।
 जीससे हो जावे प्रसन्न, सुखों की सारी पर्यदा ॥ १ ॥
 नीति खंडन तो सदा, लाती जगत में आपदा ।
 नीति मंडन है प्रभावक, आती जीस से संपदा ॥ २ ॥
 इन दोनों नीति से ही जग में, संपदा और आपदा ।
 जो नीति मंडन धार लो, पा जाओ जग की संपदा ॥ ३ ॥
 नीति खंडन पास रहता, है कदाग्रह ही सदा ।
 नीति मंडन प्रेम करती, संत्य-आग्रह से सदा ॥ ४ ॥
 नीति खंडन करती आदर, द्वेष का ही सर्वदा ।
 नीति मंडन तो समझती, द्वेष को ही आपदा ॥ ५ ॥
 नीति खंडन गुण ग्रहण को, है न कर सकती कदा ।
 नीति मंडन धन के ग्राहक, चाहता गुण को सदा ॥ ६ ॥
 नीति खंडन हो संकुचित, उदारता करती वीदा ।
 नीति मंडन उदार हो कर, सब को अपनाती सदा ॥ ७ ॥
 नीति खंडन जग को देखे, द्वेषमय ही सर्वदा ।
 नीति मंडन प्रेममय ही, प्रेम करती है यथा ॥ ८ ॥
 नीति खंडन करती संग्रह, अवगुणों को ही सदा ।
 नीति मंडन ध्येय रखती, गुणग्रहण को ही सदा ॥ ९ ॥
 नीति खंडन तो समझती, अपनी नीति को यथा ।
 नीति मंडन धीरप्रभु के, प्रमाण को माने तथा ॥ १० ॥
 नीति खंडन अपमान पाती, न होती सार्थक ही कदा ।
 नीति मंडन सम्मान से, पाती विजय ही सर्वदा ॥ ११ ॥
 नीति खंडन मिथ्यात्व का, प्रचार करती है सदा ।
 नीति मंडन ध्यात रखती, सम्यग्ज्ञान का सर्वदा ॥ १२ ॥
 नीति खंडन देव गुरु में, शंका करती है सदा ।
 नीति मंडन देव गुरु में, श्रद्धा रखती है सदा ॥ १३ ॥
 नीति खंडन धर्म से भी, है विमुक्त रहती सदा ।
 नीति मंडन धर्म समझे, प्राण प्यारा सर्वदा ॥ १४ ॥
 नीति खंडन 'राज' त्यागो, यह जगत में है थला ।
 नीति मंडन धार कर, पाओ जगत की सब कला ॥ १५ ॥

राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

१ रचनात्मक नीति : २ आगम की प्रमाणिक माने । ३ आपदा पैदा करनेवाली ।

શ્રી મહાવિષ્ણુ મુનિવિરચિત—
સજ્જનચિત્તવલ્લભઃ
 સાનુવાદ

(શાસ્ત્રલેખિકીકૃત વૃત્તમ્)

નત્વા વીરજિનં જગત્રયગુરું મુક્તિશ્રિયો વલ્લભં,
 પુષ્પેપુષ્પયનીતવાણનિવહં સંસારદુઃસ્વાપહમ્ ।
 વક્ષ્યે મન્વ્યજનપ્રવોધજનનં ગ્રંથં સમાસાદહં,
 નામ્ના સજ્જનચિત્તવલ્લભમિમં શૃણ્વંતુ સંતો જનાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થઃ—ત્રણ જગતના શુરુ, મુક્તિરૂપ લક્ષ્મીના પતિ, કામના બાળુ-
 સમૂહને ક્ષય કરનારા અને સંસારના દુઃખનો નાશ કરનારા શ્રી વીરપ્રભુને નમસ્કાર
 કરીને લબ્ય જનોને જ્ઞાન પ્રગટ કરનારા આ સ્વચ્છાનચિત્તવલ્લભ નામના
 ગ્રંથને સંક્ષેપથી 'કહું છું'; તેને સંતપુરુષો સાંભળો ॥ ૧ ॥

રાત્રિચંદ્રમસા વિનાઙ્જનિવહૈર્નો ભાતિ પંચાકરો,
 યદ્વત્પંડિતલોકવર્જિતસમા દંતીવ દંતં વિન્ના ।
 પુષ્પં ગંધવિવર્જિતં મૃતપતિઃ સ્ત્રી ચેહ તદ્વન્મુનિઃ,
 ચારિત્રેણ વિન્ના ન ભાતિ સતતં યદ્યપ્યસૌ શાસ્ત્રવાન્ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થઃ—જેમ રાત્રિ ચંદ્ર વિના, તથાવ કમલોના સમૂહ વિના, સભા
 પંડિતજનો વિના, હાથી દાંત વિના; પુષ્પ, ગંધ વિના અને સ્ત્રી પતિ વિના શોભતી
 નથી તેમ શાસ્ત્રનો બાળુ એવો પ્રભુ મુનિ ચારિત્ર વિના શોભતો નથી ॥ ૨ ॥

કિં વસ્ત્રત્યજનેન મો મુનિરસાવેતાવતા જાયતે,
 ક્ષ્વેદેન ચ્યુતપન્નગો ગતવિપઃ કિં જાતવાન્ ભૂતલે ।
 મૂલં કિં તપસઃ ક્ષમેન્દ્રિયજયઃ સત્યં સદાચારતા,
 રાગાદીંશ્ચ વિમર્તિં ચેન્ન સ યતિર્લિંગી મવેત્કેવલમ્ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થઃ—અરે! વસ્ત્ર માત્રને ત્યજવાથી શું? આ પુરુષ જો વસ્ત્રને ત્યજી
 દેવાથી શું મુનિ થાય? અર્થાત્ ન થાય. સામાન્ય રીતે જેથી રહિત જાનેલ સર્પ
 શું પૃથ્વીને વિષે તદન નિર્વિષ થાય ખરો? અર્થાત્ ન થાય. કેમકે તપનું મૂળ
 ક્ષમા, ઇન્દ્રિયજય, સત્ય અને સદાચારપણું છે છતાં જો યતિ રાગાદિકને ધારણ
 કરે છે તો તે યતિ નહિ, પરંતુ માત્ર વિગધારી જ કહેવાય ॥ ૩ ॥

કિં દીક્ષાગ્રહણેન મો યદિ ધનાકાંક્ષા ભવેચ્ચેતસિ,

કિં ગાર્હસ્થ્યમનેન વેપધરણેનાસુંદરં મન્યસે ।

દ્રવ્યોપાર્જનચિત્તમેવ કથયત્યભ્યંતરસ્થાંગજં,

નો ચેદર્થપરિગ્રહગ્રહમતિર્મિશ્નોર્ન સંપદ્યતે ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—હે યતિ ! જો ધનની ઇચ્છા વર્તે છે તો દીક્ષા લેવાથી શું ? કારણ કે એવા યતિવેપને ધારણ કરવા કરતાં તું શું ગૃહસ્થપણને ખોટો માને છે ? દ્રવ્ય મેળવવાનું ચિત્ત જ અંતરમાં રહેલા કામને દેખાડી આપે છે. જો અંતરમાં કામ-વિકાર ન હોય તો સાંધુને ધન અને સ્ત્રી ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા થતી જ નથી ॥ ૪ ॥

યોપાપંડકગોવિવર્જિતપદે સંતિષ્ઠ મિશ્નો સદા,

મુંસ્વાહારમકારિતં પરગૃહે લબ્ધં યથાસંભવમ્ ।

પદ્ધંવાવશ્યકસત્ક્રિયાસુ નિરતો ધર્માદિરાગં વહન્,

સાદૃશ્યં યોગિભિરાત્મપાવનપરૈ રત્નત્રયાલક્ષ્મૈઃ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધો ! સ્ત્રી, નપુંસક તથા પશુ વિનાના સ્થાનકને વિષે નિરંતર રહે અને પારકે ઘરે નહિ કરાવેલા તેમ જ અવસર પ્રમાણે મળેલા આહારનું ભોજન કર, વળી પવિત્ર આત્માવાળા તેમજ જ્ઞાન, દર્શન અને આશિષરૂપ ત્રણ રત્નોથી સુશોભિત એવા યોગી પુરુષોની સાથે ધર્માદિરાગ કરતો છતો છ પ્રકારની આવશ્યક ક્રિયાને વિષે તત્પર થા ॥ ૫ ॥

દુર્ગંધં વદનં વપુર્મલગૃહં મિક્ષાટનાદ્ઙોજનમ્,

શય્યા સ્થંહિલભૂમિષુ પ્રતિદિનં કથ્યાં ન તે કર્પટમ્ ।

મુંડં મુંહિતમર્દદગ્ધશ્વચ્ચં દ્રવ્યસે મો જનૈઃ,

સાધોઽધ્યાપ્યલ્લાજનસ્ય ભવતો ગોષ્ઠી કથં રોચતે ? ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ:—મુખ દુર્ગંધવાળું, શરીર મળતું ઘર, મિક્ષા માંગવાથી મળતું ભોજન, પ્રતિદિવસ પૃથ્વીને વિષે શયન, ઢેક ઉપર વસ પણ પૂરું નહિ એવું, અર્ધા બળેલા શબની પેઠે માથું મુંડેલા-આ પ્રમાણેની આકૃતિવાળા તને હમેશાં માણસો ગુણે છે, છતાં હે સાધો ! તને આજ્ઞાથી સ્ત્રીઓની સાથે વાતો કરવી કેમ રુચે છે ? ॥ ૬ ॥

અંગં શોણિતશુક્રસંભવમિદં મેદોસ્થિમજ્જાકુલં,

માસે માલિકપત્રસન્નિમમહો ચર્માશૃતં સર્વતઃ ।

નો ચેત્ત્રકાકટુકાદિર્મિર્વપુરહો જાયેત મહ્યં ધ્રુવમ્,

દૃષ્ટ્વાપિ શરીરપ(ન)શ્ચનિ કથં નિર્વેદના નાસ્તિ મે ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ:—આ શરીર કધિર અને વીર્યથી ઉત્પન્ન થયું છે, તેમ જ ચરખી, હાડકાં અને સ્નાયુથી ભરપૂર છે, વળી ગહારના ભાગમાં માખીઓની પાંખો જેવી આમલીથી ચારે તરફ ઢંકાયેલું છે, જો આ વર્ષન કરવા પ્રમાણે ઢાંકેલું શરીર ન હોય તો તે શરીર ઘાગડા અને વચગડા વિગેરે દુષ્ટોથી આશ્ચર્યકારી રીતે ભક્ષણ કરાયું હોત તેવા શરીરને જોઈને પણ તને શરીર ઉપર વૈરાગ્ય થતો નથી એ જ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૭ ॥

સ્ત્રીणां भावविलासविभ्रमगतिं दृष्टानुरागं मनाक्,
मा गास्त्वं विपवृक्षपक्कफलवत्सुस्वादवंतपस्तदा(तकाः) ।
ईपत्सेवनमात्रतोऽपि मरणं पुंसां प्रयच्छन्ति भो,
तस्मात् दृष्टिविपाहिवत्परिहर त्वं दूरतोऽमृत्यवे ॥ ८ ॥

ભાવાર્થ:—સ્ત્રીઓના શૃંગારાદિ વિલાસની વિભ્રમવાળી ગતિને “જોઈ-તું” જરા પણ રાગ ન કર, કારણ કે તે ફક્ત જોવાને અવસરે વિષવૃક્ષોનાં પાકેલ ફળની પેઠે ઉત્તમ સ્વાદવાળી દેખાય છે, પરંતુ હે અહિં! તે સ્ત્રી જરા પણ સેવન કરવાથી મનુષ્યોને મૃત્યુ આપે છે માટે તે સ્ત્રીઓને તું નારા પોતાના દુષ્ટિતને માટે દૃષ્ટિવિષ સર્પની પેઠે દૂરથી ત્યજ દે ॥ ૮ ॥

ययद्वाञ्छसि तत्तदेव वपुषे दत्तं सुषुप्तं त्वया,
साद्धं नैति तथापि ते जडमते मित्रादयो यांति किम् ? ।
पुण्यं पापमिति द्वयं च भवतः पृष्टेऽनुयायिष्यते,
तस्माच्च न कृथां मनागपि महामोहं शरीरादिषु ॥ ९ ॥

ભાવાર્થ:—તારું શરીર જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે તે તે વસ્તુ તે શરીરને આપીને તોં તેને સુષુપ્ત બનાવી દીધું છે, તો પણ હે જડબુદ્ધિ! તે શરીર તારી સાથે આવવાનું નથી. વળી શું મિત્રાદિ આવવાના છે? અર્થાત્ તેઓ પણ આવવાના નથી, પરંતુ પુણ્ય અને પાપ એ જાણે તારી પાછળ આવવાના છે, માટે તું શરીરાદિકને વિષે જરા પણ મહામોહ ન કર ॥ ૯ ॥

अष्टाविंशतिमेदमात्मनि पुरा संरोप्य साधो व्रतं,
साक्षीकृत्य जिनान् गुरुनपि कियत्कालं त्वया पालितम् ।
भंक्तुं बाञ्छसि शीतवातविहतो भूत्वाधुना तद्व्रतं,
दारिद्र्योपहतः स्ववांतमशनं भुंक्ते क्षुधार्तोऽपि किम् ॥ १० ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધુ! તે શ્રી જિનેશ્વરને તથા ગુરુને સાક્ષી કરી અઠાવીશ લેહવાળા સાધુમતને અંગીકાર કરીને કેટલોક કાળ પાળ્યું છે, વળી હમણા તું

વિષયરૂપ વાયુથી હજીયો છતો તે વ્રતને લાંગવાની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ દારિદ્ર્યથી હજીયેલો એવો પણ ભૂખ્યો માણસ શું પોતાના વખન કરેલા પદાર્થને ખાય ખરે ? અર્થાત્ ન જ ખાય ॥ ૧૦ ॥

સૌખ્યં વાञ्छસિ किं स्वया गतमवे दानं तपो वा कृतं ?
नो चेत्त्वं किमिहैवमेव लभसे लब्धं तदव्रागतम् ।
धान्यं किं लभते विनापि वपनं लोके कुटुंबी जनो,
देहे कीटकमक्षितेक्षुसदृशे मोहं वृथा मा कथाः ॥ ११ ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધુ ! તું સુખની ઇચ્છા કરે છે તો શું તે પૂર્વભવે દાન અથવા તપ કર્યું છે ? જો તે દાન-અથવા તપ નથી કર્યું તો તું આ લવમાં શું પામવાનો છે ? અને સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી પૂર્વભવમાં જે શુભાશુભ કર્મ કર્યું છે તે તો આ લવમાં તેની મેળે જ પ્રાપ્ત થયેલું છે. દયાંત કંડે છે કે લોકમાં કણી (ખેડત) લોકો શું વાવ્યા વિના ક્યારે પણ ધાન્ય પામે ખરા ? માટે કીડાથી લક્ષણ દર્શાવેલા શેરડીના સાંઠા સરખા દેહને વિષે તું વૃથા મોહ ન કર ॥ ૧૧ ॥

यत्काले लघुभाण्डमंडितकरो भूत्वा परेषां गृहे,
मिक्षार्थं भ्रमसे तदापि भवतो मानापमानौ न हि ।
मिक्षो तापसवृत्तिः कदश्नार्तिक तप्यसेऽहर्निशं,
श्रेयोर्थं किल सद्यते मुनिवैर्वाधा क्षुधाद्युद्भवा ॥ १२ ॥

ભાવાર્થ:—જે અવસરે નાના પાત્રોથી સુશોભિત હાથવાળો થઈ લોકોના ઘરને વિષે ભિક્ષાને માટે ભ્રમે છે ત્યારે પણ તને માન અપમાન થતું નથી, હે સાધુ ! તો પછી તાપસવૃત્તિને લીધે કુત્સિત આહારથી રાતદિવસ શા માટે એક કરે છે ? કારણ કે ઉત્તમ મુનિઓ કલ્યાણને માટે ક્ષુધા આદિથી ઉત્પન્ન થયેલી બહુ પીડાઓને નિશ્ચે સહન કરે છે ॥ ૧૨ ॥

एकाकी विहरत्यनःस्थित्यलीवदो यथा स्वेच्छया,
योषामप्यरतस्त्वमेवमपि मो त्यत्तयात्मपूयं यते ।
तस्मिन्नेदमिलापता न मवतः किं भ्राम्यसि प्रत्यहम्,
मय्ये साधुजनस्य तिष्ठसि न किं कृत्वा सदाचारताम् ॥ १३ ॥

ભાવાર્થ:—હે મુનિ ! જોગ (નાની) ગાડીમાં જોડાયેલો એક બાળક પોતાની મરજી મુજબ કોણ કરે છે (વાઠાવુંકો આવે છે) તેમ તું પણ પોતાના સમૂહને ત્યજી છઈ શ્રીઓના મધ્યમાં આસન્ન થયો છતો કીંકા કરે છે; જો કદાપિ તારે તે શ્રીઓની ઇચ્છા ન હોય તો તું તેઓના ગરબે નિરંતર શા માટે કરે છે ? અને સદાચાર પાળીને સાધુઓના સમૂહને વિષે કેમ નથી રહેતો ? ॥ ૧૩ ॥

ક્રીતાન્નં ભવતો ભવેત્કદગ્નને રોપસ્તદા શ્લાઘ્યતે,
 ભિક્ષાયાં યદવાપ્યતે યતિજનૈસ્તદ્વ્યજ્યતે સાદરાત્ ।
 ભિક્ષો ભાટકસમ્પન્નિમતનોઃ પુષ્ટિં વૃથા મા કૃથાઃ,
 પૂર્ણે કિં દિવસાવધૌ ક્ષણમપિ સ્થાતું યમો દાસ્યતિ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થઃ—જો તારે ખરાબ લોજન પણ વેચાતું લાવણું પડતું હોય તો રોપ કરવો યોગ્ય છે, પરંતુ મુનિજનોએ ભિક્ષામાં જે અન્ન મેળવાય તેનું જ આંદરથી લોજન કરાય છે, માટે હે ભિક્ષુ ! ભાડાના ઘર સરખાં આ શરીરનું તું વૃથા પોષણ ન કર, કારણ કે તે શરીરની અવધિ પૂર્ણ થઈ રહેશે ત્યારે યમ ક્ષણભાગ પણ તેમાં તેને રહેવા દેશે નહિ ॥ ૧૪ ॥

લઘ્વાન્નં યદિ ધર્મદાનવિપયે દાતું ન યૈઃ શક્યતે,
 દારિત્ર્યોપહતાસ્તથાપિ વિપયાસક્તિ ન મુશ્વંતિ ચે ।
 ઘૃત્વા ચે ચરણં જિનેન્દ્રગદિતં તસ્મિન્ સદા નાદરા—
 સ્તેષાં જન્મ નિરર્થકં મતમજાકંઠસ્તનાકારવત્ ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થઃ—જો ગૃહસ્થો પોતાને મળેલું અન્ન (ધન) ધર્મદાન કરવામાં આપી શકતા નથી, જેઓ દરિદ્રથી હણાયા છતાં પણ વિપયાસક્તિને તજતા નથી અને જેઓ જિનરાજે કહેલા આચરણને ધારણ કરી તેને વિષે આદર કરતા નથી, તે સર્વેના જન્મ પાકરીના કંઠે રહેલા સ્તનની પેઠે નિષ્ફળ ગયો છે ॥ ૧૫ ॥

દુર્ગંધં નવભિર્વપુઃ પ્રવહતિ દ્વારૈરિમૈઃ સંતતં,
 સંદૃષ્ટ્વાપિ હિ યસ્ય ચેતસિ પુનર્નિર્વેદતા નાસ્તિ ચેત્ ।
 તસ્માદ્દુઃખવિ વસ્તુ કીદૃશમહો તત્કારણં કથ્યતે,
 શ્રીચંડાદિભિરંગસંસ્કૃતિરિયં વ્યાખ્યાતિ દુર્ગંધતાં ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થઃ—આ શરીર નવ દ્વારેથી હમેશાં દુર્ગંધને જ વહન કરે છે. (સવે છે) એવા શરીરને જોઈને પુરુષના ચિત્તમાં જો વૈરાગ્ય નથી થતો તો પછી આશ્ચર્ય છે કે તેને પૃથ્વી ઉપર બીજી કંઈ વસ્તુ વૈરાગ્યનું કારણ કહેવાય? કારણ કે આ પ્રત્યક્ષ શ્રીખંડ-ચંદન વિગેરેથી કરેલી અંગની સંસ્કૃતિ પણ દુર્ગંધને જ પ્રગટ કરે છે ॥ ૧૬ ॥

શોચન્તિ ન મૃતં કદાપિ વનિતા યદસ્તિ મેહે ધનં,
 તચ્ચેન્નાસ્તિ રુદંતિ જીવનધિયા સ્મૃત્વા પુનઃ પ્રત્યહસ્ ।
 કૃત્વા તદ્દહનક્રિયાં નિજનિજન્યાપારચિંતાકુલા—
 સ્તન્નામાપિ ચ વિસ્મરંતિ કતિમિઃ સંવત્સરૈર્યોપિતઃ ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રી ભો ઘરને વિષે ધન હોય તો મૃત્યુ પામેલા પતિનો શોક કરતી નથી, અને ભો ધન નથી હોતું તો આછવિકાની બુદ્ધિથી તેને ઠરેરાજ વારંવાર સંભારી સંભારીને રુદન કરે છે, વળી તે સ્ત્રીઓ પતિની ઔર્ધ્વદૈદિક ક્રિયા કરીને પછી પોતપોતાના ક્રમમાં આકુલબ્યાકુલ થઈ છતી કેટલાક વર્ષે તેનું નામ પણ વિસરી જાય છે ॥ ૧૭ ॥

અન્યેષાં મરણં ભવાનગણયન્ સ્વસ્યામરત્વં સદા,

દેહિંચિંતયત્સીંદ્રિયદ્વિપવશીભૂત્વા પરિભ્રામ્યસિ ।

અથ શ્વઃ પુનરાગમિष्यતિ યમો ન જ્ઞાયતે તત્ત્વતઃ,

તસ્માદાત્મહિતં કુરુ ત્વમચિરાદ્ધર્મ જિનેદ્રોદિતમ્ ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ:—હે દેહધારી ! તું બીજાઓના મરણને નહિ ગણકારતો છતો હુમેશાં પોતાના અમરપણનો વિચાર કરે છે અને તેથીજ તું ઇન્દ્રિયરૂપ હાથી-ઓને વશ થઈ ભટકે છે; પરંતુ મૃત્યુ આજે આવશે અથવા કાલે આવશે તે તત્ત્વથી જાણી શકાતું નથી; માટે તું તરત પોતાના હિતકારક એવા જિનેશ્વરે કહેલા ધર્મનું આચરણ કર ॥ ૧૮ ॥

દેહે નિર્મમતા ગુરૌ વિનયતા નિત્યં શ્રુતામ્યાસતા,

ચારિત્રોજ્જ્વલતા મહોપશમતા સંસારનિવેદતા ।

અંતર્બાહ્યપરિગ્રહત્યજનતા ધર્મજ્ઞતા સાધુતા,

સાધૌ સાધુજનસ્ય લક્ષણમિદં સંસારવિન્નિદનમ્ ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ:—હે સાધુ ! શરીરને વિષે નિર્મમપણું, ગુરુને વિષે વિનયપણું, નિરંતર શાસ્ત્રને વિષે અભ્યાસપણું, ચારિત્રનું નિર્મળપણું, મોટું ઉપશમપણું, સંસારમાં વૈરાગ્યપણું, અંતરના અને બાહ્યના મરિચકને ત્યજતાપણું, ધર્મરૂપણું અને સાધુપણું આ ઉપર કહેલું સાધુજનનું લક્ષણ સંસારનો નાશ કરનારું છે ॥ ૧૯ ॥

લઙ્ઘા માનુષજાતિમુત્તમકુલં રૂપં ચ નીરોગતાં,

બુદ્ધિં ધીધનસેવનં સુચરણં શ્રીમજિનેદ્રોદિતમ્ ।

લોમાયં વસુપૂર્ણહૃત્તમિરલં સ્તોકાય સૌહ્યાય મો !

દેહિન્ ! દેહસુપોતકં ગુણમૃતં મંવતું કિમિચ્છાસ્તિ તે ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ:—હે દેહધારી ! મનુષ્ય જાતિને, ઉત્તમ કુળને, રૂપને, નિરોગી-પણને, બુદ્ધિને, બુદ્ધિવંતની સેવાને અને શ્રી જિનરાજે કહેલા ચારિત્રને પામીને લોભને અર્થે ધનને એટલું કરવાના કારણથી તારે સર્થ ! શું યોગ મુખને માટે ગુણથી પૂર્ણ એવા આ દેહરૂપ ઉત્તમ નાવને લાંગી નાખવાની તારી ઇચ્છા છે ? ॥ ૨૦ ॥

વૈતાલાકૃતિમદ્દેદગ્ધમૃતકં દૃષ્ટ્વા ભવંતં યતે !,
 યાસાં નાસ્તિ મયં ત્વયા સમમહો જલ્પંતિ પ્રત્યુત્તરમ્ ।
 રાક્ષસ્યો મુવિ નો ભવંતિ વનિતા મામાગતા મશિંતું,
 મત્વૈવં પ્રપલાયતાં મૃતિમયાત્ ત્વં તત્ર મા સ્થાઃ ક્ષણમ્ ॥ ૨૧ ॥

ભાવાર્થ:—હે યતિ ! વૈતાળના સરખી આકૃતિવાળા અને અર્ધ દગ્ધ થયેલા શબ સરખા તને ભેળે જે સ્ત્રીઓને લાય થતો નથી તે જે સ્ત્રીઓ તને ઉત્તર આપે છે (તારી સાથે પાતો કરે છે) પરંતુ શું તે સ્ત્રીઓ પૃથ્વીને વિષે રાક્ષસીઓ ન કહેવાય ? અર્થાત્ કહેવાય, માટે ‘તે સ્ત્રીઓ મને ભક્ષણ કરવા આવી છે,’ એમ માની તું મૃત્યુના લયથી નાસી જા, તેની પાસે ક્ષણમાત્ર પણ રહીશ નહિ ॥ ૨૧ ॥

મા માસ્ત્વં યુવતીગૃહેષુ સતતં વિશ્વાસતાં સંશયો,
 વિશ્વાસે જનવાચ્યતા ભવતિ તે ન સ્યાત્પુમર્થ તતઃ ।
 સ્વાધ્યાયાનુરતો ગુરુક્તવચનં ચિત્તે સમારોપયન્,
 તિષ્ઠ ત્વં વિકૃતિં પુનર્વ્રજસિ ચેદાસિ ત્વમેવ ક્ષયમ્ ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ:—તું સ્ત્રીઓના સ્થાનને વિષે નિરંતર વિશ્વાસ ન કર, કારણ કે તેનો વિશ્વાસ કરવાથી સંશય અને હોકામા તારી નિન્દા થાય છે, વળી તેથી તારો કોઈ પુરુષાર્થ સરવાનો નથી, માટે તું ગુરુના કહેલા વચનને ચિત્તમાં ધારણ કરી ભણવા-ભણાવવામાં આસક્ત થયો છો. જો તું વિકાર પામ્યો તો નિશ્ચે નાશ પામીશ ॥ ૨૨ ॥

કિં સંસ્કારશતેન વિદ્ જગતિ મો કાશ્મીરજં જાયતે ?
 કિં દેહઃ શુચિતાં વ્રજેદનુદિનં પ્રક્ષાલનાદંભસા ? ।
 સંસ્કારો નસદંતચક્રવર્ણુપાં સાધો ! ત્વયા યુજ્યતે,
 નાકામી કિલ મંડનપ્રિય હતિ ત્વં સાર્થકં મા કૃધાઃ ॥ ૨૩ ॥

ભાવાર્થ:—હે મુનિ ! જગતમાં સેંકડો ઉપાયોથી પણ શું વિદ્યા કેશર-પણને પામે ? હુમ્યાં સેંકડો વાર જળવડે ધોવાથી આ શરીર શું પવિત્રપણને પામે ? માટે તારે નખ ઉતારવા, દાંત સાફ કરવા, મુખ સાફ રાખવું અથવા શરીર ધોવું વિગેરે સંસ્કાર કરવા યોગ્ય નથી. ‘તું શું તેવી ઈચ્છા રહિત નથી ?’ જો ઈચ્છા રહિત છે તો તું ‘મંડનપ્રિય છે’ એ વચનને સાર્થક ન કર ॥ ૨૩ ॥

આયુષ્યં તવ નિદ્રયાદ્દિપપં ચાયુસ્તિમેદાદહો,
 ચાલત્વે જરયા કિયદ્વ્યસનતો યાતીતિ દેહિન્ ! વૃથા ।
 નિશ્ચિત્પાત્મનિ મોહપાશમધુના સંચ્છિદ્ય મોધાસિના,
 મુક્તિમ્રીવનિતાવશીકરણસચ્ચારિત્રમારાધય ॥ ૨૪ ॥

॥ श्री गौतमस्वामीस्तोत्रम् ॥

[स्फुटार्थं साधे]

(गतां ५४ २२७ થી ચાલુ)

સર્વ મુનિમંડળમા શ્રી ગૌતમસ્વામી મુખ્ય હતા વિગેરે બીના જણાવે છે—
ચતુદસસહસ્રમુનીનાં, જો પદમો વારસંગહરમઝહો ।

કારુણ્યપુણ્યહિયજો, તે ગણહરગોચરં વંદે ॥ ૧૪ ॥

શ્રી મહાવીરસ્વામીના સ્વહસ્તદીક્ષિત ૧૪૦૦૦ (ચૌદ હજાર) મુનિના પરિવારમાં જે સૌથી પ્રથમ મુનિ થયા, તથા દ્વાદશાંગી ધારણ કરનાર જે અગિયાર ગણધરમહારાજ તે સર્વમાં પણ જે મુકુટ સરખા એટલે શ્રેષ્ઠ પહેલા ગણધર થયા, એટલે સૌથી પહેલા બાર અંગ ધારણ કરનાર ગણધર થયા, તથા કરુણારૂપી જળથી ભર્યું છે હૃદય જેનું એવા હૃદયવાળા શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ॥ ૧૪ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીનું મહાત્મ્ય વિગેરે જણાવે છે—

જેનં દિષ્ણા દિક્ષા, પચ્છણ કેવલં મુણિદાણં ।

અજ્ઞમ્ભુયમાહવ્યં, તે ગણહરગોચરં વંદે ॥ ૧૫ ॥

તથા જેમણે આપેલી દીક્ષા મુનિવરેન્દ્રોને કેવળજ્ઞાન આપનારી થાય છે એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામી મહારાજ જેને જેને દીક્ષા આપે તે તે મુનિને અવશ્ય કેવળજ્ઞાન

ભાવાર્થ:—હે દેહિન! તારું અર્ધું આયુષ્ય નિદ્રામાં ચાલ્યું જાય છે અને બાકીનું અર્ધું ત્રણ લેદથી ચાલ્યું જાય છે તે ત્રણ લેદમાં કેટલુંક બાહ્યાવસ્થામાં, કેટલુંક વૃદ્ધાવસ્થામાં અને કેટલુંક વિપયાદિ વ્યસનમાં ફેંકાઈ જાય છે. આ પ્રમાણે તું આત્માને વિષે નિશ્ચય કરી હમણા બોધરૂપ ખડગથી મોહપાશને કાપી નાખી મુક્તિશ્રીરૂપ રમણીના વશીકરણભૂત એવા ઉત્તમ આરિત્રને આરાધ ॥ ૨૪ ॥

શૃતૈર્વિંશતિભિશ્ચતુર્ભિરધિકૈઃ સહસ્રણેનાન્વિતં,

ગ્રન્થં સજ્જનચિત્તવલ્લભમિમં શ્રીમહિષેણોદિતમ્ ।

શ્રુત્વાત્મેન્દ્રિયકુંજરાન્સમટતો રુન્ધંતુ તે દુર્જયાન્,

વિદ્વાંસો વિપયાટવીપુ સત્તતં સંસારવિચ્છિન્નયે ॥ ૨૫ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમહિષેણે (મે) ઉત્તમ લક્ષણવાળા એવીશ કાવ્યોવટે કહેલા આ સંજ્ઞાનચિત્તવલ્લભ નામના ગ્રંથને સાંભળીને પૂર્વે કહેલા સંતપુરુષો સંસારનો છેદ કરવા માટે વિપયરૂપ અરણ્યમાં ભટકતા એવા દુર્જય ઇન્દ્રિયરૂપ ગજોને વશ કરે ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદક:—મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

નોટ—*નોટ દશમામાં જણાવેલ અઘાવીશ લેદવાળું આયુષ્યત આચારપ્રકરણના મેદની અપેક્ષાએ જણાવેલ હોય તેમ સંભવે છે.

પ્રગટ થાય જ છે એવા અદ્ભુત મહાત્મ્યવાળા એટલે અતિ આશ્ચર્યકારી પ્રભાવવાળા તે શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ॥ ૧૫ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીના શુરભક્તિ વિગેરે શુભો જણાવે છે—

તીસં વાસાઈ કયા, અળળમાવેળ જેળ ગુરુમતી ।

કળયરહં વિળળવરં, તં ગળહરગોયમં વંદે ॥ ૧૬ ॥

તથા જેમણે અનન્યભાવે એટલે મન, વચન, કાયાની એકતાથી અને પ્રભુ મહાવીરસ્વામી ઉપરના અતિ અસાધારણ ધર્મશ્રાવથી ત્રીશ વર્ષ સુધી શુરભક્તિ કરી એટલે શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં સેવા કરી એવા અને સોના જેવી કાન્તિવાળા એટલે જેમના શરીરની કાન્તિ સુવર્ણ સરખી છે એવા અને વિઠ્ઠલ-સર્વ વિજ્ઞાનીઓમાં અતિ ઉત્તમ વિજ્ઞાન-વિશિષ્ટ જ્ઞાનવાળા એવા શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધરમહારાજને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૬ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીના જીવનના ઉત્તમતા વિગેરે શુભો જણાવે છે—

જસત ય જીવણચરિયં, અણુકરણિજં મુણિદસંધેણ ।

પત્થાળજ્ઞાણગયં, તં ગળહરગોયમં વંદે ॥ ૧૭ ॥

વળી જેમનું જીવનચરિત્ર સર્વ મુનિસમુદાયને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પોતાના જીવનમાં જે જે ઉત્તમ જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર ને વીર્યાચાર એ પાંચ પ્રકારના સદાચારો આચર્યા અને જેવા પ્રકારની શુરભક્તિ કરી તેવા પ્રકારના સદાચારો સર્વ મુનિવરોએ આચરવા યોગ્ય છે તેમ જ એવી અસાધારણ શુરભક્તિ પણ સર્વ મુનિવરોએ કરવા યોગ્ય છે.

તથા જેમણે આનંદ શ્રાવકને મિશ્છામિદુલ્લકં દીધો તેવી નમ્રતા મુનિઓએ ધારણ કરવી. આવો ઉત્તમ યોધ જેમના પવિત્ર જીવનમાંથી મળી શકે છે.

તેમ જ જે શ્રી ગૌતમસ્વામી પંચ પ્રસ્થાનના ધ્યાનવાળા હતા તે શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધર મહારાજને હું વંદન કરું છું.

અહીં પંચ પ્રસ્થાન આ પ્રમાણે—વિદ્યા પીઠ, સૌભાગ્ય પીઠ, લક્ષ્મી પીઠ, મંત્રશાસ્ત્રોગ પીઠ અને સુમેરુ પીઠ એ પાંચ પ્રસ્થાન એટલે સૂરિમંત્રના ધ્યાનનાં આલંબન છે. ॥ ૧૭ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને ‘ મને મોક્ષપદ જરૂર મળશે ’ આવી ખાત્રી થાથી યદ ? વિગેરે બીના જે ગાથાવડે જણાવે છે.

નિયલદ્વીહ કરેજા, અઢાવપપવયસ્ત જો જતં ।

તમ્મિ મવે સો હોજા, સિદ્ધો ઇય વીરચયણાઓ ॥ ૧૮ ॥

વિહિયા જષા જેણં, વિસિદ્ધમત્તિપ્પમોયકલિણં ।

એવં સિવકયસહ્જં, તં ગળહરગોયમં વંદે ॥ ૧૯ ॥

એક વાર શ્રી વીરપ્રભુએ શ્રી અષ્ટાપદ તીર્થનો મહિમા વર્ણવતાં એમ કહ્યું કે
 ‘વર્તમાન સમયમાં પોતાની લબ્ધિવડે જે છવ અષ્ટાપદ પર્વતની યાત્રા કરે તે
 છવ તે જ લવમાં સિદ્ધ થાય’ [આથી એમ સંભવે છે કે:-શ્રી વીરપ્રભુના વખતમાં
 તેવા પ્રકારની લબ્ધિવાળા ચરમશરીરી છવ જ અષ્ટાપદ તીર્થની યાત્રા કરી
 શકતા હશે કારણ કે જ્યાંસુધી સગરચક્રવર્તીના પુત્રોએ એ પર્વતનાં પગથિયા
 પાડ્યાં નહોતાં ત્યાં સુધી તો અષ્ટાપદ તીર્થની યાત્રા ઢાળ હોવાથી લબ્ધિરહિત
 સામાન્ય મનુષ્યો પણ કરી શકતા, પરંતુ એક એક યોજનપ્રમાણ આઠ પગથિયા
 ચારે દિશામાં પાડ્યા પછી એ તીર્થની યાત્રા સામાન્ય મનુષ્યો માટે બંધ થઈ,
 જેથી તેવા પ્રકારની ચારણાદિ લબ્ધિવાળા મુનિઓ જ એ તીર્થની યાત્રા કરી શકે
 એમ થયું.] આવા પ્રકારતા શ્રી વીરપ્રભુનાં વચનોથી એટલે પ્રભુ વીર દેવોને
 કહ્યું, અને દેવોએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને કહ્યું એમ પરંપરાએ સાંભળીને વિશિષ્ટ
 ભક્તિવાળા અને પ્રભાદ રહિત એવા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુની આજ્ઞા લઈ અષ્ટાપદ
 તીર્થ પ્રત્યેની ઘણી ઉત્તમ ભક્તિબહુમાનપૂર્વક અતિશય હર્ષથી થયેલી પોતાને
 અનેક લબ્ધિઓમાંની એક રશ્મિચારણ નામની ચારણલબ્ધિવડે સૂર્યનાં કિરણોનું
 અવલંબન કરીને શ્રી અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ચઢી એ તીર્થની પરમ પવિત્ર યાત્રા કરી,
 તેથી પોતાનો પણ મોક્ષ આ લવમાં જ છે એવી જેમને પૂર્ણ શ્રદ્ધા-ગાત્રી થઈ
 હતી તે શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ॥ ૧૯ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ક્યારે પ્રગટ થયું ? વિગેરે બીના જણાવે છે.

કત્તિયવરસિયપક્ષે, પદમે દિવહે પ્પહાયસમયમ્મિ ।

જો સઘ્વણુ જાઓ, તં ગણહરગોયમં વંદે ॥ ૨૦ ॥

જે શ્રી ગૌતમસ્વામી ઉત્તમ કાર્તિક માસના શુદ્ધ પક્ષના પહેલા જ દિવસે
 એટલે કાર્તિક શુદ્ધ પડવાને દિવસે પ્રભાત સમયમાં (સવારમાં) સર્વજ્ઞ થયા
 એટલે ક્ષપકચેણિએ ચઢી ૮-૯-૧૦-૧૨ મું^૧ ગુણસ્થાન પામી શુદ્ધધ્યાનના પહેલા
 અને બીજા પદને અન્તે પરમપદ આપવામાં મુખ્ય કારણભૂત એવું કેવલજ્ઞાન
 પામી સર્વજ્ઞ થયા, સર્વદર્શી થયા, અથવા અનન્તજ્ઞાની અનન્તદર્શની થયા તે
 શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું ॥ ૨૦ ॥

શ્રી ગૌતમસ્વામીની કેવળીઅવસ્થાનું વર્ણન એક ગાથામાં જણાવે છે—

સિરિવીરપટ્ટગયણે, દિગચરમાર્ણદદેસણાપણ્ણ ।

જ્ઞાણાર્દય સહાવં, ગણહરસિરિગોયમં વંદે ॥ ૨૧ ॥

શ્રી વીરપ્રભુના પદરૂપી આકાશમાં સૂર્ય સરખા એટલે શ્રી વીરપ્રભુની પાટે
 પ્રવ્રમમાં પ્રથમ શ્રી ગૌતમસ્વામી મોટા પદ્મધર થયા તેથી શ્રીવીરપ્રભુની પાટરૂપી

૧ ઉપશમચેણિવાલા મંત્રથી જાન્ય છવોને જ અગીઆરમું ઉપશાંતમોહ વીતરામ
 છવરથ ગુણધ્યાનક રોય છે, આ મુદ્દાથી અહીં નેતે જણાવ્યું નથી.

આકાશને શોભાવવામાં સૂર્ય સરખા, તથા ભવ્ય છયોને ઉત્કૃષ્ટ આનંદને દેનારી એટલે મોક્ષસુખને આપનારી એવી દેશના દેવામાં એટલે ધર્મોપદેશ કરવામાં જે અત્યન્ત પ્રજ્ઞાવંત-બુદ્ધિશાળી અથવા નિપુણ હતા, તથા કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી ધ્યાનાતીત-ધ્યાન રહિત સ્વાભાવિક આત્મરમણતાવાળા થયા એટલે શ્રી ગૌતમ-સ્વામીજીને-ગારમા શુભુસ્થાને શુદ્ધધ્યાનનો ણીજો ભેદ પૂર્ણ થયે કેવળજ્ઞાન થયું એટલે તેમને તેરમું સયોગી શુભુસ્થાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યાં ધ્યાનાંતર દશા હોય છે. તે શુભુસ્થાને લગભગ ૧૨ વર્ષ રહી સયોગી શુભુસ્થાનને અન્તે શુદ્ધધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ ધ્યાવવાનો પ્રસંગ ઉપરિચત થયો. તેથી અન્તર્મુદ્ધર્ત ન્યૂન ૧૨ વર્ષ સુધી શ્રી ગૌતમસ્વામી ધ્યાન વિનાની-ધ્યાનાતીત દશામાં રહ્યા અથવા ધ્યાનાન્તરિકા અવસ્થામાં રહ્યા એમ સમજવું. એ રીતે ધ્યાનાતીત દશામાં વર્તતા અથવા જે વખતે આ સ્તોત્રની રચના થઈ તે વખતે શ્રી ગૌતમસ્વામી મોક્ષમાં ગયેલા હતા અને મોક્ષમાં સિદ્ધપરમાત્માઓ ધ્યાનાતીત-ધ્યાન રહિત હોય છે [એ રીતે પણ જે શ્રી ગૌતમસ્વામી ધ્યાનાતીત હતા અથવા ધ્યાનાતીત સ્વભાવવાળા થયા] તે શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું વંદન કરું છું. ૨૧

હવે તેમના સર્વ આયુષ્યની સંખ્યા કહે છે—

ચારસસમપરિયાઓ, કેવલિભાવેણ જસસ વિકલાઓ ।

ચાળવદ્વરિસમાણં, સંપુણં જીવિયં જસસ ॥ ૨૨ ॥

જેમનો ગાર વર્ષનો કેવળીપર્યાય પ્રસિદ્ધ છે, એટલે જેમને ૧૨ વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાન રહ્યું અને ૩૦ વર્ષ છન્નસ્થ પર્યાય [એટલે છન્નસ્થ શ્રમણપણું ૩૦ વર્ષ] રહ્યો તથા ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપર્યાય રહ્યો તેથી સર્વ મળીને જેમનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય ૯૨ (નાણું) વર્ષ પ્રમાણ હતું તે શ્રી ગૌતમસ્વામીને હું વંદન કરું છું. અહીં જણાવેલી હકીકતનું તાર્પર્ય એ છે કે-શ્રી ગૌતમસ્વામીજી-એકાવનમા વર્ષની શરૂઆતમાં નિર્ગય જન્યા અને એકાશીમા વર્ષની શરૂઆતમાં કેવળી થયા. ૩૦ વર્ષ શુરભક્તિમાં સફળ કર્યા. તે પછી ૧૨ વર્ષ કેવલીપણે વિચર્યા ॥ ૨૨ ॥

આ ચરિત્રમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીને અંગે લળિધ, દાન અને શુરભક્તિ આ ત્રણ હકીકત વિશિષ્ટતાવાળી છે. દીક્ષા લીધી ત્યારથી છઠ્ઠું છઠ્ઠું તપ કરવાથી અને અભ્યંતર તપથી અનેક લળિધઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. દાન તો અપૂર્વ કેવળજ્ઞાનનું દેતા હતા. જેને દીક્ષા આપે તેને કેવળજ્ઞાન થતું હતું અને શુરભક્તિ એવી અપૂર્વ હતી કે ચારિત્ર લીધા પછી ત્રીશ વર્ષ અખંડ વીર પ્રભુ પાસે રહ્યા છે—વિખૂટા પડ્યા જ નથી, એટલે તેમની શુરભક્તિ અપૂર્વ છે.

—(ચાહુ)

વીરવિલાસ.

પૂજનાં કવનોમાં તદ્દન નિરસ વિષયોને રસમય કરી દેનાર, લગલગ પ્રત્યેક
 ગેય કાવ્યમાં ધ્વનિ અને શબ્દની પસંદગીમાં અસાધારણ શબ્દચાતુર્ય દાખવ-
 નાર પંડિત વીરવિજયજીની પૂજની શબ્દ અને અર્થની ચમત્કૃતિ ભાગ્યે જ કોઈ
 શ્રોતાના મન પર અસર કર્યા વગર રહી હશે. એ શબ્દોની ભેડકળા પૂજ લણુ-
 વતી વળતે આનંદ આપે છે, એટલું જ નહિ પણ એ જ્યારે જ્યારે યાદ આવે
 છે ત્યારે ત્યારે ચિત્તની સમીપ જાડી ધર્ષ જાય છે અને આહુ વાતચિતમાં પણ
 એનો ઉપયોગ વાતના બુસ્સામાં ભારે અસરકારક નીવડે છે. શ્રી વીરવિજયજીની
 શબ્દોની પસંદગીમાં એવો ચમત્કાર છે કે લગલગ બધી જ જગ્યાઓએ એમના
 શબ્દને બદલે બીજો પર્યાય શબ્દ મૂકવો અશક્ય બની જાય છે. આ આકર્ષક
 શબ્દપસંદગી અને ધારાપ્રવાહ જેવી વાક્યાતુર્યની પદ્ધતિ તેમના કવનને કાવ્ય-
 સાહિત્યમાં બહુ પ્રધાન સ્થાન અપાવે છે, એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તેમની
 શબ્દરચના તથા પસંદગીને ઘરગથ્થુ બનાવી મૂકે છે અને માણસો હાલતાંચાલતાં
 અથવા વ્યવહાર કે ધર્મની વાત કરતા તેને દાખલા તરીકે મૂકે છે, તેમજ તેની
 સાર્થત્રિકતાને સ્વાભાવિક રીતે સ્વીકારી લે છે. આ કારણે કવિ તરીકે તેમને ઉચ્ચ
 સ્થાન હોવા ઉપરાંત વ્યવહારના ઉપદેશક તરીકે, જીવનપ્રશ્નોના બિંદેલ કરનાર
 તરીકે અને ચિત્તરંજન કરનાર તરીકે તેમને અનોખું સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવે છે. તેમણે
 'હિતચિક્ષા છત્રીશી' બનાવીને તેમાં ઘણી વ્યવહારની વાતો લખી છે એ તો બાબીતી
 વાત છે, પણ એ ઉપરાંત એમણે પૂજા અને રાસોમાં વ્યવહારનાં સૂત્રો એવી
 સુંદર રીતે વણી દીધાં છે કે એ જ્યારે યાદ આવે છે ત્યારે બહુ એ સ્વાભાવિક
 ઉદ્ગાર હોય તેમ મન પર આવી જાય છે.

કવિ તરીકેની કુશળતામાં આ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે કેટલાક
 લેખકો ત્રીધા ઉપદેશ આપે છે; એ સંસારની અસારતા બતાવવી હોય તો ચોખ-
 વટથી વાત કહી દે છે અને સંસારને અસાર કહી નાંખે છે. માનસવિચારણામાં
 એ ઉપદેશપદ્ધતિને પણ સ્થાન છે, પરંતુ કેટલાક કવિઓ આડકતરી રીતે ઉપદેશ
 આપે છે. એ શ્રોતા કે વાંચનારના અનુમાન પર કે સમજણ પર આધાર રાખી
 હૃદય પર સળંગ અસર શબ્દોદ્ધારા આડકતરી પણ ચોક્કસ રીતે ઉપજાવે છે.
 ઉપદેશની બીજી રીતિઓને ઉપયોગ છે, પણ કેટલાક માનસવિદ્યાના અભ્યાસી-
 ઝોતું માનવું છે કે ત્રીધા ઉપદેશ કરતાં આડકતરો ઉપદેશ વધારે અસરકારક
 નીવડે છે. આ બાબતની ચર્ચા કરવાનો આ પ્રયત્ન નથી, પણ પંડિત વીરવિજયના
 કવનમાં અર્થગર્ભિત આડકતરા ઉપદેશને ખૂબ સ્થાન મળેલ છે એ એમની રચનાના
 બારીક અભ્યાસ પરથી જણાઈ આવશે. એમણે ત્રીધા ઉપદેશ પણ અનેક સ્થાને
 કર્યો છે એ વાત પણ સાચી જ ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

સીધા ઉપદેશ કરતાં અર્થગર્ભિત સર્વસામાન્ય ઉદ્ગારો વધારે અસરકારક નીકળે છે અને કવિ કે લેખકની નજરે તો તે માત્ર તેમના 'વિલાસ' રૂપના હોઈ કુદ-રતી રીતે જ નીકળી પડેલ હોય છે, છતાં એમાં ધ્વનિકાવ્યરૂપની ગેયતા હોવા સાથે અર્થચમત્કાર અને અલંકાર ખૂબ હોય છે. આવાં અનેક વિલાસ કવનો હું જ્યારે જ્યારે તેમની પૂજા ગાઉં છું કે સાંભળું છું ત્યારે મારા મન પર આવ્યા છે અને ઘીન્ત અનેક શ્રોતાઓએ એનો ચમત્કાર અનુભવ્યો છે. નૈસર્ગિક ગેયતા સાથે અર્થ-ચમત્કાર આવે ત્યારે કવન શબ્દાલંકાર અને અર્થાલંકાર બન્નેમાં સ્થાન પામે છે; અને એવા પ્રકારનું કાવ્ય અતિ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. એમાં મહેનત કરીને ગોઠવીને બેસાડેલા શબ્દોને સ્થાન હોતું નથી, પણ અંદરથી સરી પડેલ નૈસર્ગિક પ્રતિભાને વાણીરૂપે વિસ્તારેલ હોઈ, કાવ્ય તરીકે એ સફળ થાય છે તે ઉપરાંત જનતાનાં માનસમાં એ હંમેશને માટે ઘર કરી બેસે છે. આવા શબ્દચિત્રો તેમની પૂજાઓમાં મને ઠામ ઠામ દેખાયા છે. એમાંના કોઈ કોઈનો પરિચય કરીએ અને ભવિષ્યમાં એવા પરિચય કરવા કરાવવાની અભિલાષા રાખીએ. એ સર્વ પરિચય "વીરવિલાસ" નામક શીર્ષક નીચે અવારનવાર આવ્યા કરશે.

(૧)

૧૭મું સમય ચિત્ત એતીએ રે, શો ઉદયે સંતાપ ?

આ શબ્દોમાં લારે ચમત્કાર છે. શબ્દચમત્કાર સાથે મનને સંતાપસુક્રત કરવાનું રામળાણ સમાધાન અત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મના ઉદય વખતે સંતાપ શા માટે કરવો? આજે વેપારમાં ખોટ ગણ કે શરીરમાં વ્યાધિ વધી પડ્યા, હોડામાં માનહાનિ થઈ કે રસ્તે ચાલતાં મોટરનો અકસ્માત થયો અને હાડકાં લાંગી ગયાં. એ વાતનો કકળાટ શો કરવો? એની ચિંતા શી કરવી? એને માટે સુંઝવણ શા સારુ કરવી? ગાવળનું બી વાવીને પછી તેમાંથી આંખાની અપેક્ષા રાખવી એ તો ભિલાડી રીતે અક્ષલ વગરની વાત દેખાય છે. ઘઉં વાવનારને ઘઉં મળે અને ખાજરી વાવનારને ખાજરી મળે, એટલે એમાં ગાવળનાં કાંટા જોઈને વિચારમાં પડી જતું એ તો પોતાની બુદ્ધિશક્તિ પર ટીકા કરવા જેવું છે અને ભવિષ્યમાં થનારી પોતાની સ્થિતિનું અદ્યપ્તજ્ઞાન કે વિચારણાનો અભાવ અથવા અદ્યપ્તભાવ જતાવે છે.

ખૂબ અકરાંતીઆ થઈને ઠાંસીઠાંસીને પેટમાં ભરવું અને પછી જીલદી થાય ત્યારે આંખમાં પાણી લાવવાં એ તો અક્ષલ વગરની વાત છે. જાણીજોઈને બળતા અંગારા પર પગ મૂકવો અને પછી ચણકો લાગે એટલે રહવા. બેસવું, એમાં સામાન્ય બુદ્ધિ પણ નથી. નદીના પૂરમાં પડતું મૂકવું અને પછી તણાવા મંડાય ત્યારે જાચાવ માટે જૂમો પાડવી કે ભગવાનને યાદ કરવા એ આવડતની

૧ ચોસઠ પ્રકારી પૂજા પૈકી પાંચમા દિવસે ભણાવવાની આપુણ્ય કર્મની પૂજામાં આઠમી નેવેલ પૂજા, ગાયા બીજી.

ગેરહાજરી જ બતાવે છે. તળાવને કાઠે બિભા રહી તળાવમાં પથ્થર નાંખીએ તો પછી એ પથ્થરના પડવાને અંગે એક પછી એક નાનાં મોટાં કુંડાળાં પાણીમાં થાય તે બેવાં જ પડે. પથ્થર ફેંક્યા પછી બીજી જ પળે વિચાર થાય કે પથ્થર ન ફેંક્યો હોત તો સારું હતું કે કુંડાળાં બેવાં ન પડત, પણ એ વિચાર નકામો છે, મોટો છે, અવ્યવહાર છે. પછી તો એક પછી એક થતાં કુંડાળાં બેયે જ છૂટકો.

એ જ પ્રમાણે કોઈ પણ કાર્ય કરતી વખતે કરવા યોગ્ય સર્વ વિચાર કરવા ઘટે. એના શુભદોષ, એની આત્મપ્રગતિ પર અસર, એમાં થતી વિલાવદશાની રમણતા, એ કાર્ય બેને અસર કરતું હોય તેને થનાર લાલહાનિ, એ કાર્યની પોતાના પર થતી સામાન્ય અસર વિગેરે અનેક બાબતોનો વિચાર કરવો ઘટે. સમજવું બેધએ કે આપણાં નાનામાં નાનાં કાર્યની અસર આપણા વિકાસ પર જરૂર થાય છે. અનેક નાનાં કાર્યોનો સરવાળો એ આપણું જીવનવર્ચસ્વ મુકરર કરે છે. કોઈ પણ કાર્ય બેદરકારીથી કે પરિણામની વિચારણા વગર કરવામાં આપણને ભારે બેળમ સાંપડે છે. આ સર્વ વિચારણા કાર્ય કરતી વખતે કરવી ઘટે, એની અસર વિચારવી ઘટે અને એનાં દીર્ઘકાળે અને તુરતમાં થનારાં પરિણામોનો ક્યાસ કરવો ઘટે. બાકી એનાં પરિણામો ભોગવવાનો વખત આવે ત્યારે લમણે હાથ દબને બેસવું કે કકળાટ કરવો અથવા રડવા બેસવું એમાં કાંઈ લાલ નથી; બિલકુલ એમાં તો નવીન કર્મબાંધ થતો હોઈ એ સંતાપપરંપરાનું કારણ બને છે. એક તરણહું હલાવવાના સાધારણ કામથી માંડીને સારાં ખરાબ પ્રત્યેક કાર્યની અસર આપણા પર જરૂર થાય છે, આપણા વિકાસક્રમમાં તે અસરકારક થઈ પડે છે અને તેનાં ફળ થોડે કે લાંબે ગાળે જરૂર ભોગવવાં પડે છે. એનાં ફળ ભોગવતી વખતે મુંઝાવાનો કાંઈ અર્થ નથી, એના પર આપણી સત્તા નથી, એમાં ફેરફાર કરવાને કે કરાવવાને આપણે સમર્થ નથી.

માટે આવી પડે તે ભોગવવું અને જરાપણ ગભરાયા કે મુંઝાયા વગર આનંદ-પૂર્વક સહન કરી લેવું અને તેની સાથે જ જે કાંઈ કરતાં હોઈએ એની બાબતમાં શુભદોષની ગણતરી પાકી કરવી, એના પરિણામે થનાર લાલાલાબની તુલના કયાં જ કરવી અને એ વિધાનપદ્ધતિમાં તરત વિચારણા અને નિર્ણય થઈ જાય તેવા પ્રકારનું માનસ ડેળવવું. પૈસા ન મળે, મિત્રો ત્યાગ કરી જાય, લોકમાં અવર્ણવાદ બોલાય, સારાં કાર્યોની પ્રશંસાને બદલે નિંદા થાય, આપણી કદપનામાં ન હોય તેવા હેતુથી આપણે વર્ત્યા છીએ એવી લોકો વાતો કરે કે પ્રયત્નનાં ફળ બેસે નહિ ત્યારે સમજવું કે ભૂતકાળમાં કરેલ કાર્યનાં ફળ એ પ્રકારે ભોગવવાં પડે છે. એની ચિંતા જ નકામી છે, એ આપણી શક્તિની બહારનો પ્રદેશ છે, એને તો ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. શાંતિથી, સમતાથી વગરકકળાટે ભોગવાયે તો પ્રગતિમાં અગવડ નહિ આવે. બાકી તો હસતા હસતા કે રડતાં રડતાં એ તો ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. ખરી હકીકત કાર્ય કરતી વખતની વિચારણા અને નિર્ણય પર અવલંબે છે.

મહાવિગ્રહ કરાવી હજારોનાં પ્રાણુ લેવાં અને પછી કેદમાં પડવું પડે કે ફાંસીએ અહલું પડે ત્યારે આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલે એમાં કદ સમજણની વાત છે ? વસુરાગત કે પ્રજ્ઞાદત્ત ચક્રી અત્યારે નરકમાં રાંઠે પાડતા હોય કે રાવણુ લક્ષ્મણનાં યુદ્ધ અત્યારે પણ નરકમાં ચાલતાં હોય તો તેમાં શી નવાઈ છે ? શરીરમાંથી પડે નીકળતું હોય, આખા શરીરમાં છવાત અદ્યક્ષી હોય, કોઈ ચક્રી કરવા પાસે પણ આવતું ન હોય; આવી અનેક બાબતો બને ત્યારે એના સંબંધમાં દુઃખ ધરવું નકામું છે. એ દુઃખ ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયું ? તે બાણી શકાતું હોય ત્યાં સુધી તો હીક વાત છે, પણ અનેકવાર લવાંતરોમાં કરેલા કર્મ એવી રીતે ઉદયમાં આવે છે કે પૂરતા વિશિષ્ટ જ્ઞાનને અલાવે આપણે તેને થોધી પણ ન શકીએ, તેથી ઉદયકાળમાં સંતાપ ન કરવો એ જ ઉત્તમ રસ્તો છે. આપણી સત્તા નવીન કાર્યો પર જરૂર છે, આપણે તેને સારો આકાર આપી શકીએ છીએ, તેના પર મહોરછાપ કરી શકીએ છીએ અને તેની જવાબદારી સ્વીકારી શકીએ છીએ. તેથી આવી પડે તે સ્થિતિ લોગવી લેવી અને લવિધ્યમાં તેવું ન થાય તે માટે ચીવટ રાખવી તેમજ જે કાંઈ કરવું તેમાં ચેતીને ચાલવું, નાનાં મોટાં પ્રત્યેક કર્મને આત્મવિકાસ સાથે સંબંધ ઘટાવવો અને જે કરવાથી આત્મપ્રગતિ સ્થાયી થાય, એની જમાવટ થતી જાય અને સ્વનો સ્વીકાર તથા પરનો ત્યાગ થાય એવી વાત આદરવી અને મનને આનંદમાં રાખવું. દુઃખ વળતે શાંતિ રાખી શકે, ન જણાયલાં પૂર્વ કર્મનાં ફળને અબાધિત સિદ્ધાંત સમજે અને એવી અચળ શ્રદ્ધાને પરિણામે આપત્તિ વળતે મનને આડુંઅવળું થવા ન દે એ સાચો માણસ છે, એનું જીવન ધન્ય છે, એના નિસ્તાર ચોક્કસ છે.

મૌકિક

દીપોત્સવી

(રાગ—આ તો લાખેણી લલ્લુ કહેવાય.)

જ્ઞાન-દીપકથી હૈયું અજવાળ, આવી દિવાળી;

વીર-સ્મરણે અંધારું તુજ ટાળ, આવી દિવાળી. રેક.

દેવ માનવ ભાવે જેના ચરણે નમે, એવા મહાવીર પ્રભુજી કોને ન ગમે ?

તેના સ્મરણે કર્મો તારાં બાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન ૧

પ્રતિજી હીપકકેરી જ્યોતિ અજે, હર્ષનાદો રૂડા સર્વ સ્થાને મજે,

હીપે હીપે મહાવીર ભાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન ૨

પાવાપુરી—દીપોત્સવને હૈયે સ્મરો, જ્ઞાની ગૌતમની લલિષ ભવિ ! સૌ પરો,

વીરે કરી આસાઓને પાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન ૩

દેવ સ્વર્ગે દીપોત્સવી હોંશે ઉજવે, વીર ગીતો ભૂમિ પર માનવ ગજવે,

પ્રભુ મહાવીરમાં વૃત્તિ વાળ, આવી દિવાળી—જ્ઞાન ૪

ખુદિ ચોલ અજિત પદ લેવા વીરે, ગાએ ચોરાશીના ગૂઢ ફેરા શિરે,

મુનિ હેમેન્દ્ર જીવન ઉબળ-આવી દિવાળી—જ્ઞાન ૫

મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી.

સુભાષિતરત્નમંજૂષા

સન્નનસંગતિ.

દૂરીકરોતિ કુમતિં વિમલીકરોતિ, ચેતશ્ચિરંતનમયં ચુલુકીકરોતિ ।

ભૂતેષુ કિં ચ કરુણા વહલીકરોતિ, સંગઃ સતાં કિમુ ન મંગલમાતનોતિ ॥૧॥

“ સન્નનની સંગતિ કુમતિને દૂર કરે છે, ચિત્તને નિર્મળ કરે છે, ચિરકાળનાં કરેલાં પાપને ચળુમાત્ર કરે છે અને પ્રાણીઓને વિષે કરુણાભાવને વિસ્તારે છે. સન્નનનો સંગ શું શું મંગળ કરતો નથી ? અર્થાત્ સર્વ પ્રકારના માંગળિક કરે છે. ”

આ શ્લોકમાં સન્નનની સંગતિથી થનારા ગુણો બતાવ્યા છે તે સંબંધી વિચારણા કરતાં જણાય છે કે-એમાં બતાવેલા માંગળિકો-લાભો-ગુણો ઉપરાંત પણ બીજા અનેક પ્રકારના લાભો સત્સંગથી પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે આ જગતમાં સત્સંગતિ તે અમૂલ્ય અમૃત છે. તેના સરખો લાભ આપનાર બીજો કોઈ વસ્તુ નથી; તેથી જ મહાપુરુષોએ તેને આધરધાન આપ્યું છે.

૧. સન્નનની સંગતિ પ્રથમ તો મલિન બુદ્ધિને નિર્મળ કરે છે, બુદ્ધિ પર લાગેલા મેલને દૂર કરે છે. જાળજનોની સંગતિથી અને સત્સંગતિના અભાવથી બુદ્ધિ મલિન થઈ જાય છે એ તો અનુભવસિદ્ધ હકીકત છે તેના નિવારણનો અમોઘ ઉપાય સત્સંગતિ જ છે, તેથી જેમ જાને તેમ તેનો સવિશેષપણે આદર કરવો.

૨. સન્નનની સંગતિ ચિત્તને નિર્મળ કરે છે. સન્નનો નિરંતર પોતાના પ્રસંગમાં આવનારા સહધર્મીઓને એવી એવી સુંદર હકીકતો દર્શાવે સાથે કહે છે કે જેથી તમના ચિત્તનો મેલ સ્વતઃ નાશ પામે છે ને તેના વિચારો સુધરે છે. ચિત્તને નિર્મળ કરવાનો ઉપાય જ સત્સંગતિ છે. તેનાથી ચિત્ત નિર્મળ થાય છે અને વિકાસ સાધે છે એ નિઃસંદેહ વાત છે.

૩. ચિત્તને ઘણાકાળનો જે મેલ લાગ્યો હોય અને હઠ બની ગયો હોય તેને એક ચળુ જેટલો બનાવી દે છે અર્થાત્ એક ચળુ જેટલા પાણીથી શુદ્ધ થઈ જાય તેવો અદ્ય બનાવી દે છે.

૪. વગી પ્રાણી પ્રત્યેના કરુણાભાવને વિસ્તારે છે. સન્નનની સંગતિથી બંધ થયે સમજે છે કે અન્ય દુઃખી, દુર્ભાગી, દરિદ્રી, વ્યાધિચરતે વિગેરે ઉપાધિવાળા હોય ઉપર કરુણા કરવી એ જ મારો ધર્મ છે. મને કુદરતે શક્તિ આપી હોય તો તેને નહીં ગોપવનાં તેના દુઃખોનું નિવારણ કરવું એ મારી દરજ છે. કરુણાવાળા

વીતરાગની વાણી.

૧. ભવવહ્નીકૃપાણી—સંસારરૂપી વેલકીને કાપવામાં તરવાર સમાન હોય છે.
૨. સંસારસમુદ્રતારણી—સંસારસમુદ્રથી તારનારી હોય છે.
૩. મહામોહાંધકારદિનકરાતુકારિણી—મહામોહરૂપ અંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્ય સરખી હોય છે.
૪. આગમોદ્ધારિણી—આગમના ઉદ્ધારવાળી હોય છે.
૫. ચતુર્વિધસંધનમોહારિણી—ચતુર્વિધ સંધના મનને હરનારી હોય છે.
૬. બળ્યકર્ણામૃતઆવિણી—બળ્ય છવેના કાનમાં અમૃતને શ્રવનારી હોય છે.
૭. કુમતિનિવારિણી—કુર્ણુદિને વારનારી હોય છે.
૮. સકળસંશયહારિણી—સર્વ સંશયને હરનારી હોય છે.
૯. યોજનવિસ્તારિણી—એક યોજન પ્રમાણ જૂમિમાં વિસ્તરનારી હોય છે.
૧૦. મિષ્ટાત્વોચ્છેદિની—મિષ્ટાત્વનો ઉચ્છેદ કરનારી હોય છે.
૧૧. પાપવિરોધિની—પાપનું શોધન કરનારી હોય છે.
૧૨. કોષદાવાનઉપશામિની—કોષરૂપ દાવાનળને સમાવનારી હોય છે.
૧૩. કલિમલપ્રલયિની—કલિમળનો-કલેશકારી મળનો-કર્મનો પ્રલય કરનારી હોય છે.
૧૪. મન્મથસ્થભિની—કામદેવનું સ્થાન કરનારી-નાશ કરનારી હોય છે.
૧૫. હૃદયઆહ્વાદિની—હૃદયમાં આહવાદ-હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારી હોય છે.
૧૬. અમૃતરસસ્વાદિની—અમૃત રસ સરખા સ્વાદવાળી હોય છે.
૧૭. મુક્તિમાર્ગપ્રકાશિની—મુક્તિમાર્ગનો પ્રકાશ કરનારી હોય છે.
૧૮. દુર્ગતિવિનાશિની—દુર્ગતિનો નાશ કરનારી હોય છે.
૧૯. અજરામરપદ્માધિની—અજર ને અમર એટલે જ્યાં જરા નથી અને મૃત્યુ નથી એવા અજગમર પદ્મે-મોહને આપનારી હોય છે.
૨૦. સર્વસંતાપહારિણી—દ્રવ્ય ને ભાવ સર્વ પ્રકારના મંતાપને-દુઃખને હરનારી-દૂર કરનારી હોય છે.

-સં. કુંવરજી

મનુષ્યનું ચિત્ત બહુ કોમળ હોય છે. તે બીજાનાં દુઃખો જોઈ શકતો નથી તેથી બનતા પ્રયાસે તેનાં દુઃખો દૂર કરે છે અથવા કરાવે છે..

ઉપર પ્રમાણે સજ્જનની સંગતિથી અનેક પ્રકારના લાભ થાય છે, તે અપૂર્વ અમૃત છે અને અનેક પ્રકારના માંગણિકની માગાને વિસ્તારનાર છે, અર્થાત્ સજ્જનની સંગતિથી અનેક પ્રકારના માંગણિકની પ્રાપ્તિ થાય છે. કુંવરજી

શ્રીમંતોને અંગે એક અન્યોક્તિ

કવિ મચ્છરને કહે છે કે—

ચૂસે છે તું મચ્છર લોહી મારું, છતાં દિસે તું મુજને દયાળુ;
તું પેટ પૂર્યાં મુઠી રક્ત ચૂસે, ન બેંકમાં તું મુજ રક્ત મૂકે. ૧

['પ્રધાન' અંક ૬-૧૦]

“હે મચ્છર ! તું મારું લોહી ચૂસે છે છતાં તું મને દયાળુ લાગે છે, કારણ કે તું પેટ પૂરવા પૂરતું જ લોહી ચૂસે છે, પરંતુ તેથી વધારે ચૂસીને તે રુધિર બેંકમાં મૂકતો નથી !”

આ નાના સરખા કવિતમાં કવિએ શ્રીમંતોને આડકતરી રીતે ઉપદેશ આપ્યો છે કે—તમે તો ગરીબોનું લોહી ચૂસો છો, પરંતુ તે પેટ પૂરતું એટલે કે ખાનપાન વિગેરેની જરૂર પૂરતું નહીં પણ તેથી વધારે ચૂસો છો અને તે દ્વારા મેળવેલ નાણાં બેંકમાં મૂકો છો.

અહીં કોઈને શંકા થાય કે—‘શ્રીમંતો શું ગરીબોનું લોહી ચૂસીને દ્રવ્ય મેળવે છે ?’ એ સંબંધમાં વિચાર કરતાં જણાશે કે અનેક ગરીબોના પ્રયાસને-મહેનતને પરિણામે શ્રીમંતો દ્રવ્યવાન બને છે. જુઓ ! મિલોમાં તેમ જ ખીલ અનેક કારખાનાઓમાં ગરીબ મજૂરો તનતોડ મહેનત કરે છે ત્યારે તેને રોજ પેટ પૂરતી મળે છે અને લાખો રૂપિયાનો લાભ મિલમાલિકો-શ્રીમંતો મેળવે છે. તેમાં પણ કેટલાક દયાળુ હૃદયના હોય છે, પરંતુ જોડાળે લાગે કઠોર હૃદયના હોય છે કે જેઓ પોતાના મજૂરવર્ગ ઉપર જરૂરી પ્રસંગે દયા પણ વાપરતા નથી.

આ સિવાય ખીલ પણ અનેક બાબતો છે કે જેમાં ગરીબોના લોભે શ્રીમંતો લક્ષ્મી મેળવે છે અને તે લક્ષ્મીનો યથેચ્છ ઉપભોગ કરે છે. એમાં જો દયાળુ પણ વર્તતું હોય અને મળેલી લક્ષ્મીના અમુક ભાગ પણ દુઃખી મનુષ્યોનાં દુઃખ નિવારણ માટે વાપરવામાં આવતો હોય તો તેની આશિષ પણ મળે, પરંતુ ન્યાં તેણે હોતું નથી ત્યાં તો ગરીબોના નિઃસાસા પડે છે અને મળેલી લક્ષ્મી સુખ-પૂર્વક ભોગવી શકતી નથી. ક્યાં તો પ્રભુ દુરાચારી નીવડે છે અથવા તો ખીલ અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવોથી લક્ષ્મી નાશ પામે છે.

આં અન્યોક્તિનો સાર એટલો જ છે કે મનુષ્યે લક્ષ્મી પ્રમાણિકપણે કોઈના હૃદયને દુભાવ્યા સિવાય, કોઈ પ્રકારનો પાપબ્યાપાર કર્યા સિવાય મેળવવી અને મળેલી લક્ષ્મીમાં સંતોષ માની ન્યાં ત્યાં દોડાદોડી કરી વધારે લક્ષ્મી મેળવવા માટે કાંકાં મારવા નહિ; એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે લક્ષ્મી ગમે તેટલો પ્રયાસ કર્યા છતાં બાગ્યના પ્રમાણમાં જ મળે છે.

કુવંરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—મુનિરાજશ્રી દેવવિમળ)

પ્રશ્ન ૧—શુવારનો કોઈ ભાગ અનંતકાય છે ?

ઉત્તર—એમાં અનંતકાયનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૨—ટમેટા બહુબીજમાં ગણાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ગણાય છે અને તે કારણે જ તેને અભક્ષ્ય માન્યા છે.

પ્રશ્ન ૩—કૂતરાના કાનના કીડા કાઢતાં તેમાં કોઈ છવ મરી જાય તો તેમાં હિંસા લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—એ બાબત દયાના પરિણામ ઉપર રહેલી છે. શ્રાવક કૂતરા પર ને તેના કાનમાં પડેલા કીડા ઉપર બંને પર દયા ધરાવનાર છે, તેથી જેમ લાલ દેખે તેમ કરે. જયણા બળવતાં કોઈ છવ મરી જાય તો તેને માટે અદ્ય દોષ લાગે છે.

પ્રશ્ન ૪—નવ ઐવેયકના દેવતા લબ્ય છે કે અલબ્ય ?

ઉત્તર—તેમાં બંને જાતિના દેવો હોય છે, પરંતુ લબ્યો વિશેષ હોય છે. અલબ્ય ને ત્રિશ્યાદિ ત્યાંસુધી જઈ શકે છે, પરંતુ ત્યાં તેવા છવોની સંખ્યા અદ્ય હોય છે.

પ્રશ્ન ૫—લીંબુ બહુબીજમાં ગણાય છે ?

ઉત્તર—લીંબુ બહુબીજ છે જ નહીં અને તેને કોઈએ બહુબીજ ગણ્યું પણ નથી.

પ્રશ્ન ૬—કેરીના રસના પાપડ કરે છે તે આદ્રા પછી અભક્ષ્ય ગણાય કે નહીં ?

ઉત્તર—પાપડ આદ્રા પછી અભક્ષ્ય ન ગણાય પણ તેના વર્ણ, ગંધાદિ બદલાય તો અભક્ષ્ય ગણાય.

પ્રશ્ન ૭—ઓસાવેલા તલનો કાળ કેટલો ?

ઉત્તર—ફાગણ માસ પછી તે વપરાય છે. કાળ કેટલો તે જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૮—મુનિ એકલા વહોરવા ન જાય એમ કહ્યું છે છતાં ગૌતમસ્વામી તો એકલા વહોરવા જતા હતા તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ગૌતમસ્વામી તો આગમવ્યવહારી હતા, તેને એકલા ન જવું એવો પ્રતિબંધ હોતો નથી. એ પ્રતિબંધ આ કાળના છત-વ્યવહારી મુનિ માટે સમજાવો.

પ્રશ્ન ૯—જીવાભિગમ વિગેરેમાં વનખંડનું વર્ણન બહુ આવે છે તો તે વનખંડની વતસ્પતિઓ વિગેરે સચિત્ત હશે કે અચિત્ત ? અને તેનો ઉપલોગ ક્ષેનાર દેવાદિકને તેની વિરાધના લાગે કે કેમ ?

ઉત્તર—એ વર્ણનમાં બતાવેલી ઘણી વસ્તુઓ પ્રાચી સચિત્ત જ છે. તેનો ઉપલોગ દેનારા દેવાદિક તેની વિરાધનાને ગણતા નથી, કારણ કે તેઓ ઇંદ્રિયોના વિષયને આધીન હોય છે, પરંતુ તેને વિરાધના લાગે છે.

પ્રશ્ન ૧૦—દેવોને નિદ્રા હોય ? હોય તો ચારે જાતના દેવોને હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—ચારે જાતના દેવોને નિદ્રાનો ઉદય હોય છે, પરંતુ તે મનુષ્યની જેમ નિદ્રા લેતા હોય એમ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—ઋષભદેવના વખતના મનુષ્યોના ઘર વિગેરે કેવડા પ્રમાણના હોય ?

ઉત્તર—દરેક કાળે જેવડા શરીરવાળા મનુષ્યો હોય તેને અનુકૂળ પ્રમાણ-વાળા જ ઘર, રાજમહેલ, નગર, કિલ્લા વિગેરે બંધાય. જેમ જેમ શરીરપ્રમાણ ઘટતું આવે તેમ તેમ નાના નાના બંધાય. સમવસરણુ માટે પણ એ પ્રમાણે સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૨—યુગળિયા કદપવૃક્ષના ફૂલફળ ખાય એમ કહેલ છે તેમાં કોઈ અનંતકાય પણ હોય તો તેનો દોષ તેને લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—કદપવૃક્ષના ફળફૂલની વાત કહેવા માત્ર છે, કારણ કે યુગળિયાનો આહાર એક, બે ને ત્રણ દિવસને આંતરે આમળા પ્રમાણ, બેાર પ્રમાણ ને ચણા પ્રમાણ હોય છે, તે તો પ્રાચી અત્યંત સ્વાદીષ્ટ મૃત્તિકાનો જ આહાર કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૩—જીવાલિંગમ વિગેરેમાં વર્ણન કરેલા વનખંડોમાં ચૈત્યો છે કે નહીં અને હોય તો તે કોના હોય ?

ઉત્તર—એ વનખંડમાં ચૈત્યોનો સંભવ જણાતો નથી, હોત તો તેનું પણ વર્ણન કરત. બાકી શાસ્ત્રમાં કહેલા નગરી પાસેના ઉદ્યાનોમાં તો યજ્ઞના ચૈત્યો હોય છે. પ્રાચી તેના નામનું જ ઉદ્યાન હોય છે. નામનો ફેરફાર પણ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૪—સૂર્યાભદેવે દેવલોકમાં રહ્યા રહ્યા પ્રભુને વંદન કરેલ છે તો શું તેને મનુષ્યલોકમાં આવવાનો અધિકાર નહીં હોય ?

ઉત્તર—રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં જ સૂર્યાભદેવ દેવલોકમાં વંદન કરી તરત જ મનુષ્યલોકમાં જ્યાં વીરપ્રભુ હતા ત્યાં સમવસરણુમાં આવેલ છે અને પ્રભુ પાસે અનેક પ્રકારના નાટકો કરી બતાવ્યા છે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—માસ્તર કાન્તિજાલ. હઠીસીંગ-સમી)

પ્રશ્ન ૧—પ્રભુજીના પખાળમાં ગાયનું દૂધ ન મળે તો બીજું લેંશ, બકરી વિગેરેનું દૂધ વાપરી શકાય કે કેમ ?

ઉત્તર—લેંશનું વપરાય. બકરી કે બેટી વિગેરેનું ન વપરાય.

પ્રશ્ન ૨—દેશાવગાશિક કરનારને તપશ્ચ કરવો પડે? કેટલાં સામાયિક કરવાં પડે?

ઉત્તર—તપમાં ઓછામાં ઓછું એકાસણું અને આઠ સામાયિક ને બે પ્રતિકમણુ મળી દશ સામાયિક કરવાં પડે.

પ્રશ્ન ૩—વિંયાએલ ગાય, બકરી ને લેંશનું દૂધ કેટલા દિવસ પછી પખાણમાં તેમજ વાપરવામાં કામ આવે?

ઉત્તર—ગાય, બકરી ને લેંશ વિંયાયા પછી ૫, ૮ ને દશ દિવસ પછી તેનું દૂધ ઉપયોગમાં લેવાય.

પ્રશ્ન ૪—બહારગામ પોતાના પુત્ર પુત્રીનો જન્મ થાય તો સૂતક લાગે ખરું?

ઉત્તર—બહારગામનું સૂતક લાગતું નથી; કારણ કે આપણે અશુચિજન્ય સૂતક માનીએ છીએ તે તેમાં નથી.

પ્રશ્ન ૫—ઓવિહાર ઉપવાસમાં છીંકણી સુંઘાય?

ઉત્તર—એનો નિષેધ નથી.

પ્રશ્ન ૬—સાંજે રાત્રિપોસહ લેનારને રાત્રિપોસહ લીધા બાદ દર્શન કરવા જવાની જરૂર છે?

ઉત્તર—જરૂર નથી, જતા પણ નથી.

પ્રશ્ન ૭—સવારના ચાર પહોરનો પૌષધ લેનાર પૌષધ પાર્શ્વ બાદ દર્શન કરવા બધ તે વિધિ ઉચિત છે?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિએ તો પ્રતિકમણુ કરનારે પણ દર્શન કરીને પ્રતિકમણુ કરવું જોઈએ તો પછી પૌષધધારી તો કેમ જઈ શકે? છતાં પણ હાલમાં તેવી પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

પ્રશ્ન ૮—એકાસણામાં બીડી પીવે તો મતનો ભંગ થયો ગણાય કે હોપ લાગે?

ઉત્તર—એકાસણામાં બીડી પીવાનો સર્વથા નિષેધ જ છે.

પ્રશ્ન ૯—પર્યુષણમાં સાધુમહારાજના અભાવે બાળાવબોધ વાંચનાર શ્રાવકને શું વિધિ કરવો પડે?

ઉત્તર—સામાયિક કે પૌષધ વ્રતમાં રહીને વાંચવું ઉચિત છે, તેમ જ યથાશક્તિ તપ કરવો ઘટિત છે. બીજો કંઈ વિધિ નાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—ચંદ્ર કે સૂર્ય ગ્રહણ વખતે નવો કે જૂનો સ્વાધ્યાય ઊંચા સ્વરે કરી શકાય?

ઉત્તર—મૌનપણે કાંઈ ગણવું હોય તો ગણી શકાય અગર નવકારવાળી ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૧—બને ઓળીમા કેટલા દિવસ અસ્વાધ્યાયના ગણવા? તે ગણવાનું કારણ શું? અને તેમાં શું શું ન લખાય?

ઉત્તર—શુદ્ધિ પંચમીના બપોરથી માંડીને વહિ ૧ મુધી ૧૧૧ દિવસનો અસ્વાધ્યાય જાણવો. તેમાં દેવીજકતો દેવીઓ પાસે પશુહિંસા કરે છે તે અસ્વાધ્યાયનું ખાસ કારણ છે. તેમાં સૂત્રપાઠ થઈ શકતો નથી. તે દિવસોમાં રાસ, ચરિત્ર આદિ વંચાય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવકના કપાળમાં કંકુનો ચાંદલો હોય તો પ્રતિક્રમણ વખતે કાઢી નાંખવાનું કહેવામાં આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એને માટે ખાસ કારણ જાણવામાં નથી તેમ એવી પ્રવૃત્તિ બધે નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રભુને ચડાવવાનાં ફૂલ ચોખ્ખા પાણીથી ધોવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—ફૂલ સ્વયં પવિત્ર છે, તેને ધોવાની જરૂર નથી. ધોવાથી જિલટી પુષ્પના જીવેને કીલામણા થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૪—પ્રભુનું ન્હવણ પી શકાય ખરું ? અને આખા શરીરે ચોળી શકાય કે અમુક સ્થાને જ ચોપડાય ?

ઉત્તર—પી શકાય નહિ તેમ જ આખા શરીરે ચોપડાય નહિ. નાભિના ઉપરના ભાગમાં ચોપડાય. તેમાં પણ મુખ્યતાએ આંખે અને માથે લગાડાય.

પ્રશ્ન ૧૫—શ્રાવક સ્થાપનાજી રાખે તો તેની પડિલેકુણ એક વખત કરે તો ચાલે કે બે વખત કરવી પડે ?

ઉત્તર—બે વાર કરવી પડે.

પ્રશ્ન ૧૬—પ્રભુ સન્મુખ પલાંઠી વાળીને ન બેસવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એમાં આરાતના થાય છે તે કારણ છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રાવકે પોતાને ચાંદલા કેટલા કરવા ?

ઉત્તર—કપાળે, કંઠે, હૃદયે ને નાભિએ એમ ચાર સ્થાનકે કરવા.

પ્રશ્ન ૧૮—ઉના પાણીમાં ચૂનો નાખ્યા બાદ તે પાણી કેટલા સમય સુધી વપરાય ?

ઉત્તર—ચોવીશ પહોર સુધી વપરાય.

પ્રશ્ન ૧૯—એકાસણમાં અધકચરું કાકડીનું શાખ ખવાય ?

ઉત્તર—લીલોતરીનું શાખ ચૂલે ચડીને જરાખર જળી ગયા બાદ વપરાય. કાચું શાક કાકડીનું વપરાય નહિ, સચ્ચિત્તનો ભાંગો લાગે.

પ્રશ્ન ૨૦—રાધ પ્રતિક્રમણ ક્યાં સુધી મોડામાં મોડું થાય ?

ઉત્તર—રાત્રિના બાર વાગ્યાથી બીજા દિવસના બપોરના બાર વાગ્યા સુધી થાય.

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબૂકુમાર (૧૦)

સારી ચે જનતા કેવલીભાગવંતના દર્શને જવાને ઉમટી રહી હતી. આજે પુરવાસીઓના આનંદની સીમા નહોતી વળી કેવલીના આગમન દુર્લભ ગણાય, કલ્પવૃક્ષો ડગલે ને પગલે ઓછા જ ગળી આવે છે ? લાખો ગાયોમાં કામધેતુ તો કોઈક જ નીકળી પડે ! કેરકા કે લીમડાનાં વૃક્ષોનાં જૂથ જોવાના પ્રાપ્ત થવા સહજ છે, પણ આમ્રવૃક્ષ માટેનો સંલવ ઘણો જ ઓછો હોય છે અને તેથી જ આંખવાડીયું જે સ્થાનમાં લાસે તેની મહત્તા અતિ લેણાય છે. એક તો વિદ્વાન્ આચાર્યના દર્શન પૂર્વેના પુન્યનો સંચય હોય તો જ પામી શકાય છે અને એમાં પણ ત્રિકાળ-દર્શી જ્ઞાની મહાત્માનો સમાગમ એ કંઈ જોવો તેવો પ્રસંગ ન ગણાય. પણ એ સર્વને ટપી જાય તેવી વાત તો એ હતી કે આજે પધારનાર કેવલી ભગવાન એક સમયે આ જ નગરના વતની હતા. જગતને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી નાંખે તેવા કામો તેમણે નાની ઉંમરમાં કરી ખતાવ્યાં હતાં. મેગધ દેશના આબૂધણ સમી અને સંખ્યાબંધ વર્ષોના વહાણુ જેને પાટનગરીપણાનો અભિષેક થયાને થઈ ચૂકયા છે એવી ઋદ્ધિસંપન્ન રાજ-ગૃહીનગરીને કેવલીના દર્શન તદ્દન નવીન તો ન ગણાય. અન્ય નગરીઓ કરતાં એનો સિતારો અમકતો હોવાથી, એની પવિત્ર

રજમાં ખૂદ તીર્થંકર દેવો અને ગણધર-મહારાજઓનાં વારંવાર પગલાં પડ્યાં હતાં. અરે ! ચરમ તીર્થપતિ શ્રીમહાવીર દેવના અગિયારે ગણધરોની નિર્વાણુ-ભૂમિ થવાનું ગૌરવવંતું પદ એ મહાપુરીએ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આમ છતાં આજનો પ્રસંગ અને એ પાછળ સારી એ આમ-જનતાનો ઉમંગ ખરેખર અનુપમ લાસતો હતો. આજે એનું આંગણું પાવન કરનાર નવાણુ કોટિના સ્વામી ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠીના પુત્ર જંબૂકુમાર હતા. સ્વયમેવ કેવળ-જ્ઞાન પામ્યા પછી આજે પહેલી જ વાર જન્મભૂમિમાં તેઓ પગલાં પાડી રહ્યાં હતાં. હર્ષાતિરેક થવાના કારણોમાં એ સુખ્ય હતું. જે કે આ સ્થિતિ સુધી આવી પહોંચવા સારું કથાપ્રસંગના ફેટલાક વાણુતાણુ આપણે વળી લેવાના છે જે તરફ સત્વર લક્ષ પહોંચાડી આપણે પણ કેવલીની પર્વદામાં આવી પહોંચવાનું છે. એ મોંઘેરી લહાણુ શુભાવવાનું આપણને પર-વડે તેમ છે નહીં, કેમકે વાર્તાના એ અંતિમ ભાગમાં સારા ય જીવનની મહત્તા અને શ્રદ્ધણુ કરવાની હિતશિક્ષા સમયેલી છે.

x x x

પોતાના પ્રાસાદની રંગભૂમિમાં આઠ પ્રમદાઓની મધ્યમાં જંબૂકુમાર પોતાનું હાર્દ ધ્રુવણું કરી રહ્યા પછી અને એ સાથે આઠે રમણીઓએ પોતાનો સ્વર

મેળવ્યા પછી એકાએક ‘ ધન્ય છે, ધન્ય છે ’ એવા પોકાર પડ્યા ત્યાંસુધીની હકી-કત ગતાંકમાં વાંચી ગયા છીએ. પિંગળ ચોર અને એના નાયકના એ શબ્દોએ નારીવર્ગમાં અબ્બયળી પાથરી દીધી. એ આત્માઓ કોણ હતા ? કેવી રીતે આ એકાંત ભાગમાં આવી ચઢ્યા ? અને કેટલા સમયથી પતિ-પત્ની વચ્ચે ચાલતા સંવાદને શ્રવણ કરી રહ્યા હતા ? એ બાણવાની જિજ્ઞાસા પણ એ સાથે જ ઉદ્ભવી. જન્મકુમારનાં ધ્યાનમાં આ ગુપ્ત ચરોતુ આગમન છુપું નહોતું રહી શક્યું અને તેઓ જ્યાં હતા ત્યાંથી ચસકડી ન શકે એટલા સારુ સ્થંભિણી વિધાનો પ્રયોગ પણ એમના ઉપર કરી દીધો હતો. પણ ધન્યવાદના ઉચ્ચારોએ પરિસ્થિતિ પલટી નાંખી. ચોર નાયક પ્રભવ બોલી ઊઠ્યો—

“ સૌભાગી કુમાર ! તમારી હૃદયમાં સોંસરી ઉતરી જાય તેવી મીઠી વાણી સાંભળીને આજે મારા હૃદયમાં ‘ ચોરીના વ્યવસાય ’ માટે માન પેદા થાય છે. કાર્ય હલકું ને નિંદ છે. એમાં શુન્હાની વૃત્તિના ચોખ્ખા દર્શન છે. પકડાઈ જતાં કાંસીનો માંચડો સામે ડોકિયા કરતો હોય છે, છતાં જો આજે મારો એ ધંધો ન હોત તો હું અહીં જો કંઈ બાણવા પારથો એમાંનું રજમાત્ર પણ જાણી શક્યો ન હોત ! હવે મેં સંપૂર્ણપણે ચોરી કરી લેવાનો નિશ્ચય કરી લીધો છે કે જેથી પુનઃ એમાં હાથ બોળવા ન પડે.

પદ્મશ્રી—ભાઈ ! ચોરી કરવાની તારે જરૂર જ નથી. અમે દંપતીનો અંતિમ

નિર્ધાર તો તું સાંભળી ચૂક્યો છે. જ્યારે કોઈપણ રીતે અમારે આ ધનમાલને છોડી દઈ સંયમનો રાહ લેવાનો છે તો પછી જેને એની અગત્ય હોય તેને પ્રથમ આપવું એ અમારો ધર્મ છે, માટે તારાથી લેવાય તેટલું લઈ લે અને કાયમને માટે આ ધંધા પર હડતાલ દઈ દે.

જયશ્રી—મારી ભગિનીએ કહ્યું એ સર્વ સાચું છે, છતાં હું તો મારા આ સર્વ અલંકાર ઉતારી તારી સામે ધરી દઉં છું કે જેથી તને એ વાતની પ્રતીતિ થાય. એ કિંમતી આભૂષણોના વેચાણથી જે રકમ ઉપજે તે તારી જિંદગી સુધી ચાલશે, માટે જરા પણ મુંઝાયા વિના તું એ ગ્રહણ કર. એ દ્વારા મારા પ્રાણનાથની પણ ખાતરી થવા દે કે ઘડી પૂર્વેની આ રંગીલી વામા જેમ સંસારી લોક માટે આતુરતા ધરાવતી હતી તેમ નિશ્ચય કર્યા પછી એને સાપ જેમ કાંચળી ત્યજી દે તેમ તણ દેવા પણ તેટલી જ હદે તત્પરતા દાખવી શકે છે.

પ્રભવ—જાહેનો ! મારા ‘ ચોરી ’ કરવાના નિર્ધાર પાછળનું રહસ્ય જાહેર છે. કુમાર મને વિધાના પાશમાંથી મુક્ત કરે કે જેથી હું આપના ચરણ ચૂમી જો પ્રગટ કરું.

જન્મકુમાર—તમે ઉભયને ણંધનમાં રાખવાનો મારો આશય મારું ધન ભર્ય જતાં અટકાવવાનો નહોતો, પણ જે જીવન પ્રતિ મેં મીઠું માંડી છે અને જે સંબંધી સમજણ મારી આ રમેહાળ રમણીઓને આપી રહ્યો છું, એ શવણ કરવાથી તમારા

હૃદયદાર પણ ખુલે અને એમાં કંઈ પ્રકાશ પડે, એ જ માત્ર ઉદ્દેશ હતો. આ ધનની ચોરી એ ભલે થોડા સમયપૂરતી આશ્વાસનદાયી ગણાય, પણ આખરે એમાં આ ભવ ને પરભવનું ઉઘાડું અકલ્યાણ જ સમાયેલું છે. એ પણ હવે તમારે કરવાની જરૂર નથી. અમે રાજ્યુશીથી અમારું ધન દેવા ઉદ્ધુક્ત થયા છીએ અને તમારા સરખા પાત્રથી એનો આરંભ કરીએ તો એ કરતાં બીજું રૂઠું શું ?

પ્રભવ-કુમાર ! તમારો આશય ખરેખરે આળ્યો છે. મારે આ અર્થની જરા પણ જરૂર નથી. એ ચોરીથી તો હાથ ધોઈ નાંખવાનો અડગ નિશ્ચય મેં વાર્તાલાપ સાંભળતાં અધવચ્ચે જ કરી લીધો છે. હું તો આત્માના અનુપમ શુભો-જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર-ની ચોરી પૂરેપૂરી કરી લેવા માગું છું. મારી આપને નમ્ર પ્રાર્થના છે કે આપ મને ‘મધુજિંદુ’ અને ‘અઢાર નાતરા’ ના કથાનકો ફરીથી સંભળાવશો. એ પૂર્ણ રીતે અવધારી લઈ, આ ચિંગળ જેવા બીજા મારા ચારસો અઠાણ સાથીદારો છે તેમને એકઠા કરી, તેમની સન્મુખ એ સર્વ રજૂ કરીશ. જીવનનું સાચું સુખ ક્યાં છુપાયું છે એ કહી દેખાડીશ. તેઓને ગળે એ ઉતરશે તો એ સર્વની સાથે અથવા તો મારી જાતે એકલો આપ જે માર્ગે જઈ રહ્યા છો તે માર્ગનું અવલંબન લઈશ. નાયક તરિકે મારે એ ફરજ બળવવાની છે.

જંજુકુમારે પ્રભવ ચોરની પ્રાર્થના કેવી

રીતે સ્વીકારી એ આપણે પ્રભવસ્વામીના કથાનકમાં આગળ ઉપર અવલોકશું.

પ્રાતઃકાળ થતાં જ રાજગ્રહી જેવી વિશાળ ને વ્યવસાયભરપૂર નગરીના માર્ગો ધમધમી ઉઠ્યા. રાખેતા પ્રમાણે ભિન્નભિન્ન વર્ગના લોકોદ્વારા પોતાના જીવનને અનુરૂપ કાર્યોનો આરંભ શરૂ થયો. પનિયારીઓ પાણીના ખેડા ભરી ભરી જળ આણવામાં ઉદ્ધુક્ત બની અને ક્ષત્રિયો તેમજ પ્રજ્ઞના ઊગતા તરુણો દેહયજ્ઞને મજબૂત કરવા માટે વ્યાયામના ભુદા ભુદા પ્રયોગોમાં મશગૂલ બન્યા. અરિહંતધર્મના ઉપાસકો સવારના આવશ્યકથી પરવારી દેવદર્શન કરવા જિનમંદિર તરફ જઈ રહ્યા હતા. વાર્તાના પ્રારંભમાં જે સુહૃદ્મંડળીના નામો આવી ગયા છે એ ચારે આજે સાથે જ નીકળ્યા હતા.

ધર્મનંદી-મને તો ખાત્રી જ છે કે જંજુકુમાર એ ત્રિયાઓને કેઈપણ ઉપાયે સંભળવી ચારિત્ર લેશે.

ધનદત્ત-જરૂર, આ કેવલ મામુલી પ્રશ્ન ન ગણાય. ગણધર મહારાજ પાસે ત્રત થઈ જીવનનાર જો એનો ભંગ કરે તો પરદર્શનમાં કેવી નિંદા થાય ? વળી એક ધર્મી કહેવાતા કુળને કાળી ટીલી ચોટી.

નાગદત્ત-મિત્રો ! પણ ક્યાં એને કાયમને માટે સંસારમાં રહેવું છે ? પૂર્વે જેમ અપવાદ સેવનારા થઈ ગયા છે તેમ આ કાળમાં પણ ન થાય ? આલોચણ લઈને કે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારીને ક્યાં મત-ભંગની શુદ્ધિ નથી થઈ શકતી ?

માનદેવ-વળી જીવદયાના પાલક તરિકે આઠ અળખાઓનો-એમના જીવ-નનો પણ વિચાર તો કરવો જ રહ્યો ને.

ધર્મનંદી-મિત્રો! આ બધી તરંગ-માળા અસ્થાને છે. જંબૂકુમાર જેવો યુવાન એવું પગલું ભરશે કે ન તો કોઈને આંખી ચીંધવાપણું રહેશે કે ન તો કોઈને દયા ખાવાની તક મળશે. મારું અંતર તો પોકારે છે કે એ એવું કંઈ કરી દેખાડશે કે જેથી જગત આશ્ચર્યમુગ્ધ બની જશે.

એ વાક્ય પૂરું થાય તે પૂર્વે રથને જોડેલા હુરિદ્યોના કંઠમાંની ધુધરમાળના મધુરા સ્વરને પડ્યા અને જોતજોતામાં ત્વરિત ગતિએ એક સાથે આઠ સ્વ આવતા જણાયા. એ પર ચારે મિત્રોની નજર પડતાં જ તેમણે તે ઋષભદાસ શેઠના છે એમ જોખખી કાઢ્યા. એકાએક આ રથો વહેલી સવારમાં ક્યાં જતા હશે ? રાત્રિના પતિ-પત્ની વચ્ચે કલહ તો નહીં થયો હોય ! તે કારણે આઠે રાણીઓ રીસાઈને પોતાના પિયર પાછી તો નહિ જતી હોય ! એની એવી કેટલીયે શંકાઓ ઉદ્ભવી. ધૈરી માર્ગ હોડી રથકારાએ પોતાના રથમાં બેઠેલી લલતાઓના પિતૃ-ગૃહનો માર્ગ પકડ્યો એટલે શંકા જળ-વત્તર બની. ત્યાં તો ધાગી વગારીને જળર આપતો ટેલીયો આવી પુગ્યો. ‘ઋષભદત્ત શેઠને ત્યાં આજખી અદાદિકા મહોત્સવ આરંભાય છે’ એવી ટેલ સાંભળી, શંકાને યોડા ઉઠખાટ રમ્યો. દરમિયાન શેઠ-શ્રીના અનુચરને આવતો દેખી આરે

મિત્રોએ સર્વ વ્યતિકર નાણી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો સમિપ આવતાં એને પ્રશ્ન કર્યો-ભાઈ ! ઉત્સવ શા નિમિત્તે છે ?

અનુચર-મુરખીઓ ! મુહૂર્ત સાચ-વવાનો અગત્ય હોવાથી હાલ હું ઉતા-વળમાં છું, મારે જંબૂકુમારના આઠે શ્વસુરગૃહે ફરી વળવાનું છે, તેથી વિગતવાર હકીકત જણાવવા અશક્ત છું, છતાં ટૂંકામાં કહું છું કે-કુમાર સાહેબે પોતાની આઠે પ્રિયાઓને એવી રીતે સમજાવી લીધી છે કે એ આઠ ને નવમા કુમાર પોતે પ્રજ્ઞાચર્યાવરથા-માંથી જ સીધા સંયમધારી બનવાના છે. સવારમાં આ નિશ્ચય સાંભળતાં જ ઘડીભર ધારણી શેઠાણીને આશ્ચર્ય થયું. પુત્રને જોખો પાથરી સમજાવવા અને ખીલતી કળી જેવી આ નવેદાઓ પ્રત્યે આમ ‘પ્રથમશ્રાસે મક્ષિકાપાત’ જેવું ગ્લાનિભર્યું વર્તન ન અલાવવાનું કહેવા તેઓ દોડી ગયા, પરંતુ આવાસગૃહના ઉગરે પહોંચતાં જ આઠે વધુએને હસતી જોઈ અંજવાણા પડી ગયા. પોતાના ચરણમાં મસ્તક નમાવતી એ વધુઓના મુખેથી બાગવતી-દીક્ષા લેવાનો નિશ્ચય જાણ્યો ત્યારે તો એ આશા જ બની ગયા. એવામાં ખુદ શેઠસાહેબ ત્યાં આવી ચઢ્યા. વહુઓ મર્યાદા જાળવતી બાળુ પર ઊભી રહી અને જંબૂકુમારે ઊડી પ્રણામ કરતાં રાજપુત્રીથી દીક્ષા માટે અનુના માગી આ આણું દરમિયાન પળ હુલ્લેબ મળાય. એનું આભેદૂળ વર્ણન કરવા કોઈ કવિ જોઈએ.

ઋષભદત્ત બોલ્યા કે-દીકરા ! જરેખર તું કુળદીપક છે. જ્યારે પત્નીવૃંદની રેશમ સમી કપરી ગાંઠ હોડવા તું સમર્થ થયો છે ત્યારે અમારી આરા ક્યાં અટકવાની છે ? અમારા આનંદના અનોખા સાધન-સમા તમે નવ સીધાવી બંધો ત્યારે અમે કોના સારુ અહીં પડ્યા રહેવાના લલા ? જ્યાં તમે ત્યાં અમે પણ આવવાના જ. એ પવિત્ર જીવનમાં પ્રવેશ કરીએ તે પૂર્વે આ લક્ષ્મીનો સન્માર્ગે વ્યય કરી લઈએ. એની નોંધ તો મેં ગઈ રાત્રે કરી રાખી છે નગરના અન્ય આત્માઓ આવાં ઉત્તમ કાર્યની અનુમોદના કરે એવી રીતે ઉત્સવપૂર્વક આપણે વ્રતગ્રહણ કરશું. મેં દેલીયાને બોલાવ્યો છે અને આજથી જ અધ્યાત્મિક મહોત્સવ આરંભવાનો નિર્ધાર કર્યો છે.

સસુદ્રશ્રી-આપ વડિલોની સંમતિ હોય તો હું મારા માતા-પિતાને મારા આ નિશ્ચયથી માહિતગાર કરી આવું.

ઋષભદત્ત-પુત્રી ! જરૂર, બંધો એમાં કંઈ જ ખોટું નથી. સત્કાર્યની ખબર આપવી જ જોઈએ. માત્ર તું એકલી જ નહિ પણ પદ્મશ્રી વિગેરે સાતે પણ પોતાના પિયર જઈ આવો. માતાપિતાને મળી આવો. થયેલા દોષો ખમાવી આવો અને રબ ગેળવી હસ્તે સુખડે પાછા આવો. ઉત્તમ કાર્ય ક્ષેત્રની સંમતિપૂર્વક થાય એની શોભા તો જુદી જ ગણાય. તરત જ આઠ રથ તૈયાર કરવામાં આવ્યા અને મહાશય હું ભૂલતો

ન હોઉં તો થોડી વાર પહેલાં તે આ માર્ગેથી જ પસાર થયા હશે. આ તો જોડીએ આવી કુંલસ્થાપન સત્વર કરવાની અગત્ય દેખાડી એટલે હું તે દરેકને જલદી પાછા ફરવાનું કહેવા બાંઉ છું.

ધર્મનંદી-પુન્યશાળીના પુન્યની શી વાત કરવી ?

સાત ક્ષેત્રોમાં અને જીવદયામાં ઋષભદત્ત શેઠની લક્ષ્મી ખરચાઈ ચૂકી મહોત્સવને અંતે ગણધરમહારાજ શ્રી સુધર્માસ્વામી પાસે માત્ર જાંબુકુમારે જ નહિ, પણ એમના માતાપિતા અને એ ઉપરાંત આઠ પ્રમદાઓ તથા તેમના માતાપિતાઓ મળી કુલ સતાવીશ આત્માઓએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. રાજગૃહીની પ્રજાએ એ પ્રસંગે અનેક દશ્ય નિહાળ્યું.

જાંબુકુમાર સુધર્માસ્વામી પ્રત્યે બોલ્યા કે-પ્રભો ! આપે મને વ્રત આપ્યું ન હોત તો આ જનજીવ શક્ય નહોતું, એટલે આજનો પ્રસંગ આપને જ આભારી છે.

સુધર્માસ્વામી-જાંબુ ! અર્થાત્તે વ્રત અપાય એમાં નવીનતા નથી, છતાં તારી અકંગ્કતા અને સમન્નવવાની શક્તિએ જ, આ આત્માઓના હૃદય ઉમળી નાંખ્યા છે. જનતાને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી મૂકી છે અને પેલા પાંચસો ચૌદાના જીવનમાં પણ ચમત્કારિક પલટો આપ્યો છે. એ સર્વ દીક્ષા લેવાના હોઈ તેં તારા જીવન સાથે જીજ્ઞાસા પાંચસો છવીંશ આત્માના જીવન સુધાર્યાં છે.

જાંબુકુમાર-પ્રભો ! એ પાંચસો ચૌદ શું પ્રવ્રજિત થશે ?

સુધર્મસ્વામી-જંજી ૪૩૨ તેઓ સાધુ જનશે અને મારી પાટ પર જેમ તું આવીશ તેમ તારી પાટ પર એ ચોરનાયક પ્રલપ આવશે.

પર્વદાગણમાંથી અર્વાજ બિલ્લો-
અહો ! અદ્ભુત, અતિ અદ્ભુત

x x x

દીક્ષા ગ્રહણ કર્યાના એ પવિત્ર દિવસને આજે વર્ષોના વહાણા વાયા છે. સાધુમહારાજના સ્વાંગને ધારણ કરી, પૃથ્વીતળ પાવન કરતાં સુનિપુંગવ જંજી કેટલી યે વાર રાજગૃહીમાં, એની પાંચ ગિરિમાળામાં અને એના વિધાના કેન્દ્ર સમા નાલંદા પાડામાં વસવાટ કરી ગયા છે. આતુર્ભાસ પણ રહી ગયા છે, છતાં એ કાળે પોતે છદ્મસ્થ હતા અને માથે શુરુ એવા ગણધરમહારાજનું શિરછત્ર હતું. શુરુની હાજરીમાં શિષ્યની શક્તિના દર્શન જવદ્દે જ થવાનો પ્રસંગ આવે છે. કદાચ આવે તો વાદળની ઘેણીમાં ઢંકાયેલી સૂર્યની ઝાંખી પ્રભા જેવો જ આવે. વિનયવંત શિષ્ય એથી વધુ આગળ જાય જ નહીં. 'ગૌતમસ્વામી' કહેનાર તો પણ મળશે પણ 'હે ગોયમ !' નું સંજોગન, પ્રભુ વીર ! તારા વગર કોણ કરશે ?' એમ વદનાર શ્રી ઇદ્રભૂતિ ગૌતમના છવનમાંથી એ વાતની સદજ પ્રતીતિ થાય છે. શ્રી ગૌતમની ભક્તિ જેવી જ શ્રી જંજીસ્વામીની ભક્તિ ગણધરમહારાજ સુધર્મા સાથે હતી, તેથી તો આપણને અંગેમાં ડગલે ને પગલે 'હે જંજી !

પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે શ્રી ગૌતમના પ્રશ્નમાં જે જવાબ કહ્યો હતો તે આ પ્રમાણે- અગોની ગુંથણીમાં પ્રભુશ્રી ઉત્તરદાતા, ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નકાર, સમિપમાં બેસી શ્રી સુધર્મા સાંભળનાર અને એ સર્વ શિષ્ય એવા જંજીને વર્ણવીને કહી ગતાવનાર.'

અંગસાહિત્યની રચનામાં નિમિત્ત-ભૂત થવું એ કંઈ જેવા તેવા સૌભાગ્યનો વિષય ન ગણાય. વળી ચરમ કેવલી તરિકેની ખ્યાતિ પણ જંજીકુમારના કાળે જાય છે. પરમાત્મા મહાવીરના નિર્વાણ પછી તરત જ અર્થાત્ આસો વદિ અમાસે નિર્વાણ ને કાર્તિક શુકલ એકમના નવીન વર્ષે શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્તિ. તેમનો કેવલીપર્યાય બાર વર્ષ પર્યંત, પ્રભુશ્રીની પાટ પર શ્રી સુધર્મસ્વામીનો કેવલીપર્યાય આઠ વર્ષ પર્યંત. શ્રી વીર નિર્વાણ પછી વીશ વર્ષે વૈભારગિરિ પર તેમનું સુક્રિપદ. જંજીસ્વામીએ સોળ વર્ષની વયે ચારિત્ર લીધું, વીશ વર્ષ સુધી આર્થ સુધર્માની સેવા કરી, સુંમાળીશ વર્ષ પર્યંત યુગપ્રધાન પદે રહી, કેવલીછવન ગાળી, પૃથ્વીતળ પર વિચરી હજારો લગ્ય છવોને પોતાની અનુપમ ઉપદેશશૌલીથી અને બાગ્ય-વશાત્ પ્રાપ્ત થયેલી અદ્વિતીય પ્રતિભાથી સંસારસાગરમાંથી ઉદ્ધરી, મોક્ષમાર્ગના પચિક જનાવ્યા. કેવલ્યદશાની પ્રાપ્તિ થવા બાદ રાજગૃહીમાં તેમનું આગમન પહેલી વાર થતું હોવાથી પ્રજાને મન આજના પ્રસંગનું મહત્ત્વ સવિશેષ હતું.

જનતાનો આજનો આનંદ દીક્ષાવસરને સ્મૃતિપટમાં તાળે કરાવે તેવો દૃષ્ટિ-ગોચર થતો હતો.

માનવસમુદાયથી જ'બુકેવલીની પર્ધાદા સંપૂર્ણ ભરાઈ ગઈ છે. સુવર્ણક્રમણ પર વિરાજમાન યદ્દ જ'બુસ્વામી મધુરગિરામાં સંસારની અસારતા પર અને માનવ-જિંદગીને સફળ બનાવવાના સાધનો પર તળસ્પર્શી વિવેચન કરી રહ્યાં છે. કેવલ-જ્ઞાનરૂપી દિવ્યદૃષ્ટિના બળે હજારોના સંશય છેદી રહ્યાં છે. ત્યાં દેશના પૂર્ણ યતાં પર્ધાદામાં ગિરાજેલ ધર્મનંદીએ વિનય-પૂર્વક ઊભા યદ્દ, બે કરોડો પ્રશ્ન કર્યો કે-

હે પ્રભો! આપના નિર્વાણ સાથે મોક્ષના દ્વાર બંધ થઈ જવાના એ શું સત્ય છે? વાસ્તવિક છે? વર્ધમાનસ્વામીના વિશ્વ-માન અને ભવિષ્યમાં થનાર ધર્મી જીવોની દૃષ્ટિએ એમ કહેવું એ અપમાનસૂચક નથી? આત્માની અનંત શક્તિ પર એ એક પ્રકારનો પ્રતિબંધ ન ગણાય?

જ'બુસ્વામી-દેવાનુપ્રિય ! ભસ્ત-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાન મેળવ નારમાં હું છેલ્લો છું, શિવસુંદરીના આવાસને કમાક જેવું છે જ નહિ એટલે બંધ થવાપણું નથી, પરંતુ સિદ્ધશિલા પર પહોંચવા સારુ આત્મામાં જે જાતનું આધ્યાત્મિક બળ જરૂરી છે તે હવે પછીના જીવોમાં જામવું અશક્ય

હોવાથી એમ થાય તેમાં કંઈ અવાસ્તવિક ન ગણાય. જીવોના જેવા પરિણામો જ્ઞાનબળે જણાય એવા વર્ણવવા એમાં અપમાનની ગંધ સરળી પણ ન લેખાય. કોઈ આત્મા, બળિયો, ધર્મ સ્વશક્તિ ફારવે તો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મી ત્યાંથી સિદ્ધ ધર્મ શકે છે. બાકી પાંચમા આરામાં અવસર્પિણી કાળની જે અસર થનાર છે તેને કાણ મિથ્યા કરી શકે?

ધનદત્ત-પ્રભો! આપના જીવનને આટલું સમૃદ્ધ-શક્તિસંપન્ન અને અડગ બનાવવામાં કયો આત્મા નિમિત્તભૂત થયેલ છે?

જ'બુસ્વામી-મહાનુભાવ ! નાગિ-લાએ ભગવેલો બાગ એમાં મુખ્ય છે. એ જ ભવે જીવનનો રાહ બદલ્યો છે. નાગિલા લપસી હોત તો ખેલ ખલાસ થઈ જાત.

માનદેવ-સ્વામી ! આપની પછી કેવલજ્ઞાન બંધ થશે કે બીજું કંઈ પણ એ સાથે બંધ થશે?

જ'બુ-ભગવાન મહાવીરદેવના નિર્વાણથી ચોશઠ વર્ષે-મારા સુદિતગમન બાદ ૧. મનઃપર્યાવજ્ઞાન, ૨. પરમાવધિજ્ઞાન, ૩ કેવલજ્ઞાન, ૪. મોક્ષગમન, ૫. પુલા-કલબ્ધિ, ૬. દ્વાયિક સમ્યક્ત્વ, ૭. આહારક લબ્ધિ ૮/૧૦ પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ-સંપરાય ને યથાજ્યાત આરિત્ર મળી કુલ દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ પામશે ચોકસી

* શ્રી પરિશિષ્ટ પર્વમાં કેવલજ્ઞાન, મોક્ષગમન અને દ્વાયિક સમકિતને બદલે, ઉપ-સમગ્રેણી તથા સપ્તગ્રેણીનું આરોહણ તેમ જ જિનકલ્પ એ ત્રણ જણાવેલ છે.

‘સંતોષી નર સદા મુખી’ આ કહેવન અનુસાર સંતોષીના સંતોષમુખની તુલના ચક્રવર્તીના અમાપ સુખો સાથે પણ ન થઈ શકે. કારણ કે જ્યાં રજીદા છે ત્યાં દુઃખ જ છે. તૃપ્તિવાન અને સંતોષી માટે એક સરસ સૂત્ર છે કે—

ન યોજનં શતં દુરે, ચાલ્યમાનસ્ય તૃણયા ।

સંતુષ્ટં ચત્કરઃ પ્રાપ્તેઽવ્યર્થે ભવતિ નાદરઃ ॥

તૃપ્તિથી જે જંધાયેલ છે તેને સેંકડો એકન પણ દૂર નથી, અર્થાત્ તૃપ્તિવારે દૂર દૂર ભટક્યા જ કરે છે જ્યારે સંતોષીને સહેજે હાથમાં પ્રાપ્ત થતી વસ્તુમાં પણ આદર નથી.

આ માટે એક જ સમયમાં અનેવા બે દૃષ્ટાંત વિચારણીય છે.

આજ-કાલના સામાન્ય માણસો જેટલા પૈસા ચાહ-પાનમાં વાપરે છે તેથી પણ ઓછા પૈસા પેદા કરનાર મહાભાગ્યશાળી પુણીયો શ્રાવક પરમ સંતોષી રહેતો અને અતિવિશુદ્ધ પરિણામપૂર્વક સામાયિક કરતો, જે સામાયિકની પ્રશંસા ભગવાન મહાવીરે સ્વમુખે કરી હતી.

જેને ધૈર્યોનાના વૃષભ હતા, એટલે એટલીજેને સમૃદ્ધિ હતી તે મન્મથ શોક તેજ અને મોળા ખામતે જીવતો, એટલું જ નહિ પણ એ સુવર્ણવૃષભના રત્નગૃંગ કરવા માટે અસંતોષી એક ચોમામાત્રી મેધવી રાત્રિએ મુશળધાર વગસાદમાં નદીમાં પડી તણાઈ આવતા ભાકડા બેચેનો !

આ બે દૃષ્ટાંતમાંથી ધણું પ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. જીવનસાખ્ય નક્કી કરવા માટે અને બાબુઓ તપાસી યોગ્ય માર્ગે ગમન કરવું. —રાજપાલ મગનલાલ બહોરા.

છ લેશ્યાઓવાળા જીવોનાં લક્ષણ.

૧. દિસાદિ પાપ મહાપાપથી મન-વચન-કાયાવડે દૂરવા માટે બેદરકાર, ઉત્કેષ પાપ-પ્રવૃત્તિઓમાં ઉદ્ભવત, છકાય જીવ પ્રત્યે અચિરત, ક્ષુદ્ર, સાહસિક, નારિતક, અનિતેન્દ્રિય અને દૂરતામય લક્ષણોવાળા જીવોને શુદ્ધલેશ્યા હોય છે.

૨. ઇર્ષ્યા, અમર્ષ, અવિદ્યા, માયા, શાંતિનો અભાવ, નિર્લજ્જતા, વિવેકપટન, પ્રદેશ્યુક્ત, શક, પ્રમત્ત, રસયોગુષ્ઠ, પાપમય પ્રવૃત્તિમાં ઉદ્ભવત, ઇન્દ્રિયસુખાભિલાષી, ક્ષુદ્ર અને માહસિક-આ લક્ષણોવાળા જીવોને નીલલેશ્યા હોય છે.

૩. વાંકું બોલનાર, વાંકું આચરણ કરનાર, શક, સ્વદોષ છુપાવનાર, કપટી, વિપરીત શ્રદ્ધાવાન, દોરભાષી, અનાર્થ, ચોર અને મત્સરયુક્ત-આ લક્ષણોવાળા જીવોને કાપોતલેશ્યા હોય છે.

૪. નમ્ર, અચપલ, અમાયી, અક્રુદક્ષી, વિનયી, ઇન્દ્રિયનિમદ્ધી, યોગવાન, ધર્મપ્રિય, દહધર્મી, પાપમીઠ અને પરાપકારી-આ લક્ષણોવાળાને તેજોલેશ્યા હોય છે.

૫. ચાર કપાયોને ઉપશમાવેલ, આત્માનું દમન કરનાર, યોગવાન, સ્વદેશભાષી અને નિતેન્દ્રિય જીવોને પદ્મલેશ્યા હોય છે.

૬. આર્ત અને રોદ્ધવાન હોડીને શૂદ્ધ ધર્મ અને શુદ્ધધ્યાનમાં ઉદ્ભવત, પ્રશાંતચિત્ત, આત્માનું દમન કરનાર, અષ્ટપ્રવચન માનના પાલક અને નિતેન્દ્રિય જીવોને શુદ્ધલેશ્યા હોય છે.

મુનિ પ્રભવિમળજી

અમૃત વચનો

૧. કુવના તારાની માફક જ્યેષ્ઠ તરફ પ્રયાણ કરવાની વૃત્તિ ત્યાં પ્રવૃત્તિથી તમારું જીવન પૂરું કરો. આત્માને શોધો, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા ? શા કારણથી આવ્યા ? ક્યાં જવાનું છે ? એ બધા વિચાર વધારે ઊંડા ઊતરીને કરો.

૨. નિર્દોષ અવસ્થા દિનપ્રતિદિન પ્રગટે તેવી રીતનું વાંચન-મનન રાખો.

૩. કોઈપણ વસ્તુ-કોઈપણ બનાવ તમને દુઃખની લાગણી ન થવા દે ત્યારે સમજાવે કે તમે આત્માની ઝોળખાણના ભાગી ઉપર છો.

૪. દ્રવ્ય ઉપાજન તથા ધીમ્ન સંઘારી કામદાજમાં આત્મભાન જૂલતા નહિ. દેખાતી દુનિયાની નીતિરીતિથી જૂલાવામાં પડતા નહિ.

૫. કોઈપણ કાર્ય મન-વચન-ક્રિયાથી કરતાં મનની પરિણતિ (ભાવના) કેવી છે તેનો ખરાબર વિચાર કરો.

૬. નિકામિત કર્મજથ્થે ન થાય તેનો ખાસ ખ્યાલ રાખો.

૭. આત્માને બાધલા કર્મ તો યોગ્યવાના જ છે, એટલું જ નહિ પણ તે તદ્દન નવાં કર્મોનો પણ બંધ કર્યા કરે છે તે જૂલતા નહિ.

૮. આત્માની શક્તિ-જડ અને ચેતન જગતની શક્તિ કરતાં મહાન છે એટલા માટે જ જ્ઞાની પુરુષો દરેક આત્મા પરમાત્મા સમાન છે અને આત્માની શક્તિ અચિત્ત છે એમ કહે છે.

૯. સારાં કે ખોટાં કર્મ બાંધવામાં જેટલો પુરુષાર્થ કર્યો તેટલો જ તેને છોડવા માટે કરવો પડશે તે ખ્યાલમાં રાખવું.

૧૦. ત્રણ જગતની દુકરાઈ ગેજવવા માટે જેટલો પુરુષાર્થ કર્યો છે તેટલો જ તેને શુભાવર્તા-છોડી દેતાં કરવાનો છે.

૧૧. કાચદાનાં ધોરણો નીતિના ધોરણ પર નથી. જે બધું કાચદેસર છે તે બધું નીતિમય નથી.

૧૨. વસ્તુનો સ્વભાવ અચળ છે, તેમાં ફેરફાર થતો નથી.

૧૩. કર્મ ન દેખાય તેવી વસ્તુ છે, તેને પણ સ્વભાવ (ગુણ) છે. આત્મા કર્મનો કરનાર છે અને તે જ તેનો છોડનાર થઈ શકે છે.

૧૪. કરેલાં કર્મો પોતાના સ્વભાવજન્ય ફળ કર્તાને આપે છે. કર્તા કર્મ કરતી વખતે જે ભાવનાવાળો હોય છે તેવો કર્મજથ્થે આત્માને થાય છે, જે પોતાનાં ફળ કર્તાને આપે છે.

૧૫. સંસારમાં સુખ કે દુઃખ માનવું તે એક પ્રકારની માનસિક વૃત્તિ છે. જે ચીજથી કે બનાવથી એક માણસને સુખ ઉપજે છે તે જ બીજાને કેવલ દુઃખ આપનાર લાગે છે. વસ્તુમાં સુખ કે દુઃખ આપવાનો ગુણ નથી, પણ આત્મા તેને કેવી માનસિક વૃત્તિથી મહત્ત્વ કરે છે તે ઉપર તેનો આધાર છે.

૧૬. બહારના મોઝશોખ-વૈભવ ભોગવતા આત્માઓથી અંગ્રાહ ન જતાં, તેવા મોઝ-શોખ-વૈભવ ભોગવવાની ઈચ્છાથી દુર્ગતિમાં લપ્ત જનાર કર્મનાં બંધનમાં પડતા નહિ.

૧૭. સમાજની સુવ્યવસ્થા માટે કેટલાંક કાર્યો કરવાનાં અને કેટલાંક ન કરવાનાં છે તે જ્ઞાની પુરુષો ખતાવી ગયા છે.

૧૮. સમાજના અંગ તરીકે વ્યવસ્થા સાચવવી (જાણે આપણા માટે અંગત તેવી વ્યવસ્થા અર્થે વિનાની હોય તો પણ) એ સુઘ પુરુષોનો સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ.

૧૯. વર્તમાન સમાજને સુચ્ચવરિચત રાખનાર રિવાજો મોટા પુરુષોએ પાળવા-પળાવવા જોઈએ. દરેક ધર્મના કે કોમના અગ્રગણ્ય ગણાતા સુઘ પુરુષોએ આગળ પડતો ભાગ લઈ તથા ભોગ આપી માર્ગદર્શક થવું જોઈએ. મં० મ. વ. ઝવેરી—શાન્તાકુન્ડ

જૈન ધર્મની અહિંસાની વિશિષ્ટતા

૧. અન્ય ધર્મોમાં ખતાવેલ દયા ફક્ત ગરીબ અને નિરાધારો પ્રત્યે જ હોય છે ત્યારે જૈનધર્મની દયા શ્રીમંતો પ્રત્યે પણ હોય છે.

૨. અન્ય ધર્મોમાં ફરમાવેલ દયા ફક્ત નિર્દોષ પ્રાણીઓ પ્રત્યે પ્રાયઃ કરીને હોય છે ત્યારે જૈન ધર્મ દોષિત મનુષ્ય પ્રત્યે પણ દયા કરવાનું ફરમાવે છે.

૩. અન્ય ધર્મો ફક્ત દ્રવ્યદયાને જ ઉત્તેજન મળે તેવું ઇચ્છે છે ત્યારે જૈનધર્મ ભાવદયાની કિંમત વધુ આકે છે. જે ભાવદયાના કારણે ભવિષ્યમાં પણ સુખી બની શકે છે.

૪. અન્ય ધર્મો ફક્ત રનેલી-સંબંધીની જ દયા ચિંતવવાનું પસંદ કરે છે ત્યારે જૈન ધર્મ દુશ્મનની પણ દયા ચિંતવવી કલ્યાણકારી સમજે છે.

૫. અન્ય ધર્મોની દયા ફક્ત જ્યાંસુધી પોતાની મતને તકલીફ ઉદ્ભવે નહિ ત્યાંસુધી જ હોય છે ત્યારે જૈનધર્મની દયા સ્વજાતિનો ભોગ આપીને પણ અગ્નિદયાને સદાયજૂત થવાનું શિખવે છે.

૬. અન્ય ધર્મો સ્પૂલ પ્રાણીઓની જ દયા ચિંતવવી પસંદ કરે છે ત્યારે જૈનધર્મ સ્પૂલની સાથે સહમ જીવોની પણ દયા કરવી ચોખ્ખા માને છે.

૭. શરીરને સાચવવા અન્ય ધર્મો સહમ જીવોને પણ હણે છે ત્યારે જૈનધર્મ દિસક પ્રાણીઓને પણ હણવાનો નિગેષ કરે છે.

૮. અન્ય ધર્મો સ્વરક્ષણાર્થે અન્યની લેશમાત્ર પરવા કરતા નથી ત્યારે જૈનધર્મ અન્યના રક્ષણાર્થે હસ્તે મુખે મરણને ભેટવું પણ પસંદ કરે છે.

૯. અન્ય ધર્મોઓની દયા એકાંત પશુનું પોપણ કરનારી છે ત્યારે જૈનધર્મની દયા સ્વાદ્વાદ માર્મનું અતુસરણ કરનારી છે.

૧૦. અન્ય ધર્મોઓની દયાથી વ્યવહારમર્મની જ પ્રુષ્ટિ થાય છે ત્યારે જૈનધર્મની દયાથી નિઃશ્વધર્મનું પણ પધાર્યપણે પાલન થાય છે. મુનિ ત્રેમવિમળજી

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત / શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા અંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૫-૨-૨-૨૫-૨૫-રૂ. ૧૧૫ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ અંથ અન્નેક છે. આવો વર્ષનાં દિવસપ્રમાણુ વ્યાખ્યાન-વાળો કોઈ અંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરસ ભાષામાં મુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયામ બહુ સારો કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રયોધ અંથ

પડિત શ્રી જિનલાલસુરિકૃત સંસ્કૃત ગદ્યઅંથ. આ અંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાશ પાડેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. જામ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક અંથ છે. ઐતો-વર્ગને જહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત-પદ્યઅંથ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપિયો, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આપણેલ વર્ષમાનનપત્રના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા અંથનું ભાષાંતર મંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અન્નેક અંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૫ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે અંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિજીનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચારે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫ લેવામાં આવે છે. જરૂર મંગાવો ને વાચો.

શ્રી ત્રિપદિ શક્તાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા અંથમાં દશ પર્વ છે. કલિપ્રાસવર્ગ શ્રીમદ્ હેમેચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અને તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨- શ્રીસ્વપ્નસદેવ, અગ્નિતાય વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રી સંભવનાયકો શ્રીમુનિમુવતરવામી સુધીના ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું (જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિતાય ચરિત્ર) કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯ શ્રી નેમિતાય ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું શ્રી ગદાવીર જિન મવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિં. રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું મગજવું.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રધિએ ખતાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બંધન મંકમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિકા—૭૬૪ કર્મચયનું સંવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મચયનું તથા ઉદય અને મતાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. એટલે આ બીજા ભાગમાં કર્મચય અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોની સમીક્ષા કરવામાં આવ્યો છે. કર્મચયના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સ્ત્રણ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખલ આઠ પેઞ સાષ્ટકના ૮૧ ફરમા છે. બીજા ભાગના ૯૧ ફરમા છે. ક્રિમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યક્રદ્ધા પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય વિરચિત સંસ્કૃત છાયા સહિત ૭ ભવ પત્રાકારે કિં. રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ થોડા સમયમાં બહાર પડશે.

વિક્રમચરિત્ર શ્રી શુભશીત્રગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦

પ્રાશિરયાન—હીરાસાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોસાયટી નં. ૧૫, એલીસબ્રીજ અમદાવાદ.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૧ લો

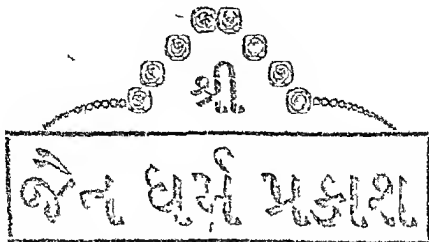
આ વિભાગ સભા તરફથી ચાર વર્ષ અગાઉ બહાર પડ્યો છે. તેમાં ૧ સમ્યક્ત્વ, ૨ કાળસમતિકા, ૩ કાલચિત્તિ, ૪ ભાવપ્રકરણ, ૫ વિચારસમતિકા, ૬ વિચારપદ્યાશિકા, ૭ સિદ્ધાંતિકા, ૮ સિદ્ધપદ્યાશિકા, ૯ પંચ નિર્મયી, ૧૦ નિગોદ પટ્ટનિશિકા, ૧૧ ગમવસરણ પ્રકરણ, ૧૨ સમાધુલક, ૧૩ ઉદ્રિયવિકારનિષેધ કુલક, ૧૪ લોકનાલિકા દ્વિતીયિકા, ૧૫ લઘુ અશ્વપદ્યુત્ત અને ૧૬ હૃદયપ્રદીપપટ્ટનિશિકા—એ પ્રમાણે સોળ પ્રકરણો અર્થ વિવેચન સાથે આપેલાં છે. દ્રવ્યાનુયોગના અભિજ્ઞાપીને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. ક્રિમત રૂ. ૧-૪-૦, પોસ્ટેજ ૭ આના.

શ્રી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ : ભાગ ૨ લો

થોડાં વર્ષ અગાઉ અમારા તરફથી પ્રકરણ રત્નસંગ્રહ ભાગ ૧ લો બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. તેના સારો મતકાર થવાથી આ બીજો ભાગ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ બીજા ભાગમાં તદ્દન નવીન દૃષ્ટિએ રજૂ કરવામાં આવી છે. આ વિભાગમાં (૧) પંચસંગત પ્રકરણ સાર્થ, (૨) હોપચાગરગ્રંથસિમ્બન સાર્થ, (૩) પુદ્ગલપરાવર્ત પ્રકરણ સદીક, (૪) મમ્યક્ત્વરત્ન પ્રકરણ સદીક, (૫) છતાભિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણ સાર્થ. આ પાંચ પ્રકરણોનો સંગ્રાહેષ કરવામાં આવ્યો છે ક્રિમત ૦-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૨-૦.

મુદ્રક : સાદ શુભાચર્ય હસ્તુસાર્થ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ—આવનગર

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानरतिः कार्या ।

पृष्ठ ६ ओ

पृष्ठ ५७ अ

भार्गशीर्ष

वि.म.स.व. १९८८

वी.म.स.व. १९८८

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

वायव्य

હિતશિક્ષા અષ્ટક

(હરિગીત છંદ)

હે છવ ! સાધન લોગના વળી કામના કષ્ટે મળે,
 દે દુઃખકરો પુનઃ લોગવતાં ન હર્મિતિ તુજ ટળે;
 શક્તિ નથી એ સહન કરવા દુઃખને તો તેહને,
 ચાહીશ ના કદિ સ્વપ્નમાં પણ એમ પામીશ શર્મને. ૧

શબં મિત્ર સામું જોલનારા રનોકરોના સંગથી,
 અધમ નારી સર્પથી વિકરાલ પદરના વાસથી;
 મૃત્યુ જરૂર હોવે જ તેથી છોડ એ અટ પાંચને,
 ચિત્તે ધરી પ્રભુ વીરના હિતવચન આદર ધર્મને. ૨

રાજા શિકારી આડિયા તિમ વ્યૂતસંગી પધાંગીના,
 માંસ વેચે તેહનો તિમ જ્યારે નેતર સિપાઈના;
 સંગનો પરિહાર કરતા શુદ્ધ વર્તન રાખીએ,
 કુળ પ્રમાણે હોય વર્તન મુકુળ સંગે મહાસીએ. ૩

ગાય દિગ્ગજ્યોર વેશ્યા પાલક દુર્જન વેદ્ય એ,
 તિમ પરોણા અન્ય દુઃખ નહિ બાલુનારા આ નવે;
 વેદ્યા વ્યાધિરો વાદ્ય વેશ્યાનર વ્યસન પદમ પાંચાઆ,
 વધતા વકારો દુઃખ આપે છોડનાર મુખી ધયા. ૪

સોનાર જહર દગ્ગજ્યોર વેશ્યા પાલક પાશાનો વળી,
 માંકડ અને કછુર ગિલાડી એહ ત્રલુનો પણ વળી;
 વિશ્વાસ કરને ના દશેનો આ જ રીતિ વિષુધની,
 દગલબાણ જોળખી ન કરીશ સંગતિ કપટીની. ૫

આદિ કરતા નીચ કૃતિની ગણુ વિરોધ જગાવતા,
 ભલવંતની સ્પર્ધા કરતા સી પ્રતીતિ રાખતા;
 વગર મોતે મરણ હોવે ચાર વાનાં ચિત્તમાં,
 યાદ રાખી ઉચિત કાર્ય કરી રહેવું હૃદયમાં. ૬

સ્વપ્ન સાથે સંપે રાખો સાથ બહિ સ્પર્ધા તને,
 નારીનો પરિચય તણ ચેલી નિરંતર ચાલને;
 દાન ઉત્તમ વેણુવાણું જ્ઞાન મહદીન શૌર્ય એ,
 ખતિવાણું દાનવાણું દ્રવ્ય હિતકર ચાર એ. ૭

હે અનંતી શક્તિ તારી તે છતાં મોહિ કરી,
 રંક રાઈ ચારે દિશામાં આયડે કિમ ફરી ફરી ?
 સૂરવાળી સાંભળીને મોદ જુગમ દડાવીએ,
 નેગિસૂરિ પદ પદરને આત્મશુદ્ધિ પામીએ. ૮

આ. શ્રી વિનયપદ્મસૂરિ

હિતકારી અક્ષરમાળા.

આજનું નૂતન વર્ષ. વીરસંવત ૨૪૬૮, વિ.સં. ૧૯૯૮નું બિગતું પ્રભાત દરેકને સુખાકારી, નિરાંતી અને સંપત્તિવાળું નિવડે, તેમજ દરેક જગ્યાએ કલહના ખીજ દબાય અને શાન્તિ શાન્તિ ફેલાય. દરેક વ્યક્તિમાં અસ્પર્શ રહેવાનું ઝરણું વહે, ધર્મની જાગૃતિ થાય, દેશની પરાધીનતા ટળે, અહિંસાનાં ઔરજ (ભાવ) વધતા રહે અને પશુપક્ષીથી માંડી મનુષ્ય માત્ર સુખી રહેવાની ભાવના જાગૃત થાય. તે જ ઇચ્છા હો.

કા

કામ કરવામાં બળવાન બને અને જે કાર્યને હાથમાં લેયો તે કાર્ય પૂરું કરવાની ઉત્કંઠા રાખે, વળી જે નવું કાર્ય શરૂ કરે તે પહેલાં તેના આગળપાછળનો પૂરો વિચાર કર્યા પછી શરૂ કરે જેથી પશ્ચાત્તાપ કરવો ન પડે અને કાર્ય સિદ્ધ થાય.

લા

લાટકી લોકો બિચારા નિર્દોષ પશુ ઉપર છરા ફેરવી પોતે કૃતમ્મ બને છે, વળી તેના હિંમમાં દયાનો વામ હોતો નથી. તેવી જ રીતે ધનિક માણસો, ગરીબો ઉપર અને તેની સ્થિતિ ઉપર નજર નહીં કરતાં તેના પર કામ અને કંઠજના બોળ નાખી લોકી ચુસવાની વૃત્તિ રાખી હાડપિંજર જેવા બનાવી છે જે જેથી તેવી વ્યક્તિમાં પશુ દયાનો અંશ જણાતો નથી, માટે ગરીબ ઉપર લુલ્લમ નહીં કરતા દયાભાવ રાખો !

મા

મામ જતી વખતે બાધું જેમ ઉપયોગી છે અને તેની જરૂર છે તેમ આ દેહ છોડી લાંબી વાટે મર્તા બાધાની જરૂર પડે માટે આત્મસાધન કરી પુન્યરૂપી બાધું મેળવે, અને તે એવું ઉપયોગી નીવડે કે જે તમારા નવા ભવમાં સાથે આવશે અને તમને ક્ષુધા-તૃપ્તાના દુઃખથી પીડાતા અટકાવશે.

યા

યા કોઈ પણ હથિયારવતી બીજાએ ઉપર ધા કરવો જેવા કે:-તલવાર, ખરબી, બાણ વિગેરેના ધા તે જેમ સામા માણસને વાગવાથી દુઃખરૂપ થાય છે અને પ્રાણ પશુ હરે છે તેવી જ રીતે વચનરૂપી ધાથી બીજાને દુઃખ ઉપજવવું તે તેના કરતાં પણ વસતું છે, કારણ કે વચનરૂપી ધા માણસોના કાંઈને વિધી જીવનભર શૂંચ બનાવે છે, બીજા હથિયારના ધા રૂઝવાના ઉપાયો મળે છે પણ વચનરૂપી ત્રીજા બાળુનો ધા જિંદગી પર્યંત રૂઝાતા નથી માટે કોઈને પણ કટુ વચન કહી દુઃખવશો નહો.

લા

લાલાક માણસ હોય તે દરેક કામને પહોંચી વળી કાર્યને સિદ્ધ કરે છે. વળી સાચી વ્યક્તિને આજી પશુ શકે છે, પોતાની આજ્ઞાકીયી તે પૂજ્ય પશુ છે અને દરેક રીતે વાહ વાહના પોકાર મતા પશુ સંભળાય છે, પરંતુ તે આજ્ઞાકી ખાલી આ મસારમાં ચર્મ મહુવાળા પાસે માલવાની કે જેને ખરું જ્ઞાન ન હોય. જે ધર્મને ઉત્તરવામાં આજ્ઞાકી કરે,

અનશન કૃત્યું હતું. એ રીતે જેમને સિદ્ધિપદનો સંગ પ્રાપ્ત થયો એટલે જેઓ મોક્ષપદને પામ્યા તે શ્રી જાતમસ્ત્રવામીને હું વંદન કરું છું ॥ ૨૩ ॥

લુદ્ધી સદ્ગતિ હોય છે. તેમજ એ ત્રણ મરણમાં પહેલું મરણ જયન્ત્ય, ખીલું મરણ મધ્યમ અને ત્રીજું પાદપોષગમ મરણ ઉત્કૃષ્ટ ગણાય છે.

વળી એ ત્રણ પ્રકારનાં મરણ સાધુને હોય છે, સાધ્વીને તો પહેલું ભક્તપરિણા મરણ એક જ હોય છે. કહ્યું છે કે—

સદ્ધા વિ અ ભજ્જાઓ, સદ્ધેવિય પદમસંઘયણવજ્જા ।

સદ્ધેવિ દેસવિરયા, પચ્ચક્કાણેણ ઉ મરંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સર્વે આર્યાઓ-સાધ્વીઓ, તથા સર્વે પ્રથમ સંઘયણ સિવાયના શેષ પાંચ સંઘયણવાળા છવો અને સર્વે દેશવિરતિવંત શ્રાવકો તે પહેલા પ્રત્યાખ્યાન મરણવડે જ મરણ પામે છે (એટલે પહેલા ભક્તપરિણા મરણવડે જ મરણ પામે છે).

અર્થ : “પચ્ચક્કાણેણ=પ્રત્યાખ્યાનવડે” એ પદ્ધતી ભક્તપરિણા મરણ જાણવું. સાધ્વીને ઇગિતમરણ અને પાદપોષગમ મરણનો નિષેધ હોવાથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે ભક્તપરિણા મરણથી ઇગિત મરણ વિશેષ ધૈર્યવાળાને જ હોય છે, તેમ જ ભક્તપરિણા મરણ છએ સંઘયણવાળાને હોય છે અને ઇગિત તથા પાદપોષગમ મરણ ફક્ત પહેલા સંઘયણવાળાને જ હોય છે. તેથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે—ભક્તપરિણાની અપેક્ષાએ ઇગિત ને પાદપોષગમ મરણ અનુક્રમે વિશેષ વિશેષતર ધૈર્યવાળાને હોય છે. વળી એમાં એ પાદપોષગમ મરણ તો ત્યારે વય પરિપક્વ થાય ત્યારે દેવશુરને નમસ્કાર કરીને, શુરુતી આદા લઇને દેવશુર પાસે જ અનશન મહણ કરીને (ત્યારે આદારના ત્યાગવું પ્રત્યાખ્યાન લઇને) પર્વતની શુદ્ધ આદિ જેવા એકાન્ત નિર્ગર્ભ સ્થળમાં તસહ્યવ અને સ્થાવરજીવ રહિત શુદ્ધ ભૂમિમાં વૃક્ષની માફક આંખના પલકારા જેવી શરીરની અદ્ય દિવાથી પણ રહિત યદને, કોઈ પણ પ્રકારની શારીરિક શુશ્રૂષા (સમારણા-સેવા) રહિત યદને અનશન લીધા પહેલાં જેવા આકારે શરીર રહ્યું હોય તેવા જ આકારે નિમજ્જ રહીને, પ્રાણાન્ત સુધી શુભ ધ્યાનમાં રહીને મરણ પામે. એ પ્રમાણે અત્યન્ત ધૈર્યવાળા મુનિને જ આ પાદપોષગમ નામનું ત્રીજું મરણ હોય છે. આ આગતમાં કહ્યું છે કે—

પદમમિ અ સંઘયણે, વટ્ઠંતો સેલકુદ્ધસામાણો ।

તેસિ પિ ય સુચ્છેજો, ચઝદસપુચ્ચીપ સુચ્છેર ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે પ્રથમ સંઘયણમાં વર્તતા હોય અને જે મુનિઓ પર્વતના કૂટ સમાન (ગિરિના શિખરવત) નિશ્ચલ હોય, (એટલે જે મુનિઓ પાદપોષગમ અનશનવડે મરણ સાધી શકતા હોય) તેવા મુનિઓને માટે પણ ચોદપૂર્વાઓના વિચ્છેદ સાથે એ અનશનનો વિચ્છેદ થાય છે. અર્થિ તાત્પર્ય એ છે કે ચોદપૂર્વના વિચ્છેદ સાથે પાદપોષગમના અનશનનો પણ વિચ્છેદ થયો છે.

ઉપર કહેલાં ત્રણે અનશનો નિર્વાયાનપણામાં સંલેખનાપૂર્વક જ કરવામાં આવે છે,

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રભાવ-વિગેરે ૬ ગાથામાં જણાવે છે—

અમરણરિંદા ણિચં, જં પ્રણમંતિ પ્પહાણપ્પણપયં ।

સો સિરિગોયમસામી, સંયગિહે મંગલં કુજા ॥ ૨૪ ॥

દેવો, મનુષ્યો તથા દેવેન્દ્રો અને અકલ્પતી આદિ નરેન્દ્રો જે શ્રેષ્ઠ પુણ્યના સ્થાનરૂપ શ્રી ગૌતમસ્વામીને હંમેશા નમસ્કાર કરે છે તે શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તનની ખાણુ જેવા શ્રી સંઘના ઘરેઘરમાં શુભ મંગળખાણાનો વિસ્તાર કરે ॥ ૨૪ ॥

સુગમહિયનામધિજ્ઞા, આયરિયા જોગસુદ્ધિદિત્તિહરા ।

નામં જસસ પસરયં, જ્ઞાઅંતિ લહંતિ સચસુહં ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—અતિ ઉત્તમ પ્રકારે જેમનું નામ અહણુ કરવા યોગ્ય છે એટલે સ્મરણુ કરવા યોગ્ય છે, તથા જેઓ યોગશુદ્ધિથી પ્રકટ થયેલી કાન્તિને ધારણ કરનારા એટલે મન, વચન, કાયાના યોગની વિશુદ્ધિથી મહાતેજે ઝળહળે છે, એવા તે આચાર્યો જે શ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રશસ્ત નામનું એટલે શ્રીગૌતમાય નમઃ એ શુભ નામ-મંત્રનું સદા ધ્યાન-સ્મરણુ કરે છે, તે પરિણામે સત્ય સુખને પામે છે, એટલે શાશ્વત, અવિચળ, અરોગ ઇત્યાદિ સદ્વિશેષણોવાળા મોક્ષસુખને અથવા આત્માના સ્વાભાવિક સુખને પામે છે ॥ ૨૫ ॥

તં નસ્થિ ભુવણમજ્જે, સિજ્ઞિજ્ઞા જં ન ગોયમસ્સરણા ।

સિરિગોયમમપ્પમવા, પ્પણકપાવા સરંતિ ણરા ॥ ૨૬ ॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણ ભુવનમાં અથવા ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિસ્થલોક એ ત્રણ લોકમાં એવી કોઈ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ નથી કે જે શ્રી ગૌતમસ્વામીના નામના સ્મરણુથી સિદ્ધ ન થાય, અર્થાત્ શ્રી ગૌતમસ્વામીના સ્મરણુથી સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, અને જે ભાગ્યશાળી લબ્ધિ છવો અદ્ય લવ્વવાળા હોય છે એટલે જેઓ મોક્ષસુખને યોગ કાળમાં પામવાના હોય છે, તેમજ જેઓનાં પાપ નાશ પામ્યાં હોય છે એવા પાપ રહિત છવો જ શ્રી ગૌતમસ્વામીના નામનું સ્મરણુ કરી શકે છે, પરંતુ ઘણા લવોમાં ભ્રમણુ કરનારા અતિ પાપકર્મના ઉદયવાળા પુદ્ગલોનાં છવો શ્રી ગૌતમસ્વામીના પવિત્ર નામનું સ્મરણુ પણ કરી શકતા નથી ॥ ૨૬ ॥

નહિતર આર્તધ્યાન યવાનો સંભવ છે, અને જે આર્તધ્યાન યાય તો સદ્ગતિને બદલે દુર્ગતિ થાય માટે અકસ્માત પ્રસંગ ન ઉપજવારૂપ નિર્વાધાતપણું હોય તો જ એ ત્રણ અનરૂપો સંલેખનાપૂર્વક બની શકે છે. અને અકસ્માતથી એટલે વીગળા, પર્વત (મહા-શિલા), ભીંત વિગેરે પડવાથી અથવા સર્પાદિકના ઉપદ્રવથી અણુધાર્યો મૃત્યુનો પ્રસંગ આવે તો સંલેખના વિધિ વિના પણ એ અનરૂપ સર્પ શકાય છે. અને એ અનરૂપોથી ઘણા કર્મની વિશેષ નિર્ગંથ થાય છે.

તાવસપારણપાયસ-પ્પયાણસત્તં સુવણ્ણકયકમલે ।

સીહાસણે નિસણ્ણં, વંદે ગુરુગોયમં વિહિણાં ॥ ૨૭ ॥

જે શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ શ્રી આઠાપદ પર્વત ઉપર ચઢતી વખતે જેઓ ત્યાં તપશ્ચર્યા કરતા હતા અને પર્વત ઉપર ચઢવાને અશક્ત હતા તે ૧૫૦૦ તાપસોને પ્રતિબોધ પમાડી દીક્ષા આપી અક્ષીણમહાનસ લગ્ધિવડે ક્ષીરતું પારણું કરાવ્યું. આ રીતે દીક્ષાદ્રુપ પથ્ય-હિતકારી અન્ન આપવાને સમર્થ, અથવા તાપસોને પારણામાં ખીરદ્રુપ પથ્યને દેનારા અને યોનાના ક્રમણ ઉપર સ્થાપેલ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા એવા ગૌતમશુરને હું વિધિપૂર્વક વંદન કરું છું ॥ ૨૭ ॥

ષાસવસેવિયચરણં, છત્તત્તયચામરાહકયસોહં ।

જેણં સુરુક્કલાઈ, પરાજિયા સપ્પહાવેણં ॥ ૨૮ ॥

તં ગુરુગોયમસામિં, અચંતિ ણમંતિ લદ્દપુણ્ણમરા ।

સયડસસો ય તેસિં, ચિત્તથો ગોયમો જેસિં ॥ ૨૯ ॥

તથા ચોસઠં ઇન્દ્રોએ જેમના ચરણક્રમણની સેવા કરી છે, તથા દેવોએ ત્રણ છત્ર અને બે ચામરવડે જેમની શોભા કરેલી છે, તેમજ જેમણે પોતાના આત્મિક પ્રભાવવડે લબ્ય જીવોને અભયદાન, જ્ઞાનદાન વિગેરે દાન આપવાના પ્રયત્ન કર્યા હતા, કામકુંભ, સુરલતા વિગેરેને પણ પરાજિત કર્યા છે, એટલે કલ્પવૃક્ષ વિગેરેથી અપાતા દાન કરતાં અતિ ઉત્તમ લોકોત્તર-મહાકલ્યાણકારી મોક્ષસાધનાદિને દેનારા એવા તે ગૌતમસ્વામીને અતિ પુણ્યશાળી જીવો જ પૂજે છે અને નમસ્કાર કરે છે, વળી ગારી રીતે જે પુણ્યશાળી લબ્ય જીવોના હૃદયમાં ગૌતમસ્વામી વાસ કરી રહેલ છે, એટલે જે લબ્ય જીવોનું ચિત્ત શ્રી ગૌતમસ્વામીના સ્મરણમાં અહોનિશ લાગ્યું છે તે પુણ્યશાળી જીવોને સદાકાળ ઉત્સવ અને આનંદ વર્તે છે ॥ ૨૮-૨૯ ॥

આ સ્તોત્રની રચનાના સંવત વિગેરે જણાવે છે—

જુમ્મણિહિગ્ગહસોમ-પ્પમિદ્દ વરિસેઽન્નમદ્વવમાસે ।

સિયપંચમિદુવારે, પુણ્ણે સિરિરાયનયરમ્મિ ॥ ૩૦ ॥

સિરિગોયમપહુપુણં, ગુરુવરસિરિણેમિદ્ધરિસીસેણં ।

પડમેનાયરિણં, વિહિયં ધ્મમણંતુ મહ્વયણા ॥ ૩૧ ॥

જુમ્મ (૨) નિધિ (૯) ત્રહ્ (૯) ચંદ્ર (૧) પ્રભાવ વર્ષે એટલે ૧૯૬૨ ના વિક્રમ સંવતમાં બીજા ભાદ્રપદ માસમાં (આ વર્ષે બે ભાદ્રપદ માસ હતા તેમાં પહેલો અધિક ભાદ્રપદ છોડીને બીજા ભાદ્રપદ માસમાં) શુદ્ધ પાંચમ ને સોમવારના

યવિત્ર દિવસે શ્રી રાજનગરમાં (અમદાવાદ શહેરમાં) ચોમાસુ રહીને પરમ પૂજ્ય ગુરુવર્ય જ્ઞેનાચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરના શિષ્ય મેં શ્રી વિજયપદ્મસૂરિએ આ શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રભુનું પ્રાકૃત લોભવાણું સ્તોત્ર જનાવ્યું, તેને હે લબ્ય જનો ! તમે લણો, ગણો અને તેથી આત્મિક લાલ સંપાદન કરો. ॥ ૩૦-૩૧ ॥

આ સ્તોત્ર રચવાનું પ્રયોજન—

લચ્છીપ્પહપઢળદ્દં, રચણા યુગસ્ત મવમદયરા ।

પઢળાડડયણ્ણમાવા, સવેસિં સવ્વજો સુહયા ॥ ૩૨ ॥

લબ્ય જીવેનું કલ્યાણ કરનારી આ સ્તોત્રની રચના મેં મારા શિષ્ય શ્રી લક્ષ્મી-પ્રભવિજયજીને લણવાગણવાને અર્થે કરી છે, અને એ રચના એટલે આ શ્રી ગૌતમ-સ્વામી સ્તોત્રની રચના:લણવાથી (અર્થાત્ આ સ્તોત્ર લણવાથી) અને સાલપવાથી (તેમજ ઉપલક્ષણપડે આ સ્તોત્રનું પરાવર્તન કરવાથી અને તેનું તત્ત્વ વિચારવાથી પ્રણ) સર્વ જીવેને સર્વ પ્રકારનું સુખ આપનારી છે; માટે હે લબ્ય જીવો ! તમે આ શ્રી ગૌતમસ્વામીનું સ્તોત્ર નિત્ય લણો, ગણો, સાંભળો અને યાદ કરો ॥ ૩૨ ॥

॥ इति श्री गौतमस्वामिस्तोत्रं स्पष्टार्थसमेतं समाप्तं ॥

આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

પાંચ પ્રસ્થાન

શ્રીમદ્ગૌતમસ્વામી ઉપાધ્યાયકૃત નવપદજીની પૂજમાં આચાર્યપદની પૂજમા છેલ્લી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—

ધ્યાતા આચારજ સલા, મહામંત્ર શુલ ધ્યાની રે;

પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણી રે. મહાવીર૦

આ ગાથાના અર્થમાં પાંચ પ્રસ્થાન વિષે નીચે પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરેલ છે—

પાંચ પ્રસ્થાન આ પ્રમાણે છે—૧ વિદ્યાપીઠ તે આર પદનો સુરિમંત્ર છે, તેના જાપને જપ્તો સતો—સાધના કરતો મતો કાઢી યુતનો જાણનાર થાય ૨ સૌભાગ્યપીઠ તે મંત્ર વિધિપૂર્વક આગધવાથી સર્વ લોકને વલ્લભ અને આદેયવચની હોય. ૩ લક્ષ્મીપીઠ તે મંત્ર આગધવાથી રાખદિક વશ થાય અને મહામહિમા થાય. ૪ મંત્રરાજપીઠ તે મંત્ર આગધવાથી સર્વ ઉપદ્રવ રહિતપણું થાય; તેમજ કામજી, મોહન, વણીકરણાદિ શક્તિ પ્રાપ્ત થાય ૫ ગુરુરૂપીઠ તે મંત્ર આગધવાથી ઇશ્વારિકને માન્ય થાય અને ગૌતમશિક્ષકની જેમ અનેક લલિતવંત થાય.

* જાણજીવેના કિતને માટે કર્તાએ પોતે આ શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્રનો સ્પષ્ટાર્થ રાજનગરમાં વિ. સં. ૧૯૬૩ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ પુનમે લખ્યો હતો.

વીરવિલાસ

(૨)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૬૭ થી શરૂ)

૨. ચેતન ચતુર થઈ ચૂક્યો.^૧

દરેક ગાયને છેડે પુનરાવર્તન કરવાના આ ટેકના વાક્યમાં ભારે ચમત્કાર દેખાય છે. ચેતન પોતે બહુ ચતુર છે, ભારે કાબેલ છે, મહાવિચક્ષુ છે અને તેવો હોવા છતાં એ ચૂક્યો છે, ચૂકતો આવ્યો છે અને અત્યારે પણ ચૂકી રહ્યો છે.

એનામાં સમજણ જરા છે, એ સાચો માર્ગ જાણે છે, એ પોતાના પ્રગતિ માર્ગે જઈ શકે છે તે બરાબર સમજે છે; કારણ કે એને દુનિયાનો અનુભવ થયો છે, બાળુ બાળુ શું ચાલે છે અને તેનાં પરિણામ કેવાં થાય છે તે તે જોઈ રહ્યો છે અને છતાં તે એવી જ ભૂલો કરે છે, એવા જ વિભાવમાં પડી જાય છે, એવા જ પરભાવમાં એકરસ થઈ જાય છે અને સંસારમાં સરતો જાય છે, જીંડો જીતરતો જાય છે અને વધારે ગૂંચવાતો જાય છે.

એક બાળુ એની સમજણ જોઈએ ત્યારે સાનંદાશ્ચર્ય થાય છે. એ વાત કરશે તો સાતમા ને તેરમા ગુણસ્થાનકની કરશે, એ સંસારની અનિચ્છતા સંબંધી વાતો કરશે તો બરાબર બંધબેસતા દાખલાઓ આપશે, એ પરભાવ સ્વભાવની વાતો કરશે તો એમાં વિચારસ્પષ્ટતા પણ ઘણી વાર એવામાં આવશે અને છતાં એ ત્યારે વર્તન કરવા બેસશે ત્યારે જાણે એ કોઈ અનેરો જ જીવડો હોય, જાણે એને અગાઉ કરેલી એની સમજણ, વિચારણા કે ચર્ચા વાર્તા સાથે કોઈ સંબંધ જ ન હોય એવી રીતે એ વર્તશે. આ ચિત્રવિચિત્ર લાગે તેવું છે, છતાં સત્ય છે.

સમજણ સંબંધમાં બહોળતાએ પ્રાણી જાણે છે કે આ ધરખાર મૂકી જવાનું થાય ત્યારે કોઈ વસ્તુ સાથે લઈ જવાની નથી, વાડી બગીચા, ધનમાલ્ય, સ્ત્રી, પુત્ર સર્વ અહીં રહી જવાના છે અને એમાંથી એક કોડી પણ સાથે આવનાર નથી, છતાં એનો ધન પરનો મોહ જોયો હોય તો એનો સમજણ અને એના વર્તન વચ્ચે મેળ જણાશે નહિ. બે ચાર આનાની લેવડદેવડમાં કે ચાર ઈંચ જમીનના ગ્રગડામાં એ એવો એકરસ થઈ જશે કે એ વસ્તુ મૂકી જવાની છે એવી એ વાતો કરતો હતો કે એનો હિપ્પેસ આપતો કે સ્વીકારતો હતો—તેની સાથે એનો કોઈ મેળ ખાશે (જોસશે) નહિ. એ કોઈની સાથે વેર બાંધશે કે અંટસ માંડશે ત્યારે એને આ સર્વ—નામ, કામ અને વૈભવ મૂકી જવાનો છે એવો એનામાં આભાસ પણ જણાશે નહિ. એના સ્વજનનું મરણ થશે ત્યારે એ મોટેથી રડવા બેસશે તે વખતે સંસારની અનિચ્છતાની પોતે કરેલી વાતો વિમરો જશે. અને જાણે એ વાતો કરનારને અને પોતે મૂકનાર(પોતા)ને કોઈ જ સંબંધ નહોતો અને નથી એવું દેખાડશે.

આખી દુનિયાને ઊંચત્રપાચત્ર કરનાર અને મોટી ગડમથવ કરનારની વાત આપણે બાળુ પર રાખીએ, પણ સામાન્ય પ્રવાદમાં મથનારા પ્રાકૃત પ્રાણીઓનાં વર્તન જરા

^૧ ચાસડ પ્રકાશી પૂજમા યોગા દિવચની મોહનીય કર્મની પૂજની પ્રથમ જળપૂજની ટક.

અલગ થઈ, જરા દુનિયાના સામાન્ય પ્રવાહથી હાંચા જઈ વિચારીએ છીએ ત્યારે ધણી વાર લાગે છે કે પ્રાણી સ્વ અને પરની ગમે તેટલી વાતો કરે, એ બોલે કે વિચારે કે શરીર પણ પર છે અને ધરખાર પણ પર છે, પણ ત્યારે વર્તાવ કરવા બેસે છે ત્યારે એ વાત વિસરી જાય છે અને જાણે ધરખાર કદિ છોડવાં નથી કે વસ્તુની માલેફી મૂકવી નથી એ રીતે જાણે પોતાના શાશ્વત હક્ક તે માનતો હોય એમ દેખાય છે. ધરખારને ધર્મશાળા સમજવાની વાતો કીક છે, પણ પારોશી સાથે પાણીનાં નળનાં કે લાગવી જોતના કચવા થાય ત્યારે એની ખટખટ કે મનની દશાનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો એનું વાતોનું આતુર્ય અને વર્તનની વિચિત્રતા વચ્ચેનો બેદ તારે વિચિત્ર જણાય છે.

આ તો સ્થૂળ વાતો થઈ. માનસિક ક્ષેત્રમાં એ પારકો-દ્રોહ કરવા બેસે, પરદારમાં મંડાય, પોતાનાં નાનાં કાર્યોની પ્રશંસા કરવા માડે, પોતાના કુળ કે જ્ઞાતિની મોટાઈની વાતો કરતો હોય, નાની નાતોની પોલાઈ કે પટેલોની આઝાઈની વાતો કરતો હોય, પોતાનું કામ સાધવા અનેક કાવતરા રચતો હોય કે કોઠાડો યોજતો હોય, સમાજ કે સંસ્થામાં પોતાને નાનકડો હોલો મળ્યો હોય તેને જળવવા અથવા તેને મેળવવા માટે અનેક આક્રમણના માર્ગોની રચના કરતા હોય ત્યારે એને જોયો હોય તો તેની નાનકડી દુનિયામાં માનેલી સંપૂર્ણતા, શાશ્વતતા અને રિશ્તતાની સાથે એણે વિચારેલ અનિત્યભાવ કે અન્યત્વ-ભાવનો મેળ જરાપણ ખાતો નથી એમ લાગ્યા વગર નહિ રહે, એ પરદારમાં રખડતો હોય, કે એના શરીર પર બાધિ થયા હોય, એ દંભ કરતો હોય કે માયાના કારસ્તાન વિચારતો હોય, એ પોતાના ચાર દોઢિયાના લાલ ખાતર સામાને હળવે રૂપિયાનું તુકશાન કરવામાં પાછું વાળીને જતો ન હોય કે અજિમાનની પોપણ ખાતર વિવેક વગર લાખોનું દાન કરતો હોય-આવા આવા અનેક પ્રકારનાં વર્તન અને તેના આતુર્ય સાથે મેળ ખાય છે ? ખાતો હોય એવું લાગે છે ?

અને એની ચતુરાઈમાં તો વધી જ નથી. એ દ્રવ્યાનુયોગના સ્વરૂપની વાતો કરે તો પરમાણુ સુધી પહોંચી જશે અને સૂક્ષ્મ ભાવોને વિચારે, નીતિનાં ક્ષેત્રમાં તો ફરજ, સત્ય, પ્રમાણિકતા આદિ વિષયો પર અરબલિત વિચારો જતાવશે. પણ વાત ત્યાંજ અટકે છે. સાતમા ને બારમા ગુણસ્થાનકની વાતો કરવી અને પોતાનું ઠેકાણું કાંઈ હોય નહિ. એનો જખરો વિસંવાદ છે, પણ એ છે અને પગ તરફ કે હાથ તરફ જોવાથી સહજમાં સમજાય તેવો છે. સાચી વાત શું છે ? એ જણ્યા સમજ્યા પછી તેના સંબંધમાં આ રિયલિટી રહે, ત્યારે પછી તદ્દન અધ્યત્મની કે લગભગ અત્માનીની રી દશા હોય ? લગભગ દરેક પ્રાણી પોતાનું હિત ક્યાં છે અને કેમ મળે એ જાણે છે, કાષ્ટ બાધે ભરમે જાણે છે અને કોઈ પૃથક્કરણપૂર્વકની સ્ફુરતા સાથે જાણે છે અને એટલા પૂરતો દરેક પ્રાણી ચતુર છે છતાં એનું વર્તન અવલોકીએ તો જાણે એને અદ્યતી કદી મરવું જ નથી, જાણે હકીકત વિચારણા અને વર્તન સાથે કાંઈ સંબંધ જ નહોતો અને નથી એવું દેખાય છે. એમાં સ્વસ્થ શું છે ? એવા ધાર કે મેળ વગરના જીવનનો વ્યવહાર કેય થાય છે ? એ સચવવા આ મહાન સત્તમાં ક્યન છે કે પ્રાણી પોતે ચતુર હોય છતાં ચૂક્યો છે, ભૂલ્યો છે, ખોટો છે આકે રસ્તે ચડી ગયો છે.

એના વર્તનનો વિચાર કરીએ ત્યારે તેની ચતુરાઈની આડી દિવાલો ખડી થઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે, એને કષાયો અંદર હળાહળ ભરેલા હોય છે, એને પર્નિદા કરતાં કે કેાઈની સાચી ખોટી વાતો કરતાં જાણે જરા ક્ષોભ પણ થતો નથી, અન્યનો ઇતિહાસ કે માનસિક પ્રવાહ જરાપણ ન જાણુવા છતાં એના મનમાં આ હેતુ હશે કે તે હશે એમ કહી નાખતાં જરાપણ સંકેત થતો નથી અને એ ત્યારે કૌભાંડ રચવા માટે છે કે ખટપટ કરે છે ત્યારે જાણે એને અહીંથી કદિ જુલું નથી એવી એની માનસરચના હોય છે. એની ચાલમાં, એના સિદ્ધાંતસ્થાપનમાં, એના વૈર વસાવવામાં, એના ખોટા દેખાવો કરવામાં, એની જીલ સલાવવાના પ્રયોગોમાં, એના ઇન્દ્રિયોના રસમાં-જ્યાં અપક્ષપાત અવલોકન કરવામાં આવે ત્યાં એની ચતુરાઈ અને વર્તન વચ્ચે મોટો તફાવત દેખાય છે. આ જાખત પર એતું લક્ષ્ય ખેંચવામાં આવે તો ગચાવ કરવા મંડી જશે, પણ એ મોટે ભાગે પોતાની શૂલ કળ નહિ કરે એ પ્રગતિવિરોધક ખીજી મોટી અગવડ છે.

આખા જીવનનો બાલ ભાવ કે અંતર વર્તન આ રીતે એતાં તેમાં મોટે ભાગે ચતુરાઈ અને વર્તન વચ્ચે મોટો ફરક દેખાય છે, એનો સુમેળ જામતો નથી અને બાહ્યવૃત્તિ અને ચેતન પ્રગતિ વચ્ચે જાણે ચેતનજી અથડાતાં-ફટાતાં હોય એવો વિચારવાનને ભાસ થાય છે. જેવું બીજને એને માટે લાગે છે, તેવું એને બીજ માટે લાગે છે. એ પરતી દયા ખાવા લાગે છે, પણ આત્મદયા એનામાં આવતી નથી અને પવન પ્રમાણે એ અથડાયા કરે છે. આવા મનુષ્યો ચેતન યદને જરૂર ચૂક્યા છે, ખોટો રસ્તો ઊતરી ગયા છે, પારકી દયા ચિંતવનામાં કે અન્યને માટે અભિપ્રાય આપવામાં પોતાની જાતને વિસરી ગયા છે અને આ માન માત્ર બારિક આત્મનિરીક્ષણ થાય તો જ સહે તેવી છે, પણ તે જરૂર છે એ વાનમાં શક નથી. ચતુરનું આ વર્તન ન હોય, અકલ્પવાનની આ અવસ્થા ન હોય, પોતાનું ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવાને સાચે માર્ગે વધનારના આવા દંઘધડા ન હોય.

૩. કરપી ભૂટે સંસારમાં રે!

આ ગદ્ડ દૂંડા વાક્યમા ધન-પૈસાનું તત્ત્વજ્ઞાન અત્યંત માર્મિક રીતે બતાવ્યું છે. કેટલાક માણસો હનરો લાખો કે કરોડો રૂપીઆ એકઠા કરે ત્યારે તેને ખ્યાલ હોતો નથી કે આ જુલું શા માટે કરે છે? પોતાને તો શર જાર આટો કે શાક ધી જોઈએ તેને માટે તો મોટા સંગ્રહની જરૂર નથી, એને રહેવા માટે ધરના ઘર મળે, મંદિરામાં કે ઘડપણમાં વાંધો ન આવે તે ખાતર હિતપ્રમગાં નિજાવ થાય એટલું ધન મળે, તો પણ મનજીઆઈના લોભનો છેડો આવતો નથી અને લાખોનાં લેખાં લખે જાય છે. એને ખાવાનું ઠેકાણું નહિ, સુવાની દુરસઃ નહિ, છોકરુંઓની કેાથે બેસી તેમને અનુભવનું જ્ઞાન આપવાનો અવકાશ નહિ, ધરીમાર આભવિચારખૂા કે અંતરનિરીક્ષણ કરવાનો સમય નહિ. એ તો ધમાધમમાં પ્રટા અને ગમે તે ધર્મશયે જરો ત્યાં પણ અસ્થિરતા અને દોડધામ એવી કરી મૂકી કે એમાં શાંતિ, વિચારખૂા કે એકામતને રચાવ જ ન હોય. એને પોતાને સંતતિ છે કે નહિ!

તે પણ જોવાનું નહિ, છોકરાં ન હોય, યવાની આશા ન હોય, વૃદ્ધ ઉમર યદ્ય ગર્ધ હોય; છતાં ધન પાછળની દોડાદોડ તો એથી ને એથી ચાલુ જ રહે છે અને વય વધતાં તેમાં વધારો જ થતો જાય છે. આમાં અર્થ એ છે કે હેતુ વગરની વાત બહુ છે એ તો અનેક વખત વિચાર્યું ગયું છે. છોકરાં સારાં હોય તો તેને માટે ધન એકદુનું કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે એથી આજસ અને મોજશોખને ઉત્તેજન મળે છે. અને મગજ કે શક્તિ વગરનાં છોકરાં હોય તો તે વારસો જળવી શકતા નથી. સદો, કોરટ, જુગાર, મોજશોખ અને ખરાબ વ્યસનોથી લાખોની મિલકત ગુમાવનાર નજરે જોઈએ છીએ. એટલે છોકરાની ખાતર સમૃદ્ધ કરવાની વાતમાં માલ નથી અને કોઈ પણ છોકરાએ લક્ષ્મી મૂકી જ્યાં માટે પાપનો આભાર માન્યો નથી. એ ઇતિહાસ અને અનુભવસિદ્ધ વાતને ધ્યાનમાં લેતાં જરૂરીઆત ઉપરાંતના સમૃદ્ધ માટેની પ્રવૃત્તિ અર્થવગરની છે એ પણ દીવા જેવું સ્પષ્ટ છે.

આ ઉપરાંત એક બીજી ખાસ મહત્વની વાત છે. કર્મી એટલે કૃપણ-કંજુસ-પોતાની પાસે આપવાની ચીજ હોય, આપી શકાય તેવી પોતાની શક્તિ હોય, લેનાર પાત્ર હોય, તેની જરૂરીઆત ધણી વધારે હોય, છતાં તેની પોતાની ઇચ્છા દાન આપવાની ન થાય એ 'કર્મી'નું નિશ્ચિત લક્ષણ છે. એની સમૃદ્ધવૃત્તિમાં પણ ભારે તકાવત હોય છે. એ પોતે ખાય પણ નહિ, બીજાને ખવડાવી શકે નહિ અને એની કૃપણતા એટલે સુધી હોય છે કે એ માણસને ભારે આપતિમાં કે મરણ સન્મુખ દેખે તો પણ પોતાની મોટી બચતમાંથી નજીવી રકમ પણ આપી શકે નહિ. દેશમાં મોટો ભૂકંપ થાય, જળપ્રલય થાય, દુકાળ પડે અથવા જનતાના ઉદ્ધારનાં કાર્ગો આવી પડે તેમાં તે પોતાનો હાથ ન જ લગાવે, પોતાની પાસે બીનઉપયોગી મોટી રકમ હોય અને ચાલુ આવક મોટી હોય છતાં એ કોઈ આપી ન શકે, ખાસ જરૂરી થરનાં પ્રસંગોમાં પણ અત્યંત કંજુસાર્થ કરે, પેટ ભરીને ખાય નહિ, ધરનાને ખાવા દે નહિ અને માત્ર કુદરતનો સપાટો આવે ત્યારે સમગ્ર દોહત મૂકી દઈ કાં તો ચાલ્યો જાય અથવા દરિદ્ર થઈ જાય. પણ એ કષ્ટિતા દારીની પેઠે પોતાને હાથે કોઈ વાપરી શકે નહિ અને અતે ધનની જે દસા સાર્વજનિક છે તે થાય ત્યારે વિમાસણમાં પડે.

રાત્રે ખાર વાગે ગાઢ અંધકારમાં નદીના પૂરમાં તણાઈ આવતાં લાકડાંને એકઠાં કરનાર મગ્ગણ શેઠ પોતે તો તેજ ને ચોખા જ ખાતો હતો. એણે કોઈને ગતી પાછ આપી નહિ, પોતે ખાંધું નહિ, અન્યને ખવડાવ્યું નહિ અને ઘરે હીરા માણેક જડેલો સોનાનો પોકિયો હતો. આ ધનનો અર્થ શો? આ ધનનો હેતુ શો? આવું ધન હોય તો પણ શું અને ન હોય તો પણ શું? 'કર્મી-કંજુસ' પાસે કોઈ ખરડો કે જાહેર કામની દીપ લઈને જતા તો અનેક બહાનાં કાઢશે. જનતા સુધી મળશે નહિ, મળશે તો છોકરાને પૂછવાનું બહાનું કાઢશે, જળવાન સ્થાન પર હશે તો કોઈ કરી બચાં ચકાવશે, 'આવાં આવાં લકરોં લાગ્યાં જ છે' એમ ટીકા કરશે અને જાણે પોતે એવા સેકડો કાળમાં પૈસા આપી આપીને યાદી ગયો હોય એમ દેખાડશે. જે સામે લેનાર મણમ જળવાન હોય તો પોતાની ગરીબી શરો, 'હાવ વેપારમાં દસ નથી, ઈન્કમટેક્સનું મોટું લકરું છે.' વિગેરે બહાનાં કાઢશે. કંજુસાર્ધની એટલી વાતો છે કે એનો પાર ન આવે. જે પથંગ ઉપર બેઠા બેઠા વાતો

કરતા હોય તેની નીચે સેંકડો ચાંદીની પાટ પડેલી દેખાતી હોય, છતાં એવા માણસો પોતાની અશક્તિ બતાવે અથવા ગળગળા થઈ જાય ત્યારે તો કૃપણતાની પરાકાષ્ટ જ સમજવી ! એ ખાચ નહિ, ખાઇ શકે નહિ, ખાવા જાય તો એને પચે પણ નહિ. એ તો મુંબઈ બેન્કના ભૈયાને સ્થાને હોઈ પોતાની લક્ષ્મીની ચોટી કર્મા કરે, પણ દીકરીની માફક એને ભોગવી શકે નહિ, માત્ર કરાળ કાળ કે ઝાટનો બેલીક આવે ત્યારે વાંદરાને પકડતી વખત ચાબખો મારે અને ગાગરની અંદરના બોગરી મુઠી છૂટી જાય તેવી એની દસા થાય છે. કંલુસની અનેક વાતો તો એવી ઘૂણા કરે તેવી હોય છે કે જે લખવા બેસી એનું વર્ણન કરવામાં પણ શોભા નથી. ટૂંકામાં એની પાસેના ધનનો કાંઈ અર્થ નથી. વ્યવહારથી એ દુઃખી છે અને આત્માની નજરે ભ્રેષ્ઠ એ તો તેને આત્મા છે કે નહિ ? એવી શંકા ઉદભવે તેવું તેનું વર્તન હોય છે. આવી જાતના જીવનમાં કાંઈ આનંદ નથી, ઉદાસ નથી, વિકાસ નથી અને પ્રગતિ નથી. એ શુષ્ક નિઃસાર કષ્ટકારી જીવનનો કશો અર્થ નથી. એનો જીવનકાળ નકામો છે અને મરણકાળ ખીલામણો છે, એના જીવનમાં યશ નથી અને મર્યા પછી તેની યાદી કે સ્મરણ રહેવાનું નથી.

આટલા માટે જ ૫. શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ કહે છે કે આવો કંલુસ માણસ ખૂડો છે. એવા માણસનું પ્રજાતના પહોરમાં કોઈ નામ પણ લેતું નથી. પ્રચલિત લોક-માન્યતા છે કે પ્રજાતમાં સારા, ઉદાર કે ચારિત્રશાળીનું નામ લીધું હોય તો આખો દિવસ આનંદમાં જાય છે, પણ કોઈ કંલુસ કાકાનું નામ લીધું હોય તો ખાવા પણ મળતું નથી. કદાચ ભૂલેચૂકે આવા સ્વાર્થી કંલુસનું નામ પ્રજાતમાં લેવાઈ જાય તો ખીબ લોકો ટેકે છે કે એનું નામ ક્યાં લીધું ? આવી રીતે છતે પૈસે એ જનસમાજમાં હડપૂત થાય છે, ધરના માણસો એને તિરસ્કારે છે અને અતે બખીલાઈથી એકઠું કરેલું સર્વ ધન અહીં મુકી જઈ ખાલી હાથે ચાલે જાય છે. જીવનમાં જેણે પરાપકાર કર્યો તેવું સાચું જીવન છે, ખાટી ખરી રીતે તો અસલની કહેવત છે કે ‘અવરાચ્યું તે ખાધું’ અને ‘ખાધું તે ખોયું.’ આ સાદી કહેવતમાં ધણું રહસ્ય સમાયેલું છે, પણ કંલુસને એ દર્શિમિન્દુ કદિ સાંપડતું નથી. અમુક વર્ષ પછી લક્ષ્મી તો જરૂર ચાલી જાય છે, એ સ્વભાવે ચપળ હોઈ એક ધરે લાંબો વખત રહેતી નથી, અને ધન ગયા પછી પરતાવો થાય એ નકામો છે, કડવો છે, નિષ્ફળ છે; માટે પોતે લક્ષ્મીને ખાચ કે ભોગવે નહિ, ધરનાને ખાવા ભોગવવા દે નહિ, જનસમાજ, ચાતિ કે કુટુંબને ઉપયોગમાં આવવા ન દે તેવા ધનપતિને સ્વપરની નજરે ખૂડો કહ્યો છે અને બ્યાજખી રીતે જ તેને ‘કરખીનું’ ઉપનામ આપ્યું છે.

કૃપણને મોટા ગેરલાભ તો એ થાય છે કે તે કૃપણપણને લાંબને ધર્મસ્થાનકે ગયા-આવવાનું તણ દે છે, તેથી તે ધર્મ પામતો નથી, ધર્મથી વિમુખ રહે છે અને પરભવમાં દુર્ગતિનું ભાગન થાય છે, માટે કૃપણપણ આસ તગ્તવા ચોગ્ય છે. કરકસર અને કંલુસાર્થ વચ્ચે મહદ્ અંતર છે. કરકસરના બહાના તથા કંલુસાર્થ કદી ન સેવવી કેમકે તેથી સુખાનંદાન જેવા લાભથી વંચિત થવાય છે; માટે આ રહસ્યને વિચારી કૃપણતાનો ત્યાગ જ કરવો. મૌખિક

૧૦૧ તપગચ્છનાં છ નામ ૧૦૧

નામ નિર્ગ્રંથ તે પ્રથમ એહનું કહ્યું, પ્રથમ અડપાટ લગે ગુરુ ગુણે સંબધું;
મંત્ર કોટી જપી નવમ પાટે યદા, તેહ કારણ થયું નામ કોટી તદા. ૧૯
પનરમે પાટ શ્રી ચંદ્રસૂરે કહ્યું, ચંદ્ર ગચ્છ નામ નિર્મળપણે વિસ્તર્યું;
સોળમે પાટ વનવાસ નિર્મળ મતિ, નામ વનવાસી સામંતમદ્રો યતિ. ૨૦
પાટ છત્રીશમે સર્વદેવાભિધા, સૂરિ વડગચ્છ તિહાં નામ શ્રવણે સુધા;
વડતળે સૂરિપદ આપીયું તે વતી, વળીય તમ બહુ ગુણ જેહવા ધ્યાયતિ. ૨૧
સૂરિ જગચંદ્ર જગ શમરસ ચંદ્રમા, જેહ ગુરુ પાટે ચઉ અધિક આળીશમા(૪૪);
તેહ પાંચું તપા નામ બહુ તપ કરી, પ્રગટ આઘાટપૂરિ વિજય કમળા વરી. ૨૨
એહ બટ નામ ગુણકાણુ તપગણુતણા, શુદ્ધ સદ્ગુણ ગુણરચણુ એહમાં ઘણા;
એહ અનુગત પરંપરા લણી સેવતા, જ્ઞાનયોગી વિષ્ણુધ પ્રગટ જગ દેવતા. ૨૩
[સીમં ૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન]

તપગચ્છના ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે છ નામ થયા છે.

૧. પ્રથમ નિર્ગ્રંથ ગચ્છ નામ સૌધર્મસ્વામીથી આઠ પાટ સુધી રહ્યું.
૨. બીજું કોટિક ગચ્છ નામ શ્રી સુસ્થિત ને સુપ્રતિભદ્રસૂરિએ સૂરિમંત્રનો કોટી વાર જપ કરવાથી થયું, તે નવમીથી ચૌદમી પાટ સુધી રહ્યું.
૩. ત્રીજું ચંદ્ર ગચ્છ નામ શ્રી ચંદ્રસૂરિથી થયું, તે પનરમી પાટે રહ્યું.
૪. ચોથું વનવાસી ગચ્છ નામ સામંતભદ્રસૂરિથી થયું, તે સોળમી પાટથી પાંત્રીશમી પાટ સુધી રહ્યું.
૫. પાંચમું વડ ગચ્છ નામ શ્રી સર્વદેવસૂરિથી થયું, તે છત્રીશમી પાટથી ત્રેતાળીશમી પાટ સુધી રહ્યું.
૬. છઠું તપગચ્છ નામ સુમાળીશમી પાટે જગચંદ્રસૂરિ મહાતપસ્વી થયા તેમનાથી પ્રસિદ્ધ થયું કે જે અત્યાર સુધી પ્રચલિત છે.

આ ગચ્છમાં શુદ્ધ સદ્ગુણા વિગેરે અનેક ગુણરત્નો રહેલા છે. એમાં અનુગત પરંપરા વર્તે છે અને તેને સેવનારા અનેક જ્ઞાનયોગી તેમજ વિષ્ણુધો (પડિતો) થયેલા છે. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત સીમંધરસ્વામીની સ્તુતિરૂપ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનની સોળમી ઢાળમાંથી આ છ ગાથાઓ લખ્ય જીવેને જાણવા જેવી જણાવાથી અહીં ઉદ્ધૃત કરી છે. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાય જેવા ખરેખરા પરીક્ષક અને ઉત્સર્ગ તથા અપ્વાદનો તેમજ નિશ્ચય તથા વ્યવહારના પૂર્ણ જ્ઞાતા મહાશયે સર્વ ગચ્છમાં તપગચ્છને જ પ્રમાણભૂત કહ્યો છે.

‘શાસ્ત્ર અનુસાર જે તવિ હું તાણીએ, નીતિ તપગચ્છની તે ભલી જાણીએ.’
આવું તેમનું વક્તવ્ય તે સ્તવનમાં જ છે.

૯૮ ખોલના અલ્પખણ્ડત્વમાં રખે ખોલ (૭૪ થી ૯૮)

અનંતા છે તેનું વિવરણ

શ્રી પત્રવણાસૂત્ર વિગેરેમાં આ ૯૮ ખોલ કહેવા છે, તેમાં પ્રથમ ખોલ સંખ્યાતાનો છે, બીજા ૭૨ ખોલ અસંખ્યાતાના છે, ત્યારપછીના ૨૫ ખોલ અનંતાના છે તે અહીં જતાવેલા છે. ૭૪ સૂક્ષ્મ નિગોદના શરીરો પર્યાપ્તા એ ૭૩ મે ખોલે છે તે કરતાં અલગ્ય જીવો અનંતશુણા (તે ચોથે અનંતે છે.)

૭૫ તે કરતાં સમક્રિતથી પ્રતિપાતિ જીવો અનંતશુણા (તે પાંચમે અનંતે છે.)

૭૬ તે કરતાં સિદ્ધના જીવો અનંતશુણા (તે પણ પાંચમે અનંતે છે.)

૭૭ તેથી બાહર વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તા જીવો અનંતશુણા (તે આઠમે અનંતે છે.)

૭૮ તેથી બાહર પર્યાપ્તા વિશેષાધિક (બાહર પૃથ્વીકાયાદિ ચાર પર્યાપ્તા ભજવાથી)

૭૯ તેથી બાહર વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાતશુણા (પર્યાપ્તાથી અપર્યાપ્તા અસંખ્યશુણા હોવાથી)

૮૦ તેથી બાહર અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૮૧ તેથી બાહર જીવ વિશેષાધિક (પર્યાપ્તા ભજવાથી)

૮૨ તેથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાતશુણા (બાહરથી સૂક્ષ્મતું ક્ષેત્ર ચૌદ રાજલોક પ્રમાણ અસંખ્યાતશુણા હોવાથી)

૮૩ તેથી સૂક્ષ્મ જીવ અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૮૪ તેથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તા સંખ્યાતશુણા (અપર્યાપ્તાથી પર્યાપ્તા સંખ્યાતશુણા હોવાથી)

૮૫ તેથી સૂક્ષ્મ જીવ પર્યાપ્તા વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૮૬ તેથી સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક (અપર્યાપ્તા ભજવાથી)

૮૭ તેથી અલગ્ય જીવો વિશેષાધિક (બાહરજીવો ભજવાથી)

૮૮ તેથી નિગોદના જીવ વિશેષાધિક (અલગ્ય ભજવાથી)

૮૯ તેથી વનસ્પતિકાય વિશેષાધિક (પ્રત્યેક વનસ્પતિ ભજવાથી)

૯૦ તેથી ચૈકેન્દ્રિય વિશેષાધિક (પૃથ્વીકાયાદિ ચાર ભજવાથી)

૯૧ તેથી તિર્થંચ જીવ વિશેષાધિક (ચિક્ષેન્દ્રિય ને તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય ભજવાથી)

૯૨ તેથી મિથ્યાત્વી વિશેષાધિક (ચારે ગતિના મિથ્યાત્વી ભેગા ભજવાથી)

૯૩ તેથી અવિરતિ જીવ વિશેષાધિક (બીજા, ત્રીજા ને ચોથા શુભ્રકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૪ તેથી સક્રિયાથી જીવો વિશેષાધિક (પાંચમાથી દશમા શુભ્રકાણા સુધીના જીવો ભજવાથી)

૯૫ તેથી છન્દસ્થ જીવ વિશેષાધિક (૧૧ મા ૧૨ મા શુભ્રકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૬ તેથી સ્ત્રયોગી જીવ વિશેષાધિક (૧૩ મા શુભ્રકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૭ તેથી ભવસ્થ જીવ વિશેષાધિક (ચૌદમા શુભ્રકાણાવાળા ભજવાથી)

૯૮ તેથી સર્વ જીવ વિશેષાધિક (સિદ્ધના જીવો ભજવાથી)

કુવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—મુનિરાજશ્રી દેવવિમળજી)

પ્રશ્ન ૧—મૂળનાયકની બે બાબતુ કાઉસગીયા હોય છે તેને પ્રધાન ગણી શકાય ?

ઉત્તર—મૂળનાયકના પરિકરમાં બે નાની પર્યંકાસનની પ્રતિમા અને બે કાયોત્સર્ગ મુદ્રાવાળી પ્રતિમા હોય છે તે ચારે મૂળનાયકજીના નામના તીર્થ-કરની જ સમજવી. એને પ્રધાનરૂપ કહેવાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨—શ્રાવકશ્રાવિકાને અંતસમયે કહેલ દ્રવ્યથી સ્વામીવાત્સલ્ય કરી શકાય ?

ઉત્તર—કહેનારે જે સ્વરૂપમાં કહેલ હોય—તેની જે ધારણા હોય તે પ્રમાણે તેના ઉપયોગ કરી શકાય. તદ્દન મોગમ રીતે શુભ નિમિત્તમાં વાપરવાનું કહેલ હોય તો ગમે તે શુભ કાર્યમાં વાપરી શકાય.

પ્રશ્ન ૩—સાધુસાધ્વીની ભક્તિ નિમિત્તે કાઢેલા દ્રવ્યમાંથી સાધુસાધ્વીને વસ્ત્રપાત્રાદિ વહોરાવી શકાય ?

ઉત્તર—વહોરાવી શકાય, એમાં વહોરાવનાર હોષપાત્ર થતો નથી.

પ્રશ્ન ૪—જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યથી ઉપાશ્રયમાં ઘડીયાળ રાખી શકાય ?

ઉત્તર—એને ઘડીની જેમ જો સમાયિકનો વખત જાણવા માટેના સાધન તરીકે માનવામાં આવે તો રાખી શકાય, પરંતુ સાધારણખાતાના દ્રવ્યથી રાખવી વધારે ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૫—જીર્ણોદ્ધાર માટે કાઢેલા દ્રવ્યથી નવીન જિનમંદિર કરાવી શકાય ?

ઉત્તર—જીર્ણોદ્ધારની આવશ્યકતા ન હોય તો તેમ કરી શકાય, પરંતુ અત્યારે તો જીર્ણોદ્ધારની આવશ્યકતા ઘણી દેખાય છે.

પ્રશ્ન ૬—જીર્ણ જિનજિગના લેપ માટે કાઢેલી રકમ જિનમંદિરના બીજા કાર્યમાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—જે કાર્ય માટે કાઢેલ હોય તેમાં જ વાપરવી યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૭—શ્રી જંબૂસ્વામીના વખતના ઉપાશ્રય અત્યારે કોઈ ઠેકાણે હશે ?

ઉત્તર—એ વખતનો ઉપાશ્રય અત્યારે હોવા સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૮—શ્રીપાર્શ્વનાયના સંતાનીયા મુનિ મહાવીર પરમાત્મા સાથે રહેતા હતા કે નહીં ?

ઉત્તર—શ્રી પાર્શ્વનાથના સંતાનીયા મુનિ મહાવીર પરમાત્માના મુનિની લેખા ધાય ત્યારે પાંચ મહામતરૂપ ધર્મ સ્વીકારી તેમની સાથે મહાવીર પરમાત્મા પાસે આવે અને સાથે પલ્લુ રહે.

પ્રશ્ન ૯—ઉપાશ્રયો સાધુસાધ્વી નિમિત્તે કરાવાય છે કે શ્રાવકશ્રાવિકાને નિમિત્તે કરાવાય છે ? જો શ્રાવકશ્રાવિકા માટે કરતા હોય તો અત્યારે કેટલાક ઉપાશ્રયમાં સાધુસાધ્વી સ્વામી થઇ બેઠા છે અને તેની સત્તા નીચે જ તેનો વહીવટ ચાલે છે અને તે કહે તે જ સાધુસાધ્વી તેમાં ઊતરી શકે છે તે વ્યાજબી છે ?

ઉત્તર—ઉપાશ્રયો શ્રાવકશ્રાવિકાને ધર્મકરણી કરવા માટે જ ગંધાવાય છે, તેથી જ તે વસતીને શુદ્ધ માની તેમાં મુનિ રહી શકે છે. ઉપાશ્રયની માલેકી ને સત્તા તેના ગંધાવનાર શ્રાવકસમુદાયની જ હોવી જોઈએ. તે કરતા જુની રીતે વ્યવસ્થા થતી હોય તો તે ગેરવ્યાજબી ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૦—આંખીલના તપમાં દાંતે તમાકુ ઘસી શકાય ?

ઉત્તર—ન ઘસી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૧—પુરુષશિક્ષકની પાસે કોઇ શ્રાવિકા કે સાધ્વી એકાંતમાં અભ્યાસ કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે. ચાર પાંચ જણની વચ્ચે જ અભ્યાસ કરી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૨—સાધુસાધ્વી જ્ઞાનજાતાના દ્રવ્યથી વસાવેલા કળાટ ઉપર પોતાના નામનો ઉલ્લેખ કરાવી શકે ?

ઉત્તર—નામની જાણતમાં એકાંતે કહી શકાય નહીં, પરંતુ તેના પર માલેકીપણનો મૂર્છાભાવ તો ન જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૩—સાધુને કપડાનો રંગ જાદલવાનું શું કારણ જન્યું છે ?

ઉત્તર—એવે કપડાવાળા યતિઓની સંખ્યા વધી જવાથી તેનાથી જુદા પડવા માટે વસ્ત્રને કદાર્થ રંગના કરવાની જરૂર જણાવાથી પૂર્વપુરુષોએ તેમ કયું છે.

પ્રશ્ન ૧૪—કોઇ મુનિ સાદી શકે તેમ ન હોય તો બે મુનિઓ એક લાંબી લાકડી સાથે વસ્ત્રની ઝોળી ગાંધી તેમાં બેસાડીને બીજે લઈ જઈ શકે ?

ઉત્તર—પ્રથમ એવી પ્રવૃત્તિ હતી હાલમાં તો તેવે પ્રસંગે ડાળીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પૂર્વ પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે કરવામાં પાંધો નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—પહેલીથી સાતમી નારકી મુખી દરેક નરકમાં કેટલા કેટલા નરકાવાસા છે ?

ઉત્તર—પહેલીમાં ૩૦ લાખ, બીજીમાં ૨૫ લાખ, ત્રીજીમાં ૧૫ લાખ, ચોથીમાં ૧૦ લાખ, પાંચમીમાં ૩ લાખ, છઠ્ઠીમાં પાંચે જિલ્લા એક લાખ અને સાતમીમાં પાંચ જ નરકવાસા છે. કુલ ૮૪ લાખ નરકવાસા છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પ્રભુ પાસે સ્વસ્તિકાદિ કરવામાં ખંડિત અક્ષત વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—મૂળ લેખ તે અખંડ અક્ષતવડે સ્વસ્તિકાદિ કરવાનો છે, પરંતુ તેમ બનવું અશક્ય થવાથી ખંડિત પણ વાપરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રાવક શ્રાવિકા સામાયિકમાં કસીદાથી ભરેલી મુદ્રપત્તિ વાપરી શકે ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકે. શુદ્ધ શ્વેત વસ્ત્રની જ વાપરે.

પ્રશ્ન ૧૮—તમોડસ્તુ વર્ધમાનાયનું ચૈત્યવંદન પલાંડી વાળીને કરી શકાય ?

ઉત્તર—ઢાળેલા બે ગોઠણ વાળી ખમાસમણ મુદ્રાવડે કરવું યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—સ્થાપનાચાર્યની કેશરવડે પૂજા કરાવી શકાય ? અને તેવા સ્થાપનાચાર્ય બાર માસ સુધી વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—સ્થાપનાચાર્ય ઉપર સોના કે રૂપાના વરગ છાપેલા ને તેની ઉપર કેશરથી પૂજા કરેલા સ્થાપનાચાર્ય દેખાય છે, તેથી તે જાણતનો નિર્ણય કરવાનું કામ આચાર્યમહારાજનું છે.

પ્રશ્ન ૨૦—છપ્પન અંતરદીપના મનુષ્યોના લેદ કેટલા સમજવા ?

ઉત્તર—મનુષ્યોના ૩૦૩ લેદ કદા છે તેમાં અંતરદીપના ૫૬ ગણ જ પર્યાપ્ત, ૫૬ ગણ જ અપર્યાપ્ત ને ૫૬ સંમૂર્છિત અપર્યાપ્ત કુલ ૧૬૮ લેદ સમજવા.

પ્રશ્ન ૨૧—પૃથ્વી કેટલી છે ?

ઉત્તર—પૃથ્વી આઠ કહી છે, સાત નરકની સાત પૃથ્વી અને આઠમી ઇષત-પ્રાગ્ભારા-સિદ્ધશિલા સમજવી. દેવલોકમા સળંગ પૃથ્વી નથી. દરેક વિમાનની જુદી જુદી છે. વચ્ચે વચ્ચે અંતર છે.

પ્રશ્ન ૨૨—બુદ્ધબોધિત સિદ્ધતા કેટલા લેદ સમજવા ?

ઉત્તર—પુરુષપ્રતિબોધિત ને સ્ત્રીપ્રતિબોધિત એવા બે લેદ સમજવા.

પ્રશ્ન ૨૩—કેવળીના કેટલા લેદ છે ?

ઉત્તર—તીર્થંકર કેવળી, સામાન્ય કેવળી, અસોઆ કેવળી અને મુંડ અથવા મૂક કેવળી-એટલા લેદ જાણવામાં છે.

પ્રશ્ન ૨૪—સુકોમળ માટી કેટલા પ્રકારની હોય છે ?

ઉત્તર—કાળી માટી, રાવી માટી, પીળી માટી, લીલી માટી, શ્વેત માટી, પાંડુ માટી અને ગોપીચંદ માટી—એમ સાત પ્રકારની હોય છે. ગોપીચંદ માટીમાંથી ગોપીચંદન બનાવવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૫—ચારિત્રીના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—બે ભેદ છે. સરાગચારિત્રી અને વીતરાગચારિત્રી. પાંચ ભેદ પણ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—ધર્મઋષિ કેાને કહીએ ?

ઉત્તર—પ્રથમ અસ્તિકાય ધર્મ (ષટ્ દ્રવ્યના ગુણુ તે), બીજા શ્રુતધર્મ તે અંગપ્રવિષ્ઠ ને અંગબાહ્ય સિદ્ધાંતો. ત્રીજા ચારિત્રધર્મ તે મુનિના પાંચ મહાવ્રત ને બાર પ્રતિમા—આ ત્રણ પ્રકારના ધર્મનું સ્વરૂપ તીર્થંકરોએ કહેલ છે તેને હૃદયમાં ધારણ કરનાર તે ધર્મઋષિ કહેવાય.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—ઝવેરચંદ હગનલાલ-મીયાંગામ)

પ્રશ્ન ૧—અષ્ટમંગળના શું નામ છે ? તેની પૂજા દેરાસરમાં રાખીને કરાય ?

ઉત્તર—૧ સ્વસ્તિક, ૨ શ્રીવચ્છ, ૩ કળશ, ૪ લદ્દાસન, ૫ નંદાવર્ત, ૬ વર્ધમાન, ૭ મત્સ્યયુગ ને ૮ દર્પણ. આ આઠ નામ છે. તેની પૂજા કરવાની આવશ્યકતા નથી. તે તો પ્રભુ પાસે ધરવાના તેમ જ અક્ષતાદિવડે આગેળવાના છે.

પ્રશ્ન ૨—સાતે ક્ષેત્રમાં દ્રવ્ય વાપરે તે સુપાત્રદાન કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય, પરંતુ એમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, લાવની તેમ જ સમય પરત્વે આવશ્યકતા વિગેરેની અને પાત્રાપાત્રતાની વિચારણા કરવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩—સમસ્ત શુભ કાર્યોનો સદાચારમાં સમાવેશ થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે, પરંતુ સદાચારની વ્યાખ્યામાં ભૂલ થવી ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪—ધરણેંદ્ર કેાનો ઈંદ્ર છે ?

ઉત્તર—ચાર દેવનિકાયો પૈકી ભાવનપતિ નિકાયના દશ ભેદમાંથી નાગ-કુમારનિકાયનો ઈંદ્ર છે.

પ્રશ્ન ૫—પંચાસપદ, ગણિપદ ને પ્રવર્તકપદની શરૂઆત કયારે થઈ ?

ઉત્તર—પ્રવર્તક પદ તો શુરેવંદન લાખ્યમાં કહેલ છે. પંચાસપદ ને ગણિ પદ આચાર્યમહારાજનોએ શાસ્ત્રાધારે શરૂ કરેલ છે.

(૩)

સોલાપુરનિવાસી એક જૈનશ્રધ્ધના પ્રમ્તના ઉત્તરો

૧. પ્રથમના બે દેવલોક સુધીના દેવો જ કાયસેવીછે, ત્રીજે ચોથે સ્પર્શસેવી, પાંચમે છઠ્ઠે રૂપસેવી, સાતમે આઠમે શબ્દસેવી ને ત્યારપછીના ૪ દેવલોકે મનસેવી છે. આઠમા દેવલોક સુધી પહેલા બીજા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયેલી અપરિશ્રદ્ધિતા દેવીઓ નાથ છે.

૨. એક ઇંદ્ર સ્થવે ને બીજો ઉપને તે ત્યાંની ઇંદ્રાણીઓનો સ્વામી ગણાય. ઇંદ્રાણીઓ તેની સાથે પતિપણે વર્તે એવો અનાદિ નિયમ છે. અન્ય દેવો સ્થવે ત્યારે તેની દેવીઓ માટે પણ એ જ પ્રમાણે સમજવું.

૩. ચારે નિકાયના દેવોમાં સર્વથા બ્રહ્મચારી કોણ દેવ હોતા નથી. અપરિશ્રદ્ધિતા દેવીમાં કોઈ બ્રહ્મચારી દેવી હોતી નથી. એવેચક ને અનુત્તરના દેવો સ્ત્રીસંસર્ગ વિનાના છે, પરંતુ ત્યાગ કર્યા વિના બ્રહ્મચારી ગણાતા નથી.

૪. પહેલા બીજા દેવલોકમાં પહેલા બીજા દેવલોકને યોગ્ય પરિશ્રદ્ધિતા દેવી હોય છે, તેનું આયુષ્ય ૭ ને ૬ પદ્યોપમનું હોય છે, તેથી વધારે આયુષ્યવાળી અપરિશ્રદ્ધિતા દેવી ૫૦ ને ૫૫ પદ્યોપમ સુધીના આયુષ્યવાળી ઉપરના દેવલોકને યોગ્ય હોય છે. તે પહેલા બીજા દેવલોકના દેવોને ઇચ્છતી નથી અને મનુષ્યવત્ કાયસેવી પણ હોતી નથી.

૫. ચક્રેશ્વરી વિગેરે ૨૪ તીર્થંકરની ચક્ષિણી સ્વામીવાળી છે કે સ્વામી-વિનાની છે તે સ્પષ્ટ વાંચવામાં આવેલ નથી. સરસ્વતી તો બ્રહ્મચારિણી કહેવાય છે.

૬. દેવોને દેવી એક જ હોય છે. ઇંદ્રોને ઇંદ્રાણીઓ વધારે હોય છે. ત્રણ દેવી હોય એમ વાંચ્યું નથી. તમે વાંચ્યું હોય તો સ્થળ લખશો.

૭. લવનપતિ ને વ્યંતરના કોઈપણ દેવનું જાન્ય આયુષ્ય દશ હજાર વર્ષથી ઓછું હોતું નથી.

૮. અચિત્ત કદેલ પાણીમાં કાળ વ્યતીત થયા અગાઉ તેમાં ચૂનો નાખી દેવો જ જોઈએ. તે પીવાથી સચિત્ત કરતાં વધારે દોષ હોય કે ન હોય પરંતુ તે પીવા યોગ્ય જ નથી. વ્યવહારવિરુદ્ધ છે.

૯. શ્રી મહિનાયજ્ઞના શરીરનો આકાર તો સ્ત્રી જેવો જ હતો, પરંતુ તીર્થંકરોના શુદ્ધ સ્થાન અર્ચયક્ષુવટે દેખાતા નથી, એવો તેમનો અતિશય હોય છે.

૧૦. સાત પ્રાણનો એક સ્તોક, સાત સ્તોકનો એક લવ અને ૭૭ લવનું એક મુહૂર્ત એટલે બે ઘડી-૪૮ મિનિટ. એ પ્રમાણે ગણતાં સાત લવની લગભગ સાડાચાર મિનિટ થાય.

કુંવરજી

“ નવાઈ શું અત્રે સકલ જ શુભો જો મુનિપતિ !
રહ્યા તુને આશ્રી પ્રભુ ! નિરવકશિત્વથી અતિ;
થયા છે જે ગર્વી વિશ્વવિશ્વરૂપી આશ્રયથકી,
ન હું દ્રષ્ટ સ્વપ્ને પણ કદીય તે દાપથી નકી. ”

—૩૮. ભગવાનદાસકૃત ભક્તામર સ્તોત્રાનુવાદ.

૨. મહાદોષપ્રણાશ—

ઉપર મહાદિવ્ય આત્મશુભોના સહિતપણાથી મહાદેવપણું બતાવ્યું; હવે મહાદોષના સહિતપણાથી મહાદેવપણું બતાવવામાં આવે છે.

મહામોહ આદિ મહાદોષરૂપ મહાશત્રુઓનો જે ખ્વંસ કરે તેને ‘મહાદેવ’ નામ ધરે છે.

સર્વ દોષસમૂહનો અગ્રેસર, અને સર્વ દોષોનો દદિા-પિતામહ મહામોહ છે. રાગ અને દ્વેષ તેના બે કુલદીપક પુત્ર છે. માયા અને લોભ રાગના સંતાન છે, ક્રોધ અને માન દ્વેષના સંતાન છે. તેમજ હાસ્ય, રતિ અને વેદત્રય રાગના અંગમૂત પરિવારરૂપ છે; અરતિ, લાલ્ચ, શોક, જુગુપ્સા દ્વેષના પરિવારરૂપ છે. આ રાગાદિ દોષોનો સમાવેશ ચારિત્રમોહમાં થાય છે, અને મિથ્યાત્વનો સમાવેશ દર્શનમોહમાં થાય છે. આ દર્શનમોહ શત્રુને વીતરાગદેવે મોહરૂપ શબ્દવડે, અને ચારિત્રમોહને વીતરાગતારૂપ શબ્દવડે હણ્યો છે.

“ કર્મ મોહિનીય લેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ;
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાયે આત્મ. ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

અને તેથી કરીને મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, રાગ, દ્વેષ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, લાલ્ચ, શોક, જુગુપ્સા અને કામ (ત્રણ વેદ)-એ ૧૧ દોષોનો વીતરાગદેવમાં સર્વથા અભાવ થયો છે.

કર્મસંન્યતા રાજધિરાગરૂપ આ મહામોહનો પરાજય થતાં, ઇતર કર્મશત્રુઓનું પણ તત્કાળ લીલામાત્રમાં શીઘ્ર પતન થાય છે. ઝેટલે ગાતાવરણ, દર્શનાવરણ અને અંતરાય એ ત્રણ શૈષ ધાતિકર્મનો સર્વથા હ્વય થતાં અગાન, નિદ્રા અને પાંચ અંતરાય એ સાત દોષ પણ દૂર થાય છે. આમ મુખ્ય ત્રેવો અધાર મહાદૂષણોનો વીતરાગદેવમાં સર્વથા અસંભવ હોવાથી તે જ સદેવ છે, તે જ મહાદેવ છે. (બીજી રીતે પણ ૧૮ દોષ કહેલા છે.)

“ સમકિત સાથે સગાઈ કીધી, સપરિવારશું ગાઢી;
મિથ્યામતિ અપરાધજી જાણી, ઘરથી બાહિર કાઢી.
રાગદ્વેષ અવિરતિની પરિણતિ, ચરણમોહના ચોદા;
વીતરાગ પરિણતિ પરિણમતાં, ઊઠી નાહા બોદા.
એ અધાર દૂષણુવર્જિત તત્તુ, મુનિજન વૃદ્ધ ગાયા;
અવિરતિ રૂપક દોષ નિરૂપણ, નિર્દૂષણ મન ભાયા. ”

હો મહાવિજિત ! સેવક કયમ અવગણિયે ? ”—શ્રીમાન આનંદધનછ.

અથવા ઉક્ત અંકાર દોષમાં અગ્રેસર સૂત્રધારરૂપ ત્રણ મહાદોષ છે : મોહ, રાગ, દેવ. તેના સર્વથા અભાવ હોવાથી વીતરાગદેવ મહાદેવ કહેવાય છે. પરોપકારરૂપરાયણ મહાત્મા હરિભદ્રાચાર્યજી અટકમાં પ્રકાશે છે :—

“યસ્ય સંક્લેશજનનો, રાગો નાસ્ત્યેવ સર્વદા । ન ચ દ્વેષોઽપિ સત્ત્વેષુ, શમેન્ધનદવાનલઃ ॥
ન ચ મોહોઽપિ સજ્ઞાન-ચ્છાદનોઽનુદ્ભવત્તરુત્ત્રિલોકરયાતમહિમા, મહાદેવઃ સ ડચ્યતે ॥”

‘જેને સંકલેશ ઉપગમવાનારે રાગ સર્વ કાળને માટે છે જ નહિ, અને શમરૂપ કાષ્ટ પ્રત્યે દાવા-નક જેવો પ્રાણી પ્રત્યેનો દ્રેષ પણ જેનામાં નથી; અને સદ્જ્ઞાનને આચ્છાદન કરનારો તથા અશુદ્ધ ચારિત્રને કરનારો મોહ પણ જેનામાં નથી તે ત્રિલોકપ્રસિદ્ધ મહિમાવાત મહાદેવ કહેવાય છે.’

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી મહાદેવ સ્તોત્રમાં ઉક્ત વચનોનો પડઘો પાડતાં કહે છે—

“રાગદ્વેષૌ મહામહૌ, દુર્જયૌ યેન નિર્જિતૌ । મહાદેવં તુ તં મન્યે, શેષા વૈ નામધારકાઃ ॥
શબ્દમાત્રો મહાદેવો, લૌકિકાનાં મતે મતઃ । શબ્દતો ગુણતઐવાર્થતોઽપિ જિનશાસને ॥”

અર્થાત્—‘રાગ દ્વેષ દુર્જય મહા-મહૌ જેહુ છતનાર, માત્ર તે મહાદેવ હું, શેષ નામ ધરનાર. શબ્દ માત્ર મહાદેવ તો, લૌકિકમતમાં આન્ય; શબ્દ ગુણને અર્થથી, જિનમતમાં સન્માન્ય. લોકલોકપ્રકાશનું, મહાજ્ઞાન જેમાંય; મહાદયા દમ ધ્યાન બધાં, તે મહાદેવ કહાય. મહાતસ્કરો જે રહે, નિજ દહુની માંદા; છતાંપણ જે દેવથી, તે મહાદેવ કહાય.’

—ડૉ. ભગવાનદાસદ્વૃત મહાદેવસ્તોત્રાનુવાદ.

પ્રત્યાદિ પ્રકારે નિર્દેષણપણથી શ્રી જિનેશ્વરનું મહાદેવપણું નિર્ણીત છે.

૩. દેવવંદ્યપણું—

આમ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે શ્રી વીતરાગ દેવમાં મહાદેવ્ય ગુણોનું સહિતપણું અને મહાદુષ્ટ દોષોનું રહિતપણું છે, તેટલા માટે જ તે ‘અર્હંત’ હોઈ દેવોની પરમપૂજન્ય પાત્ર છે; ચારે નિકાયના દેવો અને દેવેન્દ્રો પણ નિરંતર તેની ભક્તિ કરવામાં નિમગ્નમાનું ધન્યપણું માને છે. એટલા માટે પણ વીતરાગદેવને દેવાધિદેવ અથવા મહાદેવ કહેવા યોગ્ય છે.

“યઃ પૂજ્યઃ સર્વદેવાનાં, યો ધ્યેયઃ સર્વયોગિનામ્ ।

યઃ સ્મૃષ્ટા સર્વનીતીનાં, મહાદેવઃ સ ડચ્યતે ॥”—શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજીકૃત અષ્ટક.

આ દેવવંદ્યપણું એ મહાદેવત્વસિદ્ધિમાં ગૌણ કારણ છે, પ્રધાન-મુખ્ય કારણ તો પૂર્વોક્ત ગુણસહિતપણું અને દોષરહિતપણું એ બે છે; કારણ કે—

‘દેવાગમનમોયાન-ચામરાદિવિમૂતયઃ । માયાચિન્ત્વપિ દ્વદયંતે, નાતસ્ત્યમસિ નો મહાન્ ॥’

શ્રી સમંતલદ્રાચાર્યજીવિરચિત આત્મમીમાંસા.

અર્થાત્—‘દેવોનું આવડું, આકાશગમન, તથા ચામરાદિ વિમૂતિઓ માયાની-દ્વદમ-લીઆમાં પણ દેખાય છે; એથી કરીને તું કંઈ અમારે મન મોટા નથી.’

પ્રભાવિક પુરુષો

- પ્રભાવસ્વામી -

“નાયક ! શું હજી તમારી પદ્મી દૂર છે ? લગભગ નગરની ભાગોળથી તો આપણે ગાઉ ઉપરાંત માર્ગ કાપ્યો અને એ માર્ગ પણ વાંકીચૂંકી પગથી-વાળો. કોઈવાર જાયા ટેકરા ઉપર તો કોઈવાર જાડી ખાઈ વચ્ચેથી નિકળતો, ભલભલા પગેરૂને પણ મૂંઝવણ જાણી કરે તેવો, કેટલાક વળાંક તો એવી નિગિડ ઝાડીથી છવાયેલાં છે કે એમાં અંશુમાલિ- (સૂર્યદેવ)ના કિરણોનો પ્રવેશ તો જાણે અશક્ય છે જ પણ ભલભલા શૂરવીરને પણ ભય પેદા કરે તેવા છે, અને આ છેલ્લું કોતર, જે હમણાં પડાવી ચૂક્યા, એ તો જાણે ધરતીના પેટાળમાં પેકા જેવું છે.

આ જાતની સાવચેતી કેવળ નૃપતિની આંગથી જાયત્રા માટે જ ને ? ”

“શુરુદેવ ! આપનું અનુમાન સાચું છે અને જે રસ્તો પડાવી ચૂક્યા છીએ એનું વર્ણન પણ યથાર્થ છે. જીવ સૌને વહાલો હોય છે. ચોરી અને ઘાડ મારફતે જીવન-નિર્વાહ કરનારા અમો આખરે તો માનવ-સંતાન ને ? પકડાયા કે ફાંસીનો માથોડો સામે જ ખડો હોય, એટલે સંરક્ષણમાં જેટલી સાવચેતી રાખી શકાય અને પીછો પકડનારને જેટલી ભૂલભૂલામણીમાં પાડી શકાય, તેટલી યુક્તિઓ કામે લગાડવી એ ફરજ તો જારી ને ? હું સમજું છું કે આપ જેવાને આ માર્ગ અવરો ને

અથવા તો દેવવંશપણ એ અદિરંગ મહત્તા છે; અંતરંગ મહત્તા તો વીતરાગ-નિર્વિકાર ભાવમાં રહેલી છે. અને તે નિર્વિકાર-વીતરાગ ભાવની પ્રતિકૃતિ જિનમુદ્રામાં પણ સુપ્રતીત થાય છે જે વીતરાગમુદ્રાનું દર્શન યતાં વેંત જ, પ્રજ્ઞાનિવાન શ્રી ધનપાલ કવીંધરના સ્વાભાવિક અંતરોદ્ઘાત નીકળી પડ્યા છે કે—

“પ્રથમરસનિમગ્ન દષ્ટિયુગ્મ પ્રસન્નમ્, વદનકમલમદ્ભઃ કામિનીસદ્ગત્યઃ ।
કરયુગમમપિ યત્તે શસ્ત્રસંવંધવન્ધ્યમ્, તદસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવા”

અર્થાત તારું નેત્રયુગ્મ પ્રથમરસમાં નિમગ્ન થયેલું છે, તારું મુખકમલ પ્રસન્ન છે, તારો ઉત્સાહ-ઓગ્રો ઓસગથી રહિત છે, અને તારું કરયુગ્મ પણ શસ્ત્રના સંબંધ વિનાનું છે (આમ અન્ય સર્વ દેવોયા વિલક્ષણ એવું તારું સ્વરૂપ છે), તેથી કરીને જગતમાં વીતરાગ દેવ તું જ છે, અથવા વીતરાગ એવો તું જ જગતમાં દેવ છે.

આમ સર્વ પ્રકારથી જોતામાં મદદદેવ નામનું ધટમાનપણ સાર્થક જણાય છે, એની તે તિપ્તી વિગિટ શ્રેષ્ઠ વિગ્રહિને કું વંદું છું.

ડૉ. લગ્નચાનદાસ મનમુખલાલ મહેતા

કંટાળાભરેલો લાગતો હશે. વળી એમાં સાધુશ્રવનના આચાર પાળીને ગમત કરવામાં અગવડ પણ આવતી હશે. કદાચ ફસાઈ જવાની લીંતિ પણ સંભવે.”

“નાયક ! તમારી સમજદેર થાય છે. ફિક્કરની ફાફી કરનાર, કાયાની માયા મેલી પરિવહ સહન કરવા અર્થે પોતાની ઇચ્છાથી જહાર પડનાર અને જેની પાસે શુભાવવા જેવું કંઈ છે જ નહિં એવા મને લીંતિ કેવી ? આથી પણ કપરા માર્ગે જવામાં શ્રમજીને વાંધો ન હોય. એના હૃદયમાં તો એક જ ધ્વનિ ઊઠતો હોય અને તે એ જ કે—

પરોપકારાય સતાં વિમૂલયઃ ।

મેં પ્રશ્ન તો એટલા સારું કર્યો કે ‘આપણે નીકળ્યા ત્યારે મને શુરુદેવે સિદ્ધિયોગની યાદ આપી હતી. એવા શુભ સુહૃત્માં કરવામાં આવતું કાર્ય સફળ થવામાં શંકા રહેતી નથી. કેઈ પણ હિસાબે એ શુભ વેળા વ્યતીત થઈ ન જાય.”

“મહારાજ સાહેબ ! આપની વાત તદ્દન સાચી છે. મને પણ જ્યોતિષ પર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે. કેટલીક વાર ગ્રહ, લક્ષ યાને સુહૃત, ચોધડિયાનો એવો તો સુન્દર યોગ સંધાય છે કે જે કાર્ય સધાવું કપરું ધારવામાં આવતું હોય તે પલ્લ-કારામાં સિદ્ધ થઈ જાય છે. મારો વિચાર પ્રથમ તો એવો હતો કે મારે આપના સુખે પેલા કથાનકો શ્રવણ કરવા અને મારા સાથીદારોમાં એ વર્ણવી જતાવવા. પણ મેં એ વાતનો જ્યાં

ઈસારો માત્ર પદ્મીમાં કર્યો ત્યાં ઘણાના દિલમાં એક જ ઊર્મિ ઊઠી કે એ સૌજાગી કુમારના પગલાં અહીં કરાવાય તો વધુ સારું. એમના દર્શનથી જ આ દૂષિત ધરતી પાવન બનશે અને પૂનિત ભૂમિ પર વસનારા માનવીઓના હૃદયની ગભિનતા જરૂર ધોવાઈ જશે. પરિણામ સારું આવશે. મને પણ એ વાતમાં તથ્ય જણાયું. દરમિયાન આપની દીક્ષા થઈ ચૂકી, અને આજે અમારી કામતા સિદ્ધ કરવાનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો છે. મનમાં શંકા થતી કે આપ સરળા પવિત્ર આત્મા ચાલી ચલાવીને અમારી ટીકાપાત્ર પદ્મીમાં, પગ મૂકવામાં આના-કાની કરશે. કદાચ આપની ઇચ્છા હશે તો પણ શુરુદેવ આજ્ઞા નહીં આપે. સમાજજાંધારણ ક્યાં તો આડે આવશે અગર તો સંઘ કે મહાજન અંતરાય ઊભો કરશે, પણ અમારા સફલાગ્ને એ શંકાતું વાદળ વિખરાઈ ગયું છે. વિના-નિલંબે કરુણાથી પ્રેરાઈ આપ આવ્યા છો. આપ સાહેબને કદ પડવામાં ન્યૂનતા નથી રહી, પણ હવે ઝાઝું દૂર નથી જવાતું. પેલા ઢોળાવ ઊતર્યા કે ઝાડની ઘેરી ઘટા દેખાવાની અને ત્યાં જ આપણે જવાતું. એ જ અમારી પદ્મી. ચોરોના વાસમાં આપ જેવા સંતતું આતિથ્ય યથાર્થ રીતે ન થાય, તેથી આપને ખોટું તો નહિ લાગે ને ?”

“અને નાયક ! આવી કલ્પના કરવાનું તમને કંઈ જ કારણ નથી. પ્રભુ શ્રી મહા-

વીરદેવતા શ્રમણોને માન યા અપમાનની લાલસા હોય જ નહીં. સ્વકલ્યાણ સાધનામાં રક્ત રહેવું એ તેમની પ્રથમ દ્રવ્ય અને યથાશક્તિ અન્ય આત્માઓનું કલ્યાણ કરવામાં નિમિત્ત બનવું એ બીજી દ્રવ્ય.

રાય ને રંક સરિખા ગણે રે,

ઉઘોતે શશિ સૂર;

ગંગાજળ તે બેહતણા રે,

તાપ કરે સવિ દૂર.

એ કથન અનુસાર ઉપદેશ સમયે એ શ્રી તો નથી તો ચાર શાહુકારનો ભેદ ગણવા કે નથી તો આ મહાજનને મહેલ છે કિંવા ચોરોની પદલી છે એવો વિચાર આણવાં. પરમાર્થ દૃષ્ટિથી શક્તિ અનુસાર વીતરાગતા વચન સમન્તવે છે. ચાર, ડાકુ કે લૂંટારા અથવા જેમનામાં અજ્ઞાન અને વહેમતા થર બાજયા છે એવા માણસોને પાપપ્રવૃત્તિના માઠાં ફળ સમન્તવી, ધર્મ શી વસ્તુ છે એ ઝોળાવાની સન્માર્ગ પર વાળવા એ તો તેમનું દૈનિક કાર્ય છે, માટે એ સંગ્રામમાં તારે રંગમાત્ર મૂંઝવણ ન ધરવી. "

આમ વાત કરે છે ત્યાં તો રણ-શીંગાનો અવાજ ધર્ણપટ પર અથડાયો અને સંઘ્યાગંધ માનવીઓ સામે આવતાં નજરે પડ્યા. ત્યાં પરસ્પર આંખો મળી ત્યાં તો અનેકું દશ્ય ખડું થયું. વૃક્ષોની ગાદી છાયામાં-જેણે ગાંડે કુમાર અવસ્થાના પ્રાંગણમાં દણુ તો પ્રવેશ કર્યો છે એવા જંગમુનિના ચરણમાં-વયે અને

વ્યવસાયે, પર્યાયે અને અનુભવે વૃદ્ધ એવા પાંચસો માનવીઓએ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. એ સર્વની ભૂમિ તરફ નમેલી નીચી દૃષ્ટિ તે જાણે વર્ષોના પાતિકોને અંતરના પસ્તાવાફૂળી વારિથી પ્રક્ષાલન ન કરતી હોય એમ જણાવા લાગ્યું. એ વૃંદની વચમાં સાધુ એવા જંગમુમાર અનુપમ રીતે શોભી રહ્યા છે. પાયે પટેલાના ઉદારને બાણે માર્ગ ન શોધી રહ્યા હોય એમ લાગે છે. આવું હૃદય વલોવી નાખે તેવું દશ્ય કેટલીયે પળેા સુધી ચાલું રહ્યું.

આખરે, મુનિ જંગમોદ્યા: "ભાઇઓ! જે કારણે હું અહીં આગ્યે છું એમાં આપણે ચિત્ત પરોવવું ઘટે. અંજલી જળ સમ આયુ ઘટત હૈ-એ કવિવચન યાદ રાખી, સત્પર આશયપૂર્તિમાં લાગી જવું જોઇએ." :

પિંગળ-“ભાઇઓ! પૂજ્ય ગુરુ-દેવની વાણી સાંભળવાને આપ સૌ ઉત્સુક હશે. વળી આપણે એ સંગ્રામમાં અન્ય કંઈ તૈયારી પણ કરવાની નથી. આપણા વ્યવસાય ધર્મ અને નીતિના ધોરણે એટલો હલકો અને નિંદ છે કે જેથી જનસમૂહમાં આપણે બિજળા સુખે નથી ફરી શક્તા કે નથી તો આપણા જીવનમાં અન્ય માનવીઓના જેવો જ આત્મા વસે છે અને મુળ-દુઃખની જે લાગણીઓ તેમને થાય છે તેવી જ આપણને પણ સંભવે છે એ બતાવી શક્તા. આપણામાં પણ શ્રીજાતિનું સન્માન અને અપત્યગ્રેમ હોય છે છતાં એ સર્વ ઉમદા લાગણીઓ ચારવૃત્તિના

પડદા હેઠળ ઢંકાઇ જતી હોવાથી અને બાલેને આપણે જીવનની જરૂરિયાતો સારુ અથવા તો કેવળ આ નાનકડા ઉદ્દરનો ખાડો પૂરવા સારુ આ જાતના નિંદ્ય માર્ગનું અવલંબન ગ્રહી રહ્યા છીએ એ હેતુ સ્પષ્ટ હોવા છતાં જન-સમૂહના મોટા ને અતિ વિશાળ બાગથી હંડધૂત થયા કરીએ છીએ તેમજ તિર-સ્કાર તથા ધિષ્ઠારનું ભાજન જની રહ્યા છીએ. આવા કોઇ વિરલ સંતના અંતરમાં કરુણાનો અંકુર ફૂટે છે અને તેથી જ તેઓ દયાના પરિણામથી પ્રેરાર્થ આપણા આવા કલુવિત ગણાતા સ્થાનમાં પધારી મદદ કરે છે. આપણા બધા તરફથી પૂજ્ય સંતોને હું ઉપકાર માનું છું અને આપણા જીવનમાં આ જાતનો સુવર્ણ પ્રસંગ આણવામાં નિમિત્ત સમા-આપણા નાયક પ્રભવના ચારિત્રનું દૂકમાં ખ્યાન કરું છું કે જેથી આપણી સમક્ષ પધારેલા શુરુજીને ખબર પડે કે અમારા જીવનમાં જે રીતે ચારવૃત્તિ ઊતરી છે તે રીતે નાયકમાં તે નથી ઊતરી પણ એમનું કારણ તો તદ્દન નિરાણું છે. હવે તે કથાનક સાંભળો—

જયપુર નગરના રાજવી વિંધ્યને પ્રભવ અને પ્રભુ નામના એ કુમારો રાજ્યધુરાને વહન કરવા લાયક થયા. ઉભયમાં ક્ષત્રિયોચિત પરાક્રમ હોવા ઉપરાંત જે એક વિદક્ષણતા તરી આવતી તે એ હતી કે પ્રભવ પહેલેથી જ સાહસિક હોઈ, સ્વઅત્મબળ પર મુરતાક રહેનારો હતો. પિતાનું બહુમાન કરવાનો પુત્રનો

ધર્મ એ જાણતો હતો, પણ ‘હાજી’ કરવાની વૃત્તિવાળો નહોતો. પ્રભુની વૃત્તિ એથી તદ્દન વિપરીત હતી. દરેક બાળ-તમાં એ પિતાની નજરે ભેતો. એને માટે પિતાની પ્રસન્નતા એ સર્વસ્વરૂપ હતી. શ્રીપાળ મહારાજના કથાનકમાં શરૂઆતની ભૂમિકા લખવાતા પ્રજાપાળ રાજા અને મયણાસુંદરી તથા સુરસુંદરીના સંવાદનું દૃશ્ય ઉપરનો પ્રસંગ વિચારતાં સહજ અહુ સામે તરવરતું. સારાંશરૂપે કહીએ તો જેટલું અંતર સ્વમંતવ્ય અંગે તે ઉભય કુમારિકાઓમાં હતું તેટલું જ પ્રભવ અને પ્રભુ વચ્ચે હતું. ગતિએ એ આવ્યો કે નૃપતિ વિંધ્યનું વલણ પ્રભુ પ્રત્યે સર્વિ-શેષ ઢળતું રહેવા લાગ્યું. વાતવાતમાં પ્રભવનું અપમાન થવા માંડ્યું. આમ છતાં પ્રભવે એ તરફ આંખ આડા કાન કરી કેવળ પોતાનું ચિત્ત પુરુષ જાતિને ખાસ મહત્ત્વની બહોંતેર કળાના શિક્ષણમાં પરોવ્યું. સંસારના વિલાસમય જીવનમાં લપસવા કરતાં, એનું મન વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં વિદ્યાવ્યાસંગી બનતું ગયું. આચાર્યની સાનિધ્યમાં રહી એ જાતજાતની વિદ્યાઓ શિખ્યો, જેમાં તાલોદ્ધાટની અને અવ-સ્થાપિની મુખ્ય હતી. એ ઉપરાંત જ્યો-તિષ અને સ્વરોદય સંબંધી જ્ઞાન પણ એણે મેળવ્યું. આ જાનની એકમાર્ગી લયલીનતાથી જુદા જુદા રાજ્ય તરફથી આવેલાં લગ્ન સંબંધી માગાં રાજવી વિંધ્યને પાછા ઠેલવા પડ્યા. બે કે એક

પણ પ્રસંગે પ્રલવકુમારે લગ્ન કરવાની સમૂળગી ના પાડી નહોતી છતાં રાત્રીએ જુદો જ અર્થ તારવ્યો. મૂળમાં પ્રભુ તરફ એમનો રોહ વધુ પ્રમાણમાં હતો જ એમાં પોતાની વૃદ્ધાવસ્થાનું કારણ આગળ આણી, એક નૃપની કન્યા સાથે કુમાર પ્રભુના લગ્ન કરી દઈ, તરતજ એને જયપુરની ગાદી પર બેસાડી દીધો. આ કાર્યે એવો ઝડપથી લોકેલી લેવાયા કે વિદ્યાસક્ત જીવનવાળા પ્રલવકુમારને તેની ગંધ સરખી પણ ન આવી.

પ્રભુ રાત્રી યતાં પાટવીકુંવર તરિકેનો પોતાનો હજી આજ્યો જાય એ ક્ષત્રિય સંતાન મુગે મોઢે કેમ સહી શકે ? અપમાનનો કડવો ઘુંટડો ગળે ન ઊતરતાં પ્રલવકુમાર રીસાઈને ત્યાંથી નીકળી ગયો, રાત્રી સામે જહારવટું ખેલવાના વિચાર તેને આવ્યા. પિતાએ કરેલ અપમાન અને અન્યાયનું વેર લેવાનું મન પણ 'યયું' અને હૃદયમાં જો નીતિ-શાસ્ત્રના શ્લોક રમણ કરતાં ન હોત તો સાથે જ આજે જયપુરની ગાદી પ્રલવના હાથમાં હોત. આખરે એ ભૂમિ ત્યજી જવાના નિર્ણય પર કુમાર પ્રલવ આવ્યો અને માતૃભૂમિને દુઃખાતા અંતરે ઉદ્ભા રામ રામ કર્યા.

જો પ્રલવ કુમાર તે જ આ આપણા નાયક પ્રલવ છે. આપણી માફક એ કંઈ કચરાર્થ, રીણાર્થ કે આજીવિકાના દુઃખના કારણે આ ધ્વંસાયમાં નથી પડ્યા. આજે પણ એમની નસમાં ક્ષત્રિયોચિત રક્ત

વહન કરી રહ્યું છે. આપણા આગ્રહથી જ એ પદવીના સ્વામી બન્યા. એમની સરદારી નીચે આપણે આપણા વર્તનમાં ઘણા પલટા આણ્યા. નાની ચોરીઓ કે સામાન્ય જનતાની લૂંટ આપણે તદ્દન છોડી દીધી. જાણકો કે સ્ત્રીજાતિને પીડવાનું કાર્ય આપણે નાયકના ઉપદેશ પછીથી મૂકી જ દીધું. ચોરીના ધનમાંથી પણ અશક્ત, અપંગ અને ધનના અભાવે જેતા કંઠે પ્રાણ આવ્યા હોય છે એવા દુઃખિયારાને સહાય કરવાનું આપણને તેમણે જ શિખવ્યું. તેમના આગમન પછી એક રીતે કહીએ તો આપણે માટીમાંથી માનવ બન્યા. તેમની નેતાગીરી સ્વીકાર્યા પછી એક વાર પણ આપણે નથી તો ધારેલી મુરદ જર આવવામાં પાછા પડ્યા કે નથી તો કોઈ રાત્રીની આંખે ચડ્યા. એ તેમની દીર્ઘદર્શિતા અને દોરવણીને આભારી છે.

એમનો જ્યોતિષ સંબંધી અભ્યાસ આપણને ડગલે ને પગલે કામ લાગ્યો છે. આજે આપણે મુજેશી આજીવિકા ચલાવીએ છીએ, રાજના લાયમાંથી મુક્ત બન્યા છીએ અને 'પેટવરામાં પુન્યવરા' જેવો કહેવતનું પાલન કરી રહ્યા છીએ તે તેમની સલાહને આભારી છે. આમ આપણા પર નાયક પ્રલવનો ઉપકાર એકો નથી. એ જાહેર કરવાની આ તક જતી ન કરાય.

આજના પ્રસંગની ગોઠવણ-શુરુદેવનું ઉપદેશ અર્થે આગમન એ આપણા નાય-

તાત્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૩૪ થી)

૧૭૫. શાસ્ત્ર, ગુરુનો વિનય, ક્રિયા અને આવશ્યક એ સર્વને વ્યવહારને વિષે નિપુણ પુરુષોએ સંવરના અંગરૂપ એટલે સાધનપણે કહ્યા છે પણ સંવરરૂપ કહ્યા નથી.

૧૭૬. વાણી, શરીર અને મનના પુદ્ગલો એટલે પરમાણુ સમૂહો (રક્ષો) આણીના સંબંધમાં સ્વભાવથી વિલક્ષણ હોય છે. તેઓ એટલે પૂર્વે કહેલી બાહ્ય ક્રિયામાં પરિણામ પામેલા પુદ્ગલો કર્મનિરોધરૂપ ક્રમને વહન કરનારા-પ્રાપ્ત કરનારા યતા નથી, પણ આત્માના સ્વભાવરૂપ જ્ઞાનાદિક-જ્ઞાન, દર્શન, નિરૂત્તિ, ક્ષમા વિગેરે ભાવો એટલે ચેતનના પરિણામો સંવરપણાને એટલે કર્મના નિરોધમાં કારણપણાને પામે છે.

૧૭૭. અનંતી વાર ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવાથી જે નિર્જરા થઈ છે તે ઉપલક્ષ ભાવે-ચર્ધ છે કે જે ભાવ અબધક નથી. વળી કર્મ ક્ષય થાય તેવી નિર્જરા થઈ નથી. જે તેવી ચર્ધ હોત તો આ પ્રમાણે મંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું બનત નહીં.

૧૭૮ જગતમાં જીવોની અનંતાનંત ગણિ છે, એમાં મનુષ્યસંખ્યા તો અતિ અલ્પ છે, તે જ્ઞાતી હોવા છતાં સર્વ પર્યાયોમાં મુખ્ય છે. આ જ પર્યાયમાં જીવ પોતાની શક્તિનો વિકાસ સાધીને અનાદિ સંસારના બંધનજન્ય મર્મબેદી દુઃખોનો સમૂહો નાશ કરી અનંત સુખોના આધારરૂપ પરમપદને મેળવી શકે છે સવ્યમણ્ડની પૂર્ણતા પણ આ જ પર્યાયમાં સંધાય છે જે પરમપદના હેતુરૂપ છે.

૧૭૯. પાંચ કારણો મળે ત્યારે કાર્યસિદ્ધિ થાય, તે પાંચ કારણોમાં મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. અનંતા એવા આરા મળે પણ પોતે જ પુરુષાર્થ કરે તો જ મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય. જીવે અનંતા

કના વ્યક્તિત્વને આભારી છે. તેઓ એક કાળે રાજગુરુ હતા, પછી આપણા પદ્મીપતિ ગન્ધા અને ઉપદેશ-શ્રવણ પછી આપણા નિરધાર ગમે તે યાય છતાં એ તો પૂજ્ય સંતના ચરણકિકર બનવાનો નિશ્ચય કરી ચૂક્યા છે, એ જેવા તેવા અભિનંદનનો વિષય ન ગણાય. અંતમાં એટલી જ સૂચના કરી લઉં કે સાચા સાથીદારો તે કહેવાય કે જે નાયકને પગલે ચાલે. એને માટે 'જે' 'તો' ની

ગણતરી કરવા કરતાં નાયકનો ઇસારો જ વધુ વજનદાર હોય."

આશ્ચર્ય મહદ્ આશ્ચર્ય ! ગણધર-દેવના વચનમાં જગતે ગાંધીય, અત્યાર પર્યંત હું જે વ્યક્તિને સામાન્ય ગણતો હતો તે તો રાજાથીજ છે. અહા ! કેવો સુંદર યોગ-ક્ષત્રિયની પાટે બ્રાહ્મણ અને તેની પાટે વશિક, પુનઃ ક્ષત્રિય

ચોકડરી

કાળથી પુરુષાર્થ કર્યો નથી, બધાં ખોટા આલંબનો લઈ આકા વિધ્નો નાખ્યાં છે. એ પુરુષાર્થ મનુષ્ય પર્વાયમાં જ સાધી શકાય છે. જીવને જ્યારે સાચી કલ્યાણુવૃત્તિ જાગે ત્યારે ભવચિંતિ પાડી છે એમ જાણવું.

૧૮૦. અનાદિ કાળના આત્માને લીધે જેટલો કાળ ગયો તેટલો કાળ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવા માટે નોંધએ નહોતો; કારણ કે પુરુષાર્થનું બળ કર્મના પ્રાગ્જ્ઞ્ય કરતાં વધુ છે. કેટલાક જીવો એ ધડીમાં કલ્યાણ કરી ગયા છે. સમ્યક્દષ્ટિ જીવ ગમે તે રીતે આત્માને જાણે લાવે અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે જીવની દષ્ટિ ફરી જાય છે.

૧૮૧. વાદળા ધિગેરેના ચિહ્નો ઉપરથી વર્ષાદત્તું અનુમાન થાય છે, તેમ આ જીવની આ ભવની એટલા ઉપરથી તેના પૂર્વજીવો કેવા હોવા નોંધએ તે પણ થોડેવણે અંશે સમજી શકાય છે.

૧૮૨. અનાદિ કાળથી આપણી દષ્ટિ અશુભ નિમિત્તોની પ્રચળતાને લઈને પરાધીનતા તરફ ધસી રહી છે. પરપદાર્થોનાં નિમિત્તપણાને લીધે જે ઇષ્ટાનિષ્ટ કલ્પનાઓ આપણા ઉપર સ્વારી કરીને ખેંચી જાય છે તેનો નાશ કરવો, તેવા નિમિત્તોને દૂર કરી આત્મદ્રવ્યની શુદ્ધ દષ્ટિ વિકસાવવી એ જ સાચો મોક્ષમાર્ગ છે.

૧૮૩. અનાદિ કાળના અત્યથ વિચારોએ આત્માને એવો છૂંદો નાખ્યો છે કે હવે એને પોતાની તરફ મોં ફેરવવાની શુદ્ધચુષ્ઠ રહી નથી. પરકીય પદાર્થોની પરિણુતિમાંથી છૂટા થવું એ જ અંતરતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા બરાબર છે.

૧૮૪. કોઈ પણ પદાર્થને વિષે ઇચ્છાની પ્રવૃત્તિ અને કોઈ પણ પરપદાર્થના વિયોગની ચિંતા તેને શ્રી જિનેશ્વરદેવ, આત્મધ્યાન કહે છે.

૧૮૫. ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહનું ન હોવાપણું, કુળધર્મનો આગ્રહ, માનસાધાની કામના, અમધ્યસ્થપણું એ સર્વ કલ્યાણરૂપ છે. તે કલ્યાણ જ્યાંસુધી જીવ ન મૂકે ત્યાંસુધી તેનું કલ્યાણ થાય નહીં. નવ પૂર્વ ભણ્યો તોય રખજો! ચૌદ રાજલોકનું સ્વરૂપ જાણવું પણ દેહમાં રહેલા આત્માને ન જાણખ્યો.

૧૮૬. પોતાના આત્માની રિચિતિ આ જગતમાં ફેરી છે તેનું પહેલી તકે જ્ઞાન મેળવવાની મનુષ્યને જરૂર છે.

૧૮૭. એક એ પૈમાની હાંસલી લેવી હોય તો પણ ચારે તરફ ટકારા મારી તેની પરીણા-તપાસ કરવામાં આવે છે, તો આ લોક પરલોકના સુખનું અદ્વિતીય સાધન એવા ધર્મનો પિંજાર માટે પૂરી તપાસ કેમ ન કરવી?

૧૮૮. જે વસ્તુ સમજાવદિ, દિવ્યસિદ્ધિ અને આત્મશુદ્ધિને આપનાર છે તે ધર્મનું મું સ્વરૂપ છે? તેનો વિચાર કરવો નોંધએ. તે વિચાર કોઈ પણ જાતિનો પશુપાન રાખીને કે ઉપવ્રજ સુદિધી કરવાનો નથી, પણ નિઃસ્વપાતપણે તાત્વિક સુદિધિ કરવાનો છે. (આત્મ)

“વ્યવહારુ દષ્ટિ”

“આપણા જાતિભાઈઓ સામે હાથ નહીં લખાવવાથી તેઓ દુઃખી થઈ ગરીબ હાલતમાં રખડે છે તે આપણને પોતાને જ નીચું જોવા બરાબર છે, માટે ગરીબો તરફ હાથ લખાવી તેને સ્થિર કરે એ જ અંતરની ઇચ્છા”

ઉપરનું વાક્ય આજની આપણી કમાણીમાંથી શું સૂઝતું કહ્યું? કેના દુઃખ ટાળ્યાં? કેટલાકને દાન દોષાં? કેનાં આંધું લૂંછ્યા? કેની કીકિયારી બંધ કરી? કંઈ વિધવા બહેનનું દુઃખ વિમાયું? અને જાતિભાઈના દુઃખનો અંત લાવવા શું કાશીશ કરી? વિગેરે પ્રશ્નો રવજાતિને પૂછવા માટે છે.

હે ભાઈ! તારા જાતિમન્ધુ, તારા પાડોશીના બાલુમાં, તારી વિધવા બહેનો, વહુ દીકરીઓ તેમ જ અન્ય ગરીબ રિચતિવાળાના દુઃખનું સરવૈયું કાઢ દિવસ કાઢવાનો વિચાર કર્યો છે?

કદાચ ક્યો દરો તો પણ ન કર્યો જોવા જ દરો, કારણ કે તેનું ઉપલક્ષ્ય દુઃખ જ તમે તપાસ્યું હશે કે આ માણસ ગરીબ છે, આનું કુટુંબ તકલીફમાં છે, ક્યાણી બહેન-વહુ-દીકરી દુઃખાયેલી છે વિગેરે વિગેરે; પરંતુ તેના હૈયાની બળતરાથી તેના અશુદ્ધ દાન નીકળતા ઊના પાણીના બિન્દુ તરફ લક્ષ આપેલ નહીં હોય.

તમારા પાડોશીપાડોશીના બાલજન્યો બૂખ્યા હોય, દુઃખે તડકડતા હોય, તેની બૂખ ટાળવા કાશીશ નહીં કરી હોય.

તમારા આંજણે માગવા આવેલ દીન-દુઃખી-ગરીબ મા ગિખારીને તમારા એકાંજીમાં આપી પાછા કાઢ્યા હશે પણ સંતોષ્યા નહીં હોય.

આમ પોતાના જ બંધુઓ-પોતાના દેશના વતની ઉપર અનેક પ્રકારના આવી પડેલા દુઃખો જોવા જો દરેક ભારતવાસીઓ તૈયાર થાય તો સહેજે ભારતભૂમિ ઉપર થતો દુઃખનો પોકાર ઓછો થઈ જાય.

ભાઈ! તમારી પાસે જો પૈસા હોય તો તેને તેલુરી કે બેન્કમાં મૂકી નહીં દેતાં તેનાવડે તમારાથી જની શક્તિ તોટી ગરીબો પર રહેમ દરે. તેનું નામ જ દયા-દાન સમજાવે. ફંડમાં રકમો ભરી છાપાદારા નામ પ્રકટ કરાવવા માનથી દાનનો આશય પૂરો સરતો નથી.

દાન તો શુભપણે પોતાની કીર્તિની અલ્યા રાખ્યા વિના, ગરીબ ભાઈબાંકુ, દુઃખી પાડોશીપાડોશી કે વિધવા બહેનો કે અનાથ બાલજન્યોને સદાય કરવી તેનું નામ જ દાન. દાન આપતી વખતે નાદાનપણું છોડી તેમજ દયાને દિલમાં રાખી દાન આપવું. અગાઉ તીર્થ કરે જોવાએ પણ વર્ષાદાન એટલે કે એક વરસ સુધી દરરોજ સવારના મવાકોડ સોનામહોરો વરસાદની માફક એકધારાએ વરસાવી જ્યતના બૂખ-દુઃખ ટાળ્યા પછી જ દીક્ષા ગ્રહણ કરેલ છે, માટે હે ભાઈ! તમે હમેશાં ગરીબો પર દયા-રહેમ રાખો. ખીજને ગરીબ કરો, છેતરી-લૂંટી ગરીબ બનવાની ઇચ્છા રાખશો નહી.

પારેખ સયચંદ મુળજી

પંચરાત્ર

ગુજરાતી ભાષાતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રશેખર બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમોન મલયગિરિજીએ દ્રવેલ દીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ જીવન સંક્રમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિપ્રકાર, કર્મગ્રંથનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલાં ભાગમાં કર્મગ્રંથનું તથા હૃદય અને જિજ્ઞાસુનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. બીજા ભાગમાં કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપરાંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રોપક આઠ પેઠા સાદકતા ૮૧ કર્મો છે. બીજા ભાગના ૮૧ કર્મો છે. દ્વિસત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૬-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેવારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

મદાપના સુદ મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત દીકાના અનુવાદ મદિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. દિ. ૨. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યકથા પ્રથમ ખંડ શ્રી હરિલાદવાચાર્ય વિરચિત. સંસ્કૃત હાયા મદિત જ. ભ. પત્રાકારે દિ. ૩. ૧-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોગા સમયમાં બહાર પડશે.

વિક્રમચરિત્ર શ્રી શુભશીલગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. દિ. ૩. ૫-૦-૦
પ્રાપ્તિસ્થાન:-લીલાલાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોસાયટી નં. ૧૫, એલીમલ્લીજ અમદાવાદ.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનપ્રદિઃ કાર્યો ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧૦ મે

પૃષ્ઠ ૫૭ મું

પ્રાથ

પ્રથમ સંવત ૧૯૯૮
ત્રીતીય સંવત ૨૪૧૬

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગદારગામ માટે ખાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૭ મું }
અંક ૧૦ માં }

પોષ

{ ધીર સં. ૨૪૬૮
{ વિક્રમ સં. ૧૯૫૮

અનુક્રમણિકા

- ૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન-સંસ્કૃત ... (સં. મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૧૬
- ૨ ત્રીજી સંસાર ભાવના-પદ ... (સં. ૨૫૦ સ. ક. વિ) ૩૨૦
- ૩ પ્રતિમાપૂજન-પદ ... (મુનિ ભદ્રાનંદ) ૩૨૧
- ૪ જૂઠા જગતકા ખેલ-પદ ... (") ૩૨૧
- ૫ શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્ર : સ્પષ્ટાર્થ મુક્ત... (આ. શ્રી વિજયપદ્મચરિ) ૩૨૨
- ૬ શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી ... (મૌકિક) ૩૨૭
- ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથજિન પદ ... (મં. ૨૧. સ. ક. વિ.) ૩૨૨
- ૮ ધડિયાળ ... (કુંવરજી) ૩૩૩
- ૯ ધર્મકા મર્મ-પદ ... (મુનિ ભદ્રાનંદ) ૩૩૫
- ૧૦ ત્યાં ત્યાં, જેમ તેમ, ત્યારે ત્યારે, જે તે જાણા જાણત (કુંવરજી) ૩૩૬
- ૧૧ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-શા દેવચંદ કરશનજી-સાધનપુર) ૩૪૭
- ૧૨ ચાર વસ્તુનું અપૂર્વપણું ... (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા) ૩૪૨
- ૧૩ સત્ત્વ ગતું સ્વરૂપ ... (મુનિ શ્રી પ્રેમવિમળજી) ૩૪૪
- ૧૪ શ્રી પરમેષ્ઠી સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર... (ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃશુભભાઈ) ૩૩૭
- ૧૫ પ્રભાવિકપુરુષો-પ્રભાવસ્વામી ૨. ... (મોદનલાલ દીપચંદ ચોક્સી) ૩૫૦
- ૧૬ ઉપદેશક પદ ... (સં. ૨૧. મુનિ કપૂરવિજયજી) ૩૫૪

ગ્રાહકોને ખાસ નિવેદન

આ માસિકનો દવે પછીનો માત્ર માસનો ૧૧ મો અંક માત્ર વડ ૧૦ મંગળવાર તા. ૧૦ ફેબ્રુઆરીના રોજ પ્રગટ થશે અને ફાગણનો ૧૨ મો અંક ફાગણ વડ ૮ મંગળવાર તા. ૧૦ માર્ચના રોજ પ્રગટ થશે. દવે પછી દરેક અંક અંગ્રેજી મહિનાની દલામી તારીખે જલ્દાર પડશે.

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

અમારા કાવચના વિદ્યાજ પ્રમાણે પાળવાની તિથિ ને પર્વ જતાવનાગ જૈન પંચાંગ 'મરચતી' ના મુદ્રા દોટા માથે વ્યમે છપાયા છે. રૂ. છૂટક નકલ છ પાછ. સો નકલના રૂ ૨૫

पुस्तक ५७ अं }
अंक १० भा. }

पो.स.

{ वीर सं. २४६८
नि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (अक्षद्वेय)

श्रीपार्श्वनाथस्तवनम्

(शालिनीवृत्तम्)

गौडीग्रामे स्तम्भने चास्तीर्थे, जीरापस्यां पत्तने लोद्वग्राख्ये ।
षाणारस्यां चापि विरपातकीर्तिं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शस्त्रेश्वरस्थम् ॥१॥
इष्टार्थानां स्पर्शने पारिजातं, धामादेव्यानन्दन देवचंद्रम् ।
स्वर्गे भूमौ नागलोके प्रसिद्धं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शस्त्रेश्वरस्थम् ॥२॥
मित्याऽमेयं कर्मजालं विशालं, प्राप्यानन्तं ज्ञानरत्नं चिररत्नम् ।
लब्ध्वामन्दानंदनिर्याणसौख्यं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शस्त्रेश्वरस्थम् ॥३॥
विश्वाधीशं विश्वलोके पवित्रं, पापागम्यं मोक्षलक्ष्मीकलत्रम् ।
अम्भोजाक्षं सर्वदा सुप्रसन्नं, श्रीपार्श्वेशं नौमि शस्त्रेश्वरस्थम् ॥४॥
प्रपे रम्ये अंगदोर्नागचन्द्रे, संख्ये मासे माधवे कृष्णपक्षे ।
प्राप्तं पुण्यैर्दर्शनं यस्य तच्च, श्रीपार्श्वेशं नौमि शस्त्रेश्वरस्थम् ॥५॥

सं० मुनिराजश्री विद्यानंदविजयजी

दोहा.

ब्रह्मचर्यं पालो सदा, मन वचन अर काय ।
रोग शोक व्यापे नहीं, सुरपति लागे पाय ॥ १ ॥
अष्ट सिद्धि नय निधि हो, ब्रह्मचर्यसे जान ।
आत्मशक्ति प्रकटे सदा, भद्रानंद असमान ॥ २ ॥

ત્રીજી સંસાર ભાવના

દોહરા. (૩૨૦)

હું અહીં પરમેશ્વરા, પ્રભુમું શ્રી મહાવીર;
શાસનનાયક શિવકરુ, સાગર સમ ગંભીર. ૧
જેની આજ્ઞા આદરે, તે શ્રી સંઘ ઉદાર;
ભાવે અહનિશિ ભાવના, ત્રીજી આ સંસાર. ૨
(રાગ-શિવાનો, ધનરો-તાલ દીપચંદી.)

સંજન મનમાં જોજો વિચારી, આ સંસાર ભયંકર ભારી;
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળાદિક યોગે, વાત વિચિત્ર ગહન અતિ ન્યારી. સં ૧
મચ્છગળાગળ ન્યાય નિહાળી, કરવી વિરક્ત દશા મતિ સારી;
માત હોય તે ગહેન ણને વળી, સાસુ મુતા વળી તેહીજ નારી. સં ૨
પુત્ર પિતા ણને ણંધવ સસરે, એમ અનંત સંઘંધ વધારી;
ભટકે ભવમાં જીવ અનાદિ, સર્વ સ્થળે કુળ ભતિઃસ્વીકારી. સં ૩
ત્યાંથી જન્મે ત્યાં થયો લંપટી, લોગવે અંધ ણની અવિચારી;
મર્દન કરતો હર્ષ ધરે છે, જે સ્તનથી પયપાન સ્વીકારી. સં ૪
અતિશય મૂઢપણું આજ જણાયે, શું સફળુદ્ધિ ણધી પરવારી ?
સાર વિનાના આ સંસારે, સુખની પ્રાંતિ મહા દુઃખકારી. સં ૫
શિશુને કર અંગૂઠે સ્તનની, જેમ વળી મૃગતૃષ્ણા વિકારી;
'આમ કર્યું મેં આમ કરીશહું', ફેગટ એમ ગયો ભવ હારી. સં ૬
છે આ સ્વપ્નના જેવો તમાસો, મૂર્ખ મમત્વે મરે અવિચારી;
સ્ટેશનમાં જેમ પંથીનો મેળો, ટ્રેન જતાં જુઓ શૂન્ય છે કારી. સં ૭
તેમ આપણા સર્વ સંઘંધી, ઉગતય ભાવે ભવ્ય સુધારી;
જેન સેવક થવું જિન આજ્ઞાયુત, સર્વથકી એ વાત છે સારી.

સંજન મનમાં જોજો વિચારી, આ સંસાર ભયંકર ભારી. ૮
સ્થિતિતા સ્વં સદ્ગુણવિજયજી મહારાજ

(દોહરા.)

નિત્ય નિયમ પ્રમાણમાં, ઊણપ કરી શકાય;
રંગ જેટલો નાખીએ, તેવું પટ રંગાય.
ચાકર અડપ પગારનો, હોય ન ચોખી ચાલ;
જરૂર ભણો જગતમાં, મૂલ પ્રમાણે માલ.
અરિહંત સિદ્ધ સમરું સદા, આચારજ ઉવચાય;
સાધુ સંકલ્પના ચરણમાં, વંદું શિશ નમાય.

प्रतिमापूजन

(तर्ज-धरम को भूल गये प्यारे भाई)

जिनवर की पूजा, भूल गये जैनी कहलानेवाले ॥

पूर्वाचार्योंने धतलाया, प्रतिमापूजन खास ।
 श्रावक होकर जो नहिं पूजे, मन में आवे हांस ॥ जिनवर० १ ॥
 बाप दादोंने जिसको पूजी, उसको क्यों हम लोपे ?
 लोकाशाह के हैं भरमाये, सत्य मार्ग क्यों गोपे ? ॥ जिनवर० २ ॥
 दर्शनशुद्धि इससे होती, जगती आतम ज्योति ।
 मोक्षप्राप्ति का उत्तम साधन, पापराशि सब खोती ॥ जिनवर० ३ ॥
 प्रतिमापूजा सौख्यदायिनी, कष्टहारिणी मानो ।
 कल्पलता सम चिंतित फल की, दात्री उसको जानो ॥ जिनवर० ४ ॥
 आनंद आर्द्रकुमारने भी, बोध इसीसे पाया ।
 बिन आलयेन मुक्ति न होती, भगवंतने फरमाया ॥ जिनवर० ५ ॥
 अविचल पद की इच्छा हो तो, प्रतिमापूजन करले ।
 पक्षपात को त्याग भद्रानंद, यात हृदय में धरले ॥ जिनवर० ६ ॥

झूठा जगत का खेल

(राग-भगवान महावीर जो भारत न आते)

सब स्वार्थ का सम्वन्ध है, यह जान तुं मन में ।
 एक दिन सभी को छोड़ के, तुं जायगा छन में ॥ टेरे ॥
 क्यों व्यर्थ मोहजाल में, कुटुम्ब के पड़ा ?
 कुछ भी पता तुझ को नहीं, सिर काल आ खड़ा ॥ सब स्वार्थ० १ ॥
 हे नहीं तेरा कोई, अरु तुं नहीं किसका ।
 वे अन्त घोसा देयंगे, विश्वास है जिसका ॥ सब स्वार्थ० २ ॥
 क्यों देहका गरुर कर, मगरुर तुं होता ।
 मिट्टी का पूतला है, अन्त मिट्टी में सोता ॥ सब स्वार्थ० ३ ॥
 सब हाड मांस खून मज्जारूप है सही ।
 इसमें ही भूल कर के, तुं मशगूल हो नहीं ॥ सब स्वार्थ० ४ ॥
 यह जान धर्मध्यान तुं, एक चित्त से कर ले ।
 कहता है भद्रानंद, इसी मंत्र को धरले ॥ सब स्वार्थ० ५ ॥

-भद्रानंद

શ્રીવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

સ્તોત્રકાર-મંગલ કરે છે—

॥ આર્યાવૃત્તમ્ ॥

પણમિય પરમિદ્વિપદ, ગુણગુરુગુરુણેમિદ્વિરમંતપદ ।

સિરિઅજિયસંતિથવગં, રણમિ સિરિસિદ્ધચક્રથવં ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—પાંચ પરમેષ્ઠીપદોને [શ્રી અરિહંતાદિક પાંચ પદોને] નમસ્કાર કરીને અને વિશુદ્ધ શીલ વિગેરે ધણા સદ્ગુણોપર ગૌરવવાળા એવા મારા શુભ મહારાજ સુગૃહીતનામધેય પરમેષ્ઠીપકારી આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વર-રૂપ મંત્રપદોને (એટલે શુભમહારાજના નામરૂપી મંત્રપદોને) નમસ્કાર કરીને શ્રી અનિતશાન્તિ સ્તવના રાગને અનુસારે હું (વિજયપદ્મસૂરિ) શ્રી સિદ્ધચક્રવં પ્રાપ્ત સ્તોત્ર રચું છું [અનિતશાન્તિ સ્તવની જે તંબરવાળી ગાથા જે છંદમાં છે તે જ છંદમાં આ સ્તોત્રની પણ રચના કરી છે.] ॥ ૧ ॥

સ્તોત્રકાર પાંચ ગાથાવડે શ્રી અરિહંતપદની સ્તવના કરે છે—

શ્રી અરિહંત પદનું સ્તોત્ર.

[રાગ—અજિઅં જિઅસદ્ધમયં]

પરમે પરમગદપ, બુદ્ધે પરબોહમે પુરિસસીદ્ધે ।

નિયગુણપુણરમણ, વંદે સયયં જિણવર્દ્ધં ॥ ગાથા ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી અરિહંત મહારાજ—સર્વ દેવોમાં પરમે=ઉત્કૃષ્ટ છે, અને પરમગદપ=ઉત્તમ સમ્યક્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગને આપનારા છે. તથા બુદ્ધે=(પોતાની મેળે) બોધ પામેલા છે, તેમજ પરબોહમે=પરબોધેને બોધ પ્રમાડનારા ગણધરા-દિમાં શ્રેષ્ઠ છે, પુરિસસીદ્ધે=પુરુષોમાં સિદ્ધ સમાન છે અને નિયગુણપુણરમણ= પોતાના આત્મિક ગુણોમાં સંપૂર્ણ રીતે પવિત્ર આત્મરમણ કરવારૂપ ગુણને ધારણ કરનારા એવા જિણવર્દ્ધ=શ્રીજિનેશ્વર અરિહંત ભગવંતોને, હં=હું, સયયં=દરરોજ, વંદે=વાંદું છું એટલે વંદના કરું છું. આ શ્લોકોમાં “ જિણપતિ ” પદ વિશેષ્ય છે અને બાકીના છ પદો તેના વિશેષણ તરીકે બાળુવા.

પરા=ઉત્કૃષ્ટ, મા=લક્ષ્મીરિપ્સ્ય સઃ પરમઃ, તાન્ પરમાન્ એટલે લક્ષ્મી બે પ્રકારની છે : ૧-દ્રવ્યલક્ષ્મી અથવા બાહ્યલક્ષ્મી. ૨-ભાવલક્ષ્મી અથવા અભ્યંતર

લક્ષ્મી. તેમાં અશોકવૃક્ષ વગેરે આઠ મહાપ્રાતિહાર્યો વિગેરે દ્રવ્યલક્ષ્મી કહેવાય, તે જ બાહ્યલક્ષ્મી પણ કહી શકાય. અને કેવલજ્ઞાન-ચારિત્ર વિગેરે ભાવ (અભ્યંતર)-લક્ષ્મી કહેવાય. આ બંને પ્રકારની લક્ષ્મીને પામેલા શ્રીઅરિહંત ભગવંતોને હું વાંદું છું, એમ દરેક વિશેષણના સ્વરૂપમાં સમજવું.

શ્રીઅરિહંત પરમાત્મા શ્રેષ્ઠમાર્ગને એટલે નિર્મલ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની સાધનારૂપ મોક્ષમાર્ગને દેનારા છે એટલે દેશના દધને ભવ્યજીવોને સમજાવે છે; માટે જ તે પ્રભુ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશક કહેવાય છે. એટલે નિઃસ્પૃહભાવે ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા તમામ પુરુષોમાં અરિહંત દેવ અગ્રેસર ગણાય છે. તેઓ બીજા ભવ્ય-જીવોને ધર્મનો ઉપદેશ આપે, પરંતુ પોતે ત્રણ જ્ઞાનના ધારક હોવાથી તેમને બીજાના ઉપદેશની અપેક્ષા રહેતી નથી, માટે જ તેઓ સ્વયંબુદ્ધ કહેવાય છે. આ વાત જણાવવાને (સુદ્ધ) પદ આપ્યું છે. જેમ સિંહના પ્રભાવથી હાથીઓ ભાગી જાય છે તેમ શ્રીઅરિહંત મહારાજના જ્યાં જ્યાં વિચરે છે ત્યાં ત્યાં સવાસો યોજનમાં રોગાદિ ઉપદ્રવોરૂપી હાથીઓ નાશ પામે છે. આ વાત સમજાવવાને (પુરિસસીદ્ધે) આ વિશેષણ આપ્યું છે. મોહનીયાદિ ચાર ધાતિકર્મોના નાશ થયો હોય, તો જ નિર્મળજ્ઞાનાદિ શુભોમાં સંપૂર્ણ રીતે રમણતા-તટ્વીનતા થઈ શકે છે. આવી સ્થિતિ તેરમા સયોગી કેવળી શુભસ્થાનકે શ્રીઅરિહંત પ્રભુને હોય છે. તેમની વિવિધ પ્રકારે, વિધિપૂર્વક, નિયાણાનો ત્યાગ કરીને પૂજા-ધ્યાન કરનારા ભવ્ય જીવો સંપૂર્ણ નિજ-રમણતાને પામે છે. આ અપેક્ષાએ છઠ્ઠા વિશેષણમાં એમ જણાવ્યું કે શ્રીઅરિહંત પ્રભુ નિજશુભમાં રમણ કરવારૂપ ઉત્તમ લાભને દેનારા છે. આવા શ્રી અરિહંત પ્રભુને દરરોજ પરમ ઉદ્ધારથી હું વંદના કરું છું.

આ શ્લોકની રચના “ગાયા” નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—(૧) ક ગણ. (૨) ચ ગણ. (૩) ટ ગણ. (૪) ત્ત ગણ. (૫) પ ગણ. આ પાંચ ગણ સમજવા. તે દરેક ગણ અનુક્રમે બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ અને છ માત્રાના પ્રમાણ-વાળા હોય છે. એટલે જેમાં બે માત્રા હોય તે ક ગણ કહેવાય. એમ બાકીના ચાર ગણની પણ વ્યાખ્યા સમજી લેવી. શ્લોકનો ચોથો ભાગ તે પાદ કહેવાય. અહીં પહેલા બે પદમાં ચાર-ચાર માત્રાવાળા ૭ ટ ગણ અને છેવટનો અક્ષર શુર હોય છે. એટલે પહેલા પાદમાં ૧૨ અને બીજા પાદમાં ૧૮ માત્રા ગોઠવવી જોઈએ. આ સાત ટ ગણમાં પહેલો, ત્રીજો, પાંચમો અને સાતમો ટ ગણ ‘વિષમ’ કહેવાય ને બાકીના ત્રણ બેડી સંખ્યાવાળા ટ ગણ ‘સમ’ કહેવાય. તેમાં વિષમ ટ ગણમાં જ ગણ ન હોવો જોઈએ. ત્રણ અક્ષરનો ગણ કહેવાય. જેમાં આબુગાબુના એકેક અક્ષર લગુ હોય, ને વચ્ચે અક્ષર શુર હોય તે ‘જ’ ગણ કહેવાય. પિંગલ-શાસ્ત્રમાં જ ગણની સ્થાપના (૧૬૧) આ પ્રમાણે જણાવી છે. અહીં બીજી લીટીથી લઘુ અક્ષર અને ૬ આવા અવગ્રહથી શુર અક્ષર જાણવો. આ પ્રમાણે દરેક ગણની સ્થાપના થઈ શકે છે. તથા ત્રણ અક્ષરવાળા છઠ્ઠા ટ ગણમાં વચ્ચે

અક્ષર ક ગણવાળો એટલે બે માત્રાવાળો (ગુરુ) ન હોય અને ત્રીજા ચોથા (બે) પદમાં પાંચ ટ ગણની પછી લઘુ અક્ષર આવે. તે પછી પહેલા બે પદમાં જણાવ્યા મુજબ એક ટ ગણ અને છેવટે ગુરુ અક્ષર આવે. ગુરુ લઘુ અક્ષરોની ગણતરી પ્રમાણે જે જે છંદો રચાયા છે તેમાં એમ કહી શકાય કે-ત્રણ અક્ષરનો ગણ થાય, પણ માત્રાની ગણતરીએ જે જે છંદો બને છે તેમાં ટ ગણની ચાર માત્રામાં લઘુ અક્ષર ચાર પણ આવે છે. જેમ “ નિયમુગ્ધ ” વિગેરે, ત્રણ અક્ષર-વાળા ટ ગણનું દ્વિતીય-પરમે વિગેરે, બે અક્ષરવાળા ટ ગણનું દ્વિતીય વિગેરે-આથી સાળિત થાય છે કે અહીં ગણમાં ત્રણ ન અક્ષર આવે, એવા એકાંત (ખાસ) નિયમ નથી. આ પ્રમાણે બીજા શ્લોકમાં પણ સમજી લેવું, કારણ કે તે પણ ગાથા છંદમાં છે. ॥ ૧ ॥

॥ રાગ-વવગયનંગુલભાવે ॥

અણુવમમંગલગેહે, હંદાહપયરસમચ્ચસુહદેહે ॥

મયદવપસંતિ મેહે, વંદે જિણેય યણિણેહે ॥ ગાથા ॥ ૨ ॥

રૂપદાર્થ—શ્રી અરિહંત મહારાજ-અણુવમ=ઉપમા ન આપી શકાય એવા ઉત્તમ મંગલ=મંગલિકોના એટલે આત્મશુદ્ધિ-૧૫શ્લોકોદિરૂપ ભાવમંગળોના મેહે=ધરૂપ છે, તથા હંદાહપયર=હંદાહિકોના સમૂહવડે સમજ=સમ્યક્ પ્રકારે અર્થોચ-પૂર્ણ કરવા હોયક છે. સુહદેહે=ઉત્તમ એટલે જેમના શરીરની પૂર્ણ મેરુપર્ણત વિગેરે સ્થળે હંદાહિક દેવોએ જન્માદિ કલ્યાણિકોના પ્રસંગે કરેલી છે એવા છે, તથા મયદવ=મદ એટલે આઠ પ્રકારના મદ અને ઉપલક્ષણથી કષાયાદિ અંતરંગ શત્રુઓરૂપી ભયંકર ધગધગતા વનના અગિને પસંતિ=પ્રશાન્ત કરવામાં (ભૂજવવામાં) મેહે=મેઘની જેવા છે, તથા યણિણેહે=અતિશય નિરનેહ (નિરાગ) છે, એવા જિણેય=શ્રી જિનેશ્વરોને એટલે અરિહંત ભગવંતોને વંદે=વંદના કરું છું.

આ શ્લોકનું રહસ્ય એ છે કે—શ્રી અરિહંત વિગેરે નવપદોમાં પ્રથમ નંબરે રહેલા અરિહંત મહારાજનું સ્વરૂપ નવપદની ઓળીમાં પહેલે દિવસે વિચારવાનું છે. તેમાં ભવ્ય જીવો એમ વિચારે છે કે—આજે મને મહાભાગ્યના ઉદયથી શ્રી અરિહંત પદને આરાધવાનો અવસર મળ્યો છે. હે જીવ ! તે અરિહંત રાજા અનુપમ મંગળતા ધર છે. એટલે વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ જોળ, દહીં, અક્ષત, ધ્રીવત્સ વિગેરે દ્રવ્યમંગળ કહેવાય, અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપશ્ચર્યા વિગેરે એકાંત આત્માને હિતકારી જે જે સાધનો શ્રી જિનશાસનમાં જણાવ્યા છે તે બધા ભાવમંગળ તરીકે જાણવા. અરિહંતપદનો આરાધક તેવા મંગળોને જરૂર પામી શકે છે. બીજા વિશેષણમાં શ્રી અરિહંત મહારાજનો દેહ શુભ દેહો, તેનું દારણ એ છે કે—તેને લઈને પ્રભુએ પદોપકારાદિ પુષ્કળ પવિત્ર દાર્થો દર્શાવે છે, માટે જ દ્વિતીય ભવ્યજીવો તેમની પૂજના-સ્તવનાદિ કરે એમાં

નવાઈ શી ? ત્રીજા વિશેષણમાં પ્રભુ મેઘની જેવું કામ કરે છે, માટે તેમને મેઘની જેવા કહ્યા છે. જેમ મેઘ અગ્નિને ઠારે છે, તેમ પ્રભુના સ્વરૂપની ચિતવના કરવાપૂર્વક પૂજનાદિ કરનારા લાભ્ય જીવો મદ વિગેરે અંતરંગ શત્રુઓને હરાવે છે, દૂર કરે છે. સર્વથા સ્તેહનો ત્યાગ કરીએ, તો જ અરિહંતપણું પ્રાપ્ત થાય. આ રહસ્ય ચોથા વિશેષણમાં જણાવ્યું છે. 'જિનપ' એ અરિહંતનું નામ છે. હું આવા શુભોને ધારણ કરનાર પ્રભુ શ્રી અરિહંતને વંદના કરું છું. આ શ્લોક 'ગાથા' નામના છંદમાં છે, તેનું લક્ષણ પહેલા શ્લોકના સ્પષ્ટાર્થમાં જણાવ્યું છે ॥ ૨ ॥

॥ રાગ-સવ્વદુરકપ્પસંતીર્ણં ॥

મન્વચારિત્તલીનાણં, કેવલીણં મહેસીણં ॥

તિલોયસરણિજ્ઞાણં, જમો જિગમ્પેસાણં ॥ સિલોમો ॥ ૩ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી અરિહંત મહારાજના મન્વચારિત્તલીનાણં=ઉત્તમ (યથા-ખ્યાત-શાયિક) ચારિત્રમાં લીન થયેલા છે. કેવલીણં=કેવળજ્ઞાની છે, મહેસીણં=મહર્ષિ-મહામુનિ છે; માટે જ તિલોયસરણિજ્ઞાણં=ત્રણે લોકના જીવોને શરણ કરવા યોગ્ય અથવા સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે એવા જિગમ્પે=જિનગણ એટલે અવધિ-જ્ઞાની અને મનઃપર્યવજ્ઞાની તથા સામાન્ય કેવલીના જ્ઞાણ=નાયક શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોને જમો=મારે નમસ્કાર થાઓ.

આ ગાથા 'શ્લોક' નામના છંદમાં જનાવી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના ચારે પદમાં પાંચમો અક્ષર લઘુ હોય, અને બીજા તથા ચોથા પદમાં સાતમો અક્ષર લઘુ હોય તેમ જ ચારે પદમાં છઠ્ઠો અક્ષર શુદ્ધ હોય તે શ્લોક નામનો છંદ કહેવાય. ॥ ૩ ॥

॥ રાગ-અજિઅજિનસુહૃદ્વત્તર્ણં ॥

શ્રુવણગુરુ ! પયત્થમાસણં, વિજયપયં પહુ ! તુજ્ઞ સાસણં ॥

સયલચિયડવિગ્ધણાસણં, વહુમયમોહપસત્તુતાસણં ॥ માગહિયા ॥ ૪ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—હે ત્રણ ભુવનના શુરુ !, પહુ ! =હે પ્રભુ ! તુજ્ઞ સાસણં=તારું પ્રવચન, પયત્થમાસણં=ત્રણે જગતના પદાર્થોને કંઠનારું—દર્શાવનારું છે, વિજયપયં=વિજય મેળવવામાં કારણ છે એટલે પરવારીઓને જીતાવનારું છે. (મોહ વિગેરે અંતરંગ શત્રુઓને જીતાવનારું છે). સયલચિયડવિગ્ધણાસણં=સર્વ પ્રકારનાં વિકટ-વિષમ વિદ્યોનો નાશ કરનારું છે, અને વહુમયમોહપસત્તુ=વધુ પ્રકારના ભયને આપનાર મોહરૂપી ઉકટ શત્રુને તાસણં=ત્રાસ આપનારું છે. એટલે ભય આપનાર મોહશત્રુને સામો ભય પમાડનારું (તારું શાસન) છે.

સ્તોત્રકારે આ શ્લોકની રચના માગધિકા નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના પહેલા અને ત્રીજા પદમાં બે ટ ગણ, લઘુ ક ગણ,

લઘુ ક ગણ આવે, અને બીજા તથા ચોથા પદમાં પ ગણ, ટ ગણ, લઘુ ક ગણ,
લઘુ ક ગણ આવે તે માગધિકા છંદ કહેવાય. ॥ ૪ ॥

॥ રાગ—કિરિયાવિહિસંચિઅં ॥

અરિહંતપયં વિમયં ગયસંસદ્ભંતિહરં ।

વરસત્તિયમોયસમુદ્વિવદ્વળચંદયરં ॥

પરમાવણિરોહગમિદ્વપયાણસુરદુવરં ।

પળમામિ કસાયચઠકપતાવજલપ્પયરં ॥ આલિંગણયં ॥ ૫ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—આ પહેલું અરિહંતપદ કેવું છે ? તે કહે છે—અરિહંતપયં= પહેલું “શ્રી અરિહંત” પદ વિમયં=આત લયને દૂર કરનાર છે તથા ગયસંસદ્= તમામ જાતના રોગની ખીડાને, મનના સંશયને, તથા મંતિ=અનેક પ્રકારની ભ્રાંતિ-ભ્રમણાઓ કે જે છદ્ધસ્થપણાના કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે તેને અને સંસારની રબડપટ્ટીને હરં=હરનારું છે—નાશ કરનારું છે. તથા વરસત્તિયમોય=ઉત્તમ સાત્ત્વિક પ્રભેદ એટલે પરમ આત્માના દ તે રૂપ સમુદ્=સમુદ્રને વિવદ્વળ=વૃદ્ધિ પમાડવામાં—ઉદ્દાસ પમાડવામાં અથવા વધારવામાં ચંદયરં=ચન્દ્રના કિરણોના જેવું છે. તથા પરમાવ=આત્મિકલાવ સિવાયના વિલાવ સ્વભાવો કે જે જડ પુદ્ગલના સંયોગે આત્મામાં અનાદિકાળથી છે, તેના ગિરોહનં=રોધક-રોકનાર છે. એટલે આત્માની સ્વભાવદશાને પ્રગટાવનારું છે. તથા અરિહંત પદ દ્વપયાણ=૩૫ વસ્તુઓને આપવામાં સુરદુવરં=શ્રેષ્ઠ કલ્પવૃક્ષના જેવું છે, તથા કસાયચઠકપતાવ=ચાર કપાળોના ઉકળાટને શાન્ત કરવામાં જલપ્પયરં=પાણીના સમુદાય જેવું (અરિહંત પદ) છે, આવા મહાપ્રભાવિક એ પ્રથમ શ્રી અરિહંત પદને હં=હું સદ્=નિર- ન્તર-નારંવાર પળમામિ=પ્રણામ કરું છું.

આ શ્લોકની રચના ‘આલિંગનક’ નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાજુવું—જેના દરેક પદમાં ચરૂઆતના બે અક્ષર લઘુ હોય ને ત્રીજો અક્ષર ગુરુ એટલે બે માત્રાવાળો હોય. આ રીતે ત્રણ અક્ષરવાળા ૬ ટ ગણ હોય—એટલે ૧૮ અક્ષરવાળા ચાર પદ જે (છંદ)ના હોય અને જેમાં પહેલા પદની સાથે ત્રીજા પદનો અને બીજા પદની સાથે ચોથા પદનો યમક (સરળા અક્ષરનો અનુપ્રાસ) હોય. તે આલિંગનક છંદ કહેવાય.

આ પાંચ શ્લોકમાં અરિહંત પદની બીજા દ્વંકમાં જણાવી. વિશેષ હકીકત ‘શ્રી સિદ્ધચક્રની તાર્ત્ત્વિક માયના’ નામના અંથમાં જણાવી છે. અહીં અરિહંત પદની હકીકતને જણાવનારો પહેલો પ્રકાશ પૂરો ચલે. ॥ ૫ ॥

इति अरिहंतपदवर्णनामिधानः प्रथमः प्रकाशः ॥

—આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી

પર્યુષણ અને શ્રી મહાવીર જીવન—

પર્યુષણ પર્વમાં શ્રી મહાવીર પરમાત્માના જીવનના જુદા જુદા પ્રસંગો લઈ તે પર વિવેચન કરવાનો મારો આગ્રહ સુપ્રસિદ્ધ છે. એક દષ્ટિએ પર્યુષણ પર્વને આપણે મહાવીર જયંતિનું સમાહ કહી શકીએ. જો કે પર્યુષણ પર્વમાં પરસ્પર ખમતખામણી અને વાર્ષિક દુષ્ટપત્ની ક્ષમાપના તેમજ આલોચનાની મુખ્યતા છે, પણ સેંકડો વર્ષથી કંઠપસ્રનું વાંચન—અતિ મહત્વનો જ્ઞાનવિભાગ પર્યુષણ પર્વનું અંગ બની ગયેલ છે અને કંઠપસ્રનમાં શ્રી મહાવીર ચરિત્ર તેનો ઘણો ભાગ રોકે છે તેથી આપણે પ્રત્યેક વર્ષે શ્રી મહાવીર જીવન પર વિચારણા કરી, એની અનેક દષ્ટિબિન્દુથી પર્વાલોચના કરીએ તો એથી પર્યુષણ પર્વા-રાધનનું સાર્થક્ય આપણે સાધી શકીએ. એટલા માટે મારો આ સંભાષણશ્રેણીના સંચાલકોને શરૂઆતથી આગ્રહ છે કે પર્યુષણમાં વિદ્વાન વિચારક પ્રત્યેક વક્તાએ મહાવીર જીવનના કોઈ કોઈ પ્રસંગો લઈ તેને બહલાવવા અને એ ધોરણેની સ્વીકાર થાય તો થોડા વખતમાં આપણે મહાવીર જીવન પર પ્રચૂર સાહિત્ય એકત્રી કરી જનતાને જ્ઞાનદષ્ટિએ મોટો ફાળો આપી શકીએ. આપણા આસન્નઉપકારી શ્રી વીરપરમાત્માના જીવનને, એમના પૂર્વભવોને, એમના વિકાસમાર્ગોને, એમની ઉપદેશપદ્ધતિને, એમણે સમાજમાં કરેલા મહાપરિવર્તનોને અને એમના અસાધારણ વ્યક્તિત્વે સમસ્ત આર્યાવર્તમાં પાડેલી ભલ્લ ઊપને આપણે જોઈએ તેટલો ન્યાય આપ્યો હોય એવું ધણા વિચારકોને લાગતું નથી. આપણે આ તકનો લાભ લઈ સર્વ સમજી શકે તેવી સાદી ને સરલ ભાષામાં શ્રી વીર પરમાત્માના વિકાસને બહલાવીએ તો સાહિત્ય અને ધર્મની નગરે આપણે ઉપયોગી સેવા કરી ગણાય. આ મારી માન્યતાને અંગે આ શ્રેણીની શરૂઆતથી શ્રી વીર ચરિત્રને અંગે હું દરેક વર્ષે કાંઈક બોલતો આવું છું.

શ્રી ગૌતમ ચરિત્રમાં આગમસાર—

શ્રી વીરપરમાત્માના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી ઈંદ્રજિતિ-ગૌતમ ગણધરને અંગે આજે આપની સમક્ષ કાંઈક બોલવાના સંકલ્પથી અત્ર ઉપસ્થિત થયો છું. મૂળ આગમોમાં શ્રી વીરભગવાન અને ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નોત્તરો એવી રીતે સાંકળી દીધા છે કે આખા જ્ઞેન આગમનો સાર એમાં આવી જાય. આ સર્વ હકીકત અત્યારે કહી શકાય તેટલો સમય પણ નથી અને મારી તે માટે તૈયારી પણ નથી. મને શ્રી ગૌતમસ્વામીના મમસ્ત પ્રસંગોમાં જ્ઞેનધર્મના મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું દેખાય છે, અને એમના અષ્ટાષ્ટ ગમનમા યોગ છુપાયેલો જણાય છે અને મને એમના ભગવાન પ્રત્યેના રાગમાં લાક્ષણિક જ્ઞેન તત્ત્વનું સ્વરૂપ ભાસે છે. એમનું આખું જીવન ભારે વિચિત્રતાઓ અને વિશિષ્ટતાઓથી ભરપૂર છે. એક બહુતા સુભાષિતમાં કહ્યું છે કે:—

અમિમાનોઽપિ વોઘાય, વિપાદો ગુરુમક્તયે ।

રાગો કેવલજ્ઞાનાય, ગૌતમસ્યાદ્મૂતમ્ વ્રયમ્ ॥

એમને અભિમાન થયું તો પરિણામે તેમાંથી બોધ થયો, એમને વિષાદ થયો તો પરિણામે શુરુભદારાજની બક્તિ થઈ, એમને શુરુ તરફ રાગ થયો તો પરિણામે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિ થયું. આવી રીતે રાગ, વિષાદ અને અભિમાન જેવા મલિન મનોવિકારો-પણ જેમને હિત કરનાર થઈ પડ્યા તેમને માટે એટલું જરૂર કહી શકાય કે તેમનું ચરિત્ર વિચિત્ર છે, અનોખું છે, જુદી જ બાત પાડે તેવું છે. આપણે આ ગૌતમસ્વામીનું ચરિત્ર જરા આંતર-દૃષ્ટિથી સમજી લઈએ અને તે દ્વારા આપણી પ્રગતિના માર્ગોને શોધીએ.

પ્રચલિત સંસ્કૃતિઓ—

શ્રી ગૌતમ-ઈંદ્રજીતના ચરિત્ર પરથી જણાય છે કે તે વખતે શ્રમણ સંસ્કૃતિ અને બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિના પ્રવાહો પૂર જોસથી આર્યાવર્તમાં વહેતા હતા. બન્નેના આદર્શોમાં ફેરફારો હતા, પણ એકંદરે જીવનનું ધ્યેય આત્મોત્તરિત્તિદ્વારા કરવાનું સાધ્ય હતું. તે વખતે બ્રાહ્મ સંસ્કૃતિ પણ ડોકિયાં કરી રહી હતી, પણ એનો હલુ વ્યવસ્થાજન હતો અને એના વિસ્તાર કરનારનો જન્મ થયો ન હતો. બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિમાં યજ્ઞયાગાદિની મુખ્યતા ક્રિયામાર્ગમાં હતી, જ્યારે જૈન સંસ્કૃતિનો પાયો અહિંસા, સંયમ અને તપ પર રચાયો હતો. શ્રી મહાવીર અને ગૌતમનો મેળાપ અતિ નિરલ રીતે થાય છે અને તે આખો પ્રસંગ ખૂબ વિચારણા માગે છે. મીસાપ અને સ્વીકાર—

ભગવાન મહાવીરને કેવલ્ય થયા પછી તેઓ મધ્યમાપાપા નગરી તરફ આવવા નીકળ્યા. ત્યાં દેવોએ સમવસરજીની રચના કરી. તે વખતે તે જ ગામમાં સોમિલ નામના બ્રાહ્મણે મહાવજ્ર માટે અતિ વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને એકઠા કર્યા હતા. ઈંદ્રજીત અતિ વિદ્વાન ચૌદ વિદ્યા પારંગત, ચાર વેદના પ્રખર અભ્યાસી પોતાના પાંચસે શિષ્ય સાથે ત્યાં યજ્ઞમાં લાગે લેવા આવ્યા હતા. હજારો બ્રાહ્મણો મોટા પાયાં પર યજ્ઞ કરાવી રહ્યા હતા અને મોટી ધમ્મલ થઈ રહી હતી. ત્યાં આકાશમાર્ગે હજારો દેવોને સમવસરજી તરફ જતાં જોઈ ઈંદ્રજીતને અભિમાનની જાગૃતિ થઈ. જ્યારે તેણે જાણ્યું કે અન્ય કોઈ ‘સર્વજ’ નહીંકમાં આવેલ છે અને આ દેવો ત્યાં જાય છે ત્યારે પોતાની અપૂર્વ વિદ્વતા પાસે અન્ય કોઈ સર્વજપણીને દાવો પણ કેમ કરી શકે ? એવો એને પ્રશ્ન થયો. બ્રાહ્મી વિદ્વાન ગમે તેટલો હોય, પણ અભિમાન ઉપર વિજય મેળવવો આશરો છે. અને મનોવિકારની શૂંમિકા ઝીર છે. એની પાસે જનાર દેવતાઓ પણ ‘અક્ષત્ર વગરના જ હશે’ એમ ધારી પોતે સદા શાંત થયા, પણ જાનવું અભિમાન અતે માગ મૂકી ગયું અને મહાવીરના સર્વજપણીનો નાશ કરવા જીને ચાલ્યા. એમના શિષ્યોએ પણ સમજાવ્યા કે તેમને જીને તરફી લેવાની જરૂર નથી, આપોના એક શિષ્ય પણ સામાને નિરુત્તર કરે તેવો છે, પણ ઈંદ્રજીતને લાગ્યું કે આ નવો સર્વજ મહાઆકાશી છે, એટલે પોતે પાંચસો શિષ્યના પરિવાર સાથે ચાલ્યા સમવસરજીમાં પેઠા એટલે શ્રી મહાવીર ભગવાને તેમને ‘ઈંદ્રજીત ! ગૌતમ ! તું ભલે આવ્યો !’ એમ કહ્યું, એટલે આ પોતાનું નામ પણ જાણ્યું છે એમ જાણી જરા પાછા પડ્યા, પણ પાછો અભિમાને તેમના પર કાજૂ મેળગ્યો અને પોતાની પ્રસિદ્ધિ જમ્મનજેર હોવાનું તે કારણ દશે એમ માની લીધું. શ્રી વર્ધમાને તેમને ધુરત કહ્યું કે ‘તમને (ગૌતમને) જીવ છે કે નહિ’ ? એવી શંકા છે ? પણ વેદનો

અર્થ એ સંબંધમાં તમે અવગણ કરો છો, એમ કહી ચિત્તચૈતન્યવિજ્ઞાનથી તે જાણી શકાય એ સર્વ હકીકત વેદના વાક્યોથી કહી બતાવી ગૌતમની શંકાનું નિવારણ કર્યું તેમજ એવું છે એવી સ્થાપના કરી બતાવી. નિરાકરણમાં અપૂર્વ વિદ્વતા ભરેલી હતી, માત્ર દિશા ફેરવવાની જરૂર હતી અને જ્યારે વેદવાક્યોથી શંકા નિવારણ થાય ત્યારે બાકી શું રહે? દુરત ઈદ્રભૂતિ ગૌતમમાં જાગૃતિ આવી ગઈ અને તે ભગવાનના શિષ્ય થઈ ગયા. તેમની સાથે આવેલ તેમના ૫૦૦ શિષ્યો પણ દીક્ષિત થયા. આ રીતે ગૌતમરસવામીના શ્રમણ જીવનનો પ્રારંભ થયો. અગિયાર ગણધર્મે—

ગાંધાર ગામના એ રહેવાસી હતા. પિતા વસુભૂતિ અને અને માતા પૃથ્વીના પુત્ર હતા. તેઓ જૈન સંસ્કૃતિમાં જોડાયા એટલે તેમના સમાજાઈ અગ્નિભૂતિ બહાર પડ્યા. તેમને ‘કર્મ’ છે કે નહિ? એવી શંકા હતી. મૂર્તિમાન કર્મ અમૂર્તિમાન જીવ સાથે કેમ બંધાય? એ શંકાનું નિવારણ વેદવાક્યોથી પ્રભુએ કર્યું એટલે તેઓ પણ જૈન સંસ્કૃતિમાં જોડાયા—તેમણે જૈન દીક્ષા સ્વીકારી.

એ જ વખતે ભગવાનના કુલ અગિયાર મુખ્ય શિષ્યો થયા. અંદરબાને એ દરેકને જુદી જુદી શંકાઓ હતી એનું વેદવાક્યોથી ભગવાને નિરાકરણ કર્યું. એ અગિયારના શંકાના વિષયો અત્યારે કે તે કાળમાં મતભેદના ખાસ વિષયો છે અને એના પર ભારે ચર્ચાઓ થાલી રહેલી છે. એમની શંકા સંબંધી સંક્ષિપ્ત નિરૂપણ આ પ્રમાણે છે:—

૧. ઈદ્રભૂતિ—‘જીવ છે કે નહિ?’ એ સંદેહ.

૨. અગ્નિભૂતિ—‘કર્મ’ છે કે નહિ?’ અમૂર્તિમાન જીવને મૂર્તિમાન કર્મો કેમ સામે? એ સંદેહ.

૩. વાયુભૂતિ—‘જીવ અને શરીર જુદા છે કે બંને એક જ છે?’ એ સંદેહ.

આ ત્રણે સમાજાઈઓ હતા. ગૌતમ જોત હતું. પિતા વસુભૂતિ અને માતા પૃથ્વીના ત્રણે પુત્રો હતા. ત્રણેની સાથે ૫૦૦ પાંચસે શિષ્યો હતા. દરેક અતિ વિદ્વાન હતા.

૪. વ્યક્ત—‘સર્વ શૂન્ય છે? પંચ મહાભૂતો છે કે નહીં?’ એવા મંશયવાળા હતા. કાલકાકાએ એ અધ્યાપક હતા. એમના પાંચસે શિષ્ય એમની સાથે હતા.

૫. મુખર્મા—‘જેવો આ ભવમાં તેવો પરંબરમાં.’ પશુ મરીને પશુ થાય. કારણ તેવું કાવું. શાળ વાવી ફોપ તો તેમાંથી જવ કેમ થાય? આ સંદેહ. એઓ અધ્યાપક હતા. ૫૦૦ શિષ્ય સાથે હતા.

૬. મહિક—‘બંધ અને મોક્ષ છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. મૌર્યકાએ વિજયા તથા ધનદેવતા પુત્ર. ૩૫૦ શિષ્યના અધ્યાપક.

૭. મૌર્ય—‘દેવતાઓ છે કે નહીં?’ એ સંદેહ. વિજયાદેવી—વિધવાના પુત્ર. ૩૫૦ શિષ્યનો પરિવાર, અધ્યાપકનો ધર્મી.

૮. અકપિત—‘નારકી ન હોવી જોઈએ, કેમકે તે દેખાતી નથી.’ એ સંદેહ. વિમળાપુરીના અધ્યાપક, ૩૦૦ શિષ્યનો પરિવાર.

૯. અચલભ્રાતા—‘પુણ્ય ને પાપ છે કે નહીં?’ એ સદેહ. કોશલાનગરીના અધ્યાપક. ૩૦૦ શિષ્યના ગુરુ.

૧૦. મેતાર્થ—‘પરલોક છે કે નહીં?’ એ સદેહ. વત્સદેશમાં તુલિકા ગ્રામના અધ્યાપક. ૩૦૦ શિષ્યના પરિવારવાળા.

૧૧. પ્રભાસ—‘મોક્ષ છે કે નહીં?’ એ સદેહ. રાજગૃહ નગરે બહુ તથા અતિ-ભદ્રાના પુત્ર. ૩૦૦ શિષ્યનો પરિવાર. અધ્યાપક.

આ સર્વ પ્રશ્નો દરેક ધર્મશાસ્ત્રોએ ચર્ચ્યા છે, યુક્તિગમ્ય અને શબ્દપ્રમાણુગમ્ય છે. ન્યાયની કોટિથી પણ ગ્રાહ્ય છે. આટલા પ્રશ્નો સમજે તો તત્ત્વજ્ઞાનને અંગે કોઈ વાત ભાગ્યે જ બાકી રહે તેમ છે. આ અગિયારે શિષ્યો ખૂબ બહેલા હતા, મુખસિદ્ધ અધ્યાપક હતા, તૈયાર હતા; માત્ર એમને સમ્યક્ રીતે સમજાવવાને રસ્તા પર લઈ આવવાના હતા. આવા અગિયાર શિષ્ય વરતુળોધપૂર્વક થયા અને તેમને શ્રી મહાવીરે ગણધર બનાવ્યા. આ ભગવાનના તીર્થનો પ્રથમ મોટો વિજય થયો. અગિયારને દીક્ષા આપી મુખ્ય શિષ્ય બનાવ્યા. તેમની સાથે કુલ ૪૪૦૦ શિષ્યો હતા તે પણ દીક્ષિત થયા.

ત્રિપદી—

મુખ્ય ૧૧ શિષ્યોને ભગવાને ત્રિપદી આપી. ઉપદેહ વા, વિગમેહ વા, ધ્રુવેહ વા ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે, ક્ષુદ્ર છે—આ ત્રણ શબ્દના પરમાર્થ પર દરેક શિષ્યે વિચાર કર્યો, સત્ શું છે? એ વિચાર્યું, સત્-સત્તાનો ભાવ સમજ્યા અને તેની સાથે પરમાર્થતત્ત્વનું તેમને જ્ઞાન થયું. દરેક પોતપોતાની દાદર્શાંગી બનાવી. કુલ નવ વાચના થઈ, પણ મૂળ બાબતમાં જરાપણ ફેરફાર નહિ. શાસ્ત્રવિસ્તાર ગમે તેટલો હોય, પણ મૂળ વાત અને મુદ્દો એક સરખા હોય તો ‘સ્વચ્ચાન્તે સ્વચ્ચાન્તે’ થતો નથી એ મહાસત્ય સમજનાર હતા અને સ્વાહાદ-અનેકાંતનું સ્વરૂપ પામી ગયા હતા. આ ગણધર સાથેની ચર્ચા એ આખા જૈન દર્શનનું સ્વરૂપ છે એની એક એક બાબત પર દિવસો મુદ્દી ચર્ચા કરી શકાય તેવા તે રહસ્યભરપૂર તત્ત્વજ્ઞાનના મહાપ્રશ્નો છે. ગણધરવાદ વખતે એનો થોડો ભાગ સમજવા માટે દીકાકારે એને કંદરસૂત્રનો ભાગ બનાવ્યો છે, એના પર વિરોધાવરૂપક બાધમાં ૪૦૦ પાના જેટલો વિસ્તાર છે અને મૂળસૂત્રોમાં એ પ્રત્યેક વિષયનું ખૂબ વિવેચન અનેક દ્રષ્ટિબિન્દુથી કરવામાં આવ્યું છે.

જનતાના વિજ્ઞાન માટે પ્રશ્નપરંપરા—

શ્રી ઈશ્વરગૃહ-ગૌતમ મુખ્ય ગણધર થયા. જ્યારે જ્યારે ભગવાન સમવસરણમાં તિરાજે ત્યારે ગૌતમ ગણધર અનેક મવાલો પૂછે અને શ્રી વીર તેની મીઠી બાપામાં જવાબ આપે. એક ભગવતી સૂત્રમાં એવા ૩૬૦૦૦ પ્રશ્ન અને ઉત્તરો નોંધાયેલા છે. લોકોને બોધ થાય તેટલા માટે કેટલાક તદ્દન માદા સવાલો પણ કર્યા છે અને કેટલાક વિષયવસ્થાના, કેટલાક વિધિમાર્ગના અને યોગ મંબંધી પણ અનેક પ્રશ્નો કર્યા છે, જૈન દર્શનના દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગના અતિ વિસ્તૃત મવાલ જવાબો થયા છે અને કથાનુયોગને પણ વિમરવામાં આવ્યો નથી. આ પ્રશ્નો કરતી વખતે ગૌતમશાખી

ભગવાનની સામે એસતા હતા, ત્યારે ભગવાન સમવચરણમાં પાદપીઠ પર પગ મૂકી સિંહાસન પર બિરાજમાન થઇ પ્રશ્નના જવાબ આપતા હતા અને સામાન્ય દેશના હેતા હતા.

ગૌતમસ્વામી ઇંદ્રભૂતિએ મોટું અભિમાન કર્યું, પોતાના જેવો કોઇ બુદ્ધિશાળી ન હોઇ શકે એવો ધમંડ કર્યો અને જીતવા જતાં જીતાઇ ગયા એટલે અગાઉના શ્લોકમાં કહેવાયું છે કે એમને તો અભિમાન પણ પ્રોધતું કારણ જન્યું. સામાન્ય રીતે અભિમાન કરાપ તો સંસારમાં પાત કરાવે છે, ત્યારે ગૌતમસ્વામિને તો અભિમાન પણ લાભદાયક થયું એ એમની વિશિષ્ટતા છે. તેમની યોગલક્ષ્મી—

ગૌતમસ્વામી મહાયોગી હતા, એમને અનેક યોગસિદ્ધિ મળી હતી અને યોગના અર્થિત્ય પ્રભાવથી લખ્ધિ તેમજ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેમાં નવાઇ નથી, પણ એમના સંબંધમાં એક વાત નોંધાયેલી છે એ બારે વિસ્મય કરે તેવી છે. તે અકસ્માત જ હતો, પણ નોંધવા જેવો પ્રસંગ છે. અને તે એ છે કે શ્રી ગૌતમસ્વામી જેને દીક્ષા આપે તેને કેવળજ્ઞાન જરૂર થાય. પોતાને કેવળજ્ઞાન નહિ અને શિષ્યને જરૂર થાય, એટલે જે વસ્તુ પોતાની પાસે નથી તેનું તે દાન આપનાર થયા એ નવાઇ જેવી નોંધાયેલી હકીકત છે અને બારે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનાર છે. 'આપ કને અણુહુંત, ગોધમ દીજે દાન ઇમ.' આમ ગોધમ પોતાની પાસે ન હોય તેવી વસ્તુનું દાન કરતા હતા. આગળ તાપસને પ્રસંગ આવશે ત્યારે આ વાતની સ્પષ્ટતા થશે. યોગમાં વધ્યા પણ કેવળ ન આવે—

એક વખત ગૌતમસ્વામીએ દીક્ષા આપેલ મુનિને તે જ દિવસે કેવળજ્ઞાન થયું. ગૌતમસ્વામીને આનંદ સાથે વિવાદ થયો કે પોતે આવું નિસ્તિચાર ચારિત્ર પાળે અને પોતાને કેવળજ્ઞાન ન થાય અને આ એક દિવસની દીક્ષાપર્વાવધાનને કેવળજ્ઞાન થાય એ તો બારે નવાઇની વાત ! કેવળજ્ઞાનમાં તો ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનના સર્વ ભાવો જાણી દેખી શકાય અને તદ્દભવે સર્વ કર્મથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી ભવાટવીના ફેરા ટળી જાય, એટલે એ વિષાદનું કારણ શ્રી વીરપ્રભુને જણાવી પોતાને કેવળજ્ઞાન થશે કે નહિ ? એ બાબતનો સવાલ પૂછ્યો. સ્વામીએ સંક્ષેપમાં જવાબ આપ્યો—'ગોધમ ! સંતાપ ન કર. જેવટે આપણે જાને સરખા થયું.' આ જવાબથી ગૌતમસ્વામી સંતાપ તો પામ્યા, પણ એના મનમાં સર્વગ્રાહ્ય અને મુક્તિપ્રાપ્તિની તમજા જાગી. સારપણી પોતાના શિષ્ય શાસ્ત્ર મહાશાસ્ત્રને કૈવલ્યપ્રાપ્તિની હકીકત જાણી ત્યારે એમની કૈવલ્યપ્રાપ્તિ માટેની તમજા વધી. અપૂર્વ વિહતા અને ખૂદ તીર્થ કરને પ્રસંગ તેમજ પ્રસાદ હોય છતાં કેટલીક વાર પ્રાણી પોતાની પ્રાપ્તિની મર્યાદા અથવા તેને અંગે આવતા પ્રત્યયો સમજી શકતા નથી. જે રાગ અંગત સ્વરૂપ પકડે તે પ્રશસ્ત પ્રકારનો હોય છતાં વ્યક્તિગત હોય તો તે પરભાવનું સ્વરૂપ જ ધારણ કરે છે એ વાત ધણી વખત મુઠી તેમના ખ્યાનમાં જ ન આવી. વાત નવીન નહોતી, પણ એના ઉપર લક્ષ્ય જ ગયું નહિ, એટલે યોગપ્રગતિમાં ધણી આગળ વધ્યા છતાં શ્રી વીર પરમાત્મ તરફ તેમનું અંગત આકર્ષણ યાદુ જ રહ્યું.

અષ્ટાપદ—એખલામાં તાપસો—

એવામાં ભગવાને એક પ્રસંગે દેશતા દરમ્યાન કહ્યું કે 'જે પોતાની શક્તિથી

અષ્ટાપદ પર્વત પર જાય તે તે જ લાવે મોક્ષે જાય ' આ હકીકત સાબળીને તેમની ઇચ્છા અષ્ટાપદ બેઠાની થઈ આ અષ્ટાપદનો આખો પ્રસંગ યોગસાધના બતાવે છે અને તેમાં ધણુ ઊંડાણ અને રહસ્ય ભરેલું છે તે પર હું મારી દૃષ્ટિએ આગળ વિવેચન કરીશ પ્રથમ રથૂળ નજરે એ વાત રખૂ કરું છું

ભગવાનની અનુગા લઈ ગૌતમ ઇંદ્રભૂતિ અષ્ટાપદ તરફ આજ્યા. ત્યાં કુડિન્ને નામના કુળપતિના આશ્રયતળે પાચસો તાપસો એક ઉપનાસ કરી, પારણામાં માત્ર આર્દ્ર-કદ ખાઈ આત્મપ્રગતિ કરતા અષ્ટાપદની પહેલી મેખલા સુધી પહોંચ્યા હતા, દિલ્લ નામના કુળપતિના આશ્રય નીચે પાચસો તાપસો બે ઉપનાસને પારણે ખરી પડેલ સૂકા પાદડાનું ભોજન કરી ઉત્તમ તપ કરી રહ્યા હતા અને અષ્ટપદની બીજી મેખલા સુધી પહોંચ્યા હતા સેવાલ નામના કુળપતિના આશ્રય નીચે પાચસો તાપસો ત્રણ ઉપનાસને પારણે સુકી સેવાળ (મીઠા પાણી ઉપની લીલ)નું ભોજન કરી મહા ઉત્તમ તપ કરી રહ્યા હતા અને અષ્ટાપદ પર્વતની ત્રીજી મેખલા સુધી પહોંચ્યા હતા. આ સર્વ તાપસોનો પ્રયત્ન અષ્ટાપદના શિખરે પહોંચવાનો હતો.

એ તાપસોએ ગૌતમસ્વામીને આવતા જોયા, એમનું દૃઢ હૃદયુષ્ટ શરીર જોયું અને પોતે આકરો તપ કરી કૃષ (દુર્જન) થઈ ગયા છે તો પણ અષ્ટાપદને શિખરે પહોંચી શક્યા નથી તો આ કેવી રીતે પહોંચશે ? એમ વિચારતા હતા, ત્યાં તો સૂર્યના કિરણનું અવલબન લઈ ગૌતમસ્વામી મહાસગર અષ્ટાપદને શિખરે ચઢી ગયા અને તાપસો તો એને જોઈ જ રહ્યા એમને વિચાર થયો કે 'અષ્ટાપદ ચઢવામાં માત્ર તપ કરતાં ૩૦૦ વિશિષ્ટ વસ્તુની જરૂર છે અને તે શું છે ? તે ગૌતમસ્વામી પાછા આવશે ત્યારે તેને પૂછશું' અને તેના શિષ્ય થયું

(અપૂર્ણ)

શ્રી સુપાર્શ્વજિન પદ

(રાગ-વ્યગ્ર કંપાણ)

ઐસે સામી સુપાસસે દિલ લગા, દુઃખ લગા મુખ જગા જગતારણા;

રાજદેસકું માનસરોવર, રહેવા જળ જ્યું વારણા.

ઐસેં ૧

ભારકું મેહ ચકોરકું ચંદા, મધુ મનમધી ચિત્ત દારણા;

કૂલ અમૂલ લમગડો, અંબ હી કોકિલકું મુખકારણા.

ઐસેં ૨

સીતાકું રામ કામ જ્યું રતિકું, પંથીકું ઘર આરણા;

દાનીકું ત્યાગ યાગ બ્રહ્મનકું, યોગીકું સંજમ ધારણા.

ઐસેં ૩

નંદનવન જ્યું મુરકું વણસ, ન્યાયીકું ન્યાય નિહારના;

ત્યું મેરે મન ઉલિ સુદાઓ, ઓર તો ચિતરો ઉતારણા.

ઐસેં ૪

શ્રી સુપાસ દરિશન પર તેરે, કીજે કોડી ઉવારણા;

શ્રી નપવિનય વિબુધ મેવકકું, દિષો સમતારમ પારણા.

ઐસેં ૫

ઘડિયાળ

મનુષ્યના જીવનને અથવા સર્વ જીવોના જીવનને ઘડિયાળ સાથે અનેક પ્રકારે ઘટાવવા યોગ્ય છે. ઘડિયાળના ચક્ષો અથવા કાંટાઓ જેમ અવિચ્છિન્ન પરિભ્રમણ કર્યા જ કરે છે, એક સેકન્ડ માત્ર પણ વિસામો લેતા નથી તેમ આ જીવ પણ સંસારના ચક્રમાં અવિચ્છિન્નપણે પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. તેમાં મનુષ્ય, દેવ, નારક અને તિર્યચ ગતિમાં અનેક રૂપો લે છે ને ત્યજે છે, તિર્યચગતિમાં તો એકેન્દ્રિયપણે, બેદ્રિયપણે, તેષદ્રિયપણે, ચૌરિદ્રિયપણે, પંચેન્દ્રિયપણે અનેક જાતિનાં રૂપો ધારણ કરે છે. એ દરેક જાતિમાં પાછા જુદા જુદા રૂપ ધારણ કરે છે. એક લવમાંથી બીજા લયમાં જતાં વચ્ચે ક્ષણમાત્ર પણ તે વિસામો લેતો નથી-લઈ શકતો નથી.

આ બધું ચક્રભ્રમણ જેમ ઘડિયાળમાં તેની ચાવીને આધીન છે તેમ જીવોનું પરિભ્રમણ કર્મને આધીન છે. કર્મ પ્રમાણે તે જીવે જીવી ગતિમાં નવા નવા રૂપ ધારણ કરે છે અને પૂર્વકર્માનુસારે સુખદુઃખનો અનુભવ કરે છે. એક રીતે વિચારીએ તો તે કર્મને વશ હોવાથી પરવશ છે, પરંતુ તે પરવશપણું પોતાની કૃતિથી જીવે પ્રાપ્ત કરેલ છે.

કેટલીક ઘડિયાળ ઉતાવળી ચાલે છે, કેટલીક ધીમી ચાલે છે, કેટલીક ચાલતાં અટકી પડે છે, કેટલીક ઝરાળર ચાલે છે. તેમ જ અનેક ઘડિયાળો જોતા તે એકસરખો દાદમ બતાવતી નથી. તેવી જ આ જીવની સ્થિતિ છે. જુદા જુદા જીવો પરત્વે વિચારીએ તો કોઈ જીવો શુભકર્મના ઉદયથી અનેક પ્રકારના સુખમાં આગળ વધે છે. કેટલાક જીવો અશુભ કર્મના ઉદયથી દુઃખમાં આગળ વધે છે. કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયથી બીજા જીવો કરતાં પાછા પડી જાય છે અને ધારેલી ધારણામાં ફળિભૂત થતા નથી. કેટલાક ધારેલી ધારણામાં ફતેહ મેળવે છે. કેટલાક અટકી ગયેલ ઘડિયાળની જેમ વ્યાધિ વિગેરે કારણથી સ્તબ્ધ-મૂઢ-વિચારશૂન્ય બની જાય છે. તેમ જ કાર્યાકાર્યનો કે કૃત્યાકૃત્યનો વિચાર કરી શકતા નથી. આ બધો કર્મજન્ય વિકાર ને વિચિત્રતા છે.

ઘડિયાળો જેમ અનેક પ્રકારની આકૃતિવાળી હોય છે તેમ આ જીવો પણ સંસ્થાન ને સંઘયજીનામકર્મના ઉદયથી અનેક પ્રકારની આકૃતિ ધારણ કરે છે. વર્ણાદિચતુષ્કમાં પણ કર્મજન્ય ફેરફાર થયા કરે છે.

આ બધી જાણતમાં પોતે કર્મવશ હોવા છતાં 'હું આમ કરું છું, અને હું આમ કરી શકું છું' ઇત્યાદિ અભિમાન આ જીવ ધરાવે છે. એનું પરવશપણું એટલું બધું થઈ ગયું છે કે તે શેકેલો પાપક પણ લાંગી શકતો નથી, છતાં હજી પોતામાં અંતરાયકર્મના ઉદયથી શક્તિનો કેટલો પ્રાપ્ત થયો છે તેનું તેને જ્ઞાન થતું નથી.

આ બધી વિચારણા કરવાનો ખાસ હેતુ એ છે કે સુસ મનુષ્યોએ પોતાની સ્થિતિ શું છે? તેનો પૂરો વિચાર કરી લેવો જોઈએ અને તેવી સ્થિતિ

પ્રાપ્ત થવાનું કારણ શું છે ? તે વિચારવું જોઈએ. તે સાથે એ સ્થિતિ શી રીતે સુધરે તેના ઉપાયો ચિતવવા જોઈએ. વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં જો ફેરફાર કે સુધારો કરવો હોય-તેવી જરૂર જણાતી હોય તો તે મનુષ્યજિન્દગીમાં જ થઈ શકે તેમ છે, પરંતુ આ જીવ અજ્ઞાન ને મોહના આવરણથી એ સંબંધી કાંઈ વિચાર જ કરતો નથી તેમ જ કાંઈ વિચારણા થાય તો તેની સુધારણા માટે એટલું દીર્ઘસૂત્રી-પણું વાપરે છે કે વિચારમાં ને વિચારમાં જિન્દગી પૂરી થઈ જાય છે.

કેઈપણ મનુષ્યને ત્યારે પોતાની વ્યવહાર જિન્દગી સુધારવાની ઈચ્છા તીવ્ર થાય છે ત્યારે તે એને માટે, અનેક પ્રકારના અવિચ્છિન્ન પ્રયાસો કરે છે. કેઈવાર કેઈ પ્રયત્નમાં ન ફાયે તો પણ કંટાળીને પોતાનો પ્રયાસ તજી દેતો નથી, પરંતુ મંજ્યો જ રહે છે કે જેથી તેને પરિણામે તે જરૂર સારી સ્થિતિ મેળવી શકે છે. જીવની પરિસ્થિતિ ગઢલવા માટે તો તે કરતાં અનેકગુણ પ્રયાસ કરવો પડે તેમ છે, કારણ કે અત્યારની પરિસ્થિતિ ભૂર્વના અનેક લવમાં સંચય કરેલા કર્મના પરિણામરૂપ છે, પરંતુ તેથી નાસીપાસ થવા જેવું નથી; કારણ કે એવી પરિસ્થિતિમાં આવેલા અનેક જીવો તેને સુધારી શક્યા છે.

એક મહાપુરુષે કહ્યું છે કે ‘આ જીવને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં નેટલો કાળ ગયો તેટલો કાળ તેની સુધારણા માટે જોઈએ તેમ નથી. આત્મા ગળીયો થાય તો એક અંતર્મુદૂર્ત્તમાં તેને પલટાવી શકે છે.’ પરંતુ તેટલું પ્રગળ ન હોય તેવા જીવો સુધરી શકતા નથી. જો જીવ ધારે અને પ્રયાસ કરે તો પરિમિત કાળમાં તેનો સુધારો કરી શકે છે.

ઘડિયાળ નારી બાતિ છે. તેણે સ્ત્રી જેમ પુરુષને તાબે કરે તેમ અનેક મનુષ્યોને પોતાને તાબે કર્યા છે. ઘડિયાળ ટકોરા કરે તે પ્રમાણે માણસ વર્તે છે-વર્તવું પડે છે. છ ટકોરા કરે એટલે જાડવું જ પડે, સાત ટકોરા કરે એટલે દંત-ધાવન વિગેરે કરવું જ પડે, નવ ટકોરા કરે એટલે દુકાને જવું જ પડે, બાર ટકોરા કરે એટલે જમવા જવા જાડવું જ પડે, બે ટકોરા કરે એટલે પાણું દુકાને જવું પડે, પાંચ કે છ ટકોરા કરે એટલે પાણું જમવા જાડવું પડે, આઠ ટકોરા કરે એટલે દેવદર્શન કરવા જવું પડે, દસ કે અગ્યાર ટકોરા કરે એટલે દુકાનેથી જાડી ઘરે જવું પડે, ત્યાં જાંઘ આવે કે ન આવે પણ સૂઈ જવું પડે. આવી અનેક બાળતો ઘડિયાળના ટકોરાના હુકમથી કરવી પડે છે. રેલવેની મુસાફરી યતાં તો તેને ગહું જ આધીન થવું પડે છે.

આ બધી હકીકતનો સાર એ છે કે-ઘડિયાળના ટકોરા એ કાળના ટકોરા છે. તેનો હેતો એવો ટકોરો થાય છે કે જીવ માત્રે આ દેહ છોડીને અન્ય દેહ ગ્રહણ કરવા માટે ચાલ્યા જવું પડે છે. બીજા બધાની આધીનતામાંથી કોઈ પણ પ્રકારે છૂટી શકાય છે, પરંતુ કાળની આધીનતા તો સ્વીકારવી જ પડે છે. તે વખતે આપણે ધારેલા કામ પૂરા કર્યા હોય કે અધૂરા હોય, ધારેલી ધારણાઓ પાર પડી

छोय के गाड़ी छोय, सांसारिक अनेक कामे गाड़ी रह्या छोय, भक्तान यजुावतां अधूरे रह्युं छोय, छतां याह्या जवुं पडे छे. आ गधी गाजतनी साथे मनुष्यजन्ममां करवानां सल्लार्यो क्यो छोय के न क्यो छोय पल्लु कर्मपरिखाम राजनो काज-परिखुति राणी भारइत संदेश आवे के तरत तेने आधीन थवुं पडे छे; भाटे सुस गलाता मनुष्योअे भीज गधा क्यो करतां मनुष्यनी जिंदगी विना न थछ थके अेवा धर्मकार्यो-दया, दान, त्याग, तप, संयम विगेरे जेभ जने तेभ वडेला करी लेवा जेभअे, अेने भाटे पायदा न करवा जेभअे अने सुलतवी राणयानी टेव छोडी देवी जेभअे. श्री सिद्धानंदल मछारजि अेक पदमां कह्यु छे के—

‘अवसर भीत जय, पीछे पछतावा थाय;
सिद्धानंद प्यारे अज, मान कछा भेरा रे.’

आ पाकयवुं पारंपार स्मरण क्यो करवुं अने धर्मकार्यमां प्रभाद न करवो.

कुंवरल

धर्म का मर्म

(तर्ज-विना प्रभु पार्थके देखे मेरा दिल बेकारी है)

धर्म के मर्म को समझो, इसी में सार भारी है ।
विना समझे धर्म के तो, धर्म बहु दुःखकारी है ॥ टेर ॥
धर्म के नाम पर लड़ते, झगड़ते वाद बहु करते ।
मगर नहिं तत्त्व को पाते, नहीं यह नेक चारी है ॥ धर्म० १ ॥
मतों का गच्छ का झगड़ा, धर्म में है नहीं रगड़ा ।
भरे क्यों कर्म का छफड़ा, असल दिल मे विचारी है ॥ धर्म० २ ॥
धर्म तो प्रेम सिखलाता, सरल सत्यंश दिखलाता ।
शत्रु के दिल को पिगलाता, कहूं यह बात घारी है ॥ धर्म० ३ ॥
क्षमा और सरलता धरना, लोभ अहं मानसें डरना ।
अहिंसा सब को बरना, यही जग सौख्यकारी है ॥ धर्म० ४ ॥
धर्म के पंथ है न्यारे, परंतु तत्त्व इक सारे ।
कथन भद्रानंद का घारे, निकट ही मोक्षनारी है ॥ धर्म० ५ ॥

—भद्रानंद

જ્યાં ત્યાં, જેમ તેમ, જ્યારે ત્યારે, જે તે ખાય તો

પશુ ને મનુષ્યમાં તફાવત શું ?

પશુઓ જ્યાં ત્યાં મોઢું નાખ્યા જ કરે છે. શુદ્ધ ભૂમિ હોય કે અશુદ્ધ હોય, સ્થાનભૂમિ હોય કે રાજમાર્ગ હોય. રાજમહેલ હોય કે ગરીબનું ઝુંપડું હોય, ગમે ત્યાં મોઢું ઘાલી ખાવાનો પ્રયાસ કરે છે.

પશુઓ જેમ તેમ સૂતા, ઊભા, બેઠા, ગમે તે સ્થિતિમાં ખાવાનું મળે તો ખાધા કરે છે. એની બેઠકનો નિયમ હોતો નથી.

પશુઓ જ્યારે ત્યારે રાત્રિ હોય કે દિવસ હોય, સવાર હોય કે સાંજ હોય, પ્રભાતકાળ હોય કે મધ્યાહ્ન હોય પરંતુ જ્યારે ત્યારે ખા ખા કર્યા જ કરે છે. એને યોગ્યાયોગ્ય કાળ સંબંધી ભચાર હોતો નથી.

વળી પશુઓ જે તે પદાર્થ ખાય છે. ઘાસ ખાય છે ને મીઠાઈ પણ ખાય છે, પવિત્ર વસ્તુ ખાય છે અને અશુચિમાં પડેલ અપવિત્ર વસ્તુ પણ ખાય છે તેને ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો અંશ માત્ર પણ વિવેક હોતો નથી.

એ જ પ્રમાણે અજ્ઞાની-અવિવેકી, ત્યાગવૃત્તિ વિનાના, ક્રુધાતુર તેમજ ખાલું ખાલું ને ખાલું કરી રહેલા મનુષ્યો પણ જ્યાં ત્યાં એટલે ઘરમાં કે બહાર, હોટેલમાં કે લોન્જમાં, હિંદુને ત્યાં કે મુસલમાનને ત્યાં, ભાણે જપતા ઘરે કે જેના તેના ઘરે-જો ખાધા કરે, તેમાં વિવેક ન રાખે તો તેને પશુ ગણવા કે મનુષ્ય ગણવા ?

વળી મનુષ્ય જેમ તેમ સૂતા, બેઠા કે ઊભા અને ભાણામાં લઇને કે હાથમાં લઇને, પાત્રમાં કે પાત્ર વિના જો ખાધા જ કરે તો તેને પશુ ગણવો કે મનુષ્ય ગણવો ? કારણ કે સુસ મનુષ્યો જેમ તેમ ખાતા નથી.

વળી પશુઓ જ્યારે ત્યારે ખાધા કરે છે તેની જેમ જો મનુષ્ય પણ જ્યારે ત્યારે ખાય, દિવસ કે રાત્રિ ન જુઓ, દિવસ જીગ્યો છે કે નહીં ? સૂર્યાસ્ત ઘઈ ગયો છે કે નહીં ? તે ન જુઓ અને ખાવાની ઇચ્છા ઘઈ એટલે ખાય તો પછી પશુમાં ને તેનામાં શું ફેર સમજવો ?

વળી પશુની જેમ મનુષ્ય પણ જ્યાં ત્યાં જે તે પદાર્થ, ભક્ષ્ય કે અભક્ષ્ય, ખાવા યોગ્ય કે ન ખાવા યોગ્ય, પચ્ય કે અપચ્ય, શુદ્ધ કે સડેલો, સારો કે નરસો, દેશી કે પરદેશી, લાળીતો કે અલાળીનો પદાર્થ જો ખાય તો પછી તેનામાં ને પશુમાં શું ફેર સમજવો ?

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—ભાષા ચાર પ્રકારની છે તે બોલવા માટે ગ્રહણ કરવાની ભાષા-વર્ગણા બુદ્ધિ બુદ્ધિ જાતની હોય છે કે એક જ જાતની હોય છે ?

ઉત્તર—ભાષાવર્ગણામાં ફેરફાર હોતો નથી, પરંતુ જીવ તેને ગ્રહણ કરીને બોલવા માટે યોગ્ય રીતે પરિણામીને મૂકે છે એટલે બોલે છે ત્યારે ફેરફાર થાય છે.

પ્રશ્ન ૨—મનના પણ સત્યાદિક ચાર પ્રકાર કહ્યા છે, તેની મનોવર્ગણાઓ બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારની છે કે એક જ પ્રકારની છે ?

ઉત્તર—મનોવર્ગણા તો એક જ પ્રકારની કહેવાય છે પણ તેના અનંતા ભેદ હોય છે. તેને ગ્રહણ કરીને પરિણામવાથી તેમાં ફેરફાર થાય છે.

પ્રશ્ન ૩—બેઈન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવો બોલે છે તેને માટે ભાષા-વર્ગણા બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારની હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—જીવ સ્વયોગ્ય વર્ગણા જ ગ્રહણ કરે છે તેથી તેના ગ્રહણમાં જ ફેર પડે છે. તે બધી ભાષાવર્ગણા જ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૪—અનેક જીવોને ભાષા બોલવામાં ફેરફાર થાય છે તે શાથી થાય છે ?

ઉત્તર—તે ફેરફાર પરિણામીને મૂકવાથી થાય છે.

પ્રશ્ન ૫—સત્યાદિક ચારે ભાષા દ્રવ્યથી ને ભાવથી શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—દ્રવ્યભાષા ભાષાવર્ગણા૩૫ સમજવી અને ભાવભાષા બોલાય તે સમજવી.

પ્રશ્ન ૬—સત્યાદિક ચારે પ્રકારનું મન દ્રવ્યથી ને ભાવથી શી રીતે સમજવું ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમન મનોવર્ગણા૩૫ જાણવું અને ભાવમન વિચારણા૩૫ અથવા જ્ઞાન૩૫ જાણવું.

આ ચારે જાગત સારી રીતે વિચારવા યોગ્ય છે. તેને અંગે વિદ્વાન વક્તા કે લેખક ઘણું કહી કે લખી શકે છે. અહીં તો માત્ર એક જ સવાલ છે કે—તારે મનુષ્ય રહેવું છે કે પશુ જનવું છે ? તેનો વિચાર કરીને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તવું.

કુંવરજી

પ્રશ્ન ૭—ચૌદ શુભસ્થાનકના ચાર નિરૂપા શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—એ જાણત બહુશ્રુત મુનિને મળીને પૂછશે.

પ્રશ્ન ૮—દ્રવ્યથી ને ભાવથી ઉપશમશ્રેણી કેવી રીતે જાણવી ?

ઉત્તર—ઉપશમશ્રેણીના દ્રવ્યભાવ એવા લેહ જાણ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૯—ક્ષપકશ્રેણી દ્રવ્યભાવથી કેવી રીતે જાણવી ?

ઉત્તર—તેના પણ દ્રવ્યભાવ એવા લેહ જાણ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ છે તેના બંધ જુદો જુદો પડે છે ?

ઉત્તર—જીવ પ્રત્યેક સમયે સાત આઠ કર્મ બાંધે છે, જે સમયે આયુષ્ય બાંધે ત્યારે આઠ ભાગ પડે છે; નહિતર સાત ભાગ પડે છે. તેમાંથી જ્ઞાનાવરણીયના ભાગમાં જે કર્મવર્ગજ્ઞા આવે તેમાંથી સર્વઘાતી રસના પુફ્ફગો કેવળજ્ઞાનાવરણીયને મળે છે, અને દેશઘાતી રસવાળી વર્ગજ્ઞાના ચાર ભાગ પડે છે, તે ચારે પ્રકારના મત્યાદિ જ્ઞાનાવરણીયને મળે છે. આમ પ્રત્યેક સમયે થયા કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—આઠે કર્મના નામાદિ ચાર નિરૂપા શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—એ જાણત પણ બહુશ્રુત મુનિથી સમજવા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—આઠે કર્મની દરેક પ્રકૃતિની ઉદીરણા યદ્ય શકે ?

ઉત્તર—એને માટે કર્મજ્ઞ ને કર્મપ્રકૃતિમાંથી ઉદીરણા પ્રકરણ વાંચવું. તેમાંથી ઘણું જાણવાનું મળશે.

પ્રશ્ન ૧૩—ઉપદેશકમાં કયા કયા શુભો હોવા જોઈએ ?

ઉત્તર—એને માટે શ્રાદ્ધવિધિ વાંચો. એમાં તે શુભો જતાવેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૪—શરીરમાં કાંઈ બળતરા થતી હોય તો ધી વિગેરે ચોપકવાથી શાંત યાય છે તો તે વળતે અસાતા મટીને સાતાનો ઉદય થાય છે ?

ઉત્તર—અસાતા ને સાતાનો ઉદય જીવને એક સાથે હોય છે અને તેમાં ફેરફાર પણ યાય છે. એ બધી કર્મની વિચિત્રતા સમજવાની છે.

પ્રશ્ન ૧૫—જે જીવ કર્મ બાંધે છે તે જ જીવ કર્મ ભોગવે છે કે તેમાં બીજા કારણોને લઈને ફેરફાર યાય છે ?

ઉત્તર—જે જીવ કર્મ બાંધે છે તે જ ભોગવે છે, પરંતુ તેનો ઉદય થતાં અનેક પ્રકારના કારણોને લઈને ફેરફાર યાય છે. એવા પ્રસંગે અન્ય જીવો એવા ફેરફારમાં નિમિત્તભૂત યાય છે. ભોગવનાર તો એક જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—જે દેવલોક સુધીમાં દેવદેવી જાને ઉત્પન્ન થાય છે, તેને ઉપજવાની શય્યા જુદી જુદી હોય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—ઈદ્રાદિક સુખ્ય દેવદેવીની ઉત્પાદ શય્યા જુદી જુદી હોય છે. સાધારણ દેવો એક શય્યામાં વધારે પણ આંતરે આંતરે ઉપજે છે. અપરિ-ગ્રહિતા દેવીને ઉપજવાના તે વિમાનો જ ખાસ જુદા છે.

પ્રશ્ન ૧૭—ત્રીજા દેવલોકથી દેવોનું શરીર ઘટતું જાય છે તો તેમને ઉપજવાની શય્યા પણ તે પ્રમાણમાં જ હશે કે કેમ ?

ઉત્તર—તે પ્રમાણમાં જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૮—તપ ઐવ્યેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં રહેલા શાશ્વત ચૈત્યોમાં રહેલ પ્રતિમાના દર્શન ને તેની પૂજા ભાંનાં દેવો કરતા હશે ?

ઉત્તર—ત્યાંનાં દેવો શય્યામાં સૂતેલા જ રહે છે, તે બાવપૂજા કરે છે, દ્રવ્યથી દર્શન કે પૂજા કરતા નથી—કરવા જતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—સૌધર્મ વિગેરે સર્વ ઇંદ્રોની શરીરશક્તિ, ક્રાંતિ વિગેરે જે જે નવા ઇંદ્ર તે સ્થળે ઉપજે તે સર્વની એક સરખી જ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—પ્રાચે એક સરખી જ હોય, સહજ તરતમતા હોય તો તે છદ્મસ્થ જાણી શકે નહીં. ઉપરના ઇંદ્રોની શરીરશક્તિ, ક્રાંતિ વિગેરે વિશેષ વિશેષ હોય.

પ્રશ્ન ૨૦—ચારે નિકાયના દેવોની અને દરેક ભુવનમાં ને વિમાનમાં રહેતા દેવોની સંખ્યા ત્રણે કાળમાં સરખી જ હોય કે વચ્ચે વચ્ચે હોય ?

ઉત્તર—પ્રાચે સરખી જ હોય. સહજ ઘટવધ થાય તે ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૨૧—ભુવનો ને વિમાનો શાશ્વતા છે તે કાયમ એક સરખા જ રહે કે તેના પ્રમાણ વિગેરેમાં કાંઈ વધારોઘટાડો થાય ?

ઉત્તર—શાશ્વત પદાર્થના પ્રમાણમાં ઘટવધ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—જ્યોતિષમાં તારાના વિમાનો તો મોટી સંખ્યામાં છે તો તે વિમાનોના ને તારાના નામ એક સરખા હશે કે જુદા જુદા હશે ?

ઉત્તર—જે નામ તારાનું તે જ નામ તેના વિમાનનું હોય છે. દરેક તારાના નામ જુદા જુદા હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૩—બધા તારા એક સરખા શક્તિ ને ક્રાંતિવાળા હોય કે તેમાં તરતમતા હોય ? વળી તેમાં જુદી જુદી જાતિ હોય ?

ઉત્તર—શક્તિ ને ક્રાંતિમાં તરતમતા હોય. જાતિ પણ તેમાં ઘણી જુદી

‘બુદ્ધી હોય છે તેનું’ વર્ણન શાસ્ત્રાંતરથી જાણવું. ધાધા તારા એક સરખા આકારના ને એક જાતિના હોતા નથી.

પ્રશ્ન ૨૪—દરેક ચંદ્રના પરિવાર તરીકે ૨૮-૨૮ નક્ષત્રો હોય છે તો તેઓના નામ પ્રમાણે જ તેઓના વિમાનના નામ હોય છે કે બુદ્ધા હોય છે ?

ઉત્તર—જે નામ નક્ષત્રનું તે જ નામ તેના વિમાનનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૫—નવ ગ્રહમાં સૂર્ય ચંદ્ર આવે છે ને જ્યોતિષીના બે ઇંદ્ર સૂર્ય ચંદ્ર નામના છે તે એક જ સમજવા કે બુદ્ધા બુદ્ધા સમજવા ?

ઉત્તર—નવ ગ્રહના પૂજનમાં એ બે નામ આવે છે, પરંતુ ૮૮ ગ્રહમાં તે નામ નથી, તેથી તે બેને જ્યોતિષીના ઇંદ્ર જ સમજવા; બુદ્ધા ન સમજવા.

પ્રશ્ન ૨૬—નવ ગ્રેવેયકના દેવોને ચાર ધ્યાન પૈકી કેટલા ધ્યાન હોય ?

ઉત્તર—શુકલધ્યાન સિવાયના ત્રણ ધ્યાન સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭—પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવોને કયા ધ્યાન હોય ?

ઉત્તર—શુકલધ્યાન તો યુનિને જ હોવાથી તેને ન હોય. વળી તે સમકિત-દષ્ટિ જ હોવાથી આર્ત્તરોદ્રધ્યાન મંદ હોય ને ધર્મધ્યાન શુભધ્યાન યોગ્ય વિશિષ્ટ હોય.

પ્રશ્ન ૨૮—દેવોને અને નારકીને લવધારણીય વૈક્રિય શરીર ઉત્પત્તિથી રચવન પર્યાંત એકસરખું હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—રચવન પર્યાંત એકસરખું હોય.

પ્રશ્ન ૨૯—હેતુવાદોપદેશિકી વિગેરે ત્રણ સંજ્ઞામાં સંજ્ઞા શબ્દ શું વાચક છે ?

ઉત્તર—સંજ્ઞા શબ્દ બોધ—જ્ઞાનવાચક છે. હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા વિકલોદ્રિયને જ હોય, દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા સંજ્ઞી પંચોદ્રિયને હોય અને દષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા સમકિતી જીવોને હોય.

પ્રશ્ન ૩૦—દેવો ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ આહાર ગ્રહણ કરે છે તે વૈક્રિય પુદ્ગળોનો જ કરે કે કેમ ? અને તે પુદ્ગળો કયાં રહેલાને ગ્રહણ કરે ?

ઉત્તર—વૈક્રિયવર્ગેણ જ ગ્રહણ કરે અને તે જ્યાં ઉપજે ત્યાં જ—તે આકાશપ્રદેશે રહેલી વર્ગેણને જ ગ્રહણ કરે.

પ્રશ્ન ૩૧—નારકી જીવોને ઉપજવાના એક સ્થાનમાં અનેક નારકી જીવો ઉપજતા હશે ?

ઉત્તર—તે વિષે સ્પષ્ટતા જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૨—જીવ વિગ્રહગતિમાં અપર્યાપ્તો કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય. પણ અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત બંને પ્રકારના જીવો વિગ્રહગતિમાં હોય.

પ્રશ્ન ૩૩—જીવ અપર્યાપ્ત કયાં સુધી કહેવાય ?

ઉત્તર—સ્વયંભૂત પર્યાપ્તિ પૂરી ન કરે ત્યાં સુધી અપર્યાપ્ત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૩૪—દેવો ને નારદી છ પર્યાપ્તિ કરે તેમાં કેટલી પર્યાપ્તિ વૈદિક-વર્ગજીવડે કરે ?

ઉત્તર—પ્રથમ વૈદિક પુરુષોએ ગ્રહજીવ કરી આહારપર્યાપ્તિ કરે, પછી તે પુરુષોમાંથી શરીર બાંધી શરીરપર્યાપ્તિ કરે અને પછી તેમાંથી ઇન્દ્રિયો નીપજાવીને ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ કરે. ત્યારપછીની ત્રણ પર્યાપ્તિમાં તેો આસોઆસ, શાપા ને મનોવર્ગજીવ ગ્રહજીવ કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૫—ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ તીર્થંકરો થાય તેમાં વીશ વિહરમાન આવી જાય ?

ઉત્તર—પાંચ મહાવિદેહની એકસો ને સાઠે વિજયમાં એકેક તીર્થંકર થાય છે તેથી વીશ વિહરમાન તે કાળે જુદા હોતા નથી.

પ્રશ્ન ૩૬—વિહરમાન તીર્થંકર જે પાંચ મહાવિદેહમાં થાય છે તેમાં અને દશ ક્ષેત્રમાં ધનારા તીર્થંકરોમાં કાંઈ ફેર હોય છે ?

ઉત્તર—શરીરના માનમાં ને આયુષ્યમાં ફેરફાર હોય છે; બીજો કાંઈ બાકી ફેરફાર હોતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૭—મહાવિદેહમાં ધનાર તીર્થંકરોનું શરીર ૫૦૦ ધનુષ્યનું અને આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વનું જ હોય કે એણું વધતું હોય ?

ઉત્તર—તેટલું જ હોય એણું વધતું ન હોય.

પ્રશ્ન ૩૮—શ્રી જિનવિજયજીવિત શ્રી અરનાયજિનના સ્તવનમાં ૪૮ તજવાનું કહ્યું છે તે શું સમજવું ?

ઉત્તર—પાંચ ઇન્દ્રિયના ૨૩ વિષય ને કપાય તેમજ નોકપાય મળીને ૨૫ એ પ્રમાણે કુલ ૪૮ તજવાનું સમજવું.

પ્રશ્ન ૩૯—દરેક રોમરાયે પોણા ગળે રોગ કહ્યા છે તે યુગલિકને હોય ?

ઉત્તર—યુગલિકને પ્રાયે રોગ જ થતા નથી તેથી તેને ન હોય.

પ્રશ્ન ૪૦—કાગડાને એક આંખ કહે છે તે શી રીત હોય ?

ઉત્તર—કાગડાને નેત્રનાં બે છીદ્રો હોય ને ડાબો એક હોય તે ક્યાં કરે. એ રીતે એક આંખ સમજવી.

ચાર વસ્તુનું અપૂર્વપાણું

સુભાષિતકારો જણાવે છે :—

નાસ્તિ મેઘસમં તોયઃ, નાસ્તિ ચાત્મસમં વલમ્ ।

નાસ્તિ ચક્ષુઃસમં તેજો, નાસ્તિ ધ્યાન્યસમં પ્રિયમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—મેઘ સમાન જળ નહિ, ને આપ સમાન જળ નહિ,
આંખ સમું તેજ નહિ, ને અન્ન સમું પ્રિય નહિ

x

x

x

સમુદ્રના જળ, રચળના વિસ્તારથી ઘણા મોટા ભાગમાં ફેલાયેલ હોવા છતાં—એટલે
અસિમ જળરાશિ પણ મનુષ્યના જીવનનિર્વાહ માટે તો તદ્દન વ્યર્થ છે, કારણ કે તે જળ
મીઠું નથી, ખારું છે. અને તેથી જીલેચૂકે પણ તે જળના થોડા બિન્દુઓ મોઢામાં ગયા
હોય તો માણસો યૂ-યૂ કરી તેને યૂંકી નાખે છે. આ રીતે સમુદ્રને બાદ કરતાં જળ-
પાત્રરૂપ વસ્તુઓમાં જળત્રાહક નદીઓ, જળભરપૂર કૂવા, વાવ અને તળાવો બાકી
રહે છે. તેમાં નદીઓ તો ગ્રીષ્મના તાપમાં શુષ્ક બની જાય છે. વાવ-કૂવા પણ
જમીનમાં જળનો કસ હોય ત્યાંસુધી પાણી આપે જાય છે અને સરોવર પણ પુરાંતમાં
રહેલ જળ પૂર્ણ થતાં તળિયું ખતાવે છે. છેવટે માનવનજર મેઘરાજા ઉપર પડે છે, તેનું
વરસાવેલું જળ જ બધી રીતે ઉપયોગી બને છે. તે જળ જગત આખાને નવપક્ષવિત
બનાવે છે. ધાન્ય અને ઘાસ-જે મનુષ્ય અને પશુના ખોરાકરૂપ હોય જીવનરૂપ છે તે ઉત્પન્ન
થાય છે. નદીઓ પોતાના પટમાં જળને વહેવા માટે છે. કૂવાઓ પણ સજીવન થાય છે.
ચાતકની તૃષા પણ મેઘથી પૂર્ણ થાય છે. આમ સમગ્ર સૃષ્ટિને પરમ ઉપકારરૂપ મેઘનું
જળ સર્વશ્રેષ્ઠ હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ?

નાસ્તિ ચાત્મસમં વલમ્—અર્થાત્ આપ સમાન જળ નહિ. અન્યનું જળ ક્યાં સુધી
કામનું ? અન્ય પાસે દ્રવ્યજળ, બાહ્યજળ, સંગઠનજળ, રાસ્ટ્રજળ, મનજળ, વચનજળ, કાયજળ
ક્રત્યાદિ જળ હોય તો તે સર્વ તેને પોતાને કામના છે, પરંતુ એ બધા કરતાં વિશેષ આપ
જળ જેટલું હશે તેટલું જ દરેક પ્રસંગે ઉપયોગી છે. આમ જાણ્યા પછી એ પણ કર્તવ્યરૂપ છે
કે આધ્યાત્મિક તેમ જ આધિકૌતિક એ બન્ને બાજતમાં આગળ વધવા માટે બનતે ઉપાયે
આત્મજળ અને આપજળ વધારવા-સંવર્ધન કરવા મનુષ્યે પ્રયત્નશીલ રહેવું ઘટે. અન્યની
વાત તો બાલુએ ગ્રાખીએ પણ સગા ભાણમાં કોઈ પ્રકારની શક્તિ હોય તો તે પણ
ક્યારેક—અરે ! ઘણીવાર કામમાં નથી આવતી. તેથી “ પારકી આશ સદા નિરાશ ” સમજી,
પરશોક માટે કહેવાયેલી પ્રસિદ્ધ કહેવતને આલોક અને પરશોક બન્નેના હિતસાધન અર્થે
પઠાવી લેવી કે ‘ હાથે તે સાથે ’.

સાથે સાથે આ પણ યાદ રાખવા જેવું છે કે અન્યમાં કોઈ પણ પ્રકારની આશ્ચર્યકારક
શક્તિ જોવામાં આવે તો તેથી કદી અંગત જનું નહિ કે આ ન જ પ્રાપ્ત થાય તેવી વસ્તુ છે
એમ કદી માનવું નહિ. આટલું નિશ્ચય લખી રાખવું કે ખત અને ધીરજથી સત્પ્રયત્ન

કરનારને કાંઈ પણ મુશ્કેલ નથી. આલ્પસ જેવો પર્વત ઝોળાંગેવો એ ન્યારે જગતને મન હાંસીરૂપ હતું ત્યારે તેપોલિવન ખંત અને ધીરજથી આલ્પસ પર્વત ઝોળાંગી ગયો હતો.

આપણાથી શું થાય ? એવો નિર્જળ વિચાર ક્યારે ય-સ્વપ્રમાં પણ લાવવા જેવો નથી. એવા વિચારો છતી શક્તિને પણ આવરી દે છે, ન્યારે ઉત્સાહના વિચારો નવી શક્તિ પ્રગટાવે છે. ઉત્સાહી મનુષ્ય અધકારમાં પણ પ્રકાશ બાળે છે.

નાસ્તિ ચક્ષુઃસમં તેજો—ચક્ષુ સમાન અન્ય કોઈ તેજ નથી. ન્યોતિયમંડળના આભૂષણરૂપ સૂર્ય-ચંદ્રો આખા જગતને પ્રકાશનો પૂંજ સમર્પે છે, કે જે દ્વારા જગત્પવ-હાર સુલભતાથી ચાલે છે, વર્તમાનમાં આવિષ્કાર પામેલ અનેક માધનોમાં એક વિદ્યુત્ત યાને વિજ્ઞાતીક રોશની પણ છે. તેનો ૧૦૦, ૨૦૦ કે ૩૦૦ કેન્ડલ પાવરનો ઝલોળ ચડાવવામાં આવે તો રાત્રે પણ દિવસની જાતિ કરાવનાર તેજઃપૂંજ પથરાય છે, અનેક પ્રકારના પ્રકાશવંતા બહુમૂલ્ય રત્નો અને હીરાઓ પણ તેજસ્વી તરીકે જગત્પર છે. આ સર્વ અપૂર્વ તેજદાથી વસ્તુઓ પિંછગાન છતાં જે ચક્ષુ જ ન હોય તો એ સર્વ તેજઃપૂંજ ચક્ષુહીન વ્યક્તિ માટે વ્યર્થ છે. આથી એ નિશ્ચિત થાય છે કે ચક્ષુ હોય તો જ એ તેજસાશિ તેને સહાયકારક થાય છે—ચક્ષુના તેજને સાચ આપે છે પણ ચક્ષુનો શુભ અવરણેલ હોય તો એ સર્વ અપૂર્વ તેજદાથી વસ્તુઓ નિરર્થક નીવડે છે. મતલબ કે સર્વ મીનેથી પણ આંખોની કિંમત વધી જાય છે—એ હોદ્દાને બધાનું મૂલ્ય છે. એક કવિએ ટૂંકમાં ઘણું કહ્યું છે કેઃ—આંખ વિના અધારું રે, આંખ વિના અધારું.

નાસ્તિ ધાન્યસમં પ્રિયમ્—ધાન્ય સમાન અન્ય કોઈ વસ્તુ પ્રિય નથી. આ વાક્યમાં થણું સલ ભરેલું છે એમ વિચારતાં જણાશે.

મનુષ્યને અનેક વસ્તુઓ વહાલી હોય છે. ધન, ધરા, ધૌવન, ઝૂલે ઝૂલતી પત્ની, નાના ભુલકાઓ, મહાલય, બાગ-બગીચા, ફરનીયર, પુસ્તકો વિગેરે અનેક વસ્તુઓ પ્રિય હોઈ શકે છે. દરેકમાં સ્વતંત્ર હોઈ તેનું આકર્ષણ સ્વાભાવિક છે. અને એમાંની કેટલીક વસ્તુઓ તો પ્રાણપ્રિય પણ ગણાય છે, પરંતુ જરા લાખી નજરે નોંધ્યું તો સ્પષ્ટ જણાશે કે એ સર્વથી પણ ધાન્ય વધુ પ્રિય અને વધુ જરૂરો છે. પેટમાં ખાડો પડ્યો હોય—અનાજ પેટમાં ન ગયું હોય તો આંખો ઊડી બિતરી જાય છે, પગનું બળ ઝોણું થઈ જાય છે, મુખ નિરતેજ બની જાય છે, મગજ ભરે છે તથા કાંઈપણ મમતું નથી તેમજ રોજની પ્રિય વસ્તુઓ ત્યારે રાગરહિત થઈ જાય છે. જ્યારે અનદેવ ઉદરમાં જાય છે ત્યારે ક્ષીણ થયેલ પ્રત્યેક શક્તિઓ ઝડપથી વિકાસ પામે છે અને તત્પચાત્ અન્ય મનપમંદ મીઠો સુખદાથી જણાય છે. આ ઉપરથી જણાશે કે પ્રિયતાનું મૂળ ધાન્ય-અનાજ છે, એમાં જરાપણ ખોટું નથી. અન્નના અભાવમાં અનેક પાપો થાય છે. દુષ્કાળોએ એ સાગિત કરી આપ્યું છે. અન્યથા વહાલના બંડાર સમી માતા બાળકને વેચે ? કે પતિ પોતાની સ્ત્રીને છોડી ચાલ્યો જાય ? કુષાતુરના માન અને લજ્જા પણ ચાલ્યા જાય છે. એક દુકા પ્રસંગ છે કે એક કવિ કોઈ રાગ પાસે માગવા જાય છે, કાંઈ મળે છે, ફરીથી જવા નજર પડે છે અને જાય છે. રાગ ખીછ વાર આવવાનું કારણ પૂછે છે. જવાબમાં કવિ કહે છે—

સત્સંગનું સ્વરૂપ.

વિના ગુરુમ્યો ગુણનીરધિમ્યો, જાનાતિ ધર્મં ન વિચક્ષણોઽપિ ।

આકર્ણદીર્ઘોઽજ્વલલોચનોઽપિ, દીપં વિના પश्यति नांधकारे ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગુણનિધિ ગુરુ વિના વિચક્ષણ મનુષ્ય પણ ધર્મને જાણી શકતો નથી, કાંઈક કે મોટી અને ઉત્તમ વસ્તુ આંખોવાળો મનુષ્ય પણ દીવા વિના અંધકારમાં જોઈ શકતો નથી.

असहायः समर्थोऽपि, तेजस्वी किं करिष्यति ? ।

निर्वाते ज्वलितो वह्निः, स्वयमेवोपशम्यति ॥ ૨ ॥

અર્થ—સમર્થ અને તેજસ્વી પુરુષ પણ મદાય વિના શું કરી શકે ? લુઓ ! વાયુ ન હોય તો મળગાવન અગ્નિ પણ સ્વયમેવ શાન્ત થઈ જાય છે.

यदपि निर्गतभावस्तथाप्यसौ रक्षयते सद्भिर्नयैः ।

वेषुर्विल्वनमूलोऽपि, वंशगहने महीं नैति ॥ ૩ ॥

અર્થ—મનુષ્ય મદાય ભાવ ગદિત બન્યો હોય તો પણ બીજા ધર્મી પુરુષોથી તેની રક્ષા થાય છે, લુઓ ! કોઈ વામ મૂળ વિનાનો યથો હોય તો પણ વામના મમદમાં ગહેવાને લીધે પૃથ્વી પર તે પડી જતો નથી.

उत्तमजणसंमग्नी, सीलदरिदं पि कुण्ड सीलङ्कम् ।

जह मेरुगिरिविलग, तणंपि कणगत्तणमुवेइ ॥ ૪ ॥

અર્થ—ઉત્તમ જનની સોમત અભિચારીને પણ સીલવાન બનાવે છે, જેમકે મેરુપર્વતમાં ગહેલ તથા-ધામ પણ મુવલુપણને પામે છે.

हृदि लज्जोदरे वह्निः, स्वभावाद्ग्निरुच्छ्रिय ।

तेन मे दग्धलज्जस्य, पुनरागमनं नृप ! ॥ ૧ ॥

હે ગર્જન ! હૃદયમાં લજ્જાન છે અને ઉદરમાં (હૃદયની નીચે) અગ્નિ પ્રગમ્યો છે તે (હુખાને!) અગ્નિ સ્વભાવથી જ લિપ્તશિખાવાળો હોવાથી-પેટમાં લાગેલ બૂખના અગ્નિએ તેની ઉપર ગહેલ હૃદયગત લજ્જાને જાળી નાખી છે તેથી હું પુનઃ આવ્યો છું.

આ કથન યુક્તિપુસ્તકર હોવા સાથે વાસ્તવિક પણ છે અને નિર્વાહમાં તથા ચીત્તે. હવા, પાણી અને યોનાકે(અન્ન)ની જરૂર હોય છે તેમાં અન્ન વિના હવા-પાણીથી કેટલાક દિવસ જીવી શકાય છે પરંતુ એ પણ શારીરિક નિર્જનતા વધારનાર તો ધાર જ છે જ્યારે અન્ન એ મનુષ્યની શક્તિ અને વૃદ્ધિને વધારનાર અને ટકાવી નાખનાર છે. મારા વૃદ્ધ માતાને મોટે નાનપણમાં પાણીવાર મેં માખડેલ કે 'અન્નમમા પ્રાપ્તુ' આ કથન વધાર્થ જણાય છે.

—રાજપાણી મગનલાલ વહેરા

માતા પિતા સ્વસુગુરુશ્ચ તત્ત્વાત્, પ્રયોઘ્ય યો યોજતિ શુદ્ધમાર્ગે ।

ન તત્ સ યો હી ક્ષિપતે ભવાઘ્નો, ચો ધર્મવિદ્યાદિકૃતેશ્ચ જીવં ॥ ૫ ॥

અર્થ—જે બીજા જીવોને પ્રતિબોધ કરીને શુદ્ધ ધર્મના માર્ગે જોડે છે તે જ ખરી રીતે માતા, પિતા અને પોતાના સદ્ગુરુ મનાય છે; પરંતુ જે ધર્મમાં વિદ્વાદિક કરીને જીવને સંસારસમુદ્રમાં નાંખે છે તે તેવા સંબંધી ગણવા યોગ્ય નથી.

કલિબુદ્ધિઃ કુરુક્ષેત્રે, યથા સ્નેહવતામપિ ।

તથા સ્યાદ્ધર્મશાલાયા-મધમસ્યાપિ ધર્મધીઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—જેમ સ્નેહીઓને પણ કુરુક્ષેત્રમાં કલેશની બુદ્ધિ થાય છે તેમ ધર્મની શાળામાં — મધ્યમ પ્રાણીઓને પણ ધર્મબુદ્ધિ થાય છે.

વરં વાહી વરં મચ્ચૂ, વરં દારિદ્રસંગમો ।

વરં અરુણવાસો અ, મા કુમિત્તાણ સંગમો ॥ ૭ ॥

અર્થ—આધિ, ધત્યુ, દારિદ્રનો મંગ તેમ જ અરુણવાસ એ સર્વે શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ કુમિત્તનો સંગ શ્રેષ્ઠ નથી.

નિવારયતિ પાતકાત્, દિશતિ માર્ગમત્પુણ્વલમ્ ।

ન મર્મ વદતિ ક્વચિત્, પ્રકટ્યત્પરેણાન્ ગુણાન્ ॥ ૮ ॥

સમુદ્ધરતિ સંકટાત્, વહતિ હર્ષમમ્યુન્નતૌ ।

સહ ત્યજતિ જીવિતં, સ્ફુરતિ મિત્રકૃત્યં હ્રદઃ ॥ ૯ ॥

અર્થ—સુમિત્ર પાપથી નિવારે છે, વિશુદ્ધ માર્ગ બતાવે છે, કદાપિ મર્મને ખાહેર કરતો નથી, સમગ્ર ગુણોને જ પ્રકટ કરે છે, સંકટમાંથી બચાવે છે અને અવ્યુત્પન્ન-ઉન્નતિમાં જ આનંદ માને છે. અવમરે જીવિતનો પણ સાથે ત્યાગ કરવા તૈયાર થાય છે—આ લક્ષણો સુમિત્રનાં મનાય છે.

વરં પર્વતદુર્ગેષુ, આન્તં વનચરૈઃ સહ ।

ન મૂર્ઝજનસંપર્કઃ, સુરેન્દ્રમવનેષ્વપિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—પર્વતનાં દુર્ગોમાં વનવાસી સાથે ફરવું એ ઉત્તમ છે, પરંતુ દેવેન્દ્રનાં સુવનમાં પણ મૂર્ઝજનનો સંગ સારો નથી.

યત્ર વિદ્યાગમો નાસ્તિ, યત્ર નાસ્તિ ધનાગમઃ ।

યત્ર ચાત્મસુખં નાસ્તિ, ન તત્ર દિવસં વસેત્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જ્યાં વિદ્યાનું આગમન હોય નહિ, ત્યાં ધનનું આગમન હોય નહિ અને જ્યાં આત્મસુખ હોય નહિ ત્યાં એક દિવસ પણ વસવું નહિ.

દુર્જનઃ પરિહર્તવ્યો, વિદ્યાયાલંકૃતોઽપિ સન્ ।

મણિના ભૂષિતસ્સર્પઃ, કિમસૌ ન ભયંકરઃ ? ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—કોઈ દુર્જન મનુષ્ય ભક્ષે વિદ્યાલંકૃત હોય તો પણ તે સાગ કરવા લાયક ન છે, કારણ કે—કોઈ સર્પના મસ્તકે મણિ હોય છતાં તે શું ભયંકર નથી ?

વરમેકો ગુણી પુત્રો, ન ચ મૂર્ખશતાન્યપિ ।

एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति, न च तारागणोऽपि च ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—સોઃમૂર્ખ પુત્રો કરતાં એક ઉત્તમ પુત્ર લાભદાયી છે, જેમકે અનેક તારાઓમાં ને શક્તિ નથી તે એક ચંદ્રમાં હોઈ તે ન અધિકારને દૂર કરી શકે છે.

जह लोहसिला अप्यपि, बोलए तह विलग्नपुरिसंपि ।

इय सारंभो य गुरु, परमप्पाणं च बोलेह ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—જેમ લોહશિલા પોતે ખૂટે છે અને તેના આશ્રિતોને પણ છુટાડે છે તેમ સારંભી અને પરિગ્રહી સાધુ પોતે ખૂટવા સાથે તેના ઉપાસકને પણ કાવસમુદ્ધમાં ફેંકાડે છે.

महानुभावसंसर्गः, कस्य नोन्नतिकारकः ? ।

गंगाप्रविष्टरथ्याम्बु, त्रिदशैरपि बंधते ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—ઉત્તમ પુરુષને સંસર્ગ કોની ઉન્નતિ કરતો નથી ? ગંગા નદીમાં મળેલ શેરીઓનાં પાણી દેવતાઓથી પણ વંદાય છે.

स्तोकोऽपि गुणिसंसर्गः, श्रेयसे भूयसे भवेत् ।

लवणेन किमल्पेन, स्याद् नान्नमजायत ? ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—ગુણી-સન્નગન પુરુષોનો અલ્પ પણ સંગ મહાકલ્યાણને માટે થાય છે. શું થોડા સવણ (મીઠા) ને પણ અન્ન સ્વાદિષ્ટ બનતું નથી ? અર્થાત્ બને છે.

काचः काञ्चनसंसर्गाद्विचे मारकतीं द्युतिम् ।

तथा सत्सन्निधानेन, मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—સુવર્ણના સંગથી-સુવર્ણના આભરણમાં જડાવાથી કાચ પણ મરકતમણિ જેવી કાંતિને ધારણ કરે છે. તે જ પ્રમાણે સત્પુરુષના મંગલારા મૂર્ખ માણસ પણ નિપુણતાને પ્રાપ્ત કરે છે.

दृष्ट्वा चन्दनतां यातान्, शाखोटादीनपि द्रुमान् ।

मलयाद्रौ ततः कार्या, महद्भिः सह सद्गतिः ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—મલયાચલ પર્વત પર (ચંદન વૃક્ષના સંગથી) ખીજાં સાગ આદિ સામાન્ય વૃક્ષો પણ ચંદન જેવા સુગંધયુક્ત બની જાય છે. આ દૃષ્ટાંતને અનુસરીને માણસોએ મનઃસુખ પુરુષની અવસ્ય મેળવ કરવી. સંઠ મુનિ પ્રેમવિમળી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૭)
(ગતાંક ૫૪ ૩૧૨ થી)

હવે પ્રકારાંતરે, રૂપક અલંકારથી મહાદેવપણું સૂચવે છે:—

આમર હંદ.

જ્ઞાન જલ્લવી વહે અનંત જોહની શિરે,
બાલનો વિશાલ ચંદ્ર શાંતિની સુધા ઝરે;
જે ત્રિનેત્ર પ્રાપ્ત દેવલાજ્ય નેત્ર વ્યક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૨૬

શબ્દાર્થ:—જોની જ્ઞાનરૂપ ગંગા શિરોભાગે વહી રહી છે, જોનો બાલરૂપ વિશાલ ચંદ્ર શાંતિરૂપ સુધા-અમૃત ઝરી રહ્યો છે, અને દેવલ નામક જ્ઞાન-નેત્રના પ્રગટ થવાથી જે ત્રિનેત્ર છે, એવા તે, વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—

લૌકિક મતમાં મનાય છે કે શિવના શિરોભાગમાં ગંગા વહે છે, ચંદ્રમા શોભે છે અને કપાળમાં ત્રીલુકો સ્થાપન થયે છે. એ માટે કહ્યું છે કે—

“ છૂડાપીડકપાલસંકુલગલ્મન્મન્દાકિનીવારયો,
વિચુત્ત્રાયલલાટલોચનશિલ્પિજ્વાલાવિમિશ્રત્વિપ: ।
પાન્તુ ત્વામકઠોરફેતકશિલાસંદિગ્ધમુગ્ધેન્દ્રયો,
મૃત્તેશસ્પ મુજંગવહ્નિવલયસ્તદ્દ્વન્દ્વજૂટા જટા: ॥ ”

ભુએ મહાકવિ ભવભૂતિપ્રણીત માલતીમાધવ.

ઉક્તા સ્વરૂપનું—કંઈક પ્રકારાંતરે—અરિહંતમાં ઘટમાનપણું અત્રે રૂપક અલંકારથી બતાવ્યું છે. શિરોભાગમાં એટલે જગતમાં સર્વોદ્દેશપણું-સર્વમુખ્યપણું જ્ઞાનરૂપ ગંગાનો પ્રવાહ શ્રી ચીતરાગદેવમાં પ્રવહી રહ્યો છે, તેમના જ્ઞાનનો જગતમાં જોટો નથી. તેમનો વિશાલ લલાટપ્રદેશ શાંતિરૂપ અમૃતનું સતણ કરી રહ્યો છે.

“ આંખડી અંબુજ પાંખડી, અષ્ટમી શશિ સમ લાલ લાલ રે;
વદન તે શારદ ચંદ્રો, વાણી અતિ હી રસાળ લાલ રે ”

—શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

“ અમીયભરી મૂરતિ રચી રે, ઉપમા ન ધરે કોય;
શાંત સુધારસ ઝીલતી રે, નીરખત તુમિ ન હોય...વિમલજિનન ”

—શ્રીમાનુ આનંદધનજી

અને કેવલજ્ઞાન નામનું દિવ્ય લોચન-કે જે લોકલોકના પદાર્થ માનવું દર્શન કરવાને પરિપૂર્ણ સમર્થ છે, -તેનું ઉન્મીલન થવાથી, તે ત્રિલોચન કહી શકાય છે. વીતરાગદેવનું આ ત્રીમુલોચન લોકિક શંકરના તૃતીય લોચનથી અત્યંત વિભક્ષણ છે; કારણ કે વીતરાગનું આ દિવ્ય લોચન જગતને સુખપ્રદ, શિવરૂપ અને કલ્યાણકર નીવડે છે; જ્યારે ઇતર લોચન તો જગતને દુઃખદાયી, અશિવરૂપ અને અકલ્યાણકર થઈ પડે છે, કારણ કે તે બિપક્ષતાં જગતનો સંહાર થાય છે એમ તેમના શાસ્ત્રમાં જ કહ્યું છે:—

‘યસ્મિન્નહ્માંડમીપદ્વિઘટિતમુકુલે કાલયજ્વા જુહાવ ।’—શ્રી. ભવભૂતિ.

આવું વિભક્ષણ શંકરપણું જેમાં દષ્ટિગત થાય છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. ૨૯

હવે અનંગવિજયને અંગે શંકરાદિ સાથે તુલના કરે છે:—

મનમથે મથેલ શંકરાદિ રંક કિંકરા,
જે અનંગ બાળવા જતાં સ્વયં બળી ગયા ।

તેહ જાસ ધ્યાન અગ્નિમાં લહે તૃણત્વને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૦

શબ્દાર્થ:—મનમથથી—કામથી મંથાયેલા શંકર આદિ રંક કિંકર થઈને, જે અનંગને—કામને બાળવા જતાં પોતે જ તેનાથી બળી ગયા, -એવો અનંગ જેના ધ્યાનરૂપ અગ્નિમાં તૃણપણાને પામી ગયો, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

કામ-વેદોદય એ મહામોહ મહારાગ્નના દળમાં અત્યંત પ્રબળ થોદો છે. આદિત્રયધર્મ સાથેના સનાતન યુદ્ધમાં જ્યાંસુધી એ ઉદ્ભટ સુભટ વિદ્યમાન હોય છે ત્યાંસુધી મોહરાગને પોતાના પક્ષના જય સંબંધી સર્વથા નિર્ભયતા રહે છે. અને આ મહાનુભાવ (I) થોદાને પણ પોતાના આગધર્મનું એવું આત્મભાન હોય છે કે તે પોતાને જગત્તરયૈકવીર માની; કુસુમબાણ જેવા કોમળ રસોના પ્રયોગથી પણ અખિન્ન જગતને મોહમૂર્ચિત કરી નાંખે છે, અને ઈંદ્ર-ચંદ્ર-નાગેંદ્ર-શંકર આદિ ભગવાન મહારાગ્નને પણ પોતાના રંક કિંકર-દીન-દાસ બનાવી પાણી ભરાવે છે. તે એટલે સુધી કે શંકરે કામને બાળવાનો પ્રયોગ કરવાનું અભિમાન કર્યું, પણ તે તો અનંગ થઈને પણ તેના અંગમાં જ વ્યાપી ગયો.

“ક્રોધં પ્રમો ! સંદર સંદરેતિ, યાવદ્વિરઃ સે મચ્છતાં ચરન્તિ ।

તાવત્સ ઘદ્ધિઃ મયનેષ્ઠજન્મા, મસ્માચરોષં મદતં ચકાર ॥”

મહાકવિ શ્રી કાલિદાસકૃત કૃમારસંબન્ધ.

“હે પ્રભુ ! ક્રોધ સંદરી લ્યો ! મંદરી લ્યો !” એવી દેવોની પાણી જ્યાં આકાશમાં ફેલાયા હોય ત્યાં તો તે શંકરના નેત્રમાંથી જન્મેલા અગ્નિએ મદનને-કામને ભરમાવશેય કહ્યો.

મહાનને ભરમાવશેષ ક્યાની-પાળી નાંખ્યાની આ લોકો જે પ્રશંસા કરે છે, તેની મહાકવિ ધનંપાલે નીચેના શ્લોકમાં કટાક્ષપૂર્ણ ઉપહાસ વચનોથી હાંમી કરી છે:—

“સ એવ મુવનચયપ્રથિતસંયમઃ શંકરો,
વિમર્તિ વપુષાધુના વિરહકાતરઃ કામિનીમ્ ।
અનેન કિલ નિર્જિતા વયસિતિ પ્રિયાયાઃ કરં,
કરેણ પરિતાડયન્જયતિ જાતહાસઃ સ્મરઃ ॥”

“તે જ આ-ભુવનત્રયમાં જોતો સંયમ પ્રસિદ્ધ છે એવા શંકર છે, જે વિરહથી કાપર હોઈ કામિનીને હમણાં પોતાના દેહ સાથે ધારણ કરી રહ્યા છે ! પરંપર, આપણે આનાથી છતાંયેલા છીએ ! !—એમ કહી પ્રિયાને તાળો દહને હાસ્ય કરતો કામ જયવતો વર્તે છે. ”

એવા જ પ્રકારે અન્ય પણ, લોકપ્રસિદ્ધ ચરિતવાળા શ્વેતાદિ મહાજનોના દર્ષને જિતારી નાંખનાર કંદર્પ, દર્પોધ્ધુર યતીને, જગતનો દિગ્વિજય કરવા પ્રવૃત્ત થતાં, મોહરાજ્ય પ્રત્યે વદે છે કે—

“મયિ જીવતિ મૃત્યાવૌ કિમેવં તાત સ્થિયતે ?
સ્થિયતાં ચ તવ દ્વેપિવુંદં વન્દીકૃતં મયા ॥
અનંગોઽપિ જગજેતું ત્વત્પ્રસાદાદહં ક્ષમે ॥”

—શ્રી જયશેખરસ્મરિકૃત પ્રભોધચિન્તામણિ.

અર્થાત્—હું આપનો બૃલાણુ-અદ્દનો સેવક જીવતો છું ત્યાં લગી હે તાત ! આપ આજ ખેદ કેમ કરો છો ? ખેદ તો આપનો વૈરિવર્ગ કરે, કે જોને મેં ખંદી કર્યા છે. હું અનંગ છું છતાં આપના પ્રાસાદથી જગતને છતવા સમર્થ છું.

આવી ખડાઈ હાંડી, જગતને જે તણખડાને તોલે મણનારો છે, તે કંદર્પ પોતે પણ શ્રી વીતરાગના શુદ્ધધ્યાનરૂપ પ્રયંડ અગ્નિમાં તણખડારૂપ થઈ ગયો છે (જળી ગયો છે), જે ઉગ્ર ધ્યાનાનલમાં અનંત કર્મકાષ્ઠ ભરમમાત્ થઈ ગયા ત્યાં એ તણખડાનો દ્વિસાગ્ર શો ? ‘જે જળથી અગ્નિ પુત્રાઈ ગય છે, તે જ જળ શું વડવાનલથી પી જવાણું નથી ?’

“યસ્ય ચ શુક્લપરમતપોગ્નિ-ધ્યાનમનંતં દુરિતમધાક્ષીત્ ।

—શ્રી સમંતસદ્ગાથાર્થશુ.

“યસ્મિન્હરપ્રભૃતયોઽપિ હતપ્રમાવાઃ, સોઽપિ ત્વયા રતિપતિઃ ક્ષપિતઃ ક્ષણેન ।
ચિધ્યાપિતા દુત્તમુજઃ પયસાથ ચેન, પીતં ન કિં તદપિ દુર્દેરવાહ્યેન ॥”

—શ્રી કલ્યાણમંદિર.

આમ જે મનમથનું પણ ઉન્મથન કરનારો છે, એવા તે, વિશ્વની વિશિષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદન કરું છું.

(અપૂર્ણ)

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાઇ મહેતા

પ્રભાવિક પુરુષો

૭ પ્રભવસ્વામી(૨) ૭

કાફલામાંથી છૂટો પડેલ એક મુસાફર, માર્ગ ભૂલી લયંકર અટવીમાં આવી ચડ્યો. ચોતરફ નજર નાંખે છે ત્યાં સામેથી એક મત્ત ગજેન્દ્રને પોતાની તરફ દોડતો આવી રહેલ જોયો. માર્ગ ભૂડ્યાના દુઃખ સાથે આ નવીન સંકટ જોતાં જ એના ગાત્ર દીલાં ધયાં. સમિપમા રક્ષણ માટે દૃષ્ટિપાત કરતાં એક કૂવો જણાયો. ગજરાજથી બચવા સારુ એણે કૂવાનું શરણું લેવું ઉચિત ધાયું, પણ અંદર નજર કરે ત્યાં અતિ ઊંડાણ જણાયું વ્યાધિતટી ન્યાય જેવી સ્થિતિ યર્થ. બહાર રહે છે તો મત્ત માતંગનું લક્ષ્ય બને છે અને અંદર ભૂસકો મારે છે તો પાણી વગરના અવટ કૂવામાં એટલો ઊંડો ગબડી જાય છે કે જ્યાંથી પાછું નીકળવું અસંભવિત જણાય છે. ઉભય કાર્યમાં યમરાજનાં ડોળા સામે ડોકિયાં કરતા દૃષ્ટિગોચર ધાય છે કૂવાના છેડે જોગેલા એક વિશાળ ને ભરાવદાર વડની વડવાઈઓ ચોતરફ વિસ્તરેલી છે અને એમાંની એકાદ બે લાંબી યર્થ કૂવામાં ઊંડે જતરેલી છે. એ તરફ ધ્યાન જતાં એક આશાના ગિંદુનો ઝાંખો અને ટમટમતો પ્રકાશ એના મગજમાં પથરાયો.

સર્વનારો સમુત્પન્ને, અર્થત્યજતિ ધીમતઃ એ નીતિકારના વચનનો અધિયારો ગ્રહણ કરી, જ્યાં વિકરાળ હાથીના મુખમાં કોળિયો યર્થ પડવાની ધડીઓ ગણાઈ

રહી છે એ અસહ્ય વેળા ધ્યાનમાં લઈ, ભાગ્યયોગે વડવાઈ હાથમાં આવી જાય તો મરણભય પચાસ ટકા દૂર ઠંભાય એ વાત પર મીંટ માંડી, મુસાફરે કૂવામાં પોતાના દેહને એવી રીતે પડતો મૂક્યો કે તે એકદમ તળિયે ન જતાં પેલી વડવાઈઓની વચ્ચે લટકી પડ્યો. કુદરતની સાનુકૂળતાએ લક્ષ્ય સધાયું. ઉભય હાથમાં વડની શાખામાંથી લાંબી વિસ્તરેલ બે વડવાઈઓ આવી ગઈ. આમ પ્રથમ તળકે મૃત્યુભય ટળી ગયો.

પણ જ્યાં સ્વસ્થ બની તોયે નજર કરે છે ત્યાં હાંભ ગગડાવી મૂકે તેવું લયંકર દ્રશ્ય જોયું. કૂવાકાંઠેથી જે ઊંડાઈ ગહન ભાસતી હતી તે કરતાં એની વધુ વિકરાળતા તો હવે જ જણાઈ. એક લયંકર અને કાળનું જાણે મૂર્તિમંત સ્વરૂપ હોય એવા અજગરને મુળ કાડીને બેઠેલો જોયો. વળી જાણે એમાં કંઈ ન્યૂનતા હોય એમ ચોતરફ કુંકાડા મારતા ચાર કાળા સર્પો નિરખ્યા. એ જોતાં જ સમજાયું કે નીચેનો ભય સામાન્ય નથી. વડવાઈનું બંધન ઢીલું પડ્યું કે ખેલ ખલાસ ! તરત જ ત્યાંથી દૃષ્ટિ ખેંચી લઈ જ્યાં વડવાઈના મૂળ પ્રતિ નેત્ર દોર્યા તો ત્યાં પણ કારણ કાળની કરામત ચાલુ જ જોઈ. કરવત સરખા વીરજીવંતોથી એ શાખાના મૂળને તોડવાનું કામ કરી રહેલા બે મોટા ઉદર જોયાં.

પણ આની આશા તો હજી અધૂરી હતી ! જદા લાહો તદા લોહો જેવું થયું હતું. ગિંદુના વધારા સાથે એ વધુ પડે એવી વૃત્તિ ભેર પકડતી હતી. એમ કરતાં ચારે તરફ જેના પંજા વિસ્તરેલા છે એવો કાળ કોળિયો કરી જશે એ વાત તદ્દન વીસરી ગયો હતો ! 'Hopo is deep ravial' અર્થાત્ 'આશા એક જાડી ખાઈ છે, એ કદી પૂરાતી નથી' એ ટંકશાળી વચન આ મુસાફરના કાને પડ્યું નહોતું. કદાચ પડ્યું હશે તો મધુગિંદુના આસ્વાદમાં એ ચાદ આવતું નહોતું. વિદ્યાધરે કહ્યું—“લોળા માનવી ! મહાત્માઓના મુખેથી બહાર પડેલ નિમ્ન શ્લોકોના ભાવ વિચાર.

ધનેષુ જીવિતજ્યેષ્ઠ મોગેષુ આદ્યારકર્મસુ ।
અવૃત્તાપ્રાણિનઃસર્વે,યાતાયાસ્યન્તિ યાન્તિચ.

ગિલાડી ફધના કચોળાને જુવે છે પણ પાછળ ઉગામેટી ડાંગ ભેઈ શકતી નથી એમ તું મૂર્ખ બની કેવળ આ મધુગિંદુને નન્ને. એની પાછળ અમાપભય ઝંઝૂમી રહ્યો છે એનો વિચાર કર. જો આટલાં ટીપા પડ્યા છતાં તૃપ્તિ ન થઈ તો એકાદ બે ટીપા વધુ પડવાથી તે કેવી રીતે થવાની છે ? સાચી તૃપ્તિ વસ્તુનું ભક્ષણ ચાલુ રાખવામાં નથી પણ સમજપૂર્વક એ ભક્ષણવૃત્તિ પર અંકુશ મૂકવામાં છે અર્થાત્ ઇચ્છાપૂર્વકના ત્યાગમાં છે. હું કંઈ વધુ સમય અહીં થોભી શકું નહીં, માટે સત્વર ચાલ.”

“મહાશય ! મારા પર થોડી વધુ

મહેરનાતી કરો. જુઓ ! પેલું ગિંદુ પડવાની તૈયારીમાં છે. એટલી વાર થાલો.”

વિદ્યાધર કંટાળીને ચાલ્યો ગયો. ‘મધુગિંદુ’ તું દૃષ્ટાન્ત સાંભળી હે રાજપુત પ્રભવ અને અન્ય મહાતુભાવો ! તમે સર્વ વિચાર કરીને કહો કે એ મુસાફરને કેવો સમજવો ?

પ્રભવ-ગુરુદેવ ! એમાં વિશેષ વિચાર-તું પ્રયોજન જ ક્યાં છે ? આવી વિષમ આપત્તિમાં માત્ર એક મધુગિંદુના લાભથી જે ટીંગાઈ રહ્યો અને જીવનની ક્ષતા-ગીરી વહોરી લીધી એને ડાહ્યો કેમ કહી શકાય ? એને તો મૂર્ખશોષણ જ કહેવો ઘટે.

જ'ખૂસ્વામી-ઉત્તર તો સાચો જ છે. મહાતુભાવો ! એ મુસાફરના જેવી ભૂલ તમે સર્વ કરી રહ્યા છો. એની મૂર્ખાઈ પર હસનારા તમે પોતે ક્યાં ઊભા છો એ નથી ભેઈ શકતા ?

ચોરગણુ-પ્રશ્નો ! એ કેવી રીતે ?

જ'ખૂસ્વામી-મહાતુભાવો ! મધુગિંદુના દૃષ્ટાંતનો ઉપતય યાને સાર સાંભળો.

અટવી એટલે આ સંસાર અને મુસાફર તે સંસારી જીવ સમજવો. મહાત્મ ગજેન્દ્ર તે મૃત્યુ અને કૂવો તે મનુષ્યભવ સમજવો. મુસાફર જે શાળાનું અવલંબન અહીં રહ્યો હતો તે આયુષ્યરૂપી દોરી સમજવી. બયંકર અજગર તે નરકગતિ અને ચાર કાળા નાગ તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કષાયની ચોકડી સમજવી.

મુસાફરના દેહને વળગેલી માખીઓ તે રોગશોકની પીડાઓ. શાળાને સતત કરડી રહેલા ઉદરો તે આયુષ્યરૂપ શાળાનું બક્ષણ કરવામાં અરુણક્ષિતપણે કામ કરતાં શુદ્ધપક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષ સમજવા. મધુના જિંદુઓને વિષયો જાણવા, કે જે જીવને સુખનો સ્વાદ આપી રહ્યા છે, એની મોહિનીમાં આકંઠ ડૂબેલ જીવ, ચારે તરફ વીંટળાઈ વળેલી કૃષ્ણપરંપરા નથી જોઈ શકતો. પાછળ આવનારા દારુણ દુઃખોને પણ નથી જોઈ શકતો, માત્ર વિષયની મીઠાશમાં મોહીને જિંદગી વેઠી નાંખે છે ! 'અંજળી જળ-જ્યુ' આયુ ઘટત હે' એ કિંમતી વચન એ વેળા એને સમજતું નથી. વિદ્યાધર તે ધર્મના જ્ઞાતા-પરમાર્થવૃત્તિએ ખેંચાયેલા-શ્રમણ સમજવા. એ સમિપ આવીને પેલા જીવના કાનમાં વસ્તુસ્વરૂપ-સૂચક શબ્દો રેડે છે. ગળે વળગારી દીધેલી અને એમાં જ મુખની કંપેલી જાનિતને સાચા સ્વરૂપમાં રજૂ કરી, એમાંથી છટવાનો ઉપાય જતાવે છે, પણ પેલા સ્વાદલોહીપીને તેની ગમ પડતી નથી, એને એમ સમજતું નથી કે મધુજિંદુના સ્વાદથી સાચી તૃપ્તિ યનાર નથી કેમકે એની પાછળ પહોંચું મુખ રાખી ટીંગાવાનું દુઃખ અને એના અભાવમાં કંઠશોષ રહેલાં છે, તેમ જ સતત જેના પર દાંતના ધા પડી રહ્યા છે એ શાખા મોડીવહેલી તૃટવાની જ છે અગર માતંગના અપાટાએ કંપી રહેલ

ઝાડ ઉપાડી જવાનું છે. એ વેળા એનો સ્વાદ કે એ દ્વારા મેળવેલ સુખ નહિં જેવું જની જઈ ક્યાં તો અજગરના પેટમાં કે નાગના ડંશમાં સદાની સુપુત્રિ સાંપ-ડવાની છે. ચોરાશીના જમણમાં માનવ-જીવન હારી જવાનું છે.

હે આત્માઓ ! એક કાળે હું પણ એ મધુજિંદુમય મુસાફર જેવી ભૂલ કરવાની આજી પર હતો, પણ ગણધર મહારાજ મુધર્મસ્વામીનો મને યોગ થયો અને એમની હૃદયસ્પર્શી દેશનાથી મારી આંખ ખુલી ગઈ. મારા સૌભાગ્યરાત્રિના વાર્તાલાપથી પ્રથમ તમારા નાયકને આશ્ચર્ય થયું, પણ ત્યારે એમાં રહેલ તથ્ય સમજાયું ત્યારે તેમની પણ આંખ ખુલી ગઈ.

તમે પણ આ કષ્ટાંતનો સાર યથાર્થ-પણે બહુ કરો. તમારા જીવન સાથે એના અંકોડા મેળવો અને એ ઉપરથી લાભાલાભનું તોલન કરો. જિંદગીના જે વર્ષો ગયાં એ પાછા આવવાના નથી. એમાં ઉદરપૂર્તિ અર્થે જે કંઈ કરણી કરી એ તો ઉધાર પાસે નોંધાઈ ચૂકી છે, જો એની સામે જમે પાસુ તદ્દન ખાલી રાખશો તો દીવાળુ નીકળવાનું એ નિઃશંકય વાત છે. તો પછી જાગ્યા ત્યાંથી સવાર કેમ ન ગળવી? જીવનનો જે કાળ હાથમાં રહ્યો છે એનો ઉપયોગ કેમ બરાબર સમજીને ન કરવો?

પિંગળચોર-શુરુ ! તમારી વાત તો સોના જેવી છે, પણ અમારે પહેલે ગંઠાયેલા ગાયડી છોકરાંનું શું ? એમને પાછળ કકળાવવા એ ઠીક ગણાય ? આપ

સાહેબ તો જન્મજ વળગે તે પૂર્વે જ સમજ ગયા એટલે દેખવું કે દાઝવું સંભવે જ નહિં. અમારા નાયક પણ એ જાતની ઉપાધિથી મુક્ત છે. એટલે એમનો મારગ પણ કાંટાળો નથી. પણ અમારે તો એથી ઊલટી જ સ્થિતિ છે. કોઇને એ છોકરાં છે તો કોઇને ત્રણ ચાર છે. ઘણાખરાને રોજ ચારથી પાંચ જીવના પેટ ભરવાની ચિંતા કરવી પડે છે. ચોરાંક છોકરા વિનાના છે તો એમના શિરે નાના ભાઈ ભાંડરડા કે વૃદ્ધ માળાપની આજીવિકાની ચિંતા ચોટેલી છે. કોઇને રાંડેલી ગહેન કે ઘરડી માને સંભાળવાની છે. અમારા મોટા ભાગનું જીવનગાડું સીધા ચીલા પર નથી. શું એ જાધાને છેલ્લે દઈ, રજાળતા મૂકી, લોહીના સંજાધને અવગણી ફકીર થઈ જવું? એમાં ભગવાન રાજી રહે?

જાણુસ્વામી-ભાઈ પિંગળ! તમારી મુશીબત વિચારણીય છે. એનાથી થઈ રહેલી

મૂંઝવણ સંસારસ્થ જીવ માટે સહજ છે. પરંતુ કાદવમાં પગ ખરડીને પછી ધોવા નીકળવું તે કરતાં ખરડવા નહિ એ સારું છે. અમે એ માર્ગ લીધો એ પણ સાચું છે. તમારા જાધાને પ્રશ્ન એથી નિરાળો છે એ પણ એટલું જ સાચું છે, છતાં લક્ષ્ય આપવા જેવી વાત તો એ છે કે કર્મરાજના કાસલામાં પૂર્ણપણે જકડાયેલા જીવો લોહીનો સંજાધ કેટલા કાળ સુધી જાળવી શકવાના? જ્યાં ભવની ગણતરીની ચોકસાઈ નથી ત્યાં પુત્ર, ભાઈ, ભગિની કિંવા માતાપિતાના સંજાધો કેટલી ય વાર જાંધાયા અને કેટલીવાર છોડવા પડ્યા એની નોંધ છે ખરી?

‘ ચાર ગતિ વેદના, બેદના, છેદના
સ્વજનના વરહને થાય તેવા ’

એ કવિવચન યાદ કરવા જેવું છે. એ સારું અદાર સગપણ-સંજાધની કથા કહું છું તે ધ્યાન દઇને સાંભળો. ચોકસી

ઉપદેશક પદ.

ભજન બિહું જીવિત જેસે પ્રેત, મલિન મંદ મતિ ડાલત ધર ધર;
ઉદર ભરત કે હેત ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥

દુર્મુખ વચન બક્ત નિત નિંદા, સજ્જન સકલ દુઃખ દેત;
કબલું પાપકે પાવત પૈસે, ગાદે ધુરિ મેં દેત ॥ ભ૦ ॥ ૨ ॥

ગુરુ બ્રહ્મન અશ્રુત જન સજ્જન, જાત ન કવણ નિયેત;
સેવા નહિં પ્રભુ તેરી કબલુ, ભુવન નીલકે ખેત ॥ ભ૦ ॥ ૩ ॥

કથે નહિં શુન ગીત મુજસ પ્રભુ, સાધન દેવ અતેત;
રસના રસ વિગારે દહાં લોં, છુગત કુટુંબ સમેત ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥

સંશ્લાક-સ્વ૦ કૃષ્ણવિજયજી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૬૭ ના આસો તથા સં. ૧૯૬૮ કાર્તિક તથા

માગશર માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિકમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ યથા રહેલ છે. કા. શુ. ૧ ના રોજ સવારમાં નવ-સ્મરણ ભણ્યા હતા. કાર્તિક શુ. ૫ ના રોજ સંસ્થાની 'કાંતિલાલ' લાયબ્રેરીમાં જ્ઞાનરચના કરવામાં આવી હતી. કા. શુ. ૧૫ તથા મા. વ. ૧૦ ના રોજ યાત્રાર્થે સૌ ગયા હતા. માગશર વદિ ૧૨ ના રોજ ભાવનગરવાળા શ્રીયુત ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ તરફથી સૌને આયંબીલ તેમજ વળતા દિને પારણ કરાવવામાં આવ્યું હતું.

આવક	સં. ૧૯૬૭ આસો.	સં. ૧૯૬૮ કાર્તિક	માગશર
મકાન ફંડ	રૂ. ૭૧૦૪-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
દેરાસર ફંડ	રૂ. ૨૦૪૬-૮-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
જ. નિર્વાહ ફંડ	રૂ. ૩૩૫-૮-૦	૨૬૩-૮-૦	૬૬-૪-૦
વાર્ષિક મદદ ફંડ	રૂ. ૧૦૨૪-૦-૦	૧૧-૦-૦	૦-૦-૦
લોજન ફંડ	રૂ. ૨૪૦-૮-૦	૧૧૫-૦-૦	૨૬૪-૦-૦
હથ ફંડ	રૂ. ૧૦૧-૦-૦	૦-૦-૦	૩૦૨-૦-૦
આંગી ફંડ	રૂ. ૧૦૧-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
દેરાસર સા. ફંડ	રૂ. ૭૩-૮-૦	૪-૦-૦	૧-૦-૦
સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડ	રૂ. ૭૫૨-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
કેળવણી ફંડ	રૂ. ૨૭૫-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦

વ્યાયામશાળા:—ઘણા વર્ષો સુધી ઉક્ત સંસ્થાના સ્થાનિક સેક્રેટરી તરીકે તન, મન, ધનથી ખરે લોગ આપી અમૂલ્ય સેવા આપનાર ભાવનગરનિવાસી સ્વં શ્રીયુત કુંવરજી મૂળચંદ શાહજી સ્મારક રાખવાના હેતુથી તેમના નામ સાથે જોડાયેલ વ્યાયામશાળાનું ફંડ એકત્ર કરતાં રૂ. ૧૦૮૩-૦-૦ થયા છે. સ્ટેટની મંજૂરી મળ્યા બાદ ફંડ સમયમાં વ્યાયામશાળા ઊભી કરવામાં આવશે.

જમણ:—સં. ૧૯૬૭ આસો તથા સં. ૧૯૬૮ ના કાર્તિક તથા માગશરમાં નીચે સુચળ ગૃહસ્થોના જમણ કરવામાં આવ્યા હતા.

૧. શેઠ રવચંદ ત્રિભુવન.	પુના	આસો
૨. શ્રી માંડલ જૈન સંઘ.	માંડલ	"
૩. ગાખુ હનુમાનસીંગજી લક્ષ્મીસીંગજી	કલકત્તા	કાર્તિક
૪. શેઠ ચુનીલાલ ઇગનલાલ.	વીસનગર	"
૫. શેઠ રતિલાલ જમનાદાસ.	અમદાવાદ	"
૬. શેઠ ભાઈચંદ અમુલજી.	મુંબઈ	"
૭. શેઠ માણેકચંદ પાનાચંદ.	માદુંગા	માગશર
૮. શેઠ ચીતુભાઈ લાલભાઈ. તેમના પુત્ર તથા પુત્રીના લગ્નપ્રસંગે	અમદાવાદ	"
૯. શેઠ મણિલાલ હીરાભાઈ.	મુંબઈ	"
૧૦. શેઠ મનસુખલાલ ચીમનલાલ.	મુંબઈ	"
૧૧. શેઠ કાંતિલાલ ઈશ્વરલાલ મોરખીયા,	મુંબઈ	"
૧૨. પારેજી ચુનીલાલ દુર્લભદાસ	ભાવનગર	"

નોંધ:—ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ ભાવનગર-પી. ત્રાસ ૧, તથા ચેવડા પેંકાનો નાસ્તો, બાઈ ધનકુંવર સુભાષચંદ હા. શાંતાબેન પાનાચંદ, ઉજળા-ઝેરાંની પૂજની નેઠ ૧, જ. સિ. રકેખી, કળશ, વાટકો, વાટકી અકેક, સુખડ કટકો ૧, અમદાવાદના જુદા જુદા દહેરાસરોમાંથી કેસર તો. ૨૩૧૧, સુખડ કટકો ૧, શેઠ આ. ઠ. ની પેદી અમદાવાદ તરફથી કેસર તોલા ૧૦, સુખડ શે. ૫, શેઠ ચીમનલાલ નાનચંદ મરોલી-ઝેરાંની પૂજની નેઠ ૧, સુનિ શ્રી મણિવિજયજી મહારાજ, પાલીતાણા-ધાર્મિક ચોપડીઓ ૯, પારેજી ભાણુજી સુંદરજી, વરસડા-પેંકા, ગાંઠીઆ મણુ ૦૧, ગાલાગાઈ લલ્લુભાઈ, અમદાવાદ-રૂપેરીવરગ થો. ૧, કેસર તો. ૦૧, ગાદલું સોનેરી રૂપેરી તોલા ૬, શેઠ માણેકચંદ પાનાચંદ, મુંબઈ-ઉનની માળ ૧, શેઠ મનસુખલાલ જીવાભાઈ, પાલીતાણા-જ. સિ. લોટો ૧, વાટકો ૧, યાળી ૧, વાળાકુંચી ૧, ઝેરાંની પૂજની નેઠ ૧, સુખડ કટકો ૧, શાહ માણેકચંદ પાનાચંદ, મુંબઈ-ઝેરાંની પૂજની નેઠ ૧, શેઠ મનસુખલાલ ચીમનલાલ, મુંબઈ-ઝેરાંની પૂજની નેઠ ૧, શેઠ નાનાલાલ અમીચંદ, મુંબઈ-ઝેરાંની પૂજની નેઠ ૧, શેઠ નરોત્તમદાસ મોતીલાલ જુદાભાઈ ભાવનગર-જ. સિ. કુંડી ૧, કળશ ૧, વાટકો ૧, ખુમચો ૧, આરીસો ૧, સુખડ કટકો ૧, વાળાકુંચી ૧, પૂજની નેઠ ૧, અંગલુછલું ૧.

સુલાકાત:—૧કીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની-ચોધા, શ્રી વિનાયક કુંવરજી શાહ ભાવનગર, શાહ હરિચંદ માણેકચંદ માદુંગા, શાહ માણેકચંદ

પાનાચંદ માટુંગા, શ્રી ત્રાપજસંઘ હા. અંબાબાઈ, મણિલાલ વનમાળી શેઠ
 મુંબઈ, શેઠ કૃતેચંદ ઝવેરભાઈ ભાવનગર, શેઠ રસિકલાલ માણેકલાલ અમદાવાદ,
 શેઠ દામોદર જીજ્ઞાબાઈ છત્રાસા, મહેતા દલપતરાય વિઠ્ઠલદાસ રાંધનપુર, ડૉ.
 ઉમેદચંદ વી. દોશી વઢવાણ કેમ્પ, શેઠ છોટાલાલ છગનલાલ મુંબઈ, શેઠ
 મગનલાલ ઉમાજી, શેઠ ચીમનલાલ ઉમાજી, શેઠ મૂળચંદભાઈ ઉમાજી માલ-
 વાડાવાળા-મુંબઈ, ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી, વીરચંદ પાનાચંદ શાહ મુંબઈ,
 નરોત્તમદાસ બી. શાહ મુંબઈ, શેઠ નાનાલાલ હરિદાસ માધવદાસ મુંબઈ,
 માલવાડા અંગ્રેજી સ્કુલના ચાલીશ વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો, મોરળી સ્ટેટ
 કાઉન્સિલના મેમ્બરો તથા પેયેસ સેક્રેટરી સાહેબ, શેઠ મનમુખલાલ રતનચંદ,
 શેઠ નાનાલાલ અમીચંદ, મુંબઈ. શેઠ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ ભાવનગર,
 શ્રી અમરચંદ કુંવરજી શાહ ભાવનગર.

નૂતનવર્ષ યોજી:—આઠ વર્ષે ભાવનગર, મુંબઈ, પાલીતાણા તથા શીહોર-
 આ સ્થળોમાંથી સંસ્થાને દિવાળી તથા નૂતનવર્ષની યોજીની દરસાલ મુજબની
 યોગ્ય રકમ મળી છે. દાતાઓ પ્રતિવર્ષ એ રીતે આઠ રાજશે તેવી વિનંતિ છે.

સંઘનું સન્માન:—ત્રાપજથી ૨૫૦ શેઠ ધરમશી ઝવેરભાઈ વારૈયાના
 પત્ની જાઈ અંબાબેન અત્રે સંઘ લઈને આવતાં સંસ્થાની મુલાકાતે પધાર્યા
 હતા. સંઘમાં આવેલ સૌ ભાઈબહેનોએ આ પાણી વિં લીધા બાદ સંસ્થાની
 મુલાકાત લીધી હતી તેમજ તેમને હારતોરા અર્પણ કર્યા બાદ સૌ વિદાય થયા હતા.

મુલાકાત અને મદદ:—માલવાડાવાળા-હાલ મુંબઈનિવાસી શેઠ
 ચીમનલાલ ઉમાજીએ ઉપધાન તપ કરતાં તેમની માળ ઉપર તેમના ભાઈશ્રી
 મૂળચંદભાઈ ઉમાજી તથા મગનભાઈ ઉમાજી વિં પધારતાં સંસ્થાની મુલાકાત
 લીધી હતી. તેમજ ઘણા સંતોષ પ્રદર્શિત કરી યોગ્ય મદદ આપી હતી.

સ્ટેટમાં લગ્નપ્રસંગ:—અત્રેના નાં ઠાકોર સાહેબ શ્રી સર જહાદુર-
 સિંહજી કે. સી. એસ. આઈ. કે. સી આઈ. ઇ.ને ત્યાં એમના મોટા કુંવરી
 શ્રી ઇંદિરાબાના શુભ લગ્ન પ્રસંગે સંસ્થાના મકાનને ધ્વજ વાવટાથી શણગાર્યું
 હતું. તથા લગ્નપ્રસંગના કામમાં પાંચ વિદ્યાર્થીઓ સ્વયંસેવકો તરીકે ગયા હતા.

“સ્વાં ૨૨૨૨ ફંડની હજી ઘણી તિથિઓ ખાલી છે. સિદ્ધક્ષેત્રમાં
 અમરનામ કરવાની આ યોજના જરૂર લક્ષમાં લેશો.”

લાઈબ્રેરી શોભાવે તેવા પુસ્તકો ખાસ ખરીદો

૧ શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થ યુક્ત	૩-૦-૦
૨ શ્રી હરિવિક્રમ ચરિત્ર પદ્યઅંધ સંસ્કૃત	૨-૦-૦
૩ શ્રી પાંડવચરિત્ર (મહાધારી દેવપ્રભસરિકૃત) ભાગ ૧-૨ દરેકના	૪-૦-૦
૪ શ્રી ઉપાસમશાંગ સૂત્ર મૂળ, ટીકા, મૂળનો અર્થ ને ટીકાનો અર્થ (ભગવાનદાસ)	૨-૦-૦
૫ " મૂળ ટીકા સહિત	૧-૪-૦
૬ શ્રી શાંતસુધારસ ભાષાંતર. વિવેચન યુક્ત. ભાગ ૧ લો	૧-૦-૦
૭ શ્રી ચોસઠપ્રકારી પૂજા અર્થ વિવેચન કથાઓ યુક્ત	૧-૦-૦
૮ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર મૂળ ગદ્ય	૪-૦-૦
૯ શ્રી અંતગડદશાંગ તથા અનુતરોવવાદ સૂત્ર મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૦ શ્રી નિરવાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ) મૂળ-મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૧ શ્રી બૃહત્સંત્રહણી પ્રકરણ મૂળ-અર્થ-વિવેચનયુક્ત	૧-૦-૦
૧૨ શ્રી વર્ધમાનદેશના. પ્રાકૃત. સંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ લો રૂ. ૩) ભાગ ૨ નો રૂ. ૨)	
૧૩ પ્રકરણરત્નસંત્રહ (પંદર પ્રકરણો સાર્થ)	૧-૪-૦
૧૪ પ્રકરણરત્નસંત્રહ ભાગ ૨ નો	૦-૮-૦
૧૫ " ભાગ ૩ નો	૦-૫-૦
૧૬ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યચરિત્ર (લેખક-મૌકિતક)	૦-૧૨-૦
૧૭ શ્રી પીસ્તાલીશ આગમની પૂજા (વિસ્તૃત હકીકત, અર્થસહિત કથા સાથે)	૦-૨-૦
૧૮ શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ કલ્યાણક પૂજા (અર્થ યુક્ત)	૦-૨-૦
૧૯ શ્રી અષ્ટપ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦-૧-૬
૨૦ શ્રી નવપદજીની પૂજા (નવપદ આરાધનની વિસ્તૃત વિધિયુક્ત-ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત સાર્થ)	૦-૩-૦
૨૧ સંવેગમાળા (પ્રભાવના માટે ઉપયોગી) અર્થ સહિત.	૦-૨-૦
૨૨ શ્રી આચારદિનકર ભાગ ૧ લો તથા ખીજો બેના મળીને	૧૦-૦-૦
૨૩ અનેકાર્થરત્નમંજૂષા અષ્ટલક્ષી વિગેરે (દે. લા.)	૩-૦-૦
૨૪ ઉપદેશરત્નાકર મૂળ તથા ભાષાંતર ભાગ ૧ લો (મદકા)	૨-૦-૦
૨૫ ઉપદેશપદ ભાષાંતર (મદકા)	૨-૦-૦
૨૬ ઉપદેશચિંતામણિ. મૂળ. હી હં. લા. ૧ થી ૪ બેગા મૂળ કિંમત રૂ. ૧૯ ના	૧૦-૦-૦
૨૭ જ્ઞાનવાણી (લે. સુશીલ)	૧-૦-૦
૨૮ કલિંગનું યુદ્ધ	૦-૧૨-૦
૨૯ શ્રી મહાવીર ચરિયમ પ્રાકૃત (દે. લા.)	૪-૦-૦
૩૦ શ્રી ઋષમપંગ્યાચિકા સંગ્રહ (દે. લા.)	૪-૦-૦
૩૧ બાર વ્રતની પૂજા અર્થસહિત (પં. વીરવિજયજીકૃત)	૦-૨-૦
૩૨ પંચકલ્યાણકની પૂજા (પં. રૂપવિજયજીકૃત) સાર્થ	૦-૨-૦

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થાન ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૧-૨-૨-૨૧-૨૧-કુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગલનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથ અન્નેક છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણુ વ્યાખ્યાન-વાળો કોઈ ગ્રંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરવ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયામ બહુ સારો કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ

પંડિત શ્રી જિનલાલચરિત્ર સંસ્કૃત ગદ્યગ્રંથ. આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. એમાં મમકિન, દેશવિરતિ, મર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાર પાડેલા છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦, પોસ્ટેજ સાત આના. ખામ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક ગ્રંથ છે. શ્રીતા-વર્ગને બહુ લાભ આપે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યગ્રંથ ચરિત્રના કર્તા શ્રી મિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત એક રૂપિયો, પોસ્ટેજ પાંચ આના. આશ્વિન વર્ષગાનનપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ માટે આ ચરિત્ર ખામ ઉપયોગી છે.

શ્રી ઉપરિતિ ભવમય્યા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર ગંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અન્નેક ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ ગળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩) છે. ચારે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મગાવો ને વાંચો.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કવિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અને તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨- શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ, અગ્નિતનાથ વિગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજા ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રી સંલવનાથથી શ્રીયુનિસુમતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ થી (જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર) કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯ શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વિગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ થી શ્રી મહાવીર જિન ગવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિં. રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

પૂ. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રશિખે બતાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલ્લયગિરિજીએ કરેલ ટીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમાં કર્મપ્રકૃતિમાં વર્ણવેલ બધન સંક્રમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિદ્રા—છટા કર્મગ્રંથનું સવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમાં પાંચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને મતાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપવામાં આવ્યું છે. એટલે આ બંને ભાગમાં છએ કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપગંત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મનાવેલ કુવામાં આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ થાય તે માટે ઉપયોગી ટીપ્પણી પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખલ આઠ પેજ માહઝના ૮૧ દુરમાં છે. બીજા ભાગના ૮૧ દુરમાં છે. કિંમત પંચમગ્રંથે. ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂા. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂા. ૫-૦-૦ રાખવામાં આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામાં આપવામાં આવશે.

પ્રજાપત્તા સૂત્ર ગ્રંથ, મૂળ તથા શ્રીમદાચાર્ય મલ્લયગિરિજીવિરચિત ટીકાના અનુવાદ મદિન પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમરાદ્યકુહા પ્રથમ ખંડ શ્રી હર્ષિભદ્રાચાર્યવિરચિત -સંસ્કૃત હાયા સક્ષિત ૧૭ ભાગ પત્રાકારે કિ રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોદ્ધા સમયમાં બહાર પડશે.

વિન્નમચરિત શ્રી શુભશીખગિરિજીવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦ પ્રાસિરયાન-હીરાસાલ દેવચંદ્રશાહ, લેન સોમાવટી નં. ૧૫, એસીમલોજ અમદાવાદ.

,, શ્રી લેન ધર્મ પ્રસારક સભા-સાવનગર.

શ્રી વીર રથાનક સર્વ સંગ્રહ.

વીર રથાનક તપની વિસ્તૃત વિધિ-શ્રી વીર રથાનકની વીર પૂજા શ્રી વિજયનદ્રીસંગિત ગર્ભ મદિત-ઉગ્રમણની વિધિ-ગૈલ્યવદન, સ્તનન, સ્તુતિ, સંભ્રમ્ય વિગેરે વીર રથાનકના આરાધન ઉપર વીર કથાઓ-આ તપને લગતી બીજી અનેક બાબતો છે. આવો સમગ્ર બીજો હાથાવેલ નથી. આ છુક કરેક ગૃહન્યે અત્યંત વાગવા માટે રાખવા લાયક છે. પાંચ પૃષ્ઠા ૧૬ દુર બાહ્યની માવની કિંમત માત્ર રૂા. ૧-૮-૦ બહાર મંગાવો.

શ્રી યુગાદિ દેશના ભાષાંતર.

શ્રી સોમગુનગિરિ વિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું અદ્યાર્થ ભાષાંતર સોમ કથાશાસ્ત્રી ધર્મગુનિઃ જોવા સાથે આત્મજાલ પ્રાસ કરાવે તેનું છે એકવાર વાચવા લીધા પછી દાધમાથી નીચે નુકરી થકા તેમ નથી. કિંમત માત્ર આર આના બીજા નોંધો ન વચતા આના ભાષાંતરો વાંચો ને વ માવો.

શ્રી ભાવસોકપ્રકાશ ભાષાંતર.

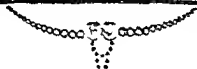
કિંમત માત્ર બે આના.

મુદ્રક: શ્રી ગુરુમયદ હરનુભાઈ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ-સાવનગર

મોધાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનરુદ્ધિઃ કાર્યા ।

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧૨ ગા

પુનઃ ૫૭ મુ

ગાહ

વિનય સભા રજીસ્ટ્ર
નીચે રાવન ગઢદ

પ્ર-લક્ષ્મી—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
લાખનગર

પંચસંગ્રહ

ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ બીજો

૫. આચાર્ય શ્રીમાન ચંદ્રધિએ બનાવેલ મૂળ અને

આચાર્ય શ્રીમાન મલયગિરિજીએ કરેલ દીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

આ ગ્રંથમા કર્મપ્રકૃતિમા વર્ણવેલ બંધન ચંક્રમણાદિ આઠ કરણનું સ્વરૂપ અને સમતિદા—જટ્ટા કર્મગ્રંથનું સંવિસ્તર સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતરના પહેલા ભાગમા પાચે કર્મગ્રંથનું તથા ઉદય અને સત્તાનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે આપનામાં આવ્યું છે. એટલે આ બંને ભાગમા જ્યે કર્મગ્રંથ અને કર્મપ્રકૃતિ તદુપગત તેને લગતા બીજા અનેક વિષયોનો મમાવેશ કરવાના આવ્યો છે. કર્મગ્રંથના અભ્યાસીને આ બંને ભાગ બહુ ઉપયોગી છે. ગ્રંથ સરળ શાય તે માટે ઉપયોગી દીપણો પણ આપ્યા છે. પહેલા ભાગના રાખલ આઠ પેઠા માધ્યમા ૮૧ દ્વયા છે. બીજા ભાગના ૬૧ દ્વયા છે. કિંમત પંચસંગ્રહ ભાષાંતર ભાગ પહેલાની રૂ. ૪-૮-૦ ભાગ બીજાની રૂ. ૫-૦-૦ રાખવામા આવી છે. બંને ભાગ સાથે લેનારને આઠ રૂપિયામા આપવામાં આવશે

પ્રણાપના સૂત્ર મૂળ, મૂળ તથા શ્રીમદ્વાચાર્ય મલયગિરિજીવિરચિત દીકાના અનુવાદ સહિત પત્રાકારે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૧૬-૦-૦

સમવાયચક્રહા પ્રથમ ખંડ શ્રી હનિલદ્રાચાર્યવિરચિત -સંસ્કૃત છાયા સહિત ૭ ભવ પત્રાકારે કિ રૂ. ૬-૦-૦. દ્વિતીય ખંડ યોદા મમયમા બહાર પડશે.

નિઘમચરિત શ્રી શુભરીવગણિવિરચિત પત્રાકારે સંપૂર્ણ. કિં. રૂ. ૫-૦-૦
પ્રાશિચ્છાન-હીરાલાલ દેવચંદ શાહ, જૈન સોમાયતી નં. ૧૫, એવીમૂલોજ અમદાવાદ.

.. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી વીરા સ્થાનકે સર્વ સંગ્રહ.

વીરા સ્થાનક તપની વિસ્તૃત વિધિ-શ્રી વીરા સ્થાનકની વીરા પૂજા શ્રી વિજયવદ્ધમીસરિત અર્થ મહિત-ઉત્તમણાની વિધિ-ચૈત્યવદન, રતનન, રતુતિ, સન્ન્યાય વિગેરે વીરા સ્થાનકના આગવન ઉપર વીરા ક્યાઓ-આ તપને લગતી બીજી અનેક આખતો છે. આવો મગદ બીજો ઉપાયેન નથી. આ બુક દરેક ગુરુને અસ્થ વાચવા માટે રાખવા લાયક છે. પાકા પહેલા સુંદર બાદ-બીજી સાથેની કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ બરડ મગવો.

શ્રી યુગાદિ દેશના ભાષાંતર.

શ્રી સોમગડનગણિ વિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું અદ્વયદાઃ ભાષાંતર સોમ ક્યાવાણું પાકું ગનિ દેશના નાથે આનંદાલ પ્રાપ્ત હગનેતેણું છે એકવાર વાચવા લીધા પછી દાયમાધી નીચે નહી શકાય તેમ નથી. કિંમત માત્ર આઠ આના બીજાનો રેવો ન વાચના આરા ભાષાંતરે વાચો તે વ ચાલો.

શ્રી ભાવલોકપ્રકાશ ભાષાંતર. કિંમત માત્ર બે આના.

પુસ્તક ૫૭ મું
અંક ૧૧ મો

માહ

વીર સં. ૨૪૬૮
વિ. સં. ૧૯૨૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદર્શણ)

ચૌથી એકત્વ ભાવના

દોહડા

ૐ અહીં મહાવીર પ્રભુ, શામનનાયક દેવ,
સુર નગ જે પ્રભુની ડરે, સાચા દિલથી મેવ ૧
તેના શામનમા વસે, સઘ ચતુર્વિધ માર,
ભાવે ચૌથી ભાવના, એક આત્મ નિરધાર ૨

(આસ લોઃ તુ ચેતન માણી, જા કામે તાગ-એ ગગ)

આત્મ એકલો છતો ભૂલીને, મમત્વ કરતો,
સ્વચ્ચ મુળથી બ્રહ્મ દષ્ટિથી, વિપરીત આચરતો. આં ૧
પગ્મમહુ પોતાનો માન્યો, મહુ દુઃખ દેઈ જતો,
પાપ પુન્ય ફળ હ જ મુળ બેડી, આત્મા ભોળવતો આં ૨
ન્યાય વિચારે એકપણામા, મુખને સફડતો,
ધન્ય ધન્ય નમિરાજર્ણિ તે, ઝડ સળધ ત્યજતો આં ૩
ચારે ગતિમા ભમે એકલો, વિલાપ નહિ વમતો,
ખીજા માટે અધમ અનતું, હ જ એમ ખમતો આં ૪
અરીનભાવે શુદ્ધ ભાવના, એકત્વે ચકતો,
જૈન મેવક શુભસ્થાને શિવ ઝડ, આત્માથી વરતો આં ૫

સ્વં સદ્ગં કર્પૂરવિજયલ મહારાજ

प्रतिमा माहात्म्य

प्रतिमा महा सुखदायिनी औ आर्चशमनी जान लो ।
 सब लोक मन आनंदिनी अरु इष्ट फलदा मान लो ॥
 फिर कल्पलतिका सम इसे श्री शास्त्रकारोंने कहा ।
 मन ध्यान धर इसका मनुज आनंद पाता है महा ॥ १ ॥
 मूर्ति श्री जिनराजकी अद्भुत सुधाकी स्यंदिनी ।
 संसारसागर के तरन हित नौ समान विनंदिनी ॥
 जिनधिब को जिनवत् समझ दर्शन करो प्रभु का सदा ।
 सर्वज्ञता जब तक नहीं त्यागो न जिनपूजा कदा ॥ २ ॥
 स्वर्गापवर्ग प्रदायिनी औ दुष्ट ध्येय विनाशिनी ।
 जगजीवमंगलकारिणी औ आर्त्तजन आधारिणी ॥
 पेसी अलौकिक गुणवती तीर्थकरो की मूर्तियां ।
 दर्शन करी पावन हुए जागी हृदय में स्फूर्तियां ॥ ३ ॥
 चिंतामणिवत् चिंतितार्थ प्रदायिका जिनमूर्ति है ।
 फिर स्मरण पूजन मनन से तो शीघ्र भव की पूर्ति है ॥
 आनन्द आर्द्रकुमार के सद्वोध का कारण यही ।
 ताते करो तुम भक्ति भद्रानन्द पाओगे सही ॥ ४ ॥

म....म....ता

ममतारूप पिशाचिनी, करे जीव संहार ।
 समता परशु से करो, भद्रानंद प्रहार ॥ १ ॥
 मूर्च्छा ममता एक है, यही परिग्रहरूप ।
 इसके वश हो जीव सब, पड़े दुःख के कूप ॥ २ ॥
 ममता नारी विकट है, सुंदर इसका रूप ।
 परिणामे किपाक सम, भद्रानंद विरूप ॥ ३ ॥
 सुंदरता में लुब्ध हो, संचय करो न कर्म ।
 इस जाली को छेदने का, उपाय है धर्म ॥ ४ ॥
 दान शील तप जो करे, मन में ममता राख ।
 फल उसका सामान्य है, कहुं सत्य की साख ॥ ५ ॥

मुनि भद्रानन्द

જિહ્વાને ઉપદેશ

(દેશી સર્વગ્રામીની)

અરે ! ઓ જીભલડી ! કાં તું નવિ જોલે મીકું ?
 અરે ! ઓ જાપલડી ! કાં તું નવિ જોલે સાચું ? ટેક
 તું જે જોલે છે અણુદીકું, તે હજીનને લાગે મીકું;
 પણ સજ્જન જનને લાગે ધીકું, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૧
 તું પરનિદાથી નંથી ડરતી, જેમ આવે તેમ વાતો કરતી;
 તું ભમે સદાય લવારો કરતી, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૨
 તુંને માનપાન કોઈ નવ આપે, તારા હુઝાં કોઈ નવ કાપે;
 'એ આવી કૂતરી' એમ લાગે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૩
 તુજથી તો કોયલડી સારી, જે હંમેશ મીકું ગાનારી;
 ભલે હોય તે તિર્યંચનારી, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૪
 તુજ વાણીમાં અમૃત વરસે, તેવી વાણી મુણવા જન તરસે;
 તેવી વાણીથી સહુના મન હરસે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૫
 તુજને પ્રભુનામ નથી ગમતું, નથી ભજનમાં તુજ ચિત્ત ઠરતું;
 તુજ ધર રહે સદા ય ગળતું, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૬
 તું કડવા વેણ તણ દેને, મિથ્યા દોષથી સદા તું દૂર રહેને;
 તું સમતાથી પ્રભુ ભણ લેને, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૭
 તું નરકતણી અધિકારી ગને, લક્ષ ચોરાશીમાં તું ભમ્યા કરે;
 બહુ બકવાદથી તુંને લાર, અરે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૮
 તુજને મનુષ્યનો દેહ મળ્યો, સત્સંગનો તુજને ભોગ મળ્યો;
 પ્રભુ ભજવાનો અવસર મળ્યો, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૯
 જે સદા યં જીભને વશ કરશે, તે આ જગમાં કીર્તિ વરશે;
 લવસાયર ફેરી દૂર થશે, અરે ! ઓ જીભલડી ! ૧૦
 આ જગમાં તું જય લેતી ન, ગુણી જનના ગુણ તું ગાતી ન;
 કહેરાયચંદ શીખલેતી ન, અરે ઓ જીભલડી ! કાં તું નવિ જોલે મીકું ? ૧૧

રાયચંદ મૂળજી પારેખ

શિક્ષાપ્રદ દુહા

ખૂરા ખૂરા સળકું કહે, ખૂરા ન દિસે કોય;
 બે ઘટ શોષું માહરો, તો મુજસે ખૂરા ન કોય. ૧
 તેલ તુલ્ય અંતર તપે, મૂકે વળી વધાર;
 ગળતાને બાળે બહુ, એ પણ એક ગમાર. ૨
 જેના સંગે બહુ હુઝા ધયું, ફેરી સાથ વસનાર;
 અવશ્ય ભૂલ્યો તેહનો, એ પણ એક ગમાર. ૩

શ્રીવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાર્ક પૃષ્ઠ ૩૨૬ થી)

હવે સ્તોત્રકાર પાંચ શ્લોકમાં શ્રી સિદ્ધપદની તાત્ત્વિક ખીના દૂંઢામાં જણાવે છે—

રાગ-પુરિસા જહ દુરકવારણં

અપુણ્યમવસુરક્સંતર્હ, વચગયદેહવિહાવસંગર્હ ॥

વિમલે સિદ્ધે નમામિ હં, પરમગુણે સચયં પસંતિ ॥ માગહિયા ॥ ૬ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી સિદ્ધભગવંત-અપુણ્યમવ=મોક્ષના સુરક્સંતર્હ=મુખની સંતતિ-પરંપરાવાળા એટલે પ્રતિસમય નિજશુભરમણુતાના અપૂર્વ આનંદથી ભરેલા મોક્ષમુખને અનુભવનારા છે, તથા દેહવિહાવ=શરીર અને ઉપલક્ષણથી કર્મ વિગેરે સ્વરૂપ વિભાવપરિણુતિની સંગર્હ=સંગતિને વચગય=હર કરનારા છે. (એટલે પાંચ શરીર વિગેરે સ્વરૂપ જડ વસ્તુના સંગ રહિત હોવાથી પરમશુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય સ્વરૂપ છે), તથા રાગાદિસ્વરૂપ મલ રહિત હોવાથી વિમલે=નિર્મળ છે, આત્માને સર્વોત્કૃષ્ટ શુભ અનન્તજ્ઞાનાદિ પ્રાપ્ત કરવાથી પરમગુણે=ઉત્કૃષ્ટ શુભવાળા છે, તથા કર્માગ્નિ રહિત થવાથી પસંતિ=અત્યન્ત શાન્તિને પામેલા છે અને આરાધક ભવ્ય જીવને ઉત્તમ શાંતિ દેનારા છે એવા સિદ્ધે=શ્રી સિદ્ધભગવંતોને હં=હું નમામિ=નમસ્કાર કરું છું. આ માગહિકા છંદનું લક્ષણ થાથી ગાથાના સ્પષ્ટાર્થમાં જણાવ્યું છે. ૬

રાગ-અરહરહિતિમિરવિરહિયં

વિગયમરણુવચયપરમસુહગણનિયરમણે ।

ચિરસુહપરિણદ્વિત્વલવિઅલિયમવમમણે ॥

તિહુઅણપસરિયવિમલજસપયરવરગદ્દ ॥

ગમમિ સદ્ નિરુવમપસુહણુદવણ વિહયપયઠિ ॥ સંગયયં ॥ ૭ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રીસિદ્ધ ભગવંતો કેવા છે ? તે કહે છે—વિગયમરણ=મરણુ રહિત છે, તથા ઉચગય=પ્રાપ્ત થયેલ છે પરમસુહગણ=પરમ મુખનો સમુદાય જેમને એટલે જન્મમરણાદિ દુઃખો રહિત અને સ્વસ્થતા વિગેરે પરમ મુખને પામેલા છે. તથા નિયરમણે=પોતાના જ્ઞાનાદિ શુભોમાં રમણુતા કરનારા છે. તથા ચિરસુહપરિણદ્વિત્વ=સ્થિર અને ઉત્તમ પરિણુતિના સદ્=તતિ-સમુદાયના ઘલ=ગળથી વિઅલિય=નાશ પામ્યું છે (અર્થ થયું છે) મવમમણે=મવમ્રમણ જેમનું એવા શ્રીસિદ્ધ

ભગવંતો છે; તથા તિહુઅળ=ત્રણે ભુવનમાં પસરિય=પ્રસાર પામેલો-ફેલાયેલો છે વિમલજસ=નિર્મળ યશનો પયર=સમૂહ જેમનો અને વરગરૂપ=આરાધક છવોને ઉત્તમ ગતિને આપનારા છે. એટલે સિદ્ધિપદ પામેલા આત્માઓનો સુયશ ત્રણે ભુવનમાં અત્યંત વિસ્તાર પામે છે અને સિદ્ધિના સુખને આપે છે. તથા નિરુવમ=ઉપમા રહિત (અતુપમ) પસુહ=દિકૃષ્ટ સુખને પમોડનારા અણુહવણ=અનુભવ જ્ઞાનને દેનારા છે. આવા વિદ્યપય=ળીલા સિદ્ધપદમાં ટિપ્પ=રહેલા તે (પૂર્વે જણાવેલા સ્વરૂપવાળા) શ્રી સિદ્ધભગવંતોને સદ્=વારંવાર જમમિ=નમસ્કાર કરું છું.

આ શ્લોકની રચના 'સંગતક' નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે—

જેમાં પાંચ લઘુ અક્ષરોનો એક તગણ થાય. આવા ચાર તગણ શરૂઆતમાં ક્રમસર હોય ને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર આવે. આ રીતના પહેલાં ત્રણ પાદ હોય અને ચોથા પાદમાં અનુક્રમે બે તગણ, પછી બે દગણ, એક તગણ, છેવટે ગુરુ અક્ષર હોય તે અનુપ્રાસવાળો સંગતક નામનો છંદ કહેવાય. જેમાં કોઈ પણ સ્વરવાળો વ્યંજન-એકાદિ અક્ષરની પછી વારંવાર આવે, તે અનુપ્રાસ કહેવાય. ૭

રાગ-તં વ જિણુત્તમમુત્તમ૦

સારયચંદસમુજ્જલણિકલભાવમણ, જ્ઞાણવિસિદ્ધિવાણપણાસિયમોહગણ ॥

કેવલનાણપલોદ્યસવ્વપયત્થણણ, મુત્તિદણ સમરામિ સયા સુહસિદ્ધિગણ ॥

સોવાણયં ॥ ૮ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી સિદ્ધભગવંતો સારયચંદ=શરદ ઋતુના ચન્દ્રમાના સમ=જેવા ઉજ્જલ=ઉજ્જવળ અને ણિકલ=કળા રહિત (અંશ રહિત-સંપૂર્ણ) ભાવમણ=જ્ઞાનાદિ સ્વરૂપવાળા, એટલે-શરદ ઋતુના ચન્દ્રની ઉજ્જવળતા તે (ચંદ્રમા) સકલ-કળાવાળો-અંશવાળો હોવાથી અસંપૂર્ણ છે પરંતુ સિદ્ધ ભગવંતો તો સંપૂર્ણ ઉજ્જવળ ભાવ(સ્વરૂપ)વાળા છે, તથા જ્ઞાણ=ભવસ્થ દેવલીપણે હતા ત્યારે શુકલધ્યાનરૂપી વિસિદ્ધ=શ્રેષ્ઠ કિર્વાણ=કૃપાણુવડે-તરવારવડે પણાસિય=વિનાશ પમાડેલ મોહગણ=મોહરૂપી હાથી જેમણે એવા છે. એટલે મોહનીય કર્મ રહિત થયેલા અને મોહનીયનો નાશ કરતાં અનુક્રમે સર્વ કર્મ જેમનાં નાશ પામ્યાં છે એવા છે, તથા કેવલનાણ=કેવળજ્ઞાનવડે પલોદ્ય=સંપૂર્ણ રીતે બાણ છે સવ્વપયત્થણણ=સર્વ પદાર્થોના નય એટલે સ્વભાવ જેમણે એવા, તથા મુત્તિદણ=આરાધક છવોને શુકિતસુખ આપનારા, અને સુહસિદ્ધિગણ=ઉત્તમ સુખને પામેલા એટલે સર્વ પ્રકારે સુખી એવા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને હું હંમેશાં સમરામિ=યાદ કરું છું.

અહીં સોપાનક નામનો છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે—

જેમાં દરેક પાદમાં એક ગુરુ અક્ષરની પછી બે લઘુ અક્ષરવાળા પાંચ દગણ શરૂઆતમાં હોય, ને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય. તે જોળા અક્ષરવાળો સોપાનક નામનો છંદ કહેવાય. ૮

રાગ-સાવરિયપુન્વપત્થિવં०

દેહાઝકમ્મજોણિજમ્મરસવળ્લગંધફરિસપ્પલેયપ્પણાસમે ।

વિમલભાવરત્તે સુરવહસુક્કાઈસાઈયપહાણસુક્કપમોઝમોઈય પુણ્ણપુણ્ણ ॥

નાણદિટ્ઠિજોગરુદ્ધમળવયળતણુવહુગઈજોગય કળયવળ્ણજ્ઞાણવિસય નમ્મોમિ સિદ્ધે ।
નયગમવિચારિય નિરુવમસમપત્તમુણિરાયચિત્તપસોહિયપવરવિગયજરે ॥ વેઢુઓ ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી સિદ્ધ પરમાત્મા-દેહાઝકમ્મજોણિજમ્મ=વળી પાંચ પ્રકારનાં શરીર રહિત છે, ચારે આયુષ્ય રહિત છે, આઠ કર્મ રહિત છે, યોનિ રહિત છે અને જન્મ રહિત તથા રસવળ્લગંધફરિસ=શરીર નથી માટે પાંચ રસ રહિત છે, પાંચ વર્ણુ રહિત છે, બે ગંધ રહિત છે, આઠ સ્પર્શ રહિત છે, અને સ્પર્શ=અતિશય ખેદના વ્પણાસમે=વિનાશ કરનારા છે, એટલે સર્વથા ખેદ રહિત, તથા વિમલભાવ=આત્માના નિર્મળ સ્વભાવમાં રત્તે=રક્ત-રમણ કરનારા છે. તથા સુરવહ=દેવેન્દ્રોનાં સુક્ક=સુખોથી પણ બહુસાઈય=ચડીઆતા પહાણ=પ્રધાન-ઉત્તમ સુક્કપમોઝ=સુખોથી ઉપજતા આત્મિક પ્રમોદવડે (આત્મિક આનંદવડે) મોઈય=પ્રમુદિત સ્વભાવવાળા (પરમાનંદ સ્વભાવવાળા) છે, તથા પુણ્ણ=પૂર્ણ-સંપૂર્ણ પુણ્ણય=પૂર્ણતા શુભવાળા છે. તથા નાણદિટ્ઠિ=જ્ઞાન અને દર્શનના જોગ=ઉપયોગે રહીને રુદ્ધ=રોક્યા છે મળવયળતણુ=મન, વચન, કાયાની વહુગઈ=બહુ ગતિવાળા-ઘણી પ્રવૃત્તિઓવાળા જોગય=યોગ જેમણે એવા છે, તથા કળયવળ્ણ=સુવર્ણ સરખા રક્ત વર્ણુથી જ્ઞાણવિસય=ધ્યાનના વિષય છે. [એટલે સિદ્ધપદતુ' ધ્યાન રક્ત વર્ણુ થાય છે]. એવા સિદ્ધે=સિદ્ધ ભગવંતોને નમ્મોમિ=નમસ્કાર કરું છું. વળી તે સિદ્ધ ભગવંતો નયગમ=સાત નયથી અને અનેક ગમથી અપેક્ષા-વાદોથી સિદ્ધાન્તમાં વિચારિય=વિચારાએલા છે. તથા નિરુવમસમપત્ત=અનુપમ સમતાને પામેલા મુણિરાય=મુનિ મહાત્માઓના ચિત્તપરિસોહિય=ચિત્તમાં શોભી રહ્યા છે, માટે જ તે સિદ્ધ પરમાત્મા પવર=શ્રેષ્ઠ છે. અને વિગય=દૂર કર્યા છે જરે=ધડપણના દુઃખ જેમણે એવા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

આ વેઢુકે છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે—

જેમાં—કમસર તગણ, ચગણ, પગણ, તગણ, ટગણ બે, તગણ બે, પગણ, ટગણ ચાર, તગણ, ચગણ, તગણ ત્રણ, એક લઘુ અક્ષર, પછી એક શુરુ અક્ષર હોય, તે પછી ચગણ બે, ટગણ, ચગણ ચાર, ટગણ, ચગણ બે, તગણ, ચગણ ત્રણ, ટગણ અગિઆર, અને છેવટે શુરુ અક્ષર હોય-તે વેદક નામનો છંદ કહેવાય. ૯

રાગ—અજિઞ્ઞ જિજ્ઞારિગણં

સરણે મવાહિહરે, કયકિચગણે સહાવરણ ॥

વરસત્તિયમાવમણ, સિદ્ધે પળમામિ ણિચમહં ॥ રાસાલુદ્ધઓ ॥૧૦॥

સ્વપ્નાર્થ—તે શ્રી સિદ્ધ ભગવંતો સર્વ જીવોને સરણે સ્થરણ કરવા લાયક છે. તથા મવાહિ=મવરૂપી સર્પનો એટલે સર્પના વિષના અથવા સંસારની આધિઓનો (ચિંતાઓનો) દુરે=નાશ કરનાર છે. તથા કયકિચગણે=કૃતકૃત્ય-કૃતાર્થ એવા સાધ્યા છે આત્મહિતકર તમામ કાર્યો જેમણે એવા છે, કારણ કે સિદ્ધ ભગવંતને હવે કોઈ કાર્ય કરવાનું બાકી રહ્યું નથી, તથા સહાવરણ=સ્વલાવમાં રક્ષા એટલે આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરનારા છે અને વર=ઉત્તમ સત્તિય=સાત્ત્વિક માવમણ=લાવવાળા છે એવા સિદ્ધે=શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને, અહં=હું, ણિચં=દરરોજ પળમામિ=પ્રણામ-તમરકાર કરું છું

આ રાસાલુપ્ધકે છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાણવું—

જે છંદના પહેલા પાદમાં બે ટગણની પછી અનુક્રમે એકેક લઘુ-ચર અક્ષર હોય, તે બીજા પાદમાં ત્રણ ટગણ, પછી ક્રમસર એકેક લઘુ-ચર અક્ષર હોય, તથા ત્રીજા પાદમાં ત્રણ ટગણ હોય, તેમજ ચોથા પાદમાં ત્રણ ટગણ હોય તે રાસાલુપ્ધક નામનો છંદ બાણવો. ૧૦

અહીં બીજા સિદ્ધપદની હકીકત પૂરી થાય છે. શ્રી સિદ્ધચક્ર પૂજામાંથી વિશેષ વૃત્તાંત બાણવો.

॥ ઇતિ સિદ્ધપદવર્ણના નામ દ્વિતીયઃ પ્રકાશઃ ॥

મનની ભ્રમણા કેમ ટળે ?

મન તારી ભ્રમણા ક્યું ન ટળે ? તને શિવસુખ ક્યું ન મળે ?

મન તારી ભ્રમણા ક્યું ન ટળે ? ટેક

રહવડીઓ રે તું ચાર ગતિમાં, અળ દુઃખ તારો ક્યું ન ટળે ? મન ૧
અહીંસુખ મગ્નશે તહીં સુખમગ્નશે, એમ અનંતા ભવ રમણ્યા કરે. મન ૨
ભ્રમણા કરતો તું ભભે રે સંસારમાં, તું દેક અનંતા ધરે. મન ૩
દાન શિયળ તપ ભાવના ભાવી, અળ તું તપ જપ ક્યું ન કરે ? મન ૪
ભ્રમણા ટાળી દયાને પાળી, અળ તું શિયળ વ્રત ક્યું ન ધરે ? મન ૫
શુભ અવસરે તુને મળિયા રે જિનવર, અળ તું ભક્તિ ક્યું ન કરે ? મન ૬
કહે રાયચંદ તું જિનવર ભણ લે, તળ ભ્રમણા તારી ટળે. મન ૭

રાયચંદ મૂળજી પારેખ

શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી

(લે. મૌરિક)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૩૨ થી)

પુંડરીક અધ્યયન—

ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપદના :શિખરે પહોંચી ગયા. ભાં યોવીશ તીર્થ કરની સ્વસ્વકાય- પ્રમાણ મૂર્તિઓને વંદન કર્યું અને જાણુમાં અશોકવૃક્ષની નીચે રાત્રિવાસો કર્યો. ત્યાં એક નોંધવા જેવો જનાવ બન્યો. તે પ્રસંગ ખાસ યાદ રાખવા લાયક હોવાથી તેની વિગતમાં જોતરવા જેવું છે. અહીં પુંડરીક અધ્યયન શ્રવણુનો ઐતિહાસિક બનાવ બન્યો છે, તે આ પ્રમાણે:—

વૈશ્રવણ સૌધર્મેન્દ્રના લોકપાળના સેવકા પૈકી એક તિર્થગૃહલક દેવ ત્યાં ગૌતમસ્વામીને નમવા આગ્યો, એણે ગુરુમહારાજની દેશના સાંભળી. એણે સાંભળ્યું કે સાધુઓનાં શરીર ઉપર તપને પરિણામે કૃશ થઈ ગયેલાં હોય છે અને માત્ર તેમનાં હાડ અને ચર્મ બાકી રહે અને સાંધા શિથિલ થઈ જાય તેવાં તેમનાં શરીર હોય છે. જે શંકા અષ્ટાપદની નીચે રહેલા તાપસોને થઈ હતી તેને મળતો અત્ર પ્રસ્તાવ બની ગયો. શ્રી ગૌતમસ્વામીનું દેદાંબમાન પુષ્ટ શરીર તે દેવે જોયું, તેને ગૌતમસ્વામીની દેશના અને યમાર્થ આંખ સામેની પ્રચલિત વસ્તુસ્થિતિમાં વિસ્વાદ લાગ્યો. તેને જે શંકા થઈ તેનું નિવારણ કરતાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ જણાવ્યું કે:—“ મુનિપણમાં શરીરની કૃશતા એ કાંઈ પ્રમાણભૂત નથી. મુદ્દાની બાબત શુભ ધ્યાનવડે આત્માના નિગ્રહની વાત છે. તે પરં એક કથા છે તે નીચે પ્રમાણે:—

“ પુંડરીકિષ્ણી નગરીમાં મહાપદ્મ રાજા અને પદ્માવતી રાણીને પુંડરીક અને કંડરીક નામના બે પુત્ર હતા. રાજાએ સદુપદેશને પરિણામે મોટા પુત્ર પુંડરીકને રાજપગાદી આપી પોતે સંયમ સ્વીકાર્યો અને શુભ ધ્યાનધારાએ જીવન ગાળી કર્મશુદ્ધ થયા.

એક પ્રસંગે પિતાને ઉપદેશ આપનાર તે જ ગુરુ કૃત્રી વાર તે નગરમાં આવી ગયા. તેની સુંદર દેશના સાંભળી પિતાને પગલે ચાલવાનો પુંડરીકને વિચાર થયો. નાના બાઈ કંડરીકને રાજ્ય સંભાળવા આમ્રહ કર્યો. કંડરીકને પણ વૈરાગ્ય જાગ્યો હતો એટલે તેણે બાઈને કહ્યું કે—“ જે સંસારના ભયથી પોતે દૂર થવા ઇચ્છે છે તે જ સંસારમાં પડવાનું અને (કંડરીકને) કેમ કહે છે ? ” આખરે ખૂજ વાતચીત થયા પછી કંડરીકે દીક્ષા લીધી અને પુંડરીકે ભાવમુનિ થઈ વિરાગભાવે રાજ્ય ચલાવતા રહ્યા. કંડરીકે ખૂજ આકરી ત્યાગઆરાધના કરી, ભારે તપ કરવો ચાલુ રાખ્યો અને પોતાનું શરીર તદ્દન કૃશ કરી નાખ્યું. કંડરીકે મુનિને જાળખવા પણ મુશ્કેલ થઈ પડે એવા એ મહાતપને પરિણામે દુર્બળ થઈ ગયા.

ખીજા જાણુ પુંડરીકે વિરાગભાવે રાજ્ય પાળતા ભાવપતિ થઈને રાજ્ય તરફની પોતાની દુરજ બળવતા રહ્યા. કંડરીકે મુનિ આકરા તપથી સાધુવર્ગને પણ ખૂજ પ્રિય થઈ પડ્યા. એકદા વસંત ઋતુ આવતાં એને ચારિત્રગોદનીય કર્મ જાગૃત થયું. એને સંસારમાં રસ નાગ્યો, એને સંસારમાં પાછા જઈ રાજ્ય ભોગવવાના મનોરથ થયા એટલે એ દીક્ષા છોડી

પુંડરીક પાસે આગ્યા. વધેરો સુધી સયમ પાળી ઝોળખી પણ ન શકાય એવા દુર્બળ દેહને ધારણ કરનાર કંડરીકને મોટો લાઠી ઝોળખી મોઢા એ ઉદ્યાનમાં લીલાં પાંદડાં પર આબોહતા હતી, એણે સાધુપણની ઉપધિ (રત્નેદરણ) વિગેરે ઝાડ સાથે લટકાવી દીધી હતી, એની આંખમાંથી સંયમાતું તેજ આસરતું જતું હતું. મહાઅત્યુત્પત્ત ધયેલ ચેતનાવાળા પુંડરીક મહારાજ વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયા. મંત્રીને બોલાવી કંડરીકને રાત્રી પર બેસારવાની પોતાની ધણી કળતી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી અને તેની જ ઉપધિ લઈ કંડરીકને રાત્રી સોંપી, પોતે સાધુવેશે સ્વયં દીક્ષિત થઈ શુભમહારાજ પાસે પાપ દીક્ષા લેવા ચાલી નીકળ્યા.

કંડરીકને ઉપરામ ધયેલો સંસારરાગ નગ્યો અને પ્રથમ તો સારું સારું ખાવાની ઇચ્છા થઈ. ઠંસી ઠંસીને ખાત્રા માંડ્યું. લોકો પણ ‘ખાવા સારું’ એણે મહાન્નત લાંગ કપી એમ કહી એની દીકા કરવા લાગ્યા. એને ખાવડો બખારો લાગ્યો અને ખાનપાન પર એણે બસારો ચલાવ્યો. ‘આ બધા દીકા કરનારની સવારે ખબર લાઇશ’ એમ વિચારી ખાવાતું ઠંસવા માંડ્યું. ઘણે કાળે ખાવાનું મળ્યું. દીપક અગ્નિ હતો, પણ પાત્રકશક્તિ મંદ થઈ ગઈ હતી. મિથાન બોજન એણે તો આરોગ્ય જ માંડ્યા. વિષયભોગ અને અપધ્ય બોજનથી મહાનિસ્યુતિ થઈ. તેની તરફ બેદરદાર રહેતા અધિકારીઓને અને હાસ્ય કરનાર મજાજનોને સવાર પડતાં સજ કરવાના વિચારમાં ઉમ ડુધ્યાન કરી ખાઉ ખાઉ કરતો અને ન-કીપાતી તૃષ્ણા બોગ બનેલો કંડરીક પ્રાતઃકાળમાં જ મરણ પામી સાતમી નરકે ગયો. આ રીતે એના તપ અને ત્યાગ સર્વ નિરર્થક ગયા અને સંસારવાસનાઓએ અતે એના પર સામાન્ય પાપધું જેની ઝડપમાં એ ઝડપાઈ ગયો.

પુંડરીક તો શુભની શોધમાં ગયા. એણે તે માટે મોટું પ્રયાણ કર્યું. સાધુવેશે જ એ શુભ પાસે જવા આગળ વધવા લાગ્યા. કદી આતેલ નહિ, નિરસ આહાર ખાધેલ નહિ અને કદી ભોગવવાની રેવ પાડેલ નહિ, પણ શુભ ધ્યાનધારાએ ચડી ત્રીજે દિવસે કાળ કરી ગયા અને સીધા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને દેવલો ઉત્પત્ત થયા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી તિર્થંગૃહલકદેવને આ આપું ચરિત્ર સંભળાવીને જણાવે છે કે—
‘શરીરતું કૃષ્ણપણું કે પુષ્ણપણું એ મુદ્દાની જાગત કે પ્રમાણશૂત ખાખત નથી, શુભ ધ્યાન અતિ મહત્ત્વની વસ્તુ છે. આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ બાલભાવ અને ધ્યાનધારાના યોગ પર વાત કરી, એ સંભળીને તે દેવને ખૂબ આહલાદ થયો, એને સત્યસ્ત્વેની પ્રાપ્તિ થઈ.
તાપસોની દીક્ષા-લબ્ધિનો પ્રયોગ—

ખીજ પ્રભાતે જ્યારે ગૌતમસ્વામી અષ્ટાપદથી નીચે ઉતરવા લાગ્યા ત્યારે પેલા ૧૫૦૦ તાપસો તેમને મેળ્યા. તેઓએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને શુભ બતાવ્યા, તેની પાસે દીક્ષા લીધી. ૪૬૨સોના પરિવારથી આગળ આવતાં એક ગ્રામ આતું. કિશ્કામાં એક પાત્ર ભરાય તેટલી ખીર (પાલસાન) મળી. ગૌતમસ્વામીએ અધીલુગદાનસ લબ્ધિનો પ્રયોગ કરી એટલી ખીરથી સર્વ તાપસોને પારણું કરાવ્યું. આ યોગસિદ્ધિનો અમલદાર છે. પાત્રમાં આંગળી રાખી મૂકે તો અંદરની વસ્તુ ખીરસત્તાં બળ, પણ પાત્ર ભરાયલું જ રહે, કદી

ખૂટે નહિ મહાયોગથી આ લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. યોગીઓ પ્રાપ્ત થયેલ લબ્ધિસિદ્ધિનો પ્રયોગ અસાધારણ લાભના કારણે વગર કરતા નથી, લબ્ધિનો ઉપયોગ કરવો એ પ્રમાદ-ભાવ છે, યોગદષ્ટિએ પ્રમાદને પતન ગણવામાં આવે છે. આવા યોગસિદ્ધિવાળા ગુરુ મળ્યા તેથી પોતાને ધન્ય માનતાં સેવાળભક્ષી પાંચસે તાપસોને શુભ ધ્યાનને યોગે પારણું કરતાં કરતાં જ કેવલ્યજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, સર્વગ્રંથપાત્રી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ, આત્મજ્યોતિ ગમ્યૂત થઈ ગઈ.

ગુરુના ગુરુત્વ દૂરથી દર્શન—

તાપસના પરિવાર સાથે ગૌતમ દુરશૂતિ આગળ વધ્યા. તાપસોને ખજર પડી કે શ્રી ગૌતમસ્વામી સાથે તેઓ ગુરુના ગુરુ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી પ્રત્યે પ્રયાણ કરી રહ્યા છે. તેઓ પૈકી પાંચસે તાપસ વિચાર કરવા લાગ્યા કે આપણા ગુરુ આવા અદ્ભુત યોગી છે, તો પછી એના ગુરુ તો વળી કેવાએ હશે? દૂરથી સમવસરણુ જોયું, આકે પ્રાંતિકાર્મ જોયા, લાખો દેવતા સેવા કરતા નજરે પડ્યા અને ધર્મચક્રની રચના જોતાં પાંચસે દિલ્લ તાપસોને કેવલ્યપ્રાપ્તિ થઈ.

વીરયાણીના પ્રભાવ—

સમવસરણુ પાસે આવતાં પ્રભુની ધીર ગંભીર પાંખીશ ચુલુકુક્ત વાણીનો ધોષ સાલળી, અને સર્વ સમજી શકે એવી તેની સરળતા વિચારી, એની ગંભીર ભાવના ભાવતાં ખાટીના કુંડિત નામના પાંચસે તાપસોને કેવલ્યપ્રાપ્તિ થઈ.

ગૌતમને વિવાદ—

આ રીતે પંદરસે તાપસોનો ઉદ્ધાર થયો, ગૌતમસ્વામી પોતે છત્રસ્થ હતા. શિષ્યો એની યોગશક્તિના સ્વાનુભવથી કેવળી થયા. ન્યારે તેઓ કેવળીની પર્ષદાં તરફ આલવા લાગ્યા ત્યારે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ તેમને પ્રભુને વંદના કરવા કહ્યું, એટલે પ્રભુએ તેમને વાર્ધા તેથી ખજર પડી કે એ સર્વને લોકલોકપ્રકાશક કેવળજ્ઞાન થયું છે. એ વખતે શ્રી ગૌતમ-સ્વામીને જરા વિવાદ પણ થયો એને પરિણામે એમણે ગુરુભક્તિ-વીરસેવા વધારે કરી.

અષ્ટાપદનો યોગ—

આ અષ્ટાપદના આખા પ્રયોગમાં મને યોગપ્રગતિનો ઉલ્લેખ જણાય છે, યોગનું માહાત્મ્ય દેખાય છે, યોગરવરૂપની ઝાંખી થાય છે. આશ્ચર્યા અને ધ્યાનયોગમાં કેટલો તદ્દાવત છે તે જાતાવનારું દષ્ટાત પંદરસે તાપસોની બાજત પૂરું પાડે છે. ચોથ, છઠ્ઠ અને અઠ્ઠમે પારણું કરનાર અને પારણામાં પણ ચૂકાં લૂખાં પોદડાં વિગેરે ખાનાર તાપસો મને તેટલો લાગ જતાં ધ્યાનયોગમાં પૂરતા આગળ વધેલા નહોતા એટલે સમ્યગ્બોધ વગરની બાલ ક્રિયાને કેટલું સામાન્ય સ્થાન હોય છે તે ઉપમાદાટા જતાચું છે. અષ્ટાપદની ત્રણ મેખલા એટલે યોગપ્રગતિની ત્રણ લુદી લુદી પરિસ્થિતિઓ. યોગપ્રગતિમાં સ્થાનકો (stages) હોય છે. યોગ વધેલા, આજગ વધેલા, તેથી આજગ ગમેલા-આવા યોગીઓ બાદ લાગમાં

ધણીવાર ખૂબ એક હોય છે પણ આંતરયોગ વગર, સ્વપરના વિવેચન વગર, પરિણતિની નિર્મળતા વગર, વિશિષ્ટ બાહ્ય ત્યાગ પણ એને અષ્ટાપદના મૂળ ચૈત્યોત્તું દર્શન કરાવતો નથી.

સર્વના સાધ્યસ્થાનમાં અષ્ટાપદ પર રહેલા ચોવીશે તીર્થ કરના સ્વકાયપ્રમાણુ બિંબોતું દર્શન રહેલું છે. એમને સર્વને સ્વરૂપદર્શન કરવું છે, એમને તીર્થ કરના આત્મસ્વરૂપનું સ્વકાયપ્રમાણુ સ્વરૂપ નીરખવું છે, એને માટે એ પ્રમાણુ કરે છે. કોઈ એક મેખલા સુધી પહોંચ્યા છે, કોઈ બે સુધી અને કોઈ ત્રણ સુધી પહોંચ્યા છે, પણ બધા ફાંફાં મારે છે, કોઈને ખરું આત્મદર્શન થયું નથી; પરંતુ કરવાની ભાવના છે, કરવાનો આદર્શ છે અને એ કરવામાં સ્વરૂપસિદ્ધિ છે એમ માને છે. એને માટે બાહ્ય ત્યાગની અગત્ય છે જ, ઇન્દ્રિયો પરનો સંયમ આવશ્યક છે જ, પણ એ પૂરતો નથી. ત્યાગ ઉપરાંત ધ્યાન-એકતાની જરૂર છે અને તે માટે પરિશ્રમ સેવી રહેનાર પંદરસે તાપસેનો પ્રયાસ પ્રશસ્ત હોવા છતાં સ્થૂળ છે એ બતાવનાર આખી ઉત્પ્રેક્ષા છે, આલંકારિક રૂપક છે, બધા આત્મકથા છે, આત્માની પ્રગતિના પ્રયાનોત્તું દિગ્દર્શન છે.

સ્વરૂપાતુસંધાન—

તાપસો સ્વરૂપાતુસંધાન કરવા-આત્મદર્શન કરવા બારે પ્રયાસ કરે છે પણ હજી બાહ્ય કક્ષામાં છે; ત્યાગી છે પણ ધ્યાની થયા નથી; તપસ્વી છે પણ ચોગી થયા નથી; રસ્તે ચઢ્યા છે પણ સાધ્યના માર્ગે હજી આંટા મારતા થયા છે. શ્રી ગૌતમસ્વામી તો પ્રગત આત્મા હતા, એને સ્વરૂપધ્યાન થયું હતું. સ્વ-પરતું વિવેચન થયું હતું, પરિણત આત્મા હતા. પંદરસે તાપસ જોઈ રહ્યા અને આ તો સ્વરૂપદર્શન કરી આવ્યા. અષ્ટાપદનો આ મહા-યોગ છે, આત્મદર્શન કરવાનો વિરલ પ્રસંગ છે, સ્વરૂપપ્રાપ્તિ કરવાની આદર્શસિદ્ધિનો બીજા પ્રયોગ છે. એમાં-અષ્ટાપદ ચઢવામાં કો હાથ દેવાની જરૂર નહોતી કે કોણીમાં બેસવાની જરૂર નહોતી, સૂર્યનાં કિરણનાં દોરણે બનાવવાં પડે તેમ નહોતું કે વિમાનની સહાય લેવી પડે તેમ નહોતું. અષ્ટાપદ સ-ગુણ થયા અને આંખ મીંચી એકાગ્રતા કરી એટલે સ્વરૂપદર્શન થયું. ભાવના સ્થાને રહેલ ચોવીશે તીર્થ કરના સ્વકાયપ્રમાણુ દર્શન થાય અને તે સર્વની મધ્યમાં પોતાને-ચેતનરાજને બેઠેલા દેખે. ‘અહો અહો હું મુજને કહું, નમો મુજ નમો મુજ રે!’ આ નમન કરવા યોગ્ય વ્યક્તિ, પોતે જાતે, ચેતનરાજ અષ્ટાપદના યોગના ઉચ્ચ સ્થાને બેઠેલા છે, ચોવીશે તીર્થ કરની મૂર્તિ આગળ બેઠા છે, એ મૂર્તિ વચ્ચે બેઠા છે અને એના દર્શન કરવા તાપસો વસવેલે છે, પણ હજી મેખલાઓ વટાવતા જાય છે સારે આ સિદ્ધચોગી તો અષ્ટાપદને સિખરે પહોંચી જાય છે.

ત્યાગના પ્રકારતું રહસ્ય—

આ અષ્ટાપદના યોગમાં બાહ્યક્રિયા કે બાહ્યત્યાગનો સંબંધ આત્મપ્રગતિ સાથે કેટલો છે? તેની સ્પષ્ટતા કરવા માટે શ્રી ગૌતમસ્વામીના મુખમાં આપું પુંડરીક અધ્યયન મૂક્યું છે. એ પુંડરીક અધ્યયનમાં કંડરીકનો બાહ્ય ત્યાગ વર્ષો સુધી ચાલ્યો, પણ એને અંદરની વાસના બીડી નહોતી, ત્યારે પુંડરીકે માત્ર એક રાત્રિ ચારિત્ર પાળવાની હલ્લપૂર્વક ભાવના

કરી, પણ એનો ત્યાગ હૃદયપૂર્વકનો હતો એ વાત પણ યોગપ્રગતિમાં બાહ્ય ત્યાગ અને અંતરંગ ત્યાગ વચ્ચેનો અંતરો જતાવે છે. આખી વાર્તા તો ઘણી ટૂંકી છે, પણ એની અંદરનો મુદ્દો બારે ચમત્કારિક છે. એ આખો મુદ્દો અષ્ટાપદના યોગને રૂપક રીતે વર્ણવવા સાથે દર્શાવે છે કે મૂળ વાતને વધારે પાકી કરે છે. તાપસો મહાત્યાગી હતા, એક, એ કે ત્રણ ઉપવાસને પારણે તદ્દન વિરમ્ય આહાર કરનારા હતા, બરાબર બાહ્ય ત્યાગી હતા, પણ એમાંના કાષ્ઠને સ્વરૂપાનુસંધાન થયું નહોતું, એટલે આવો મહાન્ ત્યાગ હોવા છતાં સાધ્યના દારની નજીક પણ નહોતા આવ્યા. એખલા એ યોગપ્રગતિનાં સ્થાનો સૂચવે છે. આવા પ્રકારનાં ત્યાગની સાથે સમ્યક્ જોધ હોય તો કામ યજ્ઞ જાય. બાકી વસ્તુસ્વરૂપ સમજ્યા વગર માત્ર ઉપરઉપરનો ત્યાગ કરવામાં આવે તો તેથી કદાચ સ્વર્ગ કે બીજી સગવડો મળી જાય, પણ આખરે એ પણ સોનાની બેડી જ છે. આ યોગની વાત બરાબર સમજવા જેવી છે. ત્યાગની વાત કાઢી નાખવા જેવી નથી, પણ જ્યાં મુદ્ધી એ સમજણપૂર્વકનો ન હોય, અંદરથી સાચી તમન્નાપૂર્વક જન્યુત થયેલ ન હોય, અને માત્ર ઉપરઉપરનો હોય તો સંપૂર્ણ કાર્યસિદ્ધિની અપેક્ષાએ એ લગભગ કાંઈ નથી, વ્યવહારથી એ માન, પ્રતિષ્ઠા કે સુખ-સગવડ અપાવે છે, પણ નિશ્ચયથી એ એક ખાડામાંથી બીજામાં રખડાવનાર નીવડે છે. ત્યાગની કિમત ઓછી કર્યા સિવાય એને સમજીને હૃદયપૂર્વક કરવાનો અન્ને આગ્રહ છે. યોગપ્રગતિમાં આ અતિ અગત્યની બાબત છે.

પ્રગતયોગી ગૌતમ—

ગૌતમસ્વામીનો આત્મા પ્રગત હતો. એમને અનેક લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. લબ્ધિનો પ્રયોગ ખાસ કારણ વગર તો યોગી કદી કરે નહિ પણ કરે ત્યારે એનું એટલા પુરતું યોગ-દૃષ્ટિએ 'મૃત્યુ' થાય છે, કારણ કે લબ્ધિનો પ્રયોગ પ્રમાદ છે અને પ્રમાદ એ પતન છે. તાપસો મહાત્યાગી હતા, એમને વાસ્તવિક દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ નહોતી, સ્વરૂપદર્શન થયું નહોતું, પણ ગૌતમસ્વામીનો સુમેળ થતાં તેમને આત્મદર્શન થયું, એમાં અક્ષીણમહાનસ લબ્ધિનો પ્રયોગ કે સમવસરણુદર્શન તો નિમિત્ત માત્ર હતું, અંદર આત્મા જન્યુત થતો જતો હતો અને જેવું એમને આત્મદર્શન થયું કે કૈવલ્યપ્રાપ્તિ થઈ ગઈ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી જે વાતને ઉપેક્ષી રહ્યા હતા તે તેમને હૃદયમાં જનમી નહોતી, એમને ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામી ઉપર રાગ હતો અને તે આત્મિક નહોતો, પણ અંગત હતો અને ત્યાં મુદ્ધી તેમનો બારે પ્રવલ્ન છતાં તેમને સ્વરૂપસાક્ષાત્કાર થયો નહોતો. આ આખા અષ્ટાપદોગ્રમાં સ્વરૂપદર્શનની અદ્ભુત ચાવીઓ સાંપડે છે. એમાંથી યોગમાર્મની નાની મોટી શેરીઓના માર્ગો જડે છે અને આત્મદર્શન કરવા માટે ક્રિયા અને જ્ઞાનનો સહકાર સાધવા માથે અંતરંગ મનોવિકારના ત્યાગના લાક્ષણિક પાઠો પ્રાપ્ત થાય છે.

(અપૂર્ણ)

પં. શ્રી જિનવિજયજીવિરચિત રહસ્યપૂર્ણ

શ્રી અરનાથ જિન સ્તવન

(રહસ્યાર્થ સાથે)

(રાગ-મેં તો ન્યારા રહેસ્યાંજી-એ દેશી.)

મહેં તો આણુ વહેશ્યાં જી, મારા રે સાહિબરી મહેં તો આણુ વહેશ્યાં જી.
 આણુ વહેશ્યાં, ભક્તિ કરેશ્યાં, રહેશ્યાં નયણુ હજૂંર;
 અરજિન આગળ અરજ કરંતા, લહશ્યાં સુખ ભરપૂર. મહેં તો ૦. ૧
 એકને છંડી, બેને ખંડી, ત્રીનશું તોડી નહ;
 ચાર જણા શિર ચોટ કરેશ્યું, પણનો આણી છહ. મહેં તો ૦ ૨
 છ સત અડ નવ દશને ટાળી, અબુવાળી અગ્યાર;
 બાર જણાનો આદર કરશું, તેરનો કરી પરિહાર. મહેં તો ૦ ૩
 પણુ અડ નવ દશ સત્તર પાળી, સત્તાવીશ ધરી સાથ;
 પચવીશ જણશું પ્રીત કરેશ્યું, ચાર ચતુર કરી હાથ. મહેં તો ૦ ૪
 બત્રીશ તેત્રીશ ને ચોરાશી, આગણીશ દૂર નિવારી;
 અડતાળીનો સંગ તજશ્યું, એકાવન દિલ ધારી. મહેં તો ૦ ૫
 વીશ આરાધી બાવીશ બાંધી, તેવીશનો કરી ત્યાગ;
 ચોવીશ જિનના ચરણ નમીને, પામશું ભવજળતાગ. મહેં તો ૦ ૬
 ધ્યાતા ધ્યેય ને ધ્યાન સફે, તન મન તાન લગાય;
 ક્ષમાવિજય કવિ પદકજ મધુકર, સેવક જિન ગુણ ગાય. મહેં તો ૦ ૭

આ સ્તવનમાં જે અઠેા જાતાંબ્યા છે તેમાં હેતુ શો છે તે અલ્પજ્ઞ મનુષ્યોની સમજણ માટે આ નીચે દર્શાવ્યો છે.

અર્થ:—હું તો શ્રી અરનાથ પ્રભુની આજ્ઞાનું વહન કરીશ-આણુ વહીશ, ભક્તિ કરીશ અને તેમના નેત્રની પાસે જ રહીશ. આ પ્રમાણે અરજિનની પાસે અરજ કરવાથી મહામૂલ્યવાળું મોક્ષસુખ લઈશ. ૧.

એક અસંયમને છંડી(તજ), બે રાગ દ્રેષને ખંડી-તેનું ખંડન કરી, ત્રણ દંડ, ત્રણ વેદ, તેમજ ત્રણ ગારવ, ત્રણ અશુભ લેશ્યા ને ત્રણ શલ્યની સાથે સ્નેહ તોડી નાખીને, ચાર ક્ષાય ને ચાર સંજ્ઞાને મસ્તકે ચોટ કરીને-તેનો નાશ કરીને, પાંચ મિથ્યાત્વ તથા છંદ્રિયો અથવા પાંચ અવતોનો છેહ કરશું-ત્યાગ કરશું. ૨.

છ કાયની વિરાધના, સાત ભય, આઠ મદ, નવ નોકપાય અથવા નવ નિયાણા અને દશ કામની અવસ્થા તથા સંજ્ઞાને ટાળી દહને-ત્યજી દહને અગ્યાર શ્રાવકની પ્રાતમાને અજવાળશું. બાર શ્રાવકના મૃત અથવા બાર સુનિની પડિમો તેમ જ બાર ભાવનાનો આદર કરશું અને તેર કાઠીયા(ચોર)નો પરિહાર કરશું. ૩.

ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધનું સમાનત્વ

ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધના રાસમાં ઉપાધ્યાય શ્રી સમયસુંદરજીએ ચોથા ખંડની આઠમી ઢાળમાં ચારે વ્યક્તિઓનું જે અનેક પ્રકારનું સરળાપણું જતાબું છે તે ખાસ વિચારણીય તેમજ સમજવા જેવું લાગવાથી અહીં ઉદ્ધૃત કર્યું છે.

કરકંડુ, દુસુહ, નમિ ને નિગ્ગઈ નામના ચારે પ્રત્યેકબુદ્ધ છત્રપતિ રાજ હતા, ચારે ગુણોવટે ગંભીર હતા, ચારે ચતુર હતા, ચારે સકળ કળાના બાણ હતા, ચારે અમૃત સરખી વાણીવાળા હતા, ચારે સુલક્ષણવાળા હતા, ચારે પુરુષપ્રધાન હતા, ચારે ન્યાયનિપુણ હતા, ચારેએ ઘણા વર્ષો સુધી પ્રજાને પાળી હતી, ચારે ઈંદ્ર જેવા સ્વરૂપવાળા હતા, ચારે જુદા જુદા ચાર નિમિત્તથી પ્રત્યેકબુદ્ધ થયા હતા, ચારેએ રાજ્ય ને રમણીનો ત્યાગ કર્યો હતો, ચારેએ સ્વયમેવ ચારિત્ર લીધું હતું, ચારે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યા હતા, ચારેએ સાધુવેષ ધરણ કર્યો હતો, ચારે એકાગ્રીપણે જૂતલ પર વિચર્યા હતા, ચારે પંચમહા-મતધારી હતા, ચારે પરમ દયાળુ હતા, ચારે સમિતિ શુભિને ધારણ કરનારા હતા, ચારે પ્રજ્ઞાચર્યને પાળનારા હતા, ચારે શીલાંગરથના ધોરી હતા, ચારે નિર્મળ ગાત્રવાળા હતા, ચારે ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાના કરનારા હતા, ચારે શુદ્ધ ચારિત્ર-

પાંચ મહામત, આઠ પ્રવચન માતા, નવ પ્રજ્ઞાચર્યની શુભિ, દશ પ્રકારનો યતિધર્મ અને સત્તર પ્રકારે સંયમ પાળીને સત્તાવીશ સાધુના ગુણને સાથે રાખીને-તેનો સાથ કરીને, પચવીશ પાંચ મહામતની ભાવના સાથે પ્રીતિ કરીને તેમ જ ચતુર એવા ચાર પ્રકારના દાતાદિ ધર્મ તથા ચાર મૈત્રી આદિ ભાવના અને ચાર અનુયોગને હાથમાં લઈને-સ્વીકારીને, જત્રીશ ગુરુવંદનના તથા સામાયિકના દોય, તેત્રીશ ગુરુની આશાતના, ચોરાશી જિનચૈત્યની આશાતના અને જોગ-ણીશ કાઉસગ્ગના દોષને દૂર નિવારીને તિર્થંચના અડતાલીશ લેહોનો સંગ તજશું અને એકાવન પાંચ જ્ઞાનના લેહ તેને દિલમાં ધારણ કરીને, વીશ સ્થાનકનું આરાધન કરીને, જાવીશ પરિસહને ગાંધી લઈને (સહન કરીને, જીતીને), પાંચ ઈંદ્રિયના ત્રેવીશ વિચયનો ત્યાગ કરીને ચોવીશ તીર્થંકરના ચરણક્રમજમાં નમસ્કાર કરીને આ બવસમુદ્રનો તાગ (પાર) પામશું. ૪-૫-૬.

ધ્યાતા, ધ્યેય ને ધ્યાનથી એકતા કરીને-તનમનથી તેમાં તાન લગાવીને સમાવિજ્ય કવિના ચરણક્રમજમાં મધુકર (જમર) જેવા તેમના શિષ્ય શ્રી જિનવિજય આ પ્રમાણે જિનેશ્વરના ગુણોનું ગાન કરે છે. ૭. કુંવરજી

પાત્ર હતા, ચારે સર્વ માયાને તણીને નિર્મળ થયેલા હતા, ચારે મદમત્સરને તજનારા હતા, ચારે મુનિમાર્ગના પ્રવાસી હતા, ચારે ઇદ્રિયોને વશ કરનારા હતા, ચારે લોભને તજનારા હતા, ચારે અંચળ મનને દમનારા-વશ કરનારા હતા, ચારેએ દેહવિભૂષાને તણ દીધી હતી, ચારે ગોચરી કરવાવડે નિર્દોષ આહારના લેનારા હતા, ચારે જિહ્વા-રસના ત્યાગી હતા, ચારે શરીરના આધાર માટે જ આહાર લેનારા હતા, ચારે આતાપના લેતા હતા, ચારે કાયોત્સર્ગના કરનારા હતા, ચારે શીતતાપાદિ પરિસહને સહન કરનારા હતા, ચારે અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગોને પણ સહન કરનારા હતા, ચારે ચારિત્રના ગામી હતા અને ચારે નિર્મળ જ્ઞાનના ધારક હતા, ચારે તપ-જપમાં અગ્રણી હતા, ચારે શુભ ધ્યાનને ધ્યાનારા હતા, ચારે ક્ષમાને ધારણ કરનારા હતા, ચારે સમુદ્ર જેવા ગંભીર હતા, ચારે શુભરૂપ મહિના રાહણાચળ જેવા હતા, ચારે મેરુપર્વત જેવા ધૈર્યવાન હતા, ચારે તેજમાં સૂર્ય સમાન હતા, ચારે શીતળતામાં અંદ્ર સમાન હતા, ચારે વૃષભ સમાન ધુરંધર હતા, ચારે શંખની જેવા નિરંજન હતા, ચારે હાથી જેવા શૌર્યવાળા હતા, ચારે આકાશની જેવા નિરાશ્રયી હતા, ચારે ચરમશરીરી હતા, ચારે વાયુની જેવા અપ્રતિગઢવિકારી હતા, ચારે સમુદ્રના જળ જેવા નિર્ગળ અંતઃકરણવાળા હતા, ચારે કમળપત્ર સમાન નિર્લેપ હતા, ચારે કાચખાની જેવા સુસંદ્રિય હતા, ચારે ગેંડાના યુગની જેવા એકાગ્રી-વિરક્ત-ભાવવાળા હતા, ચારે વારંડપક્ષી જેવા અપ્રમત્ત હતા, ચારે સિંહની જેવા મોહાદિ-કને દુર્ધર્ષ હતા, ચારે પંખીની જેવા પરિગ્રહથી વિપ્રમુક્ટ હતા, ચારે અનંત-શુભને સાધ્ય કરવાના પ્રયત્નવાળા હતા, ચારેએ પોતાના જન્મને સફળ કર્યો હતો, ચારેની ઇદ્રો પણ પ્રશંસા કરતા હતા, ચારેએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું, ચારે અન્નરામર પદને પામ્યા હતા, ચારે અચળ ઋદ્ધિને પામ્યા હતા, ચારે એક સમયે દેવલોકથી અધીને આવેલા હતા, ચારે એક સાથે જન્મ્યા હતા, ચારેએ એક વખતે હીલા લીધી હતી અને ચારે એક વખતે જ કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતા.

કરકંડુ રાજ વૃષભની વૃદ્ધાવસ્થા દેખવાથી, હસુહ રાજવી ઇન્દ્રધનની શોભા રહિત સ્થિતિ નિહાળવાથી, નમિ રાજર્ષિ એક વલયના નિઃશબ્દપણાથી અને નગગર્ભ ભૂપ આગ્રવૃક્ષની પત્ર-પુષ્પાદિક રહિત સ્થિતિ નીહાળીને વૈરાગ્યવાસિત ધન્યા હતા. લઘુકર્મી શુભો આવા સહજ નિમિત્તને પ્રાપ્ત કરીને સંસારની અસારતા વિચારી તેનો સર્પકંચુકવત્ ત્યાગ કરીને આત્મશ્રેય સાધે છે.

શ્રી સોલાપુરનિવાસી જૈન બંધુના

પ્રશ્નોના ઉત્તરો.

૧. શ્રી ઋષભદેવના જીવે પૂર્વભવમાં જોડૂતને જળદને મોઢે સીંકતી બાંધવાનું કહ્યું તેમાં જોડૂત પરની કૃપા ખરી પણ તેથી થનારી જળદના જીવની વ્યથાને વિચાર ન કર્યો તેથી અંતરાયકર્મ બાંધ્યું.

૨. ઇચ્છામિ ખમાસમણો એસૂત્રમાં ક્ષમાશ્રમણ શબ્દથી અરિહંતાદિ પાંચે પરમેષ્ઠિ લેવા; માત્ર શુક્ર ન લેવા.

૩. વિદ્યાચારણ મુનિ નંદીશ્વર દ્વીપે યાત્રા માટે જાય છે. દેવજ્ઞાન પામેલા મુનિ જતા નથી. દેવળી લગ્નિ ફેરવે જ નહીં.

૪. ભરત ઐરવતના વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર વિદ્યાધરો હશે, પરંતુ તેની વિદ્યામાં મંદતા જણાય છે. શત્રુજય પર આવતા જણાતા નથી. એરોજ્ઞેનવાળા મનુષ્યને વિદ્યાધર ન જાણવા.

૫. ઐદપૂર્વી મુનિ મરણ પામીને પૂર્વધરપણું વર્તતા તો દેવગતિમાં જ જાય, પણ પૂર્વનું વિરમરણ થાય, ચારિત્રમાં શિથિલ થાય, પ્રમાદમાં પડી જાય તો ત્યાંથી મરણ પામીને નિર્ગોદમાં પણ જાય.

૬. બાદરનિર્ગોદ વ્યવહારરાશિમાં ગણાય છે. અનંતકાળથી તે પ્રભાણુ સ્થિતિ છે.

૭. પૂર્વ લખવા માટે જે હાથોનું પ્રમાણ કહ્યું છે તે હાથીના તોલ ઉપર નહીં પરંતુ હાથોના ચરીરપ્રમાણ શાહીનો ઢગલો સમજવો.

૮. અમલ્ય જીવો નવ પૂર્વ સુધી અભ્યાસ કરી શકે.

૯. ગંગા ને સિંધુ જે નદી શાશ્વતી કહી છે, પરંતુ તે અત્યારે ઢિંદુસ્થાનમાં છે તે ન સમજવી; તે તો જહુ ફર છે.

૧૦. વાદળા એ પુદ્ગળોનો સ્વાભાવિક સંયોગ છે.

૧૧. ગર્જના તે શબ્દના પુદ્ગળો છે. તે ગર્જના સ્વાભાવિક થાય છે અને દેવોના કરવાથી પણ થાય છે.

૧૨. વીજળી અગ્નિકાયના પુદ્ગળો છે તે વીજળી સ્વાભાવિક થાય છે ને દેવોના કરવાથી પણ થાય છે.

૧૩. આકાશમાંથી તારા જેવા પુદ્ગળો ખરતા દેખાય છે તે અગ્નિકાયના પુદ્ગળો સમજવા. શાશ્વત તારા છે તે ખરતા જ નથી.

૧૪. આકાશમાં ઈંદ્રધનુષ્ય થાય છે તે સ્વાભાવિક થાય છે. અને પુદ્ગળોના મળવાથી બને છે.

૧૫. તક્ષશિલા તો એક નગરીનું નામ છે. તે બહલી દેશમાં હતી.

૧૬. કોટીશિલા મગધદેશમાં હતી. તે વાસુદેવે ઉપાડતા હતા. તેની ઉપર કોઠા મુનિએ સિદ્ધિપદને પામ્યા છે. અત્યારે તે શિલાનું સ્થાન જણાતું નથી.

૧૭. સિંધાલુણ સચિત્ત છે.

૧૮. સંચળ અચિત્ત છે.

૧૯. દોશુંદુક દેવ એકાંત સુખનિમગ્ન દેવને કહેવાય છે. તે વૈમાનિકમાં હોય છે. ત્રાયશ્ચિંશ ભતિના શુરુસ્થાનક્રીયા દેવોને માટે એ શબ્દ વપરાય છે. તેઓ દેવ સંજાંધી કોઈ પણ ભતની ખટપટમાં બિતરતા નથી. સુખમગ્ન જ હોય છે.

૨૦ આ અવસર્પિણી હુંડા અવસર્પિણી કહેવાય છે. એમાં હુંડા શબ્દ અત્યંત અશુભ કાળ માટે વપરાયેલ છે. એવી અવસર્પિણી અનંતકાળે આવે છે.

૨૧. માંડવી એટલે શીંગ, તે જમીનમાં થાય છે, છતાં તેમાં અનંતકાયનું એક પણ લક્ષણ ન હોવાથી તે અનંતકાયમાં ગણાતી નથી. વળી પૃથ્વીમાં થાય તે બધા અનંતકાય ન કહેવાય. તેમ જ બહાર થાય તે બધી પ્રત્યેક વનસ્પતિ ન કહેવાય. એ સમજવાને માટે સાધારણ વનસ્પતિકાયમાં ગણેલી વસ્તુઓના નામો વિચારી જવા.

૨૨. ગંગાદેવી, સરસ્વતી ને ચક્રેશ્વરી દેવી વ્યંતરભતિની સંભવે છે. લક્ષ્મીદેવી ભવનપતિ નિકાયની છે. તેનું એક પદ્યોપમનું આયુષ્ય છે, વ્યંતરદેવીનું પદ્યોપમનું આયુષ્ય હોતું નથી. ચક્રેશ્વરી તો યક્ષણી કહેવાય છે. યક્ષનિકાય વ્યંતરમાં જ છે.

૨૩. તીર્થંકરને પારણું કરાવનારને ત્યાં પંચદિવ્ય પ્રગટ થતાં જે દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થાય છે તે તેના પૂર્વભવનો અંતરાય તૂટવાથી થાય છે. આ ભવના તેના સુપાત્રદાનના પુણ્યની તો સીમા નથી. આ ક્ષણ તેની પાસે અતિ અદ્ભુત છે.

૨૪. કોઈ વૃક્ષ નીચે માણસ બે કલાક વિશ્રામ લેય તેને સાતા ઉપજે તે કારણથી વૃક્ષના છવને પુણ્ય બંધાય એમ જાણ્યું નથી. તેને માત્ર અવ્યક્ત કાયયોગ જ છે, બીજા બે યોગ હોતા નથી.

૨૫. કોસમાંથી વહેતું પાણી કોઈ સુસાદર પીવે તો તેથી કોસવાળાને વિચારણા વિના પુણ્ય શી રીતે બંધાય ?

૨૬. નાગના છવને પાર્શ્વપ્રભુએ સેવકદ્વારા નવકાર સંભળાવ્યો તેથી તે ધરણ્દ્ર થયો, તેમાં તેનું પૂર્વ પુણ્ય હોવું જોઈએ. નવકારમંત્રનું શ્રવણ નિમિત્તકારણ થયેલ છે, બાકી નવકારમંત્રનો પ્રભાવ પણ અચિંત્ય છે.

શ્રી હીરમશ્નમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. છઠ્ઠા કર્મચંચના કર્તા ચંદ્રમહત્તર આચાર્ય છે. ચંદ્રમહત્તર સાધ્વી નથી.
૨. શુદ્ધિ કે વદિ ૧૦ નું આંખેલ કરનાર કે રોહિણી તપ કરનારને મિથ્યાત્વી સમજવા નહિ.

૩. અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર તપસંચમવડે ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિથી જે ચડી શકે તેને તદ્દલવસિદ્ધ સમજવા.

૪. મંડિક ને મૌર્યપુત્ર નામના જે ગણધરની જેમ આર્યમહાગિરિ ને આર્યસુહસ્તિસૂરિ પણ ભિન્ન ગોત્રી બંધુ હતા.

૫. સુર્યાભદ્રેવનું આયુ ચાર પદ્યોપમનું છે.

૬. ઉત્સર્ગથી અપવાદને બળવાન સમજવો એ અપેક્ષાવચન છે.

૭. શ્રી ભગવતી સૂત્રનું નામ વિવાહપત્રતિ છે. તેનો અર્થ વિનાશ એટલે આત્માને બાધા કરનાર રાગ દેવાદિને પ્રજ્ઞસિ-પ્રગટ કરનાર-સમજાવનાર સૂત્ર સમજવું.

૮. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જ્યારે એક તીર્થ કર છત્રસ્થપણે કે કેવળીપણે વિચરતા હોય ત્યારે બીજા તીર્થ કરનો જન્મ ન થાય. જુઓ હીરમશ્ન પૃષ્ઠ ૧૬ (અત્યારે પાંચ મહાવિદેહમાં ૨૦ તીર્થ કરો કેવળીપણે વિચરે છે, તે નિર્વાણ પામ્યા પછી બીજા ૨૦ તીર્થ કરો ગર્ભમાં આવશે એ આ કથનનું રહસ્ય છે.)

૯. પ્રદાદત્ત ચક્રી સ્વદ્વાયુવાળા છતાં ભરતક્ષેત્રના છ બંડ સાધી શક્યા તે દિવ્યાનુભાવથી સમજવું.

૧૦. આહારકશરીર કરીને મુનિ અન્ય ક્ષેત્રમાં જાય ત્યારે ઔદારિક ને આહારક શરીરના અંતરમાં રહેલા આત્મપ્રદેશો પણ પ્રત્યેક સમયે આહાર

૨૭. મરુદેવા માતા સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી, કેળમાં ઉપજીને મરુદેવા થયા છે. તેમણે બીજા ભવો કર્યા નથી. આ પ્રમાણે કવચિત્ જ બને છે.

૨૮. નવકારમંત્રના નવે પદ ને ૬૮ અક્ષર અનાદિ શાશ્વત છે.

૨૯. શ્રી શાંતિનાથનું સ્ત્રીરત્ન પણ મરણ પામીને છઠ્ઠી નરકે જ ગયું છે.

૩૦. નવ લોકાંતિક દેવોને એકાવતારી કદા છે તે મધ્યના એક વિમાનવાળા જણવા. બીજા આઠ વિમાનવાળા દેવોને તો વધારે ભવ પણ કદા છે. એમાં કારણ એણે સંસારપરિત્ત કરેલો તે છે.

૩૧. દેવોમાં દેવી ગત્રીશગણી છે, મનુષ્યમાં સ્ત્રીઓ સતાવીશગણી છે અને તિર્યંચમાં તિર્યંચણી ત્રણગણી છે. અકેક દેવને ત્રણ ત્રણ દેવી હોય એવું અદીદ્રીપના નકશાની હકીકતની જુઠમાં લખેલું નથી.

કુવરજી

લે છે તે બે શરીરમાંથી જે શરીરના સંબંધવાળા હોય તે તેવી વર્ગીકૃત આહારપણે ગ્રહણ કરે.

૧૧. પરમાધામી લબ્ય ને અલબ્ય જાને જાતિના હોય છે.

૧૨. વીર પ્રભુનું ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય કિંચિત્ ન્યૂનાધિકને પૂર્ણ માનીને સમજવું (કેટલાક લેખકોએ જાણીને ૭૨ વર્ષ પૂર્ણ સમજાવવા પ્રયાસ કર્યો છે, પરંતુ તે જાણીને જાણેસતો થયેલ નથી.)

૧૩. સંસારશ્રેણીમાં એક જીવ ચક્રોત્તર ને ઇદ્રત્વ કેટલીવાર પામે તેની સંખ્યા વાંચવામાં આવી નથી.

૧૪. એક વ્રતમાં પૃથ્વ ૩૦ ની નોટમાં 'ભરતક્ષેત્રમાં અત્યારે જેમ આપણી જાણીતી ભૂમિમાં મુનિઓ છે તેમ અન્યત્ર પણ છે એવું શાસ્ત્રાદિ અનુસારે જણાય છે.' આવું લખ્યું છે. શ્રી હીરસૂરિ મહારાજ આ સંબંધના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં લખે છે કે-ભરતક્ષેત્રમાં જે સ્થળો આપણે જાણીએ છીએ ત્યાં જ મુનિઓ સંભવે છે, બીજા સંભવતા નથી; તે પણ તેવા અક્ષરો સ્પષ્ટ દીકા વિના એકાંતે કહી શકાય તેમ નથી કે બીજા સ્થાને મુનિઓ નથી જ.

૧૫. જે ઘરે પુત્ર-પુત્રીનો પ્રસવ થયો હોય તે ઘરના પાણીવડે સ્નાન કરીને જિનપૂજા ન થાય એવા અક્ષરો શાસ્ત્રમાં જોયા નથી; તથા તે ઘરે સાધુને વહોરવાને આશ્રીને જે દેશમાં જેવો લોકવ્યવહાર હોય તેને અનુસારે વર્તવું. તેને માટે દશ દિવસનો પ્રતિજ્ઞા શાસ્ત્રમાં જણાવેલું નથી.

આ શ્રવ્ય પૂર્ણ થયા બાદ પાંચ વિચારો આપેલા છે તે જાણ મનનપૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. ૧ પરંપરાપ્રામાણ્ય વિચાર, ૨ સૂત્રાદર્શો જાણીવાનિતિ વિચાર, ૩ આચાર્યપ્રામાણ્ય વિચાર, ૪ નમસ્કારે હૃવર્ધ પદપ્રામાણ્ય વિચાર, ૫ પાનીય-માશ્રિત્યવહાર વિચાર. આ પાંચ વિચારના લેખકમહાશયનું નામ પ્રસ્તાવનામાં પણ આપેલ નથી, પરંતુ કોઈ વિશિષ્ટ વિદ્વાન સંભવે છે.

એ પાંચ વિચારો પૈકી ત્રીજા વિચારમાં પાંચ પ્રકારના આચાર અથવા વ્યવહાર જતાવ્યા છે. ૧ આગમવ્યવહાર, ૨ શ્રુતવ્યવહાર, ૩ આજ્ઞાવ્યવહાર, ૪ ધારણાવ્યવહાર ને ૫ જીતવ્યવહાર. તેમાં આગમવ્યવહાર શ્રૌતપૂર્વક હોય ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે. શ્રુતવ્યવહાર દર્શનપૂર્વક હોય ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે. આજ્ઞાવ્યવહાર પૂર્વજ્ઞાન હોય ત્યાં સુધી (દેવર્દિગણિ ક્ષમાગ્રમણ સુધી) પ્રવર્તે છે. ધારણાવ્યવહાર માટે કાળનો નિયમ નથી. અત્યારે પાંચમો જીતવ્યવહાર પ્રવર્તે છે. જીત એટલે આચરિત, ગીતાદર્શોએ કરેલી મર્યાદા પ્રમાણે અથક (પડિત) પુરુષોએ આચરેલો વ્યવહાર તે જીતવ્યવહાર. આ સંબંધમાં સદરહુ શ્રદ્ધાની પ્રાંતે આપેલા વિચારમાં જહુ વિસ્તારથી સમજાવેલ છે તે વાંચીને અવધારણ કરવા યોગ્ય છે.

સં. કુવરજી

શ્રી હીરપ્રશ્નમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. છઠ્ઠા કર્મશ્રંથના કર્તા ચંદ્રમહત્તર આચાર્ય છે. ચંદ્રમહત્તર સાધ્વી નથી.
૨. શુદ્ધિ કે વદ્ધિ ૧૦ તુલ્યાંગેલ કરનાર કે રોહિણી તપ કરનારને મિથ્યાત્વી સમજવા નહિ.

૩. અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર તપસંયમવડે ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિથી જે ચડી શકે તેને તદ્દલવસિદ્ધ સમજવા.

૪. મંડિક ને મૌર્યપુત્ર નામના જે ગણધરની જેમ આર્યમહાગિરિ ને આર્યસુહસ્તિસુરિ પણ ભિન્ન ગોત્રી જાંધુ હતા.

૫ સુર્યાલહેવતું આયુ ચાર પદ્યોપમતું છે.

૬. ઉત્સર્ગથી અપવાદને જાળવાનું સમજવો એ અપેક્ષાવચન છે.

૭. શ્રી ભગવતી સૂત્રનું નામ વિવાહપત્રત્તિ છે. તેનો અર્થ વિનાશ એટલે આત્માને બાધા કરનાર રાગ દ્રેષાદિને પ્રગટ કરનાર-સમજાવનાર સૂત્ર સમજવું.

૮. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જ્યારે એક તીર્થંકર છન્દસ્વપણે કે કેવળીપણે વિચરતા હોય ત્યારે બીજા તીર્થંકરનો જન્મ ન થાય. બુદ્ધો હીરપ્રશ્ન પૃષ્ઠ ૧૧ (અત્યારે પાંચ મહાવિદેહમાં ૨૦ તીર્થંકરો કેવળીપણે વિચરે છે, તે નિર્વાણ પામ્યા પછી બીજા ૨૦ તીર્થંકરો ગર્ભમાં આવશે એ આ કથનનું રહસ્ય છે.)

૯. પ્રજ્ઞદત્ત ચક્રી સ્વરૂપાયુવાળા છતાં ભરતક્ષેત્રના છ જાંડ સાધી શક્યા તે દિવ્યાનુભાવથી સમજવું.

૧૦. આહારકશરીર કરીને મુનિ અન્ય ક્ષેત્રમાં જાય ત્યારે ઔદારિક ને આહારક શરીરના અંતરમાં રહેલા આત્મપ્રદેશો પણ પ્રત્યેક સમયે આહાર

૨૭. મરુદેવા માતા સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી, કેળમાં ઉપજીને મરુદેવા થયા છે. તેમણે બીજા ભવો કર્યા નથી. આ પ્રમાણે કવચિત્ જ બને છે.

૨૮. નવકારમંત્રના નવે પદ ને ૬૮ અક્ષર અનાદિ શાશ્વત છે.

૨૯. શ્રી શાંતિનાથનું સ્મરણ પણ મરણ પામીને છઠ્ઠી નરકે જ ગયું છે.

૩૦. નવ લોકાંતિક દેવોને એકાવતારી કહ્યા છે તે મધ્યના એક વિમાનવાળા જાણવા. બીજા આઠ વિમાનવાળા દેવોને તો વધારે ભવ પણ કહ્યા છે. એમાં કારણ એણે સંસારપરિત્ત કરેલો તે છે.

૩૧. દેવોમાં દેવી જત્રીશગણી છે, મનુષ્યમાં સ્ત્રીઓ સતાવીશગણી છે અને તિર્યંચમાં તિર્યંચણી ત્રણગણી છે. અકેક દેવને ત્રણ ત્રણ દેવી હોય એવું અદીદ્રીપના નકશાની હકીકતની બુકમાં લખેલું નથી.

કુંવરજી

અહીં જે ‘જીવ-મુક્ત’ વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે તે અત્યંત સાર્થક છે, તે અંગે કહ્યું છે કે—

“સર્વ કાળજી છે ત્યાં જ્ઞાન, દેહ છતાં ત્યાં છે નિર્વાણ;

ભવ ઉપરની છે એ દશા, રામ ધામ આવીને વસ્યા.

“દેહ છતાં જેની દશા વર્તે દેહાત્મીત; તેજાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું. હવે રૂપકથી વિષ્ણુપણ-પુરુષોત્તમપણ વર્ણવે છે:—

શુદ્ધ ચૈતનાબિધમાં, અશેષ બોધ-સેજમાં,

લેટીં મુક્તિ-લક્ષ્મી જે સૂતા સદા ય મોજમાં;

પુરુષોત્તમાખ્ય જે ધરે અનંત શક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૨

રાખનાર—શુદ્ધ ચૈતન્યરૂપ સમુદ્રને વિષે, અશેષ બોધરૂપ શાખામાં, મુક્તિ-લક્ષ્મીને આલિંગન કરી જે નિરંતર આનંદમાં સૂતા છે, એવા જે ‘પુરુષોત્તમ’ નામ ધરાવનારા વિષ્ણુ અનંત શક્તિ ધારણ કરે છે.—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

લૌકિક મતમાં વિષ્ણુના સ્વરૂપની આ પ્રગણે કલ્પના કરવામાં આવી છે કે—વિષ્ણુ સમુદ્રમાં શેષનાગની શાખા પર લક્ષ્મી સાથે સૂતા છે. તે ઉપરથી અને રૂપક ધરના કરવામાં આવી છે કે—

શુદ્ધ ચૈતન્યરૂપ સમુદ્ર છે. ત્યાં અશેષ બોધરૂપ શાખા છે, વિષ્ણુ તો શેષશાયી છે, પણ અત્રે વિવક્ષણતા એ છે કે અશેષ (શેષ નહિ એવી, ખીન્ને અર્થ સકલ) બોધરૂપ-સકલ જ્ઞાનરૂપ-કેવલજ્ઞાનરૂપ શાખા છે, અને તેમાં મુક્તિરૂપી લક્ષ્મીને આલિંગીને ભગવાન સદા આનંદમાં સૂતા છે.

“જ્ઞાનલક્ષ્મીઘનાસ્લેષપ્રભવાત્તન્દનંદિતમ્ ।

નિષ્ઠિતાર્થમજં નૌમિ પરમાત્માનમવ્યયમ્ ॥”

—શ્રી. શુભચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત જ્ઞાનાણ્ડિવ

અત્રે વિવક્ષાવશે ચૈતન્ય-જ્ઞાન-મુક્તિ આદિ ભેદ કલ્પનાકૃત છે. વારતવિક રીતે તો શુદ્ધ ચૈતન્ય અને જ્ઞાનમાં કંઈપણ ભેદ નથી, કારણ કે આત્મા-શુદ્ધ ચૈતન્ય કેવલજ્ઞાનમય જ છે. અને શુદ્ધ ચૈતન્ય તથા મુક્તિમાં પણ કંઈ ભેદ નથી, કારણ કે શુદ્ધ ચૈતન્ય એ જ સ્વયં ભાવથી મુક્તિસ્વરૂપ છે. અને ભાવમુક્તિ વિવક્ષિત છે, અને તે તો યદ્ય જ ચૂકી છે,—દ્રવ્યમુક્તિ ચરમદેહ છૂટતાં યશે.

“ નમઃ સમયસારાય, સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે ।

ચિત્સ્વભાવાય ભાવાય, સર્વભાવાન્તરચ્છિદે ॥ ”

—તાત્ત્વિકશિરોમણિ શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી

“ શ્રી સમયસારને—(શુદ્ધ ચૈતન્યને) નમસ્કાર હો !—જે સ્વાનુભૂતિથી પ્રકાશે છે, જે ચિત્સ્વભાવી છે, જે ભાવ છે, અને જે સર્વ ભાવાન્તરનો પરિચ્છેદ કરે છે. ”

આવા શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી હોવાથી શ્રી અરિહંતરૂપ વિધ્વજને ‘ પુરુષોત્તમ ’ નામ પણ સાન્વયાર્થપણે બરાબર જાણે છે, કારણ કે ‘ પુરિ રોત્તે રિતિ પુરુષઃ । ’ પુરૂ એટલે શુદ્ધ ચૈતન્યમાં જે સૂતા છે તે પુરુષ, અને તેમાં પણ ઉત્તમ તે પુરુષોત્તમ, પરમપુરુષ.

‘ અસ્તિ પુરુષસ્ત્રિદાત્મા ’—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત પુરુષાર્થસિદ્ધિઉપાય

અને આવા પુરુષોત્તમ હોઈ જે અનંત શક્તિના સ્વામી છે:—

“ વીર્યં શક્તિ અપ્રયાસતા, શુદ્ધ સ્વગુણ ઉપભોગ હો. ”—મુનિવર્ય શ્રી કવચંદ્રજી

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

હવે ભગવાન્ અરિહંતદેવનું ગોપાલપદ્યું તથા ત્રૈલોક્યગુરુપદ્યું દર્શાવે છે:—

દર્શનો છ ધેનુ આત્મ ગોચરે અરાવતા,

વિશ્વપાલ ગોપ નામ તેથી જે ધરાવતા,

પ્રાપ્ત જે પિતામહા ત્રિલોકના ગુરુત્વને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૩

શબ્દાર્થ—આત્મારૂપ ગોચરમાં અથવા ચોતાના ગોચરમાં જે પદ્દર્શનરૂપ ધેનુએને યરાવે છે, અને તેથી જે ગોપાલ અને વિશ્વપાલ નામ ધરાવે છે; તથા ત્રણે લોકના ગુરુપણાને પ્રાપ્ત થયેલા જે ત્રિલોકના પિતામહ—દાદા છે,—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

શ્રી જિનેશ્વરનું આત્મદર્શન એવું સુવિચાર પરમ ઉદાર સ્યાદ્વાદમય છે, કે તેના એક દેશમાં સર્વ વિશ્વદર્શનો સરલતાથી—સુગમતાથી સમાવેશ પામી શકે છે. દાધીના પગલામાં જેમ ખીજાં પશુનાં પગલાં સમાવે છે, સાગરમાં જેમ સરિતાઓ સમાવે છે, માળામાં જેમ મણકાઓ સમાવે છે તેમ અનેકાંત એવા જૈન દર્શનમાં સમગ્ર દર્શનો સમાઈ જાય છે. આત્માનું સ્વરૂપ પણ એવું સ્યાદ્વાદમય છે.

“ જિનવરમાં દર્શન સઘળા છે, દર્શન જિનવર ભજના રે;
સાગરમાં સઘળી તટિની સહી, તટિનીમાં સાગર-ભજના રે.
પદ્દર્શન જિન અંગ લાણીને, ન્યાસ પડંગ જે સાધે રે;
નભિ જિનવરના ચરણ ઉપાસક, પદ્દર્શન આરાધે રે. ”

—શ્રીમાન્ આનંદધનજી

ચોથું અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ અને પાંચમું દેશવિરતિ ગુણસ્થાન

અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ અને દેશવિરતિ ગુણસ્થાનમાં કેવા ઉચ્ચ ગુણોનો સમાવેશ થાય છે, તે બહુ ટૂંકમાં જણાવવાનો આ લેખનો હેતુ છે. તે ગુણો હોય તો જ ૪ થું અને ૫ મું ગુણસ્થાન કહી શકાય છે. જે પૂર્વપૂર્વના ગુણસ્થાનમાં ગુણો હોય તે ઉત્તર-ઉત્તર ગુણસ્થાનોમાં હોય જ એમ દરેક સ્થાને સમજી લેવું.

ચોથું અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન—

સંપૂર્ણપણે પાપવ્યાપારથી જોડો વિરમ્યા હોય તે વિરત કે વિરતિ કહેવાય છે, અને જોડો પાપવ્યાપારથી બીલકુલ વિરમ્યા નથી તે અવિરત કે અવિરતિ કહેવાય છે. પાપવ્યાપારથી સર્વથા નહિ વિરમેલા સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ ‘અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ’ કહેવાય છે. આ સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ અવિરતિ નિમિત્તે શતાં દુરંત નરકાદિ દુઃખ જોતું ફળ છે એવા કર્મબંધને જાણતા છતાં અને પરમ ગુનીશ્વરોએ પ્રયેલ સિદ્ધિરૂપ મહેલમાં ચઢવાની નિસરણી સમાન વિરતિ છે એમ પણ જાણતા છતાં વિરતિનો સ્વીકાર કરી શકતા નથી તેમ પાલન માટે પ્રયત્ન પણ કરી શકતા નથી; કારણ કે તેઓ અમત્યાખ્યાનાવરણ ક્ષાયના ઉદયથી દયાયલા હોય છે. તે કષાયો અદ્ય પણ પચ્ચાખ્યાણને રોકે છે. (છતાં અહીં યમ-નિયમના સ્વીકારનો વ્યાધ નથી કારણ કે અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ આત્માને ઉપાધ્યાયજૂત આઠ

“લિખ લિખ મત દેખીએ, લેદદષ્ટિનો એહ;

એક તત્વના મૂળમાં, વ્યાપ્યા માનો તેહ.” —શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

એ અંગે અગ્રે રૂપક આપ્યું છે કે સ્વાદ્વાદમય આત્મતત્ત્વરૂપ ગૌચર (માણેને ચરવાની ભૂમિ) છે—અથવા જિનવરતું નિજદર્શનરૂપ ગૌચર છે તેમાં જ દર્શનરૂપ ઘેતુ ઘેરેજી ચરે છે; અને તેના ચરાવનારા, પાળક-રક્ષક, ગોપાલ શ્રી જિન અરિહંત છે. ‘ગોપ’ તો બીજો અર્થ વિશ્વનો પાલક થાય છે, આટે તે વિશ્વપાલ પણ કહી શકાય છે.

વળી ભગવાન ‘ગુરુણાં ગુરુઃ આચાર્યાણાં આચાર્યા’ ગુરુઓના ગુરુ, આચાર્યોના આચાર્ય, મહતોના મહંત, શ્રીમંતોના શ્રીમંત, ધીમંતના ધીમંત, વંછના વંછ, પૂજ્યના પૂજ્ય છે, એટલા માટે તે ત્રિજીવનગુરુ કહેવાય છે. અને એવા પરમગુરુ હોવાથી તે વિશ્વના પિતામહ-દાદા એવા નામને પાત્ર છે.

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિજ્ઞાતિને હું વંદું છું.

આમ થોડા સ્લોકમાં, સ્વભાવ-વિષય-મહેરના યથાર્થ સ્વરૂપનું, તેમજ તદ્વાચક કેટલાક નામોનું, શ્રી અરિહંતમાં ધટમાનપણ કંઈક વિવક્ષણપણે વર્ણવવામાં આવ્યું. (અપૂર્ણ)

લગવાનદાસ મનઃમુખલાઇ મહેતા

દષ્ટિની સમગ્રાયમાં તેમ જ યોગદષ્ટિસમુચ્ચયમાં તેનો સ્વીકાર માનેલો છે. મિથ્યાદષ્ટિ તથા અભયી જીવોને પણ યમ-નિયમ હોય છે તો પછી સમ્યગ્દષ્ટિને તે હોય તેમાં શું કહેવું? ક્રાષ્ટક જ શ્રેણિકાદિક જેવા આત્માને તે ન પણ હોય.) તથા અવિરતિનિમિત્તક કર્મ-બંધને અને રાગદ્વેષજન્ય દુઃખને બાજુતા છતાં તેમ જ વિરતિથી યતાં સુખને ક્ષમ્ભતા છતાં પણ વિરતિ ધારણ કરવા માટે અસમર્થ થાય છે. પોતાના પાપકર્મને નિંદતા એવા જેણે જીવ-અજીવનું, જડ-ચેતનનું સ્વરૂપ બાણું છે, જેની શ્રદ્ધા અચળ છે અને જેણે મોહને અલિત કર્યો છે, એવો આ અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા હોય છે. આ અવિરતિ આત્માને અંતરકરણના કાળમાં જેનો સંભવ છે તે ‘ઉપશમસમ્યક્ત્વ’ અથવા વિશુદ્ધ દર્શન મોહની-સમ્યક્ત્વ મોહની ઉદયમાં છતાં જેનો સંભવ છે તે ‘ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ’ અથવા દર્શનમોહનીયનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થતું ‘ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ’-આ ત્રણ સમ્યક્ત્વમાંથી ક્રાષ્ટપણ સમ્યક્ત્વ હોય છે. આ ગુણના પ્રભાવથી આત્મા સ્વપરની વહેંચણ કરી શકે છે અર્થાત્ દેહ અને આત્માના ભેદજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે. આ ભેદજ્ઞાનની દુર્લભતા વિશે ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજીકૃત ‘જ્ઞાનસાર’ ના વિવેકાષ્ટકમાં કહ્યું છે કે—

દેહાત્માયવિવેકોડયં, સર્વદા સુલભો ભવે ।

ભવકોટવાડપિતદ્ભેદવિવેકસ્ત્વતિદુર્લભઃ ॥

મંસારમાં શરીર, આત્મા આદિ શબ્દથી વચન અને ચિત્તનો અવિવેક-અભેદ એ સદા સુલભ છે, પરંતુ તે દેહાત્માદિનું ભેદપરિજ્ઞાન-આત્માની એકતાનો નિશ્ચય કોટિજન્મોવડે પણ અત્યંત દુર્લભ છે. સંસારમાં બધાય ભવસ્થ જીવો શરીર અને આત્માની અભેદ વાસનાથી વાસિત જ હોય છે, ભેદજ્ઞાની કાષ્ટક જ હોય છે. સમયપ્રાબુતમાં પણ કહ્યું છે કે—

સદપરિચિદાણુભૂતા સવ્યસ્સ ચિ કામમોગવંચકદ્દા ।

પગ્ગન્તસુલભો ણચરિ ણ સુલભો વિમત્તસ્સ ॥

સર્વ જીવોને પણ કામભોગાદિ બંધની કથા સાંભળવામાં આવી છે, પરિચયમાં આવી છે અને અનુભવમાં આવેલી છે તેથી સુલભ છે, પરંતુ વિભક્ત-શરીરાદિથી ભિન્ન એવા આત્માની એકતા સાંભળવામાં આવી નથી, પરિચયમાં આવી નથી અને અનુભવમાં આવી નથી તેથી સુલભ નથી.

સમ્યગ્દષ્ટિને આવું ભેદજ્ઞાન હોય છે. તેનો સંસાર તરફનો તીવ્ર આસક્તિભાવ ઓછો થાય છે, તે પૂર્વના અશુભ કર્મના ઉદયથી કદાચ પાપક્રિયામાં પ્રવર્તે તો પણ પશ્ચાત્તાપપૂર્ણ હૃદયે પ્રવર્તે છે અને આત્માને દિતકારી પ્રવૃત્તિમાં ઉદ્ધાસપૂર્ણ હૃદયે પ્રવર્તે છે. તેના ગુણોના સ્વરૂપભેદને અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણુરચાન કહે છે. નીચેના ગુણુરચાનની અપેક્ષાએ અહીં અનંતગુણુવિશુદ્ધિ હોય છે અને પાંચમા દેશવિરતિ ગુણુરચાનકની અપેક્ષાએ અહીં અનંતગુણુદોનવિશુદ્ધિ હોય છે.

પાંચમું દેશવિરતિ ગુણુસ્થાન—

જે સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા સર્વવિરતિની ક્ષમ્ભા છતાં પણ પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કથાવના ઉદયથી દિસાદિ પાપવાળી ક્રિયાઓનો સર્વથા ત્યાગ કરી શકેતો નથી, પરંતુ દેશથી-અંશનઃ

ત્યાગ કરી શકે છે તે 'દેશવિરતિ' કહેવાય છે. તેમાં કોઈ એક વ્રતવિષયક સ્વલ સાવધ યોગનો ત્યાગ કરે છે, કોઈ બે વ્રત સંબંધી યાવત કોઈ સર્વવ્રતવિષયક અનુમતિ વર્જને સાવધ યોગનો ત્યાગ કરે છે.

અનુમતિ ત્રણ પ્રકારે છે: ૧ પ્રતિસેવનાનુમતિ, ૨ પ્રતિશ્રવણાનુમતિ અને ૩ સંવા-સાનુમતિ. તેમાં જે કોઈ પોતે કરેલા કે બીજાએ કરેલા પાપકાર્યને વખાણે તથા સાવધારભંધી તૈયાર કરેલા બોજાને ખાય ત્યારે 'પ્રતિસેવનાનુમતિ' દોષ લાગે છે તથા પુત્રાદિકે કરેલા હિંસાદિ સાવધ કાર્યને સાંભળે-તેને સંગત યાપ પણ તેનો નિષેધ ન કરે ત્યારે 'પ્રતિશ્રવણાનુમતિ' દોષ લાગે છે; અને હિંસાદિ સાવધ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયેલા પુત્રાદિકમાં માત્ર મમત્વ રાખે, પરંતુ તેના પાપકાર્યને સાંભળે નહિ, વખાણે પણ નહિ ત્યારે તેને 'સંવાસાનુમતિ' દોષ લાગે છે. તેમાં જે 'સંવાસાનુમતિ' સિવાય સર્વ પાપ-વ્યાપારનો ત્યાગ કરે તે ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ શ્રાવક કહેવાય છે અને સંવાસાનુમતિનો પણ જ્યારે લાગ કરે ત્યારે તે યતિ-સર્વથા પાપવ્યાપારથી વિરમેલો સાધુ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે-
 "સમ્યગ્દર્શન સદ્વિત પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં વિરતિને ગ્રહણ કરતો એક વ્રતથી માંડી છેવટે સંવાસાનુમતિ સિવાય સર્વથા પાપવ્યાપારનો ત્યાગી દેશવિરતિ કહેવાય છે. તે દેશવિરતિ આત્મા પરિમિત વસ્તુનો ઉપયોગ કરતો, અપરિમિત અનંત વસ્તુનો ત્યાગ કરતો પરલોકને વિશે અપરિમિત અનંત સુખ પામે છે. આ દેશવિરતિપણ્ય અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયનો ક્ષયોપશમ થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગુણસ્થાનકે અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકની અપેક્ષાએ અનંતગુણી વિશુદ્ધિ હોય છે અને તેના જન્મનથી માંડી ક્રમશઃ ચડતા ચડતા અસંખ્યાતા સ્થાનકો કલા છે. કહ્યું છે કે-
 'તે અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકથી આરંભી ઉત્તરોત્તર વધતી વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરતો પૂર્વક્રમે વિશુદ્ધિના અનેક સ્થાનો પર આગ્રહ થાય છે-ચંદ્ર છે, અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયનો ક્ષયોપશમ કરે છે તેથી તેને અદ્ય અદ્ય પાપવ્યાપારનો ત્યાગ કરવાની હુદ્દિ થાય છે' અહીં પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયનો ઉદય હોવાથી સર્વથા પાપવ્યાપારનો ત્યાગ હોતો નથી. કહ્યું છે કે-
 'સર્વથા પ્રકારે પાપવ્યાપારનો ત્યાગ કરવાની ઈચ્છા છતાં પણ તેને દબાવે છે તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કહેવાય છે.'

એ રીતે દેશવિરતિના સ્વરૂપવિશેષને દેશવિરતિ ગુણસ્થાન કહે છે. મુનિ પ્રહુયવિજયણ

જ્ઞાન-મહિમા

પ્રભુ તેરો ગુન જ્ઞાન, કરત મહામુનિ ધ્યાન;
 સમરત આઠો જામ, હૃદયે સમાયો છે. ૫૦ ॥ ૧ ॥
 મનમંજન કરે લાયો, શુદ્ધ સમકિત ઠંહરાયો;
 વચન કાય સમગયો, એસે પ્રભુકં ધ્યાયો છે. ૫૦ ॥ ૨ ॥
 ધ્યાયો સહી પાયો રસ, અતુલવ જગ્યો જસ;
 મિત્ર ગયો ભ્રમકો રસ, ધ્યાતા ધ્યેય સમાયો છે. ૫૦ ॥ ૩ ॥
 પ્રગટ લયો મહાપ્રકાસ, જ્ઞાનકો મહા ઉલ્લાસ;
 એસો મુનિરાજ તાજ, જસ પ્રભુ કાયો છે. ૫૦ ॥ ૪ ॥

પ્રભાવિક પુરુષો

પ્રભવસ્વામી (૩)

સૌરીપુરનિવાસી એ વણિકમિત્રો પ્રાતઃકાળે સરિતા કાલિંદીના કિનારે લટાર મારતા ને પોતાના વ્યવસાય સંબંધી વાર્તાલાપ કરતા, એકાંત પ્રદેશ તરફ જઈ રહ્યા હતા. ઉભય બાલ્યાવસ્થાના મિત્રો હતા. અભ્યાસમાં સાથે હતા અને પિતાના વ્યવસાયમાં પણ સાથે જ પડ્યા હતા. લગભગ બન્નેની વય ચાર દાયકા વટાવી ચૂકી હતી જાણેપીધે સુખી હતા તેમ લક્ષ્મી પણ સારા પ્રમાણમાં સંપાદન કરી હતી, પરંતુ સંસારમાં જેનો સુખ તરીકે ઉલ્લેખ યાય છે એવા સંતાન-સુખથી ઉભય વંચિત હતા. એ જ માત્ર ચિંતાનો વિષય હતો આમ છતાં જૈન ધર્મના સંસ્કારે પોષાયેલા હોવાથી 'અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ' જેવા વાક્યમાં ન હતો તેમને કંઈ વિશ્વાસ કે ન હતી એની લોહપતા. દેવ-શુભક્રિયામાં જ પ્રતિદિન તત્પર રહેતા. દાનધર્મનું યથાશક્તિ પાલન કરતા. ભાગ્ય પર વિશ્વાસ રાખી માનવ-જીવન સંતોષપૂર્વક વ્યતીત કરતા. શીત ઋતુમાં સવારે દરરોજ તેઓ નદીકિનારે ફરવા આવતા. આજે પણ એ નિયમનું પાલન કરી, થોડો સમય સવારની તાજી હવાનું સેવન કરી, જ્યાં નિયત કરેલા સ્થળે બેસવાનો વિચાર કરે છે ત્યાં સરિતાના પ્રવાહમાં તણાઈ આવવી એક મંજૂષા તેમની નજરે પડી. સમીપમાં

આવતાં જ ઉભય પૈકી એકે ડુળકી મારી, એને ઉપાડી લઈ, કિનારે આણી અને જ્યાં કૌતુકદૃષ્ટિથી એ બિઘાડે છે ત્યાં જન્મ્યા પછી માંડ જેમને પૂરો મહિનો પણ ગયો નહીં હોય એવા બાળક-બાળિકાના એક યુગલ ને જોયું. પ્રથમ વિચાર આવ્યો કે આવા સુંદરાકૃતિ બાળકોને આમ કોણે પાણીમાં બહેતી પેટીમાં મૂક્યા હશે ? પણ સંસારમાં ચાલતી વિચિત્રતાઓ અને ખેલાઈ રહેલા અવનવા દંલો યાદ આવતાં એ વાત પર ઝાઝો વિચાર ન કરતાં બન્ને કુદરતી રીતે પ્રાપ્ત થયેલ આ બેડકાને લઈ પ્રસન્નતાપૂર્વક ઘેર આવ્યાં. એકે બાળક લીધો ને બીજાએ બાળિકા લીધી. પોતાની પત્નીઓને એ સુપ્રત કરી અને જીવનમાં સંતાનસુખની જે એક માત્ર ઊણુપ હતી તે આમ અકસ્માત પૂરી થવાથી એ દિનને ઉત્સવરૂપ માન્યો.

જુદા જુદા ઘરે એ બાળકો વૃદ્ધ પામતા યૌવનાવસ્થાના આંગણે આવી જિલા. રૂપ, દેહ અને સ્વભાવમાં સામ્યતા ધરતાં આ બન્નેનું વણિકમિત્રોએ સગપણ કર્યું. જૂના મિત્રો આ રીતે વહેવાઈ-પણાના નવા નાતાથી ભેડાયા. શુભ સુહૃદો લગ્ન પણ કરી દીધા.

નવપરિણીત યુગલનો મિલન અવસર હતો. રજનીના આગમન ટાણે જઈ જાગ્યાં બેસી ઉભય શેતરંજ રંગી રહ્યાં

હતાં. પ્રભુયની મધુરી વાણીમાં પરસ્પરના આનંદની વૃદ્ધિ થઈ રહી હતી. જોરથી પાશા નાંખતાં કુમારની મુદ્રિકા આંગ-લીમાંથી સરી પડી અને તરુણીએ તરત જ એ ઉપાડી લીધી. પોતાની વીંટી જેવી જ આ મુદ્રિકાને જોઈ ધડીસર તેણીને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. ફેરવી જોતાં એ પર ‘કુબેરદત્તા’ એવું નામ વાંચ્યું. તરત જ પોતાની મુદ્રિકા કાઢી, એ પર જોયું તો ‘કુબેરદત્તા’ એવું નામ જણાયું. એ વાંચતાં જ એ આભી જની ગઈ. હાથમાંના પાશા ફેંકી દીધા. ‘ઘણું જ ખોટું થયું’ એમ કહી ઊભી થઈ ગઈ. કુમારને પણ એકા-એક વીંટીઓની મેળવણીથી શું બન્યું ને હસતી-રમતી પ્રિયા એકાએક કેમ રીસાઈ ગઈ એ બાણવાનું કુતુહલ થયું. કુમારે પ્રશ્ન કર્યો—“એવું તે વીંટીમાં શું બહુ ભર્યું છે કે જેનાવડે ચાલુ રમતમાં ભંગ પાડ્યો અને તને આવો પરિતાપ ઉઠ્યો?”

તરુણીએ વીંટીઓ કુમારના હાથમાં આપી જણાવ્યું કે—“જોના પર કેતરેલા નામોથી એ વાત તો દીવા જેવી જણાય છે કે આપણે જાનને એક જ માતાના ઉદરે જન્મેલા સહોદર-ભાઈબહેન છીએ. તમારું નામ કુબેરદત્ત અને મારું નામ કુબેરદત્તા છે. આપણા ચહેરા મેળવતાં પણ એ વાતમાં રહેલું તથ્ય ઊડીને આંખે વળગે છે, છતાં આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આપણા બન્નેના લક્ષ કરવામાં આવ્યા છે અને વીંટીનો અક્ષમાત્ર ન થયો હોત તો જે પતિ-પત્નીના સંબંધથી જોડાયેલ કરવામાં

આવેલું છે તે સંપૂર્ણપણે દંપતીજીવ-નમાં પરિણમ્યું હોત. મહાન અનર્થ થયો હોત. ધર્મ અને નીતિથી વિરુદ્ધ એવું અધમ આચરણ થયું હોત. ક્યાં તો આપણા લગ્ન સાંધનાર માતાપિતા આ મુદ્રિકાની વાતથી અજાણ હોય, કિંવા લગ્નનો દહાવો માણવા બાણીબુઝીને સંબંધ બાંધવા પ્રેરાયા હોય. બાકી એટલું તો સ્પષ્ટ પૂરવાર થાય છે કે તે આપણા સાચા માતાપિતા નથી જ. આપણુ ઉભયને જન્મ દેનારી માતા કોઈ નિરાળી છે અને ગમે તે કારણથી આપણને તેનો વિરહ થયો છે.”

કુબેરદત્તાએ જે રીતે વાતના અકોડા જોડ્યા એ એટલા બંધ બેડા કે હવે એમાં કુબેરદત્તથી કંઈ જ ભૂલ શોધાય તેવું ન રહ્યું. તે એટલું જ બોલ્યો કે—“હાથ કંઠેણને આરસીની શી જરૂર ? મારા મા-આપ તો નીચેના કમરામાં બેઠેલા છે, તેમને પૂછીને ખુલાસો મેળવીએ.” તરત જ ઉભય નીચે આવ્યા. કુબેરદત્તે આશ્ચર્ય કરી પોતાના જન્મસંબંધની સત્ય વાત પૂછી અને એ રીતે યમુનાનદીમાંથી મળી આવેલી પેટી પરનો પડદો ઉઘટાડ્યો.

દંપતીજીવનની વાત પર હરતાલ દઈ, ઉશય સાચા ભાઈબહેન જાની રહ્યા. કુબેરદત્ત વ્યવહારીયાને છાજે તેવા વેપારમાં રક્ત જાની દિવસ વ્યતીત કરવા લાગ્યો અને કામમાં વીંટીવાળા બનાવને લગભગ ભૂલી પણ ગયો. પણ કુબેરદત્તા તો નારી હતી, અંશુલી પરની

સુદ્રિકાઓ પર હાથ પડતાં જ તેણીની કામળ લાગણીઓ નાચી બેઠી. પોતાનાથી અગ્રણ્યપણે કેવું અદ્ભુત ધર્મ જાત એ વિચાર આવતાં જ ગાત્ર હીલા ધર્મ જતાં ઘડીબર મનમાં ધર્મ જતું કે એમ યવામાં નિમિત્ત કારણ સમી એ નિષ્કુર જનનીને એક વાર શોધવી તો ખરી, પણ વિશાળ જગતમાં નારીહૃદય માટે એ કેવી રીતે શક્ય બને? તરત જ મન પાછું પડતું. ઘણી વખત આવા વિચાર-મંથનોએ એના મગજમાં એક વાત નિશ્ચિત કરી કે ‘જ્ઞાનદીપકની સહાય હોય તો જનનીને શોધી શકાય અને એ દીપક પ્રગટાવવાનું એક માત્ર સાધન તે લાગવતી દીક્ષા. સંસારીજીવનની પ્રથમ સંધ્યાએ લગ્નાશ ધરેલ તરુણી માટે સંસાર તો ખારો ધર્મ ચૂક્યો હતો જ એટલે રાંચ-મનો રહ એને સુળકર ભાસ્યો. એમાં એને હૃદયસંચિત જિજ્ઞાસાની તૃપ્તિનો, તેમ જ આત્મશ્રેયનો સંભવ જણાયો અને એની સંમતિપૂર્વક એક દિવસ એ સંસાર છોડી સાધ્વી જાની ચાલી પણ નીકળી. પરિઘની ગાંઠ તોડતાં વિલંબ ન થયો. આનંદ-વિલાસ માણવાના સાધનોને છાત મારતાં પણ વિલંબ ન થયો, છતાં પેટી સુદ્રિકા-દય તો એણે વચ્ચેના છેડે બાંધી રાખી.

પ્રભવચેરની પટલીમાં ચોરાના મધ્ય ભાગે જિરાજમાન ધરેલ શ્રી જંજુનિ-એ સ્વજનનો સંગ કેમ ત્યજ શકાય એવી ચોરવૃંદ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલ દલીલના જવાબમાં ‘અહર નાતરા (અંબધ)’

તરિકે ઓળખાતાં ઉદાહરણનો ઉપર પ્રમાણે પૂર્વાર્ધ સમાપ્ત કરી જણાવ્યું કે-

“હે ભવ્ય આત્માઓ! સંસારની વિચિત્રતા કેવી છે? તે તમે ઉપરના બનાવ-થી જોઈ શકો છો. માત્ર વીંટી પર કોતરેલા નામોથી રંગમાં લાંગ કેમ પડ્યો એ તમે એ સાંભળ્યું પણ એ પાછળનો ભેદી વૃત્તાન્ત તો હવે આવે છે જે અપણ કરતાં ‘અજ્ઞાનતા’ માનવીને કેવા નીચ કૃત્યો કરાવે છે, અને કેવી રીતે એ જાંઘાપાટાના ભેરે માનવી પશુડું જીવન જીવે છે તેનો સાચો ખ્યાલ આવશે. ભાઈ પિંગળ કહે છે કે ‘પુત્ર, પ્રિયા, દુહિતા કે ભગિની કિંવા માતા અને પિતા વિગેરેના સંબંધોને એકદમ છોડી દેવાય શી રીતે?’ પણ એ સંબંધને યમરાજ ટકવા દેતો નથી એ આપણા અનુભવનો વિષય છે. જ્ઞાનીપુરુષો એ માટે જ કહે છે કે-

યથા કાણં ચ કાણં ચ, સમેયાતાં મહોદયૌ ।
સમેયાતાં વ્યપેતાં ચ, તદ્વત્ ભૂતસમાગમઃ ॥

મોટા સસુદ્રમાં જુદી જુદી દિશામાંથી તરી આવતાં લોકડા એકઠા થાય છે અને એ લોકડાઓ થોડો સમય સાથે તરે છે, પછી વળી પાછા જુદી દિશામાં વિખરાઈ જાય છે. એવો આ માનવસમાગમ છે. સંસારમાં કર્મના કાયદામાં ફક્ત જીવો જુદા જુદા સંબંધથી એકત્ર થાય છે અને થોડો કાળ સાથે રહ્યાં ન રહ્યાં ત્યાં તો કાળતું આમંત્રણ મળવા માંડે છે અને કરેલ કરણીના ફળ લણવા તેમને ચાલી નીકળવું પડે છે. તેથી સમજી

આત્માઓએ પ્રાપ્ત થયેલ સચેગોનો આત્મશ્રેય માટે ઉપયોગ કરવો.

યો ધ્રુવાણિ પરિતજ્ય, અધ્રુવં પરિસેવતે ।
ધ્રુવાણિ તસ્ય નદ્યન્તિ, અધ્રુવં ન પ્રમેવ ચ ॥

અર્થાત્ જે વ્યક્તિ નિશ્ચિત વસ્તુ ચક્ષુ સામે છે તેને વીસરી જઈ, માત્ર સ્નેહની વળખામાં મૂંઝાઈ, કલ્પિત તરંગોમાં મહાલે છે, તે પેલી નિશ્ચિત વસ્તુ શુભાવે છે અને તરંગબળ તો નશ્વર હોવાથી નષ્ટ થયેલ જ હોય છે.

“ હે ભાવ્યાત્માઓ ! તેથી જ સમયને ઓળખવાની જરૂર છે. કયાનો ઉત્તરાર્ધ ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરે, એ પર ધરાગર વિચાર કરે, તમારા જીવન સાથે એનો તાલો મેળવે અને પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવના વચનમાં લાભ જણાય તો એનો અમલ કરવા માટે કમર કસો.

“ પ્રમત્ત્યા અંગીકાર કરી ચાલી નીકળેલા સાધ્વી કુબેરશ્રી શુરુણીના સમાગમમાં રહી, કાયાને-અને ઇન્દ્રિયોને તપથી દમવા લાગ્યા અને આત્માને જ્ઞાનના સંચયથી વિકસર ણતાવતા રહ્યા. કર્મના દાયથી આવરણ નષ્ટ થવા માંડ્યા. સમય જતાં તેમને અવધિ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એ જ્ઞાનના બળથી તે ભ્રેષ્ઠ શક્યા કે પોતે કોની પુત્રી હતા અને પેલી સુદ્રા પરથી તારવેલું અનુ-માન સો ટકા સાચું હતું એ સાથે બીભ્તુ પશુ ભ્રેષ્ઠ અને આત્મા ઘડીભર એ દશ્યતા ભેરે અતિ ગદ્દાન અનુભવવા લાગ્યો. એકાએક બોલાર્થ ગયું : ‘આ

અધમતા ! ભાઈ એવા કુબેરહત્ત સાથે પત્ની તરિકેનો ભાગ લાજવતા માંડ હું બચી અને ભયંકર પાપથી ઉભયને છૂટકારો થયો, એ જ-કુબેરહત્ત પોતાની જનનીનો પતિ થયો ! અરે ! વિષય ભોગ-વવામાં વર્ષો ગાળ્યા છતાં નેત્ર સામે જંધાયેલ ચકલથી કોઈની આંખ ઊઘડી નહીં. સંસાર માણવાના ક્ષણરૂપે તેમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ પણ થયો છે. આ કરતાં ભયંકર વિકૃતિ બીજી કઈ સંભવે ? આથી વિરૂપ ચિત્ર બીભ્તુ કયું હોય ? પરંતુ ‘મારે તેમની આંખ જોલવાનો-એ જૂલે-લા માનવીઓની સાન ઠેકાણે આજીવાનો યત્ન કરવો.’ એવો નિરધાર કરી, શુરુણીની આજ્ઞા મેળવી, સાધ્વી કુબેરશ્રી જ્યાં ઉપર વર્ણવેલી દશા વર્તી રહી હતી એવી મથુ-રાનગરીમાં આગ્યા અને એ દંપતી પાસે ન-જીકતું મકાન રહેવા સાતે ભાગી લઈ ત્યાં ચારિત્રધર્મનું પાલન કરવાપૂર્વક નિવાસ કર્યો દંભનોબળી માટે સ્થાન કે વસવાટ સંગંધી યોગ્યતાનો વિચાર જોણુ બની નય છે એ વેળા દ્રવ્ય-દોષ-કાળ-ભાવરૂપ મહત્ત્વના ચાર પદ અગ્રભાગ ભજવે છે.

કેવળ પૌંડ્રગણિક વિષયમાં કીડા જેવું જીવન વીતાવતાં, કુબેરસેના અને કુબેર-હત્ત આમ તો ધર્મને પડછાયો પણ લેતાં નહીં. ‘આ ભવ મીઠા, પરભવ કાણે દીઠા’ જેવું તેમનું આચરણ હતું. વળી એ વેશ્યાવાસમાં ચાલી ચલાવીને ભાગ્યે જ કોઈ સંત ઉપદેશ દેવા આવતો, એટલે ત્યાંનું વાતાવરણ તો ‘રમ્યા અને

રામાતણા, રાગ વિષે સહુ લીન' એવું જ હતું. પણ કુબેરશ્રી તપસ્વિની ચાલી ચલાવી ત્યાં આવી રહ્યા હતા. અવારનવાર ગોચરી લેવા પણ કુબેરસેનાને ત્યાં આવતાં એટલે તેને ધર્મબુદ્ધિથી નહિં તો વ્યવહારદષ્ટિથી તેમની પાસે દિવસમાં એકદા વાર આવવું પડતું. કેટલીક વાર નાના બાહુડા સાથે તે સાધ્વી પાસે આવીને બેસતી. તેમના પવિત્ર જીવનમાં અને ચારિત્રધર્મમાં જરા પણ સ્પર્શના ન પડે એવી વૃત્તિથી અલગ રહેતી. જાગ્રત દશાની સુવાસ કુબેરસેનાને કાંઈક સ્પર્શવા લાગી હતી. નાનો બાળક કેટલીકવાર ધરમાં રડીને માતાપિતાને સખ્ત ઉદ્વેગ ઉપજાવતો. થાકીને માતા સાધ્વી સન્મુખ તેડીને આવતી. ત્યાંના શાંત વાતાવરણથી કે પૂર્વજાવના સ્નેહસંબંધથી ગમે તે કારણે ત્યાં પગ મૂકતાં જ પેલો રડતો બાળક છાનો રહી, તપસ્વીની પ્રતિ એકી-ટશે જોઈ રહેતો, એટલે કુબેરસેના રડતા બાળકને લઈ અવારનવાર ત્યાં આવતી.

એક દિવસ મધ્યાહ્નનો સમય થઈ ગયો છે. ભોજનથી પરવારી જ્યાં પિતા આઠે પડે એ ઘવાની તૈયારી કરે છે અને માતા પણ પાન ખાઈ, આરામ અથ્થે આડી ઢળવા ઇચ્છે છે ત્યાં પેલા અર્ધકે એકાએક ડૂદન આરંભી દીધું. જાહુ જાહુ સમજાવ્યો પણ કોઈપણ પ્રકારે છાનો જ ન રહે. માળાપ ક્ષેણાના આ ઠક્કાટથી કંટાળી ગયા. નાર્મલાજે કુબેરસેના એ રડતા બાળકને લઈ, સાધ્વી સન્મુખ આવી.

તકની માર્ગપ્રતીક્ષા કરતા સાધ્વી કુબેરશ્રીને આ સમય ઘટસ્ફોટ કરવા માટે યોગ્ય જણાયો. રડતાં બાળકપ્રતિ હસ્ત પ્રસારી તે બોલી બોલ્યા—

‘હે બાળક ! તું મારો ભાઈ, પુત્ર, દિયર, ભત્રિજો, કાકો અને પૌત્ર થાય છે. એ નાતાથી હું કહું છું કે તું છાનો રહે.

હે બાળક ! તારો પિતા મારો ભાઈ, પિતા, પિતામહ, ભત્રી, પુત્ર અને સસરા થાય છે માટે છાનો રહે.

હે બાળક ! તારી માતા મારી માતા, પિતામહી, ભાણી, વધુ, સાસુ અને શોભ્ય થાય છે, માટે છાનો રહે.

આવી રીતે અઠાર પ્રકારના સંબંધોથી સંકળાયેલી હું તને રડવાની મના કરું છું.’

મોટા સ્વરેથી બાળકને સંબળાવતા સાધ્વીના શબ્દો કુબેરદત્તના કાને પડ્યા, એમાં રહેલી વિચિત્રતા આંખે થકી અને કર્ણને કટ્ટુ પણ લાગી તેથી તે ત્યાં શીઘ્ર દોડી આવ્યો. કેયન પૂરું સાંભળતાં એનો પિત્તો ઉછળ્યો. એ ગર્જ બોલ્યો—

‘હે સાધ્વી ! આવું વિપરીત કેમ બોલે છે ? જો જાતે કુંદન છે તો કેમ કોઈ વસતી આપનાર ન મળ્યું કે જેથી આ ગણિકાને ઘેર આવી રહેવું પડ્યું ?’

મનની સ્થિરતા જાળવી કુબેરદત્તના આક્ષેપનો શાંતિથી ઉત્તર આપતાં સાધ્વી કુબેરશ્રી બોલ્યાં—

‘મહાનુભાવ ! ગુસ્સો કરવાની બીલકુલ જરૂર નથી. ત્યાગથી આ જીવનમાં પગ

મૂક્યોત્તારથી આક્રોશ, પરિવહ કે ઉપસર્ગ સહન કરવાનો અને સમભાવમાં રહેવાનો નિરધાર કરી લીધો જ છે, એટલે આપની તિરસ્કારભરી વાણીથી મને ગભરાવાની કે ઉત્તેજિત બનવાની રચમાત્ર જરૂર નથી. જો સત્ય અને પરાપક્ષર જેવા કિંમતી ગુણોનું આકર્ષણ નહોત, તો મારા પગલાં અહીં થયા પણ નહોત. ચર્મચક્ષુ-એથી જો વાત નથી જોઈ શકાતી તે જ્ઞાનચક્ષુઓ સહજ જોઈ શકે છે. ઉકળાટનો ત્યાગ કરી, ધીરજથી જો શ્રવણ કરો.

મથુરાની ગણિકા કુબેરસેનાએ પુત્ર-પુત્રીરૂપ યુગલને જન્મ આપ્યો. મનોહર આકૃતિવાળા એ અર્ધકેને નિરખી, જે બળરૂવનિતામાં પણ માતૃત્વનો પ્રવાહ ઉમઠ્યો. ઘડીભર એ યુગલિકને ઉછેરવાનું મન પણ થયું છતાં રૂપરક્ષણની વૃત્તિ, દેહવિકૃત્યની લાલસા, ધનપ્રાપ્તિની આશા અને કુટુંબીના આગ્રહે એ વિચારને ઝાઝો ટકવા ન દીધો. વેશ્યા-વૃત્તિના સુતરાં નિભાવ અર્થે અપત્યગ્રેમ પર, અણગમતા હૃદયે તાણું દેવાયું. પરિણામે સુંદર મંજૂષામાં એ યુગલને સહોદરપણાનો ખ્યાલ આપતી મુદ્રિકાઓ અંશુલી પર પહેરાવી, મધ્ય રાત્રિએ કાલિંદીના પહેતા નીરમાં પહેતું મૂક્યું !

બીજા દિવસથી ગણિકા કુબેરસેનાએ પોતાનો વ્યવસાય પૂર્વવત્ જારી રાખ્યો. 'વેશ્યાનો પતિ પૈસો' એ જનઉક્તિ ખોટી તો નથી જ. કાચગીતું મેઠાં ઢીલું કરનાર કિંવા ખીસા પર કાપ મૂકનાર હરકોઈ

વ્યક્તિ રૂપ, રંગ કે દેહરચનામાં આંધે તેવી હોય છતાં વેશ્યા સાથે સંબંધ જોડી શકે છે. વેશ્યાને એ વ્યક્તિને શય્યાભાગી બનાવવામાં રચ માત્ર પણ બ્લાનિ નથી ઉફાવતી. તેથી જ ગણિકાજીવનને કૂતરા-આટની ઉપમા અપાય છે. એથી જ એ જીવન અધમતાની અંતિમ હદરૂપે યોજાખાય છે.

આયુષ્યની દોરી બળવાન એટલે સરિતાના પ્રવાહમાં તરતી પેલી પેટી બીજી સવારે સોરીપુરના નદીકિનારે ફરવા આવેલા બે વણિકમિત્રોના હાથમાં આવી, સંતાનવિહુણા એ મિત્રોનાઘરમાં પેલા બાળકોના જવાથી અજવાળા થયાં. સારી રીતે અને સંપૂર્ણ લાડકોડથી એક ઘેર બાળક અને બીજે ઘેર બાળિકા ઉછરવા લાગ્યા. વર્ષોના પહેલા સાથે તેઓ તારુણ્યના આંગણમાં આવી ઊભા. હર્ષધેલા વણિકોને અંશુલી પરની વીંટી જોવાનો વિચાર જ ન આવ્યો. સંતાન-સુખના દહાવા પછી લગ્નનો દહાવો માણવાનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો એટલે ઉત્તમને વર-વહુ તરિકેનો સંબંધ જોડ્યો. કર્મે જન્મે લાઈ-ગહેન તરિકે પ્રગટાવ્યા હતા એમને મોહના પાશમાં પડેલા માનવીઓ-એ પતિ-પત્નીનો સ્વાંગ સજાવ્યો. અજ્ઞાનતાના આવરણોમાં વિચિત્રતા વધવા માંડી. જડ એવી મુદ્રિકાએ, મધુરજની માણુષા મથગૂલ બની પાસાળાજી રમતાં પેલા યુગલની આંખ ન ઊઘાડી હોત તો દંપતીજીવનનો કક્કો પણ ઘુંટાઈ જત, નિંધ કર્મના ખાતાની શરૂઆત યાત."

આટલી વાત શ્રવણ કરતાં જ ક્રોધિત

કુબેરદત્તનું સુખ શ્યામ જન્યું. આ સાધ્વી કુબેરદત્તા તો ન હોય ? એવો પ્રશ્ન સહજ ઉદ્ભવ્યો એટલે જ્યાં ચહેરા પ્રતિ મીંટ માંડે છે ત્યાં તો સાધ્વી પુનઃ કહેવા લાગ્યા.

‘વીંટી-દર્શને જેમનો દંપતીભાવ છૂટો થયો છે એવી કુબેરદત્તા, થોડો સમય સંસારમાં રહી અને પછી સાધ્વી બની. કુબેરદત્ત પણ વ્યવસાયમાં ચિત્ત પરોવી, સાચો વેપારી બની ગયો તે વેપાર નિમિત્તે મથુરાનગરીમાં આવ્યો. અકસ્માત કુબેરસેના નજરે પડી. તેણીના સૈંદર્યે ઘેરાયેલ તે પુરુષ કામાસક્ત જન્યો. વાસનાઓ ઉભરાઈ આવી. એટલે તે વેશ્યાના મંદિરે પહોંચી ગયો દ્રવ્ય જ જેનો જીવન-મંત્ર છે એવી કુબેરસેનાએ અન્ય કંઈ વિચાર કર્યા વગર એની સાથે વિલાસી જિંદગી આરંભી દીધી. ઉભયના મનમાં મોહરાજ સ્વાર બની બેઠો હતો. એના ઘેનમાં તેઓ આસક્ત થઈ. ‘આ ભવ મીઠા’ જેવી ઉક્તિનો રસ લૂંટવા લાગ્યા. ભોગના પરિણામરૂપે પુત્રપ્રાપ્તિ પણ થઈ. કુબેરસેના પાસે ધન હીક થયું હતું અને પૂર્વે સંતતિયુગલને ત્યજી દીધાનો ઠંક તદ્દન નષ્ટ થયો ન હોવાથી, આ વેળા તેણીએ પેલા અર્જકનું રીતસર પાલન આરંભ્યું. એ બાલુડો તે આ જ. મેં જે સંબંધો ગણાવ્યા તે સંખ્યામાં અઠાર થાય છે, છતાં આપણા ત્રણમાં એનો સમાવેશ થાય છે. જ્ઞાનદીપકના અજવાળે હું તો દુઃકૃત્યગી બની ગઈ. એના અભાવે તમે જન્મે-માતાને જ્ઞાના

ભાન ભૂલી, ન કરવાનું કરી ચૂક્યા, પણ ‘બ્રહ્મા ત્યાંથી સવાર’ ગણુવા માંડો તો જિગડી સુધરવાનો માર્ગ બંધ નથી થયો.’

સાધ્વીએ ઉઘાડી પાડેલી દ્વિધિત કથાને ન છુપાવવાના ઉપાય તરિકે કુબેરદત્તે સલાહ કર્યો. ‘સાધ્વી ! તમારી વાતને સમર્થન કરતો કોઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવો બતાવી શકો છો ?’

‘મોહાસક્ત સહોદર ! હજુ પણ તારી આંખે ન જીઘડતી હોય, અરે ! આ ઘણા જનક વર્તન માટે પશ્ચાત્તાપ ન થતો હોય તો આ સુદ્રિકાઓ જોઈ લે.’ એમ કહી સાધ્વીએ વસ્ત્રને છેડે બાંધેલી વીંટીઓ છોડીને રજૂ કરી દીધી.

જાંબૂરવામી ચોરમંડળીને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“ગહાતુભાવો ! સંસારનાટકની વિચિત્રતા આવા પ્રકારની છે. વીંટીઓ જેતાં જ માતા-પુત્રના ચહેરા શ્યામ બની ગયા. પશ્ચાત્તાપના પાવકમાં ઉભય બળી રહ્યા. કુબેરદત્ત પાપપંકની શુદ્ધિ અર્થે ચારિત્રવારિની શોધમાં નીકળી પડ્યો. રાગી મટી ત્યાગી જન્યો. કુબેરસેનાથી સંયમ તો ન લેવાયું-અર્જકનો સ્નેહ ન છોડાયો છતાં તે શુદ્ધ શ્રાવિકામાં પડાઈ ચૂકી. વિષયવાસના પર ખંભાતી તાણું લગાવી, તપ આચરતી, કર્મને ખંખેરતી, સંસારમાં રહેવા લાગી. જ્ઞાની સાધ્વીએ સ્વાર્થ ને પરમાર્થ જન્મે સાધ્યા.

સંસારના સંબંધ તો આવા છે. માનવમવની પ્રાપ્તિ એમાં લેવાવા સારું નથી. મનુષ્યની સમજશક્તિનું દીવાળું

ન નીકળ્યું હોય તો કર્મરાજના ણંધન જડમૂળથી છેદી નાંગવામાં માનવજીવનનો ઉપયોગ કરો. લાખેણી પળો વહી રહી છે એને જવા ન દો. અમૃતચોદીઆમાં ખીજા ત્રીજા વિચાર છોડી દઇ, અંતરનો નાદ પારખી, સાચો રાહ સ્વીકારો.”

सर्वमंगलमांगल्यम्, सर्वकल्याणकारणम् ।
प्रधानं सर्वघर्माणाम्, जैनं जयति शास्त्रनम् ॥

દેશના સમાપ્ત થતાં જ સર્વ ચોરો શુરુદેવના ચરણકમળમાં નખી પડ્યા. એકીસાથે ખોદી બહ્યા કે-“ શુરુદેવ ! આપની નિર્ભળ વાણીએ અમારા હૃદયમાં અજવાળા પ્રગટાવ્યાં છે આપે લીધેલો માર્ગ જ એક માત્ર ખરો છે. એ ગ્રહણ કરવાનું અમો ‘ પણ ’ લાઈએ છીએ

પિંગળ-“સાહેબ! સમય થવા આવ્યો છે છતાં એ અઢાર પ્રકારનો સંબંધ સમજાવશો.

કુબેરદત્તાની વતી શુરુમહારાજ બોલ્યા કે-

(૧) આ જાળક મારો ભાઈ છે કેમકે જન્મેની માતા એક જ છે. (૨) મારા પતિનો આ પુત્ર છે તેથી મારો પણ પુત્ર ગણાય. (૩) મારા પતિનો સહોદર તેથી મારો દિયર કહેવાય. (૪) મારા ભાઈનો પુત્ર તેથી ભત્રીજો પણ થાય (૫) મારી માતા પતિનો ભાઈ તેથી મારો કાકો પણ થાય. (૬) મારી શોક્યનો પુત્ર કુબેરદત્ત ગણતા એનો પણ આ પુત્ર એટલે મારી દષ્ટિએ પૌત્ર લેખાય

હવે કુબેરદત્ત સાથેના છ સંબંધ કહું છું

(૭) જાળકનો પિતા કુબેરદત્ત તે મારો ભાઈ છે. (૮) કુબેરસેના માતાનો ભરથાર તેથી મારા પિતા પણ ખરા (૯) જાળકનો પિતા કુબેરદત્ત તે મારી માતાનો સ્વામી, એટલે મારો પિતા, આ જાળક એનો ભાઈ એટલે મારો કાકો પણ કહેવાય, અને એ કાકાનો પાછો એક રીતે પિતા થાય એટલે કુબેરદત્ત મારો પિતામહ ગણાય. (૧૦) મારી સાથે પરણેલ કુબેરદત્ત મારો પતિ પણ કહેવાય. (૧૧) મારી શોક્ય કુબેરસેના, તેની કુશીએ ઉપજવાથી તે મારો પુત્ર પણ ગણાય. (૧૨) મારા દિયર (જાળક) નો પિતા એટલે મારો સસરો પણ ગણાય.

હવે કુબેરસેના સાથેના છ સંબંધ કહું છું.

(૧૩) આ જાળકની માતા તે મારી પણ માતા છે. (૧૪) જાળક એવા મારા કાકાની માતા એટલે તે મારી પિતામહી થાય. (૧૫) મારા ભાઈ કુબેરદત્તની સ્ત્રી એટલે મારી બાણી ગણાય (૧૬) માતા કુબેરસેના જે અપેક્ષાએ શોક્ય ગણાય અને એનો પુત્ર કુબેરદત્ત એ મારો પણ એ અપેક્ષાથી પુત્ર ગણાય, તેની એ જ કુબેરસેના વહુ હોવાથી મારી પુત્રવધુ પણ કહેવાય. (૧૭) પતિ એવા કુબેરદત્તની માતા તેથી મારી સાસુ પણ લેખાય (૧૮) પતિ કુબેરદત્તની કુબેરસેના બીજી પત્ની હોવાથી મારો શોક્ય પણ ગણાય.

સાધ્વી કુબેરશ્રીની તજવે ઉપર મુજબ અઢાર સંબંધ અપેક્ષાથી બેઠી શકાય.

ચોકસી

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૭ ના આસો સુધીનો
૬૦ મો વાર્ષિક રિપોર્ટ (માસ ૧૯ નો)

ગતવર્ષ આખરે ૬ પેટ્રન, ૩૨૩ લાઘ્વ મેમ્બર, ૧૩૪ પહેલા વર્ગના મેમ્બર, ૭ બીજા વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓનરરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૭૧ સભ્યો હતા, તેમાંથી ગુજરી ગયેલા તે બધે થયેલા ખાદ કરતાં અને નવા થયેલા ઉમેરતાં પ્રસ્તુત વર્ષની આખરે ૬ પેટ્રન, ૩૨૫ લાઘ્વ મેમ્બર, ૧૫૨ પહેલા વર્ગના મેમ્બર, ૭ બીજા વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓનરરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૯૧ સભાસદો રહ્યા છે.

પેટ્રન

૧ શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈ.	અમદાવાદ
૨ સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ.	મુંબઈ
૩ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ.	રાણપુર
૪ રાવસાહેબ કાંતિલાલ ધનંદરાસ જે. પી.	મુંબઈ
૫ શેઠ માણેકલાલ પ્રેમચંદ રાયચંદ.	મુંબઈ
૬ શેઠ માણેકલાલ સુનીલાલ જે. પી.	મુંબઈ

મેનેજિંગ કમિટી

પ્રમુખ

૧ શા. કુંવરજી આણંદજી

ઉપપ્રમુખ

૨ રા.રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી

સેક્રેટરીઓ

૩ મેતા સુનીલાલ નાગરદાસ
ખજાનચી

૪ શા. અમરચંદ કુંવરજી
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના તંત્રી

૫ શા. નેમચંદ ગિરધરલાલ

૬ શા. નરોત્તમદાસ દેવચંદ

મેમ્બરો

૭ પરી સુનીલાલ દુલભજી

૮ શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ

૯ શા. શુભાળચંદ આણંદજી

૧૦ શા. વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ

૧૧ શા. જીવરાજભાઈ શત્રુઘ્નજી

૧૨ વોરા પરમાણંદદાસ તારાચંદ

૧૩ વડીલ જગજીવનદાસ શિવલાલ

૧૪ વડીલ ભાઈચંદ અમરચંદ

પ્રસ્તુત વર્ષમાં મળેલી મિટીંગમાં થયેલા કામકાજનો સાર.

પ્રસ્તુત ૧૯ માસમાં જે વખત જનરલ કમિટી ને ત્રણ વખત મેનેજીંગ કમિટી મળી છે ને ૧૧ વખત સરક્યુલર કાઢવામાં આવેલ છે.

૧ સં. ૧૯૯૬ ચૈત્ર વદિ ૧૪ સોમવાર. સરક્યુલરથી ૩ વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યાં.

૨ અશોક શુદિ ૭ ગુરુવાર. મેનેજીંગ કમિટી.

૧ શ્રાવણ શુદિ ૩ ની વર્ષગાંઠ કાયમ પ્રમાણે ઉજવવાનું ઠરાવ્યું.

૨ કારકુન ન્યાલયદ્વં નરોત્તમદાસની અરજી ઉપરથી તેનો પગાર વધારીને રૂા. ૧૫) ના રૂા. ૨૦) જેઠ માસથી કર્યાં.

૩ શ્રાવણ વદિ ૧૦ બુધવાર. સરક્યુલરથી વિનંતિપત્ર ૪ મંજૂર કર્યાં.

૪ સં. ૧૯૯૭ કાર્તિક શુદિ ૩ સરક્યુલરથી વિનંતિપત્ર ૧૦ મંજૂર કર્યાં.

૫ કાર્તિક વદિ ૦)). મેનેજીંગ કમિટી.

૧ વિનંતિપત્ર ૩ મંજૂર કર્યાં.

૨ સં. ૧૯૯૫ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ સુધીનો હિસાબ ને રિપોર્ટ તૈયાર થયેલો વંચાણો ને તે જનરલ કમિટીમાં મૂકવા ઠરાવ્યું.

૩ ચૈત્રીને બદલે કાર્તિકી પંચાંગ છપાવવાનું ઠરાવ્યું.

૪ સભાનો ચાલતો વહીવટ ચૈત્રી વર્ષનો છે તે સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકથી કાર્તિકી વર્ષ મુજબ રાખવો અને હવે પછી ૧૯ માસનો રિપોર્ટ તૈયાર કરીને મિટીંગમાં રજૂ કરવો.

૫ સભામાં વ્યાખ્યાતા છે તેનું વ્યાજ ઘટાડવા બાબત જનરલ સભામાં મૂકવું.

૬ સં. ૧૯૯૭ ના માગશર શુદિ ૨. જનરલ સભા.

૧ સં. ૧૯૯૫ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ સુધીનો રિપોર્ટ ને હિસાબ વંચાવીને મંજૂર કર્યો, તે છપાવીને માગશરના અંક સાથે વહેંચવા ઠરાવ્યું.

૨ સભાના હિસાબમાં ફેરરહે છે તે માટે ખીજ પાસે હિસાબ તપાસરાવવાનું ઠરાવ્યું.

૩ સભાનું વર્ષ સં. ૧૯૯૮ થી કાર્તિકી રાખવા ઠરાવ્યું.

૪ વ્યાજ બાબત ચર્ચા ચાલતા નિર્ણય ન થયો.

૭ સં. ૧૯૯૭ ના માગશર શુદિ ૮. જનરલ સભા.

૧ નૈન કોન્ફરન્સનું ૧૫ મું અધિવેશન નીચાણે ભરવાનું આમંત્રણ આવતાં ૧૧ ડેલીગેટો નીમીને મોકલવા ઠરાવ્યું.

૮ પોસ શુદિ ૧ રવિવાર. સરક્યુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૯ પોસ વદિ ૧૪ રવિવાર. સરકયુલરથી ૯ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૦ માહ વદિ ૧૪ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૧ ચૈત્ર શુદિ ૧ શુક્રવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૨ વૈશાખ શુદિ ૧ રવિવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૩ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.
 ૧૪ અશાઢ શુદિ ૩ શુક્રવાર. સરકયુલરથી ૫ વિનંતિપત્રો ૨ મંજૂર કર્યાં.
 ૧૫ અશાઢ વદિ ૯ ગુરુવાર. મેનેજિંગ કમિટી.

૧ વિનંતિપત્રો ૩ મંજૂર કર્યાં.

૨ શ્રાવણ શુદિ ૩ ની વર્ષગાંઠ કાયમ પ્રમાણે ઉજવવા ઠરાવ્યું.

૧૬ ભાદરવા શુદિ ૭ શુક્રવાર. સરકયુલરથી વિનંતિપત્રો ૨ મંજૂર કર્યાં.

સં. ૧૯૬૬ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૬૭ ના આસો સુધી માસ ૧૬ નો નીચે લખેલા ખાતાઓનો ઉપજ પાર્શ્વ વાંચવાથી આ સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ સમજી શકાશે.

૧. સભા ખાતું

જમે બાબત.

૫૧) શા. નાનાલાલ હરિચંદના ત્રેવનિમિત્તે આવ્યા

૧૦૧૧ કાર્તિક શુદિ ૧ મે ને શુદિ ૫ મે જ્ઞાન પાસે આવ્યા તે.

૩૩૭૮ લાઇબ્રેરી ખાતે બેઠ આવેલી જુકોના તથા ગ્રંથમાળાની જુકો વિગેરેના.

૩૦૪૬)ના જુક વેચાણ ખાતાના વધારાના. ઉધાર બાબતની રકમો ખર્ચ, કમીસન, ધર વિગેરેના બાદ કરતા રહ્યા તે.

૩૦૮ ખાતા માફી વાળ્યા તેના.

૫૧ના પરચુરસ આવ્યા તે.

૩૪૮૧) =

ઉધાર બાબત

૪૦૧૧૦૧ મુનિરાજ શ્રી શ્રદ્ધચંદણ જયંતી નિમિત્તે પૂજા વૈશાખ શુદિ ૮ મે તેમની મૂર્તિ પાસે પ્રભુ પધરાવીને જણાવી તેના ખર્ચના.

૨૧૧૧૦૧ મં. ૧૯૬૬ માં ખર્ચના. ૧૯૧ મં. ૧૯૬૭ માં ખર્ચના.

૧૯૧૧૦૧ મં. ૧૯૬૭ કાર્તિક શુદિ ૬ મહામાં જ્ઞાન પાસે પ્રભુ પધરાવી પૂજા જણાવી તેના ખર્ચના

૨૫૫)ના ન્યુમે, માસિકો ને ગ્રંથમાળાઓ વિગેરેના લવાજમના

૩૬૧૧૦૧ લાઇબ્રેરીની જુકોના ગ્રંથમાળાના.

- ૨૧૩૧૮૮ સાધુસાધ્વીને તેમજ સંરંધાઓને યુક્ત તથા પ્રતો ભેટ આપી તેના
 ૧૦૦) મુનિ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જ્ઞાનશાળામાં વાર્ષિક મદદના.
 ૨૦) મુનિ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી સામાયિકશાળાને વાર્ષિક મદદના.
 ૧૨૫) શ્રી ઉજ્જવળાધ જ્ઞાન કન્યાશાળાને વાર્ષિક મદદના.
 ૩૦૬૧ સભાના મકાનમાં ને વખારમાં રાખેલા પુસ્તકોના વિમાના વર્ષ બેના તથા
 સભાની સામેના નાના મકાનના વિમાના બે વર્ષનાં. ૧૫૩)૨-૧૫૩)૨
 ૩૬૦) વખારના ભાડાના. સભાની વેચવાની છોકરી પેટીઓ રાખવા માટે.
 ૭૫) સં. ૧૯૯૪ ના કાર્તિકથી ફાગણ સુધીના માસ ૫ ના રહી ગયેલા તે.
 ૨૮૫) ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે માસ ૧૯ ના ભાડાના રૂ. ૧૫) લેખે.
 ૯૩૧૮૮ ઇલેક્ટ્રિક લાઇટના માસ ૧૯ ના ખર્ચના ભાગ અર્ધાના
 ૧૭૫) પોસ્ટલ ખર્ચના. માસ ૧૯ ના
 ૧૭૬૧ વ્યાજ ખાતામાં ખાધના માસ ૧૯ ના.
 ૩૨) જ્ઞા. લેણાના ખાતા માંડી વાળ્યા તેના.
 ૭૫૧૧ બોર્ડ, પ્લાઇનપેપર, ચોપડા, આંકડાશુક્રા, નોટપેપર વિગેરેના.
 ૧૮) કા. મોહનલાલ સાંકળવ્યંદના માસ ૧૧ ના પગારના.
 ૩૪૧૧૧૧૧૧ પરચુરણ ખર્ચના.
 ૨૫૮૯૧૧૧

ઉપર પ્રમાણે જમેમાંથી ઉધારની રકમ બાદ કરતાં રૂ. ૮૯૧૧૧૧૧૧ નો વધારો રહે છે
 એટલે આ ખાતે બાકી રેવા રૂ. ૧૨૨૧૧૧૧૧૧ હતા તેના રૂ. ૧૩૧૦૮૧૧૧૧ થયા છે.

૨. સભાસદની ફી ખાતું

જમે બાબત

- ૨૪૦૬૧ મકાન ભાડાના માસ ૧૯ ના.
 ૪૬૧૧૧૧ સભાસદોની ફીના માસ ૧૨ ના.
 ૨૮૬૧૧૧૧

ઉધાર બાબત

- ૧૭૪૧) નોકર પગારના માસ ૧૯ ના
 ૭૬૦) કા. મોહનલાલ મગનલાલના માસ ૧૯ ના રૂ. ૪૦) પ્રમાણે
 ૩૭૦) કા. ન્યાયચંદ નરોત્તમના માસ ૧૯ ના
 ૩૦) માસ ૨ ના રૂ. ૧૫), ૩૪૦) માસ ૧૭ ના રૂ. ૨૦)
 ૩૮૦) પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલના માસ ૧૯ ના
 ૨૫) કા. મણિલાલ મૂળવંદના માસ ૨ ના
 ૧૩૦) કા. પોપટલાલ બેચરદાસના માસ ૧૩ ના રૂ. ૧૦)
 ૭૬) જામ હેમકોરના પાણી ભરવા વિગેરેના માસ ૧૯ ના રૂ. ૪)
 ૧૭૪૨)

૬૩૧ના ઇલેક્ટ્રિકલાઈટના માસ ૧૯ ના અર્ધા ભાગના

૫૬૩ સભાસદોને શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સેટ આપ્યું તેના

૪૧૧૧ અક્ષરગામના ૩૨૯ મેમ્બરના રૂ. ૧ લેખે ૧૫૨) ભાવનગરના મેમ્બરના
રૂ. ૧) લેખે

૫૭) જી લેખના ખાતા માંડી વાળ્યા તેના ર૦૩૩૧-૩૬૩૩,

૩૧૧ના ગાડલા સંબંધી અર્ચના

૩૬૩૧ પરચુરણ અર્ચના

૨૫૨ પાના

ઉપર પ્રમાણે જમિયાંથી ઉધારની રકમ આદ કરતાં રૂ. ૩૪૨)ના નો વધારો પડતાં આ
ખાતે રૂ. ૪૦૫૩)ના દેવા હતા તેના રૂ. ૪૩૬૫૦ના ચયા છે.

૩. લાઈફ મેમ્બરની ફી ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૨૬૧૮૦૦ દેવા હતા તેમાં માસ ૧૯ ના રૂ. ૬૮૯) નો વધારો થતાં
આ ખાતે રૂ. ૩૦૧૬૯૦ દેવા ચયા છે. તે રકમ મોટે ભાગે મકાનખાતામાં રાકાયેલ હોવાથી
મકાનભાડું જે આવે તે સભાસદોની ફી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે.

રૂ. ૬૮૯) આવ્યા તેની વિગત

૫૧) શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિ જૈનલાઈબ્રેરી	સુરવાડા
૫૧) શાહ વલ્લભદાસ શુભાખચંદ (તળાખવાળા)	ભાવનગર
૫૧) શાહ મણિલાલ મગનલાલ	"
૨૫) શાહ જીવરાજ તેજપાળ	"
૫૦) શેઠ કરમચંદ લાલચંદ (કલકત્તાવાળા)	કુમ્હ-ભૂજ
૫૦) શાહ વલ્લભદાસ મગનલાલ (ગારીમાધારવાળા)	ભાવનગર
૫૧) સત્વેત શાંતિલાલ જગજીવનદાસ	"
૫૧) વકીલ ચતુર્જી જેયંદભાઈ	"
૫૧) શેઠ રમિકલાલ મોહનલાલ ઝવેરી	મુંબઈ
૫૧) પારેખ હોરાલાલ ખોડીદાસ	ભાવનગર
૫૦) શાહ કાંતિલાલ ઉજ્જયંદ	મુંબઈ
૫૦) મેતા ડાયાલાલ પ્રાણજીવનદાસ	ભાવનગર
૫૧) દોશી ધરમચંદ કુલચંદ (રાણપુરવાળા)	મુંબઈ
૫૦) રવ. કુલીઆઈ બર્ડે નણુઆઈ જૈનલાઈબ્રેરી	અમદાવાદ
૫૧) શાહ હોરાલાલ ભુકાભાઈ	ભાવનગર
૫૧) શેઠ જયસુખલાલ રામચંદ (ધોધાવાળા)	મુંબઈ
૫૧) પરી દોરાચંદ મણિલાલ (ધોલેરાવાળા)	ભાવનગર
૫૧) શાહ જયવંતરાય દેસવલાલ	"

- ૧૧) શાહ હોટાલાલ મગનલાલ (ખાનદાન)
 ૫૨) માંધી પોપટલાલ હરગોવીંદાસ (લાવનગરવાળા)
 ૯૮૯)

લાવનગર
 મુંબઈ

૪. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતું

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૭ ના આસો સુધીનું

જમે ખાતું

- ૧૯૩૫) મનીઓર્ડર ને વેલ્યુ વિગેરેથી રોકકા આવ્યા તે
 ૫૨૥૧ જાહેરખબર છપામણના
 મફત જૈન ધર્મ પ્રકાશ સલાસદોને ભેટ અપાય છે તેના
 ૧૫૨) લાવનગરના મે. ૧૫૨ રૂ. ૧) લેખે. ૪૧૧૧ બહારગામના મે. ૩૨૯) રૂ. ૧૧ લેખે
 ૭૫૦- કાર્તિકી તથા ચૈત્રી જૈનમંચંગીના વેચાણના
 ૨૬૨૬)

ઉધાર ખાતું

- ૧૪૫૯) ના શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ પુ. ૫૬ ના અંક ૧૨ છપામણના
 ૭૫૩) ફારમ ફરમા છપામણ રૂ. ૧૨) લેખે ૫૧૪૫- કાગળના
 ૧૨૬૪૫ ફારમ ફર ના પુકાના કાગળના ૬૨) મૂક તપાસવાના.
 ૧૪૫૯) ના

- ૪૯૧) માસ ૧૯ ના પોરટેજ અર્થના
 ૧૦૦) જૈનપંચાંગ ચૈત્રી ને કાર્તિકી છપામણના
 ૭૩) સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકી પંચાંગ ૪૫૦૦) ના છપામણ તથા કાગળના
 ૪૬) ના કાગળ સંબંધી લાવફેરના
 ૩૪૫૧ રેપર છપામણના તથા કાગળના
 ૪૨) ના પરચુરણ અર્થના
 ૧૦૧૧૪ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના હાંસલખોટખાતામાં લેણા છે તે
 ૨૩૪૭૦)

ઉપર પ્રમાણે રૂ. ૨૬૨૬) માંથી રૂ. ૨૩૪૭૦ જતા આકી રૂ. ૨૭૮૧૦ ના ને
 વધારો રહે છે તે આ ખાતે આકી લેણા રૂ. ૯૪૯૧૦ હતા તેમાંથી બાદ કરતાં રૂ. ૬૭૦૦ ના
 આકી લેણા રહ્યા છે.

૫. આવણુ શુદ્ધિ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૨૩૬૫૫૫ દેવા હતા, તેમાં બાજના રૂ. ૨૮૭) માસ ૧૯ ના
 જમે યતાં કુલ રૂ. ૪૫૧૬૫૫૫ તથા તેમાં સં. ૧૯૯૬ ને સં. ૧૯૯૭ ની એમ બે વર્ષ-
 ગાંઠના અર્થના રૂ. ૪૩૨૧- ઉધરતાં રૂ. ૪૦૮૭૫ આકી દેવા રહ્યા છે.

૬. કાર્તિક શુદ્ધ ૬ નું આ ટિકિન ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૫૩૭)ના દેવા હતા તેમાં માસ ૧૯ ના વ્યાજના રૂ. ૪૭૧૧ જમે
ચતાં રૂ. ૫૮૪૧ના ચયા, તેમાંથી સં. ૧૯૯૭ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૬ ના આ ટિકિન ખર્ચના
રૂ. ૪૪)ના બાદ ચતાં રૂ. ૫૪૦૧ ખાતરી દેવા રહ્યા છે.

૭. સભાનું મકાન ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૨૫૧૭૭)ના મદદની રકમ રૂ. ૨૫૦૦૦) બાદ જતા લેણા હતા,
ઉપરાંત પરચુરણ ખર્ચના રૂ. ૩૬૧૦૦૦ ઉધરતાં કુલ રૂ. ૨૫૨૧૩૧) લેણા ચયા છે.
આ મકાનનું લાકું સભાસદોની શી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે, કારણ કે લાકું
મેમ્બરની શી ખાતાની રકમ મોટે ભાગે આ મકાનમાં જ રોકાયેલી છે.

૮. વ્યાજ ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૮૦૦)ના નીચે પ્રમાણે ઉધર્યા છે. માસ ૧૯ ના.
૪૭૧૧ કાર્તિક શુદ્ધ ૬ આ ટિકિન ખાતે ૧૪૪૧) રોક ત્રિલુવનદાસ ભાણુજી જૈન
૨૮૩) શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતે કન્યાશાળા ખાતે
૨૪૫) શ્રી હવદયા ખાતે ૪૬)ના બેન મોંઘી લગ્નરમારક ખાતે
૨૩૧ શ્રાવણ શુદ્ધ. ત્રીજે માસજ્ઞાની જળ લાન્ રા. ગ્રહાભાષ હકમચંદ તરફથી
છોડાવવા ખાતે પ્રભાવના કરવા ખાતે.

૮૦૦)ના

આ ખાતે સેવીઅસ બેંકના વ્યાજના રૂ. ૧૨૦) તથા રૂ. ૦)ના ઇલેક્ટ્રિક ખાતાના
ડીપોઝીટના વ્યાજના મળી કુલ રૂ. ૧૨૦)ના જમે ચતાં રૂ. ૬૭૬) લેણા રહ્યા તે સમા-
ખાતે ઉધારી વાળ્યા છે.

૯. સભાની લાઇબ્રેરી ખાતું.

આ ખાતે રૂ. ૬૯૬)ના લેણા હતા તેમાં રૂ. ૪૦૬)ના નકલ ૩૦૧ ના વધ્યા
એટલે કુલ રૂ. ૧૦૪૦)ના લેણા ચયા, નકલ ૭૯૬) ચય. તેની વર્ગવાર વિગત નીચે પ્રમાણે.

વર્ગ ૧ ભો. જૈનધર્મની શુકાના રૂ. ૩૨૧૯-૩-૬	શુક નંગ ૩૨૭૨
વર્ગ ૨ ભો. સંસ્કૃત શુકાના રૂ. ૪૨૮-૦-૦	શુક નંગ ૨૪૩
વર્ગ ૩ ભો. નીતિ સંબંધી શુકાના રૂ. ૩૦૩૭-૦-૬	શુક નંગ ૨૭૩૩
વર્ગ ૪ થો. લખેલી પ્રતોના રૂ. ૪૭૭-૨-૦	શુક નંગ ૬૫
વર્ગ ૫ મો. મામિકની કાષ્ઠોના રૂ. ૧૪૦૨-૮-૦	કાષ્ઠ નંગ ૧૮૬
વર્ગ ૬ દો. ઉગ્રેશ શુકાના રૂ. ૧૯૭-૧૦-૦	શુક નંગ ૧૩૦
વર્ગ ૭ મો. ધર્મ મંજરી પ્રતોના રૂ. ૧૬૪૨-૧૧-૬	પ્રતો નંગ ૮૩૮

૧૦. શ્રી જીવદયા ખાતું

આ ખાતે પ્રથમ તો વ્યાજ જમે કરવું અને જરૂર પડે તે રકમ આપવી એટલું જ કાર્ય હતું, પરંતુ મુ. શ્રી ગિરધરભાઈના અભાવે આ ખાતું સંભાળવાનું થવાથી તે ખાતાની સં. ૧૯૬૬ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૬૭ ના આસો વદ ૦)) સુધીની ઉપજ ખર્ચની હકીકત નીચે જણાવી છે.

જ	ઉ
૫૬૭ સં. ૧૯૬૬ ના પર્વપણમાં કરવામાં આવેલી ટીપના.	૩૬૨૧૮ સં. ૧૯૬૬ ના પર્વપણના દિવસો ૯ પળાવ્યા તેના.
૫૯૦૧ સં. ૧૯૬૭ ના પર્વપણમાં કરવામાં આવેલી ટીપના.	૨૬૪૧૧૧ સં. ૧૯૬૭ ના પર્વપણના દિવસો ૯ પળાવ્યા તેના.
૧૧૬) બાબ મણિ કુલચંદના. ટ્રસ્ટી મારફત આપ્યા તે.	૭૨) માસ ૧૮ ના પગારના મામલે.
૧૭૦) રૂ. ૩૪૦૦ ના બેન્ડના વ્યાજના	૨૦) બે વરસની ટીપની ઉધરાણી કરનારને
૨૪૫૧૧ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સમા પાસેથી	૪૦૨) સં. ૧૯૬૬ ને ૧૯૬૭ ના સીદ-સર તથા સામપરામાં રોકાયેલાં કાંવા બાળતના દસદોઢમાં કાર્યા.
માસ ૧૬ ના વ્યાજના.	
૪૩૧ પરચુરણ પૂજ વિગેરેનાં આપ્યા.	૩૦૭૧૧ પરચુરણ દિવસો મળાવ્યા તેના
૧૭૩૨૧૧૧	
તથા ઉધાર	
૩૨) માગસર શુદ્ધ ૮ ચૈત્ર પ્રેમચંદ રતનજીની વતી પળાવી તેના.	૪૯૧ અશાઢ શુદ્ધ ૧૪ બે વરસ પળાવવી તેના.
૧૨) રૂ. ૬૬૬ કુલચંદતરફથી ધોળે મોકલ્યા-બે વર્ષના.	૧૨૪૧૧ આસો શુદ્ધ ૧૪-૧૫ બે વરસ પળાવી તેના.
૧૧ સામકલ ખર્ચના.	૮૯૧ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩-૧૪-૧૫ ત્રણ દિવસ ૧૯૬૭ માં પળાવ્યા તેના.
૩૧૧ પરચુરણ ખર્ચના.	
૧૪૪૩૧૧૧	

ઉપર પ્રમાણે ઉપજમાંથી ખર્ચ બાદ જતાં રૂ. ૨૮૮૧૧ નો વધારો પડવાથી આ ખાતે રૂ. ૩૫૦૧૧૧ દેવા હતા તેના રૂ. ૩૭૬૦૧૧ દેવા થયા છે.

આ ખાતે રૂ. ૩૪૦૦ ના બેન્ડ છે. આ ખાતાને સંભાળનાર સંખ્યાબંધ જળચર જીવોને અચાવ થાય છે. સુમારે ૫૦ વર્ષ અગાઉ આ ખાતું તેના કાર્યકર્તાઓએ સંભાળે સંપેદ્યું છે. આ ખાતાને જેમ અને તેમ વધારે ઉત્તેજન આપી વધારે દિવસો પળાવ તેમ કરવાની જરૂર છે.

સંવત ૧૯૯૭ ના આસો વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું.

૦૪

- ૧૩૧૦૮૧૧૧૧ શ્રી સભા ખાતે.
 ૪૩૬૫૧૧૧ શ્રી સભાસદોની શી ખાતે.
 ૩૦૧૬૬૧ શ્રી લાઇફ મેમ્બરોની શી ખાતે.
 ૪૦૮૭૧૧૧ આવજી શુદિ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતે
 ૫૪૦૧૧૧ કાર્તિક શુદિ ૬ ના રવામીવા-
 તસલ્ય ખાતે.
 ૬૭૮૧૧ વેચવાની અનેક પુકોના
 કમિશન ખાતે.
 ૩૭૯૦૧૧ શ્રી હવદયા ખાતે.
 ૨૧૪૬૧૧ શેઠ ત્રિભોવનદાસ બાણુજી જૈન
 કન્યાશાળા ખાતે.
 ૫૧૦૧૧ બહેન મોંઘી ગિરધરલાલ લગ્ન
 સમારક ખાતે.
 ૩૩૨૧૧ આવજી શુદિ ૩ ને માછલાની
 ભળણ હોવાવવા ખાતે.
 ૧૫૪૧૦૧ શા. ગણાલાલ હકમચંદની વતી
 ઉચ્ચમાધ્યમ જૈન કન્યાશાળામાં
 કાર્તિક શુદિ ૨ ને પ્રભાવના
 કરવા ખાતે
 ૧૬૦૧૦૧ શ્રી જૈન બોર્ડિંગ ખાતે.
 ૧૦૦૦) ગાંધી અમરચંદ ઘેલાભાઈ
 છુક હપાવવા માટે.
 ૧૬૮૪) પારેખ સુનીલાલ ફલભજી
 છુક હપાવવા માટે.
 ૪૦૦૭૧૧૧ છુકો હપાવવા આવતના જુદી
 જુદી રકમોના મળાતે.
 ૧૧૬૮૧૧ શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ ખાતે.
 ૧૪૪૦૧૧ પરચુરજી છુકસેલરો વિગેરેના.
 ૪૧૮૧૧૧ લાઇફ મેમ્બરોના, વાર્ષિક
 મેમ્બરોના, લાઇબ્રેરી ડિપોઝી-
 ટના વિગેરે.
 ૪૨૭૧૦૧ પરચુરજી ઉચ્ચેક ખાતે.
 ૭૦૫૫૦૧૧૧

ઉ

- ૬૭૦૧૧૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતે.
 ૧૦૪૦૫)૧ સભાની લાયબ્રેરી ખાતે.
 ૩૪૧૧ ટિકિટના મેળ ખાતે.
 ૫૪૧૭૧૧૧ વેચવાના પરચુરજી પુસ્તકો ખાતે.
 ૨૪૧૬૭૦૧ સભાની હપાવેલી છુકો ખાતે.
 ૨૫૨૧૩૧૧૧ સભાના મકાન ખાતે.
 ૧૬૨૧) બાવનગર દરબાર બેંક ખાતે.
 ૪૪૭૧૧૧૧ સભાના મકાનના બાકુતો ખાતે.
 ૧૩૬૦૧૧૧ શ્રી. મહોદય પ્રેસમાં હપાવવાના
 કાગળો ખાતે.
 ૫૩૫૧૧૧૧ છુકસેલરો વિગેરે ખાતે.
 ૧૦૦) શા. રતીલાલ વાડીલાલ પુનમચંદ.
 ૬૮૧૧૧ પરચુરજી મેમ્બરો ખાતે.
 ૨૫૫)૧ ઉચ્ચેક ખાતામાં પરચુરજી લેણા
 છે તે.
 ૨૫૮૧૦૧૧ શ્રી પુરાંત જળુશી.
 ૭૦૬૧૫૧૧૧

આમાં ઉધાર ખાણુ રૂ. ૬૫) વધે છે,
 તેથી દિસાજ તપાસીને જૂલ કાઢવાની છે.

આ રિપોર્ટ ને દિસાજ માદ વદિ ૮ મે
 મળેલી જનરલ સભામાં વંચાવીને મંજૂર
 કરાવવામાં આવ્યો છે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ત્રૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૮ ના પોપ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—આજી માસમાં રિવાજ મુજબ સામાયિક, આઠમ ઓદય પ્રતિક્રમણ, યાત્રા, તલાટીદર્શન, પ્રભુપૂજન, શુભવંદન વિગેરે ધર્મ રહેલ છે. જૈનાચાર્ય પરમપૂજ્ય મહારાજધી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના કાળધર્મ બાદ ગામમાં અઠ્યાઈમહોત્સવ થતાં જો વિદ્યાર્થીઓ પૂજનમાં તથા દર્શને ગયા હતા.

આવક:—

	રૂ. આ. પા.
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૩૨-૦-૦
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે	૨૩૧-૧૪-૯
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે	૨૫-૦-૦
શ્રી લાયબ્રેરી ખાતે	૧૫-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે	૧૧-૮-૦
શ્રી જ. ધંનામી ફંડ ખાતે	૧૩-૦-૦
શ્રી ૨૫૧૦ દ્રુષ્ટ ફંડ તિથિ ખાતે	૨૫૧-૦-૦

મળેલી મદદ પૈદીમાં રૂ. ૨૫૧)ની રકમ પોપ વદિ ૦))ની એક ટંકની તિથિ માટે લાવનગર-મહાલક્ષ્મી મિલવાળા શ્રી લોગીલાલભાઈ મગનલાલે આપી છે.

જમણુવાર:—

૧. પારેળ ચુનીલાલ હુલ્લેભદ્રાસ	લાવનગર
૨. શેઠ મૂળચંદ પુંછરામની વિધવા બાઈ મોતી	આગલોદ

આ ઉપરાંત મુકરર તિથિના તથા અન્ય સાદા લોજન નીચેના ગૃહસ્થો તરફથી મળ્યાં હતાં.

૧. શેઠ દેવચંદ વનેચંદ પરમાર	મુંબઈ	એક ટંક
૨. શેઠ ચુનીલાલ વીરચંદ હા. છોટાબાઈ	લાવનગર	"
૩. ગાંધી મોતીલાલ ગગલભાઈ હા. શ્રી અતુર્જીભાઈ લાવનગર	બંને	ટંક
૪. શેઠ વાહીલાલ જગનલાલ	ઉંજા	એક ટંક
૫. શેઠ જેસીંગભાઈ સારાભાઈ	અમદાવાદ	"
૬. શેઠ કદયાણુજી વીરજી	વેરાવળ	બંને ટંક
૭. શેઠ મોહનલાલ ગિરધરલાલ	અમદાવાદ	"
૮. શેઠ મણિલાલ ખીમચંદ	અમદાવાદ	એક ટંક

૯. શેઠ પાનાચંદ લાલચંદ	પેટલાદ	એક ટંક
૧૦. શેઠ દુર્લભજી રૂગનાથ પારેખ	ભાવનગર	"
૧૧. શેઠ અમીચંદ ખૂણચંદ	રૂણસા	"
૧૨. બાઇ ઉજ્જમ તે પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસના માતૃશ્રી હા. શેઠ ડી. સી. ખર્ધર્સ.	ભાવનગર	"
૧૩. શેઠ ઓતમચંદ નેમચંદ	મુંબઈ	"
૧૪. શેઠ મનસુખલાલ અનોપચંદ	અમદાવાદ	"
૧૫. શેઠ વીરચંદ માનચંદ	કરજત	"
૧૬. શેઠ જગજીવન ગુલાબચંદ	ગુંજલા	"
૧૭. શેઠ લોગીલાલ મગનલાલ	ભાવનગર	"
૧૮. શેઠ ઇશ્વરલાલ શિવલાલ	અમદાવાદ	"
૧૯. શેઠ હિમતલાલ વી. દલાલ	પાટણ	"
૨૦. શેઠ સ્વરૂપચંદ નેમચંદ શ્રોક્ષ	મુંબઈ	"
૨૧. શાહ વનમાળી ઝવેરચંદ ચલાળાવાળા	મુંબઈ	"

લેટ:-શેઠ ડી. સી. ખર્ધર્સ. ભાવનગર. સાકરટેટી મણુ ૨)

મુનિશ્રી પ્રેમવિમલજી-સમ્યગ્વિદ્યાજ્ઞાનપ્રકાશ બુક ૧.

મુનિશ્રી જયંતવિજયજી આળૂ-પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભાગ ૨ નો

મુદ્રાકાત:-ગં. સ્વ. શ્રી ભનીબેન અમદાવાદ, શેઠ સ્વરૂપચંદ નેમચંદ મુંબઈ, શેઠ જમનાદાસ મૂળચંદ-અમદાવાદ, સંતોકબેન-જામનગર, શ્રી જોષા-જરાવ વિદ્યાસ-ભાવનગર.

મહારાજશ્રી પાસે વંદનાર્થ:-સ્વ. જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરી-શ્વરજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિમહારાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ પાલીતાણે પધારતાં મુપ્રિં, ગૃહપતિ વિગેરે તેમની સામે મોળડકા મુકામે વંદનાર્થે ગયા હતા. તથા તેમના સામ્રેયા પ્રસંગે સઘળા વિદ્યાર્થીઓ સાથે રહ્યા હતા. ત્યાર-બાદ તેમના પ્રથમ પ્રવચનનો પણ લાભ સૌએ લીધો હતો.

“ ચાલુ વિકટ પરિસ્થિતિના કારણે સંસ્થાની ચાલુ આવક ઘણી ઓછી છે, ત્યારે ગોંધવાગેના કારણે ખર્ચ ઘણો આવે છે. સંસ્થાના બાળકોને પોતાના બાળકો માની સ્વાં દ્રુસ્ટકંડની તિથિ, દ્વધકંડ, આંગીકંડની તિથિ તથા અન્ય મદદ આપી પુન્યાનુગ્રામી પુન્યના અપૂર્વ અવસરનો લાભ લેશે. ”

બે સભાસદોનું ખેડકારક પંચતવ

૧ ભાઈ સુંદરજી હરચંદ-એકન-હાલ પ્રભાસપાટણ

આ ગૃહસ્થ બહુ વર્ષોથી આ સભાના લાઘવે પ્રેમગર હતા. તેઓ ૭૮ વર્ષની વયે ચોસ શુદ્ધિ ૧૦ મે પ્રભાસપાટણમાં પંચતવ પામ્યા છે. તેઓ બહુ વર્ષોથી વ્યાપારાર્થે એકન રહેતા હતા. ધર્મપરાયણ વૃત્તિવાળા હતા. સભા તરફ પ્રેમવાળા હતા. તેમને એક પુત્રી ને પુત્રીનો પરિવાર છે. અમે તેમના ધર્મપત્ની, પુત્રી તથા અન્ય સંબંધીઓને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને સુંદરજીભાઈના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

૨ ભાઈ હરગોવિન્દદાસ એમચંદ-ભાવનગર

આ બંધુ ભાવનગરના રહીશ હતા. કેટલાક વર્ષોથી વ્યાપારાર્થે મુંબઈ રહેતા હતા. સુમારે પાંચ વર્ષોથી કેન્સરનો વ્યાધિ થયો હતો. તેઓ બે પુત્ર ને બે પુત્રીને ગૃહીને ચોસ વદિ ૦)) નો રાજ ૪૪ વર્ષની વયે ભાવનગરમાં પંચતવ પામ્યા છે. અમે તેમના બંધુ હીરાચંદ વિગેરે કુટુંબીઓને અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને તેના ધર્મપરાયણ આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

સુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયજી ગણિનો સ્વર્ગવાસ

ચારિત્રધર્મનું નિર્દોષપણે આરાધન કરનાર આ સુનિરાજં છેલ્લું ચોમાસું ભાવનગર રહ્યા હતા. શરીર વ્યાધિગ્રસ્ત હતું, પરંતુ જ્ઞાનધ્યાનમાં તત્પર રહેતા હતા. આચાર્ય શ્રી વિજયજીતસુરિ પાસે સં. ૧૯૭૮ માં રાણપુરમાં દીક્ષા લીધી હતી. જ્ઞાનાભ્યાસ સારો કર્યો હતો. બળવતી પદ્ધતિના ચોગ્ર વહન કર્યા હતા. સંસ્કૃત-પ્રાકૃત કાવાનો બોધ સારો હતો. તેમની ઇચ્છા અંતકાળે શીહોર જવાની થતા ચોમ શુદ્ધિ ૬ મે ભાવનગરથી નીકળી શુદ્ધ ૧૦ મે શીહોર પહોંચ્યા હતા, ત્યાં તેજ દિવસે રાત્રે પ્રતિક્રમણ કરી, સંધારાપોગરી બજારી, પરમાત્માનું સ્મરણ કરતા કરતા રાત્રિના ૧૧ વાગે કાળધર્મ પામ્યા છે. જ્ઞાન શાસનમાં એક ગુણી સુનિગજની ખામી પડી છે, ચુરને પશુ એક ચોગ્ર શિષ્યની ખામી પડી છે, પરંતુ ભારી બળવાન છે. તેની પાસે મનુષ્ય નિરૂપાય છે. અમે તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ, એમણે ઉપકાર પશુ ધણો કર્યો છે.

શ્રી વીર શ્યાનકે સર્વ સંગ્રહ.

વીર શ્યાનકે તપની વિસ્તૃત વિધિ, શ્રી વીર શ્યાનકની વીર પૂજા શ્રી વિજયલક્ષ્મીસુવિકૃત અર્થ સદિત, ઉજમણાની વિધિ, ચૈત્યવંદન, રતવન, સ્મૃતિ, સન્ન્યાસ વિગેરે. વીર શ્યાનકના આરાધન ઉપર વીર કથાઓ, આ તપને લગતી ખીજી અનેક બાબતો આવેલ છે. આલો સમગ્ર ખીજો હાથેલ નથી. આ બુક દરેક ગૃહસ્થે અવશ્ય વાંચવા માટે રાખવા લાયક છે. પાકા પૂડાના સુંદર બાઈન્ડીંગ સાથેની કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ જરૂર મંગાવો.

નવા પુસ્તકોની લાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનપ્રશ્ન લાપાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂછાયેલા પ્રશ્નોનો તેઓ આપેલા ઉત્તરોનો સેનપ્રશ્ન નામે સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર કરનાર આ શ્રી વિજયકુમુદસુરિ છે. ખાસ પ્રમાણિક ગણાતો આ ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર મળી શકતું નહોતું તે હાલમાં મળ્યું છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસમન્નયવિરચિત સંસ્કૃત ગદ્યગ્રંથ આ ગ્રંથ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. શ્રીનાને સારી વ્યસર કરે તેના ઉપાદેશ આ. શ્રી વિજયમોહનસુરિ શિષ્ય આ. વિ. પ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨) પ્રતાપકારે આપેલ સોળ કારમનો ગ્રંથ છે. જરૂર મંગાવો.

૩. વૈરાગ્યસમન્વરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયલલિતસુરિ—પ્રતાપકારે આર પેછ આર કારગ છે. સંસ્કૃત પદ્યગ્રંથ છે. વાચવા લાયક છે. કી. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમણાદિ—આર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સમ્રદ—સંપાદક મુનિરાજ શ્રી દયવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા. અમદાવાદ. કિ. રૂ. ૧-૮-૦ સમ્રદ બહુ મારો કર્યો છે. ખામ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભક્તસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ યુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—મુખ. કિંમત માત્ર ચાર આના. ખાસ વિદ્યારાજેલા કરે અષ્ટકો અર્થ માથે વાચી સાર મદજુ કરવા યોગ્ય છે.

૬. શ્રી યમોવિજય ઉપાધ્યાય વિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મહારાજના પોતાના લખેલા અર્થ માથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત ભગવાનદાસ દરખચંદ. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ અટકો બહુ સરળ છે. તે કંઠસ્થ કરીને વારંવાર પાઠ કરવા લાયક છે. કિંમત દસ આના. છુક પાકી બાંધેલ છે.

૭-૮-૯ શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—ભાગ ૧-૨-૩ આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણો રત્નોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. સાધ્વી શ્રી લાલશ્રીજીની પ્રેરણા ને પ્રભામથી છપાવેલ છે.

દ્વાનુયોગના અભ્યાસીઓ ખાસ મદજુ કરવા યોગ્ય છે.

ભાગ પહેલો, જેમાં ખામ મુદ્રમયોવિવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે. કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૭ આના.

ભાગ બીજો. જેમાં દ્રવિષયગરપ્રસન્નિ ને છમનિગમમંત્રણી પ્રકરણ વિગેરે લખેલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પોસ્ટેજ ૭ આના.

ભાગ ત્રીજો. તેમાં મનમસાર પ્રકરણ, લઘુપ્રવચનમારોદ્ધાર ને મધ્ય અપ્રતિષ્ઠ કલ્પો અર્થ સદિન લખેલ કરેલ છે. અન્યત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી સુગાદિ દેશના લાપાંતર.

શ્રી સોમમંડનગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું અધ્યકારક લાપાંતર—જોળ કપાળ, પાલું રચિક દેવા અથે આત્મજાલ પ્રાપ્ત મળે તેનું છે. કિંમત માત્ર ચાર આના.

મુદ્રક: દાદ ગુલામચંદ દલગુજર્-મી મહેમુદ પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ. દાણાપીઠ-અમદાવાદ

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યેક જ્ઞાનદ્વિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧૨ મો

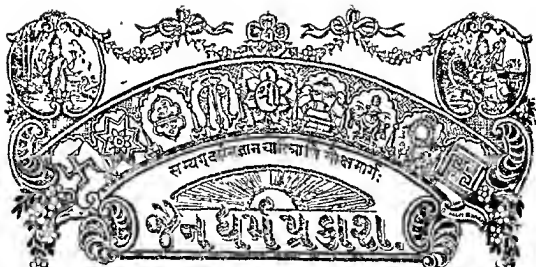
પૃસ્તક ૫૭ મું

કાગળ

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૨૮
વીર સંવત્ ૨૪૬૮

પ્રગટકર્તા—

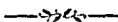
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

पुस्तक ५७ भु } दशांश { धीर सं. २४६८
भा. १२ भा } वि. सं. १६६८

मोक्षार्थिता प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्यः । (भुक्तविषय)

प्रभु को मत भूल ।

प्रभु को कभी नहीं तु भूलनेवाले येही एक उसूल ॥ प्रभु० ॥

प्रभु नाम ही सार जगत में, और है सर्व किजूल ।

प्रभु प्रभु में तन्मय होकर, मिटावे भव की शूल ॥ प्रभु० ॥ १ ॥

प्रभु प्रवहण में बैठ आत्म तु, मचा न भव में तूल ।

मात तात सुन दारा में तुं, पुंजी न खोना मूल ॥ प्रभु० ॥ २ ॥

देह आत्म का भेद समझ के, अव मत करना भूल ।

अव मुदिकल से अवसर पाया, ना जाने पावे किजूल ॥ प्रभु० ॥ ३ ॥

मोजशोर सब का ग्योलावर, नरभव श्रेष्ठ बमूल ।

देवों को भी दुर्लभ है यह, है यह रत्न बमूल ॥ प्रभु० ॥ ४ ॥

राज मिला है तुझ को उत्तम, मत करना प्रतिकूल ।

बार बार वस येही विनय दे, कर लेना अनुकूल ॥ प्रभु० ॥ ५ ॥

राजमल भंडारी-आगर

१ नियम । ० भव की पीढा ।

પાંચમી અન્યત્વ ભાવના

દોહરા.

- ૐ શ્રી વીરજિનેશ્વરા, શાસનપતિ શિરતાજ;
વંદું વિનયે ચરણદ્વય, તારણતરણ જહાજ. ૧
- આજ્ઞા પાળે સંઘ તે, વર્તે વીર્યોદ્ધાસ;
વધતે ભાવે ભાવના, ભાવે આત્મવિલાસ. ૨
- જાણ કુટુંબ ન માહરું; માતપિતાદિક જેહ;
ભવભવ મૂકી નવાં કર્યાં, મોહ પ્રભાવ અછેહ. ૩
- વિવેક પ્રબલાએ કરી, મોહ હણાયે સઘ;
માટે, સ્વત્વ પરત્વને, વિચારી લે અનવધ. ૪
- ક્રોધાદિક અંતરંગ જે, કુટુંબ અનર્થકાર;
વિચારો જ્ઞાન્ત્યાદિક કુટુંબ, સાથ ધરી રહે ખ્યાર. ૫
- શાન્તસુધારમ્ સ્વાદં તો, મળશે જ્ઞાન પ્રભાવ;
સર્વ ક્રિયા સાચી થશે, તરવા ભવદધિ-નાવ. ૬

(હમ તો હે આશક તોરે—એ ગજશની રાહ)

- જ્ઞાની છતાં અન્યની ભૂંડી સોળતે ગાંડો રહ્યો;
ભૂંડં ને અણુવ પુદ્ગલ તેના મોઢે મોઢી રહ્યો જ્ઞાની ૧
- મૂર્ખપણે ધમ્મના જે હાયે ભરે જાતકા તો;
કલેશ વિના જોલ જીજ્ઞે ફાયદો ભડો લહ્યો. જ્ઞાની ૨
- ધરના મુખના લાન વિના જાથ ભરે આખ સાથે;
એ તો વંધ્યાપુત્રને રમાડવા ઉદ્ધામ ધર્યો. જ્ઞાની ૩
- દશ્ય ને આ દેહ તથા અરૂપી આકાશ આદિ;
સર્વ એ વિલાવ જુદા જાણુ જે જિજ્ઞાસુ થયો. જ્ઞાની ૪
- “આપ સમું જળ નથી” એ ન્યાયથી વિચાર કરીજે;
અન્ય આ ઉચ્છિદ છોડ નર્કમાં શું ગર્ક થયો ? જ્ઞાની ૫
- માગી લાબ્યા અટપકાળ પહેરવા કોઈનું ધરાણું;
એવો છે સંલેગ બધો જાય છે પ્રવાહ વહ્યો. જ્ઞાની ૬
- માટે જૈન મેવકે બહોં ભાવના અન્યત્વ ભાવી;
અન્યની મમતા મૂકી દે સાર સિદ્ધાન્તે દહ્યો. જ્ઞાની ૭

સ્વઃ સદ્ઃ કર્પૂરવિજયજી મહારાજ

(૩૬૦)

महावीर की सहिष्णुता

(तर्ज-धरम को भूल गये मेरे व्यारे भाई)

धरम हित वीरने ही, लाखों कष्ट उठाये ।
 देश विदेश देशना देकर, भव्यजनों को तारे ।
 सत्य मार्ग जग को बतला कर, क्रूर कर्म संहारे ॥ १ ॥
 अनार्य देश में ग्वालोंने ही, फार्ना खीले ठोके ।
 ईन्द्र मदद की करे प्रार्थना, उसको प्रभुजी रोके ॥ २ ॥
 फिर दुष्टोंने खीर पकाई, पैरो अग्नि जलाई ।
 तो भी प्रभुने समता राखी, आह नही सुनाई ॥ ३ ॥
 सर्प चंडकोशिकने भी तो, पैरो डंक लगाये ।
 उसको भी प्रभुने उपदेशा, भद्रानंद सुणाये ॥ ४ ॥

श्री मुनिसुव्रतस्वामी स्तवन

(तर्ज-आनंद का डंका)

मुनिसुव्रत नाथ वसे मन में, नहि अन्य देव मुझ को भावे ।
 दिनरात सदा तव ध्यान रहे, प्रभु ऐसी मम मति हो जावे ॥ १ ॥
 जिम नृत्य में ध्यान रहे नट का, पनिहारिन का ज्यों हो घट में ।
 त्यों ध्यान रहे मम तव पद में, जिससे न कभी गोते खावे ॥ २ ॥
 सब देव राग के धारी है, अरु संग में उनके नारी है ।
 वे काम क्रोध अवतारी हैं, जिससे नहि हम उनको ध्यावे ॥ ३ ॥
 तुम राग द्वेष संहारी हो, औ गुणगण में भी भारी हो ।
 तुम ब्रह्मरूप अविकारी हो, जिससे ही हम तव गुण गावे ॥ ४ ॥
 जब ध्येय ध्यान अरु ध्याता का, तल्लीनपना हो जाता है ।
 तब निश्चय भद्रानंद मिले, बहु उत्तम शिवसुख को पावे ॥ ५ ॥

—भद्रानंद

શ્રીવિજયપદ્મસુરિચિત્તાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૬૧ થી શરૂ)

શ્રી આચાર્ય પદ સ્તોત્ર

રાગ-કુરુજનવયહતિથિનાડર૦

મુણિગણપવરે વરાયરણપચ્ચલે તદ્દઅંગવૃત્તપંચપ્પહાવપત્તે વિસુદ્ધસીલે ।

પંચક્તોદ્દમણપગુણદ્વમયસરલપસમસમિદ્ધ ॥

સ્વંતે જન્મે મવયકસાયપ્પધાયમુક્તે ।

ધિરહિઅપજુગપવરવરજાદકુલજિનાહિવસાસણગયણદિવાયરંસુસરિસે ॥

જહ્ધમ્મચરણપવણરયણીસદિત્તી સંજમમિ ।

માવણાસંસમે વિણ્ણાણી તત્તણ આયરિણ ॥ વેટ્ટુઓ ॥ ૧૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—ત્રીલ પદમાં રહેલા શ્રી આચાર્ય મહારાજ-મુણિગણપવરે=મુનિના ગણમાં-સમુદાયમાં પ્રધાન છે, તથા વરાયરણપચ્ચલે=મુનિધર્મ (સંયમધર્મ) ના ઉત્તમ આચારો પાળવામાં સમર્થ છે, તથા તદ્દઅંગ=શ્રી સ્થાનાંગુ નામના ત્રીલ અંગમાં (સિદ્ધાન્તમાં) વૃત્ત=રહેલા પંચપ્પહાવ=આચાર્ય મહારાજના પાંચ અતિ-શયોને પત્તે=પામેત્રા છે, વિસુદ્ધસીલે=નિર્મળ શીલગુણને ધારણ કરનારા છે, તથા પંચક્તોદ્દ=પાંચ ધન્વિયોના સમૂહને દ્વમણ=દ્વમન કરવામાં પગુણ=નિપુણ છે, અને જદ્દમય=નાશ કર્યા છે આઠ મદ જેમણે એવા, અને મદ નાશ પામવાથી સરલ=સંતુ-ગ્રીધા સ્વભાવવાળા છે, તથા પસમ=પ્રશાન્ત સ્વભાવવાળા છે, સમિદ્ધ=પાત્ર સમિતિને પાળનારા છે, તથા સ્વંતે=સમા ગુણવાળા છે, તથા જન્મે=નવ સ્વભાવવાળા છે, તથા મવય=મવને આપનારા, એટલે સંસારને વધારનારા કસાય=આર કપાયોના પ્પધાય=પ્રધાતથી-પ્રહારથી મુક્તે=મુક્ત થયેલા છે. (એટલે આર કપાય સહિત છે) તથા ધિરહિમય=સ્થિર હૃદયવાળા છે, જુગપવર=યુગમાં પ્રધાન અથવા યુગપ્રધાન છે વરજાદકુલ=ઉત્તમ વ્રતિ ને વંશવાળા છે. અને જિનાહિવ=તીર્થંકર પ્રભુના માસણગયણ=ચાસનરૂપી આકાશને વિકરવર ળતાવવાને દિવાયર-અંસુસરિસે=સૂર્યના કિરણ જેવા છે. એટલે જિનેશ્વર પ્રભુના શાસનનો પ્રકાશ કરનારા, તથા જહ્ધમ્મચરણ=ચતિના ધર્માચરણરૂપ જે આદિત્ર તેમાં પવણ=નિપુણ છે રયણીસ=ચન્દ્ર ચરખી દિત્તી=દ્રાવિત્ર-તેજવાળા છે. (એટલે આરિ-ધર્મવટે શીતળ સ્વભાવવાળા છે) તથા માવણાસંસમે=મુનિધર્મની મહામન

સંજાંધી પચ્ચીસ લાવનાઓના અથવા અનિત્યાદિ બાર લાવનાઓના સંસર્ગવાળા છે. (એટલે લાવનાઓથી આત્માને લાવનારા છે), તથા વિષ્ણાણી=અંગાદિ સૂત્ર વિગેરેના વિજ્ઞાનવાળા અને તત્ત્વ=અવ્ય જીવોને નવતરવો સમજાવનારા (આચાર્ય પદના સ્વરૂપવાળા) એવા આચાર્ય=શ્રી આચાર્યભગવાનને સંજમમિ=વિધિપૂર્વક ભરમ ઉલ્લાસથી હું નમસ્કાર કરું છું.

આ વેષ્ટકે છંદ છે. આ વેષ્ટક છંદનું લક્ષણ નવમી ગાથાના વેષ્ટક છંદના લક્ષણથી જુદું પડે છે. તે આ પ્રમાણે—જે છંદમાં પહેલા-શરૂઆતમાં પગણ, પછી બે તગણ હોય અને તે પછી ક્રમસર એક લઘુ અક્ષર, પછી એક ગુરુ અક્ષર, છ ટગણ, બે ગુરુ અક્ષર, સાત ટગણ, લઘુ અક્ષર, ગુરુ અક્ષર, પગણ, બે ટગણ, તગણ, ચગણ, ગુરુ અક્ષર, પછી નવ ટગણ, બે લઘુ અક્ષર, પછી એક ગુરુ અક્ષર, ૪ ટગણ, ૨ ગુરુ, ૨ ટગણ, ચગણ, ૩ ગુરુ અક્ષરવાળા ટગણ, ૨ લઘુ અક્ષર અને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય તે (વિલક્ષણ) વેષ્ટક છંદ કહેવાય. ૧૧

રાગ—તં સંતિ સંતિકરં

સુત્તથળે વિદણ, ગીયત્થે મધ્ધગુણે ॥

સૂરી ગચ્છાહિવર્દ, સેવામિ સવયા ॥ રાસાનંદિઅર્ચ ॥ ૧૨ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી આચાર્ય મહારાજ—સુત્તથળે=સૂત્ર, અર્થ અને સૂત્રાર્થના જાણનાર છે. તથા વિદણ=સૂત્રને અનુસરતા અર્થને આપનારા છે. (એટલે આચાર્ય અર્થ જાણાવે અને ખાસ કારણે સૂત્ર પણ જાણાવે, તથા ઉપાધ્યાય સૂત્ર જાણાવે એવી મર્યાદા છે.) તથા ગીયત્થે=ઉત્સર્ગ અપવાદ માર્ગના સત્ય તત્ત્વને જાણનારા છે. તથા મધ્ધગુણે=અવ્ય-સુંદર ગુણવાળા છે. (આચાર્ય ૩૬ ગુણવાળા છે.) અને ગચ્છાહિવર્દ=ગચ્છના અધિપતિ એવા ત્રીજા પદમાં રહેલા સૂરી=શ્રી આચાર્યભગવાંતોને હું સવયા=સર્વદા-નિરન્તર સેવામિ=સેવું છું.

આ રાસાનંદિતકે છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જે છંદના પહેલા પાદમાં અને બીજા પાદમાં અનુક્રમે બે ટગણ, બે લઘુ અક્ષર અને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય. અને ત્રીજા પાદમાં બે ટગણ, એક લઘુ અક્ષર, પછી એક ગુરુ અક્ષર હોય તથા ચોથા પાદમાં બે ટગણ, એક ગુરુ અક્ષર હોય તે રાસાનંદિતક નામનો છંદ જાણવો. ૧૨

રાગ—શ્રીકામવિદેહનરીસરં

વિષ્ણાયસુવળ્લમહાગુણમુણિપવરા કરણહરા ।

ગણસારણપમુહવિદ્યાયગ વિગયમયા મિઝળનયા ॥

વરદેસણ પાવણજોગવિચરકળ પસમહરા દુરિયહરા ।

ગયમારવે સરામિ સયા હયસવલગણે કયસરણે ॥ ચિત્તલેહા ॥ ૧૩ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી આચાર્યમહારાજ વિશેષે કરીને જણાયા છે વિષ્ણવ= વિસ્તાત, સુવર્ણ=સોના સરખા મહાગુણ=ઉત્તમ ગુણો જેમણે એવા છે. તેથી મુણિપવરા=મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તથા કરણહરા=ઇન્દ્રિયોના વિષયોને દૂર કરનારા છે તથા અરણસિત્તરીને સેવનારા છે. તથા ગણ=ગચ્છના મુનિઓને સારણપમુદ્ધ=સારણી, વારણી, ચોયણી ને પરિચોયણી વિદ્યાયગ=કરનારા છે. શ્રાવક-ધર્મજ્ઞગરિકા નામનાં ગ્રંથમાં સારણીદિકતું સ્વરૂપ વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. તથા આચાર્યપદનું ધ્યાન પીતલણું કરાય છે, તેનું કારણ સોનાના આઠ ગુણો આચાર્યમાં ઘટાવીને સમજાવ્યું છે. તથા વિગયમયા=આઠ મદ રહિત છે. તથા નિરુજનયા=નિપુણ નયવાળા એટલે નય, ગમ, ભંગ વિગેરેને સમજાવવામાં અતિ નિપુણતાવાળા છે, તથા વસ્ત્રેસણ=ઉત્તમ વસ્ત્રોને આપનારા છે. મન, વચન તથા કાયાના પાવણ-જોગ=પવિત્ર યોગોમાં વર્તનારા છે. અને વિચક્ષણ=દ્રવ્યાદિને ઓળખવામાં વિચક્ષણ-કૃશણ છે, તથા પસમહરા=ઉપશમના ઘરૂપ, છે, અથવા ઉપશમ ગુણને ધારણ કરનારા છે. તથા દુરિયહરા=દુરિત-આરાધક જીવોના પાપોને દૂરનારા-નાશ કરનારા છે. તથા ગયગાર્વે=સગારવ, ઋદ્ધિગારવ ને શાતાગારવ એ ત્રણ ગારવથી રહિત છે તથા હયસયલગણે=હણે છે પોતાના અગ્રણ યોગજાળનો સમૂહ અથવા ૨૧ સળાળ હોયનો સમૂહ જેમણે તથા કયસરણે=અવ્યજીવોએ જેમનું શરણ ગ્રહણ કર્યું છે એવા શ્રી આચાર્યભગવંતોનું હું સયા=નિરન્તર સત્તામિ=સ્મરણ કરું છું.

આ શ્લોકની ચિત્રલેખા છંદમાં રચના કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવ્યું. જે છંદના પહેલા પાદમાં ને બીજા પાદમાં તગણ, ટગણ, તગણ, બે ટગણ, બે લઘુ અક્ષર, છેવટે એક ગુરુ અક્ષર આ પ્રમાણે અક્ષરરચના હોય, ને ત્રીજા પાદમાં તગણ, ટગણ, તગણ, ત્રણ ટગણ, બે લઘુ અક્ષર અને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય તેમજ છેલ્લા ચોથા પાદમાં તગણ, ટગણ, તગણ, બે ટગણ ત્રણ અને છેવટે એક ગુરુ અક્ષર હોય તે ચિત્રલેખા નામનો છંદ કહેવાય. ૧૩

રાગ—દેવદાણવિદંબંદ

સારણાદ્યા ગણમિ સહસ્રાહુરક્કો પસણવિમલ—

દિદ્ધિકાયમાસણે રસાયણે વિહારમદ્વગુણ ॥

ચત્તમત્તદસણે ગરિદ્ધસીલમૂસણપ્પધરણ ।

દોસવંદંસણે વિણાસિયપ્પમાયસુરિસિદ્ધપાયવરકણ પવંદે ॥ નારાયણો ॥૧૪॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી આચાર્યમહારાજ-સારણાદ્યા=સારણી, વારણી ઇત્યાદિક-પદે ગણમિ=ગચ્છને વિષે સહસ્રાહુ=સર્વ આધુઓનું રક્કો=રક્ષણ કરનારા છે, પહેલાં સંક્ષેપમાં જણાવેલી બીજાને અહીં વિસ્તારથી જણાવી છે. તથા પસણ=સંતોષ-વાળા અને વિમલદિદ્ધિકાયમાસણે=નિર્મળ દૃષ્ટિવાળા, નિર્મળ કાયાના વ્યાપાર કરનારા અને નિર્મળ ઉપદેશ કરનારા છે, તથા ભય જીવોના ભવરોગને દૂર

કરવામાં રસાયણે=રસાયણ ઔષધની જેવા છે, તથા વિહારમદ્=જેમનો વિહાર (વિહાર વા અર્થ) જીવોને કલ્યાણકારી છે એવા તથા પગુળ=ઉત્કૃષ્ટ ગુણવાળા છે, તથા ચક્તમત્તદૂસણે=આહારના ખેંસાલીશ દોષોનો ત્યાગ કરનારા છે, તથા ગરિહ-સીલમૂસળવ્વધરણ=ઉત્તમ અદાર હનર લેવાળા શીલરૂપી આલુષણોને સારી રીતે ધારણ કરનારા છે તથા સંસારી જીવોને અંગે દોષવંદવંસનો=કર્મદોષના સમૂહને દેખાડનારા છે કે જે દોષનું સ્વરૂપ જાણીને લગ્ય જીવો દોષથી નિવૃત્ત થવા ઇચ્છે. એવા વિનાસિયવ્વમાય=પ્રમાદને દૂર કરનારા સ્ત્રિસિદ્ધપાયવરકવ=ત્રેષ્ઠ આચાર્યોના ઉત્તમ ચરણકમળોને હું પવંદે=વિધિપૂર્વક પરમ ઉદ્ધાસથી નમસ્કાર કરું છું. ૧૪

આ શ્લોકની રચના નારાયણ છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું:—
જે છંદમાં અનુક્રમે પહેલો અક્ષર ગુરુ અને બીજો અક્ષર લઘુ હોય. આવા ત્રણ માત્રાવાળા નવ ચગણ શરૂઆતમાં હોય, તે પછી નગણ હોય. ત્યારબાદ આઠ ચગણ, પછી નગણ, પછી આઠ ચગણ ને નગણ હોય, તે પછી દસ ચગણ, નગણ, ચગણ ને છેલ્લા બે ગુરુ અક્ષર હોય તે નારાયણ નામનો છંદ જાણવો.

માત્રાની ગણતરીથી જો ગણ બને તે માત્રાગણ કહેવાય, તેવી રીતે ગુરુ-લઘુ અક્ષરની ગણતરીથી બનેલા જે ગણ તે અક્ષરગણ કહેવાય. તેવા અક્ષરગણ આઠ છે. તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે જાણવું:—

૧ મ ગણ-જેમાં ત્રણે અક્ષર ગુરુ હોય. સ્થાપના ૫૫૫

૨ ન ગણ-જેમાં ત્રણે અક્ષર લઘુ હોય. " ૧૧૧

૩ મ ગણ-જેમાં પહેલો અક્ષર ગુરુ અને છેલ્લા બે લઘુ હોય. " ૫૧૧

૪ ઘ ગણ-જેમાં પહેલો અક્ષર લઘુ અને બે અક્ષર ગુરુ હોય. " ૧૫૫

૫ જ ગણ-જેમાં આલુબાલુ લઘુ અને વચ્ચેનો ગુરુ અક્ષર હોય. " ૧૫૧

૬ ર ગણ-જેમાં વચ્ચેનો અક્ષર લઘુ ને

બે બાળુના બે અક્ષર ગુરુ હોય. " ૫૧૫

૭ સ ગણ-જેમાં પહેલા બે અક્ષરો લઘુ અને

છેલ્લો અક્ષર ગુરુ હોય. " ૧૧૫

૮ ત ગણ-જેમાં પહેલા બે અક્ષર ગુરુ ને છેલ્લો અક્ષર લઘુ હોય. " ૫૫૧

આ બીના દૂકામાં આ શ્લોકમાં જણાવી છે—

મહિગુરુલિલધુશ્ચ નકારઃ, માદિગુરુઃ પુનરાદિલધુર્થઃ ॥

જો ગુરુમધ્યગતો રલમધ્યઃ, સોઽન્તગુરુઃ કથિતોઽન્તલધુસ્તઃ ॥ ૧ ॥

આનો અર્થ ઉપર જણાવ્યો છે. ૧૪

રાગ—વિમલમસિકલ્પાદરેઅસોમં

વરમુણિગણતચિવિષ્ણુકે, વિમલપવિચિત્તપરે સિનેહ સુકે ।

મવિયળકમલપ્પયાસળભાણૂ, પળમભિ કમ્મતણુદ્દેહે કિમાણૂ ॥૧૫॥ કુસુમલયા ॥

રૂપદ્રાર્થ—તે આચાર્ય મહારાજ-ચરમુણિગણતત્તિ=ઉત્તમ મુનિગણ સંગંધી
 પુસિ-સંતોષથી વિષ્ણુમુકે=રહિત (એટલે સાધુ સમુદાયની વૃદ્ધિને આહવાર) છે,
 તથા વિમલપવિત્તિયોરેન્નિર્મળ શ્રી જિનશાસનની પ્રમાવનાદિને કરનારા છે. તથા
 સિનેદ સુકે=સ્નેહપદે શુદ્ધ એટલે ગણના અધિપતિ છતાં શિષ્યો પ્રત્યે સ્નેહભાવ-
 મગતાભાવ વિનાના અથવા સ્નેહ રહિત છે, તથા મવિયણકમલ=સવ્ય શૃંગ-
 રૂપી કમળોને વ્વયાસણ=પ્રકાશ કરવામાં-પ્રકુદિત કરવામાં માણૂ=સૂર્યની જેવા છે.
 અને કમ્મતણુદ્દે=કર્મરૂપી ઘાસને બાળવામાં અથવા કાર્મણુ શરીર જે કર્મના
 સમુદાયરૂપ છે તે રૂપી ઘાસને બાળવામાં કિસાણૂ=અગ્નિ જેવા છે. એવા શ્રી
 આચાર્યભગવંતોને હું વળેમિન્નમસ્કાર કરું છું.

આ શ્લોકની રચના કુસુમલતા છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે
 બાણુવું=જેના પહેલા અને ત્રીજા પાદમાં-શરૂઆતમાં છ કળા (માત્રા) હોય ને
 પછી અનુક્રમે રગણ, ચગણ હોય તથા બીજા પાદમાં ને ચોથા પાદમાં શરૂઆતમાં
 ૮ કળા, રગણ, ચગણ આ ક્રમે હોય તે કુસુમલતા છંદ કહેવાય. ૧૫

॥ ઇતિ. આચાર્યપદવર્ણનાભિધાનસ્તુતીયઃ પ્રકાશઃ ॥

મૂરખ મનને ઉપદેશ

(કદી ન પ્રગટે જ્ઞાન, મૂરખ મન, કદી ન પ્રગટે જ્ઞાન—એ રેક)

ગંગાજલમાં સો સો વેળા, કરે જ્ઞવાન નિત્ય સ્નાન;
 તાપ સમસ્ત સહેતાં થકા પણ, જ્ઞાનનું જ્ઞાન નિદાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૧ ॥
 સર્પ ઝેર કદી નવ મૂકે, કરે ભલે પયપાન;
 વ્યર્થ નરેર વિચારો પ્રાણી, જહેરા પાસે જ્ઞાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૨ ॥
 ક્યા કરી વિધવિધ પકવાનો, આપો ગલ્લીને જ્ઞાન;
 ચંદન અર્ચો જો ગલ્લીને, થાય ન ગાય સગાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૩ ॥
 કાક કંઠમાં મૌક્રિક માળા, ધરી જુઓ વિદ્વાન;
 વાયસ રાજમરાલ ન. ધારો, સાચી ચમત્તે જ્ઞાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૪ ॥
 ઉપરબૂમિમાં બીજ ન ભાગે, અનુભવ એહ મહાન;
 વિદ્યાનંદ કહે જ્ઞાનને કાળે, તજો મૂરખ તોજ્ઞાન. ॥ મૂરખ મન ॥ ૫ ॥

—મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી

(બે નૈમૈતિક)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૬૬ થી)

અષ્ટાપદની ઉત્પ્રેક્ષા—

અષ્ટાપદ પર્વત પર પોતાની લબ્ધિવડે ચઢે તે તદ્દલવશુક્રિયાગ્રી હોય એ વાતમાં મને ભારે રૂપક અને રહસ્ય જણાય છે. અષ્ટાપદ એટલે યોગની ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રાણ સમજવાની છે. યોગની ઉચ્ચતમ ભૂમિકા એક વાર સ્પર્શી જાય તો પ્રાણી ગમે તેવી સામાન્ય કક્ષામાં ઊતરી જાય, તો પણ અતે એનો પ્રગટ આત્મા શાશ્વત સ્વરૂપનાં દર્શન જરૂર કરે છે એ વાતમાં પણ ભારે રહસ્ય છે. આપણા વિકાસમાં વધવડ કે આગળપાછળ જન્મ-આવવાનું તો યથા જ કરે છે, પણ એક વાર ઉત્કૃષ્ટ યોગ સુધી આત્મજગૃહિતિ ચડી આવી હોય તો પછી ફરીને તેટલી ઉચ્ચતા સુધી પહોંચતા વાર લાગતી નથી. સરાવરના પાણીની સપાટી કદાચ ઊતરી જાય, તો પણ વરસાદ આવતા એનું એ લેવલ (સપાટી) પાછી આવી જાય છે, એમ આત્મવિકાસનું પરિચય ઉચ્ચતમ થયું હોય ત્યાંથી પ્રમાદ્યોગે નીચે ઊતરી જવાય, તો પણ પુનઃ પ્રવૃત્તિ થતાં ઉચ્ચ ભૂમિકા જરૂર પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. યોગની ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકામાં એવો સુંદર ધ્યાનયોગ પ્રાપ્ત થાય છે કે એક વાર એનાં પ્રાપ્તિ થયા પછી પાછા ત્યાં પહોંચતાં વખત લાગતો નથી. સ્વરૂપપ્રાપ્તિને અંગે ધ્યાનયોગની આ વિશિષ્ટતા અને ઉત્કૃષ્ટ યોગનો સ્વરૂપપ્રાપ્તિ સાથેનો સંબંધ ખૂબ સમજવા યોગ્ય છે, એમાં ભારે રહસ્ય રહેલ છે અને એ અષ્ટાપદનો યોગ પચાવના યોગ્ય છે.

વિષાદ શુરુભક્તિ માટે—

આ પ્રસંગને અનુરૂપ એક વાત નોંધાયેલી માલુમ પડે છે. જ્યારે પંદરસે તાપસો કેવળીની પર્વદા તરફ જવા લાગ્યા ત્યારે તેના નેતા તરીકે તેમને તેમ કરતાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ વાર્યા. તેમણે તેઓને સૂચના કરી કે તેઓ સર્વેએ પ્રથમ ભગવાન શ્રી વીરને વંદન કરવું જોઈએ. ભગવાન શ્રી મહાવીરે ગૌતમને સંમતિ આપી કે- 'તેઓ તો કેવળી છે, તેમને હવે વંદન કરવાનું બાકી રહ્યું નથી.' આ વાત સાંભળી ત્યારે ગૌતમસ્વામીને ભારે આઘાત થયો. તેમને થયું કે પોતે હજી સામાન્ય હ્રદયમય રહ્યા અને શિષ્યો કેવળી થઈ ગયાં. આ વાતનો મનમાં વિષાદ થતાં તીર્થધારાએ તેને સમજવું કે 'કેવળગાન તે આત્માનો વિષય છે અને તમને હજી યોગપ્રગતિ બાકી છે, તમને હજી શુરુ તરફ રાગ છે, અગર જો કે તે પ્રચરત છે તો પણ આખરે રાગ તે રાગ જ છે.' આ સર્વે ચર્ચા અને સ્વંપરના વિભાગનું વિવેચન સાંભળી ગૌતમસ્વામીને શુરુભક્તિમાં વિશેષ અનુરાગ થયો. આવી રીતે એમને તો વિષાદ પણ શુરુભક્તિને માટે થયો. ગૌતમસ્વામીનું ચરિત્ર ખરેખર અદ્ભુત છે.

વિષાદથી કેવલ્ય—

શ્રી ગૌતમસ્વામીનો કેવલ્યપ્રાપ્તિનો પ્રસંગ ખાસ ધ્યાન આપવો યોગ્ય છે તે પર સંકળ વિવેચન કરી વિષય પૂર્ણ કરીએ. શ્રી વીરપરાગતમા પાવાપુરી નગરીમાં હસ્તીપાળ

રાજાની શુદ્ધશાળામાં ચાતુર્માસ રહ્યા. ત્યાં હસ્તીપાળ રાજાએ પ્રભુભક્તિનો સારી રીતે લાલ લીધો. સ્વપ્નરૂપ જાણ્યાં અને ભવિષ્યકાળ કેવો આવશે તેની જાણી કરી. તે વખતે એ નગરીનું નામ અપાપાપુરી હતું. આસો વદિ અમાસ (હિંદી કાર્તિક વદિ અમાસ) ની પ્રભાતે ભગવંતે ગૌતમસ્વામીને નજીકના ગામમાં દેવશર્મા નામના પ્લાહાણુને પ્રતિજ્ઞા કરવા મોકલ્યા. આજ્ઞા પ્રમાણે ગૌતમસ્વામી ત્યાં ગયા. દેવશર્માને જ્ઞાપ કરી પોતે શુદ્ધ ૧ ની સવારે પ્રભુ પાસે આવતા હતા. ત્યાં દેવોને આકાશમાર્ગે મોટી સંખ્યામાં આવતાં જતાં અને ઊતરતાં જોયા એટલે કુતૂહળથી તપાસ કરતાં સ્વામી મોક્ષ પામી ગયા છે એ હકીકત જાણી. ચુરુ તરફના રાગથી પ્રથમ તો ગૌતમસ્વામીને ક્ષાન્તકો પડ્યો. એમને સાચું કે વ્યવહારમાં પણ અંતઃસમયે માણસ સર્ગારોહીને દૂર દેશથી પણ ધેર જોવાવે છે, અને ભગવાને તો મને દૂર કરી દીધો અને મારા રોહ કે ભક્તિની કદર ન કરી !

એક કરતાં કરતાં જ્ઞાન ચયું અને રાગ પણ આખરે બંધન છે એ વાત યાદ આવી. દુનિયાદારીના માર્ગે યોગીઓને ત્યાજ્ય હોય છે એ સમજાયું, દેવાધિદેવ ભગવાનને તો સમસ્ત જીવ સરખા હતા એ વાતનો ખ્યાલ થયો અને વીતરાગ નિરામી જ હોય એ વાતનું સ્વરૂપ નજર સન્મુખ ખડું થયું. એને લઇને એમનામાં જે અંગત રાગ હતો તે દૂર થયો, એને જાહેરે આતરવિરાગ જાગૃત થયો, પરભાવ છૂટી ગયો અને કૈવલ્યપ્રાપ્તિને રોકનાર જે પરપરિણતિ હતી તે છળી ગઇ. પ્રજ્ઞસ્ત રાગ પણ પ્રગતિને વિધન કરનાર થાય છે એવી સામાન્ય વાત તેમને સાંસુધી નહોતી સમજાણી એ ખ્યાલમાં આવ્યું, વીતરાગની ભગ્યતા અને લોકોત્તર ઉપકારકૃત્તિ પર નજર પડી અને આખા પ્રસંગમાં પોતે જ અંગત રાગમાં પડી ગયા હતા, ભગવાન તો વીતરાગ જ હતા એ દશા સમજતાં સ્વપરનો ભેદ મમજાઇ ગયો, પરમાત્માની વિશ્વજંઘુતા ધ્યાન પર આવી અને પોતાનું આંતરદર્શન થતાં રાગનું બંધન તૂટી ગયું. ગગથી જે વાત અટકી હતી તે જ વાત વિરાગ થતાં આવી પહોંચી, એતરનાજ એકવ ભાવનાએ ચઢ્યો અને અંતર્મુદ્દર્ષમાં ધાતીકર્મોનો ક્ષય કરી કૈવલ્ય પ્રાપ્ત કર્યું.

દેશના આપવાની આખી પદ્ધતિ અનેાખી હતી. તે યુગમાં વર્ણાયમ ધર્મને આર્યોએ બહુ અગત્ય આપી હતી, ધર્મને નામે દિસા વધી ગઇ હતી અને દેશમાં ચારે તરફ અવ્યવસ્થા જામવી હતી. એવા વખતમાં પોતે બ્રાહ્મણ હોવાથી અસાધારણ વિદ્વાતાને મોગે તેઓએ અદ્વિસાનેા જનજનસ્ત પ્રયોગ કરાવવાના મહાસત્રમાં બારે ભોગ આપ્યો અને જનતાને સુંદર દોરવણી આપી. શ્રી ગૌતમસ્વામીનું આખું ચરિત્ર ધણું આકર્ષક અને તે યુગની અતેક વિશિષ્ટતાઓનું દર્શક છે. જૈન મત નહોતો પણ દર્શન હતું, આત્મજ્ઞાન કરાવનાર વિશિષ્ટ તત્ત્વજ્ઞાન હતું અને પેઢીદરપેઢી ઉતરનાર કેમીય ભાવ એમાં અંશ માત્ર પણ નહોતો, પણ આત્માને ઉજ્જવળ કરી માર્ગે ચઢાવનાર યોગમાર્ગ હતો અને એ તત્ત્વજ્ઞાન જે સ્વીકારે તે 'જૈન' કહેવાય એ બતાવનાર મહાન તત્ત્વજ્ઞેણી હતી એ હકીકત એમના આખા જીવનપ્રવાહમાં તરવરે છે.

તેમણે સંસારીપણામાં અસાધારણ અવવાસ કર્યો હતો, વેદ ઉપનિષદના ખાસ નિષ્ણાત પંડિત હતા, પોતે અનેક શિષ્યોને અભ્યાસ કરાવતા હતા અને ક્રિયા તથા જ્ઞાનમાં ખુબ પ્રગતિ થયેલા હતા. તેમણે શ્રી મહાવીરસ્વામી સાથે પ્રથમ પરિચય કર્યો ત્યારે તેમની વય પચાસ વર્ષની હતી. એટલે પુખ્ત વયે અભ્યાસને પરિણામે તેમના અભિપ્રાયો અને વિચારો મઠમ મઠ થયેલા હતા. સાધારણ રીતે એ વયે પ્રાણી પોતાના મતમાં એટલો મજબૂત-દઢ ધણ ગયો હોય છે અને પોતાના મનની સત્તા ઉપર એને એટલો દબાવદ ધણ ગયો હોય છે કે પછી પાછા ફરવાનું લગભગ અશક્ય બને છે. એમને સત્ત્વ દર્શન થયું કે એ ધડીમાં આગદ છાદી દીધો એ તેમની સરજતા બતાવે છે. એમનો ત્યારપછી તો ભગવાન ઉપર એટલો રાગ ધણ ગયો કે એ રાગ પણ બધનરૂપ બની ગયો. રાગ ગમે તેવો હોય અને પ્રશસ્ત કાઠિનો હોય, પણ જેવો તે અંગત રૂપ પાડે છે કે એ બધન કરાવનાર, અને આટકામત કરનાર સાંકળનું રૂપ ધારણ કરે છે. એ પરિસ્થિતિ તેમની ઘણ, પણ અતે વ્યુત્પન્ન આત્મા હતો, ખુબ પ્રગતિ ધણ ગયો હતો. વીરનિર્વાણના સંભારારથી પ્રથમ છટક્યો પણ અતે ચેતી ગયો, સમજી ગયો અને ઠેકાણે આવ્યા ગયો. આ કેવલપ્રાપ્તિના આખા પ્રસંગમાં આત્મભાવના અને અવાંતર તત્ત્વજ્ઞાનના મહાન સત્યો રહેલાં છે અને એના સંબંધમાં જેમ વિશેષ વિચાર કરવામાં આવે તેમ અંતરાત્માનું વિશેષ સ્વરૂપ સાંપડે તેમ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ ત્રીસ વર્ષ સુધી હ્રદમસ્થપણું પાળ્યું, શ્રીમહાવીરસ્વામી સાથે વિચાર્યો, અતેકને પ્રતિબોધ કર્યો અને તે દ્વારા પોતાની ઉત્પત્તિ સોંપી. ભગવાનના નિર્વાણ પછી થોડા કલાકમાં જ તેમને કેવલપ્રાપ્તિ યથા એટલે શિષ્યપરંપરાને નિયંત્રણ કરવાનું કાર્ય તેમને હાથ ન આવ્યું. કેવળી ગચ્છની વ્યવસ્થા ન કરી શકે, એમાં તો અનેક પ્રકારના વ્યવસાયો અને વ્યવસ્થાઓ કરવાની હોય છે, એટલે ગચ્છાધિપતિ 'સુધર્મા' ગણધર થયા. આ સંઘવ્યવસ્થામાં પણ ભારે રહસ્ય અને વ્યવહાર જ્ઞાન બતાવનાર વહેવારુક્ષતા છે.

શ્રી ગૌતમ હ્રદમુક્તિ બાર વર્ષ કેવળજ્ઞાની તરીકે જગતમાં વિચર્યો, એમણે અનેકને ઉપદેશ આપ્યો, વરદુસ્વરૂપનો પ્રકાશ કર્યો અને ૯૨ વર્ષની વયે રાજગૃહ નગરમાં વૈભારગિરિ પર નિર્વાણ પામ્યા. એમના નામનો આજે પણ એટલો મહિમા છે કે વેપારીઓ પ્રતિદિન પ્રભાતે એમને નમસ્કાર કરીને વ્યાપાર શરૂ કરે છે અને માને છે કે એમની લખિતો

પ્રસાદ પોતાને જરૂર મળશે અને વેપાર ધધામાં બરકત થશે. આ વહેવારુ ખ્યાલ છે, એ પણ એમની લોકપ્રિયતા બતાવનાર હકીકત છે.

અન્નેક દૃષ્ટાંત—

આવી રીતે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનને સમજનાર અને સમજાવનાર, ઉપનિષદ અને જૈન સંસ્કૃતિની પુલના કરી બીજી સંસ્કૃતિનો સ્વીકાર કરનાર, વલ્ચાશ્રમ ભેદનો ત્યાગ કરનાર, યોગમાર્ગનો મહિમા સ્વીકારનાર, તથ્યોગનો અપૂર્વ સંબંધ જોડનાર, હનરોના આત્માને મર્જી દાવનાર અને શુરુભક્તિનું અન્નેક દૃષ્ટાંત પૂરું પાડનાર ગૌતમ ઇશ્વરજિતિનું આખું ચરિત્ર અદ્ભુત છે, રહસ્ય સાથે સમજાવા યોગ્ય છે અને વહેવારુ અને આત્મિક પ્રગતિના અનેક પ્રસંગોને રજૂ કરનાર ભગ્ય પ્રસંગ છે. ભગવંતને 'ભગવં' તરીકે ઉદ્દેશ અને ભગવાન એને 'ગોપમા' કરીને જવાબ આપે એ આખી વિચારદર્શન અને ઉપદેશની પદ્ધતિને મૂળ સ્વરૂપે વાંચવામાં આવે ત્યારે શિષ્યની જિજ્ઞાસા, શુરુની સાદી માર્મિક પદ્ધતિ અને શુરુશિષ્ય સંબંધની અચળતાની છાપ પડ્યા વગર રહે તેમ નથી. મૂળ સૂત્રોમાં 'ગોપમા' ની દાઢરી સાર્વત્રિક છે, છાપ પાડે તેવી છે અને એની અસર સમગ્ર જૈન પરિભાષામાં પડી છે એ કાષ્ઠપણ શાસ બિધાઈને શરૂ કરતાં જણાય તેવું છે.

શ્રી ઇશ્વરજિતિના વીરનિર્વાણ વખતના વિલાપની અનેક ભગ્ય કથનનાં કાવ્યો રચાયાં છે, ભાષામાં પણ એનો નિર્દેશ થયો છે. એ સર્વ વાંચતી વખતે એનું રહસ્ય નિચારવું અથવા કર્તાની મનોદશાનો ખ્યાલ કરવો. શ્રી ઇશ્વરજિતિનો આત્મા ખૂબ પ્રગત હતો, એને સંસારની જરૂર હતી, નિમિત્ત પ્રાપ્ત થતાં તુરત રસ્તે આવી જાય એવી સરળતા તેમનામાં હતી અને કેશી ગણધર જેવાની સાથે વાત કરે ત્યારે આદર, સંયમ અને વિશાળતાની બારોબાર રજુઆત કરે એવી તેમનામાં અદ્ભુત ઔમ્ય દર્શા હતી. પ્રભાતનું નામ, પ્રેરક નામ, પ્રિય નામ, સુનામયીય ગૌતમ ગણધર, ઇશ્વરજિતિ ગણધર, શ્રી મહાવીરના પ્રશિષ્ય તમારું કથ્યાણુ કરો, તમને મનવાંછિત આપો અને તમારા આત્મપ્રગતિના સારો અને સાચા પ્રયાસમાં પ્રેરણા કરો.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦૨ થી)

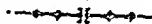
૧૧ આઠ પ્રશ્નોના જાણવા યોગ્ય ઉત્તરો.

- ૧ પાંડિત કોણુ ? ઉ-પાપથી કરે તે. ૨ દાનોધરી કોણુ ? ઉ-જીવદયા પાળે તે.
- ૩ ચતુર કોણુ ? ઉ-કુર્મ તરે તે. ૪ ગાની કોણુ ? ઉ-ધર્મકરણી કરે તે. ૫ શરીર કોણુ ? ઉ-ઈદિયેનું દમન કરે તે. ૬ પૂર્ણ કોણુ ? ઉ-પરોપકાર કરવામાં તત્પર હોય તે.
- ૭ સિદ્ધ કોણુ ? ઉ-સત્યવાદી હોય તે. ૮ ધનવંત કોણુ ? ઉ-નિર્ધન સાથે રમેદ કરે તે.

૧૨ આવક કેને કહેવો ?

- ૧ થોડું બોલે તેને, ૨ કામ પડે ત્યારે જ બોલે તેને, ૩ ધર્મને બાધા ન આવે એવું શીડું બોલે તેને, ૪ ચતુરદયથી બોલે તેને, ૫ કાષ્ઠના મર્મને ધાત માય તેડું ન બોલે તેને, ૬ અદંકાર રહિત બોલે તેને, ૭ સૂત્ર કથનથી વિરુદ્ધ ન બોલે તેને, ૮ મર્મ જીવને સુખ ઉપજે તેડું શાસ્ત્રાનુસાર બોલે તેને.

સં૦ કુંવરજી

જાણવા યોગ્ય કેટલાક આઠ પ્રકાર

૧ આઠ મહાપાપી

૧ આત્મધાત કરનાર. ૨ વિશ્વાસધાત કરનાર. ૩ ગુણોને લોપનાર. ૪ ગુરુનો દ્રોહ કરનાર. ૫ ખોટી સાક્ષી પૂરનાર. ૬ ખોટી સલાહ આપનાર. ૭ દિવસામય ધર્મ સ્થાપનાર અને ૮ વારંવાર પચ્ચખ્યાણ ભાંગનાર.

૨ યુદ્ધિના આઠ ગુણ

૧ શ્રવણેચ્છા, ૨ શ્રવણ, ૨ મદલ્ય, ૪ ધારણ, ૫ બ્રહ્મા, ૬ અપોહ ૭ અર્થવિગ્નાન, ૮ તત્ત્વનિરધાર.

૩ આઠ પ્રકારના અંધ

૧ દિવસે અંધ, ૨ રાત્રે અંધ, ૩ જન્મમાં, ૪ કોષમાં, ૫ માયામાં, ૬ માનામાં, ૭ લોભામાં, ૮ ક્રમાંમાં.

૪ આચાર્યની આઠ સંપદા

૧ આચાર, ૨ શ્રુત, ૩ શરીર, ૪ વચન, ૫ વાંચન, ૬ મતિ, ૭ પ્રયોગમતિ, ૮ સંગ્રહપરિણા.

૫ પંડિતના આઠ ગુણો

૧ ગર્વ ન કરે, ૨ નિષ્કુર ભાષા ન બોલે, ૩ અગ્રિય કથનને સહન કરે, ૪ ક્રોધ ન કરે, ૫ લક્ષણ રહિત પરનાં કાવ્ય સાંભળી મૌન રહે, ૬ અન્યના દોષોનું આચ્છાદન કરે, ૭ પોતે દોષોને ઉત્પત્તિ ન કરે, ૮ પરની નિંદા ન કરે.

૬ આઠ પ્રકારના જય

૧ શત્રુજય, ૨ માનજય, ૩ માયાજય, ૪ આહારજય, ૫ કર્મજય, ૬ ક્રોધજય, ૭ પાનજય, ૮ ભૂમિજય.

૭ આઠ કારણે ઉદ્ધમ કરવો

૧ પૂર્વનાં પાપ ખખાવવા માટે, ૨ નવાં પાપ ઉપાર્જન ન થાય તે માટે, ૩ પ્રથમ ભણેલું વિચારવા માટે, ૪ નવીન ભણવા માટે, ૫ નવીન શિષ્ય કરવા માટે, ૬ પ્રથમના શિષ્યોને ભણાવવા માટે, ૭ ચતુર્વિધ સંધનો કલેશ મટાડવા માટે, ૮ તપ સંયમને વિષે વીર્ય રક્ષાયમાન કરવા માટે.

૮ આઠ સમજવા લાયક

૧ ક્રોધ સમાન ઝેર નહીં, ૨ માન સમાન વૈરી નહીં, ૩ માયા સમાન ભય નહીં, ૪ લોભ સમાન દુઃખ નહીં, ૫ સંતોષ સમાન સુખ નહીં, ૬ પચ્ચખ્યાણ સમાન હેતુ (મિત્ર) નહીં, ૭ દયા સમાન અમૃત નહીં, ૮ સત્ય સમાન શરણ નહીં.

૬૪ એક : ઇચ્છિત અનેક

જગતના જીવ માત્રને સુખ ઇષ્ટ છે. સૌને સુખ ગમે છે. દુઃખ કોઈને ગમતું નથી, પરંતુ સુખની વ્યાખ્યા કરતાં તેમાં જુદા જુદા વિચારો આવે છે. જો કે સુખ મનુષ્યો તો જે સુખ દુઃખમિશ્રિત ન હોય, જે સુખ વિનશ્વર ન હોય અને જે સુખ અપૂર્ણ ન હોય તેને જ ઇષ્ટ છે. એવું સુખ તો મોક્ષ સિવાય બીજો કંઈ છે જ નહીં. દેવગતિમાં કે મનુષ્યગતિમાં જે સુખ છે તે પૌદ્ગલિક છે અને પૌદ્ગલિક હોવાથી તે અપૂર્ણ છે, વિનશ્વર છે તેમજ સાથેસાથ દુઃખમિશ્રિત છે. આવું સુખ વાસ્તવિક રીતે ઇષ્ટવા યોગ્ય નથી, પરંતુ જેને વાસ્તવિક સુખની ઓળખાણ જ ન હોય, તેવું સુખ ક્યાં છે? તેની ખબર જ ન હોય તે તો પૌદ્ગલિક સુખને જ ઇષ્ટ એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી.

હવે ઇષ્ટ તો સુખ છે પરંતુ તે સુખ મેળવવા માટે તેના ઉપાય તરીકે ઇચ્છિત અનેક પ્રકારના છે. કોઈ શારીરિક સુખને જ ઇષ્ટ છે, કોઈ સંતાન સંબંધી સુખને ઇષ્ટ છે, કોઈ સ્ત્રી સંબંધી સુખને ઇષ્ટ છે, કોઈ ખાનપાનને લગતા સુખને ઇષ્ટ છે, કોઈ અધિકાર ઇષ્ટ છે, કોઈ કીર્તિ ઇષ્ટ છે, કોઈ પુષ્કળ દ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ ઇષ્ટ છે અને કોઈક આગળ કેમ અવાય તે ઇષ્ટ છે. આવી રીતે ઇચ્છિતના અનેક પ્રકારો પડી શકે છે અને તેને ઇષ્ટનારા તેમાં જ સુખ માને છે. જો કે તેમાંનું એક પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત થયા પછી બીજા પ્રકારના સુખની ઇષ્ટા થાય છે, કારણ કે ઇષ્ટા આકાંક્ષા માફક અંતરહિત છે. ઇષ્ટા અપરિમિત છે. વળી તેમાંનાં એક પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિમાં પણ જેટલું મળે તેટલાથી સંતોષ થતો જ નથી. આગળ આગળ તે તે પ્રકારનાં સુખ વધારે મળવાની વાંછા થયા જ કરે છે. તે બધામાં જેણે દ્રવ્યપ્રાપ્તિને જ સુખ માનેલ છે તેને તો જમ્મે તેટલી દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થાય છતાં પણ તેથી સંતોષ થતો નથી. પ્રથમ કાંઈ ન હોય ત્યારે તો સો રૂપીઆની ઇષ્ટા થાય છે અને સો રૂપીઆ મળે તો નાની સરખી દુકાન માંડી આજીવિકા પૂરતું મેળવી શકાશે એમ માને છે; પરંતુ સો મળ્યા પછી તે બહુ ઓછા લાગે છે, એટલે હજારની ઇષ્ટા થાય છે, પછી દશ હજારની, પછી લાખની, પછી દશ લાખની,

૯ આઠ વખતે મનુષ્ય ગાંડો થાય

૧ સ્ત્રીની પાસે એસે ત્યારે, ૨ બાળકને રમાડે ત્યારે, ૩ બાળક જોડે મિત્રાઈ કરે ત્યારે, ૪ મદિરાપાન કરે ત્યારે, ૫ પગ સાથે પગ ધસે ત્યારે, ૬ વિવાહમાં ગાજો દે ત્યારે, ૭ આરીમામાં મોઢું જોવે ત્યારે, ૮ હોળીમાં રમે ત્યારે.

૧૦ આઠ શિક્ષા

૧ ભગવંતના નામનો નમ્ર કરવાપૂર્વક પૂજા કરવી, ૨ ગુરુની આજ્ઞામાં રહેવું, ૩ દયા પાળવી, ૪ સત્ય વચન બોલવું, ૫ સિવજ પાળવું, ૬ અંતોષ રાખવો, ૭ ક્ષમા કરવી, ૮ પૂરને દગો ન દેવો-વિશ્વાસપાન ન કરવો. (આગળ પૃષ્ઠ ૪૦૦ ઉપર)

પછી ફોડની, પછી આગળ વધતાં રાત્રીની, મહાન્ રાત્રી થવાની, ચક્રવર્તી થવાની, દેવ થવાની, ઈંદ્ર થવાની અને તે કરતાં પણ આગળ વધીને અહમિંદ્ર થવાની ઇચ્છા ઉદ્ભવે છે. તૃષ્ણા એ વસ્તુ જ એવી છે કે અગ્નિ જેમ તૃણ કે કાષ્ઠથી તૃપ્ત થતો નથી પરંતુ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તૃષ્ણા પણ જેમ જેમ પ્રાપ્તિ થાય તેમ તેમ વધતી જાય છે. એને મનોરથ ભટ્ટની ખાડની ઉપમા આપેલ છે. તે ખાડ જેમ પૂરો તેમ પહોળી થતી જાય છે. તે અપૂર્વ પ્રકારની ખાડ છે. આ હકીકત તો જગતના જીવોના અનુભવની છે, અનુભવ બહારની નથી; છતાં પણ તે અનુભવ ક્ષણદાયક થતો નથી.

જગતના જીવોના ઇચ્છિત અનેક પ્રકારના હોય છે તે તો ઉપર જણાવ્યા છે, પરંતુ એ બધા પૌદ્ગલિક છે કારણ કે હજી આ જીવનમાં પૌદ્ગલિક સુખની અનેક પ્રકારની વાંચ્યા જ થયા કરે છે અને તેની પૂર્તિ માટે તે અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરે છે છતાં તેની ઇચ્છા પૂર્ણ થતી જ નથી. પૌદ્ગલિક વાસનામાં એ જ ચમત્કાર છે. આ જીવે આત્મિક સુખની ઇચ્છા કરી જ નથી, કેમકે હજી તે આત્મિક સુખને જાણ-જાતો જ નથી. એટલે તેને મેળવવાનો પ્રયત્ન કયાંથી કરે? સુર આત્માને તો વિષયકથાયના ઉપશમવડે જ શાંતિ થાય તેમ છે, એને ચારે કથાય અગ્નિ જેવા લાગે છે અને તે તેના સ્પર્શથી પણ દૂર રહેવા ઇચ્છે છે. એવા સુર મનુષ્યો પ્રાચે માર્ગાનુસારી અથવા સમકલિતદષ્ટિ હોય છે. તેઓ ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તેવા કારણો જ સેવતા નથી. અભિમાન થાય તેવા કારણોની પ્રાપ્તિ થયા છતાં પણ અભિમાન કરતા નથી. એને પોતાથી શ્રેષ્ઠ કોઈના અનેક મનુષ્યો દરેક બાળતમાં નજરે પડે છે. એટલે પોતાને બીજાથી લઘુ જ માને છે. કપટ કરીને બીજાને છેતરવા ઇચ્છતો નથી. તે સમજે છે કે તું બીજાને છેતરવા જતાં પોતે જ છેતરાય છે. માયાને તો નાગણીની ઉપમા આપી છે. નાગ કરતાં નાગણી વધારે-ઝેરી હોય છે તેથી તેના સંસ્પર્શથી પણ તે દૂર રહેવા ઇચ્છે છે. લોકને તો તે પાપનો બાપ માને છે. સર્વ પ્રકારના પાપો લોકાધીન મનુષ્ય કરે છે, એ જગતકેર હકીકત છે.

આ તો કથાયનો વાત ઘટ. હવે ઈંદ્રિયોના વિષયોની વિચારણા કરીએ. ઈંદ્રિયોની તૃપ્તિ લોગળી થતી જ નથી. ખરજની જેમ તે તો જેમ તેને પૂર્ણ કરે તેમ વધારેની ઇચ્છા કરે છે. તેની તૃપ્તિ અથવા સંતોષ લાગવડે જ થાય છે. આ વાત ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે. અનુભવીઓ માટે અનુભવસિદ્ધ છે.

આ બધી વિચારણા ઇષ્ટ એવા સુખને માટે કરવામાં આવી છે તેથી જો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનું ત્રણ વિશેષણવાળું વાસ્તવિક સુખ જોઈતું હોય-તેનો ખપ હોય તો ઇચ્છિતને પરિમિત કરે અને વિષયકથાયને મંદ કરે; તે સિવાય તેની પ્રાપ્તિ ઘઈ શકે તેમ નથી.

આ વિષય એવો વિસ્તીર્ણ ને વિવેચ્ય છે કે તેને માટે વિદ્વાનોએ ઘણું લખ્યું છે ને લખે છે. અહીં તો તેનું સંક્ષિપ્ત દિગ્દર્શન માત્ર કરાવ્યું છે. કુંવરજી

ઉત્તર—તે ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો કહેવાય છે. સંખ્યામાં ૩૩ છે. તે ઈંદ્રને યોગ્ય અવસરે ધર્મકાર્ય સૂચવે છે અને યોગ્ય અવસરે શાંતિક પૌષ્ટિક કરનારા છે.

પ્રશ્ન ૧૭—ઉચ્ચેન રાજા હતા કે નહીં? તે કૃષ્ણ વાસુદેવના સંબંધવાળા હતા?

ઉત્તર—ઉચ્ચેન મથુરાના રાજા હતા. તેનું ચરિત્ર પાંડવચરિત્રમાં તેમ જ મેમિનાથના ચરિત્રમાં છે. તે મેમિનાથના સસરા ને રાજમિત્રીના પિતા હતા.

પ્રશ્ન ૧૮—કૃષ્ણ વાસુદેવે પોતાની પુત્રીઓને ન પરણાવવાનો નિયમ કયો હતો તો તેથી તેને લોભાંતરાયકર્મ બંધાણું હશે કે નહીં?

ઉત્તર—એમાં અંતરાયકર્મ બંધાણું નથી. એકા રાજાએ પણ એવો નિયમ કયો હતો. જો એથી અંતરાયકર્મ બંધાણું હોત તો મુનિરાજને પણ બાધા દેતા બંધાણું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૯—વરસાદ વરસે છે તે કોઈ વરસાવે છે કે સ્વાભાવિક વરસે છે?

ઉત્તર—વર્ષાઋતુમાં વરસે છે તે સ્વાભાવિક વરસે છે. બાકી કેટલાક દેવોમાં વરસાદ વરસાવવાની શક્તિ છે તે મેઘકુમાર દેવોની જેમ વરસાદ વરસાવી શકે છે. પાર્શ્વનાથ ઉપર મેઘમાળીએ વરસાદ વરસાવ્યો હતો.

પ્રશ્ન ૨૦—ધ્રુવનો તારો સ્થિર હોય છે તેમ બીજા કોઈ તારો સ્થિર હોય છે? ધ્રુવના તારો કેટલા હોય છે?

ઉત્તર—અઘીદ્રીપમાં ધ્રુવના તારો સિવાય બીજા કોઈ તારો સ્થિર હોતા નથી. ધ્રુવનો તારો દરેક ચંદ્રના પરિવારમાં એકેકે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—કોરડુ મગનો છવ અભવ્ય હોય?

ઉત્તર—જો અભવ્યનો છવ નથી પરંતુ તે જેમ નીચે પુષ્કળ તાપ છતાં પાકતો નથી—ઘસતો નથી તેમ અભવ્ય પણ ગમે તેટલી કિચા કરે છતાં સિદ્ધિ પામતો નથી, તેથી તેને એની ઉપમા આપી છે.

પ્રશ્ન ૨૨—યુગલિક તિર્થચને આહાર તરીકે શું મળતું હશે?

ઉત્તર—તેને પણ તેની ઈચ્છા પ્રમાણે કદપવૃક્ષો આપે છે. વળી તે ક્ષેત્રની માટી પણ અત્યંત સ્વાદિષ્ટ હોય છે તેથી તેનો પણ આહાર કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૩—યુગલિક મનુષ્યને આહાર આમળા પ્રમાણ, બોર પ્રમાણ વિગેરે કહેલ છે તો તે આમળું કેવડું સમજવું?

ઉત્તર—તે કાળને અનુસારે જાણવું.

પ્રશ્ન ૨૪—મેરુપર્વત એક લાખ યોજન ઊંચો છે તે યોજન કેવા સમજવા?

ઉત્તર—પ્રમાણાંશુળના સમજવા. શાશ્વત પદાર્થ પ્રમાણાંશુળે માપેલા જ જાણવા. તે આંશુળ ઉત્સેધાંશુલથી ૪૦૦ ગણી મોટી છે.

પ્રશ્ન ૨૫—અત્યારે શોધાયેલી જમીન ધી ધી ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણ ગાબુના મધ્યખંડમાં આવી જાય કે કેમ ?

ઉત્તર—મધ્યખંડનો પણ તે એક ગહુ નાનો વિભાગ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—અષ્ટાપદ ફરતી ખાઈમાં સગરચક્રીના પુત્રો પાણી લાવેલા તે શાશ્વતી ગંગાનું કે બીજું ?

ઉત્તર—શાશ્વતી ગંગા નદીનું લાવેલા હતા.

પ્રશ્ન ૨૭—શાસ્ત્રમાં નાળીએર દ્વીપના મનુષ્યનું દૃષ્ટાંત આપવામાં આવે છે કે જેને અન્નના સ્વાદની ખબર જ નથી તે દ્વીપ કયાં આવ્યો ?

ઉત્તર—તેનું સ્થળ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—એક પગવાળા મનુષ્ય કેઈ દેશમાં હોય છે ?

ઉત્તર—એ તો કાદવનિક વાત છે. એવા મનુષ્ય હોતાં જ નથી.

પ્રશ્ન ૨૯—કર્મખંધનના હેતુ સંગ્રહેષ ને અન્નન જ છે કે બીજા છે ?

ઉત્તર—કર્મખંધનના હેતુ મુખ્ય આર-મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્ષાય ને યોગ છે. તેના ઉત્તરોદ્ધ પછી થાય છે. તેમાં એ ત્રણનો સમાવેશ છે.

પ્રશ્ન ૩૦—દેવ ને તારકીના જીવને શ્વાસોચ્છવાસ લેવા માટે હવાની જરૂર પડી કે નહીં ?

ઉત્તર—જરૂર પડી. શ્વાસોચ્છવાસમાં તે સહાયક છે.

પ્રશ્ન ૩૧—શ્રી મહાવીરસ્વામીએ અનાર્થ દેશમાં વિહાર કર્યો છે તે અનાર્થ દેશ કયાં રહેલા સમજવા ?

ઉત્તર—દક્ષિણ દિશાના મધ્યખંડમાં પણ ૨૫૫ આર્થ દેશ ઉપરાંત બીજા અનાર્થ દેશો છે તે સમજવા.

પ્રશ્ન ૩૨—સકલાર્હતમાં ઘણી ગાથામાં ‘ત્રેયસેસ્તુ વઃ’ શબ્દ છે તે પ્રભુ પાસે ને પ્રતિક્રમણમાં બોલતાં વઃ ને ગદલે નઃ વપસાય ?

ઉત્તર—ન વપસાય. ભાવના તેવી રાખવી.

પ્રશ્ન ૩૩—પુરુષનાં ૩૨ લક્ષણ ક્યાં છે તેમ સ્ત્રીનાં ક્યાં છે ?

ઉત્તર—સ્ત્રીના ૩૨ લક્ષણ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૪—સૂત્ર સિદ્ધાંતમાં પ્રવેશ કરવા માટે પ્રથમ શેનો અભ્યાસ કરવો ?

ઉત્તર—પ્રથમ અનેક પ્રકરણોનો શુરુગમથી અભ્યાસ કરવો, તેથી સિદ્ધાંતમાં ગહુ સરલતાથી પ્રવેશ થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૩૫—પ્રકરણોનો અભ્યાસ શી રીતે કરવો ?

ઉત્તર—પ્રથમ તેની ગાથાઓ જાની શકે ત્યાં સુધી મોઢે કરવી, પછી સંસ્કૃત ભાષાનો બોધ હોય તો તેની ટીકા ઉપરથી, નહીં તો તેના શુભરાતી અર્થ કરેલા હોય છે તેની ઉપરથી અર્થનું જ્ઞાન મેળવવું.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૮)

(ગતાંકે પૃષ્ઠ ૩૭૭ થી શરૂ)

હવે જિનનું મહત્ત્વ શામાં છે તે બતાવે છે:—

આમરહંદ.

પ્રાતિહાર્યમાં જ જેનું મહત્ત્વ રહ્યું મહત્ત્વ ના,
ઇદ્રજાલિમાં ય તેનું હોય શું પદ્મત્વ ના ?
જેહનું મહત્ત્વ તો કહ્યું વિરાગપ્રાપ્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૪

શબ્દાર્થ—માત્ર પ્રાતિહાર્યમાં જ જેનું મહત્ત્વ રહ્યું નથી,—શું ઇદ્રજાલિઆમાં પણ તેનું પદ્મપથું હોતુ નથી ? અને જેનું મહત્ત્વ તો વિરાગપ્રાપ્તિને કહ્યું છે,—એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

“ અશોકવૃક્ષઃ સુરપુષ્પવૃષ્ટિ-દિવ્યધ્વનિશ્ચામરમાસનશ્ચ ।

મામંડલં હુંદુભિરાતપર્વં, સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરાણામ્ ॥ ” ઇત્યાદિ

અશોકવૃક્ષ આદિ આઠ પ્રાતિહાર્ય કહેવાય છે. પ્રતિહારીપથના બાવ સૂચવે તે પ્રાતિહાર્ય (Parapharnolia). જેમ રાજદરબારમાં જન-આમર-દંડ આદિ પ્રતિહારી-પથું સૂચવે છે કે ‘ જુઓ ! અહીં મહારાજ બિરાજે છે ’ તેમ અશોકવૃક્ષ આદિ આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય, ત્રૈલોક્યના હૃદય પર સામાન્ય ચલાવનારા, બાવ મહારાજાધિરાજ શ્રી જિનરાજના પ્રતિહારીરૂપ હોઇ, એમ સૂચવે છે કે ‘ જુઓ ! અહીં ત્રૈલોક્યના રાજરાજેશ્વર બિરાજે છે; આવો ને એને મેવો ! ’ ઘાખલા તરીકે, હુંદુભિ કહે છે કે—

“ મો મો પ્રનાદમવધૂય મજધ્વમેન-

માગત્ય નિર્વૃત્તિપુરીં પ્રતિ સાર્ધચાહમ્ ।

પતન્નિવેદયતિ દેવ જગત્પયાય,

મય્યે નદગ્નમિનમ્નઃ સુરહુંદુમિસ્તે ॥ ”—શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર

અને આથી અપૂર્વ વિભૂતિ અન્ય કોઇને સંભવતી નથી.

“ શત્યં યથા તવ વિભૂતિરભૂજિનંદ્રે ।

ધર્માર્પદેશનવિધૌ ન તથા પરસ્વ ॥ ”—શ્રી ભક્ષામર સ્તોત્ર

આમ અનેક કક્ષિતપ્રવળ મહાકવીશ્વરે પ્રાતિહાર્ય આદિના બહુ મહિમા ગાયો છે, તથાપિ આ કાંઈ ભગવંતનું ખરું-વાસ્તવિક મહત્ત્વ નથી. કહે આ કાંઈ અપેક્ષાએ

બહિરંગ મહિમાઅંગક મનાવું હોય, પરંતુ અરિહંતનું અંતરંગ મહત્ત્વ તો કંઈક ઓર જ છે, વિભિન્ન જ છે; કારણ કે આનું બહિરંગ આકર્ષવાળું મહત્ત્વ ખતાવવાને કદાચિત્ ઇદ્રગ્નિયાઓ-માયાવીઓ પણ સમર્થ હોઈ શકે.

કૌશલ્ય સમંતસદ્ગાથાર્થેણ ગર્જના કરે છે:—

“દેવાગમનમોચાન-ચામરાદિવિમૂતયઃ ।

માયાવિષ્વપિ દદ્યન્તે, નાતસ્ત્વમસિ નો મહાન્ ॥”—શ્રી આશ્મીમાંસા

ન્યાયાચાર્ય શ્રી યશોવિજયેણ આનો અર્થઘટન કરે છે:—

“વપ્રમયધ્વજછત્રચક્તચામરસંપદા ।

વિમુત્ત્વં ન વિમોસ્તાદ્ય માયાવિષ્વપિ સંમવાત્ ॥”—દ્વાત્રિંશત્દ્વાત્રિંશિકા

અર્થાત્—‘દેવતાઓનું આગમન, આકાશગમન, ચામર આદિ વિભૂતિઓ તો માયા-વીઓમાં પણ દેખાય છે, ના, ના, એટલા માટે છું’ અમારે મન મહાન્ નથી.’

‘ત્રણ ગદ, ધ્વજ, છત્ર, ચક્ર, ચામર આદિ સંપદાથી કરીને વિમુક્તું તેવું વિમુક્ત નથી, કારણ કે માયાવીઓમાં પણ તેનો સંભવ છે.’

મહાત્મરવઠ ઓમક રાજચંદ્રેણ પણ આ ભાવની પરિપુષ્ટિ કરે છે:—

“જે જિનદેહ પ્રમાણુ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ;

પૂર્ણત સમજે જિનતું, રોડી રહે નિજપ્રુદ્ધિ.”—શ્રી આત્મસિદ્ધિ

એટલા માટે બહિરંગ વિભૂતિ માગથી શ્રી જિનતું મહત્ત્વ માનવું તે મતાર્થનું લક્ષણ હોઈ, પ્રેક્ષાવંત આત્માઓ તેમાં આગ્રહ ધરતા નથી.

શ્રી જિનેશ્વરનું વારતવિક-પારમાર્થિક મહત્ત્વ તો વિરાગભાવ-વીતરાગતાની પ્રાપ્તિમાં પર્યાપ્ત છે, વીતરાગપણ એ જ એમનું પરમ દૈવત છે.

કલ્પિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યેણ ઉદ્ઘોષણ કરે છે:—

“હમાં સમક્ષં પ્રતિપદ્મમાક્ષિણા-મુદારઘોષામઘોષણં ઘુષે ।

નાસ્તિ યનેકાન્તમૃતે નયસ્થિતિઃ, ન વીતરાગાત્પરમસ્તિ દૈવતમ્ ॥”

—શ્રી અન્યથોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિંશિકા

‘પ્રતિપદ્મ સાક્ષીઓની સમક્ષ હું આ ઉદારઘોષા અઘોષણ કરું છું કે—અનેકાંત સિવાય નયસ્થિતિ નથી, અને વીતરાગથી પર ખીલું કોઈ દૈવત નથી.’

દુવાર એવા રાગાદિ વૈરિધર્મને વારવા-જીતવા-હણવા એ જ જગતમાં મોટામાં મોટું કુશ્કર ને કુશ્કર્ત કાર્ય છે. અને તે મહત્ત્વ કાર્યની સિદ્ધિ ચચાર્થનામધારી વીતરાગ અરિ-હંતે પ્રાપ્ત કરી છે, માટે એમાં જ એમની નિરુપચરિત મહત્તા છે.

જગજીવો મુખ્યતઃ બાહ્યદષ્ટિ હોઈ, પ્રથમ તો બહિરંગ મહત્ત્વ રૂપી કળી પડનારા હોય છે, ચમતકાર ત્યાં નમરકાર કરવાની વૃત્તિવાળા પ્રાપ્ત હોય છે. તેવા જીવોના માનસની

અપેક્ષાએ કેવચિત્ પ્રાતિહાર્ય આદિ અદ્ભુત ચમત્કારી મહિમા બહુ વર્ણવવામાં આગ્યો છે, પરંતુ વાસ્તવદર્શી તરવદષ્ટિ પ્રાગજ્ઞોને મન તો ઉપર્યુક્ત અંતરંગ-આધ્યાત્મિક મહત્તાનું જ ગૌરવ વસે છે. અને ત્યાં એવા આશ્ચર્યંતર ગુણરત્ન પ્રગટ્યા હોય છે ત્યાં તેની બાહ્ય વિભૂતિરૂપ આભા-તેજઃવર્ણ પશુ સ્ફુરે છે જ, જેમ પૃથ્વી ઢાંકેલા મણિની પ્રભા બહાર સ્ફુરે છે તેમ.

“વહિરભ્યુદયાદર્શી ભવત્યન્તર્ગતો ગુણઃ ।

મણેઃ પટાદૃતસ્યાપિ વહિર્વ્યોતિરુદન્નતિ ॥”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત દ્વાનિંશત્દ્વાનિંશિકા

એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

હવે જિનનું આમણું સૂચે છે—

વીતરાગ તેથી જે મૃષા કહી વહે નહિં,

ક્યાંથી સર્વજ્ઞણ તો અગ્નણતાં વહે અહીં ?

તેથી આમ જે પ્રમાણ રચાપતા સુધુક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૫

શબ્દાર્થ—જે વીતરાગ છે તેથી કહી મૃષા બોલે નહિં, અને સર્વજ્ઞ હોઇ અગ્નણતાં તો ક્યાંથી બોલે ? અને તેથી ફરીને જે આમ હોઇ-પ્રમાણભૂત હોય એવી સુધુક્તિ રચાપે છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—

મૃષા બોલવાનું કારણ કાં તો રાગજન્ય ક્રોધ-લોભ-મય-દાસ્ય આદિ ભાવ હોય, અથવા કાં તો અગ્નણપણું હોય. પણ જિનને તો તેવું એક પણ કારણ નથી, કારણ કે તે વીતરાગ હોવાથી કહી મૃષા બોલે નહિં; અને સર્વજ્ઞ છે તેથી અગ્નણતાં પણ બોલે નહિં.

અને આમ વ્યવસ્થિત હોવાથી તે પરમ આત્મ વિશ્વસનીય છે, પરમ વિશ્વાસપાત્ર છે, અને એવ્રા, આત્મ, સ્વાર્થ, તે. જે જે સુધુક્તિઓ રચાપે છે, પ્રતિષ્ઠાન કરે છે તે, તે સર્વજ્ઞ, અપ્રતિદત્ત-અકાલ્ય હોય છે, ન્યાયસંગત અને સંવાદ્યુક્ત હોય છે.

“સ્વામિનો વચનં યત્તું સંવાદિ ન્યાયસક્તમ્ ।

શુત્તર્કપ્વાન્તસૂર્યોશુર્મદત્વં તથદ્ભ્યધુઃ ॥”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત દ્વાનિંશત્દ્વાનિંશિકા

“સ ત્વમેવાસિ નિર્દોષો યુક્તિશાસ્ત્રાવિરોધિવાક્ ।

અવિરોધો યદિદં તે પ્રસિદ્ધેન, ન વાચ્યતે ॥”

—શ્રી સમંતભદ્રાચાર્યજીકૃત આત્મમીમાંસા

એવી તે આત્મરવરૂપ વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

૩૫ ભગવાનદાસ મનઃશુષ્કભાઈ મહેતા

પ્રભાવિક પુરુષો

૭ પ્રભવસ્વામી (૪) ૭

રોજ કરતાં નાલંદામાં અને વધુ જાત્રિ આવી હતી. સામાન્ય રીતે રાજગૃહી નગરીના આ શાળાપુરમાં(પરામાં) મોટા ભાગે વિદ્વાનો-પંડિતો અને જ્ઞાનપિપાસા જેમનામાં થનગની રહી છે એવા દર દેશથી આવેલા મુસાફરો તેમજ ભારતવર્ષના બુદ્ધાબુદ્ધ ભાગોમાંથી તેમજ એની જાહારના સગીપવર્તી પ્રદેશોમાંથી જ્ઞાનાધ્યયન અર્થે આવેલા વિદ્યાર્થીઓની જ વસ્તી હતી. ભારતવર્ષમાં વિદ્યાના અભેદ સ્થાન તરિકે જે કેંદ્રો હતા એમાં નાલંદાનું સ્થાન અગ્રપદે આવતું વેદ, ઐદ્ધ અને ઈનધર્મના પ્રખર નિષ્ણાતો અહીં જોવા મળતા. યદ્દર્શન પરત્વે જાતજાતની વિચારણાઓ-સુક્તિપુરસ્સ-રની ચર્ચાઓ-દલીલપૂર્વકના જાંડન-મંડન એ આ પ્રખ્યાત સ્થળનો મુખ્ય વ્યવસાય હતો. વિવિધ પદવીધારી દ્વિજો, ઐદ્ધ-ધર્મી ભિક્ષુકો અને ત્યાગી શ્રમણો અહીં સારા પ્રમાણમાં દૃષ્ટિગોચર થતા. એમના ગમનાગમન ચાલુ રહેતા.

‘રાત રહે પાછલી જાટધડી, સાધુ પુરુષો સૂઈ ન રહેવું’ એ ‘નરસિંહ ભગત’ની લીંટી અહીં તો અક્ષરશઃ સાચી પડતી. પાછલી રાતના ચાર વાગતાં જ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રોનાં અધ્યયન કરતાં વિદ્યાર્થીજણના ધોણ સંભળાત. પ્રાતઃકાળ થતાં તો શો કોઈ પોતપોતાનાં આવરયક

કાર્યોથી પરવારી, જ્ઞાનગોષ્ઠી અર્થે અને એ દ્વારા નવીન જ્ઞાનસંચય કરવાના અપૂર્વ ઉદ્ધાસથી સજ્જ જની, તાજેતરમાં જેમના પગલાં થયાં હોય એવા વિદ્વાનોના વિહાર તરફ પગલાં ભરતાં. ન્યાય-પુરસ્સર ચાલતી આ ધર્મચર્ચામાં ભાષાની અદ્વીલતા કે કર્ણકટુ પ્રહારોની ફેંકાફેંકીને જરા પણ સ્થાન નહોતું. જય-પરાજયની ખેંચતાણ નજરે પણ નહોતી પડતી. કેવળ જ્ઞાનપિપાસા જ મુખ્ય ભાગ ભજવતી. ‘સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે’ જેવા સૂત્રનો ચમત્કાર અહીં યથાર્થપણે ખીલી નીકળેલો અનુભવાતો.

જ્ઞાન વિના ક્રિયા કહી,
કાસકુસુમ ઉપમાન;
લોહાલોહપ્રકાશકર,
જ્ઞાન એક પરધાન.

જેવા પ્રભુમુખે પ્રગટ થયેલાં ટંક-શાળી વચનો કેટલા કિંમતી છે એ અહીં પણ મૂજાં.જ જણાઈ આવતું. ‘Knowledge is Power’ અર્થાત્ ‘જ્ઞાન એ જ મહાશક્તિ છે’ એ વાક્યમાં રહેલ અર્થગાંભીર આ વિદ્યાધામમાં થોડા દિવસ વ્યતીત કરવાથી પૂર્ણરૂપે પ્રતીત થતું. એ આકર્ષણે દર દેશોના પ્રવાસીઓ જાતજાતની મુશીબતો વેઠી-કંડપનામાં ન આવે એવી ચિટ્તબનાઓ વચ્ચે પસાર થઈ-અહીં આવના. આ

સ્થળમાં થોડા દિવસના વસવાટથી જે અપૂર્વ જ્ઞાનની વાનકી તેમને પ્રાપ્ત થતી એનાથી ઉઠાવેલ જહોમતનો સંપૂર્ણ ગદલો વળી રહેતો ને લીધેલ પરિશ્રમ ગદલ સંતોષ ઉદ્ભવતો. જ્યાં રોજનિશીનો આ પ્રસંગ પ્રવર્તી રહેતો હતો ત્યાં આજે કોઈ અનોખી પ્રભા ખીલી ઊઠી હતી. સૌ કોઈ બનતી ઝડપે પ્રાતઃકાર્યો સમેટવા લાગ્યું. સારું થ વાતાવરણ જીવંત બની ગયું. વિદ્યાર્થીનિવાસો હલનચલનથી ગાજી ઊઠ્યાં. સૌ કોઈના મુખમાંથી એ ઉદ્ગાર સહજ નીકળતો કે—એક સમયનો ધાડપાડું આટલો પ્રગર વિદ્વાન ! અરે જૈનદર્શનનો મહાન આચાર્ય ! દિવ-કુળોત્પન્ન ભગવાન ગૌતમ કે આર્ય સુધર્મ અથવા તો વલ્લુક આત્મજ આર્ય જ'ણ નાલંદાવાસીઓથી તદ્દન અજણ્યા ન હતા. એક ઠરતાં વધુ વાર તેમની અમીવર્યો વાગધારથી આ ભૂમિ પાવન થઈ હતી. વળી જૈનદર્શન એ પટદર્શનમાંનું એક હોઈ, સ્વાદ્વાદની અનોખી પદ્ધતિ ધારણ કરનાર હોવાથી સાંખ્ય, મીમાંસક, જૈમિની કિંવા નૈયાયિક વા જૈન મતવાદીઓમાં એને અંગેની વિચારણા કંઈ તવીન પણ નહોતી જ. નાલંદાની ધરતી પર શ્રમણ ભગવાન ગહાવીરના ચૌદ ચોમાસાએ વીતરાગ-વાણીમાં રહેલ કિંમતી રહસ્ય અને અનુપમ ઉદારતા પૂરવાર કરી આપેલી હતી. એટલું જ નહિં પણ અપેક્ષાના મુદાથી સાગિત કરી દીધું હતું કે જે

ન્યાયપુરસ્સર વિચારણા કરવામાં આવે તો છ એ દર્શનો 'જિન'નાં અંગરૂપ છે, અર્થાત્ 'જૈન' સિવાયના બાકીનાં પાંચે મતોનો સમાવેશ 'જૈન' મતમાં સહજ કરી શકાય છે.

‘ ષડ્દર્શન જિન અંગ લાણીને, ન્યાયષડંગ એ સાથે રે ’ એ યોગિરાજ આનંદઘનની ઉક્તિ ઉપરની વાત પૂરવાર કરે છે. આથી આજની ઉત્કંઠા ન તો તત્ત્વ પર અવલંબી હતી કે ન તો કોઈ નવા મુદ્દા પર સ્થિર થઈ હતી. એનું કેંદ્ર કેવળ એક લૂંટારાના જીવનમાં જે અલૌકિક પરિવર્તન આવી ચૂક્યું હતું તે હતું. સમય થતાં જ વ્યાખ્યાનમંડપમાં બિન્નબિન્ન સંપ્રદાયના વિવિધવર્ણી પોશા-કધારી મનુષ્યોનું આગમન શરૂ થયું.

વાચકને શંકા ધરવાનો કે પ્રશ્ન ઉઠાવવાનો પ્રસંગ ન રહે એ સારૂ વાતના અનુસંધાનમાં જણાવી દેએ કે— ચૌદોની પહોમાં જ'ણુસ્વામીને આપણે ઉપદેશ આપતા જોયા હતા અને એ વેળા આજે પધારેલા આચાર્ય પ્રભવ ચૌરનાયક તરિકે શ્રોતાવૃંદમાં અમળી હતા, પણ આર્ય જ'ણુની વાણીના પ્રભાવથી માત્ર પ્રભવ એકલાએ જ નહિં પણ બાકીના ૪૯૯ ચૌદોએ સાપ જેમ કાંચળી ઉતારી નાંખે તેમ સંસાર પરત્વેની માયા ત્યજી દીધી અને ઉભરાતા હૈયે તેમજ ઉછળતા હૃદયે ભાગવતી દીક્ષા લીધી. એ કાળે ઊગતા સાધુની જ્ઞાનદારા સધાયેલ એ કાર્ય આશ્ચર્યરૂપ મનાયું.

પછી તો વર્ષોના વહાણા વીત્યા—સોળતે અસર અને તુળમે તારીર' એ કહેવત પ્રમાણે સદૈવના પરિચયની અસર દ્રષ્ટિ-ગોચર થવા માંડી. સાધુજીવનમાં સમાયેલ સુવાસ ચોતરફ વિસ્તરવા લાગી. જ્ઞાનીના સાનિધ્યમાં વસનાર પણ જ્ઞાનવાન થાય જ એ લોકવાયકા સાચી નિવડી. આર્ય-સુધર્મીના પાસા સેવનાર આર્ય જન્મ જાતે કેવળી બન્યા અને પોતાના અંતે-વાસી તરિકે એક સમયના ચોરનાયકને સ્થાપન કરી જગતને મંત્રસુગંધ બનાવતા મોદો ગયા. એ ચોરે પણ વિનાશીતિએ ગણિપિટકમાં—દાદશાંગીરૂપ મંજૂપામાં રહેલા અમૂલ્ય રત્નોની એવી સીકેતથી ચોરી કરી અને જનતા સમક્ષ એવું ધ્યાન કરવા માંડ્યું કે જેથી ચારે દિશામાં આશ્ચર્યની હેલી આવી.

જન્મ જેવા કેવળીનો વિરહ-જન-સમૂહને એ કોઈ પણ વીસરાવનાર હોય તો તે કેવળ પ્રભવસ્વામીની ગીઠી વાણી જ. સૌ કોઈ કહેવા લાગ્યા કે—દ્રવ્ય ધનની ચોરી કરનારે લાવધન એવું જ્ઞાન પણ ચોરી બહુ. જન્મસ્વામી જેવાની પાટને શોભાવી. પૃથ્વીતળ પર વિચરતાં-નવનવા જીવોને વીતરાગના માર્ગ પ્રતિ વાળતા, આર્ય પ્રભવે જીવનનો પાછલો સમય આત્મશ્રેયના અનુપમ કાર્યમાં—પૂર્વકાળના કર્મસમૂહને ભરમીભૂત કરી, એનું સર્વથા ઉન્મૂલન કરી વાળવામાં-ખરચ્યો. નાલંદામાં આવ્યા ત્યારે તેઓશ્રી મૃત્યુની માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા

એમ કહી શકાય. થોડા સમયથી તેઓને લાસવા માંડ્યું હતું કે પોતાનો જીવનદીપ જુઝાવાનાં ચોધડિયાં નજીક આવી રહ્યાં છે. એ વાતનો આવા-પ્રજાળ વિદ્વાનને શોક નહોતો. 'મરણં પ્રકૃતિઃ' અથવા તો 'ક્ષણમાત્ર પણ આયુ વધારી શકાતું નથી' એવી પ્રભુશ્રી વીરની અંતિમ વાણી એમનાથી અજાણી નહોતી. આમ છતાં મુખારવિદ્ જોતાં સહજ માપી શકાતું કે કોઈ અનોખી ચિંતા આચાર્યશ્રીના મસ્તિષ્કમાં ઘર કરી બેઠી છે. પાસે બેસનાર શિષ્યો પણ એ જાણી શક્યા નહોતા છતાં અનુમાન મરથી જે વાત બહાર પ્રસરી રહી હતી તે એ જ કે નાલંદા જેવા વિદ્યાધામમાં પધારવાનો હેતુ એ ચિંતાના નિરાકરણનો હતો.

દેશનાનો આરંભ 'ઝંકારવિન્દું સંયુક્તમ્'વાળા મંગળાચરણપૂર્વક થયો. માનવજીવનનો સુદલેખ બતાવતાં કહેવામાં આવ્યું કે—સંપૂર્ણપણે વિજય પ્રાપ્ત કરવો. દેવ, નારક, તિર્યચ અને મનુષ્યગતિમાં જે શ્રેષ્ઠતા કોઇને પણ વરી હોય તો તે માત્ર માનવગતિને જ; કેમ કે એ એક જ ગતિમાં જન્મ લઈ જીવ કાયમને માટે કર્મજંધનોથી મુક્ત મેળવી શકે છે. કાયમનો છૂટકારો એટલે જ વિજયની પરાક્રાષ્ટ-આત્માનું અમરત્વ. જુદાજુદા દર્શન-કારોએ જુદીજુદી રીતે તત્ત્વ-નિરૂપણ કર્યાં છે. કોઇએ આત્મા અને પ્રકૃતિ પર લક્ષ્ય એમ્નું છે તો કોઇએ અપર-

પ્રજ્ઞ અને પરપ્રજ્ઞની વાત પર મહાર
ળાંધ્યો છે. એકે છ તરવો પર ભાર
મૂક્યો તો ખીજાએ પંચભૂતોને જ
આગળ ધર્યાં છે. ચાર્વાક જેવાએ પરલોક
જેવી મહત્ત્વની વસ્તુનો જ ઉચ્છેદ
કર્યો, ત્યારે નૈયાયિકાએ વળી તરવોની
હારમાળા જીલી કરી દીધી; પણ જૈન
દર્શને તો નવનો આંક જ પસંદ કર્યો
છે. એ આંકની અફલુતતા વર્ણવી બાંધ
તેવી નથી. એ તરવોની ગોઠવણ પણ
પરસ્પરની જોડે એવી રીતે સંકળાયેલી
છે કે એની વિચારણા કરતાં મન પ્રકુ-
લિત બને. એમાં 'જીવ' તરવ મુખ્ય ભાગ
ભજવે છે એટલે એનું સ્થાન પહેલું. અજીવ
કે જેમાં સારીએ કર્મવર્ગણા વિગેરેનો
સમાવેશ થાય છે અને સતત જેની સાથે
જીવનો સંગ્રામ ચાલુ જ હોય છે એનું
સ્થાન બીજું. જીવની કચ્છી શુભ હોય
તો તે પુણ્યનો સંચય કરનારી અને
અશુભ હોય તો પાપનો પોટલો ળાંધ-
નારી નિવડે એટલે પુન્ય તથા પાપ
ત્રીજા ચોથા નંબરે આવે. એ કચ્છી-
દ્વારા કર્મપુદ્ગલોનું આગમન ચાલુ રહે
છે એનું નામ આશ્રવ અને એનો નંબર
પાંચમો. એના ઉપર અંકુશ મૂકાય
કિંવા અવરોધ થાય તે સંવર એનો
નંબર છઠ્ઠો અવરોધાય એટલે નવા
કર્મોના આગમન માટેના કમાડ બંધ
થાય, પણ જે કર્મો પૂર્વે ભરાઈ બેઠેલાં
હોય-આત્માની જોડે દોરનીદની માફક
મળી ગયાં હોય તેનું શું ? એ માટે

નિર્જરા નામે સાતમું તરવ કામ આવે.
તપરૂપ કરણીદ્વારા એની શુદ્ધિ આરંભાય.
એ કર્મોનો બંધ એ આઠમું તરવ જા-
ણીને-સમજીને ત્યજી દેવા જેવું ગણાય.
પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ (રસ) અને પ્રદેશ-
નામના ચાર પ્રકારે એ બંધ આત્માની
જોડે ચોંટ્યો હોય છે. એનો જડમૂળથી નાશ
કરી મહાને માટે છૂટકારો મેળવવો એ
નવમું તરવ મોક્ષ સ્વરાજ્ય-આર્થિક સ્વા-
તંત્ર્ય કિંવા મુક્તિ. એ એનાં અપર-
નામો છે. શરૂમાં મેં જે વિજયની વાત કહી
એ પણ એનું જ બીજું નામ-સંગ્રામની
નજરે મુખ્ય તરવો બે જ જીવ અને
અજીવ. આત્માની લડાઈ સતત કર્મો
સાથે અનાદિ કાળથી ચાલી રહી છે અને
એ કર્મો એ અજીવ તરવનો એક લેદ છે.
આમ નવમાંથી ગણી કરીએ તો બેથી પણ
વાત સમજી શકાય, બાકીના સાતનો
સંગ્રામ લિપ્તલિપ્ત દશાસ્ત્રયક લેખાય.

‘સાચી વિજયશ્રી વરવા સારુ આત્માએ
ચોરી કરવી.’ આ શબ્દો કહ્યું પર અપ-
ડાતાં જ પર્યાદામાં આશ્ચર્ય ફેલાયું. છૂટા-
છવાયા શબ્દો પણ સંભળાયા. શું ચોરી ?
એકાદે નિડરતાથી પ્રશ્ન કર્યો. ‘મહારાજ !
ચોરી કવવી એ ધર્મ કે અધર્મ ?’
આચાર્યશ્રી ઉત્તર આપતાં બોલ્યા—

“મહાનુભાવ ! ચોરી શબ્દનો પ્રયોગ
સામાન્ય રીતે અધર્મ ને અનીતિસૂચક છે
પણ જૈનદર્શન તો અપેક્ષાની નજરે
દુનિયા જેમાં દોષ બાળે છે એમાંથી પણ
શુભ તારવે છે. એની નજર એકાંતમાં

નથી પણ સમન્વયમાં છે. જ્યાં એ ઉમદા પદ્ધતિનું સાચું જ્ઞાન થયું ત્યાં વેર-વિરોધનું નામ ન સંભવે. સર્વદર્શન-સમભાવ સહજ પ્રગટે. વધારામાં મારી વાત કહું તો હું રહ્યો ચોર-જીવનનો મોટો લાગ ચોરીના વ્યવસાયમાં જ વીતાવ્યો. એ અનુભવ શ્રોતાઓને કહેવામાં હુઃખ શું ? પણ હું જે ચોરી કરવાની વાત કહું છું તે શુભરત્નોની ચોરીની અને નહિં કે માનવીઓના ધનમાલની.

“દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નામના ત્રણ રત્નો વીતરાગધર્મમાં સુપ્રસિદ્ધ છે અને હું વાર મૂકીને જણાવું છું કે તમારાથી ચોરાય એટલા પ્રમાણમાં એ ચોરા-જીવાડે છોએ ચોરો. એ ધર્મના એક પ્રભુતાની પર્ષદા વચ્ચે કરાયેલ જાહેરાતથી નિઃશંક થઈને ચોરો. પછી બુવો કે સર્વદેશીય વિજય થાય છે કે નહીં ? સાચું સ્વરાજ્ય જારણ થાકતું આવે છે કે નહીં ? માનવજિંદગીનો મુદ્રાલેખ ક્યો છે કે નહીં ? જ્ઞાનીના વચન પર આદર જરૂર એવું માન સમજાવવાનું, એ વચનો પ્રમાણે વસ્તુસ્વરૂપ જરાજર રીતે સમજાવેલું એ સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમજ્યા તો એનો પૂર્ણપણે અમલ કરવો એ જ સમ્યક્ ચારિત્ર. પર્ષદામાં આવેલ હરકોઈ આત્મા-જનોઈધારી કે જનોઈ વિનાનો-ચાહે બૌદ્ધ સંપ્રદાયનો કે સાંખ્યમતનો-એ ત્રિપુટીનો સધિયારો લેશે તે અવરથ સંસારસાગર તરવાનો.

એ ત્રિમાધનવિહુણું હરકોઈ ગમે તેવા કપો આદરશે તો પણ સાચા સ્વરાજ્ય વગર રહેવાનો.

“એ શ્રી જગત્સ્વામી પાસેથી એ કિંમતી રત્નની-વચનોની-ચોરી કરી છે. એથી એ અમાપ કાયદો ઉઠાવ્યો છે. તેઓ તરી ગયા છે અને મને તરી જવાની ચાક્કસ ખાતરી છે. તમોને પણ સાચી તમન્ના હોય તો માર્ગ ખુલ્લો છે.”

‘સર્વમંગલમાંગલ્યમ્’ યતાં જ સૌ વિજારાયા. પ્રત્યેકના અહેરા પર નવી રાશની પથરાઈ હતી. ચોરમાંથી શુભનેલ આચાર્ય પ્રભવસ્વામીની પ્રભાવશુક્ત વાણીનો પ્રસંગ હતો, પણ પ્રભવસ્વામીના અહેરા પર નજર નાંખતાં એમનો હેતુ જરૂર આવ્યો જણાતો નહોતો. વિચારના મંથનમાં ને મંથનમાં તે દિવસ પસાર થયો. દીર્ઘ વિચારણાને અંતે તેમને જ્ઞાન-દૃષ્ટિએ કંઈક ઝાંખી થઈ અને તેના તાત્કાલિક અમલ માટે જીજ્ઞે દિવસે બે વિચક્ષણ શિષ્યોને બોલાવી, જ્ઞાનગીમાં કાંઈક કહી અમુક દિશા પ્રતિ વિહાર કરાવ્યો.

ત્યારપછી જ તેઓ ચિંતાભારથી મુક્ત થયા હોય એમ લાગ્યું. રોજ કરતાં તે સંધ્યાએ એ જ વદન વધુ પ્રકુદ્ધ ભાર્યું. એનું કારણ હવે પછીના નવા કથાનકમાં નીહાળીશું.

ચોક્કસી

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. હું ને મારી બા—લેખક રા. સુશીલ, પ્રકાશક શાહ વિનયચંદ ગુલાબચંદ બી. એ મહોદય અથમાળા પુષ્પ ૧ છુ, લાવનગર. કિંમત બાર આના. આ પુસ્તકમાં લેખકે માતૃભાવના પૂરેપૂરી ખીવરી છે આપણા નિત્ય-જીવનના પ્રસંગોને આ લઘુ પુસ્તિકામાં સુંદર ઓષ આપી અથવા આ બાબા છે. બાળકોને આ પુસ્તકના વાચનથી નીતિનો બોધપાઠ તેમજ સારા સરકાર મળે તેમ છે. નવલિકાના રૂપમાં રા સુશીલની કલમથી લખાયેલ હોષ પુતક વાચવા લીધા પછી પડતુ મૂકવાનું મન થતુ નથી મૂળ મરાઠી પુસ્તક ' સ્વામીની બા ' માથી કેટલાક પ્રસંગો લઈ લેખકે પોતાની કસાયેલી કલમથી અનોખી શૈલીથી જ આજેખ્યા છે દરેક જણે ખરીદવા લાયક છે. ખાસ કરીને પાઠશાળામાં બાળકો તથા બાળાઓને ઈનામ તરીકે આ પુસ્તકો વહેચવા અબધ થાય એ ઇચ્છનાયોગ્ય છે.

૨. પાવાગઢથી વડોદરામાં પ્રગટ થયેલા જીરાવલા પાર્શ્વનાથ—લેખક પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી-વડોદરા. પ્રકાશક બાઈ અલયચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી-લાવનગર. કિં ૩ ૧ એમાં જીરાવલા પાર્શ્વનાથ ગમધી અનેક અપ્રસિદ્ધ દુષ્ટકોતોનો સમાવેશ કર્યો છે પ્રયામ મારો લીધો છે

૩. છૂટા વેરાવલા મોતી. વિભાગ ૭ મા—મગ્રાદક ને પ્રકાશક બાઈ મોતીલાલ નરોત્તમ કાપડિયા-લાવનગર. કિંમત આગ આના એમાં ખામ વાચવા ને વિચારવા લાયક ૬૬૬ વાક્યોનો સમાવેશ કર્યો છે એના પ્રથમના ભાગો પછી વાચવા લાયક છે. સગ્રાદકે પ્રયામ મારો કર્યો છે

૪. શાંતિનાથ મહારાજકી પૂજન—હિંદીમાં ચોજક આ શ્રી વિજયપદમચરિત્રા શિષ્ય મુનિ શિવવિજય પગતખી પૃષ્ઠ ૨૨ કિંમત ગખી નથી

૫. વિવેચનની એરણુ પર—જૈનધર્મની દષ્ટિએ ગાંધીજીની અહિંસા વિષે પત્ર વનદાગ. પ્રકાશક અમૃતવાય કેસનનાથ શાહ-વડોદરા શહેર પૃષ્ઠ ૪૨.

૬. જીવનભૂમિદાનિશિકા—સરકૃત ૩૨ શ્લોક, ગુજગતી, ઇંગ્રેજ અર્થ માથે ગચ્ચિતા-મુનિગજ શ્રી ન્યાનાના ન્યાયવિજયજી અગ્રાજક ગુણવંતરાય ત્રતાપરાય-બાણા.

૭. અમાના ગુરુદેવ (આ. શ્રી વિજયધર્મચરિ) લેખક રા સુશીલ ૧૯ પ્રકરણ પાડીને ગુરુદેવનું ચરિત્ર ગદ્ય મુદ્ર રીતે લખ્યું છે લાખ સુશીલે પોતાની શૈલી પ્રમાણે સુંદર મામમી પોગસી છે લખ્યું બાગેનો તેમના જીવનને લગતી સમાચી છે. ખાસ વાચવા યોગ્ય છે. પૃષ્ઠ ૨૧૦. કિં ૩ ૧-૪-૦ પ્રકાશક-દીપચંદ આડીયા, જોડાશગદા, ઉજ્જૈન (માળવા)

૮. વિવિધ વિચારમાળા ભાગ ૬ કો—લેખક શ્રીમાન ગુલાબવિજયજી મહારા જના શિષ્ય મુનિગજ શ્રી ગણિવિજયજી પ્રથમના ભાગો કરતા આ ભાગ લજો મોટો કર્યો છે પૃષ્ઠ ૮૬૬ છે જુદા જુદા ૩૧૬ વિષયોનો સમાવેશ કર્યો છે તેના નામો અનુક્ર

મણિકામાં વાંચતાં તેનું મહત્ત્વ સમજી શકાય તેમ છે. પ્રકાશક—શ્રી ભોરુ જૈન સંધ. પ્રથમના ભાગોની જેમ આ ભાગ પણ વગર મૂલ્યે ભેટ આપવામાં આવે છે.

૯. સુયશ સ્તવનાવળી—આવૃત્તિ ૭૬. કિંમત બે આના. લેખક—આ. શ્રી વિજય-મોહનસરિના પ્રણિય મુનિ યશોવિજયજી. પ્રકાશક—વકીલ લાલચંદ નંદલાલ, વડોદરા. ૫૪ ૪૪

૧૦. શ્રી આત્માનંદ દાસપ્રતિ—એક માળાખંધ સંસ્કૃત કાવ્યના ૭૨ અર્થ. લેખક—સ્વામી ચોગજીવાનંદ સરસ્વતી; દીકાકર્તા પંડિત વૈજનાય શર્મા. પ્રકાશક—બાલુ યશવંતરાય જૈની, કટરામશરૂ, દરીબંકલાં-દેહલી. કિંમત રૂ. ૦. વિદ્વાતાપૂર્ણ લેખ છે. સંસ્કૃત અભ્યાસીએ ખાસ વાંચવા યોગ્ય છે.

૧૧. નિત્ય નિયમો ને જીવનદ્રવ્યો—લેખક પં. જીજીવિજયજી ગણિ. આવકવર્ગ માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

૧૨. શ્રી જીવવિચાર પ્રકરણ. પદ્યખંધ ગુજરાતી અનુવાદયુક્ત. લેખક—મુનિ દક્ષવિજયજી (આ. શ્રી લાવણ્યસરિના શિષ્ય) નો પ્રવાસ પ્રચરત છે.

૧૩. શ્રી માણિક્ય ચરિત્ર—લેખક મુનિ ચારિત્રવિજયજી. સોનગઢ. પ્રકાશક શ્રી સમયધર્મ કાર્યાલય—કિંમત આઠ આના. માણિક્ય યજ્ઞના સંબંધમાં નવો પ્રકાશ પાડે છે.

૧૪. આખૂ ભાગ ૨ જે—(શ્રી અર્જુન પ્રાચીન લેખસંગ્રહ) સંપાદક ઇતિહાસ-પ્રેમી મુનિરાજ શ્રી જયંતવિજયજી. કિંમત રૂ. ૩. પ્રવાસનું પ્રમાણ બાંધી શકાય તેમ નથી. ૫૪-૭૬૦. આવો લેખસંગ્રહ આ પ્રથમ જ છે.

૧૫. મુખોંધ કથા—લેખક શ્રીયુત ગોપાળજી ઝોધવજી દક્કર. પ્રકાશક—મહેતા પ્રભુ-દાસ રામજીભાઈ-લાવનગર. કિંમત રૂ. ૦-૮-૦. નીતિને લગતી અનેક ખાખતો સમાવી છે. કેટલાક પદો પણ સારા દાખલ થયાં છે. લેખકની જીર્ણિતું પ્રદર્શન કરાવેલ છે.

૧૬. કદયાણુસાધન દિગ્દર્શન—લેખક ન્યાયવિચારક ન્યાયતીર્થ મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી. પ્રાશિરયાન સોની મૂળજી લાલજી-જમખંભાણીઆ. કિંમત રાખી નથી. ખાસ વાંચવા લાયક છે. ૫૪ ૭૨.

૧૭. શતકનામા પંચમ કર્મઅર્થ—શ્રી દેવેન્દ્રચરિત્ર. પંડિત કેલાચયંદ્રચિત્ત દિંદો વ્યાખ્યા આદિ સહિત. સંપાદક શ્રી આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ. રોશન મહોલો—આમ્ર. મૂલ્ય રૂ. ૩. પૂર્વ કથન, પ્રસ્તાવના વિગેરે પણ બહુ વિશિષ્ટ લખેલ છે. અનુવાદક મહારાજે પ્રવાસ ઘણો કર્યો છે. એ સંબંધી અભિપ્રાય તો સાદાંત વાંચ્યા પછી જ લખી શકાય.

૧૮. શ્રી જિનહર્ષગણિવિચિત્ર શ્રી વસ્તુપાળ ચરિત્ર—સંસ્કૃત પદ્યખંધ. પ્રકાશક શ્રી શાંતિસરિ જૈન અંચમાળાના કાર્યવાહક દોશી દુધચંદ છોટાલાલ. મોકલનાર પં. શ્રીકેશુમુનિ. કિં. રૂ. ૨-૧૩-૦ સુમારે ચાર દબર શ્લોકપ્રમાણ. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે.

૧૯. શ્રી દ્રવ્યસત્તિકા-સવૃત્તિ લાપાંતર સહિત—શ્રી લાવણ્યગણિવિચિત્ર

મૂળ પ્રકાશક. શ્રી વિજયસિદ્ધિસરિ અંધમાળા તરફથી માસ્તર પરભુદાસ દીપચંદ બીલીમોરા. શાંતિનાથ દેરાસર પેઢી. મૂલ્ય અમૂલ્ય.

૨૦. શ્રી જ્ઞાનાર્ણવ પ્રકરણ—ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીવિરચિત. પ્રકાશક શ્રી જૈન અંધ પ્રકાશક સભા અમદાવાદ. આચાર્ય શ્રી વિજયોદયસરિના પ્રવાસથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. ૫૪ ૧૨. અંદર કેટલોક ભાગ નુટક છે.

૨૧. મહોપાધ્યાય શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિ ચરિત્ર—ઉ. શ્રી સિદ્ધિચંદ ગણિવિરચિત પ્રકાશક વાપી જૈન યુવક મંડળ. કિંમત રૂ. ૩૨૮. કિંમત રાખી નથી.

૨૨. શ્રી સૂર્યસહસ્રનામસ્તોત્ર—ઉ. ભાનુચંદ્રગણિવિરચિત. પ્રકાશક—વાપી જૈન યુવક મંડળ. કિંમત રાખી નથી. ૫૪ ૮.

આ બે પ્રત મુનિ શ્રી યશોભદ્રવિજયજીએ ભેટ મોકલેલી છે.

૨૩. શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર—શ્રી ઉમારવાતિ વાચક વિરચિત સ્વોપસ ભાષ્યયુક્ત. પ્રથમ અધ્યાય. ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજીકૃત ટીકા યુક્ત: પ્રકાશક—શેઠ માણેકલાલભાઈ મનસુખભાઈ અમદાવાદ. કિંમત રાખી નથી. અસંખ્ય છે. ધણી વર્ષ અગાઉ છપાયેલ છે.

૨૪. અંજલિ:—સદ્ગત શાહ શિવલાલ પાનાચંદના રમરણાર્થે એક દળદાર અને અનેરી ભાન પાડતો અંધ છે. શિવલાલના સ્નેહીઓએ તેમના પ્રત્યેના સ્નેહથી આકર્ષાઈને સાહિત્ય, મંગીત અને નૃત્યકલાના આ અનુપમ રસયાત્રને પ્રગટ કરીને જનસામાજ સમક્ષ સાફ દર્શાવત રજૂ કર્યું છે. આ અંધમાં અંગ્રેજી, હિંદી અને ગુજરાતી એમ ત્રણ વિભાગ રાખવામાં આવ્યા છે. ઇંગ્લીશ લેખો ૩૪, હિંદી લેખો ૨૪ અને ગુજરાતી લેખો ૨૬ છે. દરેક વિભાગના લેખો વિધિવિધ સાહિત્યરસિકાના લખેલા હોય તલરપણાં દિગ્દર્શન કરાવનાર છે. ચિત્રો સાગ પ્રમાણમાં આપ્યા છે. એકંદરે અંધ એક કાટિનો તૈયાર કરેલ છે. કાગળો સારા વાપમાં છે. પ્રકાશક—શ્રી કુસુમ શિવલાલ શાહ, રાયખિદારીલાલ રોડ, શાંતિનિવાસ—લખનૌ.

૨૫ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—રજત મહોત્સવ અંક—પ્રકાશક—સંસ્થાના સેક્રેટરીઓ શ્રીયુત મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડિયા તથા ચંદુલાલ સારાભાઈ મોદી. કિંમત રૂપિયા ત્રણ. મહાવીર વિદ્યાલયની પ્રગતિથી આજે કાંઈ પણ જૈન અગ્રતા નથી. તે ગંરથને પચ્ચીસ વર્ષ પૂરા થઈ જવાથી તેના શુભ ચિદ્ધ તરીકે આ દળદાર અંધ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. કાઉન આઠ પેજ સાર્વજનિક ૪૫૦ પાનાના આ દળદાર અંધમાં ૫૭ ગુજરાતી લોકભોગ્ય લેખો અને અંગ્રેજી બાર વિશિષ્ટ લેખો આપવામાં આવ્યા છે. છેવટે વિદ્યાલયની કાર્યવાહી જણાવતા ૧૫૦ પાનાનો રિપોર્ટ આપવામાં આવેલ છે. પુસ્તકનું ગેટઅપ માર્ક છે તેમજ વિવિધ ફોટોઓ મુદ્રી અંધની મુંઝવણમાં વધારો કર્યો છે. ખામ કરીને કેટલાક લેખો એક કાટિના તેમજ ચાનપ્રદ છે.

તાત્ત્વિક અને યોધક વચનસંગ્રહ.

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન ૪૪ ૩૧૮ થી)

૧૮૯. સોનાનાં ગ્રાહકો સોનું લીધા પહેલાં ચાર પ્રકારે તેની પરીક્ષા કરે છે. પ્રથમ કસોટી ઉપર ધસે છે, તેથી નિશ્ચય ન થાય તો તેને કાપ મારે છે, તેથી પણ નિશ્ચય ન થાય તો અગ્નિમાં તપાવે છે અને પછી હથોડીથી ટીપે છે. તેવી રીતે ધર્મના જિજ્ઞાસુઓએ પણ ધર્મની ચાર પ્રકારે પરીક્ષા કરવી જોઈએ.

૧૯૦. પ્રથમ ધર્મના ઉપદેશકો કેવા ચારિત્રવાળા છે તે જોવું, પછી તે ધર્મના શાસ્ત્રો કેવા સંગત છે તે જોવું, એટલેથી નિશ્ચય ન થાય તો તે ધર્મનો આચાર-વર્તન કેવા પ્રકારના છે તે જોવું અને તેમાં શાન્તિ-સમાધિનો આવિર્ભાવ કેટલે અંશે છે તે જોવું. આ ચાર બાબતો જેમાં બરાબર હોય તે જ ધર્મ માનનીય ધર્મ રહે.

૧૯૧. વાંચના (વાંચવું), પૂઝના (પૂજવું), પરાવર્તના (ફરી ફરી વિચારવું), ધર્મ-કથા (ધર્મના વિષયની કથા કરવી) એ ચાર દ્રવ્ય છે અને પાંચમી અનુપ્રેક્ષા એ ભાવ છે. પ્રથમના ચાર જો અનુપ્રેક્ષા ન આવે તો દ્રવ્ય મમળવા.

૧૯૨. ખાનપાન, રહેઠાણ વિગેરેમાં જેમ માણસોની રુચિ ભિન્નભિન્ન હોય છે તેમ વાંચન કે જ્ઞાનના સંબંધમાં પણ માણસોની રુચિ અલગ અલગ જોવામાં આવે છે.

૧૯૩. દાનાદિ ધર્મોથી વિરુદ્ધ વસ્તુ આચરવાના ભાવને શાસ્ત્રકારોએ કહી પણ ભાવ કહ્યો નથી, દાનાદિ ધર્મોને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ આચરવાના ભાવને જ શાસ્ત્રકારોએ શુભ ભાવ તરીકે પ્રતિપાદિત કરેલ છે.

૧૯૪. સંયમની રક્ષા કરતાં રહીને જીવનયાત્રા નિર્વહવી. સ્વાધ્યાય, પૂજન, દાનાદિક ક્રિયામાં પણ એ જ હેતુ રહેલો છે. સંયમની રક્ષા થતી ન હોય-સંયમ ન જ જળવાતું હોય અને બાકીના ક્રિયાકાંડો ચાલતા હોય તો એ ગધું એકડા વિનાના મીઠા જેવું છે.

૧૯૫. લગવાનની આરાતું ઉર્ધ્વધન કરીને ચતી લક્ષિત એ લક્ષિત જ કહેવાતી નથી. લગવાનની આરાતને લક્ષ્યમાં રાખીને કાળાનુસાર દોષોના પરિહારપૂર્વક ચતી લક્ષિત એ જ સાચી લક્ષિત કહેવાય છે.

૧૯૬. જડ પદાર્થને લેવા મૂકવામાં ઉન્માદથી વર્તે તો તેને અસંયમ કહ્યો છે. તેનું કારણ એ છે કે ઉતાવળથી લેવા મૂકવામાં આત્માનો ઉપયોગ ચૂકી જઈ તાદાત્મ્યપણું ન થાય. આ હેતુથી ઉપયોગ ચૂકી જવો તેને અસંયમ કહ્યો છે.

૧૯૭. જીવને સંયોગીભાવમાં તાદાત્મ્યપણું હોવાથી તે જ-મમરણાદિ દુઃખોને અનુભવે છે.

૧૯૮. લૌકિક દષ્ટિને ત્યાંસુધી જીવ વગે નહો તથા તેમાંથી અંતર્વૃત્તિ છૂટી ન પડે ત્યાંસુધી જ્ઞાનીની દષ્ટિનું વાસ્તવિક માહાત્મ્ય લક્ષ્યગત ન થાય એમાં સંશય નથી. લોકિક જ્ઞાનીને લોકદષ્ટિએ દેખે તો જોળજે નહો.

—(ચાલુ)

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૭ મું

સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ સુધી અંક ૧૨ ની
વાર્ષિક અનુક્રમણિકા.

૧. પદ્ય લેખો.

૧ નૂતન વર્ષાભિલાષ-સંસ્કૃત, ગુજરાતી, હિંદી ૫૪	(વિજયચંદ મોહનલાલ શાહ)	૧
૨ સાચો એ પરમેશ્વર.	(અમીચંદ કરશનજી શેઠ)	૨
૩ શ્રી છરાવલીય પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ. સંસ્કૃત.	(સં. મુનિ જયંતવિજયજી)	૬
૪ શ્રી મહાવીરસ્વામી જયંત વર્ને છે.	(જગનલાલ નંદાલચંદ)	૪૧
૫ મનુષ્યજન્મસ્ત્રી ચિંતામણિ હારી ન જા.	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૪૨
૬ આત્મકાર્ય.	(રાજમલ ભંડારી)	૪૩
૭ પ્રભુ મહાવીરને પ્રાર્થના.	(જયંત એન. શાહ)	૫૬
૮ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન.	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૭૭
૯ અક્ષર પુષ્પમાળા (કંવાલી)	(રાજમલ ભંડારી)	૭૮
૧૦ જૈન ધર્મ પ્રકાશ (અંતર્લાપિકા)	(ભારતર સુખલાલ રવજીભાઈ)	૭૯
૧૧ પ્રભુ પ્રાર્થના.	(સુલાખચંદ જલ્લુભાઈ)	૧૦૯
૧૨ મેરી ભાવના	(જુગલકીશોર મુખતાર)	૧૧૦
૧૩ શ્રી આદિનાથ સ્તુતિ. સંસ્કૃત	(મં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૧૧
૧૪ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન અને ભજન	(કોહારી મગનલાલ જીવરાજ)	૧૪૩
૧૫ પર્યુષણ પર્વ મહિમા	(મુનિ હંમેશ્વરસાગરજી)	૧૪૪
૧૬ શ્રી રથબંન પાર્શ્વનાથનું સ્તવન	(આ. વિજયપદ્મગુરિ)	૧૪૫
૧૭ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૮૩
૧૮ શત્રુજય પ્રસારિત-શત્રુજય પચ્ચીશી	(બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ)	૧૮૪
૧૯ સ્થાપના	(પરી રામચંદ મૂળીજી-સુમંગી)	૨૧૩
૨૦ શ્રી કંઠારીઆમંડન મહાવીર જિન સ્તવન	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૧૫
૨૧ પરમ કલ્યાણ ભાવના	(મુનિ ન્યાયવિજયજી)	૨૧૬
૨૨ ઉપદેશક પદો ૨	(સં. અમૃતલાલ માવજી)	૨૧૬
૨૩ ગુણાનુરાગી બનો	(ગજમલ ભંડારી)	૨૧૭

૨૪ શ્રી મહાવીર જિન રતવન	(સં. ગિરધર હેમચંદ-પાટણ)	૨૫૧
૨૫ મંડન નીતિકા પ્રભાવ	(રાજમલ ભંડારી)	૨૫૨
૨૬ દીપોત્સવી	(મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી)	૨૬૭
૨૭ ઔપદેશિક પદ	(મુનિ યશોભદ્રવિજયજી)	૨૮૭
૨૮ હિતશિક્ષા અષ્ટક	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ)	૨૮૮
૨૯ શ્રી પાર્શ્વનાથ રતવન. સંસ્કૃત	(સં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૧૬
૩૦ ત્રીજી સંસાર ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૨૦
૩૧ ચોથી એકત્વ ભાવના	"	૩૫૫
૩૨ પાંચમી અન્યત્વ ભાવના	"	૩૬૦
૩૩ પ્રતિમાપૂજન	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૨૧
૩૪ જૂઠ્ઠા જગતકા ખેલ	"	૩૨૧
૩૫ શ્રી સુપાર્શ્વ જિન પદ	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૩૨
૩૬ ઉપદેશક પદ	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૩૫
૩૭ ધર્મ કા મર્મ	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૩૪
૩૮ પ્રતિમા માહાત્મ્ય	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૫૬
૩૯ મમતા	"	૩૫૬
૪૦ જિહ્વાને ઉપદેશ	(પરી. રામચંદ મૂળજી)	૩૫૭
૪૧ મનની બ્રમણ્યા કેમ ટળે ?	(પરી. રામચંદ મૂળજી)	૩૬૧
૪૨ જ્ઞાન મહિમા. પદ	(ઉ. યશોવિજયજીકૃત)	૩૭૬
૪૩ પ્રભુકા મત ભૂલ	(રાજમલ ભંડારી)	૩૮૯
૪૪ મહાવીરની સહિષ્ણુતા	(મુનિ ભદ્રાનંદ)	૩૯૧
૪૫ શ્રી મુનિસુવતરવામી રતવન	"	૩૯૧
૪૬ મૂરખ મનને ઉપદેશ	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૯૬

૨. ધાર્મિક ને નીતિના ગદ્ય લેખો

૧ આત્મશુદ્ધિ કુશલ-માગધી સાય	(આ. વિજયપદ્મસૂરિ)	૯,૪૬,૮૦
૨ આગમિક ચૂલાઓ અને તેનું કર્તૃત્વ	(હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા)	૧૩
૩ બંધહેતુમાં અઢાર પાપરથાનક	(કુંવરજી)	૧૯
૪ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-મુનિ સુજ્ઞાનવિજયજી)	૨૦
"	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)	૫૭
"	(પ્રશ્નકાર-સ્વામી કેશવલાલ મનસુખરામ-પેઠાપુર)	૯૭
"	(પ્રશ્નકાર-શા. પુંજલાલ અમથાલાલ-આબોલ)	૯૯
"	(પ્રશ્નકાર-પરી. મણિલાલ મુશાલચંદ-પાલણપુર)	૧૨૭
"	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ હીરાલાલ ગણપતલાલ-ધડકણ)	૧૬૧

પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-જીવજીલાલ પોપટલાલ પાટણકર-મીયાંગામ)	૧૬૪
"	(પ્રશ્નકાર-શા મગનલાલ દેવચંદ-મીયાંગામ)	૨૦૭
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિ ભુવનવિજયજી-ભાભેર)	૨૦૭
"	(પ્રશ્નકાર-અરવિંદચંદ્રકુમાર-ધાટકોપર)	૨૦૯
"	(પ્રશ્નકાર-શા ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ)	૨૩૫
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિ દેવવિમળજી)	૨૭૧
"	(પ્રશ્નકાર-માસ્તર કાંતિલાલ હડીચંદ-શમી)	૨૭૨
"	(પ્રશ્નકાર-મુનિ દેવવિમળજી)	૩૦૩
"	(પ્રશ્નકાર-શા ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ)	૩૦૬
પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(પ્રશ્નકાર-સોલાપુરનિવાસી એક જૈન બંધુ)	૩૦૭
પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-શા. દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)	૩૪૭
પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(પ્રશ્નકાર-સોલાપુરનિવાસી એક જૈન બંધુ)	૩૭૦
પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-શા છગનલાલ દેવચંદ-સોલાપુર)	૪૦૪
૫ શ્રી પરમેશ્વરીસ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર (ડા. ભગવાનદાસ મનમુખભાઈ)		
૨૫-૧૦૪-૧૩૭-૧૭૫-૨૩૯-૩૦૮-૩૩૭-૩૭૫-૪૧૬		
૬ પ્રભાવિક પુરુષો-જંબૂકુમાર (૫)	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૩૧
"	જંબૂકુમાર (૬)	૭૩
"	જંબૂકુમાર (૭)	૧૩૩
"	જંબૂકુમાર (૮)	૧૬૭
"	જંબૂકુમાર (૯)	૨૪૩
"	જંબૂકુમાર (૧૦)	૨૭૫
"	પ્રભવસ્વામી (૧)	૩૧૨
"	પ્રભવસ્વામી (૨)	૩૫૦
"	પ્રભવસ્વામી (૩)	૩૮૦
"	પ્રભવસ્વામી (૪)	૪૧૧
૭ માંદગીના સમયમાં ઉપજતા વિચારો	(કુંવરજી)	૧૭
૮ દિવકારી વચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૬-૧૮૧-૨૧૨
૯ સુભાષિત વચનમાળા	(રાજબાળ મગનલાલ વહોરા)	૩૯-૬૩-૧૦૩-૧૭૪
૧૦ શ્રી આનંદધનજીનું પદ પદ્ય વિવેચન સાથે.	(મૌકિતક)	૪૪-૮૪
૧૧ જીવાયોનિ વિશે સમજણ	(કુંવરજી)	૫૪
૧૨ અદાર પાપસ્થાનકમાં મૃધાવાદને લગતા ૬ પાપસ્થાનક	"	૫૫
૧૩ વીજીલાં ૬૯	(મુનિ સુભોધવિજયજી)	૬૩
૧૪ આભાજી ચતુર્નું ભાષાંતર	(કુંવરજી)	૬૫
૧૫ તાત્ત્વિક ને બોધક વચનસંગ્રહ (મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૬૦-૧૧૭-૧૮૨-૨૩૧-૩૧૭-૪૧૯	
૧૬ આવતી ચોવીસીમાં યનારા તીર્થદેરા	(કુંવરજી)	૯૫

૫૦ અઠાણુ ખોલના અદ્યપમહુત્વમાંથી ૨૫ અનંતા બોધ (કુંવરજી)	૩૦૨
૫૧ વ્યવહાર દષ્ટિ (રાયચંદ મૂળજી પારેખ)	૩૧૭
૫૨ શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્ર-૨૫૪ાર્થયુક્ત. અનિતયાંતિ સ્તવન રાગમાં (આ. વિજયપદ્મસરિ)	
શ્રી અરિહંત સ્તોત્ર	૩૨૨
શ્રી સિદ્ધ સ્તોત્ર	૩૫૮
શ્રી આચાર્ય સ્તોત્ર	૩૬૨
૫૩ શ્રી મહાવીરસ્વામી ને ગૌતમસ્વામી (મૌકિક)	૩૫૭-૩૬૨-૩૬૭
૫૪ ધડિયાળ (કુંવરજી)	૩૩૩
૫૫ ન્યાંત્યાં, જેમતેમ, ન્યારેત્યારે, જે તે ખાવા ણાખત	૩૩૬
૫૬ ચાર વસ્તુનું અપૂર્વપણું (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૩૪૨
૫૭ સત્સંગનું સ્વરૂપ (મુનિ પ્રેમવિભળજી)	૩૪૬
૫૮ શ્રી અરનાથ જિન સ્તવન-૨૬૨ચાર્યયુક્ત (કુંવરજી)	૩૬૭
૫૯ ચાર પ્રત્યેકશુદ્ધનું સમાનત્વ	૩૬૮
૬૦ શ્રી હીરપ્રજ્ઞમાંથી કેટલાક પ્રશ્નના ઉત્તરો	૩૭૨
૬૧ ચોથું અવિરતિ સમકિતદષ્ટિ ને પાંચમું દેશવિરતિ ગુણસ્થાન (મુનિપુષ્પવિજયજી)	૩૭૭
૬૨ જાણુવા યોગ્ય કેટલાક આઠ પ્રકાર (કુંવરજી)	૪૦૧
૬૩ ૪૪ એક : ૪૪૪૪૪ અનેક	૪૦૨
પેટા વિભાગ જુદા ગણતા લેખ ૧૨૨	

૩. પ્રકીર્ણ

૧ નવું વર્ષ (કુંવરજી)	૩
૨ મુશ્વિદાન	૨૨
૩ સંક્ષેપરચિ માટે ખાસ	૩૮
૪ પુસ્તકોની પહોંચ	૨૩-૧૩૧-૪૧૬
૫ એક નવી દ્રષ્ટિકત	૧૩૦
૬ જૂલનો સુધારો	૧૩૨-૨૧૧
૭ સુખાપિત	૧૬૫
પ્રકિત દરગોવનદાસ ત્રિકમદાસનું ખેદકારક અવસાન	૨૧૪

પેટા વિભાગ જુદા ગણતા ૧૧
ત્રણે વિભાગના મળીને લેખ ૧૭૬

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા.

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૮ મહા માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ચાલુ માસમાં રિવાજ મુજબ પ્રભુપૂજા, શુભવંદન, સામાયિક, આઠમ ચૌદશ પ્રતિક્રમણ વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહેલ છે.

આવક:—

શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	રૂ.આ.પા.
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે	૫૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે	૯૭-૮-૦
શ્રી સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે	૨૭-૧૨-૦
શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે	૭૫૨-૦-૦
શ્રી દેરાસર સા. ખાતે	૨૦૨-૦-૦
	૪-૨-૦

સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડની તિથિ આપનારના નામ—

રૂ. ૫૦૧) શેઠ મૂળચંદ પોચાલાલ દલાલ સ્વં નગીનદાસના સ્મરણાર્થે ગામ અમદાવાદ, રૂ. ૨૫૧) શેઠ મનસુખલાલ અનોપચંદના સ્મરણાર્થે હા. સમસ્ત ગહેન ગામ અમદાવાદ.

જમણુવાર તથા સાદાં લોજન:—

૧. શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ	અમદાવાદ	મિષ્લોજન
૨. શેઠ મૂળચંદ પોચાલાલ	"	"
૩. શેઠ નરેન્દ્રભાઈ જાણી	ભાવનગર	"
૪. શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈ	અમદાવાદ	"
૫. શેઠ ટી. સી. બ્રધર્સ	ભાવનગર	"
૬. બેન વસુભતી તે શેઠ સુરેન્દ્રભાઈ કાળીદાસના પુત્રી અમદાવાદ. સાદું એકટંક		
૭. શેઠ ભુદરજી ભગવાનજીની દીકરી ગાંધી મણિ		
હા. કેસરીચંદ પ્રાગજી	વલસાડ	"
૮. શેઠ દોલતરામ નગીનદાસ	અમદાવાદ	"
૯. શેઠ ઉજ્જવલચંદ ગોકળદાસ	પાલજીપુર	"
૧૦. શેઠ દેવરાજ મૂળચંદ	પાંચાવાડા	"
૧૧. શેઠ મેઘજી હીરજી	કચ્છ-ગોધરા	"
૧૨. શેઠ હરજીવન પરશોત્તમ	ભાવનગર	"

૧૩. શેઠ ચુનીલાલ ઉત્તમચંદ	મુંગઈ સાદું એક ટંક
૧૪. હુળદી પંચ મહાજન	હુળદી "
૧૫ શેઠ પોપટલાલ હેમચંદ	અમદાવાદ "
૧૬. શેઠ જીવજી પ્રાગજી	નવસારી "
૧૭. શેઠ કપુરચંદ શુલાળચંદ	મહુવા "
૧૮. શેઠ ગોવિંદજી ખુશાલ	આમધરા "
૧૯. શેઠ પોપટલાલ ધારશીલાઈ	જામનગર "
૨૦. શેઠ પ્રેમચંદ શવદાનજી	પાંથાવાડા "
૨૧. શેઠ અમૃતલાલ કસ્તુરચંદ	સાઠંગા "
૨૨. શેઠ રમેશચંદ્ર	ઉમરગામ "

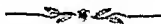
લેટ:—ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ સજ્જન સન્મિત્ર બુક ૧૦ મુંગઈ, શેઠ નાનજી શામજી ભાવનગર ચોખા શુણી ૨, દેવેન્દ્રભાઈ ચતુર્ભુજ ગાંધી, સોનેરી ખાદલું તોલા ૨, ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ દુધપાક મણુ, ૨૧, શેઠ ડી. સી. બ્રધર્સ ચેવડો ને પેંડાનો નાસ્તો.

મુલાકાત:—મુનિમહારાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ, મહારાજશ્રી દેવચંદ્રજી સ્વામી, ૨૧ શ્રી દેવેન્દ્રભાઈ ચતુર્ભુજ ગાંધી મુંગઈ, ગાંધી જમનાદ ૩ અમરચંદ મુંગઈ, શાહ કાંતિલાલ મગનલાલ ભાવનગરી ફોટોગ્રાફર, શાહ ૧ જૂરચંદ મયોચંદ—અમદાવાદ.

અપૂર્વ લાભ:—મહા શુદ્ધિ ૩ ના રોજ મુનિમહારાજશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ સંસ્થામાં પધારી સર્વ વિદ્યાર્થીઓ તથા સ્ટાફને વ્યાખ્યાનનો અપૂર્વ લાભ આપ્યો હતો, તેમ જ મહા શુદ્ધિ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરમાં પૂજા ભજાવતી વખતે તેઓશ્રી પધાર્યા હતા. તેમણે સંસ્થાની મુલાકાત પણ લીધી હતી.

દહેરાસરની વરસગાંઠ:—મહા શુદ્ધિ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરની વરસગાંઠ હોવાથી શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ હા. મણિબેન અમદાવાદવાળા તરફથી પંચકદયાણકપૂજા તથા આંગી વિગેરે કરવામાં આવેલ હતાં. તેમ જ મહા શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ શેઠ નરોત્તમદાસ ભાણજી તરફથી પણ પૂજા ભજાવવામાં આવી હતી.

વાર્ષિક પરીક્ષાઓનું પરિણામ:—ચાલુ સાલમાં સંસ્થાના તેર વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિકમાં હતા તેમને ફોર્મ મળેલ છે. કુલ બેઠેલા ૮૫ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી પરીક્ષામાં ૭૪ પાસ થયા છે. પરિણામ ટકા ૮૭ આવ્યું છે.

બે સભાસદોનો ખેદકારક સ્વર્ગવાસ.

૧. લાઈશ્રી મનસુખલાલ મુખલાલ

સુડાનિવાસી અને હાલમાં મુંબઈ રહેતા આ બધુ પીરતાલીયા વર્ષની વયે મહા વદિ ૭ ને દિવસે સ્વર્ગવાસી થયા છે. મહુમ સ્વભાવે મિલનસાર, માયાળુ અને ઉદાર હતા. પૂર્વ જીવન ગરીબાઈમાં પસાર કરેલું હોવાથી સાદાર્થ તેમને અત્યંત પ્રિય હતી. નાનુક, પરિસ્થિતિમાં તેઓ મુંબઈ ગયા અને આપખોળે લાખોની કમાણી કરી. મુંબઈખાતે તેમની પેઢી અગ્રગણ્ય પંક્તિમાં ગણાતી અને મુંબઈના દરેક બજારોમાં તેઓશ્રી સભ્ય હતા.

પોતાના વતન સુડામાં તેમણે પાણીની મુશ્કેલી દૂર કરવા એક મોટું તળાવ બંધાવી આપ્યું છે. મુંબઈખાતેના સુડાપ્રમુખાંડળના તેઓ પ્રમુખ હતા અને તેમના પ્રત્યે રાજ્ય તથા પ્રજાનો એટલો સદ્ભાવ હતો કે તેમના અવસાનને અંગે ત્રણ દિવસ સખ્ત હડતાલ પાડી હતી. સુડા રાજ્યે તેમને 'રાજ્યરત્ન'નો ઇલકાજ આપ્યો હતો. સુડા પાંજરાપોળને દુબકાળ સમયે સારી સહાય આપી હતી તેમજ પોતાના પિતાના નામથી સુડામાં ધાર્મિક પાઠશાળા પોતાના ખર્ચે શરૂ કરાવી છે. ૧૯૯૫ માં પાલીતાણાખાતે આતુર્ભામ કરી ઉપધાન વહેવરાવ્યા હતા તેમજ ૧૯૯૬ માં પોતાને ત્યાં લઘુપ્રમગે પુણ્ય ખર્ચે ઉજમણું ક્યું હતું અને આમ વર્ષની ચૈત્રી ઓળી પોતાને વતન કરવાનું આમંત્રણ આપ્યું હતું, પરંતુ તે બાવના અપૂર્ણ રહી ગઈ. હવે તેઓશ્રીના જ ખર્ચથી પાલીતાણાખાતે ચૈત્રી ઓળી થશે. સદ્ગતે પોતાના જીવનમાં નાની મોટી મળીને ત્રણ લાખની સખાવત કરી છે. તેઓશ્રીને સખા પ્રત્યે અત્યંત પ્રેમ હતો અને સખાના મુંદર કાર્યથી પ્રેરાઈ તેઓ સખાના આજીવન સભ્ય થયા હતા. તેમના અવસાનથી તેમના રનેહી તથા આસજનની માફક સેજાને પણ એક લાયક ને ધર્મોચ સખાસદની ખામી પડી છે. અમે તેમના બધું છોટાલાલભાઈ, પુત્ર-પરિવાર તથા કુટુંબીજનોને અંતઃકરણથી દિવાસો આપતા મહુમના આત્માને પરમ શાંતિ મળે તેમ પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થાએ છીએ.

૨. શેઠ નરોત્તમદાસ આગળ-સાવનગર

આ બધું જૈનધર્મના પૂરા રાગી હતા. ધર્મક્રિયાપરાયણ હતા. ધણી વર્ષથી તેઓ દર પુનમે શ્રી સિદ્ધાર્જની યાત્રા કરતા હતા. સભા પ્રત્યે રનેહવાળા હતા. તેઓ પોતાની પાછળ માત્ર પુત્રીઓની મંતરિત મૂકીને ગયા માહ વદિ ૫ ને ૬૧ વર્ષની વયે પંચતવ પામ્યા છે. અમે એમના કુટુંબીજનોને દિવાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર-સંસ્કૃત ગદ્યબંધ.

શ્રી વર્ધમાનસંસ્કૃત સંસ્કૃત વદ્યબંધ શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર ઉપરથી આ મહાબંધ ચરિત્ર રચવામાં આવ્યું છે. સંસ્કૃત ભાષાના સામાન્ય અભ્યાસી માટે ધણું ઉપયોગી છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. હાલમાં જ શ્રી અમદાવાદનિવાસી મહેતા નાગરદાસ આગળએ (૭૦ દોશીવાડાની પોળ) છપાવેલ છે. કિંમત રૂ. ૫) પોરટેજના સાત આના ચશે અગારે ત્યાંથી પણ મળશે. જરૂર મંગાવો. પ્રાસંગિક અનેક કથાઓ તેમાં આપેલી છે.

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનપ્રશ્ન લાપાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસરિને પ્રજાપેલા પ્રશ્નોના તેઓ માહેબે આપેલા ઉત્તરોનો સેનપ્રશ્ન નામે સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર આ. શ્રી વિજય-કુમુદસરિએ કર્યું છે. ખાસ પ્રમાણિત ગણાવેા આ ગ્રંથ છે. તેનું લાપાંતર મળી શકેતું નહોતું તે હાલમાં મળ્યું છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગદ્યબંધ આ ગ્રંથ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે શુભવાળો છે. શ્રોતાને સારી વ્યસર કરે તેવો છે. મંપાદક આ. શ્રી વિજયમોદનસરિ શિષ્ય આ. વિ. પ્રતાપસરિ કિંમત રૂ. ૨) પ્રતાકારે ખાર પેછ સોળ ફારમનો ગ્રંથ છે. જરૂર મંગાવેા.

૩. વૈરાગ્યસમજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયવલ્લભસરિ—પ્રતાકારે ખાર પેછ ચાર ફારમ છે મંસ્કૃત પદ્યબંધ છે. વાચવા લાયક છે. કિ. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિકમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સંગ્રહ—સંપાદક સુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમ-લાવાદ. કિ. રૂ. ૧-૮-૦ સંગ્રહ બહુ સારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભદ્રસરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ દુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મદાવીર જૈન વિદ્યાલય—મુંબઈ. કિંમત માત્ર ચાર આના. ખાસ વિદ્યારાજેલા રૂર અષ્ટકો અર્થ માથે વાચી માર મહત્ત્વ કરવા યોગ્ય છે.

૬. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૪૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મદારાજના પોતાના લખેલા અર્થ સાથે છપાવી-પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત જગવાનદાસ હરખર્ચાદ. નામ પ્રમાણે શુભવાળો આ અષ્ટકો બહુ સરળ છે. તે કંકશ્ય કરીને વારંવાર પાઠ કરવા લાયક છે. કિંમત દસ આના. છુક પાકી બાંધેલ છે.

૭-૮ શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—ભાગ ૧-૨-૩ આ ત્રણ ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોરૂપી રત્નોનો મંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. સાબરી શ્રી લાલશ્રીજીની પ્રેરણા ને પ્રવામયી છપાવેલ છે.

દ્રવ્યાનુષંગના અભ્યાસીએ ખાસ ધાઉંજી કરવા યોગ્ય છે.

ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ એકગ્રંથોધ્યાના ૧૬ પ્રકરણો આપેલા છે. કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ બે આના.

ભાગ બીજો. જેમાં દ્વીપગણપ્રતિ ને જીવાભિગમસંગ્રહથી પ્રકરણ વિગેરે લખેલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના. પોસ્ટેજ બે આના.

ભાગ ત્રીજો. તેમાં સમ્યક્સર પ્રકરણ, લઘુપ્રવચનસારોદ્ધાર ને તથા અપ્રસિદ્ધ કૃત્તો અર્થ સદિન જોખમ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.